

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Studijní program: Filologie

Studijní obor: Dějiny české literatury a literární teorie

Vojtěch Malínek

Kapitán generace?

Zdeněk Kalista a nejmladší česká literatura

v letech 1919–1924

The captain of his generation?

Zdenek Kalista and the Young Czech Literature

in 1919–1924

Disertační práce

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D.

Praha

2014

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

Obsah

Poděkování.....	15
Úvod	17
Prameny	19
Literatura.....	32
Metoda	46
Pojmosloví.....	53
Zdeněk Kalista do roku 1919	55
I. Rok 1919/1920.....	59
I. 1. Čas	62
Volná myšlenka (léto a podzim 1919).....	63
Sociální poměry studentstva na podzim 1919 (podzim 1919)	65
Kalistův příchod do Prahy a kavárna Union (říjen a listopad 1920)	67
Vznik Uměleckého klubu (prosinec 1919 a leden 1920).....	71
Aktivity Uměleckého klubu v zimě 1920	74
Svaz komunistické mládeže (březen 1920).....	76
Choroba a v ústraní v Benátkách (duben 1920)	77
Umělecký klub na jaře 1920: Rostoucí napětí.....	78
Rozhod s Volnou myšlenkou (červen 1920)	81
Cesta na Šumavu (srpen 1920).....	84
Inscenace <i>Krkavců</i> (září 1920)	86
I. 2. Lidé a spolky.....	88
Lidé okolo Uměleckého klubu	88
Stanislav Kostka Neumann	90
Karel Teige	92
Artuš Černík	95
Jiří Wolker I.....	99
A. M. Píša I	103
I. 3. Časopisy a texty	106

Kalistova raná satira	107
Poetika andělů: „Andělé“, „Vzkříšení“ a „Zvěstování“	111
Počátky Kalisty-dramatika.....	118
Prózy.....	119
Počátky <i>Orfea</i>	123
I. 4. Ideje a myšlení.....	126
Komunismus	127
II. Rok 1920/1921	135
II. 1. Čas	136
Situace v nejmladší generaci počátkem podzimu 1920.....	140
Vznik Devětsilu (říjen 1920)	142
Valná hromada Uměleckého klubu 17. října 1920.....	148
První střety v mladé generaci a spor o <i>Orfea</i> (podzim 1920).....	149
Zrod časopisu <i>Den</i>	152
Recitační večer 2. prosince 1920 a jeho ohlas	155
Sukův Manifest a první krize Devětsilu? (prosinec 1920)	160
Prosincové bouře a jejich dopad na tvorbu mladých.....	163
Případ Berák (zima 1921).....	166
Recitační večer v Písku 27. ledna 1921	171
Nevzešlá Úroda: Odchod Zdeňka Kalisty z Uměleckého klubu.....	179
Nástup Devětsilu: Recitační večer 6. února 1921	180
Berák a Wolker (březen 1921).....	183
Přepisování mapy (duben 1921).....	185
Zlomené jaro 1921: Pád <i>Orfea</i> a spor s Wolkerem.....	188
Kudy dál? (červen 1921)	189
Zkažená oslava (červenec 1921).....	191
Zvláštní číslo <i>Června</i> a Borového krize (červenec a srpen 1921)	192
II. 2. Lidé a spolky	198
Úvodem.....	198
Clarté (březen, duben 1921).....	200
Literární skupina	204
Počátky Literární skupiny (první polovina roku 1921)	204

Podíl Zdeňka Kalisty na formování Literární skupiny	210
Artuš Černík v Brně	212
Jiří Wolker.....	215
Sblížení na podzim 1920	217
<i>Ráj srdce a Host do domu</i> : Výměna titulů?.....	219
Celná	223
„Svatý Kopeček“ a „Přátelé“	226
Rozhod J. Wolкера se Z. Kalistou: Spor o „Svatý Kopeček“	235
Kalistovo vnímání sporu	243
Vychází <i>Host do domu</i> (červen 1921).....	247
Ve znamení rozlomu? (prázdniny 1921).....	250
Literáti Kalista a Wolker – vzájemné vlivy.....	252
Antonín Matěj Píša	256
<i>Nesrozumitelný svatý</i> (podzim 1920).....	258
Obavy z vydání básní a <i>Strach z duše</i> (zima 1921)	260
Vydání <i>Dnem i nocí</i> , Píša v Praze (jaro 1921)	264
Píšovo účtování (závěr jara 1921)	266
Skupina bez členů (červen 1921).....	267
Píša a S. K. Neumann (srpen 1921)	271
Vychází <i>Dnem i nocí</i> (srpen 1921)	273
Píša vypovídá poslušnost (září 1921)	276
František Götz	278
Svatopluk Kadlec.....	281
František Němec	284
Miloš Jirko.....	288
Ivan Goll.....	289
II. 3. Časopisy a texty	295
<i>Orfeus</i>	296
Číslo první, devětsilské	297
Číslo druhé a změna redakce.....	298
Číslo třetí a poslední: Rozpad redakce.....	301
Coda: Nevydané čtvrté číslo a konec časopisu.....	306
Texty v <i>Orfeu</i>	311

<i>Den</i>	313
Historie a profil časopisu	313
Situace v redakci listu	314
Kalista šéfredaktorem	317
Spolupracovníci listu	319
Spory s Devětsilem	320
Teoretické a programové články Zdeňka Kalisty ve <i>Dni</i>	322
Antonín Matěj Píša	327
Josef Knap	331
Rusko ve <i>Dni</i> a Jiří Weil	333
Jaromír Berák	335
Ostatní Kalistova tvorba pro <i>Den</i>	337
Původní tvorba ve <i>Dni</i>	338
Pád <i>Dne</i>	340
Přínos <i>Dne</i>	343
<i>Nový Orfeus</i>	344
<i>Ráj srdce</i> a jeho geneze	348
První redakce sbírky (listopad 1920)	351
<i>Ráj srdce</i> v roce 1921	357
<i>Loupežníci a městečko</i>	362
Kalistovy prózy – soubor <i>Legendy</i>	368
Kalistova satira	370
II. 4. Ideje a myšlení	372
Unanimismus	372
Poetika čtyřlístku I: Písecká přednáška	383
Poetika čtyřlístku II: Diskuse o básnickém obraze z léta 1921	387
III. Rok 1921/1922	393
III. 1. Čas	394
Ustavující sjezd Literární skupiny, spor s Píšou a proměny ve čtyřlístku (září 1921)	396
Recitační večer v Prostějově – první plány	400
Přípravy večera	402
Recitační večer v Prostějově – průběh a ohlasy	409

Temný podzim 1921	413
Večer Několika (15. prosince 1921).....	418
Čas střetů generačních i osobních (zima 1922).....	419
Wolkerovo „Proletářské umění“: Diskusní večer Varu 13. března 1922	421
Reflexe Wolkerovy přednášky	425
Muži v offsidu (jaro 1922).....	428
Cesta na jih (léto 1922).....	432
III. 2. Lidé a spolky	435
Literární skupina.....	437
Situace před ustavujícím sjezdem Literární skupiny	438
Ustavující schůze Literární skupiny a její dozvuky.....	442
Přistoupení Zdeňka Kalisty a jeho návštěva v Brně v říjnu 1921	449
Píša vystupuje z Literární skupiny (leden 1922).....	453
Reakce Literární skupiny na Píšův odchod.....	455
Wolker mezi Literární skupinou a Devětsilem.....	457
Literární skupina a diskuse o jejím manifestu v únoru 1922	459
Devětsil poprvé v <i>Hostu</i>	463
Zdeněk Kalista poprvé nakročuje mimo Literární skupinu (březen a duben 1922)	465
Spolupráce s Devětsilem a stabilizace Literární skupiny? (jaro 1922).....	468
Z. Kalista a Literární skupina na jaře 1922	473
Devětsil	475
Devětsil na podzim 1921: Výpady A. Černíka.....	476
Devětsil a Proletkult.....	480
Vstup Wolker a Píši do Devětsilu	483
Pozice J. Wolker a A. M. Píši v Devětsilu na jaře 1922	493
Devětsil na jaře 1922: Jarní přednáškový cyklus, zvláštní číslo <i>Proletkultu</i> a přistoupení V. Nezvala	497
Jiří Wolker.....	502
Sbližování J. Wolker a A. M. Píšou	503
Wolker a Kalista na podzim 1921 a v zimě 1922.....	506
Kauza epigram.....	507
Konec Kalistova a Wolkerova spolubydlení (zima 1922)	510
Zúčtovací dopis (duben 1922).....	512

A. M. Píša	516
Trojlístek nebo skupina? (1921).....	517
Píša před odchodem do Prahy.....	521
Poměr Z. Kalisty a A. M. Píši během roku 1922	523
František Götz.....	526
III. 3. Časopisy a texty	541
<i>Host</i>	542
První číslo	543
Druhé číslo	546
Třetí číslo	547
„Zimní čísla“ (č. 4–7)	550
Jarní dvojčísla.....	551
Reflexe <i>Hosta</i> a polemické střety okolo něj	552
<i>Ráj srdce</i>	555
Vydání sbírky.....	555
Text.....	557
Recepce.....	562
Generační reflexe <i>Ráje srdce</i> : A. M. Píša a J. Wolker	563
Generační reflexe <i>Ráje srdce</i> II: Kritici Literární skupiny	567
Reflexe <i>Ráje srdce</i> u „oficiální“ kritiky.....	571
Korespondenční reflexe <i>Ráje srdce</i>	578
Sborník <i>Sovětské Rusi</i>	579
III. 4. Ideje a myšlení	580
Apologie o záhadách vidění: Obhajoba básnického primitivismu.....	581
Pojem expresionismu a jeho reflexe v mladé generaci	585
Dobové předpoklady.....	585
Pozdější reflexe pojmu	589
První orientační bod: Reflexe expresionismu u Z. Kalisty a A. M. Píši (rok 1920)	593
Generační polemika o expresionismus: F. Götz vs. Devětsil (přelom let 1921 a 1922)	599
Průběh diskuse I: A. Černík	602
Průběh diskuse II: F. Götz poprvé	604
Průběh diskuse III: K. Teige	606
Průběh diskuse IV: F. Götz podruhé.....	609

Průběh diskuse V: Dozvuky – K. Teige, F. Čecháček	612
Opožděná tečka za expresionismem: Z. Kalista (1923).....	615
Bilance.....	616
Kalista a proletářské umění	618
IV. Rok 1922/1923	621
IV. 1. Čas	622
Situace v Literární skupině v létě 1922 a pozice Z. Kalisty.....	623
Druhá valná hromada Literární skupiny (3. září 1922)	626
Plán jednotné socialistické fronty (září a říjen 1922)	628
Pedagogická státnice a cesta do Německa (říjen 1922)	634
Literární skupina na podzim 1922: Spory o manifest a Kalistův nástup	635
Přeskupování v Devětsilu (podzim 1922)	640
<i>Nejvyšší oběť</i> : Wolkerova pražská derniéra (prosinec 1922).....	643
Itálie (únor 1923).....	645
Kontroverze uvnitř Skupiny (březen 1923).....	649
Příprava sjezdu a sborníku Literární skupiny (jaro 1923).....	658
Třetí valná hromada Literární skupiny (10. června 1923)	664
Disertace a Jindřichův Hradec (léto 1923).....	667
Cesta na Balkán (srpen 1923).....	669
IV. 2. Lidé a spolky	670
Literární skupina.....	671
Přípravy manifestu.....	671
Ohlasy valné hromady a manifestu.....	672
František Götz.....	673
Zdeněk Kalista	675
Josef Knap	677
Konstantin Biebl a Vítězslav Nezval	679
Jiří Wolker	682
J. Wolker a A. M. Píša o manifestu na podzim 1922.....	683
Rozchod Literární skupiny s A. M. Píšou a J. Wolkerem (přelom let 1922 a 1923).....	685
František Götz na rozcestí	689
Literární skupina a Wolker a Píša v březnu 1923	692

Jednotliví členové Literární skupiny	694
František Götz	695
Čestmír Jeřábek	699
Pražská část Literární skupiny	702
Jaromír Berák	703
Konstantin Biebl	705
Svata Kadlec	707
Karel Hradec	710
Jiří Landa	713
František Kropáč	715
Jiří Wolker a A. M. Píša 1922–1923	716
Sílicí nedůvěra: Píša, Wolker a Devětsil v létě 1922	717
Dezertér generace I: Rozchod A. M. Píši s Devětsilem	721
Dezertér generace II: Wolkerovo vystoupení z Devětsilu	730
Členové trojlístku na podzim 1922 a v zimě 1923	732
IV. 3. Časopisy a texty	741
<i>Zápasníci</i>	742
Okolnosti vzniku sbírky	742
Text	746
Recepce <i>Zápasníků</i>	748
Básně	756
Prózy	758
Kalistovy překlady a francouzské číslo <i>Hosta</i>	759
Kalistova satira (<i>Sršatec</i>)	766
Literární kritika	769
Kalistova publicistika (cestopisné fejetony a příležitostné žurnalistické texty)	772
<i>Host</i>	776
Knihovna <i>Hosta</i>	778
<i>Československé noviny</i>	780
IV. 4. Ideje a myšlení	781
Manifest Literární skupiny	782
Přijetí manifestu v Literární skupině	786
Ohlas manifestu	788

Korespondenční diskuse F. Götz, A. M. Píša a J. Wolker o manifestu	794
Götzovy obhajoby manifestu.....	796
Význam manifestu	797
V. Rok 1923/1924	799
V. 1. Čas	800
<i>Host</i> a F. Götz přecházejí do Prahy (podzim 1923).....	800
Paříž a plány po ní (listopad 1923).....	803
Přípravy převratu proti Z. Kalistovi (závěr roku 1923).....	805
Memento: Smrt otceva (25. prosince 1923) a Wolkrova (4. ledna 1924)	811
V. 2. Lidé a spolky	813
Bartoš Vlček	814
V. 3. Časopisy a texty.....	822
<i>Jediný svět</i>	823
Text	825
Reflexe <i>Jediného světa</i>	829
<i>Vlajky</i>	834
<i>Sborník Literární skupiny</i>	839
Reflexe <i>Sborníku Literární skupiny</i>	846
<i>Host</i>	855
Jednání o 3. ročníku	856
Kalistův odchod z Literární skupiny (rok 1924)	863
Závěr.....	873
Seznam použité literatury	899
Bibliografie prací Zdeňka Kalisty 1918–1924	937
Abstrakt a klíčová slova	967
Abstract and Key Words	968

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl rád poděkovat všem, kteří se o vznik této práce jakýmkoli způsobem zasloužili. Na prvním místě bych proto rád vyslovil svůj dík pánům JUDr. Janovi, Alešovi a Vladimírovi Kalistovým, dědicům Zdeňka Kalisty, kteří mi laskavě umožnili přístup do pozůstalosti svého otce uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Cenné informace o tomto fondu i nápomocné rady při jeho studiu mi pak poskytla jeho pořadatelka PhDr. Renata Ferklová. Neméně velký dík patří i PhDr. Tomáši Pavlíčkovi, Ph.D. a PhDr. Naděždě Macurové, CSc. díky jejichž ochotě jsem mohl nahlédnout i do materiálů ze zatím nezpracovaného fondu A. M. Píši. Za veškerý servis v badatelně LA PNP pak děkuji jejím bdělým strážcům Karolu Bílkovi, prom. hist. a Mgr. Ivě Prokešové. Mnoho cenných informací jsem načerpal i z fondů mimopražských. Za možnost pracovat s pozůstalostí Jiřího Wolkera i za všechnu milou pomoc během svého pobytu v Prostějově bych tímto rád srdečně poděkoval PhDr. Marii Dokoupilové z místního Muzea Prostějovska. Podobně za zpřístupnění fondů Literárního oddělení Moravského zemského muzea i za veškeré poskytnuté badatelské zázemí za své návštěvy v Brně vděčím Mgr. Haně Kraflkové.

Poděkovat bych chtěl i pracovníkům Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea, díky jejichž nevšední ochotě a vstřícnosti jsem mohl pohodlně pracovat s jejich unikátním fondem dobového denního tisku, který pro mě představoval jeden z nejdůležitějších pramenů. V mnohém jsem zavázán svým nadřízeným i svým jednotlivým kolegům z Ústavu pro českou literaturu AV ČR, zejména pak ze svého „domovského“ Střediska literárněvědných informací, kteří mě po celou dobu práce na tomto tématu nejen vydatně zásobovali veškerým materiálem, týkajícím se osoby Z. Kalisty, k němuž se v průběhu času dostali, ale byli mi nápomocni i s řadou dalších jednotlivých záležitostí. Mgr. Ondřeji Hanusovi pak vděčím za výpomoc s přípravou anglických překladů doprovodných textů.

Srdečně bych na tomto místě samozřejmě chtěl poděkovat i svému školiteli, doc. PhDr. Janu Wiendlovi, Ph.D., který po všechnu tu řadu let pečlivě sledoval průběh mého studia a především vývoj této práce od jejich nejvlastnějších počátků a s ochotou a laskavostí sobě vlastní přispěl k její konečné podobě řadou cenných rad i kritických připomínek.

Dík největší pak patří mým nejbližším, dcerce Verunce a zejména mé manželce Evě, jíž vděčím za všechnu trpělivost a toleranci, s níž mi doma po celou tu dobu vytvářela ideální prostředí ke klidné a soustředěné práci. Jen ona ví, kolik bylo těch večerů, kdy lampa vedle u psacího stolu svítila dlouho přes půlnoc.

Úvod

Bedřich Fučík ve svém portrétu českého historika a básníka Zdeňka Kalisty (1900–1982), sepsaném u příležitosti Kalistových padesátých narozenin, napsal: „*Zdeňk Kalista už dávno nepíše verše, ale každý, kdo v české poezii i jen zdaleka zavadí o léta 1919–1926, narazí na jeho jméno tak často, jako snad na žádné jiné. Zdeňk Kalista už dávno netiskne verše, ale z jeho literárně-umělecké působnosti, jak se to jeví mně, by se uživilo několik příčinlivých literárních historiků od doktorátu až do konce života. Vysledovat všechny jeho stopy, cesty a cestičky – poutě a návraty – všemnu jeho práci velkou i drobné kutění, všechno jednání a organizování, nehledíc ovšem ani k tomu, co napsal, zdá se mi úkolem div ne Sisyfovým.*“¹ Fučíkova slova můžeme sice chápat především jako přátelské zdvořilostní gesto vůči jubilujícímu příteli a obecné povědomí o významu a roli Zdeňka Kalisty v dějinách české literatury by v nás snad při hodnocení tohoto soudu mohlo vyvolat více či méně oprávněnou skepsi. Bližší obeznámení s Kalistovými literárními aktivitami z počátku dvacátých let nás však, myslím, donutí dát Fučíkovi v mnohém zapravdu. Jeho tvrzení proto můžeme zároveň vnímat jako vhodné uvozující a v mnohém výstižné vstupní motto k této práci, jejímž cílem je právě detailněji představit literární osudy Zdeňka Kalisty v první polovině 20. let.

Kalistovo jméno dlouho nebylo v souvislosti s formováním mladé literární generace vstupující do literatury v době těsně po první světové válce příliš připomínáno. V dvacátých a třicátých letech dvacátého století samozřejmě pro jejich nevelký odstup od sledované doby ještě nebyla připravena vhodná půda pro soustavnější literárněhistorickou reflexi zmiňovaného období, byť na Kalistovo jméno můžeme narazit v řadě dobových článků a polemik. Léta druhé světové války a doba těsně po ní pak souvislejšímu literárněhistorickému výzkumu období počátku 20. let 20. století příliš nepřály. Pro poúnorový režim se Kalista stal persona non grata: po svém odsouzení v procesu s tzv. zelenou internacionálou strávil padesátá léta ve vězení a jeho jméno bylo z veřejného povědomí soustavně vytlačováno. Ve vypjatě ideologických interpretacích vývoje české meziválečné literatury z této doby Kalista nemohl najít významnější zastání a jeho aktivity jsou tak v lepším případě přecházeny mlčením, v horším je pak Kalista líčen s příslušně negativními hodnotícími nálepkami. Jméno vězněného katolického intelektuála se věru nehodilo příliš připomínat vedle osobnosti jeho někdejšího důvěrného přítele a nově jedné z hlavních ikon komunistického pojetí dějin české literatury Jiřího Wolкера. Po dílčím zlepšení poměrů v šedesátých letech, zejména v jejich

¹ FUČÍK, Bedřich: Zdeňku Kalistovi k padesátinám. In: týž: *Setkávání a míjení*. Praha: Melantrich, 1995, s. 205.

druhé polovině, kdy mohla po dlouhé pauze oficiálně knižně vyjít řada Kalistových textů, se po roce 1968 jakoby znovu opakuje situace poučková a Kalista se v době nastupující normalizace opět dostává na index.

Situace se mění až s uvolněním poměrů po roce 1989, tj. sedm let po Kalistově smrti. V devadesátých letech vychází rychle za sebou řada Kalistových textů, ať již jde o reedice starších, avšak již obtížně dostupných prací, oficiální vydání knih dříve dostupných jen v exilových či samizdatových vydáních nebo o jeho dosud nevydané práce z pozůstalosti. Kalista se tak poměrně rychle zaslouženě vrátil do obecného povědomí zejména zástupců historické obce především jako přední znalec a vykladač kultury českého baroka a zároveň též jako zastánce osobité historiografické koncepce a jeden z mála českých historiků, systematictější reflektujících metodologická východiska své práce. Překvapivě o poznání slabší zájem o Kalistu projeví literární historikové a literární vědci – soustavnější analýze zatím téměř ušla Kalistova původní autorská tvorba, jeho hojné překlady beletristické i jeho aktivity spolkové a literárněpublicistické. Situace na tomto poli se začíná zvolna zlepšovat teprve v posledních letech. Na syntetizující zhodnocení svého významu, ať již budeme-li myslet Kalistovo dílo literární či historické, nebo význam jeho osoby pro českou vědu a kulturu obecně, však Zdeněk Kalista stále ještě čeká.

Kalistova mnohostranná osobnost se ve své komplexnosti totiž ukazuje jako velmi problematičtěji uchopitelná: svým zřetelným rozkročením mezi několik – byť vzájemně si poměrně blízkých – oborů i komplikovanými možnostmi svého veřejného působení badatelům značně ztěžovala přípravu syntetizujícího portrétu. Uvědomme si totiž, že Kalista byl činný jako historik, básník, překladatel z několika jazyků či kulturní publicista a byl členem mnoha profesních a zájmových spolků a organizací. Ač více než dvě třetiny své tvůrčí dráhy – navíc zejména v její zralé fázi, vnějškově poznamenané nástupem nacistické a později zejména komunistické diktatury – psal do šuplíku bez reálnější naděje na vydání svých textů a jeho knihy se tak za jeho života na veřejnost dostaly víceméně jen ve dvou vlnách v krátkých údobích politického uvolnění před roky 1948 a 1968, čítá jeho knižní bibliografie dle katalogu Národní knihovny ČR úctyhodných 95 položek, z toho pod 70 z nich je Kalista podepsán přímo jako autor.²

Ani tato práce nemá ambici stát se komplexní Kalistovou biografií. Jejím cílem je především přiblížit Kalistovy osudy v dobách jeho vysokoškolských studií, kdy se jako mladý student z regionu poprvé dostává do Prahy jako kulturněpolitického centra nedávno vzniklé

² Katalog Národní knihovny ČR, dostupný online na: http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=NKC [přístup 12. 11. 2013].

Československé republiky a rychle se stává významným představitelem mladé nastupující literární generace, později nazývané wolkerovsko-nezvalovské či avantgardní. Byť Kalistova původní literární tvorba dnes – víceméně oprávněně – nebývá při pojednávání tohoto období ve školních příručkách a syntetických přehledech vnímána jako prvořadá, ukazují nám dostupné prameny Zdeňka Kalistu jako velmi výraznou a v dobovém dění velmi aktivní figuru, jejímž prostřednictvím můžeme detailně sledovat a analyzovat vývoj nejmladší české literatury v letech 1919–1924, která tvoří základní chronologický rámec této práce. Velké množství pozdějších Kalistových vzpomínkových textů a studií, psaných často pod vlivem jeho odborného historiografického směřování s důrazem na faktografickou a syntetickou stránku, nám nadto umožňuje řadu jednotlivých problémů konfrontovat přímo s pohledem jednoho z přímých účastníků tehdejšího dění, což u jeho ostatních vrstevníků nebývá úplně obvyklé.

O Kalistovi tak můžeme s jistou mírou nadsázky hovořit i jako o historikovi-kronikáři literární „generace roku 1900“, tj. autorů narozených na přelomu 19. a 20. století a vstupujících do české literatury těsně po konci první světové války. Žádný z jejích členů totiž po sobě nezanechal takové množství memoárových textů jako právě Zdeněk Kalista. Kalistova osobnost se nám tak, myslím, může stát velmi zajímavým klíčem nejen k tomu, abychom si načrtli peripetie osobního a uměleckého vývoje jedné konkrétní tvůrčí osobnosti na počátku dvacátých let 20. století, ale zároveň též k tomu, abychom se jejím prostřednictvím mohli odrazit k širším analýzám poměrů v nejmladší básnické generaci v tomto období.

Prameny

Pramennou základnu této práce tvoří především tři hlavní okruhy materiálu: archivní pozůstalosti jednotlivých relevantních osob, memoárová literatura a dobové otisky původních beletristických prací či literárněpublicistických statí. Důraz byl přitom kladen především na otisky daných textů v časopisech a novinách, které umožňují sledovat literární dění ve vztahu k časové ose detailněji a dynamičtěji než jeho nahlížení optikou jednotlivých knižně vydaných beletristických publikací či odborných edic, byť ani těm se samozřejmě nemůžeme vyhnout.

Přes poměrně intenzivní zájem, který byl generaci vstupující do české literatury po první světové válce doposud věnován, zůstaly archivní pozůstalosti jejich jednotlivých představitelů, domnívám se, do dnešních dnů až poměrně překvapivě málo zužitkovány.

Důvodů pro tuto skutečnost nalezneme hned několik. Předně: část těchto pozůstalostí pochopitelně nebyla za života svých původců přístupna, natožpak utříděna a zpracována. V některých případech můžeme pro období před rokem 1989 předpokládat i politické motivy jejich znepřístupnění. Některé z těchto archivních fondů navíc zůstávají uloženy mimo Prahu či Brno v regionech, což je zejména případ Wolkerův. Různý je samozřejmě i objem dochovaných materiálů – vedle olbřímí pozůstalosti Kalistovy či Nezvalovy tu můžeme položit jen nepatrné torzo, které se dochovalo z dokumentů k osobám Karla Teiga či V. Vančury.

Většina studovaných pozůstalostí je dnes uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále též jako LA PNP), archivní fondy D. Chalupy a L. Blatného pak v Literárním oddělení Moravského zemského muzea (dále též jako LO MZM), část pozůstalosti J. Wolкера, zahrnující především jeho přijatou korespondenci, pak v Muzeu Prostějovska v Prostějově. Úroveň zpracování těchto fondů je samozřejmě kolísavá, byť obecně poměrně uspokojivá. Většina studovaných pozůstalostí z LA PNP disponuje podrobným inventářem, avšak např. zpracování významného a rozsáhlého fondu A. M. Piši bylo zahájeno teprve roku 2013. A tak spíše než dostupnost jednotlivých pramenů nám výzkum komplikoval stav dochovaných materiálů, zejména korespondencí. Velká část dopisů jednotlivých představitelů „generace roku 1900“ totiž není datována, což se bohužel týká právě především korespondence z počátku dvacátých let, popř. je z dřívější doby chybně chronologicky seřazena, což samozřejmě značně problematizuje její přesnější časové určení. Tento nedostatek jsme snad většinou byli s to odstranit a dle kontextu jednotlivé dopisy datovat alespoň na úroveň jednotlivých měsíců a v relativní chronologii vůči ostatním.³ Dílčí problémy pak samozřejmě mohly být svázány přímo s jednotlivými pozůstalostmi, které se nyní pokusíme stručně charakterizovat.

Zásadní význam pro potřeby naší práce pochopitelně měla pozůstalost Zdeňka Kalisty, uložená v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Tato pozůstalost patří se svými 152 archivními kartony k nejrozsáhlejšímu zde uloženému osobnímu fondu vůbec. Kalistův archivní fond plně odráží mnohostrannost tvůrčích zájmů svého zůstavitele a zároveň se do jeho podoby promítly i jeho odborné zkušenosti: je evidentní, že své písemnosti Kalista pečlivě evidoval a třídil již za svého života, řadu z nich využil po svém propuštění z vězení i on sám při psaní svých vzpomínkových studií a statí. Díky pořadatelce pozůstalosti Renatě

³ Jednotlivé nedatované dopisy se v dalším textu práce pokoušíme vždy blíže časově zařadit, alespoň s přesností na měsíc. Zároveň se pak snažíme připojovat i nějaký další identifikující údaj. Pokud daný dopis není datován přímo rukou autora, uvádíme nejčastěji průběžné číslování daného souboru, inventární číslo či alespoň incipity jednotlivých dopisů.

Ferklové je pak k dispozici obsáhlý a velmi nadstandardně pečlivě zpracovaný inventář.⁴ Kalistova archivní pozůstalost se tak pro naši práci musela pochopitelně stát naprosto neopomenutelným a zásadním pramenným východiskem.

V relativní úplnosti se tu dochovala především Kalistova mimořádně cenná korespondence, kterou Kalista systematicky schraňoval již od počátku dvacátých let, resp. zhruba od poloviny roku 1920. Schází v ní tak snad jen několik nejranějších dopisů Wolkerových či Pišových, hojnější než jediný dochovaný list ze závěru srpna 1920 byla bezesporu i Kalistova korespondence s A. Černíkem.

Z dochovaných souborů korespondence patří určitě k nejzajímavějším dosud zcela opominutá Kalistova korespondence s A. M. Pišou, která nám do doby vzájemného rozchodu obou přátel, tj. zejména pro roky 1920 a 1921, byla vzhledem ke své frekvenci i rozsahu pramenem takřka kruciálním. Píša si s Kalistou v této době vyměňovali víceméně každý týden obsáhlé několikastránkové a místy dosti důvěrné dopisy, v nichž samozřejmě otázky literární hrály zdaleka nejdůležitější úlohu. Protože se zároveň podařilo získat i Kalistovy odeslané dopisy z pozůstalosti Pišovy, máme k dispozici i vlastní hlas Z. Kalisty z této doby a bylo možné provést i poměrně náročné seřazení dopisů do chronologické posloupnosti s relativně přesným určením doby vzniku jednotlivých listů, zejména z Kalistovy strany nedatovaných.⁵

Kalistova korespondence s J. Wolkerem byla několikrát publikována tiskem. Původcem jednotlivých edic byl často sám Kalista, který se Wolkerovým prostřednictvím pokoušel oživit svůj význam pro formování mladé generace. I tato korespondence se dochovala z obou stran: Kalistovy listy jsou uloženy v prostějovském muzeu. V úplnosti vyšly Wolkerovy listy Kalistovi nejprve jako součást vzpomínkového textu *Kamarád Wolker* (1933),⁶ oboustranná korespondence je pak v tištěné podobě k dispozici v knize *Přátelství a osud* (1978)⁷ – autorem obou knih je Zdeněk Kalista. Wolkerova korespondence Kalistovi pak vyšla ještě v kritické edici jeho *Dopisů* (1984),⁸ která nám byla pro účely naší práce zdrojem výchozím. Kalistovu korespondenci cituji primárně dle knihy *Přátelství a osud*. Kalistova korespondence s Wolkerem není oproti té s Pišou zdaleka tak kontinuální: oba mladíci a

⁴ FERKLOVÁ, Renata: *Zdeněk Kalista (1900–1982): soupis osobního fondu*. Praha: Památník národního písemnictví, 2001.

⁵ V poznámkách jsou jednotlivé Pišovy dopisy blíže identifikovány pomocným, avšak ne vždy zcela spolehlivým číslováním, které jim pořídil ještě za svého života Z. Kalista. Kalistovy dopisy jsou zase pro lepší identifikaci doplněny v poznámkách kromě většinou uměle doplňovaného chronologického zařazení o incipit. V budoucnu tak snad bude možno uvažovat o jejím zpřístupnění formou knižní edice.

⁶ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933.

⁷ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978.

⁸ WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Ed. Zina Trochová. Praha: Československý spisovatel, 1984.

studentští spolubydlící si pochopitelně v době společného pobývání v Praze psali jen minimálně. I ona však byla pro naše potřeby jedním z klíčových pramenů, byť při práci s ní bylo třeba zohlednit jednak Wolkerovu rostoucí distanci vůči Kalistovi, počínající zhruba od poloviny roku 1921, a zejména Kalistovy komentáře a vzpomínky, jimiž doprovázel její edice. Ty totiž, jak bude ještě souvisleji ukázáno dále, často nejsou zcela přesné a zároveň jsou Kalistou v určitých momentech záměrně zkresleny.

Velmi závažná pro naše potřeby, zejména pak pokud jde o poznání raných fází vývoje Literární skupiny, byla i Kalistova korespondence s jeho jinými generačními vrstevníky. Z členů tohoto spolku je potřeba vyzdvihnout korespondenci s F. Götzem a Č. Jeřábkem. Götzovy dopisy jsou bohužel dochovány pouze jednostranně, navíc F. Götz své listy jen ve velmi omezené míře datoval. I u nich však lze z kontextu určit jejich chronologické pořadí a přibližnou dataci.⁹ Götzovy listy Kalistovi jsou velmi věcné a až strohé. Postupem času v nich s rostoucím napětím mezi oběma stranami ubývá čistě osobní tematiky a mění se ve stručné zprávy a pokyny stran vydávání spolkového časopisu, avšak i přesto jde o korespondenci svého času nejagilnějších členů pražské a brněnské části spolku, která nám dává dobře nahlédnout do zákulisí jeho fungování, zejména pak pokud jde o osudy spolkového časopisu *Host*.

Neméně zajímavá je i Kalistova korespondence s Č. Jeřábkem, který se zejména po Götzově odchodu do Prahy v létě 1923 stává hlavní organizační hlavou Skupiny v Brně. Korespondence Kalisty s Jeřábkem je nadto dochována oboustranně a vedle toho bývá z Jeřábkovy strany pravidelně datována, což jen znásobuje možnosti jejího využití. Z dalších brněnských členů Skupiny byl Kalista v korespondenčním kontaktu s L. Blatným a D. Chalupou, v těchto případech však zůstalo jen u několika málo jednotlivých listů.

Kalista si samozřejmě dopisoval i s řadou dalších generačních vrstevníků, přičemž řada z nich v průběhu času fungovala jako „pražští“ členové Skupiny. Poměrně obsáhlá je především oboustranně dochovaná korespondence s J. Knapem, sahající od 20. až do 60. let 20. století. Její edici připravila a roku 2001 publikovala R. Ferklová.¹⁰ Důležitý zdroj informací představuje též Kalistova korespondence se S. Kadlecem. Kalistovy listy K.

⁹ Götzovy listy Kalistovi seřadil a průběžným číslováním opatřil sám jejich adresát, bohužel ne vždy úplně přesně. Význam Götzovy korespondence však poněkud limituje to, že se nejspíše nedochovala velká část jemu adresovaných dopisů. I tak ale jeho listy Pišovi, Wolkerovi či Kalistovi nesporně stojí za další badatelské využití.

¹⁰ FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 373–458.

Bieblovi, byť je ve výběru v 60. letech otiskl sám Kalista,¹¹ naopak mnoho závažného nepřinášejí. Dílčím způsobem pro naše potřeby bylo možno využít i Kalistovu korespondenci s A. Rážem, B. Vlčkem, J. Pospíšilem či J. Berákem, ze starších literátů pak s A. Sovou a zejména K. Tomanem.

Omezený dosah mají bohužel Kalistovy dopisy s jednotlivými členy Devětsilu: od A. Černíka se totiž bohužel dochoval jen již zmiňovaný jediný dopis, kompletní nejspíše není ani Kalistova korespondence s K. Teigem, která ovšem zejména pro nejranější období roku 1920 nepostrádá důležitosti. Seifertovy listy Z. Kalistovi jsou pak bohužel z větší části tvořeny jen urgencemi dodání jednotlivých příspěvků pro *Sršatec* a příliš jiných informací nám nenabízejí. Neobsáhlý, avšak o to cennější pramenný materiál pak znamená Kalistova korespondence se zahraničím. Její nejzávažnější součást bezesporu představují dopisy I. Golla, které sám Z. Kalista publikoval a s doprovodnou studií uveřejnil roku 1967.¹² Spíše dokumentární význam mají solitérní dopisy G. Duhamela či Ch. Vildraca. Zbylá dochovaná Kalistova korespondence z první poloviny 20. let již příliš podstatného nepřináší.

Kalistův fond samozřejmě obsahuje i řadu původních autorských rukopisů. Bohužel jen v ojedinělé míře se dochovaly původní náčrty Kalistovy básnické tvorby z počátku dvacátých let, o něco lepší je situace, pokud jde o Kalistovy překlady. Většinou však jsou ve fondu uloženy alespoň rukopisy definitivních redakcí tiskem vydaných prací, což však bohužel neplatí bez výhrad. Postrádáme totiž mj. původní rukopisy Kalistových básnických sbírek *Zápasníci* či *Jediný svět*.

Vedle tvorby beletristické se v Kalistově fondu uchovala řada textů a prací vzpomínkových, ve většině případů dokonce v několika verzích. Valná část z nich již vyšla tiskem, ať již za Kalistova života či později, přesto však v pozůstalosti stále zbývá několik zajímavých memoárových textů, které na své uveřejnění čekají. Z nich je třeba zmínit především soubor esejistických portrétů „lidí z let dvacátých“, tj. Kalistových generačních soupeřů, z nichž pod názvem *Tváře ve stínu* (1969) vyšla v závěru šedesátých let jen zhruba polovina.¹³ Některé další sice vyšly od té doby jednotlivě (konkrétně jde o portréty J. Knapa,¹⁴ J. Zahradníčka¹⁵ či V. Petra),¹⁶ stále však několik z nich (mj. jde o portrét V. Dyka,

¹¹ KALISTA, Zdeněk: Z korespondence Konstantina Biebla. *Česká literatura* 9, 1961, č. 1, únor, s. 57–63.

¹² Týž: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 115–132.

¹³ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969.

¹⁴ Týž: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997, s. 245–302.

¹⁵ KALISTA, Zdeněk: *Vzpomínání na Jana Zahradníčka*. München: Obrys/Kontur; Opus bonum, c1988.

¹⁶ Týž: Můj nakladatel Václav Petr. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1977, č. 3, s. 67–73.

J. Pekaře, F. Kropáče, F. Křeliny či B. Vlčka) bohužel zůstává nevydáno. Pro účely naší práce pak samozřejmě byly použitelné některé drobnější rukopisné texty a studie, zejména wolkerovské.

Velmi cennou součástí Kalistova fondu pro badatele představují též různé výstřížkové konvoluty. Kalista od počátku pečlivě sledoval ohlasy svého veřejného působení v dobovém tisku, ve třicátých a čtyřicátých letech pro tyto účely dokonce využíval profesionální výstřížkovou službu. Dochovala se tak řada důležitých podkladů pro rekonstrukci Kalistovy autorské a zejména ohlasové bibliografie, byť pro námi sledované období není pokrytí výstřížky zcela spolehlivé (např. pro debutovou sbírku *Ráj srdce* z roku 1922 je uloženo 25 výstřížků recenzí, o rok mladší sbírku *Jediný svět* však dokládá už jen výstřížek jediný). Zároveň se dochovala i řada jiných tematicky vymezených konvolutů, např. k Z. Kalistovi jako předmětu satiry, k jeho wolkerovským aktivitám, k jeho členství v různých spolcích atp. Bohužel hůře jsou pak dokumentovány otisky Kalistových prací beletristických, což naneštěstí platí právě zejména pro námi sledované období, a tento nedostatek bylo třeba nahradit excerpcí dobových periodik.

Pečlivostí pořadatelky fondu R. Ferklové se do Kalistovy pozůstalosti v kopiích dostávají i někdy obtížně dostupné texty a materiály uložené v jiných fondech či knihovnách či nejnovější sekundární literatura ke Kalistově osobnosti. V úhrnu tak Kalistův fond badateli v mnohém usnadňuje sestavení Kalistovy bibliografie, zejména ohlasové, byť samozřejmě jde jen o jeden z mnoha podkladů.

Pro potřeby této práce bylo samozřejmě třeba projít i pozůstalosti ostatních relevantních osob Kalistovy generace, u nichž byly známy vzájemné kontakty. Kvalita i kvantita jejich dochování je samozřejmě značně různorodá. Z pozůstalostí uložených v Literárním archivu Památníku národního písemnictví je třeba vyzdvihnout zejména fond A. M. Píši, aktuálně procházející komplexním archivním zpracováním. Z něj jsem měl možnost díky ochotě vedení LA PNP a zpracovatelky fondu nahlédnout alespoň do vybrané korespondence. Kromě dopisů Kalistových šlo zejména o listy Wolkerovy, Jeřábkovy, Götzovy či Knapovy. Zejména Píšova korespondence s Götzem a Jeřábkem přitom výrazně pomohla nasvítit vnitřní dění v Literární skupině a Devětsilu v inkriminovaném období.

Upozornit je třeba též na pozůstalost J. Knapa.¹⁷ Byť jeho dochovaná korespondence pro první polovinu 20. let nepatří k nejpočetnějším a jeho dopisy s Kalistou již byly

¹⁷ BÍLEK, Karol: *Josef Knap (1900–1973): soupis osobního fondu*. Praha; Staré Hrady: Památník národního písemnictví, 1997.

publikovány,¹⁸ nachází se v ní mj. jinde snad již nedochované 21. číslo časopisu *Den* a několik původních Kalistových prací beletristických. Pominout nelze ani pozůstalost Č. Jeřábka,¹⁹ která poskytla především cennou druhou stranu korespondence se Z. Kalistou, ale též Jeřábkovy přijaté dopisy od F. Götze, A. M. Píši, L. Blatného, B. Vlčka aj. Obsahuje též mj. zatím prakticky nevyužitý rukopisný náčrt historie Literární skupiny v letech 1921–1924. Několik drobností k tématu je uchováno i ve fondu V. Nezvala.²⁰ V Nezvalově případě bylo zároveň možno pracovat i s výběrovou edicí jeho korespondence.²¹

Bohužel velmi neuspokojivý je stav dochovaných archivních materiálů k historii Devětsilu: z Teigeho pozůstalosti zbylo po jeho smrti pro začátky jeho veřejné činnosti jen minimum dokladů.²² Ač se situace jeví pro pozdější fáze Teigovy tvorby, alespoň pokud jde o dochované rukopisy, mnohem příznivější, zejména Teigeho korespondence se dochovala jen velmi torzovitě. Podobně období počátku 20. let prakticky pomíjí pozůstalost Hoffmeisterova.²³ Nerozsáhlá pak zůstává pozůstalost Vančurova²⁴ či Seifertova.²⁵ Zároveň je však nutno zohlednit skutečnost, že se členové Devětsilu pravidelně vídali osobně a potřeba vést korespondenci mezi nimi nebyla tak silná jako v případě členů Literární skupiny. Jediným významnějším zdrojem z archivních fondů členů tohoto spolku se tak pro naše potřeby stala prakticky jen pozůstalost „brněnského emisara Devětsilu“ A. Černíka, obsahující poměrně obsáhlou korespondenci s K. Teigem a J. Seifertem.²⁶ Zatímco Teigeho odeslaná korespondence nám může v mnohém napomoci jak při sledování vývoje tohoto vůdčího teoretika Devětsilu, tak i tohoto spolku vůbec, korespondence Seifertova valněji

¹⁸ FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 373–458.

¹⁹ KOVÁŘ, Martin: *Čestmír Jeřábek (1893–1981): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1985 a BÍLKOVÁ, Eva: *Čestmír Jeřábek (1893–1981): soupis osobního fondu. 2. díl*. Praha; Staré Hrady: Památník národního písemnictví, 1997.

²⁰ BÍLKOVÁ, Eva: *Vítězslav Nezval (1900–1958): soupis osobního fondu*. Praha: Památník národního písemnictví, 1997.

²¹ NEZVAL, Vítězslav: *Depeše z konce tisíciletí*. Eds. Marie Krulichová, Lubomír Tomek a Ludmila Vinařová. Praha: Československý spisovatel, 1981.

²² HAMANOVÁ, Růžena: *Karel Teige (1900–1951): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1968.

²³ STILLEROVÁ, Jana: *Adolf Hoffmeister*. Praha: Památník národního písemnictví, 2009.

²⁴ FERKLOVÁ, Renata: *Vladislav Vančura (1891–1942): soupis osobního fondu*. Praha: Památník národního písemnictví, 1991.

²⁵ DÖRFLOVÁ, Yveta: *Jaroslav Seifert (1901–1986): soupis osobního fondu*. Praha: Památník národního písemnictví, 1996 a táž: *Lešehradeum – Jaroslav Seifert*. Praha: Památník národního písemnictví, 2008.

²⁶ JANKOVIČ, Milan: *Artuš Černík (1900–1953): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1972.

hodnotu postrádá a omezuje se spíše na stručné pokyny a urgency v redakčních záležitostech.²⁷

Z mimopražských fondů nebylo možné pominout pozůstalosti J. Wolker a Z. Wolkerové, uložené v prostějovském muzeu.²⁸ V obou fondech je přitom ve velmi dobrém stavu dochována přijatá korespondence obou osob. Je, domnívám se, až s podivem, nakolik byla zejména přijatá korespondence Wolkerova dosavadním výzkumem přehlížena. Zatímco jeho odeslaná korespondence byla vydána ve spolehlivé a kvalitní edici,²⁹ korespondence přijatá zatím až na několik výjimek publikována nebyla. Pokud se totiž omezíme jen na Wolkerovy generační souputníky, byla kromě zmiňované korespondence Wolker a Kalistou otištěna neméně závažná, avšak přece jen ne tolik rozsáhlá korespondence Wolker a K. Teigem³⁰ a dále pak Wolkerova korespondence s K. Bieblem,³¹ jejíž literárněhistorická cena však zůstává v porovnání se dvěma předchozími poněkud nižší. Prakticky zcela pominuty, a to nejen edičně, ale též literárněhistorickým výzkumem, zůstaly korespondenční soubory, které Wolkerovi adresovali zejména A. M. Píša a F. Götz, ale též řada dalších. Píšovy a Götzovy dopisy se pochopitelně ve velké míře věnují též osobnosti Zdeňka Kalisty, a byly pro nás proto velmi významným a cenným pramenem při sledování proměn Kalistova postavení mezi jeho generačními vrstevníky. Především však ještě v mnohem větší míře vypovídají o osobní situaci a vývoji názorů svých pisatelů, kteří z mnoha ohledů patří mezi klíčové spolu- a postupně i protihráče mladého Kalisty.

Kromě Wolkerovy korespondence se v prostějovském muzeu dochovalo i několik dalších cenných archiválií: především jde o dokumenty k recitačnímu večeru v Písku v lednu 1921, na němž se ustavil přátelský čtyřlístek Kalista–Wolker–Píša–Kadlec, a v tom zejména o – bohužel neúplný – rukopis Kalistovy programové přednášky, s níž zde vystoupil. Sekundárně byla pro naše potřeby využitelná i pozůstalost Wolkerovy matky Zdeny, v níž je uložena řada materiálů, jejichž prostřednictvím lze sledovat formování a proměny kultu jejího syna, patrného již bezprostředně po jeho smrti či později v letech třicátých a osudově pak dezinterpretovaného po druhé světové válce a zejména roce 1948.

Pro sledování historie Literární skupiny v první polovině dvacátých let jsem našel mnoho cenného materiálu též v Literárním oddělení Moravského zemského muzea, a to

²⁷ Na existenci těchto korespondenčních konvolutů bylo v minulosti již několikrát poukazováno, domnívám se ale však, že zejména dopisy, které A. Černíkovi adresoval K. Teige, by si zasloužily ještě hlubší badatelské vytěžení.

²⁸ Samostatný tiskem vydaný inventář není k dispozici.

²⁹ WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Ed. Zina Trochová. Praha: Československý spisovatel, 1984.

³⁰ Vzájemná korespondence Jiřího Wolker a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 505–533.

³¹ BIEBL, Konstantin – WOLKER, Jiří: *Listy dvou básníků*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

konkrétně ve fondech L. Blatného a D. Chalupy.³² Nejzajímavější z těchto dokumentů, které mají obecnější platnost pro historii Skupiny, sice edičně připravil a vydal J. Hájek (Hek),³³ přesto i v tomto případě máme k dispozici dosavadním výzkumem prakticky zcela opomíjený pramen informací. Kromě odeslané Kalistovy korespondence, v případě obou jmenovaných však relativně marginální povahy a nevelkého rozsahu, zde najdeme řadu materiálů k vnitřnímu chodu spolku i jeho časopisu *Host*. Pro potřeby naší práce jsme využili zejména Blatnému adresovanou korespondenci Götzovu a Jeřábkovu, uloženou právě v Blatného fondu. Zejména pro období od září 1923, kdy F. Götz přechází do Prahy a odkdy se svými brněnskými souputníky udržuje kontakt primárně písemný, nikoli osobní, nám Götzovy listy napoví mnoho o proměnách situace uvnitř Literární skupiny a zejména její pražské části, o jejíž formální vedení se právě Götz s Kalistou v první polovině roku 1924 střetl.

Vedle pramenů archivní povahy nám samozřejmě cenný zdroj informací poskytl dobový tisk. Zde jsme se sice mohli z velké míry opřít o existující bibliografické zdroje, v tom zejména Retrospektivní bibliografii české literatury,³⁴ avšak většina relevantních literárních a kulturních časopisů a vybrané deníky byla paralelně studována de visu. Mnoho indicií o Kalistových publikovaných textech bylo možné získat z jeho vzpomínkových prací, studií, pamětí, soupisu jeho pozůstalosti atd. Proto byly přehlédnuty i časopisy a deníky, které doposud bibliograficky zpracovány nejsou – mj. *Čas* či *Československé noviny* nebo hůře dostupné deníky moravské – *Socialistická budoucnost*, *Rovnost*³⁵ či regionální periodika (*Stráž lidu*, *Otavan*, *Jizeran* aj.). Dílčí objevy bylo možné učinit i v bibliografiích oborových, v tom zejména v bibliografii Historického ústavu AV ČR³⁶ či bibliografiích regionálních, v našem případě zejména SVK Kladno.³⁷ Některé články byly dohledány v digitálních knihovnách Kramerius,³⁸ při jejichž využití jsme samozřejmě limitováni množinou digitalizovaných periodik i zatím stále ještě poměrně omezenými možnostmi fulltextového prohledávání dat. I tak bylo ovšem v Krameriovi možno dohledat např. články z *Národních listů* či *Československé republiky*, které pro meziválečné období nejsou v článkové bibliografii ÚČL v úplnosti zpracovány.

³² Samostatné tiskem vydané inventáře nejsou k dispozici.

³³ Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 1–62.

³⁴ Retrospektivní bibliografie české literatury, dostupná online na: <http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/>.

³⁵ *Literární rubrika Rovnosti v letech 1918–1928: bibliografie*. Zpracovali Sylva Bartůšková, Jan Veselý, Štěpán Vlašín. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.

³⁶ Bibliografie dějin českých zemí, dostupná online na: <http://biblio.hiu.cas.cz/>.

³⁷ Databáze regionální literatury SVK Kladno, dostupná online na: <http://www.svklk.cz/cs/katalog-a-databaze/regionalni-literatura/o-databazi/>.

³⁸ Jde zejména o digitální knihovny Národní knihovny (dostupná online na: <http://kramerius.nkp.cz/>) a Moravské zemské knihovny (dostupná online na: <http://kramerius.mzk.cz/>).

Některé materiály k formování mladé poválečné avantgardy vyšly v průběhu let tiskem, ať již knižně nebo časopisecky. Pomineme-li prozatím Kalistovy vlastní práce memoárové povahy, je tu třeba zmínit především obsáhlou edici Wolkerovy korespondence, svou použitelností v mnohém překonávající dílčí edice Wolkerových listů z 50. let.³⁹ Přehlédnout samozřejmě nelze obsáhlou a záslužnou antologií *Avantgarda známá a neznámá*,⁴⁰ zejména její první svazek, která však zároveň bohužel pro řadu badatelů představuje zdánlivě kompletní soubor materiálů a svou výběrovostí kodifikuje určitý náhled na dané období. Cenné poznatky přinesly pro naše potřeby edice časopisecké, v tom zejména výše uvedená série dokumentů k historii Literární skupiny, kterou v závěru 60. let připravil Jiří Hájek, či zmiňované edice korespondence Wolkerova s Teigem aj.

Prozatím jsme cíleně vynechávali vzpomínkové texty samotného Zdeňka Kalisty. Ty bezesporu představují jeden z nejzávažnějších zdrojů, z nichž naše práce čerpá, avšak postupem času se stále zřetelněji ukazovala potřeba přísného kritického hodnocení jednotlivých faktů a událostí v nich popisovaných. Významné množství vzpomínkových prací včetně svých pamětí Kalista vcelku samozřejmě psal se značným časovým odstupem, a to např. též za pobytu ve vězení (v tomto případě bez možnosti opory o svůj archiv či dobový tisk) či v průběhu 60. let. Řada detailů v Kalistových vzpomínkových pracích tak pochopitelně není úplně přesná, objevují se v nich nepřesnosti v chronologii atp. Zároveň však Kalistovy memoárové texty více či méně vědomě zkreslují skutečnost a snaží se zdůraznit význam pisatelovy osobnosti, v některých ohledech mnohem více, než jsme u tohoto druhu textů zvyklí. Kalistovy vzpomínkové práce se totiž často stávají především nástrojem sebeobhajoby osudem krutě stíženého historika, který na některých místech, domnívám se, záměrně dezinterpretuje realitu: nejvýrazněji asi v legendě o výměně titulů debutových sbírek své a Wolkerovy či pokud jde o Kalistův vztah k Wolkerovi vůbec. Tímto rozhodně nechci význam Kalistových vzpomínkových textů snižovat – naopak, domnívám se, že jde o informačně i interpretačně snad nejzajímavější dokumenty svého druhu, mající zároveň i nesporné kvality estetické. Pro mnoho konkrétních témat navíc Kalista zůstal s odstupem let jediným účastníkem daných dějů, který o nich zanechal písemné svědectví. I to by však mělo badatele zároveň vést k určité obezřetnosti a kritičnosti při práci s takovýmto textem.

³⁹ BIEBL, Konstantin – WOLKER, Jiří: *Listy dvou básníků*. Praha: Československý spisovatel, 1953; WOLKER, Jiří: *Listy přátel*. Praha: Československý spisovatel, 1950 [edice Wolkerových listů A. M. Píšovi].

⁴⁰ *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1–3. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1970–1972.

Bezesporně nejobsáhlejším dokumentem tohoto druhu jsou Kalistovy monumentální paměti *Po proudu života*,⁴¹ vznikající z velké části za dob Kalistova věznění, kdy se jejich autor často nemohl opřít o nic jiného než vlastní rozpomínání. Námí sledovaného období se dotýká především jejich 4. oddíl s názvem „Ikarův pád“, zachycující Kalistovy literární osudy od příchodu do Prahy po smrt jeho otce a Jiřího Wolkerera na přelomu let 1923 a 1924, v nichž podobně jako sám Kalista spatřujeme zásadní periodizační mezník Kalistova veřejného působení. Domnívám se, že právě tento oddíl pamětí je z celého souboru snad nejméně spolehlivý, alespoň pokud jde o chronologickou přesnost. Na některé z rozporů poukážeme přímo v textu práce, řadu z nich však bylo nutné pominout.

Zcela jistě však Kalistovy vzpomínky znamenají asi nejucelenější a nejzasvěcenější svědectví, které o formování mladé poválečné avantgardní generace máme. Navíc kvůli tomu, že Kalista po většinu času stál v latentní opozici vůči Devětsilu a zejména K. Teigovi, ale že zároveň bylo jeho osobní ambicí být pokud možno ve středu dění a nárokovat si ve vztahu ke svým vrstevníkům vedoucí pozice, získáváme informačně hutný materiál, který nám ukazuje situaci mezi mladými na počátku let dvacátých z jiné perspektivy, než jaká se ustálila ve středu zájmu české literární historiografie, tradičně se orientující především na aktivity Devětsilu, a to ještě spíše v období od nástupu poetismu dále. Kalistovy paměti představují zároveň asi nejkomplexnější zachycení jeho osobní dráhy a jeho vnitřních osudů a proměn, kterým se v jiných memoárových textech, zaměřených primárně k jiným osobám či tématům, nemohl v takové míře věnovat.

Další velkou množinu Kalistových memoárových textů tvoří jeho práce wolkerovské. Vztah k Jiřímu Wolkerovi se Kalistovi, jak se pokusíme ukázat ve vlastním textu práce, postupem času stal klíčovým momentem v jeho pojmání sebe sama. Právě Jiří Wolker asi nejvýrazněji zastínil hodnotu Kalistových tvůrčích aktivit z počátku 20. let a zřejmě se i nejvíce podepsal pod oslabení Kalistovy pozice mezi mladými literáty na přelomu let 1921/1922. Wolkerův kult, vzniknuvší prakticky hned po jeho předčasné smrti, se však zároveň brzy pro Kalistu stal možností sebepropagace a po roce 1948 se mu kulturní ikona komunistického režimu proměnila i ve vítaný prostředek sebeobhajoby. Podrobněji se proměnám Kalistova vztahu k Wolkerovi i proměnám jeho líčení Wolkerovy osobnosti ve vzpomínkových pracích věnujeme na příslušném místě, zde jen ve stručnosti připomeňme nejzávažnější tituly. Roku 1933 vychází u příležitosti nadcházejícího 10. výročí Wolkerova

⁴¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. Sv. 1–2. Brno: Atlantis, 1996–1997. Třetí svazek s částmi, které zůstaly na přání autora do roku 2012 zapečetěny, je v současnosti připravován k vydání.

úmrtí kniha *Kamarád Wolker*,⁴² soubor Kalistových vzpomínek na předčasně zesnulého přítele doplněný o přetisk Wolkerových listů Kalistovi. V 50. letech pak Kalista píše příslušné partie svých pamětí a konečně s velkým zpožděním vychází až roku 1978 v Torontu kniha pohnutého osudu – beletristická komentovaná edice vzájemné korespondence *Přátelství a osud*,⁴³ na níž Kalista pracoval již od počátku šedesátých let. Ta je cenná především pro to, že jde o první a zatím jediné uveřejnění oboustranné korespondence Kalisty a Wolkera, a zároveň pro svůj poznámkový aparát, obsahující řadu Kalistových dílčích poznámek a komentářů k jednotlivým momentům jeho či Wolkerových osudů z kraje dvacátých let, pro něž dříve jinde nebyl vhodný prostor. Samotný Kalistův doprovodný beletrizovaný komentář však poněkud trpí přílišnou patetičností líčení a nadměrnou idealizací vzájemného vztahu obou básníků.

Řadu drobných wolkerian Kalista publikoval v časopisech a sbornících: zde vzpomeňme především dva texty objevivší se až v 70. letech: drobnou vzpomínkovou skicu *O jedné knihovničce a mládencích kolem ní* (1970)⁴⁴ a zejména studii *Jiří Wolker* (1975), asi nejvěcnější a nejobjektivnější zhodnocení vzájemného poměru, které z Kalistova pera vzešlo.⁴⁵ Některé další texty tohoto druhu pak zůstaly neuveřejněny a jsou uloženy v Kalistově pozůstalosti v PNP. V této souvislosti je třeba zmínit zejména Kalistův scénář k filmovému dokumentu o Jiřím Wolkerovi, přednášku o Wolkerovi, kterou přednesl v Prostějově u příležitosti 20. výročí básníkovy úmrtí a již zřejmě později plánoval přepracovat v samostatný wolkerovský medailon zařaditelný do souboru vzpomínkových esejů *Tváře ve stínu*, či torzo obsáhlé wolkerovské monografie, končící však v přípravných studiích o Prostějově Wolkerova mládí.

Řadu drobnějších vzpomínkových textů věnoval Kalista i svým ostatním literárním souputníkům. Z nich je rozhodně třeba vyzdvihnout soubor esejistických portrétů jeho jednotlivých vrstevníků nazvaný *Tváře ve stínu*.⁴⁶ Oficiálně ještě stihl vyjít roku 1969 v českobudějovickém nakladatelství Růže, ovšem v knižním vydání nalezneme jen cca polovinu všech esejů, které Kalista sepsal. Z nich je třeba upozornit zejména na portrét A. M. Píši, J. Knapa, J. Zahradníčka či K. Biebla, v nichž Kalista vytříbeným literárním slohem podává zasvěcené portréty svých přátel. Pomineme-li portrétní eseje chystané pro tento

⁴² Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933.

⁴³ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978.

⁴⁴ Týž: *O jedné knihovničce a mládencích kolem ní*. Olomouc: Vzorná okresní knihovna; Prostějov: Přípravný výbor Wolkrova Prostějova, 1970.

⁴⁵ Týž: Jiří Wolker. *Annali dell'istituto universitario orientale. Sezione slava* 18, 1975, s. 67–108; v ČR poprvé tiskem až jako týž: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 7–49.

⁴⁶ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969.

cyklus, je potřeba v této souvislosti zmínit ještě alespoň již citovanou Kalistovu vzpomínkovou studii o francouzsko-německém básníku Ivanu Gollovi, na počátku 20. let výrazným zahraničním podporovatelem formující se české avantgardy, či drobnou vzpomínkovou studii o Karlu Teigovi.⁴⁷

Jako pramenný zdroj nám pochopitelně posloužily i publikace Kalistových vrstevníků. Připomeňme proto alespoň jejich nejvýraznější texty memoárové povahy. Jen okrajově byly pro naše potřeby použitelné Seifertovy *Všecky krásy světa* (1982, úpl. vyd. 1992),⁴⁸ v nichž se Kalistovo jméno mihne jen velmi letmo. Souvisleji se Kalista objevuje v Nezvalových pamětech *Z mého života* (1959).⁴⁹ Byť Nezvalovy paměti vznikaly v padesátých letech a Nezval sám rozhodně nebyl osobou, která by měla přílišný smysl pro faktografickou přesnost, lze je poměrně dobře využít v otázkách kontextových. Koneckonců kalistovské materiály zase umožňují alespoň částečně rekonstruovat zatím nepřilíš probádané počátky Nezvalova pražského pobytu. Pominout samozřejmě nelze ani vzpomínky Josefa Knapa *Bez poslední kapitoly* (exil. 1983, ofic. 1997),⁵⁰ byť v jejich případě jde spíše o soubor vzpomínkových črt než ucelené paměti ve vlastním slova smyslu. Z autorů Devětsilu zanechal asi nejvýraznější svědectví o počátcích tohoto spolku Adolf Hoffmeister: význam jeho *Předobrazů* (1962)⁵¹ však poněkud snižuje beletrizace líčení a konečně i skutečnost, že Hoffmeister roku 1921 z Devětsilu na čas vystoupil a jeho osudy tak dočasně nemohl sledovat z pozice přímého svědka. Pokud jde o Literární skupinu, nemůžeme dozajista přehlédnout vzpomínky Čestmíra Jeřábka *V paměti a v srdci* (1961),⁵² poněvadž Jeřábek coby jednatel spolku měl k dispozici i řadu významných spolkových archiválií. Bezesporu se tak jedná asi o nejzasvěcenější svědectví o poměrech v mladém literárním Brně v meziválečném období. Kalistovo jméno však z Jeřábkova líčení bohužel prakticky zcela vypadává, zřejmě především s ohledem na to, že Jeřábek svůj text připravoval v době, kdy byl Kalista vězněn. Nejen pro poznání osudů V. Nezvala je třeba uvést vzpomínkovou knihu J. Svobody, blízkého přítele Nezvalova či Wolkerova, s názvem *Přítel Vítězslav Nezval* (1966).⁵³

⁴⁷ Týž: Karel Teige a historie. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 115–118.

⁴⁸ SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992.

⁴⁹ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978.

⁵⁰ KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997.

⁵¹ HOFFMEISTER, Adolf: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962.

⁵² JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961.

⁵³ SVOBODA, Jiří: *Přítel Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1966.

Literatura

Ač tematika české avantgardy patří dlouhodobě k oblíbeným a vděčným tématům české literární historiografie, její samotné počátky dosud příliš reflektovány nebyly. Pro potřeby této práce jsme se tak překvapivě mohli opřít jen o relativně nevelké množství sekundární literatury a i tu existující jsme mohli využít dosti omezeně. Důvody této skutečnosti vidím v zásadě dva. Jak již bylo zmíněno, samotné počátky „generace roku 1900“ zatím zůstávaly literárněhistorickým výzkumem poněkud přehlíženy a zájem většiny badatelů byl napřímen k vrcholnému a pozdnímu období avantgardy a v tom zejména Devětsilu, tj. od vzniku poetismu dále. Autoři stojící mimo Devětsil byli přitom často nahlíženi jako méně významní. Zadruhé pak Kalistova osoba pro své pozdější osudy nebyla pro předlistopadový režim žádoucí a Kalistovo jméno bylo z veřejného povědomí cíleně vytlačováno. Na druhé straně však můžeme narazit na opačný paradox: některé odborné práce jsou v určitých pasážích na Kalistových vzpomínkových textech zcela závislé a jen pasivně reprodukují jejich obsah, což se týká např. Vlašínovy monografie o J. Wolkerovi.⁵⁴ Někdy se tak dostáváme do poněkud zacykleného kruhu: jednou uvedená, avšak sama o sobě mylná či zavádějící tvrzení – nejen Z. Kalisty – se bez dalšího kritického přehodnocení vzájemně přebírají a kolují pak odbornou literaturou jako stále nepochybnější fakta. Pakliže badatel kriticky nepřezkoumá primární prameny, může se snadno stát obětí tohoto stavu a nevědomky se ve své práci opírat o defektní či zcela chybná východiska.

Kalistovská literatura se pochopitelně rozrůstá zejména po roce 1989, kdy se umlčovaný historik mohl vrátit do všeobecného povědomí. V první polovině 90. let samozřejmě narážíme především na přehledové informační portréty, které měly v hutné a stručné formě tuto pozapomínanou osobnost představit širšímu publiku. Postupem času, zejména po kalistovské konferenci, konané v Sedmihorkách roku 2000, ale již narážíme na fundovanější a hodnotnější studie. Nejen konferenční sborník⁵⁵ nám však zřetelně ukazuje určitou disproporci v zájmu o Kalistovu osobnost mezi představiteli obou hlavních oborů jeho působení. Zatímco historická obec se o Kalistovo dílo zajímá poměrně intenzivně a po roce 1989 připravila k vydání i reedice starších a hůře dostupných Kalistových knih, zájem literárních vědců o Kalistovy literární aktivity lze označit za nevelký.

⁵⁴ VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker*. Praha: Melantrich, 1974.

⁵⁵ *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Red. Ivo Navrátil. Semily: Státní okresní archiv, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6).

I sekundární literatura k počátkům české avantgardní generace zůstává – pokud jde o knižní monografie – relativně nerozsáhlá. Pomineme-li základní oborové syntézy, které se pochopitelně nemohou věnovat dílčímu problému soustavněji (byť v této souvislosti je třeba upozornit na přehledové, avšak velmi zdařilé kapitoly v příslušných pasážích se dotýkající i formování mladé poválečné generace, které pro nedávné *Dějiny nové moderny* napsal Jiří Brabec),⁵⁶ objevíme překvapivě jen několik málo relevantních knižních prací.

V 50. letech, do nichž můžeme datovat počátek zájmu odborné veřejnosti o autory mladé generace vstupující do literatury po skončení první světové války, poněvadž před rokem 1948 narazíme spíše na časopisecké diskuse jejich jednotlivých představitelů, kteří byli na výsledku daných polemik pochopitelně osobně zainteresováni, byl výzkum mladé české literatury počátku dvacátých let značně ovlivněn dobovým kulturněpolitickým diskursem: monografie J. Langa *Neumannův Červen* (1957)⁵⁷ či J. Jíši *Česká poesie dvacátých let a básníci sovětského Ruska* (1956)⁵⁸ sice na jednu stranu zpracovávají řadu cenného pramenného materiálu, jejich syntetické pasáže jsou však zřetelně poznamenány jednostranným příklonem autorů k dobové politické rétorice a schematickými náhledy skutečnosti provázejícími stalinskou a poststalinskou epochu.

Šedesátá léta – alespoň pokud jde o nové monografie – mnoho nového nepřinesla. Známa Chvatíkova monografie *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky* (1962)⁵⁹ se našeho tématu týká jen dosti okrajově a za zmínku tak z této doby stojí zvláště studie B. Marčáka „Začátky spolupráce Devětsilu s Rovností“ (1966)⁶⁰ a zejména souběžná monografie *Čas hledání a sporů* (1966),⁶¹ věnované však především zdánlivě úzeji vymezeným regionálním moravským problémům. Zejména Marčákovy analýzy významu deníku *Rovnost* pro mladou generaci a hlavně pro formování Devětsilu však mohou nabídnout řadu i dnes zajímavých podnětů a postupem času příliš neztratily na hodnotě.

Zásadní publikace pro naše téma – antologie *Avantgarda známá a neznámá*⁶² – pak vychází na počátku 70. let, v době počínající normalizace. Přesto se – alespoň pro první svazek – zdařilo vydat ideologickými zásahy ještě relativně málo postiženou publikaci, která

⁵⁶ PAPOUŠEK, Vladimír a kol.: *Dějiny nové moderny*. Praha: Academia, 2010.

⁵⁷ LANG, Jaromír: *Neumannův Červen*. Praha: Orbis, 1957.

⁵⁸ JÍŠA, Jan: *Česká poesie dvacátých let a básníci sovětského Ruska*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956.

⁵⁹ CHVATÍK, Květoslav: *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*. Praha: Academia, 1962.

⁶⁰ MARČÁK, Bohumil: Literární avantgarda a dělnický list: začátky spolupráce Devětsilu s Rovností. In: *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 126–152.

⁶¹ Týž: *Čas hledání a sporů: z literárních zápasů brněnské Rovnosti v letech 1921–1928*. Brno: Blok, 1966.

⁶² *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1–3. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1970–1972.

prakticky dodnes představuje základní východisko pro jakékoli bádání o formování české avantgardní generace. Editor knihy, Štěpán Vlašín, pak v této době vydává i samostatnou monografii wolkerovskou,⁶³ která však je dobové ideologii poplatná v mnohem větší míře. Plně pak dobovým potřebám vyšla vstříc dlouho odkládaná, na analýzách pramenné základny založená monografie Vladimíra Dostála *Směr Wolker* (1975),⁶⁴ sledující především literárněkritický vývoj mladého Julia Fučíka, jejíž použití zcela zásadně omezuje extrémní a vypjatě ideologická tendence textu. Podobně po delším odkládání pak byla vydána i kniha dalšího z představitelů oficiální nomenklatury sedmdesátých let: monografie Vl. Bretta *Dějiny Internacionály myšlenky Clarté* (1982),⁶⁵ která se dotýká jednoho dílčího problému naší práce. Z monografií oficiálně vydaných v této době v domácím prostředí se tak ze zpětného úhlu pohledu zdá nejvyužitelnější syntetická studie Jiřího Svobody *Generace a programy* (1973),⁶⁶ analyzující programové stati S. K. Neumanna, Literární skupiny a raného Devětsilu z počátku dvacátých let. Paradoxně tak na ceně získávají dobové studie zahraničních badatelů: původně disertační práce *Devětsil und Poetismus* (1975) Petera Drewse⁶⁷ či podobně zaměřená studie Markéty Brouskové o Devětsilu *Der Poetismus* (1975).⁶⁸ Obě z nich sice svým záběrem poněkud překračují horizont našeho zájmu, svým oproštěním se od ideologického schematismu však nabízejí střízlivější náhled na sledovanou tematiku než paralelní produkce domácí.

Zásadní zlom pro další bádání o počátcích české avantgardní generace samozřejmě znamená rok 1989 a s ním spojený pád ideologických bariér pro výzkum tohoto tématu. Devadesátá léta jsou v tomto směru charakteristická zpřístupněním obrovského množství z různých důvodů potlačovaných či přímo dosud neznámých textů jejich jednotlivých představitelů, což samozřejmě ve zvýšené míře platí i pro práce Kalistovy. Vychází řada textů memoárové povahy, jejichž autory byly osoby před rokem 1989 umlčované – většinu z nich jsme si přiblížili již v předchozím oddíle. Stejně tak se objevuje i řada různých souborů studií, které se dotýkají jednotlivých osobností „generace roku 1900“. Pokud se dílčím způsobem

⁶³ VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker*. Praha: Melantrich, 1974.

⁶⁴ DOSTÁL, Vladimír: *Směr Wolker: literárního kritika Julia Fučíka „léta učednická“ v letech vrcholení, krize a ústupu české proletářské literatury (1921–1925)*. Praha: Mladá fronta, 1975.

⁶⁵ BRETT, Vladimír: *Dějiny Internacionály myšlenky Clarté*. Praha: Academia, 1982.

⁶⁶ SVOBODA, Jiří: *Generace a program: studie o programech proletářské poezie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

⁶⁷ DREWS, Peter: *Devětsil und Poetismus: künstlerische Theorie und Praxis der tschechischen literarischen Avantgarde am Beispiel Vítězslav Nezval's, Jaroslav Seiferts und Jiří Wolkers*. München: Otto Sagner, 1975.

⁶⁸ BROUSEK, Marketa: *Der Poetismus: die Lehrjahre der tschechischen Avantgarde und ihrer marxistischen Kritiker*. München: C. Hanser, 1975.

vztahují k naší problematice, bude na ně ještě upozorněno přímo na příslušném místě naší práce.

Kalistovo jméno se zároveň vrací i do literárněvědných syntéz. Zejména je v této souvislosti třeba zmínit 4. díl tzv. akademických dějin české literatury,⁶⁹ připravovaný již v letech šedesátých, avšak vydaný až roku 1995, kde se Kalistově básnické dráze – snad s výjimkou *Přehledných dějin literatury české* (1939) Arne Nováka, shodou okolností v roce 1995 po více než půlstoletí znovu vydaných v reprintu⁷⁰ – dostává snad první odpovídající zmínky. Podobně je Kalistovo jméno v souvislosti s „poezií srdce a naivismem“ a Wolkerovými počátky připomenuto i v dosti rozšířené syntéze *Česká literatura od počátků k dnešku* (1998)⁷¹ a postupně proniká i do dalších podobných prací.

Zaměříme-li se na polistopadovou reflexi období vlastních počátků nastupující avantgardní generace, tj. na období vymezené zhruba lety 1918–1924, s určitým překvapením zjišťujeme, že v tomto případě na soustavnější knižní monografie o něm narážíme v zásadě až v nedávných letech, a to ještě řada těchto textů pojednává širší chronologický či tematický rámec než jen námi sledované období. To se týká např. publikace J. Wiendla *Vizionáři a vyznavači* (2007)⁷² nebo V. Papouška *Gravitace avantgard* (2007).⁷³ Obě tyto metodicky i koncepčně promyšlené práce jsou koncipovány jako soubor studií vzájemně provázaných kolem ústředního tématu a našeho zájmu se dotýkají spíše jen v dílčích aspektech, podobně jako publikace *Heslář české avantgardy* (2011)⁷⁴ vzniknuvší v obdobném autorském okruhu. Přehlédnout v souvislosti s nimi zároveň nelze ani již připomínané *Dějiny nové moderny* (2010).⁷⁵

Naopak bohužel spíše zklamání představují obě publikace o Literární skupině z nedávné doby. Monografie Hany Kučerové *Základní problémy vývoje českého expresionismu* (rkp. 1967, 2011)⁷⁶ je vlastně velmi opožděným vydáním autorčiny původní kandidátské práce, obhajované v závěru šedesátých let. Odhlédneme-li od pochopitelné

⁶⁹ *Dějiny české literatury. Sv. IV., Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Hl. red. Jan Mukařovský. Praha: Victoria Publishing, 1995.

⁷⁰ NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan Václav: *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995.

⁷¹ LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 567–569.

⁷² WIENDL, Jan: *Vizionáři a vyznavači: k otázce sepětí řádu umění a života v české poezii první poloviny 20. století*. Praha; Podlesí: Dauphin, 2007.

⁷³ PAPOUŠEK, Vladimír: *Gravitace avantgard: imaginace a řeč avantgard v českých literárních textech první poloviny dvacátého století*. Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2007.

⁷⁴ *Heslář české avantgardy: estetické koncepty a proměny uměleckých postupů v letech 1908–1958*. Eds. Josef Vojvodík a Jan Wiendl. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta; Togga, 2011.

⁷⁵ PAPOUŠEK, Vladimír a kol.: *Dějiny nové moderny*. Praha: Academia, 2010.

⁷⁶ KUČEROVÁ, Hana: *Základní problémy vývoje českého expresionismu: programová východiska a tvůrčí praxe Literární skupiny*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.

absence reflexe novější odborné literatury, znamená hlavní slabinu této knihy především přílišné a absolutizující lpění na interpretaci děl autorů Literární skupiny jako projevu expresionismu a líčení jejího vývoje odvislé především na proměnách spolkového časopisu *Host*. Podobně rozpačitě působí i monografie Veroniky Broučkové *Srdce a smrt* (2009),⁷⁷ vycházející z autorčiny disertační práce, a to jak pro nejasnou definici okruhu sledovaných autorů a děl, tak především pro faktografické chyby a zkreslení, kterých se autorka při svém líčení historie Skupiny a osudů jejích jednotlivých členů dopouští. Nutno však dodat, že obě jmenované práce primárně nesledují historii spolku, ale zůstávají především na rovině interpretací beletristických textů jednotlivých členů Skupiny, aniž by se pokoušely o jejich celkové vývojové zhodnocení či výraznější usouvztažnění k dobové situaci české literatury, např. sledováním jejich kritické reflexe.

Podnětné rozvahy naopak může nabídnout poslední literatura o expresionismu. Po pionýrském sborníku studií *Hledání expresionistických poetik* (2006),⁷⁸ který se pokoušel snad o první souvislejší reflexi tohoto pojmu ve výsledcích dosavadního bádání české literární vědy, je třeba zmínit záslužnou studii Evy Jelínkové *Echa expresionismu* (2010),⁷⁹ která na podkladě obsáhlé bibliografie knižních, ale především obtížně shromažditelných časopiseckých překladů beletrie a textů k reflexi pojmu expresionismu v českém prostředí podává zdařilý náčrt vývoje recepce tohoto literárního proudu v domácích poměrech. Alespoň na okraj zmiňme též zatím nevydanou disertační práci Jiřího Flaišmana „*L. P. 1920*“,⁸⁰ sledující vývoj básnické dráhy a její recepce na příkladu několika více či méně výrazných, avšak zatím jen málo reflektovaných představitelů generace vstupující do literatury po první světové válce (M. Jirka, F. Němce, I. Suka, D. Chalupy aj.).

Díličmi impulsy nám samozřejmě přispěly i poslední publikace k problematice české literární či obecně umělecké avantgardy či literární teorie, byť se ještě jinde pokusím poukázat na určitou problematičnost pojmů avantgarda či avantgardní ve vztahu k vlastnímu předmětu této práce. Jen omezeně nám tak mohla napomoci publikace R. Murphyho *Teoretizace avantgardy* (2010)⁸¹ či monografie Jindřicha Tomana o počátcích Pražského

⁷⁷ BROUČKOVÁ, Veronika: *Srdce a smrt: tvorba brněnské Literární skupiny*. Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2009.

⁷⁸ *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita; Pelhřimov: Nová tiskárna, 2006.

⁷⁹ JELÍNKOVÁ, Eva: *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930)*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 2010.

⁸⁰ FLAIŠMAN, Jiří: „*L. P. 1920*“. Praha: FF UK, 2010.

⁸¹ MURPHY, Richard: *Teoretizace avantgardy: modernismus, expresionismus a problém postmoderny*. Brno: Host, 2010.

lingvistického kroužku *Příběh jednoho moderního projektu* (2011).⁸² Vzhledem k časovému vymezení naší práce se s ní poněkud mívají i ceněná a Kalistovy osobnosti se opakovaně dotýkající monografie Josefa Vojvodíka *Povrch, skrytost, ambivalence* (2008).⁸³

Na poměrně nelichotivou situaci narážíme, pokud se zaměříme na knižní biografie jednotlivých hlavních představitelů literární generace nastupující po roce 1918: knižní životopisné portréty řady jejích představitelů totiž scházejí buď úplně, nebo jsou již poněkud staršího data. Druhý případ překvapivě platí i u vůdčích představitelů generace. Asi největší počet biografických studií máme k dispozici u V. Nezvala. Odmyslíme-li konferenční sborník *Vítězslav Nezval – spolutvůrce pokrokové kulturní politiky* (1986),⁸⁴ je chronologicky nejmladší z nich Blahynkova monografie *Vítězslav Nezval*, vydaná však už roku 1981,⁸⁵ jen o rok starší je stejnojmenná studie Miroslava Macháčka,⁸⁶ roku 1976 vyšlo pod totožným názvem 2., doplněné vydání knihy Jiřího Taufera.⁸⁷ Asi nejpoužitelnější však i dnes stále zůstává již více než půlstoletí stará monografie Antonína Jelínka, opět s názvem *Vítězslav Nezval* (1961).⁸⁸ Můžeme snad vyslovit naději, že situaci nezvalovského bádání vylepší připravovaný sborník z konference „Neviditelný Nezval“, konané v Brně v létě 2012.

Jako poměrně neutěšený lze charakterizovat současný stav literatury o Jiřím Wolkerovi. Pomineme-li regionálně zaměřenou publikaci *Jiří Wolker na Vysočině* (2006),⁸⁹ je „nejnovější“ wolkerovskou knihou konferenční sborník *Na přední stráži* (1975),⁹⁰ vzniknuvší na základě konference konané k pětasedmdesátému výročí autorova narození. Poslední – době vzniku dosti poplatná – monografie Jiřího Wolkera z pera Štěpána Vlašína vyšla již roku 1974.⁹¹ Podobně charakterizuje ideologické zkresení i další wolkerovské publikace vzniknuvší po roce 1948 – monografii F. Soldana *Jiří Wolker* (1964; 2. dopl. vyd. 1972)⁹² či spíše popularizační práci Jana Rysky *Náš Jiří Wolker* (1956)⁹³ nebo práce sovětských

⁸² TOMAN, Jindřich: *Příběh jednoho moderního projektu: Pražský lingvistický kroužek, 1926–1948*. Praha: Karolinum, 2011.

⁸³ VOJVODÍK, Josef: *Povrch, skrytost, ambivalence: manýrismus, baroko a (česká) avantgarda*. Praha: Argo, 2008.

⁸⁴ *Vítězslav Nezval – spolutvůrce pokrokové kulturní politiky: sborník z konference Brno – 20. května 1985*. Brno: Státní vědecká knihovna; Muzejní a vlastivědná společnost, 1986.

⁸⁵ BLAHYNKA, Milan: *Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1981.

⁸⁶ MACHÁČEK, Miroslav: *Vítězslav Nezval*. Praha: Horizont, 1980.

⁸⁷ TAUFER, Jiří: *Vítězslav Nezval: literární studie*. Praha: Práce, 1976.

⁸⁸ JELÍNEK, Antonín: *Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1961.

⁸⁹ DRAŠNER, František: *Jiří Wolker na Vysočině*. Havlíčkův Brod, 2005.

⁹⁰ *Na přední stráži: sborník k 75. výročí narození Jiřího Wolkera*. Red. Pavel Marek. Brno: Blok, 1975.

⁹¹ VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker*. Praha: Melantrich, 1974.

⁹² SOLDAN, Fedor: *Jiří Wolker*. Praha: Československý spisovatel, 1964.

⁹³ RYSKA, Jan: *Náš Jiří Wolker*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1956.

bohemistů A. N. Maljarenka – *Irži Vol'ker – plamennyj pevec proletariata* (1960)⁹⁴ či S. A. Šerlaimové *Irži Vol'ker i novyje puti češskoj poezii 20 v.* (1965).⁹⁵ Svůj význam si i dnes podržela Nezvalova studie *Jiří Wolker* (tiskem 1964)⁹⁶ či alespoň dílčí části studie S. V. Nikolského *Myšlenka a obraz ve Wolkrově poezii z let 1920–21.*⁹⁷ Asi nejlépe tak z tohoto srovnání vychází Jaroslav Seifert, pro nějž je k dispozici zdařilá monografie Z. Pešata z roku 1991,⁹⁸ která se však soustředila především na sledování autorova díla dle jednotlivých vydaných básnických sbírek. Seifertův portrét by určitě bylo možné a vhodné dále prohlubovat a rozšiřovat.

Poměrně obsáhlá je naopak literatura o K. Teigovi, obzvláště pokud jde o jeho práce výtvarné či estetické, avšak i v jeho případě komplexní či alespoň úžeji zaměřená literárněhistorická syntéza chybí. Záměrně pak pomíjíme obsáhlou literaturu k osobnosti V. Vančury, poněvadž jeho osudy se s cestami Z. Kalisty v zásadě mýjely. I ve Vančurově případě však s výjimkou studií Jiřího Holého postrádáme moderní biografii.⁹⁹ U ostatních představitelů Kalistovy generace je pak situace ještě o poznání tristnější: neexistuje např. biografie Konstantina Biebla (roku 2011 vydaná edice materiálů k okolnostem jeho záhadné smrti *Bojím se jít domů, že uvidím kožené kabáty na schodech*¹⁰⁰ je první obsáhlejší Bieblovi věnovanou knihou vydanou za poslední půlstoletí), A. M. Píši a ani žádného z vůdčí trojice tzv. brněnské šestky – Františka Götze, Čestmíra Jeřábka či Lva Blatného. Alespoň v posledním případě se lze zčásti opřít o již citovanou práci H. Kučerové o českém expresionismu, jejíž třetí oddíl, asi nejlepší část celé knihy, je právě osobě L. Blatného věnován. U méně výrazných autorů generace je pak situace ještě neutěšenější. Určitou výjimku mezi autory „generace roku 1900“ částečně představuje alespoň J. Knap, roku 2012 připomenutý antologií Lukáše Holečka *Venkov je součástí mé bytosti.*¹⁰¹

⁹⁴ MALJARENKO, Andrej Nikiforovič: *Irži Vol'ker – plamennyj pevec proletariata*. Charkov: Izdatel'stvo Char'kovskogo universiteta, 1960.

⁹⁵ ŠERLAIMOVA, Svetlana Alexandrovna: *Irži Vol'ker i novyje puti češskoj poezii 20 v.* Moskva: Vyššaja škola, 1965.

⁹⁶ NEŽVAL, Vítězslav: *Jiří Wolker*. Brno: Krajské nakladatelství; Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964.

⁹⁷ NIKOL'SKIJ, Sergej Vasil'jevič: *Myšlenka a obraz ve Wolkrově poezii z let 1920–21*. Praha: Academia, 1968.

⁹⁸ PEŠAT, Zdeněk: *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991.

⁹⁹ Z Holého prací upozorněme především na monografii *Práce a básnivost* (srov. HOLÝ, Jiří: *Práce a básnivost: estetický projekt světa Vladislava Vančury*. Praha: Československý spisovatel, 1990.).

¹⁰⁰ *Bojím se jít domů, že uvidím kožené kabáty na schodech: zápisky Vítězslava Nezvala a jiné dokumenty k smrti Konstantina Biebla*. [Eds. David Voda a Milan Blahynka]. Olomouc: Burian a Tichák, 2011.

¹⁰¹ KNAP, Josef: *Venkov je součástí mé bytosti*. Ed. Lukáš Holeček. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012.

Pro analýzy vývoje poetiky jednotlivých představitelů této generace zůstává stále v mnohém nepřekonaný *Slovník básnických knih* (1990).¹⁰² Poezii J. Wolkera, V. Nezvala a F. Halase se pak věnovala ve své i dnes platné studii *Proměny české poezie dvacátých let* (1984) Marie Kubínová.¹⁰³

Vnímáno touto optikou, nezdá se nakonec stav sekundární literatury k osobnosti Zdeňka Kalisty až tak tristní. V tomto ohledu totiž Kalistovi bezesporu prospěla nálepka „zakázaného“ autora i to, že po roce 1989 mohl být návrat Kalistova jména do veřejné diskuse podpořen velkým publikačním boomem s ním spojeným: poprvé v domácím prostředí po předchozích vydáních v exilu či samizdatu vycházejí mj. *Tvář baroka* (exil 1982, ofic. vyd. 1992),¹⁰⁴ sbírka *Veliká noc* (exil 1987, ofic. vyd. 1993)¹⁰⁵ či monumentální Kalistovy paměti *Po proudu života*. Nově v reedici vychází i řada jeho starších textů či některé jeho dosud nevydané práce.¹⁰⁶

¹⁰² ČERVENKA, Miroslav et al.: *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do roku 1945*. Praha: Československý spisovatel, 1990.

¹⁰³ KUBÍNOVÁ, Marie: *Proměny české poezie dvacátých let*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

¹⁰⁴ KALISTA, Zdeněk: *Tvář baroka: poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.

¹⁰⁵ Týž: *Veliká noc: sbírka básní*. Praha: Aeterna, 1993.

¹⁰⁶ Po listopadu pochopitelně vycházejí nejprve reedice již dříve vydaných textů. Jako první je roku 1991 vydána monografie *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*, která vyšla již roku 1969 v exilu v Římě a která dále rozvádí kratší studii knižně vydanou roku 1941 (srov. KALISTA, Zdeněk: *Blahoslavená Zdislava z Lemberka: listy z dějin české gotiky*. Praha: Zvon, 1991.). O rok později ji následuje známý soubor esejů z Kalistova závěrečného tvůrčího období *Tvář baroka*, vydaný již roku 1982 v Mnichově a roku 1989 v britské edici „Rozmluvy“ (srov. týž: *Tvář baroka: poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; další reedice pak jako týž: *Tvář baroka: poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*. Praha: Garamond, 2005.), monografie *Ctihodná Marie Elekta Ježíšova*, původně vydaná v exilu v Římě roku 1975 (srov. týž: *Ctihodná Marie Elekta Ježíšova: po stopách španělské mystiky v českém baroku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.) a syntéza *Stručné dějiny československé*, kterou Kalista poprvé publikoval roku 1947 u V. Petra (srov. týž: *Stručné dějiny československé*. Praha: Vyšehrad, 1992.). Roku 1993 pak poprvé v ČR oficiálně vychází poslední Kalistova básnická sbírka *Veliká noc*, prvně vydaná opět v mnichovském exilu roku 1987 (srov. týž: *Veliká noc: sbírka básní*. Praha: Aeterna, 1993.).

Po roce 1993 pak začínáme ve větší míře narážet i na dosud zcela neznámé Kalistovy knihy. Zčásti to platí již o biografii Kalistova vysokoškolského učitele *Josef Pekař* (srov. týž: *Josef Pekař*. 1. úpl. vyd. Praha: Torst, 1994.). Její první dva díly totiž vyšly knižně již v letech druhé světové války, souborné vydání celého díla však mohlo vyjít až o více než půl století později. Nově vychází soubor Kalistových esejů o českých hradech a zámcích *Cesta po českých hradech a zámcích* (srov. týž: *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*. Praha: Odeon, 1993; reedice pak týž: *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*. Praha: Litomyšl: Paseka, 2003.), rozsáhlá monografie o jihočeském baroku *Století andělů a ďáblů* (srov. týž: *Století andělů a ďáblů: jihočeský barok*. Jinočany: H & H, 1994.) či již několikrát zmiňované Kalistovy monumentální paměti *Po proudu života* (srov. týž: *Po proudu života*. Ed. Jarmila Víšková. Brno: Atlantis, 1996–1997.).

Okolo přelomu tisíciletí se hektické tempo vydávání Kalistových publikací začíná poněkud zpomalovat. I tak ale vycházejí zatím knižně nevydané studie *Česká barokní pouť* (srov. týž: *Česká barokní pouť: k religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou: Cisterciána Sarensis, 2001.) a *Valdštejn* (srov. týž: *Valdštejn: historie odcizení a snu*. Praha: Vyšehrad, 2002). V reedicích pak jsou vydány soubor esejistických portrétů osobností české kultury a politiky barokní éry *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, poprvé vydaný roku 1939 (srov. týž: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha:

První biograficky laděné stati o Z. Kalistovi najdeme již v 70. či 80. letech, avšak v těchto případech jde zejména o doprovodné studie k exilovým vydáním jeho textů. Vlastní počátek kalistovského bádání tak de facto znamenají až léta devadesátá. Tehdy, zejména v jejich první polovině, se objevuje řada drobných souhrnných portrétních medailonů Z. Kalisty, postupem času přibývají i studie specializovanější. Tuto první etapu zájmu o osobu Z. Kalisty symbolicky uzavřel rok 2000, kdy se v lázních Sedmihorkách konala odborná konference, věnovaná právě jeho odkazu, z níž posléze vyšel poměrně obsáhlý sborník. V novém tisíciletí tak již může kalistovské bádání stavět na solidnějších základech a můžeme narazit na první studie knižního rozsahu, byť jde zatím „jen“ o tiskem vydané diplomové práce. Kalistova osobnost se pak zároveň stále zřetelněji stává součástí jednotlivých pojednání, týkajících se třeba jen dílčím způsobem právě námi sledovaného období let 1919–1924.

Zároveň se po roce 1989 objevují i první badatelé, kteří se osobnosti a dílu Z. Kalisty věnují soustavněji. V první řadě je třeba v této souvislosti zmínit Renatu Ferklovou, která při svých výzkumných aktivitách mohla zúročit své zkušenosti s pořádáním Kalistovy pozůstalosti a detailní obeznámenost s ní. Její zásluhou bylo vydáno několik Kalistových textů knižně a její texty je pak často doplňují v roli doprovodných studií, předmluv či doslovů.¹⁰⁷ Dále je třeba na tomto místě zmínit Romana Ferstla, který se ve své diplomové práci věnoval dětství a mládí Z. Kalisty,¹⁰⁸ Zdeňka Beneše, který se soustřeďuje zejména na analýzy Kalistova metodologického přístupu k historiografii, a Mikuláše Čtvrtníka, který se ve své diplomové práci zaměřil především na vztah mezi Kalistovým konceptem duchovných dějin a německých Geistesgeschichte,

Garamond, 1999.) a dále pak roku 2002 metodologické úvahy o povaze historiografie *Cesty historikovy* (1947; pův. vydání srov. týž: *Cesty historikovy*. Praha: Václav Petr, 1947.), doplněné o drobnější návazné a dosud neuveřejněné texty „Dějiny duchové“ a „Prozřetelnost v dějinách“ pod souborným názvem *Cesty historikova myšlení* (srov. týž: *Cesty historikova myšlení: prameny k moderní české historiografii*. Praha: Garamond, 2002.). Podobnou kombinaci pak představuje soubor Kalistových textů k osobnosti Karla IV. a problematice italských dějin 14. století *Karel IV. a Itálie* (srov. týž: *Karel IV. a Itálie*. Praha: Vyšehrad, 2004.). Osobnosti Karla IV. je pak věnována i Kalistova opětovně vydaná monografie *Karel IV.*, připravovaná již v závěru 40. let, avšak poprvé tištěná až roku 1971 (srov. týž: *Karel IV.: jeho duchovní tvář*. Praha: Vyšehrad, 2007.). Po několikaleté pauze pak až roku 2013, byť s vročením 2012 vychází Kalistův cestopis *Setkání se snem aneb Finlandia* (srov. týž: *Setkání se snem aneb Finlandia*. Praha: Pulchra, 2012.).

¹⁰⁷ FERKLOVÁ, Renata: Barokní poutník Zdeněk Kalista: k připravovanému vydání knihy Česká barokní pouť: k religiozitě českého lidu v době barokní z písemné pozůstalosti Z. Kalisty. *Distance* 1, 1998, č. 1, s. 100–112 a č. 2, s. 87–103; táž: Pohnutá historie o Zdeňku Kalistovi, varhaníkovi, který ovládal rejstříky dějepisné vědy i poezie a kterého bůh, přes nepřízeň světa, obdařil velikým nadáním. In: KALISTA, Zdeněk: *Valdštejn: historie odcizení a snu*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 7–33.

¹⁰⁸ Původní diplomová práce vyšla tiskem jako FERSTL, Roman: *Mladý Zdeněk Kalista (1900–1919)*. S. I.: Město Benátky nad Jizerou a Okresní muzeum Mladá Boleslav, 2000. jednotlivé její části autor publikoval časopisecky (srov. týž: Cestičky historikovy: dětství Zdeňka Kalisty. *Marginalia Historica* 3, 1999, s. 185–215 a týž: Oktaván Zdeněk Kalista. *Česká literatura* 48, 2000, č. 2, s. 192–210.).

Chronologicky zřejmě nejstarší portrét Z. Kalisty představuje stať „Myšlenkový profil historika Zdeňka Kalisty“ Kalistova o něco mladšího kolegy Františka Kutnara, otištěná roku 1970 v regionálním časopise muzea v Benátkách nad Jizerou.¹⁰⁹ V době normalizace se pak studie o Z. Kalistovi pochopitelně nuceně přesunuly mimo oficiální komunikační okruhy, zejména do exilu. V závěru sedmdesátých let tak jako součást exilového vydání knihy *Přátelství a osud* vychází Kalistův medailon „O Zdeňku Kalistovi, vědci a umělci“ od německého slavisty Heinricha Kunstmanna.¹¹⁰ Z biografických pojednání o Z. Kalistovi vzniklých v letech osmdesátých je třeba zmínit zejména Kalistův portrét od Jaroslava Opaty, původně psaný u příležitosti Kalistových osmdesátých narozenin, který poprvé vyšel již roku 1982 coby součást prvního exilového vydání *Tváře baroka* a byl otištěn i v prvním oficiálním českém vydání této knihy či v pozdějším knižním souboru statí J. Opaty.¹¹¹ Mimo oficiální dobové kanály vzniklo i informačně hutné a dlouho nepřekonané pojednání o Z. Kalistovi od Z. Rotrekl, otištěné v jeho několikrát reeditovaném souboru *Skrytá tvář české literatury*.¹¹² Z exilových kruhů pochází též původně rozhlasová přednáška A. Měšťana.¹¹³

Po roce 1989 se situace pochopitelně zásadně mění a v rychlém sledu za sebou tak narážíme na poměrně velké množství základních informačních studií o Kalistově osobnosti, které však podobně, jako tomu bylo v předchozích případech, většinou nepřekročily ráz sumarizujícího faktografického portrétu. Z těchto článků je tak třeba v chronologické posloupnosti uvést popularizující stať Zdeňka Beneše „Zdeněk Kalista: pokus o duchovní portrét“ (1992),¹¹⁴ studii Jaroslava Hanzala „Historik a básník Zdeněk Kalista“ (1993)¹¹⁵ a zejména stať Zdeňka Hojdy „Zdeněk Kalista, umělec a historik“ (1993), vydanou jako součást edice Kalistovy *Cesty po českých hradech a zámcích*.¹¹⁶ Tuto trojici vstupních portrétů rychle doplnila i pojednání o Z. Kalistovi ze základních kompendií obou oborů jeho působnosti:

¹⁰⁹ KUTNAR, František: Myšlenkový profil historika Zdeňka Kalisty. *Labores musei in Benátky nad Jizerou* 6, 1970, č. 3/4, s. 53–66.

¹¹⁰ KUNSTMANN, Heinrich: O Zdeňku Kalistovi, vědci a umělci. In: KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 7–15.

¹¹¹ OPAT, Jaroslav: Zdeněk Kalista: úvaha k osmdesátinám českého historika. In: KALISTA, Zdeněk: *Tvář baroka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 155–164; též in: OPAT, Jaroslav: *Masarykiana a jiné studie: 1980–1994*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 7–18.

¹¹² ROTREKL, Zdeněk: [Zdeněk Kalista]. In: týž: *Skrytá tvář české literatury*. Brno: Blok 1993, s. 62–72; též in: týž: *Skrytá tvář*. Brno: Atlantis, 2005, s. 57–65.

¹¹³ MĚŠŤAN, Antonín: Básník a historik Zdeněk Kalista. In: *Rozhlasová univerzita Svobodné Evropy: 3. díl*. Ed. Antonín Kratochvíl. Mnichov; Plzeň; Brno: MOBA 1996, s. 127–131.

¹¹⁴ BENEŠ, Zdeněk: Zdeněk Kalista: pokus o duchovní portrét. *Historický obzor* 3, 1992, č. 9, září, s. 270–272.

¹¹⁵ HANZAL, Jaroslav: Historik a básník Zdeněk Kalista. In: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 5, 1991. *Studia historica*, sv. 38. *Z novodobých dějin*, [rok vydání 1993], s. 23–32.

¹¹⁶ HOJDA, Zdeněk: Zdeněk Kalista, umělec a historik. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesta po českých hradech a zámcích*. Praha: Odeon 1993, s. 5–22.

relativně stručné Blažičkovo heslo z druhého dílu *Lexikonu české literatury* (1993)¹¹⁷ je bohužel vzhledem k době svého vzniku, která nemohla reflektovat množství nové kalistovské literatury po roce 1989, již poměrně překonané, podobně nejnovější literaturu nereflektuje jinak velmi důkladný portrét Kalisty-historika v Kutnarově a Markově syntéze dějin české historiografie *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* (původně ve dvou dílech 1973–1978, přepracované vyd. 1997, dopl. vyd. 2009), v níž je Kalistovi vyhrazeno čestné první místo mezi historiky jeho generace.¹¹⁸ Pomyslnou první vlnu syntetických portrétů Z. Kalisty pak uzavírá Sakova stať ke stému jubileu Kalistova narození „Zdeňka Kalisty krajina duše“.¹¹⁹

Devadesátá léta zároveň přinesla i dvě větší kalistovské akce. Roku 1995 uspořádal Památník národního písemnictví u příležitosti pětadevadesátého výročí Kalistova narození výstavu s přílehlavým názvem „Tvář ze stínu“.¹²⁰ U příležitosti stého výročí Kalistova narození pak byla o pět let později v lázních Sedmihorkách uspořádána dvoudenní konference „Zdeněk Kalista a kulturní historie“, z níž byl ještě téhož roku vydán zajímavý sborník.¹²¹

Nové tisíciletí už tak mohlo nabídnout podloženější a fundovanější studie. Velmi zdařilou portrétní stať Z. Kalisty s názvem „Zdeněk Kalista aneb Nekonečný boj proti obrovské přesile“ připravil pro speciální blok, který Kalistovi věnoval roku 2005 časopis *Souvislosti*, italský bohemista Alessandro Catalano.¹²² Kalistovu básnickou činnost se, bohužel bez výraznějšího usouvztažení k dobovému kontextu a s dílčími faktografickými nepřesnostmi či spornými závěry, pokusil shrnout Libor Pavera.¹²³ Ve své syntéze dějin české katolické literatury *Česká katolická literatura v kontextech* (2010) pak Kalistovi vyčlenil samostatnou kapitolu i M. C. Putna.¹²⁴ Spíše popularizační ráz pak má nedávný Kalistův medailon z pera Pavla Kosatíka.¹²⁵

¹¹⁷ pb [=BLAŽÍČEK, Přemysl]: Zdeněk Kalista. In: *Lexikon české literatury 2/II*. Red. Vladimír Forst. Praha: Academia, 1993, s. 633–635.

¹¹⁸ KUTNAR, František: [Zdeněk Kalista]. In: KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 784–789.

¹¹⁹ SAK, Robert: Zdeňka Kalisty krajina duše: k stému výročí historikova narození. *Jihočeský sborník historický* 69/70, 2000/2001, s. 100–108.

¹²⁰ *Tvář ze stínu – Zdeněk Kalista: výstava k nedožitým 95. narozeninám básníka avantgardy, historika a vězně svědomí*. Praha: Památník národního písemnictví, 1995.

¹²¹ *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6).

¹²² CATALANO, Alessandro: Zdeněk Kalista aneb Nekonečný boj proti obrovské přesile. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 99–110.

¹²³ PAVERA, Libor: Zdeněk Kalista – básník. *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Řada literárněvědná (A) 4*, 2002, č. 4, s. 59–73.

¹²⁴ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 1292–1313.

¹²⁵ KOSATÍK, Pavel: Barokním kavalírem v Čechách. In: týž: *Česká inteligence*. Praha: Mladá fronta,

Českou historickou obec Kalista v polistopadové éře přitahuje především jako autor osobitých teoretických a metodologických konceptů. Nejpilnějším badatelem na tomto poli je bezesporu Zdeněk Beneš. Vedle jeho již citovaného popularizujícího portrétu Z. Kalisty z počátku 90. let je třeba vyzdvihnout především jeho závažnou vstupní studii z kalistovského sborníku¹²⁶ a neméně významnou výkladovou studii k zmiňovanému soubornému vydání Kalistových statí k teorii a metodologii historiografie,¹²⁷ v níž se Beneš pokouší charakterizovat Kalistovu „rozumějící“ historiografii ve vztahu k tradici domácího i zahraničního dějepisectví. K dané problematice pak Z. Beneš otiskl ještě několik dalších textů.¹²⁸

Vztah teoretických konceptů Z. Kalisty k tradici německých „Geistesgeschichte“ analyzoval ve své podnětné diplomové práci Benešův žák Mikuláš Čtvrtník. Celá práce vyšla tiskem v němčině, česky je k dispozici alespoň dílčí Čtvrtníkova studie.¹²⁹ Kalistovo jméno bývá pravidelně připomínáno i v pracích českých historiků, které se věnují teorii a metodologii historické vědy. V této souvislosti je třeba připomenout alespoň dvě jména – Jana Horského¹³⁰ a královéhradeckou historičku Veroniku Středovou.¹³¹ Kalistovo pojetí baroka se pak nedávno pokusil shrnout Bohumil Jiroušek.¹³²

2011, s. 220–225.

¹²⁶ BENEŠ, Zdeněk: Zdeněk Kalista v kontextu rozumějící historiografie. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 13–24.

¹²⁷ Týž: Zdeněk Kalista a česká rozumějící historiografie. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesty historikova myšlení*. Praha: Garamond, 2002, s. 5–19.

¹²⁸ BENEŠ, Zdeněk: Historiografie mezi poznáváním a porozuměním: teze k vývojové dynamice české historiografie 30. a 40. let 20. století. In: *Přednášky z 45. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 2002, s. 133–143; týž: Dějiny, osobnost a odpovědnost: příspěvek k poznání historického myšlení Z. Kalisty na konci 40. let 20. století. In: *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*. Praha: Libri, 2003, s. 63–70.

¹²⁹ ČTVRTNÍK, Mikuláš: Zdeněk Kalista a tradice německých Geistesgeschichte. In: STORCHOVÁ, Lucie – HORSKÝ, Jan: *Paralely, průsečíky, mimoběžky: teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2009, s. 155–188 a týž: *Geschichte der Geschichtswissenschaft: der tschechische Historiker Zdeněk Kalista und die Tradition der deutschen Geistesgeschichte*. Hamburg: Diplomica Verlag, 2010.

¹³⁰ *Kulturní a sociální skutečnost v dějepisném myšlení: příspěvky k dějinám českého dějepisectví doby Gollovy školy*. Ed. Jan Horský. Ústí nad Labem: Albis international, 1999, zejména pak studie HORSKÝ, Jan: Doba, duch doby. Tamtéž, s. 119–152. K reflexi Kalistova konceptu „dějin duchových“ srov. HORSKÝ, Jan: *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním: úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Praha: Argo, 2009, zejména s. 121–125.

¹³¹ STŘEDOVÁ, Veronika: Zdeněk Kalista a reflexe dílčích aspektů dějin mentalit. In: *Život pro historii. K významným životním jubileím doc. PhDr. Marty Kohárové, CSc. a doc. PhDr. Františka Nesejty, CSc.* Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, s. 182–191; táž: K problematice strukturalismu v českém historickém myšlení. In: MERVART, Jan – STŘEDOVÁ, Veronika a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století IV*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2009, s. 293–300.

¹³² JIROUŠEK, Bohumil: České baroko v interpretaci historika Zdeňka Kalisty. In: *Slavica viterbiensia*. Viterbo: SETTE CITTA, 2003, s. 107–123.

Velmi častým námětem bilančních studií je stav Kalistovy pozůstalosti uložené v LA PNP. Vedle osoby nejpovolnější, tj. pořadatelky fondu R. Ferklové,¹³³ se jí postupně věnovali Petr Buriánek,¹³⁴ Michaela Horáková¹³⁵ a autor této práce.¹³⁶

Pozvolna zároveň od počátku devadesátých let začínají vznikat studie vztahující se k dílčím etapám Kalistova života či díla nebo ke speciálnějších problémům s jeho osobou spojeným. Badatelsky atraktivní téma tu představuje především Kalistova politická perzekuce, ač období po roce 1951 zřejmě ještě v mnohém osvětlí donedávna nepřístupná část Kalistových vzpomínek. S první studií k tomuto tématu se přihlásil již roku 1992 Michal Svatoš, který se později věnoval i Kalistovu působení na Karlově univerzitě.¹³⁷ Archivní dokumenty ke Kalistovu procesu z padesátých let byly otištěny ve zmiňovaném zvláštním tematickém bloku *Souvislosti*, celý proces je pak rozebírán v knize Z. Dvořákové.¹³⁸ K dispozici jsou pak i dvě studie mapující Kalistovy osudy v 70. letech. Zatímco L. Pavera ve své stati rozebíral především Kalistovy texty vzniklé v tomto období, R. Ferstl se mohl více opřít o dosud neznámé pramenné materiály k poznání osobního života Z. Kalisty v této době.¹³⁹

Poměrně dobře je zmapován vztah Z. Kalisty k Itálii a italské kultuře. Po pionýrské studii J. Macka „Zdeněk Kalista a italská renesance“ (1970)¹⁴⁰ se k tomuto tématu badatelé obrátili zejména v posledních letech. Kalistovým italským cestám a reflexi jeho souboru cestopisných esejů *Italský skicár* (1928) se v souvislosti s rozborů ostatních „italských“

¹³³ FERKLOVÁ, Renata: Nevydané rukopisy Zdeňka Kalisty. *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 9, 1996, s. 93–106; táž: Svědectví o nezdolnosti charakteru, síle vzdoru, velikosti snu i kráse slov aneb Osud českého intelektuála v bouřlivém dvacátém století: soupis osobního fondu Zdeňka Kalisty. In: *Ztěžklá křídla snů: ženy v české literatuře*. Praha: Památník národního písemnictví, 2004. (Literární archiv; sv. 35/36), s. 431–445.

¹³⁴ BURIÁNEK, Petr: Fond Zdeňka Kalisty v Literárním archivu. *Literární archiv* 25, 1991, s. 85–87.

¹³⁵ HORÁKOVÁ, Michaela: Co ještě zbývá vydat z díla Zdeňka Kalisty? In: *Přednášky a besedy z 36. běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita 2003, s. 35–36.

¹³⁶ MALÍNEK, Vojtěch: K pozůstalosti Zdeňka Kalisty v Památníku národního písemnictví. *Tvar* 19, 2008, č. 16, 2. 10., s. 14.

¹³⁷ SVATOŠ, Michal: Historie jednoho procesu: k 10. výročí úmrtí historika Zdeňka Kalisty. *Dějiny a současnost* 14, 1992, č. 4, duben, s. 33–37; týž: Zdeněk Kalista a Karlova univerzita. In: *Bylo nebylo: studie nejen k dějinám dějepisců, vzdělanosti a didaktice dějepisu*. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 2012. (Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis; sv. 52, supplementum 1), s. 69–75.

¹³⁸ Politický proces. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 125–130; podrobněji pak srov. DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Navzdory nenávisti a mstě: z politických procesů 1952 až 1953*. Třebíč: Tempo, 2002.

¹³⁹ PAVERA, Libor: Zdeněk Kalista a sedmdesátá léta: příspěvek k poznání osobnosti a myšlenkového odkazu. In: *Normy normalizace: sborník referátů z literárněvědné konference 38. Bezručovy Opavy (11.–13. 9. 1995)*. Red. Jan Wiendl. Praha: Ústav pro českou literaturu; Opava: Slezská univerzita, 1996, s. 123–131; FERSTL, Roman: Těžká cesta historikova: Kalistovy profesní a osobní osudy v první půli 70. let. In: *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. K vyd. připravil Antonín Kostlán. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, společné pracoviště Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Univerzity Karlovy, 2002, s. 523–532.

¹⁴⁰ MACEK, Josef: Zdeněk Kalista a italská renesance. *Labores musei in Benátky nad Jizerou* 6, 1970, č. 3/4, s. 91–94.

cestopisů českých spisovatelů věnovala ve své monografii *I já jsem byl v Itálii...* (2009) Nella Mlsová.¹⁴¹ Kalistův poměr ke kultuře středověké či spíše raněnovověké Itálie analyzoval I. Hlaváček.¹⁴² Souborně pak Kalistův vztah k Itálii nedávno rozebíral i M. Novotný.¹⁴³

R. Ferklová pak v jedné ze svých studií sledovala též nesporně velmi atraktivní téma vztahu Z. Kalisty k jeho univerzitnímu učiteli a vzoru J. Pekařovi.¹⁴⁴ Již zmiňovaný A. Catalano se pak věnoval i dosti úzce vymezené problematice vztahu Z. Kalisty ke svobodným zednářům.¹⁴⁵

Literární odkaz Z. Kalisty je prozatím sledován mnohem méně. Drtivá většina studií k literární dráze Z. Kalisty pochází z pera R. Ferklové, která jimi pokryla prakticky všechny hlavní momenty Kalistovy tvůrčí dráhy. Jeho literární počátky sledovala především v obsáhlé a fundované studii „Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu“, jejímž podkladem byl referát přednesený na zmiňované konferenci o Z. Kalistovi.¹⁴⁶ Obsáhlou studii s doprovodnou antologií dnes již dosti obtížně dostupných textů pak Ferklová věnovala Kalistovým studentským cestám z počátku dvacátých let.¹⁴⁷ Velmi cenná a spolehlivá je pak její edice Kalistovy korespondence s J. Knapem, podložená i zasvěcenou doprovodnou studií.¹⁴⁸ Průkopnické počiny pak znamenají Ferklové časopisecké edice Kalistovy básnické tvorby z vězení a doprovodné studie k tomuto tématu.¹⁴⁹ Výsledky svého mnohaletého kalistovského

¹⁴¹ MLISOVÁ, Nella: *I já jsem byl v Itálii...: obraz Itálie ve vybraných textech českých autorů*. Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2009.

¹⁴² Text vyšel nejprve jako úvodní příspěvek souboru Kalistových studií k osobnosti Karla IV. a tematice středověké a raněnovověké Itálie (srov. HLAVÁČEK, Ivan: Zdeněk Kalista a středověká Itálie. In: KALISTA, Zdeněk: *Karel IV. a Itálie*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 9–20; též in: týž: *O mých předchůdcích i současnících: soubor studií k dějinám archivnictví, historiografie a pomocných věd historických*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 335–342.).

¹⁴³ NOVOTNÝ, Miroslav: Zdeněk Kalista a Itálie. In: RAUCHOVÁ, Jitka – JIROUŠEK, Bohumil a kol.: *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2012, s. 443–451. (Jihočeský sborník historický 81, 2012, supplementum 4).

¹⁴⁴ FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista – Pekařův žák, interpret a polemik. In: *Josef Pekař a české dějiny 15.–18. století*. Semily: Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 1994 (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 1), s. 29–39.

¹⁴⁵ CATALANO, Alessandro: Zdeněk Kalista a svobodní zednáři: neznámá epizoda ze života známého historika. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 166–172.

¹⁴⁶ FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Red. Ivo Navrátil. Semily: Státní okresní archiv, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 49–94.

¹⁴⁷ Táž: Protržené hranice: studentské cesty Zdeňka Kalisty v letech 1922–1923. In: *Múzy na cestách*. Praha: Památník národního písemnictví, 2007. (Literární archiv; sv. 39), s. 291–298.

¹⁴⁸ Táž: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 373–458.

¹⁴⁹ Táž: Osud nebo prozřetelnost?: literární tvorba Zdeňka Kalisty ve vězení padesátých let. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 221–256 a táž: Vězeň kamení: poezie z 50. let. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 131–134.

bádání pak mohla R. Ferklová nedávno představit i formou časopiseckého rozhovoru.¹⁵⁰ Ze studií věnujících se literárnímu působení Z. Kalisty je pak nutno připomenout ještě alespoň drobnou stať L. Kundery o Kalistově poměru k I. Gollovi¹⁵¹ či studie autora této práce ke Kalistovým literárním aktivitám v dvacátých a třicátých letech dvacátého století.¹⁵²

Pro pořádek zmiňme i dvě dosavadní bibliografie díla Z. Kalisty. První z nich připravil a pod pseudonymem vydal sám Z. Kalista¹⁵³ a druhou sestavila Jiřina Urbanová jako součást edice *Cesty po českých hradech a zámcích*.¹⁵⁴ V obou případech však jde o bibliografie knižní, které pomíjejí Kalistovy texty otištěné porůznu v novinách a časopisech. Pro rekonstrukci této části Kalistova odkazu nám nejlépe poslouží zejména základní oborové článkové bibliografie: bibliografické zdroje Ústavu pro českou literaturu AV ČR¹⁵⁵ a Bibliografie dějin českých zemí, zpracovávaná Historickým ústavem AV ČR.¹⁵⁶ Řadu odkazů na původní Kalistovy texty pak můžeme nalézt i v jeho archivní pozůstalosti. I přesto je pochopitelně třeba řadu periodik zpracovat autopsií.

Metoda

Na základě zmapování dostupné literatury a pramenů jsme mohli přikročit k rozvažování o vlastní metodě práce, poněvadž teprve se základní představou o dostupném materiálu bylo možné přemýšlet o způsobu jeho utřídění. Hned na úvod jsme přitom byli nuceni konstatovat výraznou disproporci mezi množstvím dostupného pramenného materiálu a úrovní jeho zpracování v sekundární literatuře. Bylo tak evidentní, že i při analýzách dobového kontextu bude potřeba naše úvahy z velké části opřít o rozborů původních pramenů,

¹⁵⁰ Básník a historik mravního patosu. Rozhovor s Renatou Ferklovou o Zdeňku Kalistovi. *Církevní dějiny* 5, 2012, č. 10, s. 71–80.

¹⁵¹ KUNDERA, Ludvík: Gollovská iniciativa Zdeňka Kalisty. *Světová literatura* 36, 1991, č. 1, s. 113–114.

¹⁵² MALÍNEK, Vojtěch: Cestou k Prvnímu svazku. In: *Generace, skupiny a programy v literatuře*. Eds. Hana Šmahelová a Josef Vojvodík. Příbram: Pistorius a Olšanská; Praha: Ústav české literatury a literární vědy FF UK; Vyšší odborná škola grafická v Hellichově ulici, 2009, s. 55–83; MALÍNEK, Vojtěch: Zdeněk Kalista jako literární kritik. *Česká literatura* 58, 2010, č. 2, duben, s. 168–196; týž: „Uděláme Prahu hlavním městem střední Evropy“: časopis Den a jeho role při formování české meziválečné avantgardy. *Česká literatura* 60, 2012, č. 2, s. 173–202.

¹⁵³ Breiský, R. [=KALISTA, Zdeněk]: Bibliografie beletristických a vědeckých prací Zdeňka Kalisty. *Labores Musei in Benátky nad Jizerou* 3, 1967, č. 1, s. 21–31.

¹⁵⁴ URBANOVÁ, Jiřina: *Výběrová bibliografie prací Zdeňka Kalisty*. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*. 2. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002, s. 23–28.

¹⁵⁵ Retrospektivní bibliografie české literatury, dostupná online na: <http://retrobi.ucl.cas.cz/> a Česká literární věda (bibliografická databáze), dostupná online na: <http://isis.ucl.cas.cz/index.jsp?form=biblio>

¹⁵⁶ Bibliografie dějin českých zemí, dostupná online na: <http://biblio.hiu.cas.cz/> .

neboť sekundární literatura našim potřebám v mnoha ohledech nepostačovala. Tím zároveň vznikla též nezbytnost poskytnout mapování dobového kontextu větší prostor, než jsme snad na počátku naší práce očekávali.

Původní záměr koncipovat práci jako ryzí biografii Zdeňka Kalisty, byť omezenou na určité chronologicky vymezené období, vzal z těchto příčin rychle za své, a to z několika důvodů. Nebylo by totiž dle našeho mínění šťastné opřít Kalistův portrét jen a pouze o jeho memoárové texty, které by v tomto případě nutně musely tvořit často jediný zdroj našich informací. Opakovaně jsme již totiž poukázali na problematickou spolehlivost těchto textů, navíc by zde hrozilo nebezpečí, že se naše práce stane víceméně jejich rozvitějším komentářem. Zároveň nás zřetelně limitovala i nerozsáhlá sekundární literatura, která v mnohém Kalistovy vzpomínkové práce nekriticky přejímala jako – často ústřední – zdroj svých informací, nebo v případě publikací vydaných před rokem 1989 zase Kalistovo jméno záměrně zamlčovala a dané období pojednávala z dobově požadovaných ideologických hledisek. Dostatečnou oporu nám pak neposkytla ani sekundární literatura o ostatních autorech „generace roku 1900“ či o období počátku dvacátých let. Dostupné publikace knižní a jejich přednosti i nedostatky jsme se pokoušeli charakterizovat výše a nutno říci, že v tomto ohledu jako příliš spolehlivý zdroj informací nefungovala ani literatura časopisecká, která období počátku 20. let většinou pomíjela též či se při stanovování svých závěrů ve valné většině případů spokojovala jen se stávajícím stavem poznání.

O to větší význam tak pro naše potřeby získával původní pramenný materiál. Dobová publicistika je sice poměrně dobře podchycena v Retrospektivní bibliografii české literatury, přesto však bylo nutno přehlédnout řadu dalších, bibliografickou excerpčí zatím nedotčených novin a časopisů (z těch nejdůležitějších uveďme *Čas*, *Československé noviny*, *Rovnost*, *Socialistickou budoucnost*, *Sršatce* a především *Den*). Zcela novou kvalitu získalo naše povědomí o situaci Zdeňka Kalisty a šířeji i o počátcích mladé avantgardní generace v době těsně po skončení první světové války v momentě, kdy jsme se mohli seznámit s archivními pozůstalostmi jednotlivých relevantních osob, v tom zejména s dochovanou korespondencí. Především na jejím základě totiž bylo možné jak Kalistův vývoj, tak situaci v nejmladší literatuře po roce 1918 nahlédnout plastičtěji a často ve zcela nových souřadnicích, než by nám bylo umožněno dostupnou literaturou sekundární. I vzhledem k tomu, že v mnoha aspektech nebylo možné odkázat na pojednání daného problému v jiných pracích, popř. by bylo nutné jejich závěry korigovat a doplňovat, vyvstala před námi brzy nutnost postavit naši práci především na analýzách původního pramenného materiálu, od nichž bychom se mohli odrážet k výsledkům dosavadního výzkumu většinou jen v dílčích aspektech. Nutno přitom

poznámenat, že řada pro naše potřeby závažných textů postupně vyšla v průběhu doby, v níž tato práce vznikala, a původní dosti nelichotivá výchozí situace se postupem času přece jen poněkud vylepšila.

Při rozvažování o metodě zpracování této práce jsme se pokusili vzájemně usouvztažnit těchto několik vstupních faktorů a na jejich základě jsme se pokusili koncipovat vhodný metodologický klíč. Jako základní východisko se nám přitom nutně nabízelo koncipovat text jako vlastní biografii Zdeňka Kalisty. Biografická metoda však bývá v literární historiografii pojímána poněkud odlišně než v historiografii obecné, protože pro ni z logiky předmětu bývají často závažnější především proměny díla sledované osoby než její životní peripetie. Při naší práci jsme se ale chtěli vyhnout oběma těmto extrémům: nechtěli jsme naše téma pojednat jako přísnou faktografickou biografii, ani jsme nechtěli původní Kalistovu tvorbu analyzovat izolovaně od osobních osudů autorových. Životopisná fakta se proto snažíme detailněji sledovat jen tehdy, mají-li význam pro postavení klíčové osoby našeho textu, tj. Zdeňka Kalisty, v dobovém literárním dění či pro časoprostorové zařazení jeho díla a rozборы jeho geneze, popř. pro formulaci jednotlivých dílčích závěrů, jinak se je snažíme redukovat. Zároveň jsme nechtěli tuto práci postavit pouze na interpretaci jednotlivých Kalistových textů, protože tyto bez usouvztažnění k dobovému kontextu ztrácejí svůj diachronní rozměr, což plasticky vynikne třeba na příkladu Kalistovy debutové sbírky *Ráj srdce*. Chtěli jsme proto analyzovat Kalistovy jednotlivé autorské texty nejen staticky, tj. interpretacemi jejich knižních verzí, ale snažili jsme je podchytit i v jejich dynamickém rozměru, tj. sledovat jak genezi jejich vzniku, tak se pak v návaznosti na Felixe Vodičku pokoušíme sledovat i reflexi Kalistova díla v dobové literární kritice a publicistice. Biografickou metodu tedy volíme jen jako jeden z dílčích nástrojů naší práce.

Protože však dobový kontext, ať již jde o sledování vzniku obou nejvýznamnějších generačních uskupení, vývoj prvních generačních periodik či osudy jednotlivých představitelů „generace roku 1900“, nebyl v mnoha ohledech dosavadním výzkumem odpovídajícím způsobem zmapován, bylo nám zřetelné, že bezvýhradná aplikace biografické metody nebude pro naše potřeby postačující a že bude třeba posílit zejména kapitoly kontextové. Proto jsme se rozhodli odpovídající pozornost zaměřit též na témata, která literární dráhu Z. Kalisty bezprostředně ovlivňovala, avšak která by zároveň při ryze personalizovaném náhledu nutně ustupovala do pozadí. Prostor proto věnujeme prvním fázím existence základních generačních uskupení (Umělecký klub, Devětsil, Literární skupina) a jejich časopiseckým pokusům (*Den*, *Orfeus* a *Host*), stejně jako osobám Kalistových vrstevníků. Z těchto důvodů v naší práci dílčím způsobem využíváme jak postupy tzv. kolektivní biografie, a to zejména v analýzách

vývoje obou generačních spolků, tak metody literárně interpretační a komparativní při rozboru jednotlivých beletristických a literárněpublicistických či teoretických textů nebo analýzu dobového diskursu na příkladu základních dobově užívaných pojmů. Nepoužíváme tak v naší práci metodu jedinou, ale snažíme se náš metodologický přístup průběžně měnit tak, aby co nejlépe odpovídal povaze daného dílčího zkoumaného problému.

Z tohoto úvodního tázání po stavu a kvalitě pramenné základny a dostupné sekundární literatury i rozvahách o použitelných metodách nám začala vznikat představa o vlastní struktuře práce, která by uvažované široce rozprostřené téma „Zdeněk Kalista a nejmladší česká literatura v letech 1919–1924“ i možné vhodné metodologické přístupy usouvztažnila do jednotného rámce. Vzhledem k výše řečenému jsme se proto výsledně rozhodli pojednat naše téma paralelně z více různých úhlů pohledu tak, abychom na straně jedné mohli na patřičných místech věnovat pozornost otázkám odlišné ontologické kvality (vlastní osudy Z. Kalisty, rozbor jeho beletristických textů, analýzám dobové situace i myšlenkovému a ideovému vývoji Z. Kalisty), na straně druhé však zároveň drželi jednotící strukturu práce. Pracovně jsme si tak vymezili čtyři hlavní okruhy sledovaných otázek, přičemž každému z nich by přitom lépe svědčila poněkud odlišná metoda.

Jako základní orientační osu této práce jsme zvolili rozčlenění látky do několika chronologicky vymezených kapitol, což se nám při jejím primárně diachronickém záběru zdálo jako nejvhodnější. Jako logická základní časová jednotka nám tu vyvstal úsek jednoho roku, což snad může vypadat jako zdánlivě nejjednodušší, avšak ve výsledku, domnívám se, dosti funkční řešení. Jednotlivé kapitoly této práce však nevymezujeme rokem kalendářním, tj. souvislým obdobím od ledna do prosince, ale rokem „školním“, tj. obdobím vymezeným přibližně od září roku jednoho do letních prázdnin roku následujícího. Při nahlížení na vývojovou dynamiku životních a uměleckých osudů Zdeňka Kalisty, ale koneckonců i většiny ostatních představitelů mladé generace vstupujících do literatury po konci první světové války se nám totiž zdálo, že dění uvnitř jednotlivých spolků, ale zároveň i osobnostní vývoj jednotlivých autorů jsou zřetelně děleny obdobným „rytmem“, v němž letní – či širěji vysokoškolské – prázdniny hrají roli významného mezníku. Většina určujícího spolkového dění se totiž odehrává v průběhu akademického roku, kdy v Praze pobývají i mladí literáti z venkova, zatímco doba letních prázdnin bývá obvykle dobou oddechu i času pro soustředěnější tvůrčí práci. Rytmus akademického roku tak dle našeho mínění zprostředkovaně ovlivňoval dění v nejmladší poválečné literatuře více, než bychom snad byli původně očekávali.

Pro možnost nasvěcovat dění daného roku z různých úhlů pohledu tak, abychom získali prostor pro souvislejší analýzy otázek společné povahy i pokud možno pro co nejplastiĉtější a logicky strukturovaný portrét celkový, jsme se rozhodli každou jednotlivou chronologickou kapitolu dělit na části dílĉí, v nichž bychom sledované období prostřednictvím paralelních řezů nahlíželi vždy z poněkud odlišného hlediska. Volnou inspirací nám tu bylo několik významných metodologických konceptů moderní historiografie (koncept „longue durrée“, metoda „průsvitky“ atp.).¹⁵⁷

Rozhodli jsme se proto každou jednotlivou chronologickou kapitolu naší práce dále rozdělit do čtyř dílĉích částí, odlišených výchozí optikou, s níž dané období sledujeme. První část – „Čas“ – pravidelně věnujeme základním událostem daného období, které nám tak vytvářejí jakousi základní orientační osu, okolo níž se náš „příběh“ odvíjí. Na této rovině je naše východisko přísně chronologické. V žádném případě však nebylo naším cílem vytvářet v tomto oddíle určité kauzální řetězce, které by pojednávaly dané období jako nutný sled jednotlivých vzájemně podmíněných událostí, ani nahlížet daný časový úsek jako sled izolovaných momentů bez jakéhokoliv vzájemného propojení. Naopak neopodstatněně kauzální vztahy se snažíme co nejvíce redukovat a spíše jen v nejnutenější míře odkazujeme k dalším souvislostem sledované látky.

Druhá část – „Lidé a spolky“ – je již výrazněji vztahová. Pokoušíme se v ní načrtnout proměny vztahu Z. Kalisty k určujícím postavám dění v nejmladší literatuře počátku 20. let s tím, že tuto analýzu se snažíme vždy zařadit do té chronologické kapitoly, v níž byl Kalistův vztah k dané osobě nejvýraznější, což se samozřejmě neobejde bez dílĉích zjednodušení a

¹⁵⁷ V první řadě je třeba v této souvislosti zmínit ěelného francouzského historika školy Annales Fernanda Braudela (1902–1985) a jeho práci *Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (1949),¹⁵⁷ v níž dotyĉný rozlišuje několik rychlostí historického času a přichází s přelomovým pojmem tzv. dlouhého trvání (*longue durée*). Svě téma pak pojednává v několika vrstvách, odlišených právě různou rychlostí plynutí historického času, proměňujícího se nejrychleji na rovině událostí, avšak takřka neměnného právě na opaĉné rovině tzv. dlouhého trvání.

Podobně zajímavá pro nás byla i již poněkud letitá práce Josefa Polišenského *Třicetiletá válka a český národ* (1960), využívající tzv. „metodu průsvitky“. Polišenský totiž ve své knize ěrtá dějiny daného období souběžně na příkladu jednoho dílĉího panství, pak v rozměru českých zemí a posléze z hlediska dějin obecných. Toto rozlišení pak Polišenskému umožňuje poukazovat na vztahy mezi „dílĉí“ (lokální) historií a „velkými“ národními ĉi obecnými dějinami, přičemž právě konfrontací vzájemných vztahů částí a celku, dílĉího a obecného, získává každá ze sledovaných rovin novou kvalitu.

Koneĉně náš způsob rozvažování ovlivnil i Zdeněk Kalista sám, a to obdobným rozĉleněním své knihy *Kamarád Wolker* a zejména svou monografií *Josef Pekař*. I Kalista zde též svou látku pojednává z několika různých úhlů pohledu: „biografického“/ „událostního“, „dílostředného“, tj. textově-interpretacího sledování vývoje a proměn Pekařova ĉi Wolkerova díla, které pak v Pekařově případě doplňuje ještě rozbohem vývoje vybraných ústředních pojmů v jeho myšlení. Právě toto rozĉlenění zmiňovaných prací na několik dílĉích rovin, které umožňují sledovat danou látku z odlišné perspektivy, se nám pro naše účely zdálo mimořádně šťastné a inspirující.

určitých posunů v čase směrem vpřed či vzad. Nedomnívám se však, že by to bylo na škodu celkovému zpracování látky. V odůvodněných případech osob pro naše téma klíčových, jako byli např. A. M. Píša či J. Wolker, pak analýzy jejich vzájemného poměru k Z. Kalistovi rozdělujeme do několika částí dle jednotlivých let.

Zároveň se na této rovině pokoušíme postihnout i základní momenty vývoje obou hlavních generačních uskupení jako významných kolektivních hráčů na dobové scéně: sledujeme tak osudy Devětsilu a zejména Literární skupiny, jejímž členem Kalista byl. Domníváme se totiž, že bez znalosti proměn vývoje obou těchto těles by náš pohled na pojednávanou látku zůstal nutně defektní, a současně jsme měli k dispozici poměrně značné množství materiálu, který by nám umožnil situaci v obou těchto spolcích rekonstruovat podrobněji než dosavadní literatura. Nechtěli jsme zároveň tento problém řešit jen odkazováním na existující, avšak veřejnosti neznámé archivní materiály.

Třetí část – „Časopisy a texty“ – se pak věnuje již konkrétním textovým realizacím. Na straně jedné tu sledujeme genezi a vývoj těch generačních periodik, na jejichž formování a fungování se Kalista účastnil. Podrobně se proto věnujeme zejména časopisům *Orfeus* a *Den*, neboť v obou případech se Kalista podílel na vedení listu, v případě *Dne* dokonce po určitou dobu jako jeho šéfredaktor. Alespoň rámcově a mnohem diskontinuitněji si pak všímáme fungování časopisu Literární skupiny *Host*, a to především s důrazem na Kalistovo angažmá v tomto listě. Zároveň se v této části pokoušíme podat též analýzu jednotlivých Kalistových textů pokud možno v kompletním rozsahu jeho tvůrčích aktivit, tj. sledujeme jak Kalistovu tvorbu básnickou a prozaickou, tak jeho pokusy dramatické či překladové. Zvláštní pozornost přitom věnujeme textům oficiálně knižně vydaným, u nichž se pokoušíme načrtnout jejich vnitřní i vnější genezi, zároveň se snažíme nabídnout jejich základní interpretační analýzu a mapujeme i jejich recepci u soudobé literární kritiky.

Poslední část, čtvrtá, bývá nadepsána jako „Ideje a myšlení“. V ní se pokoušíme postihnout Kalistův či širěji generační poměr k ústředním pojmům, které charakterizují dané období (komunismus, expresionismus, unanimismus, proletářské umění atp.) a zároveň se snažíme sledovat i nejzásadnější Kalistovy texty programové a teoretické či jeho diskuse o teoretických aspektech umělecké tvorby. I tyto pojmy se snažíme chápat v jejich vývojové dynamice a pokoušíme se je analyzovat nikoli jako jednou pevně dané konstrukty, ale jako určité volnější rámcové konstanty, v nichž se soudobé rozvažování o literatuře a umění pohybovalo: ostatně na neustálenost a „tekutost“ myšlení mladé avantgardní generace bylo a je opakovaně poukazováno a tyto přívlasky bezesporu dobře charakterizují i proměny literárněteoretického či programového myšlení Zdeňka Kalisty.

Jsme si samozřejmě dobře vědomi toho, že toto schematické rozvržení je – podobně jako každé jiné – jen jakýmsi vnějším umělým konstruktem, jímž se snažíme naši práci dále konceptualizovat, a že tento navržený model není ani univerzální, ani samospasitelný. Nutně jsme při psaní práce naráželi na jeho dílčí meze a úskalí: samozřejmě lze polemizovat o tom, zda to které téma máme chápat jako izolovanou událost, nebo jej pojednat spíše v pasážích o vztahu Z. Kalisty k té které osobě či při líčení vývoje toho kterého spolku. Ač jsme se snažili pokud možno vyhnout tomu, aby táž věc byla opakovaně analyzována na různých místech práce, bylo přesto pro větší koherenci výsledného textu nutné některé problémy zmínit opakovaně v podobě hutné zkratky či alespoň formou odkazu na příslušnou pasáž, kde se dané problematice věnujeme detailněji. Zřetelně se nám totiž při psaní práce ukazovala vzájemná provázanost jednotlivých popisovaných rovin, jelikož např. čistě singulární čin jednotlivce ovlivnil dění uvnitř toho kterého spolku či se určitý text stal významným katalyzátorem vzájemných vztahů jednotlivých osob atp. Zcela abstrahovat jednu rovinu od druhé se nám tak jeví jako prakticky neproveditelné. Zároveň jsme však chtěli v textu nabídnout možnost většího počtu náhledů na skutečnost, protože dle našeho mínění teprve z usouvztažnění jednotlivých částí můžeme usuzovat na odpovídající interpretaci celku, a pokud možno se vyhnout přetížení našeho líčení množstvím dílčích, avšak návaznost textu porušujících odboček.

Náš pohled přitom bude dozajista defektní. V popředí našeho zájmu totiž bude vždy stát osoba Zdeňka Kalisty a proměny jeho pozice v dění v nejmladší literatuře. Jeho spoluhráče či protihráče tak sledujeme vždy jen potud, pokud mají jejich činy či texty určitý význam právě ve vztahu ke Kalistovi. Množství prostoru věnované té které osobě tak má jen orientační vypovídací hodnotu pro její roli na formování nastupující generace a mnohem spíše odpovídá intenzitě, s jakou zněl hlas dotyčného z dochovaných pramenů či s jakou dotyčný vešel v kontakt se Z. Kalistou.

Určitě se přitom nezříkáme hodnotících soudů tam, kde se nám jeví jako argumentačně podložené a zdůvodněné, zároveň jsme však na mnoha místech byli nuceni konstatovat, že danou otázku plnohodnotně zodpovědět neumíme či nemáme k dispozici dostatek podkladů pro její posouzení. Naše soudy pochopitelně ovlivňuje i množství a stav dochovaných pramenů.

Samozřejmě jsme pak v naší práci mohli pracovat s výrazně větším množstvím materiálů dokumentujících postoje jednotlivých představitelů Literární skupiny, jejíž členové si vzájemně poměrně čile dopisovali, než např. s hlasy členů Devětsilu, jejichž korespondence byla z pochopitelných důvodů mnohem řidší a navíc se dochovala jen velmi torzovitě. Naši

práci tak pro mnohé otázky chápeme jako prvotní sondu, které by mohla navrhnout první pracovní odpovědi a hypotézy, které bude nutno dalším výzkumem ještě dále verifikovat a přezkušovat.

Pojmosloví

Úvodní pasáže se dozajista sluší doplnit i o vymezení či upřesnění základních pojmů, s nimiž v naší práci operujeme, zejména v případech, kdy jsme si vědomi jisté nejednoznačnosti či rozpornosti, kterou by mohlo jejich užívání vyvolávat. Asi nejproblematictější se nám zdá nalezení vhodného označení pro Kalistovu generaci, poněvadž v dosavadní literatuře pro ni neexistuje ustálený název, popř. jsou užívána označení poněkud zavádějící. Nechtěli jsme přitom zvolit pojmenování, odkazující k jejím nejvýraznějším osobám, z tohoto důvodu se snažíme pomíjet označení wolkerovská či wolkerovsko-nezvalovská generace, na něž příležitostně v dostupné literatuře narážíme. Nezdálo se nám však ani vhodné tuto generaci personifikovat prostřednictvím jiné osoby. Podobně problematické se pak dle našeho mínění jeví označení „avantgardní generace“ či jeho odvozeniny. Toto označení totiž selektivně zdůrazňuje pouze jeden směr, který její příslušníci do budoucna sledovali: avantgardní poetika se přitom nikdy nestala poetikou generační a toto označení nelze bez výhrad použít ani pro oba generační spolky, zejména pak pro Literární skupinu. Ani příslušnost k těmto spolkům nemůžeme brát jako určující klasifikaci, protože členství v nich bylo dosti proměnlivé a přelétavé a řada příslušníků generace se postupně dostávala mimo rámec obou těchto uskupení. Se značnou dávkou zjednodušení by však mělo platit, že okruh osob, o něž nám jde především, je v drtivé většině tvořen osobami, které někdy členy některé z těchto skupin byly, byť šlo o angažmá sebekratší (F. Němec; např. J. Weil však členem ani jednoho z obou spolků v dané době nebyl, účastnil se jen v Uměleckém klubu). Jako zjednodušující označení je zároveň nutno chápat i adjektivum „mladá“: většina sledovaných osob se narodila těsně kolem roku 1900, nejmladší Píša a Hoffmeister až roku 1902, na druhé straně ale určující představitelé tzv. brněnské šestky se narodili již v první polovině let devadesátých a Arnošt Ráž, kterého bychom měli do tohoto autorského okruhu alespoň volněji počítat též, se pak narodil dokonce již roku 1884. Z obdobného důvodu zčásti pokulhává i opis „generace nastupující po první světové válce“, jelikož právě Ráž, ale zejména brněnští nabírají první publikační zkušenosti již před rokem 1918, Lev Blatný dokonce svou debutovou sbírku *Vzkazují* vydal již roku 1912. Nejčastěji proto používáme

neutrálnější chronologické „generace roku 1900“, které odkazuje k datu narození většiny sledovaných osob (podobně se tento autorský okruh pokoušel vymezit např. sborník *Narození na přelomu století*). Protože však v odborné literatuře neexistuje pro označení příslušníků této generace jednotně používaný a univerzálně přijímaný termín, užíváme – primárně ze stylistických důvodů – dílčím způsobem i ostatní výše uvedené pojmy s tím, že pod nimi rozumíme autory narozené většinou kolem roku 1900, kteří zpravidla začínají publikovat v letech 1919 či 1920 a v průběhu první poloviny dvacátých let byli alespoň po určitou dobu členy Uměleckého klubu, Devětsilu či Literární skupiny.

Podobný problém se pak může vztahovat i k hromadným označením členstva jednotlivých spolků. U Literární skupiny, která je pro větší přehlednost označovaná v textu práce též jako „Skupina“, pak přistupuje problém pro pracovní označení jejich dílčích částí. Pro její brněnské členy, kteří v první polovině dvacátých let tvoří nejstabilnější a nejaktivnější část spolku, užíváme označení „brněnská šestka“ dle šestice úvodních zakládajících členů této skupinky: F. Götze, Č. Jeřábka, L. Blatného, D. Chalupy, J. Chaloupky a B. Stejskala, i přesto, že např. F. Götz se v létě 1923 přesouvá do Prahy a B. Stejskal se v rámci spolku angažoval jen minimálně, či že v rámci Skupiny okrajověji působili i jiní Brňané – F. V. Kříž, A. Novák atp. Pomocné označení „pražská část Literární skupiny“ pak označuje ty členy spolku, kteří – ač původem Moravané, jako např. J. Wolker, M. Jirko, J. Berák či V. Nezval –, zejména ze studijních důvodů pobývali část roku v Praze, popř. jako např. S. Kadlec byli se Skupinou v kontaktu právě prostřednictvím některého z jejích „pražských“ členů. Právě Praha totiž byla jejich často jedinou, zato z hlediska fungování spolku klíčovou spojnicí. Složení „pražské“ části bylo velmi proměnlivé a intenzita angažmá jednotlivých jejích členů na spolkovém životě byla velmi různá. Není přitom bez zajímavosti, že snad jediným členem pražské části Skupiny po celé sledované období byl právě Z. Kalista.¹⁵⁸

Velmi rozkolísané se ukazuje též vymezení pojmu expresionismus a jeho odvozenin, jemuž jsme se v naší práci nemohli vyhnout, byť jejím účelem rozhodně není pokoušet se o souvislejší vymezení tohoto termínu. V příslušných pasážích se snažíme sledovat spíše konceptualizaci tohoto pojmu u jednotlivých příslušníků generace, samo o sobě dosti

¹⁵⁸ Analogicky je motivováno i hledání souhrnného označení pro přátelské uskupení Kalista–Wolker–Píša–Kadlec, které zejména pro rok 1921 hraje v naší práci velmi důležitou úlohu. Pro tyto účely využíváme pracovní označení trojlístek či čtyřlístek, protože, domnívám se, dobře odráží volnější a nijak neinstitucionalizovaný charakter vzájemných vazeb mezi jeho jednotlivými členy. Varianty trojlístek či čtyřlístek používáme v zásadě synonymicky: trojlístkem myslíme vždy trojici Kalista–Wolker–Píša, ve čtyřlístku je pak doplňuje S. Kadlec. Protože ale Kadlecova vazba k ostatním členům tohoto přátelského uskupení byla relativně nepevná či spíše příležitostná, zdálo se nám šťastnější používat obě tato označení, protože řadu závěrů nelze právě na osobu S. Kadlece vztáhnout.

proměnlivou a rozrůzněnou, a poukázat na základní obrysy i limity chápání tohoto pojmu zejména u čtveřice Teige, Götz, Kalista a Piša. Značně heterogenní pojetí tohoto pojmu, nejen pokud srovnáme jednotlivé autory mezi sebou, ale též srovnáváme-li jeho chápání v průběhu času i u jednoho každého z nich, dle našeho názoru zásadně problematizuje, ne-li zcela znemožňuje zodpovězení oblíbené otázky literární historiografie po existenci svébytného českého literárního expresionismu. Pakliže pojem expresionismus užíváme mimo tyto části práce a bez dalších přívlastků, myslíme jím primárně literární směr, zastoupený především v německojazyčné literatuře v období let cca 1910–1925, v českém prostředí asi nejlépe uchopený ve studiích R. Grebeníčkové, I. Fürstové-Fialové či E. Jelínkové.

Zdeněk Kalista do roku 1919

Alespoň rámcově bychom si měli na úvod ještě představit osobnost Zdeňka Kalisty a zejména jeho osudy před rokem 1919, který znamená vlastní chronologický počátek naší práce. Právě dětství a mládí má bezesporu velmi důležitý vliv pro formování osobnosti každého jednotlivce, avšak většinou nejde o klíčové období, pro něž se té které osobě věnuje pozdější výzkum. V Kalistově případě navíc v tomto ohledu můžeme odkázat na příslušné – a velmi obsírné – partie jeho pamětí *Po proudu života* a zejména na studii Romana Ferstla *Mladý Zdeněk Kalista (1900–1919)*, vycházející z původní autorovy diplomové práce, která se právě dětstvím a mládím Z. Kalisty cíleně zabývá a na niž pak tedy naše práce chronologicky navazuje.

Zdeněk Kalista se narodil v neděli 22. července 1900 v Nových Benátkách, součásti dnešních Benátek nad Jizerou, pokřtěn byl dále jmény Viktor a Dušan. Jeho otec Josef Kalista (19. 3. 1858–25. 12. 1923) byl ředitelem měšťanské školy v Nových Benátkách. Kalistova matka Růžena, rozená Příhodová (18. 5. 1876–4. 6. 1952), se s ním seznámila coby začínající učitelka novobenátecké školy. Josef Kalista byl o bezmála o 18 let starší než jeho nastávající žena a do manželství vstupoval jako vdovec: jeho první žena Ludmila, která byla zároveň jeho sestřenicí, zemřela již roku 1889. S ní měl Josef Kalista tři syny, avšak dospělosti se dožil jen prostřední z nich, Jaromír (nar. 21. 6. 1887). Tento Kalistův nevlastní bratr a zejména jeho nevlastní strýc Václav Pokorný, bratr zesnulé první ženy Josefa Kalisty a zároveň tedy i bratranec Kalistova otce a posléze i kmotr malého Zdeňka, se oba příležitostně mihnou i v našem budoucí vyprávění. Roku 1903 se pak narodila Kalistova sestra Marie.

Zdeněk Kalista prožil poměrně harmonické dětství v středostavovské, nábožensky založené učitelské rodině, již pevnou rukou vedl jeho poměrně přísný, avšak starostlivý otec, jehož postavení Kalistova úzkostlivá matka plně respektovala. Z Kalistových nejranějších let má význam připomenout především několik úrazů, které se výrazně podepsaly na oslabené tělesné konstituci budoucího básníka a historika a nepřímo i na jeho snivé a melancholické povaze. Ta jej spolu s častými chorobami odváděla k četbě, která se brzy stává jedním z jeho hlavních zájmů.

Mladý Kalista procházel bez výraznějších problémů jednotlivými třídami měšťanské školy a rodiče jeho studijní talent samozřejmě pečlivě podporovali. Školního roku 1911/1912 tedy Kalista opouští benáteckou školu a začíná coby privatista studovat na c. k. gymnáziu v Mladé Boleslavi. O rok později sem pak nastupuje k plnohodnotnému studiu. Přes dílčí zakolísání v úvodu studia pokračoval Kalista i zde ve výtečných studijních výsledcích. Jeho další studia i životní osudy však významně ovlivnila první světová válka, která výrazně proměnila do té doby rigidní a poměrně neměnný režim gymnázia i českých venkovských měst. Kromě ztížených materiálních podmínek a hmotného nedostatku je tu třeba samozřejmě zmínit i zvýšenou cirkulaci jak studentů, tak pedagogů ve škole, ovlivněnou válečnými odvody.

Na gymnáziu se začínají projevovat i literární a zejména organizační sklony mladého Kalisty. Ten od roku 1916 začíná vydávat rukopisný třídní časopis *Sexta*, dodnes dochovaný v jeho pozůstalosti v LA PNP, v němž se poprvé veřejně, byť zatím před úzkým publikem svých spolužáků, projevuje jako začínající básník. Pro další Kalistův vývoj v mnohém určující bod znamená rok 1918: v březnu tohoto roku totiž vychází tiskem jeho snad první veřejný text, fejeton o Josefu Cyrilu Sychrovi, dobově významném hudebním skladateli, Kalistově gymnazijním učiteli hudby a soukromém učiteli houslí.¹⁵⁹ V téže době Kalista píše i své první výraznější juvenilie: rozsáhlou kompozici „Passus est“ a sbírku *Cesta Brahmadatova*.

V září 1918 pak Kalista v atmosféře končící světové války nastupuje do závěrečného roku svých středoškolských studií, během nichž se velmi aktivně a agilně zapojí do společenského života nejen v užším regionálním rámci, ale zároveň i v měřítku republikovém. Kalista se svými spolužáky hned zkraje školního roku zakládá časopis *Domov*, vydávaný již oficiálně v pravidelných intervalech tiskem: první číslo vychází 15. října 1918, tedy ještě

¹⁵⁹ Zd. K–a [=KALISTA, Zdeněk]: J. C. Sychra: k mistrovi jubileu. *Jizeran* 37, 1918, č. 9, 2. 3., s. 1–2; č. 10, 9. 3., s. 1–2 a č. 11, 16. 3., s. 1.

v posledních dnech existence Rakouska-Uherska. Kalista se přitom rychle stává hlavním přispěvatelem a redaktorem časopisu, pro nějž se snaží získat příspěvky i osobními návštěvami u předních českých spisovatelů v Praze. Mimo jiné tak Kalista na podzim 1918 navštěvuje I. Hermanna, J. Herbena, K. V. Raise, J. S. Machara či Antonína Sovu, s nímž se ze jmenovaných do budoucna sblíží asi nejdůvěrněji.

Vznik samostatné republiky Kalista prožil v Mladé Boleslavi, kde dokonce 29. října promlouvá na veřejném shromáždění tamějších občanů coby zástupce studentstva. Vývoj následujících událostí Kalistova života byl poměrně překotný: *Domov* si rychle získal pozornost studentů jiných gymnázií a Kalista se tak dostává do kontaktu s dalšími svými vrstevníky, mj. A. Černíkem či A. Hoffmeisterem, kteří se pokouší spojit s redakcí nově vzniklého listu. Již v listopadu 1918 se začíná formovat i celorepublikový svaz středoškolských studentů. Kalista se účastnil již přípravné schůze této organizace 17. listopadu 1918 v Praze a čile se angažoval při ustavování spolku, který byl jako Svaz československého studentstva středoškolského oficiálně založen na ustavujícím sjezdu 3.–5. ledna 1919. Kalista tu vystoupil jako předseda tzv. programové sekce, tedy v dosti závažné funkci, a předložil ke schválení program spolku, připravený mj. za spolupodílu jeho a jeho nového přítele A. Černíka.

Oba mladíci zároveň získali prestižní pozice ve spolkovém tiskovém orgánu, nově vznikajícím časopise *Ruch*, který v budoucnu bude znamenat snad první společný projev nastupující mladé literární generace. Kalista v něm vedl rubriku poezie, A. Černík pak prózy. V redakci *Ruchu* narážíme mj. na Karla Vaňka a mezi jeho přispěvateli pak na mnohá výrazná jména brzké budoucnosti: Jiřího Wolkera, A. M. Píšu, Karla Teiga, Jiřího Weila, Josefa Knapa či Ivana Suka.

Kalistovy aktivity v rámci svazu však brzy vedly k rozkolu mezi ním a jeho někdejšími kolegy z *Domova*. Kalista tak redakci boleslavského časopisu rychle opouští. Náhradou za ni se mu měl stát časopis *Větev*, vydávaný coby list turnovské župy SČSS, která zahrnovala i Mladou Boleslav. Rychle stoupající rozlet mladého nadšence, který v lednu 1919 též vystupuje z církve, však počátkem jara 1919 začíná poněkud narážet na jeho časové i finanční možnosti, které časté zájezdy do Prahy či venkovských měst značně vyčerpávaly. U vědomí blížící se maturity se proto Kalista na přelomu dubna a května 1919 ze spolkového dění stahuje a napřimuje své síly k úspěšnému dokončení svých studií.

Maturitní zkoušku z matematiky, latiny, češtiny a vlastivědy Kalista skládá s vyznamenáním 24. června 1919. Po letních prázdninách se pak chystá na studia do Prahy, kde se zapisuje coby student Filozofické fakulty Karlovy univerzity. Přesun do Prahy se

bezsporu stává významným mezníkem v jeho životní dráze: strmý umělecký a společenský rozlet mladého Kalisty má v následujících letech dále akcelarovat.

I. Rok 1919/1920

První vysokoškolský rok 1919/1920 znamená pro Zdeňka Kalistu zásadní přelom v jeho životě: z mladého středoškolského aktivisty z venkovského maloměsta se v neklidné a chaotické poválečné době stává vysokoškolským studentem v Praze, centru národního kulturního a politického dění. Do Prahy přichází jako stoupenec domněle nejpokrokovějších hnutí společenských i literárních, alespoň tak se mu v Mladé Boleslavi a doma v Benátkách nad Jizerou jeví: jeho hrdý český nacionalismus a protirakušanství, spojené pokud jde o literaturu, s obdivem k J. S. Macharovi či autorům realistických próz se zřetelnou národní orientací (Jirásek, Hermann) a ani halasná propagace bezvěrectví ve Volné myšlence, do jejíhož eponymního časopisu proniká právě v době svého příchodu do Prahy, však fatálně neobstojí hned při prvním seznámení se s tamějším prostředím.

Prostřednictvím Artuše Černíka se totiž Kalista dostává do anarchokomunistických kruhů mladé pražské bohémy, scházející se v kavárně Union, a záhy se stává přesvědčeným stoupenecem vznikajícího komunistického hnutí. V kavárně Union se Kalista seznamuje i s mnoha představiteli soudobého českého literárního života, především S. K. Neumannem. Jeho vlastní literární aktivity jsou však zpočátku samozřejmě spojeny zejména se snahami jeho vrstevníků, s nimiž v prosinci 1919 zakládá literární odbor Uměleckého klubu, spolku opírajícího se o finanční záštitu movitého mecenáše V. V. Šaka. Mezi těmito zástupci budoucích mladých avantgardistů si od počátku relativně silnou pozici udržuje skupina literátů a výtvarníků spojená nedávno ukončenými či ještě probíhajícími studii na gymnáziu v pražské Křemencově ulici (K. Teige, K. Vaněk, L. Süß, A. Hoffmeister, o něco starší V. Vančura aj.), která se projevila již účastí na časopise *Republika* a která těžila z možností, jež jí dlouhodobě nabízelo hlavní město, ať již jde o přístup k informacím o nejnovějších proudech doma i v cizině, či z nich vyplývající orientaci v domácím či zahraničním uměleckém a politickém dění. Zřetelným a respektovaným vůdcem této skupinky se již v této době stává Karel Teige, opírající se o stimulační zázemí pražské intelektuální rodiny a již před rokem 1919 uveřejňující své statě i obrazy doma i v zahraničí. Volné pouto někdejších členů Svazu středoškolského studentstva, většinou na podzim 1919 podobně jako Kalista přicházejících z venkova do Prahy na univerzitní studia, se pod silou Teigeho gravitace poměrně rychle rozvolňuje: zatímco Kalistův nejbližší přítel z časů přelomu jeho středo- a vysokoškolských studií A. Černík se stále zřetelněji přesouvá k Teigeho skupince, zůstává J. Wolker dlouho

mimo hlavní centrum dění v mladé literatuře a např. Josef Knap zaujme vůči radikálně levicovému přesvědčení svých generačních souputníků rezervovaný, avšak alespoň zpočátku nikoli odmítavý postoj. Pohyby v nastupující literární generaci samozřejmě nelze vysvětlit jen sociologickými hledisky, nicméně tradiční rivalita mezi „elitářskými“ pražskými domorodci a ambiciózními venkovany, přicházejícími do Prahy udělat kariéru, sehrála nespornou roli i při formování nejmladších autorů, vstupujících do české literatury po první světové válce.

Právě Zdeněk Kalista může být pregnantním dokladem tohoto napětí: jeho „domácí“ výostné postavení z gymnaziálních časů, ať již jde o jeho tvorbu a aktivity literární či angažmá společenské či politické, neznamená v Praze nic výjimečného. Kalistova vrozená ctižádost a ambicióznost se rychle dostává do konfliktu s postavením Karla Teiga: latentní rivalita, pocíťovaná zejména z Kalistovy strany, však na podzim 1919 a v zimě 1920 zatím doutná pod povrchem a Kalista i Teige se čile podílejí na aktivitách Uměleckého klubu (není přitom bez významu, že se právě Kalista stává předsedou jeho sekce literární, zatímco Teige výtvarnické): recitačním večeru z 18. února 1920, založení efemérního Svazu komunistické mládeže či na formování první ryze generační tribuny mladých – časopisu *Orfeus*.

Právě časopis *Orfeus* se zároveň na jaře a v létě 1920 stává i prvním kamenem, na němž se dosud relativně soudržná mladá generace začíná tříštit. Významnou roli v tomto procesu sehrává i Zdeněk Kalista. V dubnu 1920 se totiž kvůli delší nemoci načas dostává z dynamicky se vyvíjejícího pražského prostředí do ústraní rodných Benátek. V květnu 1920 se pak do Prahy vrací jako autor básně „Andělé“, kterou záhy otiskl S. K. Neumann na titulní straně svého *Kmene*. Tato báseň de facto určuje Kalistovu „poetiku andělů“ takřka pro celé následující dva roky, poetiku založenou na dětsky znaivňujícím náhledu na svět, radikálním zjednodušení skutečnosti a vyhrocené pointě, podepřené hojným využíváním religiózních motivů. Výrazný humanistický apel Kalistových veršů z tohoto období je zřetelně podmíněn dobovou situací (konec války) a s ním svázanými literárními vlivy, zejména zahraničními, ať již jde o německý expresionismus či francouzský unanimismus, z nichž Kalista přebírá důraz na lidské kolektivum a odmítání války s jejími důsledky na lidskou společnost. „Andělé“ se zároveň stali asi nejpregnantnějším vyjádřením Kalistova přihlášení se k radikální levici, které na jaře 1920 zřejmě dosahuje svého vrcholu. I poté sice Kalista zůstává přesvědčeným komunistou, v tak krystalicky čisté formě jako v „Andělích“ už však politická tendence do jeho veršů nikdy nepronikne.

„Andělé“, svou politickou tendenčností ukazující cestu k proletářské poezii, kterou Kalista paradoxně v době jejího rozkvětu již nepsal, vyvolali prudkou odezvu jak u

politických oponentů (národně demokratický tisk), tak i u Kalistových druhů. A. Černík je zkritizoval jako plagiát, čerpající z Apollinairovy básně „Sníh“ („La neige“) z *Alkoholů*. Vzniklý spor rozvedl cesty obou soupeřících od sebe a spolu s přehliživým postojem K. Teiga k členům Uměleckého klubu stojícím mimo jeho nejužší okruh přátel při redakci prvního čísla *Orfea* jen podtrhl napětí mezi Kalistou a formujícím se Devětsilem, které mělo vyvrcholit vzájemnou roztržkou na podzim 1920 a poměrně chladným poměrem obou stran v následujících letech.

Na jaře 1920 agilní Kalista navazuje a prohlubuje své kontakty i mimo nejužší okruh kavárny Union a do jeho blízkosti se tak dostávají dva klíčoví druzi jeho mladých let: A. M. Píša a Jiří Wolker. Zatímco Píša v této době ještě studoval na gymnáziu v Písku a styk mezi ním a Kalistou probíhal až do podzimu 1921, kdy Píša přichází do Prahy, formou intenzivní korespondence, Wolker přibyl do Prahy ve stejné době jako Kalista. Kalistovy pozdější mýtizace tohoto vztahu, jímž ještě bude podrobněji věnována řeč v dalším, znesnadňují interpretaci jeho počátků. Ve školním roce 1919/1920 však nebylo vzájemné přátelství obou mladých básníků zřejmě zdaleka tak intenzivní jako v roce následujícím, neboť Wolker zůstával mnohem déle pod vlivem měšťanského prostředí své rodiny a rodného Prostějova. V Praze se zpočátku pohyboval zejména v prostředí svých přátel ze středoškolských studií. Levicové přesvědčení i vlivy nejnovější literatury německé a francouzské, typické pro své generační soupeřící, přijímal relativně pozvolna. Vývoj jeho politického smýšlení měl zřejmě poněkud posunutý vývoj oproti Kalistovu: na jaře 1920 bylo Kalistovo radikálně levicové smýšlení Wolkerovi stále ještě poněkud cizí. Jejich cesty se měly intenzivně protnout zhruba o půl roku později.

Poslední týdny před letními prázdninami 1920 zaměstnávaly Kalistu vedle příprav prvního čísla *Orfea* především jeho aktivity pro Volnou myšlenku. Radikalizující se studentstvo, jehož mluvčím se Kalista v rámci sdružení stal, se dostávalo do zřetelné opozice vůči vedení organizace; kritizovalo především ochotu vedoucích představitelů Volné myšlenky k účelové spolupráci s nekatolickými církvemi. V napjaté atmosféře, která před celosvětovým sjezdem Volné myšlenky, chystaným do Prahy na podzim 1920, postupně eskalovala, se mladým radikálům nepodařilo prosadit své názory a Kalista a spol. tak Volnou myšlenku opouštějí a přecházejí do Svazu sociálně demokratických bezvěrců. Celý konflikt paradoxně zároveň vzbudil Kalistův zájem o osobnost dosud odmítaného pedagoga J. Pekaře, oponenta volnomyšlenkářských interpretací českých dějin, jehož osobě se Kalista od počátku svých vysokoškolských studií spíše vyhýbal.

Na prázdniny se Kalista vrátil domů do Benátek a věnoval se zejména původní literární tvorbě: právě v této době vzniká zárodek jeho pozdější debutové sbírky *Ráj srdce*. Jedinou větší prázdninovou cestou se pro Kalistu stala výprava do jižních Čech a na Šumavu s přítelem z Benátek Oldřichem Štancem. V závěru srpna 1920 se tak mimo jiné plánovaně dostává i do Volyně a poprvé se osobně setkává s A. M. Pišou. Září 1920 pak Kalista věnoval inscenaci Bartošových *Krkavců* v rodných Benátkách, jimž dodal jako režisér zřetelný politický podtext a s nimiž slavil úspěchy u místního dělnictva. Tato inscenace se tak stala nejvýraznějším vyjádřením Kalistových snah o šíření svého nově nabytého komunistického přesvědčení v rodném městečku.

Z Prahy získával Kalista během léta minimum informací: zejména o neustále odkládaném vydání prvního čísla *Orfea* je zpravován jen velmi kuse. Průtahy s jeho vydáním a konečná podoba prvního čísla ze září 1920, do nějž K. Teige zařadil pouze příspěvky své nejužší skupinky, směřují k otevřené roztržce mezi vznikajícím Devětsilem a „nedevětsilskou“ částí mladé generace z Uměleckého klubu, jejímž neformálním vůdcem se Kalista jako vedoucí jeho literárního odboru stal. To však už zabíháme do následující kapitoly.

I. 1. Čas

Řetěz událostí a proměny prostoru v Kalistově životě let 1919/1920 jsou výrazně rytmovány počátkem jeho vysokoškolských studií: v říjnu 1919 se poprvé dostává do Prahy. Řez mezi oběma prostředími: studentskou Prahou a domovskými Benátkami je přitom stále zřetelnější. Kalistův vztah k rodnému městu se stále výrazněji rozvolňuje a klíčovou roli v jeho dalším vývoji sehrává Praha.

Zde se dostává nejprve do prostředí anarchokomunistické bohémy okolo kavárny Union, v níž se formuje jádro dalších skupin či organizací, jejichž členem se Kalista v průběhu roku stává – Uměleckého klubu, Svazu komunistické mládeže aj. Určitou spojnicí s obdobím středoškolským pak představuje členství ve Volné myšlence; s touto bezvěreckou organizací se však Kalista v červnu 1920 rozchází.

Jeho pražské aktivity jsou tak v průběhu roku narušeny v zásadě jen dvakrát: za delší nemoci v dubnu 1920, kdy se načas vrací do rodných Benátek, a pak samozřejmě o letních prázdninách. Ze zpětného pohledu se Kalistovy domovské pobyty zdají být zřetelně

diskontinuitními prvky v celku jeho vývoje: období, kdy se v zátíší domova může koncentrovaně věnovat vlastní práci, jsou střídána hektickými dny v Praze, naplněnými nejrůznějšími událostmi. Příjezd do Prahy z domova znamená pro Kalistu v těchto letech vždy určitý „skok“: do Prahy přijíždí odpočatý s novými texty a nápady, situace v Praze se však poměrně rychle proměňuje a získává vlastní dynamiku, kterou bylo současníkům obtížné v úplnosti zachytit. Nedařilo se to pokaždé ani jinak velmi pružnému a ctižádostivému Zdeňku Kalistovi.

Volná myšlenka (léto a podzim 1919)

Bezvěrecká organizace Volná myšlenka se stala pro Kalistu jakýmsi mostem mezi „mladickou revoltou“ gymnaziální a univerzitní. Členem místní organizace Volné myšlenky v Mladé Boleslavi se Kalista stal ještě coby oktáván tamějšího gymnázia a ve svých aktivitách v rámci tohoto spolku pokračoval i o prázdninách roku 1919, kdy se spolupodílel na založení spolkové organizace v Nových Benátkách a na následné přípravě spolkového propagačního večera. Teprve v souvislosti s touto akcí se o synově vystoupení z církve dozvěděl Kalistův otec, pro nějž tento synův krok znamenal těžkou ránu, která dle Kalistových vzpomínek přerostla ve velký konflikt. Na něj Kalista později vzpomínal jako na jeden ze svých největších rozporů se svým otcem za celý život: *„Horší náraz přišel, když se tatínek dověděl, že na večeru Volné myšlenky mám vystoupiti jako řečník také já. Proti tomu byl tatínek velmi rozhodně. [...] Rozhodl se, že mi moje vystoupení prostě zakáže – a to s celou svou otcovskou autoritou. [...] Sřetli jsme se s otcem v předvečer dne, na který bylo určeno shromáždění Volné myšlenky, při večeri v sřetnutí nejtvrděším, v jakém jsem se s ním vůbec kdy v životě utkal. Otec byl naprosto neústupný. A jeho rozezlení proti mně vzkypělo nad míru, když teď v průběhu diskuse vyšlo najevo, že jsem použil svého práva osmnáctiletého muže a – bez jeho a matčina vědomí – vystoupil z církve. Nechápatýma očima se díval tatínek na moje oktávánské vysvědčení, na kterém – přehlížeje na konci roku jeho samé velmi dobré – přehlédl vodorovnou čáru místo známky z náboženství. Nedovedl promluvit a třásl se. Maminka se rozplakala.“*¹⁶⁰ Na inkriminovaném večeru nakonec Zdeněk Kalista i přes otcovu nevěli řečnil

¹⁶⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 498.

a své sympatie k Volné myšlence tak demonstroval i veřejně, byť později v pamětech lakonicky přiznal: „*Myslím, že mnoho dobrého na mé přednášce nebylo.*“¹⁶¹

Prázdniny roku 1919 pak znamenaly zřejmě nejsilnější období Kalistových aktivit pro tuto bezvěreckou organizaci vůbec: ctižádostivý Kalista byl v čilém kontaktu s pražským ústředím spolku včetně tehdejšího generálního sekretáře Volné myšlenky Jaroslava Motyčky¹⁶² a přispívá i do centrálního volnomyšlenkářského listu. Ve spolkovém týdeníku *Volná myšlenka* Kalista otiskl na konci července 1919 svůj překlad patetické zdravice svého italského známého z boleslavského zajateckého tábora dr. Eduarda Frosiniho,¹⁶³ vyzývající ke spolupráci volnomyšlenkářů obou národů, která mimo jiné dosvědčuje Kalistovy solidní znalosti italštiny v této době,¹⁶⁴ a agitačně-satirickou báseň „*Také oslava Husova*“, v níž Kalista útočí proti ikoně českého katolicismu a častému terči volnomyšlenkářských výpadů – sv. Janu Nepomuckému: „*A tak, pánové, je zítra Husův den: / Večer – objednal jsem to už – zapálí / u svatého Jana hoši bengály / a my vyrukujem' v pěkném čase ven.*“¹⁶⁵

Pomyslným vrcholem první fáze Kalistových volnomyšlenkářských aktivit se pak stal článek „*O kříž ve školách*“ z 12. října, psaný zřejmě těsně před jeho odjezdem do Prahy na studia.¹⁶⁶ Kalista v něm z liberálních pozic argumentuje proti vyvěšování těchto náboženských symbolů v budovách českých škol: „*Neděláme jistě újmy nikomu, nezavěsíme-li kříže v naše učebny. Urážíme však cit dítěte-jinověrce, učiníme-li tak. [...] Křížem dává se škole ráz konfesijní, dítěti se tedy ubírá mnoho možností jeho individuálního vývoje náboženského. [...] Nelze, aby v místnostech, jež jsou určeny vědecké výchově mládeže, byl*

¹⁶¹ Tamtéž, s. 499.

¹⁶² Tamtéž, s. 496.

¹⁶³ K osobě E. Frosiniho a Kalistovým kontaktům s italskými válečnými zajatci srov. blíže tamtéž, s. 397 an.

¹⁶⁴ FROSINI, Eduardo: Excelsior! *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 13, 27. 7., s. 1 [Kalista jako autor překladu uveden v komentáři na s. 7 téhož čísla].

¹⁶⁵ KALISTA, Zdeněk: *Také oslava Husova*. *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 13, 27. 7., s. 5. Mimochodem: jen o číslo později najdeme ve *Volné myšlence* příspěvek Zdeny Wolkerové, matky J. Wolker. Wolkerová své vystoupení z církve zdůrazňuje i ve svých vzpomínkách na syna, kde jej datuje právě jarem 1919 a uvádí, že při dosažení plnoletí z církve vystoupil i J. Wolker (srov. WOLKEROVÁ, Zdena: *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 135.).

Otázku Wolkerovy katolicity z doby počátků jeho vysokoškolských studií problematizuje Kalista ve svém *Kamarádu Wolkerovi*, kde uvádí: „*V nějakém hovoru narazil pak Jiří i na Volnou myšlenku, v níž jsme sice spatřovali instinktivně něco buržoazního, ale která přeci jen zase tvořila pro nás jako hráz proti klerikalismu a náboženským ‚přežitkům‘ vůbec jakýsi první stupeň k dokonalejšímu světu komunistické anarchie – a vyjádřil se prý velmi opovržlivě o tomto sdružení, zdůrazňuje otevřeně svou katolicitu.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 66.). Lze předpokládat, že Wolker, mající svou matku celoživotně ve velké úctě, o tomto jejím rozhodnutí věděl a nemohlo tak být bez vlivu na jeho osobní poměr k církvi; na straně druhé nelze přehlížet vliv zbytku jeho tradiční rodiny, zejména prarodičů.

¹⁶⁶ KALISTA, Zd. V.: *O kříž ve školách*. *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 24, 12. 10., s. 2.

*odznak církve, jež popírá veškerý poznatky moderní vědy a je s nimi ve zřejmém odporu.*¹⁶⁷ Kromě zřetelného vlivu T. G. Masaryka (ostatně v článku zmiňovaného) a silného odporu vůči katolické církvi je článek zajímavý zejména pro svůj závěr, který zřetelně naznačí Kalistův světonázor těsně před příchodem do Prahy, v němž se do popředí dostává odmítání náboženství, zejména pak katolické církve, a kladný postoj k formujícímu se československému státu: „*Rovněž nelze, aby v národní, republikánské škole české byly odznaky církve, která od bitvy na Moravském poli až do převratu roku 1918 nám v historii zasadila nejvíce ran. Nemohla by být požadována vážnost k republice, kdyby tato neměla vážnosti sama k sobě. Tedy: kříže dolů!*“¹⁶⁸ V těchto Kalistových slovech můžeme ještě vnímat zřetelné ztotožnění s nastupujícím republikánským režimem, zdůrazňování českého nacionalismu a ve způsobu argumentace pak zřetelný vliv liberalistických koncepcí. Necelý měsíc po otištění článku však již Kalista s hrstkou pražské anarchokomunistické bohémy oslavuje druhé výročí VŘSR: i prosté položení těchto dvou skutečností vedle sebe ukazuje, jaký prudký ideový náraz pro něj znamenal příchod do Prahy a vstup do kavárny Union. Nejprve ale udělejme ještě kratičkou odbočku, abychom letmo načrtli situaci poválečné Prahy, do níž Kalista 7. října 1919 přišel na studia.

Sociální poměry studentstva na podzim 1919 (podzim 1919)

Sociální poměry v Praze na podzim roku 1919 zůstávaly ještě zřetelně ovlivněné nedávno skončenou válkou. Hospodářská situace se stabilizovala jen relativně pomalu a zejména venkovští studenti byli odkázáni na zásobování z domova, neboť řada základních potravin nebyla v Praze vždy k sehnání, nebo byl ke koupi za vyšší ceny.¹⁶⁹ Studentstva se však dotýkala především velká nouze o byty: do Prahy se totiž na studia vracely ročníky, které musely návštěvu vysoké školy přerušit kvůli plnění vojenských povinností, což zákonitě vyvolávalo převis poptávky po ubytování nad jeho nabídkou.

Svůj první podnájem Kalista sehnal na Starém Městě v Rybní ulici, údajně v pokoji s osmi dalšími spolunocležníky, což jen dokresluje výše zmíněné. Přeplněný pokoj s mnoha spolunocležníky samozřejmě nenabízel příliš možností k odpočinku: „*Večer [...] hlučelo to v pokoji jako v úle: ti si cosi vyprávěli, ti hráli v karty, ti se bavili široce roztaženými*

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Srov. např. Wolkerovu korespondenci s rodiči a hojně žádosti o zaslání nedostatkových potravin v ní.

novinami, snažíce si zabrat místo co nejvíce pod světlem, a tobě nakonec nezbývalo než si lehnout do postele a snažit se usnout.¹⁷⁰ Při první příležitosti se proto Kalista odstěhoval: od 15. listopadu 1919 bydlel v Nuslích spolu s medikem Josefem Krčem. Za nájemné bez stravy a otopu zde platil 70 Kč, tedy zhruba polovinu toho, co v předešlém bytě, kde se mu ovšem do ceny započítávala i strava.¹⁷¹

Ani tak nebyla jeho hmotná situace nejlepší: na nájemném sice Kalista dokonce ušetřil, musel si však z vlastních zdrojů zabezpečovat jídlo, které však odbýval ve prospěch možnosti návštěvy literárních kaváren. Kalista později na svou finanční situaci v této době vzpomínal následovně: „Neměl jsem v té době věru mnoho peněz. Z domova posílali mi 200 Kč, strýc přidával mi k tomu měsíc co měsíc 50 Kč [...], ale do Unionky jsem musil jít den co den. Mnohdy strávil jsem tam vlastně většinu dne a černá káva, která stála tehdy 90 h (se spropitným 1 K 20) byla mi přesnídávkou, obědem i svačinou.“¹⁷² Wolkerovu apanáž odhadoval Kalista pro zajímavost mezi 600–900 Kč, s čímž jeho kamarád prý „vystačil tak asi do 20. každého měsíce.“¹⁷³ Kalista tedy rozhodně nepatřil mezi movité studenty, a obzvláště chtěl-li si dopřát pravidelné návštěvy v kavárně, zbývalo mu na ostatní výdaje jen minimum prostředků.

Dovedl se však velmi uskrovnit, o čemž vypovídá následující vzpomínka: „Když jsem zaplatil [...] několik putýnek uhlí do malého bubínku, ve kterém jsme si topili, [...] zbylo na návštěvy v Unionce zase jen několik korun. Ale nepopustil jsem ani tady: volil jsem rozhodně raději celé dny hladovět, než abych si odepřel černou kávu v mé kavárně. [...] A když bylo nejhůř, dovedl jsem pořídit večeri i tak, že jsem z okoralých kousků chleba, jež zbyly na dně maminčina košíku, udělal jakési topinky, jež jsem víceméně symbolicky omastil omastkem steklým ze stěn sklenice, ve které mi maminka posílala sádlo, a místo čaje jsme k tomu popíjeli vodu, ohřátou rovněž na ohýnku v jiné sklenici, do které maminka dávala med.“¹⁷⁴ Literární úspěchy a z nich plynoucí apanáže a studijní stipendia se tak pro Kalistu v budoucnu bezesporu stala vítaným doplňkem jeho nerozsáhlého příjmu.

¹⁷⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 502.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 531.

¹⁷² Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 29.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 532.

Kalistův příchod do Prahy a kavárna Union (říjen a listopad 1920)

„Ale my byli čím dále tím hrdější na to označení ‚bolševici‘, jež nám i jaksi dodávalo více odvahy. Ano, jsme bolševici – a ukážeme vám ještě, že jsme bolševici.“¹⁷⁵

ZDENĚK KALISTA, *Po proudu života*

Určující význam pro další vývoj mladého Kalisty mělo jeho seznámení se s radikálními anarchisticko-komunistickými kruhy pražské bohémy, které se scházely v legendární kavárně Union na rohu Perštýna a dnešní Národní třídy.¹⁷⁶ Do této kavárny se Kalista dle svých pamětí dostal údajně hned v den svého příjezdu do Prahy – 7. října 1919.¹⁷⁷ Tím, kdo jej do Unionky uvedl, byl jeho tehdejší blízký přítel Artuš Černík,¹⁷⁸ s nímž se Kalista seznámil již při svých aktivitách ve Svazu středoškolského studentstva a s nímž společně vedl beletristické rubriky spolkového časopisu *Ruch*. V pamětech *Po proudu života* Kalista později vzpomínal, že prý Černíka vyhledal hned svůj první den v Praze a jak jej Černík ihned šokoval svým dotazem na Kalistovo politické přesvědčení: *„Se sebejistým úsměvem mi prohlásil, že on už po této stránce volil: je anarchistou. Anarchismus je nejen nejmodernější, ale i pro mladé lidi nejpříjemnější směr. Znam přece Neumannův Červen (Černík se potutelně usmál)¹⁷⁹ a Neumann, skutečná moderna, je – anarchismus! Chce-li kdo jíti životu vstříc, musí jíti tímto směrem. Jiné volby není. [...] Díval jsem se znovu na růžolícího, plavovlasého Artuše Černíka, nechápaje dobře, jak tento syn zámožného statkáře ve Višehovicích se mohl stát – anarchistou.“¹⁸⁰* Politicky nejasněný Kalista byl údajně tímto dotazem zmaten: po krátkém popřevratovém koketování s národní demokracií se nyní spíše věnoval svému členství ve Volné myšlence a řešil tedy spíše otázky náboženské než politické,

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 521–522.

¹⁷⁶ Srov. vzpomínkový sborník *Kavárna Union*. Red. Adolf Hoffmeister. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958.

¹⁷⁷ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 24; týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 501.

¹⁷⁸ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 25.

¹⁷⁹ Kalista o existenci *Června* nesporně věděl již před příchodem do Prahy, jak dokládá jeho satira *Průvodce pražskou zoologickou zahradou*, kde na existenci časopisu explicitně naráží (srov. VIKTOR, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: *Průvodce pražskou zoologickou zahradou. Nebojsa 2*, 1919, č. 36, 4. 9., s. 288.).

¹⁸⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 503.

ač se dle svých vzpomínek chápal spíše jako stoupenec levice.¹⁸¹ Z celého setkání pro přirozeně zvědavého Kalistu vzešel jednoznačný výsledek – navštívit kavárnu Union ještě týž večer: „Rezultát celého odpoledne byl, že rozhodně i já musím poznati mladé lidi z Unionky, seznámiti se s nimi a státi se anarchistou. Černík [...] rozhodl, že ještě téhož večera zajdeme do kavárny na rohu Národní třídy a Perštejna.“¹⁸²

V družině mladých anarchistů, s níž se zde seznámil, bylo již několik jeho známých ze Svazu středoškolského studentstva: Jiří Weil, Karel Vaněk, Jaroslav Šimsa či benátecký přítel Arnošt Vaněček, avšak většina osazenstva Unionky byla pro něj zcela neznámá: Vorlíček–L’Aiglon, Černý,¹⁸³ Jaroslav Čecháček, Josef Jirásek, Rudolf Kolář, Josef Vrbovec, Antonín Kamenický, J. Hertlík, František Doubek, Ladislav Klement,¹⁸⁴ Ivan Suk (Suchánek), Karel Teige, Marie Dlouhá, Jaroslav Seifert či František Němec.¹⁸⁵ V Unionce se však bylo možné potkat i se staršími literáty, k nimž mladí radikálové vzhlíželi s patřičnou úctou: s S. K. Neumannem, Antonínem Mackem¹⁸⁶ či o něco mladším Josefem Horou a okrajově též s Karlem Tomanem a Fráňou Šrámkem.¹⁸⁷ První tři z nich prý Kalista poznal právě v souvislosti s Unionkou.

Kalista byl atmosférou kavárny údajně hned napoprvé pohlcen, byť se mu od počátku projevovala viditelná distance mezi ním jako nováčkem z venkova a „zasloužilějšími“ návštěvníky či stejně starými pražskými „domorodci“: „Jinak byly to vesměs neznámé

¹⁸¹ Kalista se zřejmě před svým příchodem do Prahy o politiku ve stranickém smyslu příliš nezajímal, ostatně český stranický politický život se po nedávném skončení války začínal teprve znovu výrazněji rozvíjet. Při znalosti Kalistových satirických textů z *Nebojsy* a jeho textů pro *Volnou myšlenku* můžeme spekulovat o tom, že by mu v této době svým odporem ke „starému“ rakušáctví a zdůrazňováním nacionálních momentů nejbližší stáli národní socialisté (tehdy jako Československá strana socialistická), s nimiž ostatně sympatizovala i významná část vedoucích představitelů tehdejší Volné myšlenky (T. Bartošek aj.).

¹⁸² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 504.

¹⁸³ Bližší údaje o obou osobách nezjištěny.

¹⁸⁴ O Ladislavu Klementovi spoluobžalovaném v procesu okolo atentátu na K. Kramáře se Kalista vyjadřoval jako o vůdci celého uskupení (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 508.) a opakovaně o něm mluvil jako o „temném“: „Cosí velmi temného bylo v člověku, který stanul blízko nás.“ (Tamtéž.).

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 504–513; týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 28; týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 36. Výčet návštěvníků Unionky se v jednotlivých Kalistových vzpomínkových pracích liší (u některých dokonce není známo plné jméno) a rozporná je i detailní chronologie jednotlivých popisovaných událostí. Na výraznější rozpory bude v této práci upozorňováno a jako věrohodnější budou brána data z dobové korespondence.

¹⁸⁶ Na Antonína Macka Kalista později vzpomínal: „Nevysoký muž s marxovskou hřívou dlouhých vlasů a marxovským patriarchálním plnovousem, krátkozrakýma očima pod mandlovitým cvikrem a velikou aktovkou, plnou nejrůznějších tiskovin. [...] ‚Macek!‘ A hned se všechny oči od stolu pozvedly za milým Krakonošem se socialistickou pentlovitou kravatou pod větrným vousem.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 532.). V *Sršatci* později dokonce u příležitosti Mackova úmrtí otiskl báseň (srov. týž: *Za Antonínem Mackem*. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 29, 31. 5., s. 1.).

¹⁸⁷ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 36. S K. Tomanem se Kalista seznámil až v prosinci 1920 mimo Unionku.

obličej a nemohu říci, že by se byly dívaly na mne nějak zvlášť vlídně: Vycítil jsem naopak záhy, že pohrdají mým venkovanstvím.“¹⁸⁸ Co jej však překvapilo nejvíce, bylo téma hovorů: „Hovořilo se o všem možném. Ale kupodivu málo o tom, o čem jsem čekal nejvíce hovoru: o literatuře a vůbec o umění.“¹⁸⁹ Do popředí se namísto nich zřetelně dostávala politika – tj. zatím nijak nekonkretizovaná vize revoluce a radikální společenské změny a pro Kalistu údajně zatím neznámé pojmy a jména jako anarchie, komunismus, Marx, Lenin, Bakunin a Kropotkin¹⁹⁰: „A všechno to mělo jediný motiv slovní, který se v rozličných obměnách proplétal hovory všech, kdo seděli kolem podlouhlého kavárenského stolu: revoluce!“¹⁹¹; „Revoluce byla všem samozřejmým cílem. S měšťáky, byť seberadikálnějšími, se vůbec nediskutovalo. [...] Ač byl jsem do jisté míry připraven pro vše svou odbojnou náladou – byl jsem udiven a to ještě více stupňovalo můj zmatek a nejistotu, kterou všichni pohrdali.“¹⁹²

Kalista dle svých vzpomínek na nové impulsy rychle reagoval a snažil se rychle zaplnovat své „politologické“ mezery, aby dostal latentní, byť nevyslovované ambice svého mládí – jít s dobou a vstřebávat co nejaktuálnější podněty. Mezi knihami, jimiž si na podzim 1919 doplňoval své obzory, uvádí Tainovu *Historii francouzské revoluce* a zejména anarchistické teoretiky Plechanova a Kropotkina a samozřejmě též Marxův *Kapitál*. Tato literatura a prostředí Unionky jako celek zásadně ovlivnily rychlý posun Kalistova světonázoru na pozice krajní levice: „Snažil jsem se zaujmouti co možná nejnekompromisnější stanovisko k tomu, co mezi námi bylo označeno jako měšťácké. [...] Odvrátil jsem se dokonale od všeho nacionalistického krasořečnění, ať už bylo kořeněno citáty z Masaryka, nebo výňatky z řečí Kramářových.“¹⁹³ Romantizující vzdor mládí a snaha o provokaci konzervativní měšťanské společnosti přiváděly mladé radikály stále zřetelněji ke krajní levici – ke komunismu, který se v Čechách v této době teprve pozvolna etabloval. Záhy po svém příchodu do Prahy se tak stoupencem tohoto hnutí stal i mladý Zdeněk Kalista. Jeho vztah ke komunismu ještě rozvedeme později v samostatné kapitole.¹⁹⁴

S odstupem času Kalista na převažující světonázorové vyznání mladé Unionky vzpomínal následovně: „Bolševici! To slovo, nad něž neznal tehdejší měšťák šťavnatější nadávky, provázelo nás, kdekoli jsme svým hlasem narazili na spokojeného, řádem tehdejší společnosti žijícího buržou. [...] Ale my byli čím dále tím hrdější na to označení ‚bolševici‘,

¹⁸⁸ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 25.

¹⁸⁹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 508.

¹⁹⁰ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 36.

¹⁹¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 511.

¹⁹² Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 25.

¹⁹³ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 519.

¹⁹⁴ K otázce Kalistova poměru ke komunismu srovnej s. 127–134.

jež nám i jaksi dodávalo více odvahy. Ano, jsme bolševici – a ukážeme vám ještě, že jsme bolševici.“¹⁹⁵ Provokující mladá radikalita se prý záhy projevovala nejen za kavárenskými stoly, ale i škodolibým zpěvem agitačních popěveků na slova F. Němce s názvy jako „Nad tím nikdo nepláče, že má národ Klofáče“; „Říkali nám po národě Leninovi derviši“ atp.¹⁹⁶

Určitým vyvrcholením snah mladých anarchokomunistů na podzim 1919 se stal pochod z Unionky na Ládví, konaný 9. listopadu 1919 jako oslava druhého výročí Velké říjnové socialistické revoluce. „V ujednanou dobu se nás na chodníku před Unionkou sešlo málo. Kolem třiceti,“¹⁹⁷ popisuje Kalista podnik ve svých pamětech: „Pochodovali jsme pevně, krokem pro mne naprosto nezvyklým, vojenským. [...] I prapor, prostý červený prapor kdosi vztyčil v čele našeho hloučku.“¹⁹⁸ Celý pochod pak prý byl zakončen obřadním zapálením pamětní vatry na Ládví. Na opojení mladých anarchokomunistů z tohoto večera vzpomínal Kalista i po letech s určitým nádechem patosu: „Ve chvíli vzplanula pomalu se šířícím listopadovým odpůldnem opravdu záplava plamenů. Vysoko šlehala, vzdouvána větrem, který tu nahoře dýchal jaksi mocně a široce. Daleko, jistě velmi daleko musilo být toho večera vidět plameny na vrcholu Ládví.“¹⁹⁹

Prvotní Kalistovo okouzlení Unionkou a revolučními idejemi však začalo na konci roku 1919 vyprchávat: do popředí jeho zájmu se postupem času přece jen vracely literární záležitosti (ostatně v tuto dobu Kalista – pomineme-li jeho tvorbu pro studentské časopisy a tvorbu satirickou a publicistickou – debutuje skladbami „Člověk“ a prý „neumannovskou“²⁰⁰ básní „Silnice“ v renomovaných celostátních literárních časopisech *Cesta* a *Červen*),²⁰¹ vyjádřené zejména snahou o založení literárního spolku a na něj navázaného generačního časopisu: „Založíme nový časopis, časopis mladých, ve kterém dojdou naše myšlenky, naše

¹⁹⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 521–522.

¹⁹⁶ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 28.

¹⁹⁷ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 524.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 525.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 526.

²⁰⁰ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 67.

²⁰¹ Báseň „Silnice“ z *Června* ukazuje jistý vliv Neumannova civilismu („*Silnice, / vonící ruko veliká, / jež všechno dáš živé, / co mám rád!*“), stejně jako báseň „Člověk“ (mimochodem na téže straně je otištěna jedna z prvních Kadlecových básní s názvem „Venku“ a v tomtéž čísle pak i Chalupovy básně „Poledne“ a „Nedělní odpoledne v létě“), která z vývojového hlediska zaujme jistou „prenaivistickou“ tendenci a důrazem na barevný element, charakteristickým pro Kalistu z doby *Ráje srdce* („*Člověk s modrou čepicí / z bílého domku sešel dolů k trati / a vzal rudý praporek / a čeká hledě v dálku po kolejích. // Pole žlutnou pomalu / ...*“). Obě básně jsou však spíše konglomerátem dobových básnických vlivů, ostatně v případě „Silnice“ se lze domnívat, že při jejím otištění sehrálo svou roli čerstvé seznámení Z. Kalisty s S. K. Neumannem. Z vývojového hlediska však ani jedna výrazněji nepředznamenává budoucí Kalistovu poetiku (srov. KALISTA, Zd. V.: *Člověk. Cesta 2, 1919/1920, č. 10, 22. 8., s. 189 a týž: Silnice. Červen 2, 1919/1920, č. 38, 20. 11., s. 341.*). Tyto básně z nejrannějšího epigonského civilistně-vitalistního období Kalistova pak můžeme doplnit ještě o báseň „Podzimní procházka“ datovanou do října 1919, otištěnou však v *Cestě* až o rok později (srov. týž: *Podzimní procházka. Cesta 3, 1920/1921, č. 18/19, 29. 10., s. 265.*).

názory, naše cítění a vřbec celý svět námi prožívaný jasnějšího ohlasu. [...] A tento plán, zrodivší, či vlastně: rodící se z dlouhých hovorů, mne přímo elektrizoval.“²⁰² Šťastná náhoda měla napomoci tomu, že se mělo toto přání mladých literátů naplnit poměrně rychle a snadno.

Vznik Uměleckého klubu (prosinec 1919 a leden 1920)

Prvním formalizovaným uskupením poválečné mladé literární generace se – pomíneme-li šířeji zaměřený Svaz středoškolského studentstva a „vícegenerační“ časopis *Republika* – stal Umělecký klub. Tato organizace byla založena na podzim 1919 movitým a ambiciózním hudebníkem V. V. Šakem, který sňatkem získal poměrně značné finanční prostředky a mohl si tedy dovolit velkoryse podporovat umělecké snahy nezajištěných umělců. Sám se angažoval jako dirigent své Šakovy filharmonie, konkurenčního tělesa k oficiální filharmonii české, nicméně neomezoval se pouze na oblast sobě nejbližší – hudbu: už zjara 1919 vydával brzy zaniknuvší časopis *Nová žeň*.²⁰³ Výrazněji však měl do vývoje poválečného umění, a pokud jde o literaturu, tak i do vývoje poválečné avantgardní generace, zasáhnout až založením Uměleckého klubu, spolku konkurujícího primárně Umělecké besedě, která byla mladším umělcům relativně uzavřená a nevyhovovala ani jejich uměleckému vkusu. Aby zesílil váhu nové organizace, v níž se sdružila nikoli nepodstatná část představitelů soudobého hudebního života – mj. dirigent L. V. Čelanský, Oskar Nedbal, Bohumil Špidra či Václav Kálík, blízko jí stáli i J. B. Foerster, Vl. Helfert či Z. Nejedlý,²⁰⁴ jinde je uváděn i Jos. Stanislav a J. E. Zelinka²⁰⁵ – hledal Šak spojence i v řadách výtvarníků a literátů, aby mohl vybudovat spolek obdobně komplexní a plně konkurenceschopný vůči Umělecké besedě.

Mladým z okruhu Unionky styk se Šakem zprostředkoval zřejmě Jiří Weil,²⁰⁶ jehož Kalista v této souvislosti zmiňuje jak v *Kamarádu Wolkerovi*, tak v *Tvářích ve stínu*, a Miloš Jirko, kterého Kalista zmiňuje v pamětech: „Byla to Jirkova neklidná zvidavost [...], která

²⁰² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 546.

²⁰³ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 31.

²⁰⁴ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 596.

²⁰⁵ Týž: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv 2*, 1967, s. 117.

²⁰⁶ V dopise Píšovi z 13. května 1920 však Kalista uvádí, že Weil byl za člena literárního odboru Uměleckého klubu zvolen až v květnu (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [13. května 1920; Milý příteli! Já jsem tedy už zcela zdrav], s. [1].); je však možné, že Weil, byť se účastnil už prvních jednání o vstupu mladých do Šakova spolku, jako de facto nepublikující autor oficiálně činným členem Uměleckého klubu úplně od samotného počátku nebyl, a tato skutečnost nemusí být s pozdějšími Kalistovými vzpomínkami v rozporu.

*jednou zachytila a donesla mi zprávu o novém kulturním podniku, který se chystá v Praze a ve které jsem ihned postihl možnost realizace aspoň prvních počátků mého záměru [tj. časopisu – doplnil VM]. [...] Vzniká Umělecký klub.*²⁰⁷

Od počátku však v kontaktech mladých se Šakem hrál důležitou roli zřejmě i Z. Kalista. První jednání obou stran proběhla ještě na konci roku 1919. Nejlépe nám v tomto ohledu poslouží raná korespondence Z. Kalisty s J. Wolkerem: již v dopise z 9. prosince 1919 se Kalista v souvislosti se Šakem zmiňuje o později nerealizovaném, byť opakovaně rozvíjeném plánu knižní edice.²⁰⁸ Mnohem podstatnější je však pro naše účely Kalistův nedatovaný dopis Wolkerovi z vánočních prázdnin 1919, kde se Kalista zmiňuje o vzniku formalizované skupinky mladých, určitého zárodku pozdějšího Devětsilu, v níž se s výjimkou A. Černíka sdružili mladí z „Křemencárny“: „*V Praze utvořilo několik silných literárních jedinců (boží je chraňte!) kliku, která se písemnou smlouvou zavázala pomáhati si navzájem nahoru a utloukati druhé. Doslova to tam tak nestálo, ale smysl byl skutečně doslova takový. Jména: Vaněk, Teige, Wachsmann, Černík, Süß a zlákaný Hoffmeister (Stý), který je tam více pro parádu. [...] Neopatrností jednoho člena této skupiny se mi věc donesla a já sám jsem se chopil protiakce.*“²⁰⁹

Onou zmiňovanou „protiakcí“ se stalo právě vytvoření literární a výtvarné sekce Uměleckého klubu, prý „*třídní organizace mladých umělců*“, resp. spíše intenzivnější angažmá Kalisty a jeho přátel (Vaněček, Weil) v této věci.²¹⁰ Pozice ve společné frontě mladých na konci roku 1919 totiž nejsou z Kalistova listu zcela zřetelné: v tomtéž dopise, kde se Kalista vůči Teigeho skupince vymezuje „protiakcí“, se totiž zároveň pojímá jako zprostředkovatel mezi různými skupinami. V reálu zřejmě Umělecký klub vznikl narychlo v předvánočním kvapu bez jasné představy o své budoucí podobě a mnohé mělo být rozhodnuto teprve po novém roce – i proto ostatně Kalistův dopis nabízí vícero interpretací.²¹¹

²⁰⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 596.

²⁰⁸ Z. Kalista J. Wolkerovi, 9. prosince 1919; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 40.

²⁰⁹ Z. Kalista J. Wolkerovi, [závěr roku 1919]; citováno dle téhož, s. 43. Nabízí se ovšem i interpretace, že zmiňovaná písemná „aliance“ vznikla přímo v souvislosti s chystaným nástupem mladých do Uměleckého klubu.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ V souvislosti se založením Uměleckého klubu zůstává nejasná především otázka spolupráce mezi Kalistou a Teigem. V citovaném dopise Kalista na jedné straně založení klubu pojímá jako protiakci proti Teigeho skupince, na straně druhé bez dalšího komentáře Teigeho uvádí mezi členy přípravného výboru spolku. Rozporně pak Teigeho pozici líčí i ve svých vzpomínkových textech: zatímco v *Tvářích ve stínu* označuje Kalista Teigeho účast na jednáních o přistoupení mladých k Uměleckému klubu za pravděpodobnou, když píše, že přítomen byl „*snad i Teige*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 125.), v pamětech tvrdí, že Teigeho sám aktivně vyhledal, „*protože jsem si uvědomil, že by bylo v tomto případě nemístné dále pěstovati nějaké osobní revnivosti, a chtěl jsem, abychom [...] vstoupili tam vskutku manifestačně: jako skutečná reprezentace nového pokolení*“

Před vánoci 1919 tak pod hlavičkou Uměleckého klubu zřejmě fungoval především hudební odbor, zbylé dva – pro vývoj mladé avantgardy závažnější – se teprve ustavovaly, o čemž svědčí i další pasáže z již citovaného Kalistova dopisu: „*Zatím existuje přípravný výbor pro obě sekce a po vánocích začneme pracovat. Ve výboru jsou: Weil, Vaněček, Polák, Mach, já, Vaněk, Teige, Černík. Výbor má právo kooptační a v nejbližší době bude kooptovat zástupce skupiny neumannovců (Suk, Hora, Reiner atd.) a vladykovců z Cesty. Jak vidíš, jsou v klubu i členové kliky, a tedy je Ti snad zřejmo, že nestavím se tu na dvě strany, nýbrž že se snažím soustřeďovat.*“²¹²

Spojení se Šakem otevíralo pro Kalistu, Weila a Černíka, někdejší neaktivnější členy Svazu středoškolské mládeže, ale i pro K. Teiga jako klíčového představitele pražské umělecké mládeže, možnost realizovat jejich plán časopisu,²¹³ který by měl navázat na někdejší *Ruch*: „*Jíti s Šakem bylo by znamenalo získati rázem bohaté rezervy, které by nám byly mohly umožniti nejen založení nového časopisu, ale ještě řadu dalších podniků: výstavy [...], recitační večery, [...] přednášky, edice.*“²¹⁴ Z proponovaného časopisu, původně plánovaného jako nebeletristický týdeník,²¹⁵ se postupem času vyvinul pozdější literární měsíčník *Orfeus*, v němž se zpočátku prosadila do čela Teigeho skupinka. Tak či onak se na přelomu let 1919 a 1920 pro mladé literáty otevírala možnost získat relativně snadno nezbytné finanční pokrytí pro své snahy a stejně tak i spolkové místnosti pro pravidelné schůze a jednání: „*Bylo to cosi jako v pohádce ‚Stolečku, prostři se!‘: pojednou se před námi otevírala možnost realizovati všechno to, o čem jsme víceméně zatím jen snili, realizovati to bez peněz, které bychom jinak velmi pracně musili shánět [...]. Cesta se otevírala kupředu, jako když proutkem šlehneš: rovná, bez zákrutů, bez krkolomných stoupání a bez nebezpečí!*“²¹⁶

Poněkud komicky z dnešního pohledu vyhlíží, avšak v dané době zřejmě o to zásadněji byla vnímána diskuse mezi mladými literáty z Unionky, zda je pro stoupence komunismu přijatelné navázat spolupráci s movitým kapitalistou jako příslušníkem nepřátelské třídy. V ní nakonec, údajně z Weilova podnětu, převážilo pragmatické utilitární hledisko, pro něž byla nalezena opora v činech samotného V. I. Lenina: „*Ale nakonec jsme si*

literárního, resp. výtvarnického.“ (srov. týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 597.). Karel Teige však jako předseda výtvarného odboru evidentně hrál po přistoupení mladých v Uměleckém klubu velmi významnou roli už od počátku.

²¹² Z. Kalista J. Wolkerovi, [závěr roku 1919]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 43.

²¹³ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 39.

²¹⁴ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 31.

²¹⁵ Z. Kalista J. Wolkerovi, [závěr roku 1919]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 44.

²¹⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 597.

řekli, že vlastně nejde o to, z čeho vycházíme, nýbrž o to, k čemu míříme: že je možno i milionářových miliónů užití k revoluci nebo aspoň k přípravě revoluce [...]. Weil [...] dotvrdil naše rozhodnutí tím, že i při ruské revoluci bolševici použili peněz poskytnutých jim kapitalisty.²¹⁷ Dle Kalistových vzpomínek dospěly obě strany – jak mladí, tak Šak za vznikající Umělecký klub – už na úvodní schůzce k poměrně rychlé shodě: „Šak nejenže nás přijal velmi vlídně a roztomile, ale vyslovil i potěšení nad tím, že se chceme uplatnit v Uměleckém klubu jako literární avantgarda.“²¹⁸

Další vývoj pak rychle mířil k definitivnímu ustavení Uměleckého klubu v lednu 1920. Kalista se přitom stal předsedou literární sekce: „Po vánočních prázdninách mohl jsem již podati V. V. Šakovi jakési memorandum. [...] A brzy na to došlo k definitivnímu ustavení obou sekcí, při čemž jsem byl já zvolen předsedou, I. R. Mach místopředsedou a K. Vaněk jednatelem.“²¹⁹ Jádro literární sekce tvořily postavy nám již známé z kavárny Union, do Uměleckého klubu však vstoupili i zastánci „pravice“ mladé generace Josef Knap a Miloš Jirko a zastoupení však byli i někteří méně výrazní zástupci starší literární generace;²²⁰ ti však do aktivit Uměleckého klubu zasahovali jen minimálně. Paralelně vzniká pod vedením Karla Teigeho též sekce výtvarná.

Aktivity Uměleckého klubu v zimě 1920

Již od počátku své existence začal Umělecký klub vyvíjet poměrně aktivní činnost. Podařilo se mu získat prostory pro pravidelné schůzky v Dřevní ulici č. p. 6,²²¹ na rohu Dřevní ulice pod Emauzy²²² a neméně aktivně si obě „mladé“ sekce Uměleckého klubu počínaly i směrem ven: „A tak jsme už začátkem února 1920 mohli uskutečnit několik dlouho proponovaných podniků: 12. t. m. byla uspořádána – hlavně zásluhou Teigeho a Vaňka –

²¹⁷ Tamtéž. Reálnost této zmínky podtrhuje skutečnost, že Kalista tento rozpor zmiňuje jak v exilovém *Přátelství a osudu* (srov. týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 39–40.), tak především v *Kamarádu Wolkerovi* z roku 1933 (srov. týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 31.), kdy ještě nelze předpokládat sebeobhajování se skrze vlastní komunistickou minulost.

²¹⁸ Týž: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 598.

²¹⁹ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 32.

²²⁰ O časové posloupnosti jednotlivých přistoupení není nic bližšího známo; lze se však odůvodněně domnívat, že minimálně dvojice M. Jirko a J. Knap nebyla členy Uměleckého klubu hned od úplného začátku, naopak „starší“ autoři byli členy klubu snad již před nástupem mladých avantgardistů.

²²¹ KALISTA, Zdeněk: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst 1997, s. 254; týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 32.

²²² Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 42.

*přednáška E. Kleinera o moderním výrazu výtvarném, 18. pak večer mladých, na kterém recitovaly se, tuším, i nějaké moje verše a snad i Wolkerovy.*²²³

Zmiňovaný recitační večer konaný 18. února 1920 v Sladkovského síni Obecního domu byl zřejmě prvním společným veřejným vystoupením literátů nastupující generace vůbec. Úvodní slovo na něm pronesl K. Vaněk, recitovány byly verše J. Hory, L. Vladyky, A. Ráže, J. Hořejšího, A. Černíka, F. Němce, J. Hostáně, I. Suchánka (Suka), K. Vaňka, A. Hoffmeistera, J. Friče a Z. Kalisty.²²⁴ Z tohoto výčtu si můžeme udělat letmou představu o okruhu autorů kolem literární sekce Uměleckého klubu, byť minimálně u Hory, Hořejšího, Hostáně a Ráže je třeba počítat jen s volnějším připojením. Wolker byl údajně z programu nakonec úplně odmítnut²²⁵ a nutno je též podtrhnout neúčast zatím upozaděného J. Seiferta. Ve skladbě recitujících mají zřetelné zastoupení zakládající členové Devětsilu, jemuž také celý večer později ve svých vzpomínkách připisoval Adolf Hoffmeister: „*I večer mladých jsme tehdy dne 18. února 1920 jako literární odbor Šakova Uměleckého klubu uspořádali v Obecním domě v Sladkovského síni. Recitovala na něm paní Leopolda Dostálová a nám se všem velice líbila. Večer uvedl dosti nepovedeně Karel Vaněk. Mne nejvíce dojal verše Josefa Friče. Myslím, že byl z nás vždycky největší básník. Možná, že jím ještě tajně je.*“²²⁶ F. V. Krejčí (?) ve svém referátu v *Právu lidu*, snad jediné známé zprávě o celé akci vůbec, rozebíral především výkon recitátorky, o večeru samotném jinak poznamenal v zásadě jen, že byl „*příliš provizorní a podle všeho narychlo improvizovaný*“ a že „*ani výběr nebyl vždy nejšťastnější*“.²²⁷

Minimálně pro Kalistu tato akce znamenala vlastně první velké oficiální autorské vystoupení na veřejnosti; výrazněji se však tento večer pro něj vedle reminiscencí nezbytné nervozity později vyznačoval především vzpomínkou na Bieblova strýce Arnošta Ráže, kterého nedávno předtím poznal v Unionce: „*Byl to první veřejný večer v Praze, na kterém se četlo něco ode mne, a byl jsem krajně rozehvěn ve své citlivosti bázní, jak to dopadne. Přímou jakási horečka se mne zmocňovala a rostla tím více, čím víc se recitátorka – byla to, nemýlím-*

²²³ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 32.

²²⁴ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 84; [KREJČÍ, F. V. ?]: *Večer mladých*. *Právo lidu* 29, 1920, č. 43, 20. 2., s. 3.

²²⁵ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 274. V dopise otci z 8. února 1920 sice Wolker píše, že bude na onom recitačním večeru zastoupen 3 básněmi, o své účasti na tomto podniku se zmiňuje i v dopise matce ze 17. února, avšak v následující korespondenci už nenacházíme o večeru žádnou zmínku (srov. WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 59–66.). Ostatně Wolkerovu účast neuvádí ve svém referátu ani nepodepsaný referent *Práva lidu* (F. V. Krejčí?).

²²⁶ HOFFMEISTER, Adolf: Ach, mládí! In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 26.

²²⁷ [KREJČÍ, F. V. ?]: *Večer mladých*. *Právo lidu* 29, 1920, č. 43, 20. 2., s. 3.

li se, Leopolda Dostálová – blížila ve svém programu mé básni o matce.²²⁸ Byl jsem opravdu blízek snad nějakému nervovému kolapsu, když tu najednou kdosi mne vzal pevně za ruku, stiskl ji a podíval se na mne klidným, pevným a úsměvným pohledem: Ráz!²²⁹

Zdá se, že o poznání vlivnější se uvnitř spolku stala sekce výtvarná, vedená agilním Karlem Teigem, který ostatně výrazně promlouval i do aktivit literární sekce. Kalista na poměry uvnitř Uměleckého klubu později ve spojitosti s osobou Jiřího Weila vzpomínal: „*Na schůzích literárního odboru [Weil – doplnil VM], ke kterým nebylo vždy dost snadno jeho mladé členy shromáždit, – třebaže se tyto schůze konaly povětšinou současně se schůzemi odboru výtvarného, jehož předseda Karel Teige neztrácel zájem o to, co se děje mezi literáty – snad nikdy nescházel.*“²³⁰ Zřetelný úspěch pak Teigovci slavili při formování spolkového časopisu *Orfeus* na jaře 1920, který se měl stát společnou platformou mladých literátů a výtvarníků: skrze L. Vladyku, autora o několik let staršího a zdánlivě neutrálního, avšak člověka stojícího blízko K. Teigovi, se jim totiž podařilo získat na vydání prvního čísla, jak si ještě ukážeme, takřka monopolní vliv.

Svaz komunistické mládeže (březen 1920)

V březnu 1920 se mladí radikálové z okruhu kolem Unionky a Uměleckého klubu aktivizovali i ve smyslu politickém: došlo k založení efemérního Svazu komunistické mládeže. S největší pravděpodobností se jednalo o velmi krátkodechý pokus, nepodložený výraznějšími aktivitami, Kalista však později ve svých vzpomínkových pracích vždy zdůrazňoval, že šlo o údajně vůbec první organizaci otevřeně se hlásící ke komunismu u nás. Z dostupných pramenů však o tomto spolku nevíme prakticky nic, neznáme ani jeho členstvo. Kromě Kalisty je jistá účast Jiřího Weila, na jehož podíl na formování spolku Kalista později vzpomínal následovně: „*Zúčastnil se – a to zvláště výrazným způsobem – zakládací schůze nového sdružení mládeže, které se konalo někdy koncem února nebo začátkem března 1920 v sále jakési restaurace v dnešní Francouzské třídě na Vinohradech a při níž se tato mládež konstituovala jako první komunistická mládež v republice.*“²³¹ Jinde Kalista zmiňuje i účast Artuše Černíka, Karla Teiga a Jaroslava Seiferta: „*Byl tu Teige, Seifert, Černík, Weil i*

²²⁸ Báseň se zřejmě nedochovala.

²²⁹ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 108.

²³⁰ Tamtéž, s. 127.

²³¹ Tamtéž, s. 124.

*další.*²³² Kalista se přitom údajně stal předsedou nově vzniklého spolku: „Dokonce při jedné schůzi, jež se konala s příslušným romantickým nimbem podzemních shromáždění [...] a na níž se ustavila jakási organizace anarcho-komunistické mládeže, byl jsem zvolen předsedou tohoto nového (přirozeně ovšem: hned od narození mrtvého) útvaru.“²³³ K rychlému zániku či alespoň výraznému omezení činnosti tohoto sdružení zřejmě přispělo i vlašné stanovisko S. K. Neumanna k celé akci: „Když jsem mu zjara 1921 [má být 1920 – opravil VM] oznámil, že jsme [...] založili Komunistickou mládež, první !!! organizaci mládeže u nás, která přijala oficiálně toto jméno, nejevil žádného valného nadšení.“²³⁴

Především ale spolek krátce po svém založení načas přišel o předsedu: v průběhu dubna Kalista kvůli vážným zdravotním problémům pobýval načas mimo Prahu. Po velikonočních 1920²³⁵ a následné delší nepřítomnosti Z. Kalisty v Praze pak už nemáme o komunistické mládeži žádných konkrétnějších zpráv, byť se zdá, že celý spolek zanikl až někdy v září 1920, kdy se zmínka o něm ještě mihne Kalistovou korespondencí. Situace, do které se Kalista v květnu 1920 do Prahy vracel, už totiž byla značně proměněná – v rámci Uměleckého klubu se upevnila pozice Karla Teigeho a rodícího se Devětsilu, stejně tak zesílilo i pouto mezi Teigem a A. Černíkem.

Choroba a v ústraní v Benátkách (duben 1920)

Krátce po návratu z velikonočních svátků do Prahy zradilo Zdeňka Kalistu – jako už poněkolikáté v jeho životě – zdraví, když zdánlivě poměrně banální vytrhnutí bolavého zubu vyvolalo vytrvalé krvácení, které Kalistu, jenž nikdy neoplýval přílišnou tělesnou odolností, výrazně oslabilo: „Začalo to docela nevinně jako pouhá bolest zubů. [...] Když jsem viděl, že není jiného vyhnutí, zašel jsem k zubnímu lékaři [...] tam jsem si dal bolavý zub [...] vytrhnout. Zbyla po něm v ústech hluboká rána, ze které tryskala krev. [...] Doufal jsem, že ji zastavím doma studenou vodou, ale marně. [...] Polykal jsem stále krev; celý večer i pak, když jsem konečně v noci usnul. A ráno, probudiv se, pocítil jsem, že je mi jaksí nevolno. Stačil jsem právě jen doběhnouti k umývadlu [...] a v tom okamžiku vytryskl ze mne široký proud krve, která mi zatím zaplnila žaludek. Ve chvíli bylo umývadlo skoro do polovice plné

²³² Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 46.

²³³ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 28–29.

²³⁴ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 64–65.

²³⁵ Velikonoční neděle připadla roku 1920 na 4. dubna.

krví, které bylo zřejmě přes jeden litr.“²³⁶ Na celkové Kalistově zesláblosti se jistě podepsala i jeho nevalná strava a přílišná aktivita ve spolkovém životě. Poté, co zeslabením organismu dokonce omdlel, byl odvezen domů do Benátek, kde nakonec zůstal až do konce měsíce: „*Rekonvalescence přes všechnu maminčinu péči pokračovala velmi pomalu a ani krásné jaro, které toho roku 1920 přišlo, nedovedlo ji uspišit.*“²³⁷

V zátiší domova se Kalista znovu stával oním „snivým dítětem“, za něž se hojně označoval ve svých vzpomínkách na dětství. Tentokrát v domě svého dětství už naposled: v polou května se Kalistovi rodiče přestěhovali ze služebního bytu v benátecké škole do bytu nového v budově Občanské záložny na horní straně novobenáteckého náměstí.²³⁸ Uzavřen doma, napřimuje svou pozornost k četbě a hlavně k původní tvorbě: „*Četl jsem hodně, co jsem mohl sehnat. A začínal jsem zase více psát.*“²³⁹ Bez nadsázky lze říci, že právě tehdy, v dubnu 1920, se zrodily Kalistovy později asi nejznámější verše – básně „Andělé“, „Zvěstování“ a „Vzkříšení“, jimiž naplno prorazil do Neumannova *Kmene* a které můžeme synekdochicky vnímat jako zřejmě první a nejvýraznější projev Kalistovy naivisticko-primitivistické poetiky pokory a andělů, kterou měl výrazně ovlivnit jeden proud poezie své generace – zejména raného Wolkerova a Píšu – a jíž měl minimálně následující dva roky až do opožděného vydání *Ráje srdce* zaplavovat literární periodika, ale zároveň u ní poněkud ustrnout a dostat se na čas mimo hlavní směr literárního dění.

Umělecký klub na jaře 1920: Rostoucí napětí

Do Prahy se Kalista vrací v květnu 1920 v poněkud proměněné situaci. V Uměleckém klubu výrazně zesílila role K. Teiga, přes nějž se Kalista nově jen velmi obtížně prosazoval. Určité kontroverze v Uměleckém klubu na jaře 1920, a to jednak mezi jeho členy staršími a mladými, jednak uvnitř mladých literátů a umělců samotných, ostatně potvrzují nejen pozdější Kalistovy vzpomínky,²⁴⁰ ale též jeho soudobá korespondence s Teigem a právě začínající dopisování s A. M. Píšou. Příčin napětí bylo zřejmě několik a částečně za ně mohla též Kalistova choroba. Kvůli jeho nenadálému odjezdu z Prahy totiž s nevalným úspěchem skončil plánovaný literární „francouzský“ večer Uměleckého klubu, který údajně zpočátku

²³⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 553.

²³⁷ Tamtéž, s. 554.

²³⁸ Tamtéž, s. 559.

²³⁹ Tamtéž, s. 555.

²⁴⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, [prosinec 1919]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 44.

zajišťoval především právě Kalista. Údajně nevelký úspěch tohoto podniku následně kritizovali „sejři“ (výraz K. Teigeho), tj. starší členové literárního odboru klubu. O atmosféře uvnitř spolku po této události Karel Teige v jednom ze svých nečetných listů Kalistovi napsal: „*Soukup chystá se pro příští schůzi velmi nám vynadat, že prý chceme klub jen vyžít a okrádat a časopisy dělat, že to vedeme od desíti k pěti atd. Co se týče Orfea, není nic pozitivního, a proto každý den ubývá naděje.*“²⁴¹

Samotný „francouzský“ večer se konal v Mozarteu 25. března 1920. *Právo lidu* o něm dokonce otisklo dosti pochvalný referát,²⁴² byť nikde nejmenovalo spojitost akce s Uměleckým klubem. Celý podnik označilo za „*neobyčejně sympatický podnik studentský*“.²⁴³ Z tohoto referátu můžeme alespoň dobře rekonstruovat program večera, na nějž byla zařazena jen čísla členů budoucího Devětsilu. Úvodní slovo pronesl A. Hoffmeister a recitovány byly básně F. Šrámka, S. K. Neumanna, J. Hory, L. Vladyky, F. Němce, J. Friče a K. Vaňka, v originále pak byl recitován Ch. Vildrac a G. Apollinaire. Kalista se prý tehdy na Teigovu radu obrátil s prosbou o výpomoc při zabezpečení vhodných překladů na K. Čapka: „*Věděli jsme, že Čapek připravuje antologii, ta pak toho roku vyšla pod názvem Francouzská poezie nové doby. Kniha ještě nebyla venku, ale Čapek mi půjčil její korektury a na titulní list napsal, které básníky by navrhol k recitaci – mezi nimi ovšem i Apollinaira.*“²⁴⁴ V této Kalistově zmínce můžeme vidět jeden z mála dokladů spolupráce generace předválečné moderny a generace poválečné.

Program večera pak doplnila dvě čísla hudební a aktovka *Lásky hra osudná* bratří Čapků. Skladba večera nám může ukázat dvě věci: zaprvé se jedná snad o jediný doložitelný pokus o společné vystoupení všech sekcí Uměleckého klubu a především se zde zřetelně projevuje silné postavení rodičího se Devětsilu: Z. Kalista jako nepřítomný předseda literárního odboru spolku a Svazu komunistické mládeže dokonce zřejmě ani nebyl na programu zastoupen a podobně upozaděni byli i ostatní autoři, kteří v budoucnu zůstali mimo Devětsil.

Konkrétnější zprávu o dění v Uměleckém klubu poté znovu zachycujeme až v polovině května. Na tehdejší schůzi literárního odboru byli za členy jednomyslně zvoleni A. M. Píša, Jiří Wolker a Jiří Weil, o čemž Kalista obratem psal Píšovi.²⁴⁵ Nepochybně se tak

²⁴¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, [duben 1920?], s. [1].

²⁴² S. [=?]: Večer ukázek nejmladší literatury a hudby české a francouzské. *Právo lidu* 29, 1920, č. 75, 28. 3., s. 9.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ KALISTA, Zdeněk: Legenda o Apollinairovi. *Host do domu* 15, 1968, č. 4, duben, s. 26.

²⁴⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [13. května 1920; Milý příteli! Já jsem tedy už zcela zdráv], s. [1].

stalo z Kalistovy iniciativy.²⁴⁶ V druhé polovině května, snad 20., jak Kalista tuto akci datuje v *Přátelství a osudu*²⁴⁷ a *Tvářích ve stínu*, proběhl další z „Večerů mladé tvorby“ pořádaných Uměleckým klubem, tentokrát i za účasti kolegů-hudebníků: Antonína Bednáře, Vladimíra Polívky a samotného V. V. Šaka. Jejich koncertní vystoupení pak doprovodily recitace z tvorby A. Černíka, J. Friče, A. Hoffmeistera, Z. Kalisty, F. Němce, A. M. Píši, K. Vaňka a J. Wolkeru.²⁴⁸ Přednostní důraz na vystoupení hudebníků a celkovou improvizovanost recitační části akce dokládá Kalistův referát o ní Píšovi: „*Představ si publikum: hudby milovné publikum, které spalo 50 let [...] Recitace básní (původně byla na plakátech hlášena jen hudba, Večer mladé hudby)* byla improvizována vlastně. *Dělali jsme ji 2 dny. Obecenstvo se na to tvářilo velmi pitomě. Hoffmeisterova ‚Dobrá pohoda‘ (Kmen) je rozesmála tím, že se ‚Pán Bůh zastřelil‘. Také nad jednou mojí básničkou kroutili hlavou. Snad tam někdo byl, kdo tomu rozuměl, ale většina negramotní.*“²⁴⁹ Mladí literáti se však cíleně stavěli na avantgardní pozice se zřetelným záměrem provokovat. Z. Kalista o tom psal Píšovi: „*Byly čteny různé divokosti, které buržoaznímu obecenstvu ‚dělaly dobře‘ – bavily je. Mně bylo toho publika líto, měl jsem k němu krátkou řeč a pak jsem přečetl několik našich básniček.*“²⁵⁰

Atmosféru v klubu ale poměrně výrazně jitrily obstrukce kolem vydání prvního čísla *Orfea*, které bylo k vydání připraveno již zřejmě někdy v dubnu či květnu 1920, ale nakonec po dlouhých prostojích a složitých peripetiích vyšlo až v září. *Orfeus* evidentně nebyl Šakovou prioritou, což postupem času s rostoucími průtahy okolo jeho vydání vyvolalo zřetelné ochabnutí zájmu Teigeho skupinky, která první číslo připravovala do tisku, na angažmá v Uměleckém klubu. Sám Teige si nebral vůči Šakovi servítky už v květnové korespondenci a Kalistovi na jeho adresu poznamenává: „*Ztroskotá-li akce nyní, ztropíme Šakovi takovou ohromnou ostudu a zároveň budeme veřejně v novinách varovat všechny seriózní mladé lidi, aby nesedali mu na lep. Tam může kvést pšenice jedině takovým lumpům a volím jako Tauš. [...] U něho [tj. u Šaka – doplnil VM] je všechno možné, neboť v Umlklubu mluví každý jináč a každý den jináč. Myslím, že s Umlklubem mnoho štěstí mít nebudem.*“²⁵¹

Zatímco nespokojenost Teigeho skupinky s Uměleckým klubem pozvolna narůstala, snažil se Kalista napojení mladých literátů na Šaka zachovat, ač byl ochoten v případě

²⁴⁶ Zde je myslím podstatné podtrhnout, že z jara 1920 neexistuje žádná korespondence mezi Kalistou a Wolkerem, což problematizuje některé Kalistovy pozdější interpretace jejich vzájemného vztahu. Ostatně ani v létě 1920 není vzájemná korespondence obou mladíků o mnoho hustší.

²⁴⁷ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 274.

²⁴⁸ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 126.

²⁴⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [přelom květen/červen 1920; Milý příteli – myslil jsem, že dnes večer budu hodně pracovat], s. [1–2].

²⁵⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, 23. května 1920, s. [3].

²⁵¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, [duben 1920?], s. [2–3].

potřeby Umělecký klub demonstrativně opustit jako společné protestní gesto všech mladých autorů. Zároveň ale jeho dopisy vypovídají, byť ne zcela konkrétně, i o pokračujících vzájemných rozporech mezi mladými. Píšovi tak Kalista v květnu píše o krizi v Uměleckém klubu a o „osobních zájmech některých“: „V UK je krise. Zdá se, že nás Šak vodí za nos. Nemůže se stále dostati k vydávání ‚Orfea‘. [...] Jsme odhodláni (ovšem nevkróčí-li do toho zase osobní zájmy některých) seskupení naše zachovati a případně au complèt odejiti z UK a založiti svoje samostatné sdružení. Nejhorší situaci zde má vláda – tj. předsednictvo revoltujícího odboru, tj. já.“²⁵² Do začátku letních prázdnin se nicméně nepodařilo dokončit ani vydání *Orfea* a nevíme nic ani o jiných akcích Uměleckého klubu a jeho aktivita za pokračujícího vnitřního napětí na nějaký čas ustává. Omezuje se zřejmě jen na urgence tiskárně.

Rozchod s Volnou myšlenkou (červen 1920)

Na jaře 1920 zato opětovně zachycujeme stopu Kalistových volnomyšlenkářských aktivit, které pro rok 1920 zůstaly – i pro relativní nedostatek relevantních pramenů – poněkud stranou našeho zájmu. Zdá se, že mezi svými literárními přáteli či známými z Unionky Kalista nenašel nikoho, kdo by s ním sdílel jeho zájem o aktivity v rámci Volné myšlenky. To však nebránilo tomu, aby se Kalista neaktivizoval v akademickém odboru tohoto spolku a roku 1920 se dokonce nestal jeho místopředsedou.²⁵³

Větší dynamiku nabral Kalistův vztah k Volné myšlence od května 1920, a to v zásadě ve dvou směrech: zaprvé právě v této době proběhla otevřená polemika mezi stoupenci evangelických církví a volnomyšlenkáři (Julius Myslík, Karel Pelant aj.) na straně jedné a Josefem Pekařem podporovaným katolickými kruhy na straně druhé o kult sv. Jana Nepomuckého, do které se vedení Volné myšlenky snažilo zatáhnout i Z. Kalistu,²⁵⁴ a zadruhé

²⁵² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, 23. května 1920, s. [2–3].

²⁵³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 564.

²⁵⁴ Celou polemiku odstartoval článek J. Herbena „Legenda svatojánská r. 1920“ z *Národních listů*, striktně odmítající svatojánský kult. Na Herbenův text posléze polemicky reagoval J. Pekař. Do diskuse se následně zapojili i další historici a publicisté, mj. též F. M. Bartoš. Obě strany sporu však v zásadě zůstaly na svých pozicích.

Sekretář Volné myšlenky Jaroslav Motyčka prý v této době požadoval po Kalistovi, aby zorganizoval demonstraci proti „zpátečnickému“ Pekařovi přímo na fakultě. Kalista však celou věc nepovažoval za příliš realizovatelnou, nadto z Volné myšlenky, jak bude ukázáno dále, záhy odešel. Podloženost Pekařových argumentů v celém sporu však prý vzbudila Kalistův zájem o osobu jeho pozdějšího učitele. Pro podrobnosti ohledně celého sporu srov. jednak KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (2)*. Brno: Atlantis, 1996, s. 27–30, popř. přímo jednotlivé texty polemiky, zejména: HERBEN, Jan: Legenda svatojánská r. 1920. *Národní listy* 60, 1920, č. 132, 14. 5., s. 1; č. 133, 15. 5., s. 1 a č. 134,

v souvislosti s blížícím se sjezdem Volné myšlenky došlo i k výraznému pnutí uvnitř této organizace samotné.²⁵⁵

Vedení Volné myšlenky totiž v této době začíná spolupracovat s československou církví a církví českobratrskou a připravuje společné akce proti církvi katolické, což ostatně odrazí i výše zmíněný spor o sv. Jana Nepomuckého.²⁵⁶ Tyto aktivity dle Kalistových pamětí s nelibostí sledoval akademický odbor, který byl razantnější a odmítal jakoukoli spolupráci se zástupci nekatolických církví vůbec. Radikálnější postoj akademické mládeže prý nezůstal bez odezvy mezi místními organizacemi spolku: „*Byly i celé organizace Volné myšlenky, které se postupem času postavily na naši stranu. Ale tyto sympatie pochopitelně jen přilévaly oleje do ohně na straně ústředního sekretariátu a předsednictva.*“²⁵⁷

Rostoucí napětí mezi oběma křídly spolku eskalovalo v červnu 1920 na schůzi pražských organizací Volné myšlenky, na niž se vyhroutil spor o budoucí směřování organizace mezi jejím dosavadním vedením (J. Motyčka a T. Bartošek) a odpůrci spolupráce s nekatolickými církvemi, za něž řečnil – zřejmě dokonce jako jeden z hlavních řečníků – i Z. Kalista, kterému se dle jeho vzpomínek údajně zdařilo získat většinu shromáždění na svou stranu.²⁵⁸ O celé schůzi ostatně bezprostředně referoval v dopise Píšovi, v němž se zřetelně ukazuje rostoucí odpor Z. Kalisty proti politice vedení Volné myšlenky: „*Kromě toho zabíjím ústřední výbor Volné Myšlenky, který provedl onen hnusný konkubinát s církvemi. Na debatní schůzi Velké Prahy jsem byl generálním řečníkem proti Dru Bartoškovi. Vítězství bylo zcela dokonalé. Gratuloval mi také prof. Krejčí (Dr. Fr. Krejčí, univ. prof.), v mém smyslu promluvil ještě Č. Körber – a victoria facta est totalis. Ale což, veřejně zvítězit není těžké, ale po straně o mně říkali, že jsem bolševik (a to jsem!) a že proto prý nemůže se mnou nikdo vážně jednat (!), že jsem žák Pekařův (což mohu za to, že ten pán je na universitě?), Rádlův a Nejedlého. A to všechno jsem, ale oni jsou strašliví buržousti – A pročistím je.*“²⁵⁹

16. 5., s. 1; PEKAŘ, Josef: V den svatojánský. *Národní listy* 60, 1920, č. 134, 16. 5., s. 2; [nepodepsáno]: Volná myšlenka a universitního profesora dra. Pekaře svatojánská věda. *Volná myšlenka* 11, 1920, č. 21, 23. 5., s. 1; MYSLÍK, Julius: Volná myšlenka, Hus a náboženství. *Volná myšlenka* 11, 1920, č. 21, 23. 5., s. 1–3; PELANT, Karel: Prof. Dr. Josef Pekař – historik český? *Volná myšlenka* 11, 1920, č. 22, 30. 5., s. 1–2; PEKAŘ, Josef: Ke sporu o sv. Jana a české dějiny. *Národní listy* 60, 1920, č. 159, 11. 6., Vzdělávací příloha Národních listů, s. [7] a č. 165, 17. 6., Vzdělávací příloha Národních listů, s. [5]; kg.[=?]: Doslov ke sporu svatojánskému. *Národní listy* 60, 1920, č. 165, 17. 6., Vzdělávací příloha Národních listů, s. [5].

²⁵⁵ K pnutí mezi pravíci a levíci Volné myšlenky srov. KUDLÁČ, Antonín K. K.: *Příběh(y) Volné myšlenky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 72–82; o světovém kongresu v Praze z roku 1920 tamtéž, s. 54–61.

²⁵⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 566.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 565.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 566.

²⁵⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [červen 1920; Milý příteli! Teď odpovídám dříve...], s. [2].

Motyčka a spol. však zorganizovali proti spolkové opozici protiakce, omezovali jejich možnost veřejně vystupovat na akcích Volné myšlenky a dokonce Kalistovi a jeho stoupencům pohrozili vyloučením.²⁶⁰ Většina akademického odboru v čele se Z. Kalistou se proto rozhodla ze spolku vystoupit a přešla do Svazu sociálně demokratických bezvěrců, vedeného K. Beranem.²⁶¹ V závěru června glosoval Kalista celou věc v dopise Píšovi: „*Starým buržoům se smějí, ale mladí Sokoli (,káňata‘) mne deprimují. A buržoům z Volné Myšlenky dávám vale – stal jsem se členem sdružení sociálně demokratických bezvěrců. [...] Byl to nevysvětlitelný omyl z mé strany, že jsem byl v jedné společnosti s jakýmsi Motyčkou, Bartoškem atd.*“²⁶²

Kalistovo členství ve Svazu sociálně demokratických bezvěrců však neznamenal nějaké výraznější rozšíření jeho bezvěreckých aktivit. Kalista sice řečnil na několika akcích tohoto sdružení, zejména mezi dělnictvem na pražské periferii (Řepy, Vysočany, Žižkov),²⁶³ avšak postupující pnutí mezi pravicí a levicí v sociální demokracii nakonec činnost sociálně demokratického svazu bezvěrců v létě 1921 zcela paralyzovalo: „*Přestal jsem dojíždět do předměstských a venkovských hospod, mezi dělníky [...]. Přestal jsem vykládat svoje témata nábožensko-filosofická a politická před lidmi z továren [...]. A přestal jsem vůbec mít onen častější styk s konkrétním, živým dělníkem, který byl živnou půdou pro mnoho mých myšlenek.*“²⁶⁴ Od léta 1921 se bezvěrecká problematika z Kalistových pamětí i korespondence vytrácí úplně.²⁶⁵

²⁶⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 567.

²⁶¹ Tamtéž, s. 568.

²⁶² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. (?) června 1920; Milý příteli – píši ještě dnes, v úterý dopis], s. [1].

²⁶³ Na své údajně první vystoupení ve Vokovicích později Kalista vzpomínal následovně: „*V nevalně osvětlené místnosti hostinské se shromáždilo sotva šedesát lidí. Ale jací to byli lidé! Obličej pevně, jako by je do dřeva řezal, s hlubokými, životem vrytými rysy, ruce těžké prací, kterou konali, v očích jas zvláštní důvěřivosti [...]. Místy jsem vpustil do své řeči opatrně několik odkazů k tomu, co se děje v Sovdepii. A hned jsem poznal, že jsem se ocitl mezi svými [...]. Rozhovořil jsem se už přímo jako bolševik. A to úplně otevřelo stavidla jejich srdečnosti.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 569.).

²⁶⁴ Tamtéž, s. 651.

²⁶⁵ Ne zcela jasné je datování Kalistových aktivit pro Svaz sociálnědemokratických bezvěrců. V pamětech Kalista vzpomíná na přednášku ve Dvoře Králové, kterou zařazuje do prosince 1920 (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 570.). V edici *Přátelství a osud* v poznámce k dopisu Wolkerovi z konce prosince 1919 (otištěn na s. 43–44) tuto přednášku datuje též na sobotu 18. prosince 1920 (srov. týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 196.). V tomto roce sice opravdu 18. 12. sobota byla, avšak inkriminovaný dopis se jinak zřetelně vztahuje k prosinci roku 1919. Kalista se zde zřejmě nechtěně zmýlil v chronologii. Danou přednášku tedy nejspíše proslvil již roku 1919 pod hlavičkou Volné myšlenky, nikoli roku 1920 v rámci Svazu sociálnědemokratických bezvěrců. Otázkou pak tedy zůstává, zda Kalista nechyboval i v dataci ostatních svých přednášek, které mohly být spjaty spíše s Volnou myšlenkou a datovány podzimem 1919 či první polovinou roku 1920 a zda ochabnutí jeho aktivit v rámci Svazu sociálnědemokratických bezvěrců nenastalo již bezprostředně po rozchodu s Volnou myšlenkou roku 1920. Této variantě by nahrávala i skutečnost, že se v korespondenci s Píšou od druhé poloviny roku 1920 o svých

Cesta na Šumavu (srpen 1920)

Prázdniny 1920 trávil Z. Kalista v ústraní domova a jediným stykem s jeho přáteli mu zůstávala korespondence: zatímco s Wolkerem, Vladykou či Teigem byla poměrně řídká, obrovské intenzity dosáhla frekvence listů Kalistových a Píšových. Ostatně právě prázdniny 1920 postavily před Kalistu a Píšu možnost prvního vzájemného setkání, jehož nutnost se v korespondenci jevila čím dál tím víc naléhavější. První možnost k setkání nabídla Píšova cesta k příbuzným do středních Čech, avšak Píša se nakonec vrátil na jih Čech spolu s rodiči, aniž by se někde zastavoval. O něco starší Kalista však přemítal o nějaké prázdninové cestě a jednu z prvních voleb pro něj představovala Šumava. Reálněji se celý plán začal rýsovat poté, co Kalista získal univerzitní stipendium ve výši 128 Kč,²⁶⁶ díky němuž se rozhodl cestu v druhé polovině srpna podniknout. Do plánu cesty zakomponoval i zastávku u A. M. Píši ve Volyni, jemuž se v polovině srpna v dopise před prvním setkáním popisuje následovně: „*Můj popis: Rozcuchaný blondýn, slabý, šedé oči, černé obočí, vlasy bledě hnědé, blízké barvě ‚blond‘, oblek: bílé kalhoty, turistická polovesta a košile, černý kabát (za nepříznivého počasí: černá sametová vesta, černý kolár s červeným srdcem), zvláštní znamení: na levé klopi kabátu reliéf K. Marxe, nebo v dírce červený květ, bez klobouku (vždy), hůl v ruce, cestovní tlumok. – Tedy zcela podrobný popis a můžeš mne dát stíhat podle něho.*“²⁶⁷ Sám Kalista Píšu znal alespoň z třídní fotografie od M. Husové,²⁶⁸ Píšovy spolužačky z gymnázia a Kalistovy přítelkyně z dětství (a v tehdejší době zřejmě i tajné ctitelky): „*Kol. Husová mi půjčila fotografii septimy píseckého gymnasia (†1920) a já si velmi dobře prohlížím Tvůj obličej, abych Tě poznal. Koleg. Husová mne ubezpečuje, že jsi mi podoben.*“²⁶⁹

Na cestu Kalista vyrazil spolu s přítelem Oldřichem Štanclem z Benátek. Po zastávkách v Českém Krumlově a Vyšším Brodě oba mladí cestovatelé prošli Šumavou po linii Frymburk, Černá, Volary, Černý Kříž, Stožec, Třístoličník, Plechý a Želnavá, kde se rozešli. Po noclehu ve Volarech se Kalista přes Vimperk dostává – kvůli posunu slavností

bezvěreckých akcích nijak nezmiňuje, a naopak do ní ve stále větší míře pronikají zřetelné novozákonní aluze.

²⁶⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 575.

²⁶⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [půle srpna 1920; Milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [2].

²⁶⁸ Marie Husová (1902–1990), rodačka z Nových Benátek a Kalistova přítelkyně z dětství, byla shodou okolností tou dobou Píšovou spolužačkou na píseckém gymnáziu. Právě ona částečně iniciovala seznámení obou mladíků.

²⁶⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [půle srpna 1920; Milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [1].

Dělnické tělovýchovné jednoty v Benátkách zřejmě 22. srpna 1920²⁷⁰ – do Volyně k Píšovi, kde se zdržel přes noc.²⁷¹ Krátké jednodenní odpolední setkání při procházce po okolí Volyně jen zintenzivnilo oboustranné přátelství: „*Jak dlouho bys byl mohl rozvíjet svoje plány před tímto chlapcem, který hořel stejným ohněm jako já!*“, vzpomínal Kalista později.²⁷²

Je nepochybné, že v popředí rozhovoru obou mladíků stála literatura. Vzájemná korespondence z této doby nezapře, s jakým respektem v této době Píša k o něco staršímu Kalistovi vzhlížel, a naopak nelze přehlédnout určité Kalistovo mentorství ve vztahu k Píšovi. Volyňské setkání obou mladíků mělo významný vliv zejména na Píšovu literární dráhu: Kalista se zde seznámil s oběma Píšovými básnickými sbírkami – již uzavřenou prvotinou *Dnem i nocí* a pomalu se rýsujícím *Nesrozumitelným svatým*, na jejichž podobě a vydání měl Kalista později nemalé zásluhy.

Druhý den ráno se Kalista vracel vlakem z jižních Čech domů, přičemž se na nádraží Píšovým prostřednictvím seznámil s dalším ze svých generačních souputníků: předčasně zesnulým prozaikem Jaroslavem Hůlkou.²⁷³

Intenzitu vzájemného sblížení po prázdninovém osobním setkání podtrhuje vzájemná korespondence z konce srpna 1920, zejména pak děkovaný patos Píšův: „*Jsem přesvědčen, že ani nemůžeš vědět, jak veliký a krásný dar přinesl jsi mi svojí návštěvou zde a já lituji sám [? nečitelné – poznámka VM], že nemám po ruce prostředků, abych Ti mohl vyjádřit všechen svůj dík a všechnu svoji radost nad osobním seznámením s Tebou. To tedy říkám prostě a prosím Tě, abys zrovna tak upřímně a prostě vzal z mých rukou dík za dar, jež jsi mi poskytl svojí návštěvou u nás a jehož ceny a dosahu pro mě, jak jsem přesvědčen, nejsi si ani zdaleka vědom.*“²⁷⁴ Ostatně ani Kalista nezůstal pozadu: „*Jsem velmi rád, že Ti mohu nyní tak rozumět, jako Ti rozumím. Jsem opravdu velmi rád.*“²⁷⁵

Odrazem Kalistovy fascinace šumavskou krajinou se pak stala pod bezprostředním dojmem této cesty vzniklá expresionismem zřetelně ovlivněná básnická próza „O cestě na Šumavu“, kterou Kalista uveřejnil již 16. září 1920 ve *Kmeni* a později ji trochu z nouze

²⁷⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [půle srpna 1920; Milý příteli! Oznamuji Ti, že můj příjezd...], s. [1].

²⁷¹ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 151; týž: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 575.

²⁷² Tamtéž, s. 576.

²⁷³ Tamtéž, s. 577.

²⁷⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec srpna 1920; dopis č. 9], s. [1].

²⁷⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec srpna 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem dostal Tvůj dopis], s. [3].

zařadil na závěrečné místo svých *Zápasníků*.²⁷⁶ O jejím vzniku psal již koncem srpna Píšovi: „*O cestě na Šumavu*‘ jsem už dokončil. Ten den, kdy jsem Ti napsal poslední dopis. A bude jistě někde vytištěno. Ryzí *próza*²⁷⁷ v našem slova smyslu to není – nějaký vliv *causerie*, ovšem plně nové *causerie*, anebo jen vnější forma dějová několika výkřiků. [...] Mnoho o té věci povídám? Ale málokterou věc jsem psal tak radostně. Představ si: 6 stránek najednou. Letěl jsem. Psal jsem slovo načisto.“²⁷⁸

Píšova reakce na tento text byla až nekritická, avšak jeho nadšení z něj velmi dobře vystihuje jeho poměr ke Kalistovi v roce 1920: „*Řeknu Ti to otevřeně. Pokládám ji za nejlepší z Tvých dosud publikovaných prós. [...] Zbásnil jsi mi domov! Vidím jej jinak! Vrátil jsi mi jej! Zvedls jej a oblil světlem svého úsměvu! V pondělí jedu domů! Budu mlčet a mítí Tvůj úsměv. Budu číst Tvá slova!*“²⁷⁹

Inscenace *Krkavců* (září 1920)

Září roku 1920 prožil Kalista doma a věnoval je především přípravě divadelního představení Dělnické tělocvičné jednoty v Benátkách. Šlo o realizaci nápadu jeho souputníka z nedávné šumavské cesty Oldřicha Štancla, který navrhl inscenovat Bartošovu trojaktovou komedii *Krkavci*, nedávno uvedenou v Hilarově režii v Divadle na Vinohradech, jako ukázkou soudobé progresivní dramatické tvorby. Kalistovi konvenovalo expresionistické založení dramatu i jeho kritika mamonářství, a tak se ujal režie celého kusu, na což později vzpomínal takto: „*Sám jsem se ujal – podruhé v životě – režie hry. Byla to režie ovšem víceméně diletantská: pouhý pokus v oboru, pro který jsem jinak nebyl zvláště disponován. Přece však jsem tehdy nebyl bez ambic. [...] Chtěl jsem ukázat, že s dělníky přichází do českého života nejen nový činitel politický, ale i nový činitel kulturní, že dělníci jsou avantgardou českého života v každém slova smyslu.*“²⁸⁰ Na realizaci dramatu se podílel též Kalistův benátecký přítel Arnošt Vaněček.

²⁷⁶ KALISTA, Zdeněk: O cestě na Šumavu. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 27, 16. 9., s. 314–316; v pozmeněné verzi též in: týž: *Zápasníci*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922, s. 31–36.

²⁷⁷ Všechny typy zvýraznění v původních textech (proložení, podtržení, jiný typ písma atp.) v naší práci důsledně sjednocujeme na podtržení. Pakliže jde o zvýraznění autora práce, je toto signalizováno komentářem v závorce.

²⁷⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec srpna 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem dostal Tvůj dopis], s. [1].

²⁷⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [25. září 1920; dopis č. 7], s. [1].

²⁸⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 579.

Samotné představení se údajně neslo – i vzhledem k organizaci, která jej zaštiťovala – v zřetelně politicky akcentovaném duchu, jemuž vlastní text Bartošovy hry nijak zásadně neodporoval. Zřetelné politické zaměření Kalistovy dramatiny jen podtrhla Internacionála zařazená dle Kalistových vzpomínek symbolicky na začátek představení: *„Kapela [...] jako jakousi ouverturu našeho kusu – zahrála Internacionálu. [...] V první řadě někdo vstal, pak druhý, třetí, pak celé řady dalších – a už tu byl hlas, a několik hlasů a konečně celý chór, který zpíval. [...] Byl jsem vzrušen tak živě, jako jsem býval v dětství o Vzkříšení a o Božím těle či Ježíšku. Zpíval jsem s sebou ze všech sil. Věděl jsem, že chytí-li se tohle, chytí i vlastní hra, vyzní i myšlenka našeho kusu pevně a jasně.“*²⁸¹ Celé představení se prý poměrně vydařilo: samozřejmě však vyvolalo kritické reakce místního měšťanstva a sociálně demokratické pravice, která v akci mladých radikálů v napjaté atmosféře kolem 13. sjezdu sociální demokracie oprávněně spatřovala ohrožení svých pozic.²⁸² Hra nicméně byla nakonec dvakrát opakována a úspěch získala především mezi místním dělnictvem. Kalista její přijetí lakonicky komentoval v dopise Píšovi psaném po 18. září: *„Včera a především večer dávali jsme tu ‚Krkavce‘. Dopadlo to celkem dost dobře. Ovšem místní kritika inteligence soudí, že ‚Krkavci jsou blbost‘ a jejich režie že byla také blbost. [...] Dělnictvo – to je velmi na podiv – Krkavce pochopilo.“*²⁸³

Inscenace *Krkavců* se stala poslední výraznější Kalistovou veřejnou aktivitou před návratem do Prahy na studia, ale především jeho novými aktivitami ve veřejném životě. V dopise Píšovi proto mohl Kalista na konci září 1920 sebevědomě konstatovat: *„Hned budu míti v Praze schůze. Moje bezplatné sinekury rozmnožuje členství ve výboru soc. dem. bezvěrců, ústředí téhož, potom nějaký spolek českých literátů pro záchranu nebo nápravu náhrobků zasloužilých mužů, kam mne posílá Um. klub a kde předsedá p. Jirásek Alois a jiní ctihodní nesmrtelníci, potom komunistická mládež,²⁸⁴ a všelijaké blbosti, před nimiž se mi motá hlava. [...] Zdá se, že v Praze moje valuta stoupá – a prý ještě stoupne. Uvidíme!“*²⁸⁵

Na podzim 1920 měla Kalistova „valuta“ posílit opravdu výrazně...

²⁸¹ Tamtéž, s. 580.

²⁸² Tamtéž, s. 580–581.

²⁸³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 18. září 1920; Můj milý příteli! Právě jsem dočetl Tvůj dopis...], s. [1].

²⁸⁴ Toto je, nepletu-li se, jediná konkrétní zmínka o Svazu komunistické mládeže v Kalistově korespondenci.

²⁸⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [3–4].

I. 2. Lidé a spolky

Příchod do Prahy na podzim roku 1919 přinesl Kalistovi zcela nové známosti a kontakty a zásadně přeměnil síť jeho přátel. S výjimkou Arnošta Vaněčka prakticky mizí kontakty s jeho druhy z dětských a gymnaziálních let. Jako určitá spojnice mezi závěrem středoškolských studií a prvními semestry vysoké školy fungují v prvním roce Kalistových vysokoškolských studií jeho souputníci ze Svazu středoškolského studentstva, zejména Artuš Černík a Jiří Weil. Přátelství s Jiřím Wolkerem se roku 1920 teprve rozvíjelo. Intenzivní náraz znamenalo pro Kalistu zahájení korespondence s A. M. Píšou z dubna či května roku 1920. Poměrně v pozadí zůstává většina Kalistových spolužáků z vysoké školy, což však může spíše svědčit o nevalné Kalistově docházce do přednášek a seminářů. V prvním roce se z mladých literátů Kalista na fakultě potkával v zásadě jen s Karlem Teigem.

Právě ambivalentní poměr ke Karlu Teigovi je svým způsobem pro načrtnutí Kalistovy básnické dráhy klíčový; školní rok 1919/1920 však znamená spíše jen předejru pozdějších událostí. Právě Teige se totiž ukáže jako hlavní Kalistův rival v boji o pozici „kapitána“ generace – a právě K. Teige se na ni nejen vůči Z. Kalistovi oprávněně prosadí. Události roku 1920, zejména pak jeho druhé poloviny, měly původní relativní jednotou mladé umělecké avantgardy z Unionky zásadně otřást. V kavárně Union se však Kalista neseznámil jen se svými vrstevníky, ale poznal zde i vůdčí osobnosti tehdejší české literatury, zejména S. K. Neumanna. Následující pasáže by proto měly osvětlit vývoj poměru Z. Kalisty ke klíčovým osobám prvního roku jeho vysokoškolských studií.

Lidé okolo Uměleckého klubu

Žádné spolkové dokumenty o Šakově Uměleckém klubu zřejmě neexistují. Pro osvětlení dynamiky pohybů v něm proto bude záhodno pokusit se alespoň o stručnou rekonstrukci personálních poměrů v něm i u vědomí toho, že nám jako prameny slouží víceméně jen paměti a korespondence Z. Kalisty, zřejmě jediného z členů, který o Uměleckém klubu zanechal obsáhlejší svědectví.

Zdeněk Kalista v *Kamarádu Wolkerovi* vyděloval uvnitř Uměleckého klubu v zásadě čtyři „skupinky“. Asi nejméně výraznou tvořili představitelé „starší“ generace – A. Eisner, I.

R. Mach, Fr. Polák –, kteří však stáli v menšině proti početnějším a ambicióznějším autorům generace nejmladší. Ani mezi mládeží však nebyla situace jednoduchá: již od počátku existence Uměleckého klubu se okolo K. Teiga zformovala poměrně kompaktní skupina někdejších i stávajících studentů z gymnázia v pražské Křemencově ulici a postupem času docházelo ke stále zřetelnějšímu vydělování dalších dílčích skupinek a přesunům mezi nimi. Kalista toto pnutí později popisoval takto: „*My sami však – noví členové Klubu – byli jsme rozděleni v několik skupin. Nejzávažnější byla skupina tří spolužáků: Vaněk – Teige – Süs, k níž se připojili během času další lidé – Hoffmeister, Frič, Suk, Seifert, Vančura, Černík aj. Byla to vlastně první formace pozdějšího ‚Devětsilu‘.*“²⁸⁶ Proti těmto radikálům z budoucího Devětsilu se nejpozději od podzimu 1920 zřetelně vymezovala skupina druhá, později přistouplivší a hlásící se k heslu tradice v literární tvorbě, do níž spadal Josef Knap, Miloš Jirko a Růžena Schwarzová.²⁸⁷ Pozici jakéhosi kompromisního středu pak údajně zastával Zdeněk Kalista a Jiří Wolker.²⁸⁸ Kalista to později lakonicky a sebestředně okomentoval takto: „*Byli jsme sice nejslabší skupina – kromě nás dvou šel s námi jedině Ráž a Weil – ale naše závažnost uprostřed spolkového života záležela v pozici středu.*“²⁸⁹ Do této skupiny pak můžeme na počátku roku 1920 dočasně, než se jeho stopa na chvíli ztrácí, počítat též A. Vaněčka a od května 1920 pak ještě A. M. Píšu, který však byl s Prahou pouze v korespondenčním styku.

Již v počátcích existence Uměleckého klubu se projevovaly rozdíly mezi formujícím se devětsilským a „nedevětsilským“ či pražským a venkovským křídlem v mladé avantgardní generaci, patrné již od počátku i v Unionce. Mladí sice dle Kalistových vzpomínek vstoupili do Šakova Uměleckého klubu korporativně, přičemž se rovnoměrně ujali vedení dvou sekcí nově ustanoveného spolku: vedle Kalisty, předsedy literární sekce, se ve věci Uměleckého klubu zřetelně angažoval též předseda sekce výtvarnické – Karel Teige. K výraznému střetu mezi oběma v zásadě rovnocennými skupinami však došlo při rozdělování pozic v nově vznikajícím časopise *Orfeus*, který se stal určitým vrcholem aktivit mladých avantgardistů z Unionky a o němž bude řeč dále: „*Ovšem už při těchto prvních krocích na půdě spolkové se znovu objevilo, ba výrazně stoupl napětí, jež oddělovalo obě složky, sešedší se tu ke spolupráci. O výboru jsme se jakžtakž dohodli. Nepamatuji se již přesně, ale nemýlím-li se,*

²⁸⁶ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 33–34.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 34.

²⁸⁸ Míru Wolkerova angažmá v klubu alespoň v jeho počáteční fázi netřeba přeceňovat. Kalista se o něm v korespondenci příliš nezmiňuje, a Wolker dokonce ani nebyl zařazen na únorový recitační večer (srov. zde s. 74–76.). Do klubu pak Wolker vstoupil zřejmě na Kalistův popud spolu s Píšou až v květnu 1920 (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [13. května 1920; Milý příteli! Já jsem tedy už zcela zdráv], s. [1].).

²⁸⁹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 34.

byl jsem já zvolen předsedou odboru literárního, kdežto Teigovi bylo vyhrazeno předsednictví odboru výtvarného. [...] Ale tužší souboj se rozehrál, když došlo na otázku časopisu, který budou literární a výtvarný odbor klubu vydávat. [...] Zde Teige povolit nechtěl [...], nahlédnuv, že proti mně neprorazí, spokojil se tím, že na místo redaktora nového časopisu [...] protlačil svého známého, tehdy redaktora hospodářské rubriky *Národních listů* Ladislava Vladyku.²⁹⁰ Nutno podotknout, že kompromisní prosazení neprůrazného Vladyky, který roku 1920 debutoval sbírkou *Cizí město*,²⁹¹ se budoucně ukázalo jako zřetelný úspěch Karla Teigeho, „který byl v redakci vysloveným exponentem své skupiny a vykonával – jak se aspoň zdálo – jakýsi nátlak i na svého redakčního kolegu.“²⁹² Kalista stál vůči Teigemu a jeho pražské skupince od počátku v určitém rezervovaném postoji, aniž by se však zatím dalo z jeho strany mluvit o nějakém otevřeném nepřátelství. Právě Teige a jeho skupina však nejvýrazněji stáli v cestě Kalistovým osobním mocenským ambicím. Na jaře 1920 tak můžeme mluvit již o rostoucím napětí, které na podzim 1920 přerostlo v otevřený spor, v jehož důsledku došlo k výrazným přesunům na dosud jednotné generační frontě.

Stanislav Kostka Neumann

Výrazná „otcovská“ role S. K. Neumanna a jím vedených časopisů *Kmen* a *Červen* na formování mladé poválečné avantgardy byla již v minulosti z různých stran opakovaně připomínána a zdůrazňována; nejinak kreslí Neumannův profil i Kalista ve svých pamětech: „Dostalo se nám v tehdejšímu redaktoru ‚Června‘ jakéhosi bezpečnějšího ideového vůdce. [...] dovedl Neumann určitou zkušeností let přeci jen zmírňovati prudký fanatism, který zbytečně rozleptával naše myšlení: nepřidával věcem zbytečně na jejich významu, učil nás mysliti konkrétněji a reálněji.“²⁹³ Jinde Kalista na Neumanna vzpomíná jako na „orientační kámen“ mladých básníků.²⁹⁴ Podobně i A. Hoffmeister se o básníku *Knihy lesů, vod a strání* vyjadřuje jako „o našem apoštolu“: „Naším apoštolem, který nás vyzýval k odvaze a k experimentu, byl a po dlouhá léta zůstal S. K. Neumann. [...] Bral nás na vědomí a pomáhal, kde se dalo,

²⁹⁰ Týž: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 599; Ladislav Vladyka (1893–1956), vl. jménem Jan Přimda, debutoval roku 1920 sbírkou *Cizí město* a v letech 1920–1921 působil též jako redaktor *Orfea*. Jeho kontakty s mladými avantgardisty se však poté rychle vytrácejí.

²⁹¹ VLADYKA, Ladislav: *Cizí město*. Praha: Fr. Borový, 1920.

²⁹² KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 35.

²⁹³ Tamtéž, s. 79.

²⁹⁴ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 51.

zejména tam, kde naše zkušenosti nestačily. Nechtěl, abychom se sami spálili. Ale neopravoval. Otiskl nám i slabé verše, aby nám nevzal chuť psát lepší.“²⁹⁵

Zdeněk Kalista se s S. K. Neumannem osobně seznámil někdy v říjnu 1919 před kavárnou Union,²⁹⁶ avšak zřetelněji u něj prorazil až později. Zprvu byly jeho verše v *Červnu* dokonce dvakrát odmítnuty (7. srpna a 18. září 1919), což mu prý škodolibě připomínal A. Černík, který svou první báseň („Cestička v horách“)²⁹⁷ otiskl v *Červnu* už na konci září: „Mezi mne a Neumanna se při našem prvním setkání s mé strany položil stín uražené ješitnosti. Onehdy mne upozornil s jistou dávkou zlomyslnosti Artuš Černík, že v jednom z posledních čísel *Června* sdělil Neumann šifře Z. V. K. /a to byla samozřejmě šifra moje/, že jejích příspěvků nepoužije. [...] Ale tento stín [...] se velmi brzo vytratil. Už někdy v třetím či čtvrtém týdnu listopadovém 1919 vyšla v čele *Června* básnička Zdeňka Viktora Kalisty *Silnice*.“²⁹⁸ Výrazně měl však Kalista u Neumanna prorazit až v květnu 1920 svými „Anděly“: „Také v *Unionce* jsem ho několikrát viděl – ale ovšem vždy v jakémsi odstupu, který nedovoloval mi přenést se v hovoru přes nejvšeobecnější [...] fráze. Teprve můj příspěvek do květnového čísla *Kmene* 1920 otevřel mi cestu do redakce ‚*Června*‘ a přímo k Neumannovi.“²⁹⁹ Kalista postupem času navštěvoval redakci Neumannových časopisů ve Štěpánské ulici stále častěji, až prý „nakonec právem mohl mluvit o Neumannovi jako o svém známém, ba – s jistou přepínající hrdostí – jako o svém příteli“³⁰⁰ a navštěvoval jej dokonce v jeho smíchovském bytě.³⁰¹

Je pravdou, že Kalista v *Kmeni* v letech 1920 a 1921 publikoval dosti hojně a z jeho korespondence je zřetelné, že s S. K. Neumannem byli v pravidelném styku, zároveň však z některých zmínek zejména v dopisech Píšovi, jehož vztah k Neumannovi byl na počátku dvacátých let až nekriticky obdivný, probleskují náznaky určitého Kalistova despektu k Neumannově osobnosti, které však lze vysvětlit jako určitou Kalistovu sebezdržující pózu před mladším přítelem z Volyně. V jednom z prvních vzájemných dopisů Kalista např. pochybuje nad Neumannovými organizačními schopnostmi: „Ale ten člověk nemá organizační talent!“³⁰²; koncem července se pak o něm vyjadřuje ještě příkřeji: „Neumann je

²⁹⁵ HOFFMEISTER, Adolf: Ach, mládí! In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel 1962, s. 30-31.

²⁹⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 534.

²⁹⁷ ČERNÍK, Artuš: Cestička v horách. *Červen* 2, 1919/1920, č. 30, 25. 9., s. 261.

²⁹⁸ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 52.

²⁹⁹ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 78–79.

³⁰⁰ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 536.

³⁰¹ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 55.

³⁰² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek května 1920; Milý příteli! Já jsem se se svou nemocí dostal tak daleko], s. [4].

příliš podivný pavouk. [...] Nevím, co si mám o Neumannovi myslet. Ale myslím si, že jeho radikalismu a jeho mládí ubývá.“³⁰³ Až nezdravé sebevědomí mladého Kalisty pak prozrazuje jeho líčení o tom, jak Neumanna na podzim 1920 poučoval o moderní literatuře: „K Neumannovi: [...] Onehdy jsme chodili spolu po městě, pumpovali vodu do dýmky a náramně dobře a dost kuriosně se bavili. A tu mi milý Neumann začal zase něco vykládati o Tvém symbolismu. A já jsem ho ovšem na to velmi citelně a silně poučil o tom, jaký je rozdíl mezi symbolismem a expresionismem, impresionismem, civilismem, unanimismem atd. A jaký je rozdíl mezi tím, zač on Tě má, a mezi tím, čím jsi. Stálo mne to půl hodiny času, ale poznal jsem, že N. je v kritice literární naprosto nepevný, jednostranný intuitiv. Ale jako člověk je Neumann dobrý.“³⁰⁴

Přes vše zde řečené však nelze zpochybňovat Neumannovu autoritu u mladých avantgardistů a ani u Kalisty samotného: byl to právě Neumann, který nad mladými držel ochrannou ruku, byl to on, kdo otiskoval Kalistovi většinu jeho veršů z let 1920 a 1921 ve svých listech a konečně byl to S. K. Neumann, na nějž se Kalista jako prvního obrátil, když chystal ke knižnímu vydání svou básnickou prvotinu *Ráj srdce*. Vzájemné styky Kalisty s Neumannem začínají řídnout až na podzim 1921. Kalistu v tuto dobu již narozdíl od A. M. Píši či J. Wolkera nesleduje cestu k proletářské poezii a svými příspěvky již neobešle nový Neumannův časopis *Proletkult*. To už ale poněkud předbíháme.

Karel Teige

Vztah Zdeňka Kalisty ke Karlu Teigovi je jedním z nejproblematičtějších momentů Kalistova raného vývoje vůbec. Pro ambiciózního Kalistu představoval právě Teige nejvýraznější překážku na cestě ke „kapitánství generace“, o něž Kalista, byť to otevřeně nepřiznával, vytrvale usiloval. Popusťme prostor obsáhlejší Kalistově vzpomínce z paměti *Po proudu života* na první osobní setkání s Karlem Teigem v kavárně Union: „V jejich středu seděl pomešší mládenec ostrých, skoro bodavých očí, s vlasy upravenými do ježka, a třímaje v ruce krátkou lulku, cosi vykládal. Když jsem se přiblížil ke stolu, podíval se na mne nejen bez zájmu, ale přímo jako by chtěl zvýraznit, že pro mne žádného zájmu nemá: s jasnou přezíravostí. [...] Ruku podal jen jaksi polopřítomně, aniž by ji přátelsky stiskl. [...] Co si

³⁰³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec července 1920; Milý příteli! Především mi odpusť], s. [2].

³⁰⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 17. říjnu 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem dostal Tvůj dopis...], s. [3].

vlastně myslí tento mladý člověk? [...] Proč se tváří, jako by neměl žádné souvislosti s tím, čím jsem žil donedávna, a jako by o mně nic nevěděl?

*Usedl jsem mezi ostatní a položil jsem před sebe balíček s Duhamelovými Compagnons. Teď uvidíš, ty pyšný Karle Teige! [...] Ale Teige se sklonil jen na chvíli nad knížkou a hned se zase od ní odvrátil a začal srovnávat poezii Duhamelovu s poezií Vildracovou, přičemž zřetelně naznačoval, že pokládá Vildraca rozhodně za většího básníka než autora mých Compagnons. Byl to snad zajímavý výklad, ale mne popudilo proti Teigovi už jeho první setkání s mým pohledem, a nebyl jsem proto ochoten v jeho exkursu, navazujícím na moji knižní akvizici, spatřovati než nový projev jeho přezíravosti. [...] Byl mi ještě protivnější, než když jsem vstoupil do světnice.*³⁰⁵

Byť v Kalistově charakteristice Karla Teiga musíme vidět kus sebestylizace, zřetelně vypovídá o napjatosti vztahu Kalisty k němu. Nedovolím si odhadovat, nakolik lze tento vztah označit za oboustranné nepřátelství, myslím si však, že vzájemná konkurence musela být zřejmá oběma, nicméně rozhodně byla výrazněji pocíťována Z. Kalistou. Z Teigeho strany jsem ostatně nezaznamenal nějaký otevřený osobní výpad proti Kalistovi, narozdíl od ataků ze strany A. Černíka či později Piši či Götze. Zároveň je však z Teigeho dopisů z let 1922 zřetelný despekt ke Kalistovi a jeho tvorbě.

Kalista sám na Teigeho vzpomíná rozporuplně: v pamětech, jak již bylo ukázáno, jako na zřetelného konkurenta, v *Tvářích ve stínu* jako na inspirátora generace: „*Tento bystrě informovaný účastník našich debat a hádání z Unionky představoval v mých očích velmi výrazně literaturu a vůbec umění du dernier cri. Znal nejen Apollinaira, o kterém napsal podivuhodně vyspělou studii do Kmene, ale i básníky generace postapollinairovské: Maxe Jacoba, Vincenta Huidobro, Blaise Cendrarse a další, až po otce vykřičeného dadaismu Tristana Tzaru. Měl ve své knihovně spoustu jiných knih a měl tu i velmi vzácné revue, jako byl třeba torzovitý Apollinairův Nord-Sud. Uváděl mě do úžasu novými a novými jmény, jež rozsvěcoval v neproniknutelném nebo alespoň těžko proniknutelném pro mne tehdy ještě houští západních literatur.*“³⁰⁶ V krátké memoárové stati „Karel Teige a historie“ pak Kalista dokonce vzpomíná na vzájemnou spolupráci a jak jako spolužáci z Chytilova semináře pro dějiny umění sedávali v letním semestru 1920 na seminárních cvičeních vedle sebe.³⁰⁷

Do Kalistova poměru k Teigovi tak zřetelně promlouvala na straně jedné nenaplněná „vůdcovská“ ambice a zřetelný respekt, který si Teige vydobyl mezi generačními druhy

³⁰⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 517.

³⁰⁶ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 82.

³⁰⁷ Týž: Karel Teige a historie. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 115.

z Devětsilu i mimo něj, ale i Kalistův nepřátelský poměr k jednotlivým členům Devětsilu a svým někdejšími blízkými přátelům: nejprve k Černíkovi a později i Wolkerovi a Píšovi. Od závěru roku 1921 však už bylo stále zřetelnější, že Z. Kalista nemůže pro Teigeho znamenat vážnější konkurenci a cesty obou mladíků se od této doby kromě Kalistova krátkého sblížení s Devětsilem ze zimy 1923 budou vyvíjet v zásadě mimoběžně.

Ale zpět na počátek dvacátých let. Určitou roli v rostoucím odcizení obou mladíků tu mohly sehrát i rozdílné názory na uměleckou tvorbu (otázka expresionismu a proletářského umění), které však byly neseny spíše odlišnými pozicemi, z nichž Teige na jedné a Kalista na druhé k problému přistupovali (výtvarné umění versus literatura) než neslučitelností ideovou. Stejně tak nikoli neslučitelná byla jejich pozice světonázorová: oba byli komunisty, Kalista však na rozdíl od Teigeho již nejpozději od zimy 1920/1921 politiku a uměleckou tvorbu zřetelně odděloval.

Nejchladnější byl jejich vztah právě v letech 1920 a 1921; zejména na podzim 1920 se totiž Kalistovi dařilo devětsilskou ofenzívou prostřednictvím své pozice v Uměleckém klubu a ve *Dni* poměrně úspěšně tlumit. Rok 1921 však přenesl iniciativu zřetelně na stranu Teigeho skupiny, které se zejména po přistoupení A. M. Píši a J. Wolkerera na počátku roku 1922 podařilo Kalistu v Praze v zásadě odstrčit na vedlejší kolej. Skrze Seiferta a *Sršatec* se však Kalista počíná v druhé polovině roku 1922 Teigovi a Devětsilu znovu přibližovat nejen osobními kontakty, ale skrze poetismus i ve vlastní tvorbě. Nové možnosti v tomto směru otevírala zejména Kalistova cesta do Paříže v listopadu 1923. Po osobní krizi první poloviny roku 1924 a s ní souvisejícím vystoupením z Literární skupiny však kontakty Kalisty a Devětsilu definitivně končí. To jsme však o notný kus předběhli sled událostí...

Ve sledovaném období lze vzájemný vztah Kalisty a Teiga označit nejspíše jako poměr spolupracovníků: oba jsou aktivní v Uměleckém klubu, oba se podílejí na formování *Orfea* a koneckonců z této doby pochází též většina vzájemné, byť nerozsáhlé a relativně věcné a stručné korespondence.³⁰⁸ V Kalistových vzpomínkách, ale i v dobové korespondenci však postupem času zřetelně probleskuje určitá Kalistova distance vůči Teigovi a jeho zákulisní politice, směrem k létu 1920 jí pak zřetelně přibývá. V srpnu 1920 si s Wolkerem píše o „*melancholickém úsměvu pana Vaňka, Teigeho atd.*“³⁰⁹ podobné rozčarování z Teigeho

³⁰⁸ Dochovaly se zřejmě jen Teigeho dopisy Kalistovi, přijatá korespondence v Teigově fondu je po zásazích z 50. let značně torzovitá a Kalistova v soupise z roku 1968 zmiňována není (srov. HAMANOVÁ, Růžena: *Karel Teige (1900–1951): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1968, s. 3–4.).

³⁰⁹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 35; J. Wolker Z. Kalistovi, 10. srpna 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 54.

„direktorství“ proniká i z letmé korespondence Z. Kalisty s šéfredaktorem *Orfea* Vladykou. Poměr mezi Teigem a Kalistou zřejmě v brzkém létě 1920 ještě více zakalil rozchod Kalisty s A. Černíkem a Černíkovo přimknutí se k Teigemu. Více informací v této otázce nám však relativně kusé prameny nenabízejí. Jisté je, že prázdniny další eskalaci přicházejícího konfliktu jen odložily. Říjen 1920 pak už znamená zásadní přesuny v dosud jednotné frontě mladých.

Artuš Černík

Po příchodu do Prahy se prudce vyvíjel vzájemný poměr Z. Kalisty a A. Černíka, někdejších vedoucích beletristických rubrik již zaniklého časopisu středoškolského studentského svazu *Ruch*. Vazby ze společného angažmá ve Svazu středoškolského studentstva se však po příchodu do Prahy začaly poměrně rychle rozměňovat. Sice to byl právě Černík, kdo uvedl Kalistu do kavárny Union, zde se však cesty obou mladíků začínají zřetelně rozcházet: již v prosinci 1919 se Kalista v dopise Wolkerovi zmiňuje o tajné alianci mladých pražských literátů, k níž se připojil právě i Artuš Černík.³¹⁰ Příklon Černíka k Teigemu pokračoval i během roku 1920 a oba přátele začala zřetelně rozdělovat vzájemná rivalita: ať již šlo o první beletristické pokusy či o překlady z cizích literatur, v nichž jak Kalista, tak Černík vykročili stejným směrem (Duhamel, Vildrac, Apollinaire, Goll aj.) a v nichž, alespoň pokud jde o kvantitu, získával Černík roku 1919/1920 zřetelně navrch.³¹¹

Určitým zlomem v dalším vývoji jejich přátelství se stalo otištění Kalistových „Andělů“ ve *Kmeni*: právě Černík totiž zpochybnil jejich původnost a označil je za plagiát z Apollinaira. Kalista na celou věc vzpomínal s odstupem v pamětech následovně: „*Byl to právě Černík, od něhož vzešla [...] pomluva hozená po mých Andělich. [...] A třebaže v té věci bylo mezi námi náramné vysvětlování a nakonec i omlouvání, zůstala rána tohoto útoku v mé duši tkvěti nezahladitelně. Vycítil jsem, že tu z Černíka pronikla žárlivost. [...] Černík zase ze své strany na to odpovídal vždy zřetelnějším a zřetelnějším příklonem ke Karlu Teigovi.*“³¹²

Ještě prudší se jeví vzájemná roztržka obou v zrcadle Kalistovy korespondence. V jednom ze svých prvních dopisů Píšovi, s nímž si začal psát právě na jaře 1920, totiž Kalista se zřetelnou narážkou na svou báseň rozzuřeně prohlašuje Černíka za idiota a popírá,

³¹⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, [závěr roku 1919]; citováno dle téhož, s. 43.

³¹¹ FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal: Bibliografie básní a básnických překladů A. Č. In: ČERNÍK, Artuš: *Severní záře*. Praha: Protis, 2001, s. 128–138.

³¹² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 591.

že by Apollinairovu báseň znal (což však nemusí odpovídat pravdě): „*Na zemi jsou idioti / jako dřevěné sklenice.*³¹³ / *Jeden idiot mi řekl, / že ‚Andělé‘ jsou plagiát z Apollinaira, / jeden idiot mi řekl, / že jsou příliš tendenční / a jeden idiot / je strojník nebeských hvězd. / A všichni si říkají umělci / a tlučou celý věk piloty. /// Já doufám, že ještě nějaký nár. dem. plátek se ‚vypořádá‘ s mými básničkami. Ale ten idiot, který řekl, že Andělé jsou plagiátem z Apollinaira, byl nejhorší. Já jsem vůbec Apollinaira nečetl.*“³¹⁴

Spor obou ctižádostivých mladíků evidentně následně eskaloval dále. Zmínky o něm pronikají i nadále do korespondence Kalisty s Píšou. Koncem června Kalista ironicky poznamenává: „*S Koruny (na Václ. nám.) kdysi spadly asi 2 kvádry při stavbě. Kéž by se celá sřítla na společnost: Kaplánek, Průcha a Černík. Dva kšeftaři velmi nesolidně, jeden sleduje velmi nepěkné ambice. Malířství nerozumí, ale rozumět chce.*“³¹⁵ V červenci pak podotýká, že „*Černík, jak pozoruji, dosti pěkně kšeftuje. [...] Ten člověk není pranic originelní.*“³¹⁶ Zároveň se při svých názorech na Černíka odvolává na mínění výrazných autorit – Neumanna a Hory.³¹⁷ Koncem září pak Kalista kousavě glosuje Černíkův nástup do redakce brněnské *Rovnosti* a zpochybňuje jeho kvalifikaci pro tento post: „*Černík stal se redaktorem kulturních hlídek ‚Rovnosti‘, jak mi řekl Teige. Jsem jenom zvědav, jak bude psát např. o hudbě, nezná-li vůbec noty, o malířství, nemá-li ponětí o jeho dějinách, a o divadle, s nímž necítí pranic.*“³¹⁸ Tato zmínka jen předznamenává ostré protikalistovské výpady *Rovnosti*, za nimiž v následujících měsících bude stát právě Artuš Černík. Zůstává otázkou, nakolik za vzájemným rozchodem stála pouze Černíkova kritika Kalistových veršů, eskalující poté, co jak Černík, tak Kalista nejspíše bez vědomí druhého víceméně souběžně přeložili expresionistickou prózu Ivana Golla *Nový Orfeus*.

Krátce je však potřeba zmínit ještě alespoň jednu věc z prázdnin 1920, která výše vyřčené poněkud problematizuje – Černík spolu s J. Berákem, o němž bude řeč v následujícím, zakládá právě v létě 1920 Českou obec dadaistickou, nebo Kalistovými slovy

³¹³ Zřetelná narážka na Černíkovu báseň „Sklenice“ (srov. ČERNÍK, Artuš: Sklenice. *Červen* 2, 1919/1920, č. 44, 8. 1., s. 389.).

³¹⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [přelom květen/červen 1920; Milý příteli – myslil jsem, že dnes večer budu hodně pracovat], s. [2–3].

³¹⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. (?) června 1920; Milý příteli – píši ještě dnes, v úterý dopis], s. [2].

³¹⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec července 1920; Milý příteli! Především mi odpusť], s. [1].

³¹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, 2. srpna 1920, [dopis č. 3], s. [2].

³¹⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [4].

„*jakousi malou dada-buňku*“,³¹⁹ další z řady efemérních pokusů mladých o zachycení moderních literárních trendů formou vytvoření nějakého spolku. Kalista se údajně bez svého vědomí stal dokonce místopředsedou této organizace, o níž však kromě jeho paměti a krátké vzpomínkové stati „Dada v počátcích generace“ psané v listopadu 1965³²⁰ nemáme souvislejší zprávy: „*Hned někdy z počátku prázdnin mi [Černík – doplnil VM] psal, že založil s mladým právníkem Jaromírem Berákem [...] obec českých dadaistů. [...] A hned v zápětí mi sdělil, že mne – aniž by vyčkali mého rozhodnutí, chci-li vůbec do jejich uměleckého společenství vstoupit – zvolili prostě místopředsedou nové kumštýřské obce. Její činnost zahájili tím, že poslali Gabrielovi d’Annunzio, který nedlouho předtím obsadil se svými legionáři Rjeku [sic!], blahopřejný telegram k tomuto činu jakožto prý nejdadaističtější akci poslední doby.*“³²¹

S Jaromírem Berákem se Kalista v létě 1920 nejspíše ještě neznal, Kalistova „volba“ byla tedy nejspíše Černíkovou iniciativou. Celá akce s dadaistickou obcí sice zůstává jen efemérním pokusem bez většího významu, poněkud však problematizuje dataci vzájemného rozchodu Černíka a Kalisty. Do doby po prázdninách 1920 totiž Kalista datuje rychle zaniknuvší plán jakéhosi dadakabaretu, na němž se měl kromě něho podílet i Černík, Berák a Weil a kde měla být mimo jiné inscenována i jeho aktovka „Svatba“.³²² Efemérní existenci satirické scény „Zelený had“, ovšem blíže nedatovanou, potvrzuje ve své krátké vzpomínce ze 60. let též Kalistův přítel Arnošt Vaněček,³²³ který o Černíkově, Berákově a Kalistově „dadabuňce“ soudí, že „*byla spíše přechodným výrazem vzrušené situace než organicky se vyvíjejícím projevem*“.³²⁴ Události října a listopadu 1920 však svedly pozornost skupinky „českých dadaistů“ jinam.³²⁵

³¹⁹ KALISTA, Zdeněk: Dada v počátcích generace. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 113.

³²⁰ Tamtéž, s. 112–114.

³²¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 573.

³²² Týž: Dada v počátcích generace. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 113. Tamtéž na s. 114 Kalista vzpomíná na existenci svých překladů z Tristana Tzary, které se ovšem s největší pravděpodobností nedochovaly. O aktovce „Svatba“ viz též kapitolu Počátky Kalisty-dramatika, zde na s. 118–119.

³²³ VANĚČEK, Arnošt: Pátrání v paměti. *Světová literatura* 37, 1992, č. 6, s. 195. Text vyšel jako součást obsáhlejší antologie textů „Dada^(x+n) tj. Dada na iks plus en-tou“, kterou připravil Ludvík Kundera a která je dodnes asi nejkompaktnějším materiálem k literárnímu dadaismu v češtině. Vaněček za členy „Zeleného hada“ označuje J. Weila, Oldřicha Štancla, sebe a „*několik mladých herců a malířů*“. Zmiňuje dokonce i několik realizovaných vystoupení, přičemž prý „*jedním z příspěvků byla satirická scénka Zdeňka Kalisty a asi nějaké číslo z repertoáru italského futuristy Marinettiho a amatérské pokusy o satirický kuplet*.“ (Tamtéž, s. 196.). V roce 1925 se krátkodobě pokoušel dadaismus v českém prostředí resuscitovat František Halas.

³²⁴ Tamtéž, s. 196.

³²⁵ Možná můžeme touto Kalistovou vzpomínkou na spolupráci s Černíkem vysvětlit Černíkovu účast na deníku *Den*, kam překvapivě přispíval jako jediný z členů nedávno založeného Devětsilu, jehož poměr ke Kalistovi byl v této době poměrně napjatý. Vzájemný rozchod Černíka a Kalisty tak možná proběhl v několika „vlnách“, podobně jako tomu později bude později v případě Kalistova rozchodu s Wolkerem a Píšou.

Na rozdíl od Černíka však Berák, označovaný Kalistou za „*hlavního podněcovatele* *čs. dada*“,³²⁶ zřejmě jako jediný z mladých zůstal i nadále ortodoxním stoupencem tohoto uměleckého směru, který v prostředí české literární avantgardy následně svérázně (dez)interpretoval K. Teige³²⁷ a v zásadě tak znemožnil jeho pozitivní přijetí lidmi ze svého okruhu. Společná „dadaistická“ cesta Beráka a Černíka do Bavorska v srpnu 1920 však paradoxně měla Beráka od literárního dění svými budoucími důsledky odpoutat a stopa této nikoliv nezajímavé osobnosti a koneckonců de facto i organizovaného dadaismu vůbec se z mladé literatury brzo vytrácí.³²⁸

V analýzách poměru A. Černíka a Z. Kalisty zůstává řada nejasností. Z jejich korespondence, která by nám mohla pomoci řadu nejasností osvětlit, se bohužel dochoval pouze jediný dopis z 30. srpna 1920, v němž Černík Kalistu blíže informuje o osobě I. Golla.³²⁹ Vzájemný rozchod obou přátel kořenil zřejmě již v dřívější době, připravoval se rostoucí rivalitou mezi oběma, dále posílenou odlišným poměrem obou ke Karlu Teigovi a jeho družině a „Andělé“ a *Nový Orfeus* tak celý proces na jaře 1920 jen urychlili. „Dadaistický“ pokus z léta 1920 už na tom nic nezměnil.

³²⁶ KALISTA, Zdeněk: Dada v počátcích generace. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 114.

³²⁷ PAPOUŠEK, Vladimír: Teige mluví o dada. In: týž: *Gravitace avantgard*. Praha: Akropolis, 2007, s. 66–77.

³²⁸ Černík s Berákem se během této cesty snažili na německé straně navázat literární a umělecké známosti. Mimo jiné se kontaktovali též s bavorskými komunisty, což se později stalo záminkou Berákova zatčení (srov. zde s. 166–171.). Jen na okraj zmiňme, že celá cesta nebyla nějak dlouhodobě připravována a není ani známé, kdy se seznámil Berák s Černíkem – ještě 22. července 1920 totiž Černíkovi spoluúčast na cestě do Mnichova odmítá Karel Teige, který jej však následně v dopise z 1. srpna instruuje, jak má za hranicemi prezentovat moderní české výtvarné umění, přičemž zdůrazňuje jeho jednoznačně levicovou světonázorovou orientaci (srov. LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 22. července 1920, s. [1] a 1. srpna 1920.). J. Berák v závěru srpna 1920 otiskl dva fejetony o průběhu této cesty v *Čase* (srov. BERÁK, Jaromír: Na neutrálním území. *Čas* 30, 1920, č. 59, 21. 8., s. 1 a týž: Napříč bavorskou půdou a bavorskou duší. *Čas* 30, 1920, č. 67, 1. 9., s. 1.).

³²⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Černík Z. Kalistovi, 30. srpna 1920.

Jiří Wolker I

„Ptal jsi se, kdo to je Wolker. Wolker je mladý člověk, velice dobrotivý a vlídný, trochu jistě dekadentní, a proto také buržoasní, ale vím, že ten uzavřený hoch teď bojuje a chci, aby se probojoval k našemu světu a učinil z něho svět svůj.“³³⁰

ZDENĚK KALISTA A. M. PÍŠOVI, květen 1920

Vztahu Zdeňka Kalisty a Jiřího Wolkera bylo v poslední době věnováno několik výraznějších studií a různé teze z Kalistových vzpomínek bývají pravidelně přebírány do wolkerovských literárněhistorických prací, neboť Kalistovy vzpomínky zůstávají snad kromě idealizovaného portrétu J. Wolkera od jeho matky Zdeny asi nejzasvěcenějším pramenným materiálem pro poznání myšlenkového profilu pozdější ikony socialistické literatury minimálně pro období *Hosta do domu*.³³¹ Soudím však, že je potřeba některé tyto dosud nekriticky přebírané teze v několika ohledech přehodnotit a korigovat, neboť Wolker se postupem času Kalistovi stal prostředkem pro zdůraznění jeho vlastních opomíjených zásluh o vývoj mladé české avantgardy, osobou, která jej měla do budoucna v literárních dějinách přerůst a výrazně zastínit, a koneckonců zprostředkovaně i nástrojem politické rehabilitace své osoby po procesu z padesátých let. Tyto momenty je při analýze četných Kalistových wolkerovských prací neustále držet v paměti, avšak zatím byly Kalistovy vzpomínky na Wolkera touto optikou málokdy čteny a jejich tvrzení konfrontována s dobovými prameny.

Není sporu o tom, že Kalista o Wolkerovi dobře věděl a o jeho aktivitu se zajímal už od střední školy, kdy je spojily první básnické pokusy, které Kalista Wolkerovi otiskl v *Ruchu*, na straně druhé se domnívám, že intenzivnější styky mezi oběma básníky lze časově vymezit mnohem kratší dobou, než jakou uvádějí Kalistovy vzpomínkové texty. Ve školním roce 1919/1920 se oba mladí básníci jistě příležitostně stýkali, hojnější vzájemný kontakt lze dle mého předpokládat spíše až na podzim 1920 v souvislosti s Kalistovým angažmá v deníku *Den* a zejména pak v zimě 1920/1921. Často vzpomínané a z Kalistovy strany legendami

³³⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, 23. května 1920, s. [1–2].

³³¹ FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Red. Ivo Navrátil. Semily: Státní okresní archiv, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 49–93; PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 1292–1297; VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker*. Praha: Melantrich, 1974.

opředené a idealizované vzájemné spolubydlení ve smíchovské ulici Na Celné č. 10, kam se Kalista přistěhoval v březnu 1921, však paradoxně velmi rychle přispělo k rozpadu přátelství.

Ale zpět do roku 1919: Kalista opakovaně vzpomínal na své první osobní setkání s Wolkerem v jeho prvním pražském bytě v Kaunicově ulici č. 240 poblíž Bílkovy vily, ke kterému muselo dojít krátce po příjezdu obou do Prahy v říjnu 1919. Od relativně věcného popisu v *Kamarádu Wolkerovi* („Přijal mne velmi srdečně, skoro bych řekl: s hlaholnou srdečností a bez nejmenší upjatosti či rezervy. A přece v jeho postoji bylo cosi aristokraticky decentního: rys, který nepodléhá proměnám situace a času.“³³²) se přitom Kalista postupem času dostal až k patetickému emocionálnímu popisu první schůzky v *Přátelství a osudu*, kde se snaží „osudovost“ a intenzitu vzájemného vztahu zdůrazňovat asi nejvíce: „*To je Kalista*‘, *vybuchl mladík a několika prudkými kroky vyrazil vstříc příchozímu. Bylo to střetnutí až nepochopitelně živé. Oba devatenáctiletí si padli do náruče a objali se, jako by to nebylo poprvé, co se spatřili.*“³³³

Své okouzlení z Wolkerovy osobnosti po prvním setkání ostatně potvrzuje i v pamětech: „*Lidsky mne však Wolker při tomto mém prvním setkání zaujal nesmírně. [...] Cítil jsem, že je vlastně do značné míry téhož duchovního rodu jako já, poznamenaný prostředím rodinného života českého venkovského města stejně jako já, v podstatě cizí prudkému životu pražskému, jím současně přitahován i odpuzován. Cosi bratrského mne k němu připoutalo. Kdybychom si byli už dříve v korespondenci nebyli začali tykat, bylo by si to naše první setkání zcela jistě vynutilo.*“³³⁴ Podle Kalistova popisu však první schůzka zároveň ukázala zřetelné rozdíly mezi oběma mladíky, a to jak na rovině světonázorové, tak na rovině aktuální tvorby. Wolker se totiž údajně Kalistovi jal recitovat ze svých nejnovějších básní, jeho báseň „Štafeta“³³⁵ však prý Kalistu svou závislostí na Šrámkovi příliš neuchvátila.³³⁶

Výraznější diskrepance mezi oběma mladými básníky se pak objevily též v otázkách politických: Wolker dle Kalistových vzpomínek nikterak nesdílel jeho rodící se nadšení pro Unionku a komunismus, neboť jako aktivní člen Junáka pocházející ze sokolské rodiny byl

³³² KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 26.

³³³ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 35.

³³⁴ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 541.

³³⁵ Wolkerova vitalismem zřetelně ovlivněná báseň „Štafeta“ vyšla v 50. čísle 2. ročníku *Cesty*, tj. někdy v červnu 1920. Ve svém rukopisném sešitu s básněmi ji Wolker datoval 1. listopadem 1919. Šlo zřejmě o první báseň, kterou Wolker napsal po příjezdu do Prahy a již se mu podařilo publikovat. Pokud můžeme věřit Wolkerově dataci, zdá se nepravděpodobným minimálně to Kalistovo tvrzení, že by mu Wolker tuto báseň recitoval hned při prvním vzájemném setkání (srov. TROCHOVÁ, Zina: *Poznámky vydavatelčiny*. In: WOLKER, Jiří: *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 596.).

³³⁶ Kalista se o ní vyjadřuje jako o „starém Šrámkovi“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 36.).

k politické levici v této době poměrně předpojatý.³³⁷ Kalistovu výzvu k návštěvě Unionky však přijal. V dopise z 19. října 1919, který nám zhruba určuje datum prvního osobního setkání Kalisty s Wolkerem, o tomto pozvání mezi mladé anarchisty, kteří budou zakládat „šílený časopis“, Wolker s zjevným despektem píše matce do Prostějova: „*Modli se za mě, neboť jdu do jedné pochmurné schůze frakce anarchistické. [...] No tak – budeš mít syna – bolševika!*“³³⁸

Wolker však byl narozdíl od Kalisty Unionkou poměrně zklamán,³³⁹ byť ji zřejmě nezavrhl hned napoprvé, jak naznačuje Kalista. V dopise otci z 31. října 1919 se totiž zmiňuje o seznámení s S. K. Neumannem a o „*našich literárních schůzích v kavárně Union*“, konajících se každý pátek.³⁴⁰ Wolker se dokonce v Unionce v závěru roku 1919 objevil i v doprovodu matky (!),³⁴¹ avšak v tamějším prostředí nikdy pevněji nezakotvil. „*Snad ještě dvakrát či nanejvýš třikrát se mi podařilo dostat Wolkeru do naší kavárny,*“ vzpomínal později Kalista.³⁴²

První rok svých studií v Praze trávil Wolker zejména se svými přáteli z Prostějova, mezi nimiž jmenujme především pozdějšího významného představitele KSČ Ivana Sekaninu, Ignáce Kratochvíla, Evžena a Karla Wichterlovy aj.³⁴³ a jeho pozice mezi mladými literáty nebyla příliš silná, o čemž vypovídá mimo jiné to, že byl stažen z programu recitačního

³³⁷ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 542. Pro dokreslení Wolkerova světonázoru po příchodu do Prahy dodejme, že koncem října píše z Prahy rodičům, aby jej nevyškrtávali z prostějovského Sokola (srov. J. Wolker otci, 31. října 1919; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 49.).

³³⁸ J. Wolker matce, 17. října 1919; citováno dle téhož, s. 46. Tato schůze se však měla konat „*v polorozbořeném domku na nábřeží u Křesťanů*“, nebyla tedy míněna přímo Unionka, ale „Klementinum“, jiné místo schůzek mladých anarchokomunistů (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 38.).

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ J. Wolker otci, 31. října 1919; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 48.

³⁴¹ Kalista později vzpomínal, že návštěva paní Wolkerové v Unionce Wolkerově reputaci mezi mladými mnoho nepřidala: „*Přišla do kavárny v oblečení, které mně velmi připomínalo obraz Eleonory Duseové v jakémsi starém Českém světě či Světozoru a které zřejmě jí mělo zjednat pozornost umělců, o nichž psal syn. Jenže pro ježatou mládež, do jejíhož středu jsem Wolkra zatáhl, nebyla taková róba než maloměstským přežitkem, a pyšní nepřátelé všeho buržoazního uvítali paní Wolkrovou jen několika až urážlivě přezíravými pohledy.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 18.).

³⁴² Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 543. Wolkeru navíc od návštěvy Unionky odradila i narážka na jeho literární neúspěch: v Červnu v této době totiž Neumann odmítl otisknout Wolkerovy verše s poukazem, že „*počká, až ty vaše rudé maliny dozrají*“ (srov. Listárna redakce. Červen 2, 1919/1920, č. 36, 6. 11., s. 332.). Kalista na to později v pamětech vzpomínal: „*Wolkeru to přece bodlo. Když jsme vycházeli z Unionky, postěžoval si mi živě. A já pochopil, že pro jeho citlivost, která nebyla menší citlivostí mojí, je to rána dosti citelná, která rozhodně nepřispěje k tomu, aby Wolker přilnul k prostředí Unionky nějakým pevnějším vztahem.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 543.).

³⁴³ Tamtéž, s. 543–544.

večera Uměleckého klubu v únoru 1920 a že členem spolku se ostatně oficiálně stává až v květnu 1920. Vzájemná korespondence Kalisty a Wolkerera zůstává relativně řídká ještě o prázdninách 1920, ve Wolkerových dopisech rodičům se Kalistovo jméno poprvé míhá dokonce až na podzim 1920. Oba přátelé byli v průběhu roku bezesporu v kontaktu, domnívám se však, že jejich intenzivnější styk začal nejdříve na jaře 1920 či spíše až na podzim téhož roku. Lze tak poněkud pochybovat o pravdivosti následujícího Kalistova tvrzení z pamětí, alespoň pokud jde o definitivnost Wolkerova příklonu ke komunismu před koncem první poloviny roku 1920: „*Během roku se mi podařilo v Praze dokázat i Jiřímu Wolkerovi, že současný mladý člověk musí být komunistou. Wolker přijal moji argumentaci a moji víru za svou a odjížděl na prázdniny už jako jasný a nekompromisní stoupenec nového hnutí.*“³⁴⁴

Zdá se však nepochybné, že to byl především právě Zdeněk Kalista, kdo Wolkerera v Praze orientoval jak politicky (komunismus), tak umělecky (expresionismus a unanimitismus), což ostatně dosvědčují ve svých vzpomínkách i Jaroslav Seifert³⁴⁵ a Vítězslav Nezval.³⁴⁶ Domnívám se nicméně, že zásadní zlom ve Wolkerově myšlenkovém vývoji nastává spíše až na podzim 1920.

Z Prahy dle Kalistových vzpomínek Wolker v červnu 1920 zároveň odjíždí jako čtenář německé expresionistické literatury, již mu zprostředkoval právě Zdeněk Kalista: „*Wolker se tehdy zabral skutečně hluboko do německého expresionismu, o kterém jsme byli předtím*

³⁴⁴ Tamtéž, s. 576.

³⁴⁵ „*Mnoho více v tomto ohledu [tj. s Wolkerovým příklonem k levici – doplnil VM] působilo na Wolkerera přátelství se Zdeňkem Kalistou, s kterým se v době svých právnických studií děлил o skromný pokojík na Smíchově v ulici Na Celné. Paní Wolkerová tento Kalistův vliv popírala, ale pravdu neměla. Byl to Kalista, který temperamentního, ale vážného studenta, příslušníka mladé generace strany národně demokratické, kde byl organizován i jeho otec, převedl na politickou levici a seznámil i s prostředím studentů, kteří obklopovali profesora Nejedlého v Kaulichově domě na Karlově náměstí. Právě tak ovlivnil jistě Kalista i chlapeckou atmosféru první knížky Wolkerovy. Teprve později, když Wolker poznal Horu [...], ozvala se v jeho poezii revoluční nota, která se mu pak stala vlastní. Byl jsem při tom, když Hora radil Wolkerovi, aby zanechal preciézních alur s Pánem Bohem. To ostatně platilo i pro mě, který jsem se rovněž nedovedl zbavit biblické a náboženské terminologie a pokoušel jsem se spojit dělnickou pěst a Lenina s křídly andělů.*“ (srov. SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 49–50.)

³⁴⁶ „*Bylo by zajímavé zkoumat vědeckým způsobem, kde se vzal tento důvěrný tón plný deminutiv a andělů ve verších některých básníků dvacátých let. Poněvadž jsem se vyvíjel mimo tento literární proud (moje deminutiva byla peříčky ze Šrámkových pampelišek), mohu s dosti velkou nadějí, že budu objektivní, vyslovit domněnku, že iniciátorem tohoto tónu u nás byl Zdeněk Kalista. Znal obstojně francouzsky, četl Apollinaira a jeho báseň Bílý sníh mu patrně učarovala tak, že s její pomocí došel k svým andělům. Ačkoli napsal Wolker epigram proti dospělým mužům, kteří se ‚milují s anděly‘, napsal ho nejen proti Kalistovi, který byl magnus parens těchto andělů, nýbrž také sám proti sobě. Při posledních redakcích svých prvních knížek mladí básníci tyto anděly vyháněli z ráje svých veršů, a poněvadž Kalistův Ráj srdce vyšel později než Wolkerův Host do domu, vyhnal jich víc než sám Wolker.*“ (srov. NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 87.). S tímto Nezvalovým tvrzením se lze v zásadě ztotožnit, otázkou však zůstává věrohodnost Nezvalovy povědomosti o Kalistově obeznámenosti s Apollinairovou básní „La blanche neige“. Na jaře 1920, kdy „Andělé“, údajný plagiat této Apollinairovy básně, vyšli, se totiž Nezval s Kalistou ještě neznal.

*mnoho spolu debatovali a s jehož jednotlivými představiteli jsem jej seznamoval.*³⁴⁷ O intenzitě Wolkerova dočasného okouzlení německým expresionismem vypovídá závěr jeho dopisu Kalistovi z kraje července 1920, v němž se se svým přítelem loučí s „*expresionistickým pozdravem*“.³⁴⁸ Byť se u Wolkerka zřejmě jednalo o vliv relativně krátkodobý, můžeme právě německý expresionismus označit jako platformu, na níž se dráhy Kalisty a Wolkerka začínají podivuhodným způsobem protínat. Rok 1919/1920 však dle mého mínění tvoří teprve pozvolnou předehtu; hlavní dějství tohoto příběhu se mělo odehrát teprve v měsících následujících.

A. M. Píša I

V květnu 1920 začíná korespondence Z. Kalisty s A. M. Píšou a tím i krátké, ale o to intenzivnější přátelství obou mladých literátů, jehož příběh charakterizoval Kalista později v hutné zkratce v *Tvářích ve stínu*: „*Historie jednoho přátelství, kterou chci vyprávět, je z nejpodivuhodnějších historií mých mladých let. Vracím-li se na její půdu, vracím se tam pro okouzlení, jakého mi druhá vzpomínka z těch, v nichž se vynořují moji literární soupeřníci z počátku let dvacátých, neposkytuje. A přece má tato historie velmi skromný, velmi zúžený epický obsah. [...] Má celkem velmi málo živých scén, snad pět šest, nejvýš deset. A jsou ještě jaksi potrhány, nemají vnější souvislosti. Je to historie, která se z největší části odehrává na papíře. [...] Plných 79 dopisů představuje tato kupa, a jakých dopisů! [...] Je to historie mládí po první světové válce, historie avantgardy, zrodilší se po roce 1918, zachycená do takových podrobností a záhybů, jako snad žádný druhý dokument ji nezachycuje.*“³⁴⁹ S tímto hodnocením se lze velmi dobře ztotožnit, jak z hlediska „atypičnosti“ vzájemného vztahu Kalista–Píša, tak z hlediska hodnocení kruciálního významu jejich vzájemné korespondence pro rekonstrukci vývoje mladé české poválečné literární avantgardy. Nepletu-li se, viděli se Kalista s Píšou od dubna 1920 do podzimu 1921, kdy Píša přechází do Prahy a kdy se vzájemné cesty obou začínají rozcházet, celkem pětkrát, jen jednou déle než na dva dny. O to intenzivnější pak byla jejich vzájemná korespondence: oba si vyměňovali s železnou pravidelností obsáhlé několikastránkové listy pravidelně v průměru jednou týdně z každé strany, v případě potřeby i častěji. Ač se korespondence nedochovala celá (chybí několik

³⁴⁷ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 76.

³⁴⁸ J. Wolker Z. Kalistovi, 4. července 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 50.

³⁴⁹ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 145–146.

prvních Píšových dopisů zhruba do začátku prázdnin 1920), nijak to nesnižuje její význam. Kalista Píšu podrobně zpravoval o aktuálních událostech pražského literárního života a bez obalu vyjadřoval i své osobní názory na jednotlivé události a problémy, Píšovy listy Kalistovi jsou pak na druhé straně asi nejrelevantnějším pramenem pro poznání jeho myšlenkového vývoje před odchodem do Prahy, vysoká frekvence a obsáhlost celé korespondence její význam pro literárněhistorický výzkum jen zvětšují.³⁵⁰

Oba mladí literáti se společně mihli již v časopise *Ruch*, kde Píša uveřejnil obsáhlou stat' „Středoškolský student nechce znáti literatury svého národa“, volající po reformách středoškolské výuky.³⁵¹ Poté se Píša dostává načas mimo Kalistův obzor. Oba mladé literáty na sebe znovu upozornila Marie Husová, Kalistova přítelkyně z dětství, roku 1920 studující stejně jako A. M. Píša na píseckém gymnáziu. Z jejího podnětu tedy Píša zřejmě někdy počátkem května 1920 napsal Kalistovi do Benátek první dopis.³⁵² Na význam korespondence s Píšou pro svůj růst Kalista vzpomínal později v pamětech následovně: „*Vedle Wolkerových dopisů jsem nejdychtivěji čekal dlouhé a nesmírně zajímavé dopisy mladého přítele [...], kterého jsem dotud ještě osobně nepoznal: septimána a vlastně už oktávána píseckého gymnázia Antonína Matěje Píši. [...] Už první dopis Píšův mne zaujal tak, že jsem nejen naň okamžitě odpověděl, ale i pokusil se mladého hochu připoutati k sobě blíž. Vskutku pak se mi podařilo, že mezi mnou a píseckým studentem rozvinula korespondence, nad kterou neznám v písemných dokladech z mého života krásnější. [...] O prázdninách 1920 byly [Píšovy dopisy – doplnil VM] mou nejživější duchovní potravou přijímanou zvenčí.*“³⁵³ Srovnání vzájemné korespondence Píša–Kalista a Kalista–Wolker poněkud problematizuje Kalistou hojně zdůrazňovaný význam jeho přátelství s Wolkerem, byť v tomto případě samozřejmě lze předpokládat intenzivnější osobní kontakt: přinejmenším pro prázdniny 1920 a spíše pak ještě

³⁵⁰ Znesnadňující faktor pro její další zpracování představuje vedle místy nečitelných rukopisů především to, že jak Píša, tak Kalista své dopisy jen velmi zřídka datovali. Zatímco Kalista se později pokusil pořadí svých listů Píšovi zpětně rekonstruovat a dopisy očísloval pořadovými čísly, jejichž chybnost částečně opravila již R. Ferklová, postrádají Kalistovy dopisy v Píšově fondu pro tyto účely jakékoli vodítko, resp. jejich inventarizace teprve v době dokončování této práce probíhá. Naneštěstí jsou tu bohužel od sebe odděleny i dopisy a jednotlivé přílohy k nim, což znemožňuje určit dataci některých Kalistových veršů. Vzájemným srovnáním obou řad se však autorovi práce podařilo celkovou chronologii rekonstruovat, minimálně pokud jde o absolutní pořadí a návaznost jednotlivých listů; v několika případech bylo možno doplnit i přesnou dataci jednotlivých dopisů. Datace neurčitá či přibližná je v poznámkovém aparátu zachycena v hranatých závorkách, jednotlivé dopisy jsou konkretizovány alespoň odkazem na Kalistovo číslování Píšových dopisů jemu či uvedením počátku textu v případě Kalistových listů Píšovi.

³⁵¹ PÍŠA, A. M.: Středoškolský student nechce znáti literatury svého národa. *Ruch* 1, 1919, č. 8, 31. 5., s. 205–213.

³⁵² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 574.

³⁵³ Tamtéž.

i pro podzim 1920 však dle mého mínění platí teze, že Kalistu a Píšu spojovalo přátelství minimálně srovnatelné, spíše však ještě větší intenzity než Kalistu a Wolkeru.

Zpočátku v korespondenci obou mladíků zaznamenáváme zřetelnou asymetrii vzájemného vztahu: o něco starší Kalista, pohybující se v pražském prostředí a mající kontakty na rozhodující osoby mladého literárního dění, vystupuje v roli vůdce a patrona, který uděluje do Písku či Volyně „otcovské“ rady Píšovi, ve školním roce 1919/1920 septimánu píseckého gymnázia. Píša se tak stává prvním v relativně dlouhé řadě Kalistových „učedníků“, kteří svého „mistra“ brzy přerostou a v lepším případě se s ním rozejdou, v horším do krve rozhádají, což byl ostatně nakonec právě případ mladého A. M. Píši.

Zpočátku ale Píša svou „učednickou“ roli plně respektuje a Kalistu jako svého staršího a zkušenějšího rádce plně uznává. Ostatně jeho dopisy svědčí o Píšově až přehnané skromnosti a nízké sebedůvěře a z nich plynoucímu vděku za každou pomoc ze strany přítele – a nutno uznat, že se Kalista uměl o své známé postarat či jim pomoci i na úkor vlastního osobního času a pohodlí. Již první dopisy tento Píšův respekt ke Kalistovi zřetelně dokazují – např. koncem července Píša prosí Kalistu o posudek svých literárních pokusů následujícím způsobem: *„Záleží mi speciálně na Tvém soudu víc, než si myslíš. Mnoho nadšen jsi nebyl, vid’? Až mi budeš odpovídat na ten druhý list, který Ti ještě zašlu, napiš mi laskavě, prosím, také něco o nich, ano? Je to pro mne nejen zhodnocujícím zúčtováním, ale i směrnicí.“*³⁵⁴

První osobní setkání obou mladíků, k němuž Kalista využil svou již zmiňovanou prázdninovou cestu na Šumavu, vzájemný vztah jen utužilo. Během společného odpoledne ve Volyni seznámil Píša Kalistu se svými básnickými pokusy, které Kalistu velmi zaujaly. Zřejmě právě Kalistovo následné naléhání na jejich publikaci (*„Málem bych byl zapomněl. Nezapomeň poslati tu svoji knížku k soutěži Zeyerova fondu.“*³⁵⁵) rozhodlo, že Píša, byť s velkým despektem, přihlásil svůj pozdější básnický debut *Dnem i nocí* do soutěže Zeyerova fondu. V polovině září o tom Kalistovi píše: *„Svoji knížku jsem již do Zeyerova fondu poslal. Dal jsem do ní 12 prací. [...] Z nových ničeho, je to spíše výbor než soubor. [...] Myslím, že to stačí. Je to beztak podnik předem pro mě ztracený.“*³⁵⁶ Jak na vydání *Dnem i nocí*, tak na vydání oněch „nových“ veršů, které dostaly v říjnu 1920 název *Nesrozumitelný svatý*, měl, jak bude ještě ukázáno v následujícím, Zdeněk Kalista více než výrazný podíl.

³⁵⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [30. (?) července 1920; dopis č. 21], s. [3].

³⁵⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [první polovina září 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem obdržel Tvůj dopis], s. [3].

³⁵⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [12. září 1920; dopis č. 8], s. [2].

Září 1920 je tak ve znamení dalšího růstu vzájemného přátelství – Píša vidí v Kalistovi oporu pro svůj budoucí tvůrčí rozvoj: „*Veliký význam a láska spočívá v podané ruce. Byla to právě již několikrát Tvoje bílá, měkká, teplá ruka, která mi přispěla v mukách, ne božích, ale lidských, třikrát lidských mukách mého rozcestí. Učiní tak opět? Prosím* —“³⁵⁷ A i Kalista nešetří ve vztahu ke svému mladšímu příteli slovy chvály: „*Ne, můj milý příteli, já vidím zcela zřetelně Tvůj vývoj a vidím tedy také, že dnes stojíš už výše než Franta Němec a že jsi už na prahu svého osobitého vývoje. Boží Tě chraňtež, nemysli si, že mluvím do větru.*“³⁵⁸ Podzim 1920 měl vzájemné přátelství a spolupráci jen prohloubit a posílit.

I. 3. Časopisy a texty

Vlastní autorská tvorba Zdeňka Kalisty zůstává, odhlédneme-li od jeho satirických příspěvků do Čapkova *Nebojsy*, v roce 1919/1920, alespoň pokud jde o publikované práce, nečetná. Pomineme-li juvenilní pokusy z *Domova* či *Ruchu* a školních časopisů a nerozsáhlou publicistiku v regionálním tisku, nenapočítáme u něj do září 1920 mnoho uveřejněných básní. V tomto ohledu byl Kalista předstížen jinými vrstevníky – M. Jirko, F. Němec, J. Knap či I. Suk již měli v této době publikovány své debutové knihy, co do kvantity neobstojí Kalista ani ve srovnání s A. Černíkem a výrazně nepředčí ani J. Wolkera či A. M. Píšu. Oficiálním „velkým“ Kalistovým debutem v celostátním literárním časopise se stala již zmiňovaná báseň „Člověk“ z *Cesty* z podzimu 1919. V této době se však Kalista už pokoušel prorazit i do Neumannova *Června*, ovšem kromě básně „Silnice“, publikované Neumannem zřejmě především ze sympatie k mladému literátovi, se mu to dlouho nedařilo, ba naopak byl Neumannem opakovaně odmítán. O Kalistově tvorbě z podzimu 1919 a zimy 1920 nemáme souvislejších zpráv. Můžeme jen odhadovat, že v této době vzniká Kalistova rukopisná sbírka duhamelovských veršů *První kniha*, od jejíhož vydání Kalista později upustil.

Snad i proto se zdá být následné vydání trojice básní „Andělé“, „Vzkříšení“ a „Zvěstování“ více než výrazným zlomem v jeho básnickém vývoji. Básně vznikly v průběhu dubna 1920 za „domácí léčby“ v Benátkách a právě jimi se Kalista naplno prosadil do Neumannova *Kmene*. Z vývojového hlediska pak právě ony nejmó výrazněji založily „poetiku

³⁵⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, 18. září 1920, [dopis č. 10], s. [2].

³⁵⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 18. září 1920; Můj milý příteli! Právě jsem dočetl Tvůj dopis...], s. [1].

andělů“, charakteristickou pro ranou Kalistovu básnickou tvorbu. Během prázdnin 1920 se Kalistova tvorba zintenzivňuje a roste i počet publikovaných prací, otiskovaných v drtivé většině ve *Kmeni*. Kromě básnických pokusů, o nichž bude řeč v dalším, je třeba v této souvislosti vyzdvihnout zřejmě první výraznější Kalistovu prózu „O cestě na Šumavu“, o okolnostech jejíhož vzniku již částečně byla řeč. Právě jí Kalista odstartoval poměrně dlouhou řadu svých krátkých lyrizovaných próz a básní v próze, ovlivněných zejména Ivanem Gollem a jinými expresionistickými autory, tvořících poměrně neznámou a přehlíženou část jeho tvůrčího odkazu. Vedle původní tvorby se Kalista v této době poměrně intenzivně nejspíše věnoval i překladům, zejména z Golla, Duhamela a Vildraca; jejich existenci můžeme dle pozdějších otisků důvodně předpokládat, pevnější prameny pro toto tvrzení však kromě dílčích zmínek v Kalistových vzpomínkových textech nemáme.³⁵⁹

Během prázdnin 1920 zároveň pozvolna vzniká plán Kalistovy debutové básnické sbírky a základ textů v ní otištěných. Začátkem září se tak Kalista již může svěřit Píšovi: „*A už docela vážně dělám svoji první knížku. Mám dokonce už určité ambice na její vydání. Z vytištěných básniček tam bude Zvěstování, Květinářka, Cihelna, ze známých Píseň na začátku, z próz O velikém zázraku (snad i Ulice a sad, ale velmi pochybuji), pak hra: Revoluce (dříve ‚Svatba‘), essay o nacionalismu v umění (ale ne ona odpověď Hofmanovi!), ty prózy, o nichž Ti dnes píšu a mnoho jiných věcí. Velmi tlustá (na můj obyčej) knížka. Název ještě nemám. Ten mi opravdu někdo musí poraditi. Podtitul: Láska. A neběží konečně o to, aby byla kniha formálně zcela jednotna. Dám sebe. Nic víc a nic míň. Nu, ale zatím ještě o té věci mlčme.*“³⁶⁰ Cesta od tohoto „*Praráje srdce*“ k tištěné podobě sbírky měla však být ještě velmi dlouhá a komplikovaná...

Kalistova raná satira

Do „velké“ literatury Kalista vlastně vstoupil na stránkách satirického týdeníku *Nebojsa*, který v letech po první světové válce vydával Josef Čapek. Tento fakt by neměl být přehlížen jako pouhé registrující konstatování: satira hrála v Kalistově tvorbě výraznou roli

³⁵⁹ V pozůstalosti Z. Kalisty v PNP je mezi jeho rukopisy uložena sloha s názvem „Básně /II/.: básně, koncepty, náčrty a fragmenty básní z let 1920–1921“. Domnívám se, že právě v ní je k nalezení řada jeho duhamelovských překladů.

³⁶⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem obdržel Tvůj dopis], s. [2].

prakticky po celou dobu jeho literární dráhy (příspěvky v *Nebojsovi* a později v *Sršatci*, o nichž ještě bude řeč v dalším, příležitostné drobné epigramy z dobového tisku 20. a 30. let, shrnuté ve sbírku *Hněvej ty se na mě, neb nehněvej*, účast v antologiích Vincyho Schwarze aj.), byť určitě kvalitativně nepatří mezi vrcholy Kalistových uměleckých snah. Pro naše účely Kalistova satirická tvorba získává význam nikoli svou hodnotou, ale dobovou aktuálností: právě v ní můžeme zřetelně pozorovat dynamiku vývoje Kalistova světového názoru a vztahů k ostatním představitelům kulturního života. Pojďme si proto alespoň v krátkosti načrtnout formu rané Kalistovy satiry z let 1919 a 1920 a její tematický záběr.

S *Nebojsou* začal Kalista spolupracovat ještě coby středoškolák – první příspěvek s názvem „Jeden vládní rada“³⁶¹ zde otiskl o vánocích roku 1918. Během svých středoškolských studií byl Kalista nucen užívat pseudonym – zvolil přitom jméno Zdeněk Viktor, odkazující k jeho jménům křestním, případně jeho odvozeniny. Tematicky míří jeho satiry a epigramy z let 1918–1920 především proti vyprázdněnosti a povrchnosti soudobého politického života („Jeden vládní rada“, „Řeč dra. Boučka“,³⁶² „Naše politika“,³⁶³ „Ministři republiky“³⁶⁴ aj.) a zejména pak proti katolické církvi a jejím představitelům. Kalista například útočil proti Karlu Dostálu-Lutinovovi a jeho rakušanství („Páter Lutinov“),³⁶⁵ rakušanství vůbec („*Říkalo se, co prý tam v hradě / strašidla provádějí kousků. / Ne v hradě – u svatého Víta / strašidla straší po Rakousku.*“ – „Ke změně na arcibiskupském stolci“),³⁶⁶ církevní agitaci na vesnici („*K vesnici jdou z vesnice / zahuhlané babice – / Svaté církve delegace*“ – „K+M+B 1919“)³⁶⁷ či proti Andreji Hlinkovi, který v této době patřil k oblíbeným terčům satir z *Nebojsy* (epigram „P. Andrej Hlinka, čili: Had, ohříváný na prsou“, v němž je Hlinka průhledně označován za „černého ptáka“).³⁶⁸

Vzhledem k nastíněné profilaci rané Kalistovy satiry z druhého ročníku časopisu (tj. do konce roku 1919) považuji za poměrně pravděpodobné, že Kalista publikoval i v ročníku třetím z roku 1920, tentokrát pod pseudonymem Viktor a nejspíše i šifrou V. a V. B. (Viktor Benátecký?), jejichž texty by tematicky a motivicky na Kalistovy texty z druhého ročníku

³⁶¹ Viktor, Zdeněk [=KALISTA, Zdeněk]: Jeden vládní rada. *Nebojsa* 1, 1918, č. 8, 26. 12., s. 4.

³⁶² Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: Řeč Dra. Boučka (v N. S. 11. července 1919). *Nebojsa* 2, 1919, č. 32, 7. 8., s. 255.

³⁶³ Viktor, Zdeněk [=KALISTA, Zdeněk]: Naše politika. *Nebojsa* 2, 1919, č. 38, 18. 9., s. 302.

³⁶⁴ Týž: Ministři republiky. *Nebojsa* 2, 1919, č. 39, 25. 9., s. 310.

³⁶⁵ Týž: Páter Lutinov. *Nebojsa* 2, 1919, č. 6, 6. 2., s. 47.

³⁶⁶ Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: K změně na arcibiskupském stolci. *Nebojsa* 2, 1919, č. 40, 2. 10., s. 319.

³⁶⁷ Viktor, Zdeněk [=KALISTA, Zdeněk]: K + M + B 1919. *Nebojsa* 2, 1919, č. 12, 20. 3., s. 96.

³⁶⁸ Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: P. Andrej Hlinka, čili: Had, ohříváný na prsou. *Nebojsa* 2, 1919, č. 40, 2. 10., s. 319.

časopisu zřetelně navazovaly („Trampoty Kordačovy“, „Orlům“, „Českým pámbíčkům“ aj.), nově však do textů těchto šifer proniká i problematika zahraniční (pokus Karla Habsburského o znovunastoupení na uherský trůn – „Karlíček“, či česko-polské vztahy – „Telegram“).³⁶⁹ Zřejmě prostřednictvím Kalistovým se do *Nebojsy* v listopadu 1920 dostala i Wolkerova satira „Modré s nebe“ se zřetelným protidevětsilským výpadem.³⁷⁰

Nejvýraznějším a nejobsáhlejším – a ostatně i pro naše účely nejzajímavějším – Kalistovým textem pro *Nebojsu* se však stal cyklus „Průvodce pražskou zoologickou zahradou“, který vycházel v průběhu srpna a září 1919.³⁷¹ Kalista v tomto textu předkládá fiktivní popis zástupců jednotlivých živočišných druhů v pražské ZOO, přičemž v každém jednotlivě zřetelně paroduje některou z postav soudobého politického či kulturního života; „identita“ parodované osoby je přitom většinou jednoduše odhalitelná z „latinské“ podoby jména daného živočišného druhu.

Opravdu „docela náhodně“ Kalista začíná u klerikála nádherného (*Cordacius sempervivens*). Nebohý pražský arcibiskup má v Kalistově podání „*zvláštní pokožku*“, kterou „*podle potřeby může navléknouti nebo svléknouti*“. Za „*jistých okolností*“ pak nesnáší „*některé dvojice barev*“ (červenobílá, černožlutá). K dovršení všeho je přitom klerikál označen za „*téměř již vyhynulého tvora*“.³⁷²

Ostrý výpad si Kalista dovolil proti Viktoru Dykovi, členu redakční rady časopisu. Dico victor, česky tučňák čínský, se totiž prý vyznačuje tím, že v rozčilení „*křičivá velice pronikavě*“, a žije v neustálých sporech s rudouchem divokým (*Stivinus Smeralii*), který ho v jeho domovině, „*v Mongolsku a na Sibíři*“, již skoro vyhubil.³⁷³ Svárlivý rudouch je však dle Kalisty mezi určitou částí obyvatelstva Prahy velmi oblíben: „*V Hyberské ulici např. bylo 46 exemplářů na prodej a byli v týdnu rozprodáni*“.³⁷⁴

Z dalších „zvířátek“ nám Kalista představuje např. černohlávka tureckého, jehož výzkumu se věnuje známý orientalista páter Dostál Lutinov, který je však autorem „*vratkých*

³⁶⁹ Srov. oddíl „Dubia“ v bibliografii Z. K., zde na s. 964–966. Šifra B. a V. B. není dešifrována ani v *Lexikonu české literatury*, dle databáze *České literární osobnosti* používali z autorů žijících v té době šifru V. B. mj. i Vojta Beneš a Gustav Jaroš-Gamma, o jejichž případném angažmá v *Nebojsovi* však nic konkrétního nevíme. V Retrospektivní bibliografii české literatury pak nalezneme jako možnost i jméno E. Basse, i tady ale zůstáváme na rovině spekulací.

³⁷⁰ F. X. Press [=WOLKER, Jiří]: Modré s nebe. *Nebojsa* 3, 1920, č. 47, 19. 11., s. 374–376. Pseudonym byl údajně vytištěn chybně a měl znít E. X. Press.

³⁷¹ Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: Průvodce pražskou zoologickou zahradou. *Nebojsa* 2, 1919, č. 35, 28. 8., s. 279–280; č. 36, 4. 9., s. 285 a 288; č. 37, 11. 9., s. 296–297; č. 38, 18. 9., s. 303–304 a č. 39, 25. 9., s. 312–313.

³⁷² Tamtéž, č. 35, 28. 8., s. 279–280.

³⁷³ Tamtéž, s. 280.

³⁷⁴ Tamtéž.

teorii“, v narážce na kosmopolitní židovstvo pak měňavce všežravého, bradatce tříhlavého (Anarchistes Neumani), jehož „*mláďata lhnou se v červnu*“,³⁷⁵ klerikála divokého s rozšířeným zobcem, lidově zvaného kadlčák, příživnický to druh žijící zejména na Moravě, prezidenta Státního pozemkového úřadu Karla Viškovského paroduje jako hrocha vyškovského, jeho stranického kolegu Práška pak jako koně zesnulého pirlipického sultána France Josepha a na paškál si samozřejmě musel vzít Andreje Hlinku alias nosorožce hlinitého vulgo Andreas martyr, který nejenže má „*veliké břicho*“ a „*odstávající uši*“, ale zejména jej prý charakterizuje prazvláštně deformovaný nosoroh ve tvaru kříže. V domestikované hospodářské zvířence pak Kalista paroduje poddajné a snadno ovlivnitelné domácí obyvatelstvo a prohlídka pozvolna končí u symptomatických klecí s „*velice opelichaným*“ lvem a hašteřícími se opicemi.³⁷⁶

Tato de facto jediná Kalistova satira v próze z tohoto období nám zřetelně ukazuje základní principy výstavby jeho satirických textů: parodovaná osoba, ať již konkretizovaná či typizovaná, je zesměšňována především prostřednictvím svého fyzického vzhledu, popř. své neznalosti a nevědomosti. Ve veršovaných satirách, většinou poměrně krátkých, vedle toho Kalista používá opakování týchž motivů v různých souvislostech („*Řeč dra. Boučka*“) či přímo kontrastního či paradoxního postavení dvou dějů vedle sebe („*Páter Lutinov*“), případně průhledných odkazů k aktuální společenskokulturní situaci. Úhrnně ale jistě nelze ranou Kalistovu satiru označit za nějak výraznou či výjimečnou.

Po rychlém nástupu před odchodem do Prahy však satira z Kalistovy tvorby načas mizí, resp. částečně se přelévá do jeho protináboženské agitace pro Volnou myšlenku. Znovu se vrací v závěru roku 1922, kdy začíná intenzivní spolupráce Kalisty a J. Seiferta v humoristickém týdeníku KSČ *Sršatec*. Témata a strategie Kalistovy satiry se však na stránkách tohoto časopisu zřetelně proměňují: protiklerikální a politická satira ustupuje do pozadí a na její místo nastupuje satira zaměřená především na dění v soudobém literárním životě.

³⁷⁵ Tamtéž, č. 36, 4. 9., s. 288.

³⁷⁶ Tamtéž, č. 39, 25. 9., s. 313.

Poetika andělů: „Andělé“, „Vzkříšení“ a „Zvěstování“

Formující se Kalistova básnická poetika stojí na jaře 1920 pod zřetelným vlivem soudobé Francie: unanimistů Duhamela, jehož *Compagnons* souběžně překládá, Vildraca a Romainse, na straně jedné a velkého vzoru mladé avantgardy Guillaumea Apollinaira na straně druhé. Na svou fascinaci „šalivým kouzelníkem“ v této době Kalista později vzpomínal následovně: „Zejména jsem si obnovoval v mysli verše šalivého kouzelníka Apollinaira [...]: verše jeho Alkoholů. Měl jsem už mezi svými knihami i překrásný Čapkův překlad Pásma a znal jsem celou řadu jeho veršů z paměti. [...] Začal jsem přemýšlet o tom, že se pokusím z Apollinaira překládat.“³⁷⁷ Roku 1920 však mladým literátům více konvenovala spíše tvorba unanimistů.

Svou roli při formování naivistické „poetiky andělů“ sehrála jistě i Kalistova znalost moderního výtvarného umění: mezi neuvědomované inspirátory své poetiky později radil především expresionistického malíře Paula Klee³⁷⁸ a jeho výtvarná díla „připomínající dětské malovánky a zaměřená právě tak k expresivnímu účinku a vyjádření (i politickému) jako moji Andělé, Vzkříšení [...] Poznal jsem tento expresionistický infantilismus mezi zmíněnými již umělecko-historickými publikacemi, jež zaplňovaly výkladní skříň knihkupectví U Zlatého klasu ve Spálené ulici, a nevylučuji, že se ten pohled nepozorovaně vloudil i mezi složky, které spolupůsobily na vzniku mých veršů.“³⁷⁹ O Kleeovi již počátkem třicátých let Kalista mluví přímo jako o „vlastním kmotru literárního primitivismu“.³⁸⁰

Působení výtvarného umění na Kalistu a mladou poválečnou literární generaci vůbec je neoddiskutovatelné,³⁸¹ ostatně nelze v této souvislosti nezpomenout ani výrazný vliv výtvarníků na umění předválečné a válečné moderny, charakteristický nejen pro české prostředí. Při tlumočení výtvarného umění svým generačním soupeřům sehrál klíčovou roli bezesporu Karel Teige jako hlava pozdějších devětsilských výtvarníků, jako byli L. Süß, A. Wachsmann, J. Havlíček či B. Feuerstein, které Kalista poznal v kruhu Unionky. Kalista sám vzpomíná, jak se v této době seznamoval s tvorbou P.

³⁷⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 556.

³⁷⁸ O dílo Paula Klee se zajímal i Karel Teige a je možné předpokládat, že právě on Kalistu k jeho tvorbě nasměroval, byť nelze vyloučit ani to, že se Kalista ke Kleeově tvorbě dostal nezávisle na Teigovi.

³⁷⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 558.

³⁸⁰ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 72.

³⁸¹ Srov. HOFFMEISTER, Adolf: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, zejména kapitola „Na vysvětlenou“ v úvodním oddíle, s. 81–94.

Cézanna, P. Picassa, A. Deraina, O. Kokoschky či E. Muncha.³⁸² Důležitost výtvarných vlivů pro svou tvorbu podtrhl později sám Kalista, když např. v *Kamarádu Wolkerovi* na tuto dobu vzpomínal takto: „Začal jsem se vůbec dívat na výtvarné umění jako na jakousi více méně neoddělitelnou součást moderního básnického tvoření, bez níž není si možno současného poetu mysliti.“³⁸³ Ostatně v této souvislosti je třeba připomenout Kalistovu původní profilaci na vysoké škole, kde se zpočátku upínal k dějinám umění, zejména gotického a renesančního: o Donatellovi dokonce zvažoval psát diplomovou práci. I ve *Dni* na podzim 1920 vedl původně výtvarný, nikoli literární referát.

Všesbratřující étos unanimistů, barevný ohňostroj Apollinairových obrazů a koneckonců i expresionistický patos však Kalista osobitě prolíná s přínosem vlastním: do jeho nově se formující naivisticko-primitivistické „poetiky andělů“ se vtírá oprošťující náhled malého dítěte, vnímajícího svět pomocí zjednodušených a nekomplikovaných obrazů a zbavujícího básnický jazyk složitého obrazného vyjadřování a rozkošaté větné syntaxe. Kalistovy básně z této epochy charakterizuje maximální výrazová oproštěnost a zaměření na jednoduchý nekomplikovaný obraz v základní kvalitě. Všimněme si přitom oslabené role adjektiva, které v těchto Kalistových verších ztrácí svou poetizující funkci, ale naopak je něčím, co – pokud se nevytrácí úplně – jakoby jen podtrhuje základní kvalitu obrazu. Typická je též kontaktnost Kalistových básní, které jsou hojně psány v první osobě plurálu, či se obrací k nepojmenovanému, typizovanému partnerovi – např. „ubohému bratru“ ze „Zvěstování“. Básnický svět Kalistových počátků je zřetelně kolektivní: lyrický subjekt v něm není sám, ale naopak je součástí většího kolektiva nebo alespoň větší kolektiv popisuje. Tyto verše pak zároveň vyznačuje i viditelná dějovost. V trojici zmíněných básní k tomu přistupuje ještě cílené zaměření na tezovitý slogan, jednoznačné a politicky angažované poselství („*Všichni andělé jsou socialisté*“ – b. „Andělé“; „*aby již nebylo vojny*“ – b. „Zvěstování“; „*Bratři, / ať žije svoboda / a rovnost všech lidí! /*“ – b. „Vzkříšení“): takto zřetelně politicky angažovaný již Kalista později ve svých verších nikdy nebude a vyvíjí se tak vlastně opačným směrem než A. M. Píša či J. Wolker.

Do Kalistova básnického světa zároveň hmatatelně vstupují obrazy spojené (i s jeho vlastním) dětstvím – svět andělů, náboženských her, dětských hraček a popěvek, které se skládají v idealizovaný svět všesbratřujícího dobra a lásky, v němž není konfliktů a bojů, ale vše splývá v obecnou harmonii, lásku a idylu. Můžeme tu pozorovat též výrazný vliv lidové

³⁸² KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 71.

³⁸³ Tamtéž, s. 72.

tvorby a zejména koled, jejich zpěvnosti, repetitivnosti a prostoty, který pro Kalistu zůstane charakteristický i později. Na pozadí této zdánlivé jednoduchosti a nekomplikovanosti však o to zřetelněji vystupovalo poselství jednotlivých Kalistových básní, formulované sice obdobně prostým a zdánlivě jednoduchým jazykem, který však umožňuje kýžené myšlenky vystoupit o to zřetelněji a expresivněji.

Kalistovy básně se pak tvorbě jeho vrstevníků už od „Andělů“ vymykají i svou koncentrovaností: jsou většinou krátkými úsečnými popěvkami vrhanými na plochu několika veršů. Značnou roli v nich sehraje i melodie: právě zpěvností se Kalista poměrně vymyká rozsáhlému rétorickému verši svých současníků. Domnívám se, že v posledních dvou bodech Kalista zřetelně, byť tento fakt nikde příliš nezdůrazňoval, navazuje na poetiku Karla Tomana, s nímž se na konci roku 1920 seznámil i osobně a s nímž jej později pojilo dlouholeté intenzivní přátelství vrcholící Tomanovým svědčením na Kalistově svatbě.

V pamětech *Po proudu života* s odstupem let popisoval Kalista svou tehdy nově vznikající poetiku následovně: „*V nucené samotě a soustředění mého zadního pokoje [...] začal v mé mysli vířit slova a tvary nových básniček – prudce odlišných od všeho, co jsem až dotud vytvořil. Nebylo snadno je převést do definitivní formy – právě proto, že byly tak odlišné od mého dosavadního tvoření. A tu chtě nechtě vynořovaly se jako jakás opora nebo spíš pomůcka pro jejich stavbu verše, jež, jak řečeno, odpovídaly svým ustrojením do značné míry atmosféře, ve které jsem tehdy ležel. Intonace dětských melodií – koled, jarních zpěvů, popěvek při hrách a jiných podobných – prostupovala se s touto inspirací a zvolna, zvolna se ve mně vytvářely první verše skutečně moje: verše dětsky křiklavých barev, plné naivity rafinovaného rázu a jakési umělé neohrabanosti, která dávala jejich myšlenkám vystoupiti s expresivní důrazností.*“³⁸⁴

Trojice básní „Andělé“, „Zvěstování“ a „Vzkříšení“ tak znamenala zřetelný zlom v Kalistově tvorbě: moment zformování jeho vlastní osobité poetiky. Přelomovostí těchto veršů si byl vědom i Kalista: „*Byl jsem si jist, že toto je opravdu cosi nového – že je to konečně Zdeněk Kalista zbavený v podstatě nánosů, které se na mne vrstvily od časů mých prvních počátků v duchu Vrchlického a Zeyera až po šedé, duhamelovsky střížené verše z poslední zimy, že jsem tu vylomil ze své duše opravdu kus nějakého nového světa.*“³⁸⁵ Novou kvalitou měla být i politická angažovanost těchto veršů, hraničící až s plakátovým

³⁸⁴ Týž: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 556–557.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 559.

sloganem,³⁸⁶ která měla působit na co nejširší vrstvy, zejména pak dělnictvo: „*Při vši rafinovanosti jejich uvědomoval jsem si od počátku, že jsou určeny pro široký okruh – pro masu, pro bojujícího dělníka především. Proto byly vrhány na papír vědomě jako afiše, jako plakáty – se vši křiklavostí, kterou plakát má. Uvědomoval jsem si i to, že právě toto určení, tento směr k širokému davu to je, který dráždí estétsky citící duše a činí jim moje básně nestravitelnými. Ale pochopí dělník moje verše?*“³⁸⁷

O to více byl Kalista zklamán jejich vlažným přijetím svými přáteli po návratu do Prahy: v Unionce se okolo nich prý rozhostilo „*bezradné ticho*“ a i u Jiřího Wolkeru údajně po prvním přečtení v tramvaji (!) vyvolaly spíše překvapení než chválu.³⁸⁸ O jejich prudkém odsudku ze strany Černíkovy již byla řeč. Zklamáný Kalista se tak rozhodl odeslat je Neumannovi do *Kmene*, kde s nimi však slavil triumfální úspěch: hned v následujícím čísle ze 27. května 1920 otiskl Neumann Kalistovi v *Kmeni* všechny tři zaslané básně na titulní straně: „*Už za necelý týden poté, co jsem svůj dopis vhodil do poštovní schránky, dívám se na titulní list nového čísla Neumannova Kmene [...] a tu pod hlavičkou jeho vidím všechny tři svoje básně. Byla to odpověď zcela jednoznačná.*“³⁸⁹ Neumann pak ocenil Kalistovi jeho texty i osobně a Pišovým prostřednictvím se ke Kalistovi dostala též i chvála jeho básní z úst K. Tomana, která samozřejmě zalichotila Kalistově ctižádosti: „*Tu mi řekl N. [Neumann – doplnil VM], co prý zkusil pro Tvé tři básně, ale že velké zadostiučinění obdržel tím, když prý k němu přišel Karel Toman a ptal se jej, kdo prý je to ten Kalista, ty básně že jsou velmi krásné.*“³⁹⁰ V korespondenci pak Kalistovy verše ocenil i Arnošt Ráž: „*Mně nejvíce se líbila básnička druhá, v níž přichází dvanáct apoštolů k ‚raněným a tichým‘ mrtvým. Je v ní kouzlo prostoty formální, jež obnažuje a přibližuje její krásnou myšlenku. Myslil jsem dokonce na to, že udělám Vám k té básničce obrázek, ale [...] nemohl jsem naráz docílit té prostoty a průzračnosti myšlenky Vaší.*“³⁹¹

Bezprostřední ohlas na otištění Kalistových veršů byl značný: nevoli vyvolala především báseň „*Vzkříšení*“ svým sbratřením výrazných revolucionářů české i světové

³⁸⁶ V *Kamarádu Wolkerovi* Kalista dokonce v souvislosti s „*Anděly*“ mluví o „*barvotiskové demagogii*“: „*Byly to v určitém slova smyslu plakáty: šlo mi o co možná nejprudší výraz nového životního obsahu, vyhranivšího se ve mně z odbojné nálady, [...] a proto užil jsem docela prostých formálních prostředků, snaže se napodobiti výraz dětského proverbského, zvedajícího těžce slovo za slovem. Vypadalo to jako barvotisková demagogie – pro mne byl to první samostatný krok ku předu.*“ (srov. týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 70.).

³⁸⁷ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 563.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 559–560.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 560.

³⁹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, 2. srpna 1920, [dopis č. 3], s. [2].

³⁹¹ LA PNP, fond Z. Kalista, A. Ráž Z. Kalistovi, 28. července 1920, s. [3–4].

historie – Spartaka, Žižky, Koziny, Saint-Simona a zejména dobově aktuálních Liebknechta a Lenina s Kristem Pánem pod rudým praporem. Zejména národnědemokratický tisk nenechal na Kalistovi nit suchou: „Dobrák kustos Akademické čítárny [...], když se dověděl, že já jsem ten nešťastný Kalista, který napsal do Kmene osudnou báseň o Leninovi, hleděl mne pečlivě seznámit s publicitou, které se pojednou mému jménu dostalo, – a přece prý nestačil zachytit všechno!“³⁹², vzpomínal s odstupem Kalista.

Národní listy totiž reagovaly prakticky obratem: v nepodepsané glose „Nový barvotisk“ psaly o Kalistových verších jako o „neumělecké a ještě nevkusnější šabloně“ a o tom, že „naše revoluční poesie však leckdy hrozí být šosáčtější a barvotiskovější, než jakou kdy jsme snášeli“.³⁹³ Časopis národnědemokratické mládeže *Zítřek* pak v glose „Socialisté v nebi?“ podepsané šifrou vgh. jen posměšně konstatuje: „Celkem zdá se, že p. Kalista byl odmítnut kdesi v Pečírkově kalendáři; a najde-li se časopis, který naivnosti p. Kalistovy uveřejňuje, jest to smutným dokumentem pro p. K. i časopis. Pokládá p. S. K. Neuman [sic!] správným krmítí severský proletariát tímto způsobem?“³⁹⁴

Pro odlehčení pak zmiňme i Kalistovu historku, která se prý odehrála ve vlaku při jeho cestě domů na prázdniny a již následně vyprávěl v dopise Pišovi: „Tak asi bylo mi zábavné, když onehdy jeden buržoust, se kterým jsem se ve vlaku dal do hovoru a který poznal z hovoru, že něco vím o moderním kumštu, začal mi vyprávěti hrozné věci o jakémsi Kalistovi, který píše prý hypermoderní básničky a jemuž prý, to pověděli dobře v Národních listech. Nakonec jsem se mu představil a odešel jsem.“³⁹⁵

Báseň „Andělé“ se, jak již bylo zmíněno, stala příčinou rozchodu Kalisty s jeho nejbližším přítelem z doby pražských počátků – Artušem Černíkem. Černík totiž „Anděle“ označil za plagiát z Apollinairovy básně „La blanche neige“ („Bílý sníh“) z *Alkoholů*, což se ctižádostivého Kalisty hluboce dotklo. O tom, jak hluboce jej Černíkův soud ranil, svědčí i pozdější Kalistova zevrubná obhajoba v pamětech: „Už základní intonace básně byla jiná: u Apollinaira byl dětský tón omezen na zásobu představ v básni shrnutých, u mne pronikal i do verbálního utváření jejího, které se schválně zřeklo rýmu (pro Apollinaira tak příznačného), aby neporušilo těžké linie slov, básni důsledně zachovávané. Ale ještě důraznější byl rozdíl v základním zaměření básně. Zatímco u Apollinaira nešlo než o rafinovanou hru představ, u

³⁹² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 562.

³⁹³ Nový barvotisk. *Národní listy* 60, 1920, č. 151, 3. 6., s. 3.

³⁹⁴ vgh. [=?]: Socialisté v nebi? *Zítřek* 2, 1920, č. 33, 3. 6., s. 4.

³⁹⁵ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [počátek července 1920; Milý příteli, myslil jsem si], s. [2].

*mne šlo spíše o plakát: o myšlenku, která měla být dětskými ústy a primitivismem dětské řeči zvýrazněna až do krajnosti. [...] Vyšel jsem – snad i neuvědoměle – z Apollinaire, ale dospěl jsem k tvaru zřetelně samostatnému.*³⁹⁶

Samostatnost vlastní poetiky pak podtrhuje srovnáním příbuznosti „Andělů“ a „Vzkříšení“: „*Tak prudce plakátového dojmu nebyl vybroušený, rafinovaný básník Alkoholů schopen, tak dravá barvitost byla naprosto cizí jeho přejemnělému naturelu. A naleznete snad u Apollinaire podobnou politicky vyhrocenou provokaci, jakou v té době bylo moje souřadění Krista a Mikuláše Lenina?*“³⁹⁷ Právě tuto juxtapozici Krista a Lenina Kalista vnímal jako svůj hlavní „copyright“. Např. v *Tvářích ve stínu* o „Vzkříšení“ napsal: „*Vzkříšení přinášelo jako první báseň v české poezii jméno všemi měšťáky tehdy proklínaného a zatracovaného Mikuláše /sic!/ Lenina. [... Měšťáci – doplnil VM] vybuchovali, že tohle není žádná poezie, že tohle vůbec není možno brát vážně, že je to výplod jakéhosi chorého pomatence apod.*“³⁹⁸

Neznáme přesně Černíkovu tezi, avšak motivická příbuznost Kalistových *Andělů* s anděly-dělníky a andělem-strojníkem a Apollinaireovy básně „*La blanche neige*“ s andělem-důstojníkem a andělem-kuchařem na rovině tohoto „andělského“ motivu je evidentní. Na druhé straně je nutno konstatovat, že zatímco Apollinaireova báseň je spíše hravou milostnou hříčkou s relativně pravidelným rytmem a rýmem, stavící na důmyslné hře s opakovacími figurami a výrazné melodické lince, klade Kalista důraz zřetelně na rovinu apelu a zdůrazňované politické teze. Odlišná pak je i melodická struktura básně a nerýmovaný verš. Vzhledem k četnosti motivu andělů v Kalistových verších z roku 1920 a následujících let se však lze spíše přiklonit k názoru, že o plagiát z Apollinaire v tomto případě nešlo, rozhodně ne vědomý.³⁹⁹ Podobné motivy navíc v této době můžeme najít i v tvorbě I. Golla a německých expresionistů vůbec. Nelze však určit, zda Kalista Gollovu tvorbu znal již před sepsáním „Andělů“, nebo ji poznal až těsně poté.

³⁹⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 557.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 558. Nikolaj Lenin byl jedním z Leninových pseudonymů, pod kterým uveřejňoval své politické práce. V roce 1920 u nás pod tímto jménem např. vycházely Leninovy texty v nakladatelství Sociální demokrat. Počeštěná verze tohoto pseudonymu Mikuláš Lenin byla zřejmě počátkem dvacátých let běžně užívanou podobou Leninova jména. Zcela jistě tedy nejde o záměrnou Kalistovu kontaminaci Leninova jména s „*oblíbenou dětskou postavou sv. Mikuláše*“, jak se domnívá Bernard Michel (srov. MICHEL, Bernard: *Praha – město evropské avantgardy 1895–1928*. Praha: Argo, 2010, s. 278.).

³⁹⁸ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 55–56.

³⁹⁹ Kalista dokonce později tuto Apollinaireovu báseň do češtiny přeložil, jeho překlad však pochází až z poloviny třicátých let (srov. APOLLINAIRE, Guillaume: Bílý sníh. Přel. Zd. Kalista. *Právo lidu* 44, 1935, č. 302, 29. 12., příl. s. 1.).

Na trojici básní „Andělé“, „Vzkříšení“ a „Zvěstování“ Kalista v *Kmeni* rychle navázal dalšími verši, které dále rozvíjely jeho výše načrtnutou poetiku, jež se ani v roce 1921 příliš neměnila. Právě tyto verše tvořily základ Kalistovy prvotiny *Ráj srdce*. Její geneze bude ještě zevrubněji popsána v následujícím, prozatím alespoň konstatujme, že prvotní verze sbírky zřejmě pracovala s biblickými a náboženskými motivy mnohem výrazněji než definitivní znění; již od podzimu 1920 však Kalista, zdá se, novozákonní motivy ve svých verších poněkud redukoval či alespoň oslaboval (báseň „Květinářka“ aj.).⁴⁰⁰ O tom vypovídá i Kalistovo rozhořčení nad otisknutím básně „Golgota“, užívající jím už několikrát opakovaný motiv Krista-spasitele, z dopisu A. M. Píšovi z konce září 1920: „*Ovšem nedějí se na světě jen příjemné věci. Neumann mi proti mé vůli otiskl v *Kmeni* 3 staré básničky a dal jim nadpis *Z nových (!!!) básní. Psal jsem mu asi před 14 dny, aby ty básničky spálil. Nechci se k nim znát. Jenom Květinářku jsem jakž takž přijal. Ale aspoň Gulgota, ta kdyby tam nebyla! Ta! [...] Ty básničky jsou současné, Hochovi*“.⁴⁰¹ Pro genezi Kalistovy debutové sbírky se však dle mého mínění stane mnohem výraznější období podzimu 1920 a následující zimy, kdy se začíná výrazně rozvíjet Kalistovo přátelství s Jiřím Wolkerem. Na konci léta 1920 zatím Kalista, zdá se, hledal cestu od svých „Andělů“ dál a snažil se o větší rozšíření motivického repertoáru své poezie.*

Zároveň Kalista již před prázdninami 1920 začíná přemýšlet o vydání své první sbírky veršů. Jeho představy o její podobě jsou však zatím velmi mlhavé a neurčité a jednotlivé zmínky o chystané knize můžeme chápat spíše jako snahu pochlubit se před A. M. Píšou než jako konkrétní a reálný plán. Poprvé se o své sbírce zmiňuje hned v jednom ze svých prvních dopisů na jih: „*Psal jsi trochu o mých knížkách. Ale musím Ti říci, že jsou dosud zcela malé. V představě je hotova první kniha. Tam mám sice jen asi 10 básniček hotových trochu, ale zbývá mi ještě několik dobrých nápadů, které probrousím a dám tam.*“⁴⁰² Avšak koncem června Píšovi dokonce ve spojitosti s jednou svou novou básní nadhazuje chystané dokončení své debutové sbírky: „*Dám ji asi na začátek té knížky, co ukončuji (s *Anděly, Zvěstováním, Nemocníci atd.*). Tak, jak jsem tu básničku udělal, se mi dosti líbí. Všimni si komposice: samé tiché, měkké linie (andělé, beránci, ovečky, láska, milost boží, vlídnost, tuláci s liliemi,*

⁴⁰⁰ KALISTA, Zdeněk: Z nových básní. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 25, 2. 9., s. 289.

⁴⁰¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem obdržel Tvůj dopis], s. [1].

⁴⁰² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek května 1920; Milý příteli! Já jsem se se svou nemocí dostal tak daleko], s. [2–3].

úsměvná epizoda o Adamovi a Evě) a to je moje maminka.“⁴⁰³ V červenci se pak dokonce zmiňuje i o chystané knize próz: „Já možná dokončím jednu knížku přes tyto prázdniny a pak bych hledal nakladatele. Bude tam asi 20 básniček, 35 stránek, snad obrázek. [...] Možná také, že dodělám 3 kratší prózy a to by byla druhá knížka.“⁴⁰⁴ Konkrétnější informace však o Kalistových plánech z této doby nemáme. Zřetelněji se měly obrysy budoucího *Ráje srdce* začít rýsovat až na podzim 1920 a cesta k jeho vydání měla být ještě velmi dlouhá.

Počátky Kalisty-dramatika

Po návratu do Prahy po nemoci se Kalista v květnu 1920 v rámci Uměleckého klubu angažoval i v sekci divadelní, o níž však téměř nic nevíme; snad stojí v užší souvislosti s výše zmiňovaným plánem dadaistického kabaretu.⁴⁰⁵ V dopise Píšovi ze 13. května 1920 se Kalista zmiňuje o plánu divadelního představení Uměleckého klubu, na jehož programu měla být i Kalistova autorská jednoaktovka *Svatba*: „Asi počátkem června budeme mít první představení ve Švandově divadle, ve stylu jeho (Borem pořádaných) komorních her. Budou to tři aktovky: moje *Svatba* (Bartoš řekl, že nám pro ni rozbijí divadlo), jedna středověká pašijová hra a jedna z němčiny přeložená expresionistická aktovka. [...] Nezabije-li nás publikum při těch hrách, půjdeme propagovati krutou modernu na venkov. Jistě asi pojedeme do Mladé Boleslavě, do Pardubic, Olomouce a snad do Tábora.“⁴⁰⁶ Velké plány na zájezdní turné však vzaly záhy za své; o necelých 14 dní se Kalista zmiňuje Píšovi o tom, že provedení se odkládá na podzim: „Režii nebude míti Bor. Dám ji asi svému příteli Proxovi a scénu postaví buď Rykr nebo Hofmeistr.“⁴⁰⁷ Později pak z tohoto plánu nejspíše sešlo úplně.

Kalistovy dramatické ambice nicméně brzy nabyly hmatatelnější podoby. Již v této době jej totiž zaměstnala práce na pozdější hře *Loupežníci a městečko*, neboť prakticky souběžně se „Svatbou“ začal Kalista pod titulem „Kyklopos“ (či později „Kyklopové“) psát dramatickou scénu, která se měla stát zárodkem jeho pozdějšího dramatu. Píšovi o obou projektovaných dramatech počátkem května trochu vychloubavě napsal: „Stavím nové

⁴⁰³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. (?) června 1920; Milý příteli – píši ještě dnes, v úterý dopis], s. [3].

⁴⁰⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek července 1920; Milý příteli, myslil jsem si], s. [3].

⁴⁰⁵ O dadaistickém kabaretu „Zelený had“ více srov. s. 96–97.

⁴⁰⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [13. května 1920; Milý příteli! Já jsem tedy už zcela zdrav], s. [3].

⁴⁰⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, 23. května 1920, s. [2].

divadlo. Udělal jsem jednu aktovku, která je ještě divočejší než Tvoje báseň a jmenuje se ‚Svatba‘. Řeknu Ti jen, že v ní vystupují muž, ženich, nevěsta, Čiňan, básník, 2 gymnazistky, cizinec, farář, jeden ze 3 králů z východu, anděl, čert, prodavač zrcátek, sbor a ještě jiní lidé. [...] A teď napíšeš ještě jednu aktovku, která se bude jmenovati *Kyklopos*. [...] Jenomže můj *Kyklopos* nebydlí na ostrově, ale je to cirkusový zápasník. Kromě něho vystupuje tam Kristus, flašinetář, zloděj, lampář, *Odyseus*, gymnasista a Homér. Tedy bláznovství?⁴⁰⁸ Bohužel se v této otázce nemůžeme opřít o jakýkoli nárys textu, avšak jen proponovaný výčet jednajících osob ukazuje zřetelně k hlavnímu rysu soudobé Kalistovy tvůrčí poetiky, jejímž výrazem se stali již rozebírání „Andělů“ a další básně z *Kmene* – záměrné provokativnosti a kontrastnosti jeho textů, opírající se o kontrast mezi konkrétními historickými či literárními postavami (Kristus, Homér, *Odyseus*) a typizovanými zástupci soudobého světa (lampář, gymnazistky), nad nimiž poletují symbolizovaní andělé, a aktualizací historické či mytologické látky (*Kyklopos* jako cirkusový zápasník, andělé socialisté, Žižka jako komunista). I tyto Kalistovy tvůrčí aktivity tak mohou být dokladem zavilé snahy o tvůrčí modernost, která byla jedním z hlavních hesel a cílů formující se avantgardní mládeže. Kalista k této věci později poznamenal: „Musili jsme vsadit především na kartu modernosti: představit se tehdejší pražské veřejnosti jako představitelé toho nejavantgardnějšího, co v současné kultuře je, udivit ji a upoutat co nejsmělejšími experimenty.“⁴⁰⁹ Neexistence těchto textů nám ale znemožňuje rozklíčovat jejich poměr k dadaistickému hnutí, kam Kalista později svou *Svatbu* řadil.⁴¹⁰

Prózy

Kalistovy prózy stojí z dnešního hlediska ve stínu Kalistovy tvorby básnické, neboť se nikdy nedočkaly oficiálního souborného knižního vydání – jen některé kratší básnické prózy se dostaly do sbírky *Zápasníci*. V počátcích Kalistovy tvorby však jeho prozaické pokusy znamenají integrální doplněk jeho textů básnických, kterým stojí blízko svou motivickou výstavbou i ideovým poselstvím. První kratší prozaické pokusy začíná mladý Kalista psát v první polovině roku 1920, nejspíše až po napsání „Andělů“ a „Zvěstování“. Jim stojí

⁴⁰⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek května 1920; Milý příteli! Já jsem se se svou nemocí dostal tak daleko], s. [3–4].

⁴⁰⁹ KALISTA, Zdeněk: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst 1997, s. 254.

⁴¹⁰ Týž: Dada v počátcích generace. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 112–114.

nejblíže próza „Hoch“ otištěná v *Kmeni* v srpnu 1920.⁴¹¹ Její hodnota je z dnešního hlediska spíše jen vývojová, ostatně sám Kalista měl o jejím přijetí pochybnosti již v momentě jejího vydání, když o ní Pišovi psal: „V ‚Kmeni‘ jsi asi četl mého ‚Hocha‘. Jsem docela nešťasten. Vím, že lidé tomu nebudou asi zcela rozumět. Ale, prosím Tě, rozuměj tomu alespoň Ty! Pochop to! Nejnešťastnější je podtitul: legenda. Všichni lidé si myslí, že v legendě musí být symbol. [...] Jde o to, udělati z těch obrazů, z těch linií hocha, naivně zbožného, dobrého dítěte. Něčeho nadmyslného. Já vím, že tomu ani Neumann nerozuměl, že to chápal jen intuitivně. Je to nehezké, že jsem užil obrazu, svádějícího k zvyku symbolisace, nebo vykládání symbolů. A podtitul!“⁴¹²

Celou povídku můžeme označit za pendant „Andělů“, který rozvíjí (či spíše opakuje) jejich poetiku v prozaické formě, nutno ale zároveň říci, že poněkud násilně a neústrojně. Kalista v této „legendě“ aktualizuje novozákonní látku o Kristově zmrtvýchvstání: v apokalypticky líčené scéně rozkládajícího se světa války a bojů, zřetelně odpovídajícímu soudobé skutečnosti (tramvaje, dělníci, železnice, biograf, dokonce i fiktivní Vyšehradská třída, lokalizující povídku do prostoru Prahy), se malý hoch vydává zachránit lidstvo tím, že najde Kristovu krev, jíž spasí všechny trpící. Na své cestě ale neuspěje (naposled symbolicky u chrámového kněze). V tu dobu přichází na svět podruhé Ježíš Kristus, aby trpěl za hříchy lidstva – motiv, který Kalista v nejranější fázi své tvorby používal opakovaně a v němž se asi nejzřetelněji snoubí jeho kontaminace komunismu a křesťanských ideálů. Kristus je ale v próze následně označen za bolševika a odsouzen k smrti: „V tu dobu trpěl Kristus Pán po druhé za hříchy lidstva. Přišel na svět jako dobrotivý tulák s bílou lilii v ruce, nesa slávu milosti boží, a zlí ho vzali, svázali a odsoudili. Řekli, že ho odsuzují proto, že je bolševikem a vydali ho na smrt a jeho lilii zabili.“⁴¹³ Odsouzeného Krista pak pohřbí „dva pokorní komunisté“. Třetího dne se kolem jeho hrobu shromáždí dělníci, kteří „tuší, že se stane největší zázrak světa“ a Kristus vstane z mrtvých. Při té příležitosti naplní hochův pohár svou krví a svět je za prozpěvování andělů a všeobecného veselí spasen: „Lidé chodili a brali krev Kristovu a kolem vznášela se veliká sovětská republika božího míru a lásky.“⁴¹⁴

Tato próza tak de facto doslova opakuje tvárné postupy i ideové vyznění básní z květnového *Kmene*: v rozšířenější podobě pak předkládá Kalistovu básnickou vizi boje proti stávajícímu společenskému řádu, v níž je svět spasitelný nikoli ozbrojeným bojem, ale

⁴¹¹ Tyž: Hoch. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 22, 12. 8., s. 254–255.

⁴¹² LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [půle srpna 1920; Milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [2].

⁴¹³ KALISTA, Zdeněk: Hoch. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 22, 12. 8., s. 255.

⁴¹⁴ Tamtéž.

pokorou a patosem sebeobětujícího gesta. Opakují se i blíže neurčené typizované postavy, naivizující dětský náhled na svět, projevující se jak na rovině motivické, tak na rovině větné stavby, a především opakuje se i způsob pointování textu: aktualizace biblické látky zasazením do soudobých reálií se zřetelným závěrečným politickým apelem. Za „nové“ v Kalistově tvorbě, samozřejmě však za zřetelně epigonské z hlediska celkového literárního vývoje, tak můžeme v této próze označit jen zřetelné pronikání apokalyptických vizí expresionismu v líčení rozkládajícího se světa plného děsivého utrpení anonymního nerozčleněného davu: „*Zdvihl se těžký víchr a nebylo viděti proroků a nebylo jich slyšeti, protože miliony lidí volaly, řvaly, plakaly, křičely a chroptěly neláskou. Nebylo viděti Krista Pána, ani nebe nebylo viděti, neboť krev se měnila v ohromné oblaky a pila dým a šířila se a rostla a hučela jako sesouvající se úbočí hor.*“⁴¹⁵

Expresionistické postupy však Kalistu inspirovaly i v jeho dalších prózách z této doby; inspiračním zdrojem Kalistovi v tomto byl zřejmě Ivan Goll a jeho úsečné prozaické texty, z nichž Kalista touto dobou začíná překládat. Mám zde na mysli zejména prózy „O velikém zázraku“ a „Ulice a sad“,⁴¹⁶ časově zřejmě mladší než „Hoch“. Kalistův jazyk je v nich oproti předchozí próze úsečnější a patetičtější (vysoká frekvence zvolacích vět), oslaben je naivizující náhled i politická tendence, řeč se výrazněji symbolizuje, obrazy získávají konkrétnější, až naturalizující příděch a v textech se objevuje pro Kalistu netypický motiv činné akce – vraždy, byť zčásti ospravedlnitelné.

Vrcholem Kalistova opojení expresionismem se však stala již několikrát zmiňovaná próza „O cestě na Šumavu“, inspirovaná jeho prázdninovou cestou.⁴¹⁷ Její první verze, datovaná 22. srpnem 1920 do Volyně, vyšla už tři týdny poté v Neumannově *Kmeni*. Oproti pozdějšímu otisku ze *Zápasníků* je o něco rozsáhlejší.⁴¹⁸ Tato próza patří dle mého soudu k tomu nejzdařilejšímu z tvorby mladého Z. Kalisty, o čemž svědčí nejen její kladná přijetí S. K. Neumannem či A. M. Píšou. Bezesporu však zároveň tento text znamená první zřetelný, avšak zároveň ojedinělý odklon od „poetiky andělů“, který byl zpočátku pozorovatelný pouze v Kalistově próze. Kalista v „Cestě na Šumavu“ předkládá zdařilé kaleidoskopické vyličení dojmů z cesty: rychlými a úsečnými větami, sdruženými do kratších rytmizovaných scénérií, dosahuje výrazové úspornosti a klade před nás sled jednotlivých dílčích obrazů či spíše jen průblesků jednotlivých fotografií z cesty. Svou roli snad mohla sehrát i recepce možností

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 254.

⁴¹⁶ Týž: Dvě prózy. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 24, 26. 8., s. 277–278.

⁴¹⁷ Týž: O cestě na Šumavu. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 27, 16. 9., s. 314–316.

⁴¹⁸ Kalista pro pozdější otisk v *Zápasnících* prózu poněkud přepracoval, zejména ji oslabil o některé konkrétní detaily, aby mohl posílit údernost imaginativního básnického líčení šumavské krajiny.

filmového pásu – Kalista zřetelně oslabuje dějovost (z jeho textu nápadně mizí slovesa), koherenci a soudržnost jednotlivých částí textu ve prospěch jeho dynamizace a zvýšení rychlosti střídání jednotlivých scén. Spojení mezi jednotlivými obrazy je minimalizováno a zřetelně oslabena je i kauzalita prózy. Z Kalistova textu číší fascinace prostorem a možností volného pohybu, touha opájet se novými vzruchy a obrazy, která ho za dva roky vyžene na dlouhé cesty po Evropě: „*Není potřebí spočívati v kilometrech vzdálenosti mezi body. Vlna. Několik vln. Nezáleží na počtu, ale na rytmu. / Jsem nekonečná řada bodů. Součet jejich. / Dýchám. Předtím jsem nedýchal. / Nade mnou je prostor. Nesoustřeďuji ho, nezmenšuji ho, ale rozvádím ho do nekonečna. / Stoupáme. / Boty, zablácené těžce únavou, oschly. / Není na nich než lehký prach. To proto, že nejsem na zemi. / Stávám se prostorem.*“⁴¹⁹ V opakovaném volání po míru a sbratření všech lidí v celé próze a konec konců i závěrečnou scénou, v níž se lyrickému subjektu dostává pohostinství v „*domě bílé pohostinnosti*“, lze pozorovat i pozvolné pronikání unanimistických vlivů do Kalistových textů, které se však v tomto ohledu velmi sbližují s poetikou soudobého německého expresionismu.

Podobně pronikají vlivy obou mladou generací dominantně recipovaných proudů západní literatury i do Kalistovy prózy „*Stavení*“, jeho prvním literárním pokusu otištěném v *Rudém právu*,⁴²⁰ vystavěné na kontrastu mezi expresionisticky děsivě líčenou válečnou scénérií („*Bylo to strašné, když na povrchu se objevovaly náplně odvodňovacích kanálů smrti. [...] V kanálech smrti, navzájem spojených, už cosi teklo. Pomalu a příšerně mokvaly stěny. [...] Smrt tekla docela neslyšně po dně. – Nebylo světel. [...] Děs, poskakující s pitvorným gestem s [sic!] keře na keř, ze svistu listí na pohyb větévky a křoví, stal se ještě konkrétnějším.*“)⁴²¹ a unanimisticky smířlivou reakcí obyčejných vojáků obou armád, kteří se uprostřed bojů náhodně sešli v osamoceném lesním stavení („*Stanuli tváří v tvář. Poznali ve svitu lampiček svoje nepřátelství. Ale vlídnost stavení přemohla krutá slova, na která zvykli ve válce. Nepromluvili, ale pocítili, že je třeba na tu chvíli státi se bratry. Se sklopenýma očima jako hříšníci podali si ruce.*“).⁴²²

Kalistova raná próza tak s výjimkou *Cesty na Šumavu* stojí pod zřetelným vlivem zahraničních impulsů a její hodnota zůstává spíše dokumentační než kvalitativní. Zároveň ale patří tyto Kalistovy nejranější texty k nejzajímavějším prózám, které v první polovině dvacátých let Kalista napíše.

⁴¹⁹ KALISTA, Zdeněk: O cestě na Šumavu. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 27, 16. 9., s. 315.

⁴²⁰ Týž: *Stavení*. *Rudé právo* 1, 1920, č. 30, 24. 10., příl. Dělnická besídka, č. 42, s. 166–167.

⁴²¹ Tamtéž, s. 166.

⁴²² Tamtéž, s. 167.

Počátky *Orfea*

„Jděte a kupujte tento list poctivých dělníků ducha, jejich láska patří chudým této země i celého světa! Hanba všem měšťákům, kteří čtou špatné romány! Hanba mládeži XX. věku, která by zapřela mladou krev a nešla si koupit Orfea. Či myslíte, že budou spaseni dospělí, reakcionáři, antibolševici? Čtěte, ochutnejte, pochopte! Sursum corda!“⁴²³

ARTUŠ ČERNÍK, září 1920

Výčet Kalistových literárních snah sezóny 1919/1920 by nebyl úplný bez detailnější zmínky o počátcích časopisu *Orfeus*, který byl od jara 1920 připravován na půdě Šakova Uměleckého klubu. Jedním z hlavních cílů, který mladí avantgardisté chtěli svým spojením s V. V. Šakem realizovat, bylo totiž jednoznačně právě vydávání generačního časopisu, který by jim umožňoval představit se na veřejnosti prostřednictvím své vlastní tribuny, věnované především jejich snahám, a otevírala jim prostor k prosazení na literárním kolbišti. Volný prostor jim sice nabízel především S. K. Neumann ve svém *Kmeni* a *Červnu*, které byly mezi mladými levicově orientovanými autory bezesporu nejrespektovanějšími časopisy, řada z mladých tiskla i v tradičnější *Cestě* a posléze i ve Vrbově *Prameni*, ty však politicky poměrně citlivým avantgardistům často nekonvenovaly právě pro své „měšťácké“ vedení. Mladí avantgardisté tak stále zřetelněji pociťovali potřebu býti slyšeni skrze samostatný časopis.

Pomineme-li někdejší *Ruch*, v němž se těsně po první válce jako středoškoláci poprvé sešli zástupci nastupujícího literárního pokolení, mj. Teige, Černík, Píša, Wolker, Weil, Kalista a jiní, a nedlouho existující *Republiku*, v níž se však Teigeho skupince nepodařilo ani ujmout vedoucí pozice, ani dlouhodoběji prosadit, stal se nově vzniklý časopis *Orfeus*, který se rozhodl literární odbor Šakova Uměleckého klubu začít vydávat v zimě 1920, první společnou tribunou „generace roku 1900“.

Název časopisu, odkazující k mytologickému antickému pěvci, pocházel z okruhu Teigeho skupinky. Kalista ve svých vzpomínkách nabízí dokonce dvě varianty vysvětlení

⁴²³ ač. [=ČERNÍK, Artuš]: Poznámky o umění. *Rovnost* 36, 1920, č. 261, 21. 9., s. 4–5; citát s. 5.

jeho vzniku: v pamětech tvrdí, že titul byl prý odvozen dle jedné Fričovy básně,⁴²⁴ v *Kamarádu Wolkerovi* připisuje autorství titulu Vaňkovi či samotnému Teigovi.⁴²⁵ Ač mělo jít o společnou tribunu literární a výtvarné sekce Uměleckého klubu, snažila se Teigeho družina od počátku získat vedení časopisu pro sebe, což se jí nakonec i podařilo. Výrazný spor se proto vedl již o osobu hlavního redaktora. Mladí se nedovedli shodnout na jméně ze svého středu, přičemž se „nedevětsilská“ část Uměleckého klubu bránila tomu, aby byl za redaktora zvolen někdo z Teigovy skupinky. Uvažovaným nestranným kandidátem byl mj. Arnošt Ráž,⁴²⁶ nakonec však byl jako kompromisní řešení zvolen o něco starší Ladislav Vladyka (*1893), který téhož roku debutoval sbírkou *Cizí město* vydanou u Fr. Borového. Kalista ve vzpomínkách tvrdil, že Vladyka měl blízko ke K. Teigemu: „*Druhé křídlo spolku, vedené Teigem, dovedlo si v prvním čísle zjednat, jednak agilností Teigovou, který vzal na se řízení výtvarné části revue a z tohoto místa pak kormidloval do značné míry celému listu, jednak díky sympatiím vlastního vedoucího redaktora Ladislava Vladyky, přes zdání jakési neutrálnosti nakloněného plně na stranu pražské literární mládeže, tj. Teigeho, Vaňka, Hoffmeistra a jejich přátel z gymnasia v Křemencově ulici, [...] převahu.*“⁴²⁷ V reálu se ale spíše zdá, že Vladyka nebyl příliš průrazný a Teige si jeho prostřednictvím nebo vedle něj dovedl prosadit svou.⁴²⁸ Kalista Vladyku sice znal již z Unionky,⁴²⁹ nicméně nějaké bližší přátelství se mezi oběma literáty nerozvinulo. Překážkou přitom byl nejen určitý věkový rozdíl mezi oběma, ale též odlišné umělecké krédo. V dopise z července 1920 tak přibližoval Kalista Pišovi Vladyku následovně: „*Tedy Vladyka je člověk na půl cestě. [...] V řízení Orfea snad bude dobrý. [...] Je sice diplomat, ale takový, že vždycky prosadí svoji, kromě případů, kdy naň působí určité osobnosti, o nichž cítí, že jsou silnější než on. Jeho básničky se mi také všechny nezamlouvají. On je impresionista, nebo říká, že je impresionista. Ale celkem impresie je velmi chabá.*“⁴³⁰

Již od počátku existence časopisu však bylo zřetelné, že jeho vydávání není Šakovou prioritou: V. V. Šak byl nicméně ochoten časopis dočasně finančně krýt a tisknout jej ve své tiskárně „Presto“. S tou však mladí nebyli příliš spokojeni, neboť, jak vzpomíná Kalista,

⁴²⁴ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 599. V knižně vydaných Fričových sbírkách ovšem tato báseň zařazena není.

⁴²⁵ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 32–33.

⁴²⁶ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 107.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 159.

⁴²⁸ Za zmínku stojí, že Vladyka jako redaktor listu nepublikoval v žádném čísle časopisu ani jeden svůj beletristický text.

⁴²⁹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 34.

⁴³⁰ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [konec července 1920; Milý příteli! Především mi odpusť], s. [2].

„tiskárna Šakova [...] disponovala jen neordinárnějšími typovými a vůbec typografickými možnostmi“.⁴³¹ V průběhu dubna 1920 se proto Teige a spol. pokoušeli získat některou ze zavedených tiskáren, avšak bez úspěchu. Ztroskotal též pokus o domluvu s pražskou Rebcovou tiskárnou, s níž vyjednával přímo L. Vladyka.⁴³² Nakonec tedy nezbyvalo opravdu nic jiného než *Orfeu* nechat tisknout v Šakově „Prestu“, které však bylo plně vytíženo jinými Šakovými požadavky, což tisk časopisu neúměrně natahovalo. Kalista sice oznamoval již v květnu Píšovi, že „*Orfeus už našel tiskárnu, zbývá upravit detaily*“,⁴³³ ale nakonec šlo první číslo *Orfeu* do tisku někdy počátkem července, kdy Kalista již z Benátek poněkud rozhořčeně oznamoval Píšovi na jeho opakované urgencye, že o *Orfeovi* stále nic neví, a dokonce se klonil k tomu, aby v tomto případě bylo první číslo vydáno až po prázdninách: „*O Orfeovi ještě dnes nevím. Hlášen už byl asi 4krát. Byl bych velmi rád, kdyby vyšel až na podzim. Teď je mrtvá sezóna, je po sletě, a mohlo by to ‚Orfeu‘ na začátku notně pošramotit, nebo zabít. Ostatně, ať se o Orfeu stará Vladyka a Teige.*“⁴³⁴

Přes prázdniny tak, zdá se, příprava prvního čísla *Orfeu* na čas usnula. Venkovští mladí literáti se vrátili na prázdniny domů a i Teige trávil léto mimo Prahu v rodinné vile v Neveklově, odkud udržoval se svými přáteli jen korespondenční styk. V Praze tak na vydání *Orfeu* pracoval v této době pouze redaktor listu L. Vladyka, který však zřejmě disponoval jen omezenými možnostmi, jak celou věc zdárně dokončit. Ještě 13. července si ve svém dopise stěžoval Kalistovi na trvající průtahy ze strany „Presta“, protože stále ještě nebyla vytištěna obálka prvního čísla, a pokoušel se u Kalisty vymoci intervenci u Šaka: „*Zůstal jsem tu sám, dostávám jen od Teigeho poštou – pokyny. Nemohl byste napsat Šakovi, jak nás tiskárna velmi poškodila i finančně, že to tak protáhla?*“⁴³⁵

Vydání prvního čísla se však mělo táhnout ještě déle. Podobné nevyjasněná jako otázka tiskárny se posléze ukázala i distribuce listu, navíc se do vydávání prvního čísla zřejmě přimísila nějaká další nespécifikovaná roztržka mezi mladými. Kalista sice koncem července Píšu informuje o tom, že *Orfeus* vyšel, tato informace se však zjevně nezakládala na pravdě: „*Orfeus je venku, v komisi knihkup. A. Srdce, Praha II, Spálená. Prodává se. Kdybys nedostal číslo, napiš! Jenom bych si přál, aby se Orfeus nezastavil u nejbližší mēlčiny a nestal se*

⁴³¹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 33.

⁴³² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, [duben 1920?], s. [2–3].

⁴³³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [13. května 1920; Milý příteli! Já jsem tedy už zcela zdrav], s. [2].

⁴³⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek července 1920; Milý příteli, myslil jsem si], s. [1].

⁴³⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, L. Vladyka Z. Kalistovi, 13. července 1920, s. [1].

„orgánem“ některých pražských mládenců. Škoda, že neznáš poměry – ale také dobře, a já Tě nechci do těch nepěkných věcí zasvěcovati.“⁴³⁶

Kalista z benátského povzdálí v průběhu léta dostával jen kusé a neurčité informace, což jen zesilovalo jeho rostoucí averzi proti stávajícímu vedení listu a zejména proti K. Teigovi. Později vzpomínal, že z jejich strany „*místo přesného vyjádření dostával jsem však jen neurčité odpovědi, které odkazovaly jedna na druhou a hlavně na budoucí rozhovor.*“⁴³⁷ Podobný despekt se míhá i v prázdninové korespondenci mezi Kalistou a J. Wolkerem. Wolker Kalistovi psal, že by rád v *Orfeu* publikoval, avšak že má obavy „*melancholického úsměvu pana Vaňka, Teigeho atd.*“⁴³⁸ na což mu Kalista v obdobném duchu odpovídá: „*Mám velikou bolest a čertví od čeho. Není to od představy K. Teigeho nebo K. Vaňka. Dnes se jich nebojím, protože vím, že jsou zlí. Dřív jsem to nevěděl.*“⁴³⁹ Kalistovu nelibost vyvolala zřejmě skladba příspěvků prvního čísla, v níž byli kromě zavedených autorů zastoupeni pouze členové Teigovy skupinky.⁴⁴⁰

Časopis nevyšel ani v půli srpna, protože stále ještě nedošlo k dohodě mezi V. V. Šakem a A. Srdcem o dělbu zisku a číslo stále vázlo v tiskárně.⁴⁴¹ L. Vladyka se v této situaci otevřeně klonil k tomu, aby bylo celé číslo přetištěno, neboť jeho obsah vlivem průtahů notně zastaral: „*Jisto je, že asi na 14 dnů, i kdyby slibovali, co chtěli, nepustím 1. číslo ven, protože bude už naprosto zastaralé.*“⁴⁴² *Orfeus* tak spatřil světlo světa až v září 1920. Jeho prvnímu číslu se proto budeme věnovat až v další kapitole.

I. 4. Ideje a myšlení

Rok 1919/1920 tvoří ve vývoji mladého Zdeňka Kalisty výrazný předěl, a to z mnoha, většinou již výše podrobněji popsanych důvodů. Hledat jednotící pojmy a úběžníky Kalistových myšlenek, na něž bychom se chtěli koncentrovat v tomto oddíle, je pro tento rok obtížnější než v jiných případech: jeho oficiálně publikovaných textů, v nichž by se snažil

⁴³⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec července 1920; Milý příteli! Především mi odpusť], s. [1].

⁴³⁷ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 35.

⁴³⁸ Tamtéž; J. Wolker Z. Kalistovi, 10. srpna 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 54.

⁴³⁹ Z. Kalista J. Wolkerovi, [mezi 12. a 20. srpnem 1920]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 57.

⁴⁴⁰ Podoba skladby příspěvků v časopise nebyla v dochované korespondenci Z. Kalistovi nikde diskutována, a je proto možné, že se o ní dozvěděl až v průběhu prázdnin či ještě později.

⁴⁴¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Ráž Z. Kalistovi, 14. srpna 1920, s. [1].

⁴⁴² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, L. Vladyka Z. Kalistovi, 13. srpna 1920, s. [1].

některé z nich tematizovat, v této době zatím není mnoho a řada problémů má projít velmi dynamickým vývojem teprve v budoucnosti. Přesto můžeme, domnívám se, podrobněji podchytit alespoň hlavní pojem, na němž se Kalistovo uvažování této doby tříbí, tj. komunismus, a zčásti též Kalistovu religiozitu. Jak komunismus, tak náboženství ostatně budou po následujících pět let představovat dva základní ideové póly, kolem nichž se Kalistovo myšlení formuje. Nutno zdůraznit, že roku 1919/1920 je nelze u mladého Kalisty vnímat jako primárně opozitní, ale mnohem spíše jako vzájemně se překrývající. Pojďme se proto alespoň v krátkosti pokusit vymezit Kalistův poměr ke komunismu a na jeho základě i jeho postoj k náboženství v této době.

Komunismus

Až takřka v omílanou frázi dnes přerostlo zařazování Zdeňka Kalisty v dobách jeho mládí mezi stoupence komunismu, aniž by však byl Kalistův poměr k tomuto hnutí podrobněji zkoumán a stejně tak aniž by byly zřetelněji zmapovány momenty jeho pozdější zpětné konverze ke katolicismu. Často přitom bývají právě tyto dva světonázorové proudy ve vývoji mladého Kalisty vnímány jako vzájemně se vylučující alternativy. Vztah ke každému z nich a koneckonců i vzájemný poměr obou navzájem v myšlení mladého Kalisty ovšem, domnívám se, na vztah jednoduché binární opozice redukovat nelze, jak ještě bude ukázáno v dalším. Na tomto místě se pokusme alespoň ve stručnosti načrtnout především počátky Kalistova komunismu.

Je nepochybné, že před příchodem do Prahy hrál komunismus v Kalistově myšlení zcela okrajovou roli a že prvotní impuls k bližšímu obeznámení se s touto ideologií znamenal pro Kalistu až vstup do kavárny Union. Před závorku je pak nyní, myslím, ještě potřeba vytknout následující čtyři momenty: zaprvé v Československu na podzim 1919 neexistovala organizovaná komunistická strana a celý složitý proces štěpení původní sociálně demokratické strany gradoval teprve postupem roku 1920. Ani v programových a teoretických úvahách levicových spisovatelů nemůžeme i přes existenci sociálnědemokratické levice roku 1919 a po valnou část roku 1920 mluvit o jednoznačném rozlišování mezi komunismem a socialismem.⁴⁴³ V nepřehledném a neklidném myšlenkovém ovzduší

⁴⁴³ I v antologii *Avantgarda známá a neznámá* zaznamenáme slovo „komunismus“ či jeho odvozeniny poprvé až v Černíkové článku ze 17. února 1921 (srov. *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed.

poválečné republiky byly samozřejmě komunistické ideály ze sovětského Ruska silně recipovány, avšak minimálně do září 1920 byly pojímány jako realizovatelné na platformě sociálně demokratické strany. Komunismus tedy neměl do této doby samostatnou organizační strukturu, o níž by se mohl jednoznačně opřít.

Zadruhé: málokdo z českých spisovatelů v této době měl výraznější podíl na formování organizované komunistické strany na nejvyšší úrovni, jejich role byla významná především v oblasti žurnalistiky (*Rudé právo*; popř. *Kmen*, *Červen*, které však dlouho nebyly natolik jednoznačně politicky vyhraněné jako pozdější *Proletkult*), formování s komunismem výslovně sympatizujících (Devětsil) či přímo z pozice komunismu hlásaných (Proletkult) kulturních programů se stává záležitostí nejdříve závěru roku 1920, spíše však až roku následujícího.

A zejména: Zdeněk Kalista, domnívám se, přes všechno své nadměrné angažmá ve společenském životě nikdy nebyl „homo politicus“, tj. člověk aktivně se zapojující do stranické politiky a podílející se na stranickém životě, ale vždy se orientoval spíše na angažmá v různých spolkových či profesních organizacích – spíše než straníkem byl vždy veřejným aktivistou, byť zřetelně názorově vymezeným. Mezi sférou „politického“ a „veřejného“ dle mého mínění vždy zřetelně rozlišoval a „politické“, alespoň v úžeji vymezeném stranickém smyslu, u něj stálo vždy až na druhém místě.

Vzhledem k charakteru pramenné základy je pak třeba vytknout ještě jeden okamžik, a to určitou pozdější Kalistovu potřebu rehabilitovat své mládí prostřednictvím svých pozdějších vzpomínkových textů, psaných většinou v době, kdy musel s pojmem komunismu zacházet velice obezřetně. Tyto čtyři momenty nám snad alespoň částečně mohou napomoci v analýze Kalistova „komunismu“ v roce 1919/1920, tj. v čase „československého komunismu před komunismem“, kdy bylo, domnívám se, Kalistovo přiznání se ke komunismu nejsilnější.⁴⁴⁴

Jak již bylo zmíněno, je potřeba ke Kalistovým vzpomínkovým materiálům, zejména těm psaným po roce 1948, přistupovat s velkou obezřetností. Zdá se zřejmé, že osazenstvo kavárny Union, do níž se Kalista dostává ihned po svém příchodu do Prahy, s komunismem sympatizovalo, avšak do politického myšlení této mladé bohémy pronikaly i vlivy anarchismu a „nekomunistického“ socialismu, ústící ve vágně romantickou mladistvou vizi radikální

Štěpán Vlačín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 89.), souvisejí pak samozřejmě až od května 1921, kdy samostatná Komunistická strana československá vznikla.

⁴⁴⁴ Můžeme spekulovat o tom, že Kalistu od komunismu na přelomu let 1920/1921 začaly odrazovat i osobní motivy, spojené s rivalitou mezi ním a ke komunismu jednoznačně se hlásícím Devětsilem. Počet Kalistových protivníků v komunistickém Devětsilu rozšiřují roku 1922 i jeho „noví“ nepřátelé Wolker a Píša.

revoluce a přestavby společnosti: rozhodně ale nelze tyto kruhy prohlásit za jednoznačně komunistické. Naivní pokus Černíkův a Berákův o spojení s bavorskými komunisty z léta 1920 byl též spíše izolovanou romantickou akcí dvou mladých nadšenců bez reálnějšího zázemí. Ve větší míře se jednoznačné a organizované přihlášení ke komunismu dostává do myšlení devětsilské části mladé generace až na podzim 1920.

Jedinou hmatatelnější „komunistickou akcí“ v době do září 1920 tak zůstává založení Svazu komunistické mládeže v březnu 1920. Je symptomatické, že se mladí z Unionky nesnažili v jeho aktivitách pokračovat dále, byť se zdá, že spolek formálně existoval ještě v září 1920, kdy též registrujeme jedinou zmínku o něm v Kalistově korespondenci. V *Přátelství a osudu* datuje Kalista zánik spolku právě do doby 13. sjezdu sociální demokracie a dává jej do souvislosti s celkovým děním ve straně: „*Komunistická mládež [...] zastavila jako samostatná organizace činnost: Požadavkem chvíle je ne tříštit pohyb mas vytvářením podobných drobných formací, jako byla tato skupinka, ale naopak hledat co možná nejužší kontakt s velikým stranickým útvarem sociální demokracie, který přece jen představuje většinu dělnické třídy. Kalista se samozřejmě bez rozpaků podrobuje.*“⁴⁴⁵ Nakolik můžeme toto tvrzení brát vážně, zůstává otázkou.

Pro dokumentaci Kalistova politického smýšlení v období 1919/1920 nemáme mnoho relevantních dobových pramenů, je však nesporné, že se v této době Kalista jako komunista chápal, o čemž svědčí jak některé momenty v jeho tvorbě (Lenin či Liebknecht v „Andělích“, „sovětská“ republika v „Hochovi“), tak některé zmínky v jeho korespondenci (informace Píšovi o „zvláštním poznávacím znamení“: reliéfu K. Marxe či rudém květu v klopě svého kabátu).⁴⁴⁶ Kalistův komunismus se však v této době neopíral – a v zásadě ani nemohl opírat – o zázemí nějakého organizovaného komunistického spolku, byl dán především četbou dostupné komunistické literatury a časopiseckých článků, většinou přeložených, následnými diskusemi o nich a sledováním váhavé politiky sociálnědemokratické levice na celostátní úrovni. Není proto divu, že se do jeho pojetí komunismu mísí řada „rušivých“ momentů, a je otázkou, zda bychom Kalistův soudobý světonázor mohli z dnešního hlediska prohlásit za bezvýhradně komunistický, byť jej tak Kalista v této době mohl zcela legitimně označovat.

O nějaké aktivitě Z. Kalisty v rámci KSČ nevíme prakticky nic a pevné informace nemáme ani o Kalistově případném členství ve straně. O něm se Kalista sám zmiňuje v zásadě jen ve svých pozdních vzpomínkových pracích. Ve studii *Jiří Wolker* z roku 1976 o sobě a

⁴⁴⁵ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 58.

⁴⁴⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [půle srpna 1920; Milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [2].

Wolkerovi uvádí: „Dostali jsme oba prostřednictvím Josefa Hory legitimace členů komunistické strany přímo z ústředí.“⁴⁴⁷ V *Přátelství a osudu* pro změnu zmiňuje, že s Wolkerem byli členy místní stranické buňky na Smíchově: „Bývalý aristokrat prostějovského gymnasia [tj. J. Wolker – doplnil VM] je teď organizován ne už v pražském ústředí KSČ, resp. v předměstské organizaci Na Knížecí, kam byli poukázáni s Kalistou, aby se vyhovělo organizačním zásadám strany.“⁴⁴⁸ Kalistovo členství ve straně je konečně zmiňováno i v doprovodných materiálech k jeho zatčení z počátku 50. let: „Při studiích na filozofické fakultě stal se členem KSČ a předsedou studentské frakce. Po několika letech však KSČ opouští.“⁴⁴⁹ Avšak vzhledem k tomu, že KSČ oficiálně vzniká až v polovině května 1921, tedy již v době Kalistova konfliktu s Wolkerem, a že již ze závěru téhož roku máme Pišovo svědectví o Kalistově „ošemetném počínání“, pokud jde o jeho členství ve straně,⁴⁵⁰ přičemž toto je vlastně jediná souvislejší zmínka o Kalistově poměru ke KSČ z pramenů z počátku 20. let, již jsme dohledali, můžeme o reálnosti jeho členství ve straně poněkud pochybovat. To však nemění nic na tom, že zejména roku 1920 a v prvních měsících roku následujícího Kalista horlivým stoupencem komunismu byl.

V Kalistově korespondenci z roku 1919/1920 najdeme o politické problematice jen překvapivě málo témat. Jeho přihlášení se ke komunismu je patrné prakticky jen z krátkého povzdechu v jednom z prázdninových dopisů Wolkerovi: „*Mládež národně demokratická v Nových Benátkách se baví takhle: [...] Onehdy večer přišli mi pod okno (bydlím v 2. patře) večer a zazpívali ‚Kampak na nás, bolševici...‘ Originelní? Nebo ne? Zato dělníci a mladí dělníci mne stále hodně hlasitě zdraví: Nazdar – a vědí, že nejsem zlý člověk, ale že mám všechny lidi stejně rád.*“⁴⁵¹ Poměrně překvapí prakticky nulová reflexe politické problematiky v korespondenci s Pišou,⁴⁵² obzvláště přihlédneme-li k Pišovu značnému zájmu o průběh

⁴⁴⁷ KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 27. Wolker se v létě 1921 stal členem prostějovské organizace KSČ. Ani jedna z jeho stranických legitimací a – nepletu-li se – ani legitimace Kalistova se však nedochovaly (srov. MAREK, Pavel: Osobnost Jiřího Wolkra v literárním díle Zdeňka Kalisty. In: *Kapitoly z dějin české literární historiografie*. Václavkova Olomouc 1987. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 224.).

⁴⁴⁸ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 180.

⁴⁴⁹ Politický proces. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 129.

⁴⁵⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, 10. prosince 1921, s. [4]; inv. č. VI/754.

⁴⁵¹ Z. Kalista J. Wolkerovi, [červenec 1920]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 51–52.

⁴⁵² V ní ojedinele narazíme jen na nepřímé indicie, jakými je např. následující Kalistův komentář k sokolskému sjezdu z počátku léta 1920: „*Ze sokolského bengálu udělalo se mi fyzicky na nic a odejel jsem, trochu nemocen, domů. Viděl jsem jen průvod, nic víc (kromě spousty fanglí a nevkusností, vytryskších ze srdce obyvatel matičky Prahy), politoval jsem ty, kteří plakali při pohledu na sílu národa' (ovšem: radostí plakali, kdežto já žalostí) a pak jsem musel odejti domů.*“ (srov. LA

sjezdu sociální demokracie v září 1920: „Tyto dny, do té naší jihočeské idyly, jako pumy zapadly zprávy o palácové revoluci v partaji. Dnes o tom, že v Pr. lidu je závodní rada, Stivín venku, Němec venku a list že vede I. Olbracht. Činí se molodci! A zítra to zde bude uspávat soudr. Tesla (?– nečitelné). Zde jsou menševici. Zde je vše menševické. Není nad zlatou prostřednost.“⁴⁵³ Kalista však na Píšovy rozvahy o dění v sociálně demokratické levici v září 1920 reaguje prakticky jen jednou, a to ještě spíše s povzdechem nad neproplacenými honoráři než ze zájmu o politickou situaci: „Děkuji Ti za Tvůj dopis, který přišel dnes dopoledne. Právě když jsem se dověděl, že Šmeral udělal ze sjezdu smiřovačky a že říká s posvátným úsměvem o ‚soudruzích‘ ministrech, že ‚to nemohli dělat jinak‘. Byl jsem ve středu v Praze. Mluvil jsem s Neumannem. A měl radost, že pravice donutí levici, aby se konečně rozhodla. Myslím, že už prší střechou – tj. Olbracht není Šmeral a opačně. A ostatně: Olbrachta asi nastrčili. Měl jsem ten dojem, když jsem byl v Lidovém domě. Jediná komická věc: nikdo mi nechce vyplatit honorář: ani Rudé právo, ani Právo lidu. Aby je kozel spral!“⁴⁵⁴

Kalistův světonázor z jara a léta 1920 nám tak nejlépe osvětlí zřejmě polemická glosa „Ještě anacionalism“, kterou publikoval v *Kmeni* jako součást polemických odpovědí časopisu k článku Vl. Hofmana o problematice nacionalismu v umění z časopisu *Služba*,⁴⁵⁵ o níž Kalista později trochu přehnaně tvrdil, že jí „vstupuje do oněch oddílů listu, jež jinak byly vyhrazeny více méně redaktorovi, stával jsem se bezděky i víc než pouhým náhodným přispěvatelem listu, jehož účast omezovala se na pravidelné zásilky básní.“⁴⁵⁶ Tento text ale zůstal jedním z mála Kalistových nebeletristických příspěvků v *Kmeni*. I v *Kamarádu Wolkerovi* mu připisoval až přílišné programové ambice: „Nuže: to byl základ našich teoretických úvah. Mluvil jsem v tomto článku velmi jasně proti nacionálnímu umění, jež zdálo se mi nedostačujícím, ježto bylo založeno na příliš úzkém pocitu mnohosti – na kolektivu kmenném. Žádal jsem umění, které půjde ke všem a jež ke všem bude hovořiti stejnou řečí, hledajíc především smysl lidství.“⁴⁵⁷ Je však nepochybné, že tento text nám může

PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek července 1920; Milý příteli, myslil jsem si], s. [2].)

⁴⁵³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, 18. září 1920, [dopis č. 10], s. [2].

⁴⁵⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [1].

⁴⁵⁵ Hlavním polemikem *Kmene* byl v této záležitosti J. L. Fischer (srov. jeel. [=FISCHER, J. L.]: Nacionalismus a ‚anacionalismus‘ v umění. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 19, 22. 7., s. 227.).

⁴⁵⁶ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 79–80.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 80.

v mnohém osvětlit světonázorový profil Zdeňka Kalisty a jeho pojetí komunismu v polovině roku 1920.

Kalista ve své odpovědi Hofmanovi zdůrazňuje především to, že národnost je jedním z mnoha možných momentů charakterizujících lidský kolektiv, dokonce přitom národnost vnímá jen jako příliš zužující kategorii: „*Vyzvednutí momentů nacionálních, užších, proti momentům všelidským, internacionálním, nedovolovalo by zdůraznění širšího okruhu pospolitosti. [...] Dnes chceme a všichni dobří lidé chtějí zdůrazniti pospolitost všech lidí, celého světa. To je krásné.*“⁴⁵⁸ Proti Hofmanovým vývodům o nacionalismu přitom argumentuje marxistickými tezemi: „*Vy jste si měl vzpomenouti ne na carský panslavism, ale na marxistickou teorii o velikosti hospodářského území.*“⁴⁵⁹

Od těchto rozvah se pak Kalista dostává k pozitivnímu formulování úkolu umělce v soudobé společnosti, přičemž zdůrazňoval především kolektivnost a lidskou soudržnost: „*V nás není sobecky vyzdviženo i individuum a jeho osobní význaky jako v dekadenci, ale my také [...] nemluvíme příliš o národě. [...] není důvodu, abychom byli více bratry a dětmi než syny národa. Ale není také důvodů, abychom nemilovali všechny, nejsouce sobci. A jak je budeme milovati? Půjdeme ke všem a podáme jim své umění, na němž bude napsáno: dárek z lásky. [...] Naše nostalgie nebude buržoazní: nebudeme toužiti po návratu do klidu, do prostředí, v němž jsme byli, v němž jsme zvykli a najdeme smysl lidství, ne smysl nacionalismu.*“⁴⁶⁰

V Kalistově pojetí internacionality tak vidíme především zdůrazňování etických kvalit. Komunismus je v jeho pojetí, domnívám se, pojímán především jako morální apel k zásadní proměně společnosti postavený na ideách dobra a krásy a na této základně odpovídá též Kalistovu krédu uměleckému. Je přitom důležité podtrhnout, že Kalista sice operuje se základními pojmy marxistického slovníku, jeho rétorika však postrádá základní bolševické zaklínadlo: třídní nenávisť a s ní spojený třídní boj. Kalistova vize proměny světa v tomto ohledu pozoruhodně koresponduje s tezemi jeho básní: svět je sice rozdělen na jednotlivé sociální třídy, v poválečné situaci je třeba odmítat buržoazii, nacionalismus a „staré“ estétství, zlepšení této situace se však nedosáhne prostřednictvím ozbrojeného konfliktu, ale zásadní přeměnou lidské mentality – cesta z poválečné sociální krize vede dle Kalisty přes etickou obrodu lidstva prostřednictvím obecně humanitních ideálů lásky a pomoci svému bližnímu. Těmito momenty se tak Kalista zřetelně blíží myšlení Fr. Götze z doby jeho snah o formulaci programu Literární skupiny.

⁴⁵⁸ KALISTA, Zd.: Ještě „anacionalism“. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 20, 29. 7., s. 238–239.

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 239.

⁴⁶⁰ Tamtéž.

V tomto ohledu zůstává Kalista v zajetí křesťanského myšlenkového světa svého dětství a svým způsobem se z něj nikdy neodpoutá. Jako volnomyšlenkář se ostře vymezuje proti katolické církvi, na ní však kritizuje především její klerikalismus a konzervativnost. Základy křesťanské etiky přetrvávají jako součást Kalistova smýšlení i na počátku dvacátých let a právě na této bázi se paradoxně protínají s Kalistovým přijetím komunismu: prostředkem etické obrody společnosti se mu však na počátku dvacátých let stává nikoli poněkud rigidní a v očích mnohých zdiskreditovaná katolická církev, ale formující se „neposkvřněná“ komunistická strana.

Odsud si můžeme vysvětlit, proč Kalistův obraz světa zůstává i na počátku dvacátých let tolik protkán náboženskou motivikou, a to nejen v jeho básnických pracích. Významná je přitom v této souvislosti ve zmiňovaném článku poměrně nenápadná větička vymezující umělcovu osobnost: „*Umělec musí být především dobrým člověkem, člověkem, který miluje ne jen sobecky, nýbrž krásně jako miloval Kristus [podtrhl VM] a že proto je internacionální mnohost pro člověka prozářeného láskou a dobrotou tisíckrát a tisíckrát radostnější než užší, sobečtější, nacionální.*“⁴⁶¹ Zde se nám ukazuje Kalistovo souřadění komunismu a náboženské rétoriky ve velmi plastické formě.

Že takto v létě 1920 nepřijímal komunismus jen Kalista sám, nám ukazuje i okamžitá reakce Pišova na otištění této glosy: „*Je výtečná. Myslíl jsem, že do téhle věci neděláš, a proto mě to překvapilo. Já jsem sice tu Hoffmannovu [sic!] věc nečetl, ale vše, co tam říkáš, je pravdou. [...] Já bych na ten Hoffmannův [sic!] článek reagoval a musil reagovat zrovna tak jako Ty. [...] Myslím také, že by Ti bylo potřeba stisknouti obě ruce na důkaz přátelství, sympatie a díky.*“⁴⁶² Podobným procesem jako Kalista procházeli ve větší či menší míře i další představitelé formující se mladé avantgardy, především Wolker či Seifert: komunismus jim v tomto ohledu suploval náboženskou víru, terminologie odmítané katolické tradice jim pak paradoxně pomáhala při konstituování víry nové. V létě 1920 tak pro mnoho začínajících mladých básníků komunismus představoval naději na zásadní obrodu společnosti, s níž spojovali své naděje do budoucna. S rostoucí konkretizací obsahu tohoto pojmu a programu strany k němu se hlásící se vyvíjel i postoj jednotlivých osobností k němu. Na počátku dvacátých let však komunismus přichází zdánlivě jako v mnoha ohledech vítaná alternativa radikální přestavby organizace společnosti zklamané z předchozího vývoje vyústivšího v nejničivější válku v dosavadních dějinách a na jeho stranu se dočasně přidává i mladý

⁴⁶¹ Tamtéž.

⁴⁶² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [30. (?) července 1920; dopis č. 21], s. [2].

Zdeněk Kalista. Výraznější zkušenosti s politickou praxí komunistické strany měl nejen on, ale i celá tehdejší společnost získat nejdříve teprve o rok či dva později.

II. Rok 1920/1921

Období „školního“ roku 1920/1921 je při zpětném pohledu pro vývoj básnické a literární dráhy Zdeňka Kalisty klíčovou periodou, a to jak z hlediska jeho vlastní literární tvorby, tak z hlediska jeho angažmá v literárním životě a jeho účasti na formování mladé poválečné básnické generace. Právě v tomto období Kalista připravuje a uzavírá první dvě redakce své debutové básnické sbírky *Ráj srdce* a se svou „poetikou andělů“ naplno proniká na stránky významných literárních časopisů – v tom zejména Neumannova *Kmene*. Na podzim 1920 se dostává i na další velmi významné pozice v literárním životě své generace: po segregaci nově vzniknuvšího Devětsilu z Uměleckého klubu se stává neformálním vůdcem zbylé části spolku, což se odráží zejména v jeho angažmá v deníku a později týdeníku *Den*, jehož šéfredaktorem se Kalista stává v závěru listopadu 1920 a který vede až do jeho pádu na konci ledna 1921. Paralelně Kalista proniká i do vedení časopisu *Orfeus*, avšak z mnoha důvodů se mu nakonec nepodaří chřadnoucí časopis na jaře a v létě 1921 udržet při životě.

Období let 1920 a 1921 je též obdobím Kalistova nejintenzivnějšího přátelství s rozhodujícími druhy jeho mládí: Jiřím Wolkerem a A. M. Pišou. Na straně druhé jaro a léto 1921 připravují podmínky vzájemného rozchodu, zejména po vypuknutí sporu o Wolkerovu báseň „Svatý Kopeček“. Kořeny Kalistova rozchodu s Pišou pocházejí z doby jen o málo pozdější. Kalistovy kontakty v této době však rozhodně nesmíme omezovat pouze na tato dvě jména: poměrně záhy se totiž do jeho blízkosti dostávají postavy další, zejména V. Nezval a K. Biebl, a zároveň se Kalista velmi aktivně podílí na formování a vzniku Literární skupiny, v níž se následně pro léta 1922 a 1923 se stane jednou z jejich hlavních postav.

Kalistovy osudy v roce 1920/1921 se tak snad až příliš potácejí v rychlých změnách a přechodech z jednoho extrému do druhého: stojíme před příběhem rychlých vzestupů a pádů, silných přátelství a bouřlivých rozchodů, smělých plánů a jejich krachů. Zdeněk Kalista se nám vynořuje před očima jako ctižádostivý, organizačně a komunikativně velmi zdatný a aktivní mladý muž, pro mladou generaci důležitý zejména jako organizátor, tlumočnick a překladatel a – alespoň cca do zimy 1920/21 – i jako jeden z jejich předních básníků. Kalistova vlastní básnická tvorba však od jara 1921 postrádá výraznější progresi. Nové impulsy do ní pronikají především na základě četby zahraničních autorů (Apollinairovo *Pásmo*, verše I. Golla či francouzských unanimistů). Jako tvůrce tak Kalista začíná poněkud stagnovat, což spolu s rostoucími osobními antipatiemi mezi Kalistou a jeho druhy podmiňuje

pozvolné oslabování Kalistovy pozice v mladé generaci, zejména pokud jde o jeho vrstevníky v Praze, kde se nadto zřetelně začíná prosazovat Devětsil. Rok 1920/1921 je tak rokem složitého pohybu silokřivek literárního života na straně jedné a Kalistovy umělecké tvorby a osobního života na straně druhé.

Konečně pak: pro tento rok máme pro poznání Kalistových osudů k dispozici i snad největší množství pramenů, zejména vlastní Kalistovy korespondence, dosavadním výzkumem z valné většiny zatím přehlížených. Ty nám velmi plasticky umožňují sledovat v tomto období nejen Kalistovu vlastní cestu, ale šířeji též vývoj a růst celé jeho básnické generace. Naproti tomu se bohužel jen v omezené míře můžeme opřít o výsledky předchozích bádání, které se v hojně míře spokojují s pouhou reprodukcí poznatků z pramenů memoárové povahy či – pokud jde o práce vznikající před rokem 1989 – vývoj v mladé literatuře dvacátých let posuzují prizmatem zjednodušených ideologických soudů. Bohužel – jak bude ukázáno níže – právě pro Kalistův vývoj v mnohém klíčové období 1920/1921 jsou jeho memoárové práce nejméně spolehlivé, ať již pokud jde o chronologii (týká se zejména vzpomínek *Po proudu života*), tak pokud jde o Kalistovo líčení jeho vztahu s Wolkerem, do nějž se – jak správně poznamenal Martin C. Putna⁴⁶³ – ve velké míře pragmaticky prolínají prvky vlastní sebe prezentace a zejména pak sebeobhajoby před poúnorovým režimem. I z tohoto důvodu se v následujícím textu budu opírat především o poznatky z primárního výzkumu a poznatky sekundární literatury – samo o sobě nerozsáhlé – pak budu používat spíše druhotně.

II. 1. Čas

Jak již bylo naznačeno výše, Kalistovy osudy se v období roku 1920/1921 značně komplikují a sledovat je v jedné vyprávěcí linii se zdá být prakticky nemožné. Aktivní Kalista se totiž prakticky paralelně zapojuje do mnoha akcí a podniků soudobého literárního života, které spolu mnohdy souvisí jen velmi volně, zpětně však výrazně působí na vzájemné vztahy Kalisty a jeho vrstevníků a dále je katalyzují.

Na podzim 1920 v Kalistových osudech dominují akce a projekty spojené s Uměleckým klubem: jednak činnost spolku jako takového a zejména pak vývoj obou

⁴⁶³ „Pragmaticky se Kalista v době prvorepublikového Wolkerova kultu snažil zvýraznit svůj vlastní význam pro národní kulturní dějiny – a v době vlády komunistů se snažil sám sebe rehabilitovat, nalézt skrze Wolkeru ‚skulinu‘, kterou by se mohl sám vrátit do literatury.“ (srov. PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 1296.).

periodik s Uměleckým klubem spjatých: *Orfea*, o němž byla řeč již v předchozí kapitole, a *Dne*, poměrně rychle zaniknuvšího deníku, jehož příběh se koncentruje do závěrečných měsíců roku 1920 a prvních týdnů roku následujícího. Do historie těchto periodik výrazně, byť nepřímou promlouvá vznikající Devětsil, s nímž se Kalista prakticky ihned po jeho založení dostává do zřetelného napětí, především pokud jde o osoby A. Černíka a K. Teigeho. Na druhou stranu se ke Kalistovi v této době přimykají mladí, z venkova pocházející literáti stojící mimo Teigeho uskupení: zejména Jiří Wolker a A. M. Píša, ale též J. Berák či J. Knap. Právě mladý dadaista Jaromír Berák sehraje významnou roli v utužení komunistického přesvědčení svých souputníků, když je počátkem roku 1921 za účast v údajném protistátním spiknutí zatčen, což vyvolalo mezi jeho přáteli dosti bouřlivé reakce. Za významné pomoci Z. Kalisty a právníka A. Ráže, Bieblova strýce, se nakonec podařilo v březnu téhož roku vymoci Berákovo propuštění.

Po pádu *Dne* a Uměleckého klubu v lednu 1921 se Kalista vytrvale pokouší o užší spojení svých generačních souputníků do společné družiny. Nejblíže k tomuto cíli měl paradoxně hned na začátku svých snah v zimě 1921: trojlístek Kalista–Wolker–Píša, doplněný o S. Kadlece jako čtvrtého vzadu, se poprvé (a ve čtveřici naposled) společně sešel u příležitosti recitačního večera v Písku 27. ledna 1921, kde jmenovaní společně ustavili jakýsi volný „čtyřspolek“, avšak bez společného programu a formalizovaného zázemí. Vazby mezi generačně i umělecky vzájemně si blízkými mladíky se však začínají brzy drolit, a to i přesto, že se ještě v lednu 1921 mohli opřít o pozice ve *Dni* a *Orfeu*. Vzájemné sblížení Kalisty a Wolkerova mělo souběžně s těmito ději vyvrcholit Kalistovým přestěhováním se k Wolkerovi do společného podnájmu počátkem března 1921.

Tímto momentem však paradoxně začíná vzájemný rozchod obou básníků: Wolker záhy odjíždí na delší čas do Prostějova, odkud se vrací až začátkem května s básní „Svatý Kopeček“, formálně i motivicky nápadně blízkou Kalistově o několik týdnů dříve vznikající básni „Přátelé“, jíž si Kalista od počátku vysoce cenil. V propuknuvším sporu o původnost obou básní Kalista zřejmě oprávněně hájí primát svého – zatím nedokončeného – textu a vztah mezi oběma mladíky znatelně ochládá. U Wolkerova až do té míry, že se s Kalistou nejprve umělecky a v průběhu léta a podzimu 1921 i světonázorově a lidsky rozchází. Naopak Kalista vzájemný rozkol zatím jako fatální nevnímá. Z velké části právě kvůli rozporu mezi oběma mladíky nakonec zaniká i *Orfeus*, jehož hlavními reprezentanty se oba po Knapově a Jirkově odjezdu do Rakouska na jaře 1921 jako vlastně poslední zbývající členové redakce stali.

Na rozdíl od Wolkerova Kalistova vlastní umělecká tvorba na jaře 1921 i pro neustálé pilování věčně odkládaného *Ráje srdce* a zavržení „Přátel“ stagnuje. Wolker se však začíná stále zřetelněji posouvat směrem k proletářské poezii a v průběhu léta 1921 zesiluje i míra jeho přímé angažovanosti v komunistické straně. V létě 1921 však rozchod obou přátel ještě nebyl zcela definitivní: ještě v září 1921 oba společně vstupují do nově založené Literární skupiny víceméně jako její zakládající členové a Wolker s Kalistou počítá i s jako hlavním řečníkem pro večer mladé poezie, který pořádá začátkem října 1921 doma v Prostějově. Osobní setkání obou mladíků při této příležitosti (po více než tříměsíční odluce) však ukázalo, nakolik se sami sobě mezitím názorově vzdálili, a plně odkryje hloubku vzájemného odcizení.

Paralelně s příběhem přátelství s Wolkerem se však odvíjejí i děje další, zejména pak intenzivní příběh korespondenčního přátelství Z. Kalisty a A. M. Piši. Pro Pišu znamenal Kalista vedle S. K. Neumanna první a velmi nápomocný kontakt v Praze, mj. se Kalista ve sledovaném období významným způsobem zasloužil o vydání Pišova básnického debutu *Dnem i nocí* a velmi se angažoval i okolo *Nesrozumitelného svatého*. Piša v této době Kalistu prakticky bezvýhradně respektuje jako svého staršího druha a rádce, postupem času se však i on začíná od Kalisty osamostatňovat. Jejich vzájemný poměr vyvrcholí v létě téhož roku společnou cestou do Krkonoš. Pišovo přitakání S. K. Neumannovi a proletkultovským konceptům ze září 1921 však předznamenává budoucí brzký vzájemný rozchod.

Jaro 1921 znamená pro Kalistu asi nejsložitější epochu v jeho literárním vývoji i z dalších důvodů. V dubnu knižně debutuje překladem Gollova *Nového Orfeje*, souběžně připravovaný básnický debut *Ráj srdce*, v druhé redakci dokončený v téže době, však dlouho zůstává bez nakladatele. Po pádu *Dne* se Kalista snaží udržet alespoň další pozice z minula, v tom zejména *Orfeje*. Osud tohoto časopisu se však po odchodu jeho původního redaktora L. Vladyky a pro extravagantní počínání jeho mecenáše V. V. Šaka dostává v dubnu 1921 do patové situace. Pro rozpory mezi mladými v otázce dalšího pokračování časopisu již nakonec *Orfeus* nevyjde, byť jeho znovuoživení zůstávalo otevřenou otázkou prakticky až do září 1921.

Vedle *Orfeje* se Kalista a jeho přátelé pokoušejí získat i pozice nové. Asi nejvýznamnější je v této souvislosti nakonec opuštěný pokus o resuscitaci československé sekce pacifistického hnutí Clarté z dubna 1921. V Praze se totiž po překonání úvodních krizových měsíců od zimy a zejména jara 1921 stále zřetelněji prosazuje Devětsil, posilovaný o čilé aktivity A. Černíka v brněnské *Rovnosti*. Být jeho pozice v mladém literárním dění nebude v letech 1921 a zčásti i roku 1922 zdaleka tak dominantní jako později, dostává se

Devětsil díky obratné sebepropagační strategii i díky napojení na vznikající KSČ brzy do širšího povědomí jako nejvýraznější uskupení v mladé literatuře.

Jako možnost určité protiváhy k Devětsilu se okruhu okolo Z. Kalisty na jaře 1921 nabídla možnost spolupráce s formující se Literární skupinou, v jejímž krystalizačním procesu však v této době se hrávali hlavní úlohy jiní – Miloš Jirko a zejména Bartoš Vlček. Právě Vlček byl hnacím motorem organizačních prací na vzniku nového časopisu, původně určeného k podpoře mladé moravské literatury, z něž se na podzim 1921 stane pozdější *Host*. Z jeho popudu proběhla jak jednání s pozdějším nakladatelem časopisu K. Haukem⁴⁶⁴ v březnu 1921, tak i korespondenční domluvy okolo autorského kruhu na časopis napojeného. Mezi oslovenými autory byl jako Moravan mimo jiné i J. Wolker a především pak autoři tzv. „brněnské šestky“, vlastního jádra pozdější Literární skupiny, prozatím však zatím jen volného přátelského kroužku, reprezentovaného již od počátku zejména trojicí L. Blatný, Č. Jeřábek a F. Götz. Právě s Götzem navazuje v polovině dubna 1921 korespondenční kontakt Z. Kalista, který se tímto stane hlavní kontaktní osobou budoucí Literární skupiny v Praze. Složitý krystalizační proces Skupiny, spadající do jara a léta 1921, vyvrcholí v září 1921 jejím definitivním ustanovením a zahájením vydávání spolkového časopisu *Host*. Do Literární skupiny se v tento moment dostávají víceméně všichni mladí autoři, kteří v Praze zůstali mimo okruh Devětsilu a zároveň se podíleli i na vydávání *Orfea* a *Dne*. Je přitom symptomatické, že do Literární skupiny nevstupují korporativně, byť alespoň v trojlístku Kalista–Píša–Wolker určitá synchronizace vzájemných kroků proběhla, ale jen jako jednotlivci. V srpnu a září 1921 však Literární skupina zatím stále zůstává ve stadiu formování.

Prázdniny 1921 Kalistu zastihují v poměrně složité situaci: vydání *Ráje srdce* v nakladatelství F. Borového bylo v závěru srpna definitivně znemožněno, oslabuje se vazba mezi ním a Wolkerem, jehož hvězda po vydání *Hosta do domu* v závěru června 1921 rychle stoupá, a objevují se i první neshody s A. M. Pišou, se kterým ale Kalista ještě v červenci absolvuje společnou harmonickou cestu po severních Čechách. Pokusy o vlastní časopis či družinu se tak Kalistovi nepodařilo dotáhnout do úspěšného konce, z mnoha důvodů navíc o prázdninách definitivně zaniká *Orfeus*. Jistou nadějí do budoucna se mu tak mohla stát alespoň Literární skupina a jí připravovaný časopis *Host*. Ani zde však v počátcích Kalista nemá tak silné slovo, jak by odpovídalo jeho přáním i vrozené ctižádosti. Jeho pozice v mladé literatuře je tak koncem léta 1921 v porovnání s rychlým vzestupem z podzimu 1920

⁴⁶⁴ Karel Hauke (1889–1968), nakladatel a žurnalista, počátkem 20. let vedoucí přerovského nakladatelství Obzor, otec básnířky Jiřiny Haukové.

oslabená, nikoliv však nevýznamná. Podzim 1921 však pro něj přinese další zásadní proměny a zvraty.

Situace v nejmladší generaci počátkem podzimu 1920

Do nového pražského bytu v Malířské ulici na Letné⁴⁶⁵ Kalista po třech měsících strávených doma přichází plný očekávání a s novými plány, rostoucími zejména z jeho prázdninové tvorby a s tím související korespondence, zejména s A. M. Pišou. Oproti červnu 1920 se však situace v Praze v mnohém posunula: bylo čerstvě po XIII. sjezdu sociální demokracie, na němž eskalovalo napětí mezi stranickou pravicí a levicí, což mělo samozřejmě dopad i na nejmladší literáty, pro které politické aktivity většinou znamenaly neoddělitelnou složku jejich zájmů. Ostatně magické heslo revoluce dostávalo hmatatelnější obrysy i v celoevropském dění: v srpnu 1920 stála Tuchačevského Rudá armáda krátce před Varšavou a radikální komunistická levice se v mladé republice postupně etabluje jako – narozdíl od Československa jinde málokde oficiálně tolerovaná – viditelná součást politického spektra. Události politické měly i bezprostřední dopad na orientaci české kultury: *Kmen* ze 14. října se statí Josefa Hory ostře vymezuje proti „starému“ kapitalistickému umění⁴⁶⁶ a především se ústy svého hlavního redaktora S. K. Neumanna v provolání „Básníkům“ hlásí k poezii jsooucí v souladu se světem socialismu a sociální revoluce (recepce těchto Neumannových tezí u nejmladších si podrobněji povšimneme v dalším).⁴⁶⁷

Proměňují se i vazby uvnitř nejmladší generace. Vycházejí knižní prvotiny jednotlivých jejích představitelů (Sukova sbírka *Lesy a ulice*, Knapovy eseje *Alej srdcí*, Miloš Jirko na jaře vydává dokonce již svou druhou sbírku *Cesta* a v říjnu 1920 debutuje v „Edici Června“ sbírkou *Sebe i vás* František Němec).⁴⁶⁸ Zástupci mladé generace stále zřetelněji pronikají do soudobých literárních časopisů. Hlavní publikační platformou jim je sice stále

⁴⁶⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 584.

⁴⁶⁶ Hora v článku s názvem „K novému umění“ mimo jiné rozvažuje o budoucí roli umělce, přičemž výrazně redukuje jeho individualizující rysy: „Umělci nebude třeba už slávy ni zdání velikosti. Bude spoludělníkem a spoluvůrcem, tvořícím ne na svém vzestupu nad anonymní masy, nýbrž na družném okrášení života. Nezůstane po něm dílo jeho, nýbrž dílo generace.“ (srov. HORA, Josef: K novému umění. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 31, 14. 10., s. 364–367; citát s. 367; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 66–72; citát s. 72.).

⁴⁶⁷ Redakce [=NEUMANN, Stanislav K.]: *Básníkům*. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 31, 14. 10., s. 370–371; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 73–75.

⁴⁶⁸ Podrobněji situaci v nejmladší české poezii v roce 1920 rozebírá ve své nepublikované disertační práci Jiří Flaišman, a to jak pokud jde o nástin celkového vývoje, tak o analýzu jednotlivých sbírek mladých debutantů (srov. FLAIŠMAN, Jiří: „L. P. 1920“ [Disertační práce], Praha: FF UK, 2010.).

Neumannův *Kmen*, ale prosazují se i v politicky méně ortodoxní *Cestě* či *Prameni*; stále výrazněji jsou slyšet i v kulturních rubrikách a přílohách denního tisku: Karel Teige je již v této době výtvarným referentem *Času* a v září 1920 začíná spolupráce Artuše Černíka s brněnskou *Rovností*. Vydáním prvního čísla *Orfea* se v září 1920 zároveň mladá generace poprvé souborněji představuje jako samostatný element kulturního života, resp. tak činí alespoň ta část, která se z rámce Uměleckého klubu vyděluje již v létě téhož roku a 5. října 1920 se oficiálně ustavuje jako nově vzniklý spolek Devětsil.⁴⁶⁹

Rostoucí napětí mezi Z. Kalistou a K. Teigem a A. Černíkem, dvěma hlavními organizačními duchy raného Devětsilu, jemuž jsme se věnovali již v předchozí kapitole, spojené s jednoznačným přezíráním „nedevětsilských“ členů Uměleckého klubu v prvním čísle *Orfea*, od počátku vrhalo Kalistu mimo vlastní jádro Devětsilu, byť rozdíly mezi oběma stranami nebyly nijak zásadní a tkvěly spíše v osobní rovině než v rovině světonázorové či umělecké. V prostředí Unionky navíc prý byly budoucími členy Devětsilu dokonce poněkud paradoxně počátkem října 1920 zablokovány Kalistovy snahy o oživení aktivit Svazu komunistické mládeže: „*Místo tváří nadšeně hořících nalezl jsem u největší části svých známých spíše rozpaky. Mnoho se zatím změnilo ve věcech.*“⁴⁷⁰

O napjatém poměru ke Karlu Teigovi a vznikajícímu Devětsilu a ostatně i o Teigově přehlíživém mínění o Kalistovi patrném i z jeho dochovaných dopisů z této doby ostatně otevřeně vypovídají i pozdější Kalistovy vzpomínky: „*Leč právě u této skupinky [tj. budoucího Devětsilu – doplnil VM], jež mi jinak byla nejbližší, stanul jsem v myšlenkách s jistými rozpaky. Tato skupinka měla už svého kapitána, kterého nebylo možno odsunout a se kterým jsem stál ne-li v nepřátelství, tedy aspoň v napjatém poměru. Byl to Karel Teige. [...] K opravdovému a upřímnému přátelství mezi mnou a Teigem nedošlo. [...] Díval se na mne jako na jakéhosi literárního a vůbec uměleckého parvenu, jehož kulturní vrstvy se nevrstvily s náležitou solidností a v náležité hloubce. A mne tento pohled, který se sice časem tlumil, ale přece jen nikdy docela se nezapřel, krutě dráždil. [...] Nebylo naděje, že by mezi námi dvěma mohlo dojít k nějaké hlubší, bratrštější spolupráci. [...] Nebylo té naděje přesto, že politicky jsme si byli velmi blízcí, jsouce oba členy komunistické mládeže.*“⁴⁷¹

Vzájemná rivalita obou mladíků způsobila, že se Kalista od počátku dostává mimo Devětsil jako nejambicióznější a zřejmě i organizačně nejzdatnější osoba ze zbývajících částí Uměleckého klubu a stává se tak jejím neformálním vedoucím. Vzájemný poměr Kalisty a

⁴⁶⁹ HOFFMEISTER, Adolf: Ach, mládí! In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 36–37.

⁴⁷⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 585.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 591.

Devětsilu bude v následujících letech procházet významnými a složitými peripetemi, avšak ani přes významné sblížení obou stran v druhé polovině roku 1922 Kalista do Devětsilu nikdy nevstoupí: paradoxně tak zůstává mezi mladými jedním z mála literátů-komunistů, který nikdy nebyl členem tohoto nejvýznamnějšího generačního uskupení.

Vznik Devětsilu (říjen 1920)

Vzhledem k neexistenci spolkového archivu Devětsilu nelze jeho úplné počátky z října 1920 rekonstruovat zcela přesně. Z jeho raných členů zanechali vzpomínky na vznik tohoto spolku jen dva: Jaroslav Seifert a Adolf Hoffmeister, oba však s poměrně velkým časovým odstupem; krátkou, avšak nepřesnou vzpomínku též ještě sepsal Ivan Suk.⁴⁷² Primární ambicí Seifertových *Všech krás světa* jistě není být faktograficky přesným historickým pramenem, ostatně vzniku Devětsilu se zde básník věnuje spíše jen na okraj kapitoly o Toyen.⁴⁷³ Souvisleji se historii Devětsilu věnuje ve svých vzpomínkách Adolf Hoffmeister, avšak i tento „kronikář Devětsilu“ otevřeně přiznává, že „členství v Devětsilu nebylo nikdy příliš pevné a nikdo nikdy nemohl přesně říci, kdo je a kdo není členem Devětsilu, protože zápisy se celkem nevedly a archiv, pokud vůbec byl, tak zmizel, zdá se, nenávratně.“⁴⁷⁴ Poznamenejme tu jen na okraj, že právě Hoffmeister Devětsil v roce 1921 na čas opustil, když následoval K. Vaňka do Nové skupiny, a aktivity Devětsilu v letech 1921 a 1922 tak znal jen zprostředkovaně, nikoli jako jejich přímý účastník.

Už zmapování jmen zakládajících členů spolku naráží na jisté obtíže a nebylo zatím souvisleji reflektováno. Ve svých vzpomínkách na Devětsil uvádí Hoffmeister mezi zakládajícími členy následující jména: Artuš Černík, Josef Frič, Josef Havlíček, Adolf Hoffmeister, Jindřich Honzl, hudební teoretik Josef Löwenbach, František Muzika, Jaroslav Seifert, Ivan Suk, Ladislav Süß, Vladimír Štulc, Karel Teige, Karel Vaněk, Vladislav Vančura, Alois Wachsmann a F. C. Weiskopf.⁴⁷⁵ Seifert pro změnu v určité básnické licenci tvrdí, že zakládajících členů bylo devět: Teige, Hoffmeister, Štulc, Wachsmann, Süß, Vaněk,

⁴⁷² SUK, Ivan: Začátky Devětsilu. *Literární noviny* 5, 1930/1931, č. 17, [říjen], s. 1–2.

⁴⁷³ SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 173.

⁴⁷⁴ HOFFMEISTER, Adolf: Ach, mládí! In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 37.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 36–37.

Frič a architekti Krejcar a Honzík.⁴⁷⁶ Pravdě je tu blíže spíše Hoffmeister, i jeho výčet však vychází z konfrontace s dobovými materiály jako nepřesný.

Nejspolehlivějším pramenem pro stanovení okruhu zakládajících členů Devětsilu nám tak zřejmě bude Černíkova zpráva „Devětsil“, revoluční umělecké sdružení“, otištěná krátce po ustavující schůzi spolku v *Rovnosti*, která informuje o tom, že „v úterý 5. října seskupili se na schůzi v kavárně ‚Union‘ v Praze revoluční básníci, malíři, počtem asi 16 ve sdružení ‚Devětsil‘. Oficiální výbor tvoří Vl. Vančura, Ad. Hoffmeister, Art. Černík, K. Štulc, jury uměleckou K. Teige, K. Vaněk, Jos. Frič, Vl. Vančura a V. Polívka (mladá hudba).“⁴⁷⁷ Mezi devětsilskými básníky Černík uvádí J. Friče, F. Němce, J. Seiferta, I. Suka, K. Vaňka, A. Hoffmeistera, L. Vladyku, V. Vančuru a sebe, mezi výtvarníky pak A. Wachsmanna, J. Havlíčka, Lad. Süsse, K. Teiga a znovu K. Vaňka.⁴⁷⁸ Černík se zde pokouší vymezit i vůči zbytku Uměleckého klubu a uvádí, že „řada členů“ Devětsilu do Uměleckého klubu vůbec nevstoupila a ti z Devětsilu, kteří v klubu jsou, jsou „zakladateli ‚Orfea““. O profilu členů Devětsilu pak poznamenává: „Devětsil“, přísně jednosměrné a umělecky jednotné sdružení, pojalo do svých řad pouze činitele eminentně exponované za dosavadního boje a úspěšné. Členové jsou podrobni přísné kamarádské kázní, podléhají ve své činnosti kontrole vlastní jury a zavazují se k přísně přímému vystupování ve veřejnosti a k naprosté umělecké i společenské charakternosti. O sociální solidaritě s dělníkem veliké většiny členů není vůbec sporu.“⁴⁷⁹

Jiných autentických pramenů z roku 1920 se však dochovalo jen minimum: asi nejzávažnější jsou Teigeho dopisy Černíkovi, z nichž jsou k dispozici bohužel pouze listy K. Teigeho. První přímé zmínky o chystaném založení nové umělecké skupiny v nich najdeme v dopise z 1. srpna 1920, v němž Teige Černíka instruuje před jeho cestou do Bavorska k jednáním s tamějšími uměleckými kruhy: „A nyní důrazně: že existuje již nová generace, která po jistých nezdařených plánech na podzim založí velikou svou uměleckou komunu, jakýsi kulturní sovjet, a chystá rozmanité akce: bylo by dobré, kdybys mohl navázat už jménem této komuny, jejímž velmi činným a platným členem se zajisté staneš – není-liž pravda – styky, s kým v Německu uznáš za vhodné. [...] Tedy vítám jménem té příští komuny tvou

⁴⁷⁶ SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 173. Ač sebe Seifert nikde explicitně neuvádí, mluví o zakladatelích Devětsilu jako o „nás“. Zřejmě pak do „zakladatelské“ devítky nezapočítal „jakéhosi vzdáleného člena, o kterém se mluvilo“, tj. Josefa Friče. Účast Honzíka a Krejcara na založení Devětsilu se nezdá být úplně pravděpodobná. Překvapivě pak Seifert zcela pomíjí jméno Černíkovo.

⁴⁷⁷ ač. [=ČERNÍK, Artuš]: „Devětsil“, revoluční umělecké sdružení. *Rovnost* 36, 1920, č. 286, 16. 10., s. 6.

⁴⁷⁸ Tamtéž.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

*cestu do Mnichova a zmocňuji tě zároveň (rovněž jejím jménem), abys (rovněž jejím jménem) zahájil nějaká, doufejme úspěšná, jednání.*⁴⁸⁰

O budoucí „komuně“ zatím Teige ani v dalším nemluví příliš konkrétně, po Černíkově návratu z Bavorska mu koncem srpna sděluje, že více informací poskytne v momentě, „*až se poradím s Vančurou a Vaňkem a Štulcem.*“⁴⁸¹ Tato čtveřice se měla začátkem září začít starat o to, aby mohla „*vypracovat stanovy, napsat manifest, připravit program*“.⁴⁸² Dle Teigeho korespondence s Černíkem je zřetelné, že pro ustavující se Devětsil počítal do budoucna s *Orfeem* jako publikační tribunou a po ustavení spolku bylo v plánu „*ihned připravovat manifestační večer a náš manifest. Pak se přikročí k vydání grafického alba a podobných akcí, vyjednávání o výstavě.*“⁴⁸³ Možná jen znovu pro dokreslení situace podtrhneme Teigeho jednoznačnou preferenci výtvarného umění v této době, o které vypovídá i tento list, i další detaily: zatímco do druhého čísla *Orfea* už měl prý v polovině září výtvarnou část prakticky připravenou, o literární části nebylo vůbec jasno, stejně tak Černíkovi na cestu do Bavor vytipoval jako důležitá jména především české výtvarníky, o literátech však mlčí. I tento moment bezesporu zesiloval napětí mezi na výtvarné umění zřetelně výrazněji orientovaným K. Teigem a rodícím se Devětsilem a újeji na literaturu orientovaným zbytkem Uměleckého klubu.⁴⁸⁴

Zdá se, že Teige a spol. počátkem podzimu hodlali své postavení v Uměleckém klubu monopolizovat, zejména pak ovládnout spolkový časopis *Orfeus*, což se jim při přípravě prvního čísla i zdařilo. Problematická spolupráce s V. V. Šakem, kvůli níž se vydání *Orfea* významně zdrželo, i ambice zbývajících členů Uměleckého klubu však Teigeho vedly k myšlence samostatného postupu. Jeho výrazem se mělo stát právě ustavení nezávislého spolku – budoucího Devětsilu. Jaké byly jeho další plány do budoucna, především pak ve vztahu ke zbytku Uměleckého klubu, však neumíme zodpovědět.

Snad ještě zůstává část materiálů k počátkům spolku ukryta v pozůstalostech jednotlivých jeho členů či v držení soukromých majitelů. Vzhledem k problematickému osudu Teigeho archivního fondu, který by mohl v této otázce napovědět asi nejvíce, a minimální pozornosti, kterou počátkům Devětsilu věnuje dosavadní odborná literatura, je

⁴⁸⁰ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 1. srpna 1920, s. [2].

⁴⁸¹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [konec srpna 1920; dopis č. 1], s. [1].

⁴⁸² LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 6. září 1920 [dle poštovního razítka], s. [4].

⁴⁸³ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 18. září 1920 [dle poštovního razítka], s. [2].

⁴⁸⁴ Pomineme-li záhy vystoupivšího Suka, „čisté“ literáty měl raný Devětsil ve svých řadách v zásadě jen tři: Černíka, Seiferta a Vančuru.

však možné, že souvislejší svědectví než ta zmiňovaná, v případě Hoffmeisterově a Seifertově psaná navíc s odstupem několika desetiletí od popisovaných událostí, již od některého ze zakládajících členů spolku nezískáme.

O to více získává na ceně korespondence Z. Kalisty, který samozřejmě vývoj konkurenčního tělesa, s nímž již během podzimu 1920, jak bude ukázáno, vybojoval několik půtek, podrobně sledoval. V jejím světle se zdá, že okruh zakladatelů Devětsilu byl zpočátku o něco užší a proces probíhal o něco komplikovaněji,⁴⁸⁵ než uvádí ve svých vzpomínkách Adolf Hoffmeister i než by odpovídalo halasné Černíkově zprávě. Zdá se, že alespoň do zimy 1921 se vznikající Devětsil nemohl vykázat výraznější veřejnou aktivitou a jeho význam na podzim 1920 nelze přeceňovat. Založení Devětsilu 5. října 1920 se tak ze zpětného pohledu zdá být především prostým historickým datem než výrazným mezníkem ve formování mladé generace. Hlas tohoto spolku souvisleji registrujeme až v zimě 1921 a výraznější veřejné aktivity pak až dokonce na jaře téhož roku.

Je nepochybné, že základ Devětsilu pocházel z pražského gymnázia v Křemencové ulici a stavěl na studentských známostech z předcházejících let (Frič, Havlíček, Hoffmeister, Süs, Teige, Vančura, Vaněk a Wachsmann), ostatně společný postup těchto mladíků v rámci Uměleckého klubu byl zmiňován už v předcházející kapitole. Kromě nich byl u založení Devětsilu bezpochyby i Artuš Černík, který se již na podzim 1919 s Teigeho okruhem velmi sblížil. Totéž ostatně potvrzují i Kalistovy dopisy: ve svém prvopočátku tak Devětsil fungoval především jako spolek mladých umělců svázaných s pražskou „Křemencárnou“, obohacený o A. Černíka. Ohlašovaní L. Vladyka a V. Polívka nakonec nejspíše zůstali členy Uměleckého klubu.

Z Kalistovy korespondence pak vyplývá, že bezprostředně u založení Devětsilu nejspíše nebyla ani jiná pražská skupinka: žižkovští gymnazisté Seifert, Suk⁴⁸⁶ a Němec, jejichž dosud společná cesta se na podzim 1920 počíná rozdělovat.⁴⁸⁷ V obšírném dopise

⁴⁸⁵ V pamětech vzpomíná Kalista na „nové“ návštěvníky Unionky, přicházející z gymnázia v Křemencové: A. Hoffmeistera, J. Friče, K. Vaňka a L. Süsse (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 588–591.). Všichni tito mladíci se však v okruhu Unionky pohybovali zcela jistě již minimálně na přelomu let 1919/1920.

⁴⁸⁶ Suk ve své zmiňované vzpomínce z roku 1930 uvádí vedle Teigeho, Hoffmeistera, Wachsmanna, Havlíčka, Süsse, Friče a Vančury mezi devíti zakládajícími členy Devětsilu sebe a Němce. I dle něj pak Seifert přistoupil o něco později. Mezi zakladateli však i on pomíjí Černíka. S přihlédnutím k úvodu článku, kde Suk založení Devětsilu datuje do roku 1919, „*když ještě padal sníh*“, lze o jeho stoprocentní faktografické spolehlivosti pochybovat. Ostatně Suk nebyl činným členem spolku příliš dlouho a na počátku 30. let se již básnické tvorbě systematictěji nevěnoval (srov. SUK, Ivan: *Začátky Devětsilu. Literární noviny 5*, 1930/1931, č. 17, říjen, s. 1–2.).

⁴⁸⁷ Svůj vztah k žižkovským popisoval Kalista později následovně: „*Mezi mnou a skupinkou žižkovských mladých literátů, k níž patřili Jaroslav Seifert, Franta Němec a Ivan Suk, vládla jakási nedůvěra, podložená rozdíly mého venkovského a jejich velkoměstského prostředí, a tito mladí lidé*

Píšovi z 15. října 1920, kdy o existenci Devětsilu referuje poprvé, totiž Kalista popisuje celou situaci následovně: „*A teď k hlavní věci: Z jedné části Uměl. klubu vytvořil se jakýsi společek, který si dal jméno Devětsil. Je v něm Teige, Wachsmann, Černík, Süss, Vaněk, jako ozdoba Frič a Hofmeistr [sic!] (ti tam nemají vlastně mnoho co dělat, jsou jen jako dobrá akvisece). A docela spontánně, neodvisle od toho, vznikl z druhé polovice UK také společek, bez názvu dosud, poněkud přátelštější a, myslím, také hlubší. Tam je Wolker, Ráž, Seifert, Weil, Jirko, Knap, Berák a já. Snad se připojíš i Ty.*“⁴⁸⁸ Tento Kalistův dopis a některé zmínky v dopisech následujících tak svědčí o tom, že Jaroslav Seifert s velkou pravděpodobností nebyl zakládajícím členem Devětsilu, jak se až dosud soudilo, byť jeho vstup odsouvají maximálně o několik týdnů.⁴⁸⁹

Devětsil Kalista zpočátku chápal jako pragmatické utilitární seskupení, nikoli jako skupinu s nějakým jasně definovaným programem a cílem. Navíc pro něj Devětsilové

začínali se rozhodně spíše přiklánět ke Karlu Teigemu.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 592.).

⁴⁸⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [15. (?) října 1920; Můj milý příteli! Ty se asi divíš], s. [1]. Další, zřejmě již nezodpověditelnou otázkou může být, co od sebe oddělilo Černíka a Beráka, ještě o prázdninách blízké přátele.

⁴⁸⁹ Seifert je totiž podepsán už pod Sukovým devětsilským manifestem z *Pražského pondělí* ze 6. prosince 1920 a byl tedy členem Devětsilu nejpozději od této doby. Jeho texty ostatně nenajdeme ani ve *Dni* či ve 2. a 3. čísle *Orfea*, což by svědčilo o tom, že se Seifert neklonil ani na stranu zbytku Uměleckého klubu, kde ho chce v říjnu vidět Kalista. Ne zcela jasná je pak i pozice F. Němce a I. Suka, Seifertových spolužáků z gymnázia, v této době. Zdá se, že se původní jednotnost této trojice v této době drojí. Vzájemný rozchod této skupinky právě do doby okolo vzniku Devětsilu ostatně klade i Seifert (srov. SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 432.).

Samostatnou, avšak zpětně již ne příliš jasnou cestu nastupuje F. Němec. Tato rychle zazářivší kometa mladé generace ale v závěru roku 1920 svou pozici mezi vrstevníky rychle ztrácí. Nejprve zřejmě Němec koketoval s Devětsilem, údajně on totiž prý byl autorem básně „Obraz mých budoucích dní“, zaslané pod Wolkerovým jménem do *Národní politiky*, o níž bude ještě řeč jinde (srov. zde s. 149–150.). V listopadu a prosinci 1920 se však jako jeden z mála pražských jednoznačně přiklonil na stranu Uměleckého klubu. V zimě 1921 se ale rozchází i s ním a pozice levicové avantgardy definitivně opouští.

I. Suk, ač o jeho zastoupení v proponovaném „nedevětsilském“ almanachu zřejmě Kalista uvažoval (srov. zde s. 148–149.), se nakonec stal autorem prvního oficiálního veřejného prohlášení Devětsilu. Je přitom možné, že příklon „žičkovských“ k Devětsilu nechtěně ovlivnil A. M. Píša, který nedlouho předtím v *Cestě* tvrdě zkritizoval Sukovu debutovou sbírku *Lesy a ulice*, když psal o autorově „*tvůrčí nuzotě*“ a „*zmatené, bezradné toliko tříšti slovní*“ či „*hrsti prózy, libovolně rozhozené v řádky*“ (srov. PÍŠA, A. M.: *Nové knihy básní. Cesta* 3, 1920/1921, č. 12/13, 17. 10., s. 192–195; referát byl přetištěn též v Píšově kritickém knižním debutu *Soudy, boje, výzvy* – srov. PÍŠA, A. M.: *Soudy, boje, výzvy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1922, s. 241–244.). Kalista se totiž v dopise Píšovi z počátku října 1920 zmiňuje o Sukově rozhořčení nad touto Píšovou kritikou: „*Suk se na mne hněvá pro – tvoji kritiku jeho veršičků. Pyšně Ti vzkazuje, že’s byl jediný, který ho strhal a že Horovi se prý tvoje kritika velice nelíbila.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [5. (?) října 1920; Milý příteli! Prosím hned na začátku], s. [2].).

Jako nejpravděpodobnější se tedy jeví varianta, že se Suk a Seifert (ten možná ještě později než prvně jmenovaný, neboť s ním Kalista ještě 25. října počítal pro „své“ číslo *Orfea*) ve vznikajícím rozkolu mezi mladými definitivně přiklonili na stranu Devětsilu až v průběhu října či listopadu 1920.

znamenaají „pravici“ a „zpátečníky“, kteří zatím ulpívají na Apollinairovi⁴⁹⁰ a jeho následovnících, čímž ukazuje i na způsob vedení polemiky v této době. Protivník musí být dehonestován nejen umělecky jako plagiátor ze starších či v této době též „politicky“ závadných veršů, ale především musí být zkritizováno jeho umělecké přesvědčení: „*A pro informaci Ti sdělím tohle: nebudu mluvit o tom, že Devětsil je vlastně spolek vzájemně se podporujících (vyjmej u Devětsilu vždy zcela pasivního Friče a Hofmeistra!), bez vnitřního sjednocení. Chtěl-li bych alespoň charakterisovati většinu těchto lidí však literárními příbuzenstvími, řekl bych: G. Apollinaire, Max Jacob, Vincent Huidobro, Blaise Cendrars.*

*My však říkáme, že to už je staré umění. Že je to, poněvadž právě zdůrazňuje tak originalitu, vycházející z jednotlivce, pokračování v tradici dekadence. Že nové umění přichází a nese tahle jména: Georges Duhamel, Francis Jammes, Ch. Vildrac, z Rusů Al. Blok. Že výraz už není soukromým majetkem, že je všech: navratte slovu starou jeho vůni! Tím se nevyvíkáme z originality, z původnosti, ale docela jiného rázu: chceme originalitu, cítěnou námi jako členy kolektiva, a námi tak opodstatněnou. [...] Orfeus zůstává majetkem všech. UK se dosud nerozpadl a snad v nejbližší době nerozpadne.“⁴⁹¹ Krátce jen podtrhněme několik detailů z předchozího citátu: odsuzování Apollinaira a jeho následovníků, v té době charakteristické pro celou generaci, stoupající zájem o francouzské unanimisty a nově se vynořující zájem o soudobé sovětské umění. Blíže budou tyto inspirační zdroje rozkódovány v souvislosti s tý/deníkem *Den*.⁴⁹²*

Ustavení Devětsilu 5. října 1920 však záhy vyvolalo reakci jak u V. V. Šaka, tak u zbývající části Uměleckého klubu, a to zřejmě prudší, než jakou Teige a spol. očekávali. Stabilitě nově založeného spolku to rozhodně nepřidalo.

⁴⁹⁰ Je zajímavé, že v této době se od Apollinaira v oficiálních projevech distancuje jak Kalista, tak Suk ve svém devětsilském prohlášení ze 6. prosince 1920 a stejně tak i Teige v „Obrazech a předobrazech“, vznikajících v září 1920 (srov. BRABEC, Jiří – EFFENBERGER, Vratislav: Komentář. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 509.), snad jako původně plánovaný, avšak vlivem okolností až později publikovaný programový text Devětsilu. Kalista tuto distanci k Apollinairovi zdůvodňuje ve své vzpomínkové stati „Legenda o Apollinairovi“, otištěnou v *Hostu do domu* v závěru šedesátých let, tím, že mladým autorům roku 1919 či 1920 prý byla bližší „kolektivní“ poezie unanimistů než formálně vybroušené verše Apollinairovy. Ač si jeho *Pásmo* prý Kalista koupil za první honorář z *Června*, tj. někdy v závěru roku 1919, k jeho poezii se prý plně propracoval až v závěru roku 1920 (srov. KALISTA, Zdeněk: *Legenda o Apollinairovi*. *Host do domu* 15, 1968, č. 4, duben, s. 25–29.).

⁴⁹¹ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [15. (?) října 1920; Můj milý příteli! Ty se asi divíš], s. [1–2].

⁴⁹² K časopisu *Den* srov. více zde s. 313–344.

Valná hromada Uměleckého klubu 17. října 1920

Založení Devětsilu totiž samozřejmě nemohlo mezi literární mládeží zůstat bez ohlasu. S určitou nadsázkou lze pohyby v nejmladší literární generaci na podzim 1920 zjednodušeně opsat tak, že sblíživání Prahy zesílilo sblíživání venkova. Přeloženo do srozumitelnější podoby: zatímco se na platformě Devětsilu spojují bývalí studenti pražských gymnázií ze Žižkova a Křemencové ulice, jako k určité protiváze tomuto procesu dochází ke koncentraci i v druhé části Uměleckého klubu a sblížují se původem „venkované“ – vedle Kalisty a jemu blízkých Píši a Wolkera, popř. též volněji připojených Weila a Ráže, se k nim totiž někdy po prázdninách 1920 přimyká i dvojice Miloš Jirko – Josef Knap. Jejich uměleckým krédem v této době byl především Šrámkův vitalismus a oba se o nejnovější avantgardní výboje v zahraničí příliš nezajímali, zatím je však programově neodmítali a především: měli za sebou už své knižní prvotiny.

Zřetelným výrazem názorového pnutí mezi mladými a jejich faktického rozdělení se stala valná hromada Uměleckého klubu ze 17. října 1920. V. V. Šak v této době chystal začít vydávat vlastní kulturní deník, záhy započnuvší vycházet pod titulem *Den*, a snažil se jej po všech stránkách zajistit. Po tahanicích s vydáním prvního čísla *Orfea* však nejevil příliš zájmu o spolupráci s Teigeho skupinou, navíc mu zřejmě ani nebylo po chuti založení samostatného Devětsilu, který se tak emancipoval ze závislosti na jeho Uměleckém klubu. Chystaný „palácový převrat“ proti K. Teigovi v Uměleckém klubu tak z velké míry organizoval zřejmě právě on. Zajistiv si loajalitu nedevětsilské části literárního odboru, tlačil na to, aby do spolkových funkcí nebyl zvolen žádný z členů Devětsilu – a to se mu povedlo.

Kalista o průběhu valné hromady ihned po jejím skončení obsáhle referoval Píšovi: „Opakuje se historie s pravíci a levíci soc. dem. Myslili si, že nás [...] dostanou pěkně hladce někam na poušť a sami budou hospodařit. Karta se ovšem převrátila: na valné hromadě UK v neděli 17. t. m. a v něm kromě neinteresaných hudebníků a silně neutrálního (spíš k nám se klonícího, ale stále diplomatického) Vladyky jsem já, Jirko a Prox.⁴⁹³ [...] Z Devětsilu na výslovné přání Šakovo nikdo. [...] Zároveň nás Šak připoutává k ‚Uměleckému deníku‘, který bude řízením Bora vydávati, a nabízí nám tam literární rubriky. [...] Devětsil si vůbec pohoršil situaci: rozešel se dost silně s Horou a Vladykou, s Němcem a Seifertem nemůže

⁴⁹³ S divadelníkem Karlem Proxem (1897–1927) se Kalista seznámil ještě za svých středoškolských studií v Mladé Boleslavi v akademickém spolku Šmilovský (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 393–394.). V kontaktu s ním zůstal ještě v roce 1920 na půdě Uměleckého klubu. Již v prosinci 1920 je však Prox uváděn v Sukově manifestu mezi členy Devětsilu. Členem spolku však zřejmě Prox zůstal jen relativně krátce, neboť roku 1921 už na jeho jméno v souvislosti s Devětsilem nenarážíme.

*dobře počítati.*⁴⁹⁴ K. Teige a spol. se tak po této volbě dostávají uvnitř Uměleckého klubu jednoznačně na vedlejší kolej a Šakův spolek proto záhy opouští.

Na této valné hromadě vzniká též plán společného manifestačního vystoupení Uměleckého klubu prostřednictvím almanachu a samostatného recitačního večera: „*V ‚Almanachu‘, který uděláme během tohoto universitního roku, budou asi tihle lidé: Seifert, Němec, Jirko, Ráž, Suk (?),*⁴⁹⁵ *Píša, (doufám, že jistě něco dáš), Wolker, Knap, Berák, já a snad ještě někteří jiní – až konečně uvidíme. Zatím připravujeme nový, tentokrát skutečně manifestační ‚Večer mladých‘, ryze literární. Bude to skutečně slavný den.*“⁴⁹⁶

A. M. Píša vývoj situace v Praze uvítal a postavil se jednoznačně na protidevětsilskou stranu. Zároveň z jeho strany registrujeme první úvahu o možné spolupráci s mladými literáty z Brna, k níž však dojde až cca po půl roce: „*Pokud se týče Devětsilu, opakuji, že svými sympatiemi jsem zúplna na vaší straně. Sám jsem Ti již chtěl psát, že kdyby pražští mládenci činili nějaké drahoty, zda by nebylo lépe přirazit [? – nečitelné] k brněnské moderně. Vy jste to vyřešili lépe. Jste molodci. Zpráva o zdařené palácové revoluci, o tom, že nezvolen nikdo z Devětsilu, mě velmi potěšila. Tak je to správné. Bylo třeba říci už jednou dost.*“⁴⁹⁷

Všechny silokřivky pohybů mezi literární mládeží v říjnu 1920 lze dnes zpětně pro nedostatek relevantních pramenů už jen obtížně rekonstruovat. Evidentně se však v této době formují dvě družiny: sevřenější a organizovaný, byť minimálně do konce roku 1920 veřejně ne příliš aktivní Teigův Devětsil a volnější skupinka okolo Kalisty a Knapa v Uměleckém klubu, *Orfeu* a posléze *Dni*, kterou spíše než aktivní program spojovala obrana proti nástupu Devětsilu, venkovský původ a zájem udržet si získané pozice v Uměleckém klubu a v obou jeho periodících. Spíše než o otevřeném nepřátelství či nenávisti mezi oběma centry lze v této fázi mluvit o zřetelné vzájemné rivalitě mezi oběma uskupeními.

První střety v mladé generaci a spor o *Orfea* (podzim 1920)

První vlašťovkou nadcházejících sporů se stala literární příloha *Národní politiky* ze 17. října 1920. Již v den konání valné hromady Uměleckého klubu vyšla v tomto

⁴⁹⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 17. říjnu 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem dostal Tvůj dopis...], s. [1].

⁴⁹⁵ Otazník u Sukova jména je v originále Kalistova dopisu. Ten by svědčil i o určitém pohybu v „žičkovské“ trojici, jenž byl blíže popsán v poznámce č. 489 na s. 146.

⁴⁹⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 17. říjnu 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem dostal Tvůj dopis...], s. [2–3].

⁴⁹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [22. října 1920; dopis č. 13], s. [4].

„arciburžoazním“ deníku záměrně ne zcela zdařilá báseň „Obraz mých budoucích dní“ podepsaná Jiřím Wolkerem.⁴⁹⁸ Jednalo se však o podvrh, snažící se Wolkeru dehonestovat.⁴⁹⁹ A nešlo o jedinou podobnou věc. Kalista v dopise Pišovi uvádí, že cílem této kampaně se stal i on sám: „*Ale bojuje se také takhle: Neumannovi byly poslány anonymní dopisy ‚od horníků ze severu‘, aby mne netiskl. Positivně jsem zjistil, že pocházejí z ‚Devětsilu‘. Wolkerovi kdosi otiskl pod jeho jménem básničku v Politice. Schválně byla velmi slabá. Zase darebáctví zlých. Neumann si ovšem ze všeho nic nedělá, pouze Wolker byl oním klukovským kouskem dost hluboce dotčen.*“⁵⁰⁰ Jiří Wolker na tento útok reagoval satirickou prózou „Modré s nebe“,⁵⁰¹ otištěnou v Čapkově *Nebojsovi*, v níž mj. vystupuje i „*individuální anarchista*“, „*člen umělecko-výtvarně-politického klubu, 9 HP*“.

Mnohem závažnější boj než tyto drobné šarvátky se však rozhořel o pozice v časopiseckých orgánech napojených na V. V. Šaku a Umělecký klub. Nově vznikajícímu deníku *Den* se budeme věnovat souvisleji v následující části, ostatně zde se za Šakovy podpory jednoznačně prosadilo nedevětsilské křídlo mladých již na počátku listopadu, nyní se krátce zmíníme o jednáních o *Orfeovi*, který se na podzim 1920 dostává do delikátní pozice. Dosavadní redaktor Vladyka byl, zdá se, přes své předchozí výhrady nakloněn spíše ke spolupráci s Teigeho skupinou, zcela protikladné zájmy však měl V. V. Šak a skupinka Kalistova.

⁴⁹⁸ NĚMEC, František [?; podepsán WOLKER, Jiří]: Obraz mých budoucích dní. *Národní politika* 38, 1920, č. 287, 17. 10., Nedělní zábavná a poučná příloha, s. [1]. Němcovo autorství naznačuje Wolker v dopise Pišovi z února 1921 (srov. J. Wolker A. M. Pišovi, 8. února 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 463–464.).

Tato báseň se zřejmě stala jedním z důležitých bodů Wolkerova světonázorového vývoje. Právě na ní se zřejmě upevnilo jeho vznikající komunistické přesvědčení. V jeho přijaté korespondenci v prostějovském muzeu se totiž dochoval dopis jeho matky z 25. října 1920, s pozdějším ručním vpiskem, informujícím, že jej Wolker nosil za svých studií ve své náprsní tašce. Jde o jeden z mála dopisů od některého z Wolkerových rodičů psaných před Wolkerovým odjezdem do Tater v létě 1923, které se dochovaly, což jen podtrhuje závažnost, kterou mu Wolker zřejmě připisoval. Wolkerova matka se v něm smířuje s bolševictvím svého syna a dokonce jej v tomto rozhodnutí podporuje i přes nelibost, kterou Wolkerův krok vyvolal u jeho otce: „*Prohlašuji Tě za patentovaného bolševika ... [...] Zde totiž bolševik je jako člověk morem nakažený. Je to tendence nár. demokracie, která bolševism vypěstovala na strašlivou odrůdu vlastizrádství. A při tom tata hloupě přizvukuje, jak jsi pro Sokol ztracen, Ty že bohužel nebudeš, co on... (Já v duchu říkám bohudík!) [...]. Jsem s tebou spokojena tak, jaký jsi. Jdeš svou cestou [...]*“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, Z. Wolkerová J. Wolkerovi, 25. října 1920, s. [1–2]; inv. č. A/4–63.).

⁴⁹⁹ Báseň není ani ve Wolkerových sebraných spisech mezi nevydanými básněmi. Wolker navíc v této době evidentně do *Národní politiky* nepřispíval. Každopádně: ve Wolkerově rodném Prostějově vzbudilo její otištění údajně značný ohlas (srov. dopis Wolkerovy matky J. Wolkerovi citovaný v předchozí poznámce.).

⁵⁰⁰ LA PNP, fond A. M. Piš, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [1. listopadu (?) 1920; Můj milý příteli! Chtěl jsi mi psát z domova], s. [2–3].

⁵⁰¹ F. X. Press [=WOLKER, Jiří]: Modré s nebe. *Nebojsa* 3, 1920, č. 47, 19. 11., s. 374–376. Wolker zřejmě zamýšlel použít pseudonymu E. X. Press, k chybě v tomto jméně došlo zřejmě tiskařskou chybou.

Na přelomu října a listopadu nejspíše zřejmě došlo v celé záležitosti k elementární dohodě mezi oběma křídly Uměleckého klubu. Dne 25. října Kalista hlásí Píšovi, že třetí číslo *Orfea* bude patřit „jejich“ devítičlenné skupince, do níž ještě stále počítá J. Seiferta: „3. číslo *Orfea*, které vyjde asi před Vánoci, bude patřiti nám, naší skupince. Bude tam Jirko, Píša, Wolker, Ráž, Berák, Seifert, Knap, Weil (?) a já.“⁵⁰² Druhé číslo *Orfea* mělo zůstat i přes oslabení pozic Devětsilu v Uměleckém klubu v režii Teigeho formace, především proto, že jej již zčásti předpřipravila. Toto řešení zřejmě podporoval i redaktor časopisu *Vladyka*, což vzbudilo na Kalistově straně určitou nevoli: „2. číslo *Orfea* bude míti Devětsil. Třetí musíme míti my. Předložíme je au complèt Vladykovi. Nepřijme-li je, vysloví mu literární odbor UK nedůvěru pro zjevnou stranickost a půjde.“⁵⁰³

V průběhu listopadu se však situace změnila: Kalista posílil své pozice u Šaka díky svému velkému nasazení pro čerstvě založený deník *Den*, naopak Teigeho Devětsil se v tomto projektu Uměleckého klubu prakticky neangažoval. To zřejmě přispělo k pozdržení vydání druhého čísla *Orfea*, které nevyšlo ještě ani v době, kdy se Kalista stal šéfredaktorem *Dne*: 18. listopadu totiž píše Píšovi: „O Orfeovi jsme nejednali dosud, protože 2. číslo ještě nevyšlo.“⁵⁰⁴

V závěru listopadu pak trvající spory o vydávání *Orfea* vyvrcholily na zasedání literárního odboru Uměleckého klubu. Kalistova skupina zde prosadila zásadní změny ve vedení časopisu. Kalista o nich 25. listopadu zpravuje Píšu: „Redakci *Orfea* převezme Jirko. Literaturu ve *Dni* vzal Knap. Divadlo Zavřel. Výtvarnictví Zdeněk Rykr. Hudba Kálik a Weinberger. Dobře. Výtvarnickou redakci *Orfea* povede Rykr. Literární odbor UK odvolává Vladyku pro prokázanou stranickost. Teige půjde asi sám.“⁵⁰⁵ Rozhořčený *Vladyka* v reakci na to pohrozil, že redakci *Orfea* opustí a ještě výrazněji práskl dvěma Karel Teige, který odmítl se svými přáteli do „listu tak druhořadého“ vůbec přispívat.⁵⁰⁶ Vydání druhého čísla časopisu se však podobně jako u prvního neúměrně protahovalo – nakonec i pro výše popsané rozpory vyšlo až po novém roce.

V této souvislosti lze hovořit o tom, že na přelomu listopadu a prosince 1920 se Kalista dostává na pomyslný vrchol dění v mladé generaci: jemu blízcí autoři se ujali vedení *Orfea*, před dokončením je jeho básnická prvotina a soupeři z Devětsilu jsou vyšachováni

⁵⁰² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [25. (?) října 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [3].

⁵⁰³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [1. listopadu (?) 1920; Můj milý příteli! Chtěl jsi mi psáti z domova], s. [3–4].

⁵⁰⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. listopadu 1920; Můj milý příteli! Včera jsem dostal Tvůj dopis], s. [1].

⁵⁰⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec listopadu 1920; Můj milý příteli! Abys se na mne nehněval], s. [2].

⁵⁰⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, [konec listopadu 1920], s. [1].

z *Orfeje* a následně procházejí první velkou vnitřní krizí. A především: Kalista se stává šéfredaktorem časopisu *Den*, odhlédneme-li od kolísavého *Orfeje*, první výraznější generační tribuny nejmladší české poválečné avantgardy.

Zrod časopisu *Den*

Pokusme se nyní historii deníku a později týdeníku *Den*, který se stal asi nejzřetelnějším výrazem přeskupování v „generaci roku 1900“ na podzim 1920, představit poněkud souhrnněji. K historii tohoto periodika máme k dispozici jen několik málo kusých, v některých ohledech i vyvracejících se zpráv, povětšinou z Kalistova pera. Spolehlivějším pramenným zdrojem nám pak může být dochovaná korespondence, především Z. Kalisty s A. M. Píšou, J. Knapem a J. Wolkerem.

Samotná idea vzniku kulturního deníku se, jak již bylo zmíněno, zrodila v kruzích okolo ambiciózního dirigenta V. V. Šaka, původně zřejmě zcela nezávisle na autorech nejmladší generace, kteří už se Šakem spolupracovali v rámci Uměleckého klubu. Šak ve *Dni* viděl vítanou možnost propagace svého hudebního tělesa (Šakovy filharmonie) i svých ostatních kulturních aktivit, a rozhodl se proto na podzim 1920 zahájit přípravy riskantního projektu samostatného kulturního deníku, tedy typu periodika, které by bylo na dobovém novinovém trhu v Československu zcela ojedinělé. Idea vzniku *Dne* byla zřejmě více méně živelná a celý projekt nejspíše nebyl detailněji připravován.

V Kalistově korespondenci, která nám v tomto ohledu může být nejspolehlivějším vodítkem, zachytáváme první zmínku o *Dni* až v dopise A. M. Píšovi z 25. října, v němž Kalista referuje o zasedání Uměleckého klubu ze 17. října 1920: „Četl jsi snad o tom, že ‚Presto‘ [...] bude vydávati ‚Den‘, umělecký deník. Jirko tam bude mít literaturu, já divadlo, prozatím též výtvarnictví a film. Šéfredaktorem je Jan Bor. Budu Ti o té věci více psáti.“⁵⁰⁷ Tato Kalistova zmínka jen potvrzuje chabou přípravu celého projektu – *Den* začal vycházet 1. listopadu 1920 a necelý týden předtím se počítalo s tím, že by měl divadelní, výtvarnou a filmovou rubriku vést sice ambiciózní a nadšený, ale přece jen zcela nezkušený dvacetiletý mladík!

⁵⁰⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [25. (?) října 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [3].

První kontakty se Šakem ve věci nového časopisu zprostředkoval mladým nejspíše Miloš Jirko.⁵⁰⁸ Nejasná zůstává při těchto jednáních především pozice Devětsilu, jehož ustavování probíhalo v této době paralelně s formováním *Dne*. Zdá se však, že nezájem o spolupráci Devětsilu ve *Dni* pocházel spíše ze strany V. V. Šaka. Karel Teige sice v této době již fungoval jako výtvarný referent *Času*, zdá se však nepravděpodobné, že by možnost zisku společné tribuny pro celou svou skupinu nechal jen tak být.

Sám Kalista se v pozdějších vzpomínkách vyjadřuje v této záležitosti rozporně: zatímco v pamětech uvádí, že Teige účast v novém deníku odmítl jako příliš riskantní,⁵⁰⁹ v knize *Přátelství a osud* vzpomíná, že „Teige okamžitě pochopil, jaký význam by pro jeho přátele mělo, kdyby se jim podařilo usadit se v redakci nového listu. Byl několikrát – jak se Kalista dověděl – u Šaka sondovat, jaké by byly v tomto směru možnosti.“⁵¹⁰ Nakolik hodlal krátce po svém založení Devěsil postupovat zcela samostatně bez ohledu na nedávné kolegy z Uměleckého klubu a nakolik zůstával spolupráci s generačními souputníky otevřený, není z dochovaných pramenů zřejmé. Na jedné straně tak ponechává stranou přesvědčené komunisty jako Kalistu, Weila či Beráka, na straně druhé se s výjimkou Artuše Černíka (!) na chodu *Dne* nijak neúčastní a naopak se vůči mladým kolem *Dne* zřetelně vymezuje, jak již bylo ukázáno jinde. Celou záležitost zřejmě ovlivnil i názor majitele listu V. V. Šaka, který vnímal Kalistovo křídlo jako sobě loajálnější a ve vzniklém pnutí jej proti Teigeho Devětsilu upřednostňoval; pro ctižádostivého Teigeho pak s největší pravděpodobností nebylo přijatelné hrát ve *Dni* druhé housle.⁵¹¹

Nově vznikající list na počátku své existence neměl zcela jasně stanovený program a ani složení redakce. Okolo šéfredaktora Jana Bora, pozdějšího šéfa činohry Národního divadla, se soustředil generačně poměrně nesourodý kolektiv, přičemž se v listu mimo protežovanou rubriku hudební, již se nebudeme podrobněji věnovat, zřetelně prosazovala nejmladší generace, zejména pak Zdeněk Kalista jako redaktor výtvarné rubriky. Agilně se na chodu listu podíleli též Miloš Jirko a později i Josef Knap a A. M. Píša jako redaktoři rubriky literární, Jiří Weil zprávami o soudobé ruské kultuře, většinou anonymní Jiří Wolker přehledovými zprávami z anglosaské oblasti a Jaromír Berák články z oblasti filmu.

⁵⁰⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 600–601.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 601.

⁵¹⁰ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 60.

⁵¹¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 601–602.

Postupem času pak měli přibývat další zástupci nejmladší generace; ze starších autorů nikdo do literární části listu kritickými a teoretickými pracemi systematictěji nepřispíval.⁵¹²

Zdeněk Kalista se práce ve *Dni* chopil velmi iniciativně, v prvním období listu jsou jeho příspěvky ve srovnání s jinými přispěvateli nejčetnější. S přijetím časově náročné práce však zpočátku váhal – šlo totiž, jak později vzpomínal, o jeho první placené zaměstnání vůbec: „*Ale zkusiv v poslední době dosti šťastných náhod, byl jsem ochoten vsadit něco na přízeň osudu: ‚qui ne risque rien, n’a rien, n’est rien!‘ – opakoval jsem si větu, která mi utkvěla z učebnice francouzštiny [...]. Zprostředkováním Jirkovým [...] stal jsem se zatím výtvarným referentem nového deníku [...]. I měsíční plat jsem smluvil – první můj skutečný plat v životě: 500 Kč měsíčně.*“⁵¹³ V redakci listu viděl Kalista zajímavou pozici, ze které by mohl dále rozvíjet své ambiciózní umělecké a koneckonců i politické plány. Na politickou stránku celé věci přitom kladl Kalista později ve svých vzpomínkách možná až příliš romantický důraz: „*Obsadíme-li kulturní deník svými lidmi, znamená to, že jej v jistém slova smyslu zbolševizujeme, že jeho nárazy budeme posunovat kulturní život československý vždy více do leva, otevírat cestu proudům, jež ‚zničí starý, podlý svět‘.*“⁵¹⁴

Do práce v novém deníku se tedy Kalista vrhl s velkou vervou; takřka v každém čísle listu najdeme nějaký jeho příspěvek. Poněkud však přitom podcenil časovou náročnost žurnalistické práce: „*Nový deník [...] pohlcoval však moje síly přece jen hlouběji [...]. Zpočátku jsem do jeho redakce, která se nacházela na Václavském náměstí v místnostech urvaných rozsáhlému bytu majetné tchyně Šakovy, jen docházel, přinášeje sem svoje referáty.*“⁵¹⁵ Postupem času se pak Kalistův podíl na vydávání listu zvyšoval: „*Zejména Kalista dělal všechno možné, aby nová pozice mladých se zkonsolidovala. Pracoval v redakci od rána do večera, konaje de facto to, co bylo povinností Jana Bora, mobilizuje znovu a znovu svoje přátele a zasahuje sám, kde bylo třeba.*“⁵¹⁶

Kromě vlastní autorské práce se Kalista snažil získat co nejvíc přispěvatelů mezi svými přáteli a známými. S největší pravděpodobností získal právě Kalista pro *Den* Jiřího Wolкера, zcela jistě pak alespoň korespondenčně i A. M. Píšu, kterému na přelomu října a listopadu píše: „*Rozhodně budeme potřebovat Tvoji (i lit. krit.) spolupráci ve ‚Dni‘. Je tam*

⁵¹² Po jednom textu ve *Dni* otiskl Miloslav Hýsek a Arne Novák. Pravidelněji do *Dne* pak přispíval divadelními referáty František Zavřel, autor věkově Kalistově generaci nepřilíši vzdálený.

⁵¹³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 601.

⁵¹⁴ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 61.

⁵¹⁵ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 602.

⁵¹⁶ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 63.

zatím Jirko (literatura) a já (výtvarnictví, divadlo, ale divadlo spolu s Borem, Langrem a Tillem,⁵¹⁷ ti totiž tam budou mi do toho hodně povídat. Stojíme si zatím výtečně.“⁵¹⁸

V tomto hodnocení však Kalista evidentně poněkud přeháněl: pro nedostatečné zajištění podniku a chaotické poměry v redakci list záhy opouští jeho šéfredaktor Jan Bor a na jeho místo se v polovině listopadu 1920 dostává právě mladý Kalista. Po dohodě s Šakem se původní deník mění na týdeník a poněkud se mění i profil časopisu, v němž dostává výraznější prostor literatura a původní tvorba. V závěru listopadu se tak Kalista dostává do velmi slibné pozice: má za sebou poměrně movitého mecenáše, je šéfredaktorem pravidelně vycházejícího literárního týdeníku a významné pozice zastává i ve spolkovém životě coby předseda literární sekce Uměleckého klubu. Jeho nadšení celým podnikem pak lze doložit i citátem přímo z jeho korespondence ze závěru roku 1920, kdy Kalistovo angažmá ve *Dni* vrcholí – Knapovi totiž v dopise nadšeně prozrazuje: „*Chystáme se Šakem dosti veliké věci. Bláznovský (?) plán: Uděláme Prahu hlavním městem střední Evropy.*“⁵¹⁹ Kalistovy velkolepé plány však měly po novém roce záhy narazit, ale nepředbíhejme.

Recitační večer 2. prosince 1920 a jeho ohlas

Výrazem rostoucího sebevědomí mladých nedevedtsilských literátů, kteří se výrazněji spojili na valné hromadě Uměleckého klubu ze 17. října 1920 a následně opanovali *Orfea* i Šakův *Den*, se měl stát samostatný recitační večer literárního odboru Uměleckého klubu. První plány na jeho uskutečnění vznikly právě na již zmiňované říjnové valné hromadě, konkrétnější detaily byly doladěny v půlce listopadu. Kalista tak mohl v této době informovat Píšu o datu a programu: „*Ve ‚Dni‘ jsem stálým redaktorem s prozatímním fixním platem 500 Kč měsíčně, což je dost málo. 2. prosince je recitační večer v Obecním domě. Recituje se: Jirko, Němec, Nezval, Wolker, Stejskal (?), Kadlec, Kalista a Píša. Očekávám tě v ten den v Praze.*“⁵²⁰ V následujícím dopise pak Píšovi načrtl předpokládaný rozpočet celé akce: „*Jsou*

⁵¹⁷ Účast Václava Tilleho na *Dni* se zdá být sporná, Františku (?) Langerovi by mohla patřit nečetná šifra L. v divadelní rubrice, Janu Borovi pak snad šifra B., která by se časově kryla s dobou jeho působení v listu (šifrou J. B. signoval své články ve *Dni* Jaromír Berák).

⁵¹⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [1. listopadu (?) 1920; Můj milý příteli! Chtěl jsi mi psát z domova], s. [2].

⁵¹⁹ Z. Kalista J. Knapovi, [25. prosince 1920]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 396.

⁵²⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [14. listopadu 1920; Můj milovaný příteli! In principio erat verbum], s. [2].

tu určité finanční kolise. Večer bude v Grégrově síni Obecního domu. Tento sál plný vynese 1350 Kč. Výdaje: sál 200 Kč, Karen recitace 350 Kč (za večer!), plakáty 500 Kč, drobná vydání 100 Kč. A teď 1350–1250= 100 Kč, které padnou za volné vstupenky. To je rozpočet.⁵²¹

Samotný večer se konal 2. prosince dle původních plánů v Grégrově síni Obecního domu.⁵²² Úvodní slovo pronesl Josef Knap, na němž jako seriózním kritikovi a věcném řečníkovi panovala mezi mladými shoda⁵²³ a básně M. Jirka, S. Kadlece, F. Němce, V. Nezvala, Z. Kalisty, A. M. Píši a J. Wolkerera recitoval zmiňovaný člen činohry vinohradského divadla Bedřich Karen.⁵²⁴ Celý podnik byl zřejmě nejvýraznější akcí Literárního odboru Uměleckého klubu po odchodu Devětsilu, neboť k výraznější spolupráci již mezi zúčastněnými posléze nedošlo. Kalista později zřetelně postihl názorové i umělecké rozdíly mezi ním, Píšou, Kadlecem a Wolkerem na straně jedné a duem Knap–Jirko, jež později nazval „skupinou šrámkovského naturismu a selské tradice“⁵²⁵ na straně druhé, byť přiznával, že „v prvních dnech jsme také šli svorně s těmito kamarády – a to nejen po flámech, ale i ve vnějším uměleckém vystupování.“⁵²⁶ Zcela mimo hlavní linii tvůrčích snah nejmladší generace pak stále zřetelněji mířila tvorba Františka Němce.

Z literárněhistorického hlediska je třeba podtrhnout zejména zařazení V. Nezvala na program tohoto večera. Nezval se k Uměleckému klubu dostal pravděpodobně prostřednictvím Josefa Knapa, s nímž se znal již od jara 1920,⁵²⁷ s Kalistou a Wolkerem se seznámil až v listopadu 1920.⁵²⁸ Prozatím však Nezval zůstával svými druhy poněkud přehlížen. Sám Nezval v pozdějších pamětech nepřikládal tomuto večeru větší význam. Prý se

⁵²¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. listopadu 1920; Můj milý příteli! Včera jsem dostal Tvůj dopis], s. [1].

⁵²² Kalista v *Kamarádu Wolkerovi* sice uvádí Sladkovského síň (viz KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 37.), avšak Rutte ve svých bezprostředních referátech o tomto večeru uvádí tak jako Kalista v listech Píšovi síň Grégrovu. Akce se tedy konala zřejmě spíše tam.

⁵²³ KALISTA, Zdeněk: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst 1997, s. 256. Knapova programní přednáška „Dvacetiletý básník L. P. 1920“ vyšla tiskem ve *Dni* č. 21, který se dochoval zřejmě jen v Knapově pozůstalosti v PNP.

⁵²⁴ Přesněji program večera z dostupných zdrojů nelze příliš rekonstruovat; dle náznaků ve Weilově recenzi večera zřejmě byla recitována Kalistova báseň „Ranní zahrada rekonvalescentů“, souběžně otištěná v *Orfeu* č. 2, s. 47–48, a Němcova báseň o „předměstských lídech v biografech“ (srov. WEIL, Jiří: Večer mladé lyriky. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 5.).

⁵²⁵ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 37.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 38.

⁵²⁷ KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997, s. 161.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 87. Zde Nezval mluví o tom, že při jejich prvním společném setkání prý Wolker nesl Červen s básní „Rekruti“. Tato Wolkerova báseň opravdu vyšla v *Kmeni* z 18. listopadu 1920, lze tedy vzájemné seznámení Nezvala s Wolkerem a Kalistou datovat do závěru listopadu 1920. Listopadem 1920 datuje Nezval své seznámení s Wolkerem i ve své vzpomínce ve sborníčku *In memoriam Jiřího Wolker* z roku 1924 (srov. NEZVAL, Vít: [Pamatuji se....]. In: *In memoriam Jiřího Wolker*. Red. Konstantin Biebl. Praha: Hyperion, 1924, s. 25.).

ani necítil být členem zde se formující skupinky, za jejíhož vedoucího označoval J. Knapa a které přiřkl naturistický program: „*Skupina mladých básníků, za kterou mluvil Knap, hlásila se k naivnímu humanismu smyslového založení, který pod jménem naturismus rozváděl s větším či menším štěstím Šrámkovy básnické objevy. Mé básně, které jsem psal v Brně [...], nezapadaly pranic do naturistické noty. [...] Cítil jsem, že skupina, která mne, už nevím, či zásluhou, myslím však, že zásluhou Josefa Knapa, přijala na svůj recitační večer, nebude mým osudem. S jejími členy jsem se znal povrchně a neuzavřel jsem s nimi hlubší přátelství.*“⁵²⁹ Pokud jde o vztah Nezvala ke Knapovi, lze se s tímto tvrzením ztotožnit, jeho poměr ke Kalistovi a Wolkerovi, s nimiž se seznámil krátce předtím, se odvíjel složitěji. Byť se Nezval z Kalistova a Wolkerova zřetele ještě v zimě 1921 načas ztrácí a sám se od mladé levicové tvorby okolo Neumannových časopisů ve svých pozdějších pamětech zřetelně distancoval – „*Oficiální mladá literatura dvacátých let, huř či lépe napojená na Neumanna, nechávala mě lhostejným. Nelíbil se mi rozevlátý verš napolo volný, napolo libovolně rýmovaný a téměř vždycky rétorický. Neměl jsem ctižádost psát jak mladí autoři z Června,*“⁵³⁰ vzpomínal později –, na jaře 1921 byl již Nezval s Kalistou i Wolkerem v čilém kontaktu, jak ještě bude rozvedeno dále. Jeho hvězda však měla mezi mladými naplno zazářit až o rok či rok a půl později „Podivuhodným kouzelníkem“ a vstupem do Devětsilu.

Samotná Knapova úvodní přednáška – alespoň dle verze otištěné ve *Dni* – příliš mnoho programových hesel nenabídla. Ba spíše naopak: Knap se zřetelnou narážkou na Devětsil tvrdí, že ambicí zastoupených autorů je nabídnout večer „*jen a jen netendenční*“, tedy že „*neuslyšíte básní té skupiny, která osvojuje si pathos proroků v znamení nového, tendenčního, politicky propagačního přetvoření světa, a že neuslyšíte ani těch, kteří skrývají svou rétoričnost za rozličnými a podivnými -ismy.*“⁵³¹ Spíše než na programové zacílení mladé poezie klade Knap ve své přednášce důraz na „*vlastní, charakteristickou zbožnost k věcem, lidem a životu,*“ s níž se mladí básníci chápou skutečnosti.⁵³² Jinak Knap zůstal na dosti obecné rovině a zaujetí konkrétnějších stanovisek k aktuálním otázkám uměleckého života se důsledně vyhýbal.

Tohoto recitačního večera si povšimlo několik referentů soudobého tisku: hned dva referáty o večeru publikoval M. Rutte (v *Národních listech* 3. prosince a upravenou verzi v *Lidových novinách* o den později). Poměrně zdrženlivý postoj zaujal M. Hýsek v *Kmeni*,⁵³³

⁵²⁹ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 71–72.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 22.

⁵³¹ KNAP, Josef: Dvacetiletý básník L. P. 1920. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 4.

⁵³² Tamtéž, s. 5.

⁵³³ –vh– [=HÝSEK, Miroslav]: Večer mladé lyriky. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 40, 30. 12., s. 478.

který básně autorů trojlístku označuje spíše za „*náběhy k básním*“ než hotové básně. Obsáhlý referát otiskl v *Nových Čechách* Bohumil Polan, jenž veršům mladých zase vytýkal „*rytmickou beztvárnost*“ a „*tonutí v opojení myšlenkového převratu*“.⁵³⁴ Ve *Venkovu* poměrně obsáhle a vstřícně referoval Arne Novák⁵³⁵ a ve *Zvonu* Anna Brtníková-Petříková (šifra Aa.).⁵³⁶

Rutte ve svých referátech přistupoval k mladým poměrně vstřícně, na jejich tvorbě však ocenil ty stránky, které pro ně – nebo alespoň pro Kalistu, Wolkeru a Píšu – nebyly nejpodstatnějšími: vyzdvihuje totiž „*melodické cítění pro zvuk verše*“, „*vniterný neklid*“ a „*šťastnou improvisační lehkost*“. Kromě Fr. Němce pak jmenovitě chválí verše J. Wolkeru, „*v němž uzrává duch často až nábožensky zamyšlený*“.⁵³⁷ Zcela mimo intence Kalisty a spol. pak mířilo Rutteho shrnující zdůrazňování duševního prožívání a mysticismu v tvorbě mladých, jež však bylo plně v intencích jeho tezí ze zanedlouho poté vydaného souboru studií *Strach z duše*: „*Mladá poesie sama již usiluje se vyvléci z povrchního sensualismu a opojení technickými slovy, jež ji ohrožovala manýrou. Její nepokoj se obrací k hlubším stránkám života, často uslyšíte bolestný, osudný výkřik duše, a mnohdy ozvou se i tony tiché a prosté úměrnosti, jež ukazují na mystický zájem o vnitřní smysl života.*“⁵³⁸ V *Lidových novinách* pak ještě Rutte přidal tvrzení, že „*v technice verše zůstalo ještě mnohé, co upomíná na impresionistickou improvisaci.*“⁵³⁹ Kalista Rutteho recenzi prohlásil za „*velmi blbou*“ a Píšovi psal bez skrupulí: „*Rutteho snad roztrheš. Je to velmi hloupé.*“⁵⁴⁰ Svým způsobem tak Rutteho recenze předjímají následný první velký střet A. M. Píši s ním o *Strach z duše* na jaře 1921.

Spokojenější byl Kalista, jak dokládá i jeho krátká glosa k celé věci z prvního lednového čísla *Dne*,⁵⁴¹ s přijetím u A. Nováka. V první chvíli mu plánoval dokonce odpovědět, avšak k tomu později zřejmě nedošlo.⁵⁴² Novák se ve svém referátu postavil k mladým dosti vstřícně, byť zejména u Knapovy vstupní přednášky nešetřil kritikou. Z recitovaných autorů vyzdvihl jako „*nejsilnější osobnost*“ Františka Němce, „*rudého*

⁵³⁴ B. P. [=POLAN, Bohumil]: Večer mladé lyriky. *Nové Čechy* 4, 1920/1921, č. 3, 22. 12., s. 135–136.

⁵³⁵ A. N. [=NOVÁK, Arne]: Dvacetiletí. *Venkov* 15, 1920, č. 288, 5. 12., s. 4.

⁵³⁶ Aa [=BRTNÍKOVÁ-PETŘÍKOVÁ, Anna]: Večer mladé lyriky. *Zvon* 21, 1920/1921, č. 13/14, 16. 12., s. 196.

⁵³⁷ R. [=RUTTE, Miroslav]: Nejmladší česká poesie. *Národní listy* 60, 1920, č. 333, 4. 12. ráno, s. 4.

⁵³⁸ Tamtéž.

⁵³⁹ M. R. [=RUTTE, Miroslav]: Večer mladé lyriky. *Lidové noviny* 28, 1920, č. 604, 4. 12. ráno, s. 9.

⁵⁴⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. (?) prosince 1920; Můj milý příteli! Nedostal jsem dosud Tvého dopisu], s. [1].

⁵⁴¹ [KALISTA, Zdeněk]: [Večer mladé lyriky...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 25, 3. 1., s. 12.

⁵⁴² Tamtéž.

revolucionáře strhující lyrické výmluvnosti“.⁵⁴³ Toto hodnocení v zásadě odpovídalo dobovému konsenzu. Hned na druhém místě však Novák jmenoval Zdeňka Kalistu, jehož označil za „skutečný temperament s odvahou výrazovou“.⁵⁴⁴ Rezervovanější pak již Novák byl v hodnocení veršů M. Jirka a detailnější hodnocení prací zbývajících mladíků, kteří podobně jako Kalista zatím neměli na kontě vydanou knihu, tj. Píši, Wolkeru, Kadlece a Nezvala, se Novák zatím zdržel, když jejich verše zatím paušálně odbyl jako „pouhé skizzy“.⁵⁴⁵

Anna Brtníková-Petříková hodnotila recitační večer s určitými sympatiemi, když soudila, že večer „nezklamal jistě posluchačů (nečetných, a vesměs mladých), kteří sotva z poloviny naplnili Grégrovu síň Obecního domu“, a oceňovala „odvahu“ mladých.⁵⁴⁶ Výhrady však vznesla k formální stránce recitovaných veršů, neboť formu prý mladí „příliš bagatelizují [...] spokojující se mnohdy jen pohodlnou rytmickou prózou“.⁵⁴⁷

Píša při shrnutí svých bezprostředních dojmů z večera v dopise Kalistovi vyzdvihl především tvorbu Kalistovu: „Na večeru ses representoval přece jen jaksi hotověji, vyspěleji [...] a uvědoměleji než například Wolker. Myslím, že to Arne Novák jaksi podvědomě vycítil jmenuje Tebe jako nejlepšího vedle Fr. Němce.“⁵⁴⁸

Za mladé se pak k recitačnímu večeru vrátil v závěru roku ve *Dni* ještě Jiří Weil, který se jej snažil ve svém referátu více přiblížit intencím pořadatelů. Poukázal přitom na spjatost mladé tvorby s dobovou situací, přičemž upozornil zejména na sociální moment v tvorbě nejmladších: „Nová generace básnická měla štěstí, že prošla válkou, že prošla opravdovým peklem sociálním a že ona jediné je oprávněna, aby v jejích dílech ohrázel se dnešek.“⁵⁴⁹ Weil dále zdůraznil i cílenou prostotu a jednoduchost této poezie, která se záměrně distancuje od přespříliš ornamentálního jazyka předválečné lyriky: „Nelibují si v silných výrazech a úderném rytmu a básnických hříčkách, neboť vědí, že člověk je daleko prostší, než se nám zdá.“⁵⁵⁰ Ze zúčastněných básníků Weil ocenil zejména práce Kalistovy, Němcovy, Jirkovy a Wolkerovy, přičemž tyto autory staví proti sobě jako dvě protikladné dvojice, které jsou však spojeny společným zájmem o básnické postižení člověka a jeho srdce, neboť „dvacetiletým

⁵⁴³ A. N. [=NOVÁK, Arne]: Dvacetiletí. *Venkov* 15, 1920, č. 288, 5. 12., s. 4.

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ Tamtéž.

⁵⁴⁶ Aa. [=BRTNÍKOVÁ-PETŘÍKOVÁ, Anna]: Večer mladé lyriky. *Zvon* 21, 1920/1921, č. 13/14, 16. 12., s. 196.

⁵⁴⁷ Tamtéž.

⁵⁴⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [první polovina prosince 1920; dopis č. 27], s. [1].

⁵⁴⁹ WEIL, Jiří: Večer mladé lyriky. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 5.

⁵⁵⁰ Tamtéž.

básníkům r. 1920 je člověk vším a nejen on, ale i věci, které ho obklopují.⁵⁵¹ O jednotlivcích pak konkrétně tvrdí: „Čtyři básníci dominovali na tomto večeru. Byl to Zdeněk Kalista, Frant. Němec a Jiří Wolker a Miloš Jirko. A možno je postavit proti sobě vždy dva a dva jako protiklad. Proti zasněnému, jemnému Kalistovi, prudký, výbušný, primérní rozkaz Němce, proti sladké pokoře J. Wolкера divoká erotičnost Miloše Jirky. A přece sjednocují se všichni v jeden akord, v jeden chvalozpěv na velikost srdce člověka.“⁵⁵² Jim pak klade po bok A. M. Píšu s jeho „barevně konstruovaným koloritem“.⁵⁵³ K ostatním účastníkům však již Weil tak vlídný nebyl: Knapovu přednášku označil za „matnou, váhavou a neurčitou“, o Kadlecovi soudí, že „je ještě málo básník“ a úplně pak odmítl V. Nezvala: „Sláva Nezval podle mého soudu neměl vůbec na tomto večeru místa.“⁵⁵⁴

Rychlý spád událostí na přelomu let 1920 a 1921 způsobil, že tento recitační večer byl zároveň i poslední větší akcí pořádanou mladými pod hlavičkou literárního odboru Šakova Uměleckého klubu. Pro další rozvolňování vztahů mezi jeho „pravici“ a „levicí“ v budoucnu je tak tento recitační večer spíše než pro další vývoj Uměleckého klubu významný v jiných ohledech: pro Kalistu osobně tím, že se zde poprvé setkal s Karlem Tomanem⁵⁵⁵ a pro další vývoj mladé poesie zaprvé tím, že zde poprvé vedle sebe poskládal unanimitisticko-naivistický čtyřlístek Kadlec – Kalista – Píša – Wolker (a že se při neúčasti Kadlecově poprvé osobně setkali A. M. Píša a Jiří Wolker), a zadruhé pak šlo, nemýlím-li se, o první veřejné pražské vystoupení Nezvalovo.

Sukův Manifest a první krize Devětsilu? (prosinec 1920)

V závěru roku 1920 se Devětsil dočasně dostává do určité defenzivy: po založení spolku ztrácí své pozice v *Orfeu* i Uměleckém klubu, prakticky se neúčastní ani na *Dni*. Kromě Teigehe ve výtvarné rubrice *Času* a Černíkových referátů v *Rovnosti* v této době

⁵⁵¹ Tamtéž.

⁵⁵² Tamtéž.

⁵⁵³ Tamtéž. Píša však Weilovo hodnocení vnímal jako negativní. Kalistovi o něm psal: „Shledal u mě jen barevný kolorit. Zdá se, že nedovedu se ještě jak se patří vyjadřovati. [...] Nejsem šťastným miláčkem Mus. Od Weila je to skutečně velmi hezké, že mě vřadil mezi Kadlece, který není básník, a Nezvala, který na večer vůbec nepatřil.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek ledna 1921; dopis č. 25], s. [2].).

⁵⁵⁴ WEIL, Jiří: Večer mladé lyriky. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 5.

⁵⁵⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 606; týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 42; týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 25.

Devětsil nemá vlastní časopiseckou tribunu. První výraznější programový text Devětsilu tak vychází až počátkem prosince v relativně okrajovém listě *Pražské pondělí*.

Autorem krátkého provolání „U. S. Devětsil“⁵⁵⁶ byl Ivan Suk a podepsali jej Artuš Černík, Josef Frič, Josef Havlíček, Adolf Hoffmeister, Karel Prox, Jaroslav Seifert, Ivan Suk, Ladislav Süß, Vladimír Štulc, Karel Teige, Vladislav Vančura, Karel Vaněk, Karel Veselík a Alois Wachsmann.⁵⁵⁷ V poměrně vágním textu prohlášení se Suk jménem Devětsilu hlásí k revolučnímu dělnictvu, v oblasti umělecké pak zdůrazňuje příklon tvorby jeho členů k „nejprostším věcem“ a odmítá výboje předválečné moderny. Programově se přitom vymezuje i vůči Kalistově družince okolo Uměleckého klubu a *Dne*: „Pravá skupina nejmladších literátů, organizovaná v Šakově Uměleckém klubu, liší se od Devětsilu tím, že je ‚šrámkovská‘, impresionistická. Nemá ani pevného programu. ‚Jsme mladí,‘ říkají si, ‚a chceme být mladí‘. To je celý podklad, na němž se jejich sdružení staví. Jsou to většinou formalisté.“⁵⁵⁸ Vyzývá zároveň „revoluční dělníky“ k podpoře uměleckých snah Devětsilu.

Právě tyto dva momenty vyvolaly prudkou reakci Zdeňka Kalisty. Prakticky ihned na Sukovu stať reagoval v dopise Wolkerovi: „Dovídáme se o sobě, že jsme impresionisty, měšťáckou skupinou, že jsme bez programu [...] A potom se dovidáme, že Devětsil je revoluční (individuální anarchista K. Vaněk, Fričovy verše na smrt Štefánikovu atd. [...]) My, poctiví levičáci, jsme měšťáckou skupinou, zatímco organizovaní národní demokraté Vaněk, Wachsmann, Süß atd. jsou živly revolučními. [...] A nejhnušnější na všem: synkové stavitelů (Wachsmann), advokátů (Hoffmeister) a sekčních šéfů (Vaněk), majitelů domů, boháčů, obracejí se k nejchudším: upisujte! A provokativně – drzé a falešné heslo k tomu!“⁵⁵⁹ Proti

⁵⁵⁶ [SUK, Ivan]: U. S. Devětsil. *Pražské pondělí* 2, 1920, č. 49, 6. 12., s. 2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 81–83. Bylo by zajímavé blíže sledovat poměr Sukova manifestu k Teigeho stati „Obrazy a předobrazy“, která je datována zářím 1920 (srov. BRABEC, Jiří – EFFENBERGER, Vratislav: Komentář. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 509.), avšak tiskem vyšla až na jaře roku následujícího v *Musaionu* (srov. TEIGE, Karel: *Obrazy a předobrazy*. *Musaion* 2, 1921, jaro, s. 52–58; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 97–104.). Zdá se prakticky jisté, že Suk Teigův text alespoň v hrubých rysech znal, případný autorský podíl Teigeho na Sukově prohlášení však z dostupných materiálů zpětně rekonstruovat nelze, stejně jako nemáme žádné podklady pro zodpovězení otázky, proč tento programový manifest napsal právě Ivan Suk a nebyl-li náhodou příčinou Sukova následného odchodu z Devětsilu.

⁵⁵⁷ [SUK, Ivan]: U. S. Devětsil. *Pražské pondělí* 2, 1920, č. 49, 6. 12., s. 2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 81.

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 82.

⁵⁵⁹ Z. Kalista J. Wolkerovi, 9. prosince 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 65–66. Obdobně rozhořčený tón najdeme i v Kalistově listu Pišovi: „K tomu Devětsilu (psal Ivan Suk) podotýkám: Sám musíš vidět všechny kontradike. Ale upozorňuji na lži: my nejsme praví, ale levější než národní demokraté (organizovaní) jako je např. Karel Vaněk, J. Frič, L. Süß atd. Šak není už vůbec členem výboru UK (ale Šak je prý ‚kapitalista‘, proto vypíchnutí jeho jména). [...] ‚Jsme mladí a chceme být mladí‘ – je program Republiky, otištěný v prvním jejím čísle. A v Republice byl Vaněk, Teige atd. [...] S Radou a Moravcem nemáme docela

devětsilskému výpadu se pak chystal s podporou svých přátel zareagovat i veřejně. Počítal přitom i s podporou A. M. Píši: „*Já a Wolker podpisujeme prohlášení, že neustupujeme nikterak od svého přesvědčení komunistického a že není třeba domnívati se, že nechceme být básníky revoluce. Podpisuji Tě též. Mluvili jsme o tom.*“⁵⁶⁰ Následný vývoj v neklidném prosinci 1920 však nakonec publikaci obsáhlejšího polemického textu zabránil a Kalistova reakce se omezila jen na drobnou glosu ve *Dni*.

Komunistické bouře v ulicích však přispěly i k rozporům uvnitř Devětsilu. Karel Teige se totiž rozhodl zrušit plánované první veřejné vystoupení spolku, tj. recitační večer inzerovaný na 15. prosince, neboť „*pokládal, za nepřípustné recitovat básně ve chvíli, kdy na pražských ulicích střílela policie do dělnictva*“.⁵⁶¹ Nevíme, zda za rozpory v Devětsilu stála jen otázka konání recitačního večera, každopádně jízlivé glosy z Kalistovy korespondence ukazují, že situace uvnitř Devětsilu byla v této době opravdu dosti napjatá: „*Z Devětsilu lidé vystupují dál. Za chvíli se budou muset alespoň třemi znásobit, aby jich devět zbylo.*“⁵⁶² Jiří Weil dokonce Kalistovi donesl informaci o rozpadu konkurenčního spolku, kterou Kalista tlumočí v dopise J. Wolkerovi: „*Devětsil se rozpadl. Odcházejí z něho Frič, Süss, Wachsmann, Havlíček a chtějí k nám. Ostatní mají zlost: četli naše protiútoky ve Dni a nemají kde odpovědět. Vladyka dal čestné slovo a velmi opravdově přešel na naši stranu. Voda teče do bot!*“⁵⁶³ Vážnost situace uvnitř Devětsilu ostatně potvrzují i vzpomínky Adolfa Hoffmeistera: „*Již v prosinci téhož roku – ve dnech prosincových bouří – došlo ke krizi. Mám z té doby osmistránkový dopis Karla Teigeho, který [...] píše: „Devětsil, tak jak je dnes – totiž Vančura, ty, Seifert, Černík, Štulc a já – zaměstnává se velmi intenzívně řešením své budoucnosti a zdá se, že ji celkem již rozřešil. [...] Devětsil stanul – respektive my stanuli jsme – na rozcestí.*“⁵⁶⁴ Detaily dění v Devětsilu v prosinci 1920 nám však zřejmě zůstanou

nic společného.“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. (?) prosince 1920; Můj milý příteli! Nedostal jsem dosud Tvého dopisu], s. [1].). Též Píša se v reakci na Sukovo prohlášení pozastavuje nad jeho úrovní: „*Stát Sukova v Pondělí je ovšem velmi slabá, prosí téměř za milosrdenství. Nechá-li Devětsil mluvit Suka svým jménem, tak jej to může prostě ubít. Mají tam přece lepší lidi, Friče, Hoffmeistera, proč se nechají diskreditovat takovým člověkem právě, jako je I. Suk.*“ (LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [první polovina prosince 1920; dopis č. 27], s. [2].).

⁵⁶⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. (?) prosince 1920; Můj milý příteli! Nedostal jsem dosud Tvého dopisu], s. [2].

⁵⁶¹ HOFFMEISTER, Adolf: Ach, mládí! In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 41.

⁵⁶² Z. Kalista J. Knapovi, [25. prosince 1920]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 396.

⁵⁶³ Z. Kalista J. Wolkerovi, [polovina prosince 1920]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 69.

⁵⁶⁴ HOFFMEISTER, Adolf: Ach, mládí! In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 37.

zastřeny, neboť v Hoffmeisterově pozůstalosti v Památníku národního písemnictví bohužel není dochován ani tento dopis, ani jiná Hoffmeisterova korespondence z počátku dvacátých let.⁵⁶⁵

Ač situace uvnitř Devětsilu v závěru roku 1920 byla zřejmě velmi vážná, Devěsil tuto dočasnou krizi přestál, byť přišel o významnou část stávajících členů, zejména z řad výtvarníků. Možná již zde počínají rozpory, které posléze povedou k vydělení Nové skupiny, avšak o pozadí rozporů uvnitř Devětsilu v prosinci 1920 toho mnoho nevíme. Naznačované navázání spolupráce s Kalistovou skupinkou však nebylo ze strany devětsilských odpadlíků později realizováno. Snad i proto, že se počátkem roku 1921 zřetelně otrásla Kalistova pozice ve *Dni*. Naopak Devěsil se ve vzniklé krizi rychle zkonsolidoval a jeho nástup se těmito vnitřními problémy jen o několik týdnů odložil.

Prosincové bouře a jejich dopad na tvorbu mladých

Počátkem prosince dostali mladí levicovní literáti šanci alespoň částečně prožít revoluční atmosféru: 9. prosince policie na pokyn představitelů sociálnědemokratické pravice obsadila Lidový dům, na což B. Šmeral odpověděl výzvou ke generální stávce. Odpor příznivců stranické levice však byl poměrně brzy zlomen jak v Praze, tak v regionech a část protestujících byla dokonce zatčena.

V prosinci 1920 tak potkaly Kalistu poprvé za jeho pražského pobytu „velké“ dějiny. Kalista prožíval prosincové události přímo v jednom z revolučních center – Praze, pohlcen prací pro *Den* a *Orfeu*. V pamětech po čase přiznával, že v inkriminované době neměl s politickým vedením sociálnědemokratické levice výraznějších kontaktů, což vysvětloval i vlivem S. K. Neumanna, jenž sympatizoval prý spíše s levicovými anarchokomunisty⁵⁶⁶ než s vlastním vedením strany: „*Tato rezerva, resp. distance, však způsobila, že jsme nebyli v dosti úzkém spojení s Bohumírem Šmeralem, Antonínem Zápotockým, Aloisem Munou a ostatními, na kterých v rozhodném okamžiku spočinulo vedení sociálnědemokratické levice.*“⁵⁶⁷ Toto Kalistovo tvrzení však dle mého spíše mělo zakrýt skutečnost, že kontakty mladých literátů s vedením strany prakticky vůbec neexistovaly a jejich zpětné konstruování je spíše přeceňováním reálné situace.

⁵⁶⁵ STILLEROVÁ, Jana: *Adolf Hoffmeister*. Praha: Památník národního písemnictví, 2009.

⁵⁶⁶ Anarchokomunistická skupina okolo Bohumila Vrbenského zůstala až do roku 1923 v národně socialistické straně (tehdy s oficiálním názvem Česká strana socialistická).

⁵⁶⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 616.

Na den vypuknutí bojů vzpomínal Kalista nejobsáhleji v pamětech: „*A tak 9. prosinec 1920 zastihl mne prudkým překvapením. Když jsem toho dne přišel do redakce Dne na Václavském náměstí, dozvěděl jsem se o zabrání Lidového domu v Hyberské ulici policií. Nemeškal jsem, a zařídív to nejnnutnější, čeho bylo třeba v redakci, vyřítíl jsem se Jindřišskou ulicí do Hyberské, abych na vlastní oči zjistil, co se děje.*“⁵⁶⁸ Do Lidového domu se však prý už nedostal, byť se údajně snažil vykázat žurnalistickou legitimací; v edici korespondence s Wolkerem *Přátelství a osud* pak celou scénu Kalista líčí mnohem dramatičtěji, když tvrdil, že „*byl napaden už na Václavském náměstí a z Hyberské ulice vyhnán policejním obuškem*“.⁵⁶⁹ Ani zbytek Kalistových literárních přátel – Neumann, Hora, Berák či Weil, který prý dle Kalisty toho dne „*se mnou pobíhal městem, [...] se mnou utíkal před výstřely četnických a vojenských oddílů,*“⁵⁷⁰ – mu nebyl s to dát přesnější informace.

Rychlé potlačení snah stávkujících z řad sociálnědemokratické levice však zřetelně otrásló vírou mladých v samozřejmost revoluce a její brzký příchod: ozbrojené síly mladé republiky si dokázaly s celou situací poměrně brzy poradit. Pro Kalistu osobně znamenal vývoj událostí prudké vystřízlivění z revolučního snu: zvláště když pak V. V. Šak zabránil publikaci manifestu na podporu revoltujících ve *Dni*, který šéfredaktor Kalista připravoval.⁵⁷¹ Kalistova dosavadní víra ve šťastný svět komunismu byla otřesena, nikoli však vyvrácena.

Sympatie mladých, zejména členů Devětsilu, stály jednoznačně na straně levice, k níž se v této době otevřeně hlásil i Z. Kalista, A. M. Píša, J. Weil či J. Berák, a razantní zásah pořádkových sil mladé v jejich přesvědčení jen utvrdil. I J. Wolker se ke komunismu přikláněl stále zřetelněji a nejpozději v říjnu či listopadu 1920 můžeme i jeho označit za stoupence komunismu. Doma v Prostějově mu bylo jako údajnému bolševikovi již v říjnu⁵⁷² zakázáno hrát v kině, kde si dosud takto příležitostně přivydělával a z této doby pochází i dopis jeho matky, v němž se Z. Wolkerová vyrovnává s komunistickým přesvědčením svého syna.⁵⁷³ Po Vánocích 1920 pak píše Kalistovi o svém postavení doma: „*Viš, až zde teprve chápu, co mi bylo umělecké pražské prostředí, přátelé a hlavně Ty. Příliš jsem se tady odcizil všem [...] Téměř všichni bývalí moji známí chovají se ke mně urážlivě, provokují mě na každém místě, protože jsem – ‚bolševík‘.*“⁵⁷⁴ Lze se proto vcelku ztotožnit s Kalistovou tezí, že právě

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 66.

⁵⁷⁰ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 139.

⁵⁷¹ Tamtéž.

⁵⁷² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, Z. Wolkerová J. Wolkerovi, 25. října 1920, inv. č. A/4–63.

⁵⁷³ J. Wolker Z. Kalistovi, 27. prosince 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 67.

⁵⁷⁴ J. Wolker Z. Kalistovi, 27. prosince 1920; citováno dle téhož, s. 71.

prosincové události roku 1920 a zejména Berákovy zatčení Wolkeru definitivně přitáhly ke komunistické straně.⁵⁷⁵

Podobným postavením osamocenému radikálnímu levičákovi na maloměstě procházel tou dobou i A. M. Píša. Jeho vánoční dopis Kalistovi z Volyně začíná slovy: „*Jsem smutný. Ano, velmi smutný. A to již od několika dní. Události pražské, triumf bílých, zavření 800 soudruhů nezůstalo bez vlivu ani na venkov. A v tvářích, v nichž jsme zvykli hledati tolik zbabělosti a bezradnosti, nalézám dnes o to více posměchu a zadostiučinění. Maloměsto vydává ze sebe všechnu špínu a kal, jichž je schopno. Chtělo by se políčkovat, bít, pálit – a nutno dívati se na ně klidně, předstírati se zařatými pěstmi lhostejnost. Pravím se zařatými pěstmi. O těch mluvil také Masaryk. Ale to je falešný prorok.*“⁵⁷⁶ Ve stejném dopise si pak Píša přeje, aby příští nový rok mohl již oslavit „*sovětové republiče české*“.⁵⁷⁷

Kalistův poměr ke komunismu byl v této době též jednoznačný, na rozdíl od jeho přátel však u něj pro velké vyčerpání v redakci *Dne* politické události nestály tolik v popředí zájmu. Ovšem i on se stal o vánočních prázdninách v Benátkách terčem posměchu vítězné strany: „*Jsem strašně nervově podrážděn sokolskými výpady junáckých tváří s odulými pysky, jež v mé přítomnosti nemluví o ničem než o komunistickém nezdaru. Vůbec s nikým nemluví, kromě naší rodiny. Svůj hostinný, tichý a vlídný stůl velmi pečlivě uzavírám před vnějškem.*“⁵⁷⁸

Společné politické vyznání, posílené prožitkem prosince 1920, tak jen zintenzivnilo vzájemné přátelství Kalisty s Wolkerem a Píšou, kteří se zraje prosince poprvé společně sešli na recitační večer v Obecním domě a sblížili se i ve své básnické tvorbě. Snad právě prožitek neúspěšného prosincového převratu znamenal jeden z rozhodujících impulsů ke zformování přátelského čtyřlístku přátelského čtyřlístku Kalista–Píša–Wolker–Kadlec.

⁵⁷⁵ KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 23.

⁵⁷⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [24. prosince 1920; dopis č. 24], s. [1].

⁵⁷⁷ Tamtéž, s. [4].

⁵⁷⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [28. prosince 1920; Můj milý příteli! Mám sice náskok jednoho dopisu], s. [1].

Případ Berák (zima 1921)

*Na kříži ze čtyř cihlových stěn
den bílý byl mřížemi v boku proboden,
krev a voda
vyšly z rány,
krev a voda
tekou po nebi sedm dní.
Toto je vězení
s tisíci nemocnými lidmi,
s desíti věřícími lidmi
a mým kamarádem, kterého zavřeli v tento svět,
protože má dvacet let.*

JIŘÍ WOLKER, báseň „Vězeň“ 1921

Podobným postavením mladého vysmívaného stoupence komunismu na maloměstě v prosinci 1920 procházel i Kalistův nový přítel Jaromír Berák. Ve svém zřejmě prvním dopise Kalistovi z vánoc 1920 mu k atmosféře doma v Příboře poznamenává: *„Mám radost z krásné valašské zimy, do které jsem zapadl. Rampouchy na střeších jsou zčernalé sazemi – a komíny vítkovických pecí jsou také jakési rampouchy. Dělnictvo v tupé resignaci jde z práce do práce [...] a o krvi prolité v Praze ani kuře nezapípane. Jakoby jí nebylo. Jen kluci pískají ‚Kam pak na nás bolševici‘. Sesmutníš, vidíš-li tu netečnost kolem.“*⁵⁷⁹

Právě Berák byl z Kalistových přátel v závěru roku 1920 asi nejlépe obeznámený se situací v rodícím se československém komunistickém hnutí, byl to právě Berák. Wolkerovi před vánoci o situaci mezi pražskými „revolucionáři“ píše: *„Zatčených v Praze již 900. Znal-lis Vorlíčka (L’Aiglona) z Unionky – ten sedí také. Handlíř je zatčen, sdružení morav. studujících má býti rozpuštěno.“*⁵⁸⁰ Zároveň svého přítele seznamuje i se situací v Bavorsku: *„Píšu nyní článek o nejmladší české poesii pro mnichovskou Neue Zeitung, ačli ovšem mi to na hranici [...] neukradnou. Z Bavor dostal jsem sdělení, že tam vše schyluje se ke státnímu převratu – dojde k němu asi 1. ledna. Opět o baštu reakce víc v našem sousedství.“*⁵⁸¹

Do Kalistovy blízkosti se přitom Jaromír Berák dostal teprve v říjnu 1920, kdy se jeho jméno mihne v letmé zmínce v jednom z Kalistových dopisů Píšovi: *„Poznal jsem nového*

⁵⁷⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 20. prosince 1920, s. [2].

⁵⁸⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Berák J. Wolkerovi 23. prosince 1920, s. [1]; inv. č. II/513.

⁵⁸¹ Tamtéž, s. [2–3].

dobrého, jak se zdá, člověka: Jaromíra Beráka, soudruha kdysi Černíkova, jemuž mne Neumann proti svému zvyku vychválil.“⁵⁸² Oba mladíci se pak velmi sblížili zejména za prosincových pražských bouří a spoluprací ve *Dni*.⁵⁸³ V té době ještě oba netušili, jak prudkou změnu v Berákově životě prosincové události způsobí.

Leden 1921 totiž pro Kalistu přinesl šok:⁵⁸⁴ Jaromír Berák byl 10. ledna doma v Příboře zatčen, obžalován z velezrady a eskortován na Pankrác: „*Dne 10. t. m. jsem byl o 1/2 11 zatčen v Příboře. Byl jsem dopraven v průvodu četníků na zemský soud na Karlovo náměstí [...], načež ve společnosti s jinými vězni jsem byl dopraven automobilem na Pankrác.*“⁵⁸⁵ Příčinou zatčení se údajně stal Berákův dopis čelnému českému komunistickému radikálově A. Munovi nalezený v Kladně, v němž prý Berák nabízel tajné zprostředkování kontaktů s bavorskou komunistickou stranou, na niž získal vazby v létě 1920 během společné cesty s A. Černíkem po Šumavě a Bavorsku.⁵⁸⁶ Kalista byl pro Beráka počátkem ledna 1921 zřejmě jedinou osobou, schopnou mu v Praze pomoci, a proto se na něj ihned po svém zatčení obrátil tužkou psaným úpěnlivým listem s žádostí o pomoc: „*Milý příteli, ode všech opuštěn, zrazen, ponechán sám sobě a své strašlivé duševní depresi, skládám jediné své naděje v Tebe. Ty byl jsi jediný, který jsi se mi do očí tvářil tak, jak i po straně – ty jediný byl jsi upřímný – ti ostatní vydali mne sem, kde nyní jsem. Jsem zatčen.*“⁵⁸⁷

Kalista začal v celé věci spolu s A. Rážem, kterého následně Berákovi vyjednal za advokáta, ihned jednat. Oba se tak výrazně zasloužili o to, že byl Berák relativně rychle

⁵⁸² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [15. (?) října 1920; Můj milý příteli! Ty se asi divíš], s. [1].

⁵⁸³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 621.

⁵⁸⁴ Chronologie událostí v Kalistových vzpomínkách ne zcela odpovídá. Ve *Tvářích ve stínu a Přátelství a osudu* sice Kalista Berákovu zatčení datuje 31. prosincem 1920 (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 163 a týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 75.). Dobová korespondence však hovoří jinak: ještě 6. ledna Berák Kalistovi dopisem oznamuje, že do Prahy přijede 15., jeho první dopis z Pankráce je datován 11. lednem a Berák tu své zatčení datuje předchozím dnem.

⁵⁸⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 11. ledna 1921, s. [3].

⁵⁸⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 76.

⁵⁸⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [leden 1921], s. [1]. Soudit věcný základ Berákovy obžaloby zřetelně přesahuje rámec této práce, lze však s největší pravděpodobností vyloučit, že by se z Berákovy strany jednalo o více než romantické revoluční gesto nezkušeného mladíka. Jeho intenzivnější kontakty s Munou a vůdci puče lze prakticky vyloučit, o čemž ostatně svědčí i Berákovu poměrně brzké propuštění a zproštění obžaloby.

Jen pro dokreslení ještě pár slov o Berákově rodinném zázemí: jeho otec byl v Příboře ředitelem státního učitelského ústavu a patřil tak k místní společenské smetánce plně se ztotožňující s novým republikánským režimem. Zdá se, že o politickém přesvědčení svého syna neměli jeho rodiče valné tušení, o čemž svědčí korespondence Berákovy otce s Kalistou, který se mu stal jediným pražským prostředníkem informací o pozadí synova vyšetřování. Jen pro ilustraci ocitujme z prvního dopisu Beráka-otce Kalistovi: „*Všude se zde mluví, že Jaroš jest ve spojení s nezdařeným komunistickým pučem, ve spojení s bandou bolševických lupičů, žhářů a ničitelů naší těžce osvobozené vlasti! Jak takové řeči na mne bolně působí, můžete si sám asi pomyslet. Byl jsem vám v době války pro své české smýšlení dosti očerněn a pronásledován – a můj syn by měl býti bolševikem?*“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Jan Berák Z. Kalistovi, 19. ledna 1921, s. [2].).

žaloby zproštěn. A. Ráž se ujal Berákovy obhajoby a zřejmě pozitivně zapůsobila i jeho známost se soudním radou Kaplanem, Rážovým spolužákem ze studií, který celou kauzu vyšetřoval.⁵⁸⁸

Kalista pak s Wolkerem v průběhu ledna navštěvovali Beráka ve vazbě: byla to Kalistova první cesta na Pankrác, jak s hořkou ironií uváděl ve svých pamětech.⁵⁸⁹ Na strohost pankrácké věznice během první návštěvy u Beráka s určitou básnickou licencí vzpomínal Kalista ještě po letech: „*Byla-li už návštěvní místnost tak tvrdá ve svých vnitřních obrysech, jak tvrdá teprve musí být celá, kam ho zase odvedli! A proč všechno tohle – proč nemají mít lidé právo na svobodný politický projev? Proč mají trpět jako komunisté? Nezlomí to snad mnoho z těch, jejichž zástupce jsme zahlédli v pološeru návštěvní místnosti před chvílí? Nezlomí to nakonec i našeho Beráka?*“⁵⁹⁰

S odstupem času se zdá, že v souvislosti s Berákovým případem dosáhly určitého vrcholu dva určující momenty ve vývoji mladého Kalisty – jednak Kalistovo ztotožňování se s komunismem: „*I další návštěvy na Pankráci způsobily, že jsem svůj komunismus pocítil ještě živěji jako kus svého osudu: jako něco, čemu je třeba podrobit svou práci, ctížádost, naději.*“⁵⁹¹; a jednak jeho přátelství s Wolkerem: společné obavy o přítelův osud a ostatně i společné literární plány jen zesílily jejich vzájemnou blízkost. Právě v této době Wolker navíc začíná uvažovat nad tím, že by Kalistu přestěhoval k sobě do podnájmu – 19. ledna 1921 matce píše: „*Učitel-klerikál [tj. stávající Wolkerův spolubydlící – doplnil VM] mně leze na nervy. [...]. Kdybych ho dostal z krku, měl bych ideálního spolubydlitele (kolegu básníka Kalistu).*“⁵⁹² Obavy o další Berákův osud se pak odrazily i v literární tvorbě obou básníků: Wolker píše pod bezprostředním dojmem návštěvy u Beráka báseň „*Vězeň*“, později zařazenou do sbírky *Host do domu*,⁵⁹³ Kalista pak v krátkou prózu „*Návštěva*“ (oba texty vyšly v 24. ledna v posledním čísle *Dne*, jež mělo původně být J. Berákovi přímo věnováno)⁵⁹⁴ a zprostředkovaně pak později též v *Loupežnicích a městečku*.

⁵⁸⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 621.

⁵⁸⁹ Tamtéž.

⁵⁹⁰ Tamtéž, s. 622–623.

⁵⁹¹ Tamtéž, s. 623.

⁵⁹² J. Wolker matce, 19. ledna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 77.

⁵⁹³ Báseň je datována 18. lednem 1921 (srov. PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 232.).

⁵⁹⁴ KALISTA, Zdeněk: *Návštěva*. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 2; WOLKER, Jiří: *Vězeň*. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 3. Na okolnosti vydání tohoto čísla *Dne* – mimochodem posledního Kalistova vůbec – vzpomínal s odstupem J. Weil v *Tvorbě*. Ve své vzpomínce podtrhuje intenzitu Wolkerových snah o Berákovu propuštění a připisuje mu i plán věnovat Berákovi celé toto číslo, což údajně Kalista – s pragmatickým odůvodněním, aby to nezkomplikovalo Berákovu situaci – odmítl. Weil vzpomíná i na návštěvu v Berákově bytě v pražské Mostecké věži krátce po jeho zatčení, kde byl

Kalistovu bezprostřední reakci na dění kolem J. Beráka můžeme rekonstruovat prostřednictvím jeho korespondence s Píšou, jemuž o okolnostech Berákova zatčení obsáhle referoval: „*Jsem velmi rozčilen. [...] Včera jsem našel v redakci dopis. Podepsán ‚nešťastný Berák‘. Co se stalo? Na anonymní udání (nejpravděpodobněji) byl před týdnem zatčen (ještě doma v Příboře), zabavena jeho veškerá korespondence a eskortou 3 četníků dopraven z Ostravska jako velezrádce na Pankrác. Censura nepropustila jeho dopisů ke mně, dopis, který jsem po týdnu jeho samovazby obdržel, byl propašován. Strašlivé! [...] Do malého městečka přijdou 3 četníci a odvedou velezrádce republiky. Ostatně ať žije demokracie! Je obviněn, že zprostředkoval pravidelný styk zdejších komunistů s Německem. Byl totiž o prázdninách v Bavořích. A teď se kombinuje. Kombinace jsou výbornou vlastností buržoasie a – bohužel – i tatička Masaryka. Nejnesmyslnější mi připadá, že já, až půjdu teď (snad pozítří) audienci k tomuto člověku, musím ho prosit: prosit ho, aby byl rozumnějším, aby dal ihned vyšetřiti nonsens případu Berákova. [...] Včera a dnes jsem si na svoji žurnalistickou legitimaci vymohl vstup do věznice. Zítra už mi vstupenku nevydají. [...] Píši právě nejostřejší protest mladých lidí proti zatčení Berákovu. Podepíše: Kalista, Wolker, Knap, Jirko, Weil, Nezval, Svoboda,⁵⁹⁵ Šak, Kálik aj. Podpisuji tebe. Nesouhlasíš-li, napiš ihned!⁵⁹⁶ Návštěva u T. G. Masaryka zůstala zřejmě jen okamžitým a předem nerealizovatelným plánem rozzlobeného Kalisty a stejně tak i protest členů Uměleckého klubu proti Berákovu zatčení zůstal jen na papíře: než jej Kalista stačil uveřejnit, byl z redakce *Dne*, kde jej chtěl otisknout, odvolán.*

Píša reagoval na tuto Kalistovu zprávu jedním ze svých nejpatetičtějších dopisů vůbec, v němž se plně ztotožnil s chystanou akcí na podporu zatčeného kamaráda a s komunistickou ideou: „*Příteli soudruhu v lásce, víře a revoluci! Právě jsem dočetl Tvůj dopis. S Berákem toť strašné. Souhlasím s akcí. Prosím, piš co nejostřeji. A dejte to do všech, pokud možno, listů. Ať se, kdo ještě může, vzpamatuje. To je středověk. Ne, to je ještě něco horšího. Co s nimi? Musí nám narůstí ruce. [...] Jsem cele s Tebou. A k Masarykovi mluv i za mě slova tvrdá, ale pravdivá. Je veleknězem katanů.*“⁵⁹⁷ Beráka přitom Píša oslavuje jako mučedníka a hrdinu:

spolu s Wolkerem či Kalistou dohledat některé rukopisy Berákovy a materiály Uměleckého klubu. Ty však byly policií zabaveny (srov. WEIL, Jiří: O Wolkerovi. *Tvorba* 4, 1929, č. 6., 16. 2., s. 82.).

⁵⁹⁵ Zřejmě Jiří Svoboda (1897–1970), autor vzpomínek na V. Nezvala *Můj přítel Nezval*.

⁵⁹⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. (?) ledna 1921; Můj milý příteli! Jsem velmi rozčilen], s. [1–2].

⁵⁹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [druhá polovina ledna 1921; dopis č. 31], s. [1].

„Beráka mám stále na mysli. Trpí za nás, za všechny. Jak mu budeme musít býti vděční. Mučedník. Hrdina. Svatý!“⁵⁹⁸

V druhé polovině ledna se ale situace kolem Beráka stávala poměrně nepřehlednou: ještě 25. ledna psal Berák Kalistovi dokonce o tom, že mu na základě vyšetřování hrozí trest minimálně na deset let.⁵⁹⁹ Ani Kalista neměl od Ráže v této době dostatek jednoznačných informací a k Berákovi na Pankrác nebyl po svých prvních návštěvách vůbec vpuštěn. Policie se při vyšetřování celé kauzy zřejmě dostalo i k Berákově členství v Uměleckém klubu, nezdá se však, že by se někdo další z jeho členů stal předmětem vyšetřování. Píšovi Kalista záležitost popisuje následovně: „S Berákem je situace, jak se zdá, dosti na zadarmo [? nečitelné – poznámka VM]. Mluvil jsem dnes odpoledne telefonicky s Drem Rážem, kterého jsem mu vzal jako advokáta. [...] Všichni lidé jsou tím neštěstím dotčeni. [...] Nebyl jsem na Pankráci téměř týden. Ale není to mojí vinou. Nechtěli mi dát vstupenku. V neděli jsme tam byli s Wolkerem a tu nás nepustili ani, ač jsme vstupenku měli. Chudák hoch! Jsem tou událostí dosud strašlivě konsternován. [...] Nejkomičtější moment tragedie: V pražském bytě Berákově našli poznámky, podle nichž Berák psával protokoly našich schůzí v Uměleckém klubu (lit. odb.). Pátrají, kdo je to Kalista, Jirko, Knap a Wolker, domnívajíce se, že jde o zápisy tajných komunistických schůzí (ohoho! Strašlivé schůze!).“⁶⁰⁰

Z února 1921 nemáme o dalším vývoji Berákovy kauzy mnoho zpráv. Celá záležitost se posunula dál nejspíše až na začátku března 1921, kdy Kalista inzeroval Píšovi Berákovu propuštění: „Berák vyjde zítra z vazby. Tak mi hlásil dnes Ráž.“⁶⁰¹ I přes drobné zdržení⁶⁰² byl Berák konečně 11. března ze zdravotních důvodů propuštěn, neboť onemocněl revmatem. Kalista přitom neváhal příteli osobně přispět na pomoc – zařídil nejen jeho převoz z věznice do studentského podnájmu, ale doprovodil jej dokonce i na zpáteční cestě domů vlakem do moravského Příbora. Tuto nevšední obětavost pro přátele v nouzi Kalista osvědčil opakovaně, byť sám málokdy podobné došel: „Berák byl propuštěn včera na svobodu. Bohužel je zle nemocen, trpí strašně rheumatismem z Pankráce. [...] Já sám dělám anděla strážce mnohým, ale dosud jsem našel málokoho. Snad jsou a budou to jen Ti, se kterými jsem dnes přítelem.“

⁵⁹⁸ Tamtéž, s. [2].

⁵⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 25. ledna 1921, s. [1].

⁶⁰⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [24. ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Dnes je pondělí], s. [1–2].

⁶⁰¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [4. března 1921; Můj nejdražší příteli! Včera jsem Ti napsal dopis], s. [3].

⁶⁰² V následujícím dopise se Kalista Píšovi zmiňuje o zdržení celé věci: „Berák není propuštěn. Věc se zcela obrátila. Proklínám všechny možné blbce, kteří jsou zde vinni, a slibuji jim všem pomstu. Každý den vazby Berákovy mne nesmírně rozčiluje. – Piš mu (opatrně)!“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. března 1921; Můj nejmilejší příteli! Právě jsem dopsal kratičkou legendu], s. [5].).

*Ale dobře. Non multos, sed multum. Buď zdráv, můj dobrý příteli! Beráka jsem musil odvézti v kočáře z vězeňské nemocnice. Zuřím ještě dnes proti mnoha a mnoha blbcům.*⁶⁰³ O náročném převozu nemocného kamaráda pak ještě Píšovi poznamenal: *„Těžce jsem Beráka dostal domů: Někde (v Čes. Třebové) jsem ho musel v pravém slova smyslu nésti – a víš, že nejsem veliký silák. Al: factum est. Je to hotovo, a je to, bohudíky, za námi.*“⁶⁰⁴

Vězeňská zkušenost se pro J. Beráka stala jednou z určujících v jeho životě: předznamenala nejen jeho pozdější odvrát od literární kariéry, ale především – podnítila následnou Berákovu konverzi ke katolicismu. Dadaista Berák se tak stal zřejmě prvním z mladých avantgardistů, který tento obrat opsal. Jeho příkladu měl o několik let později následovat i jeho budoucí studentský spolubydlící Zdeněk Kalista. Ale to už dosti předbíháme...

Recitační večer v Písku 27. ledna 1921

„Začátkem r. 1921 založili v Písku čtyři básníci společnou pokladnu. Učinili z kříže nový symbol a posadili se u něho.

PÍŠA

KALISTA WOLKER

KADLEC “⁶⁰⁵

VÍTĚZSLAV NEZVAL, předmluva ke sbírce

S. Kadlece Svatá rodina (1927)

Překotný sled událostí z přelomu let 1920 a 1921, které se prohnaly okolo mladého Kalisty, uzavřel recitační večer v Písku – akce, níž se formálně ustavil básnický čtyřlístek Jiří Wolker, A. M. Píša, Zdeněk Kalista a Svata (Svatopluk) Kadlec. Vzniká tak formace, která měla vstoupit až do akademických *Dějin české literatury*.⁶⁰⁶ Význam tohoto čtyřlístku je v nich však dle mého mínění poněkud přeceňován – obzvláště přihlédneme-li ke skutečnosti, že recitační večer v Písku byl první a zároveň jedinou akcí, na níž se tito mladí básníci všichni

⁶⁰³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [12. března 1921; Můj drahý! Připisuji kratince], s. [1].

⁶⁰⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [22. března 1921; Můj milý příteli! Na začátku Tě prosím], s. [2].

⁶⁰⁵ NEZVAL, Vítězslav: Po pěti letech. In: KADLEC, Svata: *Svatá rodina*. Praha: Alois Srdce, 1927, s. 7.

⁶⁰⁶ *Dějiny české literatury. Sv. IV., Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Hl. red. Jan Mukařovský. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 190–193.

společně sešli, a že přátelství a spolupráce tria Kalista–Wolker–Píša od tohoto dne trvala již jen několik měsíců, nanejvýše pak rok. Na druhé straně však nelze popírat, že tato čtveřice si svou tvorbou v zimě 1921 a v předjaří téhož roku stála velice blízko a básnické prvotiny těchto autorů (v Píšově případě pak jde o druhou sbírku, tj. *Nesrozumitelného svatého*) rostou ze společného podhoubí a nelze je, domnívám se, adekvátně interpretovat bez přihlídnutí k jedné každé z ostatních. Jaro a léto 1921 však mělo pozici tohoto čtyřlístku mezi mladými literáty relativně oslabit – zejména pádem *Orfea*, rozkolem mezi Kalistou a Wolkerem, oběma „hlavními“ představiteli skupinky, a konečně i zformováním Literární skupiny, v níž se všichni čtyři mladíci setkali na společné organizační platformě, která však nevznikla primárně z jejich iniciativy. Navíc dostředivá přitažlivost Devětsilu, proti němuž se všichni zpočátku silně vymezovali, odvedla nakonec Píšu a Wolkeru k Teigovi.

Idea pořádání zmiňovaného recitačního večera pocházela od A. M. Piši, který v něm viděl možnost navázat na předchozí prosincový podnik pražský. Poprvé se o něm zmiňuje již v dopise Kalistovi 17. prosince 1920: „*Abys mi rozuměl: Chystáme zde na leden něco obdobného, jako byl pražský večer. Úvodní slovo pronesu já. Ještě o tom, prosím, nikomu nic neříkej. Prvním bodem programu jest Tvá bezpodmínečná přítomnost. Toť podmínka, bez níž nepojedem. A snad bys nechtěl zodpovídati se jednou před Hospodinem z takového hříchu, jako by byl ten, že L. P. 1921 v lednu překazil jsi svojí nepřítomností Večer mladé lyriky s fenomenálním úvodem od mé maličkosti v Písku.*“⁶⁰⁷

Kalistova reakce byla zpočátku poměrně odmítavá. Jsa vyčerpan prací pro *Den*, postavil se k Píšově návrhu dosti záporně: „*Naprosto však nejsem srozuměn se svým výletem do Písku. Přeci se nepamatuji, že bych Ti byl kdy (anebo snad v předešlém dopise) slíbil v lednu návštěvu v Písku. [...] A co to vlastně bude? Recitační večer ‚mladé lyriky‘? A snad tam také nebudou chtít něco mého recitovati? [...] A proč bych já tam měl být přítomen? Je-li to jen pro Tebe, příteli, tedy snad přijedu.*“⁶⁰⁸ Pišovi se však posléze i přes toto počáteční váhání podařilo Kalistu k účasti zvíkat.

Intenzivní diskuse mezi oběma přáteli o podobě recitačního večera pokračovala během vánočních svátků. Na Štědrý den (jen mimochodem pro podtržení síly vzájemného pouta: ten den shodou okolností napsal obsáhlý list jak Kalista Pišovi, tak Píša Kalistovi) konkretizoval Píša Kalistovi program. Pro literární historii budiž poznamenáno, že na programu nechtěl mít verše S. Kadlece, s nímž se v této době ještě osobně ani Kalista, ani Píša neznal: „*Recitovati*

⁶⁰⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [17. prosince 1920; dopis č. 23], s. [6].

⁶⁰⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [20. prosince 1920; Můj nejmilejší příteli! Dnes jsem dostal Tvůj lístek], s. [2].

bude M. Husová, úvodní slovo budu mítí já, večer pořádá Sdružení gymnasistů. Recitovali by se všichni co v Praze 2. prosince až na Kadlece, na místo něhož bychom dali Horu. Myslím, že tohle by Ti nevadilo. Počítáme totiž s Tebou. Nejde o úplnost, ale o hodnotu.⁶⁰⁹ Z Kalistovy strany stojí pro změnu za zmínku odmítavý postoj k poezii V. Nezvala, který na počátku roku 1921 stále nebyl mezi literární mládeží přijímán příliš kladně: „A nesmím zapomenout: Nejsem sice dvakrát pro Jirku, ale jistě nejsem v programu pro Nezvala, jako jsem nebyl při ‚Večeru mladé lyriky‘, třebaže neuznávám za zcela správný drsný výraz, jehož užil ve své recenzi ve Dni Weil. Prosím Tě, lze-li ho nahraditi, nahradte ho.“⁶¹⁰

Kamenem úrazu se však v dalším jednání stala otázka recitátora. Kalista měl zájem na mužském recitátorovi, avšak Píša stál za Husovou, která „je jediná, jež by se odhodlala k recitaci básní Tvých, Wolkerových a mých veršů. Na Jirku a Horu snad (Nezvala škrtám), snad bychom přece sehnali jinou recitátorku. [...] Ze dvou zel je to nejmenší vždy lepší.“⁶¹¹ Kalistovi však z osobních důvodů nebyla volba M. Husové, jeho spolurodačky z Benátek, příliš po chuti: „Lituji nyní svého slibu příjezdu do Písku. Nepodezřívěj mne však z ničeho: lituji toho jen proto, že se jí to bude zdát novým důkazem, novým incitamentem její podivné náklonnosti. Lituji proto, že nemohu jí přece otevřeně říci, co mi otevřeně nepřiznala, ranit ji nedovedu, jsem snad dobrý člověk, a říci oklikou též ne, ostatně tak jsem to již zkoušel říci, tuše cosi.“⁶¹²

Kompromisním řešením se tak nakonec stal Svatopluk Kadlec, který se svou hereckou společností měl shodou okolností dlít na konci ledna 1921 v Písku a díky tomu se v polovině ledna poznal a spřátelil s A. M. Píšou. Ten tak mohl Kalistovi v půli ledna oznámit: „Je zde divadelní společnost, vyhrává každý den. [...] Myslím to takhle: recitoval by Svata Kadlec, Večer by byl 25. ledna asi, s ředitelem společnosti bychom se snad domluvili, aby ten večer nehrál. A tu bych měl k Tobě obrovskou žádost; prosím Tě, abyses pro ni na mě nehoršil. Chci Tě prositi, abys úvodní slovo pronesl Ty. [...] Já Tě o tohle prosím téměř na kolenou.“⁶¹³

⁶⁰⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [24. prosince 1920; dopis č. 24], s. [3].

⁶¹⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [28. prosince 1920; Můj milý příteli! Mám sice náskok jednoho dopisu], s. [2].

⁶¹¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek ledna 1921; dopis č. 25], s. [3]. Pro zajímavost: v *Kamarádu Wolkerovi* označil Kalista Nezvala pro tuto dobu za osobu, s níž do budoucna při formování své skupinky počítá: „Připadal nám sice poněkud podivínský, ale v němž jasně jsme rozeznávali už znamenitého lyrika.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 39.).

⁶¹² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [3. ledna 1921; Můj milý příteli! Předně se nehněvej], s. [3].

⁶¹³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [12. ledna 1921; dopis č. 28], s. [3].

Kalista se nakonec úvodního slova opravdu ujal (bude podrobněji rozebráno v jiné souvislosti jako asi nejzávažnější Kalistův programový text z doby *Dne*).⁶¹⁴ Svata Kadlec se díky své osobní přítomnosti a především z pozice recitátora samozřejmě „vrátil“ na program večera i jako autor. V půlce ledna už tak mohl Píša Kalistovi poslat poměrně konkrétní návrh programu: *„Teď k Večeru. Málem by se nám již zbořil. Měli jsme potíže ohledně Kadlecova uvolnění pro ten den. [...] Jsme právě u programu. Do soboty Ti ho ještě nemohu zaslat. Jen kusý. Pořad kvůli spravedlnosti bude abecední. Tedy: [...]*

Z. Hoffmeister: 11. listopad, Řeka, Večer u stolu

M. Jirko: to nevím ještě, viz doleji

Svata Kadlec: Korso, Prosím, Září, Revoluce

Kalista Zd.: Andělé a ostatní ještě nevím, viz doleji

Franta Němec: ty budeš ty verše znáti dříve než já – tedy je zbytečno Ti o nich psáti

A. M. Píša: Kolotoč, Jaro, Léto, Milá

*Jiří Wolker: také ještě nevím.*⁶¹⁵

Kalista navrhl doplnit na program Seiferta, což opět ukazuje na jeho sympatie k tomuto básníkovi: *„Dej, prosím, na večer mladé lyriky i Seiferta. Dvě básničky z prvního Orfea.“*⁶¹⁶ Zároveň dlouho nebyl rozhodnut, které ze svých básní na večer zařadit – nakonec preferoval něco z nejnovějších veršů: *„Svoji poslední básničku v Kmeni (první z obou) bych si skoro nepřál na večeru. Chceš-li, nechej ji tam, aby mne charakterisovala trochu politicky (literárně to neudělá). [...] Ani Andělé mi nejsou dnes docela vhod. Napsal jsem totiž prózu: Zdeněk Kalista Jaromíru Berákovi, kde jsem skoro vědomě zopakoval svoje ‚Anděly‘. [...] je příliš psána ad hoc a právě pro její netrvalost [...] si tolik nekladu za vinu trochu opakování, jež je v ní. Hlavní věc je konečně, že je to vědomé.“*⁶¹⁷

Trochu jiným směrem se odvíjela korespondence o celé věci mezi Kalistou a Wolkerem. Wolkerovi nabízel účast na večeru Kalista, ale až v dopise z 30. prosince. S Píšou si totiž Wolker začal psát právě až po píseckém setkání. Informace o recitačním večeru se ale Kalistovi stala odrazovým můstkem pro návrh na založení společné skupinové

⁶¹⁴ Ke Kalistovu proslvu srovnej podrobněji zde s. 383–387.

⁶¹⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 16. lednu 1921; dopis č. 30], s. [2–3].

⁶¹⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. (?) ledna 1921; Můj milý příteli! Jsem velmi rozčilen], s. [2].

⁶¹⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [22. (?) ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Jistě že odpustíš Ty mne], s. [1]. Jedná se o již v souvislosti s Berákem zmiňovanou prózu „Návštěva“, kterou Kalista otiskl v posledním čísle *Dne* (srov. KALISTA, Zdeněk: Návštěva. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 2.).

platformy, o niž se pokoušel de facto celý rok 1921: „*Dívají-li se lidé na Tebe jako na bolševika, je totéž s týmiž odstíny u mne a Piši. Náš poměr k domovu je do nejmenších podrobností stejný. To je vnější osud. A má nesčetně více blízkých rysů. A náš duševní život je ještě příbuznější. Snad to chápeš. Přistoupíte-li vy oba ke mně, utvoříme velmi pevný a velmi blízký osud, nejen svůj, ale i osud našich drah literárních. Co říkáš: my tři bychom vydali společně almanach – jarní, březnový?*“⁶¹⁸ Wolkerův postoj z této doby bohužel v pramenech podchycený nemáme, oba snad celou věc blíže probírali až osobně v lednu v Praze. V korespondenci s Pišou není otázka založení skupiny pro přehršel jiných témat detailněji řešena. Domnívám se však, že rozklíčování této otázky je pro naše účely i vzhledem k následnému vývoji více než důležité, protože se tu Kalista zřetelně ukazuje jako hlavní motor snah o založení spolku konkurujícího Devětsilu.⁶¹⁹

Svou účast na večeru Kalista Pišovi definitivně potvrdil v půli ledna: „*Tedy přijedu do Písku ve čtvrtek 27. ledna 12,13 na zastávku píseckou a večer budu mluvit úvodní slovo k tomu, co vy pojmenujete ‚Večerem mladé české poesie‘. Možná, že přijedu dosti slavnostně: s Němcem, Jirkou, Knapem a Wolkerem. Pravděpodobná je však pouze návštěva posledního, ač Němec skutečně jevil o věc zájem. [...] A přece Tě ještě prosím: Postarej se, možno-li, aby večera se účastnil též někdo z dělnictva. Velmi by mne to těšilo.*“⁶²⁰ Ze jmenovaných se nakonec píseckého večera zúčastnil opravdu jen Jiří Wolker, důvody neúčasti ostatních neznáme, avšak lze za nimi vidět především otázky finanční.

⁶¹⁸ Z. Kalista J. Wolkerovi, 30. prosince 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 73.

⁶¹⁹ Celý proces je nejprve potřeba zasadit do časového rámce: vznikem Devětsilu se objevil mezi mladou avantgardou silný a nepřehlédnutelný útvar, který na sebe stále silněji strhával pozornost kulturní veřejnosti, byť na přelomu let 1920 a 1921 před vydáním Teigeho statí „Novým směrem“ a „Obrazy a předobrazy“ a před prvními veřejnými devětsilskými výstavami nebyly jeho aktivity příliš výrazné. Kalistu lze v této době označit za hlavního představitele mladých literátů, kteří zůstali v Uměleckém klubu, díky čemuž se mohl opírat o vlastní tribuny *Den* a *Orfeus*. Jejich důležitost pro V. V. Šaku však na přelomu let 1920 a 1921 klesala a Kalista nakonec *Den* v druhé polovině ledna ztratil. Kalistovou nepřiznávanou ambicí bylo postavit se v čelo mladé generace a vždy se snažil o získání pozic v různých spolcích a organizacích. V zimě 1920/1921 se tak pokouší i o zformování vlastní skupiny jako určité alternativy k Devětsilu. Čím dál více mu přitom bylo zřetelné, že tato organizace musí stát na užší platformě, než jakou byl po odchodu Devětsilu poměrně nesourodý Umělecký klub. Osobně i vlastní tvorbou mu nejbližší stáli Wolker a Piša, do svých úvah mohl zahrnout i Weila, Beráka a Ráže. Nikdo z nich prozatím nebyl v užším kontaktu s Teigem a Devětsilem a neměl za sebou výraznější literární úspěchy: naopak – jak Wolker, tak Piša při svém literárním vzestupu prozatím spíše těžili ze svých kontaktů s Kalistou. Odtud si mohl Kalista nárokovat pozici jakéhosi neformálního vůdce celé skupiny, o níž – byť to nikde nepřiznává – dlouhodobě usiloval. Odtud také pramení jeho nejrůznější plány na almanachy, provolání a neformální skupinky. Jeho snahy však u jeho přátel nikdy nenalezly očekávanou odezvu, ač Kalista podobné akce zejména Wolkerovi a Pišovi zejména v první polovině roku 1921 opakovaně navrhoval.

⁶²⁰ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [16. ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Doufám, že už netrpíš fixní ideou], s. [1].

Píšovi se Kalista o plánu na vznik skupinky zmínil až těsně před svým výjezdem do Písku: „*O všem velikém, co snad učiním v nejbližších svých rozhodnutích, Ti řeknu v Písku. Je možné, že se vzdám redakce ‚Dne‘, vystoupím s ostatními z Uměleckého klubu – a pak půjdeme jen my tři, nebo čtyři: Píša, Wolker, Kalista.*“⁶²¹

Recitační večer se konal dle původního plánu 27. ledna 1921 v dvoraně píseckého hotelu „Zlaté kolo“. Na program byly nakonec zařazeny verše Hoffmeisterovy, Jirkovy, Kadlecovy, Kalistovy, Němcovy, Píšovy, Seifertovy a Wolkerovy. Úvodní slovo o mladé poezii, dochované bohužel neúplně, pronesl Zdeněk Kalista a údajně poměrně úspěšně se role recitátora zhostil Svata Kadlec.⁶²² Ke Kalistově přednášce se ještě vrátíme později podrobněji, prozatím jen konstatujeme, že vedle genetického přehledu vývoje moderní české poezie se v ní přihlásil i s programovými ambicemi své „skupinky“.⁶²³ Bohužel však právě tyto, pro nás nejdůležitější pasáže, scházejí...⁶²⁴

Samotný program v zásadě odpovídal již citovanému Píšovu návrhu: autoři šli za sebou v abecedním pořadí (Kalista tak zakončoval první blok, Wolker celý večer). Kalista nakonec ze své tvorby k recitaci vybral básně „Květinářka“, „Voják před bitvou“, „Ranní zahrada rekonvalescentů“, „Kostel“ a „Anděl“, u Píši ke změně nedošlo a od Wolkera byly recitovány „Ukřížované srdce“, „Pokora“, „Žebráci“ a „Vězeň“.⁶²⁵

O reflexi recitačního večera nemáme mnoho souvislejších zpráv. Nicméně zdá se, že výraznější pozornosti se v regionálním tisku nedočkal, o čemž vypovídá i první Kadlecův dopis Kalistovi ze 7. února: „*Na náš ‚mladý večer‘ písecký vzpomínám si těž velice rád. Bylo to jisté morální vítězství. V píseckých týdenících nás však ignorují – ani zmínka!*“⁶²⁶ Svou roli mohla sehrát i určitá rivalita mezi místními mládežnickými organizacemi: Kalista ve *Tvářích ve stínu* vzpomíná, že místní organizace mladé generace státoprávní demokracie uspořádala v týž den „vzdorovečer“, na němž úvodní slovo pronesl redaktor někdejší *Republiky* Miloslav Novotný, osoba v literárním dění té doby nepoměrně známější a později paradoxně též pořadatel asi nejrozšířenější prvorepublikové edice Wolkerova díla. V Píšově korespondenci

⁶²¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [22. (?) ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Jistě že odpustíš Ty mne], s. [2].

⁶²² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 629.

⁶²³ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, rukopisy cizí, Zdeněk Kalista, [rukopis úvodního slova k recitačnímu večeru v Písku z 27. ledna 1921], sig. A41/55.

⁶²⁴ O Kalistově přednášce více viz zde s. 383–387.

⁶²⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, plakát k recitačnímu večeru v Písku, sig. A 41/54.

⁶²⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 7. února 1921, s. [2].

se později objevuje jen zmínka o krátkém referátu o celém večeru v místním časopise *Otavan*.⁶²⁷

Souvisleji však můžeme stopovat alespoň vnímání celého večera u jeho čtyř hlavních aktérů. Kalista na celou akci později vždy vzpomínal s pravidelnou dávkou patosu jako na čisté a idylické setkání čtyř mladých básníků, orientovaných stejným směrem, nejdetailněji a nejemotivněji v *Přátelství a osudu*: „*To nebylo jen tak zvědavé ořukávání navzájem – plnou náručí otevřeli se jak Wolker, tak Kalista, Píša i Kadlec jeden druhému. Po recitačním večeru zasedli (ač už celé odpoledne trávili společně) v hotelu Dvořáček a po půlnoci se vypravili ještě do píseckých lesů. [...] Potlesk, kterým bouřlivě vyvrcholil Kadlecův přednes, vál nad nimi pak snad i ve snách: to byl triumf jejich věci, jejich společného boje, jejich společného vyznání. Čtveřice splynula dokonale v pocitu solidarity.*“⁶²⁸ V pamětech pak mluvil též o „*osudovém společenství čtyř básníků*“ atp.⁶²⁹

Podstatné však je, že obdobně Kalista večer vnímal i bezprostředně po něm. Zesílení vzájemného pouta je evidentní především z korespondence s Píšou, kterému ihned po návratu do Prahy píše: „*Víš, nikdy jsem Tě neměl tak rád, jako včera. [...] Nikdy jsi se mi snad více nepřiblížil. Byli jsme – přiznejme si to – dosud přece jen více literárními přáteli než osobními. Příčina byla jednoduchá: znali jsme se v první řadě z prací literárních, v literatuře jsme se poznali a literaturou jsme se sblížovali. Ani dopisy nejsou celkem než literaturou. Tedy Ti děkuju za to, za to, že jsi přišel ke mně: tak prostý a dobrý člověk. Raduji se z toho. Věř mi, že nemám nyní lepšího přání než utvrditi a posíliti naše přátelství.*“⁶³⁰

Zároveň vzrostla i intenzita přátelství z jiných stran: Kadlec zůstává ještě na čas v Písku, přičemž se prohlubuje jeho čerstvě vzniklé přátelství s Píšou. V této době také započíná jeho korespondence s Kalistou a Wolkerem. Wolker bezprostředně pod dojmem píseckého večera píše báseň „*V lese*“, záhy otištěnou v *Orfeu*, avšak později nezařazenou do

⁶²⁷ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 164. Až počátkem května posílal Píša Kalistovi jediný jemu známý ohlas večera v místním časopise *Otavan* (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 9. květnu 1921; dopis č. 50], s. [1–2]). V krátké nepodepsané zprávě o píseckém večeru se její autor zmiňuje o Kalistově přednášce proslovené „*tonem tak nervosním, že ztěžilo bylo možno ji sledovati*“ (srov. Večer moderní poesie. *Otavan* 40, 1920/1921, č. 7/9, s. 118–119.).

⁶²⁸ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 80. Podobně idylicky líčil Kalista písecký večer i v pamětech už při popisu vznícené atmosféry při cestě vlakem: „*Před našima očima se v duchu rozvíjel sen [...]: sen o novém společenství, které ukujeme v Písku a které bude rozhodně pevnějším kruhem, než byl okruh starého Dne. [...] Jako by se ona atmosféra [...] rozrůstala o další tváře. Jako by i ony se k nám přimykaly ne pouze nějakým vnějším úsměvem, nýbrž samým základem bytostí, jimž dávají viditelný výraz. Jako by to byly pouhé větve jediného, mohutně se rozkládajícího stromu.*“ (srov. týž: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 627).

⁶²⁹ Tamtéž.

⁶³⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [28. (?) ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Před chvílí, tj. asi před dvěma hodinami, jsem se vrátil z Písku], s. [1].

Hosta do domu.⁶³¹ Teprve po píseckém večeru začíná též souvislejší vzájemná korespondence Píši s Wolkerem. A především: záhy po píseckém večeru přichází Wolkerova nabídka, aby se Kalista přestěhoval k němu na Celnou.

Do jaké míry však lze v případě nově vzniklého „čtyřlístku“ hovořit o nějaké souvislejší skupinové spolupráci či akci? Domnívám se, že v tomto ohledu zůstalo přání otcem myšlenky a čtyřlístek zůstal navzdory tezí z Kalistovy přednášky jen neformální skupinou čtyř přátel, jejímuž pevnějšímu ukotvení vedle časoprostorové vzdálenosti jednotlivých členů (kočující herec Kadlec, v Písku se pomalu k maturitě připravující Píša, do Prostějova stále odjíždějící Wolker) zabránil budoucí vývoj – zejména pád *Orfea* a rozkol mezi Kalistou a Wolkerem. K žádné institucionalizaci či formalizaci vzájemné spolupráce v zásadě nedošlo. Kalista sice v průběhu zimy 1921 připravoval k tisku určité programové prohlášení, které snad vycházelo z jeho písecké přednášky, avšak závěrem března 1921 oznamoval Wolkerovi, že Neumann „*náš program*“ do *Kmene* nezařadil.⁶³² V praxi tak do budoucna platila snad jen vzájemná dohoda, na níž se prý v Písku všichni společně domluvili, a to že nebudou tisknout v „měšťáckém“ tisku, mj. též v *Cestě*, která byla alespoň pro rok 1921 všemi dotyčnými dodržována.⁶³³ Vágní plán almanachu, který načrtl Kalista již koncem roku v dopise Wolkerovi, vzal po pádu *Dne* také za své, neboť se jej původně plánované Beníškově nakladatelství odmítalo ujmout. Nezdařily se ani pokusy o rozšíření skupinky, přičemž nejčastěji v této souvislosti padala jména Beráka, Ráže, Hůlky, Weila či Nezvala. Většina z těchto mladíků se však na podzim 1921 společně sešla na platformě Literární skupiny. Společně už se všichni členové čtyřlístku nikdy osobně nesečkali a květnová návštěva Píši a zejména červnová Kadlece u Kalisty a Wolkerera v Praze Na Celné už přicházejí ve značně proměněné situaci.

Ze zpětného pohledu se však lednový recitační večer v Písku určitě zdá být velmi významnou událostí pro všechny jednotlivé členy nově se formujícího čtyřlístku a jejich následující vývoj. Budoucí události však nebyly výraznějším rozvoji skupinky-čtyřlístku,

⁶³¹ Srov. WOLKER, Jiří: V lese. *Orfeus* 1, 1920/1921, č. 3, [březen], s. 66; též in: týž: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 95 a poznámka s. 244.

⁶³² Z. Kalista J. Wolkerovi, 22. března 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 88.

⁶³³ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 165. Potvrzení „zákazu“ psát do *Cesty* najdeme např. v Píšově dopise ze začátku února: „*Chci býti zcela upřímný, a tedy to také otevřeně řeknu, že mě velmi překvapilo Tvé udivení stran mých veršů v Cestě. Ptal jsem se dnes schválně Kadlece i Vokatého a ti mi potvrdili, že výsledná úmluva měla asi ten smysl, že věci, jež v Cestě jsou, se tam mají nechat, ba že Ty sám tam nějaké básně máš, které tam necháš a jež budou tištěny. A já tehdy Ti přece otevřeně řekl, že tam mám ještě 3 básničky [...] a 2 referáty [...] a že ty věci tam nechám.*“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek února 1921; dopis č. 34], s. [2].).

kteřá se zde počala krystalizovat, vůbec nakloněny a jeho členové se společně ve čtveřici k užší spolupráci již nikdy nedostali.

Nevzešlá Úroda: Odchod Zdeňka Kalisty z Uměleckého klubu

Po Kalistově nástupu do vedení *Dne* došlo v prosinci 1920 k určitému zesílení aktivit Uměleckého klubu. Kalista totiž začal v této době uvažovat o samostatné knižní edici „Úroda“, která by při *Dni* vznikla. Mezi plánovanými svazky měly být především práce nejmladších autorů, mimo jiné bylo uvažováno i o Wolkerově *Hostu domu* či obou sbírkách Pišových. Wolker však v této době již měl vydání *Hosta do domu* předjednané s J. Vrbou v Beníškově nakladatelství. Z celého plánu nakonec sešlo, dle Kalistových pamětí nakonec prý vyšel pouze první svazek – Zavřelovo drama *Don Juan*.⁶³⁴ I o tom však lze oprávněně pochybovat.

Edice byla inzerována i ve *Dni*, stejně jako chystané, avšak nerealizované vydání 13 reprodukcí obrazů Z. Rykra s Kalistovou předmluvou. Celý plán edice přibližuje Kalista v dopise Pišovi z poloviny prosince 1920, v němž s ním projednává možnost vydat zde *Nesrozumitelného svatého*: „Pořad ‚Úrody‘, kterou hlásím už ve ‚Dni‘, je asi: 1. Zavřel, 2. Němec, 3. Knap, 4. Piša, 5. Wolker. Tvoje knížka by tedy přišla na řadu v dubnu, koncem března musíš mi dát rukopis. Vyjdeš tedy dříve než já. Ovšem je možno, že v sešitkové edici (asi po vzoru ‚Der jüngste Tag‘, ‚Der rote Hahn [...]‘) vydám svoje ‚Vánoce‘ s obrázky. Ale jsem si příliš vědom nedokonalosti ‚Vánoc‘.“⁶³⁵ Konkrétněji se měl celý projekt rozvinout po novém roce, kdy však *Den* padá.

Ještě počátkem roku 1921 se Kalista snažil zajistit též pozice pro své stoupence na valné hromadě Uměleckého klubu, chystané na 9. ledna, a po Pišovi požaduje plnou moc: „Potřebujeme hlasy pro svoji kandidaturu. A jde o to, aby tato kandidátka byla přijata, aby nový výbor nám dal místnosti UK k dispozici pro redakci ‚Dne‘, ‚Orfea‘, expedici našich edic apod.“⁶³⁶ Někdy v této době však dochází k zásadnímu obratu: V. V. Šak se rozhoduje k další změně ve vydávání *Dne* a jako nového šéfredaktora přivádí Otokara Hanuše. Zda byly za

⁶³⁴ Z. Kalista J. Wolkerovi, [polovina prosince 1920]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 69. Srov. i poznámky k témuž dopisu tamtéž, s. 204. Tato informace se však zřejmě nezakládá na pravdě, vydání *Dona Juana* z r. 1920 se v existujících bibliografických přehledech a katalozích nepodařilo dohledat.

⁶³⁵ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [2].

⁶³⁶ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [3. ledna 1921; Můj milý příteli! Předně se nehněvej], s. [4].

tímto Šakovým rozhodnutím jen důvody ekonomické, nebo sem pronikají i obavy z další spolupráce s mladými komunisty či dokonce v souvislosti s Berákovým zatčením hrozba policejního vyšetřování Šakovy kulturní činnosti, neumíme ze stávajícího okruhu pramenů rozhodnout. Vyloučit se nedá ani jeden z motivů a nejspíše lze usuzovat na jejich vzájemné spolupůsobení.

Kalista však spolupráci s Hanušem odmítl a jeho následné odstoupení z místa šéfredaktora *Dne* způsobilo i výrazné ochabnutí zájmu mladých o Umělecký klub. Už 24. ledna tak píše Kalista Píšovi o tom, že Umělecký klub zřejmě úplně opustí: „*Vystoupím asi také z Uměleckého klubu. Snad vůbec vystoupíme všichni.*“⁶³⁷ Učinil-li tak hned v lednu, nebo až po pádu *Orfea* v létě 1921 není zřejmé, byť v *Kamarádu Wolkerovi* Kalista klade zánik *Orfea* před pád Uměleckého klubu: „*A po ‚Orfeu‘ padl, jak je pochopitelné, i Umělecký klub. Neměl pro nás významu, ba vzhledem k tomu, jak se Šak exponoval v novém listě, mohl se lehko státi spíše jakousi morální obtíží.*“⁶³⁸ I z Kalistovy korespondence je však evidentní, že od zimy 1921 se v rámci Uměleckého klubu nijak výrazněji neangažoval, neboť i zde sílil vliv O. Hanuše a jeho praktický význam pro nejmladší básníky už byl jen minimální.⁶³⁹ Možnost další spolupráce s V. V. Šakem však zůstávala otevřená víceméně až do letních měsíců, jak bude ještě podrobněji ukázáno na historii časopisu *Orfeus*. Ani jedna ze stran však na další kooperaci valný zájem neměla a spojení Šaka a mladých literátů tak na jaře 1921 víceméně vyšumělo do prázdna.

Nástup Devětsilu: Recitační večer 6. února 1921

O situaci uvnitř Devětsilu na počátku roku 1921 nemáme k dispozici valnějších zpráv. Zdá se však, že krize z poloviny prosince byla poměrně rychle zažehnána, byť za určitého úbytku členstva, zejména z mimoliterárních kruhů, a Devětsil pod nezpochybnitelnou taktovkou Karla Teiga napřímil v zimě 1921 své síly k velké a halasné ofenzivě. Jedním z jejích prvních výrazů se stalo recitační matinée ze 6. února 1921 – akce, jíž se Devětsil poprvé představil literární veřejnosti jako organizovaná skupina. O průběhu akce nás může zevrubně informovat Kalistův „referát“ o ní v dopise Píšovi, poznamenaný zřetelnou snahou o bagatelizaci významu Karla Teiga: „*Včera ráno byl jsem na matinée ‚Devětsilu‘. Přiznám se*

⁶³⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [24. ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Dnes je pondělí], s. [2].

⁶³⁸ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 40.

⁶³⁹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 633.

Ti, že jsem měl tytéž myšlenky, přesně tytéž, jako jsi mi sám psal. Bud' jist, že Ti referuji naprosto objektivně. Teige měl proslov. Dopadlo to takhle: My jsme jediní, my Devětsil, kteří tvoříme dnes mladou českou literaturu. Kromě nás existuje ještě skupina mladých, která je ve velmi těsném kontaktu se starší, předchozí generací: Neumannem, Tomanem, Šrámkem, pokračuje v jejich tradicích. My si vyrábíme tradici sami. [...] My chceme člověka. (Prosím, to byl celý jejich program, věř to nebo nevěř! Pozn. referentova). Ne už neumannovskou civilní poesii. – O revoluci neřekl Teige nic. A po řeči Teigově následovalo dokumentování jeho řeči. [...] Dovedeš si představit K. Vaňka, národního demokrata, syna nár. dem. poslance, proslulého pražského dandy, který se objevuje ponejvíce s cylindrem a s monoklem, jak rádí v čele „revolučních tlup“? Smáli jsme se s Neumannem na plné kolo. [...] Jsem si nyní jist, že Devětsil nemá programu, že z něho nevyroste nikdo kromě Seiferta a Hofmeistra (snad, snad i Vančura).“⁶⁴⁰

Snaha o snižování Teigova významu je a bude i nadále typickou rétorickou figurou Z. Kalisty, opakovaný je i odsudek „národního demokrata“ K. Vaňka. Na druhé straně i tento list je dokladem Kalistova zájmu o tvorbu J. Seiferta, V. Vančury a A. Hoffmeistera, kterého si vysoce a opakovaně v průběhu času cenil i A. M. Píša, tedy s výjimkou Černíka a Suka více méně všech literátů, kteří se mihli v raném Devětsilu. Ostatně obdobná byla i rétorická strategie protilehlé skupiny: i Devětsil Kalistovi, Wolkerovi a spol. v téže době ve svých projevech cíleně upíral status „levicových“ či „revolučních“ autorů.

Na tento devětsilský podnik reagoval v *Kmeni* S. K. Neumann.⁶⁴¹ Jeho referát o tomto večeru však zdaleka překročil pouhý informativní rámec a naopak, stal se pro něj možností zhodnotit situaci soudobé české literární mládeže. Za zdůraznění přitom stojí, že Neumann v této době mezi nejmladšími autory z hlediska skupinové příslušnosti nijak nerozlišuje, ač byl s mnohými z nich v pravidelném osobním kontaktu a o vzájemných diferencích musel být dobře zpraven. K Devětsilu přitom Neumann zaujímá kladný, avšak hierarchizovaný postoj; s určitým despektem posuzoval zejména tvorbu Černíkovu a Sukovu: „Proč, chybí-li Jirko, nechybí také Černík a Suk?“⁶⁴² Jeho smířlivý text se přitom snaží odhlédnout od dílčích osobních sporů mezi mladými, zároveň ale chce zdůraznit návaznost jejich tvorby na snahy předválečné moderny, jejíž odkaz dle něj dotyční prohlubují „ve směru spiritualistním“, a vyjmenovává 12 mladých autorů, v nichž spatřuje určující jména mladé generace. Je přitom

⁶⁴⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [7. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Měl jsi říci, že jsem nehodný...], s. [3].

⁶⁴¹ N. [=NEUMANN, Stanislav K.]: Devětsil. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 46, 10. 2., s. 550–551; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 85–86.

⁶⁴² Tamtéž, s. 85.

třeba znovu zdůraznit, že ve svém hodnocení zcela pomíjí „skupinovou“ příslušnost jednotlivých autorů: „*Můžeme tedy pro svou potřebu znásilnit poněkud tyto mladé muže a pod heslem Devětsil sestavit si obraz dnešní literární a umělecké mládeže, od které máme již plné právo něco očekávat a která svou dosavadní činností ukázala, že plní určitý program. Tu seřadíme k sobě těchto dvanáct jmen: J. Havlíček (sochař), A. Hoffmeister, Zd. Kalista, A. M. Píša, Zd. Rykr, Jar. Seifert, L. Süß, K. Teige (jako kritik především), Vl. Vančura, Karel Vaněk, A. Wachsmann, Jiří Wolker.*“⁶⁴³

Na straně Kalisty a spol. vyvolal Neumannův referát souhlasné reakce – vždyť kromě Praze vzdáleného Kadlece byli uvedeni všichni členové čtyřlístku i jim blízký výtvarník Z. Rykr –, pochvalného hodnocení se pak zejména dočkal u A. M. Píši: „*Domnívám se, že totiž to, co N. tam učinil, že je čin celý a vítaný. Že řekl dobré slovo. Že nepatří k Tobě Jirko a k Seifertovi Suk s Černíkem. A připadá mi, že těch 12, to že jsou apoštolové, kteří jdou do světa. [...] Chválím ho za to, že vyloučil z nás Němce. Že poznal naši příbuznost. Že nám přeje, ač jsme mu někdy vzdáleni tím, co hlásáme. Mám za to N. velmi rád. [...] Věřím, že budoucnost je těch 12, co Neumann vyjmenoval. A že by bylo škoda, kdyby se nesešli, kdyby šli mimo sebe, nebo snad nakonec proti sobě.*“⁶⁴⁴

Polemicky se však vůči Neumannovu textu vymezil Devětsil. V *Rovnosti* na něj zaútočil A. Černík, který u Neumanna valného ocenění nedošel. V často citovaném referátu o pražském matiné Devětsilu ze 6. února signovaném šifrou „Delta“ se Černík, jehož autorství tohoto textu doposud zřejmě nebylo jednoznačně odhaleno,⁶⁴⁵ coby mluvčí Devětsilu pokouší korigovat Neumannovo hodnocení mladých, pléduje za revoluci a kolektivismus a neopomene se přitom otřít o Kalistu a Píšu: „*I zkušení zápasníci, jako je St. K. Neumann, pozastavují se nad složením Devětsilu. Vylučuje dva členy a rád by viděl, aby řada lidí, jimž uvěřil, doplnila mladý spolek. Nechybujeme příliš, říkáme na těchto několik adres, že i tato mládež je socialistická a že není možno, aby neumělec, ale kompilátor z Apollinaira a Golla Zdeněk Kalista byl členem velmi vážného spolku. Ani neurčitý A. M. Píša nebo Zd. Rykr.*“⁶⁴⁶ Mezi

⁶⁴³ Tamtéž.

⁶⁴⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [13. února 1921; dopis č. 32], s. [4–5].

⁶⁴⁵ Antologie *Avantgarda známá a neznámá* jméno autora neuvádí vůbec, Bohumil Marčák ve svých studiích o *Rovnosti* opakovaně připisuje článek s největší pravděpodobností Edmondovi Konrádovi, který šifru „Delta“ užíval pravidelněji, což je ale evidentně omyl (srov. MARČÁK, Bohumil: Literární avantgarda a dělnický list: začátky spolupráce Devětsilu s *Rovností*. In: *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 134 či týž: *Čas hledání a sporů: z literárních zápasů brněnské Rovnosti v letech 1921–1928*. Brno: Blok, 1966, s. 37.). Autorem článku je právě Artuš Černík, což ostatně potvrzuje jak zmínka v Kalistově dopise Píšovi, o níž bude záhy řeč, tak zřetelná protikalistovská narážka v textu.

⁶⁴⁶ Delta [=ČERNÍK, Artuš]: Devětsil. *Rovnost* 37, 1921, č. 47, 17. 2., s. 3; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 89.

členy Devětsilu z února 1921 pak kromě sebe uvádí následující jména: Hoffmeister, Seifert, Suk, Veselík, Prox, Štulc, Vančura, Teige a Vaněk.⁶⁴⁷ Tento Černíkův útok tak odstartoval novou vlnu špičkování mezi ním a Kalistou: role se však obrátily a do zřetelné defenzivy se proti Černíkovým atakům v *Rovnosti* dostával Z. Kalista, který měl momentálně k dispozici jen chřadnoucího *Orfea*.

Černíkův výpad bezprostředně vyvolal nesouhlasnou reakci A. M. Píši. Kalistovi o něm píše: „*Nehodíme prý se do Devětsilu. Habeant sibi. Vždyť se tam nehlásíme. Hlásíme se k mladé, čisté a zbožné tvorbě. Kdo nás z ní může vylučovati? Zpozdilí. Jejich úsudek mě neuráží. [...] A jejich psaní je mi už jen dokladem k podepření víry v to, co jsi o nich posledně psal. Je to malé, špinavé a vysloveně dandyovské, co provádějí.*“⁶⁴⁸

Kalista sám se o Černíkovu útoku dozvěděl zřejmě poměrně pozdě, a to ještě díky záměrné Černíkově provokaci. V dopise Pišovi z 13. března si totiž stěžuje: „*Černík měl tu drzost, že poslal mi do redakce Kmene (současně ovšem i Neumannovi do téhož) Rovnost, kde mne charakterizuje jako ‚neumělce, kompilátora z Apollinaira a Golla‘, Tebe jako nejasného atd. Sám Neumann se zle pohoršil. Za to Černíka tedy zabij. Nemohu si už pomoci. Zaslouží zakročení v zájmu celku.*“⁶⁴⁹ Hlavní vlna Černíkových útoků však měla ještě teprve přijít...

Berák a Wolker (březen 1921)

Počátkem března 1921 se Kalista přestěhoval k Jiřímu Wolkerovi do smíchovské ulice Na Celné a započalo tak v Kalistových memoárech tolik zdůrazňované období jejich vzájemného spolubydlení. Celá otázka bude podrobněji ještě rozebrána jinde,⁶⁵⁰ zde se prozatím spokojme s konstatováním, že Kalista na Celné pobýval nejpozději od 4. března 1921. Brzo po Kalistově přestěhování se však cesty obou přátel na delší čas rozcházejí: Wolker 9. března skládá právnickou státnici a záhy poté odjíždí do Prostějova. Jeho tamější pobyt se měl protáhnout přes velikonoční svátky (velikonoční pondělí připadlo toho roku již

⁶⁴⁷ Tamtéž, s. 88. Od vydání prosincového Sukova manifestu tedy z řad Devětsilu mizí J. Frič, J. Havlíček, L. Süß a A. Wachsmann.

⁶⁴⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [13. února 1921; dopis č. 32], s. [2].

⁶⁴⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [12. března 1921; Můj drahý! Připisuji kratince], s. [2]. Odpověď Černíkovi kvůli tomuto článku slíboval ve svém dopise z 23. března 1921 i Jaromír Berák (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 23. března 1921, s. [2–3].).

⁶⁵⁰ K otázce Kalistova spolubydlení s Wolkerem v ulici Na Celné srov. podrobněji zde s. 223–226.

na 27. března) až do počátku května, protože Wolker v závěru dubna doma čekaly vojenské odvodny.⁶⁵¹

Z literárněhistorického hlediska je třeba do tohoto chronologického přehledu zařadit ještě dva momenty, jejichž význam a dopad bude rozveden na příslušných místech: na 25. března (shodou okolností na Velký pátek) byl Wolker vyzván k účasti na zárodečné schůzi formující se Literární skupiny v Přerově,⁶⁵² na níž bylo s nakladatelem Karlem Haukem jednáno o založení časopisu moravské literární mládeže, pozdějšího *Hosta*.⁶⁵³ Nakonec se však této schůzky nezúčastnil, byť B. Vlčkovi, který byl iniciátorem celé akce, přislíbil do nového časopisu přispívat.⁶⁵⁴ Jinak byl k celé akci zpočátku poněkud skeptický.⁶⁵⁵ Zároveň Wolker dokončoval přípravy k vydání své debutové sbírky – po návratu do Prostějova vyjednával v březnu s Janem Zrzavým o grafické úpravě *Hosta do domu*, jehož definitivní verzi pro tisk v polovině dubna posílá do Plzně Janu Vrbovi.⁶⁵⁶

I Kalista v polovině března načas opustil Prahu: nejprve, jak již bylo zmiňováno výše, pomáhal J. Berákovi při návratu domů do Příbora po propuštění z vězení, druhou polovinu března včetně velikonočních svátků Kalista strávil z větší části doma – vedle dohánění zmeškaných studijních povinností mu vyzbyl i čas na soustředěnější literární práci. Právě v druhé polovině března Kalista znovu oprašuje svou několik měsíců starou skladbu „Vánoce“, na jejímž základě začíná vznikat báseň či snad spíše básnický cyklus „Přátelé“, formálně vycházející z Apollinairova „La Zône“. Na konci března již má Kalista hotovy základní obrysy skladby, která se má mimo jiné stát i poctou jeho osobním přátelům; básnicky zde ztvárnil mimo jiné též J. Wolker a A. M. Píšu, kterým první ukázky příslušných pasáží obratem posílá v dopisech. Paralelně Kalista pracuje i na nové redakci *Ráje*

⁶⁵¹ Konkrétní datum odvodů bylo stanoveno na 26. dubna (srov. J. Wolker Z. Kalistovi, 6. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 96.).

⁶⁵² Dle dochované korespondence se zdá, že ohledně budoucího *Hosta* byl Wolker v této době v kontaktu jen s jeho hlavním iniciátorem – B. Vlčkem, jímž byl písemně vyzván k účasti. Mezi oběma však prozatím zůstalo spíše jen u zdvořilostní výměny dopisů. Po březnové schůzce v Přerově Wolker nenavázal ani kontakt s nikým z brněnské „šestky“, z ní píše nejprve Č. Jeřábekovi až v srpnu 1921. Bohužel se s velkou pravděpodobností nedochovaly jeho dopisy F. Götzovi, které by mohly do této věci vnést definitivní jasno. I tak se však zdá, že z „pražských“ jako jediný kontakt s brněnskou „šestkou“ na jaře 1921 udržoval korespondenčně velmi čilý Z. Kalista, jenž se do Brna ozval v polovině dubna sám.

⁶⁵³ O této schůzi srovnej podrobněji zde na s. 208–210.

⁶⁵⁴ J. Wolker B. Vlčkovi, 22. března 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 590.

⁶⁵⁵ Srov. Kalistou často zmiňovaný Wolkerův bonmot o „markrabském moravském umění“ (srov. J. Wolker Z. Kalistovi 31. března 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 90.).

⁶⁵⁶ J. Wolker J. Vrbovi, 14. dubna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 599.

srdce, který plánoval během dubna připravit k vydání. V této době vznikají i některé Kalistovy nové básně z budoucího *Ráje*, mj. též „Pokorná studánka“.

Během občasných výjezdů do Prahy Kalista řeší aktuální problémy v literárním dění, v tom zejména osud *Orfea*, jehož redakce po vydání třetího čísla v březnu 1921 a Knapově a Jirkově odjezdu na semestrální pobyt do Rakouska spadla z velké části právě na jeho bedra. Koncem března se Kalistovi prostřednictvím J. Pospíšila nabízí i nová možnost k založení spolku a případného spolkového časopisu. Pospíšil totiž navázal přímý kontakt s H. Barbussem a začal s ním vyjednávat o znovuzaložení československé sekce mezinárodní pacifistické organizace Clarté, k níž se v dané době v zahraničí hlásila řada levicových spisovatelů. Paralelně se tím rozbíhá pásmo dějů, které budou souvisleji analyzovány v příslušných kapitolkách níže. Koncem března se tak Kalista propadá do víru událostí, od nichž si sliboval posílení své pozice v mladé literatuře, kde se stále zřetelněji začíná prosazovat Teigeho Devětsil. Zejména se pak Kalista snaží o znovuzískání nějaké pravidelné časopisecké tribuny či v případě *Orfea* o posílení významu tohoto zatím dosti kolísajícího časopisu, popřípadě se pokouší sebe a své soupeřníky zastřešit nějakým životaschopným spolkem, jakým mohla být v tuto dobu Clarté.

Přepisování mapy (duben 1921)

V dubnu se proud událostí ještě zrychlil. Asi nejdiskutovanějším problémem první poloviny měsíce se mezi mladými literáty stala budoucnost *Orfea*. Po fyzické inzultaci svého redakčního kolegy z *Času* totiž dosavadní redaktor *Orfea* L. Vladyka kolegiálně odmítl jakoukoli další spolupráci s V. V. Šakem, který za útokem stál, a redakci časopisu opustil. Zbytky redakce a spolupracovníků tak byly postaveny před složitou otázkou: buď solidárně podpořit Vladyku a vzdát se další spolupráce se Šakem, tj. de facto opustit i *Orfea* a rezignovat na možnost – byť ani tak nepřilíš jisté – finanční podpory movitého mecenáše, nebo ve vydávání časopisu pokračovat i za stávající situace a určitým způsobem se tak v očích veřejnosti kompromitovat další spoluprací s excentrickým a nespolehlivým vydavatelem.

Situace byla o to složitější, že drtivá většina zainteresovaných v tu dobu pobývala mimo Prahu a Kalista byl de facto jediný, který mohl v této věci reálně konat. Z bouřlivé a obsáhlé korespondenční diskuse mezi Knapem a Jirkem, Kalistou, Píšou a Wolkerem, do níž promlouvali i spříznění literáti starších generací K. Toman či J. Vrba, nakonec vzešlo rozhodnutí ve vydávání *Orfea* pokračovat. Nově tak měli redakci *Orfea* do Knapova a Jirkova

návratu z ciziny tvořit především Kalista s Wolkerem. Ti však byli postaveni před relativně složitý úkol: dlouhé debaty o budoucnosti časopisu totiž výrazně pozdržely přípravu jeho čtvrtého čísla a v průběhu dubna pro něj nebyly připraveny prakticky žádné příspěvky.

Významné posuny v dubnu nastaly i na frontě spolkové: idea znovuzaložení československé sekce Clarté sice byla pro celkovou nejasnost celého podniku i nejasné vymezení vůči organizacím stávajícím prozatím opuštěna, na druhé straně však Kalista korespondenčně navázal kontakt s Františkem Götzem a započaly tak kontakty tria Kalista–Wolker–Píša s brněnskou „šestkou“. Brněnští zároveň byli již v tuto dobu ve spojení i s B. Vlčkem a M. Jirkem, z jejichž iniciativy proběhla březnová jednání o založení časopisu moravské literární mládeže v Přerově. Z těchto tří okruhů se v průběhu jara a léta 1921 formuje Literární skupina a její budoucí časopis *Host*, což bude detailněji pojednáno jinde.⁶⁵⁷

V dubnu o sobě znovu dává silněji vědět i Devětsil, a to cyklem přednášek o novém umění prosloveným na půdě Umělecké besedy.⁶⁵⁸ Cyklus zahájil přednáškou s názvem „O nové české literatuře“ Karel Vaněk. Vaňkovo vystoupení však dle všech dochovaných reflexí zřejmě skončilo značným fiaskem. Referent *Práva lidu* vystoupení ostře zkritizoval a k celé akci poznamenal: „*Co za těch 10 minut ve svém výkladu pan Karel Vaněk, jak se přednášející homo novus jmenoval, podal, jest těžko říci. Neboť ač činil stále sliby, že se o věci ještě rozhovoří, skončil pojednou v chaotickém přivalu nejasných frází. [...] Hned po přednášce rychle zmizel. [...] Byl-li večer míněn upřímně, pak nevím, jakou to máme literární mládež.*“⁶⁵⁹ Zajímavá pak je zmínka o výzvě k subskripci chystaného sborníku; zde vidíme, že idea jeho vydání provázela Devětsil prakticky od jeho počátků, avšak nakonec byla realizována až po více než dvou letech od vzniku spolku.

Rozpačitého přijetí se večeru dostalo i přímo v řadách nejmladších. Kalista jej glosoval Píšovi korespondenčně: „*Včera měl Devětsil první přednášku. Byla velmi nejasná a zpřeházená, což je ostatně důsledek toho, že theorie jejich předrůstá na sta honů jejich život a dílo. Je pak chabá. Ostatně, snad to uznají mnozí. Obsah přednášky – půl hodiny trvající pouze – byl dán vlastně Teigovým článkem kdysi v Kmeni. Mám dnes ovšem zlost na*

⁶⁵⁷ Ke vzniku Literární skupiny srov. podrobněji zde s. 204–214.

⁶⁵⁸ Cyklus přednášek probíhal od 19. dubna do 10. května a postupně na něm zazněly následující příspěvky: Karel Vaněk: „O nové české literatuře“; A. Černík: „Moderní poesie francouzská“; K. Teige: „Výtvarná krize dneška“ a V. Štulc: „Řád světa, práce i tvorby“ [obsáhlý výtah tiskem jako: ŠTULC, Vladimír: *Sudba doby*. *Červen* 4, 1921, č. 12, 23. 6., s. 170–171.] (srov. EFFENBERGER, Vratislav: *Nové umění*. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 584.). Souborný referát o Černíkově a Teigově přednášce vyšel v *Rudém právu*. Spíše než na hodnocení se však její autor zaměřil na tlumočení základních tezí obou přednášek. Zde je zajímavé upozornit na to, že Černík se dle tohoto referátu na přelomu dubna a května ještě stále zřetelně hlásil k pracím francouzských unanimistů a naopak vymezoval se proti Apollinairovi a jeho nástupcům.

⁶⁵⁹ M. L. [=?]: O nové české literatuře. *Tribuna* 3, 1921, č. 94, 22. 4., s. 4.

Neumanna, že neotiskl ještě onen protiteigeovský článek, který jsem mu kdysi dal. – – ⁶⁶⁰ Vaňkovu přednášku jako „nedosti konkrétní“ a „příliš povšechnou“, která „v čele cyklu selhala“, ostatně v *Rovnosti* zkritizoval na Teigův podnět A. Černík.⁶⁶¹ Teige ve svém dopise žádal Černíka, aby tuto poznámku tiskl anonymně, a Vaňkovu přednášku přitom komentoval následovně: „Posílám ti malou poznámku, kterou ovšem otiskni anonymně. I z ní vyčteš, že nás Vaňkův husarský kousek přivedl z bláta do louže a že je na tobě, abys zachraňoval reputaci.“⁶⁶² Vaňkův neúspěch byl nejspíše jedním z momentů, který jej následně přiměl Devětsil opustit.

Hlavní literární událostí dubna 1921 však bezesporu byla návštěva francouzských unanimitů G. Duhamela a Ch. Vildraca. Jejich veřejných přednášek se samozřejmě zúčastnili i mladí literáti – i zde se však za mladé ujal iniciativy především Devětsil, což Kalista pochopitelně nesl s určitou nelibostí.⁶⁶³

Závěr dubna však přinesl i několik radostných zpráv jak pro samotného Kalistu, tak pro jeho nejbližší přátele: Wolker definitivně odevzdal k vydání *Hosta do domu* a dělal si naděje na to, že by kniha mohla vyjít ještě v průběhu května, Píšova debutová sbírka *Dnem i nocí* byla navzdory skeptickým očekáváním svého autora vybrána porotou Zeyerova fondu k vydání a Z. Kalista začátkem dubna vydal svůj překlad Gollova *Nového Orfea*, dokončil novou redakci *Ráje srdce* a chystal se s S. K. Neumannem dojednat detaily jeho vydání v nakladatelství F. Borového. Před dokončením byla i jeho nová skladba „Přátelé“, vzniknuvší o velikonočních svátcích, jíž si Kalista sám cenil velmi vysoko jako určitého zrcadla svých dosavadních literárních přátelství.

Začátkem května se pak měl do Prahy konečně vrátit J. Wolker a na 6. května přislíbil svou návštěvu i A. M. Píša. Pro toto společné setkání bylo v plánu především vrátit se k pracovnímu stolu a připravit nové číslo *Orfea*, v němž by bylo možno reagovat na nové události. Kalista tak ze svého pohledu mohl počátek května a setkání se svými druhy vyhlížet s velkým očekáváním.

⁶⁶⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [5–6].

⁶⁶¹ ** [=ČERNÍK, Artuš]: Nová česká literatura. *Rovnost* 37, 1921, č. 114, 26. 4., s. 6.

⁶⁶² LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [duben 1921; dopis č. 11], s. [1].

⁶⁶³ K Duhamelově a Vildracově návštěvě Prahy srov. podrobněji zde s. 376–378.

Zlomené jaro 1921: Pád *Orfea* a spor s Wolkerem

Květen 1921 však pro Kalistu přinesl jedno z jeho největších životních zklamání. Druhého května se po delší přestávce vrací z Prostějova do Prahy Wolker a jako hlavní výtěžek svého pobytu doma přiváží obsáhlou báseň „Svatý Kopeček“, jak po stránce formální, tak motivické nápadně podobnou Kalistovým zatím nedokončeným „Přátelům“. Prakticky obratem ji zadal k otisknutí v Neumannově *Červnu*, kde již v polovině května báseň vychází. Posléze se stává jednou z dodnes nejznámějších Wolkerových skladeb vůbec. Mezi oběma mladíky se rozhořel prudký spor, v němž Kalista – celkem oprávněně, jak bude ještě ukázáno v dalším⁶⁶⁴ – vytkl Wolkerovi závislost „Svatého Kopečka“ na své básni. Wolker se přitom ve vzniklém konfliktu pokoušel definitivně vymanit z pozice toho vůči Kalistovi méně zkušeného a v literární společnosti méně významného, kterou zatím ve vzájemném vztahu obou mladíků zastával. Spor o umělecké otázky tak záhy přerostl do osobní roviny a od května 1921 můžeme pozorovat počátek rozchodu obou mladíků, zejména z Wolkerovy strany před určitou částí jeho přátel záhy nijak neskrývaný. Kalista zřejmě prozatím bral celou věc jako dočasný konflikt a pozdější vývoj jejich vztahu, zejména pak korespondence z letních prázdnin, jej v tomto prozatím utvrzovaly.

Kalistovo vnímání sporu známe jen zprostředkovaně až z jeho pozdějších dopisů Píšovi, před kterým se za jeho návštěvy v Praze zřejmě podařilo celou věc z větší části utajit. Kalista o celé věci na jih píše až s velkým odstupem – poprvé konkrétněji až 8. června 1921, tj. cca 3 týdny poté, co Píšovi o celé věci psal Wolker. Wolker narozdíl od něj rozebírá celý konflikt ve své korespondenci poměrně hojně: již 17. května v dopisech rodičům a Píšovi oznamuje svůj literární a do budoucna zřejmě i osobní odchod s Kalistou, A. Dokoupilovi, svému středoškolskému profesorovi, s nímž jej pojilo velmi silné přátelské pouto, o několik dní později už dokonce píše, že tak jako tak bude chtít vzájemný vztah s Kalistou k definitivní roztržce dovést.⁶⁶⁵

Oba mladíci proto omezují vzájemné styky a z Prahy dle možnosti raději odjíždějí, aby se vyhnuli vzájemným střetům. Kalista se tak v polovině května vrací na svatodušní svátky⁶⁶⁶ domů: „*Jsem doma, v Benátkách. Vůbec nic nedělám. Leda snad, že spravuji tak trochu svoje*

⁶⁶⁴ Ke sporu o „Svatý Kopeček“ srovnej podrobněji zde s. 235–243.

⁶⁶⁵ J. Wolker A. Dokoupilovi, 22. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 330.

⁶⁶⁶ Svatodušní pondělí vycházelo toho roku na 16. května.

*nervy. Což časem neškodí, zejména, je-li člověk delší chvíli v Praze.*⁶⁶⁷ Wolkerovi odsud vůbec nenapsal. Ostatně i Wolker z Prahy záhy též na tři dny odjel. Vzájemný spor vyústí až v to, že se Kalista vzdává redakce *Orfea*. Protože se do práce na časopisu v této době nezapojuje ani Píša, který se připravuje k maturitě, nepodaří se již do prázdnin nové číslo časopisu připravit. Zřejmě právě takto vzniklá pauza ve vydávání se *Orfeu* stala osudnou. Po prázdninách se už na jeho místo protlačí *Host*.

Osobní rozpory u Kalisty nadto zesiluje i neúspěch osobní. Otázka vydání *Ráje srdce* stále není dořešena, po sporu s Wolkerem musí upustit od publikování svého pásma „Přátelé“. Jeho překlad *Nového Orfea* od Ivana Golla navíc zůstal v literárních kruzích s výjimkou jeho nejbližších přátel prakticky bez povšimnutí.

Ani na přelomu května a června se vzájemný vztah obou mladíků příliš nelepší, a to ani při návštěvě S. Kadlece Na Celné. Wolker proto jako určitého východiska z napjaté situace využívá nabídky společného přítele M. Čapka a začátkem června odjíždí na dva týdny na Slovensko značkovat turistické trasy. Teprve tou dobou seznamuje Kalista se svým náhledem na celý spor čerstvě odmaturovaného Píšu.

Znovu spolu v Praze tráví Kalista a Wolker až poslední dny před prázdninami. K dočasnému uklidnění situace tehdy vedle konce školního roku přispěly i první výtisky *Hosta do domu*, které Wolker v závěru června dostává, následovat ale mělo více než tříměsíční odloučení...

Kudy dál? (červen 1921)

Před letními prázdninami 1921 se Kalistovi konečně dostalo možnosti načas vydechnout a bilancovat hektické období předchozích měsíců. Propuknuvší konflikt s Wolkerem vnímal jako dočasný a nikterak nepředpokládal, že by sporem o „Svatý Kopeček“ započal jejich definitivní rozchod. Naopak: v trojlístku Kalista – Píša – Wolker viděl i po květnovém sporu s Wolkerem pro domo sua svou budoucnost v českém literárním životě a snažil se i nadále své druhy k sobě připoutat co nejúžeji.

V červnu se tak u Kalisty zatím nejsilněji objevuje úvaha o založení samostatné skupiny, jež by byla s to konkurovat *Devětsilu*, který se pod Teigeého egidou začínal na jaře 1921 prosazovat stále výrazněji. Po poměrně úspěšném přednáškovém cyklu z přelomu dubna

⁶⁶⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina května 1921; Můj milý Toníku! Jsem doma, v Benátkách], s. [1].

a května se devětsilským dokonce pro sebe podařilo získat zvláštní číslo *Června*.⁶⁶⁸ Byť se Devětsil v této době stále nemohl opřít o vlastní časopis, více než dostatečnou protiváhou chřadnoucímu *Orfeu* byly pozice jeho členů v denních listech: Teigeho v *Čase* a zejména agilního Černíka v *Rovnosti*. Ten zde od dubna 1921 vedl literární rubriku a literární příloha *Rovnosti* „Dělníkova neděle“ cíleně zprostředkovávala texty soudobé levicové literatury, a to jak české, tak překladové. Činorodý Teige a Černík zároveň čile navazovali kontakty se zahraničím. Společná značka „U. S. Devětsil“, pravidelně připojovaná ke jménům jeho členů při otiscích jejich prací v dobových novinách a časopisech, pak viditelnost Teigeho skupiny dále posiluje. Po propagační stránce si Devětsil vedl jistě velmi obratně a sebevědomě.

Na jaře 1921 se tak původní převaha neformální Kalistovy skupinky začíná převracet ve prospěch Devětsilu. Tento „mocenský“ posun si ze „čtyřlístku“ nejvíce uvědomoval právě Z. Kalista, jeho neformální, ale zároveň též odmítaný „vůdce“. Jako jediný z celé čtveřice dlel v této době v Praze souvisleji a měl tak o stavu věcí nejreálnější povědomí. Proto se v reakci na vzestup Devětsilu snaží o užší formalizaci spolupráce mezi sebou a nejbližšími přáteli. Jejím výrazem měla opět být příprava společného almanachu, po vzoru Devětsilu jednání o společném čísle *Června* pro „čtyřlístek“ a především – vytvoření institucionalizované skupiny, což by mělo být demonstrováno kolektivním programovým prohlášením.

Kalistovou představou v závěru jara 1921 tak bylo zformovat byť volné, avšak přece jen formálně spojené sdružení, které by se mohlo postavit sílícímu Teigeho spolku. V tomto zlomovém momentu pro další vývoj ve vztazích v mladé generaci se však zřetelně ukazují meze možné spolupráce původního „čtyřlístku“ a změny, ke kterým ve vztazích jeho členů v první polovině roku 1921 došlo. Sv. Kadlec stále zůstával mimo rozhodující dění a jeho těkavé povaze byla systematictější spolková práce vzdálena. Poměr Kalisty k Wolkerovi byl poznamenaný sporem o „Svatý Kopeček“, a – jak bude ještě ukázáno dále – Wolker za svou osobu od května jakoukoli formalizaci jejich přátelského „čtyřlístku“ do nějakého skupinového útvaru odmítal. Nejpřekvapivější bylo, že v otázce založení skupiny Kalista v červnu poprvé narazil i u dosud zcela loajálního A. M. Píši, který se v průběhu prázdnin začíná z Kalistova vedení stále zřetelněji uvolňovat také.⁶⁶⁹

⁶⁶⁸ Srov. *Červen* 4, 1921/1922, č. 12 z 23. června 1921.

⁶⁶⁹ K rozvolňování poměru A. M. Píši k Z. Kalistovi srov. podrobněji zde s. 516–526.

Zkažená oslava (červenec 1921)

Konec školního roku tak zastihl Kalistu ve složité osobní situaci – spor s Wolkerem ještě zcela neutichl, poprvé se vůči němu v otázce spolku vymezil i A. M. Píša, nejistá byla situace okolo *Orfea* i *Ráje srdce*. Neuspěl ani jeho pokus o zformování samostatné skupiny, v níž by se koncentrovali mladí levicovní autoři mimo Devětsil. Podporu návrh našel jen u J. Beráka, zejména Wolkerova a Pišova reakce ale byla prudce odmítavá. V dopisech Pišovi tak Kalista ventiloval svou depresivní náladu: *„A tak je smutná ta moje láska, jež milovala vše: lidi, věci, život, lásku jiných a snad i dovedla odpouštět. [...] De profundis clamavi. Z hlubokosti volal jsem. Taková hloubka není na celém světě a nikdo se snad ani nedovede pomyslet, jak je strašlivá.“*⁶⁷⁰

Počátek prázdnin proto Kalista věnoval dohánění studijních restů a veškeré své plány napjal k 22. červenci 1921, kdy plánoval oslavit své plnoletí,⁶⁷¹ a za tímto účelem do Benátek pozval své nejbližší přátele – Wolkera, Pišu a Knapa. Dočasné spočinutí doma přece jen dalo zapomenout na rozvířenou atmosféru Prahy a přineslo určité uklidnění: *„Pišu tohle psaní jaksi s břehu. To znamená, že cítím pevnou, záchrannou půdu domova pod sebou. Přijel jsem už z Prahy, bolesti zmizely anebo resignovaly a jsem pevný, pevný a jistý.“*⁶⁷²

V první polovině července Kalista příležitostně zajíždí do Prahy. Po návštěvě u V. V. Šaka víceméně opouští myšlenku dále držet *Orfea*. Namísto toho jedná s S. K. Neumannem o zvláštním čísle *Června*, které by jemu a jeho přátelům Neumann přepustil po vzoru čísla devětsilského. Všechny tyto otázky plánoval s přáteli probrat na oslavě svých narozenin v Benátkách. Pišovi slibuje: *„Vyřešíme si tu otázku ‚Orfea‘ [...], budeme si povídati o našem čísle ‚Června‘, ukážu Ti Ráj srdce takřka hotový (snad vůbec hotový), ‚Loupežníky‘ hotové, svůj domov Ti ukážu, všechny věci, které mám tolik rád, uvidíš moje dobré knihy, stůl, okna, nebe, krátce to všechno, co mne drží jako piloty vysoko nad proudem.“*⁶⁷³

Z Kalistových velkých plánů na oslavy plnoletí nakonec mnoho nezbylo. Z pozvaných do Benátek dorazil jen A. M. Píša. S ním posléze Kalista vyrazil na společnou cestu po

⁶⁷⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [polovina června 1921; Epistula ex Ponto], s. [3–4].

⁶⁷¹ Za první republiky byla zákonná hranice dospělosti stanovena na 21 let.

⁶⁷² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [počátek července 1921; Můj milý Toníku, máš pravdu, vyčítáš-li mi], s. [1].

⁶⁷³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [12. (?) července 1921; Incipit vita nuova], s. [4].

severních Čechách: přes Bezděz a Liberec se oba přátelé dostali až do Krkonoš,⁶⁷⁴ cestou zpátky se pak zastavili u J. Knapa v Podůlsí. „*Ta cesta byla skutečné vyvrcholení mého romantického přátelství s Pišou, přátelství, ve kterém jsme si byli více než bratry,*“ vzpomínal na ni Kalista později.⁶⁷⁵

Za zaznamenání však stojí reakce Wolkerova. Ten se – údajně z nedostatku volných finančních prostředků – Kalistovi z účasti na akci písemně omlouvá 15. července: „*Myslete si, že jsem s Vámi a že sedím někde v koutku. Slavnostní Zdeněk (představuji si Tě v bílé říze a s berlou), růžový Toniček (trochu jako ten chlapec, co hledal perníkovou chaloupku) a dobrý Knap (uvidím i zlaté chloupky na jeho červené tváři, které tolik ji dělají podobnou broskvím, které mám rád) a všichni ostatní. Uvidím Vás, – i když mě Vy nebudete vidět.*“⁶⁷⁶ V jen o deset dní mladším dopise J. Svobodovi si však Wolker neodpustí na adresu svého přítele jízlivou poznámku: „*Už abych napodobil Kalistu, který teď právě cestuje po svých literárních přátelích v Československu a drží jim řeči o své dvojdimenzionální poezii.*“⁶⁷⁷ Údajně teprve po zveřejnění tohoto listu Kalista s odstupem takřka 45 let poznal Wolkerovu neupřímnost vůči své osobě z léta 1921.⁶⁷⁸ K tomuto momentu se ještě vrátíme v analýzách vývoje vzájemného poměru obou mladíků.⁶⁷⁹

Zvláštní číslo Června a Borového krize (červenec a srpen 1921)

Pokusme se prozatím zmapovat alespoň situaci okolo zvláštního čísla *Června*, o němž bylo v „čtyřlístku“ uvažováno v červnu a červenci 1921 asi jako o nejvýraznějším tématu ve společné korespondenci.⁶⁸⁰ Kalista o něm s Neumannem vyjednává ještě před odjezdem na prázdniny, prakticky hned po vyjití čísla devětsílského. V dopise Pišovi ze začátku července

⁶⁷⁴ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 171–172; týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 649–650.

⁶⁷⁵ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 172.

⁶⁷⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, 15. července 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 121.

⁶⁷⁷ J. Wolker J. Svobodovi, 26. července 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 568.

⁶⁷⁸ KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 8–9.

⁶⁷⁹ K poměru Kalisty a Wolkerova srov. podrobněji zde s. 215–255 a 502–516.

⁶⁸⁰ Nemáme zde prostor pro větší analýzy historie a významu Neumannova *Června* pro mladou poezii po roce 1918. Upozorníme proto v této souvislosti jen na základní existující literaturu – době vzniku poplatnou knižní monografii Jaromíra Langa *Neumannův Červen*, vydanou dokonce ve dvou vydáních (srov. LANG, Jaromír: *Neumannův Červen*. Praha: Orbis, 1957; 2. vyd. Praha: Melantrich, 1974.) a obsáhlou studii F. Kautmanna z roku 1967 (srov. KAUTMANN, František: K hodnocení úlohy Neumannova *Června*. *Česká literatura* 15, 1967, č. 5, září, s. 384–419.) a v ní především závěrečný oddíl „St. K. Neumann a Devětsíl“ (s. 410–419.).

tak už mohl ohlásit úspěch svého vyjednávání: „*Neumann nám dává zvláštní číslo ‚Června‘ k dispozici. Myslím si, že musíme udělati lepší číslo, než udělal Devětsil. Všeobecně se říká, že to číslo bylo slabé. [...] Ty musíš napsati krátkou essay o tom, co chceme.*“⁶⁸¹

Píša s možností vydat zvláštní číslo *Června* vlažně souhlasil, nicméně zdráhal se napsat pro něj proponovaný manifestační esej: „*Jsem při tom, ač se, upřímně řečeno, té konkurence s Devětsilem bojím. Pokud se mě týče. Nevyrovnám se přec Teigemu, abych mohl být programovým mluvčím. Nemyslíš, že Ty bys tu byl daleko více na místě – se svojí ujasněností v těch věcech a se svojí obsáhlou erudicí. Myslím, že konečně Ty to, který bys dovedl nejlépe – tj. nejúplněji a nejvýrazněji říci, co chceme a co dovedeme. Ano – mám za to, že Tys jediným na místě. [...] Uvaž také: kdyby šlo o to, abych udělal ostudu sobě, je to jedno a je to má věc – ale takto budu dělat ostudu všem Vám, kteří vystoupíte současně a to je přece něco jiného. [...] Jisto však jest, že bys to byl Ty – řeknu Ti to otevřeně – sám, jehož kritiky bych se při svém reprezentativním teoretickém pokuse co nejvíce bál.*“⁶⁸²

Wolker o celé věci věděl od Kalisty ještě z Prahy. K celé věci se však nejspíše již od počátku stavěl dosti rezervovaně. Z kraje července píše Píšovi: „*Devětsilácké číslo mě zklamalo docela. Jsou to silácké trosky. K čemu to bubnování, střelba, paráda a rachejtle! Zdeněk chce vydati v Červnu také naše číslo. Byl jsem dřív pro to, ale dnes myslím, že by to bylo opičení se, – i tehdy, kdyby číslo dopadlo líp než jejich. Anebo – sejít se v jednom čísle všichni: Ty, Kalista, Kadlec a já, – ale bez jakékoliv firmy. Jedinou naší firmou by mělo být upřímné přátelství, ale to se nevystavuje na krám.*“⁶⁸³

Další osud zvláštního čísla *Června* pro přátelský čtyřlístek je poněkud zamotaný, poněvadž osobní vyjednávání nahradila několikastranná vzájemná korespondence. Neumann prý ještě v polovině měsíce Kalistovi osobně potvrdil slib, že číslo vydá: „*Bylo to v pondělí 18. července mezi 11.–12. hodinou na Václavském náměstí,*“⁶⁸⁴ datoval tuto schůzku posléze Kalista. Již 20. července však Wolker z Prostějova oznamuje Píšovi, že Neumann prý jejich zvláštní číslo nevydává, o čemž se prý dozvěděl z jeho dopisu.⁶⁸⁵ Ve skutečnosti Neumann vydání čísla Wolkerovi zcela neodmítl, psal mu totiž následující: „*Po tom Devětsilovém čísle*

⁶⁸¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek července 1921; Můj milý Toníku, máš pravdu, vyčítáš-li mi], s. [4–5].

⁶⁸² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek července 1921; dopis č. 56], s. [3–4].

⁶⁸³ J. Wolker A. M. Píšovi, 1. července 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 476.

⁶⁸⁴ Z. Kalista J. Wolkerovi, 17. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 133.

⁶⁸⁵ J. Wolker A. M. Píšovi, 20. července 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 477.

*nemám mnoho chutí do dalších, nemá to ani valně smyslu.*⁶⁸⁶ Tento Neumannův povzdech ale můžeme číst spíše jako projev jeho rozčarování z rostoucího ohrožení *Června*, k jehož souvislostem se záhy dostaneme. Protože Kalista s Píšou tou dobou byli na společné cestě po Krkonoších, dostává se celá věc v korespondenci celého trojlístku znovu na přetřes až začátkem srpna, kdy už mohla být realizace vydání zvláštního čísla *Června* případnými dalšími odklady dosti ztížena.

Zvratem ve vývoji situace tak, jak jej líčil Wolker, byl zklamaný jak Píša („*Myslím, že není třeba zvláště želeť té myšlenky. Ovšem nyní mi napadá, zda rozhodnutí Neumannovo nemohlo by ukazovati na větší benevolenci jeho k Devětsilu.*“⁶⁸⁷), tak zejména Kalista, který v tom – podobně jako jeho mladší přítel – viděl především doklad Neumannova preferování konkurenčního uskupení: „*Současně s tímto dopisem odešlu dopis N. Povím mu prostě [...], že konstatuji jeho sklon k Devětsilu znovu. Není třeba čeho se báti. A je nutno, abychom měli ve všem jasno.*“⁶⁸⁸ Naopak S. Kadlec – po červnové návštěvě Prahy zřejmě sympatizující spíše s Wolkerem než s Kalistou – v dopise Wolkerovi ztráty možnosti vydat samostatné číslo nijak zvlášť neželel: „*A víš, milý Jiří, jsem téměř rád. Byla by to opět tichá škola. Však se také o to nejvíce zasazoval Kalista. Zdá se mi, že ty to nepotřebuješ (máš knihu venku!), Píša také ne – já o to nestojím, a Kalista?!*“⁶⁸⁹ Skutečný důvod Neumannova kolísání však zřejmě tkvěl někde úplně jinde než v jeho protežování Devětsilu.

Ani jeden z členů „čtyřlístku“ totiž v této době neměl ponětí o vyhrocení situace mezi Borového nakladatelstvím a Neumannem, která nakonec vedla až k ukončení vzájemné spolupráce obou stran. Zpráva to byla nemilá pro všechny tři mladíky: Wolkerovi šlo především o nevydané texty, které zasílal do redakce, Kalistovi v zásadě o totéž, ale hlavně: obtíže Borového a odchod Neumanna pro něj znamenaly zásadní ohrožení vydání *Ráje srdce*, a Píša pro změnu v *Červnu* ztrácel svou dosavadní hlavní kritickou tribunu. S. K. Neumann mu však již v polovině srpna – tedy prakticky okamžitě po rozchodu s Borovým – nabídl spolupráci na novém projektu, vznikajícím Proletkultu. Píša o zatím utajované nabídce obratem zpravil Kalistu: „*Příčinou je Neumannův dopis. Co Ti z něho a o něm řeknu, prosím, abys nechal zcela u sebe. Věřím, že tak učiníš. Fakta: Neumann se rozešel s Borovým.*

⁶⁸⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. K. Neumann J. Wolkerovi, 17. července 1921, s. [1]; inv. č. VI/727. Ani z kontextu není zřetelné, že by Neumann oním dalším číslem myslil nové zvláštní číslo časopisu, nebo další čísla *Června* vůbec.

⁶⁸⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [30. července 1921; dopis č. 58], s. [2].

⁶⁸⁸ Z. Kalista J. Wolkerovi, 17. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 133.

⁶⁸⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 14. srpna 1921, s. [2]; inv. č. VI/686.

*Roztržka je hotová a úplná. Červen přejde v majetek Proletkultu. Kdo ví, zda vyjde ještě příští číslo [...]. Neumann ani sám neví, co přesně bude. Ve včerejším Rudém Právu je prý manifest Proletkultu. Škoda, že nemám k němu přístup. [...] Mám se na základě jeho a dopisu Neumannova rozhodnouti, zda chci a mohu s ním spolupracovati na Červnu i dále. Jako předpoklad je mi nutno slíbiti některé věci stran svých referátů. Jich slohovou prostotu a jasnost a zřetelnost třídního názoru v nich, jeho uplatnění v kritickém hodnocení. Nesmí prý to býti kritika pro kritiku. Dopis Neumannův je velmi přátelský i ve svých výtkách. Otevřeně praví, že by si mě rád udržel a ujišťuje mě svým přátelstvím. Je to dobrý člověk a je mi zřejmě nakloněn. [...] Osud Června zdá se mi velmi vratký. Jediný orgán mladých, jediné místo, kam jsem se dosud mohl uchýliti. Přiznej, místo, na němž nám bylo nejlépe. To ze stanoviska nás všech.*⁶⁹⁰

Nabídku Píša určitý čas rozvažoval, neb psaní do Června pro něj bylo jediným zdrojem příjmů (za příspěvky prý dostával 80 Kč měsíčně). Podobně jako v říjnu loňského roku v souvislosti s Neumannovým provoláním „Básníkům“ si skromný Píša znovu nebyl jist, dovede-li se uzpůsobit Neumannovým pokynům na způsob psaní literárních textů: „Nevím, dovedu-li dobře, co po mě chce Neum[ann – doplnil VM]. A co konečně sám poznávám jako nutnost pro věc i dobro pro sebe. Zda dovedu odliterárnit svůj jazyk a psáti prostě, jasně a při tom neublížit kvalitě svých referátů. [...] Ale budu se snažiti, seč budu [sic!].“⁶⁹¹ Z Kalistovy následné reakce na přítelovy obavy zřetelně prosvítá despekt k takovému způsobu psaní a určitá distance, která začíná do jeho vztahu k Neumannovi pozvolna pronikat: „Horší bude, budeš-li dovést psáti proletářské referáty – představuje-li si N. pod tím něco stríženého podle (strašně hloupého) Čecháčkova článku⁶⁹² v posledním ‚Červnu‘.“⁶⁹³

Pád Června, o němž bylo v závěru léta 1921 víceméně jasno, znovu výrazně překreslil mapu siločar v mladé literární generaci. Zejména „čtyřlístek“ tímto ztrácí svůj prozatím hlavní publikační prostor. Důležitější do budoucna však bude, jak budou jeho jednotliví členové reagovat na Neumannovy aktivity kolem založení Proletkultu a na s nimi související

⁶⁹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [polovina srpna 1921; dopis č. 59], s. [3].

⁶⁹¹ Tamtéž, s. [4].

⁶⁹² Mínen je Čecháčkův komentář Štulcovy přednášky z jarního devětsilského cyklu (srov. Alfa [=ČECHÁČEK, Jaroslav]: Marxism a moderní filosofie. Červen 4, 1921, č. 17, 4. 8., s. 238–242.). Čecháček v dosti scholastickém článku kritizuje Štulcův příklon k Bergsonovi a Duhamelovi, mj. s odkazem, že „komunista nesmí za žádných okolností zraditi své nejdražší, marxistickou filosofii.“ (Tamtéž, s. 239.). Soulad či nesoulad s Marxovými tezemi je Čecháčkovi zároveň jediným hodnotícím kritériem toho, zda se Devětsil smí či nesmí hlásit ke komunismu, kteroužto otázku na závěr svého článku Teigeho spolku explicitně pokládá. Teige i Devětsil v tento moment volí jasně a Čecháček se záhy stává čekatelem členství ve spolku.

⁶⁹³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. srpna 1921; Můj milý Toníku! Hned Ti odpovídám...], s. [1].

požadavek jednoznačné ideologizace své původní autorské tvorby. V souvislosti s prostějovským recitačním večerem z října 1921 bude ukázáno, jak se v tomto bodu definitivně rozdělily cesta Kalistova a Wolkerova. Snad ještě důležitější je podtrhnout to, že se právě v otázce příklonu k Proletkultu začínají rozcházet i cesta Kalistova a Píšova.

Píša totiž v srpnu 1921 začíná připravovat svůj zásadní text, v němž by sumarizoval své stávající pojetí socialistické či řekněme už přímo i proletářské poezie a podepřel jím svou budoucí orientaci na Proletkult. V této studii, vydané v září a říjnu v *Červnu* na pokračování pod titulem „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“,⁶⁹⁴ Píša důsledně řeší svůj poměr k Proletkultu a proletářské poezii – nepletu-li se, v řadách čtyřlístku se tady tento pojem objevuje vůbec poprvé – a zároveň se tento text stane roznětkou jeho rozchodu s Kalistou. V první moment však nešlo ani tak o Píšův ideový posun, jako o Píšovo odmítnutí vzájemné koordinace jeho programového textu s Kalistou. Rozhodující však pro naše potřeby je, že v srpnu a září se do Píšova myšlení výrazně dostává představa literatury jako prostředku politického boje a mladý kritik se začíná programově hlásit k proletářské literatuře: *„Rozřešil jsem si svůj poměr k proletářské kultuře; nevím na jak dlouho, ale dnes v tomto směru jsem pevný a jasný. Snad i tvrdý. – Sdílím se tak hodně v skrytu o Tvoji obavu, zda dovedu psáti ‚proletářské referáty‘. Myslím, že psal jsem dosud dostatečně srozumitelně; kde bylo lze, dal jsem promluvit svému přesvědčení socialistickému a snad moje kritiky také nebyly ‚kritika pro kritiku‘. No, budu dělati, co dovedu.“*⁶⁹⁵ Podobně jako Wolker, i Píša prožíval koncem letních prázdnin 1921 svou „těžkou hodinu“ a přehodnocoval své dosavadní umělecké směřování. Tendenční proletářská poezie se mu jevila jako cesta z určité tvůrčí krize, která se u něj dostavila po dokončení *Nesrozumitelného svatého* na podzim 1920. Zesílenou ideologizaci původní tvorby svých druhů však nenásledovali ani S. Kadlec a zejména ani Z. Kalista. To už ale poněkud předbíháme.

Ještě krátce zpět k situaci okolo *Června*. Podrobnější zprávy o jeho osudu získal Kalista až počátkem září během své návštěvy Prahy. Budoucnost časopisu dle nich byla dosti nejistá: *„Červen do 26. čísla je pořád domovem u Borového (do konce čtvrtročníku). Neumann ho sice řídí, ale jinak s Borovým nemá nic společného. Roztržka byla výsledkem delšího napjatého poměru, finanční slabosti Borového, některých nedůtklivostí ze strany*

⁶⁹⁴ PÍŠA, A. M.: K orientaci nejmladších tvůrčích snah. *Červen* 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 287–290; č. 22, 13. 10., s. 304–306 a č. 23, 27. 10., s. 320–322; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 176–193.

⁶⁹⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [druhá polovina srpna 1921; dopis č. 61], s. [1].

*Borového [...] a pravděpodobně i ze strany druhé. Po čtvrtletí přejde Červen do rukou Proletkultu [...], ale N. bude autokratem. Jinak prý Červen raději zničí.*⁶⁹⁶

Ohrožení *Června* samozřejmě značně komplikovalo i už tak nevalnou hmotnou situaci S. K. Neumanna. Z iniciativy jeho literárních přátel Petra Kříčky a Karla Tomana vznikla myšlenka nabídnout S. K. Neumannovi tajnou subvenci z prostředků ministerstva školství a právě Kalista byl pověřen, aby jej o ní vhodným způsobem informoval.⁶⁹⁷ Pod tíhou těchto nových informací se Kalistovo předchozí rozhořčení na S. K. Neumanna značně oslabilo: „Nabídl jsem N. jménem *ministerstva školství a nár. osvěty 3000 – tři tisíce Kč. Podpora měla být tajná, bez politického pozadí a vůbec bez ohledu na politiku. N. to také tak pochopil. Ale přeci nabídky nepřijal. Není prý to s ním tak zlé. – Byl jsem rád, že jsem mohl N. nabídku učiniti, nevím, zda nemluvila z něho jeho hrdost nad jeho nouzí. Ostatně, uskrovnit by se mohli. Ne ovšem N., který je dost prostý, nýbrž paní Božena. K čemu potřebuje služku za dnešních drahotných poměrů?*“⁶⁹⁸ Neumannovu hrdost vzápětí ocenil i A. M. Píša: „*To, co učinil, jest ovšem velmi krásné od něho v mých očích, mám jej proto v úctě ještě větší, jsa přesvědčen, že si ji zaslouží. Snad mnohý by v podobné situaci a tváří tvář takové nabídce neodolal.*“⁶⁹⁹ Úcta k básníkovi *Nových zpěvů* u členů trojlístku tímto jeho krokem jen narostla.

Krátce po definitivním pádu *Orfea* z konce srpna⁷⁰⁰ se však nicméně do velkého ohrožení dostal i *Červen*, pro mladé levicové literáty asi neprestížnější tribuna. Náhradou *Června*, který nakonec padl až v závěru roku 1921, se v budoucnu měl stát časopis *Proletkult* řízený stejnojmennou organizací, již plně podléhající komunistické straně, jejíž směrnice sledoval i jeho staronový redaktor S. K. Neumann. První číslo nového časopisu však vyšlo až po novém roce a do té doby se poměry uvnitř mladé generace i její vztah k S. K. Neumannovi měly ještě výrazně proměnit. Podzim 1921 už Z. Kalistu zastihuje v značně odlišné situaci: na straně jedné získává vznikem Literární skupiny konečně kýženou spolkovou základnu, na straně druhé se však záhy rozpadá čtyřlístek a tím i základ jeho dosavadních literárních vazeb.

⁶⁹⁶ Z. Kalista J. Wolkerovi, [mezi 1. a 7. zářím 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 137.

⁶⁹⁷ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 57–59.

⁶⁹⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [závěr srpna 1921; Milý Toníku! Tentokráté Tě alespoň zahanbím rychlostí svého dopisu...], s. [1].

⁶⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec srpna 1921; dopis č. 63], s. [2].

⁷⁰⁰ K zániku *Orfea* srovnej podrobněji zde na s. 306–311.

II. 2. Lidé a spolky

Úvodem

Rok 1920/1921 přináší do vývoje mladé literární generace, nastupující po první světové válce, významné impulsy v podobě formování prvních generačních uskupení. Z původně jednotného, byť velmi volně spolupracujícího Uměleckého klubu se na počátku října 1920 vyděluje Devětsil jako první a do budoucna též nejvýraznější umělecký spolek poválečné mládeže. V prvním roce jeho existence však jeho postavení mezi literární mládeží nebylo vůbec dominantní. Poměrně dlouho totiž trvalo, než se Devětsil představil samostatnými akcemi a především se Devětsilu v jeho počátečním období dlouho nedařilo získat pravidelnou literární tribunu. Ostatně i personální složení spolku bylo dosti neustálé: k první roztržce došlo již v prosinci 1920, kdy jeho řady opouštějí mj. L. Süss, A. Wachsmann a J. Havlíček, na jaře 1921 z Devětsilu zase odcházejí Karel Vaněk a Adolf Hoffmeister. V tomto období tak Devětsil stojí zejména na pětici Teige, Seifert, Černík, Vančura a Štulc. Od jara 1921 se však Devětsil začíná poměrně výrazně prosazovat na veřejnosti: vedle výtvarných výstav a časopiseckých ukázek vlastní literární tvorby pořádá přednáškové cykly a především – ústy svého vůdce Karla Teigeho uveřejňuje své první programové texty, které zejména kvantitativně doplňuje hojná kulturní publicistika A. Černíka, otiskovaná především v brněnské *Rovnosti*. Ještě před prázdninami 1921 však Devětsil zdaleka není ve spolkovém životě literární mládeže takovým hegemonem, jako tomu bude za rok či dva či ještě později.

Na podzim 1920 se naopak podařilo poměrně dobré pozice získat Zdeňku Kalistovi a zbylé – „nedevětsilské“ – části Uměleckého klubu. Po segregaci Devětsilu totiž tato skupinka ovládla jak tento spolek, tak i oba dva jeho časopisecké pokusy – literární měsíčník *Orfeus* a kulturní deník, později týdeník *Den*. Okolo Z. Kalisty se tak začala soustřeďovat jména mladých levicových umělců jako J. Wolker, A. M. Píša, S. Kadlec, J. Berák či J. Weil, volněji se k nim přidružoval i J. Hůlka či A. Ráž, na jaře 1921 se tomuto okruhu začínal více přibližovat i V. Nezval a K. Biebl. V Uměleckém klubu však zároveň byli činní i stoupenci umělecké „pravice“ – dvojice M. Jirko–J. Knap. Z různých důvodů, zejména pak proto, že ani jeden z těchto autorů nepobýval trvale v Praze, což velmi znesnadňovalo vzájemný styk a akceschopnost, se však nepodařilo v tomto okruhu zformovat pevné uskupení s vlastním programem.

Literární odbor Uměleckého klubu se po rozporech se svým mecenášem V. V. Šakem v průběhu roku 1921 prakticky rozložil a ani vazby mezi jádrem tohoto uskupení, trojicí Kalista–Píša–Wolker, přes všechny Kalistovy pokusy v zásadě nepřekročily rámec intenzivnějších přátelských styků. V závěru ledna 1921 padl pro finanční problémy *Den*, čímž se začal problematizovat i další osud *Orfea*. Užší spolupráci s trojicí Kalista–Píša–Wolker se zřetelně vzdaloval – či lépe řečeno ani nikdy nepřiblížil – existenčně nezakotvený Kadlec, který coby člen kočovného divadla zůstával s kamarády jen v písemném kontaktu. J. Berák byl v lednu 1921 zatčen a po svém propuštění z vězení o pár měsíců později literární život načas opustil. Na letní semestr 1921 z Prahy mizí i dvojice Jirko–Knap. Stejně tak byl Praze vzdálený i A. M. Píša, nicméně u něj nahradila osobní styky alespoň enormní korespondenční aktivita. I Kalistův spolubydlící J. Wolker, jak ještě bude ukázáno dále, v Praze pobýval jen po nezbytně nutnou dobu a jejich Kalistou tolik zdůrazňované spolubydlení Na Celné mělo v reálu do idyly líčené v Kalistových vzpomínkách daleko. Po několika dnech společného podnájmu v ulici Na Celné totiž Wolker Prahu takřka na dva měsíce opouští a prakticky ihned po jeho návratu propuká spor o „Svatý Kopeček“, který ve výsledku vede k vzájemnému rozchodu obou přátel. Na jaře 1921 na čas z Kalistova obzoru mizí i stopa J. Weila. Kalistovy pokusy zformovat z nedevětsilské části někdejšího Uměleckého klubu literární uskupení se společným uměleckým programem tak na jaře 1921 vyšly vniveč.

Neúspěch Kalistových snah byl částečně podmíněn též snahami o vytvoření kulturních či literárních uskupení z jiných center. Nelze tu proto pominout dva jiné pokusy o založení samostatných spolků: efemérní snahu resuscitovat pod vedením mladých literátů československou odbočku Clarté z brzkého jara 1921 a zejména formování Literární skupiny a založení jejího časopisu *Host*. Toto uskupení tradičně chápáné jako „moravské“ se ve svých počátcích významně opíralo i o svou „pražskou“ část, v níž se na podzim 1921 sešla většina nedevětsilských členů někdejšího Uměleckého klubu. Wolker, Kalista, Píša, Knap, Berák, Kadlec či Jirko sem však vstupují jako samostatní jedinci, nikoli korporativně jako organizovaná skupina. Právě s výjimkou Z. Kalisty zároveň nikdo ze jmenovaných v první polovině dvacátých let nesrostl s Literární skupinou výrazněji a nepodílel se aktivněji ani na redigování *Hosta*, ani na vedení spolku.⁷⁰¹ Kalistovské prameny nám tak mohou napovědět mnohé o formování tohoto hlavního protihráče Devětsilu na jaře a v létě 1921 a koneckonců i

⁷⁰¹ Odhlížíme zde samozřejmě od Píšova návratu do Literární skupiny a *Hosta* ve druhé polovině dvacátých let, což však již zůstává chronologicky i tematicky mimo rámec naší práce, a Jirkova velmi formálního místopředsednictví z dob počátků existence spolku.

o formování Devětsilu samého, protože i jeho aktivity a růst Kalista pochopitelně sledoval s enormním zájmem.

Osobní i spolkové vazby Z. Kalisty prošly v období 1920/1921 mnoha složitými peripetemi a změnami tak jako osudy mladé poválečné literární generace vůbec. Kalista se přitom na životě své literární generace v období jejího nástupu podílel velmi aktivně – zejména v redakci *Dne* a později i *Orfeje* se postupem času stal rozhodující osobou. Přehlíženy prozatím zůstávaly jeho kontakty s Brnem. Přitom právě především on z „pražských“ navázal a na jaře 1921 prohluboval kontakty s „brněnskou šestkou“, nejaktivnější složkou pozdější Literární skupiny. Další peripetie vývoje Literární skupiny však spadají do následujících kapitol.

Kalistovi se však v období školního roku 1920/1921 nakonec nepodařilo prosadit do pozice formálního lídra nedevětsilské části generace, ač to bylo jeho více či méně zřetelnou ambicí a jeho pozice mezi mladými v dané době byla velmi významná. Důvody lze přitom hledat jak v slábnoucí kvalitě jeho literární produkce, podtržené neustálým odkládáním vydání jeho debutové sbírky, tak v růstu významu jiných generačních center (Literární skupina, Devěsil) a především v již existujících či nově vznikajících antipatiích mezi Kalistou a některými jeho generačními soupeřícími (z dřívějších členové Devětsilu, pro jaro 1921 nově zejména J. Wolker). Síť osobních a spolkových vazeb okolo Zdeňka Kalisty v roce 1920/1921 se proto pokusíme na následujících řádcích rozplést podrobněji, neboť skrze ni můžeme mnohé příběhy tohoto období nahlédnout detailněji a s odlišným nasvícením, než by nabídl prostý chronologický výčet hlavních událostí tohoto roku.

Clarté (březen, duben 1921)

Jednu z alternativ organizačního zastřešení „sirotků“ ze *Dne* představovala na počátku jara 1921 možnost přimknout se k mezinárodnímu hnutí Clarté. Toto antimilitaristické sdružení vzniklo krátce po konci první světové války jako volné sdružení levicových intelektuálů protestujících proti válce v duchu obecného humanismu a lidské solidarity. Jeho předsedou se stal uznávaný francouzský spisovatel Henri Barbusse, dle jehož čerstvě vydaného románu *Clarté* (1919, česky téhož roku pod titulem *Jasno*) dostala organizace své jméno.

Historie české odnože *Clarté* je relativně kusá: organizace po válce nezapustila v českých zemích hlubší kořeny, byť byly činěny opakované pokusy o její konstituování.

Nejstarší z nich je datován podzimem 1919 a spjat s okruhem levicových intelektuálů okolo Neumannova *Kmene*, kde také v říjnu 1919 vycházejí spolkové stanovy.⁷⁰² V listopadu 1919 pak tamtéž můžeme číst zprávu o založení československé sekce, jejímž předsedou se stal Fred Antoine Angermayer a členy zemského komitétu Rudolf Beer, Antonín Macek, Zdeněk Nejedlý, Stanislav K. Neumann, Antonín Sova, Franz Werfel.⁷⁰³ K členství ve spolku se přihlásil mj. i Karel Teige.⁷⁰⁴ O následné činnosti spolku máme jen několik kusých zpráv. I V. Brett, který se historii spolku systematicky věnoval od počátku padesátých let a z kraje let osmdesátých o něm dokonce publikoval monografii *Dějiny internacionály myšlenky Clarté*,⁷⁰⁵ dohledal poslední zmínku o jeho aktivitách z května 1920, kdy prý ani „česká skupina ještě nezačala práci“,⁷⁰⁶ resp. zmiňuje už v zásadě jen aktivity J. Pospíšila-Bílka, jichž si povšimneme v dalším.⁷⁰⁷ Československá Clarté se v letech 1919 a 1920 formovala ze dvou ohnisek, paradoxně obou vedených Švýcary: brněnského, v jehož čele stál designovaný vedoucí československé sekce F. A. Angermayer, a pražského, které se sdružilo okolo spisovatele F. Bérence. Jeden z Bérencových přátel, Duchoslav Foršt, pak na činnost, resp. pokus o konstituci pražské Clarté vzpomíná ve stati „Fred Bérence a pražská skupina Barbussova Clarté“.⁷⁰⁸ Pro naše účely je toto svědectví důležité ze dvou důvodů: zaprvé poukazuje na efemérní existenci spolku v Praze, zadruhé Foršt vzpomíná i na svou osobní návštěvu S. K. Neumanna z jara 1920, kde se Neumann údajně odmítl ve věci Clarté jakkoli angažovat. Lze proto odůvodněně předpokládat, že aktivity spolku brzy utichají a omezují se víceméně jen na otištění několika deklarácí a tiskových prohlášení.

O jakýsi reunion aktivit spolku se na jaře 1921 pokoušel Jaroslav Pospíšil-Bílek, který v létě předcházejícího roku navštívil Paříž a získal zde kontakty na francouzské prostředí.⁷⁰⁹ Bližší okolnosti jeho tamějšího pobytu neznáme a nevíme ani, zda se stoupencem Clarté stal teprve za svého pařížského pobytu nebo již dříve. Pravděpodobnější se ale zdá varianta, že s předchozím vedením československé sekce spolku v kontaktu nebyl. Každopádně v létě 1920 získal Bílek v Paříži úzké kontakty na vedení Clarté a dokonce otiskl několik referátů o

⁷⁰² Stanovy „Clarté“ (Ligy intelektuální solidarity pro vítězství společné věci mezinárodní). *Kmen* 3, 1919/1920, č. 22/23, 23. 10., s. 157–158.

⁷⁰³ „Clarté“. *Kmen* 3, 1919/1920, č. 24/26, 6. 11., s. 181.

⁷⁰⁴ K socialistické radě osvětových dělníků. *Červen* 2, 1919/1920, č. 22, 31. 7., s. 199.

⁷⁰⁵ BRETT, Vladimír: *Dějiny Internacionály myšlenky Clarté*. Praha: Academia, 1982.

⁷⁰⁶ Týž: Barbussovo hnutí ‚Clarté‘ a S. K. Neumann. *Časopis pro moderní filologii* 36, 1954, č. 2, duben, s. 70.

⁷⁰⁷ Týž: *Dějiny Internacionály myšlenky Clarté*. Praha: Academia, 1982, s. 138.

⁷⁰⁸ FORŠT, Duchoslav: Fred Bérence a pražská skupina Barbussova hnutí Clarté. *Philologica Pragensia* 22, 1979, č. 2, příl., s. 1–7.

⁷⁰⁹ Srovnej sérii jeho fejetonů o francouzském kulturním dění v *Čase* z léta 1920.

československé situaci v ústředním spolkovém časopise.⁷¹⁰ Jeho možnosti pro znovuzaložení československé sekce Clarté však byly poměrně omezené, neboť se v této době protloukal jako učitel obchodní akademie v Hořicích. V závěru března se proto obrací v této záležitosti na Kalistu, se kterým se znal již z doby jeho redaktorství ve *Dni*: „*Ještě něco: chtěl bych Ti odkázat provedení jednoho svého plánu. [...] Chtěl jsem založit v Praze sekcí Clarté, ale pracovní, ne na papíře j. [ako] to udělal Neumann – ale nenašel jsem v celé Praze jedné pomocné ruky. Prosím Tě, ujmí se toho! Jediná A. M. Tylšová [sic!] chtěla mi pomáhat. Vy mladí mohli byste to provést; seber lidi ku práci, já Ti obstarám spojení s Barbussem a půjde vše!*“⁷¹¹

V Pospíšilových očích měla být nová organizace cílena především na studentstvo a intelektuály, a byť by formálně měla vystupovat jako apolitická, kladl Pospíšil důraz na vyhraněnou radikálně levicovou orientaci proponovaného spolku: „*Hlavní je, že je to organizace nepolitická, ale vysloveně bolševická! A že by se mohlo získat studentstvo!“⁷¹² Zároveň již v této době Pospíšil disponoval Barbussovým souhlasem, aby jeho jménem podepsal všechna prohlášení chystané československé sekce.*

Kalistu tato myšlenka evidentně velmi zaujala, neboť nabízela možnost poměrně silného organizačního zázemí, o něž by se mohl se svými přáteli opřít v boji s rostoucím vlivem Devětsilu. O celé věci prakticky obratem Kalista informoval do Prostějova Wolker: „*Psal mi Pospíšil, že má přichystánu Barbussovu proklamaci k české umělecké a intelektuální mládeži. Jde o Clarté, která, jak víš, tak jak byla konstituována u nás, úplně zmizela. Pospíšil mne žádá jménem Barbussovým, abych se se svými přáteli věci ujal. [...] Napiš mi, co říkáš. Nebyli bychom ovšem sami. Ale hlavně: byli bychom protiváhou ‚komunistickým‘ umělcům z Devětsilu.*“⁷¹³ Wolker se však vůči Kalistovu návrhu postavil poměrně rezervovaně: „*Jsem o této organizaci (u nás) tak málo informován, že nemohu říci svého definitivního úsudku a rozhodnutí.*“⁷¹⁴

Podstatnější však pro Kalistu do budoucna bylo stanovisko Pišovo. Piša proti tomuto návrhu vznesl tři poměrně zásadní výhrady: problém spatřoval v krachu Angermayerova předcházejícího pokusu, domníval se, že by v čele takovéto organizace měla stát nějaká známá respektovaná osobnost, a především se obával možných sporů se silícím Devětsilem, které by mohly ohrozit obraz spolku na veřejnosti: „*Stran Devětsilu: Jistě by se nepřidal. Ba,*

⁷¹⁰ BRETT, Vladimír: *Dějiny Internacionály myšlenky Clarté*. Praha: Academia, 1982, s. 181.

⁷¹¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Pospíšil Z. Kalistovi, 30. března 1921, s. [4].

⁷¹² Tamtéž, s. [5].

⁷¹³ Z. Kalista J. Wolkerovi, 1. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 94.

⁷¹⁴ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. dubna 1921; citováno dle téhož, s. 100.

*mám za to, že velmi prudce postavil by se proti, neprotestoval-li by přímo u vedení Clarté. S bojem ostatně sám počítáš. [...] Bylo by to trpké a pro mnohé znechucující. Ne proto, že by to byl boj na dvě fronty, ale že tou jednou frontou by musil býti právě Devětsil. (Vystupuje nyní velmi náročně, osobivě a spolu směšně; doklad: přiúčtování [? nečitelné – poznámka VM] jména Devětsil k pracím členů.*⁷¹⁵

V *Přátelství a osudu* Kalista vzpomínal i na námitky S. K. Neumanna vůči celé akci. Lze přitom předpokládat, že Neumann v době konstituování samostatné komunistické strany nestál o možné dělení jednotné komunistické fronty, které by mohlo restaurování *Clarté* v Československu vyvolat, a možná osobně ani příliš nestál o „popularizaci“ předchozího neúspěšného pokusu o vznik československé sekce Clarté, na němž se osobně podílel. Právě Neumannův názor zřejmě Kalistovo původní nadšení pro Pospíšilův návrh značně ochladil: *„Ještě důležitější však než dopis Píšu byl pro mne v této věci dopis St. K. Neumanna, který se námitkami velmi podobnými těm, jež uvedl Píša, rozhodně postavil proti projektu celému i proti mé osobní účasti v něm. A to u mne rozhodlo. Další práce na ustanovení české sekce Clarté jsem se ani já, ani moji přátelé nezúčastnili.*“⁷¹⁶

V rozháraném a neklidném brzkém jaru 1921 se tak založení Clarté nakonec nestalo Kalistovou prioritou: tou bylo jednoznačně udržení *Orfea*. V květnu navíc došlo k rozkolu mezi ním a Wolkerem a Kalista tak ztrácí i potenciální spojence pro založení spolku. Paralelně se v Československu konstituuje komunistická strana a o něco později vzniká i s ní přímo propojený Proletkult. Potřeba organizace typu Clarté v domácích poměrech tak znatelně klesá. Na jaře 1921 proto plány na konstituci československé sekce Clarté zůstaly jen na papíře.

Pospíšil se později ještě snažil celou věc znovu rozpohybovat: v červenci 1921 konečně získal i písemný souhlas Henri Barbusse se svými plány a do celé záležitosti se zapojil i Jaromír Berák. I ten však již se znalostí domácího vývoje o smysluplnosti založení nové organizace pochyboval: *„Jsem rád, že v té věci se již konečně i u nás něco dělá, ačkoli nevím, není-li to dnes již zbytečno a nebylo-li by lépe připnout náš Proletkult prostě k Clarté. Ale nevím, co o tom soudíš Ty.*“⁷¹⁷

V létě Clarté už však konkuroval nejen s komunistickou stranou spjatý Proletkult, popř. Devětsil, ale pro skupinku kolem Kalisty a Wolkerera i formující se Literární skupina. V této fázi tak již Kalista definitivně ztrácí na spojení s Clarté zájem a Wolkerovi v půli srpna

⁷¹⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 8. dubnu 1921; dopis č. 43], s. [2].

⁷¹⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 220.

⁷¹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 21. srpna 1921, s. [1].

píše: „Zatím si myslím, že to má dosti času. Počkáme.“⁷¹⁸ Na následné Pospíšilovy urgencye z listopadu a prosince pak již Kalista zřejmě nereagoval a záležitost znovuzaložení československé sekce Clarté tak zřejmě již nadobro zapadla.⁷¹⁹

Literární skupina

Počátky Literární skupiny (první polovina roku 1921)

Literární skupina se dnes stala integrální – a stále doceňovanější – součástí přehledových statí o vývoji nejmladší české literatury po roce 1918, aniž by však její pozice, historie a program byly zevrubněji analyzovány.⁷²⁰ Obvykle se o Literární skupině hovoří jako o skupině německým expresionismem ovlivněných brněnských autorů a konkurenčním podniku Devětsilu. Skupina přitom bývá obvykle spojována s Moravou a ve srovnání s Devětsilem bývá chápána jako vývojově méně progresivní uskupení. Domnívám se, že je třeba toto poměrně zjednodušující binární vidění skutečnosti korigovat. Právě kalistovské materiály nám k tomuto účelu mohou velmi dobře posloužit.

⁷¹⁸ Z. Kalista J. Wolkerovi, 17. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 133.

⁷¹⁹ Jen na dokreslení ocitujeme, jak Kalista na založení Clarté vzpomínal po čase ve svých pamětech: „Když Pospíšil-Bílek za jedné mé návštěvy v jeho vinohradském bytě seznámil mne poněkud důvěrněji s tímto projektem, byl jsem přímo nadšen. [...] Při nejbližší schůzce Uměleckého klubu [...] rozvinul jsem celou věc před svými kamarády. A i tu jsem došel plného porozumění: vždyť vlastně náš Den byl víceméně jakýmsi ztělesněním toho, k čemu směřovala Barbussova Clarté! [...] Kamarádi nejenže schválili moje rozhodnutí podniknouti první kroky k založení československé odbočky Clarté, ale pověřili mne i tím, abych navázal v této věci žádoucí styky s Henri Barbussem.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 614.). Konfrontujeme-li tato tvrzení s výše uváděnými výňatky z Kalistovy korespondence, vidíme, že se velmi výrazně neshodují, ať již jde o čas, podobu reakce přátel či způsob, jakým jej Pospíšil o celé věci informoval. Je sice evidentní, že si Kalista s odstupem nějakých pětadvaceti let nemohl pamatovat na veškeré detaily a že celé dění okolo Clarté znamená v kontextu jeho celkového vývoje jen relativně krátkou a nevýznamnou epizodku, nicméně bližší konfrontace předkládaných faktů nám nejen v tomto případě ukazuje, že Kalistovy vzpomínky je třeba brát, pokud jde o jejich faktografickou přesnost, s určitou rezervou i v pasážích, u nichž nelze předpokládat záměrnou „manipulaci“ s fakty.

⁷²⁰ Nedávno vydaná publikace Veroniky Broučkové zůstala na úrovni dílčích interpretací textů básní z knižně vydaných sbírek členů Literární skupiny, aniž by blíže sledovala vývoj jejich poetiky, kontext dobových polemik či zejména samotnou historii Skupiny (srov. BROUČKOVÁ, Veronika: *Srdce a smrt: tvorba brněnské Literární skupiny*. Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2009.). Monografie Hany Kučerové *Základní problémy vývoje českého expresionismu* pochází ze závěru šedesátých a autorka tak oproti dnešním možnostem pracovala s omezenějším množstvím pramenů. I ona zůstává primárně na interpretační rovině, Literární skupinu přitom nahlíží optikou velmi široce chápaného expresionismu a soustřeďuje se především na analýzu beletristických příspěvků v *Hostu* a knižně vydané práce členů Literární skupiny (srov. KUČEROVÁ Hana: *Základní problémy vývoje českého expresionismu: programová východiska a tvůrčí praxe Literární skupiny*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.).

Počátky Literární skupiny můžeme datovat do zimy 1921. Důvody k založení spolku byly v tomto momentě spíše defenzivní a zcela spontánní, šlo spíše jen o formalizované ustanovení již existující volné družiny brněnských autorů. První konkrétní zmínku o plánu založit spolek nalézáme v korespondenci Čestmíra Jeřábka a Lva Blatného. Druhého února 1921 Jeřábek Blatnému ve svém dopise navrhuje ustavení spolku: „*Sejdeme se, jak Ti snad známo, dnes v 7 hod. večer na známém místě ve Slavii. Chceme navrhnout ustavení Literární skupiny v Brně.*“⁷²¹ Tj. žádný skutečný spolek, žádné stanovy, žádný členský příspěvek atd. – ale mezi sebou chceme mít jasno, chceme mít vědomí, že cosi jsme, že cosi představujeme. Snad bude oponováno, ale nejedná se o plané spolkaření, jde o příkaz doby a poměrů, speciálně brněnských, v nichž nechceme utonout.“⁷²² Mladí Moravané chtěli založením tohoto spolku oslabit takřka monopolní vliv Kola moravských spisovatelů, vlivné zájmové organizace spíše starších a tradičněji orientovaných autorů, na moravské literární dění. Fr. Götz, další z klíčových členů vznikajícího uskupení, to v prvním veřejném tištěném projevu „brněnské šestky“ zformuloval lapidárně: „*Chceme, aby ve veřejných otázkách literárních byl slyšen i náš hlas.*“⁷²³ Zakladatele spolku tvořila „brněnská šestka“, šest mladších⁷²⁴ brněnských literátů opírajících se o neformální podporu Jiřího Mahena: František Götz, Lev Blatný, Čestmír Jeřábek, Dalibor Chalupa, Josef Chaloupka a Bohuš Stejskal.

11. února 1921 se zpráva o založení Skupiny dostává na veřejnost: František Götz, vůdčí postava Skupiny v prvních letech její existence, informuje v brněnském deníku *Socialistická budoucnost* o vzniku volného sdružení mladých moravských spisovatelů.⁷²⁵ Götz ve svém článku přibližuje členy spolku a jejich vztah k Mahenovi takto: „*Jsmo šťastni,*

⁷²¹ Názvem Literární skupina se původně označovala právě brněnská šestka, při jednání s Vlčkem a Jirkem se však zvažovaly i jiné možnosti („Lípa“ atp.). Zdá se však, že samotný název spolku se později narozdíl od názvu časopisu nestal předmětem debat a původní označení brněnské šestky nakonec přešlo na celý spolek.

⁷²² Č. Jeřábek L. Blatnému, 2. února 1921; citováno dle Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 7.

⁷²³ GÖTZ, František: Sdružení mladých moravských spisovatelů. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 34, 11. 2., s. 1; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 106.

⁷²⁴ Nutno poznamenat, že brněnští členové Literární skupiny byli věkově o několik let starší než většina jejich pražských souputníků – Čestmír Jeřábek se narodil roku 1893, František Götz a Lev Blatný roku 1894, Bohuš Stejskal roku 1896, Josef Chaloupka 1898 a teprve nejmladší Dalibor Chalupa se narodil roku 1900.

⁷²⁵ GÖTZ, František: Sdružení mladých moravských spisovatelů. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 34, 11. 2., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 105–107. Götz v tomto článku klade důraz na volnost vznikajícího sdružení a výslovně odmítá jakékoli programotvorné ambice Skupiny: „*Předně prohlašujeme otevřeně, že nechceme tvořit nějakou novou literární školu. [...] Jsme přesvědčeni, že každá literární škola je v samé své podstatě absurdní. [...] My si však chceme zachovat zcela volné ruce, nechceme procesu, jímž bude každý realizovat sebe v básnickém díle, rušit nějakým vnějším programem, který by byl jistě kompromisem.*“ (Tamtéž, s. 1 / s. 105.).

že máme mezi sebou Jiřího Mahena, který mezi nás patří svým opravdovým mládím, svým vztahem k absolutnu a svou snahou po zintenzivnění skutečnosti. Jinak jsou mezi námi tři lyrikové: Josef Chaloupka, Dalibor Chalupa a Bohuš Stejskal, básník a kritik dramatický Lev Blatný, beletrista Čestmír Jeřábek a podepsaný literární kritik.“⁷²⁶

V závěru února 1921 pak Skupina uspořádala svůj první recitační večer s úvodním slovem Františka Götze, v němž se jmenovaný snažil formulovat vztah Skupiny k soudobému duchovému vývoji. V zásadě tento text v hrubých obrysech předkládá program, který přinese pozdější manifest Literární skupiny, prozatím se však Götz spíše snaží popsat stávající situaci soudobé české literatury, než aby měl programotvorné ambice směrem k budoucímu vývoji.⁷²⁷ Naopak: programovému vymezení Skupiny se Fr. Götz v počátcích její existence cíleně bránil.

Pro naše účely z tohoto článku podtrhneme jen pasáž o Götzově postoji k davu a k politickým otázkám. Již v tomto momentě se totiž v tomto bodu začíná rýsovat zřetelná diference mezi myšlením F. Götze a K. Teige – zatímco Teige se k otázce kolektiva a záležitostem politickým staví zřetelně z komunistických pozic, Götz zdůrazňuje duchovní rozměr reality, zatímco Teige volá po revoluci a boji, vidí Götz prostředek nápravy v všelidském sbratření a idealistickém humanismu, zatímco Devětsil stojí politicky zcela jednoznačně na pozicích komunistické strany, pro členy Literární skupiny zůstávala otázka politického přesvědčení méně závažná. Již v této době se však Götz otevřeně hlásí k socialismu jako politickému krédu sebe a svých druhů: „S tím souvisí náš poměr k lidským davům: milujeme je, rozšiřujeme se v ně, nemáme k nim aristokratického odporu, neboť jsou spojujícím mostem od člověka k nekonečnu. Milujeme proto vroucně socialismus, pokud je čistým bojem o nové podmínky lásky člověka k člověku a shody všeho tvorstva.“⁷²⁸

Brněnská šestka však představovala pouze jednu větev, ze které měla Literární skupina později vzniknout. Zatímco brněnská skupina v březnu 1921 sváděla polemické střety

⁷²⁶ Tamtéž, s. 2 / s. 106–107.

⁷²⁷ GÖTZ, František: Kapitoly literárněkritické. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 49, 1. 3., s. 1–2 a č. 50, 2. 3., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 108–114. V myšlení mladého Götze hrálo vždy důležitou roli chápání války jako zásadního zlomu v dosavadním vývoji. Další důležitý moment pro něj pak v této fázi znamená pojem „chaos“. V tomto textu pod tímto úhlem pohledu vnímá umění předválečné, postupem času se však koncept „chaosu“ či „anarchie“ bude Götz snažit aplikovat i na situaci poválečnou, tj. aktuálně žitou. Už v tomto textu se můžeme setkat s často traktovanou Götzovou opozicí duše a těla, duchovního a materiálního: „Základní dispozice světové stavby byly pevně dány: nepřátelství ducha a hmoty, světa duše lidské, jež se viděl obklopena nepřátelskými silami a živly fyzickými, které působily v pravém protikladu ke snům duše lidské. Byla tu rozlučka mezi tělem a duší, duší a světem, srdcem lidským a duší vesmírovou, bohem.“ (srov. tamtéž, s. 109.), přičemž Götz vidí řešení tohoto rozporu v syntéze obou protikladů.

⁷²⁸ Tamtéž, č. 50, s. 1 / s. 112.

s Kolem moravských spisovatelů a jeho představiteli (zejména je třeba zmínit polemiku Č. Jeřábka s A. Veselým, členem Kola a redaktorem vlivného moravského literárního časopisu *Niva*),⁷²⁹ ujímá se souběžně iniciativy Bartoš Vlček, v té době učitel v Lipníku nad Bečvou, který přichází s nápadem na založení literárního časopisu moravské mládeže a navrhuje mu název „Vzplanutí“. Vydávání časopisu má předjednáno s přerovským nakladatelem Haukem.⁷³⁰ Vlček se přitom mohl opřít o svou spolupráci s přerovským listem *Obzor*, jehož kulturní rubriku posléze vedl a který se tiskl právě v Haukeho podniku. S návrhem na vytvoření autorského kruhu kolem plánovaného časopisu oslovil některé z mladých moravských autorů: kromě zástupců „brněnské šestky“ (Josef Chaloupka, Dalibor Chalupa, Leo [sic!] Blatný, Bohuš Stejskal),⁷³¹ očekávaného Jiřího Mahena a Miloše Jirka, s nímž byl Vlček jako se svým krajanem v této době asi v nejbližším styku, a autorů, kteří zřejmě na nabídku nerefletovali (Oldř. Zemek, J. V. Fildán),⁷³² vyzval Vlček ještě dva další – Jiřího Wolkera a poněkud překvapivě – nejspíše totiž omylem – též Františka Němce.⁷³³ I ve Vlčkově konceptu hraje důležitou roli spíše potřeba sdružit se než snaha o prosazení určitého konkrétního uměleckého programu: „*Co se týče směru, jímž by se měsíčník bral, myslíme, že nelze úplně předpisovat, že nutno ponechat individualitě jednoho každého, aby se uplatnila. Doufám však, že při dobrém vedení list vykrystalizuje se sám na určitý program.*“⁷³⁴

V momentě rozeslání⁷³⁵ celého návrhu měl Vlček o celé věci zřejmě jen dosti vágní představu a kromě M. Jirka a J. V. Fildána se nejspíše s žádným z oslovených autorů osobně

⁷²⁹ Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 8–9.

⁷³⁰ Tamtéž, s. 10. V *Tvářích ve stínu* klíčovou roli Bartoše Vlčka při konstituci Literární skupiny potvrzuje i Zdeněk Kalista: „*Brněnští sami arcí byli v počátcích těchto jednání spíše pasivní: Byli to Bartoš Vlček a Miloš Jirko, kteří první přišli s myšlenkou sjednotit mladé moravské spisovatele v spolek. [...] Ale protože Vlček a Jirko sami na své plány nestačili a Brno bylo jaksi pro jejich zámysly oporou nejbližší, stalo se Brno ohniskem těchto podniků a ‚šestka‘ hlavním jejich nositelem.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 260.).

⁷³¹ František Götz ve výčtu schází, Vlček se zřejmě zaměřil výhradně na beletristy.

⁷³² O osobě J. V. Fildána mnoho bližšího nevíme, nejspíše je totožný s novinářem Janem Fildánem (1896–1941), rodákem z Oplocan u Přerova, mj. pozdějším redaktorem přerovského *Obzoru*, v jehož redakci se potkal právě s B. Vlčkem, a *Moravského deníku* v Olomouci. Retrospektivní bibliografie české literatury k němu eviduje jedinou báseň, otištěnou roku 1922 v *Národních listech* (srov. <http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/katalog/listek/21e0fdd0384ad00f06970aeeecfc2e0b.9>), avšak řada regionálních moravských listů pro ni nebyla excerpována. B. Vlček v dopise Wolkerovi z 24. února 1921 uvádí, že mu s přípravou nového časopisu „*pomáhal také technik Fildán*“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, B. Vlček J. Wolkerovi, 24. února 1921, s. [1]; sig. VI/858).

⁷³³ F. Němec byl osloven nedopatřením, neboť B. Vlček údajně nevěděl, že je to Pražan a že tedy nepochází z Moravy (srov. tamtéž.).

⁷³⁴ B. Vlček L. Blatnému, [únor/březen 1921]; citováno dle Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 10.

⁷³⁵ Není bohužel zcela jasné, kdy přesně Vlček svůj návrh rozesílal. Dopis, jímž vyzýval ostatní moravské autory ke spolupráci, je psán na stroji a datován únorem 1921. Na exempláři psaném

neznal. Zmiňovanou akci brněnských z kraje února dokonce zprvu bral jako reakci na svůj návrh, měl však o ní nejspíše jen zprostředkované – a dosti nepřesné – informace, jak napovídá jeho dopis Wolkerovi ze závěru února 1921: „*Brněnští se zachovali velmi nepěkně. Vyburcování mým přípisem sdružili se sami [...], sdružili se na pochybných základech s úmyslem přimknouti se Mor. kolu, k této shnilé instituci.*“⁷³⁶ Brněnské však Vlček i přesto chtěl pozvat k dalším jednáním.

Dalším významným datem při formování Literární skupiny se stal 25. březen 1921 – poněkud symbolicky na tento den připadl toho roku Velký pátek⁷³⁷ –, kdy došlo v Přerově ke schůzce příspěvatelů chystaného časopisu (Č. Jeřábek, M. Jirko a B. Vlček) s nakladatelem Karlem Haukem. Předběžně na ní byly přijaty názvy „Úroda“ (namísto Vlčkova „Vzplanutí“) pro časopis (návrh Miloše Jirka) a „Lípa“ pro chystaný spolek.⁷³⁸ Na této schůzce zřejmě došlo k základní shodě obou stran a vydávání časopisu již nestálo nic v cestě: „*Bylo v zásadě dohodnuto započít po prázdninách s vydáváním měsíčníku, za nímž by stála ‚Skupina‘, která by se měla rozšířiti o další členy mladé literární generace,*“ vzpomínal na schůzku později Čestmír Jeřábek.⁷³⁹

Snad jediným autentickým dokladem o průběhu přerovské schůzky je dopis, který o jejím průběhu napsal den po jejím konání B. Vlček J. Wolkerovi. Toho informuje o založení spolku mladých moravských spisovatelů „Lípa“, který má vystupovat jako „*strážcové nekompromisního umění liter. na Moravě*“, zejména pak jako protiváha Kolu moravských spisovatelů. Wolker se prozatím rozhodl zaujmout k celé věci „*stanovisko vyčkávací*“,⁷⁴⁰ což v daný moment schvaloval jak Kalista, tak Píša – ten dokonce o celém projektu psal se značným despektem: „*Nekompromisní Lípa? Zdá se mi to směšné. Či ten spolek má býti akciovou společností, jež má vyrobiti nekompromisnost pro takové pány, jako je M. Jirko,*

Wolkerovi je ručně doplněno datum 5. února, dopis Blatnému není dle Hekovy edice přesněji datován. Nevíme tedy, věděli-li Götz a spol. o jeho aktivitě ještě před svoláním ustavující schůze užší brněnské šestky, nebo se o celé věci dozvěděli až po ní (srov. Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 9–10.).

⁷³⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, B. Vlček J. Wolkerovi, 24. února 1921, s. [2]; sig. IV/858.

⁷³⁷ JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s.

76.

⁷³⁸ Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 10. Byť sousloví „Literární skupina“ nalezneme již v citovaném dopise Jeřábka Blatnému z 2. února 1921, zdá se, že alespoň v počátcích nebylo toto označení konsensuálně přijímáno jako název nového spolku a platilo jen pro brněnskou šestku. Zřejmě teprve postupem času se toto označení stalo definitivním.

⁷³⁹ JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s.

76.

⁷⁴⁰ J. Wolker A. M. Píšovi, 28. března 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 468.

*Josef Chaloupka a pan Kopta.*⁷⁴¹ *Pak bylo by lépe udělat z toho společnost s nejobmezenějším ručením. Činíš velmi dobře, že se jich vzdaluješ.*⁷⁴²

I po úvodní schůzce zůstalo okolo chystaného spolku i jeho časopisu mnoho nejasného. Brněnští si zřejmě hodlali ponechat v rámci spolku určitou autonomii, což jen velmi nerad viděl B. Vlček. Ten brněnské vybízel k větší aktivitě: „*Píšete, že ‚liter. skupina‘ vstupuje do ‚Lípy‘, což by nasvědčovalo, že uchovává si stále jakési výsady jako celek. [...] Nelokalisujte se tak: zřídte si třeba v Brně centrum ‚Lípy‘, organizační i duševní, ale zrušte tu svou skupinu. Dále nepíšete ničeho o stanovách, o volbě předsedy, místopředsedy, pokladníka a jednatele. Řekli jsme Vám (s Jirkem), abyste to provedli sami v Brně.*“⁷⁴³ Vlček tak od počátku přepouštěl spolkové otázky brněnským a sám se soustředil především na časopis. Nejasný stále zůstával i název spolku – „Literární skupinu“ jako označení, které pro sebe vytvořila brněnská šestka, Vlček odmítal: „*S tím jménem – což abyste ten spolek pojmenovali – Záboj! Nebo Moravská skupina (M. S.), kruh mladých spisovatelů mor. –? Čím prostší, tím lepší.*“⁷⁴⁴ V tomtéž dopise Vlček navrhoval na počátek července společnou schůzku, na níž by dojednali vše podstatné. Jeho dopis Jeřábkově z 8. července však ukazuje, že se v Brně za své návštěvy ten den s nikým nesetkal a že s ním nikdo z brněnských nejednal ani korespondenčně, což jej poněkud rozladilo: „*Činí to na mne dojem, jakoby chtěl naznačit, že nechce se mnou on [tj. F. Götz – doplnil VM] – a mluví-li za Vás – tedy vy všichni – ničeho míti. [...] Má cesta byla dokonale zbytečná.*“⁷⁴⁵

Vydávání plánovaného časopisu, zatím bez definitivního názvu (zvažována byla prý stále především „Úroda“ či „Poledne“), tak bylo prozatím odloženo na dobu po prázdninách, kdy by bylo možné nový list lépe propagovat. V redakci časopisu měl mít rozhodující slovo B. Vlček, který měl v Přerově možnost osobního kontaktu s nakladatelem Haukem. Otázka spolkových funkcí nebyla prozatím řešena – jen jako o jednatele bylo uvažováno o L. Blatném,⁷⁴⁶ zřejmě kvůli jeho právnímu vzdělání. Kvůli blížícím se prázdninám se však krystalizační proces Literární skupiny a založení *Hosta* v průběhu jara 1921 poněkud zpomalil.

⁷⁴¹ Jak se v souvislosti s březnovou schůzkou objevilo ve Wolkerově korespondenci jméno J. Kopty, nevíme a nemáme ani pramen, ze kterého by Wolker mohl tuto informaci čerpat. Nejspíše šlo o nějakou Wolkerovu chybnou dedukci.

⁷⁴² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek dubna 1921], s. [2]; inv. č. VI/752.

⁷⁴³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, B. Vlček Č. Jeřábkově, 15. dubna 1921, s. [1].

⁷⁴⁴ Tamtéž, s. [2].

⁷⁴⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, B. Vlček Č. Jeřábkově, 8. července 1921, s. [1].

⁷⁴⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, B. Vlček J. Wolkerovi, 26. března 1921, s. [1–2]; inv. č. VI/860.

Podíl Zdeňka Kalisty na formování Literární skupiny

Zdeněk Kalista získal nejpodrobnější informace o aktuálním dění na Moravě prostřednictvím Jiřího Wolker. Jak již bylo zmíněno, byl Wolker osloven B. Vlčkem k účasti na novém časopise již v únoru a následně byl též pozván do Přerova na jednání s Haukem. Přestože tou dobou dlel doma v Prostějově, přerovské schůzky se Wolker nezúčastnil a o celé akci Kalistovi referoval se značným despektem: „*Nejel jsem tam, ale dostal jsem bezpečné zprávy, které mě těší (totiž co do toho, že jsem tam nejel. [...] Nekompromisnost?! Časopis začne vycházet až po prázdninách. Sdružení však přepevně už teď stanoveno. Hlavně prý kvůli zúčastnění na zemských dotacích. Bude to tedy markrabské a zemské umění. Zachovávám k tomuto hnutí dnes velmi kritické stanovisko. Je to dnes příkaz doby: velká opatrnost. A nejsem malé víry. Jsem, zdá se, jiné víry.*“⁷⁴⁷

Kalista prozatím nebyl k účasti na časopise vyzván – ostatně jako nikdo z „nemoravských“ autorů. Ostatně mu jeho zapojení tak jako tak komplikovaly další dva faktory: zaprvé pro Kalistu bylo v této době stále ještě prioritou udržet *Orfeu* a za druhé nejevil příliš ochoty angažovat se ve společné věci s Milošem Jirkem, se kterým se na jaře 1921 minimálně umělecky rozchází: „*Mně opravdu to zdaleka zavánělo Jirkovštinou [...] Tedy: jsme oba cizí, jiné víry než Jirko. A snad sám – bez varování – tam ani nepůjdeš. Ostatně psal jsi to, že tam nepůjdeš,*“⁷⁴⁸ píše Wolkerovi.

Zároveň ale právě v této době navazuje Kalista styky s Františkem Götzem a zahajuje tak korespondenci, která může v mnohém osvětlit historii Literární skupiny v letech 1921–1924.⁷⁴⁹ Impuls k ní vzešel někdy počátkem dubna 1921 z Kalistovy strany, zčásti snad dle

⁷⁴⁷ J. Wolker Z. Kalistovi, 31. března 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 90.

⁷⁴⁸ Z. Kalista J. Wolkerovi, [před 20. dubnem 1921]; citováno dle téhož, s. 104.

⁷⁴⁹ Bohužel jde o korespondenci z obou stran ve většině případů nedatovanou a z důvodu menší frekvence i rozsahů jednotlivých dopisů je její chronologické zařazení obtížnější než v případě korespondence Kalista-Píša. První dopisy mezi Kalistou a Götzem však právě pomocí korespondence Kalista-Píša můžeme poměrně dobře datovat. V polovině dubna (18.?) v ní zaznamenáváme Götzovo jméno poprvé: „*Pozdravuje Tě Fr. Götz, dobrý člověk a dobrý kritik z Brna, z deníku ‚Socialistická budoucnost‘. Je poněkud starší než my. Píšeme si spolu pěkné dopisy.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [3].). Píša Götzovy texty v této době již znal a velmi si jejich autora vážil – v odpovědi Kalistovi jej srovnával dokonce s F. X. Šaldou: „*Děkuji Fr. Götzovi za jeho pozdravení. [...] Na základě toho, co jsem od něho dosud četl, mohu říci a myslím, že se to splní: Götz totiž, dle mého mínění, osvobodí-li se od přílišné závislosti od Šaldy, jak svou teoretickou základnou, kritickými měřítky a stylem výrazu – stane se nejbystřejším, nejhlubším a nejpoučenějším kritikem mladé generace. – Snad nebudeš souhlasiti, ale ten dojem mám. Snad je to právě on, jenž má dnešní*

zpráv o posledních aktivitách brněnské šestky. Götz v brzké odpovědi projevili zájem o skupinku kolem Z. Kalisty a J. Wolker, která se prý brněnským zdá ze současné Prahy nejzajímavější: „A z této Vaší skupinky malinké /Píša, Vy a Wolker/ máme opravdovou radost, poněvadž právě ve Vaší trojici vidíme mnoho nejvnitřnějších rysů nové poezie a poněvadž si právě Vás – na tom jsme se shodli se vzácnou jednotností /my se totiž málokdy shodneme/ – nejvíce vážíme.“⁷⁵⁰ Vznikající Literární skupinu Kalistovi Götz představil jako soubor šesti brněnských členů a jejich rezervovaný postoj k literárním spolkům popsal následovně: „Nevím, jak to děláte u Vás, v Praze, ale my na to literární spolkaření hledíme tuze málo vážně. Sletíme se jako holubi, porveme se, vjedeme si do vlasů, a s rozčilenými hlavami jdeme domů, abychom ten chaos pro sebe urovnali. Spolek jest nám čímsi zcela vedlejším, nemáme žádných iluzí o prospěšnosti jeho pro další náš vývoj. Sdružili jsem se jako zcela volné individuality. [...] Nás je tu příliš málo a to, co nás pojí, jest vztah spíš kamarádský než idea, umělecký program. [...] Myslím však, [...] že jsme umělecky v stejné řadě s mládeží pražskou, a dělí-li nás něco, že jest to asi mocnější sklon k metafyzice [...]. Jsme Moravané a [...] tedy tu jistě trochu působí národní mystičtější kmen.“⁷⁵¹

Jirkovu a Vlčkovu snahu o založení časopisu a spolku Götz Kalistovi označil jako čistě utilitární: „Účel jest ovšem jen číře praktický: vliv na rozdělení cen atd. Rozhodnuto ještě není – vyjednává se zatím živě.“⁷⁵² Symptomaticky zatím nemluví o členství Jirka a Vlčka v Literární skupině: její brněnské jádro zatím stále fungovalo jako relativně volné uskupení nevázané směrem navenek a definitivně se měla Skupina institucionalizovat až v souvislosti se založením *Hosta* v září roku 1921, kdy se k brněnským připojuje dvojice Jirko–Vlček, členové Kalistova „čtyřlístku“ a další pohrobci Uměleckého klubu.

Neznamená to ovšem, že by brněnští byli při formování „širší“ Literární skupiny zcela pasivní: Čestmír Jeřábek coby právník připravil stanovy chystaného spolku. V závěru dubna 1921 oznamuje dokončení jejich návrhu Blatnému: „Dle dohody při poslední schůzce ve ‚Slavii‘ Ti posílám návrh stanov M. Skupiny a žádám Tě, abys je prohlédl. [...] Pak bych je [...] zaslal na místodržitelství. Koncem června bychom mohli udělat valnou hromadu.“⁷⁵³ Skupina však nakonec byla u moravské politické správy zaregistrována až 25. června 1921,

generaci býti druhým Šaldou.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [22. dubna 1921; dopis č. 44], s. [4].).

⁷⁵⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1921; Götz 1], s. [1–3].

⁷⁵¹ Tamtéž, s. [4].

⁷⁵² Tamtéž.

⁷⁵³ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 22. dubna 1921, s. [1]; bez inv. č.

čímž zahájila svou existenci i po právní stránce.⁷⁵⁴ Ustavující schůze byla proto svolána až na září 1921 do Přerova, tj. na příhodnější dobu po letních prázdninách.

Artuš Černík v Brně

„Artuš Černík má nyní po státnici a teď bude teprve psát a prskati jako křeček. Ubohý hoch, já ho lituji. Myslí-li si někdo, že bych měl k němu nějakou zášť, tedy se mýlí. Mám k němu dnes jen soucit. Je to tragické, má-li člověk bez nadání tak velikou a krásnou vůli!“⁷⁵⁵

Z. KALISTA A. M. PÍŠOVI, 8. března 1921

Ke sblížení Kalisty, Wolkera a Píši s Götzem a brněnskou šestkou však přes naznačené potenciální rozpory výrazně napomohl ještě jeden faktor – společný nepřítel Artuš Černík. Černík se, jak už bylo zmíněno, již od podzimu 1920 čile angažoval coby pražský přispěvatel brněnské *Rovnosti*, jeho pozice v deníku však pozvolna nabývala na významu a na počátku dubna 1921 se tak Černík dostává přímo do vedení kulturní rubriky tohoto deníku a rozjíždí odsud prudkou ofenzivu propagující Devětsil a jeho program, přičemž se nevyhýbá invektivám vůči Kalistovi a později též ostatním činům a akcím Literární skupiny.⁷⁵⁶ Vzájemný vztah mezi Kalistou a Černíkem se po událostech ze závěru roku 1920 změnil v prudce nepřátelský a lze se snad oprávněně domnívat, že právě toto byl jeden z rozhodujících faktorů, který stavěl Kalistu do opozice vůči Devětsilu.

Černíkův razantní nástup ovšem nezůstal bez povšimnutí ani u ostatních představitelů mladé generace. V *Rovnosti* ze 17. dubna byl publikován obsáhlý materiál o stávající redakci listu včetně portrétů jednotlivých redaktorů. Černík v něm byl charakterizován následovně: „*Jeho úkolem je patrně podvrátiti moravskou kulturu [...]. Sleduje okem zlým i sladké řeči Arne Nováka, aby v nich objevil jed, ale což je hříchem, účastní se i spiknutí proti oficiálnímu*

⁷⁵⁴ JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 77.

⁷⁵⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. března 1921; Můj nejmilejší příteli! Právě jsem dopsal kratičkou legendu], s. [2].

⁷⁵⁶ O Černíkově angažmá v *Rovnosti* viz blíže MARČÁK, Bohumil: Literární avantgarda a dělnický list: začátky spolupráce Devětsilu s *Rovností*. In: *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 135–136. Černíkův nástup do vlastní redakce *Rovnosti* lze nejspíše spojovat s nepodepsanou programovou statí „Kulturní program našeho listu“ (In: *Rovnost* 37, 1921, č. 91, 3. 4., s. 5.) a zásadní reorganizací beletristické přílohy listu, která pod novým názvem „Dělníkova neděle“ začíná vycházet 10. dubna 1921.

umění a kultuře. [...] Tichý hoch, s černou širokou vázankou, ale současně emisar a moravský tajemník a zahraniční ministr nebezpečného ‚Devětsilu‘ v Praze. Propaguje nové umění a chce, aby komunisté čtli revoluční básně, a jak se dovidáme, zahajuje obrovskou akci proti kýčářům současna.⁷⁵⁷

Na tuto devětsilskou „propagandu“ reagoval podrážděně jak Wolker: „*Je mi protivný. Je v jedné Rovnosti jeho obraz téměř v životní velikosti s širokou kravatou a pod tím ohromné říkání: on je to, který rozvrátí shnilou moravskou kulturu.*“⁷⁵⁸; tak v jednom ze svých prvních dopisů Kalistovi i F. Götz: „*Platí-li patetický projev Černíkův o liter. kýčářích moravských nám, pak ovšem se ho nelekne. Boje vyhledávat nebudeme, právě jako nevyhledáváme přátelství s ním – nikdo z nás dosud s ním nemluvil – ale budeme-li vyprovokováni, dovedeme se bit.*“⁷⁵⁹

Přijetí Černíka „brněnskou šestkou“ bylo tedy podle dostupných zpráv poměrně chladné, neboť v jeho razantním nástupu, brzy podpořeném příchodem Jaroslava Seiferta a spoluprací Františka Halase, oprávněně spatřovali konkurenci pro své literární aktivity. Ohrožení bylo spatřováno zejména v „organizovanosti“ nástupu a kompaktnosti devětsilské skupiny – právě formování jednotného kolektivního programu a formování sevřených skupin bylo Fr. Götzovi zpočátku velmi proti srsti: „*Jsem rád, že ty vaše pražské skupiny mladých literátů hledí na lit. spolek tak jako my – aspoň v zásadě. Že i v Praze scházejí se mladí lidé s vědomím: jsem samostatná individualita, která jest svět svých vlastních zákonů – jdu mezi Vás ostatní ne proto, abych od Vás přejímal program, estetické základy atd. atd., ale proto, že ve vás hledám nový tvar lidské a básnické duše, v níž se sám najdu jako v nastaveném zrcadle. Jsem rád, že i u Vás proniká určitě přesvědčení o naprosté protismyslnosti básnických škol a skupin. Přicházejí k nám z Prahy lidé, kteří o tom mluví jinak – pomlouvají prostě.*“⁷⁶⁰

Je zřetelné, že oním „pomlouvačem“ myslel Götz především Artuše Černíka. Z velkého časového odstupů už dnes není možné detailněji rekonstruovat metody a prostředky, které Černík ve své devětsilské agitaci používal, nicméně je třeba podtrhnout, že Černíka často detailně instruoval Karel Teige, jak vyplývá z četby jeho korespondence určené právě Artuši Černíkovi. Ostatně na tento moment upozorňuje ve svých analýzách jak Jaroslav

⁷⁵⁷ Brněnská redakce sršatců na Cejlu v čísle 21 a její ‚filiálka‘ v č. 71. *Rovnost* 37, 1921, č. 105, 17. 4., s. 5.

⁷⁵⁸ J. Wolker Z. Kalistovi, 20. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 105.

⁷⁵⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [květen 1921; Götz 4], s. [3].

⁷⁶⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1921; Götz 2], s. [1].

Bílek, tak Antonín Jelínek.⁷⁶¹ Černíkovi zároveň nebylo psaní ostrých tiskových výpadů a provokací rozhodně cizí.

Zároveň je evidentní, že brněnské šestce nebyla jeho osobnost a způsoby již od samého počátku příliš po chuti. Dle Götzových zpráv do Prahy tak v zásadě na jaře 1921 k výraznějším kontaktům mezi Černíkem, resp. Devětsilem, na straně jedné a formující se Literární skupinou na straně druhé ani nedošlo. Götz v dopise Kalistovi z června 1921 oznamoval, že s Černíkem zatím nikdo z brněnských nemluvil a na pozvání k návštěvě redakce *Rovnosti* nereagovali. Ani osobnost Černíkova v nich nevzbuzovala mnoho sympatií: „*Chaloupka byl na jeho přednášce v Děl. domě. Mluvil prý strašně frázovitě, bylo prý trapno poslouchat ty neprožité, laciné pěkné větičky, za nimiž není bolestné zkušenosti srdce, probíjejícího se k jistotám horečkami a úzkostmi.*“⁷⁶² V bohužel nedatovatelném torzu dopisu někdy z roku 1921 pak dokonce Götz Kalistovi na Černíkovu adresu poznamenává: „*Černík je zlý člověk. Má temné, nečisté nitro. Do očí se neumí podívat. Hledí pořád stranou. [...] O ty a ty zásady a soudy mu nešlo. Jen o jeho vlastní drahou osobu. Prý jeho poesii porozumí dělník – a ne slečinka – na té mu nezáleží – atd.*“⁷⁶³

Zřetelné „mocenské“ ambice Artuše Černíka a Devětsilu a jejich zájem ovlivňovat literární dění na Moravě tak paradoxně výrazně napomohly sblížení jejich konkurentů: čtyřlístku Kalista–Wolker–Píša–Kadlec a autorů brněnské šestky.

⁷⁶¹ BÍLEK, Jaroslav: K vzniku Brněnského Devětsilu: Devětsil, Rovnost a Host. *Česká literatura* 13, 1965, č. 1, s. 76–90.

⁷⁶² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červen 1921; Götz 5], s. [1].

⁷⁶³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [závěr roku 1921?; Götz 57–torzo], s. [?].

Přátelství mladého Zdeňka Kalisty s Jiřím Wolkerem patřilo bez nadsázky k určujícím faktorům celého Kalistova života. Právě ve školním roce 1920/1921, obsáhnuvším jak spolupráci obou na *Dni*, tak spolubydlení ve studentském podnájmu v Celné ulici na Smíchově, se odehrály určující okamžiky celého příběhu: rychle vzniknuvší intenzivní spolupráce na podzim 1920 a v zimě 1921 i stejně rychlý a komplikovaný lidský a umělecký rozchod obou přátel, jehož určující události lze datovat již do jara 1921. Mapování vývoje celého poměru paradoxně brání především Kalistovy vzpomínky – přes svou podrobnost jsou, pokud jde o wolkerovskou tematiku, domnívám se a pokusím se ještě ukázat i v dalším, v líčení Wolkerovy osobnosti a Kalistova vztahu k ní leckdy záměrně upravené a zkreslované.

Z hlavních Kalistových wolkerovských textů je přítom snad i pro svůj žánr nejvěrohodnější až ten poslední – studie *Jiří Wolker*, napsaná až v sedmdesátých letech s jistým polemickým zahrocením jak vůči Kalistovým předchozím líčením Wolkerovy

⁷⁶⁴ Podrobnou a velmi pečlivou analýzu vztahu Z. Kalisty a J. Wolkera podala ve své studii „Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu“ Renata Ferklová. Z velké části v následující kapitole analyzujeme stejný materiál jako ona a z části též docházíme k podobným závěrům. Dr. Ferklová však při psaní své studie neměla k dispozici dataci Kalistových dopisů Píšovi, která může celý příběh dále zpřesnit a konkretizovat. Její studie je cenná i pro načrtnutí chronologického přehledu jednotlivých Kalistových pokusů o ztvárnění wolkerovské látky v jeho memoárových i odborných pracích, s nimiž je coby pořadatelka Kalistovy pozůstalosti detailně obeznámena [srov. FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 49–94.].

Nedomnívám se však – a dále se ještě pokusím doložit –, že by Kalista svůj rozchod s Wolkerem vnímal primárně jako tragédii a vzájemný rozchod mu způsobil celoživotní trauma, jak R. Ferklová naznačuje (s. 61). Rána po rozchodu s přítelem byla pro citlivého Kalistu jistě velmi bolestivá tak jako každý jiný rozchod, ale nápadné zdůrazňování svých zásluh o Wolkerův růst v Kalistových vzpomínkových pracích dle mého mínění souvisí spíše s Kalistovými osobními ambicemi. Myslím si totiž, že Wolker se Kalistovi stal důležitou látkou v jeho vzpomínkových pracích především proto, aby zvýraznil sám sebe a své zásluhy pro formování mladé poválečné generace či aby se po roce 1948 politicky obhájil, k čemuž se mu Wolker jako oficiální režimní autor stal vítaným prostředkem. Jak bude ještě ukázáno níže, Kalista mnohé své vzpomínky na Wolkera idealizoval a zřejmě i vědomě zkresloval, a to zejména pokud jde o líčení harmonického soužití v ulici Na Celné, které – jak bude ukázáno níže – mohlo trvat jen několik málo dnů, tak pokud jde o Kalistovu legendu o vzájemné výměně básnických titulů *Hosta do domu* a *Ráje srdce*.

Ještě stručně k dalším tezím dr. Ferklové: nejsem si úplně jist, zda Wolkerův umělecko-světónázorový přerod, vyjádřený nejlépe jeho příklonem k proletářské poezii a aktivní práci v KSČ začal až po sporu o „Svatý Kopeček“, jak dovozuje (s. 67). Již jsme zmiňovali dopis Wolkerovy matky z podzimu 1920, která se v něm smiřuje se synovým bolševictvím. Jaro 1921 Wolkera dle mého v těchto jeho názorech jen dále utvrdilo a Wolkerovu delšímu jarnímu pobytu v Prostějově bych proto přikládal především ten význam, že se během něj prostřednictvím svých někdejších pedagogů seznámil s reálným životem strany, jemuž zůstal v Praze prozatím vzdálen. Ještě silněji do života strany Wolker vplynul o letních prázdninách 1921. Stranickou ideologií spoutané umění, k jakému Wolker už cíleně směřoval na podzim 1921, však bylo Kalistovu naturelu cizí, v tomto ohledu souhlasím s třetím a čtvrtým postulátem studie dr. Ferklové o odlišnosti tvůrčího i psychologického profilu obou básníků (s. 70–71). S určitými výhradami je pak třeba souhlasit i s tezí o určité Wolkerově neupřímnosti, již dr. Ferklová dokládá v jeho korespondenci s přáteli (kromě Kalisty i s K. Bieblem či J. Svobodou – s. 73–76.).

osobnosti, tak vůči Wolkerově osobě vůbec. Ostatní Kalistovy wolkerovské texty je nutno číst tu s větší, tu s menší rezervou: *Kamarádu Wolkerovi* (1933) vytýkala polemické sebezduřazňování autorovy osobnosti již dobová kritika, v tom zejména Arne Novák, který v souvislosti s touto knihou píše dokonce o „*trapné samolibosti autorské*“.⁷⁶⁵ Spolehlivost paměti *Po proudu života* ve velké míře snižuje to, že je Kalista psal ve vězení bez přístupu k dobovým pramenným materiálům, což se na mnoha místech projevilo v chronologických i věcných nepřesnostech a zkresleních. Beletrizovaná komentovaná edice vzájemné korespondence *Přátelství a osud*, připravená již počátkem 60. let, avšak vydaná až v závěru 70. let v Torontu, je cenná především pro poznámkový aparát a přetisk Kalistových dopisů Wolkerovi, publikovaných zde vůbec poprvé; její využitelnost však zase poněkud snižuje až jásavě beletristický a na mnoha místech idealizující tón doprovodného komentáře, v němž jsou jednotlivé dopisy rozpuštěny. Zdůrazňování vlastního vztahu k Wolkerovi a jeho idealizace poznamenaly i práce, které s osobností Jiřího Wolкера souvisejí jen volněji či drobnější texty o něm – stačí, myslím, zaměřit se na líčení Wolkerovy osoby a vzájemného vztahu obou mladíků ve vzpomínkových medailonech na „lidi z let dvacátých“ *Tváře ve stínu*.

Wolkerovský mýtus již v meziválečné epoše značně vytěšňoval význam Zdeňka Kalisty pro vývoj mladé poezie po roce 1918, po druhé světové válce a zejména po roce 1948 pak Kalista vypadává z wolkerovské legendy úplně. Před rokem 1948 se tak Wolker pro Kalistu stává výraznou možností pro připomenutí svých vlastních zásluh na formování „generace roku 1900“, po roce 1948 pak prostředkem pro politickou rehabilitaci vlastní osoby: ani v jednom případě se Kalistův výklad neobejde bez dílčích zkreslení, dezinterpretací a nadhodnocování sebe sama a naopak „oficiální“ texty, zejména ty vzniklé po druhé světové válce, Kalistův význam pro formování Wolkerovy básnické tvorby snad až příliš přehlížejí, byť jsou na jeho vzpomínkách často až nekriticky závislé, a to i pokud jde o práce s jistou ambicí serióznosti.⁷⁶⁶

⁷⁶⁵ A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Kamarád Wolker. *Lidové noviny* 41, 1933, č. 540, 27. 10., s. 9.

⁷⁶⁶ V padesátých letech byl Kalista jak Wolkerův blízký přítel při nejlepším systematicky přehlížen a zamlčován – např. A. M. Píša ve své wolkerovské edici v „Knihovně klasiků“ o něm píše pouze jako o „šéfredaktorovi Dne“. Ještě méně příznivě se pak k němu staví Jan Jíša, autor monografie *Česká poezie dvacátých let a básníci sovětského Ruska*, psané v polovině padesátých let se zřetelným ideologickým zahrocením. Jíša ve své dosti tendenčně pojaté knize označuje – v té době uvězněného – Kalistu spolu s Teigem za toho, kdo „v mladé generaci utvrzoval západní buržoazní vlivy“ (s. 85), či za „nepřítele socialismu, který se vetřel velmi záhy mezi naše mladé básníky-socialisty“ (s. 120), nebo dokonce za „reakčního historika-pekařovce“, který „došel až ke zradě“ (srov. JÍŠA, Jan: *Česká poesie dvacátých let a básníci sovětského Ruska*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956.). Kalista se k těmto útokům vyjadřuje ve svých pamětech (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 612.), což může napomoci při dataci jejich vzniku. Ani toto vytěšňování a hanění Kalistova jména však na straně druhé nezabránilo Š. Vlašínovi, aby svou

Domnívám se, že právě především výše naznačené motivy sebeobhajobné či sebezprezentační spolu se zklamáním z nikdy nenaplněné snahy stát se vůdčí osobností své literární generace byly těmi hlavními, proč se Kalista k Wolkerovi a počátkům dvacátých let neustále vracel v různých vzpomínkových textech a studiích. Nebylo to myslím v prvním plánu účtování se zklamáním z rozbitého přátelství, jak naznačuje ve své studii dr. Ferklová, ale především účtování se sebou samým a svou rolí ve vývoji mladé české poezie po první světové válce, kdy Kalista se svými vůdcovskými ambicemi několikrát tvrdě narazil. Tento fakt je, domnívám se, třeba vytknout před závorku jakýchkoli dalších úvah a analýz o poměru Jiřího Wolker a Z. Kalisty. Historii a proměny vzájemného vztahu v jeho klíčovém období podzimu 1920 a první poloviny roku 1921 se nyní pokusím načrtnout podrobněji.

Sblížení na podzim 1920

Zintenzivnění vzájemných styků mezi Wolkerem a Kalistou můžeme dle mého mínění datovat především až podzimem 1920 a dát jej do souvislosti se segregací Devětsilu z Uměleckého klubu a především s existencí *Dne*.⁷⁶⁷ Až v polovině října 1920 je Kalista poprvé zmiňován i ve Wolkerově korespondenci rodičům: „*Dnes večer půjdu s kolegy básníky (M. Jirko a Zd. Kalista) do Vinohradského na Vildracovu premiéru Tenacity. Jsem nesmírně zvědav, neboť autor Francouz mě uchvátil již dříve svými verši.*“⁷⁶⁸ Překvapivě je to i vzhledem k nerozsáhlé vzájemné korespondenci obou mladíků z této doby první a jedna z mála konkrétnějších Wolkerových zmínek o Kalistovi z podzimu 1920.

wolkerovskou monografii z řady „Odkazy pokrokových osobností naší minulosti“ neopřel v příslušných pasážích takřka výhradně o Kalistova *Kamaráda Wolker* (srov. VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker*. Praha: Melantrich, 1974.).

⁷⁶⁷ Po návratu do Prahy na podzim 1920 inicioval vzájemné setkání opět Zdeněk Kalista. V knize *Přátelství a osud* přetiskuje svůj dopis, datovaný 23. říjnem, v němž se shání po Wolkerově nové adrese (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 23. října 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 59.). Datace dopisu však nejspíše vzhledem k níže citovanému dopisu Wolkerovu (srov. J. Wolker rodičům, 19. října 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 69.) a datu premiéry Vildracova *Korábu Tenacity* (19. října 1920) není správná. Snad došlo k záměně 23. a 13. října.

⁷⁶⁸ J. Wolker rodičům, 19. října 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 69. Na návštěvu Vildracova *Korábu Tenacity* vzpomíná i Kalista v *Přátelství a osudu*: „*Hra na Wolkeru velmi zapůsobila. Po představení o ní s Kalistou dlouho hovořili a musili chtít nechtě postihnouti, že jejich umělecká stanoviska se podivuhodně sblížila – daleko více než v hovorech předprázdninových. Patos německého expresionismu [...] Wolkerovi přece jen nesevědčil. Nebyl patetik – zvláště ne patetik těch příliš všeobecných a příliš širokých představ: bratrství, srdce, láska atd., s nimiž operovali němečtí expresionisté. Duhamel a Vildrac jsou daleko blíže realitě. Jejich lidé mají skutečnou tvář. Jejich humanismus – to je tepot skutečného lidského srdce.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 59–60, popř. Kalistovu recenzi téhož dramatu ve *Dni*.)

V průběhu listopadu se již Wolker účastní prací na *Dni* – především však jako autor původních básní. Anglická hlídka, kterou údajně pro časopis Wolker připravoval, není ve *Dni* příliš rozsáhlá a častá a ani neukazuje na výraznější Wolkerovu aktivitu pro redakci časopisu, alespoň pokud jde o přípravu původních příspěvků. Wolkerovi tak lze kromě jeho básní ve *Dni* připsat jen několik stručných přehledových zpráv o aktuálním dění v anglosaské oblasti, které neprozrazují o osobnosti svého autora vůbec nic bližšího. Obrat přichází teprve s Kalistovým nástupem do funkce šéfredaktora *Dne*. V posílené beletristické rubrice se Wolker stává takřka hlavním přispěvatelem. Pro naše další úvahy tedy jen tuto zdánlivou drobnost podtrhneme: obdobím počátku zásadního sblížení Z. Kalisty a J. Wolker je s největší pravděpodobností nejdříve až druhá polovina října či ještě spíše listopad 1920.

Vzájemné dopisy z období vánočních prázdnin nám pak již oba mladíky ukazují jako velmi blízké a důvěrné přátele. Konečně, teprve právě v prosinci 1920 se oba začínají v korespondenci oslovovat křestními jmény namísto dřívějšího neutrálnějšího „milý příteli“. Wolker, jenž strávil prakticky celý prosinec 1920 již v Prostějově,⁷⁶⁹ z domova Kalistovi posílá aktovku *Nemocnice*, která měla vyplnit značnou část vánočního dvojčísla *Dne*, Kalista Wolkerovi požizuje zvláštní otisk této aktovky a zároveň též z prostorových důvodů poněkud upravuje její závěr, což Wolker údajně později schválil.

Začátek roku 1921 pak oba sblížil ještě výrazněji, zejména pod prožitkem společných návštěv u uvězněného J. Beráka.⁷⁷⁰ Tehdy také vzniká úvaha o tom, že by se Z. Kalista mohl přestěhovat na Celnou.⁷⁷¹ Společně s Kalistou Wolker v závěru ledna odjíždí jako jediný z jeho pražských přátel na recitační večer do Písku, kde se do jeho gravitace zřetelněji dostává i A. M. Píša: „*Tři chlapci: Píša, Kalista, Wolker. Pánbůh chodil ve třech osobách, proč by oni nemohli, když uvěřili?*“⁷⁷² Až po píseckém večeru též začíná vlastní korespondence Wolker a Píši. Sblížení Kalisty s Wolkerem mělo v únoru vrcholit vystrnaděním Wolkerova původního spolubydlicího z Celné a nabídkou, aby se sem Kalista k Wolkerovi přestěhoval.

⁷⁶⁹ Z Prahy Wolker odjížděl nejspíše 6. prosince 1920, jak napovídá datace jeho básně „Na svatého Mikuláše“ z *Hosta do domu* (srov. PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 234.).

⁷⁷⁰ K Wolkerově reakci na Berákovu zatčení viz též krátkou Weilovu vzpomínku (srov. WEIL, Jiří: O Wolkerovi. *Tvorba* 4, 1929, č. 6., 16. 2., s. 82.).

⁷⁷¹ J. Wolker matce, 19. ledna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 77. S „učitelem“ Wolker bydlel jen velmi krátce. Na Celnou se totiž „učitel“ přestěhoval až začátkem prosince, do té doby zde Wolker bydlel se svým prostějovským přítelem Jiřím Škrachem (srov. J. Wolker matce, 20. listopadu 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 74.).

⁷⁷² J. Wolker A. M. Píšovi, 8. února 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 464.

Ráj srdce a Host do domu: Výměna titulů?

V Kalistově wolkerovské hagiografii, která měla podepřít intenzitu a sílu vzájemného vztahu, se co do významnosti na první místo bezesporu dostává Kalistova opakovaná vzpomínka na údajnou výměnu titulů debutových sbírek obou mladíků, spadající právě do období podzimu a zimy 1920/1921. První vyličení tohoto příběhu z Kalistova pera pochází již z roku 1933, tj. z *Kamaráda Wolkerova*: „*Na jednu schůzku přišel Jiří s nápadem přijatým z Komenského: ‚Ráj srdce‘. Nápad se mi zalíbil. Měl jsem sice také název – ‚Host do domu‘ se měla jmenovati moje knížka podle nápisu na domě na Riegrově nábřeží, kde kdysi bývala kavárnička Riviera – ale ten název nezdál se mi přiléhati docela těsně k mým veršům. Byl bych rozhodně raději sáhl po názvu Wolkerově. Proto když Jiří začal se rozpakovati nad svým nápadem, vytasil jsem se s titulem, který jsem sám měl pro svoji knížku, a nabídl jsem jej Jiřímu. Výměna byla ve chvíli uzavřena a spečetěna – přes to, že jinak nebývá lehké směňovat názvy. Pro nás však nebylo potíží, neboť naše knihy stály si skutečně – přes všechny rozdíly, jichž se ještě dotknu – přeci jen velmi blízko.*“⁷⁷³ Kalista zde tuto výměnu datuje podobně jako v *Přátelství a osudu*⁷⁷⁴ na počátek roku 1921, v pamětech *Po proudu života* pak dokonce již na počátek podzimu 1920⁷⁷⁵ a celou historii v drobných obměnách opakuje i ve svých ostatních vzpomínkových pracích o Wolkerovi s výjimkou pozdní studie *Jiří Wolker*.

Konfrontujeme-li ovšem tyto vzpomínky s dobovým pramenným materiálem, získává toto Kalistovo tvrzení výrazné trhliny. Již 14. listopadu se totiž Píša v dopise Kalistovi zmiňuje o tom, že se od M. Husové dozvěděl o chystaném názvu Kalistovy prvotiny – *Ráj srdce*.⁷⁷⁶ Ostatně v dopise z téhož dne o tom informuje i Kalista Píšu: „*Chci zachovati trochu*

⁷⁷³ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 77.

⁷⁷⁴ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 204. Kalista se zde toto tvrzení snaží udržet i při zohlednění uvedení původního názvu Wolkerovy prvotiny *Očista* ve *Dni* v polovině listopadu (srov. v dalším).

⁷⁷⁵ „*Já sám, jak jsem už pověděl, jsem dal svoji básnickou prvotinu Hosta do domu dohromady koncem prázdnin 1920. Když jsme se po prázdninách sešli s Wolkerem, poznal jsem, že i on má pohromadě sbírku. Měla se jmenovati Ráj srdce – podle druhé poloviny v názvu Komenského Labyrintu světa. Ale Wolkerovi se ten název nelíbil. [...] Navrhl mi, abychom si svoje názvy vyměnili: já abych si vzal jeho, který mne chytil svým starožitným, dřevořezebným rázem, – a on že dá své knížce název můj. Bez dlouhého smlouvání jsme se dohodli.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 635.).

⁷⁷⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [14. listopadu 1920; dopis č. 16], s. [2].

originality: alespoň u oznámení toho, že dnes 14. listopadu [sic!] 1920 o 12. hodině noční narodila se moje knížka: *Ráj srdce* (viz Komenský, *Labyrint světa a...*).⁷⁷⁷

Podívejme se i z druhé strany na dostupné informace o genezi názvu Wolkerovy sbírky: z Píšova edičního komentáře k edici *Hosta do domu* v „Knihovně klasiků“ i z Wolkerovy přijaté korespondence uložené v prostějovském muzeu vyplývá, že Wolker nabídl J. Vrbovi vydání své sbírky veršů někdy na přelomu září a října 1920. Už 13. října mu pak Vrba píše, že je sbírku ochoten vydat.⁷⁷⁸ Do Prahy přijel Wolker toho roku nejspíše 8. října⁷⁷⁹ a Kalista se s ním zřejmě nesešel dříve než 13. téhož měsíce.⁷⁸⁰ Nemohli se tedy před odesláním Wolkerovy nabídky Vrbovi osobně vidět. První Wolkerovy dopisy Vrbovi neznáme, nevíme tak ani, kdy přesně, v jaké podobě a s jakým názvem Wolker svou prvotinu do nakladatelství odeslal. Zdá se však, že Wolker Vrbovi nabídl vydání knihy v reakci na jeho výzvu o příspěvky pro nový ročník *Pramene*, kterou mu Vrba zaslal 10. září 1920.⁷⁸¹ Teprve v následném dopise z 13. října 1920 se totiž Vrba k vydání Wolkerovy sbírky poprvé vyjadřuje.⁷⁸² V říjnu 1920 ale šlo mezi oběma stranami nejspíše zatím jen o obecnou domluvu bez toho, aby Wolker posílal nějaké rukopisy. Wolker totiž sbírku v říjnu 1920 ještě rozhodně ještě neměl hotovou: po Vrbově nabídce z 13. října totiž píše rodičům o slušnější papír a sděluje: „*Já začnu pomalu si sbírku sestavovat.*“⁷⁸³

Teprve 14. listopadu zachycujeme další stopu – týž den, kdy Kalista oznamuje Píšovi „zrození“ *Ráje srdce* – vychází ve *Dni* krátká (pravděpodobně Jirkova) noticka „Co chystají mladí“, v níž je inzerována Kalistova kniha *Ráj srdce* a Wolkerova sbírka *Očista*.⁷⁸⁴ A když 18. listopadu – tedy prakticky v momentě, kdy se Kalista ujímá pozice šéfredaktora – tiskne Wolker ve *Dni* báseň „Poutníci“,⁷⁸⁵ připojuje k otisku dovětek, že báseň pochází právě z knihy *Očista*. Není asi příliš pravděpodobné, že by Kalista nechal u veršů svého přítele otisknout starý název sbírky, byl-li už znám nový, byť uzávěrka čísla zřejmě ještě předcházela

⁷⁷⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [14. listopadu 1920; Můj milovaný příteli! In principio erat verbum], s. [1].

⁷⁷⁸ PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 222–223.

⁷⁷⁹ J. Wolker matce, 10. října 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 67.

⁷⁸⁰ V *Přátelství a osudu* je otištěn dopis, datovaný 23. říjnem, v němž Kalista shání Wolkerovu novou pražskou adresu (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 59.). K dataci tohoto dopisu srovnej poznámku č. 767 na s. 217.

⁷⁸¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Vrba J. Wolkerovi, 10. září 1920, s. [1]; inv. č. VI/890.

⁷⁸² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Vrba J. Wolkerovi, 13. října, s. [1]; inv. č. VI/891.

⁷⁸³ J. Wolker rodičům, 19. října 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 69.

⁷⁸⁴ [JIRKO, Miloš?]: Co chystají mladí. *Den* 1, 1920/1921, č. 13, 14. 11., s. 3.

⁷⁸⁵ WOLKER, Jiří: Poutníci. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.

jeho nástupu na pozici šéfredaktora a nemusel tak mít před očima všechny texty ještě před jejich otištěním.

První verzi své prvotiny urovnal Wolker zřejmě až o vánocích 1920 v Prostějově.⁷⁸⁶ Mnohem důležitější v této věci je ale předchozí nedatovaný dopis Kalistův, psaný těsně před jeho odjezdem z Prahy domů na vánoce. Zde Kalista Wolkerovi nabízí vydat jeho sbírku v edici *Dne „Úroda“* a toho dne název Wolkerovy sbírky ještě nezná: „*Potřebuji vědět, co mi dáš, jak se knížka přesně bude jmenovati, jaký bude mít rozsah, jaké máš svoje zvláštní podmínky, kdy mi dáš rukopis.*“⁷⁸⁷

I pokud připustíme málo pravděpodobnou variantu, že touto projednávanou knihou nemusela být Wolkerova básnická prvotina, zdá se mi velmi nepravděpodobné, aby se Kalista (na rozdíl od Husové) nesvěřil ani s původním názvem sbírky, ani s výměnou titulů sbírky své a Wolkerovy A. M. Píšovi, nadto když se o své chystané sbírce v dopisech na jih poprvé souvisleji zmiňuje teprve počátkem září jako o ještě dosti nehotové a bez názvu⁷⁸⁸ a až v závěru října 1920 – snad pod tíhou Píšových informací o chystaném *Nesrozumitelném svatém* – uvádí o svém debutu první konkrétnější informace.⁷⁸⁹ Jak bylo navíc ukázáno výše, přátelství Kalisty a Wolker se výrazněji prohloubilo až po vzniku *Dne* někdy koncem října či spíše počátkem listopadu 1920. To samo o sobě sice nevylučuje, že k výměně titulů mohlo dojít, avšak znovu tu vystupuje otázka, proč o celé věci nepsal jinak dosti chlubitivý Kalista do Písku.

Hledejme však další indicie a stopy: Kdy přesně Wolker původní titul *Očista* změnil na definitivní *Host do domu*, nevíme. Nejspíše se tak ale stalo až v únoru 1921 či ještě později. Jan Vrba totiž svůj zájem vydat zasláný rukopis Wolkerovi znovu potvrdil 13. ledna 1921.⁷⁹⁰ V odpovědi na tento dopis psané o týden později Wolker upouští od názvu *Očista*, aniž by zatím uváděl název nový.⁷⁹¹ Je proto otázkou, zdali jej tou dobou vůbec měl. Zřejmě nikoli, čemuž by napovídá i Píšův dopis z 21. února. Píša tu již ví o Wolkerově rozhodnutí opustit původní název, nový však neuvádí a též jej nejspíše nezná. Souvislejší informace však od Wolker mohl získat jen během jejich společného setkání v závěru ledna v Písku, později si o změně názvu Wolker s Píšou nepsali. Píša přitom původní název obhajuje: „*Chápu po*

⁷⁸⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, 27. prosince 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 71.

⁷⁸⁷ Z. Kalista J. Wolkerovi, polovina prosince 1920; citováno dle téhož, s. 69.

⁷⁸⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem obdržel Tvůj dopis], s. [2].

⁷⁸⁹ Tamtéž.

⁷⁹⁰ PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 223.

⁷⁹¹ J. Wolker J. Vrbovi, 20. ledna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 597.

*Tvém dopisu, proč jsi nazvat chtěl svoji knížku Očista. Viš a nyní, když jsem četl Tvé věty o tichém a nedělním zápřahu [? nečitelné – poznámka VM], je mi líto toho názvu. Líto toho, žeš jej odložil. [...] Těm, kterým jsi jen trochu poodhalil roušku svého života, těm bude líto slova ‚Očista‘. Líto pro ten úzký vztah jeho k Tvému životu.*⁷⁹²

Konečně se pak podívejme, kdy se u Wolkerova objevuje sousloví „Host do domu“, pozdější konečný název sbírky. Ta je totiž pojmenována dle stejnojmenné básně, která je v jeho pracovním sešitě datována až 5. únorem 1921. Konečný titul sbírky *Host do domu* uvádí Wolker poprvé až v dopise otci z 24. února.⁷⁹³ Dřívější pramen, v němž by Wolker tento název uváděl, ať již ve spojitosti s danou básní či s celou sbírkou, k dispozici nemáme.

Lze tak považovat prakticky za jisté, že k výměně titulů debutových sbírek mezi Wolkerem a Kalistou vůbec nedošlo. Kalistovo tvrzení o vzájemné výměně titulů *Ráje srdce* a *Hosta do domu* je tak nutno odmítnout. Buďto šlo přímo o záměrný Kalistův výmysl, který měl podepřít blízkost obou básníků a tím de facto pomoci spíše Kalistovi v jeho aktuálních bojích než zesnulému Wolkerovi, nebo je pro Kalistovo opakované tvrzení o výměně titulů možné navrhnout ještě druhé vysvětlení, a to, že Kalista titul Wolkerovy prvotiny alespoň inspiroval a později toto ve vzpomínkách omylem (?!?) vylíčil jinak.

Wolkerova sbírka *Host do domu* je totiž – jak známo – nazvána dle stejnojmenné básně. Tu Wolker jako jeden z mála svých textů výrazněji přepracovával – A. M. Píša se proto později rozhodl v edici Wolkerových básní v „Knihovně klasiků“ otisknout kromě jejího definitivního znění i poměrně odlišnou verzi jinou, obě jsou přitom datovány až 5. únorem 1921, tj. dobou, která by odpovídala období Wolkerova nejintenzivnějšího přátelství se Z. Kalistou. Wolker byl evidentně tímto názvem velmi zaujat, když kvůli němu změnil titul své prvotiny a text opakovaně upravoval, což u něj nebylo příliš zvykem. Lze se proto dosti oprávněně domnívat, že se Wolker pro změnu titulu své debutové sbírky rozhodl až poté, co napsal stejnojmennou titulní báseň, na níž kladl větší důraz než na jiné, a vnímal ji jako báseň programovou.

Je též možné, že název *Host do domu* má vsutku původ v nápise na kavárně Riviéra, jak Kalista uvádí ve svých pamětech,⁷⁹⁴ a možná na něj Wolker Z. Kalista upozornil.

⁷⁹² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, 21. února 1921, s. [2–3]; inv. č. VI/740.

⁷⁹³ J. Wolker otci, 24. února 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 85.

⁷⁹⁴ Tak to alespoň tvrdí Kalista ve svých pamětech: „*I na titul jsem připadl, vzpomenuv si náhodou na nápis, který jsem spatřil na jednom domě na tehdejší Riegrově nábřeží nad skromnou, trochu zešmatchanou firmou kavárničky Riviéry: ‚Host do domu, Bůh do domu.‘*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 582.). K tomu můžeme ještě podotknout, že „Riviéra“ hodlal Kalista na jaře 1921 nazvat jeden z oddílů svého *Ráje srdce* (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 1. dubna

V dostupných materiálech jsem však bohužel doklad pro tuto hypotézu nenašel. Naopak: nikdo jiný než Z. Kalista informaci o tom, že by byl Wolker pro svou prvotinu uvažoval název *Ráj srdce*, ani jiné detaily o původu názvu Wolkerova debutu neuvádí. Pro Kalistovo pozdější vyličení příběhu tak nenacházíme v pramenech žádnou hmatatelnější oporu.

Přikláněl bych se proto spíše k variantě, že celý příběh o výměně titulů je Kalistovou smyšlenkou. Nezdá se mi příliš pravděpodobné, že by si – byť s odstupem cca 10 let, kdy se o celé věci poprvé zmiňuje v *Kamarádu Wolkerovi* – spletl výměnu titulů básnických sbírek s „pouhým“ vymyšlením názvu pro přítelovu báseň či sbírku, když ostatně i toto samo o sobě by byl velmi významný argument pro dokreslení Kalistova významu pro růst J. Wolkeru tak, jak se jej Z. Kalista později snažil šířit. Zároveň je též symptomatické, že o výměně titulů se Kalista vůbec nezmiňuje ani ve své studii *Jiří Wolker* z roku 1976, jinak asi nejvěcnějším portrétu J. Wolkeru z jeho pera. Při zohlednění této Kalistovy smyšlenky tak musíme jeho vzpomínkové texty číst, minimálně pokud jde o Jiřího Wolkeru, ještě kritičtěji a obezřetněji než dříve.

Celná

„Zátiší Kalistova a Wolkerova bytu v Celné ulici, v jedné z těch fádne zánovních, pravidelných smíchovských ulic, kontrastujících s naším vnitřním zápalem. Něžný hostitel, který místo studených příjmení znal jenom Jiřího, Toníka, Josefa a podobně a vyžadoval pro sebe stejně prosté Zdeňku [...] To byla sympozia!“⁷⁹⁵

JOSEF KNAP, *Bez poslední kapitoly*

Podobně rozporně jako výměna titulů obou debutových sbírek vyznívá i bližší analýza Kalistova a Wolkerova spolubydlení ve společném podnájmu v rodině bývalého profesora průmyslové školy na Smíchově Viléma Čapka ve smíchovské ulici Na Celné. Wolker zde pobýval již od října 1920⁷⁹⁶ a – jak již bylo zmíněno – nejpozději v lednu 1921 pojal úmysl nahradit svého stávajícího spolubydlícího Z. Kalistou. Oběma mohlo vzájemné spolubydlení

1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 93.), později od toho však ustoupil.

⁷⁹⁵ KNAP, Josef: Prvních pět lístků. K padesátce Zdeňka Kalisty. In: týž: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst 1997, s. 188.

⁷⁹⁶ J. Wolker matce, 10. října 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 67.

pomoci vyřešit stávající neuspokojivou situaci – Wolker si příliš nerozuměl se svým tehdejším spolubydlícím a Kalista měl zase problémy se svými ubytovateli: „*Ale pozdní návraty Kalistovy z redakce a z kavárny, při nichž musel procházet kuchyní manželů Kratochvilových a chtěl nechtěl rušit jejich spánek, vyvolávaly napjaté nálady mezi ním a jeho bytnou.*“⁷⁹⁷ O stěhování z letenské Malířské ulice ostatně Kalista přemýšlel již koncem roku 1920 i ve svých dopisech.⁷⁹⁸

Délku společného spolubydlení obou mladých básníků analyzovala nedávno v citované studii R. Ferklová, která Kalistův příchod na Celnou datuje 1. březnem 1921.⁷⁹⁹ Doplňme však její materiály ještě o zmínky z Kalistovy korespondence s Píšou. Tomu se Kalista o svém stěhování zmiňuje poprvé vprostřed února 1921: „*Musím Ti sdělití svoji novou adresu od 1. března 1921: Z. Kalista, Smíchov, Na Celné 10/II. [...] Budeme bydliti společně s Wolkerem. V tom bytě nás navštívíš, že ano?*“⁸⁰⁰ Nejspíše se však Kalista definitivně přestěhoval až k 4. březnu, kdy odesílal z Celné Píšovi dopis, který spolupodepisoval i Wolker.⁸⁰¹ Přesné datum Kalistova příchodu může být pro naše účely zdánlivě irelevantní, avšak do jiného světla se tato zdánlivá maličkost dostává, uvědomíme-li si, že 9. března 1921 Wolker skládá první právnickou státnici a poslední dny před ní věnuje poměrně intenzivnímu studiu.⁸⁰² Záhy poté pak odjíždí na velikonoce do Prostějova, kde se kvůli vojenským odvodům nakonec zdrží až do počátku května 1921.

⁷⁹⁷ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 78.

⁷⁹⁸ Srov. dopisy Píšovi z počátku prosince 1920, kde se Kalista zmiňuje o tom, že se zřejmě bude stěhovat (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [3. (?) prosince 1920; Můj milý příteli! Vybral jsem si ten nejkrásnější papír], s. [2] a [9. (?) prosince 1920; Můj milý příteli! Papír je trochu buržoazní], s. [2].). Wolkerovi v dopise z té doby zase uvádí: „*Bydlel bych pak u Mostecké věže.*“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 9. prosince 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 66). U Mostecké věže bydlel dle Kalistových pamětí a Weilovy vzpomínky J. Berák, je tedy možné, že uvažoval o přestěhování k němu (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 629.). Zároveň též možná právě tyto Kalistovy úvahy přiměly Wolkera k tomu, aby Kalistovi získal místo ve svém podnájmu.

⁷⁹⁹ FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 84.

⁸⁰⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Tvůj dopis jsem dostal včera ve středu zde v Praze...], s. [3].

⁸⁰¹ Datace je v tomto případě ne zcela jistá a opírá se o pozdější Kalistův přípis obyčejnou tužkou. Kontext korespondence by však potvrzoval spíše pozdější datum než 1. března. Pro zajímavost: v dataci svého příchodu na Celnou se ve svých vzpomínkových textech rozchází i Z. Kalista, paradoxně ji postupem času přesouvá blíže k počátku roku 1921. V *Kamarádu Wolkerovi* své přestěhování k Wolkerovi datuje „*někdy začátkem února či března 1921*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 40.), v *Přátelství a osudu* „*koncem ledna 1921*“ (srov. týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 78.) a v pamětech dokonce „*někdy v druhé půli ledna*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 626.).

⁸⁰² Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 42.

Do Prahy se Wolker vrací již coby autor básně-pásma „Svatý Kopeček“, který obratem zaslal k otištění do Neumannova *Června*, a nad nímž se záhy oba přátelé rozejdou. „Idyla“ jejich spolubydlení tak v reálu trvala nejspíše jen několik dní, nadto těsně před Wolkerovou státnicí. V průběhu pozdního jara 1921 a druhé poloviny téhož roku pak vzájemný vztah postupně ochládal a Wolker nakonec celou situaci vyřešil odstěhováním se ke Karlu Teigovi.

Ale ještě zpět na Celnou, pro Kalistu určujícího prostředí jeho studentských let. V jeho vzpomínkách je Celná spojena s nostalgickými vzpomínkami na vlastní mládí a přátele: „*Byt na Smíchově [...] zůstane navždy centrem mých vzpomínek na Wolkera. Byl to prostý pokoj s vchodem ze schodiště, starým, rozviklaným nábytkem – celá jeho vyhlídka byla střecha protějšího domu a několik komínů v pozadí. Ale život tu byl tak pestrý a tak krásný jako v žádném snad jiném prostředí mých studentských let.*“⁸⁰³ Ze „*štrapatého nepořádku, který jsme vzorně udržovali přes všechny snahy služebné o jeho zlepšení*“⁸⁰⁴ se vymykala nejspíše jen dobře zásobená knihovnička, jíž Kalista později věnoval samostatný vzpomínkový text, asi nejsouvislejší materiál o svém pobývání v tomto podnájmu,⁸⁰⁵ který se stal místem setkávání zástupců nejmladší literární generace. Zejména je v této souvislosti nutno zmínit Vítězslava Nezvala („*Přichází sem trochu venkovsky vyhlížející chlapec ruměných ducatých tváří Vítězslav Nezval. Je zásadní odpůrce komunismu, hlásí se k anarchistickému vyznání.*“⁸⁰⁶), který na Celné dokonce po určitou dobu pobýval (krátký čas zřejmě přímo se Z. Kalistou, „oficiálně“ však obsadil jiný pronájem v tomtéž domě). Jeho přítel Jiří Svoboda ve svých vzpomínkách uvádí, že Nezval „*je tu hlášen dokonce dvakrát: 21. listopadu 1922 a ,po příjezdu z Dalešic‘ znovu 26. února 1923.*“⁸⁰⁷ Lze však kalkulovat s tím, že Nezval na Celné pobýval nejspíše od školního roku 1922/1923 a minimálně od jara 1921 sem docházel jako pravidelný host. Bytem měl být později na Celnou příslušný i uzdravený J. Berák, který na jaře 1922 nahradil J. Wolkera coby nový Kalistův spolubydlící.

Na Celné se samozřejmě při svých pražských návštěvách objevoval i A. M. Píša, což zmiňoval mj. i J. Wolker v jednom ze svých dopisů rodičům: „*Včera přijel A. M. Píša, spal u nás (3 na 2 postelích) a celý den jsme strávili v návštěvách slavných básníků.*“⁸⁰⁸ Ostatně Píša

⁸⁰³ Tamtéž, s. 41.

⁸⁰⁴ Tamtéž.

⁸⁰⁵ Týž: *O jedné knihovničce a mládencích kolem ní*. Olomouc: Vzorná okresní knihovna; Prostějov: Přípravný výbor Wolkrova Prostějova, 1970.

⁸⁰⁶ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 80.

⁸⁰⁷ SVOBODA, Jiří: *Přítel Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 150.

⁸⁰⁸ J. Wolker matce, 5. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 87–88.

si po svém příchodu do Prahy našel byt nedaleko – ve smíchovské Karlově ulici.⁸⁰⁹ Na Smíchově ostatně po svém příchodu do Prahy v září 1923 bydlel i F. Götz. Ve výčtu jmen bychom samozřejmě mohli pokračovat dále: na Celnou chodíval synovec A. Ráže, „*plachý chlapec*“ K. Biebl, „*chlapec hranatého obličej*“ K. Konrád, z venkova přijel několikrát J. Hůlka, dorazil i oktáván Jiří Frejka,⁸¹⁰ zmiňováni jsou samozřejmě i J. Knap, M. Jirko, J. Weil či S. Kadlec, Z. Rykr, ze starších již zmiňovaný A. Ráž, S. K. Neumann, Karel Toman či Fr. Zavřel,⁸¹¹ byt u nich lze počítat spíše s příležitostnými než pravidelnými návštěvami.

V zásadě tak přes veškerou nostalgickou idealizaci vlastních vzpomínek na tuto dobu lze přijmout Kalistovo tvrzení, že „*Wolkerův a Kalistův společný byt představoval opravdu jakési velké společné ohnisko, kolem něhož situace nakupila značnou část mladého literárního a vůbec uměleckého pokolení.*“⁸¹² Druhým dechem je však nutno dodat, že společných idylických večerů zde Kalista s Wolkerem nejspíše prožili minimum. Kalista však nakonec na Celné zůstal mnohem déle a na Smíchově strávil většinu svých vysokoškolských studentských let a snad ve svých vzpomínkách příliš nerozlišoval dobu, kdy jeho spolubydlícím byl J. Wolker a kdy již nikoliv. Podnájem tedy zřejmě dosti živý byl, pro společné pobývání Kalisty a Wolkera však toto tvrzení platí spíše jen minimálně.

„Svatý Kopeček“ a „Přátelé“

Výrazné působení Apollinairova „Pásma“ na českou poválečnou avantgardu je obecně známo a je opakovaně připomínáno v přehledových příručkách i samostatných studiích. Za zřejmě nejzřetelnější doklad vlivu slavné Apollinairovy básně bývá tradičně považován Wolkerův „Svatý Kopeček“ z druhé poloviny dubna 1921.⁸¹³ Tato báseň přinesla užitím asociativní metody do české literatury významný vývojový impuls a můžeme v ní vidět jednu z prvních předzvěstí poetismu. Z literárně historického hlediska je však nutno poopravit dosavadní vcelku jednoznačně uznávaný Wolkerův primát. K formě pásma totiž takřka souběžně a zřejmě též zcela nezávisle na sobě sáhli dva z Wolkerových přátel: Svata Kadlec začíná svou báseň „Svatba“ komponovat právě v dubnu 1921, kořeny básně Zdeňka Kalisty

⁸⁰⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec září 1921; dopis č. 66], s. [3].

⁸¹⁰ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 80–81.

⁸¹¹ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 42.

⁸¹² Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 81.

⁸¹³ SEDMIDUBSKÝ, Miloš: Vytváření idyly v české avantgardě. Jiří Wolker: „Svatý Kopeček“. *Česká literatura* 43, 1995, č. 2, s. 192–214. Zde i odkazy k další literatuře.

„Přátelé“ sahají ještě hlouběji – až do podzimu 1920. Wolker však svým takřka okamžitým publikováním „Svatého Kopečku“ Kalistu nakonec předběhl. Úzká příbuznost obou básní pak zapříčinila vznik zřetelné umělecké rivality mezi oběma mladými básníky, která nakonec vedla k odcizení osobnímu a nakonec i k rozchodu Wolker s Kalistou.

Příběh Kalistovy básně „Vánoce“ a z ní později vznikajících „Přátel“ je v mnohém podobný komplikovanému vzniku *Ráje srdce*. Poprvé se v Kalistových úvahách pokus o pásmo objevuje už v listopadu 1920, kdy začíná komponovat báseň nazvanou zatím „Vánoce“. Její geneze je nejzřetelněji zachytitelná v Kalistově korespondenci s Píšou. Už 18. listopadu 1920 mu Kalista píše: „*Budu ted' pracovati na jediné básni ,Vánoce', kterou, bohdá, vydám samostatně jako knížku – třeba to bude nanejvýš 12 stran tisku. Ostatně viděls ,Pásmo' Apollinaireovo.*“⁸¹⁴ Lze předpokládat, že Kalista s – nyní nedochovanou – verzí textu básně seznámil Píšu za jeho návštěvy v Praze na počátku prosince 1920 a lze se důvodně domnívat, že v této době pasáže z ní poznal i Wolker, byť o tom nemáme přímý doklad.

Z „Vánoc“ jsme dnes schopni rekonstruovat pouze jejich základní motiv: průvod poutníků, který jde pod bílou korouhví zimní nocí do Staré Boleslavi, motiv, který projde do pozdějších „Přátel“ a nakonec skončí v *Ráji srdce* coby základ básně „Pout“⁸¹⁵. Paralelně se vznikem „Vánoc“ začal Kalista psát i báseň „Kostel“, která se nakonec dostala v dosti pozměněné podobě i do *Ráje srdce*. Kalista ji posílá hned zkraje roku 1921 Píšovi: „*Kostel je skutečně z mých básniček zcela prostřední. Je psán pro Miloše Pankráce,*⁸¹⁵ *mého nejlepšího kamaráda, který umřel v 18 letech. Ale snad není přece zlý.*“⁸¹⁶ S Kalistovým hodnocením básně snad můžeme souhlasit – podtrhněme však pro naše účely vstupní autorskou ideu básně jako připomenutí svých přátel a hlavně pak ocitujme několik veršů z ní:

*Na vysokém vrchu daleko vlá
modrý prapor – polnice bělavá:
kostel v neděli
[...]
Ted' je to kostel na vysoké hoře,
zvonice bílá a smutná u velikého moře.*⁸¹⁷

⁸¹⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. listopadu 1920; Můj milý příteli! Včera jsem dostal Tvůj dopis], s. [2].

⁸¹⁵ Miloš Pankrác, Kalistův spolužák a přítel z mladoboleslavského gymnázia. Je překvapivé, že v Kalistových pamětech se toto jméno mihá jen opravdu velmi letmo.

⁸¹⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [3. ledna 1921; Můj milý příteli! Předně se nehněvej], s. [4].

⁸¹⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, rukopis básně Z. Kalisty „Kostel“.

Nemáme informace o tom, poznal-li tuto báseň počátkem roku 1921 i Wolker, můžeme to však předpokládat. Prozatím jen poznamenejme, že Kalista ve „Vánocích“ a v básni „Kostel“ začal už v závěru roku 1920 zpracovávat motivickou drúzu, která až nápadně připomíná pozdější Wolkerův „Svatý Kopeček“, zejména jeho úvodní verše, a po formální stránce Kalistovy „Vánoce“ zřetelně koketují s Apollinairovým „Pásmem“.

V závěru roku 1920 Kalista dokonce uvažoval už i o otištění dílčích částí textu „Vánoce“ v některém z literárních časopisů.⁸¹⁸ Od tohoto záměru jej v dopisech zrazoval Píša, který si vznikající Kalistovy básně až nekriticky cenil a srovnával ji dokonce se slavnou Apollinairovou předlohou. Symptomaticky na Štědrý den 1920 mu o ní napsal: *„Milý příteli Zdeňku, já Tě prosím, abys to nedělal. Já nemohu na těch několik počátečních veršů, jež jsi mi předčítal, zapomenouti. [...] To, co slyšel jsem melodií i rytmem, smyslem i zvukem hovořiti, zpívati, modliti se v Tvých Vánocích je sama duše račy, je úžasné zjevení českosti, té českosti českobratrské, jež psala Labyrint a Ráj. [...] Rytmus té básně, její evangelické gesto vtěluje se mi v linii korouhve vlající nad průvodem sněhovými poli u Boleslavě... A bude to krásné a moudré postavití jednou proti sobě Pásmo a Vánoce. Oči Francouze a oči Čecha, srdce Francouze a srdce Čecha, píseň Francouze a píseň Čecha, zbožnost dvou lidí. Popatření dvou rač tváří v tvář. [...] ty bys chtěl, aby určité verše Tvé knihy, jež celá musí býti tištěna bílými písmenami na modrém, blankytně, sytě modrém papíře, dáti napospas vši špíně novinářské černi. Myslím, že se k tomu prostě neodhodláš. A prosím Tě za to.“*⁸¹⁹

Koncem prosince se tak Kalistovy „Vánoce“ stávají jedním z nejdůležitějších témat vzájemné korespondence obou mladíků. Kalista dokonce hodlal Píšovi tuto báseň připsat. Po novém roce a návratu do Prahy však již Kalista pro nával jiné práce „Vánoce“ nedokončil: *„A druhá věc, horší. Rozbívám Vánoce. Ztratil jsem vánoční náladu. [...] Ale o svůj dárek nepřijdeš. Věnuji Ti přepracovaný triptych (‘Vánoce’) z ‘Ráje srdce’. [...] A triptych snad přemístím. Možná také, že ne. A je dokonce možné, že jenom přidám k ‘Ráji srdce’ básničky a ne druhou sbírku.“*⁸²⁰

Znovu se Kalista k nedokončené básni vrátil až počátkem jara 1921, kdy na jejím základě začala vznikat „kvadratura“ „Přátelů“, Apollinairovým „Pásmem“ zřetelně ovlivněný soubor básnických portrétů Kalistových kamarádů: Wolkera, Píši a zesnulého druha mladých

⁸¹⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [20. prosince 1920; Můj nejmilejší příteli! Dnes jsem dostal Tvůj lístek], s. [1].

⁸¹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [24. prosince 1920; dopis č. 24], s. [2].

⁸²⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [3. ledna 1921; Můj milý příteli! Předně se nehněvej], s. [1].

let Miloše Pankráce. Byť báseň nebyla nikdy dokončena, natožpak vydána, hraje v básnickém vývoji Zdeňka Kalisty ústřední roli: právě ona se stala konkurentem „Svatého Kopečku“ a roznětkou rozchodu obou přátel.

Kalista později na okolnosti a dobu jejího vzniku a stavbu básně vzpomínal následovně: „Z jara 1921 začal jsem komponovati větší lyrickou stavbu, která měla býti jakousi – nechtěnou ovšem – obdobou Apollinairova ‚Pásma‘: Báseň se měla jmenovati, tuším, původně ‚Růženec‘.“⁸²¹ První zápisy o ní v mém pracovním deníku jsou z 22. března 1921. Jak se vyvíjela, přesně už dnes nevím, protože rukopis jsem dávno už zahodil. [...] Měl to být růženec obrazů, vinoucích se autorovi osamělému v tichu domova myšlenkami: měly tu být oslaveny věci, které připomínaly mi moje dětství, měli tu být oslaveni moji přátelé z dávno minulých let (Miloš Pankrác) i přátelé z let přítomných.“⁸²² Je přitom nesporné, že i v případě „Přátel“ stál Kalista pod zřetelným vlivem Apollinairova „Pásma“, jehož Čapkův překlad nedávno předtím vyšel samostatně.⁸²³

⁸²¹ Zde se Kalista mýlí: svou báseň nazýval v korespondenci z března a dubna 1920 důsledně „Přátelé“, hojně citovaný titul „Růženec“ uvádí poprvé právě až v *Kamarádu Wolkerovi*. V poznámkách ke studii *Jiří Wolker* pak vysvětluje, že „druhý“ název „Růženec“ „později zavrhl“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Jiří Wolker*. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 36.). Název „Růženec“ však v dobových pramenech vůbec nenacházíme.

⁸²² KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 85. Souvislejší vzpomínky na „Přátelé“, „Růženec“ Kalista nabídl ve svých o bezmála čtvrtstoletí mladších pamětech: „Sám jsem se pomalu začínal loučit s útvary drobných, do detailu vypilovaných básniček, které skládaly tuto moji první knížku, a začínal si razit cestu k útvarům novým, značně většitějším. [...] Právě o Velikonocích 1921 jsem se rozeběhl za jedním takovým novotvarem. Inspirován Apollinaiem [...] pokusil jsem se postavit jakési zrcadlo přátelství, které se pro mne v poslední době stalo tak významným – a vlastně vůbec přátelstvím, jež svými doteky stvářela rozličný můj život. ‚Růženec‘ jsem nadepsal svoji skladbu a bylo to jakési defilé tváří ozývajících se rozličnými úsměvy v mé minulosti – mými kamarády Milošem Pankrácem a Rudolfem Viednerem počínaje až po Jiřího Wolker a A. M. Píšu. Verše Růžence byly daleko vlnivější a bohatší obrazivostí než vědomě střídme verše *Ráje srdce*, jako by byly neseny jiným dechem, daleko silnějším a mocnějším, než byl dech nesoucí předchozí moji tvorbu.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 638.). Poznamenejme jen na okraj, že verše o Rudolfovi Viednerovi Kalista zmiňuje v souvislosti s „Přáteli“ právě až na tomto místě, a také je třeba poněkud zpochybnit Kalistovu interpretaci rozdílu mezi verši „Přátel“ a *Ráje srdce*: byť *Ráj srdce* Kalista ještě opakovaně přepracovával, nezdá se být rozdíl mezi stavbou veršů v něm obsažených a veršů z „Přátel“ tak markantní, alespoň pokud jde o „vlnivost“ a „bohatství obraznosti“. „Přátelé“ (resp. jejich dochované zlomky) jsou na Kalistu té doby určitě obsáhlou básní, avšak i ve srovnání např. se „Svatým Kopečkem“ zůstávají Kalistovy verše co do obraznosti mnohem střízlivější a koncentrovanější; polytematičnost u něj zdaleka nehraje takovou roli jako u Wolker a dokonce u Apollinairovy předlohy. Souzeno dle dochovaných zlomků, zdají se „Přátelé“ spíše souborem rozsahem drobnějších básnických portrétů jednotlivých Kalistových druhů než rozlehlou polytematickou básní prolínající do ústředního tématu nejrůznější motivické odkazy nejrůznějšími směry, jako tomu bylo u Apollinaira a zčásti i u Wolker a.

⁸²³ Dle Kalistových vzpomínek si Wolker tento překlad koupil roku 1920 k vánocům (srov. KALISTA, Zdeněk: *O jedné knihovničce a mládežích kolem ní*. Olomouc: Vzorová okresní knihovna; Prostějov: Přípravný výbor Wolkerova Prostějova, 1970, s. 2.), popř. „někdy v posledních dnech listopadu“ (srov. týž: *Legenda o Apollinairovi. Host do domu* 15, 1968, č. 4, duben, s. 27.). V *Kamarádu Wolkerovi* pak dokonce píše o tom, že si Wolker „Pásma“ v Čapkově překladu koupil před odjezdem na velikonoční prázdniny (srov. týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 85–86.). Oba však bezesporu

Podobně se Apollinairovou skladbou v brzkém jaru 1921 inspiroval i Wolker – oba dva u francouzského básníka hledali nový impuls pro vlastní tvorbu, jejíž primitivistická fáze se začala zřetelně vyčerpávat. „Pásmo“ se stalo i křižovatkou, na níž se oba přátelé literárně rozešli: Kalista pokračoval směrem k soudobé francouzské avantgardě a jejím obrazovým výbojům, Wolker se po „Svatém Kopečku“ stále zřetelněji přimyká k žité skutečnosti, aby se aktivistickou *Těžkou hodinou* zřetelně odřízl od chlapeckého optimismu svých básnických počátků. Jen na dokreslení příbuznosti a časového usouvztažnění vývoje obou básníků zmiňme, že Wolker 10. dubna odeslal Janu Vrbovi k vydání konečnou verzi svého *Hosta do domu*⁸²⁴ a Z. Kalista plánoval 24. dubna (shodou okolností na svátek sv. Jiřího) odevzdat Neumannovi rukopis svého *Ráje srdce*.⁸²⁵

Geneze Wolkerova „Svatého Kopečku“ je poměrně dobře rekonstruovatelná na základě autorovy korespondence se Z. Kalistou. V dopise z 10. dubna – tedy psaném hned po dokončení redakce *Hosta do domu* – se Wolker Kalistovi jen krátce zmiňuje o tom, že odjíždí z Prostějova na dva dny na Svatý Kopeček: „*Zítřejdu na Svatý Kopeček do lesů.*“⁸²⁶ Na Svatém Kopečku nakonec pobyl přes týden a dle svých poznámek zde 17. dubna⁸²⁷ začal komponovat stejnojmennou báseň. Kalistovi se o ní zmínil jen velmi stručně v dopise z 20. t. m.: „*Trochu to i mou ospalou múzu probudilo. Doposud nemám nic hotového, ale doufejme, že to dodělám ke cti boží.*“⁸²⁸ Takřka dvouměsíční pobyt mimo Prahu po složené právnické státnici poskytl Wolkerovi vítanou možnost odpočinku a prostor k určitému bilancování svých dosavadních literárních snah. V této době se Wolker zřejmě – především pod vlivem svých gymnaziálních profesorů – utvrdil ve svém komunistickém přesvědčení a na základě toho začal přehodnocovat i svou dosavadní literární tvorbu směrem k většímu politickému aktivismu: právě tady začíná pomalu odbíjet jeho „těžká hodina“, která se částečně promítá už do „Svatého Kopečku“, v němž se Wolker prohlašuje za „*studenta a socialistu*“. Kalistovi své rozpoložení z této doby popisuje takto: „*Ostatně zdá se mi, že se u mě děje vnitřní přelom.*

báseň znali již dříve z časopiseckého otisku, Kalista částečně snad i z originálu. Srov. korespondenci Kalisty s Píšou o básni „Vánoce“ ze závěru roku 1920, zde na s. 226–228.

⁸²⁴ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 101.

⁸²⁵ Z. Kalista J. Wolkerovi, 8. dubna 1921; citováno dle téhož, s. 98.

⁸²⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. dubna 1921; citováno dle téhož, s. 101.

⁸²⁷ Dobu vzniku básně Wolker datoval jak v rukopise, tak v časopiseckém otisku v *Červnu* shodně 17.–30. dubnem 1921. V *Červnu* místo jejího vzniku lokalizoval do Prostějova, v rukopise uvádí i (Svatý) Kopeček (srov. PÍŠA, Antonín Matěj: *Poznámky vydavatelovy*. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 235–236.).

⁸²⁸ J. Wolker Z. Kalistovi, 20. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 105.

*Přelom a tuhnutí. Soustava plynná mění se v soustavu hmotnou. Proto tak málo dělám, – čekám, až budu mít ruce zralejší.*⁸²⁹

Kalista začal své „Přátele“ komponovat, resp. na základě někdejších „Vánoč“ přepracovávat, zhruba o měsíc dříve: 22. března.⁸³⁰ Již 29. března o nich píše na jih Píšovi: *„Pracuji nyní dosti. Napsal jsem velmi dlouhou báseň. Představ si, že má 60 veršů! A srovnej rozsah s rozsahem těch, které jsem psal. Jsou to vlastně ty Vánoce, které jsem kdysi psal a pak rozbil. Tedy: přišly na svět. V době, kdy jich nikdo neočekával. Ovšem, jinak vypadají a jsou jistě jen troskou toho, co jsem chtěl. Ale jsou přece jenom tím, co jsem chtěl.*⁸³¹ Píšovi pak do dopisu připojuje obsáhlé ukázky dosavadního textu a zároveň přibližuje i svůj kompoziční záměr: *„Lituji, že Ti nemohu poslati celou básničku, protože není ještě propilována. Ani ty verše, které jsem Ti již naznačil, asi nezůstanou tak. [...] Jsou tu všichni moji přátelé: Jiří, Antonín, František, Emil, Karel, Fredy a Miloš.*⁸³²

Z literárněhistorického hlediska je pak závažná následující pasáž, v níž se Kalista rozepisuje o jednom z ústředních motivů vznikající básně – právě tento motiv bude jedním z hlavních bodů budoucího sporu o „Svatý Kopeček“: *„Také se mi líbí verš o korouhvi ‚Kristově fotografii‘. Není snad opravdu věrnějšího obrazu Ježíše Krista než prostá, vlající, bílá korouhev s naivním obrázkem. Příliš mnoho mluvím o té básničce. Ještě toho nezasluhuje. Až bude hotová, pošlu Ti ji. A v knížce Ti věnuji bud’ vánoční triptych (s Anděly) nebo tuto báseň, jež uzavře ‚Město boží‘.*⁸³³

První Píšova reakce na vznikající Kalistovu báseň byla – jako obvykle – až nekriticky nadšená⁸³⁴ a Kalistu jen stimulovala k další tvorbě. Skromný Píša zároveň pateticky odmítl, aby mu tato báseň byla věnována: *„Pro to vše, bratře, tenhle dar přijmouti nemohu. To je*

⁸²⁹ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. dubna 1921; citováno dle téhož, s. 106.

⁸³⁰ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 85.

⁸³¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. března 1921; Milý bratře! Dnes jsem dostal Tvoje velikopáteční psaní], s. [4–5].

⁸³² Tamtéž, s. [6–7].

⁸³³ Tamtéž.

⁸³⁴ „A pak ovšem Tvoje Vánoce. Překvapila mě Tvá zpráva. A [nečitelné – poznámka VM] jednotlivé verše působily na mě snad nejvíce z toho, co jsem od Tebe kdy četl. Víš, že Ti nelichotím. Mám-li jaké pochyby, řeknu Ti je. A tedy věř mi, pravím-li Ti, že Tvoje báseň a lépe bude, řeknu-li hned, toto Tvoje dílo, že je mi prvním skutečným a opravdovým naplněním, rozuměj naplněním celým a velkým toho, nač čekám odevzdaně a dychtivě. Něčeho krásného a mohutného v své dobrotě: duše sestupuje na svět. Nebe vstoupí na zemi. Království boží je toto. [...] Ty tvoříš docela nový svět, neopisuje nic z tohoto. [...] Bratře, to je Betlem – to je něco, co má a musí mítí svoji melodii, své vnitřní světlo.

*Láska je ryba nemá,
radosti na světě nemá atd.*

Slyšels někdy tyto verše, tuto hudbu, toto Slovo? Opravdu to je slovo, Bůh sám jdoucí po zemi. [...] V té básni je nejen celý Kalista, ale tam je živá a krásná skutečnost mých představ a snů. To je líc mého, Tvého a Wolkerova programu. K souhlasu a díky spojil se ve mně básník a kritik s člověkem. A to se nestalo tak dlouho již, opravdu nevím, jak dlouho.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek dubna 1921; dopis č. 54], s. [2–3].)

evangelium, to musí býti věnováno něčemu velkému, širému, obecnému, něco, co vyplní proseb a co je toliko hvězdou, za níž putují tři králové: Zdeněk, Jiří, Antonín. Té hvězdě to musí býti věnováno a nikoliv jednomu z nich.⁸³⁵

V dopise z 8. dubna pak Kalista Píšovi představuje své „Přátele“ v už konkrétnější, ustálenější podobě. Z původního nejasného konceptu se stává provázaný celek o čtyřech částech: „Z Vánoc se staly 4 oddíly nadepsané: Jiří Wolker, A. M. Píša, Miloš Pankrác a Album. A kromě té básničky, která má za nadpis Tvoje jméno (dovolíš snad) Ti věnuji přece onen triptych vlastních Vánoc, který končí ‚Anděly‘. Posílám Ti definitivní znění prvních 2 básní (oddílků) z básně ‚Přátel‘. Myslím, že také 4. oddílek, který teprve budu dělati, bude krásný. Části z něho také znáš. Pro naprostou zcelenost všech 4 básniček musím pokládati ‚Přátele‘ za báseň jedinou, nejdělsí ze všech, co jsem napsal.“⁸³⁶

Píša v odpovědi Kalistovi báseň vychválil snad ještě více než před týdnem – viděl v ní jednu z nejlepších básní mladé generace, čímž jen posílil Kalistovo mínění o ní: „Je mi sice líto, že Vánoce přeci tedy nebudou nepřetržitě, ale i takto je dobře. Myslím, že pro Wolkeru a Tebe, pokud Vás znám, nemůže býti ve vzájemné spojitosti plnějšího, pravdivějšího a básničtějšího obrazu, než ten, kterého jsi užil o modrých námořnících. A mám mluvit o sobě. Nebyl-li bys dosud mým bratrem, musil bys jím býti pro tuto báseň. Oh, vskutku nechci býti nic více než rybář tichý. [...] Oh, bratře, jak jsou Tvá slova krásná a pravdivá, jak tě za ně mám rád. [...] Ano, nechci býti než lampičkou oleje. A snad jsem Ti již posledně psal, že ty verše ‚Láska je ryba němá atd.‘ pokládám za nejlepší, co vydala naše nejmladší poesie vůbec. Jsou prostě jedinečné.“⁸³⁷

Obdobně zevrubně byl o vznikajících „Přátelích“ na Hanou informován i Jiří Wolker. Prvního dubna mu Kalista z Benátek píše: „Ale napsal jsem také kvadraturu Moji přátel, které jistojistě zařadím ještě do Ráje srdce, protože se mi najednou velmi líbí. Psal jsem je se strašlivou bolestí [...]. Ale Veliký pátek skončil vzkříšením. Šli jsme s Kristem do Emauz, kde vzal chléb, dobrořečnil a lámal učedníkům.“⁸³⁸ Zároveň příteli přiblížil i jednotlivé části zamýšleného celku: „První z těch básniček (jsou 4) má nadpis: Jiří Wolker, druhá Antonín Píša a třetí Miloš Pankrác. A pak je čtvrtá, trochu zahrnují všechny ostatní, vlastně pouť do

⁸³⁵ Tamtéž, s. [3].

⁸³⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. dubna 1921; Můj nejmilejší bratříčku! Nehněvej se na mne proto], s. [1].

⁸³⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 8. dubnu 1921; dopis č. 43], s. [4–5].

⁸³⁸ Z. Kalista J. Wolkerovi, 1. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 91.

*Staré Boleslavě.*⁸³⁹ Wolker část *Přátel* o své osobě přijal s velkým nadšením. Kalistovi o ní 10. dubna píše: „*Tvoje básnička, kterou jsi mi poslal, líbí se mi velice. Konečnou úpravou získala velice mnoho. [...] Bože, čím já Tě oslavím? Dnes Ti za ni jenom děkuji, protože ta básnička je dar. Děkuji Ti, děkuji Ti.*“⁸⁴⁰

Genezi žádné své básně nekomentoval Kalista ve svých dopisech tak podrobně, jako tomu bylo v případě „*Přátel*“, což jen podtrhuje význam, který jim přikládal. Jak Píšu, tak Wolker se seznamoval v korespondenci s jejich prvními náčrtů i s podobami pasáží věnovaných jim samotným – Wolkerovi „jeho“ část poslal už v dopise z 1. dubna, o týden později pak přidal rozšířenou verzi; Píša „svou“ poznal v téže době.⁸⁴¹ Kalista navíc v této době začal zvažovat grafickou úpravu tištěného vydání básně, kam si poněkud rozmařile usmyslel zařadit obrázky svých přátel, a žádal proto Píšu o zaslání jeho fotografického portrétu, čemuž se Píša poněkud zdráhal.

Báseň se postupně stala Kalistovým největším autorským výtvarným dílem z brzkého jara 1921 pro novou redakci *Ráje srdce*, v jehož kompozici jí přikládal zásadní význam: „*Přátelé‘ jsou moje confesio fidei. Tedy tam musí ony obrázky býti. Rozhodl jsem se ovšem už pro čapkovské ilustrace a budu tedy sotva potřebovati fotografií.*“⁸⁴² Nejspíše především kvůli „*Přátelům*“ Kalista v dubnu tak dlouho otálel s uzavřením druhé redakce své debutové sbírky *Ráj srdce*.

Vraťme se ale ještě k analýze dochovaných zlomků básně. Výše v dopise Wolkerovi zmiňovaná čtvrtá část „*Přátel*“ vycházela z někdejších „*Vánoc*“, zejména pak pokud jde o již připomínaný motiv náboženského procesí, mířícího ztichlou zimní krajinou ke Staré Boleslavi, Kalistovi důvěrně známý a připomínající jeho domov a dětství. Kalista jej opakovaně přepracovával a varioval už od konce roku 1920.

Právě tento motiv se později asi stal hlavní příčinou sporu mezi Kalistou a Wolkerem. Pokud jej Wolker neznal již z některé starší redakce „*Vánoc*“ či z „*Kostela*“, což však nelze doložit,⁸⁴³ avšak lze to důvodně předpokládat, představil mu jej Kalista nejpozději v dopise z 1. dubna 1921: „*A pak ve čtvrté části jde průvod [...] a pak se světla mění v ostatní přátele, v pouť z Benátek do Staré Boleslavě.*“

⁸³⁹ Tamtéž.

⁸⁴⁰ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. dubna 1921; citováno dle téhož, s. 101.

⁸⁴¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. března 1921; Milý bratře! Dnes jsem dostal Tvoje velikopáteční psaní], s. [4–5].

⁸⁴² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [5].

⁸⁴³ O „*Vánocích*“ se v korespondenci ze závěru roku 1920 Kalista podrobněji zmiňuje jen Píšovi, Wolkerovi uvádí jen titul této básně (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 30. prosince 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 74.).

*Korouhev bílá vlaje nad námi,
korouhev bílá, Kristova fotografie,
vysoko nad námi žije.*

[...]

*Ze sněhu vyrůstá růže se třemi poupátky.
Daleko tichými světly domov náš svítí,
daleko svítí tiché Benátky.*⁸⁴⁴

Postavíme-li vedle těchto Kalistových veršů úvodní řádky Wolkerova „Svatého Kopečku“, je vzájemná podobnost klíčových motivů obou skladeb (vlající korouhev, procesí, důraz na barevný element – žlutá /bílá, zmínka o rodném městě) nepřehlédnutelná:

*Žlutavý kostel vlá na hoře zelené,
to je korouhev této krajiny tiché a svěcené,
to je Svatý Kopeček u Olomouce, místo pro poutníky a výletníky,
[...]
a já jsem procesí dychtivé božlho slova,
přicházím z daleké Prahy a rodného Prostějova,*

Přidáme-li výše citované verše z básně „Kostel“, které Wolker nejspíše znal též, je Wolkerova závislost na Kalistovi, domnívám se, v tomto případě neoddiskutovatelná. „Svatý Kopeček“ je sice tematicky a kompozičně mnohem pestřejší a prokomponovanější básní, než se dle dochovaných zlomků zdálo být Kalistovi „Přátelé“, avšak formálně, motivicky a ideově (odkazy k přátelům z dětství, domovu atp.) je na nich zřetelně závislá. Je přitom nesporné, že Kalistova báseň je starší, byť o necelý měsíc. Wolker totiž svůj „Svatý Kopeček“ psal až v druhé polovině dubna 1921, konkrétně dle datace ve svém sešitě s verši mezi 17. a 30. dubnem. Brzkým vydáním své básně však Kalistu – ale i Kadlece⁸⁴⁵ – se „Svatým Kopečkem“ předběhl.

⁸⁴⁴ Z. Kalista J. Wolkerovi, 1. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 92–93.

⁸⁴⁵ I Svata Kadlec se v korespondenci Wolkerovi svěřil, že se chystá psát báseň dle vzoru Apollinairova „Pásma“. Konkrétně 14. dubna 1921, tedy těsně předtím, než Wolker začal psát „Svatý Kopeček“, mu Kadlec píše z Jindřichova Hradce: „*Já se také připravuji k velké práci: k vroucnosti života, kterou chci snést ve veliké básni ‚Svatba‘ (něco jako ‚Pásma‘ Apollinairovo), citově snad*

Rozchod J. Wolкера se Z. Kalistou: Spor o „Svatý Kopeček“

„Až do konce našich vzájemných styků se táhla ozvěna květnového rána, v němž jsme se střetli o ‚Svatý Kopeček‘.“⁸⁴⁶

ZDENĚK KALISTA, *Jiří Wolker*

Takřka dvouměsíční vzájemné odloučení v březnu a dubnu 1921, kdy se Wolker v prostředí rodného Prostějova začíná zřetelněji seznamovat s konkrétním životem politické strany, a zejména nová básnická tvorba Kalisty a Wolкера nepřímo podmínily vzájemný rozchod obou přátel, nebo alespoň k němu daly první výrazný impuls. První Wolkerův dopis domů po příjezdu do Prahy však ukazuje ještě na harmonické soužití obou mladíků: *„Můj příjezd do Prahy byl fenomenální. Na nádraží dostavil se Z. V. Kalista, který mě uvítal francouzskou řečí. Doma (schodiště a dveře ozdobené hanáckými zdravicemi a obrazy) uvítaly mě v pokoji dívky v krojích (skutečné) a ceremoniář ve fraku a cylindru (M. Čapek). Sotva jsem vstoupil, ozval se za dveřmi pětičlenný mužský sbor, který s citem zapěl:*

My spíme stulení,

Jako dva tulení atd.

Načež mi byl podán chléb a sůl.“⁸⁴⁷

Druhého května 1921 však Wolker přiváží do Prahy na Celnou i rukopis „Svatého Kopečku“, který zároveň předává do redakce Neumannova *Června* k otištění.⁸⁴⁸ Pro Kalistu to byla samozřejmě velká rána: podobnost „Svatého Kopečku“ s jeho „Přáteli“ byla evidentní a plánované brzké otištění Wolkerovy básně obracelo v očích veřejnosti pořadí jejich vzniku – otištěním „Přátel“ by se Kalista nutně nevyhnul výtkám z plagiování Wolkerova textu.

nejideálněji založené.“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 14. dubna 1921, s. [2]; sig. VI/685.).

⁸⁴⁶ KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století... Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 25.*

⁸⁴⁷ J. Wolker matce, 5. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 87.

⁸⁴⁸ V tomto detailu si prameny protiřečí. Kalista ve studii *Jiří Wolker* uvádí, že Wolker „Svatý Kopeček“ do *Června* poslal ještě předtím, než jej ukázal Kalistovi [srov. KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století... Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 25]; v dopisu matce z 5. května však Wolker píše, že jde „do redakce Června se ‚Svatým Kopečkem‘,“ tedy že báseň předal k otištění až po několika dnech v Praze (srov. J. Wolker matce, 5. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 87.).*

„Přátele“, jejichž podoba „nebyla tou dobou ještě dohotovena a stabilizována“,⁸⁴⁹ proto Kalista již nedokončil, alespoň ne v původně zamýšlené podobě.⁸⁵⁰

Wolkerův krok proto vyvolal na Kalistově straně prudkou reakci: propuknuvší hádka významně narušila Kalistou opěvané „nelidské přátelství“, které od této doby začíná stále zřetelněji korodovat. V *Přátelství a osudu* ji popsal následovně: „Kalistova reakce na přečtení básně byla však napodiv chladná – a po chvíli dokonce vybuchl poznámkou, která snad až příliš tvrdě Wolkeru upozornila, že šlápl svým „Svatým Kopečkem“ na místo, kde on už stanul svým Růžencem. [...] Mezi oběma přáteli rozhostilo se na několik dní podivné ticho.“⁸⁵¹

Další vývoj poměru obou mladíků lze rekonstruovat jen kuse – k hádce muselo dojít krátce po Wolkerově příjezdu na počátku května 1921, možná však až po návštěvě A. M. Píši v Praze.⁸⁵² Píša totiž oba přátele navštívil 4. května a dokonce u nich nocoval. Ve vzájemné korespondenci básnického trojlístku zkraje května však o vzniklém sporu nenacházíme zmínky. Wolker se o Píšově návštěvě jen ve stručnosti zmiňuje v dopise matce: „Včera přijel A. M. Píša, spal u nás (3 na 2 postelích) a celý den jsme strávili v návštěvách slavných básníků.“⁸⁵³ V tomtéž dopise uvádí, že odnáší „Svatý Kopeček“ S. K. Neumannovi do redakce *Června*. I Píša ve svém prvním dopise po návratu na jih Čech vzpomíná na pražskou návštěvou velmi idylicky: „Na Ráj srdce budu vzpomínati a budu si v hlavě pomalu srovnávat slova k jeho předmluvě. Budu se těšit na to, až mi jej přivezeš, i na to, až mi Wolker pošle

⁸⁴⁹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 86.

⁸⁵⁰ Kromě již výše uváděné básně „Pout“ nakonec rozpustil Kalista v *Ráji srdce* některé části „Přátel“ ještě do básnické prózy „Robinson Crusoe“.

⁸⁵¹ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 110. Podrobněji, avšak v zásadě totožně pak Kalista popisuje celou situaci v pamětech: „Není divu ovšem, že při nervozitě, kterou u mne vyvolávalo věčné a marné čekání na první knížku a u Wolkeru intenzivní příprava na nadcházející státnici, přeskočil mezi námi tu a tam i výboj nějaké drobné srážky. Byli jsme oba příliš sebevědomí, abychom uhnuli tam, kde snad uhnout bylo možno i radno. K jedné takové potřzce došlo mezi námi po Wolkerově návratu z velikonočních prázdnin na konci dubna. Čekal jsem na jeho návrat dost dychtivě, protože jsem v něm viděl přece jen nejvydatnější oporu ve všelijakých vnitřních nárazech, které mne zneklidňovaly. A přece, když druhý den ráno po příjezdu hodil na postel sešit s tuhými deskami, do něhož zapisoval svoje verše, a já tam začal číst dlouhou báseň „Svatý Kopeček“, o které mi předtím Wolker řekl, že ji považuje za svoji hlavní kořist z velikonočních prázdnin, vybuchl jsem: Wolkerova báseň mi na první pohled připadla jako jakási odlika mého Růžence [...], který jsem nějak těsně okolo Velikonoc poslal Wolkerovi. A cítil jsem se zaskočen, když mi Wolker řekl, že tyto verše už odeslal Neumannovi do *Června*. Připadlo mi, že se tu vlastně opakuje osud mého Ráje srdce, o kterém jsem už měl skoro jistotu, že vyjde až po Wolkerově Hostu do domu. Řekl jsem Jiřímu několik slov, jež zněla velmi příkře. A Jiří mi odpověděl se stejnou prudkostí. Toho dne jsme pak už spolu vůbec nepromluvili.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 642.).

⁸⁵² V *Přátelství a osudu* však Kalista zařazuje hádku nad „Svatým Kopečkem“ před Píšovu návštěvu v Praze – muselo by tedy k ní dojít hned 3. května (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 110.).

⁸⁵³ J. Wolker matce, 5. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 87–88.

svého Hosta. *Jste dobří lidé a dobří, mladí básníci. A já nechci a nemohu být nic než Váš dobrý bratr a druh v dobrém i zlém. A poslední dni v Praze uzavřely kruh, pevný a nerozborný kruh utvořený z našich podaných rukou. Vztáhneme je k společnému dílu, aby se zrodila věc dobrá a krásná.*⁸⁵⁴

S určitou dávkou pravděpodobnosti tak můžeme hádku – nebo alespoň hlavní ze série hádek – datovat 8. květnem 1921, což by odpovídalo i krátké zmínce v Kalistově korespondenci s Píšou. Devátého května totiž Kalista komentuje náladu na Celné Píšovi následovně: *„Včera večer jsme měli nový krásný večer oba: já i Jiří. A bylo to zcela zvláštní. Nejprve se mezi námi vše zakalilo, jakási zcela neobvyklá elektrina se vybila v dosti prudkém výstupu, ale pak přišlo sbratření krásné a tiché. Uviděli jsme samy sebe, a to naprosto jasně. [...] Došli jsme k tomu, že asi budou naše cesty přece mnohem různější, než by se zdálo z naprosté totožnosti dnešní. Jiří, jako člověk mnohem silnějších smyslů než já, bude básníkem vnímaného, básníkem, jenž prosvěcuje to konkrétní, co je zde dáno. A já budu stavět věci, ne tedy prosvěcovati obrazem, plasticisovati, nýbrž dvojrozměrně stavěti, vyjadřovati jimi, ne již jako věcmi, nýbrž jako svítícími plochami, co chci a co mohu. Tedy basis stejná. Ale rozdíl. Nevím, ba dokonce se mi zdá, že jsem to nenapsal dobře.*⁸⁵⁵ Kalista sám tedy nejspíše nechápal vzniklý spor v první fázi zdaleka tak definitivně jako Wolker, a to i ve své korespondenci z dané doby. Minimálně v květnu jej totiž prakticky přechází.

Zřetelně odlišně nejspíše vnímal vznikající spor Wolker, kterého Kalistův odsudek jeho básně jen utvrdil v nutnosti zřetelněji odříznout svou básnickou cestu od směřování svého druhu. Toto rozhodnutí v něm dle jeho vyjádření uzrávalo již za jarního pobytu doma. Wolker tak v dopisech jiným osobám z května otevřeně píše o rozchodu s Kalistou, a to nejprve v dopise matce ze 17. května 1921: *„S Kalistou jsme se literárně nepohodli a myslím, že se literárně rozejdeme. Snoubí totiž s gestem vůdce mladé poezie ctižádost s pokorou a dekadenci se socialismem.*⁸⁵⁶ Závěrečná věta tohoto citátu ve zkratce velmi dobře vystihuje základní důvody rozchodu vnímané na Wolkerově straně – jednak Kalistovy vůdcovské ambice i někdy asi až přílišnou ochotu napomoci na straně jedné a především na straně druhé Wolker-komunista nastupující cestu k angažovanému proletářskému umění nově vnímá určitou ideovou sterilitu a pasivitu, která proniká do Kalistovy tehdejší autorské poezie.

⁸⁵⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [9. května 1921; dopis č. 47], s. [2].

⁸⁵⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [9. května 1921; Milý Toníku, můj nejdražší bratře! Tvůj příjezd byl v jediné věci smutný], s. [4].

⁸⁵⁶ J. Wolker matce, 17. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 90–91.

Obširněji komentoval Wolker vzájemný rozchod týž den v dopise Píšovi. Zde musel být v líčení důvodů poněkud obezřetnější, neboť vzájemný vztah Kalisty a Píši byl v této době více než harmonický a důvěrný. „*Kalista Ti jistě psal, že jsme se literárně rozešli. Ano, – rozešli jsme se a nevím, kdy se sejdeme. Přál bych si, aby toto rozejítí bylo jen literární a aby bylo podmíněno jen literou, ale obávám se, že příčiny jsou jiné. Počnu od počátku. Již když jsem byl o svátcích doma a měl jsem doma v rodinném tichu jakýsi odstup, již tehdy jsem poznal, že moje cesta musí být jiná než Kalistova. Letošní jaro mě jaksi zatvrdilo. [...] Bylo to tedy doma, kdy jsem – pro sebe poznal, že má cesta musí jít jinam, neboť zdálo se mi, že Kalistova studánka je příliš uzounká, a kdy jsem pocítil, že je v ní něco, co nemohu pojmenovat jinak než dekadencí.*

Snad se budeš na mě zlobiti, ale můj milý příteli, – odpusť mi, že Ti dělám tuto bolest, vím, jakým jsi mu přítelem, – ale i pro mě bylo bolestné poznávati to. [...] Zdeněk Ti jistě psal i o tom, že sám prodělává změnu, a to jiným směrem. Definoval jsem mu to kdysi, že já tvořím ve třech a on ve dvou dimenzích. Že já věci prosvěcuji a on že je vyzařuje. Jistě Ti to zdůvodnil ve svém dopise lépe než já, neboť on jest mnohem více rozumovější. Jdu svojí cestou spíše pudově. [...] Naše rozdělení počalo tenkrát, když jsem nechtěl na Zdenkovu výzvu změnití jisté místo v Sv. Kopečku.⁸⁵⁷ Divil jsem se tenkrát, proč tak vášnivě na mě naléhá, abych je změnil. Dnes vím, – a za ta slova pevně stojím, – že nedělal to kvůli věci samé, ale proto, že jsem nechtěl uznati jeho vůli. A myslím, že celý náš rozchod je zapříčiněn v tomto.“⁸⁵⁸

Wolker tedy Píšovi celý konflikt popisuje dosti věcně a otevřeně; podtržení přitom zaslouží, že Wolker spor nevnímá jako osobní, ale jako věc postupujícího odlišného myšlenkového formování obou přátel. V závěru svého dopisu však spor do ryze osobní roviny přenáší – Wolker se nechtěl podříditi Kalistovým návrhům na úpravy své básně. Zamlčuje však jak to, že se Kalista ve vzniklém sporu vzdal reakce *Orfeá*, což ještě blíže rozebereme v dalším, tak především nezmiňuje výraznou motivickou a formální příbuznost „Svatého Kopečka“ a „Přátel“, tj. hlavní moment konfliktu.

Píša svou odpověď Wolkerovi pojal velmi diplomaticky a přitom velmi otevřeně. Aniž by nějak detailněji přihlížel k osobním momentům celého sporu, velmi bystře rekonstruoval

⁸⁵⁷ Dle pozdější Píšovy vzpomínky se jednalo nejspíše o pasáž ze závěru básně, v níž Wolker užívá hudebních termínů: „*Byla to prudká rozepře, když Kalista, který si vůči Wolkerovi jaksi zvykl na úlohu rádce až osobivého, trval s marnou důtklivostí na tom, aby Wolker z onoho autobiograficky retrospektivního odstavce básně škrtl hudební termíny.*“ (srov. PÍŠA, A. M.: Jiří Wolker na Svatém Kopečku. *Kolo* 1934, č. 1, [leden], s. 8–10; citát s. 9.).

⁸⁵⁸ J. Wolker A. M. Píšovi, 17. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 468–470.

jeho místo v genezi básnického vývoje obou svých přátel a načrtl přitom dosti přesné odlišení jejich tvůrčích profilů i psychologických vlastností. Wolkeru přitom prohlašoval za mnohotvárnějšího básníka, u Kalisty zase postihl to, nakolik bral uměleckou spojitost sebe a Wolkeru za základní předpoklad jejich společného přátelství a nakolik z ní – jakožto ten, kdo naivistickou poetikou začal tvořit dříve – vyvozoval i svou prioritu: „*Tedy nejprve k Tvému vztahu ke Kalistovi. Pro mě jest nesporné: Tys jiného rodu než on. Tys mnohem konkrétnější než on. A ovšem také mnohotvárnější a mužnější. Přes to, že jsi se mu značně přiblížil v poslední době, nikdy nebyl jako on. [...] A perioda, kterou jsi procházel, byla krásná a silná, můžeš na ni býti hrd. Ale vyrostl jsi nad ní v sobě a ne bezbolestně. [...] Tvá nynější cesta je tedy věc Tvé vnitřní, duševní přirozenosti. A chtěl-li bys zůstat v blízkosti Kalistově, v příbuzenství s ním [...] z nějaké lži [? nečitelné – poznámka VM], lživěnosti nebo teoretické zkonstatělosti, byl by to hřích s Tvé strany, nikoliv na Tobě samém (to nepadá na váhu), ale na poesii a tvůrčí [? nečitelné – poznámka VM], která v Tobě jest, jako v nikom druhém. Bud' v tom, prosím, přesvědčen!* – Kalista přitom zvykl si prostě na Vaši úzkou uměleckou spojitost, snad ji pokládal za nutný předpoklad přátelského vztahu Vašeho. A mohl bych Ti podati doklady z ústního i písemného styku, jak Tě měl rád. Vskutku bratrsky. Zalekl se tedy, když uzřel, že zabočuješ náhle s cesty, po níž jste se společně brali, na té cestě on byl hodnotícím a měřícím udavatelem; odtud přirozeně vysvětlují si vymahavost, s níž chtěl, abyses podrobil jeho vůli, viděl v tom, že se ztrácíš vlivu, pod nímž jste dosud kráčeli a který Vás spojoval. Viděl, jak ho opouštíš, jak zůstává sám [...].“⁸⁵⁹

Kalistu zároveň Píša vnímá jako básníka racionálnějšího a vyhraněnějšího, ale přitom poněkud úžeji vyprofilovaného než Wolker. Zároveň též postihuje určitá nebezpečí, která se se současnou fází Kalistova tvůrčího vývoje pojí: „*Kalista je duchový zjev, obrácený více k myšlence a pomyslu než k jevu. [...] Tedy nejprve nesmíme pustiti s mysli jeho bytostné založení. Profil jeho tvůrčí osobitosti je ostřejší, kontury výraznější – ale o to jeho profil má méně živelné plnosti, jakési štávnatosti, abych tak řekl. Má své ostře ohraničené místo, svůj určitý sloh. [...] 3 nebezpečí ho ohrožují: aby neztratil půdu pod nohama, tj. aby neodkonkrétnil své básně natolik, že by byly novým druhem metafysiky, za druhé ohrožuje jej křesťanský svět a jeho obrazy, jimiž a jejich hudbou zvykl si zvýrazňovati svůj vnitřní stav, a zatřetí musí se varovati, aby neutonul v idylismu a dekorativnosti legend.*“⁸⁶⁰

⁸⁵⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, 23. května 1921, s. [2–3]; inv. č. VI/746.

⁸⁶⁰ Tamtéž, s. [3].

Poněkud jinak líčí Wolker celý konflikt v dopise svému středoškolskému profesoru češtiny A. Dokoupilovi. O pár dní později, než odeslal oba výše zmiňované dopisy matce a A. M. Pišovi, Dokoupilovi už přímo píše o tom, že svůj rozchod s Kalistou hodlá dovést do úplného konce: „*Zde v Praze [...] nemám vlastně jednoho člověka, o němž bych byl přesvědčen z celého srdce, že mluví to, co si myslí. Poslední dobou jsem tím zvláště roztrpčen. Stalo se totiž to, co jste předvídal: rozešli jsme se s Kalistou. Doposud jen literárně, ale myslím, že nezůstane jen na tom. Jsme na to oba příliš ctižádostiví. Spoutával lidi svými úsluhami a pomůckami a náš rozchod byl by mnohem snazší, kdyby byl raději hrubý. Ale tato sladkost musí být přesečena a doufám, že se mi naskytne příležitost, abych tak učinil.*“⁸⁶¹

Je samozřejmě otázkou, nakolik Wolker texty svých dopisů uzpůsoboval adresátům (společný blízký přítel obou básníků Piša vs. angažovaný stoupenec KSČ A. Dokoupil), avšak zdá se být evidentní, že na rozdíl od Kalisty ze své strany vnímal vznikající rozkol již v květnu 1921 jako zásadní a bral jej ze své strany i jako určitou vývojovou nutnost.

Analýza vzájemného rozchodu obou druhů musí vedle přehledu základních událostí zároveň též přihlídnout i k psychologickému profilu obou mladíků – v tom je třeba zdůraznit Kalistovu náročivost a vztahovačnost (nejen) směrem k Wolkerovi na straně jedné („*A abych nezapomněl: To není od Tebe hezké, že přijedeš do Prahy až 1. V. To tam budu dlouho sám a bude se mi stýskat. A za to Ti neukážu Ráj srdce. [...] Tvá básnička je velmi hezká. Ale upozorňuji Tě, že já už dávno jsem napsal o oknu, že je to ‚hladina skleněná‘ zátočiny mořské, u níž přistávají věci. Ovšem doufám, že příbuznost nebude tu záminkou k hledání souvislosti.*“⁸⁶² – dopis z 8. dubna 1921) i určitou Wolkerovu neupřímnost na straně druhé a především ješitnost a zvýšenou citlivost, pokud jde o posudky o vlastní tvorbě, a ctižádostivost, která je společná většině umělců.

Jako hotový v této době dle svých vzpomínek vnímal rozchod obou přátel V. Nezval, jedna z mála osob, které mohly celý spor detailněji sledovat přímo v Praze: „*Wolker se s ním [tj. s Kalistou – dopl. VM] rozešel docela otevřeně kolem svatodušních svátků 1921, když si přivezl z Prostějova „Svatý Kopeček“.* Zde má paměť nemůže selhati, neboť tehdy, jednoho svátečního dne, jsme uzavřeli s Wolkerem srdečné přátelství.

⁸⁶¹ J. Wolker A. Dokoupilovi, 22. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 329–330.

⁸⁶² Z. Kalista J. Wolkerovi, 8. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 98. Můžeme uvést i některé další citáty z Kalistovy korespondence Wolkerovi z inkriminované doby, tj. dubna 1921: „*Viš, Jiří, Ty jsi vlastně ošklivý se svou knížkou. Nic mi o ní ani nenapíšeš. Ale až dokončím Ráj srdce, přece Ti něco povím.*“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 22. března 1921; citováno dle téhož, s. 89.); „*U druhé [básně – dopl. VM] mi vadí, že jsi tam nedal onu opravu, kterou jsi kdysi přijal. Začouzená periferie se tam rozhodně nehodí.*“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, [před 20. dubnem 1921]; citováno dle téhož, s. 104.).

Potkali jsme se brzy po poledni na nábřeží u Národního divadla a Wolker mě pozval, abych šel k němu do Celné ulice, že mi přečte dlouhou báseň, kterou prý právě napsal. Stěžoval si na Kalistu, že je těžko být jeho spolubydlicím, že žádá jakousi vděčnost ode všech, kterým tak či onak prospěl literárně svými známostmi či znalostmi, zvláště znalostmi jazykovými. Rozpor mezi bývalými přáteli dospěl až tak daleko, že si navzájem jeden před druhým zamykali své zásuvky, aby si nemohli ‚okukovati‘ své verše.⁸⁶³ I Nezvalovy vzpomínky je třeba brát, pokud jde o faktografii, s určitou rezervou, zároveň je však nutno podotknout, že právě Nezval byl v této době v Praze oběma rozškorpeným přátelům asi nejblíže a zmiňovaná pasáž se zřejmě zakládá na pravdě.

Asi nejlépe vystihuje náladu na Celné v květnu 1921 právě Nezvalova vzpomínka na to, že si Kalista s Wolkerem před sebou začali zamykat své zásuvky a schovávali své rukopisy, ostatně potvrzená později i samotným Kalistou.⁸⁶⁴ Mimochodem: o tři roky později – v době, kdy byl Kalista vypuzen z Literární skupiny – se toto tvrzení stalo málem předmětem soudního sporu mezi Kalistou a Götzem, jak ještě bude zmíněno v dalším.⁸⁶⁵ V *Přátelství a osudu* Kalista líčí, že onou ukrývanou Wolkerovou básní byla „Balada o nenarozeném dítěti“, kterou údajně našel schovanou na skříni v jejich společném pokoji.⁸⁶⁶ Snad šlo o jeden z později nedochovaných raných náčrtů básně. Toto Kalistovo tvrzení můžeme přijmout jako pravděpodobné, protože definitivní znění Wolkerovy balady pochází již ze začátku července 1921.⁸⁶⁷ Wolker se tak záhy po „Svatém Kopečku“ opravdu začíná „prosekávat k epice“, čímž se zřetelně odřezává od poetiky *Hosta do domu*. Nakolik k baladě mířil i Zdeněk Kalista, jak opakovaně naznačuje na některých místech svých vzpomínek,⁸⁶⁸ nejsme s to rekonstruovat, avšak v korespondenci pro to nenalzáme žádnou oporu.

Atmosféra v ulici Na Celné se v průběhu května evidentně rychle stává nedýchateľnou: Kalista využívá svatodušních svátků⁸⁶⁹ a odjíždí domů, Wolkerovi odsud – na rozdíl od

⁸⁶³ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 88.

⁸⁶⁴ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 111. Ve studii Jiří Wolker z roku 1976 pak doznává, že „je možné, že po incidentu s touto básní [rozuměj „Svatým Kopečkem“ – doplnil VM] jsem začal před Wolkerem rukopisy uschovávat já první“ [srov. KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 37.].

⁸⁶⁵ K odchodu Z. Kalisty z Literární skupiny srovnej podrobněji zde s. 863–871.

⁸⁶⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 111.

⁸⁶⁷ PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 248. Můžeme-li věřit Píšovým poznámkám, nezapsal si Wolker v květnu a červnu do svého autorského sešitu žádnou novou báseň, což Nezvalovu vzpomínku na ukrývání rukopisů jen podtrhuje.

⁸⁶⁸ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 110–111; týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 667–668.

⁸⁶⁹ V této době býval obvykle letní semestr cca na dva týdny přerušován u příležitosti svatodušních svátků. Svatodušní pondělí připadlo roku 1921 na 16. května.

předchozích pobytů doma – nenapíše ani řádku. Wolker ve stejnou dobu odjíždí na tři dny s Ivanem Sekaninou „na skauting do hlubošských lesů“ u Příbrami.⁸⁷⁰

Kalista v květnu zatím o celém sporu v dopisech mlčí a ani Píšovi jej prakticky nekomentuje. V závěru května se A. M. Píšovi zmiňuje „jen“ o Wolkerově „špatné náladě“: „*A teď k nám třem: Jiří má poslední dobou dosti špatnou náladu. Nevím, co Ti psal. Je také silně nesdílný. Nevím, čím to je. Snad to je jenom chvilková přehánka. S tím, co píšeš o Jiřím, souhlasím. Jenomže já bych definoval věc jinak. Řekl bych, že Jiří promítá člověka ve věci. Sebe ve věci. Činí je pokornými, ale zároveň příliš pány. V tomto paradoxu spočívá nebezpečí.*“⁸⁷¹ Jak bude ještě ukázáno později, zřejmě celou věc plánoval probrat s Píšou počátkem června v Písku osobně a snad hrál jistou roli i Kalistův ohled na to, že Píšu zanedlouho čeká maturita. Možná pak Kalista o celé věci záměrně vůbec nechtěl mluvit.

Vzájemné styky Kalisty s Wolkerem však ani v této době zcela přerušeny nebyly. Oba si spolu s S. K. Neumannem v závěru května pořídili úpal na plovárně v Braníku: „*Byl jsem v úterý [tj. 31. května 1921 – doplnil VM] s Neumannem a Jiřím v Bráníku na plovárně. Byli jsme tam od 10 h dop. do 3 odp. a statečně jsme se opalovali sluncem. Ale zle jsme to odnesli. [...] Nejhůře jsem to dostal já, protože jsem tam byl poprvé. V úterý jsem měl večer 40° horečky. Dnes je mi již trochu lépe. Také Jiří měl silnou horečku. Neumann je zatím nezvěstný. Pravděpodobně nemůže vyjít z domu jako my.*“⁸⁷² O den později posílají Kalista s Wolkerem Píšovi společnou zdravici z vinárny „U Zlaté Kapličky“, kterou navštívili spolu se Sv. Kadlecem⁸⁷³ a J. Koptou.⁸⁷⁴

Vzhledem k přetrvávající napjaté situaci tak Wolker raději počátkem června odjel cca na 14 dní do Trenčianských Teplic značkovat turistické trasy. Před odjezdem psal o stavu sporu a zejména též poprvé o Kalistově rozhodnutí vzdát se redakce *Orfea*, které vyvolaly právě jejich vzájemné rozpory, znovu na jih Píšovi: „*Náš konflikt se Zdeňkem se dosud nezlepšil. Zdá se mi, že jsme v neupřímném vztahu teď vůči sobě. Cítím to celým tělem i celou*

⁸⁷⁰ J. Wolker otci, 21. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 91.

⁸⁷¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [26. května (?) 1921; Milý Toníku! Odpovídám Ti na Tvůj dopis], s. [3].

⁸⁷² Tamtéž, s. [1]. Na návštěvu plovárny vzpomíná Kalista i v portrétu S. K. Neumanna v *Tvářích ve stínu*: „*Do vody jsme ani valně nešli, protože já v té době nedovedl plavat a Neumannovi se valně plavat nechtělo. Čekali jsme, až trochu zhnědneme. [...] Když jsme přišli s Wolkerem domů, mohli jsme jen stěží košile se sebe stáhnout, neboť naše kůže byla puchýř vedle puchýře a jeden větší než druhý. Jak došel Neumann na Santošku, nevím.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 59–60.).

⁸⁷³ Sv. Kadlec pobyl začátkem června v Praze tři dny a celý spor před ním, jak napovídá zmínka v Píšově korespondenci, nezůstal utajen, ba naopak. Kadlecova korespondence Píšovi však bohužel není dostupná.

⁸⁷⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista, J. Wolker, J. Kopta, S. Kadlec a neznámý A. M. Píšovi, [1. června 1921; pohlednice z vinárny].

duší a bolí mě to. Zdeněk vzdal se redakce Orfea. Snad Ti to už psal. Jeho důvody: – ježto se (on a já) literárně rozcházíme, nemůžeme býti společně redaktory, a proto se rozhodl ustoupiti on. Neuznávám těchto důvodů. Vždyť naše literární cesty nejsou si zdaleka natolik vzdáleny, abychom nemohli vést časopis. [...] A proč ustupuje on? Řekl jsem mu, že jsem ochoten ustoupiti já. S radostí a bez jakékoliv mrzutosti; prostě kvůli časopisu. Neboť nemám dnešního dne žádných zkušeností redaktorských, nikdy jsem nic podobného nedělal, a moje zapracovávání by jistě mohlo býti časopisu na škodu. [...] A držím-li redakci přes tyto důvody, – činím tak proto, aby Orfeus nepadl. Byla by to ostuda, aby kvůli zcela osobní neshodě dvou lidí měla to odnášet tribuna mladého umění. [...] A těším se, velice se těším, až Ty přijedeš do Prahy, – neboť věřím, že Tebou poměr mezi mnou a Zdeňkem ozdraví anebo nabude definitivní formy, kde nebude mučivých nejistot, ale: ano, ano – ne, ne.⁸⁷⁵

Kalistovo vnímání sporu

V Kalistových dopisech Píšovi se vylíčení celého sporu objevuje poněkud překvapivě až začátkem června. Kalista totiž původně plánoval právě začátkem června Píšu navštívit v Písku a vylíčení stavu věci zřejmě chtěl nechat až na osobní rozmluvu. Nakonec se však pro nedostatek finančních prostředků musel tohoto plánu vzdát a celou věc přiblížil Píšovi v dopise psaném krátce po Wolkerově odjezdu do Trenčianských Teplic. Protože jde asi o nejobširnější popsání celého sporu, a to nejen z Kalistovy strany, navíc, nepletu-li se, s výjimkou studie R. Ferklové zatím nikde neuveřejněné,⁸⁷⁶ zařazuji na toto místo obsírnější citát ze zmiňovaného Kalistova dopisu:

„Musím vlastně psáti o tom, proč jsem k Tobě chtěl jeti. Jiří velmi nelibě nesl některé výtky, které jsem učinil ‚Svatému Kopečku‘. O některých formálních už asi víš, sám jsi je slyšel, ale měl jsem výtek mnohem více a zásadnějších. A celá věc se mne dost nelibě dotkla. Musil jsem upustiti od uveřejnění své (velmi mně milé) básně ‚Přátelé‘. ‚Svatý Kopeček‘ a ‚Přátelé‘ byli si tak očividně příbuzny [sic!], že nebylo možno to popírati. A jestliže Jiří otiskl

⁸⁷⁵ J. Wolker A. M. Píšovi, 1. června 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 472–473.

⁸⁷⁶ FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 66. R. Ferklová zde dopis datuje „někdy okolo 19. května“. Podle pracovního seřazení korespondence Kalisty s Píšou je však zřejmé, že Kalistův dopis byl psán bezmála o tři týdny později – 8. června 1921. Kalista v tomto dopise totiž Píšovi oznamuje, že ruší svůj plán „zítřejší“ návštěvy Písku. Tu původně plánoval uskutečnit 9. června.

„Svatý Kopeček“, jehož datum, jak víš, je o měsíc pozdější než datum „Přátel“ dříve než já svoji báseň, nemohl jsem než svoji básničku zavřít do stolu a říci: Requiescat in pace. Nemohu přece někomu vykládati, že moje básnička je zcela neodvislá od Svatého Kopečka. A jestliže mi Jiří vykládal, že on sám mi dosvědčí prioritu mé básně, bylo to snad až směšné. – Je jisto, že Jiří tvořil svoji báseň pod velmi silným vlivem prvního zpracování „Přátel“, jež jsem Ti kdysi (třeba neúplně) poslal. To sám nepopíral. Tím mu nikterak neublížuji a nechci ublížiti. [...] Ale tento vliv je příliš znatelný. Vytkl jsem to Jiřímu přímo. Ne ovšem nijak domyšlivě. Upozornil jsem ho na to. [...] Ale Jiřího moje poctivá a přímá rada přece jen trochu zamrzela. Neříkal sice nic, ale za pár dní vybuchl: vyčetl mi náhle úvod, který jsem chtěl k „Ráji srdce“, vyčetl mi moje rady a nakonec mi vyčetl, že dělám kapitána generace. Byl to velmi prudký výbuch a Jiří ho ihned litoval, protože viděl, že přestřelil. Mně se ovšem to dotklo tak, že jsem ihned vzdal se redakce Orfea. Nepřál jsem si, aby výtky, že chci dělati kapitána generace, měla sebemenší opodstatnění. Jiří pak – ne ovšem, že bych tak byl chtěl – ocitl se v úzkých. Jeho mínění o „Orfeu“ znáš. A pak přišel jeho výlet na Slovensko. Kdyby byl měl na starosti „Orfea“, byl by nemohl odjet. A už předtím cítil, že mi ublížil. Nechtěl jsem mu kaziti radost z pobytu na Slovensku, a proto jsem mu slíbil, že „Orfea“ do 15.–17. června povedu sám a pak s ním. Musím Ti ovšem také říci, abys mi dobře rozuměl, že tím, že jsem se vzdal redakce „Orfea“, nepřestal jsem pomáhati, kde jsem mohl. Nechci, aby ona celkem naprosto bezvýznamná kontroverze vrhla nějaký stín na náš poměr. Ale výtky kapitánství generace, kterou už Jiří dávno odvolal, mne přeci jenom pálí. Snad bude opravdu lépe, když za redakci budu státi všemi svými silami, kde bude potřebovati, ale do rozhodování o listě se nebudu plést. Byli byste pak v redakci tři: Ty, Rykr a Wolker. Rozuměj: my se máme s Jiřím zase stejně rádi. Snad jsem já také přespříliš „Svatému Kopečku“ vytýkal, třeba jsem to dělal z poctivého a upřímného srdce.“⁸⁷⁷

Z Kalistova vylíčení situace vyplývá, že celý konflikt proběhl v několika fázích: jednak nejprve jako spor o „Svatý Kopeček“ a jeho závislost na „Přátelích“, a to zřejmě ještě před Pišovou návštěvou Prahy, jednak později jako ryze osobní spor o Kalistův „vůdcovský“ vztah k Wolkerovi a ostatním generačním druhům, prolínající až do redakce *Orfea*. Pokud jde o první záležitost, rekonstrukcí dochovaných pasáží Kalistových „Přátel“ jsme ukázali již výše, že „Svatý Kopeček“ je na nich motivicky i formálně dosti závislý a priorita v uvedení žánru pásma do české poezie tak měla patřit Zdeňku Kalistovi, kterého Wolker se „Svatým Kopečkem“ – byť šlo o báseň umělecky komplexnější a cennější – vědomě obešel.

⁸⁷⁷ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [8. června 1921; Můj milý Toníku! Ty si teď asi myslíš, že zítra přijedu k Tobě do Písku], s. [3–4].

Zatím však, nepletu-li se, nebylo dostatečně poukázáno na to, že spor o „Svatý Kopeček“ svým způsobem způsobil i pád *Orfeje*, na jehož redakci oba přátelé v rozhodující fázi jeho existence ztratili dočasně zájem. Snad i proto byl učiněn pokus vypravit další číslo časopisu z Brna prostřednictvím F. Götze a jeho přátel.

Nejzásadnější je však Kalistovo svědectví o výtce „kapitánství generace“, kterou po něm Wolker hodil. Ta je symptomatická jak pro vzájemný vztah obou mladíků, tak pro dokreslení psychologického profilu Z. Kalisty. V květnu 1921 už bylo zřejmé, že Wolkerův *Host do domu* vyjde dříve než Kalistův *Ráj srdce*, a koneckonců dříve než „Přátelé“ vyšel i „Svatý Kopeček“. Wolker tak mohl – nejspíše oprávněně – pociťovat, že začíná Kalistu umělecky přerůstat a že mu jeho spolubydlící začíná určitým způsobem překážet v dalším vývoji. Snažil se proto ze svého – pokud jde o pozici v soudobém literárním životě – původně podřízeného postavení vůči Kalistovi emancipovat, což se neobešlo ani bez zmiňovaných osobních kontroverzí. Jeho další umělecký vývoj však již zároveň začínal směřovat k baladě a proletářské poezii a s Kalistou se tak na jaře 1921 začíná rozcházet i umělecky, což ostatně traktuje i v dobových dopisech. „Svatý Kopeček“ a Wolkerovo chování okolo něj však celý konflikt urychlily a vyhrotily.

Byť se Kalista ve svých pozdějších pamětech i v dobové korespondenci výtce „kapitánství generace“ brání, domnívám se, že získat v mladé literatuře co nejvýznamnější postavení bylo jeho více či méně skryvanou ambicí a nelze mu upřít ani snahu stanout v čele nějakého literárního uskupení svých generačních soupeřů. V roce 1920/21 se o to snažil jak v Uměleckém klubu, tak ve *Dni* či *Orfeu* nebo dokonce v *Clarté*, zároveň se jako jediný snažil zformovat v sevřenější uskupení volný čtyřlístek Kalista–Píša–Wolker–Kadlec. Ani v tomto roce, ani ve svých pozdějších pokusech o založení literárního uskupení pod svou egidou však nikdy dlouhodobě úspěšný nebyl. Snad to bylo i pro jeho určitou náročivost a pedanterii ve vztahu k druhým, která prosvítá jak z korespondence s Wolkerem, tak s Píšou citované porůznu v textu. Wolker a Píša byli zřejmě prvními Kalistovými „učedníky“, mladými básníky, kteří Kalistovým prostřednictvím navazují první literární kontakty a otiskují své práce. Kalistovi přitom nelze upřít, že se ochotně snažil svým přátelům vypomáhat ze všech sil a v řadě záležitostí byl svým přátelům a známým na začátku literární dráhy více než prospěšný. Kalistův vztah k nim však byl zřetelně asymetrický a jeho rádcovství a napomáhání mohlo být – a také často postupně bylo – vnímáno jako direktivní vůdcovství. Jak Wolker, tak Píša svého původního „mistra“ nakonec přerostli a z jeho vlivu se emancipují. V jejich případě byl vzájemný rozchod zřejmě nejmotivnější, jak již bylo či bude ještě ukázáno. V budoucnu je budou následovat i další – Berák, Hradec, Landa, Holan aj. I

tyto skutečnosti napovídají své o lidském profilu Zdeňka Kalisty. V tomto momentě se však dostáváme již příliš na rovinu psychologie a subjektivních spekulací.

Pro úplnost uveďme ještě reakci A. M. Piši na Kalistovo vyličení konfliktu. Ten oba přátele vyzývá ke kompromisu, byť se ve svém hodnocení celé věci staví stále ještě spíše na stranu Kalistovu: *„Byl jsem informován s obou stran. A výsledek: prvotní chyba ležela snad v tom, že jste spojovali literární projev, jeho charakter se svým přátelstvím. Lépe: že příbuznost tvůrčího projevu položili jste za jeden z hlavních základů své přátelské pohody. Ale snad to tak musí býti vždy. [...] Je to důležitá věc tvůrčí psychologie, týkající se jedinečných okamžiků, kdy se cesty dvojí, aby rozmnožily bohatství a krásu tohoto světa. – Váš tvůrčí rozchod vybil se potom i v oblasti Vašeho životního přátelství. Wolker si musil počínati jistě velmi temperamentně, vytkl-li Ti aspirace na kapitánství generace. A snad nemohl jsi učiniti nic jiného, než jsi učinil: vzdáti se redakce Orfea. Ale nesmíš pustiti také list s myslí. Myslím, že by nebylo dobré, kdyby utrpěl Vaši přechodnou neshodou [...] S odstupem nevypadá Tvá kontroverse s Wolkerem nějak hrozně. Vyšlo se ovzduší rozchodu a teď jsou cesty asi jasné a volné. Tys mu asi poněkud důrazně mluvil k Svatému Kopečku (a měl jsi k tomu zásadní důvody a přirozenou chuť uplatnit svůj osobní názor), kdežto Wolker zas vybuchl velmi neprozřetelně a neuvážlivě. Jste oba dobří lidé a rozejdou-li se dva umělci, nechť aspoň ti dva dobří lidé zůstanou spolu. Pokoj buď s Vámi.“⁸⁷⁸*

Krátce se ještě zmiňme o Kalistových interpretacích celého sporu v jeho pozdějších wolkerovských textech. V chronologicky nejstarším z nich, *Kamarádu Wolkerovi* (1933), líčí Kalista celý příběh v podstatě smírně a příčinu konfliktu vidí v zásadě jen v paralelním využití téže básnické formy: *„Pochopil jsem, že se tu jednalo spíše o krok, který jsme učinili oba současně, a že konflikt, k němuž došlo, byl prostě důsledkem toho, že jsme oba při svém zpětném obratu šlápli na totéž místo. Věc visela skoro, řekl bych, ve vzduchu tehdy. I Svata Kadlec [...]“⁸⁷⁹* Jaro a léto 1921 zde Kalista líčí dosti idylicky a nekonfliktně. Příčiny neshod mezi sebou a Wolkerem v této knize Kalista vidí až ve Wolkerově sblížování se s Devětsilem na podzim 1921 a vzájemný rozchod datuje až do zimy následujícího roku.

V pamětech *Po proudu života*, psaných v závěru 50. let ve vězení, je již Kalista konkrétnější: *„Wolkerova báseň mi na první pohled připadla jako jakási odlika mého Růžence.“⁸⁸⁰* Ani zde však nevnímá konflikt o „Svatý Kopeček“ jako zásadní pro budoucnost jejich vzájemného vztahu: *„Byli jsme téhož vyznání uměleckého. [...] Byli jsme téhož vyznání*

⁸⁷⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [11. (?) června 1921; dopis č. 52], s. [2–3].

⁸⁷⁹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 86.

⁸⁸⁰ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 642.

politického [...] Ba řekl bych, že jaro 1921 ještě utužilo, bylo-li co možno na našem přátelství ještě utužit.“⁸⁸¹ Svůj rozchod s Wolkerem zde Kalista vnímá jako pozvolný proces, odstartovaný „někdy o prázdninách 1921“, pokračující rozporným Wolkerovým přijetím Kalistovy přednášky na recitačním večeru v Prostějově v říjnu 1921 a vrcholící Wolkerovým vstupem do Devětsilu, přestěhováním se k Teigovi a sepsáním manifestu proletářského umění.⁸⁸²

Krátce po propuštění z vězení začal Kalista pracovat na edici své korespondence s Wolkerem, z níž se později vyvinula vzpomínková kniha *Přátelství a osud*, pro různě peripetie nakonec vydaná až roku 1978 v Torontu. Zde již Kalista píše v souvislosti se „Sv. Kopečkem“ o „ošklivém tichu“, „nervózním ovzduší“ či „podivném zvratu v přátelství“, spor zde však vnímá jako přechodný a uzavřený ještě před začátkem letních prázdnin.⁸⁸³

Teprve v Jiřím Wolkerovi Kalista přiznává, že spor o „Svatý Kopeček“ „byl počátek našeho rozchodu“,⁸⁸⁴ a to především pro závislost Wolkerovy básně na „Přátelích“: „Byl jsem velmi rozčilen, když po návratu do Prahy počátkem května 1921 mi Wolker dal přečíst svou skladbu a zároveň mi sdělil, že ji už – s překvapivou rychlostí – poslal S. K. Neumannovi pro Červen. [...] Řekl jsem Wolkerovi několik bezohledně otevřených slov [...]“⁸⁸⁵ Wolkerův krok přitom přímo označuje za „vlastní základ našeho odcizení“. Takto se při zpětném ohlednutí celý příběh „Přátel“ a „Svatého Kopečku“ jeví i dnes.

Vychází Host do domu (červen 1921)

Wolkerovým odjezdem do Trenčianských Teplíc a brzo na to i koncem školního roku se atmosféra mezi oběma přáteli načas uklidnila a o prázdninách se znovu měla rozprout poměrně čilá korespondence. V přípravě byly tři společné podniky: oslava Kalistova plnoletí na konci července v Benátkách, společné číslo *Června* pro čtyřlístek Kalista–Wolker–Kadlec–Piša a recitační večer v Prostějově, který Wolker chystal na počátek října. Ještě před

⁸⁸¹ Tamtéž, s. 645. Paměti psané bez přístupu k vlastnímu archivu však zejména pro období let 1920 a 1921 nejsou příliš spolehlivé, pokud jde o faktografickou stránku (např. Wolkerovu státnici Kalista klade až do června 1921 a své přestěhování Na Celnou již do poloviny ledna 1921, čímž se údajná délka společného pobývání s Wolkerem zásadně prodlužuje; nevzpomínal-li si Kalista na chronologii tohoto období již tak přesně či šlo-li o zkresení záměrné, nejsme dnes s to posoudit, zejména pak, chtěli-li bychom analyzovat jednotlivé případy).

⁸⁸² Tamtéž průběžně, zejména s. 666–674.

⁸⁸³ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 109–113.

⁸⁸⁴ Týž: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 25.

⁸⁸⁵ Tamtéž.

odjezdem na prázdniny však došlo k další významné události jak pro vzájemný vztah obou mladíků, tak především pro J. Wolkeru – v závěru června 1921 dostává Wolker první výtisky svého *Hosta do domu*.

Wolker je obdržel den před svým – a zároveň i Kalistovým – odjezdem z Prahy na prázdniny.⁸⁸⁶ Můžeme tak snad věřit i Kalistovu tvrzení, že po prvním výtisku pro rodiče věnoval Wolker druhý exemplář jemu,⁸⁸⁷ a snad i Kalistově vzpomínce na Wolkerovo nadšení z nově vydané knihy: „*Pamatuji si živě na toto dopoledne: [...] jak se z papírů vynořily cihlově červené, pěkné obálky knížky a jak Wolker na chvíli stanul nad stolem, na němž knížky ležely, se šťastným úsměvem. [...] Ani stínek závidosti nepadl v tu chvíli mezi nás. [...] A Jiří? Po krátkém zastavení nad knihami se vrhl náhle na mne a [...] hodil mne na moji postel a začal mne buchcovat. Odpověděl jsem mu přátelským kopancem a pak jsme se oba vzali za ruce a začali jsme bláznivě po pokoji tancovat. Jako bez rozumu. Jako malé děti.*“⁸⁸⁸

Nejstarší Kalistovu reakci na *Hosta do domu* zaznamenáváme v prvním z jeho prázdninových dopisů Píšovi. Kalista zde zároveň resumuje svůj názor na spor s Wolkerem. Celou věc již nahlíží v zásadě smírně a *Hosta do domu* přijímá uznale, byť zároveň o něm mluví jako o překonané tvůrčí etapě: „*Z Tvého posledního dopisu soudím, že hledíš na naše přátelství – moje a Jiřího – jako na věc buď mrtvou, nebo důkladně změněnou. Psal jsem Ti jistě, jak se mne dotkla prudkost Jiřího. Ale nebudu přece pro takové hlouposti kaziti nebo kaliti něco tak krásného. Brnčeli a bzučeli jsme na sebe sice chvíli, ale vše se dá srovnati v dobrém a srovnalo se. Jiřího knížka se mi líbí. Někde je sice trochu přesládlá (tak se nám to už dnes zdá), ale v celku je to kniha jeho a to je hlavní. Kniha poctivá, jež nese nejenom klady, ale i nebezpečí a místy i negace mladé tvorby. Má jistě svůj fond, pravděpodobně mnohem rozsáhlejší a šťavnější, než je můj, záleží jenom na tom, co a kdy z tohoto fondu vytěží. Také si myslím, že Jiřímu bude nyní zápolit o další zmužnění v tvaru i formě. Je to mrtvé. Idylism už nechceme.*“⁸⁸⁹

I Píša přijal Wolkerův debut dosti kladně a zároveň začíná psát jednu z prvních recenzí o něm, kterou později uveřejnil v Neumannově *Červnu*: „*Knížka se mi velmi líbí. Budu o ní psát s radostí a jakousi vážností. Doma jsem ji toliko zběžně prolistoval, a jak pravím, činí na*

⁸⁸⁶ J. Wolker A. M. Píšovi, 1. července 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 474.

⁸⁸⁷ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 116. Tamtéž uvádí Kalista dedikaci ve tvaru „*Příteli a básníku Zdeňkovi*“, zatímco v pamětech jen „*Zdeňkovi*“ (srov. týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 645–646.).

⁸⁸⁸ Tamtéž, s. 645.

⁸⁸⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek července 1921; *Můj milý Toníku, máš pravdu, vyčítáš-li mi*], s. [2].

mě velmi krásný dojem. [...] Dle mého soudu nejen slibuje mnoho v budoucnosti, ale již v přítomnosti mnoho poskytuje.⁸⁹⁰

Zároveň Píša s potěšením kvituje i uklidnění sporu mezi oběma svými básnickými druhy: „Raduji se z toho, že jste se s ním smířili. Trpěl jsem tím, že jste přechodně ‚na sebe bručeli a bzučeli‘, ale že bych se domníval, že Váš rozkol je definitivní – to myslím, že pravda není a vyčetl-lis to z mého dopisu – buď jsi nečetl dobře anebo ještě spíše já sám špatně jsem se vyjádřil. Naopak: pokládal jsem to za přehánku, způsobenou Vaší [? nečitelné – VM], jež se zdála ovšem poněkud prudší a zejména Kadlecem byla mi poněkud tragicky líčena.⁸⁹¹ A buď ubezpečen, že mimo Vás dvou z Vašeho smíření nikdo více se neraduje než já sám. Jak jsem Ti psal: kdyby Vaše roztržka se stala definitivní, zviklalo by to ve mně víru v sílu a velikost přátelství v životě.“⁸⁹²

Vydáním *Hosta do domu* se tak přece jen dočasně poněkud otupilo vzájemné napětí mezi Kalistou a Wolkerem a naopak Kalista se snaží přispět kladnému kritickému přijetí Wolkerovy knihy, čímž by zároveň určitým způsobem připravoval cestu i pro kladné přijetí svého *Ráje srdce*. Jeho referát, původně plánovaný do *Lidových novin* a Wolkerem korespondenčně schválený,⁸⁹³ nakonec vyšel až počátkem září v *Prameni*.⁸⁹⁴

Kalista tuto recenzi zakládá poněkud programově a počíná srovnáním poezie nové generace s poezií jejích předchůdců, zejména S. K. Neumannem. Wolker dle něj na rozdíl od Neumanna „mluví k věci, zpokorňuje se, aby vyhledal vnitřní vztahy mezi sebou a věcmi“.⁸⁹⁵ Oproti Neumannovi, který děj v básni údajně využívá k prostému souřadění obrazů, užívá Wolker děje k aktivizaci určitých obrazů a snaží se nalézt „vnitřní hlas věcí“. Ve velmi pochvalném referátu Kalista Wolkerovi vytýká prakticky jen poněkud náhodné uspořádání jednotlivých básní v celek.

⁸⁹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek července 1921; dopis č. 56], s. [5].

⁸⁹¹ Kadlecovy dopisy Píšovi bohužel nejsou k dispozici.

⁸⁹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek července 1921; dopis č. 56], s. [5–6].

⁸⁹³ J. Wolker Z. Kalistovi, 15. července 1921; citováno dle citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 394. O *Hostu do domu* nakonec v *Lidových novinách* referoval až v říjnu Karel Čapek. V dopise Wolkerovi Kalista vysvětluje pozadí sepsání svého referátu o *Hostu do domu* následovně: „A jestli se Tobě bude zdát, že jsem Tvé knížce třeba málo, ale přece jen ublížil, omluv mne tím, že se to nestalo ze srdce zlého, ale ze srdce, které ji mělo velmi rádo. Na tom, co jsem napsal, bych mohl však nemnoho změnit. Chtěl jsem Tě pochopit, vystopovatí základy Tvého duševního dění – a pochopením přiblížit si Tě ještě více, než jsi mi byl. Pamatuješ se, jak vzájemným ujasňováním si svého tvůrčího postavení, vzájemnou snahou pochopit se jsme se několikrát tak krásně sblížili?“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, [první půle července 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 119.).

⁸⁹⁴ KALISTA, Zdeněk: Wolker, Jiří: *Host do domu*. *Pramen* 2, 1921, č. 8/9, 10. 9., s. 420–421.

⁸⁹⁵ Tamtéž, s. 420.

Velmi podobně pojal svou recenzi *Hosta do domu* i Píša – i on začíná vymezením se vůči poezii civilistické a na Wolkerově sbírce oceňuje především snahu o postizení vnitřní podstaty věci: „*Pozorujeme soustředěný pohled, upjatý k vnitřní podstatě věci, budící jejich vnitřní hlas, dobrý či zlý, po jehož stopách se dostaneme k člověku.*“⁸⁹⁶ Na rozdíl od Kalisty pak Píša zdůrazňuje ve Wolkerově debutu ještě dva momenty, které koneckonců i jeho budou do budoucna odvádět od Kalisty právě k Wolkerovi: konkrétnost a revolučnost Wolkerovy poezie.

V zásadě však kritické přijetí *Hosta do domu* Wolkerovými nejbližšími souputníky viditelně ukazuje vzájemnou příbuznost jejich náhledu na básnickou tvorbu v létě 1921. I Wolker byl s referáty svých přátel spokojený: „*Vidím, že doposud žádný z referentů (snad až na Čestmíra Jeřábka) nepronikl básně tak, jak jsem je napsal a jak, věřím, chápete je Ty a Píša.*“⁸⁹⁷ Následný vývoj však měl tuto přátelskou jednotu záhy rozbít.

Ve znamení rozlomu? (prázdniny 1921)

Prázdniny 1921 daly načas utichnout sporům mezi oběma básníky. Snad tomu napomohl i smířlivý rozchod nad nově vydaným *Hostem do domu* v závěru června. Od poloviny července se tak z obou stran znovu rozebíhá poměrně čilá korespondence. Přes všechny rozpory byl v prostějovském odloučení Kalista pro Wolkeru, pokud jde o informace o přijetí *Hosta do domu* i o budoucí literární plány, přece jenom stále osobou nejbližší. Wolker sice nakonec údajně pro nedostatek peněz nepřijel na oslavu Kalistových narozenin do Benátek,⁸⁹⁸ avšak korespondence obou přátel z letních prázdnin je až překvapivě prosta jakéhokoli stínu či napětí. Wolkerovy listy jsou dokonce snad ještě přátelštější než dříve. „*Vaše [tj. Kalistův a Pišův – doplnil VM] pozdravy vrátily mě k tiché a pevné důvěře, vklínily mě do bratrské řady, – mě, který jsem se cítil býti vyřazen do pusté prázdnoty,*“⁸⁹⁹ píše Wolker Kalistovi v polovině srpna a týž dopis zakončuje slovy: „*Jsmo vojáci společné země.*“⁹⁰⁰ Wolkerovy dopisy Kalistovi z prázdnin jsou dosti obsáhlé a četné, aniž by v nich byly pozorovatelné jakékoli stopy jarních rozmíšek. Přesto z nich zřetelně promlouvá další názorový posun, kterým Wolker v domácím prostředí procházel. Ve svém posledním

⁸⁹⁶ PÍŠA, A. M.: Jiří Wolker: Host do domu. *Červen* 4, 1921, č. 19, 1. 9., s. 267.

⁸⁹⁷ J. Wolker Z. Kalistovi, 5. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 124.

⁸⁹⁸ J. Wolker Z. Kalistovi, 15. července 1921; citováno dle téhož, s. 121.

⁸⁹⁹ J. Wolker Z. Kalistovi, 11. srpna 1921; citováno dle téhož, s. 130.

⁹⁰⁰ Tamtéž, s. 132.

srpnovém dopise tak Kalistovi poznamenává: „*Jsem zvědav, jak se po prázdninách setkáme. S jakými zisky a s jakými ztrátami. Myslím si, že jsem se hodně změnil. Pro tuto bolestnou změnu nemohu ani pracovat. [...] Přestávám být chlapcem a stávám se pomalu mužem. Ó, Bože, jak je teď každé slovo zodpovědné v mých rukách.*“⁹⁰¹

Určité napětí ve vzájemném vztahu tedy v průběhu léta 1921 zůstávalo skryto pod povrchem. V literárních záležitostech ještě Wolker spojoval svou budoucnost jak s Kalistou, tak se čtyřdohodou Kalista–Píša–Wolker–Kadlec, jak o tom svědčí jeho korespondence okolo vstupu do Literární skupiny či okolo recitačního večera, který plánoval uspořádat počátkem října v Prostějově. V souvislosti s ním bude ještě na jiném místě ukázáno, že Kalistu už však Wolker v srpnu a září zároveň vnímal jako osobu sobě z celého čtyřlístku nejvzdálenější. Konečně i v jednání o založení Literární skupiny mluví Wolker o „čtyřlístku“ jen jako o přátelském uskupení („*já a moji přátelé A. M. Píša, Zdeněk Kalista a Svata Kadlec*“),⁹⁰² zároveň však na tomtéž místě za svou osobu výslovně odmítá pevnější formalizované sepětí celé čtveřice: „*Nevystupujeme jako spolek, ale jako přátelé.*“⁹⁰³

O prázdninách již však zároveň nalezneme ve Wolkerových listech jeho mimoliterárním přátelům dvě poněkud uštěpačné zmínky o Kalistovi. První z nich pochází z dopisu Nezvalovu příteli Jiřímu Svobodovi, který se s Wolkerem skrze Nezvala sblížil na jaře téhož roku. Koncem července, v době, kdy Kalista s Píšou cestují po Krkonoších, mu Wolker píše: „*Už abych napodobil Kalistu, který teď právě cestuje po svých literárních přátelích v Československu a drží jim řeči o své dvojdimenzionální poezii.*“⁹⁰⁴ Tento dopis Svoboda přetiskl ve své vzpomínkové knize *Přítel Vítězslav Nezval* z roku 1966, kde si jej poprvé přečetl i Z. Kalista. Reaguje naň poněkud trpce ve studii *Jiří Wolker*, kde píše, že jej „*probudil z této značně sentimentální obluzenosti*“⁹⁰⁵ již se údajně jeho náhled na vzájemný poměr s Wolkerem v létě 1921 do té doby vyznačoval. Teprve nad tímto dopisem si prý uvědomil, „*že naše přátelství [s Wolkerem – doplnil VM] nebylo jen ten jas [...], že v mém líčení došlo [...] k bezděké deformaci obrazu.*“⁹⁰⁶

V návaznosti na tento Kalistův komentář přiřkládá tomuto Wolkerovu dopisu značný význam i R. Ferklová, která dovozuje, že se jím rozbila Kalistova iluze o idylickém

⁹⁰¹ J. Wolker Z. Kalistovi, 28. srpna 1921; citováno dle téhož, s. 135–136.

⁹⁰² J. Wolker Č. Jeřábkoví, 4. srpna 1921; citováno dle citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 396.

⁹⁰³ Tamtéž.

⁹⁰⁴ J. Wolker J. Svobodovi, 26. července 1921; citováno dle téhož, s. 568.

⁹⁰⁵ KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 8.

⁹⁰⁶ Tamtéž, s. 9.

mladickém přátelství s J. Wolkerem.⁹⁰⁷ Osobně si nemyslím, že by Kalista žil dlouhá léta v takovéto iluzi, a zmínku v dopise Svobodovi vnímám spíše jako Wolkerův povzdech nad vlastní prázdnotou kapsou než zásadní útok proti Kalistovi. Pro své novější wolkerovské práce však Kalista tuto zmínku nemohl ignorovat.

Důležitější však dle mého je ocitovat i krátkou zmínku z Wolkerova dopisu Ivanu Sekaninovi, jeho blízkému druhovi už z gymnaziálních let. Tomu koncem srpna píše o možnosti ubytovat na podzim 1921 v jiném uvolněném pokoji Na Celné – snad tom, kde nakonec skončí V. Nezval – Ignáce Kratochvíla, jejich známého z Prostějova, který ve společném podnájmu prý „neutralizoval by trochu Kalistu.“⁹⁰⁸

Z této i předchozí poznámky vidíme, že Wolkerův vztah ke Kalistovi byl od incidentu se „Svatým Kopečkem“ poněkud ambivalentní: Kalista sice zůstával jeho důvěrným literárním souputníkem, neměl však zájmu vstoupit s ním v užší literární spolek. Kalista zároveň zůstával i jeho spolubydlícím, avšak Wolker se snažil již předem zajistit si proti němu nějakou alternativu a nezůstat odkázaný jen na něj. Nemyslím si, že by za tímto stála jen Wolkerova neupřímnost ve vzájemném vztahu. Po zkušenostech s Kalistovým gubernantstvím z konfliktního soužití na jaře 1921 se Wolker snažil udržet přátelské styky i mimo okruh společných přátel svých a Kalistových u osob, které mu mohly být v potenciálních budoucích konfliktech oporou. Jeho poměr ke Kalistovi tak jako tak mohlo dále řešit ať již směrem k dalšímu pokračování přátelství, nebo naopak ke vzájemnému rozchodu znovu až jejich společné pobývání v Praze.

Literáti Kalista a Wolker – vzájemné vlivy

Sledování dynamiky vzájemného literárního vlivu Z. Kalisty a J. Wolker je relativně obtížné. Zatímco u Wolker máme k dispozici kritické vydání veškerých básnických textů a dokonce i přesnou dataci jednotlivých z nich, kterou si Wolker vedl ve svých rukopisných poznámkách, u Kalisty nám takovýto spolehlivý pramen chybí a při vzájemné konfrontaci jsme tak často odkázáni na dohady či nepodložená Kalistova tvrzení z pozdějších pamětí a vzpomínek.

⁹⁰⁷ FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 60–61.

⁹⁰⁸ J. Wolker I. Sekaninovi, 29. srpna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 549–550.

Zdá se být evidentní, že Kalista Wolkeru již před prázdninami 1920 nasměroval k četbě soudobé německé expresionistické literatury, jež částečně ovlivnila tehdejší Kalistovu „poetiku andělů“. Podobně Kalistovým prostřednictvím se Wolker, který neuměl příliš francouzsky, obeznámil se soudobou literaturou francouzskou, zejména unanimisty a Apollinaiem, „ *kterého poznal v určitých transformacích mé poesie,*“⁹⁰⁹ jak později Kalista vzpomínal. Zároveň nicméně nelze Kalistův vliv přeceňovat: Apollinaire, unanimisté a koneckonců i Ch.–L. Philippe patřili mezi literární mládež k dobově hojně čteným a recipovaným autorům. Wolker se s francouzskou poezií seznámil zřejmě z velké části též díky dostupným překladům, zejména Čapkovým. Ostatně i sám Kalista později vzpomínal, nakolik na Wolkeru zapůsobilo Apollinairovo „Pásmo“, jehož vydání si oba pořídili.

Vedle společných literárních oblíbenců Kalistu s Wolkerem viditelně sblížovalo i obdobné básnické směřování k primitivistické či naivistické literatuře: ve verších obou přátel se mísí dětské zdůvěřňování světa s religiózními a biblickými motivy, obdobná je i záliba v asonanci a melodičnosti verše. Je otázkou, nakolik tyto znaky postihují specifika pouze Wolkerovy a Kalistovy tvorby, neboť s většími či menšími výhradami bychom některými těmito znaky mohli tu s většími, tu s menšími výhradami charakterizovat poezii dalších mladých literátů této doby: vedle Kadlece a Píši minimálně též Seiferta, Hoffmeistera či Friče.

Za specifické spojnice tvorby Kalistovy a Wolkerovy z období 1920/1921, tj. z básní debutových sbírek obou básníků, bychom mohli prohlásit záměrné oslabování sémantické váhy adjektiva v básnických textech a určité společné motivické konstanty (andělé, motivy bílé a modré barvy či barev vůbec, čistoty, nevinnosti, pokory, motivy dětské/pohádkové⁹¹⁰ aj.). Kalista ke spojitosti své a Wolkerovy poezie později poznamenal: „*Ve verších, které mi poslal ze svého domova, jsem viděl, že se opravdu ocitl velmi blízko jak jejich představám, tak celé jejich intonaci: i u něho se začínali objeovati andělé, jejichž metamorfóza tak pobouřila některé čtenáře mých veršů, vystupoval zlidštělý Pán Bůh a ozývala se melodie připomínající dětské říkanky a koledy. Nebylo to naprosto nějaké epigonské sledování [...], ale přece jen to byl příklon, který mi naznačoval dosti zřetelně, že jdeme oba stejnou cestou.*“⁹¹¹

Jako velmi pravděpodobnou lze vnímat Kalistovu tezi o tom, že právě on nasměroval Wolkeru k zájmu o německý expresionismus, zejména díla o Waltera Hasenclevera a Maxe

⁹⁰⁹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 69.

⁹¹⁰ Kalista však v některých svých pracích svůj vliv na Wolkeru poněkud přeceňoval, např. když o dvou Wolkerových básních z jara 1920, napsaných ještě před otištěním „Andělů“, poznamenává: „*Cítíte tu zřetelně dech onoho infantilního primitivismu, ke kterému jsem byl dospěl ve svých básních: Wolker jako by znovu na chvíli se stal dítětem. [...] A ‚Větvička z kvetoucí jabloně‘ přichází konečně už s příznačným dvojejitetem, kterým se vyznačoval umělý primitivism našich počátků – ‚tichý‘ a ‚bílý‘.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 75–76.).

⁹¹¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 574.

Schneidera, teoretika německého expresionismu, „ *kterého jsem mu půjčil*“.⁹¹² Tyto texty evidentně patřily v létě 1920 k Wolkerově prázdninové četbě⁹¹³ a tvořily jeden z fundamentů rané Kalistovy a Wolkerovy poetiky, které se na podzim 1920 na bázi primitivismu začínají podivuhodně protínat: „*Nebyl to už jen vnější postoj chlapce jako v předprázdninových verších, nýbrž opravdové dětské oči, které se dívaly na svět právě tak jako já.*“⁹¹⁴

Kalistův vliv na Wolkera bývá často skloňován a koneckonců na něj vzpomíná i poměrně nestranný J. Seifert.⁹¹⁵ Nezval pak dokonce vzpomíná i na určité Kalistovo „poručnictví“ ve vztahu k Wolkerovi, proti čemuž se Kalista ostře ohradil ve svých pamětech: „*Z Nezvalových vzpomínek na Wolkera vyplývá také tiché obvinění, jako bych se já byl snažil dělat Wolkerovi jakousi literární guvernanku a pokoušel se rozličně jeho vývoj ovlivňovati. Naše srážka po Wolkerově návratu z velikonočních prázdnin 1921 je zachycena dokonce do jisté míry jako důsledek či projev Wolkerova rozhodnutí setřásti toto poručníkování a vedení ze sebe. Zkoumám-li však svoje vzpomínky se sebevětší kritičností, nenacházím v nich nikde ničeho, co by nasvědčovalo takovému mému postoji ke spolubydlicímu.*“⁹¹⁶

Domnívám se, že tu Nezval interpretoval celý spor o „Svatý Kopeček“ spíše optikou J. Wolkera. Kalista na podporu svých tvrzení uvádí, že do Wolkerových textů zasáhl jen ve dvou případech: kromě již zmiňovaného zkrácení závěru aktovky *Nemocnice* šlo prý ještě o drobnou úpravu později nevydané básně „Klíč“: „*Bylť Wolker právě až přes míru citlivý k jakýmkoli úpravám a zásahům do původní koncepce svého verše.*“⁹¹⁷ Již citovaná Kalistova korespondence s Wolkerem hovoří jinak: Kalista Wolkerovi příležitostně navrhoval určité korekce v jeho básních a lze předpokládat, že v osobním kontaktu tak činil častěji. Nakolik však šlo o „přátelské rady“ a nakolik o „direktivu“, nebude už nikdy nikdo s to určit.

Řada Wolkerových básní z období *Hosta do domu* byla inspirována společně strávenými chvílemi či místy a věcmi oběma známým. V *Kamarádu Wolkerovi* Kalista takto přibližuje mj. okolnosti či inspirace vzniku Wolkerových básní „Okno“, „Poštovní schránka“, „Návrat“, „Noční déšť“ či „Na svatého Mikuláše“.⁹¹⁸ Svým způsobem zbytečné je upozorňovat na společný motivický repertoár *Hosta do domu* a *Ráje srdce*, tj. na zálibu v modré a bílé barvě, náboženské motivy, anděly, koledy, námořníky, lodě, kytice, srdce,

⁹¹² Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 76–77.

⁹¹³ J. Wolker Z. Kalistovi, 4. července 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 50.

⁹¹⁴ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 77.

⁹¹⁵ SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 49–50.

⁹¹⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 643.

⁹¹⁷ Tamtéž.

⁹¹⁸ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 78.

oživlé Pány Bohy, vojáky z první války atp.). Tyto motivy snad zaznívaly v českém prostředí nejdříve a nejsilněji u Z. Kalisty, ale jeho generační souputníci (kromě Wolkeru ještě přinejmenším Seifert, Hoffmeister, Píša aj.) je užívali tak často, že tu snad ani nejde hovořit o nějaké časové prioritě, ale spíše o společném motivickém okruhu, z něhož mladí literáti nastupující po první světové válce čerpali. Nezval v této souvislosti vzpomíná přímo na „vyhánění andělů z ráje veršů“ mladých básníků jako určitou protireakci na až příliš nápadné využívání zmiňovaných motivů.⁹¹⁹

Nejblíže se Wolkerova a Kalistova tvárná metoda protnulý v době dokončování či čerstvě po uzavření jejich básnických prvotin, tj. v době jejich vrcholícího přátelství v závěru roku 1920 a prvních měsících roku následujícího. Tento fakt zřetelně ilustrující závislosti „Svatého Kopečku“ na „Přátelích“ zde již byla věnována patřičná pozornost. Tímto momentem se však začíná karta obracet: výraznější a svébytnější básnickou osobností z obou mladíků se stává bezesporu Jiří Wolker, Kalistův vývoj i kvůli opakovanému odkládání vydání *Ráje srdce* prozatím poněkud stagnuje. Kalista se dokonce stává přímým Wolkerovým epigonem, když se – dosti neúspěšně – krátce pokouší o baladu. V pamětech totiž vzpomíná, že k baladě se v květnu 1921 rozeběhl i on, skládaje balady „formálně [...] nepochybně vytříbenější“ jen „současně či krátce potom“,⁹²⁰ co s nimi započal Wolker. Tady však – domnívám se – Kalista poněkud nadsazuje význam balady pro svou tvorbu. Nejenom že žádnou z nich nezařadil do některé ze svých básnických sbírek, ale – nepletu-li se – veřejně publikoval snad jen dvě: ne příliš povedenou baladu s názvem „Vzdálení milenci“ a „Mrtvé námořníky“, v nichž se pokouší ztvárnit látku z cizího prostředí. Oba Kalistovy pokusy o baladu byly navíc publikovány až v létě 1922, tedy bezmála o rok později.⁹²¹

Shrňme tedy na závěr, že Zdeněk Kalista byl určitě velmi důležitou postavou pro Wolkerův vývoj zejména v období let 1920 a 1921 a že Wolker zpočátku získával pozice v literatuře jeho prostřednictvím a částečně též pod Kalistovým vlivem tvořil. Zároveň byl však Wolker natolik výraznou básnickou osobností, že Kalistu začíná záhy přerůstat a vydává se za vlastním básnickým tvarem. V tomto momentě se umělecké cesty obou mladíků nutně rozcházejí. Definitivní osobní rozchod a konec „nelidského přátelství“ měl přijít až v zimě 1922.

⁹¹⁹ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 87.

⁹²⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 668.

⁹²¹ Týž: Vzdálení milenci. *Čas* 32, 1922, č. 164, 16. 7., příl. Besedy Času, č. 29, s. 5–6 a týž: Mrtví námořníci. *Tribuna* 4, 1922, č. 140, 18. 6., příl. Nedělní besídka, s. 11.

Antonín Matěj Píša

„Jak vidíš, svěřuji se Ti se vším. Snad je to příliš dětinské – snad tě to obtěžuje a unavuje, ale – odpusť mi to již. Psal jsem Ti snad minule: koho mám než Tebe? Kdo mě tak dobře zná, kdo mě tak chápe a komu mám za tolik děkovat? Zdeňku Kalisto, věř mi, jsem upřímný: jsi můj nejlepší přítel.“⁹²²

A. M. PÍŠA Z. KALISTOVI, prosinec 1920

Školní rok 1920/1921 prožil A. M. Píša jako oktáván píseckého gymnázia. Již v minulé kapitole bylo naznačeno, že už v této době disponoval literárními kontakty v Praze a přispíval i do tehdejších literárních revuí (zejména *Cesty*) jako básník a kritik. Podzim 1920 měl jeho kontakty nadále prohloubit: nejbliže mu přitom v Praze stála trojice S. K. Neumann jako uznávaný a respektovaný vzor, pak, ač toto jméno zřejmě není příliš očekávané, je nutno uvést Josefa Knapa, s nímž Píša toho roku vedl velmi intenzivní přátelskou korespondenci jako s generačně nejbližším literárním kritikem, a zejména pak Zdeněk Kalista. Počátky jejich vzájemného vztahu jsme sledovali již v předešlé kapitole, roku 1920/21 jejich přátelství a spolupráce kulminovaly a dosáhly svého vrcholu. Ze vzájemné korespondence Kalisty s Píšou lze sledovat takřka den po dni nejen osobní i umělecký vývoj obou mladíků, ale i širší kontext růstu a zrání jejich literární generace.

Píša si v dopisech Kalistovi prakticky po celý rok zachovává pozici mladšího, uctivějšího druhu a k staršímu příteli vzhlíží se zřejmým respektem a úctou; z Kalistovy strany pokračuje jak sdílnost i ochota mladšímu příteli pomoci a všestranně přispět, tak i určité mentorství a náročivost, které charakterizují jeho povahu jako celek. Vzájemné korespondenční souznění se po celé sledované období zdá být takřka nerozvratitelné. K překvapivě rychlému rozchodu obou přátel dochází až po Píšově příchodu do Prahy na podzim 1921.

Kalista na Píšovu pozici v mladé literatuře počátkem podzimu 1920 později vzpomínal následovně: „Píša šel zřejmě nahoru. S. K. Neumann začal v Červnu a v Kmeni otiskovat nejen jeho básně [...], ale i první jeho pravidelné referáty, při nichž jsi ani nechtěl věřit, že to jsou první referáty teprve devatenáctiletého chlapce. O prázdninách 1920 zadal si soubor

⁹²² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [první polovina prosince 1920; dopis č. 27], s. [3].

svých prvních veršů. [...] Když někdy počátkem října 1920 byla do místnosti Akademie v Národním muzeu svolána obvyklá schůze mladých autorů [...], šel jsem tam za Píšu, a dosáhnuv, že za soutěžící byl do poroty zvolen pokrokovější F. V. Krejčí, navštívil jsem Krejčího v Právu lidu, abych ho upozornil na prvotinu přítelovu. Říkal jsem si, že to je jen počátek toho, co musím pro Píšu udělat.⁹²³

Píšova debutová sbírka *Dnem i nocí* shrnovala jeho verše z let 1919 a 1920. Jako u řady ostatních debutových sbírek Píšových vrstevníků bylo i její prosazení k vydání dosti komplikované. Možná ještě o to více, že již na podzim 1920 měl Píša připraveno jádro pozdějšího *Nesrozumitelného svatého* a svou předchozí tvorbu považoval i on sám za překonanou. Vydání *Dnem i nocí* se sice nechtěl úplně vzdát, ale zřejmě nebýt Kalistových zásahů, Píša by tuto sbírku nikdy nevydal.

Do soutěže Zeyerova fondu, jež byla navázána na Českou akademii věd a umění, Píša sbírku zadal v září 1920 na Kalistovo vyzvání. O měsíc později se Kalista, který do soutěže záměrně přihlásil svou starší sbírku, aby mohl ovlivnit složení hodnotitelů, účastnil volby tříčlenné poroty pro udělení ceny a dosáhl zvolení F. V. Krejčího, kterému by měla být moderní mladá poezie bližší než jiným kandidátům. Píšovi o tom 15. října psal: „Měl jsem strašlivou radost při zasedání v Akademii. Také jsem tam s emfází řečnil pro mladé umění a prosadil jsem u těch lidí [tj. mladých literátů, kteří obeslali soutěž svými rukopisy – doplnil VM] alespoň, že místo Boreckého zvolili Krejčího (F. V.) do poroty. Protože Krejčí pomohl kdysi Horovi k vydání knížky v Zeyerově fondu, mám jakousi naději také dnes, že přece pozná to, co je v umění dobré a nebude nám fedrovat nějaké dekadenty. Je zvláštní, že jsem konstatoval, že mne ti mladí lidé hodně znají. Alespoň podle jména.“⁹²⁴ Skeptický Píša si sice od tohoto kroku pro vydání své sbírky mnoho nesliboval, avšak alespoň o složení komise se v korespondenci živě zajímal. Po volbě poroty se však další osud sbírky *Dnem i nocí* z okruhu zájmu Kalisty a Píši načas vytrácí.

⁹²³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 587.

⁹²⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [15. (?) října 1920; Můj milý příteli! Ty se asi divíš], s. [1].

Nesrozumitelný svatý (podzim 1920)

„Také chci přepsati svou sbírku ‚Nesrozumitelný svatý‘ a poslati ji Kalistovi. Je to dobrý člověk. Hle, stará se o moje verše, jako by to byla jeho vlastní věc.“⁹²⁵

A. M. PÍŠA J. WOLKEROVI, leden 1921

V dopisech obou mladíků z podzimu 1920 se totiž prolínala mnohá témata, která byla či budou detailněji rozebrána na patřičných místech: Umělecký klub, *Den*, spory s Devětsilem, přípravy recitačních večerů aj. Pro nás budou na tomto místě nejzajímavější spíše informace o osobním a uměleckém zrání obou literátů, zejména pak o tvorbě Pišově, kterou Kalista mohl díky obsáhlým dopisům z jihu velmi podrobně sledovat. Poměrně detailně tak můžeme mapovat historii vzniku Pišovy asi nejznámější sbírky *Nesrozumitelný svatý*, kterou dle dopisů Kalistovi Piša na podzim 1920 považoval za svůj vlastní literární debut.

Poprvé se název nové sbírky a její stručná charakteristika objevují v Pišově listu z 22. října 1920.⁹²⁶ Plánovanou první polovinu sbírky měl Piša v této době již prakticky hotovou, avšak necelou desítku básní se mu dlouho nedařilo rozšířit o nová čísla. Nutno podotknout, že nakonec také *Nesrozumitelný svatý* do budoucna nedoznal výraznějších změn, vyšel prakticky v podobě z podzimu 1920 a obsáhl proti původnímu plánu „pouhých“ jedenáct čísel.

Tak jako leitmotivem dopisů Kalistových bylo neustálé odkládání definitivního uzavření *Ráje srdce*, dostává se pro změnu do listů Pišových jako velmi časté téma rezignace na vlastní básnickou tvorbu a nechuť v ní nadále pokračovat. Piša ze své osamocené pozice v jižních Čechách těžce nesl literární úspěchy svých vrstevníků, které jen dále zesilovaly a nahlodávaly jeho oslabenou sebedůvěru. Často tak Kalistovi oznamuje, že s básnickou tvorbou končí a žádnou svou sbírku nechce vydat. Počátkem prosince 1920 např. Kalistovi píše: „Ale ke konci rozhodnutí, získané po úporném boji: jsem nucen odvolati svoje rozhodnutí ohledně své knížky v edici *Dne*.“⁹²⁷ *Odpusť, ale A. M. Piša nevydá vůbec knížky básní. Nikdy a nikde. Jen, prosím Tě, buď tak dobrý, bude-li Tě někdy prosit, abys mu otiskl*

⁹²⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Piša J. Wolkerovi, 29. ledna 1921, s. [2]; inv. č. VI/737.

⁹²⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [22. října 1920; dopis č. 13], s. [3].

⁹²⁷ V edici *Dne* nazvané „Úroda“ plánoval Kalista vydat jak *Hosta do domu*, tak *Nesrozumitelného svatého*. Po brzkém pádu *Dne* však z celého projektu sešlo. O edici „Úroda“ více zde na s. 179–180.

*nějaký ten verš, neodmítej ho. Je to dobrý člověk, ale nemocný. Svět ho zranil a pochová!*⁹²⁸ Podobným Pišovým melancholickým výlevům, samo o sobě dosti hojným, čelil Kalista dosti direktivně a tvrdě: „*Víš, co mne rozčílilo? Tvůj asketism. Proč je to s tou knížkou? Já tu knížku jednoduše ohlásím a pak ji budeš muset vydat. Zde je přespříliš autokritiky. Nebo nedůvěřuješ edici? Krátce a dobře: Ty tu knížku vydáš. Bojuj znova!*“⁹²⁹

Závěrem roku 1920 Piša svou dočasnou krizi překonal a na Kalistovo naléhání se rozhodl na vydání *Nesrozumitelného svatého* pracovat aktivněji: „*Smířil jsem se už s tím, že tu knížku vydám. Řekl jsem si: vydává-li M. Jirko, vydává-li I. Suk, vydává-li Sl. Nezval, no, mohu to snad vydati též.*“⁹³⁰ Kalistovi však sděluje, že reálněji vidí možné vydání *Svatého* až v létě 1921, až jej poněkud rozšíří.

Nesrozumitelnému svatému je věnována i velká část Pišova štědrovečerního listu, v němž Piša Kalistovi pateticky přibližuje svůj aktuální poměr k této sbírce: „*Ale dám té knížce, co budu moci. Viděl jsem její nutnost, ale lekal jsem se jí. Byly to stíny z minula i z přítomnosti. A nyní roste ve mně zvolna veliká láska k ní. Veliká láska k nesrozumitelnému svatému na náměstí. Musím ho mít rád. Je tak sám. Lépe řečeno byl tak sám. Ale nyní už není. Ne, není. Svítí. A já Ti na něho něco prozradím, ale nikomu to neříkej. Ten svatý sestoupil na zemi. A já jsem asi před měsícem poznal, že je to sám Ježíš Kristus. Že je to 2 tisíce let zralé ovoce ze stromu kříže. Ježíš Kristus, který se obnovil, překonal a vykoupil v Karlu Liebkechtovi. To je tedy cesta, kterou jsem musel jíti, chtěl-li jsem snad vůbec ještě jíti. Ale přiznáš, že je určité rozhraní, lom. Já jsem totiž v těchto dnech vstoupil na horu Nebe. [...] Tam je to vše. Tam jsem já celý, jaký jsem a jaký musím být, než vstoupím do Země svaté. Tam je to vše: má největší láska, má největší nenávisť, můj [ne zcela čitelné – poznámka VM] kříž, celý můj osud. Bude to báseň plná mozolů, ssedlé krve, ran, ale také báseň nad všechny z mých (i nad Milou) horká a nepřemožitelná duchem své víry. Věřím o ní, že tam co slovo, to bude krystal mé krve. Bude to růženec, na němž se budu modlit vstupuje do země zaslíbené. To bude hrozná modlitba.*“⁹³¹

Kromě snížené dávky sebedůvěry charakterizuje Pišovy listy i opakovaně traktovaná vděčnost a obdiv k Z. Kalistovi. Po recitačním večeru pořádaném 2. prosince 1920, kterého se na Kalistovo naléhání Piša nakonec účastnil, svému příteli o svých dojmech z Prahy mimo

⁹²⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [6. prosince 1920; dopis č. 22], s. [2].

⁹²⁹ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [9. (?) prosince 1920; Můj milý příteli! Papír je trochu buržoazní], s. [3].

⁹³⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [17. prosince 1920; dopis č. 23], s. [1].

⁹³¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [24. prosince 1920; dopis č. 24], s. [1].

jiné píše: „*Ale nebál jsem se jí tolik, jako když jsem tam byl v létě. Byl jsem tam sám. Nebylo se o koho opřít. Chyběl mi bratr. Tentokrát se mnou po Praze chodil Zdeněk Kalista. Toť ten rozdíl: chodil se mnou člověk, o němž vím, že je mi nejbližší, chodil se mnou básník dobrý a silný. [...] Praha vůbec nemůže býti tak zlou, dovedou-li v ní žítí tací, jako jsi Ty.*“⁹³²

Obavy z vydání básní a *Strach z duše* (zima 1921)

Zima 1921 znamenala v životě Kalisty i Píši dobu významných posunů a změn, ovlivněných oboustranně zejména pádem *Dne*. Přitom ještě z kraje roku byla v dopisech přetřásána možnost vydat v knižní edici *Dne*, kterou chtěl Kalista v té době odstartovat a kam sháněl nabídky na možné svazky, nejen *Nesrozumitelného* svatého, ale i *Dnem i nocí*. Píšovi tak Kalistovým prostřednictvím svítla možnost vydání jeho starší sbírky, byť o správnosti jejího vydání nebyl zcela rozhodnutý: „*Zde Tě jednoduše rozdělím. Hořejší slova píšu Zd. Kalistovi jen jako redaktoru Dne a jeho edice. Navrhuji mu, jak vidíš, věc velmi povážlivou, aby vydal sešitek mých veršů, starých nejen časově, ale také obsahově. Tedy věc velmi riskantní, již dlužno velmi podrobně uvážit. A příteli Kalistovi, dobrému a laskavému, píšu, že bude nejlépe pustiti věc k vodě.*“⁹³³ Brzkým pádem *Dne* se však podobné úvahy vyřešily samy a v lednu je nadto v korespondenci zcela přehlušily diskuse nad podobou píseckého recitačního večera plánovaného na 27. ledna.

Počátkem února se u Píši znovu dostavily dočasné deprese: „*Byla to deprese, jež chorobně mě nyní stíhá po každé mé práci, již udělám. Zdá se mi, že prostě za nic nestojí, že bych ji měl hoditi do ohně, představuji si obličejte těch, kteří ať již útrpně anebo jízlivě si říkají: s tím Píšou to jde s kopce, vidím, jak již mě pochovávají.*“⁹³⁴ Oslabená sebedůvěra, jež prosvítala z jeho listů víceméně vždy, je nyní dohnána prakticky až na samou hranici, kdy Píša uvažoval o úplném konci své literární dráhy: „*Jsou to slova o mém tvůrčím [? ne zcela čitelné – poznámka VM] křižování, zrazují Ti v nich své nejbolavější intimissimum a prosím Tě pro všechno, co máš rád, abys to nikomu nezrazoval. A mám okamžiky nyní, v nichž se může státi něco velmi hrozného. Neumann dostane ode mne svazek knih, o nichž mi už nebude lze referovati, a ty dopis, v němž Ti oznamuji, že odložil jsem definitivně péro a že další život*

⁹³² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [17. prosince 1920; dopis č. 23], s. [6].

⁹³³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek ledna 1921; dopis č. 25], s. [4].

⁹³⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek února 1921; dopis č. 34], s. [1].

*vidím jen jako přelhostejnou cestu k lhostejné smrti. Je to ve mně vše nějaké uvolněné, ožralé a zmatené jako stádo dobytka v hořící vesnici. Hrozná. [...] Já dobře nevím, kam spěji. Příteli, podej mi stéblo, aspoň stéblo. Políbím Ti ruku. [...] A příteli Zdeňku, tohle není póza, ale já bych chtěl už opravdu umřít. Láska je těžká a co je láska než život?*⁹³⁵

V tomto citovém rozpoložení začal Píša pracovat na své velmi známé kritice Rutteho souboru esejů *Strachu z duše*, z níž vyrostl jeho asi nejvýraznější polemický střet z počátku 20. let. Poprvé se o ní zmiňuje v dopise Kalistovi z poloviny února a už zde tomuto textu přikládá do budoucna značný význam: „*Zároveň pracuji na své práci protirutteovské. Založil jsem ji velmi široce a programově. Věnuji se tomu celý, pokud mi lze [...] a snad to nebude nejhorší.*“⁹³⁶ Prakticky souběžně začal připravovat polemiku s Ruttem i Kalista. A i v jeho případě mělo jít o obsáhlejší text: „*Moje kritika a odsouzení Rutteova ‚Strachu z duše‘ bude velmi obsáhlá. Dělán si zatím jen poznámky. Bojím se, že z mé ‚kritiky‘ vyroste hotová kniha.*“⁹³⁷ Příčiny tažení proti Ruttovi můžeme spatřovat nejspíše ve společném slibu nepublikovat v *Cestě*, jejímž redaktorem právě Miroslav Rutte byl, který si členové čtyřlístku dali v lednu na recitačním večeru v Písku. Byl-li příčinou odmítavého vztahu k *Cestě* „jen“ její kulturněpolitický profil, nebo za celou věcí stál i nějaký rozpor osobní, nejsme už dnes bohužel s to identifikovat.

Zatímco Kalista svůj text nedokončil, nebo alespoň nikde nepublikoval, Píša pracoval na textu recenze i přes zdravotní problémy prakticky celou druhou polovinu února, přičemž se mu výsledný text velmi rozrůstal: „*Je to velmi dlouhé. A to se ještě velmi omezují. Jinak by z toho byla kniha, možná ještě tlustší než kritizovaný Strach.*“⁹³⁸ Finální verzi textu měl

⁹³⁵ Tamtéž, s. [3]. Zesílený patos prodchnul i následnou korespondenci obou v celé věci – Kalista Píšu povzbuzoval obdobně: „*A nyní několik slov co nejpříměji k Tobě. Píšeš jistě pod tlakem svého posledního zúžení. Nuže: vstaň! Je třeba, abys vstal. [...] Říkám Ti to ve jménu božím. Nelžu. Nechci lháti. Nemohu ani pochybovat. Jsem si Tebou jist. Ne už zmatené stádo, opilé stádo, ale tiší beránci. Zápasíš sám se sebou. Přál bych si, abych mohl v tom zápase pomoci. [...] Jakub zápasil s Bohem. Zápasíš s Bohem. Nepodlehneš.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [7. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Měl jsi říci, že jsem nehodný...], s. [3–4]). V polovině února Píša své depresivní stavy překonal: „*Vracel jsem se k svému náboženství ticha, k jistotě své pokory a dobra. Budu tichý a pokorný srdcem. Tys to tušil a tys to předvídal. Tys to viděl. Zástup bílých beránců se zvonci na hrdle jde mnou. Aleluja.*“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [13. února 1921; dopis č. 32], s. [2]).

⁹³⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [13. února 1921; dopis č. 32], s. [3–4].

⁹³⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Tvůj dopis jsem dostal včera ve středu zde v Praze...], s. [4].

⁹³⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [24. (?) února 1921; dopis č. 39], s. [1]. Vzhledem k významu, který Píša vznikajícímu textu přikládal, mu příliš nevdalo jeho odložení do prvních čísel nového ročníku *Června*, neboť se poněkud obával reakce Devětsilu. Ten by v něm prý mohl vidět plagiát Teigovy stati „Novým směrem“ (srov. TEIGE, Karel: *Novým směrem. Kmen* 4, 1920/1921, č. 48, 24. 2., s. 569–571; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 90–96.), nedávno vyšlé v *Kmeni*: „*Lituji přece jen*

nakonec Píša hotovou až koncem března: „Dopsal (lépe doopsal) jsem tu článek o Rutteovi. Bůh buď se mnou: ale až ho budeš čísti, ani se mi nesměj, ani se na mě nezlob!“⁹³⁹

Počátkem března se v korespondenci Kalisty a Píši znovu vynořuje *Nesrozumitelný svatý*, tentokrát v souvislosti s jeho uvažovaným vydáním v plzeňském Beníškově nakladatelství, kde se o něj nezávisle na sobě zasazovali Josef Knap⁹⁴⁰ i Zdeněk Kalista. Píša dokonce Knapovi svolil ke změně titulu – nově na *Svatý na mostě*. Kalisty se přitom poněkud dotklo, že ho o tom Píša neinformoval. Na jeho podrážděný dopis se Píša pokoušel zareagovat smírně s odkazem na nehotovost sbírky: „Nededukuj z toho tak dalekosáhlé dohady. Nemám totiž té knížky ani já. Je to stále jen několik počmáraných papírů. [...] Ale teď jsem si umínil, že o velikonocích to opíšu za každou cenu a v dubnu Ti to přivezu do Prahy. Slibuji.“⁹⁴¹ Navíc prý má nedostatek času a nedůvěru v úroveň sbírky, která dle něj jako celek nemusí držet pohromadě.

Básnická tvorba se prý totiž pro Píšu navíc od podzimu dostala zcela na vedlejší kolej: „Já tou knížkou poslední dobou vůbec nežil. Nepřikládal jsem jí rozhodně takové důležitosti jako Ty.“⁹⁴² Poslední dobou prý jen přemýšlel, že sloučí obě své sbírky pro vydání v jednu.

Z možnosti vydání sbírky právě v Beníškově nakladatelství Píša nebyl dvakrát nadšen, ale principiálně se jí nebránil: „Abych řekl upřímně, nejdu k Vrbovi zrovna 2x rád. [...] Ale tedy, prosím, řekni Vrbovi, že knížku u něho vydám. A Tobě děkuji mnohokrát za to, že jsi s ním o mě mluvil.“⁹⁴³ V tomtéž dopise Píša rozvažuje, jak svou sbírku vlastně koncipovat. Možnosti byly v zásadě dvě: protože prakticky vůbec nepočítal s vydáním *Dnem i nocí* v Zeyerově fondu, první alternativou pro něj bylo obě své sbírky sloučit v jednu, druhou pak

trochu, že nebudu moci článek o Rutteovi tisknouti ve zbývajících číslech Kmene, ač jinak je mi to velmi milé. To proto, že se totiž na některých místech velmi shodují s Karlem Teigem, totiž s jeho článkem v posledním Kmenu. A při jejich troufalosti bojím se, aby olympský Devětsil ústy svého Teigeho neprohlásil moji práci za plagiát. [...] Byl bych ho s to potom zabít. [...] Mimo to psal jsem to denně po jedné až dvou hodinách a mohu to psát – považ – v kuchyni. To neříkám proto, že bych tímhle velmi málo cudným způsobem chtěl ověšovat svou práci mučednickou korunou, bylo by to velmi málo vkusné – ale vždyť to říkám také jen Tobě, chci tím říci, jak jsou mi ty věci drahé a ani ne tak drahé, jako docela moje, jak by se mě tedy dotklo, aby pan Karel Teige přišel a prohlásil: Píša mě vykrad, Píša vykrad Devětsil. [...] Zápasil jsem ještě, když jsem psal. Ale nevíš, jak jsem nyní vnitřně a programově jist, nezviklatelný. Jediný, kdo mohl vésti vážnější útok na pevnost mých tvůrčích zásad, byl dr. Rutte. Útok vážnější ne ani tak svojí vahou, jako chytrostí, úlisností svých vývodů. A ten útok jsem odrazil. Stojím pevně.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec února 1921; dopis č. 36], s. [3–4].)

⁹³⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [25. března 1921; dopis č. 40], s. [2].

⁹⁴⁰ Knap před odjezdem do zahraničí pobýval v březnu několik dní u Píši v Písku. Úvaha o vydání *Nesrozumitelného svatého* u Vrby tak zřejmě pochází od něho.

⁹⁴¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [6. (?) března 1921; dopis č. 37], s. [2].

⁹⁴² Tamtéž.

⁹⁴³ Tamtéž, s. [3].

doplnit stávajících 11 básní pro *Nesrozumitelného svatého* o dalších cca deset. Proti první hovořila nesourodost obou celků, proti druhé prakticky to samé – Píša se obával, bude-li s to ještě v duchu veršů z podzimu 1920 pokračovat. Sám v tomto ohledu evidentně neměl jasno, a tak se s prosbou o radu obracel na Kalistu: „*A prosím Tě tedy nyní, drahý, pomoz mi, porad’; dávám osud oné knížky z velké části do Tvých rukou. A Vrbovi tedy, prosím, oznam, že knížku na podzim u něho vydám. A Ty buď tak dobrý a řekni mi vlastně, jaká ta knížka má být, jak má vypadat, co mám do ní dát. Brzy Ti odpovím, prosím Tě, odpusť, že Tě obtěžuji, odpověz mi také v brzku.*“⁹⁴⁴ Kalista se jednoznačně přikláněl k druhé variantě a *Dnem i nocí* Píšovi radil už vůbec nevydávat: „*Ke knize vydávané musíš mít poměr dneška, ne poměr včerejška, relatio temporis perfecti. Ten poměr u ‚Nesrozumitelného svatého‘ i přes Tvoji nedůvěru k němu přeci jen bude. A u knihy ‚Dnem i nocí‘? Ulož ji, jako já uložil to, co jsem napsal o loňských prázdninách.*“⁹⁴⁵ *Tato knížka by byla vyšla u Beniška. Ale nechci jí vydávati. Nemohu jí vydati. Bude dokumentem pro jiné, vzpomínkou pro mne.*“⁹⁴⁶

Píša se v celé diskusi nakonec přiklonil k tomu vydat na podzim u Vrby *Nesrozumitelného svatého* samostatně, na případné vydání *Dnem i nocí* však úplně rezignovat nechtěl, byť k tomu aktuálně neměl příliš reálných možností.⁹⁴⁷ O hodnotě svého *Nesrozumitelného svatého*, Kalistou opakovaně zdůrazňované, však Píša vytrvale pochyboval: „*Pravda, můj vývoj jde Nesrozumitelným svatým. Co do vývoje a toho, co jsem do něj jako člověk vložil, stojí nad sbírkou první. Ale jako umělecký, svézákonný celek, jako projev určité umělecké víry a slohové směrnice, který má být jistě plný a nejvýraznější, stojí bohužel pod*

⁹⁴⁴ Tamtéž, s. [4].

⁹⁴⁵ Tady Kalista mluví rukopisnou sbírku *První kniha: o lásce a spojení lidí* uloženou v PNP mezi jeho rukopisy. Žádnou z básní, které v ní jsou obsaženy, Kalista nikdy nikde neotiskl, což nám poněkud znesnadňuje její časové zařazení. Zřejmě se ale – navzdory Kalistově dataci z dopisu – jedná o verše předcházející „Andělům“, tedy z let 1919 a 1920, které možná zpočátku plánoval vydat, avšak později je zavrhl. Jen podtitul této sbírky („Láska“) Kalista později zamýšlel použít jako podtitul *Ráje* (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem obdržel Tvůj dopis], s. [2].).

O této sbírce se Kalista ve svých různých vzpomínkových textech zmiňuje de facto jen v souvislosti se soutěží Zeyerova fondu, v níž se nakonec podařilo prosadit k vydání Píšovo *Dnem i nocí*. Kalista sem údajně právě tuto sbírku zadal, aby jako účastník soutěže získal právo zvolit člena poroty. Později na tuto sbírku v souvislosti se soutěží Zeyerova fondu vzpomínal jako na „*starší svoji sbírku duhamelovsky laděných veršů, První knihu [...], o níž jsem si byl jist, že Píšovi nebude nijak nebezpečně konkurovat, a zadal jsem ji v posledním okamžiku do Zeyerova fondu také.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 156–157.). Vzhledem k tomu, že o této sbírce nenalzáme v jinak velmi obšírných a detailních vzpomínkových textech mladého Kalisty žádnou jinou zmínku, lze snad vyslovit domněnku, že v ní Kalista opravdu jen shrnul své básnické pokusy, psané zejména po příjezdu do Prahy na podzim 1919, aby je mohl zadat do zmiňované soutěže, a o vydání sbírky jako celku ani jednotlivých jejích čísel nejspíše nikdy vážněji neuvažoval.

⁹⁴⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. března 1921; Můj nejmilejší příteli! Právě jsem dopsal kratičkou legendu], s. [2].

⁹⁴⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [16. března 1921; dopis č. 38], s. [1].

*sbírkou první. To je poznání, ke kterému jsem došel. [...] Tedy jako výraz určitého slohu umělecké, jako tvůrčí architektonický celek stojí mi první sbírka výše než druhá.*⁹⁴⁸

Vydání *Dnem i nocí*, Píša v Praze (jaro 1921)

Začátkem dubna se v korespondenci také poprvé mihá možnost Píšovy cesty do Prahy, prozatím plánované na začátek května.⁹⁴⁹ Píša by se tak s Kalistou a Wolkerem společně viděl po více než třech měsících. Kalista se proto ihned pustil do čilé organizace Píšovy návštěvy: dohodnul společné setkání s Rážem, Tomanem, S. K. Neumannem a J. L. Fischerem.⁹⁵⁰ Do těchto plánů navíc v polovině dubna vstoupilo vyhlášení výsledků soutěže Zeyerova fondu: Píšova sbírka *Dnem i nocí* byla porotou vybrána k vydání. Melancholický Píša z toho však alespoň dle první reakce nebyl úplně nadšený: *„Děkuji Ti za Tvé blahopřání k tomu štěstí či neštěstí, – jak se to vezme – jež mě potkalo v Zeyerově fondě. Dozvěděl jsem se o tom již včera ze Zvonu. Také verše Beatrice Breskové budou vydány. Krásné sousedství, že? Myslím, že volba mé knihy je z velké části přičiněním F. V. Krejčího. [...] Píše o mé radosti. Ano, byla to v první chvíli radost, ale nyní zas odešla. [...] A i mně se počíná zdáti, že opravdovou radost budu mít teprve tehdy, až se dozvím, že vyjde Nesrozumitelný svatý. Od Vrby se toho už asi nedovím.*⁹⁵¹

Klíčovou roli F. V. Krejčího v celé záležitosti ostatně Píšovi potvrdil i Kalista: *„Děkovati za cenu Akademie nikomu nepotřebuješ. Krejčímu poděkuji za Tebe sám. A Klášterskému? Nebo Heritesovi? Myslím, že by to byla přílišná ironie, protože, dostal-li jsi cenu, dostal jsi ji jenom přičiněním Krejčího a se silnými rezervacemi těchto dvou minulých a zapadlých.*⁹⁵²

V dubnu 1921 si stáli Kalista s Píšou snad nejbliže – vzájemná korespondence je zcela proniknuta vzájemnou blízkostí, úctou a přátelstvím. Pro ukázkou ocitujme jen jednu patetickou ukázkou z Píšova dopisu: *„Neboť jedno je mi jasné: náš vzájemný poměr je pro mě*

⁹⁴⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [25. března 1921; dopis č. 40], s. [2].

⁹⁴⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 8. dubnu 1921; dopis č. 43], s. [3].

⁹⁵⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [1].

⁹⁵¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [22. dubna 1921; dopis č. 44], s. [6].

⁹⁵² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [23. (?) dubna 1921; Můj milý bratře! Neposlal jsem Ti ještě dnes ten dopis], s. [2–3].

*jediným známým, pevným a vlídným ostrovem v nekonečném moři budoucnosti. Viš, Zdeňku, je to skála pro mě. A na té skále vzdělám příští život svůj. [...] Hle, bratře, slunce svítí nám nad hlavami, zbožnou zmužilost v srdci, vedeme se za ruce, bratři v životě, spríznění osudem, jdeme, křižáci, dobýti Svaté země – Dojdem, nedojdem, ale půjdeme čistí a spolu. A ve jménu této víry a lásky pozdravuje Tě Tvůj věrný bratr Antonín*⁹⁵³

Úspěch *Dnem i nocí* však neměl na jaře 1921 následovat *Nesrozumitelný svatý*. Počátkem května bylo totiž jeho vydání v Beníškově nakladatelství s konečnou platností odmítnuto: „*Dnes mi jej Vrba vrátil. Ukáži Ti dopis, kterým to provází. Abych prý věřil, že učinil pro věc vše, co se dalo, ale že nemohl přiměti nakladatele k tomu, aby knihu vydal. Rozhodovalo prý zejména to, že Beniško již přijal 6 knih do svého nákladu pro tento rok. [...] Jen jsem si řekl, že N. sv. nechám nyní pěkně ležet a vůbec se o knihu starat nebudu. [...] Domnívám se, že se bude vskutku nejlépe vyjímati v zásuvce mého stolu.*“⁹⁵⁴ Jen na okraj poznamenejme, že Beniško tehdy o nabídky opravdu neměl nouzi: zatímco Wolkerovi připravoval k vydání *Hosta do domu*, o vydání své *Svaté rodiny* s ním v této době vyjednával mj. i Svata Kadlec.⁹⁵⁵

Šestáho května navštívil Píša dle předchozích domluv Prahu, a to v situaci, kdy mezi Kalistou a Wolkerem již propukl svár o „Svatý Kopeček“. Píšova návštěva v Praze nicméně proběhla ke spokojenosti všech zúčastněných, aniž by Píša tušil něco o propukající kontroverzi mezi svými kamarády, resp. aniž by se tato jevila nějak dramaticky, byť je dle pozdější korespondence jisté, že Píša právě za svého pražského pobytu „Svatý Kopeček“ poznal. Mladí básníci společně navštívili Tomanovy, S. K. Neumanna, A. Ráže, R. Medka⁹⁵⁶ i J. Horu.⁹⁵⁷ Zdá se, že ani Kalista, ani Wolker před Píšou zatím svůj spor o „Svatý Kopeček“ příliš neventilovali. Alespoň dle korespondence Píša na svou pražskou návštěvu vzpomínal velmi idylicky: „*Nesl jsem si v sobě domů skrytý tichý a dobrý ohniček v srdci. Víím, že by se nerozhořel nebýti Tebe a že bez Tebe zbylo by z něho jen trochu popele. Bylo mi krásně a dobře s Vámi, s Tebou a Wolkerem. A jsem hluboce přesvědčen, že by bylo vše jiné, kdybyste nebyli se mnou.*“⁹⁵⁸

⁹⁵³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [26. dubna 1921; dopis č. 45], s. [2–3].

⁹⁵⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [2. května 1921; dopis č. 46], s. [2].

⁹⁵⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 14. dubna 1921, s. [1]; inv. č. VI/685.

⁹⁵⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [9. května 1921; dopis č. 47], s. [3].

⁹⁵⁷ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 168.

⁹⁵⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [9. května 1921; dopis č. 47], s. [1–2].

Pišovo účtování (závěr jara 1921)

Druhá polovina května se u Piši nesla ve znamení blížící se maturity a frekvence jeho korespondence se přece jen touto dobou poněkud snížila. O propuknutí sporu Kalisty s Wolkerem byl Piša informován nejspíše až 17. května, a to zatím jen z Wolkerovy strany; v dopisech Kalistovi tak zatím pouze uvažuje nad budoucími cestami obou svých básnických přátel, které se dle jeho mínění po dokončení jejich prvotin budou muset ubírat jinými směry. Pišovi byla zatím zřejmě bližší cesta Kalistova: „*Wolkerův ‚Svatý Kopeček‘ vcelku se mi líbí; od Wolkerova samého dostal jsem dopis, který přišel asi o den nebo o dva dříve než Tvůj. Vypravuje tam o sobě, co chce a kudy asi půjde. Věřím, že jeho cesta je dobrá cesta, ač ovšem nikoliv jediná, a bojím se toliko, aby příliš nepropadl své lásce k věcem. Mluví o nich stále a zdají se téměř středem, kolem něhož se točí jeho tvůrčí osud. A přece my musíme stále opakovati, že naše prius je člověk a zase člověk. Nic více a nic méně. Svět musí být pln člověka a nikoliv pln věcí.*“⁹⁵⁹

Počátkem června napětí mezi Kalistou a Wolkerem vyvrcholilo Wolkerovým odjezdem do Trenčianských Teplic. Teprve tehdy celá věc – jak je blíže rozebráno jinde – pronikla i do korespondence A. M. Piši a Z. Kalisty. V polovině června Piša úspěšně odmaturoval a tím se mu konečně uvolnily ruce k úvahám o další literární práci: „*Chci psáti také nějaké verše. A bude to docela něco jiného než dosud, něco docela jiného než Ty i Seifert i Wolker (apropos: Wolkerův ‚Svatý Kopeček‘ jsem dostal při maturitě z češtiny) i Hoffmeister. Chci zužití všech zisků, k nimž jsem dospěl v Nesroz. svatém. Avšak tam přec měl jsem pošetilou a domýšlivou radost z obrazu, to nyní musí přestat. Budiž to nyní nesmírná radost z dobrého poselství, z citu, z konečné myšlenky věci osvobozující a vykupující. [...] Prostoupilo mě to uvažování a vnitřní chystání a náhle jsem si vzpomněl na Tvoji Píseň na začátku a viděl jsem, že tuhle jsme si nejbliže. To je asi to, co chci, třeba přirozeně poněkud jinak a třeba to také poněkud jinak vypadne. [...] A nyní se mi zdá, že tam jsi stál nejvýše jako člověk i jako básník. Říkal-li jsem kdy něco jiného, tož to asi dnes nebude pravda. Zůstal jsem u té básně, u její veliké a hluboké pravdy, u její čiré a svaté melodie.*“⁹⁶⁰

Znovu se Piša vrací též k úvaze o vydání *Nesrozumitelného svatého*, tentokrát v podobě zvláštního poprázdňinového čísla *Orfea*. O této možnosti spolu asi členové

⁹⁵⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [24. května 1921; dopis č. 48], s. [3].

⁹⁶⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [polovina června 1921; dopis č. 53], s. [2].

trojlístku mluvili za květnového setkání v Praze: „*S obdobím N. sv. jsem tedy již zúčtoval a přece bych rád, aby spatřil světlo světa. Vím, že u knihkupce není na to ani pomyslení [...] nezbyvá než svépomoc. A tu bych rád vzkřísil na podzim ten náš záměr s Orfeem. Totiž, že číslo Orfea by mohl vyplniti můj Nesroz. svatý s Rykrovými ilustracemi – snad by se mohl tisknouti ve zvýšeném nákladu a jako kniha by se mohl expedovati. – Rád bych to měl proto, že snad je to moje poslední veršová sbírka.*“⁹⁶¹ Orfeus však byl v této době téměř již živou mrtvolou – konečně ani Píša na jaře neposlal slibované referáty pro čtvrté číslo. Na vydání *Nesrozumitelného svatého* Píša ještě musel nějaký čas počkat.

Skupina bez členů (červen 1921)

Závěr jara ale také přináší první kontroverzi v dosud harmonicky se odvíjejícím poměru mezi Kalistou a Píšou. Jak již bylo zmiňováno, zesiluje Kalista v této době své úvahy o založení formalizované skupiny. Navzdory všem očekáváním je to právě Píša, u kterého z oslovených narazí asi nejvíce. Podívejme se proto na celou záležitost zevrubněji.

První konkrétnější návrh na formování skupinky se objevuje v Kalistově dopise Píšovi z počátku června 1921: „*Dnes se naskytla otázka, zda nemáme onu přátelskou spojitost, v níž jsme se ocitli, vnějškově manifestovati prohlášením se za sdružení, stejně jako ‚Devětsil‘. Nepotřebuji Ti jistě vykládati stinné i dobré stránky takového manifestování (nemám ovšem na mysli jen a jen manifest slovný, takový manifest mne udržuje dosud v nesmírné hrůze) jako sdružení. Sám jsem se původně této myšlence vyhýbal, ale dnes vidím, že je nutno ponderaci Devětsilu, jako skupení, vyvážit zase ponderací skupinovou. Nemohu Ti bohužel uváděti různá fakta, která mne vedla k mým závěrům. Ale prosím tě, abys o věci velmi mnoho uvažoval a napsal mi svoje mínění hned v příštím dopisu!*“⁹⁶²

Píša těsně před svou maturitou Kalistovi odpovídá překvapivě rezolutně a překvapivě odmítavě. Vedle svého údajného odporu k vytváření takovýchto spolků přitom poukazuje na nehluboké diference, které by tuto skupinu, zakládající se především na čtyřlístku, dělily od Devětsilu: „*Máme založit skupinu? Ptáš se mě, a pokud mluvím jen ze stanoviska individuálního, tož vezmi na vědomí mé rozhodné: nikoliv. Je to projev mého štítivého odporu k vnějšímu seskupování, odpor zvýšený ještě směšným vystupováním Devětsilu. [...] Mluvím-li*

⁹⁶¹ Tamtéž, s. [3].

⁹⁶² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek června 1921; Můj milý Toníku! Na mých 6 bolestných stránkách jsi odpověděl 1 ½ stránkou], s. [3].

se stanoviska toho, jenž kriticky sleduje a glosuje náš literární mladý ruch a dopřává mu hojného ohlasu v sobě, i tu musím odpovědět záporně. Neboť až na nehluboké difference nevím o ničem, co by nás patrněji odlučovalo od Devětsilu. Hlavní překážka leží v naivní ješitnosti a domýšlivosti jeho členů.⁹⁶³

Racionální Piša však pochybuje jak o smysluplnosti takového činu, tak překvapivě i o míře spojitosti básnické tvorby jednotlivých členů čtyřlístku: „Pokud se umělecké praxe týče, myslím, že Wolker Ti nebude v nejbližší době státi blíže než dejme tomu Hoffmeister, a mohu já říci, kam mě větry zanesou? [...] Abychom proti Devětsilu postavili druhý na stejné vratkých základech, myslím, že by bylo vyhánět d'ábla belzebubem. A koho vlastně bys chtěl do té skupiny pojmut?“⁹⁶⁴ Sám si tak jakoby začíná připravovat cestu pro samostatný postup v budoucnu a zároveň se tu zřetelně ukazuje, že Piša v této době odmítal Devětsil nikoli pro otázky programové, ale kvůli osobnímu poměru k jednotlivým jeho členům. Názor na ně si ale vypracoval na základě zprostředkovaných informací, které o Devětsilu získal buď z dobových periodik, nebo od pražských přátel, zejména pak od Kalisty. Nejsem si jist, zda s někým z devětsilských členů před příchodem do Prahy Piša vůbec kdy přišel do osobního kontaktu.

Kalista ve své odpovědi – v níž Pišovi zároveň detailně objasňuje pozadí sporu o „Svatý Kopeček“ – svůj původní návrh poněkud oslabuje a mluví jen o založení volného kroužku po vzoru sdružení francouzských unanimitů, nikoli o přísně organizované skupině: „Ostatně, nešlo by nám, resp. neměl jsem na mysli nic jiného nežli *cénacle* ‚Abbaye‘. Ovšem s poněkud jiným smyslem: k paralyzování ne duševního vlivu ‚Devětsilu‘, nýbrž k paralyzování jeho činnosti reklamně-propagační, monopolizující a vůbec více obchodní než umělecké. [...] Ostatně, upozorňuji Tě: Stejně jako kdysi mne, pak Wolkeru, snaží se Devětsil získati dnes ‚neujasněného‘ A. M. Pišu. [...] Teige Ti kouří silné kadidlo.“⁹⁶⁵ A prohlašuje, že

⁹⁶³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [6. (?) června 1921; dopis č. 51], s. [3–4].

⁹⁶⁴ Tamtéž, s. [4].

⁹⁶⁵ Tady Kalista nejspíše naráží na Teigeho stať „S novou generací“, čerstvě vydanou v *Červnu*. Teige v ní Pišovu kritiku Rutteho *Strachu z duše* označuje za „pronikavý rozbor“ a v závěru svého článku chválu Pišova textu dále zesiluje: „I on požaduje spolupráci umělcovu na stavbě nového řádu životního a vytýká generaci předcházející naprosté neporozumění době, povaze a zákonům životní i umělecké skutečnosti, způsobené vžilou a přežilou buržoazní individualistickou ideologií. [...] Jsem – doplnil VM] přesvědčen, že tato jednomyslnost není tak zcela náhodná a že sama o sobě je opět novým důkazem a potvrzením našich slov.“ (srov. TEIGE, Karel: S novou generací. *Červen* 4, 1921, č. 7, 20. 5., s. 106–108; č. 8, 26. 5., s. 124–126, a č. 9, 2. 6., s. 139–141; citát na s. 141; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 134–147; citát s. 147.). Teigeho až nečekaně nápadné oceňování Pišova textu pak jen zesiluje jeho zřetelné vymezení se vůči kruhu kolem *Orfea* z úvodu téhož článku: „Ještě toto: aby bylo ve všem jasno. Nejsem v *Obrazech a předobrazech* mluvčím skupiny několika výtvarníků a básníků seskupených kol *Orfea*, jak napsal p. V. N., nýbrž mluvčím skupiny zv. *Devětsil*, jež, patrně notoricky defetistická, chová

se staneš členem Devětsilu. Nebájím! Zatím se smějme! –⁹⁶⁶ Mezi možnými členy nově vznikající skupinky Kalista Píšovi kromě Wolkeru zmiňuje Beráka a Kadlece. Zatímco první prý s projektem souhlasí, druhý je k němu skeptický.

Píša však ve své replice založení skupiny i přes Kalistovy argumenty stále odmítá a trvá více méně na svém – spolek by prý byl primárně akcí proti Devětsilu, od kterého by se však světonázorově a umělecky lišil jen minimálně: „*Obchodně-propagační. Nebojím se toho slova. Naopak v té zátopě lžiidealismu jej velmi vítám. Ale uvaž prosím. Její činnost bude zřejmě proti Devětsilu. A čím vyvážíš teoretický fundament, jímž Devětsil podkládá svoji činnost obchodně-reklamně-monopolizující???* Pokud mě se týče, myslím, že jde spíše o názorové odstíny než o věci zásadní a hlavní. Ale to je ovšem prozatímni úsudek. Mám, bohužel, velmi málo času nyní myslit soustavně a vytrvale o těch věcech.

*To, že se stanovisko Devětsilu k nerozhodnému A. M. Píšovi změnilo, pokud vím, A. M. Píšou příliš nehne. Mé stanovisko k Devětsilu znáš. Počítá-li na mne p. Teige, tož habeat sibi. Měl-li bych vstoupiti do Devětsilu, tož by musel vypadat asi tak, jak to kdysi načrtl Neumann v Kmeni.*⁹⁶⁷ Můžeme tak pozorovat, že Píša již v této době nezaujímá vůči Devětsilu nějak zásadně odmítavý postoj, naopak v ideově-teoretické rovině s jeho programem celkem souhlasí. Jeho negativní vztah k Devětsilu je podmíněn víceméně „jen“ osobními antipatiemi. Z celého troj/čtyřlístku se zároveň Píša do Wolkerova jarního obratu asi nejvýrazněji zajímal i o politickou praxi komunismu a bylo mu tak nejspíše proti mysli dále tříštit síly mladé umělecké levice. Tady zřejmě hledejme podněty Píšova následného rozhodnutí řešit otázku, zda je prioritní politické přesvědčení, nebo volnost umělecké tvorby, ve prospěch první varianty, čímž se spolu s Wolkerem od Kalisty definitivně vzdálí.

Kalista v reakci na Píšův rezolutně odmítavý postoj k možnosti ustavení skupiny prozatím od svého záměru couvá: „*Máš snad pravdu. Přemýšlím o skupině dále. Ostatně, budu o tom mluvit s jinými. Psal jsem si o tom s Götzem. Götz je proti tomu. Upozorňuji Tě, že skupina nebyla mým plánem, že jsem ji nechtěl, nýbrž pouze jsem o ní přemýšlel.*“⁹⁶⁸

se defétisticky i vůči Orfeu. To jen mimochodem, aby snad nynější okruh spolupracovníků Orfea, stejně proměnlivý a nestálý jako charakter listu, neprotestoval, kdyby mu měly být imputovány naše revoluční teze, jež jsou mu cizí.“ (srov. tamtéž, č. 7, s. 107 / s. 136.). O pozadí celé věci nemáme bližší informace a zdá se, že Píša na tento první devětsilský pokus o přilákání své osoby zatím nijak nereagoval.

⁹⁶⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. (?) června 1921; Můj milý Toníku! Ty si teď asi myslíš, že zítra přijedu k Tobě do Písku], s. [4].

⁹⁶⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [11. (?) června 1921; dopis č. 52], s. [3].

⁹⁶⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina června 1921; Epistula ex Ponto], s. [2–3].

V polovině června Piša zdárně ukončil svá středoškolská studia, čímž si výrazně uvolnil ruce pro další literární aktivity, a k celé otázce založení skupiny se tak mohl vrátit ještě jednou a souvisleji. Ve svém prvním pomaturitním dopise Kalistovi Piša debatu o „kapitánství generace“ a skupině uzavírá. Otázku „kapitánství generace“ řeší vůči Kalistovi velmi vstřícně, uznáváje její spolu s Teigem za nejvýraznější generační osobnost: „*A aby bylo o tom kapitánství generace zcela jasno. Myslí-li se jím ten, kdo by chtěl přikazovat cesty, rozkazovat a vnucovat, první, kdo by se proti Tobě vzbouřil a s velitelského můstku Tě shodil, byl bych já. Ale podobných ambicí jsem u Tebe dosud nezpozoroval, jak se pamatuji. Ba domnívám [se – doplnil VM], že jsou Ti zcela cizí. Myslí-li se však pod pojmem ‚kapitán‘ ten, kdo cesty vyhledává, kdo na ně upozorňuje, kdo jejich dobro a pevnost sám na sobě zkouší, tu zasluhuje ne urážek a nenávisti, ale vděčnosti. A vedle Teigeho nevím, kdo z mladých měl by k tomu úkolu větší oprávnění ve své velké erudici a orientační bystrosti jako Ty. [...] Myslím (a tuším, že Ti svůj úsudek již podruhé dnes opakuji), že vše povstalo z pouhého nedorozumění, jež mělo málo věcného podkladu.*“⁹⁶⁹

V otázce skupiny však Piša zůstává neoblomný a na závěr si vůči Kalistovi dovolí až sarkastickou poznámku. Jde tak zatím o snad „nejrebelštější“ Pišův dopis: „*V tom je jistě jedna z příčin Vašich nedorozumění mezi tebou a Wolkerem, že člověk, přítel ztotožňuje se Vám příliš s názorem svým – Ale počítej prosím: Götz je proti, Kadlec je proti, já jsem proti, Ty jsi na vahách, bojím se, aby tu skupinu, již jinak přejí všeho zdaru, netvořil její inspirátor sám.*“⁹⁷⁰

Kalista na tento dopis dokonce neodpověděl, možná i proto, že se věnoval dokončování školních povinností, možná zčásti záměrně. Přetrženou nit korespondence tak začátkem prázdnin navazuje po cca dvoutýdenní pomlce znovu Piša. Pod dojmem čerstvě vydaného zvláštního devětsilského čísla *Června* přitom od svého odmítavého postoje ke skupině poněkud upouští. Vůči „propagačně zdatnému“ Devětsilu navrhuje na jejich straně postavit pravidelněji vycházejícího *Orfeu* a zároveň též zintenzivnit práci pro *Červen*: „*Co je se skupinou? 12. (Devětsilské) číslo Orfeu přinutilo mě, abych se tou věcí začal znovu obírat. A myslím, že její původce má potud pravdu, pokud jde o naši sebeobranu. Jisto je, že Devěsil by chtěl z moderní české tvorby učiniti vlastní monopol. A to je to hlavní, co jej v mých očích nejen zošklivuje, ale i zneuctuje. [...] Jisté je, že jejich počínání třeba postavit jisté meze vlastním vystoupením. [...] Almanach? Kde by se vzaly prózy pro něj? A kde nakladatel? Ale*

⁹⁶⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [polovina června 1921; dopis č. 53], s. [4–5].

⁹⁷⁰ Tamtéž, s. [5].

dalo by se o tom snad uvažovati. [...] neúčinnější zbraň nalézal bych však v Orfeu, v jeho častějším vycházení, čilejší stránce obchodní, větším proniknutí do veřejnosti a zásadové pevnosti a směrové výraznosti. Udělati z něho ne reprezentační formu, ale čilého hlasatele našich myšlenek, bystrého posla uměleckých hodnot, jež jsouce řádu blízkého Devětsilu, nikterak mu nezadají kvalitou. A potom ještě jedna nutnost. Nezanedbávati Červen a z něho, pokud možno, učiniti vlastní tribunu.⁹⁷¹ Zde z Píši promlouvá jeho dlouhodobá úcta k S. K. Neumannovi. Záhy bude v otázce svého vztahu ke svému literárnímu vzoru a patronu postaven před zásadní rozhodnutí...

Píša a S. K. Neumann (srpen 1921)

Tak jako předešlého roku, podnikli i o prázdninách 1921 Kalista s Píšou větší společnou turistickou cestu. Formálně se sešli v druhé polovině července v Benátkách na oslavě Kalistových narozenin, po níž ihned vyrazili na zhruba týdenní výlet do severních Čech. Tato červencová cesta po Krkonoších byla asi vyvrcholením přátelství Z. Kalisty a A. M. Píši. Snad právě během společné cesty v Píšovi uzrál plán na vydání výboru z jeho literárních kritik, později známého jako *Soudy, boje, výzvy*. První zmínku o něm zaznamenáváme v dopisu Kalistovi právě z konce července 1921: „Ty nyní provedeš už jistě definitivní redakci *Ráje srdce i Loupežníků a započneš s Bojem chudých*.⁹⁷² Já jak jsem Ti říkal, chci napsati ještě 3 nebo 4 básničky a potom budu psáti – nezvrtne-li se to ještě ve mně – své *Výhledy, výzvy a úvahy (jak bych ty jednotlivé statě potom souborně nazval)*.“⁹⁷³

Zároveň se do vzájemné korespondence s Kalistou začíná v létě 1921 výrazně promítat i otázka Píšova příchodu do Prahy, jehož se bojácny Píša poněkud obával. Krátce dokonce oba zvažovali možnost, že by se Píša nastěhoval ke Kalistovi a Wolkerovi Na Celnou.⁹⁷⁴

⁹⁷¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec června 1921; dopis č. 55], s. [2–3].

⁹⁷² „O boji chudých“ je původní název Kalistovy druhé sbírky veršů, pozdějších *Zápasníků*.

⁹⁷³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [30. července 1921; dopis č. 58], s. [2]. Další osud celé knihy nám není z kalistovských materiálů blíže znám. Kniha později vyšla už v době, kdy se Kalista s Píšou rozkmotřil a Kalista o ní dokonce publikoval dosti odmítavou kritiku v *Hostu* (srov. KALISTA, Zdeněk: Kritika čistého rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 160–162.). Ke Kalistově přijetí *Soudů, bojů a výzev* srov. zde s. 769–770.

⁹⁷⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [30. července 1921; dopis č. 58], s. [4].

Nakonec však Píša prostřednictvím rodičů sehnal ubytování v Karlově ulici též na Smíchově.⁹⁷⁵

Již v srpnu a září však mezi oběma mladíky můžeme začít registrovat další názorové diskrepance, které se nyní pokusíme popsat blíže. Velmi závažný impuls pro další vývoj Píšova myšlení totiž přinesl S. K. Neumann a jeho posun směrem k Proletkultu a stranicky orientované literatuře. Na konci července 1921 totiž Neumann publikoval v *Rudém právu* článek „Průmyslová civilizace, umění a komunism“,⁹⁷⁶ v němž se polemicky vymezil vůči Teigově programové stati „Obrazy a předobrazy“ otištěné na jaře téhož roku v *Musaionu*. Neumann zde hájí předválečnou modernu a zároveň chce „menšinu“ mladých umělců, hlásících se ke komunismu „ukázati na některé její omyly z hlediska komunistického a revolučního“.⁹⁷⁷ Neumann zde odmítá zejména Teigeho odpor k průmyslové civilizaci jako „falešnou cestu“ a naopak vidí přímou spojitost mezi průmyslovou civilizací, civilismem a budoucím uměním kolektivním, tj. jednotlivými body dráhy, po které se odvíjel jeho dosavadní umělecký vývoj. Kritizuje přitom Teigeho příklon k „blaženému království srdce“ a podotýká, že komunistická revoluce pokračuje a je třeba ji dále aktivně rozvíjet v souladu s jejími ideologickými postuláty: „*Je cesta komunismu jedna, jasná, definitivní. Buď jako socialisté se podřídíme jejím příkazům, anebo ukážeme záda socialismu a přidržíme se sociálpatriotismu, buržoazie nebo individualismu. Třetího není. Nuže, z hlediska komunistického je každá tendence proti průmyslové civilizaci hloupá a škodlivá.*“⁹⁷⁸

Důležitá pro naše téma je pak v Neumannovu článku okrajová zmínka o „vpádu andělů“ do mladé poezie, která je zřetelně směřována i k umělecké praxi trojlístku Kalista–Píša–Wolker: „*A že záliba v civilizaci průmyslové a v civilismu nebránila ani ‚duši‘ a symbolismu proniknouti do moderního umění, toho důkazem je G. Apollinaire, který nemálo zavínil nedávný ‚vpád andělů‘ do naší mladé poesie.*“⁹⁷⁹

⁹⁷⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek srpna 1921; dopis č. 62], s. [2–3].

⁹⁷⁶ NEUMANN, Stanislav K.: Průmyslová civilizace, umění a komunism. *Rudé právo* 2, 1921, č. 175, 28. 7., s. 2–3; též in: týž: *Konfese a konfrontace II. Stati o umění a kultuře*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 375–380. Podrobněji celou polemiku o pojetí umění mezi Neumannem a Devětsilem, do níž výrazně zasáhl i A. M. Píša, analyzuje ve své monografii Jiří Svoboda (srov. SVOBODA, Jiří: *Generace a program: studie o programech proletářské poezie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973). Pro naše účely se soustředíme jen na základní obrysy celé polemiky a momenty významné pro naše téma.

⁹⁷⁷ NEUMANN, Stanislav K.: Průmyslová civilizace, umění a komunism. *Rudé právo* 2, 1921, č. 175, 28. 7., s. 2–3; citát s. 2; též in: týž: *Konfese a konfrontace II. Stati o umění a kultuře*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 375–380; citát, s. 375.

⁹⁷⁸ Tamtéž, s. 3 / s. 378.

⁹⁷⁹ Tamtéž, s. 2 / s. 377.

Právě na ni jako první z celého článku reagoval v dopise Kalistovi A. M. Píša: „*Vidím asi z několika těchto vět, oč se jedná. [...] A dnes je na čase, abych tedy o tom promluvil veřejně. To bude tedy první článek, který napíše hned po neděli, jak jen dostanu celý ten fejeton. Je otázka, otiskne-li mi jej Neumann v Červnu. A já chci, aby ty články byly tištěny. Neboť budou to výhledy a výzvy, cosi rušného a smělého, nikoli strnulé, chladné, bezútěšně abstraktní a únavné meditace akademické. [...] Neumanna máme rádi, hodně rádi, ale nemůžeme jít s ním, tu se lámou generace, oh hoši pozor, zde je propast, známe také Karla Teige, ale také s ním jít nemůžeme, ne nemůžeme, jejich revoluční emfase je příliš eruditivní a zároveň příliš naivní, je základně paradoxní. A doba chce chleba a ne paradoxní lidi a paradoxní teorie. Smrt andělům, smrt barbarům, smrt básníkům, ať žijí lidé XX. věku ve znamení srpu a klasu. Piš, bratře“ Tvůj AMPa⁹⁸⁰*

Z chystané Píšovy odpovědi nakonec vyrostl jeden z klíčových textů jeho raného období, stať „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“.⁹⁸¹ Ta už zřetelně dokládá Píšův světonázorový posun směrem k ideologicky angažované tvorbě před jeho odjezdem do Prahy na podzim 1921 a představuje jeden z nejzajímavějších a nejpodnětnějších textů mladého A. M. Píši vůbec.

Vychází *Dnem i nocí* (srpen 1921)

V první polovině srpna konečně vychází dlouho očekávaná debutová sbírka A. M. Píši s názvem *Dnem i nocí*. „Dostal jsem jí 25 výtisků, ale honorář zatím žádný,“⁹⁸² informuje Píša Kalistu někdy po 7. srpnu. Jak již vyplynulo z předchozí korespondence, nepokládal A. M. Píša tuto svou sbírku za dostatečně reprezentující jeho aktuální tvorbu, nicméně ve srovnání s dobovými literárními debuty ji nehodnotil ani jako výrazně podprůměrnou: „*Co Ti mám o té knížce říci? Mnoho jsme o ní spolu již mluvili, mnoho jsme o ní také psali. Snad až příliš mnoho. Snad jsem ji neměl také vydávat. Ale když už se dostala touto náhodou na světlo boží – A konečně si myslím, že vedle takového Dubna, Cesty,*⁹⁸³ *knížky Schmoranzovy přece jen*

⁹⁸⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek srpna 1921; dopis č. 62], s. [4].

⁹⁸¹ PÍŠA, A. M.: K orientaci nejmladších tvůrčích snah. Červen 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 287–290; č. 22, 13. 10., s. 304–306 a č. 23, 27. 10., s. 320–322; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 176–193.

⁹⁸² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 7. srpnu 1921; dopis č. 60], s. [1].

⁹⁸³ Myšleny sbírky Miloše Jirka.

*poměrně se ctí obtožjí. Nevyrostla nad ně, ale nenalézám ji ani příliš hluboko pod nimi.*⁹⁸⁴ Kalistu v tomtéž dopise žádal, aby o ni napsal referát, a sledoval její kritickou recepci v tisku, neboť on pro to z domova nemá takové možnosti.

Kalista obsáhlé a v zásadě kladné hodnocení sbírky poslal hned v následujícím dopise: *„Soudím nejprísněji: Kniha není ještě naprosto pevným útvarem, ve všem vyváženým ze zážitku. Někde lze to pozorovati: Naposled, Dvě nahá srdce. To je spíš výdech snu, dosud nepodložený než krásou několika obrazů. Ty dvě básničky mám jaksí nejméně rád. Ale je zase přirozeno, že právě tyto básně vyznívají dost dutě: Nevím, zda báseň ‚Dvě nahá srdce‘ je z mladších, ale o druhé vím, že patří mezi nejmladší z celé sbírky, není-li nejmladší vůbec. Jde tu o formální úsilí. Jistě poctivé, ale dosud příliš vyrůstající samo ze sebe. Forma z formy. Není zachyceno vnitřním prožitím, ale snaží se zachytiti se přeci. Forma je přitahována příbuznostmi. A tak se stává, obsah není pasivní, že se teprve vytváří z příbuzenství formového. Příbuzná forma akkomoduje obsah. [...] Ale kniha roste: ke krásně lidsky prožité básni ‚Jak doznívá noc‘. [...] A A. M. Píša se blíží ke krásným hloubkám básně Mám srdce bojácné, kde život už není mu prostým viděním daných fakt [...], ale kdy srdce stává se sluncem prozařujícím viděné a pozorované.*

[...] Kniha není úplně zcelena. Je zase více dokladem růstu a jako taková je krásná. Já jsem se mýlil, říká, že není už Tvou. Naopak, vidím, že hluboko zasahuje do Nesrozumitelného svatého. Formální úsilí, které tu vyvrcholilo a zároveň se ustálilo ne sice v definitivní, ale přece v pevný tvar, má zde, v první knížce, všechny klady i negace formálního zápasu. A obsahový růst je jasný. Od dekorativních ‚Nahých srdcí‘ přes ‚Mám srdce bojácné‘ až k ‚Milé‘ je souvislá řada bitev, útoků, jež končí oněmi nádhernými verši z konce Milé‘, kdy obraz, který byl v první knize předmětem, pak hodnotitelem, pak stavebním kamenem básně, stává se rovnocenným s prožitkem (ne současným!)

*Tvoje knížka naprosto nepatří mezi nejslabší. Řekl-li jsem o Wolkerovi, že bude z nejlepších básníků naší mladé generace, říkám a musím to říci i o Tobě. Nemám naprosto chuti a času k poklonám. Za vším, co jsem řekl, stojím. Soudím přísně. Snad příliš přísně. Ale ne z nelásky, nýbrž z veliké lásky. Buď jist!*⁹⁸⁵ Zároveň Kalista slíbil i připravit referát do *Orfea, Června a Pramene*.⁹⁸⁶

⁹⁸⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 7. srpnu 1921; dopis č. 60], s. [1].

⁹⁸⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina srpna 1921; Můj předražený Toníku! Beru si veliký list papíru...], s. [2–3].

⁹⁸⁶ Pro brzký pád prvních dvou časopisů vyšel nakonec Kalistův text v *Prameni*. Velmi porozumivá a obhajobná recenze v zásadě opakuje argumentaci z Kalistova citovaného dopisu Píšovi. Podobně jako v případě *Hosta do domu* se i zde Kalista snaží oddělit mladou poezii od tvorby S. K. Neumanna.

Odmyslíme-li referáty Pišových přátel (Knap, Götz, Kalista), byla Pišova debutová sbírka na podzim 1921 recipována poměrně vlažně, čemuž napovídají i Pišovy melancholické reakce na finanční a prodejní (ne)úspěch sbírky. Piša nebyl potěšen už ani jejím relativně malým nákladem: „*Jak se dovidám, knížka vyšla pouze v 600 exemplářích; 30 si nechala Akademie, 25 jsem dostal já a jich přišlo komisionáři 545. Nyní jsem mu poukázal asi 25 výtisků k rozeslání, mnoho tedy na knížce netrhnu.*“⁹⁸⁷ Poněkud kuriózně se Piša dostal i ke svému autorskému honoráři: „*Mně trochu pomohlo 200 K, jež jsem dostal za knížku (dlouho mi to neposílali, tak jsem tam poslal prostě šek).*“⁹⁸⁸ Ani první zprávy o prodejnosti knihy Pišu příliš nepotěšily: „*S prodejem mé knížky to bude více než bledé. V Pisku se prodalo 16 výtisků, ve Volyni 5 výtisků, ve Volyni 5 výtisků, v Pisku 16 výtisků, do srdce pad mi svatý klid...*“⁹⁸⁹

Zároveň se ale koncem srpna dočkal další rány dlouho připravovaný *Nesrozumitelný svatý*, když jeho vydání prostřednictvím J. Vrby opětovně odmítlo Beníškovo nakladatelství: „*Nevím, zdali jsem Ti psal již o definitivním odmítnutí Vrbově, jehož se dočkalo naléhání Knapovo, aby vydal N. svatého. Prý mám talentu více než dost, ale úplně prý mě chybí kázeň. Tohle je ovšem nejkonfusnější úsudek o mně, kterého jsem se dožil a vůbec dožiju.*“⁹⁹⁰ Neúspěchy na poli autorské tvorby však měly Pišovi záhy nahradit jeho zisky literárněkritické...

V Pišově knize přitom vidí knihu „*růstu*“ a „*zápasu*“ s významnou dokumentární hodnotou pro vývoj generace jako celku (srov. KALISTA, Zdeněk: Piša, A. M.: Dnem i nocí. *Pramen* 2, 1921, č. 10, 10. 10, s. 476.). Zaslát recenzi do právě do *Pramene* Kalista vnímal i jako určité „*politické*“ rozhodnutí, jímž chtěl J. Vrbovi, redaktoru časopisu, mezi řádky vytknout jeho rozhodnutí nevydat *Nesrozumitelného svatého*, které Kalista pocítoval jako chybné: „*Ptáš se, proč jsem chtěl psát do Pramene? Poznáš to z referátu: z toho, co tam povídám o Nesrozumitelném svatém. Je-li Vrba jen trochu chytrý, pozná, že mu dávám s líbeznou tváří (mu = Vrbovi) blahosklonný pohlavek.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [18. srpna 1921; Můj milý Toníku! Hned Ti odpovídám...], s. [4].) Zřetelně se však v tomto textu Kalista ořel především o Otokara Hanuše, jehož zde označil za „*osobu dnes naprosto literárně zdiskreditovanou*“.

⁹⁸⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [polovina srpna 1921; dopis č. 59], s. [2].

⁹⁸⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [druhá polovina srpna 1921; dopis č. 61], s. [4].

⁹⁸⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [konec srpna 1921; dopis č. 63], s. [6].

⁹⁹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [druhá polovina srpna 1921; dopis č. 61], s. [3].

Píša vypovídá poslušnost (září 1921)

Ani zmiňovaný Neumannův polemický text vůči Teigovi a mladé generaci, ani blížíci se pád *Června* však koncem léta 1921 nezkalily Píšův activý vztah k autorovi *Nových zpěvů*. Jak zmiňujeme jinde, v polovině srpna dostává Píša nabídku pokračovat ve spolupráci s S. K. Neumannem v rámci nově vznikajícího Proletkultu. Píša na ni po nedlouhém váhání nakonec odpoví kladně a právě tady zřejmě začíná rašit příčina jeho budoucího rozchodu se Z. Kalistou. Zatímco Píša na podzim 1921 přitakává Neumannovu konceptu umění jako podřízené složky ideologického boje, Kalista direktivní svazování umělecké tvorby ideologickými hledisky odmítne.

Rodící se odlišné názory na společenskou funkci literatury však nebyly jediným důvodem vznikající distance mezi Kalistou a Píšou. Neméně významně k vzájemnému rozchodu přispěly i Kalistovy snahy o to, aby s ním Píša svou připravovanou programní odpověď na Neumannův článek konzultoval. Zatímco Kalista v ní viděl oficiální projev skupiny, kterou se snažil na bázi čtyřlístku konstituovat, Píša text vnímal jako vyjádření svého ryze individuálního postoje na aktuální dění v literárním životě.

V závěru srpna 1921 proto Kalista Píšu ve věci publikování jeho polemiky s Neumannovým článkem vyzývá: „*Tu essay neposílej N., až k Tobě přijedu. Je přirozeno, že každý, kdo bude Tvou essay čísti, bude ji pokládati za projev ne Tvůj, osobní, nýbrž za projev naší skupiny. A essay, jakou Ty děláš, má dojistá také mnohem větší význam jako projev skupiny než jako řešení jen Tvého vztahu k N. A proto snad bude dobře, řekneme-li si oba leccos o svých essayích: já o své ‚Problém aktivity‘ a Ty o své.*“⁹⁹¹

Kalistova výzva však již dorazila pozdě – Píša mezitím už svůj článek poslal do *Června*. Kalistu sice proto v odpovědi uklidňuje, že jeho text nebude ovlivněn přátelstvím k Neumannovi, ale zároveň v ní Píša hájí své právo na samostatnou cestu a vyslovení vlastního názoru. Odmítá ve své polemice vidět projev skupinový a existenci skupiny, která stále zůstávala především Kalistovou vysněnou ideou, bagatelizuje: „*Co jsem psal, psal jsem toliko jménem svým a za sebe. Článek je podepsán mnou. O existenci naší skupiny ví několik zasvěcenců z pražských literárních kruhů. Udělal jsem zkoušku: ptal jsem se Hůlky, ví-li, že tvořím já, Ty, Wolker, Kadlec a Berák jakousi skupinu? Nevěděl o tom nic. A vím, že stejně by to dopadlo, kdybych se ptal druhého a třetího. Je dosti málo lidí, kteří o nás ví jako o*

⁹⁹¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [závěr srpna 1921; Milý Toníku! Tentokrátě Tě alespoň zahanbím rychlostí svého dopisu...], s. [1–2].

*jednotlivcích (soudím dle sebe) – a ještě míň, kteří nás znají jako skupinu. Praviš-li tedy: je přirozeno, že každý, kdo bude Tvou essay čísti, bude ji pokládati za projev naší skupiny, je to od Tebe značný sebeklam.*⁹⁹² Zároveň Píša souhlasí, aby se zbylí „členové“ od jeho článku distancovali, pakliže proti němu budou mít nějaké námitky, a předesílá, že se nebrání vydat prohlášení, že jeho článek vyjadřuje jen jeho individuální mínění.

Mnohem závažnější však bylo Pišovo jednoznačné odmítnutí se jakýmkoli skupinovým programem do budoucna vůbec vázat: *„Zdržení mého článku zde mělo míti ten účel, abys jej jaksi zrevidoval se stanoviska celé skupiny. Tu Ti mohu ale říci již dnes, že bych nepřipustil ani jediné změny v textu jeho. [...] Stojím za ním. Jsem-li tedy vázán něčím vnitřním k Vaší skupině, musí se to v článku projevit, ne-li, nelze to tam vložit. A potom: Ty sám mi přece nemůžeš říci, je-li můj článek v souhlase s názory celé skupiny. Snad v mnohém se mylíš, jako já. A tu bych musil svůj článek předložit ještě Wolkerovi, Kadlecovi a Berákovi. Zkrátka: musil bych dostati imprimatur od celé skupiny. A nevím, zda zmíněná trojice ve všem by se shodovala s Tebou, právě tak jako se mnou. I v základních věcech. Neboť pohled' jen na programové difference mezi námi dvěma. Tys daleko napřed, já dle Tebe potácím se ještě stále ‚v bludném kruhu obrazu‘. Vedle toho jsem si jist, že mezi Tebou a Kadlecem zeje značná propast v programu i praxi, právě tak jako mezi ním i mnou. A kam se dostane Wolker, až vyjde z nynějšího svého hledání, kdož ví? Snad Ti bude dále, než si myslíš Ty i já. Abych skončil: chybí mi tu zkrátka vnitřní pouto skupiny, je vytvořena osobním přátelstvím spíše než příbuzností tvůrčí; a ještě jeden moment zde hrál vůdčí roli: že jsme všichni komunisté a stojíme mimo Devětsil. Až budeš čísti můj článek, možná, že mi budeš musit říci, že se svými názory nemohu již mezi Vámi naléztí místa. Řekneš mi to upřímně a mužně, já to mužně a klidně vezmu na vědomí. S jedinou nadějí, že literární roztržka nebude míti v zápětí zničení našeho přátelství [sic!], neboť to, můj drahý, stalo se mi již kusem života asi jako země, po níž chodím, vzduch, který dýchám, a obloha, která se mi klene nad hlavou. V to budu doufat, věřit a o to Tě také budu prosit, jsa jist, že mě neoslyšíš.*⁹⁹³

Je evidentní, že v závěru léta 1921 si Píša začíná uvolňovat ruce ke zcela samostatnému postupu v budoucnu a snaží se na Kalistovi co nejvíce emancipovat. Pokud na jaře začalo korodovat Kalistovo přátelství s Wolkerem, v pozdním létě se počíná nahlodávat i dosud zcela pevné a nezpochybnitelné pouto mezi ním a Pišou. Důvody rozvolňování vzájemného přátelství přitom v této fázi nejsou prakticky vůbec osobní, ale koření ve

⁹⁹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec srpna 1921; dopis č. 63], s. [3].

⁹⁹³ Tamtéž, s. [3–4].

světonázorové oblasti. Snad můžeme spekulovat o určitém Píšově kalkulu a snaze vytvořit si před příchodem do Prahy co největší manévrovací prostor, spíše se však domnívám, že Píša viděl ve svém chystaném článku natolik závažný text a vyslovení vlastního individuálního názoru a bral jej natolik prestižně, že jej nechtěl podrobovat jakékoli kolektivní diskusi. Prudký vývoj událostí na podzim 1921 však ze zpětného pohledu ukazuje, že rozcestí, na němž se rozdělují Kalistova a Píšova cesta, musíme vidět právě zde.

František Götz

Základ Literární skupiny, brněnská šestka, byl od počátku tažen především trojicí Lev Blatný, Čestmír Jeřábek a František Götz. Götz zároveň, jako ústřední kritik a teoretik tohoto uskupení, požíval ještě před oficiálním ustanovením spolku status neformálního vůdce. Snad proto právě jemu adresoval v dubnu 1921 Kalista do Brna dopis, jímž se pokusil navázat přímé kontakty s literární mládeží na Moravě. Nadějného brněnského kritika si spolu s Wolkerem a Píšou považoval z brněnských asi nejvíce, jak ostatně potvrdil i později ve vzpomínkách: „*V Socialistické budoucnosti otiskoval rozličné články František Götz. Byly poněkud mnohomluvné a na rozsah žurnálu až příliš rozsáhlé a setkal jsi se v nich co chvíli s nějakým patetickým a tajemně se tvářícím vířením slovním, kterému nebylo hned dost dobře rozumět, ale na druhé straně shledávali jsme v nich pozoruhodnou informovanost, zajímavý pohled na rozličné literární zjevy a vůbec značnou literární kulturu.*“⁹⁹⁴

Götz na Kalistův list obratem zareagoval a představil mu ve stručnosti sebe a své brněnské druhy, přičemž se – prozatím – skepticky vyjadřoval k možnostem literárních spolků a sdružení, založeným na programovém principu: „*To, co nás pojí, je vztah spíš kamarádský než idea, umělecký program. Nechceme ani procesu, jímž bude každý realizovati sebe v básnickém díle, rušiti nějakým vnějším programem, který by byl jistě kompromisem a nevyhovoval by žádné ze sdružených osobností.*“⁹⁹⁵ Styčné body brněnských autorů mu byly v zásadě dány jeho únorovou přednáškou, na níž se mladí brněnští autoři poprvé prezentovali veřejně.⁹⁹⁶ K mladým „pražským“ autorům se Götz nestavěl nijak odmítavě, dílčí rozdíl viděl snad jen ve výraznějším zastoupení metafyzických aspektů v tvorbě brněnských. Jeho zájem

⁹⁹⁴ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 253.

⁹⁹⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1921; Götz 1], s. [2].

⁹⁹⁶ GÖTZ, František: Kapitoly literárněkritické. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 49, 1. 3., s. 1–2 a č. 50, 2. 3., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 108–114.

na dalším pokračování korespondence s Kalistou tak rozhodně nelze brát jen jako zdvořilostní.⁹⁹⁷

Následné dopisování Kalisty s Götzem se rozlilo do poměrně značné šíře: ve svých dopisech se Götz oproti očekávání danému svými literárněkritickými texty projevoval jako velmi věcný, strohý a stručný, avšak zároveň jako autor informačně velmi hutného heslovitého slohu, v němž pravidelně graficky zvýrazňoval základní body: snad se tu projevila jeho pedagogická průprava. S výrazněji „psavějším“ Kalistou jej spojoval především obecný zájem o literární dění v druhém městě, který postupně přerůstal do navazování užší vzájemné spolupráce na platformě Literární skupiny. Málokdy se v listech Kalistovi Götz pouštěl do souvislejších teoretických rozvah. Nutno ale poznamenat, že mnohem otevřenější a důvěrnější je Götzova pozdější korespondence s Píšou a Wolkerem.

Kalista s Götzem se na jaře 1921 oboustranně informují o svých aktuálních literárních aktivitách, zejména připravovaných knihách – *Ráji srdce* na straně jedné a chystané *Anarchii v nejmladší české poezii* na druhé. Stejně jako Kalistovi, ani Götzovi však pro jeho práci nezbývalo mnoho času: „*Po prázdninách chci vydati větší knihu o nové české poesii, hlavně o nejmladších. Nemám však nyní v tomto shonu trochu kdy, abych dopracoval řadu syntetických studií úvodních, jež mám už několik měsíců ve svých náčrtech.*“⁹⁹⁸

Götz si v této době dokonce od Kalisty vyžádal pro svou studii zapůjčení rukopisu *Ráje srdce* (proto je také *Ráj srdce* v *Anarchii* vůbec pojednán, neboť obě knihy vyšly krátce po sobě na jaře 1922).⁹⁹⁹ Jádrem Götzových rozvah z *Anarchie* se staly jeho jednotlivé literární kritiky ze *Socialistické budoucnosti* či později z *Hosta*. Narozdíl od podobně vystavěné knihy Píšovy, který však zůstával většinou u sledování geneze vývoje jednotlivých autorů, se Götz již od počátku snažil knihu vystavět jako souvislý přehledový výklad jednotlivých dobových literárních proudů a jejich představitelů. K možnostem vydání své kritické knihy v Brně se však i přes komerční úspěch své středoškolské učebnice¹⁰⁰⁰ stavěl poměrně skepticky: „*Jak se někomu zmíníte o souboru prací kritických – hned je tu spousta výmluv. Nevím – v Brně sotva jej vydám.*“¹⁰⁰¹ Kalista se zase v průběhu jara pokoušel získat Götze pro spolupráci na *Orfeu*, avšak časopis se mu, jak bude podrobněji ukázáno jinde, při životě udržet nepodařilo a Götz už jej tak žádným svým příspěvkem neobeslal.

⁹⁹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1921; Götz 1], s. [4].

⁹⁹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1921; Götz 2], s. [3].

⁹⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [květen 1921; Götz 4], s. [1].

¹⁰⁰⁰ Götzovy *Stručné dějiny literatury české* (1920) vyšly do roku 1926 celkem osmkrát, obsáhlejší *Novodobá literatura česká ve škole* (1921) vyšla do roku 1924 celkem třikrát.

¹⁰⁰¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [květen 1921; Götz 4], s. [2].

Vzájemné pojitko oba autoři rychle našli i ve svém despektu k Devětsilu, především pak k Artuši Černíkovi.¹⁰⁰² Götz v korespondenci samozřejmě nemohl nepřejít devětsilské aktivity v Brně a i zde se ukazuje, že jeho poměr k Devětsilu nebyl zpočátku předpojatý či přímo odmítavý, ale věcně kritický. Z jednotlivých členů konkurenčního spolku si Götz cenil především Teigeho, ač se s ním neshodoval ve všech programových bodech. V tomto duchu také glosuje devětsilské brněnské jarní matiné: *„Teige mluvil velmi obsažně. Práci si ovšem ulehčil tím, že nepromluvil ani slova o tvárných principech moderní lyriky a ani slovem nehodnotil mladé umělce. Teorie – teorie. Ale opravdu – bylo to nejlepší číslo celého matinée. Výběr recitovaných ukázek nebyl valný. [...] Přihlíželo se nejvíce k básním vysloveně socialisticky zabarveným. Černíkova báseň ‚Krásy smutku‘ jest úžasně závislá na Apollinairovi.“*¹⁰⁰³ Teigeho přednáška Götze také donutila formulovat jeho osobní literární konfesi, která na jaře 1921 zůstává stále výrazně individualistická a je prozatím bez důrazu na skupinové souvislosti a přesahy: *„Pro mne jest báseň a prosa dramatičtější mého osudu osobního, mého vykoupení, mého průboje k bohočlověctví, jímž dorostu [...] kolektivní pospolitosti kosmické! Snad je to ne dosti moderní, ale já si nepomohu. Takto srdce zpívá – a zpívám, co zpívati musím, jak říká Šalda.“*¹⁰⁰⁴

Spíše než skupinový tvůrčí program tak Götz na jaře a v létě 1921 stále zdůrazňuje individuální tvůrčí čin – a snad i proto upřednostňoval proti Devětsilu tvorbu trojlístku Píša–Wolker–Kalista: *„A já Ti řeknu upřímně: Vás všech, kteří jste od Devětsilu vzdáleni, si vážíme proto, že nejste programoví, že nenaplňujete formulky, že jste si zachovali cosi samostatného a že jste tudíž blíž umění. Poněvadž vím, že báseň nedělá teorie, podle níž je dělána, ale v první řadě síla formy a síla ztvárnění. [...] Dnes [...] ve shonu za originalitou píšete věci, které většinou už zítra budou nestravitelné a zaniknou jako jepice.“*¹⁰⁰⁵

Poměrně skepticky se Götz v této době staví i k úrovni soudobé mladé literatury, alespoň je-li pozorována optikou vydaných knih, nikoli časopiseckých příspěvků: *„Jisto ovšem jest, že se mladá – ba nejmladší česká poesie dosud málo odlišuje podle individualit: lidé, zvykli na to, aby v lyrice byla dramatičtější vlastní osudu básníka, nacházejí všude radost ze života, ze skutečnosti, chválu ženy atd. Tož jest to všechno stejné, nemá to individuálního odstínu, není to prožité, je to kopírované atd. Výtky se hrnou. A mimo to: nejlepší z mladých nemají dosud za sebou knižního debutu.“*¹⁰⁰⁶ O to více tak Götz o

¹⁰⁰² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1921; Götz 2], s. [1].

¹⁰⁰³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [květen 1921; Götz 4], s. [2].

¹⁰⁰⁴ Tamtéž, s. [4].

¹⁰⁰⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červen 1921; Götz 6], s. [2].

¹⁰⁰⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červen 1921; Götz 5], s. [2].

prázdninách uvítal vydání Wolkerova *Hosta do domu*: „*O Wolkerovi budu psát nyní. Koupil jsem si Hosta a četl jsem jej s takovou zvláštní něhou, jako si hraji s čistým dítětem. Těším se, že W. poznám osobně v neděli na schůzi. Prosím Tě, zastav se v Brně a napiš mi dobu, kdy pojeděš. Rád bych Tě poznal osobně.*“¹⁰⁰⁷

Prázdninová korespondence Kalisty s Götzem se točila především okolo chystaných čísel časopisů: zatímco Kalistův plán překlenout domněle dočasnou krizi kolem *Orfe*a vydáním „moravského“ čísla, které by vypravili brněnští, ztroskotál,¹⁰⁰⁸ Götz v závěru léta oficiálně vyzývá Kalistu k účasti na *Hostu*.¹⁰⁰⁹ Založením Literární skupiny a *Hosta* posléze dostává korespondence mezi Götzem a Kalistou novou dimenzi: do původně osobní korespondence dvou literárních přátel stále zřetelněji pronikají záležitosti redakční, neboť se Kalista zejména od podzimu 1922 stal rozhodujícím spojencem Literární skupiny v Praze. Peripetie tohoto příběhu budou ještě podrobněji nastíněny v dalších kapitolách.

Svatopluk Kadlec

„*Počítejte se mnou, neboť k Vám patřím!*“¹⁰¹⁰

S. KADLEC Z. KALISTOVI, 5. května 1921

Svatopluk Kadlec bývá v souvislosti s formováním nejmladší české literatury po první světové válce často zmiňován jako člen „čtyřlístku“ Kalista–Wolker–Kadlec–Píša. Jeho osudy jsou však pro vývoj jeho básnické generace poněkud atypické a pro literární historii zůstává (a zřejmě i oprávněně zůstane) tím (čtvrtým) vzadu. Kadlec na počátku dvacátých let působí jako člen kočovné divadelní společnosti a jeho styky s kulturním centrem se omezují na příležitostnou korespondenci a relativně řídké otisky veršů v literárních listech. Ani Kadlecova nestálá, roztěkaná mladická povaha mu nenapomáhala pevněji existenčně zakotvit a realizovat své tvůrčí ambice.

Na obzor Kalisty a jeho přátel se Kadlec poprvé konkrétněji dostává až v souvislosti s recitačním večerem v Praze v prosinci 1920 a osobně se seznamují až v lednu roku

¹⁰⁰⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [srpen/září 1921; Götz 8a], s. [3–4].

¹⁰⁰⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červenec 1921; Götz 7], s.

[1].

¹⁰⁰⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [srpen/září 1921; Götz 8a], s.

[3].

¹⁰¹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 5. května 1921, s. [1].

následujícího v Písku. Příjezd jeho divadelní společnosti nabídl A. M. Píšovi nečekanou možnost k rozřešení poměrně palčivé otázky recitátora chystaného večera. Neformální pouto, které se mezi Kalistou, Wolkerem, Píšou a Kadlecem za jejich jediného společného setkání na konci ledna v Písku utvořilo, rychle přerostlo ve velké, nicméně prakticky jen korespondenčně udržované přátelství.

Po píseckém večeru začíná též vzájemná korespondence Kalisty a Kadlece, poměrně obsáhlá, byť přerušovaná. Právě Kalista zůstal do budoucna Kadlecovi z čtyřlístku nejbližší, ač do konce roku 1921 mu stál blíže Piša, s nímž se měl možnost dobře poznat za svého zimního pobytu v Písku, a minimálně do prostějovského recitačního večera v říjnu 1921 i Wolker. Vazby S. Kadlece ke zbylým členům čtyřlístku se však od počátku jevily jako jednoznačně nejslabší, a to jak pro prostorovou vzdálenost od svých přátel, tak i řidší frekvenci vzájemné korespondence. Zatímco řadu potenciálně společných záležitostí řešili Kalista, Wolker a Piša společně v trojici, ohled na názor S. Kadlece se bral málokdy. To ale neznamená, že by Kadlec byl ze strany ostatních nějak přehlížen. Je však zřetelné, že jeho postavení vůči zbývajícimu trojlístku bylo poměrně volné. Piša dokonce v jednom ze svých prvních dopisů Wolkerovi naznačoval, že Kadlec je všem třem ostatním poměrně vzdálen i umělecky: „*Je nyní velmi plodný, chce se propracovati k nám, ale myslím, že směřuje k nám zvnějšku. Že tedy jeho pout' skončí bezvýsledně, že zůstane nám cizí. Že jeho tvůrčí vlast je jinde než naše.*“¹⁰¹¹

Na jaře 1921 dokončoval Kadlec svou debutovou sbírku *Svatá rodina* (vyšla rozšířena o další dva oddíly až roku 1927), která svou poetikou zapadá do obdobné linie jako ze stejné doby pocházející *Host do domu*, *Nesrozumitelný svatý* či *Ráj srdce*. Z Jindřichova Hradce o ní Kalistovi počátkem dubna píše: „*Před Velikonocemi dokončil jsem ‚Svatou rodinu‘, bohudík stále stejně zbožný. Pak mi přijela moje milá, slavili jsme krásné svátky a já jsem po jejím odjezdu napsal prosu ‚Jaro kolektivů‘, chtěje se úplně vysvobodit ze zajetí, kterým mne tvoření ‚Sv. r.‘ uvěznilo skoro tak v kostele jako tebe – všechny tvoje piecy paušálně. Tuto prózu, již jsem se obrátil k Vám, třem drahým básníkům a kamarádům, k Tobě, k Píšovi a k Wolkerovi, poslal jsem k přečtení Píšovi, aby Ti ji příležitostně poslal pro ‚Orfea‘*“¹⁰¹²

Ostatně i následující vývoj Kadlecovy tvorby se až překvapivě nápadně podobá dráze Kalistově a Wolkerově – prakticky v úplně stejné době jako Kalista v „Přátelích“ a Wolker ve „Svatém Kopečku“ (tj. v dubnu 1921) se i on obrací k formě Apollinairova „Pásma“: „*Dříve*

¹⁰¹¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Piša J. Wolkerovi, 21. února 1921, s. [3]; inv. č. VI/740.

¹⁰¹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 10. dubna 1921, s. [2].

však se – až přijdou síly – pustím do delší *lyricko-epické básně* ‚Svatba‘, na kterou se těším a která ve mně zraje již od Písku. Představuji si ji podobně (formálně) jako Apollinairovo ‚Pásmo‘. Citově chtěl bych v ní uložit vroucnost poměru člověka k věcem s duší a pak mužství k ženství, nejkrásnější ‚věci‘.¹⁰¹³ Až podivuhodná časová shoda zájmů, uvážíme-li, že Kadlec s největší pravděpodobností nevěděl zhora nic o vznikající Kalistově básni, natožpak o ‚Svatém Kopečku‘, který Wolker začíná psát zhruba o týden později...

Kadlecova ‚Svatba‘ však nakonec vznikla později než obě zmiňované básně. Koncem května Kadlec v dopise Kalistovi doznává, že báseň ještě nenapsal, zato s radostí vítá báseň Wolkerovu: ‚Když jsem četl Wolkrovu báseň ‚Svatý Kopeček‘, měl jsem nesmírnou radost ze všeho pěkného, co v ní řekl snad i za mne. Překvapilo nás opravdu jaro ve stejné pohodě mysli!‘¹⁰¹⁴ ‚Svatbu‘ nakonec otiskuje až ve *Sborníku Literární skupiny* v závěru roku 1923.

Začátkem června navštívil Kadlec Kalistu a Wolkeru v Praze. Během této návštěvy se oběma jeho pražským přátelům nepodařilo zastřít konflikt, který se mezi oběma rozhořel o ‚Svatý Kopeček‘. Z Kadlecovy strany je nám k dispozici bohužel až jeho svědectví z poloviny srpna, i to je však v mnohém vypovídající. V srpnu pobýval Kadlec delší čas na Valašsku, kde se velmi sblížil s dalším ze svých literárních vrstevníků Milošem Jirkem. Snad i odsud pramení určitá Kadlecova distance vůči Kalistovi, na niž narážíme v jeho dopise Wolkerovi ze závěru srpna 1921 – prvním, který Wolkerovi od své červnové návštěvy Prahy píše: ‚Bylo mi smutno ze sporu, jež jsi tehdy měl s Kalistou. [...] Milý kamaráde, vyslovuji Ti zcela upřímně svůj souhlas s tvým básnickým počínáním. To jsem psal i Píšovi, že s mi osobně mnohem sympatičtější než Kalista, uměle vyforsírovaný, s formičkou a školou, do níž nás chtěl mermomocí vměstnati. Mám Kalistu rád, avšak nic platno, snad jest to pravda, že největší idealisté jsou dokonale protivní, když v sobě umrtvují veškerou živočišnost [...] A mimo to, zdá se mi, že s měl také mnoho pravdy, když jsi mi kuse naznačoval, v jakém směru Kalista snaží se vypracovati nad nás jako vrstevníky.‘¹⁰¹⁵ Wolker tak nejspíše Kadlecovi celý spor líčil především jako svůj vlastní pokus o vymezení se vůči náročivému ‚kapitánu generace‘, který se snaží přímo zasahovat do tvorby svých druhů.

Prázdninový Wolkerův úspěch se ‚Svatým Kopečkem‘ a *Hostem do domu* prudce kontrastoval s Kadlecovými neúspěšnými pokusy o vydání *Svaté rodiny*. ‚Já se asi vydání své knížky nedočkám,‘¹⁰¹⁶ postěžoval si Kalistovi v průběhu prázdnin. Ani jeho pozice u divadla

¹⁰¹³ Tamtéž.

¹⁰¹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 23. května 1921, s. [2].

¹⁰¹⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 14. srpna 1921, s. [1]; inv. č. VI/686.

¹⁰¹⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 14. srpna 1921, s. [2].

se nezdála být příliš perspektivní: na jaře 1921 vyměnil jednu hereckou společnost za jinou, aby červenec strávil jako sezónní herec v luhačovických lázních.

Kalista se pokoušel Kadlecovi v jeho nelehké životní situaci pomoci a získat pro něj pevnější zajištění – za spolupráce F. Götze a K. Tomana se mu dokonce podařilo Kadlecovi vyjednat stálé místo v brněnském divadle. Jeho snaha o přátelskou pomoc však u těkavého Kadlece neuspěla, ač Kadlec sám opakovaně po stálém a klidnějším místě volal: „*Toman mi v Luhačovicích docela konkrétně nabídl prostřednictvím při mém ‚přesídlení‘ do Mor. Ostravy a pak do Brna! Tobě jsem se o svém přání prvně zmínil a ty jsi asi vše sám zařídil, že mi Toman potom iniciativně podával ruku. Já však prozatím chci zůstat u nynější společnosti. Mám v krvi přemíru těkavosti a nestojí mi to malé cestování věru za to, neboť jsme si s Milošem téměř slíbili, že na jaře příštího roku vyrazíme do světa: přes Paříž a jižní Francii a Pyreneje do Španělska.*“¹⁰¹⁷ Po recitačním večeru v Prostějově se Kadlec ze zorného pole svých literárních přátel na podzim a v zimě 1921/1922 načas ztrácí. Osud outsidera jej měl čekat ještě několik dalších let...

František Němec

Pro doplnění naznačme i pozici Františka Němce, rychle zhasnuvší komety mladé generace. Němcova poezie, shrnutá do dvou rychle po sobě vydaných sbírek *Sebe i vás* (1920) a *Zelené demonstrace* (1921), může být chápána jako vývojová spojnice mezi civilistní poezií S. K. Neumanna a „poezií věcí“ či „obyčejného člověka“ raného J. Wolkera či Devětsilu. Němec studoval spolu s J. Seifertem na žižkovském gymnáziu a poměrně hojně publikoval již roku 1919, což mu mezi mladými získalo určité renomé. Kalista v pamětech vzpomínal na první setkání s mladým Němcem v Unionce krátce po svém příchodu do Prahy, kdy mu „*Suk, Weil i Černík vzdávali chválu přenáramnou jako jakémusi zázraku v malém, rimbaudovském chlapci s oslňujícím nadáním.*“¹⁰¹⁸ Jinde pak na Němce v Unionce vzpomínal Kalista následovně: „*V tomto ovzduší vystupoval Němec, jehož talent zpočátku oslňoval, velmi náročně, snaže se strhnouti k sobě pozornost jistým cynismem a mladistvými kousky, jež působily dojem jakési životní koketérie (mj. pokusem o sebevraždu).*“¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁷ Tamtéž.

¹⁰¹⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 509.

¹⁰¹⁹ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 260.

Němec zpočátku vstupoval do literatury po boku svých spolužáků ze žižkovského gymnázia J. Seiferta a I. Suka: záhy se objevil v anarchisticko-bohémských kruzích okolo kavárny Union a stal se i členem Uměleckého klubu. Slibný rozvoj jeho literární dráhy však začala brzdit jeho charakterová nestálost a nepevnost. Inscenovaný pokus o sebevraždu již dříve vedl k jeho vyloučení z gymnázia a na jaře 1920 se Němec při dalším obdobném pokusu vážně postřelil. Díky tomu se Němec poprvé mihá i Kalistovou korespondencí – na přelomu května a června 1920 o něm píše Píšovi: „*Frantu Němce jsi správně odhadl. Viš, proč se střelil? Pro dluhy a pro jméno! A ne pro děvče. Velmi vtipný, ale mělký hoch – je mu 18 let. Dluhů má spoustu a hádá se každou chvíli s jinými.*“¹⁰²⁰

Nejpozději na podzim 1920 se Němcovy cesty začínaly s generačními druhy a soupevníky zřetelně rozcházet. Z. Kalista se o něm příliš pochvalně nevyjadřoval už v září 1920, když zpochybňoval zejména Němcovu orientaci v soudobé umělecké teorii: „*Mluvil jsem s Frantou Němcem. Ale teď [sic!] si vážím ještě méně než dříve. Mnoho omlouvám jeho psychosou. [...] marně jsem mu vykládal něco o nejmodernějších proudech v Německu, Francii, Rusku aj. Vykládal jsem mu positiva futurismu a psychologické základy dadaismu, ale konečně vyvrcholil milý Němec v tom, že soucit je něco nesocialistického (doslova). Mluví pak s takovým hloupým hošíčkem!*“¹⁰²¹

Ještě příkřeji pak Němce odmítal A. M. Píša, který v dopise Kalistovi zavrhl i vlastní Němcovu tvorbu, jinak u členů nastupující generace spíše vyzdvihovanou: „*Jeho věci činí na mě dojem mýdlové bubliny efektní, lehké, chvilkové a prázdné.*“¹⁰²² Stejně tak Píša zpochybňoval i pozitivní hodnocení Němcovo ze strany uznávaných autorit – Neumanna a Hory: „*Myslím, že valnou část viny na této mentální, psychopathické vadě Němcově nese právě Hora a Neumann. Vytvořili z něho jakési zázračné dítě, 12letého virtuosa na nejtěžší nástroj. Jakýsi Pepa Bartoň*¹⁰²³ *v poesii.*“¹⁰²⁴

Začátkem října 1920 ještě Černík uvádí Němce mezi zakládajícími členy Devětsilu.¹⁰²⁵ Zdá se však, že – pokud vůbec Němec vstoupil – jeho členství ve spolku trvalo jen několik

¹⁰²⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [přelom květen/červen 1920; Milý příteli – myslil jsem, že dnes večer budu hodně pracovat], s. [4].

¹⁰²¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina září 1920; Můj milý příteli! Právě jsem dopsal strašlivě dlouhý dopis Neumannovi], s. [2].

¹⁰²² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, 2. srpna 1920, [dopis č. 3], s. [2].

¹⁰²³ Josef Bartoň (1902–1984), houslový virtuos, sólově koncertoval již od 4 let, ve dvacátých letech velká hvězda české hudební scény.

¹⁰²⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, 18. září 1920, [dopis č. 10], s. [2].

¹⁰²⁵ ač. [=ČERNÍK, Artuš]: „Devětsil“, revoluční umělecké sdružení. *Rovnost* 36, 1920, č. 286, 16. 10., s. 6.

málo dní či týdnů. Jak bylo naznačováno jinde, snad právě Němec byl autorem podvržené Wolkerovy básně v *Národní politice*. Tou však jeho „devětsilské“ aktivity nejspíše končí a Němec se se svými dosavadními souputníky a přáteli ze žižkovského gymnázia Sukem a Seifertem rozchází. Záhy se pak objevuje u konkurenční skupiny.

V prosinci 1920 se totiž nakrátko protly dráhy Němce a Kalistovy skupinky, a to když Němec začal spolupracovat na *Dni* a dostal se na program recitačního večera Uměleckého klubu z 2. prosince 1920. Spojnicí mezi Němcem a Kalistou se zřejmě stalo především jejich společné nepřátelství vůči Devětsilu. V 22. čísle *Dne* z 13. prosince 1920 se tak objevují dva příspěvky F. Němce, zejména nepodepsaný epigram proti Devětsilu,¹⁰²⁶ a ve stejném čísle zároveň Kalista zasáhl v Němcův prospěch do Píšovy recenze Knapovy *Aleje srdcí*.¹⁰²⁷ Zmínka v dopise Píšovi pak dokonce odhaluje Kalistovu určitou dočasnou sympatii k Němcovi datovatelnou právě do závěru roku 1920: „*Ale snad mi odpustíš malou změnu. Nahradil jsem Miloše Jirku Františkem Němcem. Němec je sice takový, jak jsme ho charakterisovali a já dosud nemám příčiny, abych ho charakterisoval jinak, ač jsme asi od 4 dnů velmi blízkými přáteli (ne přáteli, spíše blízkými lidmi), ale přece ho musím pokládati za osobnost mnohem hotovější, lepší a nadanější než Jirku. Konečně myslím, že je to osobnost, jež značí v naší mladé literatuře mnohem více.*“¹⁰²⁸

Utilitární spojení Němce s nedevětsilskou částí mladých literátů však nepřežilo ani několik dalších týdnů. Koncem ledna 1921 totiž publikoval Němec v *Tribuně* článek „Jak jsem redigoval kladenskou Svobodu“,¹⁰²⁹ v němž se ostře vymezil proti bezvýhradnému a nekritickému přijímání komunismu mezi mladými. Komunismus tu dokonce Němec poněkud pohrdlivě prohlašuje za dobovou módu: „*Komunism, který se stal veřejným míněním dneška a se všemi příhanami toho: s mělkostí, zploštělostí a konvencí! [...] Který je modou, jako jí byly brusle na kolečkách! Politicky v oblacích, kulturně v nejvypráhlejších pustinách. [...] Spapežskou neomylností roztrídili ti lidé spravedlivé od nespravedlivých a sami pofňukávajíce, do jaké míry jsou kaceřováni, zrádají podle algebraických tabulek. [...] Stali se vyvolávači hesel, zatím co pojmy jim zůstaly utajeny.*“¹⁰³⁰ Odmítavá reakce Píšova (v

¹⁰²⁶ [NĚMEC, František]: Dětská. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 9. Němcovo autorství potvrzuje Kalista v *Přátelství a osudu* (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 2.).

¹⁰²⁷ Jde zřejmě o pasáž v úvodu tohoto článku, kde Kalista zřejmě nahradil Jirkovo jméno Němcovým ve výčtu hlavních reprezentantů moderní české poezie (uváděn je Kalista, Wolker, Hoffmeister a právě Němec) (srov. PÍŠA, A. M.: *Knihy víry, naděje a lásky*. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 5.).

¹⁰²⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [1].

¹⁰²⁹ NĚMEC, František: Jak jsem redigoval ‚Kladenskou Svobodu‘. *Tribuna* 3, 1921, č. 25, 30. 1., Nedělní příloha, s. 7–8.

¹⁰³⁰ Tamtéž, s. 8.

dopise Kalistovi: „Měl bych Ti psát o Fr. Němcovi? O tom, co provedl ve včerejší Tribuně? Myslil jsem, že Svata Kadlec vedle mě rozbije stůl. A to prý jeho první knížka začínala ‚Chválou revoluce‘? Ale nebudu o tom mluvit. Přes to, že to potvrzuje moje tušení. Cožpak jsem Ti neřikal, že se bojím Fr. Němce? Že ho nemám za dobrého člověka? Je mi líto, jak brzy se splnilo mé tušení, jež prvotně mohlo vyvolat dojem utrhačnosti.“¹⁰³¹; v dopise Wolkerovi: „Viděl jsem, jak se naplňuje to, co jsem tušil a čemu jsem věřil o Fr. Němcovi: že to není dobrý člověk. A že není z nás. Že nikdy nebude z nás. [...] Musí jim opovrhovati každý. [...] A abych nezapomněl. Čin Němcův zdá se mi zrazením Berákovým za hrst peněz. [...] Je to malé, proradné a zbabělé. František Němec vylučuje se takto z našich řad.“¹⁰³²) a Kalistova na sebe nenechaly dlouho čekat: „Zarmoutila mne nedělní Tribuna s Fr. Němcem (je už vyloučen z programu Dědrasboru prý). [...] Jak jsou lidé bezcharakterní!“¹⁰³³ Pro Píšu se Němec následně stal „mrtvým člověkem“: „A o Fr. Němcovi píšeš? Kdo je to? Pro mě aspoň mrtvý člověk, námezdník a utrhač. Mířil-li svým kamenem na Tebe, buď ujištěn, že kámen z ruky Němcovy vždy musí jít mimo Tebe, byť byl na Tebe namířen.“¹⁰³⁴ Pro Kalistu pro změnu srovnání s Němcem budoucně znamená nejhrubší nadávku, což dokládá jeho dopis Wolkerovi z dubna 1921, v němž Kalista jízlivě reaguje na to, že Ot. Štorch-Marien v *Cestě*¹⁰³⁵ prohlásil Wolkeru vedle F. Němce „nejnadanějšího a nejlepšího lyrika“ z mladých: „Otakar Štorch-Marien píše [...] o Tobě jako o ‚nejlepším lyrikovi vedle Fr. Němce.‘ To tedy kondoluji co nejupřímněji: takovou pohanu bych si – býti Tebou – nedal líbit...“¹⁰³⁶

V této souvislosti pak je třeba zmínit i nedlouho poté vydaný prudký odsudek Seifertův, který coby mluvčí Devětsilu postavil v *Rovnosti* F. Němce zcela mimo řady nejmladší avantgardy jako „individualistu“, který „nebyl jakživ žádným socialistou, tím méně komunistou“.¹⁰³⁷ Němec se formálně ještě coby člen redakce zapojil do diskusí o čtvrté čísle *Orfea*, pak ale jeho stopa z vývoje mladé generace definitivně mizí.

¹⁰³¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek února 1921; dopis č. 33], s. [2].

¹⁰³² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, 29. ledna 1921, s. [1]; inv. č. VI/737.

¹⁰³³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek února 1921; Můj nejmilejší příteli! Napsal jsi mi sice krásný dopis], s. [3].

¹⁰³⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek února 1921; dopis č. 34], s. [3–4].

¹⁰³⁵ ŠTORCH-MARIEN, Ot.: Hlídka časopisecká. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 41, 8. 4., s. 635–636; citát, s. 635.

¹⁰³⁶ Z. Kalista J. Wolkerovi, [před 20. dubnem 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 104.

¹⁰³⁷ „František Němec nebyl jakživ žádným socialistou, tím méně komunistou. V šestnácti letech stal se na neštěstí redaktorem ‚Kladenské svobody‘. Tam hnala ho však spíše osobní ješitnost, ctižádostivost a proletářské mládí, toužící horoucně po zlepšení životních podmínek. Nezazlíváme mu to; byla to vina soudruhů starších. V kladenské redakci vlivem radikálního prostředí psal ještě

Miloš Jirko

I Miloš Jirko patřil mezi rychle zhasnuvší komety mladé generace. Ač debutoval jako jeden z prvních představitelů „generace roku 1900“, nedokázal tuto svou výhodu udržet a postupem času se z centra literárního dění vytrácí. Slábnutí jeho pozice ovlivnily dva hlavní důvody: zaprvé nepatřil venkovan Jirko se svou senzualistickou poezií závislou na tvorbě Fráni Šrámka světonázorově ani umělecky k určujícím tvůrčím proudům generace a zadruhé ve své tvorbě od počátku poměrně stagnoval na místě, aniž by se kvantitativně či kvalitativně posouval výše. Na jaře 1921 nadto spolu s Josefem Knapem načas opouští pražské prostředí, když odjíždí nejprve na studijní pobyt do Rakouska a posléze na Slovensko, a svým literárním vrstevníkům se načas poněkud vzdaluje i prostorově.

Přesto je, domnívám se, role mladého Miloše Jirka pro formování mladé generace nepřehlédnutelná. Velmi výrazně zasáhl do ustavování Uměleckého klubu, stal se literárním referentem *Dne*. Aktivně se spolu s Bartošem Vlčkem podílel na vzniku Literární skupiny. Počátky jeho intenzivnějších kontaktů s Kalistou spadají právě do závěru roku 1920. Přes vzájemnou spolupráci ve *Dni* však Kalista již v této době pochyboval o Jirkových kvalitách uměleckých: „*S Jirkou jsem sice ve velmi dobrém poměru, ale v této věci nemohu si pomoci: pokládám ho literárně za velmi slabého. Dost mne v tom poslední dobou utvrzuje.*“¹⁰³⁸ Tento despekt k Jirkově básnické tvorbě se postupem času prohluboval. Jirkovy verše ze zimy 1921 Kalista v dopise Píšovi označuje jako epigonské: „*Strašně mě zklamal Miloš Jirko. V novém ‚Lumíru‘ má tetraptych: Jaro, Léto, Podzim, Zima. [...] U Tomana ‚jich Betlém shořel‘, u Jirky ještě ‚hoří‘, čímž asi chce dokázati Jirko svoji inferioritu (?) v myšlence (dějem: shořel, hoří). Jinak by na to byl paragraf. Taková krádež je už přespříliš proti Pánu Bohu. [...] Nejzajímavější z básniček je ‚Podzim‘, kde ‚kozoroh v březinách‘ ‚se v novoluní sluní‘ (to je vrchol: v novoluní (luna – měsíc) se sluní. [...] Těž je neuvěřitelno, že to ‚Lumír‘ otiskl. Řekli*

*radikálnější úvodníky a revoluční básně, kterými se vyšinul v popředí mladé literární generace české. Ze ‚Svobody‘ dostal se rázem do ‚Lidových novin‘, které vyznají se dobře v kupování duší. [...] František Němec je básník velikého eruptivního talentu. [...] Ale s mladou generací nemá Němec ničeho společného. [...] Nynější generace literární zasvětila však docela jiným myšlenkám své dílo. [...], odečteme-li jeho první básně komunistické z knihy první a nacionální z knihy druhé, k čemuž dává nám právo jednak nepřírozený myšlenkový vývoj s ideje vyšší k ideji nižší, jednak úžasná povrchnost a chudost básní nacionálních a konečně dokonalé poznání Němcovy osobnosti z přátelských styků.“ (srov. SEIFERT, Jaroslav: Nejmladší literáti, dělnické hnutí a Frant. Němec. *Rovnost* 37, 1921, č. 185, 6. 7., s. 3–4.).*

¹⁰³⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [1].

*jsme si s Wolkerem, že Miloš Jirko je mrtev.*¹⁰³⁹ V dubnu se pak Kalista v dopise Wolkerovi již s despektem zmiňuje o „*jirkovštině*“.

Ochlazení vzájemných vztahů Kalisty s Jirkem, resp. oboustranný nezájem jednoho o druhého, pak došel nejpregnantnějšího výrazu při ustanovující schůzi Literární skupiny v Přerově, na níž Jirko zřejmě jako jediný vystupoval proti Kalistovu přijetí do spolku, jak Kalistu informoval Götz: „*Jirko nesouhlasil s naším nadšením pro Tebe. Říkal, že velice těžce pracuješ, že je to vždycky víc uděláno než žito. Živě jsme odporovali. Toť právě, čeho si nejvíce vážíme.*“¹⁰⁴⁰ Snad právě kvůli Jirkovi nebyl Kalista vyzván k účasti na *Hostu* již dříve. O vzájemné averzi vypovídá i zmínka v Kadlecových dopisech Wolkerovi ze srpna 1921, kdy Kadlec delší dobu pobýval ve Frenštátě pod Radhoštěm a velmi se zde s M. Jirkem sblížil: „*Vidím, že mu bylo poněkud křivděno a nejvíce od Kalisty, který ho bagatelisoval více, než je zapotřebí.*“¹⁰⁴¹ Ostatně: Miloš Jirko příliš dlouho nevydržel ani v Literární skupině, ač zde zpočátku zastával funkci místopředsedy, a v průběhu roku 1922 se jeho stopa z jádra aktivit mladé avantgardní generace, kam tento tradiční venkovan svou literární tvorbou a svým smýšlením prakticky nikdy nezapadal, vytrácí.

Ivan Goll

*„Kalista studoval mapu Paříže. Duhamel a Ivan Goll jsou jeho cicerony.“*¹⁰⁴²

VÍTĚZSLAV NEZVAL, předmluva ke sbírce

S. Kadlece *Svatá rodina* (1927)

Hledáme-li pro období počátku dvacátých let spojnice mezi mladými českými avantgardisty a zahraničím, bezpochyby poměrně záhy narazíme na jméno Ivana Golla, na počátku 20. let možná nejvýraznějšího prostředníka impulsů německé, ale i francouzské soudobé literatury do českého prostředí. Ivan Goll (1891–1950) byl mužem složitého osudu: narodil se do židovské rodiny v národnostně heterogenním Alsasku-Lotrinsku, které po

¹⁰³⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek února 1921; Můj nejmilejší příteli! Napsal jsi mi sice krásný dopis], s. [5–6].

¹⁰⁴⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [druhá polovina září 1921; Götz 9], s. [2].

¹⁰⁴¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 14. srpna 1921, s. [2]; inv. č. VI/686.

¹⁰⁴² NEZVAL, Vítězslav: Po pěti letech. In: KADLEC, Svata: *Svatá rodina*. Praha: Alois Srdce, 1927, s. 8.

vyhlášení německého císařství roku 1871 připadlo právě Německu. Bilingvní kosmopolita Goll tak mohl vstřebávat podněty obou kulturních okruhů, francouzského i německého. Před první světovou válkou se v Berlíně setkal s podněty silícího německého expresionistického hnutí, které se výrazně promítly i do jeho původní autorské tvorby z této doby. Léta první světové války prožil ve Švýcarsku, kde se seznámil s dadaistickou skupinou okolo curyšského Cabaret Voltaire – Hansem Arpem či Tristanem Tzarou. Roku 1919 se pak Goll usadil v Paříži. Jeho hlavním tvůrčím jazykem se v tomto momentě stává namísto původní němčiny francouzština a do své umělecké tvorby rychle vstřebává podněty francouzské avantgardy a postupně se vyvíjí směrem k surrealismu. Zároveň se Goll čile účastní literárního a kulturního života, ať již jako překladatel z němčiny do francouzštiny či v opačném směru nebo jako zprostředkovatel kontaktů se zahraničními uměleckými centry (pro naše potřeby je důležité zmínit alespoň jeho kontakty na záhřebský časopis *Zenit*). Přidáme-li k výše zmíněnému informaci o Gollových sympatiích ke komunismu, nelze se nijak divit, že Gollova osobnost záhy neušla pozornosti mladých pražských avantgardistů.

Objevitelem Gollova díla pro české prostředí se stal zřejmě Artuš Černík.¹⁰⁴³ Z. Kalista se však o francouzsko-německého básníka začal zajímat jen nedlouho poté: o Gollovi prokazatelně věděl nejpozději v červnu 1920.¹⁰⁴⁴ Záhy na to překládá zřejmě nejprve Černík a prakticky souběžně i Kalista Gollovu expresionistickou prózu *Nový Orfeus* (1918).¹⁰⁴⁵ Kalista následně požádal Golla o autorizaci svého překladu pro knižní vydání, který mu byl záhy udělen.¹⁰⁴⁶ Gollovy práce pak na podzim téhož roku začíná otiskovat ve *Dni*, kde se Gollovo jméno objevuje i v Kalistových teoretických rozvahách (v polemice s V. Nebeským zmiňuje Gollovy knihy *Requiem für die Gefallenen von Europa, Dithyramben, Der neue Orpheus*)¹⁰⁴⁷ a kde vychází jak překlad Gollovy stati o S. Mallarméovi z *Die drei guten Geister Frankreichs*,¹⁰⁴⁸ tak především (pro zajímavost: 21. listopadu 1920, tj. téhož dne, jímž je datován Gollův souhlas s Kalistovou žádostí o povolení překladu), první dva Kalistovy překlady z Gollova díla beletristického – krátké expresionistické prózy „Procesí“ a „Zlaté

¹⁰⁴³ KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 116.

¹⁰⁴⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [červen 1920; Milý příteli! Teď odpovídám dříve...], s. [2].

¹⁰⁴⁵ O *Novém Orfeovi* více zde na s. 344–348.

¹⁰⁴⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, I. Goll Z. Kalistovi, 21. listopadu 1920; též in: KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 123.

¹⁰⁴⁷ K [=KALISTA, Zdeněk]: [Dr. Nebeský zabývá se...] *Den* 1, 1920/1921, č. 20, 28. 11., s. 1.

¹⁰⁴⁸ GOLL, I.: O duchu Mallarméově. [Přel. Z. Kalista]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 3–4 a č. 22, 13. 12., s. 1–2.

rouno“ z knihy *Dithyramben*¹⁰⁴⁹ s informací, že byly přeloženy „se svolením autorovým“. Zda se Goll spletl v dataci svého dopisu či zda Kalista otiskl tuto informaci, aniž by měl Gollovo schválení v ruce, se již nedovíme.

Obě tyto prózy jsou – podobně jako *Nový Orfeus* – názorným dokladem expresionistické fáze Gollovy tvorby. V obou textech jsou kresleny scény osvobození a vykoupení. „Procesí“ je vizí revoluce na předměstí. Revoluce zde však není líčena jako násilný boj, ale jako jakési mystické osvobození lidstva. K jeho provedení není třeba činné akce, ale spíše jakéhosi kontemplativního prožetí, návratu k obyčejnému každodennímu lidství: „Člověk zdvihl se, aby osvobodil zemi. Ve spolkových lokálech pozdravovali bratry celého světa. Červené meetingy semkly křiklavá náměstí. [...] Toho večera šlo lidstvo ve svatém procesí.“¹⁰⁵⁰ Jiří Svoboda v souvislosti s „Procesím“ dokonce poznamenává: „Obraz revoluce je předveden jako veliká divadelní scéna, která nemá daleko k náboženským obřadům.“¹⁰⁵¹

Podobně i próza „Zlaté rouno“ črtá obraz příchodu dobrotivého spasitele, uzdravujícího svět a přinášejícího lidem mír. Nebudeme proto zřejmě daleko od pravdy, podotkneme-li, že invaze náboženských motivů do děl mladých básníků a samotného Kalisty alespoň částečně souvisí právě s reflexí děl I. Golla a německého expresionismu. Trojici překladů jiných Gollových „dithyrambů“ – „Ředitel kina“, „Varhany“ a „Student“ – pak Kalista uveřejnil v dubnu 1921 v *Tribuně*.¹⁰⁵² V létě 1921 pak Kalista otiskuje v *Čase* „Panamský průplav“,¹⁰⁵³ sociálně laděnou prózu, tvořící závěr Gollových *Dithyramben*. Konečně pak v závěru roku 1923 publikoval Kalista v *Československých novinách* „Alpské pašije“,¹⁰⁵⁴ nejobsáhlejší část Gollova souboru, který tak s výjimkou tří drobnějších – a zřejmě neotištěných – próz v časopiseckých překladech vydal prakticky kompletní.

Důležitý význam pro umělecký vývoj Z. Kalisty však měl i jeho zmiňovaný překlad Gollovy eseje „O duchu Mallarméově“, otištěný ve *Dni* počátkem prosince. Ve své drobné vzpomínkové eseji o vlivu Apollinaira na nejmladší generaci¹⁰⁵⁵ totiž Kalista právě překladem

¹⁰⁴⁹ Dvě prózy Ivana Golla. Z knihy „Dithyramben“ se svolením autorovým přel. Zd. Kalista. *Den* 1, 1920/1921, č. 19, 21. 11., s. 1–2.

¹⁰⁵⁰ Tamtéž, s. 1.

¹⁰⁵¹ SVOBODA, Jiří: *Generace a program: studie o programech proletářské poezie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 14.

¹⁰⁵² GOLL, Ivan: Ředitel kina; Boží varhany; Student. Autoris. překlad Zd. Kalisty z knihy „Dithyramben“. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 5.

¹⁰⁵³ GOLL, Ivan: Panamský průplav. Aut. překlad Zd. Kalisty. *Čas* 31, 1921, č. 166, 17. 7., příl. Besedy Času, č. 28, s. 5.

¹⁰⁵⁴ Týž: Alpské pašije. [Překlad Zdeňka Kalisty.] *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 2–3 a č. 282, 2. 12., nedělní příloha, s. 1–2.

¹⁰⁵⁵ KALISTA, Zdeněk: Legenda o Apollinairovi. *Host do domu* 15, 1968, č. 4, duben, s. 25–29.

této eseje datuje svůj pomyslný „bod obratu“ ve vztahu k básníkovi *Alkoholů*. Goll totiž navzdory jejímu titulu v této eseji velmi vyzdvihl právě především poezii Apollinairovu: „*Tato úvaha mi vlastně otevřela naplno cestu k pochopení Guillaumea Apollinaira*,“¹⁰⁵⁶ vzpomínal na ni Kalista později.

Druhou fází kontaktů I. Golla se Z. Kalistou a českou avantgardou vůbec můžeme datovat zhruba od poloviny roku 1921. V této době se totiž Goll – Kalistovým prostřednictvím, neb Kalista údajně poskytl Gollovi adresu Teigovi¹⁰⁵⁷ – dostává zpět do zorného pole Devětsilu. Nikoliv však jako německý expresionista, ale jako francouzsky píšící autor postapollinairovského kubismu. Jaroslav Seifert tehdy překládá a opakovaně tiskne Gollovu poemu „Paříž hoří“.¹⁰⁵⁸ Teige sice ještě v polemice s Götzem o expresionismus řadí Golla právě k tomuto „německému“ proudu, avšak po osobním setkání za jeho pařížského pobytu v létě 1922 svůj názor mění a Golla zařazuje mezi významné tvůrce soudobého umění, především pro jeho filmové libreto *Chapliniada*, které na podzim 1922 do češtiny překládá Z. Kalista. Během své letní cesty z téhož roku se s Gollem posléze osobně seznamuje i A. Hoffmeister.¹⁰⁵⁹ Teige se ke Gollovi bude během roku 1922 a 1923 opakovaně hlásit ve svých teoretických statích, mj. v „Novém umění proletářském“ a „Umění dnes a zítra“ z *Revolučního sborníku* či statí „O humoru, clownech a dadaistech“. Goll na podzim 1922 básní „Les Pères“ přispěje i do *Revolučního sborníku Devětsil*¹⁰⁶⁰ a stane se – podobně jako v případě časopisu mladých jugoslávských avantgardistů *Zenit* – i spoluredaktorem *Disku* či *ReDu* a bude Teigeho zásobovat soudobými francouzskými literárními a kulturními časopisy.¹⁰⁶¹ Devětsil prý postupně získával Golla stále více na svoji stranu, čemuž údajně napomáhala díla devětsilských výtvarníků, pro Golla bezesporu uchopitelnější než díla literární, protože češtinu samozřejmě neovládal.

Významným kontaktem I. Golla v českém prostředí však zůstával i nadále Z. Kalista. I on byl od Golla zásoben západními tiskovinami, které u něj údajně poznával mj. V.

¹⁰⁵⁶ Tamtéž, s. 26.

¹⁰⁵⁷ Týž: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 117.

¹⁰⁵⁸ GOLL, Ivan: Paříž hoří. Přel. Jaroslav Seifert. *Červen* 4, 1921, č. 26, 8. 12., s. 357–361 a krátká ukázka téhož in: *Večerní Tribuna* 3, 1921, č. 265, 10. 12., s. 1.

¹⁰⁵⁹ HOFFMEISTER, Adolf: Autorův kalendář. In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 11.

¹⁰⁶⁰ GOLL, Ivan: Les Pères. In: *Revoluční sborník Devětsil*. Red. J. Seifert a K. Teige. Praha: V. Vortel, 1922, s. 103.

¹⁰⁶¹ Kalista tvrdí, že právě Gollovým prostřednictvím se k Teigovi poprvé dostal mj. též Ozenfantův a Jeannerettův *L'esprit nouveau*, který prý výrazně ovlivnil Teigovy náhledy na soudobé výtvarné umění (srov. KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 120.).

Nezval.¹⁰⁶² „*Was ich hier tun kann, will ich selbstverständlich immer sofort tun. Brauchen Sie Bücher, Zeitschriften? Welche? Und wenn Sie nach Paris kommen, hallo!*“¹⁰⁶³ psal Goll Kalistovi v závěru roku 1921. Mezi zasílanými tituly byly mj. *L'Esprit nouveau*, *Les feuilles libres* a *La Vie des lettres*. Právě tyto zásilky se později staly hlavním zdrojem materiálů pro tzv. francouzské číslo *Hosta* z ledna 1923, vyplněné Kalistovými překlady.¹⁰⁶⁴

Poté, co Goll na jaře 1921 obdržel překlad *Nového Orfea*, začal s Kalistou jednat o přípravě výboru překladů ze svých prací do češtiny, do nějž navrhoval zařadit spíše práce svého postexpresionistického období: kromě *Nového Orfea* sem Goll chtěl zařadit skladby „Astral“, „Paris brennt“, „Die Chapliniade“, „Die Unsterblichen“ a „Methusalem“. Kalista posléze báseň „Astral“ i dramatickou hříčku *Chapliniada*¹⁰⁶⁵ přeložil, avšak vydání plánovaného výboru zřejmě zabránil nakladatel A. Srdce, který si – vzhledem k nízké prodejnosti *Nového Orfea* – nepřál jeho nové vydání. V závěru září 1922 proto Kalistovi psal: „*Žádám proto snažně, Byste [sic!] toho záměru se vzdal a panu Gollovi o tom napsal.*“¹⁰⁶⁶

Goll ve své intenzivní podpoře formujících se slovanských avantgard zároveň viděl širší součást poválečné kulturní proměny a v dopisech Kalistovi tak rozvíjel úvahy o „*barbarském poslání Balkánu*“: „*Ich sehe, dass Tschechien ein Vorland europäischer Kunst wird, was man von Paris nicht immer sagen kann. Ich glaube an die barbarische Sendung Balkans und verfolge mit Interesse alles, was dort geschieht.*“¹⁰⁶⁷ Uměleckou orientaci pražských mladíků se Goll pokoušel ovlivňovat i nadále. Před prázdninami roku 1921 tak s radostí kvituje odklon pražské mládeže od Duhamela a unanimistů a jejich přihlášení se k Apollinairovi: „*Ich sehe, dass Sie mit Apollinaire Front machen gegen Duhamel etc.: recht so. Diese drei Unanimisten, in ihrer bürgerlichen Simplizität, sind eine Gefahr für Ihre slavischen Länder [...]. Hier in Paris sind diese Dichter längst beiseite geschoben, von den jungen Elementen!*“¹⁰⁶⁸ V Kalistově pozůstalosti se dochovalo dokonce i nedatované svolání, které tyto Gollovy rozvahy o „mladých barbarech“ dále konkretizuje: „*Ihr wollt Europa mit eurer jungen Kraft bereichern. Bravo. Seit einiger Zeit schon weht brennender Sturmwind aus aueren Ländern. Überall, meine junge Barbaren, loder euere Hügel. [...]*

¹⁰⁶² Tamtéž.

¹⁰⁶³ I. Goll Z. Kalistovi, 25. prosince 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 125.

¹⁰⁶⁴ K „francouzskému“ číslu *Hosta* více zde na s. 760–765.

¹⁰⁶⁵ Obě knihy poslal Goll Kalistovi s dopisem z 25. prosince 1921.

¹⁰⁶⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Srdce (nakladatelství) Z. Kalistovi, 29. září 1922.

¹⁰⁶⁷ I. Goll Z. Kalistovi, 17. prosince 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 124.

¹⁰⁶⁸ I. Goll Z. Kalistovi, 14. června 1921; citováno dle téhož, s. 126 [zde dopis chybně datován do roku 1922].

*Denn das vermorschte Europa braucht wallendes Blut. Ihr werdet es ihm bringen, wenn ihr nur ihr selber bleibet.*¹⁰⁶⁹

Nakolik zůstal Goll s Kalistou v kontaktu i v letech 1922 a 1923, nevíme. Každopádně z těchto let nemáme k dispozici žádný Gollův dopis Kalistovi, byť víme o nových Kalistových překladech i o jeho snaze vydat je knižně. Snad se jeho zásilky omezily na dodávky zahraničních časopisů, možná Goll v této době korespondoval s někým z Devětsilu, kdo byl s Kalistou v kontaktu, možná se tyto dopisy ztratily. To už ale zřejmě nezjistíme. V závěru roku 1922 a zejména roku 1923 se však právě Goll stává možná nejsilnější spojnici mezi Kalistou a Devětsilem. Poté, co se Devětsil na přelomu let 1922 a 1923 rozchází s Wolkerem a Píšou, se totiž právě na bázi zájmu o nejmodernější francouzské umění dočasně potkávají cesty jeho a Kalistova. Kalista tak na Seifertův podnět mj. překládá pro *Sršatec* celou zmiňovanou Gollovu *Chaplíniadu*,¹⁰⁷⁰ jejíž ukázka je pak zařazena i do sborníku *Život II*.

Slibně se rozvíjející spolupráce let 1921–1923 však počátkem roku 1924 náhle končí. Toto náhlé přerušení kontaktů je o to podivnější, že na podzim 1923 za svého pařížského pobytu Kalista Golla navštívil a seznámil se s ním i osobně: „*Celé večery jsem býval hostem Gollovým a jeho líbezná mladé ženy Claire.*“¹⁰⁷¹ Kalista vzpomíná na návštěvy pařížských kin a divadel i na osobní seznámení s Jeanem Cocteauem či Marcem Chagallem, které mu zprostředkoval právě I. Goll. Z Paříže si pak Kalista odváží velkou řadu materiálů, připravovaných pro publikaci v Československu. Otřesy z přelomu let 1923 a 1924 a zřejmě i rostoucí tlak brněnských na Kalistovo vystoupení z Literární skupiny a následná Kalistova hospitalizace však způsobily, že se Kalista k publikaci Gollových materiálů prakticky nedostal. Padl tak i plán na inscenaci Gollova dramatu v pražském Národním divadle, kterou snad Kalista plánoval prosadit prostřednictvím Götzovým. Právě Götz – možná i z osobních důvodů – však její realizaci odmítl.¹⁰⁷² Goll tak na konci ledna 1924 odeslal Kalistovi rozzlobený dopis končící: „*Ist Ihre Jugend so vergeßlich?*“¹⁰⁷³ Touto trpkou výčitkou se

¹⁰⁶⁹ I. Goll Z. Kalistovi, [bez data; dopis č. 7]; citováno dle téhož, s. 127.

¹⁰⁷⁰ GOLL, Ivan: *Chaplíniada aneb Básník Charlot*. Přel. Zd. V. Kalista. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 1, 16. 11., s. 6–8; č. 2, 23. 11., s. 2–3; č. 3, 30. 11., s. 2–3; č. 4, 7. 12., s. 3 a č. 5, 14. 12., s. 2–3.

¹⁰⁷¹ KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 120. Pro zajímavost: zcela v opačném světle vzpomíná na Claire Gollovou autor zcela odlišné generace – Josef Hiršal. Za svého pobytu v Paříži roku 1967 navštívil Gollovou i on, návštěva u této „*babky-chňapky*“ jej prý ale vyšla na dvě stě franků, které mu kleptomanka Gollová údajně ukradla (srov. HIRŠAL, Josef – GRÖGEROVÁ, Bohumila: *Let let* 3. Praha: Mladá fronta 1994, s. 178–179 a 187–188.).

¹⁰⁷² KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 121.

¹⁰⁷³ I. Goll Z. Kalistovi, 26. ledna 1924; citováno dle téhož, s. 127.

zároveň uzavírá i vzájemná dochovaná korespondence Z. Kalisty s I. Gollem. Její přetrženou nit se již do budoucna navázat nepodařilo. Podobně náhle však zároveň záhy poté končí a do ztracena vyznívají i Gollovy kontakty s Devětsilem. Ještě roku 1925 byla žáky Státní konzervatoře v Praze v režii Jiřího Frejky inscenována Gollova komedie „Pojištění proti sebevraždě“, jde však zároveň o poslední doklad Kalistových kontaktů s I. Gollem vůbec.

II. 3. Časopisy a texty

Období od roku 1920/1921 bylo charakteristické zesíleným pronikáním Zdeňka Kalisty na stránky soudobého periodického tisku i znatelným vzestupem jeho tvůrčích snah. Při zpětném pohledu se jako jednoznačně nejvýraznější jeví jeho aktivity coby redaktora či šéfredaktora prvních generačních časopisů, zejména *Dne*, jehož vedení se ujímá v polovině listopadu 1920, ale též *Orfeu*, do jehož nejužší redakce se dostává krátce poté, a podílí se na vydání jeho druhého a třetího čísla. Ani Kalista však nezabránil zániku časopisu na jaře a léte 1921. Programovému a autorskému profilu obou těchto periodik, která však musíme pro jejich nedlouhou existenci nutně chápat jako ne zcela vyprofilovaná, se proto budeme věnovat v následujícím podrobněji.

Vedle periodik, na nichž se Kalista podílel coby redaktor, je nutno zmínit i jeho příspěvky v ostatním tisku. Velmi stabilní pozici si Kalista, stejně jako Wolker, Piša, Kadlec či členové Devětsilu, vydobyl v Neumannově *Červnu* a zejména v *Kmeni*. Z ostatních literárních časopisů Kalista v daném období otiskl příspěvky ještě v *Cestě*, do níž však od písecké schůzky z ledna 1921 cíleně nepřispíval, jako další možnosti využil i plzeňského *Pramene*, kam napsal i některé své literární kritiky. Svými původními i překladovými pracemi přispíval do celostátních deníků, jako byl *Čas*, *Tribuna* a *Lidové noviny*, na druhé straně však – oproti všem Kalistovým tvrzením v pamětech – překvapivě jen jeden jeho beletristický text nalezneme v tomto roce *Rudém právu*. Zda sem Kalista v daném období přispíval i politickými glosami, jak uvádí, nejsme s to určit.

Středobodem Kalistových tvůrčích snah však jednoznačně zůstávala příprava jeho první sbírky – *Ráje srdce*. Z mnoha důvodů se mu ji však do září 1921 nepodařilo zadat k vydání, ač její první redakci měl hotovou už na konci roku 1920. Jeho knižním debutem se tak nakonec stává nerozsáhlý a poměrně záhy zapadnuvší překlad básnické prózy Ivana Golla *Nový Orfeus*, který vyšel v dubnu 1921. V této době Kalista začíná zpracovávat či ze svých

starších textů nově přepracovávat i další dva důležité texty – ze zamýšleného souboru drobných próz s názvem *Legendy* nakonec některé z nich přešly do sbírky *O boji chudých*, z níž se posléze stanou *Zápasníci*, druhá Kalistova tiskem vydaná sbírka. Konečně pak ze starších textů vzniká i první Kalistův publikovaný pokus o drama – scéna *Loupežníci a městečko*, resp. jeho první ukončená verze.

Kalistova poetika oproti roku 1920 nezaznamenává výraznější progres. V zásadě Kalista v této době zůstává u naivisticko-primitivistické „poetiky andělů“. Odpoutat od ní se pokusil až v brzkém jaře 1921 básní „Přátelé“, o níž již byla opakovaně řeč výše. V ní se Kalista údajně pokoušel rozvinout podněty Apollinairova „Pásma“, avšak dochované zlomky ukazují spíše k tomu, že Kalista „Přátelé“ zamýšlel spíše jako volně provázaný básnický tetraptych než jedinou polytematickou báseň. Kompozičně však z Apollinairova vzoru evidentně vycházel. Pozici první české básně-pásma nicméně zaujal sevřenější a umělecky zřejmě hodnotnější Wolkerův „Svatý Kopeček“.

Hojněji se Kalista v tomto období představuje i jako překladatel. Předmětem jeho zájmu se přitom stávají zejména Charles Vildrac, Georges Duhamel a Ivan Goll, okrajověji překládá i z jiných soudobých francouzských či německých básníků. Tiskem však Kalista vydal zřejmě jen menší část svých překladatelských pokusů. Lze se však domnívat, že jeho překladové práce měly výrazný vliv na jeho původní beletristickou tvorbu. Impulsy ze zahraničních literatur, zejména soudobé Francie, měly Kalistovi pomoci zejména při hledání cesty z jeho tvůrčí krize z druhé poloviny roku 1921.

Orfeus

„Jděte a kupujte tento list poctivých dělníků ducha, jejich láska patří chudým této země i celého světa! Hanba všem měšťákům, kteří čtou špatné romány! Hanba mládeži XX. věku, která by zapřela mladou krev a nešla si koupit Orfea. Či myslíte, že budou spaseni dospělí, reakcionáři, antibolševici? Čtěte, ochutnejte, pochopte! Sursum corda!“¹⁰⁷⁴

ARTUŠ ČERNÍK, září 1920 v *Rovnosti*

Příběh časopisu *Orfeus* je nutno vnímat především s přihlédnutím k dění v Uměleckém klubu. Již v minulé kapitole bylo ukázáno, jak se při práci na jeho prvním čísle zřetelně

¹⁰⁷⁴ ač. [=ČERNÍK, Artuš]: Poznámky o umění. *Rovnost* 36, 1920, č. 261, 21. 9., s. 4–5; citát s. 5.

prosadil Karel Teige s rodícím se Devětsilem. Dlouho odkládané číslo však nakonec vyšlo až v září 1920 a záhy poté se založením Devětsilu pozice Teigeho skupiny v Uměleckém klubu a zejména u V. V. Šaka značně problematizuje. Tím naopak posiluje postavení nedevětsilské části spolku – zejména dvojice Miloš Jirko–Josef Knap a též Zdeňka Kalisty, jímž se nakonec podaří získat na svou stranu i původního redaktora časopisu Ladislava Vladyku a časopis ovládnout. V průběhu zimy 1921 se nově přetvořenému redakčnímu kruhu podaří vydat další dvě čísla. Souběžně však zřetelně slábne zájem V. V. Šaka na vydávání časopisu. Na jaře 1921 se pak *Orfeus* dostává do slepé uličky – Vladyka se na protest proti veřejnému skandálu V. V. Šaka vzdává redakce a z jejího zbytku v té době v Praze dlí jen Z. Kalista a J. Wolker. Spor mezi oběma mladíky z května téhož roku – spolu s dočasným odmlčením A. M. Píši, připravujícího se k maturitě – však zřejmě *Orfeovi* láme vaz definitivně. Nové pokusy o jeho resuscitaci z léta 1921 už zůstávají spíše jen přáním jednotlivců, redakce jako celek přestala fungovat již na jaře 1921. Po prázdninách navíc měl začít vycházet moravský *Host*, v němž většina stávajících přispěvatelů *Orfea* našla novou publikační platformu. Spolupráce mezi V. V. Šakem a mladými literáty i samotná existence časopisu tak po třech vydaných číslech a skoro rok a půl trvajícím snažení o jeho vydávání v pozdním létě 1921 definitivně končí.

Číslo první, devětsilské

Ač bylo první číslo *Orfea* datováno červencem, reálně vyšlo až v první polovině září.¹⁰⁷⁵ Kalistu o tom informoval strohým korespondenčním lístkem K. Teige. Ten však nebyl s podobou časopisu úplně spokojený: „*Soudruhu Kalisto, 1. číslo O. fakticky vyšlo. [...] Do budoucna s Orfeem nejsou snad právě špatné vyhlídky, přeci jenom to asi není, co bychom si byli představovali, avšak lepší něco nežli nic.*“¹⁰⁷⁶

První číslo *Orfea* se pod Teigeho vedením stalo veřejnou propagací nikoli celku Uměleckého klubu, ale pouze té jeho části, na níž záhy vyrostl Devětsil. Do nového časopisu přispěli svými básněmi Josef Hora (úvodní báseň „Západ a východ“), Josef Frič, Jan Zrzavý a Jaroslav Seifert, prózy zde otiskli Karel Čapek, Vl. Vančura a Adolf Hoffmeister (povídka „Nemocný“, v níž mj. vystupují i Teige, Frič a Vaněk) a esej o van Goghovi pak publikoval Václav Nebeský; autory reprodukovaných výtvarných děl pak byli K. Teige, L. Süß, B.

¹⁰⁷⁵ Situace nebyla čitelná ani pro budoucí Devětsil, který první číslo ovládl. Ještě 27. srpna píše Teige Černíkovi: „S, O' je to velmi nahnuté. Šak se hádá se Srdcem. Už se o to nezajímám.“ (srov. LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 27. srpna 1920, s. [4].)

¹⁰⁷⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, 13. září 1920, s. [1].

Feuerstein, B. Kubišta a J. Havlíček. Prakticky tíž autoři jako u beletrie pak vesměs dosti stručnými referáty vyplnili i recenzní rubriku (K. Vaněk, V. Vančura, J. Hora, A. Hoffmeister a V. Vladyka, hudební referát, v jehož případě se jednalo zřejmě o ústupek V. V. Šakovi, pak vedl Vl. Polívka). Mezi recenzovanými tituly najdeme texty J. Hory, K. Čapka a ze zahraničních autorů pak J. Romainse a G. Duhamela, což nám může podtrhnout dobově silný zájem o francouzské unanimisty. První číslo *Orfea* se tak de facto stalo první veřejnou demonstrací Devětsilu ještě před jeho založením, neb jiní členové Uměleckého klubu v něm nebyli vůbec zastoupeni. Jak již bylo rozebráno jinde, odezva nespokojených kolegů na sebe nenechala dlouho čekat.

Problémem časopisu se však stala poměrně chabá propagace, nedodržování lhůt a vážnoucí distribuce: Kalistovi do Benátek výtisk 1. čísla nedošel ani do konce září¹⁰⁷⁷ a Píša jej v korespondenci s Kalistou hodnotil až 17. října. Z obsahu prvního čísla byl Píša dosti zklamán: zatímco z průměru mu vybočovaly jen verše J. Friče, recenzní rubriku zásadně odmítl: „*Ale rubriková část Orfea mě překvapila velmi nemile. Je příliš macešsky odbyta. V měsíčníku by měla být docela jinou. Práce, jež tam jsou, snese jen tak tak dobrý denní list.*“¹⁰⁷⁸ Budoucí podobu časopisu však měly významně ovlivnit přesuny v Uměleckém klubu.

Číslo druhé a změna redakce

Po ukončení prvního čísla se *Orfeus* dostává do nelehké situace: Teigeho skupinka na něm kvůli průtahům s tiskem pozvolna ztrácí zájem, zbylí členové Uměleckého klubu jsou nespokojeni se stranickostí výběru autorů prvního čísla, mecenáš časopisu a zároveň i jeho tiskař V. V. Šak se prioritně angažuje v jiných oblastech, distributor A. Srdce je nespokojen s průtahy s vydáváním listu a „externí“ přispěvatelé prvního čísla (Hora, Čapek, Nebeský, Zrzavý a Špála) počínají urgovat své honoráře (8 Kč/strana), které neobdrží minimálně do závěru ledna 1921 (!).¹⁰⁷⁹

Poněkud bezradný redaktor Vladyka si tak v dopise Kalistovi postěžoval: „*Pane Kalisto, Durych i Mixa nic nemají, Teige slíbil překlad a nic nedal, Vaněk slíbil článek a nic*

¹⁰⁷⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [3].

¹⁰⁷⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [17. října 1920; dopis č. 14], s. [2].

¹⁰⁷⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, [po 22. lednu 1921], s. [2].

*nedal. Süss měl napsat referát, ale odjel. Potom budou chtít zase radit a dirigoval.*¹⁰⁸⁰ Ke všemu ještě zřejmě silně vázla i distribuce listu, který nedorazil ani členům Uměleckého klubu, natožpak venkovským předplatitelům. A. M. Píša první číslo urgoval např. 25. září: „*Prosím Tě tedy, budeš-li psáti Vladykovi nebo Teigemu, abys urgoval jeho zaslání na moji adresu a všech těch, jejichž adresy jsem Ti o prázdninách zaslal.*“¹⁰⁸¹

Po palácové revoluci v Uměleckém klubu v říjnu 1920 však bylo rozhodnuto ve vydávání časopisu pokračovat a zdá se, že obě strany sporu se nakonec dohodly na tom, že v režii Teigovců zůstane ještě i druhé číslo, které snad bylo rozpracováno či alespoň rozjednáno (příspěvek Durychův). Jeho vydání však nakonec nemělo být tak jednoduchou záležitostí, jak se snad ještě na přelomu října a listopadu 1920 zdálo. Mladí z družinky okolo Z. Kalisty investovali mnoho své energie do práce na *Dni* a do příprav recitačního večera a Teigovci zřejmě začali hledat jiné možnosti, než by byla užší spolupráce s V. V. Šakem. Soustředěnému klidu na práci nepřispěly ani komunistické bojůvky a boje o Lidový dům, stejně jako blížící se vánoční svátky, na něž se mimopražští, kteří tvořili ve zúženém Uměleckém kruhu většinu, vraceli do svých domovů. V závěru listopadu se však Kalistovu křídlu podařilo Devětsil z podílu na vydávání *Orfea* definitivně vyšachovat a vyvinout zároveň tlak na údajně stranického šéfredaktora listu Vladyku, jemuž bylo pohroženo odvoláním.

Ten 1. prosince adresoval rozhořčený dopis Šakovu „Prestu“, v němž si stěžuje na okolnosti svého odvolání: „*Uctivě si vyprošuji, aby se se mnou nejednalo jako s malým klukem. Já na to aspoň nejsem zvyklý.*“¹⁰⁸² Zejména jej rozladilo to, že mu jeho odvolání nebylo jeho nástupcem M. Jirkem ani nikým jiným nijak zdůvodněno a za vším vidí jen „*uraženou ješitnost některého chlapce*“: „*Zůstane-li vše při novém, pak byla zničena věc opravdu dobrá, která by časem i prosperovala. Pan nakladatel Srdce vypoví expedici, my se o věci neopomeneme veřejně vyslovit. Orfeus bude tisknout pitominky a pokusy několika domýšlivců.*“¹⁰⁸³

Dveřmi redakce *Orfea* v reakci na vzniklou situaci velmi nahlas prásknul Karel Teige, jenž Kalistovi rozhořčeně napsal: „*Poněvadž změna ve vedení a redakci Orfea není nikterak odůvodněna a poněvadž redakce byla natolik jednotna, nedovedu dobře pochopiti, proč se celý ten případ udál, a divím se, že jste mi o tom nedali vůbec věděti, ačkoliv víte, že mi*

¹⁰⁸⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, L. Vladyka Z. Kalistovi, [září? 1920], s. [1].

¹⁰⁸¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [25. září 1920; dopis č. 7], s. [3].

¹⁰⁸² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, L. Vladyka Z. Kalistovi, 1. prosince 1920, s. [2].

¹⁰⁸³ Tamtéž, s. [3–4]

nemůže být vedení Orfea *lhostejné*. Je samozřejmo, že jsem úplně solidárním s kolegou Vladykou, a myslím, že nejen já, nýbrž řada spolupracovníků, a proto se vzdávám redakce a oni spolupracovníctví. Mám za to, že úroveň listu za nové redakce určitě poklesne a do listu tak druhořadého se nikomu z nás nebude chtít přispívat. Znamenám se Karel Teige¹⁰⁸⁴ Teige zároveň požadoval, aby v druhém čísle bylo uveřejněno zřetelné oznámení o tom, že on není od tohoto čísla redaktorem časopisu.¹⁰⁸⁵

Konflikt s L. Vladykou se ale nakonec podařilo uhasit a Vladyka se do redakce časopisu vrátil, avšak bez zástupců Devětsilu, který se tak stal jediným poraženým celé krize z konce listopadu 1920 a v *Orfeu* ztratil veškeré pozice: „*Spor s Vladykou skončil ústupem Vladykovým, otevřeným přiznáním se k nám a kapitulací. Orfea řídí p. L. Vladyka s redakční radou (Jirko, Kalista, Němec, Knap, Rykr), zodpovědný redaktor Miloš Jirko,*“¹⁰⁸⁶ referoval o celé záležitosti Kalista do Písku.

Druhé číslo bylo k vydání připraveno někdy na přelomu listopadu a prosince 1920, avšak vyšlo až v lednu následujícího roku,¹⁰⁸⁷ neboť „*jeho tištění je strašně, strašně zdlouhavé,*“ jak si povzdechl Kalista v dopise J. Knapovi.¹⁰⁸⁸ Přineslo de facto jen práce členů nové redakce (Kalista, Knap, Němec, Rykr, Píša) a delší prózu J. Durycha, dojednanou ještě za Teigeho vedení.¹⁰⁸⁹ Za zmínku pak stojí ještě Knapův odsuzující referát o Sukově sbírce *Lesy a ulice*, již krátce předtím odmítl i A. M. Píša: „*Poesie Ivana Suka je z nejmátožnějších a nejbezbarvějších v naší nejmladší lyrice vůbec. Jisto je: jest odvar Šrámka, ale již ten nejslabší, nejméně opojivý.*“¹⁰⁹⁰ Obě recenze tak můžeme zčásti chápat jako určité vymezení se vůči konkurenčnímu Devětsilu.

¹⁰⁸⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Uměleckému klubu, [počátek prosince 1920], s. [1].

¹⁰⁸⁵ Tamtéž, s. [2].

¹⁰⁸⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [1].

¹⁰⁸⁷ Píšovi jej Kalista odeslal až někdy kolem 22. ledna (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [22. (?) ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Jistě že odpustíš Ty mne], s. [1].).

¹⁰⁸⁸ Z. Kalista J. Knapovi, [25. prosince 1920]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 396.

¹⁰⁸⁹ O jednání s Durychem se zmiňuje ve svých vzpomínkách A. Hoffmeister: „*Spolupracoval v něm s námi nejen Karel Čapek, ale i Jaroslav Durych. O Durychovu povídku jsme se do krve přeli.*“ (srov. HOFFMEISTER, Adolf: Ach, mládí! In: *týž: Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 25.).

¹⁰⁹⁰ KNAP, Josef: Ivan Suk: *Lesy a ulice*. *Orfeus* 1, 1920/1921, č. 2, s. 59.

Číslo třetí a poslední: Rozpad redakce

Třetí – a nakonec též poslední – číslo začalo být připravováno v neklidném závěru roku 1920, kdy Kalista v dopise vyzývá Píšu ke spolupráci: „*Do dalšího ‚Orfea‘ potřebujeme nutně pěkný literární referát. Napiš, o čem bude. A pošli ho co nejdříve. A čím důkladnější, tím lépe. A hlavně brzy! 1. ledna začneme tisknouti 3. číslo Orfea.*“¹⁰⁹¹ Obligátní zdržení však bylo tentokrát osudové – číslo vyšlo až v druhé polovici března 1921¹⁰⁹² a situaci kolem vydání nejlépe vystihuje Píšův povzdech: „*Orfea jsem dosud nedostal. Je to fatální věc. Ale už jsem jej urgoval. Jak se tam, prosím tě, vyjímají ty moje věci? Knap mi ho přivezl půlku. Z básní Wolkerových (ač jsem je četl velmi zběžně) líbí se mi nejlépe poslední a Jirkovy vůbec ne. Ostatně tu první měl již ve Venkově. Myslím, že tohle by se dít nemělo.*“¹⁰⁹³ A Píša nebyl sám. V obdobném duchu totiž Kalistovi po svém odchodu z redakce psal i Teige: „*S tím ‚Orfeem‘ je to vůbec k vzteku. Budeš-li kdy mluvit se Šakem, vyříd’ mu, že Srdce má zlost, že to vychází (lépe řečeno nevychází) tak lajdácky a že několik abonentů předplatné zrušilo.*“¹⁰⁹⁴

V březnu 1921 se časopis ocitá v krajně rozkolísané situaci. Nejenže po pádu *Dne* se výrazně snížil Šakův zájem na jeho dalším vydávání, ale především se prakticky rozpadla či mimo Prahu rozptýlila jeho redakce: Jirko s Knapem odjeli na semestr studovat do Rakouska, Wolker¹⁰⁹⁵ po složené státnici odjíždí takřka na dva měsíce do Prostějova a v Praze tak z původní redakce zůstává prakticky jen své literární vrstevníky pozvolna opouštějící F. Němec, pacifikovaný Lad. Vladyka a Zdeněk Kalista, kteří alespoň korespondenčně mohou počítat s referáty A. M. Píši, jenž měl dočasně Knapa nahradit v pozici hlavního kritického referenta listu.¹⁰⁹⁶

V dubnu 1921 se ale situace okolo časopisu dále zkomplikovala: V. V. Šak v reakci na kritické texty o sobě a své filharmonii inzultoval – či jak psal Píša Knapovi „*s pomoci*

¹⁰⁹¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [2].

¹⁰⁹² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [22. března 1921; Můj milý příteli! Na začátku Tě prosím], s. [6]; KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 88.

¹⁰⁹³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [25. března 1921; dopis č. 40], s. [4].

¹⁰⁹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, [po 22. lednu 1921], s. [1].

¹⁰⁹⁵ Wolker u žádného z vydaných čísel *Orfea* jako činný člen redakce uváděn nebyl, avšak plánované čtvrté číslo mělo být vydáno pod vedením tandemu Wolker-Kalista. Kalista sice v *Kamarádu Wolkerovi* uvádí, že „*později [...] konala se dokonce většina redakční práce přímo u nás, Na Celné 10,*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 47.), avšak domnívám se, že tato informace je poněkud zkrslující. Než se Kalista na Celnou nastěhoval, bylo třetí číslo prakticky hotové a zůstává otázkou, nakolik kdy v reálu bylo připraveno číslo čtvrté.

¹⁰⁹⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [16. března 1921; dopis č. 38], s. [1].

najatého jednoho atleta zpoličkoval“ – hudebního referenta *Času* Boleslava Vomáčku¹⁰⁹⁷ a zároveň *Čas* dokonce zažaloval, na což Vladyka – shodou okolností Vomáčkův redakční kolega – reagoval odchodem z redakce *Orfea*.¹⁰⁹⁸ Na zbytek redakce časopisu tak připadlo vyřešit nelehkou otázku, jak se ve stávající situaci zachovat. V korespondenci mladých literátů s redakcí spjatých se z toho stalo složité dilema. Otázka stála poměrně jednoduše: buď mladí časopis za cenu své možné kompromitace dalšími Šakovými aférami udrží, nebo ztratí v krátké době i svou druhou tribunu, což by – i vzhledem k rostoucí aktivitě Devětsilu – výrazně snížilo jejich vliv na aktuální literární dění, nehledě na dopady ekonomické a především symbolické. Již v závěru února totiž varoval Kalistu před možným pádem *Orfea* ve svém dopise Jan Vrba: „*Nezdarem Dne utrpěli mladí více škody, než mohou tušiti. Nakladatelé dobře pozorovali Vaše podnikání a mohu Vám říci, že Vás všechny cenili vysoko. [...] Nedopusťte, aby takto skončil Orfeus! [...] Padne-li Vám i tento list, budete marně hledati nakladatele a budete se léta ubíjeti časopiseckými promenádami.*“¹⁰⁹⁹

Varianty dalšího možného vývoje v dubnové krizi načrtl Kalista, který korespondenční vyjednávání „moderoval“, v dopise Wolkerovi: „*Němec, který po odchodu Jirky a Knapa do Vídně zbyl se mnou z redakční rady, navrhuje, abychom dali do novin prohlášení, že se zřikáme Orfea pro známé morální nedostatky Šakovy. [...] Anebo – úplně necháme stranou osobnost Šakovu a jeho spory a jejich řešení, vezmeme ho čistě a jen jako nakladatele a budeme vésti Orfea dál. Vladyka navrhoval, abychom redakci vzali my dva: Ty a já.*“¹¹⁰⁰ Sám se v tuto chvíli neklonil ani na jednu stranu, problematičnosti celé situace si však byl velmi dobře vědom: „*Je ovšem otázkou, jak se zachováme i my dnes k Šakovi po jeho trapných (eufemismus) aférách. [...] V ‚Orfeu‘ bychom ztratili poslední čistě a svobodně naši posici. Co tedy říkáš?*“¹¹⁰¹ Určitou možnost náhrady za *Orfea* v této situaci Kalista spatřoval ve spolupráci s Clarté a vytvořením československé mutace jejího listu, kterou mu prakticky souběžně nabídl J. Bílek-Pospíšil.¹¹⁰² V prvním momentu se však rozhodl vyčkat na názory ostatních: už reakce obou jeho nejbližších druhů však byla diametrálně odlišná.

¹⁰⁹⁷ FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 386.

¹⁰⁹⁸ O „poličkově“ aféře, v níž se složité mísily rozpory mezi pravíci a levíci sociální demokracie (levicový Vomáčka), národnostní rozpory česko-německé a jiné vlivy, a mediální kampani kolem ní více viz tamtéž, s. 387.

¹⁰⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Vrba Z. Kalistovi, 23. února 1921, s. 2.

¹¹⁰⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, 8. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 97.

¹¹⁰¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. dubna 1921; Můj nejmilejší bratříčku! Nehněvej se na mne proto], s. [3].

¹¹⁰² Z. Kalista J. Wolkerovi, 8. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 97.

Wolker se jednoznačně vyslovil pro zachování časopisu: „*Jsem pro to, za každou cenu Orfeus držet. [...] Pustiti Orfea byla by jistě slabost a pohodlnost z naší strany. I kdybychom přitom zapálili bengál mravního rozhořčení.*“¹¹⁰³ To, že by redakci vedl ve dvojici se Z. Kalistou právě on, však označil jako nouzové řešení: „*Obávám se, že mohli bychom být jednostranní, neboť jak sám víš, tuze jsme si podobní.*“¹¹⁰⁴

Zcela opačně však zareagoval zásadový A. M. Píša: „*K tomu, co činí [tj. Šak – doplnil VM] v poslední době, nutno zaujmouti stanovisko opravdu přímé a určité. Jinak bychom sami na sobě ukázali, že kapitál Šakův má vliv skutečně znemravňující. [...] Ale jakáž pomoc. Myslím, že rozhodně nelze jinak. Že bychom se převzetím Orfea mravně poskvrnili a že nepřijmouti nabídku Šakovu je pro nás mravním příkazem.*“¹¹⁰⁵ Píša tak odmítal ve vydávání časopisu pokračovat, a to i přesto, že přechod Orfea do rukou Kalistových velmi uvítal: „*Měl jsem takovou radost, když jsem přečetl první věty o tom, že redakce Orfea přechází do našich rukou. Myslil jsem si: konečně a radoval jsem se již předem, že bys z toho udělal pěkný časopis. A co hlavní: byl by to list náš, slyšíš, jak to krásně zní, náš list.*“¹¹⁰⁶

Z Vidně se záhy ozvala i dvojice Knap–Jirko. Knap jednoznačně plédoval pro udržení listu: „*Já vždycky jsem byl pro to, aby aspoň Orfeus, když již ne Den, se udržel. [...] Nakonec nejedná se tu přece o naše spojení se Šakem, nýbrž o záchranu naší tribuny.*“¹¹⁰⁷ Stejný názor zastával i Miloš Jirko, byť ten zřejmě pro sebe do budoucna viděl větší uplatnění v chystaném časopise Literární skupiny, budoucím *Hostu*, na jehož založení v závěru března 1921 se před svým odjezdem do ciziny podílel: „*Přece taková generace z L. P. 1920 dovede snad udržeti dva měsíčníky.*“¹¹⁰⁸ Oba zároveň za sebe pověřili Z. Kalistu, aby se po odstoupením Vladykovi ujal redakce časopisu.

Vedle zmiňovaných se pro další zachování časopisu vyslovili ještě A. Ráž a Z. Rykr. Pro ukončení spolupráce se Šakem hlasoval z počátku vedle A. M. Píši v zásadě jen F. Němec a mladým blízký K. Toman: „*Mínění je rozpolceno. Wolker velmi usilovně chce Orfea držeti a k tomu radí i Ráž, Rykr a Vrba. Naproti tomu mínění Němcovo znáš a Toman také říká, že nám může být zánik Orfea lhostejným.*“¹¹⁰⁹ Samotný Kalista nebyl jednoznačně rozhodnut, ač

¹¹⁰³ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. dubna 1921; citováno dle téhož, s. 100–101.

¹¹⁰⁴ Tamtéž, s. 101.

¹¹⁰⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 8. dubnu 1921; dopis č. 43], s. [3].

¹¹⁰⁶ Tamtéž, s. [2].

¹¹⁰⁷ J. Knap a M. Jirko Z. Kalistovi, 18. dubna 1921; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 400.

¹¹⁰⁸ Tamtéž, s. 401.

¹¹⁰⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 8. dubnu 1921; Můj milý bratře! Děkuji Ti za tvůj poslední dopis], s. [1–2].

se postupně klonil spíše k variantě *Orfe*a udržet: „*Přiznám se, že kloním se poněkud k vám, ale jsem dosud na vahách. Píša, Němec, a s rezervou i Toman říkají, že je nutno listu se zřici. Zeptám se ještě Neumanna.*“¹¹¹⁰

Celá situace okolo *Orfe*a byla ze všech stran rozebírána v korespondenci Kalisty s Píšou. Právě A. M. Píša v průběhu dalších dní postupně měnil názor, až nakonec přitakal pokračování listu: „*I já během týdne přiklonil jsem se téměř k tomu, abychom Orfe*a drželi. *Hnaly a ženou mě k tomu jak má láska k tomu listu, tak přirozeně přání, abychom měli přece vždy v záloze tribunu, odkud bychom mluvili bez poručnictví starých zcela sví a neodvislí. [...]* *A jak správně podotýkáš, je to posice proti Devětsilu, opustíme-li [ji – doplnil VM], jsme na dlažbě.*“¹¹¹¹ Ani Neumann a mladým otevřený *Červen* nemohou dle Píši existenci vlastní generační tribuny nahradit: „*Jak vidíš, jsem nerozhodnut. Všechno mě žene k tomu, abych odpověděl kladně, ale myslím, že čistotu dlužno klásti nad přání. [...]* *Dnes zatím trvám, kde jsem stál posledně. Cit říká ano, rozum ne. A dostaň to dohromady – – –*“¹¹¹²

Ostatně opírat se pouze o existenci *Června* nechtěl ani Z. Kalista: „*Snad mají ti dobří lidé [tj. Toman a Neumann – doplnil VM] stále na mysli pouze naše básničky. Nám jde o víc: nám jde o soustavnou práci: vybudování života nejen v díle, ale i theoreticky. Bohužel život bez teorie je nemožný.*“¹¹¹³ Nakonec se pro udržení časopisu 22. dubna vyslovil i zprvu odmítavý Píša: „*Již v posledním dopise jistě jsi pozoroval můj zvolný příklon ke kladné odpovědi. No a tento týden ten vývoj od nerozhodného k rozhodně přitakavému dokonal.*“¹¹¹⁴ Zároveň přislíbil připravit pro *Orfe*a několik kritických referátů. Ve stejném dopise Píša navrhl řešení situace s redakcí listu, z jejíhož stávajícího složení (Vladyka, Jirko, Kalista, Němec, Knap, Rykr) se mohl časopisu aktuálně věnovat de facto právě jen Z. Kalista: „*Mluví stále o redakci Orfe*a – *kdo vlastně bude nyní vedoucím redaktorem? Myslím, že nejlépe by bylo, kdybys jím byl Ty. Že vlastně ani jinak býti nemůže. Přece tam nedají Miloše Jirka.*“¹¹¹⁵

Situaci dále komplikovala i otázka hmotného zabezpečení listu, které stálo a padalo s osobou V. V. Šaka, proti němuž si mladí v případě zájmu o pokračování listu nemohli

¹¹¹⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, 14. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 102.

¹¹¹¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 14. dubnu 1921; dopis č. 42], s. [1].

¹¹¹² Tamtéž, s. [2].

¹¹¹³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [3].

¹¹¹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [22. dubna 1921; dopis č. 44], s. [1].

¹¹¹⁵ Tamtéž, s. [3–4].

dovolit radikálněji vystoupit. Fatálně vážlo vyplácení honorářů, ba dokonce samotná expedice listu, papír Vladyka údajně zakoupil jen pro tři čísla.¹¹¹⁶ Z druhé strany tlačil nakladatel listu A. Srdce na to, aby byl první ročník řádně dokončen, byť zrovna on nebyl v rozhodování o dalším osudu časopisu rozhodující postavou: „*Neumann mi včera povídal, že každý knihkupec, resp. nakladatel je více méně zloděj, tedy špatný člověk,*“¹¹¹⁷ psal Kalista v této souvislosti Píšovi.

Kalista tak tentokrát stál snad před ještě složitějším rozhodnutím než v lednu, kdy odmítl dále se podílet na redakci *Dne*: zůstal v Praze jako jediný, kdo mohl ve věci zachování časopisu aktivně konat. V závěru měsíce se proto kvůli *Orfeu* sešel se Šakem¹¹¹⁸ a definitivní rozhodnutí plánoval vyřknout až 6. května, kdy měl do Prahy po Wolkerovi přibýt nakrátko i Píša: „*A 6. května definitivně rozhodneme o Orfeu.*“¹¹¹⁹

Do osudu časopisu však v tento moment nepříznivě promluvalo vznikající pnutí mezi Kalistou a Wolkerem, jehož bezprostřední příčinou se stalo otištění „Svatého Kopečku“, které výrazně otupilo vůli obou básníků ke vzájemné spolupráci. Kalista se dokonce ve vzniklé hádce právě ve Wolkerův prospěch redakce *Orfea* vzdal.¹¹²⁰

Kvůli maturitním povinnostem nemohl časopisu přispět ani Píša. Ač po odjezdu z Prahy Kalistovi sliboval několik referátů – „*A ještě jednu prosbu mám: abys mi určil pevně a přesně datum, do kdy musím odeslati referáty pro Orfea. Rozhodl jsem se psát o Neumannovi, Šaldovi, Gollovi,*¹¹²¹ *Němcovi a snad i Brojovi.*“¹¹²² –, v závěru května po Kalistově urgenci¹¹²³ ale doznal, že vlastně nemá hotový ani jeden: „*Myslel jsem, že jste na Orfea zapoměli a tak jsem měl jen tu věc o Šaldovi a Orfeovi nanečisto. Když přišel Tvůj dopis, sedl jsem hned a urobil jsem to o Neumannovi. Podívej se, jak uboze to vypadá, ale*

¹¹¹⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 8. dubnu 1921; Můj milý bratře! Děkuji Ti za tvůj poslední dopis], s. [2].

¹¹¹⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [2].

¹¹¹⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec dubna 1921; Můj bratříčku! Předešlý týden jsem Ti psal velmi mnoho], s. [1].

¹¹¹⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [2].

¹¹²⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. (?) června 1921; Můj milý Toníku! Ty si teď asi myslíš, že zítra přijedu k Tobě do Písku], s. [3].

¹¹²¹ V tomto případě se zřejmě jedná o recenzi Gollova *Nového Orfea*, čerstvě vydaného v Kalistově překladu. Nemýlím-li se, tiskem nikdy nevyšla, byla-li kdy vůbec dokončena.

¹¹²² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [9. května 1921; dopis č. 47], s. [2].

¹¹²³ „*Toníku, jak jsi mohl zapomenouti na referáty pro ,Orfea'!!! Měly tu být do 12. května a dnes stále se na ně čeká. Schází Götzova próza (ale dojde prý brzy) a Tvoje referáty. Kde jsou? Zašli je obratem!!!*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [26. května (?) 1921; Milý Toníku! Odpovídám Ti na Tvůj dopis], s. [2].).

*jsem rád, že to dopadlo aspoň tak.*¹¹²⁴ Ostatně, podobně liknavý byl se zasláním své povídky pro nové číslo i František Götz, který ji Kalistovi přislíbil v jednom ze svých prvních dopisů.

Wolker a však Píša korespondenčně nabádal, aby v dané situaci časopis držel za každou cenu: „*Redakci listu však za každou cenu drž, jak pravíš (zcela souhlasím), byla by hanba a škoda, aby kvůli osobní (a jak věřím zcela přechodné) neshodě byl ztracen list, jehož nám bude nyní nejvýše třeba, abychom mohli čeliti expansivnosti Devětsilu, který osobně sám chce representovati všechno dobré a moderní v mladém hnutí uměleckém.*“¹¹²⁵ Do budoucna s ním totiž spojoval i možnost vydání *Nesrozumitelného svatého*. Za Píšovy návštěvy v Praze začátkem května se totiž trojlístek dohodl, že by Píšovu sbírku mohl na podzim vydat jako mimořádné číslo časopisu: „*A již dnes pro Orfeu učiním Ti, cokoli budu moci. A pak v podzimu, doufám a prosím, šlo by snad uskutečnit to, o čem jsme mluvili v Praze: Píšovo číslo Orfeu. Totiž vydati tam mého Nesroz. svatého, který nenajde jinak nakladatele, i kdyby vstoupil na nebesa.*“¹¹²⁶

Coda: Nevydané čtvrté číslo a konec časopisu

Po dočasném uklidnění situace v pokojíku na Celné a Wolkerově odjezdu do Trenčianských Teplíc se Kalista přece jen rozhodl ve věci časopisu více angažovat: „*Jiří odjede v sobotu do Trenčianských Teplíc a do Píšťan. [...] ,Orfeus‘ zatím uvázne na mně. A to v době, kdy já mám tolik, tolik práce!*“¹¹²⁷ Pro chystané čtvrté číslo plánoval připravit polemický text adresovaný Devětsilu, který vnímal jako jakési programové vymezení nové redakce časopisu reprezentované především trojicí Wolker–Kalista–Píša. Dokonce zamýšlel text podepsat nikoli svým jménem, ale jako redakční: „*Nechci však polemiku podepisovati svým jménem (nebude to vlastně polemika, bude to prosté vytčení našeho poměru k D. tak, jak jsme se na něm sjednotili – a sjednotili jsme se podivuhodně, až na zcela nepatrné snad difference), chci, aby tam byla jménem redakce, aby tak mluvila ne o mém osobním poměru*

¹¹²⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec května 1921; dopis č. 49], s. [1].

¹¹²⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek června 1921], s. [2]; inv. č. VI/739.

¹¹²⁶ Tamtéž, s. [3].

¹¹²⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek června 1921; Můj milý Toníku! Na mých 6 bolestných stránkách jsi odpověděl 1 ½ stránkou], s. [3–4].

k *Devětsilu* (vyvozovalo by se pak, že tu jde o momenty ryze osobní), ale o poměru nás všech.“¹¹²⁸

Wolkerův souhlas k tomu údajně získal a svůj mu korespondenčně dal i Píša: „*Prosím, použij toho jako důkazu mé víry v Tebe, že úplně souhlasím s tím, co napíšeš v Orfeu o našem vztahu k Devětsilu; neboť jsem jist, žádáš-li mě o souhlas, že rozhodně tam nebude ničeho, o čemž bys věděl, že bych s tím souhlasiti nemohl.*“¹¹²⁹ Zároveň však odmítl vstoupit do redakce listu na místo přispěvatele literárněkritické rubriky, protože by zde jen zaskakoval za dočasně nepřítomného Knapa, jemuž nechtěl tuto pozici přebírat.¹¹³⁰ „*Proč vlastně já tam mám tak směšně figurovat, když každý ví, že s celou redakcí nemám nic společného, leda snad jen to, že hlavního redakčního činitele (a tím zůstáváš přec stále Ty) nazývám člověkem sobě nejbližším. (Konečně potom také to: vím, že dříve redaktorem pro kritické příspěvky Orfea byl Knap. Je přirozeno, uviděl-li by mé jméno jako redaktora na obálce, že by se snad domníval, že jsem použil jeho nepřítomnost k tomu, abych se vedral na jeho místo. Nebyla by to ovšem pravda, vždyť bych se tam dostal jako Pilát do Creda, ale bylo by mu to těžko vysvětlovat.*“¹¹³¹

Píšova neochota vstoupit do redakce Kalistovi příliš po chuti nebyla a obratem ji svému příteli vytkl: „*Povídáš mi totéž, co říkal Wolker o mém kapitánství generace. A mně se dnes zdá (jistě jsem přespříliš rozteskněn) jakoby všichni ode mne prchali. I Ty tedy nechceš míti s Orfeem nic?*“¹¹³² Píša se snažil Kalistu poněkud uklidnit a přesvědčit jej, aby věc *Orfea* nepouštěl, neb právě Kalista je pro další existenci časopisu rozhodující osobou: „*Proč jsi nyní např. ještě více omezil svoji účast na Orfeu? Komu tím chceš prospěti? Či mělo to býti odpovědí na moji zcela otevřenou, věcnou a důvody podepřenou námitku, abych byl vepsán v čelo Orfea. Je rozdíl, odchází-li někdo, jenž vlastně redigoval poslední dvě čísla sám a zdráhá-li se někdo, kdož v redakci listu nikdy nebyl a byl by vlastně pouhým figurantem. Snad se dalo o věci ještě déle mluvit. Ty jsi však učinil věci a debatě velmi krátký a rezolutní konec.*“¹¹³³

Zdá se však, že se nakonec v trojici Kalista–Píša–Wolker podařilo čtvrté číslo *Orfea* v průběhu června připravit, detaily o jeho podobě však nemáme. V červnu bylo číslo dokonce

¹¹²⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [9. (?) června 1921; Můj milý Toníku! Třeba jsem včera napsal tak dlouhé psaní, připisuji dnes ráno ještě několik řádek], s. [1].

¹¹²⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [11. (?) června 1921; dopis č. 52], s. [1].

¹¹³⁰ Tamtéž, s. [2].

¹¹³¹ Tamtéž.

¹¹³² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina června 1921; Epistula ex Ponto], s. [2].

¹¹³³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [polovina června 1921; dopis č. 53], s. [3–4].

i předáno do tiskárny, jeho vydání však ztroskotalo na machinacích V. V. Šaka. Kalista proto nakonec čtvrté číslo raději stáhl z tisku, o čemž podrobně informoval v dopise Píšu: „*Byl bych nejraději, kdyby se našel nějaký nakladatel, který by ‚Orfea‘ převzal do svého nákladu. U Šaka vydávati Orfea nemožno [...] pro naprostou nesolidnost ‚Presta‘ jak v ohledu finančním, tak morálním k nám. Finančně: Šak se drží velmi obojakou a nepoctivou (kriminelně) hrou nad povrchem, vzal si peníze od Srdce pod záminkou, že je potřebuje na papír dalšího čísla O. – a pak je bůhví za co vydal. Číslo, do něhož jsi poslal svoje příspěvky, jsem dal do tiskárny, a ježto je netiskli do konce června, vzal jsem je odtamtud. Referát o Gollovi jsem dal Neumannovi, ostatní jsem si uložil. – Morální nesolidnost Šakova k nám: při poslední mé návštěvě mi několikrát nadhodil, že vlastně nemá k nám žádných závazků, protože jsme se ho nezastali v známé ‚fackovací aféře‘. Lumpa se nebudeme zastávati. Zdá se mi, jakoby opravdu už na vydávání Orfea nepomýšlel. [...] Vážně přemýšlím o tom, nebylo-li by lépe, dokud jsme svoje jméno pro foro externo s Orfeem nespojili (uváděn byl dosud Vladyka), zřici se ho. Jeví se u mne naprostá disgustace. Nemohu jinak při nejlepší vůli.*“¹¹³⁴

Píša se ve své odpovědi s koncem *Orfea* v zásadě smiřuje: poukazoval na to, že majitelem titulu listu je tak jako tak V. V. Šak a převést jej k jinému nakladateli by tak nemělo valného smyslu. Navrhoval proto Kalistovi, aby Šaka postavil před ultimátum a donutil jej k jednoznačné odpovědi, pokud jde o budoucnost listu: „*Aby zkrátka v celé věci, v poměru našem k Šakovi bylo už jednou jasno. – Trpké je, že se zbavujeme posice, v níž jsme byli my pány, zatímco Devětsil chystá almanachy a na Moravě, nemýlím-li se, chtějí také s něčím začít; pro mě je věc smutná také tím, že poslední možnost na publikaci Nesr. svatého odpadá – neužří již světlo světa.*“¹¹³⁵ Ani na tento podnět však v červenci definitivní rozhodnutí o budoucnosti časopisu nepadlo.

Příprava nového čtvrtého čísla zatím v této situaci byla nabídnuta F. Götzovi a jeho brněnským druhům: „*Čekám psaní od chlapců z Moravy, totiž od Götze. Až mi pošlou rukopisy, pošlu je do Prahy do tiskárny. Nezačnou-li do tří neděl po odevzdání rukopisů tisknouti, budeme nuceni vyvoditi důsledky.*“¹¹³⁶ Zdá se však, že brněnští neměli na výpravě *Orfea* valného zájmu – ostatně touto dobou už byly ve velmi pokročilém stadiu přípravy

¹¹³⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek července 1921; Můj milý Toníku, máš pravdu, vyčítáš-li mi], s. [3–4].

¹¹³⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek července 1921; dopis č. 56], s. [5].

¹¹³⁶ Z. Kalista J. Knapovi, [srpen 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 409.

vydávání jejich vlastního časopisu, budoucího *Hosta*.¹¹³⁷ Dokonce by se snad mohlo zdát, že *Orfeus* se pro brněnské stal jakýmsi záložním plánem pro případ, kdyby se jim na podzim nepodařilo zahájit vydávání vlastního časopisu. Alespoň by tomu mohl nasvědčovat Götzův nedatovaný dopis Kalistovi někdy z července 1921, v němž vydání brněnského čísla navrhuje odložit až na podzim: „*Myslím, kdybych dělal, co chtěl, nedostanu číslo Orfeje dohromady před 15. srpnem, kdy se asi poprvé sejdem. Kdyby bylo možno odložit to naše číslo, které nám chcete dáti k dispozici, tak na podzim, byli bychom Vám velice vděční.*“¹¹³⁸

Posledním, kdo se snažil o záchranu zanikajícího časopisu, byl J. Knap. Ten se o oživení časopisu pokoušel zasadit ve svých dopisech Píšovi a Kalistovi ze srpna 1921: „*A co, prosím Tě, dělají ti Moraváci? Kolik že měsíců nezpívá to již Orfeus? Napiš, prosím Tě, ještě Nohejlovi o nějakou prózu, ať dáme aspoň my zase číslo dohromady.*“¹¹³⁹ Na Knapovu výzvu však už Kalista reagoval poměrně rezignovaně: „*Orfeus zašel do podzemí a hledá tam Fr. Götze s příspěvky pro ‚moravské‘ číslo. Ale Fr. Götz a jeho ‚šestka‘ jsou horší než Eurydike. Kamenem by spíš člověk pohnul.*“¹¹⁴⁰ V druhé polovině srpna 1921 se tak naděje na vydání nového čísla *Orfeje* rapidně snižovaly.

Definitivní ránu dlouhé agonii časopisu tak konečně vrazil Otokar Hanuš, který v *Národním obzoru*, nástupci *Dne*, v jehož vedení vystřídal Kalistu, otiskl výpad právě proti Kalistovi a jeho druhům, zřejmě s vědomím V. V. Šaka. V glose „*Naše dnešní literatura*“¹¹⁴¹ Hanuš napadl úroveň nejmladší literatury a mířil přitom zejména proti Kalistovi: „*Objevují se Kalistové, Němcové, Černíkové, Sukové, ale to jsou efeméry, po nichž za rok nikdo ani nevzdechne. Narazili svůj polotalent na moderní kopyto [...]; tyli z Duhamela a Vildraca, koketovali s Březinou, vstřebali vzory a jsou kolosi.*“ Protože byl Hanuš zároveň i vedoucím Šakova nakladatelství, stala se další spolupráce Kalisty s Šakem nemožnou, jak zřetelně

¹¹³⁷ O chystaném brněnském čísle *Orfeje* se Kalista rozepisuje ve vzpomínkovém portrétu Lva Blatného v *Tvářích ve stínu*. Tady dokonce uvádí, že Götz pro *Orfeje* poslal svou – byť už tištěnou prózu – „*O světle, jehož tma neobsáhla*“. Nejspíše se však nelze ztotožnit s tvrzením o tom, že oslovením brněnských k účasti na *Orfeji* hodlal trojlístek zabránit vzniku *Hosta*, které tu Kalista uvádí. Alespoň se takovéto tvrzení neobjevuje nikde ve vzájemné korespondenci Kalisty, Píši a Wolkera a tato příčinná souvislost se nezdá logická ani vzhledem k chronologii – trojlístek se s pádem *Orfeje* smířil již předtím, než začaly být známy detailnější informace o chystaném *Hostu* (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 259.).

¹¹³⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červenec 1921; Götz 7], s. [1].

¹¹³⁹ J. Knap Z. Kalistovi, 24. srpna 1921; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 415.

¹¹⁴⁰ Z. Kalista J. Knapovi, [srpen 1921]; citováno dle téhož, s. 416.

¹¹⁴¹ – oh. [=HANUŠ, Otokar]: Naše dnešní literatura. *Národní obzor* 1, 1921, č. 28, 27. 8., s. 3–4.

vysvítá z jeho dopisů Wolkerovi a Píšovi.¹¹⁴² Šestého září o dalším osudu *Orfea* píše Kalista Wolkerovi jednoznačně: „*O Orfeu můžeš prohlásiti, uznáš-li to sám za dobré, že zaniká.*“¹¹⁴³

Orfeus tak definitivně padá až začátkem září 1921, takřka půl roku poté, co vyšlo jeho poslední číslo, a tři čtvrtě roku po odevzdání tohoto čísla do tisku. Kalistu jako rozhodující osobu z redakčního kruhu od tohoto rozhodnutí neodvrátilo ani naléhání Josefa Knapa, který o přežití časopisu stál asi nejvíce: „*Jsem totiž toho názoru, i dnes udržeti Orfea. Jestli po Tobě prskne taková veličina jako Hanuš, nesmíš tím už házeti přes palubu naši jedinou tribunu.*“¹¹⁴⁴

Pro zbytek mladých však už byla další spolupráce s V. V. Šakem na *Orfeu* nemožná. Slovy A. M. Piši: „*Knap Ti asi psal o ‚Orfeu‘. Chce ho držeti. To je nemožné. Právě proto, že v nynějším boji, který bude intensivnější než loni, potřebujeme tribunu, musíme se o ni postarati: ale musí býti pevná, jistá a čistá! To je to, co vyžaduje dnešní boj.*“¹¹⁴⁵

Jako náhradu za zaniklého *Orfea* plánoval Kalista bezprostředně po jeho pádu podpořit návrh Arnošta Ráže a založit periodický almanach a na něj napojenou edici básnických sbírek, které by formou družstva finančně zaštitili mladí autoři: „*Ráž navrhuje, abychom na podzim ustavili družstvo nakladatelské (à la duhamelovsko-vildracovské ‚L’Abbaye‘), kde by bylo finančně účastněno 32 členů s podíly po 100 Kč. Krom toho myslíme (oba totiž), že by subskripci dalo se získati asi 2000 Kč, a tak bychom mohli přikročiti k vydání 1 básnické publikace a 1 svazku našeho almanachu, který by vycházel 4x ročně. – S návrhem se shodují. 32 osob s podíly po 100 Kč bychom sehnali. I nás je dosti. Subskripce*

¹¹⁴² Wolkerovi Kalista o celé situaci píše z kraje září: „*Redakce Orfea se musím vzdáti. Asi sotva kdo z mladých se jí ujme. Přečti si poslední (27. 8.) číslo Národního obzoru a poznáš proč. Otakar Hanuš tam má revolverový, čistě revolverový článek proti mladým (a jmenuje nás!). [...] Článek té úrovně nemůže nás urazit, ale nikdo také nemůže na mně žádati, abych já po takovémhle článku jednal s p. Šakem nebo s ředitelem jeho nakladatelství p. O. Hanušem.*“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, [mezi 1. a 7. zářím 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 138.). Vzápětí pak o svém rozhodnutí informuje též Pišu: „*V čísle ‚Národního obzoru‘ ze 27. srpna je revolverový článek O. Hanuše o mladých. Nese se asi takovýmhle (doslovně tónem) [sic!]: Kalistové, Němcové, Wolkerové atd. jsou efeméry, které tyly z Duhamela, Vildraca a Březiny a teď jsou kolosi. [...] Článek by mne neurazil a neuráží. Ale kdo chce teď na mně žádati, abych já jakkoli a za kterékoli příležitosti jednal s vydavatelem Nár. obzoru V. V. Šakem či ředitelem jeho nakladatelství O. Hanušem o Orfeovi? A kdo bude jednat z mladých? Tolik cti máme jistě v těle. A tolik hrdosti. [...] U mne tím padly poslední kladné momenty pro Šaka.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1921; Můj milý Toníku! Děkuji Ti za poslední dopis...], s. [3–4].).

¹¹⁴³ Z. Kalista J. Wolkerovi, 6. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 140.

¹¹⁴⁴ J. Knap Z. Kalistovi, 20. září 1921; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: *Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství*. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 418.

¹¹⁴⁵ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1921; Můj drahý Toníku! Piši Ti asi poslední psaní ze svého domova o letošních prázdninách...], s. [3].

by byly kryty vydanými a dodanými publikacemi. [...] Stejně se připojují k návrhu Rážovu, aby onou básnickou publikací byl Nesrozumitelný svatý.¹¹⁴⁶

V dopise Wolkerovi zároveň načrtl i okruh autorů, o něž by proponované družstvo rád opřel – symptomaticky schází kdokoli z Devětsilu a kromě Götze i členové brněnské šestky: „Myslím, že návrh by nebyl špatný. Nás také není málo. [...] V družstvu počítalo by se asi se jmény: Ráž, Toman, Křička, Kalista, Knap, Jirko, Wolker, Píša, Biebl, Hůlka, Rykr, Götz, Zavřel, Berák, Fischer a j., v subskripcích: Vokatý, Stejskal, Kadlec aj. [...] Zatím nikomu o mém návrhu (vlastně ne mém, nýbrž Rážově) neříkej a jen mi napiš svoje mínění.“¹¹⁴⁷ Plán almanachu však jako řada jiných zůstal jen na papíře. Většina z vyjmenovaných autorů však zanedlouho našla publikační tribunu v nově založeném *Hostu* a stává se členy Literární skupiny. S *Hostem* pak spojil do budoucna své osudy i Zdeněk Kalista.

Texty v *Orfeu*

Vzhledem k výše nastíněným peripetiím okolo vydávání časopisu nelze při analýze textů otištěných v jeho třech číslech nalézt mnoho spojníc. Materiál zůstal poměrně nesourodý a kusý, než aby umožňoval vysledování nějakých obecnějších tendencí. Teigeho první číslo v zásadě představilo první sestavu autorů budoucího Devětsilu: Vančuru, Friče, Hoffmeistera a J. Seiferta. Za zmínku stojí i poměrně výrazné zastoupení autorů o něco starších: J. Hory a především K. Čapka, který tu – zřejmě poprvé a naposledy – spolupracoval se zástupci nejmladší literární avantgardy. Významný prostor je věnován i výtvarnému umění – Nebeského esej o van Goghovi doplňují reprodukce obrazů Kubištových a zejména pak devětsilských výtvarníků: Teiga (ten svůj vlastní literární příspěvek nezařazuje), Süsse, Feuersteina a Havlíčka. Naopak Jan Zrzavý se v *Orfeu* představil jako básník. Poměrně nevýrazně působí recenzní rubrika: krátké referáty mají spíše charakter informativních glos a spíše než osobitostí hodnocení zaujmou představovanými autory, kteří vypovídají o zájmech recenzentů: pozornost je věnována *Stromu v květu* Josefa Hory, novinkám Romainsovým a Duhamelovým a zejména pak dílu Karla Čapka, z něhož Vančura přiblížil *Loupežníka* a Hora antologii *Francouzská poezie nové doby*.

¹¹⁴⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1921; Můj milý Toníku! Děkuji Ti za poslední dopis...], s. [4].

¹¹⁴⁷ Z. Kalista J. Wolkerovi, [mezi 1. a 7. zářím 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 138.

Druhé a třetí číslo naopak vyšlo pod taktovkou skupinky okolo Uměleckého klubu. Největší prostor v čísle druhém sice ještě získala dříve domluvená Durychova próza „Tvář“, avšak jinak se zde setkáme s básněmi Němcovými, Kalistovými a Píšovými, o výtvarném umění psal Zdeněk Rykr a kritické rubriky se ujal Josef Knap, jehož texty o Šrámkovi a Němcovi působí přece jen vyvrálenějším dojmem než stručnější glosy z prvního čísla. Třetí číslo pak přinesl Knapovu prózu a Jirkovy, Kadlecovy a Wolkerovy básně.

Nejvýraznějšími texty do *Orfea* ovšem přispěl A. M. Píša: vedle studie o Otakaru Theerovi jde zejména o jeho recenzi Rutteho sbírky esejů *Strach z duše*,¹¹⁴⁸ jejíž přepracovaná a obsáhlejší verze v *Červnu* zadala podnět k první velké polemice mezi oběma autory. Píšův prudký odsudek Rutteho knihy napadal její samotný myšlenkový základ a Rutteho tvůrčí postupy vůbec, zřetelně se přitom Píša vymezil jako kritik třídě angažovaný: „*Pro prostředky, jichž ve Strachu z duše užívá Rutte k obhájení svých tezí, nelze ti vážit si ani knihy, ani autora. [...] Východisko, jež naznačuje Rutte, nevede kupředu, ale vrací. Máš-li první kapitulu knihy postavit v určitý poměr se statí závěrečnou, nelze ti než zapochybovat, zda ho k jejímu napsání přivedlo vědomí o vývojové potřebě literární, nebo zda v něm nepromluvila neobnaženě úzkost privilegované třídy, s níž je bytostně spjat stejnou láskou i nenávisť.*“¹¹⁴⁹ Zásadně své námitky Píša rozvedl o něco později v *Červnu*, kde otiskl značně rozšířenou verzi své recenze pod titulem „*Knihy ze strachu a o strachu*“.¹¹⁵⁰ Následná polemika mezi Píšou a Ruttem už přesahuje zájem této práce, je však poměrně dobře zmapována v dostupné literatuře.¹¹⁵¹

¹¹⁴⁸ RUTTE, Miroslav: *Strach z duše*. Praha: Otakar Štorch-Marien, 1920.

¹¹⁴⁹ PÍŠA, A. M.: Miroslav Rutte: *Strach z duše*. *Orfeus* 1, 1920/1921, č. 3, s. 92–94.

¹¹⁵⁰ Týž: *Knihy ze strachu a o strachu*. *Červen* 4, 1921, č. 2, 14. 4., s. 22–25; č. 3, 21. 4., s. 43–45; č. 4, 28. 4., s. 56–59; č. 5, 5. 5., s. 75–78 a č. 6, 12. 5., s. 91–93.

¹¹⁵¹ JANOUŠEK, Pavel: Z bojů A. M. Píši o charakter proletářského umění. *Česká literatura* 31, 1983, č. 2, s. 126–141.

Den

„Z houštiny literárních časopisů se zvedá mladě odvážný plán kulturního deníku, unikum v našich poměrech, taková byla intenzita tvůrčího života té doby. Den – a v jeho čele: Zdeněk Kalista.“¹¹⁵²

JOSEF KNAP, *Bez poslední kapitoly*

Historie a profil časopisu

Asi nejvýraznějším Kalistovým úspěchem z roku 1920/1921 bylo bezesporu jeho angažmá v deníku a později i týdeníku *Den*, kde se na přelomu roku 1920/1921 dokonce dostal na pozici šéfredaktora. Tento časopis, jak již bylo ukázáno, byl výrazně spjatý s Uměleckým klubem a zejména osobou V. V. Šaka, který byl jak iniciátorem, tak i hlavním mecenášem jeho vydávání. Přes svou nedlouhou existenci znamenal *Den* – domnívám se – výrazný milník ve formování mladé poválečné literární generace, neboť vedle nepřilíš úspěšného *Orfea* a někdejší *Republiky* šlo o první výraznější pokus o vlastní generační umělecký časopis s celorepublikovou platností, v němž mladí literáti získali rozhodující pozice. Významný je přitom bezesporu i jeho význam vývojový, protože *Den* nám asi nejzřetelněji vypovídá o aktivitách a názorech nedevedtsilského křídla generace na přelomu let 1920 a 1921.

Den počal jako deník s podtitulem „Umění – Tělesná výchova – společnost“ vycházet v pondělí 1. listopadu 1920. Z počátku kladl důraz především na obecně kulturní zpravodajství a hudbu, v tom zejména na činnost Šakovy filharmonie, pravidelně se věnoval i divadlu, literatura měla v prvních číslech *Dne* pozici podružnější. Úvodní redakční prohlášení z 1. listopadu 1920 naznačilo program periodika jen v mlhavých obrysech, obecně zdůrazňujíc význam kultury pro život národa: „*Chceme zvednouti nad všednost a vřavu dne význam kultury ducha a těla a mohutným posílením zájmu o tyto živé hodnoty bojovati tak s materialismem a zdivočelostí doby o lepší český zítřek. Čekáme klidně odpověď české veřejnosti. Nechť čte, posoudí, rozhodne.*“¹¹⁵³ Deník se měl záměrně odvrátit od každodenních (po)válečných a materiálních problémů doby, a profilovat se jako deník apolitický, nestranný,

¹¹⁵² KNAP, Josef: Prvních pět lístků. K padesátce Zdeňka Kalisty. In: týž: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997, s. 188.

¹¹⁵³ Redakční sbor „*Dne*“: [Praha již ozdravuje z válečné psychosy...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 1, 1. 11., s. 1.

věnovaný výhradně kultuře a sportu, jehož cílem je „vytvořiti český list, který bude podrobným a živým obrazem všeho našeho snažení, práce a vývoje na poli tělesné i umělecké kultury, pečlivým i včasným zpravodajem všech významnějších projevů z týchž oblastí v cizině, a zprostředkovatelem mezi Prahou a československým venkovem, jichž kulturní život chce sloučiti ku vzájemné výměně.“¹¹⁵⁴ Zpočátku vycházel *Den* pravidelně o 4 stranách, pravidelně s úvodníkem, fejetonem a přehledovou tabulkou aktuálního kulturního dění na poslední stránce. Zbytek listu pak vyplňovaly drobnější články a referáty, případně kratičké přehledové aktuality a anonce z oblasti kultury a zpočátku existence časopisu též sportu.

O přijetí *Dne* ostatními listy či veřejností nevíme mnoho.¹¹⁵⁵ Pakliže byla jeho existence později zmiňována v literatuře, bylo tomu tak prakticky vždy na základě vydaných vzpomínkových textů Z. Kalisty. Musíme se tak spokojit s ojedinělou zmínkou v korespondenci – A. M. Píša hodnotil na dálku z Písku první čísla *Dne* pozitivně, avšak skeptický zůstal v otázce finančního zajištění listu: „*Den se mi na naše poměry prezentuje dosti sympaticky, pokud se týče rozvrstvení obsahového. Ale přesto nevěštím mu dlouhého trvání. Myslím, že Šaka přesvědčí značný deficit o tom, že k uměleckému deníku tu ještě není půdy.*“¹¹⁵⁶ Čas měl záhy ukázat, že se Píša nemýlil...

Situace v redakci listu

Za šéfredaktora listu zvolil V. V. Šak Jana Bora, tehdy režiséra Švandova divadla, který již za sebou měl redaktorské aktivity z předválečné doby (mj. *Scéna*). Politické přesvědčení mladých členů Uměleckého klubu, kteří záhy získali na chodu listu výrazný podíl, nevyvolávalo mezi nimi a vedením listu nějaké zásadnější kontroverze; nutno ovšem podtrhnout, že vedle Kalisty, Píši, Weila a Beráka mezi přispěvateli *Dne* zpočátku zastánce radikální levice nenalezneme a koneckonců *Den* se k politickým otázkám nijak nevyjadřoval. Kalista později komentoval svůj poměr k Borovi lakonicky: „*S šéfredaktorem Borem jsme si někdy rozuměli a někdy zase nerozuměli.*“¹¹⁵⁷ Jan Bor byl údajně tolerantním stoupencem pravice sociální demokracie a na politických otázkách spolupráce v redakci nijak nevázla. Zásadnější rozpor však mezi šéfredaktorem a jeho mladými spolupracovníky vznikl v otázce

¹¹⁵⁴ Tamtéž.

¹¹⁵⁵ Skeptické zmínky o časopisu lze nalézt prakticky jen v „nepřátelské“ *Cestě*, jak bude ještě ukázáno v dalším.

¹¹⁵⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek listopadu 1920; dopis č. 19], s. [1].

¹¹⁵⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 602.

struktury a vlastní podoby listu. Ve vedení *Dne* se totiž střetávaly dvě základní koncepce – šéfredaktora Bora, který chtěl ze *Dne* udělat co nejaktuálnější, pružný kulturní deník s důrazem na aktuální zpravodajství a glosy, a mladých představitelů „generace roku 1900“, kteří naopak chtěli *Den* co nejvíce otevřít informacím o dění v zahraničí, původní beletrii a obsáhlejším výkladovým studiím. Vznikající rozpor se však poměrně záhy vyřešil sám Borovým odchodem.

Situace v redakci *Dne* měla dle Kalistových vzpomínek totiž již od počátku k ideálu daleko, a to jak po organizační stránce, tak na rovině materiálního zabezpečení: *„Kolektivní součinnost vlastně neexistovala. Redakce se nikdy nesešla k nějaké společné poradě. Šéfredaktor se nevěnoval listu [...] jsa strhován svým druhým zaměstnáním v Švandově divadle. [...] Improvizovalo se tu více než v kterémkoli současném denním listě. Obsah čísel byl nevyrovnaný [...] Nepřiléhá k denním potřebám než snad svým přehledem divadelních a koncertních programů na poslední stránce a jen zřídka reagoval včas na nějakou aktualitu.“*¹¹⁵⁸ Nejasněná koncepce vedení listu a zejména nedostatečná příprava jeho vydávání a váznuocí distribuce se ostatně projevy i v jeho přijetí na veřejnosti. Ot. Štorch-Marién v *Cestě* vyjádřil záhy po zahájení vydávání deníku své obavy o jeho existenci, zejména pro nedostatečnou kvalitu otištěných textů: *„Není třeba tisknouti naivní a školácké články kdejakého nahodilého přispěvatele. To je nejlepší cesta k zabití dobré věci, neboť dosud vyšlá čísla neopravňují k velkým nadějím.“*¹¹⁵⁹

Teprve číslo ze 14. listopadu dle zmínky v Kalistově dopise prý více konvenovalo původním záměrům redakce: *„Den teprve teď vpravujeme do kolejí. V redakci kromě Bora jsem já, Jirko, Kareš (hudba, bývalý referent ‚Tribuny‘) a F. Zavřel (divadlo, jeden z nejlepších dramatiků mladých – ‚Boleslav Ukruťný‘, ‚Don Juan‘). Tak, jak chceme, začne to vycházeti asi až počátkem příštího týdne. Zatím zůstalo při jediném čísle z předešlé neděle.“*¹¹⁶⁰

Velmi problematickou se záhy také ukázala otázka hmotného zabezpečení listu a jeho redakce: scházely základní slovníky či encyklopedie, k dispozici byl pouze telefon dělený s ostatními aparáty v budově, problém byl i v distribuci tiskárenských štočků: *„To nebylo už ani vaření z vody, to byla improvizace tak žalostná, že by byla musila znechutiti i člověka*

¹¹⁵⁸ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 63.

¹¹⁵⁹ ŠTORCH-MARIÉN, Otakar: Hlídky časopisecká. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 22, 26. 11., s. 330–332; citát s. 331.

¹¹⁶⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. listopadu 1920; Můj milý příteli! Včera jsem dostal Tvůj dopis], s. [1].

s větší trpělivostí, než jakou byl vybaven Jan Bor.¹¹⁶¹ Není proto divu, že už po necelých třech týdnech byl V. V. Šak po šéfredaktorově rezignaci na vedení listu nucen urychleně uvažovat o změně v redakci a jako nástupce Jana Bora, který v šéfredaktorství listu neviděl dlouhodobější perspektivu, si vyhlédl právě Zdeňka Kalistu.

Kalista informuje A. M. Píšu o změnách v redakci v dopise z 22. listopadu 1920: „Budeš už zajisté vědět, že jsem nyní sám redaktorem týdeníku *Dne*, na který jsem deník změnil.“¹¹⁶² Z dvacetiletého mladíka se tak naráz stal šéfredaktor ambiciózního deníku: „Přiznám se, že jsem byl dosti překvapen [...] Bylo to příliš smělé pomyšlení: ani ne jednadvacetiletý, a šéfredaktorem deníku.“¹¹⁶³ V. V. Šak se zároveň se změnou ve vedení listu pod tlakem okolností rozhodl změnit periodicitu *Dne* na týdeník, aby tak zpomalil rychle rostoucí deficit, a konečně též proto, aby nový nezkušený šéfredaktor získal alespoň trochu více času a klidu na realizaci svých plánů. Nabídnutou pozici se Kalista i s ohledem na ostatní souputníky obzvlášť při zohlednění zmenšené periodicity *Dne* vcelku rychle uvolil přijmout: „Není divu, že jsem po rozmyšlení celkem nedlouhém šéfredaktorství *Dne* přijal. V. V. Šak přitom vydělal, protože místo 2000 Kč [...] se mnou smluvil [...] měsíční plat pouhých 800 Kč.“¹¹⁶⁴ Nutno ovšem podotknout, že upravený *Den* neměl zdaleka takový rozsah jako ve svých počátcích. I tak ale zodpovědná a časově náročná šéfredaktorská práce nakonec pohltila prakticky veškerý Kalistův volný čas, zejména před vánoci, kdy většina jeho přátel již odjela z Prahy domů: „Přestal jsem docházeti do přednášek, do seminárních cvičení jsem se dostavoval nepravidelně, i do kavárny, která mne kdysi tak upoutávala, jsem zapadl jen občas.“¹¹⁶⁵

Odchod Jana Bora z redakce *Dne* a přeměna deníku v týdeník s sebou samozřejmě přinesla i změny v chodu listu: především nově získala větší prostor původní literární tvorba a ke změnám došlo i v redakci, v níž posílili zejména mladí literáti zastoupení v Uměleckém klubu.

¹¹⁶¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 604.

¹¹⁶² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [22. listopadu 1920; Milý příteli! Nepokládej tohle za dopis], s. [1].

¹¹⁶³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 605.

¹¹⁶⁴ Tamtéž.

¹¹⁶⁵ Tamtéž, s. 615.

Kalista šéfredaktorem

Prvním číslem *Dne* pod redakcí Zdeňka Kalisty se stalo zřejmě číslo 18 z 20. listopadu 1920,¹¹⁶⁶ na jehož titulní straně se sešla trojice mladých básníků, jejichž společná krátká, avšak o to intenzivnější etapa spolupráce měla výrazně ovlivnit situaci v české poezii let 1920 a 1921: Jiří Wolker (básní „Poutníci“),¹¹⁶⁷ A. M. Píša (básní „Rozbité okno“)¹¹⁶⁸ a Zdeněk Kalista úvahovou esejí „Zápas o slovo“,¹¹⁶⁹ která se stala jednou z prvních programových manifestací přetvořené redakce. Ač za Kalistovy redakce *Dne* vzhledem ke krátké existenci časopisu nebylo uveřejněno nějaké oficiální programové prohlášení, nelze říci, že by se *Den* na přelomu let 1920 a 1921 programově nevymezoval, naopak – v této oblasti se zřetelně vyprofilovaly tři osobnosti – Zdeněk Kalista jako autor úvodníků a většiny polemických článků listu, Josef Knap, především jako literární kritik a autor přednášky „Dvacetiletý básník L. P. 1920“,¹¹⁷⁰ přednesené na úvod recitačního večera Uměleckého klubu 2. prosince 1920, a zejména A. M. Píša, který ve *Dni* publikoval své první obsáhlejší texty o soudobé české poezii, z nichž zejména jeho stať „Socialistická poezie“ a obsáhlá recenze Knapovy „Aleje srdcí“ vydaná pod titulem „Kniha víry, naděje a lásky“ představují mladého Píšu jako fundovaného a pozorného literárního kritika se zřetelnými teoretickými aspiracemi.¹¹⁷¹

Obecnou charakteristiku programu Kalistova *Dne* nelze načrtnout jednoznačně a bez korigujících upřesnění. Kalista sice ve svých pozdějších vzpomínkových medailonech *Tváře ve stínu* zdůrazňuje zejména roli expresionismu v soudobé mladé tvorbě: „*Umělecký program Dne, pokud bylo možno při listu tak mnohotvarém a se spolupracovníky namnoze disparátními o něm hovořit, byl nejspíše dán současným expresionismem.*“¹¹⁷²; avšak jako u jiných teoretiků dané doby zůstává jeho pojetí expresionismu dosti nekonkrétní. Už ve stati „*Dnešní expresionismus*“ z 13. listopadu 1920 totiž expresionismus charakterizuje poměrně

¹¹⁶⁶ Už v čísle z 19. 11. je Kalista zřejmě autorem úvodníku; jako redaktor je pak Kalista poprvé uveden v č. 20.

¹¹⁶⁷ WOLKER, Jiří: Poutníci. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.

¹¹⁶⁸ PÍŠA, A. M.: Rozbité okno. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.

¹¹⁶⁹ KALISTA, Zd.: Zápas o slovo. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1–2.

¹¹⁷⁰ KNAP, Josef: Dvacetiletý básník L. P. 1920. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 4–6; též in: KNAP, Josef: *Venkov je součástí mé bytosti*. Ed. Lukáš Holeček. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 167–171.

¹¹⁷¹ Píšův význam pro *Den* ocenil koneckonců v *Kamarádu Wolkerovi* i sám Kalista, když napsal: „*Hlavním teoretikem našim stal se však ve ‚Dni‘ A. M. Píša. [...] Do ‚Dne‘ napsal dlouhou a ne bezvýznamnou studii ‚Socialistická poesie‘. [...] Byl to jakýsi druh manifestu, který shrnoval v jediné širokodeché invocaci mnoho dosud různě rozptýlených myšlenek. Ještě větší význam [...] měla pro nás jeho obsáhlá recenze knihy Josefa Knapa ‚Aleje srdcí‘, kterou nadepsal ‚Kniha víry, naděje a lásky‘.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 81.).

¹¹⁷² Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 158.

volně: „*Expresionismus zůstává stále něčím stejně tvárným, jako byl. Ale ani ony pesimistické úvahy o expresionismu, jež se objevují, nejsou zcela neodůvodněny.*“¹¹⁷³ Odmítá tu teze o konci expresionismu (Max Osborn),¹¹⁷⁴ naopak hovoří spíše o jeho novém vývojovém stadiu: „*Pochopiti expresionism jako vítr, v němž lze plouti. [...] Expresionism není zdaleka vyčerpán ve svých možnostech a v pramenech své síly.*“¹¹⁷⁵ Německý expresionismus (zůstaneme-li při chápání tohoto pojmu omezení právě na německou jazykovou oblast i u vědomí širšího chápání jeho obsahu jak u Kalisty, tak zejména u Götze) však v reálu představoval jen jednu ze tří hlavních oblastí zájmu Kalistova *Dne*. Vedle něj se totiž do popředí zájmu dostával stále zřetelněji francouzský unanimismus, což odpovídalo Kalistovým překladatelským zájmům i směřování tehdejšího Devětsilu, a nově též umění sovětského Ruska, jež do českého prostředí uváděl především Jirí Weil. Tyto tři oblasti jako hlavní sféry zájmu svého *Dne* později Kalista uváděl i ve svých pamětech: „*Zaměřil jsem se ve třech směrech: k nejnovější literatuře a vůbec k nejnovějšímu umění současné Francie, k slibně se rozvíjejícímu německému expresionismu a k básnictví, případně próze soudobého revolučního Ruska.*“¹¹⁷⁶

Úroveň těchto teoretických článků ve *Dni* zůstávala samozřejmě rozdílná, i Kalista si byl s odstupem času vědom jejich proměnlivé hodnoty: „*Není pochyby, že v našich teoretických člancích – a to bez výjimky: mých, Pišových či kohokoli jiného – bylo plno omylů. Dnes leccos připadá v nich člověku přímo naivností anebo aspoň optickým klamem. Nebylo ani – jak se konečně velmi brzo ukázalo – prudkého rozdílu mezi námi a Guillaumem Apollinaiem, ve kterém jsme viděli do jisté míry vyvrcholení předválečného individualismu. Ba ani naši – domnělí či skuteční – odpůrci z řad české generace let devadesátých nebyli nám tak daleko, jak by se podle našich úvah a útoků bylo zdálo. Ale přeci jen naše theorie nebyly bez významu, neboť velmi ostře vyjadřovaly naši vůli odlišit se. A v té byla v podstatě obsažena i tvůrčí vůle po něčem novém – nejmocnější incitamentum pro mladé lidi, kteří vstupují do poesie.*“¹¹⁷⁷ Právě intenzivní zájem o dění v zahraničí a snaha vyrovnat se s tamějšími impulsy a přetavit je do vlastní teoretické reflexe byla při vší nejasnosti programových závěrů zřejmě nejvýraznějším přínosem Kalistova *Dne* pro vývoj nastupující literární generace.

¹¹⁷³ Z–a. [=KALISTA, Zdeněk]: Dnešní expresionism. *Den* 1, 1920/1921, č. 12, 13. 11., s. 1.

¹¹⁷⁴ Max Osborn (1870–1946), německý literární kritik a publicista.

¹¹⁷⁵ Z–a. [=KALISTA, Zdeněk]: Dnešní expresionism. *Den* 1, 1920/1921, č. 12, 13. 11., s. 1.

¹¹⁷⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 609.

¹¹⁷⁷ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 82.

Spolupracovníci listu

Po Kalistově nástupu na pozici šéfredaktora *Dne* se list rychle stal výraznou tribunou nejmladší generace, konkrétně její „nedevětsilské“ části. Kalista ve svých vzpomínkách později potvrdil, že se ke spolupráci snažil získat právě především zástupce mladé avantgardní literatury: „*A ani mezi spolupracovníky našeho listu nevítal jsem každého stejně. Rozhodně mi více záleželo na lidech, jejichž práce svou avantgardností a svým politickým zaměřením odpovídala mé představě průbojného, mladého časopisu.*“¹¹⁷⁸ Vedle Kalisty a jemu nejbližších Píši a Wolkera je pak nutno vyzdvihnout vklad mladého dadaisty Jaromíra Beráka, o němž bude ještě řeč v dalším, Jiřího Weila, který se – byť sám studoval v Praze již od gymnaziálních let a patřil do okruhu poválečné Unionky – nedostal do společnosti formujícího se Devětsilu, a jeho překladů z ruštiny, a mladého profesora obchodní akademie v Hořicích Jaroslava Pospíšila alias Jaroslava Bílka, který měl ze svého nedávného letního pobytu v Paříži řadu kontaktů a disponoval i nejrůznějšími informacemi o moderním ruském a francouzském umění. Určitý ideový protipól, ač v této souvislosti nelze hovořit o nějaké konkurenci či dokonce nepřátelství, v kruhu mladých autorů kolem *Dne* představovala tradičněji orientovaná dvojice Josef Knap a Miloš Jirko: prvně zmíněný byl respektován jako talentovaný literární kritik mladé generace, který se mohl opřít o nedávno vydanou kritickou prvotinu *Alej srdcí*, hvězda Miloše Jirka v této době již pozvolna zapadávala a mezi nejmladšími na levici pozvolna ztrácela na lesku; o jeho kritických kvalitách pochyboval ostatně i jemu nejbližší Josef Knap.¹¹⁷⁹ Jirko působil ve *Dni* zpočátku jako vedoucí redaktor literární rubriky, odkud byl po Kalistově nástupu „uklizen“ do redakce *Orfea*. Kritickými pracemi v druhé polovině existence listu stále zřetelněji přispívali A. M. Píša a J. Knap.

Beletristické příspěvky se ve *Dni* začaly v hojnější míře vyskytovat právě až s nástupem Z. Kalisty na šéfredaktorské místo, za Borova vedení byla beletrie tištěna spíše ojediněle. Ze starších autorů se ve *Dni* pravidelně objevovalo jméno Antonína Sovy a dramatika Františka Zavřela, který tehdy vedl divadelní referát a pro příbuznost své tvorby s tvorbou mladých a nevelký věkový rozdíl mezi nimi byl z jejich strany chápán jako jejich generační souputník, jako „*jeden z nejsmělejších novátorů generace: jeho Kamenný host se svými padesáti obrazy, střídajícími v jakémsi kaleidoskopickém sledu různé scény a prostředky, přiváděl nás na samý okraj divokých dramatických pokusů německého*

¹¹⁷⁸ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 608.

¹¹⁷⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek ledna 1921; dopis č. 25], s. [4].

expresionismu,¹¹⁸⁰ poznamenal později na Zavřelovu adresu Z. Kalista. Ze známějších jmen pak ve *Dni* ojedinele publikoval ještě např. Karel Toman a Miroslav Rutte, ze začínajících autorů pak Jaroslav Hůlka, Richard Broj či Jan Čarek. Ve *Dni* se mihl též Vítězslav Nezval básní „Pastevčí píseň“,¹¹⁸¹ která pro něj znamenala snad první publikaci v pražském prostředí vůbec. Nezval však měl zůstat ještě nějaký čas mimo hlavní dění v avantgardní generaci. Podobně atypickým příkladem byl i František Němec; ani jeho angažmá ve *Dni* však nemělo pro osobní spory delšího trvání a do budoucna se F. Němec pro svou nestálou povahu už na dalším vývoji nejmladší generace prakticky vůbec nepodílel.

Spory s Devětsilem

Mimo okruh *Dne* tak z nejmladších zřetelně zůstali pouze zástupci nově utvořeného Devětsilu, s výjimkou Artuše Černíka.¹¹⁸² Kalista sice ve svých pozdějších vzpomínkových textech tvrdí, že Teige a Devětsil opustil Umělecký klub až v souvislosti s Kalistovými úspěchy ve *Dni*,¹¹⁸³ nicméně jak datum vzniku Devětsilu, tak Kalistova korespondence s Pišou nás nutí tyto teze korigovat – Devětsil se po valné hromadě z října 1920 v Uměleckém klubu již prakticky neangažoval, byť formálně možná ze spolku vystoupil opravdu až v závěru listopadu 1920, kdy Teige a spol. ztratili vliv i na redakci *Orfea*. Vzhledem k poměrně intenzivním přestřelkám mezi oběma stranami z podzimu 1920 lze totiž už od poloviny října hovořit o vzniku zřetelné rivality mezi oběma skupinami, která postupem času dále sílila: „Mezi *Dnem* pak a jeho skupinkou a mezi nově se organizující družinou Devětsilu se objevily – po vyzývavém článku novotného člena Devětsilu Ivana Suka ve večerníku *Práva lidu*¹¹⁸⁴ – i první přestřelky.“¹¹⁸⁵

¹¹⁸⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 606.

¹¹⁸¹ NEZVAL, Vítězslav: Pastevčí píseň. *Den* 1, 1920/1921, č. 14, 16. 11., s. 1.

¹¹⁸² Je zajímavé, že se mezi přispěvatele *Dne* dostal z okruhu Devětsilu právě jen Artuš Černík, s nímž v této době již Zdeněk Kalista stál v otevřeném nepřátelství. Jeho tři literární referáty však byly otištěny ještě za šéfredaktorství Jana Bora v Jirkově literární rubrice (poslední z nich 12. listopadu 1920).

¹¹⁸³ „Když vedení *Dne* přešlo úplně do mých rukou, změnila se tato rezervovanost přímo v secesi, ba v jisté nepřátelství jak proti listu, tak proti redaktoru.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 608.); či „Ale *Den* se stal v jistém smyslu i mezníkem v historii dotud jednotné české literární avantgardy. Porážka, kterou utrpěl Karel Teige ve svém úsilí o ovládnutí této pozice, se stala nepřímou příčinou toho, že dosud jednotný Umělecký klub se konečně úplně rozpadl a skupina kolem Teiga se rozhodla vytvořit nový spolek Devětsil. Opustila i *Orfea*.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 64.).

¹¹⁸⁴ Tady se Kalista mylí, Sukova stať nevyšla ve *Večerníku Práva lidu*, ale v relativně marginálním listě *Pražském pondělí*.

¹¹⁸⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 608–609.

Zmiňované Sukovo prohlášení vyšlo pod názvem „U. S. Devětsil“¹¹⁸⁶ v *Pražském pondělí* 6. prosince a je zřejmě prvním oficiálním tiskovým manifestem Devětsilu vůbec.¹¹⁸⁷ V poměrně vágním textu se Suk jménem Devětsilu hlásí k revolučnímu dělnictvu a v oblasti poetiky pak pléduje za příklon k nejprostším věcem. Podrobněji však celou věc nerozvádí, jen letmo oznamuje přípravu přednášek a recitačních večerů, přičemž se obrací na dělnictvo a další předpokládané podporovatele s žádostí o peníze: „*Jeho akce jsou však omezo­vány skromnými prostředky finančními, a bylo by velmi žádoucí, aby naše revoluční dělnictvo jeho akci podporovalo tím, že by vstoupilo do Devětsilu za přispívající členy.*“¹¹⁸⁸ Konkrétněji se pak Suk vyslovuje pouze proti jednotlivým proudům umělecké moderny, zejména Marinettimu a Apollinairovi, jimž vytýká, že jejich „*umění strojů*“ není „*uměním dělníkovým*“.¹¹⁸⁹ Tady se opírá o teze ruských avantgardních teoretiků, zprostředkované zřejmě Karlem Teigem: „*Malý křikloun, který se střídavě zval expresionismem, kubismem, futurismem a orfismem, narozený léta páně 1909, zemřel roku 1909... ‘ poznali mladí ruští umělci, a mají pravdu.*“¹¹⁹⁰ Pro nás je důležitá především nelichotivá zmínka o „*pravé skupině*“ v nejmladší generaci, již Suk evidentně myslel autory sdružené kolem *Dne*: „*Pravá skupina nejmladších literátů, organizovaná v Šakově Uměleckém klubu, liší se od Devětsilu tím, že je ‚šrámkovská‘, impresionistická. Nemá ani pevného programu. ‚Jsme mladí,‘ říkají si, ‚a chceme být mladí‘. To je celý podklad, na němž se jejich sdružení staví. Jsou to většinou formalisté.*“¹¹⁹¹

Kalista reagoval na Sukův manifest prakticky obratem nepodepsanou glosou „U. S. Devětsil“¹¹⁹² ve *Dni*, v níž se snažil Sukovo prohlášení co nejvíce ironizovat a v níž veřejně asi nejkonciseji formuluje své výtky proti Devětsilu: „*U. S. Devětsil podal v Pražském pondělí jakýsi vstupní projev. Iv. Suk ovšem ne­dbale zpracoval svoje pensum a leccos popletl. Ivan Suk vytýká jiným impresionism, Ivan Suk vytýká jiným šrámkovštinu, omylem dává heslo ‚Jsme mladí a chceme býti mladí‘ skupině, která ho nikdy nepřijala (přinesla ho pře­ce nebožka Republika, kde vystupovali Teige, Süss, Vaněk, Hofmeister [sic!], Frič a Seifert), odříká se S. K. Neumanna a přibíjí jeho jméno jako plakát k programním přednáškám*

¹¹⁸⁶ [SUK, Ivan]: U. S. Devětsil. *Pražské pondělí* 2, 1920, č. 49, 6. 12., s. 2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 81–83.

¹¹⁸⁷ Prohlášení podepsali Artuš Černík, Josef Frič, Josef Havlíček, Adolf Hoffmeister, Karel Prox, Jaroslav Seifert, Ivan Suk, Ladislav Süss, Vladimír Štulc, Karel Teige, Vladislav Vančura, Karel Vaněk, Karel Veselík a Alois Wachsmann.

¹¹⁸⁸ [SUK, Ivan]: U. S. Devětsil. *Pražské pondělí* 2, 1920, č. 49, 6. 12., s. 2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 82.

¹¹⁸⁹ Tamtéž.

¹¹⁹⁰ Tamtéž, s. 2 / s. 81–82.

¹¹⁹¹ Tamtéž, s. 2 / s. 82.

¹¹⁹² [KALISTA, Zdeněk?]: U. S. Devětsil. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 8.

*Devětsilu, trochu úmyslně dovolává se (v Rudém Právu) revolučně sociálního citění své skupiny, mluví o neprogramovosti jiných, aniž by sám slovíčkem prozradil něco z tajemného programu svých přátel atd. Ještě jednou se vrátíme.*¹¹⁹³ V tomtéž čísle byl pak Kalista podpořen krátkou protidevětsilskou glosou J. Knapa a nepodepsaným epigramem „Dětská“,¹¹⁹⁴ jehož autorem byl dle Kalistových vzpomínek F. Němec.

Vedle Kalisty pak na Devětsil ve *Dni* aktivně útočil též Zdeněk Rykr, jeden z mála výtvarníků „generace roku 1900“, který neprošel Devětsilem – naopak s ním dlouhodobě stál v latentním napětí. Ve *Dni* se ozval proti známé výstavě výtvarných děl členů Devětsilu v Kuncířově knihkupectví „U Zlatého klasu“ ze zimy 1921: „*Pravdu nemají ti, kteří tam vystavují obrázky. Diletantismus průměrného inteligenta, který se dočetl, že se začíná novým způsobem milovat svět, a který viděl časem kubismus, expresionismus nebo Zrzavého, se projevuje obrazově. A jak! Omluvou je nezodpovědné mládí, jehož výbuchy časem vyprchají jako parfum z kabátu. Nezbuďte nic: ani vůně, ani zápach.*“¹¹⁹⁵

Teoretické a programové články Zdeňka Kalisty ve *Dni*

Teoretické články Zdeňka Kalisty otištěné ve *Dni* svědčí o jeho poměrně značné obeznámenosti s nejnovější zahraniční tvorbou, zejména francouzskou a německou. Jeho teoretické vývody v mnohém odpovídají souběžným tezím Karla Teiga a Devětsilu; ostatně na bázi Uměleckého klubu i ve školních škamnách v Chytilově semináři dějin umění se Kalista s Teigem pravidelně setkával, byť jejich vztah měl – zejména v této době – k přátelství daleko. Přesto můžeme již v této fázi pozorovat zřetelné rozdíly: Kalista především na rozdíl od Teiga vyvozuje své teze především z analýzy vývoje literatury, až v druhém sledu zmiňuje umění výtvarné, z něhož vychází Teige, který ve svých hodnoceních avantgardních -ismů většinou odhlíží od různé vývojové i estetické hodnoty toho kterého proudu v různých druzích umění. Proto když Teige šmahem odmítá kubismus, odmítá i Apollinaira, proto je Teige tolik skeptický k expresionismu a jeho možnostem. Kalista naopak Apollinaira nikdy zcela neodmítne, byť k němu dílčím způsobem výhrady vznáší, a expresionismus pro něj v této době zůstává polem pro vlastní literární tvorbu.

¹¹⁹³ Tamtéž.

¹¹⁹⁴ [NĚMEC, František]: Dětská. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 9.

¹¹⁹⁵ RYKR, Z.: ‚Moderní‘ v katolickém knihkupectví. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 12.

Nutno říci, že Kalistovy texty ze *Dne* jsou spíše drúzou nejrůznějších dobových vlivů, které mají daleko do ucelenosti v rámci nějaké jednotné myšlenkové soustavy. Kalista spíše víří kolem jednotlivých pojmů a jmen, z nichž čerpá jednotlivé podněty pro své teze. Nikde se jednoznačně nehlásí k některému z existujících uměleckých proudů, a pokud orientuje své úvahy směrem do budoucnosti, píše obecně o „umění dneška“ či „novém umění“ – i ty však definuje spíše negativně pomocí diferencí k předcházejícím uměleckým proudům. Ostatně i sám později přiznává, že soudobé umělecké situaci rozuměl spíše instinktivně a intuitivně, než že by pracoval s jasně vymezenými a definovanými pojmy: *„My naproti tomu jsme poněkud naivně přeceňovali působení oné novosti, kterou jsme chtěli udiviti svět. [...] Že se to dalo namnoze i za cenu jasné srozumitelnosti našich myšlenek a našich textů, je pochopitelné [...] Ještě dnes by bylo dosti těžko vyložit lidem třeba takový literární kubismus či literární expresionismus – natož před čtyřiceti lety někdy, v době, kdy i my jsme rozuměli těmto novým tvárným proudům spíše instinktem než výkladem racionálním!“*¹¹⁹⁶ Neustálá proměnlivost užívaných pojmů, neujasněné postavení k předchozím avantgardním a modernistickým hnutím, ale koneckonců i neustálenost programů vlastních a jejich odlišné chápání v čase i u jednotlivých osobností ostatně bude problémem celé mladé avantgardní generace včetně jejich hlavních teoretických vůdců Františka Götze a Karla Teiga i v budoucnu.

Ale zpět ke Kalistovi. Výchozím bodem jeho úvah se v této době stávají především dva zahraniční směry, z nichž obou překládá. V první řadě jde o francouzský unanimismus, nesený družinou „Opatství“ a zejména jmény G. Duhamela a Ch. Vildraca: *„Ještě víc rozvinul jsem pak svoje teorie v úvodních týdeníku ‚Dne‘, jehož jsem byl jediným redaktorem a jediným vůdcem: Vracel jsem se vždy znovu a znovu k otázce poválečného umění, chtěje [...] stanovit zároveň přesněji i hranice mezi velkými předválečnými a válečnými básníky – Apollinaiem a kubisty s jedné strany a Duhamelem, Vildracem a vůbec ‚Opatstvím‘ se strany druhé, kteří nám byli východiskem vlastního našeho vývoje a od nichž ovšem přáli jsme si tím více se odlišit.“*¹¹⁹⁷ Obecný humanismus a etický apel unanimistické tvorby je zároveň zřetelným a možná i nejvýraznějším inspiračním zdrojem původní Kalistovy, ale i Wolkerovy a zprostředkovaně též Píšovy tvorby z této doby.

O něco problematičtější se pak vyvíjel Kalistův vztah k německému expresionismu. Kalista sice pravděpodobně znal vícero autorů tohoto směru (opakovaně uvádí např. jména jako Kasimir Edschmid, Walter Hasenclever, Leonhard Frank, Carl Hauptmann, Franz

¹¹⁹⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 603.

¹¹⁹⁷ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 81.

Werfel, Alfred Döblin aj.,¹¹⁹⁸ z jejich tvorby příležitostně později i publikoval některé překlady). Blízcí mu byli zejména pro zdůrazňování ideje bratrství a lidské soudržnosti: „*I německý expresionismus představoval jakési zvýraznění, zpevnění a zjasnění toho, co nám tanulo na mysli při naší vlastní práci. I v jeho verších a prózách se ozývalo ono slovo ‚bratrství‘.*“¹¹⁹⁹ Klíčovým představitelem tohoto proudu se nicméně pro Kalistu stal Ivan Goll.¹²⁰⁰ I Gollovi totiž v této době, v německé/expresionistické fázi jeho tvorby, šlo o člověka jako o „*typ, shrnující v sobě rysy tisíců a tisíců, který je chtěl nechtěl bratrem všech sobě příbuzných, sdílí jejich bolest a radost, ztělesňuje v jistém smyslu kolektivum.*“¹²⁰¹

Pojmově ovšem zůstává Kalistovo myšlení nepoměrně komplikovanější: expresionismus mu není tak širokým pojmem jako později Götzovi. Ve francouzských unanimistech pak vidí spíše proud expresionismus překonávající či rozvíjející než jej dovršující, čemuž napovídají jeho teze z referátu o inscenaci Vildracova dramatu „*Korábu Tenacity*“, které na podzim 1920 inscenovalo Divadlo na Vinohradech: „*Mýlil by se, kdo by viděl v prostotě ‚Korábu Tenacity‘ jen jakousi zákonitě se vyvíjející reakci expresionismu. Umění dneška není pouhou reakcí na to, co bezprostředně před ním bylo. Má kořeny mnohem hlouběji v době i v lidech.*“¹²⁰² Jako předchůdce unanimistů pak Kalista vnímá klasiky ruské literatury – Tolstého a Gorkého: „*Ti drobní vojáčky, kteří se vrátili z vojny, mají přes svoji časovost i rasové zabarvení svoje předchůdce také někde v čistě lidských liniích ruských autorů.*“¹²⁰³ Unanimisté sami, byť je takto Kalista sám nikde neoznačuje, ale většinou uvádí jednotlivá konkrétní jména, pak pro Kalistu znamenají nejnovější vývojové stadium v soudobé literatuře: „*Proti přetíženému expresionismu dneška vystupuje nová, prostá linie. Jejím rozhodným plus, které sice nepřevažuje pro vždy, ale pro dnešek jistě, je právě ona čistá, skoro mysticky čistá bezprostřednost její lidskosti.*“¹²⁰⁴ Lze snad shrnout, že působení zahraničních vlivů na Kalistu je patrné zejména po stránce ideové a tematické (idea kolektivity a bratrství, o níž bude ještě řeč dále), po stránce formální však Kalistovi mnohem blíže stáli Ivan Goll pro prózu a Karel Toman pro poezii, jak ještě bude ukázáno v dalším.

Hojně skloňovaným pojmem se v Kalistových textech stal pojem expresionismu. Nelze sice tvrdit, že by se Kalista někdy vymezoval jako jednoznačně expresionistický autor, na druhé straně je spolu s Pišou jedním z mála aktivních tvůrců, kteří se v této době

¹¹⁹⁸ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 611.

¹¹⁹⁹ Tamtéž.

¹²⁰⁰ O Ivanu Gollovi a Kalistově poměru k němu srovnej zde s. 289–295.

¹²⁰¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 611.

¹²⁰² Kalista, J. [=KALISTA, Zdeněk]: Charles Vildrac: *Koráb Tenacity*. *Den* 1, 1920/1921, č. 1, 1. 11., s.

2.

¹²⁰³ Tamtéž.

¹²⁰⁴ Tamtéž.

v nejmladší generaci ke své tvorbě jako zčásti expresionistické aktivně hlásí. V článku „Dnešní expresionismus“,¹²⁰⁵ jednom z mála dochovaných materiálů, v němž je expresionismus cíleně vykládán některým z mladých autorů, analyzuje Kalista expresionismus jako komplexní umělecký proud, projevující se jak ve výtvarném umění, tak v literatuře. Primárně v něm Kalista polemizuje s tezí Maxe Osborna o konci expresionismu a proti ní staví výklad svůj: přítomný expresionismus dle něj prochází určitým obratem, novým přeskupením, přičemž toto vývojové přeskupování je posíleno tím, že zejména ve výtvarném umění není aktuálně „pravých“ expresionistických tvůrců mnoho. Kalista tvrdí: „*Jde tu o nepopíratelnou změnu, kterou však nutno pokládati za změnu vývojovou, ne za zlom směru: chce přenesení výrazu a ne pouhý výraz. To nelze vyložit jako zásadní změnu uměleckého názoru, nýbrž my zcela jasně chápeme toto vývojové stadium jako objevení nového zdroje možnosti. [...] My musíme a budeme vidět zde tž nový zdroj, objevený: Umělec nezůstává se svým uměleckým dílem sám. Stává se naprostou součástí kolektiva a jako takový tvoří. [...] Je to úsilí o nové řešení problému na témž základě. [...] Nejde o znak zlomu, nýbrž o znak stadia.*“¹²⁰⁶

Klíčovou roli v Kalistově myšlení na přelomu let 1920 a 1921 však hraje zcela zřetelně pojem „kolektivita“ či „kolektivismus“, na jehož bázi lze nacházet zřetelné styčné plochy mezi německým expresionismem a francouzským unanímismem, jak dokládají pozdější Kalistovy vzpomínky: „*Tomuto zaklínadlu, kterým jsme se chtěli jako generace odlišit od předchozích literárních pokolení u nás, měli francouzští ‚unanímisté‘ svým pojmáním člověka jako [...] existence hluboko vklíněné do prostředí ji obklopujícího [...] dát jakýsi bytelnější obsah.*“¹²⁰⁷ Francouzští unanímisté představují Kalistovi zatím nejvyšší vývojovou fázi moderní literatury, dovršitele linie Flaubert–Baudelaire a zejména Apollinaire, v němž Kalista vidí bezprostředního předchůdce unanímistů, toho, kdo „*pocítil ohromnou, kosmickou tíhu slova,*“¹²⁰⁸ avšak nedokázal váhu slova přinést právě zpět kolektivu. To je prý přínosem právě až Duhamela a Vildraca: „*Nyní se zastavím: zde je Georges Duhamel, Charles Vildrac a jejich soudruzi. To znamená: slovo opět se vrací jako výraz plný, vykoupěný a pochopený.*“¹²⁰⁹

K heslu kolektivity se Kalista hlásí i v polemice s V. Nebeským o válečné umění. Kalista v tomto úvodníku hájí existenci specificky válečného umění, jehož hlavní přínos vidí právě v reflexi fenoménu kolektivity: „*Válka, jejímž tepem je úder massy, shrnuje jednotlivce*

¹²⁰⁵ Z-a [=KALISTA, Zdeněk]: Dnešní expresionismus. *Den* 1, 1920/1921, č. 12, 13. 11., s. 1.

¹²⁰⁶ Tamtéž.

¹²⁰⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 610.

¹²⁰⁸ KALISTA, Zd.: Zápas o slovo. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 2.

¹²⁰⁹ Tamtéž.

v určitá kolektiva. Ne pouze vnějškově. [...] Ale je to vliv doby, v níž mladé umění vyrůstá. Tato doba učinila úder srdce svého úderem srdce jedincova: sblížila lásku, víru i naději všech. [...] Existence se spojily.¹²¹⁰ Toto objevení kolektivu a kolektivity je pak dle Kalisty největším přínosem válečné situace pro dnešní umění: „Uvědoměme si, že to byla síla spojení, jež vytvořila, působíc ze všech složek války nejsilněji, dnešek umění. Není-li dnešek dnem vykoupení našeho, je dnem radosti: vybavení z bílých osamělých věžiček ze slonoviny.“¹²¹¹ V tomto směru oceňuje především tvorbu G. Duhamela, vyzývající k lidskému sbratření a soudržnosti: „Staneme tak blízko, abychom poslouchali úder srdce. Stejně bude bít naše srdce: stejným tempem, rytmem a silou. Znamená to předpověď vykoupení a síly Mesiášovy: Člověčenství naše ráčil vzít na se. Je potřeba dokonati dílo Georges Duhamela.“¹²¹²

Podobné momenty vyzdvihuje Kalista v jiném článku i v tvorbě Romaina Rollanda, který vývojově tehdejší unanimitům předchází: „Místo individua mělo nastoupiti kolektivum. To bylo roku 1903. Romain Rolland vidí potřebu sblížení, utvoření duchovní jednoty, která bude silou a vzpruhou. Seskupuje kolem jednotlivce přátele.“¹²¹³

V polemice s Arnoštem Procházkou se Kalista snažil ukázat vývojovou pozici nového kolektivního umění (podtrhněme přitom právě neutralnost Kalistou užívaného pojmu „nové umění“), které dle něj překonává individualistickou dekadenci a impresionismus: „Spor mezi dvěma uměními: tím, jež bylo, a tím, jež jest. Dekadence a impresionism – a nové umění. Umění individua jako individua, do krajnosti vybičovaná personalnost, umírání v bílých zázracích katedrál, – a umění individua jako člena kolektiva, umění srdce pro srdce.“¹²¹⁴ Důležitým prvkem nového umění je pak Kalistovi typičnost a snaha po odstranění individualismu: „Nové umění je charakterisováno svou kolektivností. Nezná jen, anebo především následného obrazu, zabarveného subjektivním citěním člověka vnímajícího. Nevyhýbá se ničemu, aby vytvořilo obraz v díle samém, na němž by nebylo lze nic měniti. Tvoří kolektivitu v díle.“¹²¹⁵

Z Kalistových statí nám tak vyvstává jeho koncept „nového umění“, jež se opírá o hesla kolektivity a sbratření. Jeho východiskem jsou teze německého expresionismu a francouzského unanimitismu, z nichž Kalista zdůrazňuje právě momenty lidské soudržnosti a je fascinován projevy davu a masy. Formální stránku tohoto umění Kalista prakticky neřeší. Nové umění mu má být ve zřetelném vztahu k duchové atmosféře své doby, z níž vychází a

¹²¹⁰ K [=KALISTA, Zdeněk]: [Dr. Nebeský zabývá se...] *Den* 1, 1920/1921, č. 20, 28. 11., s. 1.

¹²¹¹ Tamtéž.

¹²¹² [KALISTA, Zdeněk]: [Vraťme se k předešlému úvodníku...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 2.

¹²¹³ KALISTA, Zdeněk: Romain Rolland Beethoven. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 2.

¹²¹⁴ K [=KALISTA, Zdeněk]: [Arnošt Procházka vytýkal kdysi...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 25, 3. 1., s. 1.

¹²¹⁵ Tamtéž.

s níž je nerozlučně spjato. Na takto obecné rovině se tak Kalistovy koncepty příliš neliší od prvních programových konceptů Devětsilu. Schází jim však zřetelná revoluční angažovanost a nejsou traktovány v souladu s marxistickými postuláty – politickou dimenzi Kalista v této době (a ostatně jako kdykoli jindy) pomíjí, komunismus chápe spíše jako obecný morální apel a v tomto směru není v rozporu s jeho obecnými etickými vývody. Umění mu zůstává prostředkem nápravy společnosti, nikoli výlučným nástrojem politického boje. Literární vývoj a vývoj umění obecně pak Kalista vnímá v poměrně širokých souvislostech časových i prostorových, mnohem více zdůrazňuje momenty integrující než dezintegroující. Oproti Devětsilu je tak Kalista apolitický, byť rozhodně ne protikomunistický, a tradičnější – odmítá vizi nového umění jako radikálního řezu a nové přestavby. Na této bázi se tak Kalista zatím mohl shodovat s rodičími se koncepty A. M. Píši, u kterého se však zřetelněji dostává do popředí vztah k aktuální přítomnosti a zájem o politické a sociální otázky. Tam, kde Kalista zůstává výlučně v oblasti umělecké, nakročuje už Píša směrem k politice a systematictěji reflektuje sociální skutečnost. Toto tíhnutí se v průběhu času ukáže jako stále silnější a později se stane i příčinou rozchodu obou důvěrných přátel.

Antonín Matěj Píša

I z dnešního hlediska jsou pro celkovou charakteristiku *Dne*, zejména v jeho druhé fázi, klíčové texty mladičkého A. M. Píši. V obsáhlých statích formoval oktaván píseckého gymnázia své požadavky na moderní umění a už v nich jsou patrné jeho budoucí kritické přednosti: věcnost, střízlivost a argumentační přesnost. U mladého Píši se k tomu přidává i zřetelně traktovaná politická orientace, snaha usouvztažnit dobový vývoj v literatuře s dobovým děním vůbec a zájem o sociální dimenzi reality. Tyto entity však Píša nevnímá jako na sobě jednoznačně a přímo závislé, ale naopak jako síly vzájemně vstupující do nejrozličnějších kontaktů. V myšlení mladého Píši se proto zřetelně projevují dva klíčové orientační body: komunismus v ohledu světonázorovém a S. K. Neumann jako nezpochybnitelná autorita v dění literárním. Proto pochopíme, proč Píša tak obsáhle a rychle reagoval na známou Neumannovu výzvu „Básníkům“ otištěnou v *Kmeni* 14. října 1920, v níž S. K. Neumann precizoval budoucí umělecké směřování *Kmene* a vyhlásil jeho orientaci na literaturu hlásící se k socialismu: „*Chceme v dalších číslech Kmene pokusit se o jistou změnu svého stanoviska k mladé beletrii. Je nám usnadněna tím, že literární mládež má dnes v Orfeu nejvlastnější svůj orgán. [...] Tedy k věci: [...] Příštím číslem Kmene počínajíc přestáváme*

mladým poetům tisknout básně, pokud 1. nebudou tvárně jasny a srozumitelný každému průměrnému čtenáři a 2. vědomě a přímo svým obsahem nepřihlásí se ideově k socialistickému světu a k sociální revoluci.¹²¹⁶

Píša na toto Neumannovo prohlášení obsáhle a dosti kriticky a odmítavě reagoval hned 17. října 1920 v dopise Kalistovi: „1.) *Chce básně srozumitelné a tvárně jasné každému průměrnému čtenáři. To je hrozný blud. Průměrný čtenář, toť průměrný vkus. Literatura má vésti a nikoliv býti vedena. Kdo je to průměrný čtenář. Kde má Neumann jeho definici? Snad můj dobrý otec by mohl býti průměrným čtenářem. A on neporozuměl ani mému ‚Mám srdce bojácné‘ a je to věc tak obyčejná. V Čechách už byly doby, kdy obecnost, vkusem průměrné, chtělo komandovat literaturu. Čeho to bylo znakem? Umělecké hniloby, nezdravosti, reakce!* 2.) *Musí býti tendenční. A sice, jak se říká, plnou hubou. Tendenční literatura jest mi ta, na níž spolupracuje doba. Je to znak tvůrčí méněcennosti. [...] Řekni mu, prosím Tě: že vím sice, že jsem vedle něho velmi malý, ale přes to, že mu vzkazuji, totiž že ho prosím, aby v příštím Kmeni [...] napsal, jak ten průměr asi vypadá. Mám psát proň, tedy na zakázku. A i švec, dělá-li boty, musí znáti míru. Budeme básnit jako ševci. [...] Zkrátka: krok Neumannův odmítám s plným rozhořčením.*¹²¹⁷ Píšovo rozhořčení z Neumannova požadavku zřetelně naznačuje rozpornou pozici mladých umělců: na jedné straně jsou vyzýváni ke srozumitelnosti a ideologičnosti své poezie, na straně druhé leží jejich vlastní tvorba, v níž odmítají spatřovat něco průměrného či méněcenného.

A. M. Píša prožíval na podzim 1920 tento rozpor velmi silně. V říjnu 1920 měl připraven základ své asi nejznámější sbírky *Nesrozumitelný svatý* (v dopise z 22. října tento název poprvé oznamuje Kalistovi),¹²¹⁸ která svými neinterpunktovanými verši znamenala ve vývoji české poezie novum. Takřka souběžně je však Neumannem vyzván, aby se stal kritickým referentem *Kmene*. Nakolik za touto nabídkou stál Zdeněk Kalista a nakolik šlo o samostatný krok Neumannův, nelze zjistit, Píša sám se však v dopise z 22. října 1920 přiklání k první možnosti: „*A stejně Ti děkuji, byl-lis to snad Ty, jenž vnukl Neumannovi myšlenku, abych převzal belletristický referát v Kmeni. [...] Dopis Neumannův jsem obdržel dnes a zítra, t. j. v sobotu naň odpovím. Přišel mi přes Volyni. A naši doma připsali k němu*

¹²¹⁶ Redakce [=NEUMANN, Stanislav K.]: *Básníkům. Kmen* 4, 1920/1921, č. 31, 14. 10., s. 370–371; citát s. 371; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 73–75; citát s. 74–75.

¹²¹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [17. října 1920; dopis č. 14], s. [2].

¹²¹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [22. října 1920; dopis č. 13], s. [3].

náramnou lamentaci.¹²¹⁹ *Abych zůstal v Cestě, jak je to těší, a že Kmen ve Volyni nikdo nechte atd. atd. Chápeš a rozumíš. V těchto věcech chci ovšem mítí přece jen svůj názor a moje odpověď Neumannovi bude veskrze kladná.*¹²²⁰

Snad i tato okolnost přispěla vedle Kalistova uklidňování k tomu, aby Píša svůj původní zamítavý názor k Neumannovu článku změnil a s požadavkem socialistické poezie se v zásadě ztotožnil. Pregnantně to dokládá Pišova stať „Socialistická poezie: in margine Neumannova prohlášení básníkům“,¹²²¹ otištěná ve *Dni* z 28. listopadu 1920, v níž se Píša obsáhle vyrovnává s problematikou vztahu umění a politiky. Píša zde odmítá vnímat socialistickou poezii jako poezii danou primárně politickými hledisky, ale vymezuje ji jako poezii nejniterněji odpovídající duchu přítomné doby: „*Socialismu nerozumíme jako úzce vymezené směrnici politické, ale jako rozsáhlé, vše objímající a vyčerpávající vlně společenské a kulturní, již jest nazíratí, ceniti a souditi spíše sociologicky a duchově, než splošťovati ji zorným úhlem kramářského partikularismu politického; socialism je dnes duchovým majetkem, pojítkem, chlebem a životem milionů a milionů, jest myšlenkou, citem a vůlí, jest zkrátka dobou a doba jím. Budme pozorní k své době!*“¹²²² V „živelném vpádu“ socialismu do umění vidí Píša důkaz jeho životnosti, socialistickou poezii vnímá jako „samozřejmost vývojovou“. Odmítá přitom zájem o formální otázky básnické tvorby jako otázky včerejška, na nové „socialistické poezii“ vyzdvihuje především její ideovost: „*Poesie dneška zdůrazňuje prvorozenství ducha, úhel a směr ideového zoru, barvu vnitřního světla.*“¹²²³ Směřování k socialistické poezii by se dle Píši mělo stát rozhodujícím mravním příkazem dneška, zdůrazňuje přitom i etický rozměr věci, aby v patetickém závěru dospěl k jednoznačnému ztotožnění se s požadavkem socialistické poezie, čímž vlastně v mnohém rozvinul a doplnil původní stručné Neumannovy teze: „*Ale jedno jest jisto. Duch revoluční poesie je duchem revoluční doby. Svědomí doby je socialistické. Životní koncepce naší poesie musí býti socialistická. To je poselství budoucnosti. Připravujme příští a rovnějme cesty její!*“¹²²⁴

¹²¹⁹ Píšův otec vskutku v rukopisném přípisu vyzýval syna, aby zůstal raději v Cestě: „*Milý Tonku, není v tom kus politiky dostat Tě z ‚Cesty‘ a nechati Tě na holičkách? Neukvap se a rozhodni se, až si s námi o tom pohovoříš. Nechoval se dosud Rutte k Tobě hezky? [...] Všechno prádlo špinavé přivez a do čistého se nepřevlíkej, převlékneš se zde.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, S. K. Neumann A. M. Píšovi [říjen 1920; Milý pane, četl jste...], rukopisný přípis Pšova otce.)

¹²²⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [22. října 1920; dopis č. 13], s. [3].

¹²²¹ PÍŠA, A. M.: Socialistická poesie: in margine Neumannova prohlášení básníkům. *Den* 1, 1920/1921, č. 20, 28. 11., s. 1–3.

¹²²² Tamtéž, s. 2.

¹²²³ Tamtéž, s. 3.

¹²²⁴ Tamtéž.

Druhým výrazným Pišovým textem ze *Dne* je jeho obsáhlá recenze Knapovy čerstvě vydané knižní studie *Alej srdcí*, v níž Josef Knap načrtl v hutné zkratce své perspektivy vývoje nové české literatury až po přítomnou dobu.¹²²⁵ Byť Piša Knapův text vnímá velmi pozitivně, nepostrádá jeho hodnocení ani kritické výhrady ke Knapovým vývodům, které zdaleka přerůstají rámeček běžné hodnotící recenze a ukazují spíše aktuální Pišovy náhledy na vývoj novodobé české literatury jako celku. Piša ve své stati polemizuje zejména s Knapovou interpretací postavení jejich vlastní, do literatury čerstvě vstupující generace, z níž Piša vyzdvihuje především tvorbu Z. Kalisty, J. Wolkera, F. Němce¹²²⁶ a A. Hoffmeistera.¹²²⁷ Zatímco J. Knap vidí pozici mladých jako návaznou na literaturu F. Šrámka a jeho souputníků, což odpovídá i jeho uměleckým preferencím, vnímá Piša vývoj mnohem přetržitěji a relativizuje návaznost tvorby mladých na tradici národní literatury a předchozí generace. Tuto diskontinuitu zapříčinila v jeho očích zejména první světová válka: „*Mezi námi a generací Tomanovsko-Neumannovou leží něco tak významného a důsažného jako válečné pětiletí, se svým vlivem v oblastech duchovních.*“¹²²⁸ Kulturně politická situace po první válce pak dle Piši prochází radikální přestavbou, v níž se kupředu dostávají hesla kolektivismu a socialismu: „*Je to nová koncepce životní i umělecká, zrozená kvasem, láskou i utrpením své doby: nazírá svět kolektivem a vidí jej v kolektivu, formou a myšlenkou revolučně dělného socialismu organisovaném i sezakoněném.*“¹²²⁹ Knap naproti tomu dle Pišova mínění svými východisky a interpretacemi příliš ulpěl v předválečné a válečné době; proti jeho tezi o „*výlučné užitečnosti demokratického individualismu*“ staví hesla kolektivu a revoluce, která odpovídají přísně socialistickému duchu doby: „*Zaujav kritické stanovisko demokratického individualisty, měří a hodnotí moderní literaturu kriteriem předválečným [...] místo [...] jménem přítomné generace.*“¹²³⁰ Knapovi Piša vytýká též nedostatečné oddělování poezie civilistní a socialistické, mluví dokonce o „*Knapově předpojatosti vůči socialistické poezii*“.¹²³¹ Ještě stále platí, že nejmodernější poezii Piša ztotožňuje s pojmem expresionismu, což názorně vyniká na jeho obhajobě S. K. Neumanna a zejména J. Hory,

¹²²⁵ PÍŠA, A. M.: Kniha víry, naděje a lásky. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 5 a č. 25, 3. 1., s. 1–6.

¹²²⁶ Němcovo jméno sem namísto Jirkova doplnil Z. Kalista (srov. LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [1]).

¹²²⁷ PÍŠA, A. M.: Kniha víry, naděje a lásky. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 5.

¹²²⁸ Tamtéž, č. 25, 3. 1., s. 2.

¹²²⁹ Tamtéž.

¹²³⁰ Tamtéž.

¹²³¹ Tamtéž, s. 3.

neboť Knap prý ve svém textu „*opomenul vyzdvihnouti to, že z dnešní generace je Hora první, jenž počal dokonale a uvědoměle pracovati expressionisticky.*“¹²³²

Podobně Pišovo oceňování expresionismu vynikne i v závěru jeho stati, v níž se ztotožňuje s Knapovou tezí o příklonu mladého umění ke spiritualismu a duši: „*Konečný obzor otevírá se mu ve znamení návratu k duši, ve znamení spiritualismu. To je kapitola velká a slavná. Slova, jež dávají zapomínati na rozdíly, jež mezi námi vzpřičily některé z předešlých stránek, slova, jež nutkají k vděčnému stisknutí ruky v pocitu bratrské těžé víry, naděje a lásky.*“¹²³³ Zároveň však Piša upozorňuje na riziko přílišného odpoutávání přítomné poezie od žité přítomnosti, na problém úniku k abstraktnosti odpoutané od reality. Tvrdí proto, že se duše má stát médiem pro poznání přítomného života: „*Duše všemi svými mocnostmi nechť prosvítí nám temnou složitost životní a na srdci bude, aby takto promítnutou skutečnost si zamilovalo a žilo. Život je cílem a duše poslouží jako světlý hranol našemu vidu, citu a konání. V tom je stopa pragmatismu, jeho dělnosti. Duše bude požehnáním. Kristus sestoupí na zemi. Ta duše uprostřed životní zběsilosti a vřavy, hříchu, lásky, zločinu, duše omilostňující a uzákoňující, toť spirituelní světelnost, tichá a léčivá dělnost básní Kalistových a Wolkerových. Tvarem jsou expresionistické.*“¹²³⁴ Celkově však Piša i přes načrtnuté výhrady Knapovu práci hodnotí velmi vysoko: oslavuje ji jako „*první kritickou práci, již dala naše generace literární světu*“,¹²³⁵ a tvrdí, že Knap má potenciál stát se „*vůdcem a učitelem generace*“.¹²³⁶

Není divu, že se A. M. Piša velmi brzo stal uznávaným a respektovaným kritikem. Jeho budoucí kritická cesta míří přes Neumannův *Kmen* a *Proletkult* k Devětsilu a proletářské literatuře, v níž Pišův rychlý nástup do mladé avantgardy vrcholil.

Josef Knap

Myšlenkový vývoj Josefa Knapa na počátku jeho tvůrčí a kritické dráhy zůstává ve srovnání s jeho současníky v mnohém atypický. Spolu s Milošem Jirkem se jako jeden z mála nepřiklání k radikální levici. Ve své tvorbě vychází mnohem výrazněji z Šrámkova a Rutteho vitalismu, což dokládá jednak jeho kladné oceňování původní Šrámkovy tvorby, nebo i spolupráce s M. Ruttem v *Cestě*. Kalista dokonce v *Tvářích ve stínu* hovoří o „konzervativním

¹²³² Tamtéž.

¹²³³ Tamtéž, s. 5.

¹²³⁴ Tamtéž, s. 6.

¹²³⁵ Tamtéž.

¹²³⁶ Tamtéž.

křídle“ Uměleckého klubu, kam kromě Knapa a Jirky řadí ještě Růženu Schwarzovou.¹²³⁷ Nejen svou *Aleji srdcí* si však Knap získal mezi vrstevníky mimo Devětsil značnou autoritu, o čemž svědčí mj. i to, že právě on byl autorem úvodního slova k recitačnímu večeru mladých v Obecním domě, který se konal 2. prosince 1920. Knapova programová stat' „Dvacetiletý básník L. P. 1920“¹²³⁸ již byla představena v souvislosti s touto akcí.¹²³⁹ Josef Knap však v této době levicové smýšlení svých kolegů z principu neadmítal a stál na pozicích tolerantního demokratického humanismu, o čemž svědčí i jeho stručná glosa ze *Dne* z 13. prosince: „*Ohražuji se proti tomu, aby mým slovům, proneseným jako ‚Úvodní přednáška k večeru mladé lyriky‘ dne 2. prosince 1920, byl tendenčně podkládán smysl jiný, než měla, a dedukován z něho ‚měšťácký‘ světový názor nejmladší lyriky.*“¹²⁴⁰

O Knapově určitém názorovém posunu doleva i o přijatelnosti jeho tezí v tomto prostředí ostatně svědčí i Píšova zmínka z jeho kritiky *Aleje srdcí*, v níž Píša tvrdí, že inkriminovaná Knapova přednáška dokládá posun Knapova smýšlení tímto směrem. Ostatně i Knapův blízký druh a soupeřník Miloš Jirko, autor sensualistních veršů, podobně jako Knap světonázorově zřetelně vzdálený krajní levici, charakterizuje v jednom ze svých referátů pro *Den* atmosféru roku 1920 takto: „*Dnes léta Páně 1920 je tomu ovšem jinak. Zbahnělost života kolem, úplná desorientace ve věcech umění, problém smyslu všeho dění, nedostatek lásky, jiné a jiné, hlavně však otázka sociální dotýká se našeho života se vsí bezohlednou palčivostí, takže vše ostatní před ní ustupuje do pozadí. (Není náhodou, že básně sociální nabývají převahy nad lyrikou intimní, že bolest nadosobní přemáhá naše vlastní, maličké žaly.)*“¹²⁴¹

Ve *Dni* Knap svými referáty (Šrámek, Čapek-Chod, Dyk) zůstával zřetelně na poli domácí literatury, zahraniční literatuře se věnoval jen okrajově (dobově příznačný Ch.–L. Phillipe). Na bázi demokratického humanismu byl v této době akceptovatelný jak pro Kalistovu skupinku kolem *Dne*, tak později pro Literární skupinu. V Knapovi však dlouho zůstávalo latentní napětí mezi rodným venkovským prostředím severovýchodních Čech na straně jedné a kulturním centrem a cestami do zahraničí na straně druhé: Knap se spolu s M. Jirkem jako snad úplně první zástupci „generace roku 1900“ dostávají na dlouhodobější studijní pobyt do ciziny – letní semestr 1921 tráví v Rakousku. Studijní i pracovní důvody tak Knapa brzy začínají odvádět z Prahy a českého prostředí vůbec a ochabují tak i jeho vazby ke

¹²³⁷ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 88. Růžena Schwarzová (1893–1973), autorka několika básnických sbírek, knižně debutovala roku 1918.

¹²³⁸ KNAP, Josef: Dvacetiletý básník L. P. 1920. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 4–6; též in: KNAP, Josef: *Venkov je součástí mé bytosti*. Ed. Lukáš Holeček. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 167–171.

¹²³⁹ K recitačnímu večeru z 2. prosince 1920 srovnej podrobněji zde na s. 155–160.

¹²⁴⁰ KNAP, Josef: [Ohražuji se proti tomu....]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 9.

¹²⁴¹ JIRKO, Miloš: Dvě knihy básnické. *Den* 1, 1920/1921, č. 2, 2. 12., s. 2.

generačním druhům. Vrací se sem výrazněji až v polovině dvacátých let – s časopisem *Sever a východ* a orientací na severské literatury. V roce 1920 však i on a jeho nejbližší souputník Miloš Jirko akceptují levicové smýšlení svých souputníků jako něco samozřejmého a nikterak jim nebrání ve vzájemné spolupráci.

Rusko ve *Dni* a Jiří Weil

S odstupem času se jako jeden z nejvýznamnějších přínosů Kalistova *Dne* jeví hojné informace o kulturním dění v sovětském Rusku. Zdrojem zpráv tu byl již několikrát zmiňovaný a v souvislosti s avantgardní generací počátku dvacátých let neprávem upozadovaný Jiří Weil. Sám v té době prakticky nepublikoval původní tvorbu a omezil se de facto jen na překlady a informační články. Weil tak jako jeden z prvních informátorů vůbec přibližuje českému publiku problematiku proletářské kultury (konkrétně tlumočí názory dělnických teoretiků Pavla Bezsalka a Fjodora Kalinina),¹²⁴² seznamuje s tvorbou Alexandra Bloka,¹²⁴³ Velemira Chlebnikova či Vladimira Majakovského,¹²⁴⁴ z něhož pro *Den* i překládá,¹²⁴⁵ ale věnuje se i tématům mimo oficiální sovětskou kulturu (např. vzpomínkám dcery F. M. Dostojevského).

Se zjevnými sympatiemi Weil shlíží k nové sovětské literatuře: „*Spisovatelé žijící mimo Rusko ztratili vztah s ruským lidem a kulturním prostředím a tím také umělecky upadli. Naproti tomu umělecká činnost v sovětovém Rusku, podporovaná Lunačarským, vzkvétá.*“¹²⁴⁶; oceňuje přitom zejména práce Bělého, Bloka a Majakovského. U Majakovského a jeho futurismu přitom hájí v rozporu s většinovým smýšlením své generace i svobodu individuálního tvůrčího projevu umělce, která automaticky neznamenaá poslušné přitakání vůli kolektivní většiny. Důraz na kolektivismus pro něj v žádném případě neznamenaá rezignaci na individualitu: „*Ale tyto útoky na futurism zdají se nám býti poněkud neupřímnými a málo*

¹²⁴² J. W. [=WEIL, Jiří]: Pavel Bezsalko a Fjodor Kalinin: Problémy proletářské kultury. *Den* 1, 1920/1921, č. 5, 5. 11., s. 2 a č. 7, 7. 11., s. 2.

¹²⁴³ Týž: Alexandr Blok: Katilina: stránka z historie světové Revoluce. *Den* 1, 1920/1921, č. 11, 12. 11., s. 1.

¹²⁴⁴ WEIL, Jiří: Vladimír Majakovskij: Mysterium Buff. *Den* 1, 1920/1921, č. 20, 28. 11., s. 4–5.

¹²⁴⁵ MAJAKOVSKIJ, Vladimír: Prolog Mysterie Buff. Přel. Jiří Weil. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 19.

¹²⁴⁶ [WEIL, Jiří?]: Ruská literatura za války a po válce. *Den* 1, 1920/1921, č. 3, 3. 11., s. 2–3.

doloženými. *Vždyť proletářský básník třebaš tedy tvoří z kolektiva, přece musí býti individualistou.*¹²⁴⁷

Weil neváhá dokonce kritizovat kvality soudobého ruského proletářského umění ve jménu svébytné estetické hodnoty díla a s proletářským uměním nespojuje automaticky jen pozitivní znaménka: *„Tyto ukázky dávají nám konečně možnost pronést vlastní soud o proletářské poezii v Rusku. A tu vidíme ihned, že není po stránce formální i obsahové ničím novým. K čemu jsou tedy tyto teorie, k čemu je tedy ona žárlivost na umění jiné? V umění se jedná jen o umělecké hodnoty, nikoliv o politickou tendenci. Ale přes to nepostrádá tato kniha zajímavosti, neboť poprvé zde promluvili dělníci o svém umění.*“¹²⁴⁸ Proletářská ruská poezie je však Weilovi „nová“ jen částečně: *„Jestliže by již byl obsah nový, není forma a jazyk, který mnohdy se chápe výrazů Walt Whitmana a Verhaerena.*“¹²⁴⁹

Vrcholem Weilovy aktivity pro *Den* se pak stal obsáhlý ruský blok ve vánočním dvojčísle *Dne*, pro nějž Weil přeložil esej o Blokově poemě „Dvanáct“¹²⁵⁰ a Prolog Majakovského „Mysterie Buff“.¹²⁵¹ V souhrnnosti pak jeho názory na soudobou ruskou tvorbu nejlépe shrnuje článek „Básníci ruské revoluce“¹²⁵² z posledního čísla *Dne*, v němž Weil oceňuje především právě nově vznikající revoluční umění: *„A přece Rusko je snad nyní jediná země, která i nyní má mladá levné [sic!] umění vysokých uměleckých hodnot a toto umění roste právě z revoluce.*“¹²⁵³ Soudobou ruskou proletářskou poezií pak Weil označuje za „bezohledně socialistickou“ a „bezohledně třídní“, načež následně relativizuje zájem tohoto umění o estetické kvality: *„Oni jsou sebevědomí s onou hrdostí vítězné třídy, která nepotřebuje umění, nýbrž revoluční a tendenční lyriku, která by mluvila lidu jeho jazykem a která by dávala výraz jeho myšlenkám a snahám.*“¹²⁵⁴

Kalista dle svých vzpomínek prakticky neměl ponětí, odkud Weil své příspěvky pro *Den* získává: *„Odkud svoje informace Weil bral, už ovšem také nevím. Rozhodně to nebylo z druhé ruky [...] Snad už tehdy Weil přišel k nějakým sovětským žurnálům nebo revuím, o nichž jsme v redakci Dne neměli konkrétní představy.*“¹²⁵⁵ Weilovy kontakty však byly s přihlédnutím k dané době pozoruhodné: jak nedávno ukázal J. Toman, Weilovým

¹²⁴⁷ J. W. [=WEIL, Jiří]: Pavel Bezsalko a Fjodor Kalinin: Problémy proletářské kultury. *Den* 1, 1920/1921, č. 5, 5. 11., s. 2.

¹²⁴⁸ Tamtéž, č. 7, 7. 11., s. 2.

¹²⁴⁹ WEIL, Jiří: Básníci ruské revoluce. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 5.

¹²⁵⁰ IVANOV-RAZUMNIK: Alexandra Bloka: Dvanáct. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 13.

¹²⁵¹ MAJAKOVSKIJ, Vladimír: Prolog Mysterie Buff. Přel. Jiří Weil. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 19.

¹²⁵² WEIL, Jiří: Básníci ruské revoluce. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 3–6.

¹²⁵³ Tamtéž, s. 3.

¹²⁵⁴ Tamtéž, s. 5.

¹²⁵⁵ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 129.

prostřednictvím získal ve *Dni* krátce po svém příchodu do Prahy publikační prostor pro své překlady mimo jiné také mladý Roman Jakobson (šifra R. A.).¹²⁵⁶

Druhým styčným bodem prostředkujícím Kalistovi kontakty s ruským prostředím pak byl Jaroslav Bílek-Pospíšil, který se za svého pobytu v Paříži v létě 1920 seznámil s pracemi dvojice ruských emigrantů N. S. Gončarovové a M. F. Larionova, o nichž uveřejnil ve *Dni* několik textů.¹²⁵⁷ Ve svých pamětech pak Kalista uvádí i to, že Pospíšil pro *Den* přeložil Blokových „Dvanáct“,¹²⁵⁸ avšak tento překlad – pokud existoval – zřejmě tiskem nevyšel.

Nové Sovětské Rusko se tak na stránkách *Dne* těšilo výrazné a systematické pozornosti. Díky věcnému přístupu Jiřího Weila však *Den* nabízel i kritický pohled na sovětskou skutečnost a nesklouzl na pole jednostranné nekritické politické agitace. Prostřednictvím Jaroslava Pospíšila pak *Den* sledoval i tvorbu zástupců ruské emigrace v pařížském exilu.

Jaromír Berák

Osobou dnes takřka zapomenutou, avšak o to zajímavější, byl v nastupující avantgardní generaci Jaromír Berák, jehož osudy se později velmi výrazně proluly s osudy Kalistovými. I Berák byl jedním z mladých venkovanů, kteří se po první válce dostávají na studia do Prahy (Příbor, práva). Berák se ve své generaci stal asi nejhalasnějším propagátorem dadaismu, o čemž svědčí i to, že spolu s A. Černíkem nejspíše v brzkém létě 1920 založil již zmiňovanou Českou obec dadaistickou, přičemž Z. Kalista byl prý bez svého vědomí jmenován místopředsedou tohoto efemérního spolku.¹²⁵⁹ Na Berákův význam při pokusu o zformování českého dadaistického hnutí vzpomíná i Vítězslav Nezval: „Z [Wolkerových – doplnil VM] kamarádů [...] se pamatuji nejvíc na Jaromíra Beráka, prvního českého dadaistu, který byl při demonstracích v prosinci 1920 zatčen na ulici a vězněn. [...] vykřikoval někdy dadaistické verše, z nichž si pamatuji tyto:

Všichni andělé jsou socialisté,

Berák je anděl,

¹²⁵⁶ TOMAN, Jindřich: *Příběh jednoho moderního projektu: Pražský lingvistický kroužek, 1926–1948*. Praha: Karolinum, 2011, s. 239. Za upozornění na Tomanovu knihu děkuji P. Šámalovi.

¹²⁵⁷ Bílek, Jaro [=POSPÍŠIL, Jaroslav]: Larionov a Gončarova. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 13–15; č. 25, 3. 1., s. 8–9 a č. 26, 10. 1., s. 6–7 či APOLLINAIRE, Guillaume: Kubism v umění divadelním: Gončarová a Larionov. Přel. Jaro Bílek [= Pospíšil, Jaroslav]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 3–4.

¹²⁵⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 612.

¹²⁵⁹ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 207.

Kalista je anděl... ¹²⁶⁰

Hmatatelnost dopadu Berákových snah na české literární prostředí však zůstala s největší pravděpodobností minimální a nenašla dostatečnou odezvu ani mezi mladými: k dadaismu se nepřiklonil ani Kalista, orientovaný v té době duhamelovsko-gollovským směrem, a zřejmě záhy opadl též zájem Artuše Černíka, který své další aktivity spojil s Devětsilem. Ostatně sám Berák se od dada a literární aktivity po událostech z ledna 1921, o kterých již byla zevrubněji řeč, brzy odklonil.

Jedním z mála dokladů Berákových literárních aktivit tak kromě nečetné korespondence a několika publikovaných beletristických pokusů zůstaly jeho články ze *Dne*. Berák se v nich představuje jako osoba se zájmem o nejmodernější umění, zejména dada a film. V přehledovém článku „Brázdou dadaismu“, své prvotině pro *Den*, předpovídá Berák tomuto hnutí velkou budoucnost: „*A tak se zdá, že přichází doba, o které sní dadaisté, doba zmatku, avšak doba vítězného života, neboť život je zmatek: doba, chcete-li revoluci v politice, společnosti a umění, neboť tyto pojmy jsou spolu tak úzce spojeny, jako dnes 24 hodin, světlo a tma.*“ ¹²⁶¹

Dominantu jeho zájmu ve statích ze *Dne* však představovalo umění filmové. Fascinován možnostmi filmového plátna a filmové vizuality tvrdí Berák mj.: „*Celý svět je ohromným projekčním plátnem, básníci jsou organismy, které učleňují všechno dění. Projekční aparát, řekl bych.*“ ¹²⁶² Zaznamenává též spojitosti mezi filmem a literaturou, přičemž film prohlašuje za „*nejinternacionálnější umění*“, za jehož hlavní znaky označuje dramatičnost a bezprostřednost a jako ideální prostředí pro něj vnímá město jako prostor, v němž se pohybuje moderní člověk: „*Umění, které nedovoluje pracovat naší obrazotvorností a neuvede v pohyb naše myšlenky, je nudné a tudíž není uměním. (Zásada exprese a dadaismu.) Americký film to zná, a proto vítězí. Scény nejsou zachyceny v uzavřených skleněných kabinetech, nýbrž přímo na ulici.*“ ¹²⁶³

Berákovy aktivity však nepřekročily rámec několika dílčích náběhů; po svém zatčení v lednu 1921 se mladý student práv od avantgardy odklání a zpětně konvertuje ke katolicismu. Ve 30. letech se vypracoval na jednoho z našich předních národohospodářských odborníků, aby nakonec jako poslanec Československé strany lidové zastával vysoké pozice v politickém establishmentu Československa 50. a 60. let.

¹²⁶⁰ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 94.

¹²⁶¹ BERÁK, Jaromír: Brázdou dadaismu. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 2.

¹²⁶² Týž: Básníci, film, herci a život: příspěvek k psychologii filmu. *Den* 1, 1920/1921, č. 19, 21. 11., s.

4.

¹²⁶³ Tamtéž.

Ostatní Kalistova tvorba pro *Den*

Z pozice výtvarného referenta a později šéfredaktora *Dne* napsal Zdeněk Kalista několik textů, které je nutno zmínit pro dokreslení jeho tvůrčího profilu v této době. Kromě prací ryze časových jde např. o glosu „Na okraj dne“, jejímž autorem je s největší pravděpodobností právě Zdeněk Kalista. Autor článku pléduje pro vytvoření nové reprezentativní pražské galerie moderního, ale i staršího umění.¹²⁶⁴ V druhé části textu pak volá po zveřejnění soukromých sbírek, přičemž upozorňuje na kvality zejména barokního umění, které se později mělo Kalistovi stát osudem: „*Viděl-li kdo zázračně krásné obrazy Rubensovy, Rembrandtovy, Tizianovy, zářící kolority Quido Reniho, slavné portréty Kupeckého atd., pocítí skutečně nutnost sdíletí zázraky těchto obrazů s někým jiným. Není už možno, aby to, co bylo vysloveno přímo pro všechny, uzavíráno bylo do nepřístupných stěn zámků a klášterů. Zveřejněte soukromé galerie, veliké umělecké sbírky a veliké soukromé galerie!*“¹²⁶⁵ Kritice pak Kalista¹²⁶⁶ podrobuje i politiku radnice v Benátkách nad Jizerou, která prý bezohledně nechala vykácet místní zámecký park a následně i ostatních orgánů místní správy v okolí (Dražice, Košátky, Lysá nad Labem), přičemž opět podtrhává ztráty na barokním umění: „*Zejména náš barok utrpěl mnoho v posledních dobách vandalismem nekulturních živlů.*“¹²⁶⁷

Kalistovy nečetné výtvarné kritiky pak oceňují tvorbu Vladislava Hofmana¹²⁶⁸ a *Dni* blízkého Zdeňka Rykra,¹²⁶⁹ jehož kresby Kalista dokonce hodlal vydat v později neuskutečněné edici *Dne* a plánoval k nim i předmluvu, z níž nejspíše vycházela jeho pozdější studie o Z. Rykrovi z *Veraikonu*.¹²⁷⁰ Podtrhnutí zasluhuje ještě jeden obecný rys Kalistových publicistických textů: zřetelně projevovaná, byť nikterak nezdůrazňovaná historická erudice. Kalista se ve svých textech nevyhýbá srovnáním s minulými epochami, zřetelně se orientuje v dějinách raně novověkého výtvarného umění, je schopen črtnat paralely ke gotice či ke sv.

¹²⁶⁴ [KALISTA, Zdeněk?]: Na okraj dne. *Den* 1, 1920/1921, č. 17, 19. 11., s. 3.

¹²⁶⁵ Tamtéž, č. 18, 20. 11., s. 3.

¹²⁶⁶ Ani v případě tohoto článku není Kalistovo autorství zcela jisté, avšak vzhledem k lokálnímu tématu a odvolání se autora úvodníku *Dne* z 20. listopadu na tento článek se nicméně zdá být více než pravděpodobné.

¹²⁶⁷ [KALISTA, Zdeněk?]: [Před nedávnm objevila se v tomto listě...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.

¹²⁶⁸ Z–a. [=KALISTA, Zdeněk]: Karel Jaromír Erben: Svatební košile. *Den* 1, 1920/1921, č. 13, 14. 11., s. 3.

¹²⁶⁹ Tamtéž.

¹²⁷⁰ KALISTA, Zdeněk: Objevené krajiny. *Veraikon* 7, 1921, č. 9/12, s. 85–88.

Františkovi z Assisi. Schopnost genetického diachronního výkladu tak prokazuje už ve svých raných pracích. Historik však zatím ještě v mladém Kalistovi zůstává poměrně ztajený.

Původní tvorba ve *Dni*

Možná poněkud překvapivě neotiskl Zdeněk Kalista ve *Dni* mnoho ze své původní tvorby, kromě překladů z Ivana Golla a unanimistů je vlastně možno zmínit pouze krátkou prózu „Návštěva“ z posledního čísla, psanou pod bezprostředním dojmem z návštěvy uvězněného J. Beráka na Pankráci.¹²⁷¹ Tato próza je však pro ranou Kalistovu tvorbu a zprostředkovaně též pro tvorbu jeho přátel z této doby více než typická – naivistickým náhledem, črtajícím svět jako idylické prostředí prosté jakýchkoli konfliktů, spasitelné traktováním dobra a elementárních mravních hodnot lidské soudržnosti, spolupráce, míru a lásky („*A nyní oblečen za anděla vejdu do světnice. Řeknu, že jsem anděl a že přicházím zvěstovati věčný mír a přátelství. A na znamení zavěším na malé tvoje nebe čtyři hvězdy.*“), ústředním motivem anděla, jdoucího spasit svého přítele (ale i motivy očí a srdce), což samo o sobě odkazuje ke Kalistou hojně užívané náboženské rétorice (*Amen; budeš pastýřem*), zaměřením na několik drobných charakterizujících detailů při charakteristice postav („*Všichni lidé vidí, že jsi anděl, že někam jdeš a diví se. A přece je to nejpřirozenější. V rukou neseš housky, rohlíky, míče, obruče: všechno veselé a radostné.*“), fiktivní popisnou dialogičností (celý text je vyprávěn ve druhé osobě jakoby neustále přítomnému partnerovi, záměrem však není podat scénu jako dialog, ale mnohem spíše užitím dialogických postupů posílit „instruktivnost“ textu; dokonavá slovesa jej orientují jakoby do budoucnosti, svou přítomnou formou však zároveň na druhém pólu posilují „reálnost“ dění, indikují jeho okamžitou realizaci a stírají tak rozdíl mezi reálným a fikčním světem: „*Ach, nyní zatroubím na trubku. Nebo se stanu červeným praporkem. Prohnu se ve vzduchu. Vyletím na modré nebe.*“ či minimální dějovou určeností, naznačenou často pouze pomocí otázek. Charakteristické pro mladého Kalistu je též časté oslovení (*Má milá paní; Můj milý příteli; Nazdar, příteli, nazdar!; Ty, hoste nejmilejší*) nekomplikovaná větná stavba a oslabená role adjektiv, která v jeho textech ztrácí svou metaforizující funkci a nerozvíjejí tak a dále nekonkretizují črtaný obraz, ale naopak jen zesilují jeho základní kvalitu, často pomocí uvedení barvy (*bílé šaty, červené srdce, zelený trávník, bílý kabát*), obecným zdůrazněním základní kvality (*plechová*

¹²⁷¹ Týž: Návštěva. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 2.

trumpetka, kamenný chodník) či povšechným a povětšinou co nejpozitivnějším hodnocením (*krásné písně, nejkrásnější papír, malá, všední a nepatrná věc*).

Podobných prostředků využívá i druhá Kalistova próza ze *Dne* – „Milenci, kteří ztratili život“.¹²⁷² Narozdíl od první se však výrazněji vymezuje proti tradičním prozaickým formám: Kalista do jejího textu vřazuje graficky odlišené texty vyhlášek, text je rozčleněn do několika dílčích krátkých obrazů bez zřetelné vzájemné návaznosti, posílena je i imaginativnost a výše zmiňovaná „instruktivnost“ textu. Opakováním motivu červené barvy je pak podtrženo i ideové vyznění prózy.

Kalista tak ve svých textech dovádí naivismus (či primitivismus, chcete-li) takřka až ad absurdum, v jeho básnickém světě není konfliktů a aktivity: problémy světa jsou dle něj řešitelné elementární lidskou soudržností a všespásným dobrem. Naivistický náhled sice umožňuje uchopovat svět z neotřelých úhlů pohledu, jakoby z dětského hlediska, když po odstranění přetížených významů lidské civilizace svět vyrůstá jakoby znova, ve svých nejpůvodnějších vlastnostech. V Kalistově podání se však tato poetika poměrně rychle vyčerpává: co bylo nosné a nové v roce 1920, stávalo se již o rok později překonaným a zastarávajícím.

Význam Jiřího Wolker¹²⁷³ pro *Den* spočívá především v jeho původních textech, zejména pak v aktovce *Nemocnice*¹²⁷⁴ s Kalistou upraveným závěrem.¹²⁷⁵ Kalistovi došel její text z Prostějova 14. prosince a takřka obratem tedy šel do sazby. Wolker o jejím vzniku v dopise napsal: „Víš, – je to můj první dramatický pokus. [...] Psal jsem ho v horečce a jenom kvůli Tobě, abys mohl na vánoce domů.“¹²⁷⁶ Wolker pak ve *Dni* publikoval ještě svou první výraznější politicky angažovanou báseň „Vězeň“,¹²⁷⁷ reflektující zatčení J. Beráka, a básně „Hoj!“¹²⁷⁸ a „Poutníci“,¹²⁷⁹ všechny později pojaté do sbírky *Host do domu*. Z ostatních původních textů otištěných ve *Dni* stojí za zmínku Zavřelova experimentální expresionistická aktovka „Kamenný host“¹²⁸⁰ z posledního čísla, Hůlkova prozaická absurdní groteska „Konec

¹²⁷² Týž: Milenci, kteří ztratili život. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 3. 12., s. 10.

¹²⁷³ Jiří Wolker do *Dne* přispíval přehledy z anglosaského kulturního dění, kterých ovšem není mnoho a nejsou podepsané. Nejpravděpodobnější nesignovaný Wolkerův text je tak „Kulturní život v Anglii“ (*Den* 1, 1920/1921, č. 3, 3. 11., s. 3.).

¹²⁷⁴ WOLKER, Jiří: *Nemocnice*. Vánoční hra. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 6–10.

¹²⁷⁵ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 206; týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 36–37.

¹²⁷⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, 14. prosince 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 67.

¹²⁷⁷ WOLKER, Jiří: Vězeň. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 3.

¹²⁷⁸ Týž: Hoj! *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 10–11.

¹²⁷⁹ Týž: Poutníci. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.

¹²⁸⁰ ZAVŘEL, Fr.: Kamenný host: scéna 50. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 1–2.

historie¹²⁸¹ s podtitulem „Román“ a svou pravidelností pak ještě sociální verše Antonína Sovy. Z překladových prací se ve *Dni* kromě zmiňovaných Weilových objevily Kalistovy překlady dvou krátkých Gollových próz z knihy *Dithyramben*¹²⁸², taktéž Kalistovy překlady z Duhamela¹²⁸³ a Vildraca¹²⁸⁴ (pod pseudonymem Viktor Dobrý)¹²⁸⁵ a překlad básně Ernsta Tollera, zřejmě z pera Berákova.¹²⁸⁶

Pád *Dne*

V souvislosti s vyhrocenou politickou atmosférou prosince 1920 došlo zároveň k prvním konfliktům mezi novým vedením listu a jeho majitelem V. V. Šakem, který prý odmítl v listě publikovat plánované ohrazení mladých proti obsazení Lidového domu: „Uvědomili jsme si – poprvé –, že jsme při svém rozběhu za novou, revoluční budoucností poněkud zabloudili, že *Den* není tribunou, ze které by se mohlo ozvati volání tak silné, jak jsme si to představovali, a která by mohla počítati na nějaký širší ohlas slov chvějících se nám na jazyku, že je to všechno příliš literární, příliš papírové pro danou situaci, páchnoucí už skoro krví.“¹²⁸⁷ Text zmiňovaného prohlášení se bohužel nedochoval, stalo se však zřejmě zdrojem napětí jednak mezi Kalistou a Šakem a zároveň též i mezi Kalistou a dvojicí Knap–Jirko. V půli prosince o tom Kalista Píše do Písku: „Prohlášení jsme zatím do *Dne* nedali. Knap nad ním na konec přece projevoval jakousi nevůli (trochu ho štvál Jirko). Zasílám Ti kartáčový otisk. Místo něho napsal Knap sám pár řádek. Ale nevím, nebude-li velmi brzy nutno uveřejniti toto přímé a poctivé prohlášení.“¹²⁸⁸

Hlavním důvodem blížícího se pádu Kalistova *Dne* se však nakonec stala především jednoznačná ztrátovost listu, která nemohla kompenzovat jeho stoupající úroveň. Kalista na to později vzpomínal: „Cítil jsem se s obsahem dosti spokojen [...] Ale kdo nebyl spokojen, – byl

¹²⁸¹ HŮLKA, J.: Konec historie: román. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 8.

¹²⁸² Dvě prózy Ivana Golla. Z knihy „Dithyramben“ se svolením autorovým přel. Zd. Kalista. *Den* 1, 1920/1921, č. 19, 21. 11., s. 1–2.

¹²⁸³ DUHAMEL, G.: Tajemství. Přel. Viktor Dobrý [=Kalista, Zdeněk]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 12.

¹²⁸⁴ VILDRAC, Charles: Příhoda. Přel. Viktor Dobrý [=Kalista, Zdeněk]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 12.

¹²⁸⁵ To, že za pseudonymem Viktor Dobrý se ukrývá Z. Kalista, nám potvrzuje dopis A. M. Píši z 6. prosince 1920 (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [6. prosince 1920; dopis č. 22], s. [1].).

¹²⁸⁶ TOLLER, Ernst: Večer na Bodamském jezeře. Přel. J. B. [=Berák, Jaromír?]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 12.

¹²⁸⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 617.

¹²⁸⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [2].

*nakladatel a finančníer Dne V. V. Šak.*¹²⁸⁹; či jinde: „*Obecenstvo Šakových koncertů, pro které byl list především určen, potřebovalo něco docela jiného, než byla tato revue, která měla dokonce zřejmou ctižádost býti avantgardní.*“¹²⁹⁰ Ani v průběhu prosince a ledna se nadto nepodařilo odstranit problémy v chodu administrativy listu a schodek v hospodaření narůstal. A. M. Píša jako jeden z přispěvatelů dokonce opakovaně nebyl s to vymoci si pro sebe zaslání autorského výtisku: „*Konečně mám k Tobě dotaz, jak bych to měl udělat, abych z Vaší administrace jsem dostal ono číslo, v němž mám Rozbité okno. Psal jsem ti již o něj, jak to udělat, abych z Orfea dostal jsem [sic!] honorář a autorský výtisk. Vždyť i to jsem psal.*“¹²⁹¹ Ostatně za některými potížemi stála i nedostatečná zkušenost samotného Kalisty: např. takto z chvatně připravovaného vánočního dvojčísla, které po odjezdu přátel na svátky připravoval z větší části Kalista zcela sám, vypadl příspěvek Pišův.¹²⁹² Kalista v pozdějších vzpomínkách tvrdil, že se pod osud *Dne* negativně podepsaly i poznámky o „bolševictví“ jeho redakce: „*Byli jsme v nevýhodě také proto, že nadávky na naše ‚bolševictví‘, které se na nás sypaly ze všech stran, zachycovaly se přece jen, z dosti pochopitelných důvodů, v sluchu páně Šakově. [...] Den [...] nedlouho poté [...] počal vnitřně kolísati, právě pod tlakem nespokojenosti páně Šakovy.*“¹²⁹³ Zdá se však, že tyto „politické“ okolnosti sehrávaly spíše podružnou úlohu.

V. V. Šak se tedy nakonec v polovině ledna 1921 rozhodl pro novou změnu v redakci *Dne*; angažoval pro něj zkušeného žurnalistu Otokara Hanuše, který měl list poněkud bulvarizovat a tím zvýšit jeho prodejnost: „*Jednoho dne se v redakci Dne a v sousední pracovně Šakově objevil muž asi čtyřicetiletý, poněkud seladonské tváře, s knírkem převislým přes horní ret a s rysy jakéhosi cynického smutku kolem úst a pod očima. Šak mi jej představil: ‚To je mistr Otokar Hanuš.‘*“¹²⁹⁴ Kalistovi bylo nabídnuto podílet se i nadále na upravené podobě listu, avšak o to nejevil mladý básník přílišný zájem a 17. ledna píše na jih do Písku: „*Je rozhodnuto. Jsem redaktorem ‚Dne‘ pouze do konce tohoto měsíce. Důvodů, proč jsem z redakce vystoupil, bylo mnoho.*“¹²⁹⁵ V. V. Šak agilního mladého redaktora zřejmě jen nerad ztrácel, a proto mu nabídl dokonce poloviční navýšení platu. I to však Kalista

¹²⁸⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 623.

¹²⁹⁰ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 39; týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 61.

¹²⁹¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [13. ledna 1921; dopis č. 29], s. [1].

¹²⁹² Z. Kalista J. Knapovi, [25. prosince 1920]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 396.

¹²⁹³ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 135.

¹²⁹⁴ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 624.

¹²⁹⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [24. ledna 1921; Můj nejmilejší příteli! Dnes je pondělí], s. [1].

počátkem února odmítl a redakci *Dne*, nově přejmenovaného na *Národní obzor*,¹²⁹⁶ definitivně opustil. Píšovi o tom 2. února 1921 psal: „*Dne*‘ jsem se definitivně vzdal. V sobotu mne sice Šak znovu pozval k sobě, nabízel mi 1200 Kč měsíčně, ale nevzal jsem to. Nyní bude *Den* vycházet ve formátu a stylu novinovém redakcí ubohého a směšného Otakara Hanuše. Bude mít i politickou rubriku v duchu národním. Nemohl jsem jednat jinak. Věříš?“¹²⁹⁷ Píša následně tento Kalistův krok schválil, přičemž hovořil vysloveně o „Kalistově skupině“, což muselo ctižádostivému Kalistovi dozajista lichotit: „*Stran Dne* věřím, že dobře jsi učinil. [...] *Snad tím ztratila mladá generace a Tvoje skupina jednu ze svých posic, myslím si, ale Ty říkáš a já Ti věřím, že to bylo nutné.*“¹²⁹⁸ Ke změně v redakci *Dne* se konečně v *Cestě* kousavě vyjádřil i Otakar Štorch-Marién: „*Den* [...] opět vyměnil redakci. Bude teď patrně ještě slabší úrovně; ostatně nikde ho nenajdete, nikdo ho nechte. Peněz páně Šakových je na takovýhle *Den* upřímně škoda.“¹²⁹⁹

Podoba prvních čísel nově vzniklého *Národního obzoru* ostatně zklamala jak A. M. Píšu, tak Z. Kalistu. Píša rezignovaně ve svém dopise z 13. února 1921 poznamenává: „*Včera jsem četl v P. L., že už vyšel Den. Sobotní Den se to nyní jmenuje. A přináší příspěvky Vachkovy, Kleinerovy atd. Sláva. Takovýhle list nám scházel. Bože, bože.*“¹³⁰⁰ Kalista na to pak kontruje: „*Den*‘ jmenuje se (bohudíky!) ‚*Národní obzor*‘. Jsem velmi rád, že s tímto časopisem nemám pranic společného.“¹³⁰¹ Ve stejném dopise pak Kalista naznačuje další možnou příčinu svého odchodu ze *Dne*, svůj vztah s K. Šakovou¹³⁰²: „*Můj poměr s paní, o níž jsem se Ti zmínil, nebyl tajemným. Jméno: K. Šaková. Celkem v tom nelze sledovati romantičnost. Je zcela mladá, snad o něco (ale velmi málo) starší než já. Snad o rok či o dva (nejvýš). Mluvili jsme spolu a myslím, že naše přátelství nebylo nikterak poskvrněno. Bylo čisté. Ale pak bylo velikou bolestí, že jsem ho přerušil. Ne jistě z maloměšťáckých důvodů. Ale bylo to jaksi dáno. Měli jsme projekt: na podzim odjedeme do Itálie. Všechno tedy mizí. A o příčinách povím Ti jednou, až je vlastně sám budu moci lépe určit. Tedy to je moje*

¹²⁹⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 246.

¹²⁹⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek února 1921; Můj nejmilejší příteli! Napsal jsi mi sice krásný dopis], s. [4].

¹²⁹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek února 1921; dopis č. 34], s. [4].

¹²⁹⁹ ŠTORCH-MARIÉN, Ot.: Hlídka časopisecká. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 35, 25. 2., s. 538–539; citát s. 538.

¹³⁰⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [13. února 1921; dopis č. 32], s. [6].

¹³⁰¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Tvůj dopis jsem dostal včera ve středu zde v Praze...], s. [3].

¹³⁰² Kristina (Kristla) Šaková, nar. 1899 či 1900, t. č. bytem Václavské náměstí 47, kde tedy nejspíše sídlila i redakce *Dne*, byla manželkou V. V. Šaka (srov. KUNTE, Ladislav: Proč jsem nehnal V. V. Šaka před porotu. *Čas* 32, 1922, č. 186, 11. 8., s. 2–4.). V článku mj. přetištěna i část protokolu ze soudního jednání.

*intimissimum. Nikdo na celém světě, kromě nás dvou a Tebe ho nezná. Naprosto mlč!*¹³⁰³. Další korespondence nám bohužel v tomto směru žádné další informace neposkytuje a o celé věci mlčí i jinak velmi otevřený Kalista i ve svých pamětech. Počátkem března se pak Kalista v korespondenci o *Dni* zmiňuje naposled: „*Národní obzor*‘ utěšeně zkvétá Josefem Hudcem, ‚nejlepším znatelem sociálních problémů evropských‘ (ať žije!) a různými ‚tipy‘. To je časopis, který hoví chuti všech pánů Šaků et. cons.“¹³⁰⁴

Přínos Dne

Den přes svou krátkodobou existenci zaujímá důležité místo ve vývoji české meziválečné avantgardy: jde o první souvislejší pokus o generační tribunu vůbec, v níž se poprvé zformoval přátelský trojlístek Z. Kalista, J. Wolker a A. M. Píša – mimodevětsilské křídlo avantgardní levice, jehož tvorba této doby položila základ svébytné podobě jedné etapy vývoje české avantgardy – naivistické poezii srdce a lidského sblížení, v níž se mísily vlivy německého expresionismu, francouzského unanimismu a výtvarného primitivismu. Vlna módnosti této poezie je poměrně krátká, ale o to intenzivnější. Nejreprezentativnějším dílem tohoto proudu je bezesporu Wolkerův *Host do domu*, jeden z nejsilnějších debutů mladé poválečné generace vůbec. Ocenění se dostalo i s drobným zpožděním vydanému Píšovu *Nesrozumitelnému svatému*. Opožděně vydaný *Ráj srdce* Zdeňka Kalisty, který podmínky pro vznik této poezie připravoval asi nejvíce, prošel již o poznání komplikovanější recepcí, jak bude ukázáno dále. *Svatá rodina* Svatopluka Kadlece vyšla s velkým zpožděním až roku 1927, kdy již Wolker nebyl na světě a Kalista s Píšou básnickou dráhu opustili.

Den vypovídá mnohé o době a o situaci, v nichž tato poezie vzniká, a o bezprostředních vlivech na ni působících. Ukazuje též první názorové kvašení v mladé generaci a interpretuje tehdejší dění z pozice jeho vlastních aktérů. Nabízí i alternativní optiku na situaci roku 1920, než je ta Teigeho a Devětsilu, která měla později zcela ovládnout pole i v literárněhistorických příručkách. Startovní pozice mladých nedevětsilských avantgardistů nebyla špatná. Na druhé straně se však v tomto okruhu nepodařilo vytvořit ucelenější sdružení, sjednocené společným programem, byť se o to bude Kalista v roce 1921 velmi pokoušet. Scházela jí též Teigeho agilnost i schopnost zasahovat do nejrůznějších druhů

¹³⁰³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Tvůj dopis jsem dostal včera ve středu zde v Praze...], s. [5].

¹³⁰⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. března 1921; Můj nejmilejší příteli! Právě jsem dopsal kratičkou legendu], s. [7].

umění. Jednotný hlas rodící se skupinky kolem *Dne* velmi rychle utichá. Prakticky všichni její členové se však později v průběhu roku 1921 stávají členy Literární skupiny. V pražském centru pak musí čelit stoupající hvězdě Teigeho Devětsilu, který dočasně dokonce některé z těchto autorů přitáhne k sobě.

Nový Orfeus

Nový Orfeus, kratší básnická próza Ivana Golla, je vlastně oficiálním knižním debutem Zdeňka Kalisty. Role Ivana Golla pro počátky české avantgardy bývá dnes neprávem poněkud přehlížena a je podrobněji rozebrána na jiném místě.¹³⁰⁵ V případě *Nového Orfea* se i přes neveliký rozsah knihy (necelých třicet stran) jedná nejen o první knižní překlad z Gollova díla, ale i o jeden z prvních souvislejších knižních překladů z prací německého expresionismu do češtiny a o jeden z nejvýraznějších dokladů zájmu o tento umělecký směr u zástupců mladé poválečné generace vůbec. Byť bývá Kalistova role při uvádění Golla do české kultury opakovaně připomínána (naposledy Evou Jelínkovou, nejsouvisleji v knižní monografii *Echa expresionismu*),¹³⁰⁶ paradoxně Kalista nebyl prvním, kdo k nám verše alsaského básníka tlumočil. Dokonce ani *Nového Orfea* nepřeložil Kalista do češtiny jako první. Předběhl ho – Artuš Černík, který překlad celého textu otiskl již na konci července 1920 v Neumannově *Kmeni*.¹³⁰⁷ Můžeme jen usuzovat, nakolik tento fakt přispěl k vzájemnému odcizení obou mladíků. Bezprostředním podnětem ke konfliktu asi nebyl, ale zřejmě v jejich rozchodu určitou roli sehrál, obzvláště přihlédneme-li ke Kalistovým halasně zmiňovaným výhradám vůči Černíkovým překladům.¹³⁰⁸

Nový Orfeus poprvé vyšel v Berlíně v edici „Der rote Hahn“ roku 1918 – a Kalista tuto edici prokazatelně znal.¹³⁰⁹ Je však každopádně evidentní, že se s *Novým Orfeem* seznámil

¹³⁰⁵ O Ivanu Gollovi srovnej podrobněji zde na s. 289–295.

¹³⁰⁶ JELÍNKOVÁ, Eva: *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930)*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 2010, s. 56–60.

¹³⁰⁷ GOLL, Iwan: *Nový Orfeus*. Přel. A. Č. [=Černík, Artuš]. *Kmen* 3, 1919/1920, č. 47/49, 29. 7., s. 320–323.

¹³⁰⁸ Na podobné výtky narážíme porůznu v Kalistových dopisech. Např. Píšovi z kraje března 1921 píše: „Neumann se dnes zhrozil, když jsem mu ukazoval vady Černíkových překladů.“ (LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [4. března 1921; Můj nejdražší příteli! Včera jsem Ti napsal dopis], s. [2].). Jako konkrétní příklad Kalista poukazuje na to, že Černík přeložil výraz „Makadamwicher“, tj. v češtině metař, jako „natěrač makadamu“ (srov. závěr druhého oddílu *Nového Orfea* zde: GOLL, Iwan: *Nový Orfeus*. Přel. A. Č. [=Černík, Artuš]. *Kmen* 3, 1919/1920, č. 47/49, 29. 7., s. 321.).

¹³⁰⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina prosince 1920; Můj milý příteli! Můj dík za poslední dopis], s. [2].

nejpozději v červnu 1920, tedy ještě před vydáním Černíkova překladu, a vzhledem k napětí mezi oběma mladíky po otištění Kalistových „Andělů“ se zdá, že Kalista i Černík začali Gollova *Nového Orfea* překládat nejspíše zcela nezávisle na sobě.

O Gollovi a dokonce úmyslu vydat z něj překlad se Kalista zmiňuje už v dopise Píšovi z konce června: „*Goll je náramně krásný člověk. [...] Kdybys mne navštívil, ukázal bych Ti tu knížku. Myslím, že mi Srdce vydá její překlad.*“¹³¹⁰ V pozdějším dopise pak Kalista vzpomíná, že rukopis jeho překladu prý ležel u nakladatele A. Srdce již v červenci 1920.¹³¹¹ V korespondenci s A. Srdcem vskutku nacházíme první zmínku o chystané knize též poměrně brzo – již 17. srpna 1920, kdy tento pražský nakladatel Kalistovi přislíbil po určitém rozšíření vydání knihy, která se mu prý „*velice zamlouvá*“.¹³¹²

Po návratu z cesty na Šumavu v druhé polovině srpna 1920 tak mohl Kalista o průběhu jednání s A. Srdcem informovat A. M. Píšu: „*Ve druhém dopise mi oznamuje Srdce, že vydá můj překlad Gollova ‚Der neue Orpheus‘, chce předmluvu o Gollovi a ještě nějaký překlad, protože ‚O.‘ je jen na 2 tiskové archy. Musím tedy sháněti nějakou kratší věc Gollovu a psáti ono povídání. Ale jsem rád, že to vydá.*“¹³¹³

I. Gollovi je z velké části věnován i jediný dochovaný dopis A. Černíka Z. Kalistovi. Lístkem ze 30. srpna – sepsaným snad na Kalistovu žádost o tip na doplnění chystané knihy o další Gollovy texty – Černík Kalistu zevrubněji informuje o dosud vydaných Gollových textech i o možnosti zaopatřit Gollovy knihy laciněji prostřednictvím „*mnichovských přátel*“.¹³¹⁴ Zároveň tu slibuje Kalistovi půjčit Gollovy knihy *Dithyramben* a *Die drei guten Geister Frankreichs* ze své knihovny, momentálně je prý však půjčil jiným zájemcům.¹³¹⁵ Zdá se ale, že se obě knihy někdy v průběhu září ke Kalistovy skutečně dostaly, poněvadž těsně před návratem do Prahy psal Kalista Píšovi, že pracuje na překladu právě těchto dvou titulů: „*Rychle dokončuji překlad z Golla, protože Srdce pospíchá a prázdniny také. Mám už celý*

¹³¹⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. (?) června 1920; Milý příteli – píši ještě dnes, v úterý dopis], s. [2].

¹³¹¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [4. března 1921; Můj nejdražší příteli! Včera jsem Ti napsal dopis], s. [2].

¹³¹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Srdce (nakladatelství) Z. Kalistovi, 17. srpna 1920.

¹³¹³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec srpna 1920; Milý příteli! Dojel jsem šťastně domů], s. [1].

¹³¹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Černík Z. Kalistovi, 30. srpna 1920, s. [2]. O *Die drei guten Geister Frankreichs* Kalistu upomíná 22. ledna 1921 i K. Teige (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Teige Z. Kalistovi, 22. ledna 1921.).

¹³¹⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Černík Z. Kalistovi, 30. srpna 1920, s. [1].

překlad Mallarméa z ‚Die drei guten Geister Frankreichs‘, který otisknu také v ‚Čase‘ a pak polovinu ‚Dithyramben‘ s úvodní studií o Gollovi.¹³¹⁶

Překlad *Nového Orfea* se posléze stal podnětem k tomu, aby Kalista napsal přímo Gollovi do Paříže a požádal jej o jeho autorizaci. Gollova odpověď došla zpátky až v druhé polovině listopadu, snad proto, že Kalista na přání nakladatele přemýšlel o rozšíření knihy a o oficiální autorizaci požádal až později. Vzniká tak komunikační kanál, kterým měl Kalista do budoucna získávat cenné informace o aktuálním dění v kulturní Paříži.¹³¹⁷

V následujících rušných zimních měsících stopu Kalistova překladu na čas ztrácíme, nevíme tak třeba nic o výběru autora ilustrace pro knihu, kterým se stal Cyril Bouda. Zdá se však, že kniha byla zdržena na straně nakladatele A. Srdce. Ten ještě počátkem prosince 1920 nebyl s to udat přesný termín vydání, ale už počátkem roku 1921¹³¹⁸ Kalistovi oznamuje, že „dle všeho dojde na Váš překlad tento měsíc“.¹³¹⁹ Teprve na začátku března se pak o knize Kalista zmiňuje znovu Píšovi, kterému se svěřuje: „Konečně jsem dostal a hned vykonal korektury svého překladu z I. Golla. Vyjde tedy v březnu.“¹³²⁰ Nakladatelské korektury však Kalista obdržel a provedl až v druhé polovině března.¹³²¹ Kniha se nakonec zřejmě ještě trochu opozdila v tiskárně¹³²² a vyšla až následující měsíc – v pamětech Kalista datuje její vydání 9. dubnem.¹³²³ Toto datum lze brát za poměrně věrohodné i díky následující zmínce, v níž Kalista popisuje své pocity nad svou první vydanou knihou: „Zato jsem hned vzal exemplář na lepším papíře a vepsal do něho: ‚Sám sobě!‘ a datum ‚9. dubna 1921‘. To bylo roztěti pochyb o tom, jak naložit s tímto mimořádným autorským kusem. A zase jsem seděl

¹³¹⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [2].

¹³¹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, I. Goll Z. Kalistovi, 21. listopadu 1920; též in: KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 123. Mimochodem: tento dopis nasvědčuje tomu, že Kalista vskutku připravoval k vydání i další Gollovy texty – Goll píše o třech částech chystané knihy („Wenn ich recht verstehe, sollen die drei Teile ein Buch bilden?“). Nakonec ale knižně vyšel pouze *Nový Orfeus* bez proponovaných dalších částí. Zmiňovaný mallarméovský esej z *Die drei guten Geister Frankreichs* vyšel ve *Dni* z 5. prosince, překlady z *Dithyrambů* pak z části ve *Dni* a později též v *Tribuně* z 5. dubna 1921. V *Čase* nepletu-li se, v této době Kalistův gollovský překlad zřejmě i pro rozpory s Devětsilem, který v redakci reprezentoval K. Teige, otištěn nebyl. V pozdější gollovské vzpomínce Kalista uvádí, že uvažoval též o překladu Gollova *Requiem für die Gefallenen Europas* (srov. KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 129.).

¹³¹⁸ Tento dopis je pisatelem ze setrvačnosti omylem chybně datován do ledna 1920. Faktický obsah i poštovní razítko však ukazují, že je o rok mladší.

¹³¹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Srdce (nakladatelství) Z. Kalistovi, 7. ledna 1921.

¹³²⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [3. března 1921; Můj milý příteli! Odepisuji Ti po 14 dnech...], s. [4].

¹³²¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Srdce (nakladatelství) Z. Kalistovi, 12. března 1921.

¹³²² Z. Kalista J. Wolkerovi, 1. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 94.

¹³²³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 638.

dlouho, dívaje se jen z knížky na knížku, než jsem začal do nich vpisovati jednotlivé dedikace.“¹³²⁴ Mezi „podarovanými“ byli samozřejmě nejbližší básníkoví přátelé, tj. zejména A. M. Píša a J. Wolker.¹³²⁵

Vraťme se však ještě ke Kalistovým pamětem a ocitujme Kalistovu patetickou vzpomínku na to, jak se dozvěděl o vydání své první knihy: „Někdy počátkem dubna potkal mne v Unionce starý známý z časů, kdy mne tato kavárna tak upoutávala, Jirásek. A Jirásek – jakoby mimochodem – se mne zeptal: ‚Poslyš, ten Ivan Goll, kterého dnes dávali u Srdců za výklad, to je ten tvůj překlad?‘ Srdce mi zabušilo. [...] Rozběhl jsem se okamžitě do Spálené ulice. [...] A tak jsem se mohl oddati na chvíli pocitům, které jsem poznal kdysi [...] já po očku pozoroval lidi prohlížející si tento výklad. [... 2 studenti si přitom překlad koupili – doplnil VM] Pripadalo mi v tu chvíli, že se přede mnou začíná zvedat jakási záplava: že kdekdě pospíchá do páně Srdcova nakladatelství, aby si honem koupil mou malou senzaci.“¹³²⁶ Ponechme stranou, že by Kalista minimálně nebyl připraven na to, že kniha vyjde, a podtrhněme opojivé vytržení, které Kalista s vydáním své knižní prvotiny, byť „jen“ překladové, spojoval, byť za ním můžeme vidět určitou básnickou licenci.

Zároveň je však nutno trochu korigovat tezi o „zájmu“ čtenářů o Kalistův překlad. Kniha se dočkala poměrně slabého kritického ohlasu a zejména: v zásadě všechny referáty (celkem byly dohledány čtyři), či spíše drobné glosy, pocházejí až ze zimy 1922 a vyšly tedy takřka rok po vydání knihy. Knihu ostatně nehodnotí příliš vysoko a úrovní překladu se pak věnují jen minimálně a spíše odmítavě.¹³²⁷ Po prázdninách 1922 se pak A. Srdce Kalistovi při jednání o jiné záležitosti zmiňoval o nevelkém komerčním úspěchu *Nového Orfea* a

¹³²⁴ Tamtéž.

¹³²⁵ Jen na dokreslení situace: zatímco Píša odpovídá Kalistovi na zaslání knihy s nadšením už 22. dubna: „Zdeňku, můj nejdražší bratře, děkuji Ti za *Nového Orfea*. [...] Nepočítal jsem s tím, že mi ji pošleš, zmiňoval ses kdysi, jak hubený počet autorských výtisků dostaneš.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [22. dubna 1921; dopis č. 44], s. [1].), odesílá Kalista Wolkerovi *Nového Orfea* až 26. dubna, tj. týden poté... (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 26. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 107), což opět může poněkud problematizovat silokřivky vztahů Kalista–Wolker–Píša.

¹³²⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 636–637.

¹³²⁷ Nejobsáhleji se „splendidně vydané“ knize věnoval F. S. Procházka ve *Zvonu*. Vznesl přitom námitky zejména proti slohu, plnému „těžkopádných, násilných obrazů“ a v souvislosti s Kalistovým doslovem mluví o „víc hračkářství než umění“. Podtrhl pak, že „ctižádostí českého spisovatele má být, vyjádřiti se česky právě tam, kde se jeho pojmu nabízí nejvíc cizích výrazů.“ (srov. Kaz. [=PROCHÁZKA, František S.]: *Literatura*. *Zvon* 22, 1921/1922, č. 21, 9. 2., s. 294–295.). V obdobném duchu poznamenal ke Kalistovu překladu a obraznosti původního textu lakonicky Jiří Živný v *Moderní revue*: „Nepřihlížím-li ovšem k jedné pokladnici (není udáno, je-li dřevěná či kovová), jež se smála a směla syfílis. Zdá se, že překladatel cítil, že toto dílko je schopno ještě zlepšení, a proto tak učinil na svůj vrub touto ‚pokladnicí‘.“ (srov. J.Ž. [=ŽIVNÝ, Jiří]: *Nové publikace*. *Moderní revue* 28, 1921/1922, sv. 37, č. 4/5, 8. 2., s. 131.). Dosti stručně, byť nikoli odmítavě knihu odbývá M. Novotný v *České osvětě*: „Výrazové prostředky jsou syrové, řeč a obraty těžké, soustředěné, skladné.“ (srov. M. N. [=NOVOTNÝ, Miloslav]: *Goll Ivan: Nový Orfeus*. *Česká osvěta* 18, 1922/1923, č. 13, 24. 3., s. 338–339.).

rozmlouval mu úvahy o možnosti jeho nového vydání.¹³²⁸ O nevelké prodejnosti knihy koneckonců svědčí i to, že A. Srdce tuto knihu inzeroval k prodeji ještě v závěru roku 1928.¹³²⁹ Ostatně na „nedosti čilou expedici“ svaloval neúspěch knihy později i Z. Kalista.¹³³⁰

Vývojový význam knihy je však neoddiskutovatelný: jde o jeden z prvních knižních překladů děl německého expresionismu do češtiny a především o jednu z prvních demonstrací kontaktů formující se české avantgardy s jejím „pařížským“ patriotem Ivanem Gollem, poněkud zapomínaným zprostředkovatelem kulturních podnětů soudobého Německa a později Francie do českého či širěji slovanského prostředí.

Ráj srdce a jeho geneze

Příběh debutové básnické sbírky Zdeňka Kalisty nazvané *Ráj srdce* je poměrně složitý a komplikovaný. Nutno přitom přiznat, že jej svými pozdějšími vzpomínkami zastřel a znepřehlednil, zejména pokud jde o údajnou výměnu titulu knihy s J. Wolkerem, které se věnujeme na jiném místě,¹³³¹ sám Zdeněk Kalista. Klikatý příběh vzniku *Ráje srdce* můžeme naštěstí poměrně detailně sledovat v dochované Kalistově korespondenci, zejména té s A. M. Píšou.

Po zatím nekonkrétních rozvahách o knižním vydání svých textů z jara 1920¹³³² začal Kalista někdy v létě 1920 o své debutové básnické sbírce rozvažovat konkrétněji, což ostatně dosvědčuje i jeho vzpomínka z pamětí: „*Literárně jsem se dostal za ty tři měsíce, co jsem byl doma, velmi slibně kupředu: z veršů, které mi zpočátku tak těžce rostly pod rukou, vznikla nakonec přece jen celá knížka. Leccos se mi na ní nelíbilo, protože jsem se nechtěl spokojiti jen pouhým mechanickým seřazením toho, co jsem mezitím napsal, a dokonce i některé básničky [...] jsem z projektovaného celku vyloučil. Ale nakonec přece jen přede mnou vystala jakási architektura, v níž nebylo zbytečných motivických opakování. [...] I na titul jsem připadl, vzpomenuv si náhodou na nápis, který jsem spatřil na jednom domě na*

¹³²⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Srdce (nakladatelství) Z. Kalistovi, 29. září 1922, s. [1].

¹³²⁹ [inzerát firmy A. Srdce]. *Rozpravy Aventina* 2, 1928/1929, č. 12, s. 125. Pro zajímavost uvedme ještě prodejní ceny z roku 1921 – 7,70 Kč, za vázaný exemplář 16,50 Kč, v celokožené vazbě 51,70 Kč (srov. [inzerát firmy A. Srdce]. *Národní politika* 39, 1921, č. 345, 16. 12., s. 11.).

¹³³⁰ KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 129.

¹³³¹ K výměně titulů srovnej podrobněji zde na s. 219–223.

¹³³² K prvotním Kalistovým rozvahám o jeho debutové básnické sbírce srovnej podrobněji zde na s. 117–118.

tehdejší Riegrově nábřeží nad skromnou, trochu zešmařchanou firmou kavárničky Riviéry: *„Host do domu, Bůh do domu“*.¹³³³

Přesnější podobu sbírky načrtl Kalista poprvé v dopise Píšovi z počátku září 1920, v němž jeho debutová kniha vůbec poprvé získává zřetelnější obrysy: *„A už docela vážně dělám svoji první knížku. Mám dokonce už určité ambice na její vydání. Z vytištěných básniček tam bude Zvěstování, Květinářka, Cihelna, ze známých Píseň na začátku, z próz O velikém zázraku (snad i Ulice a sad, ale velmi pochybuji), pak hra: Revoluce (dříve ‚Svatba‘), essay o nacionalismu v umění (ale ne ona odpověď Hofmanovi!), ty prózy, o nichž Ti dnes píšu a mnoho jiných věcí. Velmi tlustá (na můj obyčej) knížka. Název ještě nemám. Ten mi opravdu někdo musí poradit. Podtitul: Láska. A neběží konečně o to, aby byla kniha formálně zcela jednotna. Dám sebe. Nic víc a nic míň. Nu, ale zatím ještě o té věci mlčme.“*¹³³⁴ V zásadě tedy mělo jít o soubor Kalistovy dosavadní beletristické tvorby napsané po příchodu do Prahy. Zdá se ale zřejmé, že již od počátku Kalista svůj debut koncipoval jako komponovaný celek, složený z několika dílčích a vzájemně navazujících částí, sdružující básně příbuzné tematicky či motivicky do dílčích kompozičních cyklů. Zřejmě to byla právě tato vize celku, která ve výsledku vydání sbírky brzdila.

V zrcadle korespondence Kalisty s Píšou se zdá být zřetelné, že sbírku Kalista před návratem do Prahy v říjnu 1920 ještě hotovou neměl. Na konci září totiž ještě dopracovával dramatickou scénu „Revoluce“ a teprve rozvažoval celkový koncept sbírky i zařazení jednotlivých čísel. Píšovi 18. září píše o její podobě jen v náznacích: *„Byl jsem teď trochu zdržen ve své práci. Ale dodělám ještě tento měsíc ‚Revoluci‘ a pak ji budu tisknout. Knížku připravuji. A zcela tajně. Jsem si jist, že nikdo neví, jak bude vypadati, co do ní dám. Ani já to totiž ještě nevím. Ale budu se snažit, aby se mně samotnému líbila.“*¹³³⁵ Koncem měsíce pak svého přítele informuje podrobněji; v prozatímních představách o podobě *Ráje* přitom zesiluje důraz na zastoupení prozaických textů: *„Dověděl jsem se (řekl mi to Teige), že Neumann šíří pověsti, že vydám u Borového knihu. Což prozatím oficiálně vyvracím. [...] vždyť ta kniha není dosud hotova! Ale rád bych věděl, jak je možné, že N. něco takového řekl. Nikomu jsem o své knížce nepsal než Tobě. [...] A, víš-li, změnil jsem původní plán. Bude to asi 20 básniček a 5 próz: Milenci, kteří ztratili život, Příjezd mých rodičů, Nebezpečné nebe a dvě prózy, které dosud nejsou pevně na živu pro tuto knížku. Tedy: z té tlusté knížky, na kterou jsem pomýšlel,*

¹³³³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 582.

¹³³⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem obdržel Tvůj dopis], s. [2].

¹³³⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 18. září 1920; Můj milý příteli! Právě jsem dočetl Tvůj dopis...], s. [3].

tenounká. *Básničky: Píseň na začátku, Květinářka, Nemocnice, Zvěstování a jiné, jež neznáš.*¹³³⁶ Ze zmiňovaných próz jsme s to identifikovat pouze „Milence, kteří ztratili život“, které Kalista později otiskl ve *Dni*,¹³³⁷ do definitivní podoby sbírky však později žádnou prózu nezařadil. Naproti tomu citované básně do jeho debutu pronikly všechny.

Prozatímně definitivní podobu dostal *Ráj srdce* až v průběhu října a listopadu 1920, kdy Kalista dokončil jeho první redakci. V závěru října Kalista Píšovi poprvé oznamuje jeho dokončení: „*Já osobně očekávám dokonce rodinnou událost: narození mé knížky, první knížky, s níž chci ven. To znamená, že bude hotova někdy ve středu nebo ve čtvrtek a do 1. listopadu bude odeslána, nebo odexpedována, jak libo. Zdá se, jako by se blížil nějaký slavný svátek. [...] Leccos jsem ztužil, sevřel, leccos nechám úplně tak, jak jsem to napsal. Tak např. Píseň na začátku bude mít i teď svůj zvonovitý, domácí zvuk.*“¹³³⁸ V tomtéž dopise mezi básněmi plánovanými k otištění uvádí i „Smutné jaro“ či „Betlém“.¹³³⁹ Zmínka o chystaném dokončení *Ráje* je nicméně jen první z mnoha podobných a stává se určitým leitmotivem Kalistovy korespondence s jeho přáteli, zejména Píšou a Wolkerem, po celý následující rok. Osudem *Ráje srdce* se tak mělo stát věčné odkládání, na kterém byly vinny nejen nepříznivé podmínky na nakladatelském trhu, ale z velké části i sám autor, který jeho definitivní redakci neustále oddaloval a posouval, byť často o až směšné lhůty. Ani k prvnímu listopadu totiž sbírku nedokončil, což Píšovi komentoval následovně: „*Mohl bych vlastně být netrpklivým: ještě jsem nedokončil svoji knížku, kterou jsem Ti ohlásil už v předešlém dopise. Myslím však, že se to stane během 24–36 hodin.*“¹³⁴⁰

Jak již bylo na jiném místě zmíněno, první rukopisnou verzi sbírky měl Kalista připravenou 14. listopadu 1920, tj. týž den, kdy se Píša jinými cestami poprvé dozvídá její pozdější název *Ráj srdce*. V otázce vydání sbírky se Kalista nejprve obrátil na S. K. Neumanna, jehož prostřednictvím si sliboval získat možnost knihu vydat u Fr. Borového, kde vycházel i *Kmen* a *Červen*: „*Knížku jsem dal dolů k Borovému, aby ji dal Neumannovi. A jsem zvědav, co bude.*“¹³⁴¹

¹³³⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [2].

¹³³⁷ KALISTA, Zd.: Milenci, kteří ztratili život. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 10.

¹³³⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [25. (?) října 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [1].

¹³³⁹ Tamtéž, s. [2].

¹³⁴⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [1. listopadu (?) 1920; Můj milý příteli! Chtěl jsi mi psát z domova], s. [1].

¹³⁴¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [18. listopadu 1920; Můj milý příteli! Včera jsem dostal Tvůj dopis], s. [1].

Reakce Neumannova byla sice poměrně vstřícná, nicméně vzhledem k nevelkému rozsahu sbírky i finanční situaci Borového nakladatelství Neumann radil s vydáním *Ráje* posečkat na polovinu roku 1921: „*Není, myslím, pražádného důvodu, aby liter. mládež pospíchala s knižním vydáním svých plodů a vrhala proto do světa ty známé ‚tenké sešitky‘. Ten spěch, aby to už bylo knižně venku, je to, co se mi na vás nejméně líbí. Nač se napoprvé představovat tak chudě? [...] Spěcháte-li však skutečně, nemohu Vám teď nic slibovat, nejvýše doporučit vám Aventinum, které může knížky chrlit. Borový si to, bohužel, dovolit nemůže. Nespěcháte-li, mohl bych Vám zamluvit místo ve Zlatokvětu. [...] Ale rozhodně bych Vám doporučoval přidat ke knize další část, ještě jednu sbírku. Tedy Ráj srdce a... Sbirečka se mi velmi líbí, třebaže hraje na velmi tenké strunce, která by toho dlouho nesnesla /což je, mimochodem řečeno, i mínění Šrámkovo/. Myslím, či lépe řečeno, byl bych rád, kdybyste teď pokračoval jiným tvrdším způsobem tvárným a kdyby se pak oba cykly spojily v jedné knížce, byla by v ní přes rozdvojenost jistá rovnováha. [...] Mám z nových a mladých básníků nejraději ty, kteří jdou jinou cestou než já a Šrámek, ti nás těší. Vy jste z nich a to je vše, co Vám mohu říci.*“¹³⁴² Neumannova reakce v zásadě předjímalá i budoucí kritickou reflexi *Ráje*, jemuž byla právě jeho určitá jednostrannost a utkvění v jedné výrazové metodě vytýkána asi nejvíce. Kalistu však celkem potěšila a Neumannovu výzvu k rozšíření rozsahu sbírky vzal vážně. Koneckonců: možnost debutovat právě v „Zlatokvětu“, tj. edici, v níž vyšel mj. Theerův *Faëthon*, Horův *Strom v květu*, Tomanovy *Měsíce* či Šrámkův *Splav* a publikoval v ní i Neumann či Olbracht, byla bezesporu více než lákavá. Nakonec zde však z mladých před dočasnou krizí Borového nakladatelství z léta 1921 debutovali jen Ladislav Vladyka s *Cizím městem* a Richard Broj se sbírkou *Podivné jitro*.

První redakce sbírky (listopad 1920)

V předchozí kapitole jsme se poměrně detailně věnovali peripetiím okolo (ne)vydání *Ráje srdce*, který Kalista před jeho definitivním otištěním postupně dokončil ve dvou redakcích – první z listopadu 1920 se dochovala v Kalistově pozůstalosti v Památníku národního písemnictví¹³⁴³ a můžeme na ní sledovat podobu sbírky v té podobě, v jaké ji Kalista zřejmě nabídl k vydání S. K. Neumannovi. Jak jsme již zmiňovali, Neumann však

¹³⁴² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. K. Neumann Z. Kalistovi, 30. listopadu 1920, s. [1–2]. Dopis prakticky v úplnosti přetištěn in: KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 62–63.

¹³⁴³ LA PNP, fond Z. Kalista, rukopisy vlastní, poezie, Ráj srdce, původní verze.

Kalistovi radil s vydáním sbírky ještě posečkat a poněkud ji rozšířit a Kalista tak sbírku během roku 1921 ještě výrazně přepracoval. V podobě první redakce se však s *Rájem* seznámili Píša a Wolker, který ostatně měl možnost řadu jednotlivých čísel poznat z osobního styku již v době vzniku. Redakce *Ráje* z listopadu 1920 tak má nepochybnou hodnotu vývojovou – reprezentuje původní autorovu koncepci sbírky předtím, než ji pod tlakem vnějších okolností, zejména kvůli vydání sbírek Wolkerovy, Píšových a Seifertovy Kalista poměrně zásadně přepracoval.

Podíváme-li se na tento rukopis podrobněji, zjistíme hned na první pohled několik zásadních rozdílů oproti jeho později vydané podobě. Především se výrazně odlišuje skladba jednotlivých básní. Z této redakce bylo do definitivní podoby sbírky totiž přežato jen 5 z celkových 21 básní, tedy necelá čtvrtina: „Jaro“ (ještě pod názvem „Smutné jaro“), „Květinářka“, „Zvěstování“, „Utonulým ve světové válce“ a „Obžinky“. Většina básní zařazených do první redakce sbírky přitom nebyla do té doby publikována tiskem. Jako pomocný pramen pro dataci tohoto rukopisu nám tak musí posloužit znovu Kalistova korespondence s Píšou, kterému v závěru roku 1920 píše: „*Posílám Ti jednu básničku z ‚Města božího‘ (sv. Augustin: Civitas dei), vlastně ze síly celého městečka, jako daného útvaru kolektiva.*“¹³⁴⁴ Zmiňovanou básní byla báseň „Kostel“ a ani ji, ani části z paralelně vznikajících „Vánoc“, ani oddíl „Město boží“ v dochovaném rukopise nenajdeme. Lze se tak domnívat, že tento rukopis musí být starší než prosinec 1920 a mělo by se tedy opravdu jednat o první redakci sbírky, kterou Kalista předal v polovině listopadu 1920 k posouzení S. K. Neumannovi.

Odlišnou podobu oproti definitivnímu vydání má i architektura knihy, nikoli však v celkové koncepci sbírky jako souboru vzájemně provázaných oddílů s úvodní a závěrečnou básní, ale právě ve složení jednotlivých oddílů. Ani jeden z nich totiž nebyl přežat do její definitivní podoby ani jako celek, ani nebyl přežat alespoň jeho název a koneckonců ani úvodní a závěrečná báseň se s později otištěnými neshodují ani názvem, ani motivicky. Je tak evidentní, že podoba *Ráje srdce* prošla v roce 1921 ještě dosti zásadní proměnou, podmíněnou především Kalistovými obavami z toho, že by jeho sbírka po vydání debutových knih jeho generačních souputníků nemusela být dobře přijata kritikou.

Skladba této verze *Ráje srdce* je tedy následující: vstupní báseň „Píseň na začátku“¹³⁴⁵, oddíl „Městečko“ s básněmi „Modlitba k Panně Marii“¹³⁴⁶, „Městečko“¹³⁴⁷, „Nápis na

¹³⁴⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [28. prosince 1920; Můj milý příteli! Mám sice náskok jednoho dopisu], s. [2].

¹³⁴⁵ Jde o jinou báseň než „Všem lidem pozdravení“ z definitivní verze sbírky.

hostinec¹³⁴⁸ a „Odchod z domova“, oddíl „Jaro“ s básněmi „Smutné jaro“,¹³⁴⁹ „Stůl milosrdenství“, „Nemocnice“,¹³⁵⁰ „Pozdravení se“, „Ranní zahrada rekonvalescentů“¹³⁵¹ a „Jaro a první láska“, oddíl „Tovaryši“ s básněmi „Voják před bitvou“,¹³⁵² „Poutí chudých“,¹³⁵³ „Utonulým ve světové válce“¹³⁵⁴ a „Zvěstování“,¹³⁵⁵ oddíl „Betlém“ s básněmi „Prodavačka kaštanů v noci“, „Květinářka“¹³⁵⁶ a „Spása od otce“ a oddíl „Konec“ s básněmi „Obžinky“,¹³⁵⁷ „Zvonící srdce“ a „Noc k novému roku aneb Ráj srdce“.

Podíváme-li se na jednotlivé básně podrobněji, nelze než souhlasit s již citovaným tvrzením Vítězslava Nezvala, že „*při posledních redakcích svých prvních knížek mladí básníci tyto anděly vyháněli z ráje svých veršů, a poněvadž Kalistův Ráj srdce vyšel později než Wolkerův Host do domu, vyhnal jich víc než sám Wolker.*“¹³⁵⁸ Náboženský ráz původního *Ráje srdce* je totiž ještě mnohem výraznější než u definitivní podoby sbírky. Již v úvodní básni „Píseň na začátku“ črtá Kalista scénu, na níž se postupně objevují smutná holubice („a

¹³⁴⁶ Tuto báseň Kalista detailněji komentuje v dopise Píšovi ze závěru března 1921, kde blíže rozebírá i kompozici oddílu „Město boží“, jak původní oddíl „Městečko“ Kalista v této době přejmenoval: „*To je básnička první (po věnovací básničce totiž) z mého ‚Ráje srdce‘. Měla se jmenovati ‚Kaplíčka na rozcestí‘ a vidím, že největší chyba spočívá v tom, že v rukopisu pro ‚Pramen‘ jsem tento název změnil. ‚v srdci radostně rozkvetlou cestu, jež do vrchů jde k dobrotivému městu‘. Tedy rozcestí, jež jde do hor a zároveň k onomu městu, které ‚je měkký chléb, který Pán Bůh dává zapomenutým lidem‘. [...] Chápeš nyní ohromný rozsah těch konečných veršů: Panno Maria, / prosíme Tebe, / dej nám s nebe / věčný mír! V tom je ouvertura celého oddílu ‚Město boží‘. [...] Psal jsem Ti, nebo snad jsem Ti říkal, že nápis ‚Město boží‘ je vlastně překladem sv. Augustina ‚Civitas dei‘. Kompozice oddílu vyhlíží pak úplně jako stavba symfonické věty. Chápeš, že městečko (ať Volyně či Benátky) je vždy rozcestím.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. března 1921; Milý bratře! Dnes jsem dostal Tvoje velikopáteční psaní], s. [3–4].). Tiskem báseň vyšla spolu s „Obžinkami“ v *Prameni* (srov. KALISTA, Zdeněk: *Básně. Pramen 2*, 1921, č. 3, 10. 3., s. 105–106.).

¹³⁴⁷ KALISTA, Z.: Ze sbírky „Ráj srdce“. *Orfeus* 1, 1921, č. 2, s. 46–48. [Spolu s básněmi „Voják před bitvou“ a „Ranní zahrada rekonvalescentů“.]

¹³⁴⁸ KALISTA, Zdeněk: Nápis na hostinec. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 30, 18. 1. odpoledne, s. 1.

¹³⁴⁹ Týž: Smutné jaro. *Červen* 4, 1921, č. 8, 26. 5., s. 113. Pod titulem „Jaro“ též in: týž: *Ráj srdce*. Praha: Petr a Tvrdý, s. 13.

¹³⁵⁰ Týž: Z nových básní. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 25, 2. 9., s. 289. Spolu s básněmi „Květinářka“ a „Golgota“.

¹³⁵¹ KALISTA, Z.: Ze sbírky „Ráj srdce“. *Orfeus* 1, 1921, č. 2, s. 46–48. Spolu s básněmi „Městečko“ a „Voják před bitvou“.

¹³⁵² Tamtéž. Spolu s básněmi „Městečko“ a „Ranní zahrada rekonvalescentů“.

¹³⁵³ Báseň „Poutí chudých“ se měla původně jmenovat „Betlém“ a měla být součástí stejnojmenného triptychu, alespoň tak přibližoval své představy o podobě sbírky Kalista Píšovi v říjnu 1920: „*Vždyť je to strašně smutná básnička: hospoda, v níž se pije, kouří a kde zpívá bleďá slečna u piana, to je Betlém! A začáteční, úplně sražený verš jsem sebral vlastně s návěstní tabule: Punč, whisky, rum.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [25. (?) října 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [2].). Báseň však ještě prošla další úpravou a nakonec dostala jiný název. Triptych „Betlém“ však v druhé redakci *Ráje* najdeme též, ovšem se třemi jinými básněmi.

¹³⁵⁴ Z lyriky Zdeňka Kalisty. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 52, 24. 3., s. 613–614. S básněmi v próze „Armádní bubeníci“ a „Robinson Crusoe“; též in: týž: *Ráj srdce*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922, s. 26.

¹³⁵⁵ KALISTA, Zdeněk: Zvěstování. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 11, 27. 5., s. 121.

¹³⁵⁶ Týž: Z nových básní. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 25, 2. 9., s. 289. Spolu s básněmi „Nemocnice“ a „Golgota“; též in: týž: *Ráj srdce*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922, s. 17.

¹³⁵⁷ Týž: *Básně. Pramen 2*, 1921, č. 3, 10. 3., s. 105–106. Spolu s básní „Modlitba k Panně Marii“; též in: týž: *Ráj srdce*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922, s. 36.

¹³⁵⁸ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 87.

to bude moje matka“), Pán Bůh, andělé, vojáci, tuláci a „ti, kteří nežijí“, aby pak na závěr všichni sborově zpívali a básník za jejich zpěvu předal mamince „tuto knížku modlicí“, tj. svou sbírku.

Ráz modlitební knížky se pak celou sbírkou prolíná i nadále. Řada veršů jednotlivých básní je totiž přímou variací křesťanských modliteb, písní a koled, např.: „*Panno Maria, / prosíme Tebe, / dej nám s nebe / věčný mír!*“ (b. „Modlitba k Panně Marii“); „*Lesklé láhve a hostinný stůl: / totoť jest tělo mé / a toto má krev. /*“ (b. „Stůl milosrdenství“); „*Anděle boží, strážce můj, / ohníček vlídně opatruj, / a ať věrně do skonání / žijeme v bílém milování – / Amen.*“ (b. „Voják před bitvou“); „*Povstaň, Betléme, / všem lidem jdeme zvěstovat / přátelství / a boží narození. //*“ (b. „Prodavačka kaštanů v noci“); „*Ježíši Kriste, smiluj se nad námi!*“ (b. „Spása od otce“); „*[...] potom vzpomeneme: / Požehnaná tys mezi ženami! / [...] / Ježíši, pastýři tichý, / jenž snímáš hříchy, / smiluj se nad námi!*“ (b. „Zvonící srdce“) či závěrečná sloka poslední básně „Noc k novému roku“, přímo stylizovaná do podoby kostelní písně: „*(Hraje se na varhany:)/ Všichni věrní křesťané, / vojáci a dělníci, / lucerny svítící, / poslouvejte: / Den slavný nám vzešel, / v němž má býti každý vesel, / radujte se, / veselte se / v tomto novém roce! //*“

Pro raného Kalistu typické biblické a náboženské motivy jsou v básních zastoupeny mnohem výrazněji než v definitivní podobě sbírky. Kromě Ježíše Krista, Panny Marie a Pána Boha, zmiňovaných již v předchozích ukázkách, narazíme např. na Adama a Evu (b. „Píseň na začátku“), velikonočního beránka (b. „Odchod z domova“), šat svaté Veroniky, horu Kalvarii a přibíjení hřebíků na kříž (b. „Stůl milosrdenství“), zmrtvýchvstání (b. „Pozdravení se“), zahradu Getsemanskou (b. „Ranní zahrada rekonvalescentů“) či pokání a dědičný hřích (b. „Noc k novému roku“).

Výrazný rozdíl oproti definitivní podobě sbírky ale najdeme v zastoupení veršů s „rodinnou“ tematikou. Zatímco v knižním vydání *Ráje srdce* na rodinné motivy narazíme jen v básni „Píseň o matce“, v redakci z podzimu 1920 se vyskytují mnohem hojněji. Motivem matky je dokonce uvozena vstupní báseň a celá sbírka jím tak vlastně počíná („*Najednou přiletí smutná holubice / a to bude moje matka / a bude míti bílé peří / a čisté oči!*“). Sborový zpěv andělů a vojáků však následně tuto matku-holubici rozveselí tak, že „*nebude plakat*“, a básník jí, jak již bylo zmíněno, předá „tuto knížku modlicí“. V básni „Odchod z domova“, vrcholí ve scéně poslední společné večeře rodiny před odjezdem jednoho z jejich členů, zase vystupuje básníková sestra Marie, která „*nade vše laskavá jablka miluje*“. V básni „Spása od otce“ je tento akcent na rodinu a rodinné hodnoty, charakterizující celou tuto redakci *Ráje*, podtržen verši: „*To je záchranná stanice jediná: / pokojná rodina – /*“. V závěrečném

dvojverší této básně se dokonce prolíná postava otce a Boha: „*Synu můj, já a matka tvá / s bolestí hledali jsme Tebe.*“¹⁶ Je přitom třeba upozornit na to, že žádnou z těchto „rodinných“ básní – nemýlím-li se – Kalista nikde časopisecky nepublikoval.

Motivicky je jinak tato verze *Ráje* víceméně srovnatelná s verzí definitivní, snad jen je o něco více posílena stylizace lyrického subjektu do role mluvčího nemajetných společenských vrstev (v básních se o nich hovoří buď v množném čísle jako o „nás“, nebo jsou jejich zástupci explicitně pojmenováni jako chudí, vojáci, tuláci, nemocní či jen jako „lidé“; je přitom zajímavé, že dělníky takto Kalista tematizuje jen jedenkrát a odkazy ke komunistické ideologii či revoluci ve sbírce nenajdeme vůbec). Pod vlivem tvorby francouzských unanimistů je akcentován především soucit a lidská sounáležitost (motivy lásky, vlídnosti, přátelství, milosrdenství atp.). Jedinou „kolektivní“ akcí je v Kalistových básních víceméně jen společná modlitba či píseň, výzvu ke vzpouře Kalistovy verše zcela postrádají. Netypické je pro pozdějšího Kalistu využívání motivů z okruhu technické civilizace (ohromný zvon „*zpívá jako náš gramofon*“ – b. „Nemocnice“; „*jediný záchranný automobil / je srdce Tvoje*“ – b. „Spása od otce“).

Na rovině formální zaujme především již dříve několikrát zmiňovaná Kalistova práce s adjektivy. I v této verzi *Ráje srdce* Kalista pracuje s oslabováním jejich sémantické váhy (červená srdce, měkký chléb) či zvýrazňováním barevného elementu (bílá milenka, modré nebe, červené domy). V možná o něco větší míře pracuje s jejich antropomorfizací a jednotlivým neživým věcem přisuzuje lidské povahové vlastnosti (pokorný poklad, vlídná knížka, tichý práh, smutný sníh, laskavá světlice, dobrotivé město, věrná zvonice) a naopak: lidem přisuzuje vlastnosti přírody (jarní ruce). Hojněji tu Kalista používá i souřadného dvojepiteta spojovaného spojkou a (mírné a úsměvné stěny, modrá a červená krása, večere bílá a klidná, tichý a slavný den). Poměrně častou technikou při tvorbě básnického obrazu se Kalistovi stává zaměření do budoucnosti, kdy jakoby indikuje budoucí stav a črtá nový svět: „*Najednou přiletí smutná holubice / [...] / A potom Pán Bůh udělá duhu / [...] / A potom přijdou andělé / a začnou zpívati na nebi [...] A potom přijdou vojáci / [...]*“ (b. „Píseň na začátku“); „*A jednou sem přijdeme, / až veliká noc bude / a řekneme: / Povstaň, Betléme / [...]*“ (b. „Prodavačka kaštanů v noci“)

Melodický průběh Kalistových veršů je jen místy rušen verši zařazenými zřejmě jen kvůli rýmu („*o tom, jak Adam a Eva byli mladí / a jak se měli rádi*“ – b. „Píseň na začátku“; „*[...] a její tyčinky jsou Tvoje oči. / Raněný vojáčku, / víš, že se svět prudce točí?*“¹⁷). Jinak Kalista využívá rýmu a pravidelného rytmu spíše nepravidelně, především proto, aby těmito prostředky podtrhl závažná místa v textu, zejména pak v závěru jednotlivých básní.

Možná poněkud překvapivě vychází ze vzájemného srovnání s později otištěnou podobou pěti básní, které Kalista v *Ráji* ponechal i v jeho definitivním znění. Byly v nich totiž provedeny víceméně jen drobné kosmetické změny, což je poněkud v rozporu s tezemi o Kalistově neustálém pilování a upravování jednotlivých básní. Nejvýraznějšími úpravami prošla báseň „Obžinky“, u zbylých bylo drobně upraveno po dvou místech, báseň „Květinářka“ dokonce nebyla měněna vůbec.

Zdá se tak, že Kalista do budoucna upravoval spíše celkovou kompozici sbírky,¹³⁵⁹ především pokud jde o členění veršů do jednotlivých oddílů, pořadí básní a zejména zařazení jednotlivých textů vůbec. Jejich text však již posléze měnil jen minimálně. S výjimkou „Přátel“, které rozbil do několika drobnějších čísel, Kalista už ani vyřazené básně nijak zásadně nepřepočítával a do nově zařazených textů nepřebíral motivy čísel starších, ale do sbírky zařazoval básně zcela nové. Do budoucna tak zcela mizí např. básně oddílu „Městečko“, soustředěné k jednotlicímu tématu či scéně města, idylicky chápaného jako prostor pro setkávání lidí, mizí ale i řada dalších jednotlivých čísel včetně těch, které Kalista předtím publikoval časopisecky („Nemocnice“, „Ranní zahrada rekonvalescentů“, „Pout' chudých“ aj.)

Kalista později už nejspíše nikdy žádnou ze svých básnických knih nepodrobil tak zásadním úpravám a přestavbám jako právě svůj debut, a pod tímto úhlem pohledu se nám stávají pochopitelnějšími i neustálé Kalistovy zmínky o dokončení či dokončování *Ráje srdce*, jichž je jeho korespondence ze závěru roku 1920 a zejména roku následujícího plná. Kalista sám v pamětech označil první verzi *Ráje* za „provokativnější“: „Už někdy od léta 1920 jsem dával dohromady svoje verše, které jsem publikoval nebo měl připraveny k publikaci, abych z nich sestavil svoji první knížku. Bylo těch veršů, které jsem uznal za definitivnější, celkem málo, ani tři básničky, otištěné v květnu 1920 ve *Kmeni* [...] jsem mezi ně nepojal.¹³⁶⁰ A i z těch, které přežily moje ohledávání, nejeden kus padl za obět' jisté stavbě knížky, která neměla mít motivických opětování a rostla v mých představách v dosti pevnou architekturu. [...] Ve své původní podobě měla ještě daleko provokativnější ráz experimentu než v podobě, ve které vyšla roku 1922.“¹³⁶¹ S tímto soudem se však nelze zcela ztotožnit – od otištění „Andělů“ naopak záměrné provokace z Kalistovy poezie mizí. Hlavní rozdíly mezi první

¹³⁵⁹ Na celkovou kompozici sbírky kladl Kalista velký důraz již od samotného počátku, např. o triptychu „Betlém“ píše Píšovi již koncem října 1920 (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [25. (?) října 1920; Můj milý příteli! Děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [2].).

¹³⁶⁰ Tady se Kalista mýlí, báseň „Zvěstování“ najdeme jak v redakci z listopadu 1920, tak v definitivní podobě sbírky.

¹³⁶¹ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 60.

redakcí sbírky a její definitivní podobou, tj. výraznější zastoupení náboženských motivů i motivů domova, jsme se pokoušeli načrtnout výše.

Ráj srdce v roce 1921

Neumannovo doporučení k rozšíření sbírky Kalista akceptoval. Před vánočními 1920 totiž v dopise Pišovi zmiňuje právě rozšíření *Ráje* mezi svými hlavními literárními plány: *„Budu velmi mnoho pracovati. Musím dokončiti Compagnons, udělat kus své druhé sbírky k Ráji srdce (do knihy budou dvě sbírky: Ráj srdce a ... jak víš), napiši (dá-li Bůh) dvě dramata (jedno přepracuji, druhé prostě napiši), udělám asi ‚Vánoce‘, nějaké prózy, několik úvodníků do ‚Dne‘ a pak budu tichý jako ryba.“*¹³⁶² Během vánočních svátků tak mimo jiné vzniká báseň „Kostel“ a zejména koncept již zmiňované rozsáhlejší básně „Vánoce“,¹³⁶³ která se po různých složitých peripetiích nakonec změnila v báseň „Pout“ ze závěru *Ráje*. Kalistova nová tvorba se posléze postupně promítala do aktuální podoby *Ráje srdce*, jehož výsledný tvar je tak zřejmě z větší části až dílem roku 1921.

V průběhu zimy 1921 nemáme o dalších Kalistových pracích na *Ráji srdce* mnoho souvislejších zpráv. Počátkem února sice Kalista znovu oznamuje Pišovi dokončení knihy, a že sbírka půjde poté do tisku, zřejmě se však v tomto případě jednalo spíše o zbožné přání než reálnou možnost: *„Příští týden dokončím ‚Ráj srdce‘, pak Ti pošlu jeden přepis, Ty mi ihned sdělíš alespoň letmý úsudek a pak půjde ‚Ráj‘ do tisku. Požehnej mu Pán Bůh!“*¹³⁶⁴ Začátkem března se pak Kalista zmiňuje o tom, že knihu Borový vydá asi až po prázdninách: *„První moje knížka vyjde ostatně také asi až po létě u Borového.“*¹³⁶⁵

V únoru před stěhováním Na Celnou vzniká dle korespondence báseň v próze „Robinson Crusoe“, jediný text tohoto druhu zařazený do definitivní podoby sbírky, zajímavý spíše zmínkami o Pišovi a Wolkerovi než silou básnického výrazu. „Zdětštění“ obrazu světa v něm hraničí takřka se zdětinštěním, avšak Kalista sám si „Robinsona“ poměrně cenil: *„Napsal jsem kratinkou prózu ‚Robinson Crusoe‘, která se velmi líbí Wolkerovi i mně samému. Představ si, že můj pokoj je ostrov, kde jsou dvě krásné květiny. Přijde tam na*

¹³⁶² LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [20. prosince 1920; Můj nejmilejší příteli! Dnes jsem dostal Tvůj lístek], s. [2].

¹³⁶³ Podrobněji k historii básně „Vánoce“ srov. zde na s. 226–228.

¹³⁶⁴ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [počátek února 1921; Můj nejmilejší příteli! Napsal jsi mi sice krásný dopis], s. [2].

¹³⁶⁵ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [3. března 1921; Můj milý příteli! Odepisuji Ti po 14 dnech...], s. [1].

návštěvu pan Wolker a psaní, které přinese holubice. Ale pan Wolker odjede a z psaní Tvého vyprchá vůně bezprostředně prvního vnímání, tu se rozhoduji, vstoupím na lodičku a vypluji z periferie města a kolem Hamburku, Norska a Ameriky pluji ke Kapskému městu, k mysu Dobré naděje a tam postavím hospodu pro námořníky. [...] Tato próza je můj celý dnešní život. [...] Bude to jedna z legend.“¹³⁶⁶

K souvislejší práci na *Ráji srdce* se Kalista znovu dostal až v brzkém jaru 1921, kdy po Wolkerově odjezdu domů do Prostějova pobýval v Praze sám. Dopisy Píšovi z této doby svědčí o neustálém promýšlení a pilování kompozice sbírky: „Dokončuji ‚Ráj srdce‘ a při tom velmi často a velmi mnoho myslím na Tebe. Co bys Ty těm básničkám říkal. Přepracoval jsem ‚Píseň na začátku‘ a posílám Ti ji tak, jak je dnes. Stavím v knize celou rozsáhlou architekturu. Bude to opravdu stavba knihy. Připadá mi to, jako bych byl u oltáře a rozsvěcel stále více a více svíce a myslím si, že na konec bude jen jediné světlo, svíce, svítící na bílý chléb jediného domova.

A už víme,

Že domov věčný je světlo na bílé svíce,

To je ten Kristus, sám sebe žehnající.

*To jsou verše jedné z mých posledních básniček.“*¹³⁶⁷

V jiném z březnových dopisů Píšovi komentuje Kalista podrobně skladbu vstupního oddílu sbírky: „*To je básnička první (po věnovací básničce totiž) z mého ‚Ráje srdce‘. Měla se jmenovati ‚Kaplička na rozcestí‘ a vidím, že největší chyba spočívá v tom, že v rukopisu pro*

¹³⁶⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Tvůj dopis jsem dostal včera ve středu zde v Praze...], s. [1–2]. Doslova nadšený však byl z této prózy A. M. Píša. Ocitujme jen krátce z jeho dopisu: „A prózy se mi líbily více než všechny moderní prózy české, jež jsem poslední dobou četl, počítaje v to i prózy Hoffmeisterovy. Oč v nich je více životní opravdovosti. Nebudu jich rozebírat. Ale řeknu jen tolik: Robinson Tě mně tak přiblížil, že jsem téměř hmatal po Tvé ruce. Kalisto, bratře, slib mně velikým slibem, že mě nikdy už neopustíš. Slyšíš, nikdy. Jsi světlý a dobrý. Budeš svítit a nikdo Tě nebude musit rozsvěcet. Budeš svítit na Kapském mysu. A přijedou námořníci ze širého moře. Rozsvítíš světlo v jejich srdcích, naučíš je chodit po pevné zemi, omyješ cynism s jejich srdci.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek dubna 1921; dopis č. 54], s. [2].). První verze „Robinsona Crusoe“, do níž Kalista ještě nevčlenil pasáže z rozbitých „Přátel“, vyšla v posledním čísle 4. ročníku *Kmene* (srov. Z lyriky Zdeňka Kalisty. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 52, 24. 3., s. 613–614.).

¹³⁶⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [po 8. dubnu 1921; Můj milý bratře! Děkuji Ti za tvůj poslední dopis], s. [2–3]. Píša v korespondenci Kalistovu sbírku častoval stále většími superlativy. „Mám na mysli a v srdci Tvoji báseň ‚Píseň na začátku‘. Mohu býti při svém vztahu k Tobě velmi málo kritikem. [...] Je tu růst umělce a prohloubení, lépe řečeno, hlubší objevení člověka. [...] To už je světlo, které může vzkřísiti mnoho lidí v téže vteřině. Já to nedovedu dobře říci, [...] ale v těch dvou slovech Nikdo neumírá, to je něco tak hlubokého lidsky i básnicky, že jsi daleko za sebou nechal Seiferta i Hoffmeistera, již po přečtení Tvých posledních básní (této a Přátel) zdají se mi býti příliš vnějšími, hlomozně efektivními. [...] Poslechni, bratře! Je jaro a já vidím, že v Tobě klíčí něco tak krásného, světlého a tajemného, že musíš býti nyní krásný, světlý a dobrý, jak jsi nikdy nebyl. [...] Jsi blahoslavený.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 14. dubnu 1921; dopis č. 42], s. [3].).

„Pramen“ jsem tento název změnil. „vsrdci radostně rozkvetlou cestu, jež do vrchů jde k dobrotivému městu“. Tedy rozcestí, jež jde do hor a zároveň k onomu městu, které „je měkký chléb, který Pán Bůh dává zapomenutým lidem“. [...] Chápeš nyní ohromný rozsah těch konečných veršů: Panno Maria, / prosíme Tebe, / dej nám s nebe / věčný mír!¹³⁶⁸ V tom je ouvertura celého oddílu „Město boží“. [...] Psal jsem Ti, nebo snad jsem Ti říkal, že nápis „Město boží“ je vlastně překladem sv. Augustina „Civitas dei“. Kompozice oddílu vyhlíží pak úplně jako stavba symfonické věty. Chápeš, že městečko (ať Volyně či Benátky) je vždy rozcestím.“¹³⁶⁹

Z korespondence s Wolkerem jsme s to do doby března a dubna 1921 datovat i některé další básně, které se nakonec objevily v pozdějším definitivním znění *Ráje srdce*: vznikají „Přátelé“, „Pokorná studánka“, „Večerní nábřeží“ a „Nesmělá láska“ (dvě druhé z plánovaného cyklu „Riviéra“).¹³⁷⁰

Z přelomu dubna a května 1921 tak pochází druhá redakce sbírky, kterou Kalista plánoval znovu odevzdat Neumannovi začátkem května během Píšova pobytu v Praze. Paralelně s přepracováním *Ráje srdce* se chystalo vydání Wolkerova *Hosta do domu* (jeho vydání bylo stvrzeno 13. ledna 1921; smlouva byla podepsána v dubnu)¹³⁷¹ a v polovině dubna bylo rozhodnuto též o vydání Píšova debutu *Dnem i nocí* (nejpozději 21. dubna). Jednou z Kalistových úvah proto bylo připravit pro všechny vydávané sbírky jakousi kolektivní předmluvu, která by vyznačila jejich společné směřování a usnadnila jejich přijetí u kritiky: „Dělám teď stále ‚Ráj srdce‘. Odnese me ho 6. května¹³⁷² všichni tři k Neumannovi. Ale mám k Tobě prosbu. [...] Bojím se, že Wolker nepronikne tak svojí knížkou jako ‚Ráj srdce‘. Naprosto ne ovšem z literárních důvodů. Ale prostě proto, že ‚Bystřina‘ nemá dosud a sotva asi bude mít takové jméno jako ‚Zlatokvět‘. Tedy důvody jsou tu ryze obchodní. Ale vraťme se: snad neprávem, než přece vidím v té knížce jednu z prvních (časově) knih generace. Chtěl bych tedy, aby měla úvod. Kratičký (max. 4–5 stran), kde by se vytkly znaky,

¹³⁶⁸ Jde o báseň „Modlitba k Panně Marii“, později do sbírky nezařazenou (srov. KALISTA, Zdeněk: *Básně. Pramen 2*, 1921, č. 3, 10. 3., s. 105–106.).

¹³⁶⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. března 1921; Milý bratře! Dnes jsem dostal Tvoje velikopáteční psaní], s. [3–4].

¹³⁷⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, 1. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 93. Tento cyklus by mohl souviset s názvem kavárny, dle jejíhož vývěsního štítu je údajně pojmenována Wolkerova sbírka *Host do domu*. Žádnou souvislost s údajnou výměnou titulů však u této zmínky nenacházíme.

¹³⁷¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Vrba J. Wolkerovi, 13. ledna 1921, s. [1]; inv. č. VI/894 a 2. dubna 1921, s. [1]; inv. č. VI/897.

¹³⁷² Šestého května, tj. den Píšovy návštěvy v Praze, oznámil jako termín dokončení *Ráje* Kalista i v dopise Wolkerovi: „Ráj srdce je téměř u konce. Neodevzdal jsem ho dnes. Zvolil jsem ještě slavnější den: 6. května.“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 26. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 108.).

s nimiž přicházíme. [...] A já Tě tedy prosím, abys tu předmluvu napsal. Ne k mé knížce, ale k tomu, s čím přijdeme všichni tři.¹³⁷³

Pišova reakce nebyla zcela zamítavá, avšak napsat takovýto text se poněkud zdráhal, nabízející jako alternativu Františka Götze: „Jde o to, kdo má předmluvu psát. A tu, mám-li být co nejupřímnější, [...] bohužel, nedostatek síly k takovému úkolu v sobě cítím. Pohled, mám za to, že nemohu vystoupiti jako mluvčí celé generace v úvodu Tvé knihy. [...] Příliš by to bylo pro mé ‚bojácné srdce‘, můj předrahý bratře. [...] Nedůvěřuji sobě tolik, abych se domníval, že na to denes stačím. [...] Byl by to největší z úkolů, který jsem podnikal a přistupoval bych k němu s největší láskou.“¹³⁷⁴ Kalista i nadále o Pišovu předmluvu dosti stál,¹³⁷⁵ Piša se však tento závazek opakovaně zdráhal převzít: „U Tebe je to něco jiného. U Tebe Ráj roste s Tebou. Připouštíš přece, že Ráj srdce, jenž jsem viděl 2. prosince 1920, je jiný, než který jsem viděl 6. května, byť snad základna zůstala stejná. Čili: Ty tou knihou stále žiješ, já již nikoliv. Ale je to bezpochyby poslední sbírka mých veršů.“¹³⁷⁶ V návalu jiných událostí, zejména pak kvůli rozporům s Wolkerem, k nimž možná též přispěla, nakonec celá Kalistova úvaha o kolektivní předmluvě zapadla.

Ráj srdce však nakonec vinou problematické finanční situace nakladatelství F. Borového v edici „Zlatokvět“ nevyšel a jeho vydání se v létě 1921 dále odsunulo. Zřejmě definitivně tato možnost padla v polovině srpna 1921, kdy se s Borového podnikem rozešel S. K. Neumann: „Co Ráj?“ postěžoval si v reakci na to Kalista v dopise Wolkerovi.¹³⁷⁷ Knapovi pak ironicky poznamenává: „Ráj srdce visí zatím ve vzduchu. Neumann se rozešel s Borovým, Borový sám teď nemůže nic vydávat, protože je předlužen, a tak nevím, co bude. Myslím si, že Jirko zatím vydá 5–8 knížek, než já těch svých několik básniček.“¹³⁷⁸

Je paradoxem, že tato zpráva se ke Kalistovi dostává ve dnech, kdy dle svého vyjádření *Ráj* znovu prakticky dokončil a jak Pišovi, tak Wolkerovi píše, že si chce nechat už jen týdenní odstup před definitivním uzavřením: „Pošlu Ti Ráj srdce načisto přepsaný. Je už

¹³⁷³ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [18. (?) dubna 1921; Můj drahý bratře! Dostal jsem Tvůj dopis], s. [3–4].

¹³⁷⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [22. dubna 1921; dopis č. 44], s. [4–5].

¹³⁷⁵ „Prosím tě však, abys položil tu předmluvu na první dny svých prázdnin, protože chci, aby věc šla v srpnu do tisku. Mnoho lidí mi sice říkalo, že Borový tiskne knihy velmi pozdě, ale Toman a Neumann mi snad pomohou.“ (srov. LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [konec dubna 1921; Můj bratříčku! Předešlý týden jsem Ti psal velmi mnoho], s. [2].).

¹³⁷⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [po 9. květnu 1921; dopis č. 50], s. [6].

¹³⁷⁷ Z. Kalista J. Wolkerovi, 17. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 134.

¹³⁷⁸ Z. Kalista J. Knapovi, [srpen 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 416.

skoro hotov (schází přeměnit konec jedné básničky a napsat úvodní báseň, kterou již in nuce mám), ale chci ho nechat ‚uležeti‘. Týdenní odstup!¹³⁷⁹

Kalista odklad samozřejmě nesl dosti nelibě, avšak i v této situaci sbírku neustále redigoval a probušoval. Prakticky v pravidelných měsíčních intervalech probleskne v jeho korespondenci zpráva o nových změnách a novém „definitivním“ dokončení sbírky. Tak tomu bylo jak začátkem července: „Zatím dokončím ‚Ráj srdce‘ a ‚Loupežníky‘ už doopravdy. To bude radosti. To bude vítězství!“¹³⁸⁰; tak začátkem srpna: „Ráj srdce dorůstá. V příštím dopise pošlu úvod, psaný ovšem jen pro domo mea et Tua, a v dalším dopise připluje už knížka sama. Je to radost? Je to radost!“¹³⁸¹ Po několika dalších odkladech dokončení *Ráje* v průběhu září tak Piša Kalistovi již poněkud ironicky poznamenává: „Zpytuj své svědomí a přiznej, kolikrát jsi mi Ráj srdce slíbil už během prázdnin a kolikrát jsi opět svého slibu nedodržel. Ale v Praze už jej musím dostat. Tvá báseň je krásná. Krásnější než v původním svém znění, které jsi mi četl. Plus, které získala, toť je její dnešní hudebnost a dechová přímo nehmotnost a přitom je ta věc napojena citem nesmírně měkkým, cudným a zároveň mužně přicházejícím ke každému se svojí prostou, ale v celkové melodii básně svatou téměř moudrostí. Domnívám se, že Lavička před lazaretem bude z nejkrásnějších básní *Ráje*.“¹³⁸²

Po definitivním vyloučení možnosti, že by *Ráj srdce* mohl vyjít u Borového, nezbývalo Kalistovi noc jiného, než se v září 1921 začít rozhlížet po nakladateli jiném. Podobně jako na podzim 1920 obrátil se i v této situaci nejprve na jednoho ze svých literárních patronů, tentokrát Karla Tomana: „Moje naděje o ‚Ráji srdce‘ je upjata plně k Tomanovi. Slíbil mi, že pro knížku najde nakladatele. Ráj srdce přivezu s sebou.“¹³⁸³ Ani Toman však neuspěl. Kalista zatím o vydání *Ráje* jednal i s Rudolfem Škeříkem, tehdy ještě předsedou Uměleckého klubu vysokoškolského studentstva, ale i možnost vydat sbírku pod záštitou této organizace záhy padla.¹³⁸⁴

K rychlému jednání o vydání sbírky Kalistu nutilo hned několik faktorů: zaprvé úspěch čerstvě vydaného Wolkerova *Hosta do domu*, sbírky *Ráji* v mnohém příbuzné, zadruhé i relativní zastarávání jednotlivých čísel sbírky, jejíž „poetika andělů“ zaplavila

¹³⁷⁹ Z. Kalista J. Wolkerovi, 17. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 133.

¹³⁸⁰ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [počátek července 1921; Můj milý Toníku, máš pravdu, vyčítáš-li mi], s. [6].

¹³⁸¹ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [1. srpna 1921; Můj milý Toníku! Ty se mi omlouváš...], s. [2].

¹³⁸² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [konec září 1921; dopis č. 66], s. [1].

¹³⁸³ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [závěr srpna 1921; Milý Toníku! Tentokráté Tě alespoň zahanbím rychlostí svého dopisu...], s. [2].

¹³⁸⁴ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 640–641.

soudobou mladou poezii: „*Ráj je zatím ve vzduchu. Po odchodu Neumannově je naděje u Fr. Borového slabší. Ostatně [...] knížka by u Borového sotva vyšla letos. [...] Ta knížka musí letos na podzim vyjít. Dříve než se stanou wolkerovsko-kalistovské básničky slohem doby a dřív než úsilím mnoha a mnoha ‚mladých‘ zmanýrovatí.*“¹³⁸⁵ V průběhu září se však ani Tomanovi, ani Kalistovi, který jednal s Beníškovým nakladatelstvím, nakladatele pro *Ráj* najít nepodařilo.¹³⁸⁶ Jediným pozitivem tohoto měsíce tak pro Kalistu mohlo být, že v závěru září sbírku konečně dopracoval, alespoň máme-li věřit radostnému výkřiku z dopisu Wolkerovi z 29. září: „*Dnes jsem skončil Ráj srdce!*“¹³⁸⁷ Jde snad o opravdu poslední zmínku tohoto druhu v Kalistově korespondenci – alespoň v té, kterou známe. Na vydání knihy však musel Kalista ještě půl roku počkat.

Loupežníci a městečko

Drama *Loupežníci a městečko* bezesporu patří k nejzajímavějším autorským počínům mladého Zdeňka Kalisty. Protože se však nedočkalo knižního vydání a – nepletu-li se – nebylo ani nikdy veřejně inscenováno, zapadl tento text víceméně bez povšimnutí. Jedná se však o Kalistovo zřejmě nejdéle propracovávané beletristické dílo.

Základem pozdějších *Loupežníků* se stala dramatická črta „Kyklopové“, jejíž stopy jsme zachytili v minulé kapitole. Koncem srpna 1920 se však Kalista v dopise Pišovi zmiňuje o tom, že původní divokou, místy snad až dadaistickou dramatickou scénu poněkud zcivilnil a přepracoval v unanimistickém duchu: „*Než jsem dojel z Volyně do Benátek, proměnili se ‚Kyklopové‘, o nichž jsem s Tebou mluvil, v ‚Loupežníky‘. Není to příliš divoké a také myslím, že to bude vytištěno. Unanimistické. Ale sbory, které byly u Kyklopů, zmizely. [...] Loupežníci budou jen velmi kratinká věc. Aktovka.*“¹³⁸⁸

Znovu se pak *Loupežníci* na náš obzor vracejí až v prosinci 1920. Pod bezprostředním vlivem prosincové stávkou, k němuž se Kalista ve svých komentářích k pozdějším variantám hry vždy hlásil, začínají konečně vznikat ve své „definitivní“ podobě – jako expresionistické kolektivní drama o generačním střetu otců a synů, konfliktu, kteří tehdejší mladí literáti

¹³⁸⁵ Z. Kalista J. Wolkerovi, [mezi 1. a 7. zářím 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 136–137.

¹³⁸⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 245.

¹³⁸⁷ Z. Kalista J. Wolkerovi, 29. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 148.

¹³⁸⁸ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [konec srpna 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem dostal Tvůj dopis], s. [2].

pocívali obzvláště silně. Hlavní obrysy hry vznikly zřejmě poměrně rychle během vánočních prázdnin a Kalista právě kvůli práci na ní zřejmě upustil od myšlenky na sepsání básně-pásma, tehdejších „Vánoce“, jak napovídá jeho dopis Píšovi z kraje roku 1921: „*Vánoce*‘ byly zabity vlastně mým dramatem, které přišlo jako velická voda, vzalo mne, a pro něž nemám smysl pro nic jiného. *Loupežníci*. Budou velicí. Víc nenapišu zatím.“¹³⁸⁹ Mnoho konkrétnějších zmínek o raných verzích Kalistova dramatu k dispozici nemáme, jen Píšovi se Kalista v únoru 1921 svěčuje o dalším propracovávání tohoto textu v expresionistickém duchu. Z jeho zmínky zároveň poznáváme, že již v této době Kalista otevřeně uvažoval o jejich jevištním provedení: „*Loupežníky* jsem po stránce formální přepracoval. Je to nyní věc číře expresionistická. Je tam např. takováhle scéna: sbor matek jde po jevišti, zpívá sborem.¹³⁹⁰ *Opilý slepý konšel* [...] houká do tohoto sboru lásky příšerné, opilé vise posledního soudu a učitel čte (má černý ‚kaiserrok‘ a rukavice) v koutě slavnostní řeč. Vše najednou. A k tomu Kálik udělal, resp. dělá hudbu: varhany, žestě, buben, činely. To je ovšem vrchol celého dramatu, expresionisticky vyhnaný a přehnaný.“¹³⁹¹

K *Loupežníkům* se Kalista znovu vrátil až před prázdninami 1921, kdy začal přemýšlet i o jejich vydání. V půlce května Píšovi na jih píše: „*Dnes jsem se rozhodl, že budu hledati nakladatele pro svoje ‚Loupežníky*‘. Až se vrátím ze svátků, dám jim to poslední, co potřebují, a vypravím je do světa. Ať žijí!“¹³⁹² První oficiální redakce hry byla zřejmě hotova počátkem července. Před oslavou svých jednadvacetin totiž Kalista Píšu láká k návštěvě Benátek mj. s poukazem k tomu, že mu „ukáže *Loupežníky*‘ hotové“.¹³⁹³ Prvního srpna pak o *Loupežnících* najdeme zmínku v dalším z Kalistových dopisů A. M. Píšovi: „*Loupežníci* jsou hotovi. Zítra začnu je přepisovati.“¹³⁹⁴ Během srpna a září pak narážíme v Kalistových dopisech ještě na několik podobných zmínek. Zdá se, že podobně jako svou debutovou sbírku probušoval Kalista neustále i toto své drama. Snad „nejmladší“ taková informace – alespoň pro léto 1921 – pochází z Kalistova dopisu Wolkerovi z poloviny září: „*Radostně oznamuji*

¹³⁸⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [3. ledna 1921; Můj milý příteli! Předně se nehněvej], s. [5].

¹³⁹⁰ Z dochovaných verzí dramatu, které máme k dispozici, tato scéna vypadla.

¹³⁹¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Tvůj dopis jsem dostal včera ve středu zde v Praze...], s. [2].

¹³⁹² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina května 1921; Můj milý Toníku! Jsem doma, v Benátkách], s. [1].

¹³⁹³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [12. (?) července 1921; Incipit vita nuova], s. [5].

¹³⁹⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [1. srpna 1921; Můj milý Toníku! Ty se mi omlouváš...], s. [3].

skončení *Loupežníků a dokončení Ráje srdce*.¹³⁹⁵ V srpnu 1921 také drama dostává definitivní název – namísto původních *Loupežníků* jej Kalista nově překřtil na definitivní *Loupežníky a městečko*: „Byl bych rád, kdyby mi mohl Vrba místo veršů vydati k podzimu *Loupežníky*. Jmenuje se to vlastně teď *Loupežníci a městečko*. Ze dvou původních názvů jsem udělal jeden.“¹³⁹⁶ Za vydání knihy u Beníška se měl přimluvit i J. Knap, jehož o to Kalista žádal v jednom ze svých prázdninových dopisů.¹³⁹⁷ Vedle J. Vrby pak Kalista plánoval ohledně vydání hry oslovit i K. H. Hilara: „*Loupežníky*‘ odešlu v sobotu či začátkem příštího týdne Hilarovi.“¹³⁹⁸ První verze dramatu, již se budeme věnovat v dalším, vznikala tedy víceméně paralelně s *Rájem srdce*. Jeho závěr, v němž Kalista hru prohlašuje za „dokument nejhlubší deprese, jež jej kdy snad zastihla“,¹³⁹⁹ je datován 26. srpnem 1921. Krátce poté otiskl Kalista zhuštěnou synopsi z něj v Neumannově *Červnu*.¹⁴⁰⁰

Mezi prvními čtenáři Kalistova dramatického pokusu samozřejmě byli jeho oba nejbližší přátelé: Wolker a Píša. Právě Wolkerovi Kalista objasňoval svůj náhled na *Loupežníky* v jednom ze zářijových dopisů: „V posledním *Červnu* jsem otiskl kousek *Loupežníků*. Ale z toho, co tam bylo otištěno, nikdo nic nevidí. A přece já jsem ty *Loupežníky* žil krví! Myslím si, Jiří, že Ty jim porozumíš. Hledám člověka, který by jim rozuměl. Člověka, který by viděl tu hroznou moji, moji osobní tragiku v zabitých synech – revolucionářích. Hra má dvě vady: trvání (krátké pro celý večer, dlouhé pro aktovku) a částečně formu. [...] Hotový rukopis Ti pošlu začátkem příštího týdne. Ovšem to bude tentokrát doopravdy, protože *Loupežníci* jsou hotovi už dnes.“¹⁴⁰¹

Wolker se Kalistovi k jeho dramatu nijak nevyjádřil, avšak v souběžném dopise Píšovi jej – poněkud překvapivě, uvážíme-li, že se v této době Kalistovi již zřetelně vzdaluje – prohlásil za dosud nejlepší Kalistův text: „Nemohu si pomoci, ale to divadlo se mi líbí ze všech jeho věcí nejvíc.“¹⁴⁰² I Píšovo hodnocení Kalistovy hry bylo více než kladné. Viděl v ní prý první ztvárnění tragiky jejich vlastní generace. Kalistovi k *Loupežníkům* poznamenává: „A

¹³⁹⁵ Z. Kalista J. Wolkerovi, 16. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 146.

¹³⁹⁶ Z. Kalista J. Wolkerovi, 17. srpna 1921; citováno dle téhož, s. 133.

¹³⁹⁷ Z. Kalista J. Knapovi, [srpen 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: *Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství*. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 413.

¹³⁹⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [závěr srpna 1921; Milý Toníku! Tentokráté Tě alespoň zahanbím rychlostí svého dopisu...], s. [2].

¹³⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, rukopisy vlastní, divadelní hry a scénáře, *Loupežníci a městečko* (1), s. 63.

¹⁴⁰⁰ KALISTA, Zdeněk: *Loupežníci a městečko*. *Červen* 4, 1921, č. 19, 1. 9., s. 259–262.

¹⁴⁰¹ Z. Kalista J. Wolkerovi, [mezi 1. a 7. zářím 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 137.

¹⁴⁰² J. Wolker A. M. Píšovi, 2. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 482.

ještě bych se rád zmínil o Tvých Loupežnicích v Červnu posledním. Působili na mě ještě větším, prohloubenějším dojmem, než když jsi mi je četl sám. A řeknu Ti jen tolik: mluvil-li kdo za naši generaci, mluvíš za ni tuto Ty. A mluvíš nejhlubším pathosem, jakým lze: vyslovuješ tragiku naší generace. A budoucnost jen prodlouží perspektivu Tvého dramatu. Cítím to. [...] Já osobně, jak pravím, necením si Loupežníků samých o sobě, jako dalšího dramatu, ale proto, že vyslovují, pokud vím, první plně a hrůzně tragiku generace. Proto je mám rád a proto také, že tu tragiku neusmířují. Nejde usmířiti. Je už pozdě.¹⁴⁰³

Na podzim 1921 však *Loupežníky* potkal podobný osud jako *Ráj srdce*. Jejich vydání se nepodařilo prosadit v Beníškově nakladatelství¹⁴⁰⁴ a o pokusu vydat knihu jinde nemáme pro rok 1921 mnoho konkrétních zpráv. Znovu se Kalista vrací k *Loupežníkům* v závěru léta a zejména na podzim 1922. V polovině září vychází jejich první akt v časopise *Divadlo*,¹⁴⁰⁵ který touto dobou krátce redigoval J. Honzl, poskytující na stránkách listu zvýšený prostor mladým: zejména členům Devětsilu včetně A. M. Píši a J. Wolкера, ale možnost publikovat zde dostal i Zdeněk Kalista, který zde otiskl několik úvah o divadle a kromě *Loupežníků* též úryvek z Gollovy *Chapliniady*. Kalista posléze údajně jednal o možnosti veřejného inscenování svého dramatu v Národním divadle Brně (prostřednictvím J. Mahena). S Mahenem se pokoušel na podzim 1922 neúspěšně jednat i o případném vydání hry v Kočího nakladatelství. Vydání se pokoušel podpořit též prostřednictvím Čestmíra Jeřábka, jemuž o *Loupežnicích* počátkem října 1922 psal: „Je to také jedna z mých bolestí – ta hra. Snad nejlepší a osobně nejtragičtější věc, kterou jsem kdy napsal. Je to můj boj s domovem. Boj s něčím, co svrchovaně miluji a co je mým refugiem.“¹⁴⁰⁶ O vydání *Loupežníků* se Kalista posléze na podzim 1922 pokoušel též v nakladatelství Fr. Svobody, kde však jejich vydání údajně zabránil A. M. Píša, nakladatelský redaktor podniku a tehdy již Kalistův nepřítel.¹⁴⁰⁷ O vyjednání veřejné inscenace se Kalista snažil i u Honzlova Dědrasboru, avšak ani zde nebyl úspěšný: „K jeho scénickému provedení shodou okolností nedošlo, třebaže se na ně chystal nejprve Jiří Mahen v brněnském Národním divadle a pak Honzl se svým Dědrasborem.“¹⁴⁰⁸ Z doby po otištění v *Divadle* pochází i nejstarší dochovaný rukopis hry, uložený v Kalistově pozůstalosti. Můžeme jej tedy datovat podzimem 1922 či zimou 1923. Zdá se, že *Loupežníky*

¹⁴⁰³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [první polovina září 1921; dopis č. 65], s. [5].

¹⁴⁰⁴ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 245.

¹⁴⁰⁵ Týž: *Loupežníci a městečko*. *Divadlo* 2 (9), 1921/1922, č. 21, 16. 9., s. 1–2.

¹⁴⁰⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [mezi 5.–10. říjnem 1922], s. [3].

¹⁴⁰⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [17. prosince 1922], s.

[1].

¹⁴⁰⁸ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 207.

se Kalista znovu snažil protlačit k vydání především počátkem roku 1923. V dopise z této doby totiž Götz Kalistovi odmítá tisknout část *Loupežníků v Hostu* s věčným poukazem k tomu, že ukázky z dramát už v časopise dále tisknout nebudou: „*Loupežníky a městečko*‘ (3. akt) nebudeme tisknout, poněvadž III. akt je nesrozumitelný sám o sobě. Po nešťastném pokusu s *Blatným* (3. číslo) jsme si umínili [? Nečitelné – poznámka VM], že ukázky z dramát tisknout nebudeme ... jenom celé práce.“¹⁴⁰⁹

Na přelomu let 1923 a 1924 se Kalista – údajně pod bezprostředním prožitkem otcovy smrti – k dramatu znovu vrátil a pořídil novou redakci. Úvod této druhé verze je datován 22. lednem 1924 a Kalista v něm drama označuje za nedokončené torzo,¹⁴¹⁰ které však pro sebe považuje za ukončený text. Koncem téhož měsíce Kalista publikuje prolog ze hry v zanikajících *Československých novinách*.¹⁴¹¹ Poprvé v úplnosti pak hru ve znění z počátku roku 1924 Kalista otiskl roku 1926 ve třech pokračováních v *Cestě*.¹⁴¹² Tento časopisecký otisk se stal roku 1930 základem nové redakce dramatu, uložené nyní v jeho pozůstalosti. Hru tak Kalista postupně propilovával bezmála deset let. Byť nemáme v rukou úplně prvotní verzi hry z roku 1921, můžeme na základě komparace dochovaných verzí textu konstatovat, že v těchto případech nešlo o nijak zásadní úpravy a že Kalista spíš hru „čistil“ tak, aby zřetelněji vynikl ústřední konflikt: mj. tak zkrátil prolog, z nějž vypustil všechny časové momenty, tj. „dadaistické“ provokace,¹⁴¹³ pocházející snad ještě z původních „Kyklopů“, či synův monolog o volání dalek, který snad Kalista doplnil roku 1922 či 1923 v době svých velkých studentských cest do ciziny. Kalista se později k *Loupežníkům* vrací ještě jednou v polovině padesátých let, kdy ve vězení připravuje poslední dochovanou verzi hry, datovanou 14. listopadem 1956. Tato verze se však již poněkud vymyká předmětu našeho zájmu.

Inspirační zdroje Kalistova dramatu můžeme identifikovat v zásadě tři. Sám Kalista později doznal inspiraci J. Romainsem: „*Na starých cestách v trojúhelníku Benátky–Dražice–Zdětín–Benátky, kde vznikalo předtím tolik mých prací, vykrytalizoval se ve mně plán nového dramatu [...]. Pod vlivem Romainsova dramatu Cromedeyre-le-vieil (které jsem ale znal jen*

¹⁴⁰⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [leden 1923; Götz 34], s. [3–4].

¹⁴¹⁰ KALISTA, Zdeněk: *Loupežníci a městečko*. *Cesta* 8, 1925/1926, č. 49, 10. 9., s. 745.

¹⁴¹¹ Týž: Ze hry „*Loupežníci a městečko*“. *Československé noviny* 3, 1924, č. 24, 27. 1., nedělní příloha, s. 1.

¹⁴¹² Týž: *Loupežníci a městečko*. *Cesta* 8, 1925/1926, č. 45/46, 20. 8., s. 699–702; č. 47/48, 3. 9., s. 727–730 a č. 49, 10. 9., s. 741–745.

¹⁴¹³ V prologu z nejstaršího rukopisu kompletní hry syn mj. provolává: „*Ať zhynou vlastenecké city! [...] Zničte moderní galerii! Konfiskujte Moderní revui, Zvon, Zlatou Prahu a Šimáčkův čtyřlístek! Rozpusťte klub za Starou Prahu! [...] Nechceme umění, které mluví o proletáři. [...] Prohlašme kulturní diktaturu! Ať žije život [...] Zkáza všech sociálpatriotických stran! [...] Rozpuštění všech akciových společností!*“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, rukopisy vlastní, divadelní hry a scénáře, *Loupežníci a městečko* (1), s. 11.).

z jakéhosi referátu)¹⁴¹⁴ vyvstal mi před očima obraz městečka odlehlého kdesi daleko v horách ode všeho světa a vnitřně rozděleného ve dva tábory, tábor konzervativních otců a pokrokových synů.¹⁴¹⁵ Téma konfliktu otců a synů není nijak neobvyklou dramatickou látkou, lze tak předpokládat i s oporou o zmínku z Wolkerovy korespondence, že v tomto ohledu Kalistu zčásti inspiroval německý expresionistický dramatik Walter Hasenclever: „Myšlenka není nová (Hasenclever: *Der Sohn*).“¹⁴¹⁶ Toto německé drama Wolker četl v létě 1920, snad právě na Kalistův podnět.¹⁴¹⁷ K Hasencleverovi se ostatně v předmluvě z roku 1924 hlásí i Kalista.¹⁴¹⁸ Konečně pak na Kalistu svým motivem uzavřené maloměstské společnosti čelící příchodu osoby rozvracející její dlouho zavedené konvence mohli působit i Bartošovi *Krkavci*, o jejichž benátecké inscenaci jsme se zmiňovali v předchozím textu.

Samotné drama se skládá z prologu, tří jednání a epilogu. Dějová zápletka je dosti jednoduchá. Nespokojení synové odcházejí z města svých otců, aby se po letech vrátili a město obléhali coby loupežníci. Otcům – v dramatu vystupujícím jako konšelé – se však podaří úskokem neznámé loupežníky zajmout a povraždit. V epilogu se však loupežníci zjevují znovu jako strašidla a konšelé jim proto pokrytecky vypravují slavnostní oficiální pohřeb.

Kalistova hra zaujme především po formální stránce: svým odindividualizováním jednotlivých postav přitom plně zapadá do rané Kalistovy poetiky. Ústřední konflikt dramatu tvoří střet dvou věkově i sociálně odlišných skupin: loupežníků a konšelů. Jednotlivé postavy nejsou až na několik málo výjimek nijak individualizovány a v textu jsou odlišeny pouze čísly (první loupežník, pátý konšel atp.). Dramatický spor, pokud o něm vůbec můžeme u této hry mluvit, se navíc nevede mezi jednotlivci, ba dokonce ne ani mezi skupinami (zástupci obou skupin se s výjimkou prologu, zachycujícího rozpor otce se synem, který následně odchází z rodného domu, na jevišti setkávají jen v druhé části druhého dějství), ale uvnitř kolektiva. Jeho vývoj je zřetelně dynamizován ani ne tak dějovými impulsy, na něž je Kalistovo drama

¹⁴¹⁴ Nevíme, nakolik se toto informace zakládá na pravdě. Toto Romainsovo drama vyšlo roku 1920. Kalista o něm v létě 1922 sepsal poměrně obsáhlou studii do Honzlova *Divadla*, v níž se k této hře staví spíše kriticky. Je proto poměrně pravděpodobné, že tento text znal z vlastní čtenářské zkušenosti. Byť v této stati Kalista oznamuje, že hru slíbilo uvést pražské Národní divadlo, dle jeho online archivu zde tato hra inscenována nebyla. Každopádně: motiv izolovaného města s rigidními, neměnnými pořádky bezesporu představuje výraznou spojnicí obou dramát. Zda se však Kalista s Romainsovým dramatem seznámil ještě před začátkem prací na *Loupežnících* či až později, nejsem s to posoudit, přikláním se však spíše k druhé variantě (srov. KALISTA, Zdeněk: Jules Romains ve své hře ‚Starý Cromedeyre‘. *Divadlo* 2 (9), 1921/1922, č. 22, 30. 9., s. 2.).

¹⁴¹⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 620.

¹⁴¹⁶ J. Wolker A. M. Píšovi, 2. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 482.

¹⁴¹⁷ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. srpna 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 53.

¹⁴¹⁸ KALISTA, Zdeněk: *Loupežníci a městečko*. *Cesta* 8, 1925/1926, č. 49, 10. 9., s. 745.

poměrně chudé, jako spíše kolektivní diskusí či spíše psychózou. Kalista totiž jednající osoby zachycuje vždy v nějaké exponované situaci: v prvním jednání se konšelé radí, jak se zachovat vůči rozpínajícím se loupežníkům, v druhém jednání naopak loupežníci rozvažují o přepadu městečka a ve třetím se konšelé rozhodují, jak zabít opilé loupežníky. Text dramatu je tak s výjimkou několika delších patetických proslovů tvořen spíše pasážemi, vyplněnými krátkými, často nedopovězenými promluvami či výkřiky, které jen zesilují apokalyptičnost a expresivitu líčených scén a jimiž se postupně utváří kolektivní mínění. Kalistovo drama je tak jednou ze zřetelných ukázek vlivu expresionismu na tvorbu nejmladší poválečné generace.

Kalistovy prózy – soubor *Legendy*

Většina původních beletristických prací Zdeňka Kalisty, vzniknuvší v období školního roku 1920/1921, již byla představena v souvislosti se sbírkou *Ráj srdce* či s časopisy *Orfeus* a *Den*, jeho tvorba překladová pak bude zmíněna v kapitolkách o expresionismu a unanimumu v nejmladší literatuře. Přesto zbývá pro dokreslení šíře jeho tvůrčího záběru v tomto období alespoň rámcově zmínit několik drobnějších textů, jimž jsme se zatím podrobněji neměli prostor věnovat. Především nám nyní jde o Kalistovu tvorbu prozaickou. Z té si asi největší pozornost zaslouží Kalistův projekt souboru drobnějších próz s pracovním názvem *Legendy*.

Již do původní verze *Ráje srdce* z listopadu 1920 totiž Kalista zvažoval zařadit několik drobnějších prozaických textů, možná zpočátku spíše z nedostatku jiného vhodného materiálu. Rozhodně se však v tomto případě nejednalo o východisko z nouze: psaní drobných próz se mladý Kalista věnoval kontinuálně, tj. i v průběhu námi sledovaného období. Některé z jeho prozaických pokusů z roku 1920/1921 mu pak postupně začínaly přerůstat právě ve zmiňovaný soubor *Legendy*, o jehož samostatném vydání začíná Kalista uvažovat na jaře 1921.

Tiskem však vyšly – nepletu-li se – pouze tři. Nejstarší z nich, „Legendu o zápasníku“, ¹⁴¹⁹ publikoval Kalista již počátkem roku 1921 v *Lidových novinách*. Záhy na to pak na stopu tohoto cyklu narážíme i v jeho korespondenci, když za „jednu z legend“ Kalista Píšovi v polovině února označuje svou básnickou prózu „Robinson Crusoe“. ¹⁴²⁰ Souvisleji se pak k „legendám“ Kalista vrací až o letních prázdninách, kdy se s plánem na vydání souboru

¹⁴¹⁹ KALISTA, Fr. [sic!]: Legenda o zápasníku. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 15, 10. 1. odpoledne, s. 1.

¹⁴²⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [17. února 1921; Můj nejmilejší příteli! Tvůj dopis jsem dostal včera ve středu zde v Praze...], s. [1–2].

těchto próz svěruje v dopise Josefu Knapovi, jemuž uvádí, že dvě¹⁴²¹ z plánovaných sedmi již má hotové: „*Legendy bych chtěl vydati někde bibliofilsky.*“¹⁴²² Pišovi pak o něco později podobu tohoto souboru črtá podrobněji: „*Přibyl mi nový plán, resp. obnovil se. Znáš snad Armádní bubeníky, Legendu z vězení,*¹⁴²³ *snad i Legendu o zápasníku. K těm třem chci napsat ještě několik a pak bych to poslal Srdci nebo Bradáčovi. Byla by to malá knížička, rozsahu asi Nového Orfea. Nevím, co tomu řekneš. Ale nechci, aby tyto krátké prózy zapadly v časopisech. [...] Ostatně uvidíš. Legendy budou skončeny také asi v tomto měsíci a pošlu Ti je pak.*“¹⁴²⁴ Nedlouho poté pak Kalista na jih oznamuje: „*Legendy‘ jsou v polovici (jména nemají, označuji je tak prostě).*“¹⁴²⁵ Wolkerovi pak v této době mezi proponovanými legendami uvádí i prózu „Armádní bubeníci“, pozdější součást jeho druhé sbírky *Zápasníci*.

„Legendám“ se tedy Kalista věnoval zejména o letních prázdninách 1921, tj. v době, kdy dokončuje *Loupežníky a městečko*, *Ráj srdce* a své duhamelovské překlady. A vskutku: tyto prózy tvoří organický doplněk těchto Kalistových textů. Do září 1921 pak můžeme datovat vznik poslední z tiskem vydaných legend, „Legendy nejprostší“, kterou se Kalista uvedl v *Hostu*.¹⁴²⁶ „*Je psána v době, kdy jsem byl v nejsilnější depresi: byla mi tehdy vysvobozením. Konci, kde moje dětská stará hračka se promění v souhvězdí labutě, snad porozumíš,*“¹⁴²⁷ vysvětloval Kalista okolnosti jejího vzniku a její intenci v dopise Pišovi. Ten však nad touto prózou přílišné nadšení neprojevil. Můžeme v tom vidět další důkaz postupného vzdalování se obou mladíků, stejně jako možná i jeden z důvodů, proč Kalista posléze od publikování „legend“ upouští. Na podzim 1921 se totiž plán na jejich vydání z kalistovských pramenů vytrácí. Jen dvě z nich, „Armádní bubeníky“ a „Legendu o zápasníku“ s proměněným titulem „O zápasníku“ otiskl Kalista ve své druhé básnické sbírce, které nakonec druhá z těchto próz dala název.¹⁴²⁸

Kalistovy *Legendy* jsou, domnívám se, formálně i motivicky a koneckonců i názvem zřetelně odkazujícím k aktualizaci starší tradiční prozaické formy ovlivněny Gollovými *Dithyramby*, zároveň však ukazují i osobité rysy Kalistovy „poetiky andělů“. Ústředním

¹⁴²¹ Zřejmě by tedy šlo o obě do té doby otištěné, tj. „Legendu o zápasníku“ a „Legendu z vězení“.

¹⁴²² Z. Kalista J. Knapovi, 29. července 1921; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 405.

¹⁴²³ KALISTA, Z. V.: Legenda z vězení. *Čas* 31, 1921, č. 95, 24. 4., příl. Besedy Času, č. 16. s. 5.

¹⁴²⁴ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [1. srpna 1921; Můj milý Toníku! Ty se mi omlouváš...], s. [2–3].

¹⁴²⁵ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [polovina srpna 1921; Můj předrahý Toníku! Beru si veliký list papíru...], s. [4].

¹⁴²⁶ KALISTA, Zdeněk: Legenda nejprostší. *Host* 1, 1921/1922, č. 1, [říjen], s. 12–13.

¹⁴²⁷ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [konec září 1921; Můj drahý Toníku! Píši Ti asi poslední psaní ze svého domova o letošních prázdninách...], s. [1–2].

¹⁴²⁸ KALISTA, Zdeněk: *Zápasníci*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922, s. 15–17 a 26–27.

tématem jednotlivých textů se stává jakási zázračná proměna výchozího stavu líčeného fikčního světa, často způsobená zásahem biblické postavy (Ježíš Kristus, anděl atp.). Časoprostor jednotlivých próz je jen minimálně určen: většinou zachycuje nijak blíže neurčenou lidskou pospolitost („ubozí vězni“ či jen dále neurčení „my“), jejíž stávající situaci mění „zázračný“ zásah zvenčí, a dané společenství se pod tímto prožitkem zázračného obrací k obecně lidským hodnotám – bratrství, lásce a práci atp.: „*Od té chvíle byl pokoj na celé zemi. Všichni lidé se měli rádi a dělali si jenom radost,*“ zakončuje Kalista např. „Legendu nejprostší“. V jednotlivých prózách pak narážíme i na jiné obvyklé Kalistovy motivy a tvárné postupy: dětsky naivistický náhled, podtržený mj. častou prací s barevnými kvalitami (v *Legendách* obzvláště velký důraz na bílou barvu), adorace prostoty, líčení světa zbaveného jakýchkoli antagonismů i představa „revoluce“/„změny“ nesené především vnitřní mravní obrodou jedince či kolektiva, nikoli násilným aktem. Jednotlivé vystupující postavy jsou jen minimálně individualizovány (zápasník, vězeň atp.). „Legendu o vězni“ a „Legendu nejprostší“ spojuje motiv vykoupení světa skrze příchod Ježíše Krista, „Legenda o zápasníku“ zase pracuje s motivem anděla, sestoupivšího na svět (mimočodem: z verze otištěné v *Zápasnicích* byl tento motiv vypuštěn). Není bez zajímavosti, že A. M. Píša, který jinak všechny předchozí Kalistovy beletristické pokusy nadšeně vítal, právě k *Legendám* zaujal poněkud skeptický postoj.¹⁴²⁹ Ostatně stačí vedle sebe postavit Kalistovu „Legendu nejprostší“, Wolkerovu „Těžkou hodinu“ (obě z prvního čísla *Hosta*) a např. Píšovu souběžně vznikající báseň „Poutníkovo pokušení“, která bude otevírat pozdější *Pozdravy*, abychom viděli postupné vzdalování Kalistovy poetiky od tvorby dvojice Wolker–Píša, které je již na textech z pozdního léta 1921 velmi patrné.

Kalistova satira

Poněkud do pozadí však ve sledovaném období ustoupila Kalistova satira. Důvodů může být několik. Vedle Kalistova enormního vyčerpání nelze pominout, že zánikem *Nebojsy* Kalista přichází o hlavní publikační platformu pro své satiry. V první polovině roku 1921 tak narážíme na jeho víceméně jediný, avšak poměrně významný satirický text. Je jím

¹⁴²⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [závěr září 1921; dopis č. 68], s. [1].

protidevětsilská satirická próza „Český propagační literární film“,¹⁴³⁰ otištěná v závěru června 1921 v Minaříkově *Zemi* pod pseudonymem Ivan Stý.¹⁴³¹ Původně však tato próza měla být, jak ukazuje Kalistova korespondence, zacílena nikoli na Devětsil, ale na M. Rutteho. A. M. Píšovi se totiž krátce po nastěhování na Celnou Kalista svěřuje: „*Budu psáti satiru. Satyrickou povídku. Ještě není přesně zjištěna. Pan president Wilson jde s člověkem z Neanderthalu (diluvium) z kavárny Slavie na Smíchov. Po cestě potkají dra Rutta a v jeho průvodu různé živly. Atd. Grotoska. Ale význačné pro můj vnitřní boj!*“¹⁴³² Dr. Rutta však, jak Kalista píše Wolkerovi, záhy nahradil „*polyhistor a všeumělec*“ (tj. Karel Teige)¹⁴³³ a Kalista se nově pokoušel zaútočit proti „*věčnému omílání slov ‚revoluční‘ a ‚revoluce‘ v mnohomluvných projevech Devětsilu*“.¹⁴³⁴ V otištěné verzi prózy tak Kalista nejprve zesměšňuje české nacionalisty – V. Dyka, K. Kramáře a A. Jiráska, posléze ironizuje světový úspěch děl bratří Čapků či F. Zavřela a jeho „napoleonské“ zadumání a „napoleonské“ gesto, aby posléze procházka prezidenta Wilsona a neandrtálce po soudobé Praze skončila setkáním s pompézním průvodem devětsilských autorů, nesoucím mj. hesla „*nejradikálnější literární spolek celého světa*“ či „*99 tisíc manifestů a projevů ročně*“.¹⁴³⁵ Že se mu tímto výpadem podařilo zamířit do černého, ukazuje následující pasáž z jednoho z mála dochovaných dopisů J. Weila Z. Kalistovi: „*Zajímavá věc: Před odjezdem z Prahy jsem mluvil s Teigem, který byl náhodou v kavárně. Držel v ruce Rarachu a nadával na buržou Hoffmeistera, který si prý tam dělá z Devětsilu legraci. Když jsem se na tu povídku podíval, uviděl jsem, že je to ta od tebe. Nechal jsem ale Teigeho při tom, ať se štvou. Rovněž jsem to namluvil Sukovi atd.*“¹⁴³⁶

¹⁴³⁰ Stý, Ivan (Nedevětsil) [=KALISTA, Zdeněk]: Český propagační literární film. *Země* 2, 1920/1921, č. 9, 30. 6., příl. Rarach, s. 270–272.

¹⁴³¹ Pseudonym samozřejmě nebyl zvolen náhodně: jménem Jaroslav Stý podepisoval své rané práce Adolf Hoffmeister, který Devětsil na jaře 1921 na čas opouští. Kalista proto vědomě kalkuloval s možnou záměnou jmen: „*Jako Jaroslav Stý tiskl zpočátku svoje básně Adolf Hoffmeister. Počítal jsem s tím, že letmější čtenáři přehlédnou rozdíl v křestních jménech, přičtou moji prózu Hoffmeisterovi a vzniknou tak různé veselé situace. Zčásti se mi také tato škodlivá zlomyslnost podařila.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 238.). O pravé identitě autora tak v době vydání textu věděli zřejmě jen Wolker a Píša. I Wolker, který text zřejmě znal z ranějších náčrtů, Kalista zapřísahal, aby o jeho autorství mlčel: „*O Rarachu nikomu, prosím Tě, neříkej! Nechci, aby kdo věděl, že Ivan Stý je Zdeněk Kalista.*“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 7. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 128.).

¹⁴³² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. března 1921; Můj nejmilejší příteli! Právě jsem dopsal kratičkou legendu], s. [7].

¹⁴³³ Z. Kalista J. Wolkerovi, 1. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 93–94 a 215.

¹⁴³⁴ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 215.

¹⁴³⁵ Stý, Ivan (Nedevětsil) [=KALISTA, Zdeněk]: Český propagační literární film. *Země* 2, 1920/1921, č. 9, 30. 6., příl. Rarach, s. 272.

¹⁴³⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Weil Z. Kalistovi, [jaro 1921], s. [2–3].

Ze zbývajících Kalistových textů se pak jen krátce zastavme už jen u jeho recenze souboru próz K. Beneše *Dýka*, otištěné počátkem června 1921 v *Prameni*.¹⁴³⁷ Pomineme-li středoškolské časopisy, jde totiž zřejmě o první Kalistovu literární kritiku vůbec.

II. 4. Ideje a myšlení

V tomto oddíle se alespoň krátce zastavme u některých významných momentů Kalistova ideového vývoje v období let 1920/1921. Nejprve si podrobněji povšimneme poměru jeho i jeho vrstevníků k tvorbě francouzských unanimistů, zejména pak G. Duhamela a Ch. Vildraca, kteří se právě především v druhé polovině roku 1920 stávají možná hlavními inspiračními zdroji mladých českých literátů. Konkrétněji pak tento vliv vynikne v rozboru Kalistovy úvodní přednášky, kterou proslovil na úvod recitačního večera v Písku v závěru ledna 1921 a již můžeme chápat jako jakýsi neformální program básnického čtyřlístku Kadlec–Kalista–Wolker–Píša v momentě jeho ustanovení. Na závěr se pak detailněji zastavíme u korespondenční diskuse o básnickém obraze mezi Píšou a Kalistou z léta 1921, která nám již naznačí některé z rozdílů, kterými se začnou cesty obou mladých básníků záhy odlišovat.

Unanimismus

Francouzský literární unanimismus znamená na samotném počátku 20. let pro mladé české literáty, zejména Devětsil a trojlístek, možná nejsilnější inspirační zdroj ze soudobých zahraničních literatur vůbec. Mezi unanimisty bývají řazeni autoři jako Jules Romains, dle jehož textu *La vie unanime* (1908) byl celý tento proud pojmenován, Georges Chennevière či René Arcos, ale zejména pak dvojice Charles Vildrac a Georges Duhamel. Většina z těchto literátů se v letech 1906–1908 podílela na činnosti umělecké komunity tzv. Créteilského opatství (Abbaye de Créteil, Kalista často užíval též označení cénacle Abbaye, tj. Spolek Opatství). Po válce se pak unanimisté angažovali v rámci Barbussova hnutí Clarté. Unanimismus se v opoře o Bergsonovu filosofii pokoušel zdůraznit roli kolektivity a nerozlišeného lidského celku. Obecnými utopistickými idejemi dobra, lásky a lidské

¹⁴³⁷ Ka [=KALISTA, Zdeněk]: K. Beneš: *Dýka*. *Pramen* 2, 1921, č. 5/6, 10. 6., s. 281.

sounáležitosti se pokoušel řešit univerzální lidské problémy. Politicky však zůstával na pozicích demokratického parlamentarismu a marxistické teze mu zůstaly cizí. Právě proto se s unanimisty později rozchází jak Barbusse, tak vlastně i česká literární mládež.

Podobně jako německý expresionismus kořenil i francouzský unanimismus ještě v předválečném období. Jeho první reflexe v českém prostředí tak můžeme nalézt již u autorů předválečné moderny, soustředěných okolo *Almanachu na rok 1914* (bři Čapků, F. Langera či E. Taussiga). Ve výraznější míře se k nám však unanimisté dostávají až po první světové válce: roku 1919 vydává A. Srdce překlad Duhamelova *Života mučedníků*, o rok později pak souborně jeho díla *Civilizace a Oběť*, roku 1921 pak vychází v Aventinu jeho drama *Světlo*, inscenované Stavovským divadlem (premiéra 26. února 1921). Stejně divadlo inscenovalo téhož roku i Duhamelovu komedii *Dílo atletů* (premiéra 20. září). Z Vildracova díla stojí za zmínku především již dříve zmiňovaná inscenace jeho *Korábu Tenacity* v Národním divadle na podzim 1920. I Jules Romain u nás začal být knižně překládán až po první světové válce. Roku 1920 vycházejí ve Weinerově překladu jeho *Kumpáni* a téhož roku u A. Srdce soubor povídek *Na nábrežích Vilette*. O rok později pak O. Štorch-Marien vydává Romainův román *Kdosi umřel*. Čtvrtou položku Romainovy knižní české bibliografie už má na svědomí Zdeněk Kalista, který roku 1925 vydává u J. Fromka svůj překlad Romainovy prózy *Donogoo-Tonka*, kterou se však Romain využíváním prvků filmového umění již spíše než k unanimismu hlásí k soudobé francouzské avantgardní literatuře.

V denním tisku a literárních časopisech byla unanimistická tvorba, především pak texty Vildracovy a Duhamelovy, překládána zejména v letech 1919–1921, a to ve velmi hojném počtu. Počet jejich překladatelů do češtiny totiž dosáhl v této době bezmála dvaceti osob. Zejména pro obecné protimilitaristické zaměření a humanistický apel jejich tvorby byla reflexe unanimismu výrazně podmíněna časově. V průběhu 20. let s rostoucím odstupem od válečných let zájem o oba autory pozvolna slábně, byť oba stále zůstávají v zorném poli soudobé české literární kritiky jako významní představitelé tehdejší francouzské tvorby. Zajímavé přitom je, že oba autoři byli prezentováni jak v měšťanském tisku (zejména *Národní listy* a *Cesta*, kde je hojně překládal např. M. Rutte), tak v periodikách ryze levicových (*Rudé právo* a *Právo lidu*, Neumannův *Kmen* a *Červen*; v tomto okruhu patřil k jejich nejčastějším překladatelům A. Černík či J. Hořejší).

V těsně poválečných letech působili zejména Vildrac a Duhamel mezi pražskou literární mládeží jako určité zjevení a jeden z prvních orientačních bodů formující se mladé avantgardy. Popusťme tu prostor obsáhlejší vzpomínce Z. Kalisty, který údajně Duhamelovy *Compagnons*, básnickou sbírku vydanou již roku 1912, zakoupil prakticky obratem poté, co

se o jejich existenci krátce po svém příchodu do Prahy od A. Černíka dozvěděl: „Zašel jsem nejprve k Topičovi na Národní třídě. Jeho výklady byly plny knih – a nejen českých! – Spatřil jsem tu zejména hodně knih francouzských – mezi nimi i Vildracův *Livre d'amour* a hned vedle něho *Compagnons Georgese Duhamela*. [...] Zadíval jsem se na *Compagnons*. [...] A se svou hotovostí jsem se na knížku, jejíž cenu 10 franků přepočítali tehdy u Topičů na 40 Kč, neodvážil.“¹⁴³⁸ Když pak ale dostal 50 Kč od strýce, knihu – jednu z nejdůležitějších pro jeho další vývoj – si hned pořídil: „Jako pod jakousi sugescí stočil jsem svoje kroky ne domů do Rybní ulice, nýbrž na Národní třídu, před výkladní skříně Topičova knihkupectví. Chvilí jsem se díval na bílou knížku s červeným a černým nátiskem ‚Éditions de la Nouvelle Revue Française‘, a pak najednou, jako bych ztratil rozum, vběhl jsem do krámu knihkupectví a požádal jsem prodávajícího o Duhamelovy *Compagnons*.“¹⁴³⁹

V Černíkově knihovně Kalista poprvé narazil i na díla Ch. Vildraca: „Nejvíce mne z nich udivilo několik knih francouzských – v nich jmenovitě Vildracův *Livre d'amour*. Nic jsem o Vildracovi do té doby neslyšel, ale Černík mluvil o něm jako o objevu a jako o něčem velkém, a tak jsem utkvěl na knize očima skoro závistivýma.“¹⁴⁴⁰ Právě A. Černík se měl do budoucna stát snad nejvýraznějším propagátorem tvorby obou Francouzů mezi pražskou literární mládeží.¹⁴⁴¹ Vedle jeho hojných překladů v této souvislosti zmiňme jeho kladnou recenzi pražského představení Vildracova *Korábu Tenacity*,¹⁴⁴² který mezi literární mládeží vyvolal na podzim 1920 senzaci. Ještě počátkem dubna 1921 pak Černík za vydatného Teigova zprostředkování vyzývá mj. právě Vildraca s Duhamelem ke spolupráci na literární příloze *Rovnosti*.¹⁴⁴³

Podobně silná se jeví recepce obou autorů i u K. Teiga. Již na jiném místě jsme si ukázali,¹⁴⁴⁴ jak se právě unanimitická dvojice pojila s Kalistovou vzpomínkou na jeho první setkání s K. Teigem, který dle Kalisty na podzim 1919 upřednostňoval spíše tvorbu Ch. Vildraca.¹⁴⁴⁵ Jména obou Francouzů rychle získávají důležité místo i v Teigeho programových rozvahách z podzimu 1920 a zimy roku následujícího. Ve stati „Novým směrem“ tak Teige unanimitisty označuje jako „*umělce jednoty života*“ a představitele „*nového*

¹⁴³⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 515.

¹⁴³⁹ Tamtéž, s. 515–516.

¹⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 502.

¹⁴⁴¹ MARČÁK, Bohumil: *Čas hledání a sporů: z literárních zápasů brněnské Rovnosti v letech 1921–1928*. Brno: Blok, 1966, s. 29.

¹⁴⁴² ač. [=ČERNÍK, Artuš]: Krása prostoty. *Rovnost* 36, 1920, č. 294, 24. 10., s. 6.

¹⁴⁴³ MARČÁK, Bohumil: Literární avantgarda a dělnický list: začátky spolupráce Devětsilu s *Rovností*. In: *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 135–136.

¹⁴⁴⁴ K tomu srovnej podrobněji zde na s. 92–93.

¹⁴⁴⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 517.

umění“: „Nepřicházíme rušit zákona a tradice, nýbrž chceme je naplnit. Nové umění [...] zrodilo se dokonce dříve, předčasně před touto všestrannou a zevrubnou přeměnou světa. – Chcete-li příklady, tož van Gogh, Seurat a zejména prostý celník pařížského předměstí, otec Henri Rousseau, stejně jako Charles–Louis Philippe, Jammes, Arcos, Romains, Duhamel, Vildrac, které možno snad označit jako umělce jednoty života a skutečné, byť netendenční věrozně nového světa, prostého náboženství a velikého blahoslavenství života, chudoby a čistoty srdce.“¹⁴⁴⁶ V obdobném duchu o obou Teige rozvažuje i v článku „Obrazy a předobrazy“.¹⁴⁴⁷

Neméně intenzivně se v této době k dílu obou autorů, tentokrát však spíše k Duhamelovu, hlásí i Z. Kalista. V dopise Píšovi z poloviny října 1920 uvádí Kalista právě Duhamela a Vildraca mezi představiteli „nového umění“, jejichž práce by měli mladí ve své tvorbě reflektovat.¹⁴⁴⁸ Duhamel i Vildrac se stali jedním z hlavních předmětů jeho úvodníků ve *Dni*. Význam obou vyzdvihuje hned ve své první literárně orientované rozvaze „Zápas o slovo“.¹⁴⁴⁹ A v dalším čísle své teze rozvíjí již přímo nad Duhamelovými *Compagnons*.¹⁴⁵⁰ Jejich náhled na lidský kolektiv se ale dle Kalisty prý ještě stále příliš dělí mezi „oni“, „vy“ a „já“: „*Eux, vous et moi. Separování těchto tří skupin je zcela patrné. A proto jsem řekl, že stále zůstává jen zbožným přáním: sachez que en je me salue.*“¹⁴⁵¹ S povděkem však Kalista kvituje, že se ve svých dalších textech Duhamel organicky posouvá od nahlížení světa jednotlivcem k jeho zobrazení očima celku: „*Jestliže Duhamel vnímá prostý, bolestně uvažlý děj, tu již téměř při vnímání počíná jeho tvorba. On bezprostředně a plně proniká bílé dimense polní nemocnice, netvoří však magnetisováním části, protože pronikl celek.*“¹⁴⁵² Nadšený referát o inscenaci Vildracova „Korábu Tenacity“ byl zase pro změnu prvním textem Z. Kalisty pro *Den* vůbec.¹⁴⁵³ O společné návštěvě této hry od autora, který jej „*uchvátil již dříve svými verši*“, se ostatně ve své korespondenci s rodiči zmiňuje i J. Wolker.¹⁴⁵⁴

¹⁴⁴⁶ TEIGE, Karel: Novým směrem. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 48, 24. 2., s. 569–571; citát s. 570; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 90–96; citát s. 94.

¹⁴⁴⁷ Týž: Obrazy a předobrazy. *Musaion* 2, 1921, jaro, s. 52–58; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 97–104.

¹⁴⁴⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [15. (?) října 1920; Můj milý příteli! Ty se asi divíš], s. [1–2].

¹⁴⁴⁹ KALISTA, Zd.: Zápas o slovo. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 2.

¹⁴⁵⁰ [KALISTA, Zdeněk]: [Vraťme se k předešlému úvodníku...] *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 2.

¹⁴⁵¹ Tamtéž.

¹⁴⁵² Tamtéž.

¹⁴⁵³ Kalista, J. [=KALISTA, Zdeněk]: Charles Vildrac: Koráb Tenacity. *Den* 1, 1920/1921, č. 1, 1. 11., s. 2.

¹⁴⁵⁴ J. Wolker rodičům, 19. října 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 69.

Poněkud překvapivé je brzké povědomí o existenci unanivismu u A. M. Píši. I on o něm v ústraní jižních Čech věděl minimálně již koncem léta 1920, poněvadž v této době glosoval aktuální Kalistovu tvorbu právě optikou unanivismu: „*Projevuje naproti tomu próza O velikém zázraku značnější osamostatnění myšlenkové i formální od Tvých básní a vývoj je konečně zavrcholen po stránce tvárné techniky i myšlenky, umocněné unanivismem a jeho vývojovými pomůckami v Ulici a sadě.*¹⁴⁵⁵ *To je čin! Blahopřeji – [...] Tvůj unanivism jsa změkčen [...] všemi prvky Tvé subjektivity jest lahodnější, ale i dynamičtější, pohyblivější dle mého zdání, než unanivism Romainsův, jenž zdá se mi býti jaksi profesorsky strnulým.*“¹⁴⁵⁶

Vrcholem zájmu nejen nejmladších o oba francouzské básníky se stala jejich dvoutýdenní návštěva v Praze v polovině dubna 1921. Duhamel a Vildrac tehdy byli v duchu oficiální zahraniční a kulturní politiky mladé republiky uvítáni s velkými poctami jako významní umělečtí činovníci spřátelené mocnosti a jejich pražský program měl z tohoto důvodu z velké části dosti oficiózní ráz. Jejich návštěva se stala jednou z nejsledovanějších kulturních událostí roku: stačí přehlédnout dostupné bibliografické přehledy, abychom si udělali představu o tom, s jak intenzivním zájmem byl jejich pražský pobyt českou kulturní veřejností sledován.

Pobytu obou spisovatelů si pochopitelně všímal i Z. Kalista. Dle svých pozdějších vzpomínek byl dokonce přímo u vlaku, jímž oba přijeli: „*Byli jsme na Wilsonově nádraží u vlaku, kterým přijeli – bohužel nenalezl jsem v sobě dost odvahy (také vzhledem k neveliké své tehdy znalosti mluvené francouzštiny) k tomu, abych je oslovil.*“¹⁴⁵⁷ Ostatně už samotný příjezd obou hostů měl dosti oslavný nádech, o čemž svědčí zmínka z Kalistova dopisu Píšovi: „*Pouze jsem uvítal Duhamela a Vildraca předevčírem večer na nádraží. Ničím jiným jsem je neuvítal než pohledem. Čekal je na nádraží Hanuš Jelínek a jakési 2 dámy. Ovšem – zástupce vlády čs. rep. H. Jelínek je vsadil do auta a teď je bude voziti po oficiálních večerech (Baxa, Kramář, atd.) Ubozí lidé! To budou míti pěkné ponětí o nás.*“¹⁴⁵⁸ Později Píšovi Kalista korespondenčně přiblížil atmosféru i jedné z jejich přednášek: „*Večer jsem byl na Duhamelově přednášce. Krásná, dobře srozumitelná (jasně mluví) a celkem spokojen. Komické je chování Devětsilu k oběma: Duhamelovi i Vildracovi. Praha se trochu usmívá. A*

¹⁴⁵⁵ KALISTA, Zdeněk: Dvě prózy. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 24, 26. 8., s. 277–278.

¹⁴⁵⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek září 1920; dopis č. 6], s. [1].

¹⁴⁵⁷ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 218.

¹⁴⁵⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [8. dubna 1921; Můj nejmilejší bratříčku! Nehněvej se na mne proto], s. [2].

ti chlapci nevědí, jak se diskreditují.“¹⁴⁵⁹ Ostatně ještě v *Přátelství a osudu* Kalista na poměr Devětsilu k oběma básníkům za jejich pražského pobytu vzpomínal následovně: „Devětsil byl okouzlen poezií Duhamelovou a Vildracovou neméně nežli já a Wolker. [...] Teige sedával při jejich přednáškách v předních řadách a horlivě si zaznamenával jejich myšlenky.“¹⁴⁶⁰

Právě návštěva obou básníků v Praze znamenala bezesporu vrchol zájmu Teigeho družiny o jejich tvorbu. Velký prostor návštěvě obou Francouzů tak poskytla *Rovnost*, jejíž kulturní rubriky se právě počátkem dubna 1921 ujímá A. Černík, který se právě unanimitickými materiály v nové pozici uvádí. Hned první číslo reorganizované literární přílohy „Dělníkova neděle“¹⁴⁶¹ totiž přineslo překlad čtyř Duhamelových fejetonů a téhož dne otiskuje Černík v *Rovnosti* rozvahu „Současné umění a současné pokrytectví“,¹⁴⁶² v níž se ohrazuje proti tomu, aby se k tvorbě obou Francouzů hlásili lidé z konkurenčního politického tábora jako A. Novák či K. Čapek. Ještě v závěru dubna se pak k oběma unanimitům jako nejinspirativnějším soudobým literárním vzorům Černík přihlásil ve své přednášce „Moderní francouzská poesie“, proslovené jako součást jarního přednáškového cyklu Devětsilu,¹⁴⁶³ v níž dle referenta *Rudého práva* vytyčil „stručně, ale jasně rozdíl mezi hračkářskou a formální poezií moderního industrialismu a amerikanismu, representovanou Apollinaiem, Cendrarsem, Cocteauem aj., jež zřejmě osvědčila svého ducha oslavou války – a apoštolským posláním Duhamela, Arcose, Romainse, Vildraca, Chennevièra, prvními věrozvěsty nového života, království srdce a duše.“¹⁴⁶⁴

S mnohem ostřejší dikcí pak na obranu unanimitů před údajným přisvojováním si jejich děl ze strany „měšťácké“ společnosti následně vystoupil J. Seifert v referátu o první z Duhamelových přednášek: „Hle, kdejaká pseudospisovatelská chamrad', kdejací paraziti českého umění strkají před jejich oči figuru a píší oslavné články o lidech, které vlastně buď neznají, anebo znají-li, musí nenáviděti pro jejich světový komunistický názor [v originále proloženo – doplnil VM].“¹⁴⁶⁵ Zdůrazňuje přitom též členství obou v hnutí Clarté – zatím ještě – sympatizujícím s komunismem. „Myslíme, že stačí, řekneme-li, že takovou přednášku, jako

¹⁴⁵⁹ Z. Kalista J. Wolkerovi, 14. dubna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 102.

¹⁴⁶⁰ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 221.

¹⁴⁶¹ „Dělníkova neděle“ z 24. dubna a 1. května zase přinesla obsáhlé ukázky z tvorby Julesa Romainse.

¹⁴⁶² A. Č. [=ČERNÍK, Artuš]: Současné umění a současné pokrytectví. *Rovnost* 37, 1921, č. 98, 10. 4., s. 4–5.

¹⁴⁶³ I.[=? nečitelný]: Dvě přednášky. *Rudé právo* 2, 1921, č. 111, 8. 5., příl. Dělnická besídka, s. 3.

¹⁴⁶⁴ Tamtéž.

¹⁴⁶⁵ –fert [=SEIFERT, Jaroslav]: Proč milujeme básníka. *Rovnost* 37, 1921, č. 102, 14. 4., s. 4–5; citát, s. 4.

byla tato, jsme od českého autora doposud neslyšeli,¹⁴⁶⁶ konstatoval pak Seifert na závěr svého oslavného referátu. I druhou Duhamelovu přednášku, tentokrát na téma literatura a válka, přijal Seifert velmi nadšeně: „*Jeho slova jsme přijímali přímo posvátně a nepochybujeme o pravdivosti ani jediné věty. Kdo může lépe vyprávěti o válce a o literatuře než právě Duhamel.*“¹⁴⁶⁷ Obdobně zevrubně a pochvalně přiblížil Seifert ve svých referátech i obě přednášky Vildracovy.¹⁴⁶⁸ Obsáhlé, avšak jen málo komentované synopse z jednotlivých přednášek otiskoval v *Čase* i Karel Teige,¹⁴⁶⁹ který díla francouzských unanimistů prohlásil za knihy „významu rozhodujícího“ pro novodobou moderní slovesnou tvorbu. Teige zároveň v glose „Duhamel a Vildrac“ čtenářům hrdě oznamuje budoucí příslib spolupráce obou Francouzů s *Časem*: „*Slibili mi a mým kolegům sprostředkovati [sic!] kontakt s nejmladší francouzskou generací výtvarníků i literátů, a cenné informace, které tak získáme, uložíme vždy do sloupců našeho listu.*“¹⁴⁷⁰

Krátce po odjezdu Vildraca s Duhamelem z Prahy však dochází k zásadnímu odcizení mezi nimi a českou literární avantgardní mládeží. Důvod byl poměrně prostý: Duhamel s Vildracem se veřejně postavili proti diktatuře proletariátu a vystoupil z Clarté. Nevelký zájem o politické otázky u Duhamela konstatoval ostatně už K. Teige v dopise Černíkovi z poloviny dubna: „*Duhamel není tak dalece kovaným bolševikem – je to prostě vzácný a dobrý člověk, který se o politiku pramálo stará a o ní málo ví, ale jako takový nemůže už instinktivně nejít s revolucí.*“¹⁴⁷¹

Odsudek Barbussova radikálního kursu však oba unanimisty zásadně diskreditoval jak u Devětsilu, tak u Kalisty. Ten v závěru května píše stran Duhamela a Vildraca Píšovi na jih: „*Uznávám Duhamela i Vildraca za veliké umělce, ale ne už, bohužel, za umělce revoluční. Patience et souffrance! Kdybys byl na přednáškách obou, byl bys mi dal plně za pravdu. Snad je Ti také známo, že Duhamel a Vildrac vystoupili z Clarté. Musím sám přiznati, že o obou se dostavila jakási desiluse u mne. Nemohu si pomoci. Zdá se, že nejhůře na mne působila jejich návštěva v Praze. A přečti všechno patolízalství Dra. Rutte až k článkům L. Hrdinové. [...]*“

¹⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 5.

¹⁴⁶⁷ Týž: Literatura a válka. *Rovnost* 37, 1921, č. 109, 21. 4., s. 3.

¹⁴⁶⁸ Týž: O přítomném francouzském malířství. *Rovnost* 37, 1921, č. 108, 20. 4., s. 4 a týž: Ubohý Lelián. *Rovnost* 37, 1921, č. 120, 2. 5., s. 2.

¹⁴⁶⁹ Tge. [=TEIGE, Karel]: Proč milujeme básníka. *Čas* 31, 1921, č. 83, 10. 4., s. 8–9; týž: Charles Vildrac o přítomném francouzském malířství. *Čas* 31, 1921, č. 84, 12. 4., s. 5; týž: Válka a literatura. *Čas* 31, 1921, č. 87, 15. 4., s. 5 a týž: Vildracova přednáška o Verlainovi. *Čas* 31, 1921, č. 90, 19. 4., s. 5.

¹⁴⁷⁰ Tge [=TEIGE, Karel]: Duhamel a Vildrac. *Čas* 31, 1921, č. 86, 14. 4., s. 5.

¹⁴⁷¹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [duben 1921; č. 83], s. [1].

*Bojím se, abych oběma neukřivdil. Ale pozitivně zjišťuji pro sebe: passivní, nikoli aktivní svět. [...] Mýlili jsme se částečně. Konstatuji to ne já sám, ale mnoho jiných se mnou.*¹⁴⁷²

Překvapivě se tu Kalista prakticky úplně shoduje s názory K. Teiga – i on a Devětsil se v pozdním jaře 1921 s oběma unanimisty zásadně rozcházejí. Teigovy výpady přitom míří především proti Vildracovi. V dopise Černíkovi z června 1921 např. na jeho adresu uvádí: „*Hoši – co chcete od anarchisty? Tot' případ, o kterém jsme se Seifertem mnohokrát mluvili. Nechte ho, ať píše své krásné básně, kterým se budeme vždy obdivovati, které dle našich názorů skutečně mohou být útěchou jen proletariátu a které buržoasii nemohou nic říct, ať si Vildrac říká, co chce, o s svém všelidství: buržoové nejsou už téměř ani lidmi a jejich obdiv je skutečně buď předstíraný, nebo afektovaný a jalový. A anarchistický moralistní snílek, ideolog, jímž, byť by byl umělcem sebevětším, Vildrac zůstává, není dnes přece jistě revolucionářem, nýbrž stojí hodně stranou, sympatisuje vřele, avšak platonicky s revolucí, má soucit, lásku, něhu k proletariátu, ale revoluci nedělá: není nic než lidsky ušlechtilý a duchovně vzrušený maloměšťák: jakási troska z onoho milého a rozšafného rodinného prostředí našich dědů či otců maloměšťáků, z prostředí zdánlivě úzkoprsého, ale velmi tichého, útulného, hřejivého a prozářeného láskou.*“¹⁴⁷³

Duhamela s Vildracem mladým stále zřetelněji odcizovala i náhlá popularita, které se jim dostalo u „oficiálních“ literárních publicistů. Např. dopis A. M. Píši Z. Kalistovi z kraje července, tj. z doby polemiky o *Strach z duše*, naznačuje, že v Píšově odklonu od unanimistů stálo vedle hledisek politických i to, že se k nim přihlásil jeho oponent M. Rutte: „*Z Tvého dopisu velmi mě překvapil citát z Gollova dopisu o jeho vztahu k Duhamelovi. Má jistě pravdu. Myslím, že už v brzké době tím budu zcela jist – že to v sobě rozsoudím a definitivně rozhodnu. Přispěl k tomu i Rutte, jak s Duhamelem na mě vytáhl.*“¹⁴⁷⁴

Důležitým, ba možná rozhodujícím faktorem pro změnu postoje mladých k Duhamelovi s Vildracem se stal odsudek, kterého se oběma básníkům dostalo od S. K. Neumanna. Ten se v referátu o překladu Romainsova románu *Kdosi umřel* a Duhamelovy hry *Světlo* s názvem „*Knihy dneška*“ právě vůči Duhamelovi i unanimistům ostře vymezuje, a to zejména s ohledem na jejich vliv na nejmladší generaci: „*Nemůžeme přece potlačit jisté obavy před jejich vlivem na naši literární mládež [...]. Nám tu běží ovšem jen o naši mládež socialistickou. Že se Duhamel, Romain a Vildrac bez viny své stali téměř proroky oněm*

¹⁴⁷² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [26. května (?) 1921; Milý Toníku! Odpovídám Ti na Tvůj dopis], s. [4–5].

¹⁴⁷³ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 12. (?) června 1921, s. [1].

¹⁴⁷⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek července 1921; dopis č. 56], s. [6].

několika mladším spisovatelům, kteří si více nebo méně obratně přivlastnili a přizpůsobili nová hesla, ale celou svou bytostí zůstali v starém zaujetí měšťáckého světa, to není nic divného. [...] Ale ti, kdo nechtějí státi stranou, kdož chtějí býti soudruhy proletariátu v jeho boji, musí dobře rozeznávat mezi zaměstnáním intelektuálů a povinnostmi revolučními.¹⁴⁷⁵

Byť Neumann i nadále chválí jejich umění a jeho formu, oba unanimisté pro něj utkvívají „v tradici měšťáckého písemnictví“, protože jen „hrají obecně a svůdně na strunách obecně oblíbených“. Unanimistický světonázor pak Neumann hodnotí jako liberalistický – „dech jakéhosi rozšířeného a svědomitějšího liberalismu vane touto beletrií“¹⁴⁷⁶ –, což samozřejmě nemohlo být mladým avantgardistům-komunistům po chuti. Podobné mínění ostatně zastával v tomto ohledu i Teige: „Nenalézám Vildraca absolutně, ani skoro absolutně ani zdaleka svobodným. Je to jeho sebeklam. Velmi volný a svobodný člověk je Neumann a má přece jen více oddanosti k Revoluci – k její kázni, již obětujeme tuto pochybnou nezávislost. Jsme nezávislí na komunismu jen proto obyčejně, že jsme závislí na buržoazii: v případě, že bychom se projevili být závislími na komunismu, zbavila by nás buržoazie každodenního chleba a nekupovala by Vildracovy knihy.“¹⁴⁷⁷

K podobné proměně rychle došlo i u ostatních příslušníků generace. Zatímco Sv. Kadlec ještě v dubnu píše Kalistovi, jak mu závidí možnost navštívit přednášky obou Francouzů: „Záviděl jsem Ti trochu Tvoji přítomnost v Praze – teď když tam byli Vildrac a Duhamel. Jistě, že s opět získal mnoho básnické dobroty, třeba jen tím, že tyto dva básníky-lidi slyšel promluvit.“¹⁴⁷⁸; v září a říjnu téhož roku již schvaluje Wolkerův návrh na to, aby oba básníky vypustil z programu chystaného večera moderní poezie v Prostějově. V této souvislosti později Kadlec vzpomíná, jak Wolker G. Duhamela posměšně překřtil na „Duchamela“.¹⁴⁷⁹ Wolker se počátkem podzimu 1921 opravdu dosti stavěl proti tomu, aby oba unanimisté byli zařazeni na oficiální akci prostějovského Proletkultu jako představitelé „nepřátelské“ politické linie. Kalistovi, který měl tento recitační večer uvést svou přednáškou, tak navrhuje: „Duhamel a Vildrac slouží Ti asi příkladem k veřejně dobročinnému pragmatismu. Nebylo by lépe dát tam jen jednoho a místo druhého hodit Apollinaira, který

¹⁴⁷⁵ –n [=NEUMANN, Stanislav Kostka]: Knihy dneška. Červen 4, 1921, č. 6, 12. 5., s. 93–94; citát s. 94.

¹⁴⁷⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷⁷ K. Teige A. Černíkovi, 19. října 1921; citováno dle EFFENBERGER, Vratislav: Nové umění. In: TEIGE, Karel: Svět stavby a básně. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 585.

¹⁴⁷⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 25. dubna 1921, s. [1].

¹⁴⁷⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, strojopis vzpomínky S. Kadlece na recitační večer v Prostějově, s. [3]; inv. č. VI/693a.

byl tak veliký básník!“¹⁴⁸⁰ V dopise Kadlecovi pak oba básníky přímo řadí mezi nenáviděné „měšťáky“: „Jsmé rádi, že jsme tomu sladkému bergsonovskému pragmatismu unikli – proč tedy vrážet na program Duhamela a Vildraca, – tato měšťácky sladkobolná dvojčata. [...] Nesmíme zapomínati, že večer pořádáme komunistickým dělníkům. [...] myslím, že Ty, – dobře mi rozumíš a že na to přistoupíš. Jistě spíš než Kalista.“¹⁴⁸¹ A. M. Píša pak dokonce v závěru roku 1921 připravoval pro *Host* polemický text, zaměřený proti Duhamelově tvorbě,¹⁴⁸² nakonec jej však nedokončil a spálil.¹⁴⁸³

Během velmi krátké doby se tak z původních velkých vzorů mladých literátů stávají jejich umělečtí i političtí oponenti, vůči nimž je třeba se radikálně vymezit. Zhruba od poloviny roku 1921 se tak mladí od tvorby Duhamelovy a Vildracovy z „politických“ důvodů zcela odvracejí. Roku 1922 se už oběma unanimitám dostává, zejména od členů Devětsilu, prudkých odsudků: např. A. Černík je v *Rovnosti* ve stati o manifestu Literární skupiny „Umělecký protikomunistický manifest“ prohlásí za „umělecké oportunisty“.¹⁴⁸⁴

Kalista se narozdíl od agilního Teiga, který s Vildracem a Duhamelem během jejich dubnové návštěvy několikrát hovořil a získal jejich prostřednictvím řadu spojení na francouzské výtvarníky a literáty, do osobního kontaktu s oběma básníky nedostal. Oba však ale již dříve požádal o svolení k překladu jejich knih do češtiny. Bohužel nevíme, o které tituly přesně šlo a zda Kalista vůbec někdy svolení dostal. Oba básníci jej totiž rezervovaně odkázali na svého nakladatele Gallimarda.¹⁴⁸⁵ Ve svých pamětech nicméně Kalista uvádí, že s G. Duhamelem vyjednal autorizaci překladu jeho *Compagnons* a s Ch. Vildracem pak jeho *Livre d'amour*.¹⁴⁸⁶ Alespoň Duhamelovy *Compagnons* Kalista, zdá se, nakonec opravdu

¹⁴⁸⁰ J. Wolker Z. Kalistovi, 4. října 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 152.

¹⁴⁸¹ J. Wolker S. Kadlecovi, začátek října 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 374.

¹⁴⁸² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [před 22. lednem 1922], s. [4].

¹⁴⁸³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [vánoce 1921; dopis č. 71], s. [4].

¹⁴⁸⁴ ČERNÍK, Artuš: Umělecký protikomunistický manifest. *Rovnost* 38, 1922, č. 302, 2. 11., s. 6; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 353.

¹⁴⁸⁵ KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 118. Oba básníci Kalistovi na jeho žádost o autorizaci odpověděli kladně, avšak jak Vildrac, tak Duhamel jej odkázali na svého nakladatele Gallimarda jako držitele příslušných obchodních práv. Dopisy z Gallimardova nakladatelství se však v Kalistově archivu nedochovaly (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, G. Duhamel Z. Kalistovi, 24. prosince 1920 a Ch. Vildrac témuž, 1. února 1921.). Datace obou dopisů by pak možná ukazovala k tomu, že Kalistovy překlady obou unanimitám mohou být již staršího data.

¹⁴⁸⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 615. Na jiném místě paměti se pak Kalista zmiňuje, že autorizaci skutečně získal: „Také svým překladům z Duhamela jsem dal definitivní podobu, doufaje, že se mi podaří naléztí nakladatele, který by vydal celé *Compagnons*, jak jsem je přeložil. Už od jara jsem měl pro tyto překlady – stejně jako pro překlady z básní Charlese

přeložil. Dokončení překladu totiž v polovině srpna 1921 oznamuje v dopise Knapovi¹⁴⁸⁷ i Pišovi: „*Pracuji dost. Dokončuji Ráj srdce, ‚Legendy‘ jsou v polovici (jména nemají, označuji je tak prostě), Duhamela dokončím zítra či pozítří, začnu ‚O boji chudých‘ definitivně.*“¹⁴⁸⁸

Proč však Kalista své překlady z Duhamela ani roku 1921, kdy by zřejmě bylo možné očekávat značný komerční úspěch publikace, ani nikdy později nevydal knižně, nevíme. Důvodů může být několik: předně – v Kalistově pozůstalosti nikde nenacházíme doklad, že by se mu kdy dostalo oficiálního svolení k autorizaci jeho překladů, byť je na druhé straně pravdou, že *Compagnons* česky nevyšli vůbec a *Livre d'amour* vyšla až roku 1947 v překladu Vladimíra Holana. Zároveň však nikde nenarážíme ani na úvahy o pozdějším vydání knihy, ani na pokusy o opakované získání svolení k překladu. Zřejmě ale nelze příliš předpokládat, že by Kalista od vydání svých překladů upustil jen proto, že se od obou básníků začali v létě 1921 jeho vrstevníci odvracet. Je však zároveň pravdou, že své překlady z Duhamela a Vildraca Kalista s jedinou výjimkou¹⁴⁸⁹ publikoval buď ve *Dni*,¹⁴⁹⁰ nebo v denním tisku právě v dubnu 1921, tedy bezesporu v souvislosti s návštěvou obou básníků v Praze.¹⁴⁹¹ Až o prázdninách 1923, tedy po více než 2 letech, pak najdeme Kalistův překlad Duhamelovy „Ódy na některé lidi“, úvodní básně *Compagnons*, v *Československých novinách* s dovětkem, že jde o překlad autorizovaný.¹⁴⁹² V poznámkách k *Přátelství a osudu* pak nalézáme drobnou zmínku o tom, že si Kalista u Gallimarda postoupení autorských práv „vyžádal“, ale že „definitivní úprava knihy, která měla vyjít ve velkém souborném vydání knih Duhamelových a Vildracových za redakce J. Hrdinové v Aventinu, se u mne vlekla stejně, jako úprav mých vlastních knih, a překlad nakonec vůbec nevyšel.“¹⁴⁹³ To je ale zároveň poslední stopa, kterou o Kalistově poměru k oběma unanimistům nalézáme.

Vildraca – osobní autorizaci obou básníků, se kterými jsem vstoupil v korespondenční styk. A nově jsem začal překládati některé básnické prózy i verše Ivana Golla.“ (Tamtéž, s. 648.)

¹⁴⁸⁷ Z. Kalista J. Knapovi, [srpen 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 408.

¹⁴⁸⁸ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [polovina srpna 1921; Můj předrahý Toníku! Beru si veliký list papíru...], s. [4].

¹⁴⁸⁹ VILDRAC, Charles: Testament. Přel. Zd. Kalista. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 42, 13. 1., s. 493–494; Kalistovi pak možná náleží i nepodepsaný překlad Vildracovy prózy „Chudá Zuzana“ (srov. VILDRAC, Charles: Chudá Zuzana. [Přel. ?]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 210, 8. 9., nedělní příloha, s. 2.).

¹⁴⁹⁰ DUHAMEL, G.: Tajemství. Přel. Viktor Dobrý [=Kalista, Zdeněk]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 12; VILDRAC, Charles: Příhoda. Přel. Viktor Dobrý [=Kalista, Zdeněk]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 12.

¹⁴⁹¹ DUHAMEL, Georges: Dobrá budoucnost. Přel. Zd. Kalista. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 4; týž: Království mezi námi. Přel. Zd. Kalista. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 5; VILDRAC, Charles: Bohatství. Přel. Zd. Kalista. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 176, 9. 4. odpoledne, s. 1; DUHAMEL, Georges: O veliké radosti. Přel. Zd. Kalista. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 202, 23. 4. odpoledne, s. 1.

¹⁴⁹² DUHAMEL, Georges: Óda na některé lidi. Přel. Zd. Kalista. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 1.

¹⁴⁹³ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 238.

Otázku, zda Kalista získal či nezískal svolení k autorizaci překladů z děl obou unanimistů, tak již zřejmě nebudeme s to zodpovědět. Jednoznačné rozřešení nám nenabídne ani korespondence Teiga s Černíkem z dubna 1921, kde se tato otázka dostane na přetřes. V jednom ze svých dopisů z doby Vildracovy a Duhamelovy návštěvy v Praze totiž Teige do Brna píše: „Mluvil jsem už s V. i D. dosti podrobně. Předně stran překladů: Výhradní právo nemá Kalista, nýbrž slečna Hrdinová, Praha II. Kateřinská 32, která je jakousi jejich sekretářkou a která ovšem vše sama nepřeloží, takže je možno s ní se kdykoliv dohodnout. Autorisaci ostatních jejich kamarádů můžeš ještě přímo získat. [...] Vildrac si myslí, že Kalista toho stejně moc nepřeloží a nedovede. O tobě slyšel, que c'est un poète considerable.“¹⁴⁹⁴

Francouzští unanimisté, zejména dvojice Georges Duhamel a Charles Vildrac, tak zůstávají poměrně krátce, ale o to intenzivněji recipovanými autory, kteří alespoň zpočátku dvacátých let výrazně ovlivnili myšlení nejmladší poválečné generace. Doklady pro doložení tohoto vlivu však nalzáme spíše v jejich teoretických reflexích a v množství časopiseckých překladů z unanimistických děl než v bezprostřední autorské tvorbě. Určité vlivy jejich působení můžeme sledovat v Černíkově *Severní záři* a Kalistově rukopisné sbírce *První kniha*. Protože však ani jedna z těchto sbírek nebyla v době svého vzniku vydána tiskem (a Kalista dokonce z tohoto souboru svých básní nejspíše žádnou nepublikoval ani časopisecky), zůstává bezprostřední vliv obou unanimistů na přímou autorskou tvorbu nejmladších avantgardistů omezen víceméně jen na několik časopisecky publikovaných textů. Hlavním vzorem z francouzských básníků se měl mladým do budoucna stát především Guillaume Apollinaire.

Poetika čtyřlístku I: Písecká přednáška

Recitační večer, pořádaný A. M. Píšou v Písku 27. ledna 1921, byl v této kapitole analyzován již na několika místech. Vraťme se však nyní k němu ještě jednou a podívejme se detailněji na programovou přednášku, kterou pro tento večer Zdeněk Kalista připravil. O jejím vzniku nemáme z korespondence souvislejších zpráv a nevíme ani, chtěl-li ji Kalista někde publikovat. Po pádu *Dne* z konce ledna však v zásadě mnoho prostoru k jejímu otištění neměl, což ostatně i sám v jejím textu přiznává.

¹⁴⁹⁴ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [duben 1921; dopis č. 13], [s. 1 a 3].

Rukopis přednášky se dochoval ve fondu Jiřího Wolkeru v prostějovském muzeu.¹⁴⁹⁵ Kdy jej Kalista Wolkerovi dal, nevíme, s velkou pravděpodobností se tak ale stalo krátce po uspořádání píseckého večera. Rukopis se bohužel nedochoval kompletní a naneštěstí schází závěrečné a pro naše účely nejspíše nejdůležitější pasáže, v nichž se Kalista po genetickém výkladu vývoje moderní poezie pokouší zhodnotit aktuální situaci nejmladší české literatury a formulovat program svůj a svých nejbližších do budoucna.

Ve své úvaze se Kalista nejprve polemicky odráží od Knapovy teze o dvou větvích v mladé literatuře – spirituální tomanovsko-theerovské a objektivizační větví neumannovské. Kalista narozdíl od Knapa vidí vlastního předchůdce jejich generace pouze v S. K. Neumannovi: „[...] blíží-li se jejich [tj. mladých – doplnil VM] dnešek rázu tomanovskému, je to výsledkem jejich vlastního průboje. [...] S. K. Neumann první signalisoval novou generaci. Mnozí chtěli mermomocí vnutiti mladé lyrice Otakara Theera. Neměla k němu nikdy živějšího vztahu.“¹⁴⁹⁶ Velký důraz posléze Kalista přikládá kolektivismu a odvolává se přitom na tvorbu francouzských unanimistů: Romainse a zejména Duhamela a Vildraca. Z děl českých básníků dle Kalisty kolektivistické ideje nejzřetelněji pronikají opět právě z díla Neumannova: „*A tu je přirozeno, že [mladí – doplnil VM] obrátili se mnohem více k objektivisujícímu Neumannovi než k personálnímu dílu Otakara Theera, hledajíce podvědomě právě v objektivitě Neumannově a t. zv. civilního umění zárodky, nebo první stopy kolektivity.*“¹⁴⁹⁷

Velký význam pro formování nejmladší literatury přikládá Kalista ve svém přehledu i „velikému poutníku soucitu“ a „bílému rytíři mystické téměř čistoty v zraku, v řeči a v sluchu“ – Guillaume Apollinairovi: „*Tento nejvyšší bod nové francouzské literatury, jehož Pásmo – La Zône – my mladí čítali jsme jako zvěsti o novém světě, znamená zlom doby, nazírání a citění. On právě svou velikostí byl způsobilý, aby tvořil pomník, mezník na rozhraní dvou period.*“¹⁴⁹⁸ Kromě „Pásma“ – podtrhněme jen tento moment a vzpomeňme na Kalistův, Kadlecův a Wolkerův následný pokus o báseň v této formě – se Kalista obsáhleji zastavuje ještě u Apollinairových *Kaligramů* a rozbití tradiční básnické formy, které přinášejí. Znovu přitom opakuje svou tezi z nedávno vydaného úvodníku *Dne* o Apollinairově „*rozbití významu slov*“. Dalším vývojovým článkem moderní literatury se Kalistovi po Apollinairovi stává Georges Duhamel a zejména jeho román *La vie des martyrs* nedávno přeložený do češtiny.

¹⁴⁹⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, rukopisy cizí, Zdeněk Kalista, [rukopis úvodního slova k recitačnímu večeru v Písku z 27. ledna 1921], sig. A41/55.

¹⁴⁹⁶ Tamtéž, s. [1].

¹⁴⁹⁷ Tamtéž, s. [2].

¹⁴⁹⁸ Tamtéž, s. [3].

Od mapování vývoje moderní, zejména francouzské poezie Kalista přechází k hodnocení stavu soudobé české lyriky. Po S. K. Neumannovi jako jejího reprezentanta zmiňuje Josefa Horu, který dle něj „vystupuje ne už jako hledající, nýbrž spíše jako přímo nalézající expresionista“.¹⁴⁹⁹ Hora je Kalistovi ještě básníkem přechodu, který „*stojí v dosahu, v doteku kolektiva chce být jeho básníkem.*“¹⁵⁰⁰

V této situaci pak v Kalistově interpretaci přicházejí v české literatuře ke slovu „mladí“. Za jejich hlavním přínos prohlašuje jisté zduchovnění zatím snad až příliš materiálního civilismu: „*Přišli mladí a spatřili zcela jasně, že není duše bez hmoty a hmoty bez duše, že obojí je prolno ve věčnou a nezměnitelnou jednotu: spiritus et materia.*“¹⁵⁰¹ Zatímco v Neumannově civilistní poezii jde dle Kalisty především o vystižení vnější podstaty jevů, snaží se mladá poezie zachytit i jejich „vnitřní“, duchovní podstatu. Ruku v ruce s touto duchovností dle jeho mínění kráčí již zmiňovaný důraz na kolektivum: „*Zároveň mi dovozte hned poukázati na charakteristiku, kterou vyzdvihují pro mladou generaci jako základní: kolektivní cítění, které projevuje mladá generace ve své tvorbě. [...] Tento poslední velmi výrazný rys dodává mladé tvorbě rázu mysticismu a tím zároveň lze si vysvětliti, proč mnozí tak mylně ztotožňují naše hnutí [...] s t. zv. novochristianismem. Není přece rozdílnějších pojmů.*“¹⁵⁰² Kromě unanimismu se v textu přednášky několikrát mihne i pojem expresionismu. Expresionistou je Kalistovi kupříkladu J. Hora a mladou literaturu dle Kalisty s expresionismem pojí především vnějšková typizace.

Vlastní program a přínos svůj a svých druhů však Kalista črtá jen velmi mlhavě: „*Je to orientace k těm cestám, na něž dospěla malá skupinka tří, čtyř lidí. Jsou to právě moji nejbližší přátelé z mladých, kteří vědomě se staví za nový program, odlišný od toho, co bylo, a připravující, jak se zdá, zítřek. Jsme si plně vědomi, že program, který stavíme, je a musí být směrnici dalšího vývoje. Je ovšem otázkou, jak v konkrétnostech snad bude tento program formulován, ale všeobecně jsem ho vytkl právě onou diferenciací mezi námi a školou – promiňte mi toto slovo – Neumannovou.*“¹⁵⁰³ Konkrétnější formulaci bohužel Kalista – alespoň v dochované části textu – nenabídne...

Z našeho hlediska bezesporu zaujme i následující pasáž Kalistovy přednášky hodnotící jednotlivé mladé autory zařazené na program večera. Zatímco F. Němce Kalista v textu již

¹⁴⁹⁹ Tamtéž, s. [4].

¹⁵⁰⁰ Tamtéž.

¹⁵⁰¹ Tamtéž, s. [5].

¹⁵⁰² Tamtéž.

¹⁵⁰³ Tamtéž, s. [6]

dříve označil za „jednoho z nejnadanějších z mladé literární generace“,¹⁵⁰⁴ o M. Jirkovi mluví jako o „epigonsky hledajícím“.¹⁵⁰⁵ „Nebýti jeho přirozeně mladého temperamentu, mohli bychom jej klidně dílem jeho zařaditi do generace, která nám předcházela.“¹⁵⁰⁶ V Sv. Kadlecovi vidí Kalista básníka-experimentátora, jemuž „je rozkoší bohatě kolorovaná plastika ryze sensuelních postřehů.“¹⁵⁰⁷ Experimentujícím autorem je mu i A. Hoffmeister, někdy však prý až příliš závislý na Apollinairovi.¹⁵⁰⁸

V krátkém přehledu se pak Kalista zmiňuje i o ostatních mladých literátech, kteří se na program večera nedostali. Z jeho stručných poznámek k jednotlivým postavám zřetelně prosvítají jeho antipatie k některým členům Devětsilu, ale na druhé straně třeba i značný respekt k tvorbě A. Ráže: „Nebudu se zmiňovati o ostatních z mladých: šrámkovském Nezvalovi, epigonském Sukovi, Černíkovi, který není ničím jiným než vnějškovým malířem prázdných ploch, [...], Hořejším, který příliš málo napsal [...], Vaňkovi, který je v první řadě rozumovým konstruktérem možností a výhod, a pak teprve dosti chabým básníkem, Hostáňovi, který zanikl, Hůlkovi, který probíjí se zvolna podivínskými pokusy k vlastnímu jádru nové tvorby, Rážovi, jehož Betlém [...] byl přijat s velikým nadšením, nebudu se ani zmiňovat o Fričovi, jehož si velmi vážím, protože nemohu z těch dvou nebo tří básniček, jež otiskl, stylisovati Vám jeho přesný portrét, ani o Vladykovi, který je příliš ještě zavodněn impresionistickými nápady [...]“.¹⁵⁰⁹

Teprve odsud se chtěl Kalista zřejmě odrazit k charakteristice nejužší tří až čtyřčlenné skupinky svých přátel.¹⁵¹⁰ Na tomto místě však bohužel dochovaná podoba textu končí. Víme tak jen, že Kalista o „své skupince“ poznamenal následující: „Tito lidé jsou zbožní. Jejich zbožnost ovšem není výrazem religiosně-estetických směrnic, které byly dány dekadencí. Jejich zbožnost znamená lásku a pokoru. Tou pronikají, tvoří a poutají celý svět.“¹⁵¹¹

Klíčová pasáž textu tedy bohužel schází. I přesto si však z něj o základních intencích Kalistovy přednášky a v zásadě i o jeho názoru na situaci v mladé české poezii na počátku roku 1921 můžeme udělat velmi dobrý obrázek. Podtrhněme jen několik bodů. V interpretaci

¹⁵⁰⁴ Tamtéž, s. [4].

¹⁵⁰⁵ Tamtéž, s. [6].

¹⁵⁰⁶ Tamtéž, s. [7].

¹⁵⁰⁷ Tamtéž.

¹⁵⁰⁸ Tamtéž.

¹⁵⁰⁹ Tamtéž, s. [8].

¹⁵¹⁰ Bohužel není jasné, koho Kalista míní oním čtvrtým. Kadlec totiž v textu přednášky již zmiňován byl. Na programu byl ještě J. Seifert, kterého však Kalista v přednášce nehodnotil. Zároveň právě Kalista se o Seifertovo zařazení na program večera zasadil (srov. zde s. 174), což by mohlo napovídat, že měl Kalista na mysli právě jeho. Zároveň ale mohl být oním čtvrtým míněn zatčený Berák.

¹⁵¹¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, rukopisy cizí, Zdeněk Kalista, [rukopis úvodního slova k recitačnímu večeru v Písku z 27. ledna 1921], sig. A41/55, s. [8].

historického vývoje se Kalista nijak zásadně neliší od později vydaných konceptů Teigových: i pro něj se výchozím bodem úvah stává dílo S. K. Neumanna, zároveň však i Kalista cítí potřebu se právě proti Neumannovu civilismu polemicky vymezit. S Teigovými koncepty z této doby se Kalista shoduje, i pokud jde o pozitivní hodnocení francouzského unanimumu, zejména G. Duhamela.

Zároveň však narážíme i na některé rozdíly v myšlení obou mladíků. Předně: pojem expresionismu nemá pro Kalistu narozdíl od Teiga negativní konotace a je třeba podtrhnout i rehabilitaci Apollinaira, kterého jak Kalista, tak Sukovým manifestem i Devětsil ještě na podzim odmítali. U mladých komunistických autorů překvapí i pojem zbožnosti, který Kalista v souvislosti se svou skupinkou použil. Přehlédneme-li ale tvorbu Kalisty, Wolkeru i Píši z této doby, v níž je svět velmi často konceptualizován optikou náboženských symbolů a zvyků, získává jeho užití – jakkoli se to může zdát paradoxní – určitou oprávněnost. Nemýlím-li se, ani Kalista a následně ani Píša či Wolker již v žádném textu tento pojem – vzhledem k následnému vývoji asi oprávněně – nepoužili. Jeho prostřednictvím by se však nabízela zajímavá perspektiva, jako by bylo možno na poezii „čtyřlístku“ v závěru roku 1920 a první polovině roku 1921 nahlížet.

Poetika čtyřlístku II: Diskuse o básnickém obraze z léta 1921

Kalistových reflexí vlastní tvorby z období školního roku 1920/1921 máme k dispozici jen dosti omezené množství a totéž platí i o Píšovi a Wolkerovi. Z pochopitelných důvodů se tato otázka jen ojediněle dostávala na stránky vzájemné korespondence. O to cennější tak jsou některé Kalistovy a Píšovy dopisy z léta 1921, kdy se v zátiší domova oba vzájemně rozepisují o svých uměleckých názorech souvisleji. Kalista nejprve v dopise Wolkerovi hodnotí jeho *Hosta do domu* a poté počíná poměrně obsáhlá korespondenční výměna názorů s Píšou o pojetí básnického obrazu. V těchto prázdninových dopisech tak můžeme sledovat Kalistovo či Píšovo estetické krédo ze srpna 1921, tj. doby těsně před jejich vzájemným rozchodem, asi nejsouvisleji. Souběžně Kalista řeší obdobnou problematiku i ve svých listech J. Knapovi, jejich diskuse se však nerozvine do té míry jako debata Kalisty s Píšou a ulpí na rozbořech významu role pokory v nejmladší poezii.

I přesto se však odrazme nejprve právě od Kalistova dopisu J. Knapovi z počátku srpna 1921.¹⁵¹² V něm totiž Kalista podává ve vztahu k teorii „budoucího“ umění asi nejsouvislejší přehled svých názorů na aktuální situaci v literatuře z této doby a vyslovuje svůj názor na jednotlivé umělecké proudy přítomnosti či nedávné minulosti. *„Nové umění není uměním obrazu, nýbrž umění daleko aktivnější: umění vnitřního děje. Obraz ve své podstatě je něco stabilního, expresionism dosavadní, totiž civilní poesie Neumannova, přejala ho přímo z dekadence. Futurism rostl přímo ze symbolismu. To byl Apollinaire. Marinetti svým do extrému vyhnáným subjektivismem, dotýkajícím se až subjektivního vnímání smyslového, je vlastně také stále dekadentem [...]. A pro ty je příznačným obraz. Ne pro nás.*

Je přirozeno, že nová poezie, která se zabývá v první řadě člověkem, je aktivnější než reflexivně popisná předchozí. Nebylo dada vyvrcholením lartpouarlartismu? Děj není slabším vyjadřovatelem duchovní moudrosti než obraz. Nechci poukazovati na vnější epizaci nového umění. Bylo by příliš vnějším důsledkem, kdyby došlo jenom k té.

*Jde však o vnitřní epizaci, o zdůraznění duchovního děje v každé básničce.*¹⁵¹³

Můžeme tak zde pozorovat několik zajímavých momentů: předně jde snad o jediný případ, kdy Kalista ztotožňuje Neumannův civilismus s expresionismem, což je však bezesporu spojením dosti násilným. Zároveň pak Kalistovi jeho nahlížení na moderní umění optikou užívání básnického obrazu umožňuje jednoduše odsoudit jednotlivé umělecké proudy od dekadence přes symbolismus až k futurismu či dada. Ve vztahu k budoucímu umění Kalista poukazuje především na význam kategorie „vnitřního děje“, již však paradoxně možná znovu míří k symbolu a symbolizaci, vůči nimž se v úvodu vymezoval.

Jako nejzřetelnější ukázkou kýženého budoucího umění přitom Kalista opakovaně používá nejnovější tvorbu Wolkerovu, tj. nejmladší vrstvu jeho debutové sbírky a zejména báseň „Kázání na hoře“ z pozdější *Těžké hodiny*. Wolkerova *Hosta do domu* vnímá Kalista jako zatím jeden z nejdůležitějších kroků soudobé mladé poezie a zároveň i jakýsi zlom pro její budoucí vývoj: *„Myslím si teď, že nejde už jen v knížce o zlom mezi věcí a člověkem, obrazem a dějem, reflexivně popisnou a aktivizující poezií. Myslím si, že je tu nutno viděti skutečně zlom dvou světů. Je to nejkrásnější příchod k novému světu.*“¹⁵¹⁴ Můžeme tu tak stále pozorovat zřetelný Kalistův zájem na přítelově tvorbě a dokonce i to, že Kalista již v létě

¹⁵¹² Dopis dle zmínky v něm obsažené Kalista psal ve stejný den jako dopis Wolkerovi, lze jej tedy datovat 7. srpnem 1921.

¹⁵¹³ J. Knap Z. Kalistovi, [mezi 6. a 13. srpnem 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 408.

¹⁵¹⁴ Z. Kalista J. Wolkerovi, 7. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 126–127.

1921 vnímá Wolkeru za určující básnický zjev své generace, což je ve zřetelné asymetrii s Wolkerovým vztahem ke Kalistovi, zejména nahlížíme-li jej událostmi podzimu 1921.

Mnohem závažnější pramen však pro nás představují následující pasáže, v nichž se Kalista snaží nově konceptualizovat estetické vnímání skutečnosti – odmítá přitom návaznost jak na symbolistické zdůrazňování role obrazu v poezii, tak nechce ulpívat ani na básnické formě. Opíraje se o soudobé výtvarné umění – mimochodem tu na podporu svých tezí uvádí devětsilské oblíbence, jako byli Henri Rousseau či Paul Klee –, pokouší se Kalista podobně jako ve svém píseckém proslovu klást důraz na duchovní stránku reality: *„Nám nepůjde o obraz. Tím bychom došli nazpět. Obraz a symbol jsou si velmi blízko. Futurismus povstal v poezii ze symbolismu. Zdůrazňování obrazového v poezii nevedlo by k okraji, kde je nutno pokračovati, nýbrž k okraji, kde skončila předchozí epocha: couvnutí zpět.*

Nejde o formu, kterou se nějaká moudrost vyjádří, nýbrž o duchovní praeveniens této moudrosti: o záření duchovních hodnot, z něhož tato moudrost vyplývá. Porovnej obrazy Cézannovy (postimpresionismus, expresionismus) a obrazy Rousseauovy, dnešní malířství, sem částečně patří i Dérain, Paul Klee, infantilisté atd. Nelze je odtrhovat od sebe, jak to dělá Teige. Ale je nutno učit se z toho vývoje tam, kde sami jsme na scestí, resp. rozcestí.“¹⁵¹⁵

Podobné prostředky jako výtvarné umění by dle Kalisty měla využívat i literatura. Nesměle se v této souvislosti pokouší zformulovat teoretická východiska naivisticko-primitivistické poezie, především pak když zdůrazňuje zesílený duchovní význam jednoduchých, prostých obrazů: *„Bude to umění, jež jsi nejkrásněji napsal ve svém Kázání na hoře. Nejde nám o vystupňovanou originálnost obrazu. To vede v podstatě až k dekadenci. Jde o prozáření duchovního smyslu nového prostým, zcela prostým obrazem. Obrazů nebudeme hledati, stejně jako malíř tohoto nového umění nebude už malovati romantické, nápadné a individuálně krásné a charakteristické obrazy zřícenin apod., nýbrž motivy nejprostší: ovečky, zátiší atd. Jsem zvědav, Jiří, co tomu řekneš. [...] Nahrazování představových seskupení dějem, přehnaní určitých vidových vjemů [...], jež přinesl expresionism (a v naprostém nepochopení pí P. H.¹⁵¹⁶ nazývá ‚z pohodlnělou představivostí‘, zatímco jde tu o představivost zvýšenou.“¹⁵¹⁷*

V přípise k témuž dopisu Kalista ještě zpřesňuje své pojetí „dějovosti“ v nové poezii: *„A ještě něco k tomu, co jsem mluvil o aktivizaci, o ději v novém umění. Abys mi rozuměl: nejde o dějovost vnější, o epičnost, jde o to, aby báseň měla duchovou dějovost, aby nebyla*

¹⁵¹⁵ Tamtéž.

¹⁵¹⁶ Ke Kalistovým polemikám s kritikami M. Pujmanové-Hennerové srov. podrobněji zde s. 581–585.

¹⁵¹⁷ Z. Kalista J. Wolkerovi, 7. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 126–127.

*jen buď impresí, nebo konstrukcí stavby obrazové. Aby nebyla jen něčím smysly kontrolovatelným, nýbrž vedle toho určitým impulsem vnitřního dění. Je jasno?*¹⁵¹⁸

Všimněme si přitom především pojmu aktivity/aktivizace. Právě ten byl v Kalistově rodícím se estetickém konceptu jedním z ústředních, jak napovídá i plánovaný název později nedopsané eseje „Problém aktivity“, kterou Kalista v této době připravuje.¹⁵¹⁹

Snad ještě obsáhleji než do korespondence s Wolkerem pronikají Kalistovy estetické rozvahy o funkci obrazu v moderní poezii i do jeho letních dopisů A. M. Píšovi. Ten se s Kalistovým nazíráním na obraz jako prostředek k vyjádření duchovního děje víceméně shoduje. Zároveň však oproti Kalistovu konceptu vyzdvihuje dva jiné momenty. Priorita obrazu v nové poezii nesmí dle Píši být absolutní. Jako hlavní regulativ proto vytýká nutnost usouvztažnění textu básně ke „konkrétní realitě dneška“: „Mohu souhlasiti v zásadě s Tebou. Neproklamuji apriornost obrazu. [...] O obraz mi šlo ještě v Nesroz. svatém. Ale opustil jsem tuto cestu, protože organicky opustiti jsem ji musil. Poznáš to ostatně i na Pokušení poutníkův, že nejde zde již o obraz, ale o duchovní děj v člověku. Ale nelze a nesmí se směřovati k absolutnímu osamostatnění toho děje v člověku. To bychom nezbytně došli k náladě a bůh sám ví kam ještě. A to by byl hrob. Jde zde dle mého mínění o duchovní děj v určitém vztahu ke konkrétní, typické skutečnosti dneška. A dokud jde o vztah, nelze mluvit o zavržení obrazu. Vím, že o něm nemluvíš. Ale také nesmí býti ani zanedbáván. Obávám se, aby úmyslné oprostění obrazu a omezení jeho na určitou oblast nevedlo právě tam, odkud chceš vyjít: k symbolismu a ještě hůře: k dekorativnosti.

*Myslím také, že snáze bychom se dorozuměli, kdybychom místo o ději mluvili o výpravnosti, o prvku jejím. Místo obrazů, souřadného jich kladení, jež mělo vyvolávat pohyb a státi se mezníky děje, užijeme nyní skutečného výpravného vlákna, na něž čas od času navlékneme obraz ne jako úmyslnost, ale jako nutnost.*¹⁵²⁰

K rozvahám o funkci básnického obrazu se Píša ještě vrací v následujícím dopise a jen v něm zesiluje své námitky vůči jejímu jednostrannému zdůrazňování ze strany Z. Kalisty. Obává se totiž sílicí dekorativnosti takovéto poezie.¹⁵²¹ Jako protiváhu tomuto nebezpečí znovu staví potřebu zakotvení básně v žité přítomnosti, přičemž se zřetelně hlásí k návaznosti na civilní poezii Neumannovu a předjímá svou cestu k proletářské poezii: „Jedinou výhradu

¹⁵¹⁸ Tamtéž, s. 129.

¹⁵¹⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [závěr srpna 1921; Milý Toníku! Tentokrátě Tě alespoň zahanbím rychlostí svého dopisu...], s. [1–2].

¹⁵²⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [po 7. srpnu 1921; dopis č. 60], s. [3].

¹⁵²¹ Dekorativnost jako hlavní nebezpečí Kalistova básnického vývoje ostatně Píša zmiňuje již v dopise Wolkerovi z května 1921 (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, 23. května 1921, s. [3]; inv. č. VI/746.).

však mám: psal jsi, že poesie bude užívatí obrazů nejprostších jako anděla např. květiny a podobně.¹⁵²² Právě u těchto obrazů bojím se, aby nevedly k dekorativnosti. Myslím, že bylo lépe, aby obraz vzat byl z přítomné skutečnosti; abychom užili obrazového bohatství, jež nastřádala civilní poesie, dobytí pro poesii světa zcela nového, z něhož ani dnešní poesie nemůže a nesmí utéci, jak by to chtěl Devětsil, resp. jeho teoretický mluvčí. Samozřejmě, že tím nemíním ztotožňovati dnešní poesii s civilní v tvárné metodě nebo v technice obrazu. To jsou dvě noty velmi si vzdálené: naše a cesta civilní poesie.¹⁵²³

Kalista v následné reakci vnímá Pišovy názory jako neujasněné a vytýká mu příliš jednostranné zdůrazňování role obrazu v moderní poezii. Pro Kalistu totiž básnický obraz představuje údajně jen jeden a nikoliv jediný prostředek k vyvolání vnitřního děje. Zároveň také odmítá Pišův důraz na ukotvení poezie v žité skutečnosti i přítelovy obavy z nebezpečí dekorativnosti: „V Tvé výhradě, kterou mi kladeš k mým názorům, je cosi silně nebezpečného. A je tu do jisté míry neujasněnost. Ty jsi se dosud nedostal plně z kruhu, ze začarovaného kruhu obrazu. Mluvíš o dekorativnosti. Divím se: za situace, kde já říkám, že obraz je pouze jedním z prostředků k tomu, abychom vyvolali určitý vnitřní děj (vyvolali je ovšem expresionisticky současné, nikoli posteriorní impresionisticky), je přece podobná výtká nemožná, protože vychází z apriornosti obrazové. Apriornost obrazovou zavrhuji. – A druhá Tvá výhrada, týkající se seskutečnění obrazu, není také oprávněna. Neřekl jsem nic, co by mluvilo proti ní, ale také za žádnou cenu nepřijmu ji za pravidlo. A zase řeknu, že tato výhrada stejně jako předešlá je zaviněna utkvělostí v kruhu obrazu. – O tom si více povíme ústně.“¹⁵²⁴

Pišovy námitky však v zásadě trvají: podobně jako Kalista jemu vytýká i on Kalistovi jistou nelogičnost a vnitřní rozpornost jeho vývodů: „Rád bych dnes řekl poslední slovo k naší debatě o obrazu. Tvoje diagnosa o mě zní, že se nalézám v začarovaném kruhu obrazu. Cítím sice, že to není dnes již pravda, že např. z mé dnešní tvorby apriornost obrazového zřetele u mě nedokážeš, ale vidím také zároveň, že ve svém tvrzení jsi nezviklatelný. A tedy zbývá už jen doslov: v posledním Tvém listě našel jsem Tě v postavení poněkud paradoxním. Praviš, že

¹⁵²² Podobně se Kalista o celé záležitosti rozepisuje i v souběžném dopise Knapovi: „Nejde nám o vystupřovanou originálnost obrazu. Volíme obraz prostý, neoriginelní: květinu, dům, anděla, okno atd. Ale jde o vnitřně dějové, aktivní záření, jež těmto obrazům dáme. [...] Jde o umění srdce.“ (srov. J. Knap Z. Kalistovi, [mezi 6. a 13. srpnem 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 408.).

¹⁵²³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [druhá polovina srpna 1921; dopis č. 61], s. [1].

¹⁵²⁴ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [závěr srpna 1921; Milý Toníku! Tentokrátě Tě alespoň zahanbím rychlostí svého dopisu...], s. [2].

„obraz je pouze jedním z prostředků (podtrhuji) k tomu, abychom vyvolali určitý děj‘. Prostředek zůstane prostředkem. [...] Říkáš o obrazu, že jím vyvoláváš určitý děj. Prosím, u koho je nyní apriornost obrazová. U Tebe, který máš obraz za vyvolavače, za buditele vnitřního děje, nebo u mě, který tvrdím, opíraje se o nynější tvůrčí praxi, že obraz je mi důsledkem, plodem, obrazem vnitřního děje. A zde přestává také jakákoli samoučelnost obrazu.

A ještě něco: mluvili jsme také o tom, že u Tebe tvoří celá báseň jediný obraz. Viz: Smutné jaro, Pokora atd. – zajisté. Ale jistě nemůžeš (a věřím, že také nechceš, z předpokladů a znaků vlastní tvorby vyvozovati zákon a potřebu širší. Ty vystačíš s jediným obrazem pro celou báseň, ježto zmíněné básně mají maximálně 20 veršů. Ale co bys činil, kdybys k vyslovení toho, co já jsem řekl Poutníkovým pokušením,¹⁵²⁵ potřeboval 100 veršů? Snad bys to dovedl říci mnohem stručněji dle svého zvyku, ale v tom vše spočívá, že já toho nedovedu; zde stojím u hranice tvůrčí jedinečnosti. Dosti —¹⁵²⁶

Není třeba pokoušet se rozetnout tuto korespondenční aporii, poněvadž zásadní argumenty obou stran se již nemění. I tato – byť nijak nepřátelská a konfrontační – polemika nám může doložit vznikající rozpory mezi Kalistou a Píšou. Zatímco Kalista na teoretické rovině v zásadě stále zůstává svým zdůrazňováním role básnického obrazu u naivistické „poetiky andělů“ a snaží se ji dát nějaký teoretický fundament (teze o vnitřním ději, důraz na „prosté“ obrazy), Píša výrazněji inklinuje k poezii zakotvené v soudobé společenské realitě a přílišnou koncentrací na roli básnického obrazu odmítá. I psychologicky se vztah obou mladíků mění, když po Wolkerovi svému „učiteli“ Kalistovi začíná odporovat i Píša, který se začíná stavět ke Kalistovým názorům kriticky a již nepřejímá bez výhrad každou jeho teoretickou tezi. Kalistovi samozřejmě toto oslabování vlastního vlivu na nejbližší literární souputníky, vůči nimž zatím stál jednoznačně v dominantním vztahu, nebylo příliš po chuti, obzvláště přihlédneme-li k tomu, že v létě 1921 prakticky ztratil možnost své teoretické vývody publikovat. Jeho teoretické koncepty od ledna 1921 víceméně zůstávaly jen na papíře a Kalista nikdy nebyl postaven před nutnost formulovat je do uzavřené podoby vhodné k publikaci. Význam Z. Kalisty jako teoretika tak v zásadě zůstával omezený na okruh jeho nejbližších přátel, s nimiž byl v osobním styku. Jak Wolker, tak Píša se však nejpozději v létě 1921 začínají vyvíjet odlišným směrem a společný pobyt v Praze na podzim 1921 ukáže tyto zatím jen pomalu se vynořující rozdíly mezi jednotlivými členy trojlístku v plné nahotě.

¹⁵²⁵ PÍŠA, A. M.: *Pozdravy*. Praha: Komunistické knihkupectví a nakladatelství, 1923, s. 7–10.

¹⁵²⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec srpna 1921; dopis č. 63], s. [4–5].

III. Rok 1921/1922

Období roku 1921/1922, vymezené zespona ustavujícím sjezdem Literární skupiny v Přerově v září 1921 a svrchu letními prázdninami 1922, kdy započíná Kalistovo „cestovatelské“ období, výrazně proměnilo síť literárních vazeb, v nichž se Zdeněk Kalista až dosud pohyboval. Svým způsobem můžeme tuto etapu vnímat jako dobu Kalistova ústupu ze slávy, protože mladý Kalista tehdy postupně ztrácel řadu vydotyých pozic a kontaktů, aniž by je zatím byl s to nahradit novými.

Vedle Teigova Devětsilu se začíná v této době zřetelně dostávat do popředí dění v nejmladší literatuře i nově ustavená Literární skupina. V prvních měsících po jejím ustavujícím sjezdu v ní hrají Wolker, Píša a Kalista poměrně výraznou roli. Na podzim 1921 se však čtyřlístek Kalista–Wolker–Píša–Kadlec zároveň definitivně rozkládá. Wolker i Píša totiž stále zřetelněji inklinují k ideologické a politicky angažované poezii a na této bázi se začínají výrazně sblížovat s Devětsilem, do nějž nakonec po dlouhých jednáních na jaře oficiálně 1922 přistupují. Rozpad čtyřlístku oslabí zároveň význam „pražské“ části Skupiny, v níž získává rozhodující roli tzv. brněnská šestka a jako programový mluvčí Skupiny se – zejména po polemice o expresionismus z ledna 1922 – prosadí František Götz, jehož názory však nejsou, zejména u nebrněnských členů spolku, přijímány jednohlasně a bez výhrad. Podobně i Devětsil prochází v zimě a na jaře 1922 složitým názorovým zráním – původní Teigeho nezpochybnitelná hegemonie, pokud jde o otázky programové a teoretické, je zejména po Wolkerově přednášce „Proletářské umění“ z března 1922 dočasně oslabena. Následné názorové pnutí mezi dvojicí Wolker–Píša na straně jedné a původními členy Devětsilu na straně druhé vede nakonec v závěru roku 1922 k vystoupení obou dřívějších Kalistových přátel z Teigeho spolku.

Složitá a proměnlivá síť osobních vazeb však charakterizuje nejen dění uvnitř jednotlivých spolků, ale i vztahy mezi nimi. Jako spojující prvek se v zimě 1922 ukazuje především Jiří Wolker, který byl paralelně členem obou sdružení. Vzájemné spolupráci, zejména na časopisu *Host*, jsou zároveň z různých důvodů nakloněny i neformální hlavy obou seskupení – K. Teige a F. Götz. Tato „křehká koalice“ však vydrží v zásadě jen krátký čas na přelomu zimy a jara 1922. Před prázdninami 1922 už totiž znovu narážíme na nové kolo vzájemných pŕetek a polemik, jejichž hlavní fáze na podzim 1922 však měla ještě teprve přijít.

Zdeněk Kalista po rozchodu s Wolkerem a Píšou zůstává v literární Praze prakticky osamocen a – snad s určitou výjimkou K. Biebla a A. Ráže – bez výraznějších literárních spojenců. Souběžně se mu nedaří získat ani výraznější vliv na dění v Literární skupině: počátkem roku 1922 se stahuje z pozice člena neformální pražské redakce *Hosta* a koncem zimy dokonce na protest proti spolupráci Skupiny s Wolkerem a Devětsilem do *Hosta* odmítne na čas přispívat vůbec.

Kalistovu pozici nijak zásadně nevylepší ani opožděné vydání jeho debutové sbírky *Ráj srdce* v březnu 1922. Sbírka sice byla dobovou literární kritikou přijata v zásadě kladně, avšak paradoxně právě u Kalistových generačních souputníků se dočkala jen poměrně vlažné odezvy. V závěru jara se pak Kalistův zájem začíná dočasně obracet jinam: v červnu odjíždí na studentskou exkurzi do Bavorska a následně podniká svou první velkou cestu na jih Evropy. Zájem o cestování a poznávání zahraničí se do dalších měsíců stane jedním z hlavních úběžníků Kalistových zájmů.

III. 1. Čas

V roce 1921/1922 se rozhodující těžiště dění v mladé literární generaci začíná zřetelně přesouvat od jednotlivých, více či méně nahodilých událostí směrem dovnitř jednotlivých generačních spolků, které se začínají stále zřetelněji ovlivňovat i navzájem. Dostáváme se totiž do období, kdy „generace roku 1900“ stabilizuje své pozice a začíná formulovat své první programy a manifesty. Jednotliví autoři zároveň většinou nejpozději právě během roku 1921/1922 vydávají své první knihy a snaží se jejich prostřednictvím sledovat i své vlastní cíle. Je tak poměrně složité, ba nemožné z tohoto rámce separovat jednotlivé izolované okamžiky: některé momenty proto pojednáme v tomto oddílu, jiné pak podrobněji v souvislosti s rozbory vnitřního vývoje jednotlivých spolků či proměn Kalistova postoje k jeho jednotlivým generačním vrstevníkům.

Výrazným mezníkem při formování nejmladší poválečné literární generace se bezesporu stal ustavující sjezd Literární skupiny v Přerově v září 1921. Zásadou agilních mladých moravských spisovatelů se dění v nejmladší literatuře zřetelně decentralizuje a situace na Moravě začíná být důležitým faktorem dění celorepublikového. Literární skupina totiž v této době neznamená jen regionální sdružení, jako které byla původně založena. Členy

spolku se totiž hned v prvních dnech po ustavujícím sjezdu stávají mj. i členové čtyřlístku a další autoři bez nějakého hmatatelného poměru k Moravě.

Na počátek října 1921 plánoval Jiří Wolker uspořádat v Prostějově recitační večer. Po intenzivním prázdninovém sblížení s prostějovskou buňkou KSC přejal organizační záštitu nad celou akcí místní Proletkult a celá akce se nakonec konala 10. října. Jako hlavní řečník na něm vystoupil Zdeněk Kalista, jehož projev však zřejmě ne zcela naplnil Wolkerovy představy o důrazu na politické vyznění celé akce. Právě rostoucí Wolkerova inklinace ke komunismu, pronikající i do jeho původní tvorby, s níž se Kalista nikdy neztotožnil, dále posílila osobní rozpory mezi oběma mladíky a jejich přátelství se na podzim 1921 za obnoveného spolubydlení v Praze na Celné definitivně rozpadá. Zřetelným výrazem Wolkerova rozchodu s Kalistou se pak mj. stane často citovaný epigram „Napomenutí mladým básníkům“.¹⁵²⁷

Wolkerovu cestu k ideologicky angažovanému umění bude souběžně sledovat i A. M. Píša, jehož pouta s Kalistou se na podzim 1921 také začnou zřetelně rozvolňovat. Ač měli všichni tři členové trojlístku společně tvořit pražskou redakci *Hosta*, vypraví společně jen prosincové číslo časopisu. Pro spory o redakční záležitosti se pak Kalista členství v pražské redakci *Hosta* vzdá. Wolker s Píšou se navíc paralelně na bázi komunismu začínají sblížovat s Devětsilem, s jehož členy vyjednávají již od prosince 1921 o svém přistoupení. Kalista o těchto aktivitách svých přátel zatím nic neví a své snahy napřimuje především vydání své již několikrát odložené debutové sbírky *Ráj srdce*.

Dynamizujícím faktorem literárního dění se na počátku roku 1922 ukáže známá polemika F. Götze a K. Teiga o expresionismus, která znamená první výrazný otevřený střet obou generačních uskupení. Jedním z jejích vedlejších důsledků se stává Píšovo vystoupení z Literární skupiny. Nejpozději v souvislosti s ním se o chystaném vstupu Píši a Wolkeru do Devětsilu dozvídá i Z. Kalista a jeho prostřednictvím i brněnská část spolku.

Kalista tento krok svých blízkých přátel vnímal velmi osobně a jeho zklamání se jen zesílilo Wolkerovým přestěhováním k Teigemu koncem února 1922. Wolkerův projev „Proletářské umění“, přednášený v březnu 1922 už jménem Devětsilu, pak rozchod obou přátel jen podtrhne. Nemilým překvapením se posléze pro Kalistu stává postoj brněnské šestky, zejména Götzův, k těmto událostem. Götz byl totiž i přes Wolkerův a Píšův vstup do Devětsilu s nimi nadále ochoten spolupracovat na *Hostu* a dokonce se – pravděpodobně za

¹⁵²⁷ K tomuto epigramu a jeho dopadu na vzájemný poměr Kalisty a Wolkeru srovnej blíže s. 507–510.

Wolkerova přispění – v únoru 1922 dohodl na spolupráci na časopise i s Karlem Teigem a Devětsilem vůbec.

V reakci na tyto události Kalista pozastavuje svou účast na *Hostu* a ze spolkového dění se na jaře 1922 prakticky stahuje. V druhé polovině března pak konečně vychází jeho debutová básnická sbírka *Ráj srdce*, jejíž vydání se mu po mnoha peripetiích nakonec podařilo prosadit u nově založeného nakladatelství V. Petra a K. Tvrdeho. Sbírka se dočkala poměrně velkého zájmu i poměrně vlídného přijetí u soudobé kritiky, Kalistovi vrstevníci (Wolker, Piša, Knap, z části i Götz) se však netajili svými výhradami. Prázdniny 1922 pak obrátí Kalistovu pozornost načas k cestování – po návštěvě Bavorska s vysokoškolskou exkurzí v červnu 1922 se v červenci 1922 Kalista rozjíždí na svou první velkou zahraniční cestu, během níž navštíví Rakousko a zejména země bývalé Jugoslávie – Slovinsko, Chorvatsko a Bosnu a Hercegovinu. Intenzivní prožitek ciziny a dalek, který v něm tato i předchozí cesta zanechaly, se měl záhy promítnout i do jeho původní literární tvorby.

Ustavující sjezd Literární skupiny, spor s Pišou a proměny ve čtyřlístku (září 1921)

Ač se Zdeněk Kalista v průběhu září 1921 prakticky nepohnul z Benátek, patřil tento měsíc po klidnějším období v závěru jara a po tichu prázdninových měsíců znovu k těm velmi nabitým událostmi a zvraty, které měly v mnohém předznamenat vývoj Kalistových osudů prakticky až do konce roku 1921.

Počátkem září utrpěla několik významných zásahů Kalistova pozice v mladé literatuře. Jeho osobně asi nejvíce zasáhla zpráva o problémech Borového nakladatelství a definitivní pád naděje vydat zde svou debutovou sbírku *Ráj srdce*, pro Kalistu o to horší, že nejen ztratil možnost debutovat pod touto prestižní značkou (z mladých u Borového debutoval v zásadě jen F. Němec),¹⁵²⁸ ale především, že se vydání jeho sbírky, k vydání připravené již v listopadu 1920, resp. v průběhu dubna 1921, mělo znovu významně odložit. Perfekcionisticky založený Kalista u vědomí relativního dostatku volného času o prázdninových měsících sbírku znovu upravoval a dopilovával – v závěru září připravil její další, a nejspíše již definitivní redakci.

¹⁵²⁸ Svou básnickou prvotinu *Cizí město* (1920) zde vydal ještě Ladislav Vladyka, šéfredaktor *Orfea*, který však byl ročník 1893 a časopisecky debutoval ještě před první válkou, a Richard Broj tu otiskl sbírku *Podivné jitro* (1921). Broj však vydal již roku 1918 soubor próz *Ohnivá mračna*.

To však zdaleka neznamená, že by se jeho prázdninové tvůrčí aktivity omezily jen na doladování *Ráje srdce*. V klidu domova, kde měl Kalista konečně čas na soustředěnější tvůrčí práci, začíná vznikat jeho sbírka druhá – zatím pod názvem *O boji chudých*, z níž se stanou pozdější *Zápasníci*.¹⁵²⁹ Intenzivně Kalista pracuje i na svém velkém projektu dramatickém, hře *Loupežníci a městečko*, kterou připravoval již minimálně od Vánoc 1920 – počátkem srpna je dokonce prohlašuje za hotové.¹⁵³⁰

Zvýšenou pozornost Kalista věnoval i svým překladům, zejména prací ústřední trojice literárních vzorů svých počátků – Ivana Golla, Charlese Vildraca a Georgese Duhamela: „*Také svým překladům z Duhamela jsem dal definitivní podobu, doufaje, že se mi podaří nalézt nakladatele, který by vydal celé Compagnons, jak jsem je přeložil. Už od jara jsem měl pro tyto překlady – stejně jako pro překlady z básní Charlese Vildraca – osobní autorizaci obou básníků,*¹⁵³¹ *se kterými jsem vstoupil v korespondenční styk. A nově jsem začal překládati některé básnické prózy i verše Ivana Golla.*“¹⁵³² Vedle nich se však věnuje i dalším moderním autorům, zejména pak „*postapollinaireovskému básnictví francouzskému, z něhož jsem začal překládati další jména: Paula Dermée, Vincenta Huidobro, Blaise Cendrarse, Tristana Tzaru, Maxe Jacoba, Marcela Sauvage, Pierra Reverdyho, P. A. Birota, Jeana Cocteaua a jiné.*“¹⁵³³

O vnitřním Kalistově rozpoložení ze závěru léta máme jen minimum zpráv. Jak bude ještě rozebráno jinde, dopisy Wolkerovi, byť velmi hojné, se v průběhu léta točí především okolo aktuálních problémů literárního života než vnitřních osudů obou mladíků, podobně se osobní momenty poněkud vytrácejí i z korespondence Kalisty s A. M. Píšou – s ním měl navíc Kalista vhodnou příležitost probrat tyto záležitosti osobně během jejich společné prázdninové cesty po Krkonoších. Zůstáváme tak odkázáni na Kalistovy vzpomínkové práce. V nich Kalista pro svůj vnitřní život o prázdninách 1921 zdůrazňuje zejména úplné uzavření se doma bez jakýchkoli kontaktů s prostředím rodného městečka. Na jedinou dílčí stopu o Kalistově světonázoru z léta 1921 v pramenech přímo z dané doby narážíme v dopise J. Beráka Z. Kalistovi z 30. srpna 1921. Tady Berák, po propuštění z vězení procházející

¹⁵²⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 648. Ke genezi *Zápasníků* souvisleji viz zde na s. 742–745,

¹⁵³⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [1. srpna 1921; Můj milý Toníku! Ty se mi omlouváš...], s. [3].

¹⁵³¹ Tady Kalista zřejmě poněkud zkresluje skutečnost, neboť oba básníci jej v celé záležitosti jen odkázali na svého nakladatele Gallimarda. K reflexi unanimistů u nejmladších srovnej zde s. 372–383.

¹⁵³² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 648.

¹⁵³³ Tamtéž, s. 649. Překlady děl těchto autorů Kalista pro změnu publikoval až počátkem roku 1923 v tzv. francouzském čísle *Hosta* (srov. zde s. 760–765.). Zda z nich překládal již roku 1921, nemůžeme z dochovaných pramenů potvrdit.

zpětnou konverzí ke katolicismu, ke Kalistovým názorům na náboženství a komunismus, probíraným v předchozí korespondenci, poznamenává: „*Plně souhlasím s Tebou v tom, že kladeš důraz na náboženství u nás. Ano, náboženství je nám nutně třeba a mravnosti, většího zdůraznění stránky duševní než hmotné, jak bohužel jeví se dnes ve všech našich stranách socialistických [...]. A zvláště jako správnou podtrhávám Tvoji větu: hnutí stalo se příliš politickou stranou nežli prvkem, elementem.*“¹⁵³⁴

Na rozdíl od prázdnin 1920 totiž po vzniku KSČ údajně došlo k utlumení aktivit benátské sociálnědemokratické strany, která se dlouho nemohla rozhodnout, přikloní-li se k levici či pravici, čímž zároveň padla možnost navázat na kulturněpolitické aktivity z loňska (inscenaci *Krkavců* aj.). Kalista proto omezil své styky s vnějším okolím a takto izolován napjal své síly k vlastní tvůrčí práci. Tato situace údajně vedla k posílení jeho introvertnosti a k novému ponoření se do svých vnitřních problémů: „*Navenek se ovšem nic nebo skoro nic nezměnilo. [...] Psal jsem jako přesvědčený komunista. [...]. Ale uvnitř se ve mně rozlézaly nepozorovaně jakési rozpaky – nade mnou samým. Cítil jsem, že jsem ztratil nějaké souvislosti. [...] Cítil jsem, že báseň – ať chci, nebo nechci – stává se mi především zrcadlem, které obráží vlastní moje rysy: moje chvění citová, moje krize, moje bolesti a moje uspokojení. [...] V mém nitru se opravdu rozpoutal zápas, kterého jsem dotud v takové míře nepoznal: zápas o sebe sama.*“¹⁵³⁵ Podobně Kalista traktuje se prázdniny 1921 i ve své pozdní „neapolské“ studii *Jiří Wolker*¹⁵³⁶ a snad tak lze jeho vzpomínky v tomto ohledu zpětně vnímat jako víceméně věrohodné, byť v korespondenci tento vnitřní svár – i narozdíl od paralelně prožívané „těžké hodiny“ Wolkerovy či Píšových obav z přechodu do Prahy – Kalista akcentuje jen velmi omezeně.

Tak jako tak se však názorové cesty i literární pozice J. Wolker a postupně i A. M. Píši začínají právě v průběhu letních prázdnin od té Kalistovy stále zřetelněji oddělovat: oba Kalistovi přátelé v průběhu prázdnin vydali své básnické prvotiny a zejména Wolkerovu *Hostu do domu* se záhy dostalo dosti kladného přijetí od dobové kritiky. Píša si zase získal uznání jako výrazný literární kritik mladé generace a S. K. Neumann se jej snažil získat pro nově vznikající časopis *Proletkult*, který měl sledovat kulturní dění z pozice stejnojmenné kulturní organizace komunistické strany.

Snad ještě výrazněji než Píša se aktivnímu stranickému životu během prázdnin v Prostějově přiblížil J. Wolker. Pod vlivem svých středoškolských profesorů vstoupil do

¹⁵³⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 30. srpna 1921, s. [2].

¹⁵³⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 652–653.

¹⁵³⁶ Týž: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 29.

místní KSČ a pokoušel se podepřít její snahy na poli kulturním organizací literárního večera, o němž ještě bude řeč v dalším. Jak Wolker, tak Piša se začínají stále zřetelněji stavět na pozici ideologicky angažovaného umění, v němž zároveň podtrhují jako rozhodující jeho aktuální politickou dimenzi.¹⁵³⁷ Zatím stále velmi nenápadně se tak začíná vynořovat rozpor, kvůli němuž se záhy celý trojlístek rozejde, a to odlišný názor Kalisty na jedné a Piši s Wolkerem na druhé straně k možnosti umění jako prostředku aktivního politického boje. Wolker s Pišou na tuto otázku odpoví kladně a jejich cesta se tak bude rychle ubírat směrem k tzv. proletářskému umění, Kalista naopak politickou angažovanost své tvorby odmítne a po určitém tápání nakonec zamíří směrem k formálním a motivickým výbojům poetismu a exotismu. V září 1921 se však tento rozpor, zejména pro Z. Kalistu, ukrývá hluboko pod povrchem aktuálně prožívaných událostí.

Po srpnovém pádu *Orfea* totiž Kalista v září znovu oživuje ideu almanachu jako určité náhradní publikační platformy za ztracený časopis. Tato možnost je však záhy převálcována a odsunuta do pozadí rychlým vývojem událostí okolo vznikající Literární skupiny a jejího chystaného časopisu.¹⁵³⁸ Trojlístek zřejmě původně nepřipisoval možnosti spolupráce s moravskou literární mládeží větší význam a zajímavá pro jeho členy byla v zásadě jen nabídka přispívat do spolkového časopisu, který by poněkud rozšířil jejich publikační možnosti, byť svůj vstup do Literární skupiny společně korespondenčně detailně probíral a koordinoval. V dalším textu ale ještě bude ukázáno, že trojlístek jako druhé krystalizační jádro Literární skupiny záhy přestal fungovat.

Druhým výrazným tématem zářijové korespondence, zejména Kalisty s Wolkerem, se stal recitační večer v Prostějově, déle připravovaná akce, kterou se chtěl J. Wolker uvést kulturní veřejnosti svého rodného města.¹⁵³⁹ Do korespondence Kalisty s Pišou zase v září 1921 – snad poprvé výrazněji – pronikly osobní rozpory.¹⁵⁴⁰ Na Kalistovu žádost o vzájemnou koordinaci svých programových textů odpověděl Piša odmítavě a zároveň Kalistovi opět popřel existenci společné literární skupiny, jež by se v zásadě kryla se členy trojlístečku. Jednoznačně významnější než propuknuvší a ve svých důsledcích až scholastická debata o tom, zda trio Kalista–Wolker–Piša tvoří skupinu či ne, však byl Pišův bilanční text o

¹⁵³⁷ Srov. průběžné zmínky k tomuto tématu v jejich vzájemné korespondenci z letních prázdnin. Detailněji zde na s. 503–505.

¹⁵³⁸ K otázce vzniku Literární skupiny srov. zde na s. 204–214.

¹⁵³⁹ K recitačnímu večeru v Prostějově srov. zde s. 400–413.

¹⁵⁴⁰ Srov. detailně zde na s. 276–278.

situaci nejmladší české poezie nazvaný „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“,¹⁵⁴¹ který vyšel v závěru září v Neumannově *Červnu*. V něm se Píša vyrovnává s probíhajícími diskusemi mezi členy Devětsilu a S. K. Neumannem o interpretaci vývoje české literatury posledního desetiletí a zároveň se ze svého pohledu snaží definovat její úkoly pro nejbližší budoucnost. Z pozice kompromisní třetí cesty zřejmě Píša dosti přispěje k dočasnému sblížení Neumanna s Devětsilem v době vzniku Proletkultu a zároveň si tak svým způsobem připraví cestu ke svému vstupu do Devětsilu na počátku roku 1922.

Ze zpětného pohledu se tak právě září 1921 jeví jako výrazná křižovatka ve vývoji nejmladší české poválečné literatury: jako nový silný element se vynořuje Literární skupina, která se záhy stane – domnívám se a doufám ještě v dalším textu ukážu¹⁵⁴² – spíše alternativním centrem pro formování mladé generace než cíleným ideovým protihráčem Devětsilu, jak bývá s oblibou líčena v literárněhistorických příručkách. Spolu se založením Literární skupiny vzniká i její časopis *Host* – možná vůbec nejvýraznější generační periodikum autorů „generace L. P. 1900“. Paralelně se však proměňuje i cesta Wolkerova a Píšova, kteří se čím dál tím zřetelněji probíjejí k proletářské literatuře.

Zdeněk Kalista se pod tíhou těchto dějů začíná dostávat do určité defenzivy – vedle čekání na svůj knižní debut především ztrácí svou pozici redaktora některého z generačních periodik, kterou se mu dařilo v průběhu posledního roku držet. Byť se záhy pokusí prosadit se do vedení *Hosta*, budou tyto jeho snahy úspěšné v zásadě prozatím jen při redigování jednoho jediného čísla. To však již poněkud předbíháme do událostí následujících měsíců, kdy Kalistova hvězda na literárním nebi po rychlém vzestupu v závěru roku 1920 prožívá poměrně strmý a trpký pád.

Recitační večer v Prostějově – první plány

Jakousi předzvěstí událostí z podzimu 1921, zejména pak proměn vzájemných poměrů uvnitř „čtyřlístku“, se stal recitační večer, který počátkem října 1921 plánoval v Prostějově uspořádat Jirí Wolker. Po dlouhé době se zde měli sejít všichni členové čtyřlístku, avšak nakonec se této akce nezúčastnil A. M. Píša. Po několika měsících se tu tak po jarní roztržce konečně osobně sešli alespoň Kalista s Wolkerem, které doplnil i S. Kadlec. Společné setkání

¹⁵⁴¹ PÍŠA, A. M.: K orientaci nejmladších tvůrčích snah. *Červen* 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 287–290; č. 22, 13. 10., s. 304–306 a č. 23, 27. 10., s. 320–322; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 176–193.

¹⁵⁴² K fungování Literární skupiny v roce 1921/1922 srovnej porůznu zde, zejména s. 437–475.

v Prostějově však výrazně rozkrylo nejen nově vzniknuvší rozdíly v osobním i uměleckém vývoji obou mladíků, ale i ty starší, které se snad optikou korespondence z letních prázdnin mohly zdát zažehnané. Ve výsledku se tak prostějovské setkání stalo po sporu o „Svatý Kopeček“ spíše než projevem pokračujícího vzájemného přátelství a spolupráce dalším klíčovým momentem vzájemného rozchodu Zdeňka Kalisty a Jiřího Wolkeru.

Plán celé akce uzrával ve Wolkerovi už za jeho jarního pobytu doma. Snad první zmínku o recitačním večeru zachytáváme již v jeho dopise Kadlecovi z 29. března 1921: *„Píša a Kalista chtějí udělati si o prázdninách výlet na Macochu. Stavili by se potom u mě, kde bychom stanovili generální sjezd naší čtyřdohody. Neškodilo by, když už bychom se tak pěkně sešli, – uspořádat v Prostějově recitační večer nového, resp. mladého umění. Doufám, že bysi [sic!] vzal zase recitaci na sebe, zrovna jako Kalista informační předcházející přednášku.“*¹⁵⁴³

Na jaře 1921 sice o tomto Wolkerovu plánu nenalzáme žádnou zmínku ani v jeho dopisech Kalistovi, ani v listech Píšovi, avšak lze předpokládat, že minimálně Kalistu a možná i Píšu Wolker se svým nápadem seznámil ústně. Po květnovém rozporu s Kalistou nalzáme drobnou zmínku o celé akci alespoň v jeho dopise matce, shodou okolností v tomtéž, v němž jí referuje o hádce se svým spolubydlícím: *„Zprávu z Klubu přátel umění jsem dostal. Odpovím, až co ještě řekne mi Kalista. [...] On má totiž mít proslov. Raději bych ale, aby to byl Píša.“*¹⁵⁴⁴ Možná už v květnu 1921 tak můžeme pozorovat začátek Wolkerova preferování Píši oproti Kalistovi. Též dle Kalistova *Kamaráda Wolkeru* byla celá akce smluvena *„ještě před prázdninami“*¹⁵⁴⁵ a Kalista tak se svou účastí v Prostějově počítal dlouho dopředu.

Na jaře Wolker zřejmě ještě zamýšlel celou akci pojmout širěji a recitační večery dokonce plánoval uspořádat dva, zatím bez detailnějšího odlišení. Ve svém prvním prázdninovém dopise pak Wolker nabádá Kalistu, aby celou věc detailněji projednal s Píšou během jejich červencové společné prázdninové cesty: *„Představuji si, že by jsi [sic!] Ty mohl míti programový výklad v Národním domě a Píša v Dělnickém. Dělán ted' už tomu silnou propagandu. Ale je to tu bahno, – voda hrozně stojatá. Uvidíme!“*¹⁵⁴⁶

Pro budoucí vývoj je důležité poznamenat, že A. M. Píša, který se pro takovýto podnik necítil být dobrým řečníkem, se k celé akci od počátku stavěl dost skepticky. Wolkerovi svou

¹⁵⁴³ J. Wolker S. Kadlecovi, 26. března 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 371.

¹⁵⁴⁴ J. Wolker matce, 17. května 1921; citováno dle téhož, s. 90–91.

¹⁵⁴⁵ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 50.

¹⁵⁴⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, 15. července 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 121.

účast velmi rozmlouval již ve svém dopise z konce července, kdy mu Wolker celý plán – v korespondenci poprvé – nastínil: „*Budu mluvit zcela upřímně, jak je mým zvykem. Přednáším nerad, s nechutí vnitřní, spíše z vnější závaznosti. Přednášel-li bych, tož přednášel bych jen kvůli Tobě.*“¹⁵⁴⁷ Nadto se Píšovi dvě souběžné akce zdály příliš a za vhodnější řečníky považoval Kalistu či Horu. Píša sám přitom již kladl značný důraz na politické momenty a byl ochoten mluvit jen před komunistickým publikem, ne „*před pravičáky a centristy*“. „*Uvaž bedlivě tyto důvody; byl bych, upřímně řečeno raději, kdybys mě mohl té úlohy sprostiti a našel za mě osobu vhodnější.*“¹⁵⁴⁸ Ještě otevřeněji svou nechuť k celé akci ventiloval Píša Kalistovi: „*A snad by mohla moje přednáška odpadnouti vůbec. A to by bylo nejlepší. [...] Ty na tu přednášku pojeděš jistě s chutí, já nikoliv. Mluvíím vůbec nerad.*“¹⁵⁴⁹ Přes pozdější opakované výzvy svých přátel již Píša od své absence neupustil a cestu do Prostějova vytrvale odmítal.

Kalista se postavil ke své účasti mnohem kladněji a snažil se pro akci získat i odmítajícího Píšu, aby se celý podnik mohl stát dalším společným setkáním členů čtyřlístku: „*Zdá se mi, že Jiří si věc představuje příliš pohodlně, Ty zase příliš nepohodlně. Pro Krista Pána, nemysli si, že budou stenografové zapisovati všechna Tvoje slovíčka v Prostějově. Ostatně, zdá se, že Ti Tvoje skromnost v tomto případě ani nesluší, vím, jak jasně dovedeš psát, a slyšel jsem, jak dovedeš mluvit. Jen kupředu. En avant! Avanti! Vorwärts! Snad jsi ještě nepřemohl plně své lethargie. Pryč s lethargií! Pryč s melancholií! Ať žije život!*“¹⁵⁵⁰ Ani Kalista však zatím nebyl úspěšný. Jednání okolo recitačního večera pak v závěru prázdnin načas přehlušily jiné momenty: Wolker se chystal k sjezdu Literární skupiny do Přerova a Kalista s Píšou se dočasně dostali do korespondenčního sporu ohledně (ne)existence společné skupiny.

Přípravy večera

Konkrétnější představy o podobě večera tak posílá Wolker až v dopise Kalistovi z poloviny září, v němž mu souběžně referoval o průběhu ustavující schůzky Literární

¹⁵⁴⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec července 1921], s. [4]; inv. č. VI/740.

¹⁵⁴⁸ Tamtéž.

¹⁵⁴⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [30. července 1921; dopis č. 58], s. [3].

¹⁵⁵⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [1. srpna 1921; Můj milý Toníku! Ty se mi omlouváš...], s. [6].

skupiny v Přerově: „Chtěl bych v ní mít něco z *W. Whitmana a Verhaerena, Majakovského a Tollera*.¹⁵⁵¹ *Třeba jen po básničce. A i my sami zúčastnili bychom se jednou nebo dvěma básněmi, ale nejzralejšími. Osvětliti nás, – to by byl úkol Tvůj.*“¹⁵⁵² Konkrétnější představy o výběru autorů Wolker zřejmě ani v půli září ještě neměl: v dopise Kalistovi pro zařazení na program večera vypočítává jen těchto několik uvedených jmen. Naopak – Kalistu vyzývá, aby mu navrhl jednotlivé body programu sám.

Kalista v odpovědi Wolkerovi poslal už podrobnější náčrt programu tak, jak by si jej představoval on: „*Vím, co asi chceš. Z cizích spisovatelů bylo by nutno všimnouti si a) Whitmana, b) francouzských (Apollinaire, Verhaeren, Duhamel, Vildrac, Jacob, c) ruských (Blok, sotva Majakovskij, protože M. je bezvýznamný křikloun), d) německých (Goll), potom by přišli čeští: Březina, Neumann, Šrámek, Toman ze starších (snad i Kříčka, něco z Růžového keře), z mladších Hoffmeister, Jirko (??), Kadlec (?). Píša, Seifert, Wolker, Němec, Kalista. Poněvadž mi dáváš úkol osvětliti nás, dovol mi návrh programu. Přikládám jej. Mám námitky proti Jirkovi.*“¹⁵⁵³ Tento okruh autorů by pak Kalistovi definoval i jeho přednášku, kterou zároveň začal sepisovat: „*Přednášku bych si udělal k programu, který přikládám. Samozřejmě nevylučuji změn, ale linii povšechnou bych rád měl zachovánu.*“¹⁵⁵⁴

Paralelně začal Wolker konkrétněji vyjednávat o recitátorovi. Snad již dříve v tomto směru uvažoval o Sv. Kadlecovi, který tou dobou objížděl se svojí divadelní společností Moravu. Desátého září se mu Kadlec dokonce ozývá z Holešova se zprávou, že by zhruba v polovině října měl se svou stávající divadelní společností dorazit do Prostějova.¹⁵⁵⁵ Wolker proto Kadlecovi obratem zaslal bližší informace o chystaném večeru a navrhoval jej uspořádat někdy počátkem října, kdy bude v Prostějově ještě většina místních vysokoškoláků: „*Přál bych si, aby problém byl řešen co nejdříve. Od W. Whitmana, Verhaerena, Tollera, Majakovského, Neumanna, Horu, Tomana – [...] Od každého jen po básni; ale kvádr. Totéž i u nás. Nerad bych, aby to vypadalo, že večer je naší soukromou oslavou. [...] Z nás pak by byli zastoupeni (nanejvýš dvěma básničkami): Ty, Kalista, Píša, Hoffmeister (?poslední dobou se mi vůbec nelíbí; mazlí se pořád s těmi ciframi), Seifert a já.*“¹⁵⁵⁶

¹⁵⁵¹ Ernst Toller (1893–1939), německý komunistický básník, ve *Dni* jej překládal Jaromír Berák.

¹⁵⁵² J. Wolker Z. Kalistovi, 14. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 143.

¹⁵⁵³ Tamtéž, s. 144.

¹⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 145.

¹⁵⁵⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 10. září 1921; inv. č. VI/692.

¹⁵⁵⁶ J. Wolker S. Kadlecovi, 15. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 372.

Byť se Wolker a Kalista pokoušeli i v polovině září k účasti přesvědčit A. M. Píšu, nebyli ve svých snahách úspěšní. Píša svůj postoj změnit nechtěl a zdá se, že jej od účasti ještě více odrazovaly vnitřní boje mezi prostějovskou KSČ a sociální demokracií, které kvůli osobě Rudolfa Bechyněho byly pozorně sledovány i v celostátním tisku. Nadto pro něj nebyl nijak vhodný ani zamýšlený termín, který kolidoval s jeho chystaným stěhováním na studia do Prahy: „*Ale s tou přednáškou to, myslím, začátkem října nepůjde. To přijedu právě do Prahy a budu se tam usazovat. Ostatně, jak jsem četl, komunistická strana prý se u Vás v Prostějově zřítíla. Je to pravda?*“¹⁵⁵⁷

Wolker přesto ještě v půli září na rozdíl od Kalisty věřil, že Píšu k účasti přesvědčí: „*Píša ve Spolkovém domě se mluvit zdráhá. Bude to prý právě v té době, kdy se postěhuje do Prahy. Ale přinutíme ho.*“¹⁵⁵⁸ Píša však na Wolkerovu následnou – a zároveň poslední – korespondenční výzvu k účasti již ve svém dopise nereagoval.¹⁵⁵⁹ Podobně neúspěšně jej k účasti lákal Kalista, který se jej pokoušel získat i nabídkou společné cesty do Brna za jejich novými přáteli z Literární skupiny: „*A začátkem října máme také oba jeti do Prostějova. Tož, bude-li lze, pojedeme. Neodmlouvej mi tuze! Cesta bude prý (a to je samozřejmé) placena. V Prostějově budeme hosty a přivezeme si odtamtud Jiřího. Pojedeme však přes Brno. Slíbil jsem už Götzovi, že ho navštívíme. A co bys také v Praze do 15. října, kdy začnou přednášky, dělal.*“¹⁵⁶⁰ Píša však odmítl i Kalistovi a svou neúčast vytrvale vysvětloval zejména obecnou nechutí k veřejným vystoupením: „*Abych Ti upřímně řekl, mám pranepatrnou náladu, abych někde řečňoval [...] Konečně stále nevím, kde bych měl mluvit: totiž před kým, správně. Neboť dle novinových zpráv komunistická organizace v Prostějově téměř zanikla. A před pravičáky mluvit nechci.*“¹⁵⁶¹ Nakonec tak po Píšově odmítnutí Wolker musel počítat pouze s účastí Kalistovou a s Kadlecovou recitací.

Konkrétnější podobu a vůbec termín tak recitační večer získal až v závěru září. Dle Kadlecových možností bylo datum konání akce nakonec stanoveno na 10. října.¹⁵⁶² Někdy v těchto dnech bylo také rozhodnuto o tom, že plánovaný večer bude jen jeden jediný, nikoli

¹⁵⁵⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek září 1921], s. [4]; inv. č. VI/738.

¹⁵⁵⁸ J. Wolker Z. Kalistovi, 14. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 143.

¹⁵⁵⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec září 1921]; inv. č. VI/747.

¹⁵⁶⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [19. září 1921; Můj milý Toníku! Chtěl jsem sice pozdržeti svoji odpověď 2 dny...], s. [3].

¹⁵⁶¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [druhá polovina září 1921; dopis č. 66], s. [3–4].

¹⁵⁶² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 25. září 1921, s. [1]; inv. č. VI/687.

dva, jak Wolker původně zamýšlel. Jeden z nich měl přitom původně pojednávat o „sociální“ poezii, druhý o „moderní“.¹⁵⁶³ Zde je nutno předeslat, že Wolker ve své korespondenci mezi oběma akcemi nijak nerozlišoval a přátelům je v dopisech odděloval prakticky jen místem konání (Lidový dům – zřejmě pro večer sociální poezie – a večer Klubu přátel umění pro večer poezie „moderní“). Důvody pro zrušení druhého z večerů byly dva – Píšova neúčast a náhlé odřeknutí spoluorganizátora. Tato změna byla provedena opravdu na poslední chvíli, neboť ještě 26. září¹⁵⁶⁴ psal Wolker Kadlecovi: „*S recitačním večerem mám to již vyjednáno se dvěma institucemi. První recitace bude v Proletkultu (Sociální poezie), druhá v Klubu přátel umění (Moderní česká poezie). [...] Pamatuj na dva večery po sobě.*“¹⁵⁶⁵

Na konci září však vyjednávání s prostějovským Klubem přátel umění ztroskotalo na finančních otázkách. Kalistovi o tom Wolker píše: „*To mě dopálilo a zašel jsem si k prof. Kamenáři (vůdce zdejších komunistů). Ten okamžitě byl ochoten pořádati recitační večer u nich ve Spolkovém domě jako první produkci zdejší buňky Proletkultu.*“¹⁵⁶⁶ Vzhledem ke Kadlecovým časovým možnostem a s ohledem na spolupořadatele i na své osobní preference se tak Wolkerovou prioritou i přes Píšovu neúčast stal zřetelně večer sociální poezie, který se zároveň měl stát propagační akcí prostějovské komunistické strany a jejího – i na celorepublikové úrovni – právě vznikajícího Proletkultu, který jeden z jeho čelných představitelů, S. K. Neumann, ohlašoval veřejně právě v závěru září.¹⁵⁶⁷ Byť Klub přátel umění nakonec projevil o uspořádání večera znovu zájem a garantoval stejné finanční podmínky jako konkurence, jeho akce byla prozatím odložena, a to i s ohledem na to, že Wolker pro ni v danou chvíli neměl ani recitátora, ani přednášejícího a tím pádem ani vhodný termín: „*Proto ten jejich večírek, vyvolaný vlastně ne věcí samou, ale politickou žárlivostí, – posunu do jiného období. Píši Ti to, abych Ti vysvětlil termíny ve svém dopise: ‚O sociální poezii‘ a ‚moderní české poezii‘.*“¹⁵⁶⁸

¹⁵⁶³ J. Wolker Z. Kalistovi, [1. října 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 150.

¹⁵⁶⁴ Tato datace je nejspíše chybná a dopis byl odeslán již dříve, neboť dle Wolkerova dopisu Kalistovi otištěného v *Přátelství a osudu*, který je datován 25. zářím, již ten den Wolker věděl, že akce bude jen jedna. Kadlec mu navíc datum 10. října navrhl ve svém dopise též z 25. září. Na tuto informaci však Wolker v dopise Kadlecovi datovaném o den později nereaguje, naopak v dopise Kalistovi z 25. září už 10. říjen uvádí jako Kadlecem potvrzené datum. Wolkerův dopis datovaný 26. zářím však Kadlecovi tak jako tak došel s cca čtrnáctidenním zpožděním.

¹⁵⁶⁵ J. Wolker S. Kadlecovi, 26. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 373.

¹⁵⁶⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, [1. října 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 149.

¹⁵⁶⁷ N. [=NEUMANN, Stanislav K.]: *Proletkult. Červen 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 282–283*; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 173–175.

¹⁵⁶⁸ J. Wolker Z. Kalistovi, 1. října 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 150.

Wolkerovy korespondenční pokyny Kalistovi stran narychlo připravovaného večera z přelomu září a října 1921 tak byly dosti zmatené, především z nich nebylo patrné, že Piša celou věc definitivně odřekl a že přednáška bude pouze jedna. O důrazu na politické vyznění akce Wolker zpočátku zcela mlčel a 25. září Kalistovi psal jen stručně: „*Přednášku konáme ne s Klubem přátel, ale ve Spolkovém domě (komunistickém) před dělníky a studenty. Prosím, uprav si přednášku dle toho.*“¹⁵⁶⁹ Kalista v odpovědi na tento dopis Wolkeru informoval, že přednášku má již prakticky hotovou (na programu měli být Whitman, Verhaeren, Březina, Sova, Dehmel, Toman, Duhamel, Vildrac, Neumann, Šrámek, Goll, Hora, Hoffmeister, Kalista, Němec, Piša, Seifert a Wolker)¹⁵⁷⁰ a z programu navrhl stáhnout Wolkerem požadované Apollinaire a Bloka, neboť od nich neměl k dispozici vhodné texty.¹⁵⁷¹ Kalista přitom ale stále žil v domněnku, že vedle přednášky jeho bude ještě druhá, orientovaná především na sociální poezii a zdůrazňující politické momenty: „*Ale tomu ‚Večeru moderní české poezie‘ nerozumím. Původně jsme měli určeno s Pišou, že v Klubu budu mluvit já, v Lidovém domě on. Já si ovšem svoji přednášku upravím podle toho, co píšeš a jak píšeš. Ale neleze mi to do hlavy. Či jednou pojedou do Prostějova já a podruhé Toník? Nebo přeci snad se ony dva večery dostanou k sobě?*“¹⁵⁷²

Wolker ve své odpovědi Kalistovi z 1. října objasnil situaci, tedy jak se ze dvou plánovaných večerů nakonec stal jeden, avšak opět příliš nespécifikoval, jak by si ve stávající situaci představoval upravit jeho program a vyznění. Kalistovi jen zmínil, že v jeho návrhu programu postrádá již zmiňovaného Apollinaire, a naopak navrhoval vůbec vyškrtnout F. Němce: „*Zařadíme jej, až budeme o masopustě pořádat večer frajerů. Z nás nejmladších jen: Tebe, Pišu, Seiferta, Kadlece, Hoffmeistera (?) a mě.*“¹⁵⁷³ Svému příteli zároveň s ohledem na očekávanou skladbu posluchačstva zdůrazňoval nutnost popularizačního rázu jeho přednášky: „*Tvá přednáška necht' je raději delší než kratší. Ta bude hlavním bodem večera. Ale prosím, uvaž, že budeš míti před sebou lidi, kteří snad o tom nemají ani zdání. Proto co možná populárně. Díky bohu jsem se přesvědčil, že tito prostí dělníci budou tomu mnohem lépe rozumět než hejno našich polointeligentů.*“¹⁵⁷⁴

Poněkud překvapivé proto je, že v souběžně psaném dopise Kadlecovi Wolker dává otevřeně najevo svou nespokojenost s Kalistovým návrhem programu pro „komunistický“ večer (tak jej Kalistovi do této doby nikdy neoznačil) a Kadlecovi přímo navrhuje, aby

¹⁵⁶⁹ J. Wolker Z. Kalistovi, 25. září 1921; citováno dle téhož, s. 146.

¹⁵⁷⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, 29. září 1921; citováno téhož, s. 147–148.

¹⁵⁷¹ Z. Kalista J. Wolkerovi, [30. září 1921]; citováno dle téhož, s. 147–148.

¹⁵⁷² Z. Kalista J. Wolkerovi, [přelom září/říjen 1921]; citováno dle téhož, s. 149.

¹⁵⁷³ J. Wolker Z. Kalistovi, [1. října 1921]; citováno dle téhož, s. 150.

¹⁵⁷⁴ Tamtéž.

provedl změny a úpravy v programu: „*Program Kalistův se mi dost nezamlouvá. Divno, že na Rusy – při komunistickém večeru zcela zapomněl. Proto prosím, připrav si aspoň Majakovského pochod Levá! (Kmen). [...] Připrav si též svoji Revoluci. Chci, aby večer byl útočnější, než Kalista si představuje. Němce a Sovu však chci vyhodit. Němec je frajer, Sova slaboch.*“¹⁵⁷⁵

V o dva dny mladším dopise Kadlecovi je pak ještě konkrétnější a vůči Kalistovu návrhu programu ještě tvrdší: „*Jak lze omluviti to, že na prvním večeru Proletkultu, při recitování sociální poezie, – chybí vůbec Rusové? K nim přece mělo se přihlížeti v první řadě. [...] Přece by se dalo něco sehnat, zvláště teď, když Kalista je v Praze. [...] A vůbec zdá se mi, že program má ráz tuze opatrnický. Jsme rádi, že jsme tomu sladkému bergsonovskému pragmatismu unikli, – proč tedy vrážet na program Duhamela a Vildraca, – tato měšťácky sladkobolná dvojčata.*¹⁵⁷⁶ *[...] Nesmíme zapomínat, že večer pořádáme komunistickým dělníkům. To, že jsou komunisté, a to, že jsou prostí dělníci, musí býti řádně vzato v úvahu. Proto pryč se Sovou, Němcem, Šrámkem a francouzskými ‚dobročinnisty‘! [...] Myslím, že Ty, – dobře mi rozumíš a že na to přistoupíš. Jistě spíš než Kalista. [...] budou na večeru lidé všech stran, buď aby poslouchali, – buď aby mohli tupit: je to první večer prostějovského Proletkultu! Moji političtí přátelé mnoho od toho očekávají. Proto, – tuž se!*“¹⁵⁷⁷

Kadlec se ve své odpovědi v zásadě shodoval s Wolkerovými názory a ztotožnil se též s primárně politicko-agitačním programem večera: „*Jak vidíš, vynechal jsem Březinu [...] i Duhamela s Vildracem a tím spíš Golla. Nevím, proč ho tam Kalista cpe. [...] Náhradou bych rozšířil poslední oddíl, náš, neboť myslím, že si to můžeme otevřeně přiznat, jsme dělníkům nejbliže! Před nás postavil jsem Apollinaira, kterého jistě všichni máme rádi.*“¹⁵⁷⁸

¹⁵⁷⁵ J. Wolker S. Kadlecovi, [3. října 1921]; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 373.

¹⁵⁷⁶ Kadlec později dokonce vzpomínal, že Wolker Duhamelovo jméno posměšně komolil na „Duchamel“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, strojepis vzpomínky S. Kadlece na recitační večer v Prostějově, s. [3]; inv. č. VI/693a.).

¹⁵⁷⁷ J. Wolker S. Kadlecovi, [začátek října 1921]; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 374–375.

¹⁵⁷⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, S. Kadlec J. Wolkerovi, 7. října 1921; inv. č. VI/688. Pro zajímavost dle tohoto dopisu doplňujeme Kadlecův náčrt programu, neboť se jedná zřejmě o nejucelenější dochovaný scénář celého podniku. Tato verze však neprošla schválením Z. Kalisty a přesná skladba recitovaných básní tak, jak na večeru zazněly, se bohužel nedochovala. Kadlec tedy Wolkerovi navrhoval následující pořadí recitovaných autorů (básně v hranatých závorkách navrhoval zařadit za předpokladu, že by nebyl recitován Duhamel a Vildrac, kteří však nakonec na pořad večera zařazeni byli):

Whitman: Buďte pozdravení!

Verhaeren: Strom

[Romains: Z Evropy]

Toman: Tuláci. [Leden]

Majakovskij: Levý pochod

Teprve v dopise ze 4. října, posledním, který si oba přátelé před celou akcí vyměnili, naznačil Wolker – snad po domluvě s prostějovskými funkcionáři Proletkultu – své představy otevřeněji i Kalistovi, byť zdaleka nebyl tak přímočarý jako v případě svých dopisů Kadlecovi: „*Ted' slovo k programu. Referoval jsem se zdejšími exponenty Proletkultu, mezi nimiž jsou výborní lidé a vysoce kulturní (prof. Dokoupil, prof. Kamenář, prof. Tuček), a na základě jejich a svých zkušeností dovolím si Ti v něčem poradit. Poněvadž velká většina návštěvníků budou dělníci (polit. organizace je bude na večer komandovat), je v zájmu Tvém i věci, aby přednáška byla co nejjasnější a nejpádnější. [...] Myslím, že jasně a každému pochopitelně vyložit tyto duchovní problémy je navýsost nesnadné. Ale věřím, že chápe toho, ke komu budeš mluvit, pochopíš i, jak k němu mluvit. [...] Včera jsme o tom v přípravném výboru Proletkultu mnoho debatovali a zdá se mi, že oni se obávají z naší strany jakéhosi ‚duchovního aristokratismu‘. To musíme vyvrátit. Na našem večeru straně tu také velice záleží. Uvede se tím poprvé Proletkult. Byl bych velmi nešťasten, kdyby se večer nepodařil, neboť situace strany u nás je taková, že by se v tom případě svou hubou po ní svezly všechny strany ostatní. Beztoho po tomto večeru se bude pást. A my musíme ukázat něco nového, silného a krásného. A hlavně: získat dělníkům důvěru v další večery Proletkultu.*“¹⁵⁷⁹ Jen opatrně přitom Kalistovi navrhoval zařazení některého z ruských básníků: „*Velmi mě mrzelo, že na programu vůbec chybějí Rusové. Vím, jak těžko se dá sehnat příklad [...] Pokus se, prosím, v Praze! Toho Bloka. Poslal jsem Kadlecovi Majakovského Levá. Když nebude nic lepšího, aspoň tento Rus musí být na programu.*“¹⁵⁸⁰ Teprve v závěru dopisu Wolker naznačuje jakoby mimochodem svůj zájem na politickém vyznění celé akce: „*Bude to mít třídní ráz. Dle toho musí vypadat program i Tvá přednáška. Neboť tak jedině to vyzní. [...] Ted' se však těším na Tebe a na Tvoje slova. Napiš mi, přijed' a vyhrať nám to zde! Tvůj Jiří*“¹⁵⁸¹

Zdá se však, že Wolkerovy opatrné výzvy jednak narazily na hluché ucho a především –Kalistovi přišly již dost pozdě na to, aby svou již hotovou přednášku přepracoval, obzvláště

Neumann: Prolog

Hora: Domov. Noc velkoměsta

Apollinaire: Zázrak války

Hoffmeister: Ruce. [Chudí]

Kalista: Most u parlamentu. Květinářka. [Voják před bitvou]

Píša: Poutníkové pokušení. [Milá]

Seifert: Monolog bezrukého vojáka.

Wolker: Pohřeb. [Balada o dítěti, které se mělo narodit]. Kázání na hoře

Kadlec: [Noc.] Revoluce

¹⁵⁷⁹ J. Wolker Z. Kalistovi, 4. října 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 151–152.

¹⁵⁸⁰ Tamtéž, s. 152.

¹⁵⁸¹ Tamtéž, s. 153–154.

přihlédneme-li k tomu, že cestu do Prostějova Kalista plánoval spojit s předchozí zastávkou v Brně.

Recitační večer v Prostějově – průběh a ohlasy

Z dopisů zainteresovaných osob tak můžeme při zpětném ohlédnutí dovodit několik tezí. Předně: Wolker měl na úspěchu plánovaných večerů eminentní zájem a spojoval s nimi i své politické ambice a snahy, a to zejména poté, co se spoluorganizátorem večera stal prostějovský Proletkult. Samotná akce však byla připravována jen krátce a dosti improvizovaně, nadto ještě jen korespondenční cestou. Zejména Kalista přitom dostával od Wolkerova dosti nejednoznačné instrukce a měl při sestavování programu večera, původně míněného jako večer moderní poezie, de facto zcela volnou ruku. Kalista zřejmě celou akci vnímal v duchu předchozích recitačních večerů – pražského a píseckého – především jako propagaci moderního umění, aniž by kladl větší důraz na její politický rozměr, který byl naopak klíčový pro Wolkerova. Svá přání stran důležitosti náležitěho politického vyznění akce Wolker Kalistovi tlumočil ne zcela zřetelně a navíc až v době, kdy již měl Kalista svou přednášku hotovou, a navíc jen několik dní před samotným recitačním večerem. Přihlédneme-li k tomu, že Kalista počátkem října odjel z domova na čas do Prahy a den před prostějovskou akcí strávil návštěvou u kolegů z Literární skupiny v Brně,¹⁵⁸² měl na případné přepracování textu jen minimum času. O výhradách ke svému návrhu programu nadto Kalista ze strany Kadlecovy nebyl vůbec informován a od Wolkerova pak jen dílčím způsobem v posledním dopise. Ze zpětného pohledu se proto zdá, že Wolker jako organizátor celé akce poněkud selhal. Kalista s Wolkerem se tak v Prostějově měli sejít s dosti odlišnými představami o tom, co je čeká, a čeho by měl recitační večer dosáhnout.

Kalista dorazil do Prostějova až 10. října, tj. v den konání akce, krátce před polednem.¹⁵⁸³ S Wolkerem se od jejich červnového rozchodu setkal po více než třech měsících. Oba mladíci – a zejména Kalista – nemohli předpokládat, nakolik se za tuto dobu jejich cesty vzdálily. Kalista nejspíše neměl valnějších zpráv o politických poměrech v samotném Prostějově, volebním okrsku jednoho z vůdců sociálnědemokratické pravice Rudolfa Bechyněho.¹⁵⁸⁴ Právě tento fakt v průmyslovém Prostějově jen dále vyhrcoval

¹⁵⁸² O Kalistově návštěvě Brna blíže srov. zde s. 450–453.

¹⁵⁸³ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 155.

¹⁵⁸⁴ Tamtéž, s. 261–262.

napětí mezi sympatizanty sociálně demokratické pravice a nově se ustavivší KSČ. Wolker se pod vlivem svých středoškolských profesorů zřetelně zapojil do stranického života a v pořádání recitačního večera – minimálně poté, co se jeho spoluorganizátorem stal nově se ustanovující prostějovský Proletkult – viděl významnou demonstraci kulturněpolitických snah prostějovské KSČ. Kalista přitom s politickým akcentem celé akce nejspíše vůbec nepočítal a Wolkerovým zmínkám v tomto směru z jeho posledního dopisu zřejmě nepřikládal zdaleka takový význam jako Wolker sám.

Přímé zmínky o recitačním večeru v korespondenci některého z jeho aktérů vůbec nezachytáváme – jak Kalista, tak Wolker se měli po několika dnech sejít v Praze a Kadlec se na podzim 1921 svým přátelům korespondenčně zcela odmlčel. Jsme tak znovu odkázáni jen na Kalistovy memoárové texty, které však musíme, zejména pokud jde o líčení důvodů vzájemného rozchodu s Wolkerem, brát velmi opatrně. Průběh svého společného setkání s Wolkerem v Prostějově popisoval Kalista s odstupem času rozporně. Zatímco v pamětech píše o Wolkerovi, který jej přijal „s jáсотem“, ač Kalista byl v obavách o zdar akce „roztržitý a neúčastný“,¹⁵⁸⁵ v *Přátelství a osudu* jejich „role“ téměř prohazuje: „Ale Wolkeru jakoby všechno tohle nezajímalo, anebo aspoň nezajímalo tolik, aby bylo potřeba o tom nějak obšírněji hovořiti. [...] S Wolkerem se zřejmě udála nějaká změna, kterou Kalista sice cítí, ale kterou si zatím nedovede vysvětlit. [...] Vrací se ustavičně k tomu, co bude večer. Opakuje Zdeňkovi – pokolikáté už! – to, co mu napsal v dopise: že bude mluvit k dělníkům, že si toho musí být vědom, že se tu nejedná o nějaký literární podnik, ale o kus politického boje, který musí být vybojován více než pouhým nadšením.“¹⁵⁸⁶ Dle studie Jiří Wolker zase pak snad až těsně před přednáškou či v jejím průběhu Kalista začínal chápat hloubku přítelovy proměny: „To, co mi psal, zopakoval mi ještě důrazněji ústně [...]. A nemohl jsem nevidět, když jsem při svém proslovu několikrát zabloudil očima do pozadí sálu, kde stál Wolker mezi mladými dělníky, jak rozechvěle, s neskryvanou nervozitou sleduje můj výklad.“¹⁵⁸⁷

Samotná přednáška byla těmito fakty zřejmě dosti poznamenána. Kalista totiž měl přednášku postavenou nejspíše více teoreticky, než bylo třeba a než Wolker a jeho prostějovští soudruzi očekávali: „Vyšel jsem ze srovnání fotografie a obrazu a na něm jsem se pokusil vystihnouti základní rozdíl mezi tvořivým uměním a netvořivým, popisným zobrazením. Moderní umění je – navázal jsem pak – umění antifotografické, kterému jde ne o vnější zpodobení, nýbrž především o postižení vnitřní skutečnosti, kterou básník, resp. umělec vůbec,

¹⁵⁸⁵ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 655.

¹⁵⁸⁶ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 155.

¹⁵⁸⁷ Týž: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 28.

žije. Je to umění vztahu, ne konstatování, resp. popisů. [...] Je to umění skutečného života, ne pouze viděného, ale pulsujícího zvnitřku, živého.¹⁵⁸⁸ Kalista proto údajně byl ve vzniklé situaci nucen svou přednášku na místě poněkud improvizovat, aby publiku svůj výklad co nejvíce zpřístupnil.¹⁵⁸⁹ Celá přednáška se tím však neúměrně natahovala: trvala prý déle než hodinu a publikum z její délky již začínalo být netrpělivé.¹⁵⁹⁰

Nakolik skončila celá akce úspěchem či neúspěchem, nevíme. V pamětech sice Kalista přednášku označil za poměrně úspěšnou,¹⁵⁹¹ v *Přátelství a osudu* však píše o zřetelné nespokojenosti, s níž Wolker Kalistovu přednášku hodnotil po skončení akce u společné večeře.¹⁵⁹² V *Kamarádu Wolkerovi* se dokonce Kalista v souvislosti s prostějovským večerem o žádné eskalaci napětí mezi sebou a Wolkerem nezmiňuje.¹⁵⁹³ Bohužel nemáme k celé záležitosti kromě pozdějších Kalistových vzpomínek podrobnějších informací: koncept jeho přednášky se nejspíše nedochoval a mlčí i korespondence zainteresovaných – členové čtyřlístku si další dopisy vymění až koncem roku.

Závažnější však byla údajná neveřejná Wolkerova reakce na Kalistovu přednášku, v níž se projevil jeho názorový posun za poslední měsíce. Kalista Wolkerova slova – s velkým odstupem – tlumočil následovně: „*Já myslím, že k tomu, aby se dělník přiblížil modernímu umění, je třeba, aby na něm opravdu byl zainteresován. [...] Musíme tak trochu žít dělníkovým životem, abychom mohli psát básně pro dělníky. Musíme se odpoutat od svých vlastních bolestí a mluvit o bolestech, které nejsou naše.*“¹⁵⁹⁴ Kalista později vzpomínal na to, že tuto Wolkerovu kritiku vnímal jako útok proti své osobě: „*Netajil se také po přednášce [...] Kalistovi svou nespokojeností. Kalista pak zase – vědom si, že jednal v dobré vůli – pocítil jeho výtoku s roztrpčením. [...] Bylo to nedobré znamení pro budoucnost.*“¹⁵⁹⁵ Určitý podíl na proměně vztahu svého přítele k sobě Kalista později přičítal též Wolkerovým středoškolským profesorům, zejména Antonínu Dokoupilovi. Domnívám se však, že v tomto případě jde jen o Kalistovo plané podezření.¹⁵⁹⁶

¹⁵⁸⁸ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 656.

¹⁵⁸⁹ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 157.

¹⁵⁹⁰ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 656.

¹⁵⁹¹ Tamtéž.

¹⁵⁹² Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 157.

¹⁵⁹³ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 90–91.

¹⁵⁹⁴ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 657.

¹⁵⁹⁵ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 157.

¹⁵⁹⁶ „*Snad až k jisté žárlivosti, namířené proti jiným lidem, s Wolkerem se stýkajícím, dospělo toto přátelství na straně Dokoupilově. Zakusil jsem to sám na sobě. Už někdy z jara 1921 varoval Dokoupil – z důvodů mně neznámých – Wolkeru přede mnou. [...] A znovu patrně obnovil svoje útoky proti mně, když se se mnou seznámil osobně za mého pobytu u Wolkerů z podzima 1921. [...] Mohu předpokládat, že tento tlak přispěl také do značné míry k odcizení mezi mnou a Wolkerem na konci roku 1921 a na začátku roku následujícího.*“ (srov. tamtéž, s. 225.).

V místním tisku recitační večer výraznější reflexí neprošel. Pouze v prostějovském sociálnědemokratickém obdeníku *Hlas lidu* o něm uveřejnil referát Karel Pittich, prostějovský literát regionální úrovně. Jeho text je však zřetelně poznamenaný snahou o dehonestaci politických soupeřů.¹⁵⁹⁷ Pittich totiž hned v úvodu píše o „naivní přednášce“, s níž vystoupil „p. Kalista z Prahy“, který „způsobem zcela studentským rozmlouval o některých věčných pravdách v umění. [...] Kampak se Sovou, Holým nebo Bezručem na večeru, kde sociální poesii reprezentují takoví Seifertové, Kalistové, Pišové, Kadlecové. [...] Člověk se musí leda zasmát, jak oni se navzájem bérou vážně.“¹⁵⁹⁸ Vedle řečníka u Pitticha příliš nepochodil ani recitátor večer Sv. Kadlec: „Pan Kadlec je recitátorem třináctého řádu a drmolil to všecko tak, že nebylo možno postihnouti mnohdy ani, co povídá.“¹⁵⁹⁹ Jediné, co vzal Pittich alespoň trochu v ochranu, byla Wolkerova „Balada o dítěti, které se nesmělo narodit“, což je prý báseň „opravdu dobrá“. V závěru si pak Pittich ještě jednou rýpnul do obou hlavních aktérů, zejména do Kalisty: „Pan Kalista skončil docela nějakým povídáním o světle, které jde z Ruska a obohatil naše vědomosti sdělením, že napsal ‚básničku‘ o Mikuláši Leninovi.“¹⁶⁰⁰

Mnoho faktických informací tak z Pittichova textu nezískáme, avšak alespoň z něj můžeme v hrubých obrysech rekonstruovat program večera, jenž se zřejmě nakonec příliš nelišil od verze, kterou sestavil v svém dopise Sv. Kadlec. V zařazení zástupců mladé české poezie snad nedošlo k žádné změně, Kalista však proti přání svých kolegů nakonec na program večera přece jen prosadil ukázky z francouzských unanimistů Duhamela a Vildraca.

Na Pittichovu kousavou glosu záhy reagoval v komunistické prostějovské *Stráži lidu* S. Kadlec, který se v Prostějově zdržel se svou divadelní společností ze všech zúčastněných nejdéle. Ve své obraně však i on zastává stranicky jednoznačné pozice: „Jest však zcela něco jiného, mluví-li o sociální poesii komunista a zcela něco jiného, činí-li tak sociálpatriot. [...] I revoluce není hezká. [...] Diktatura proletariátu musí být k člověku tvrdá jako každá láska [...]. A to jest účelem této vehementní, z revoluce vytrysklé básně, inspirované a proto dobré. [...] Píšeme, jak cítíme, a proto se líbíme jen hodným dělníkům. A jejich láska jest nám nejlepší odměnou, třeba i těch ubohých – kterým při revoluci zasvíti oči.“¹⁶⁰¹

Při pokusu o zhodnocení významu prostějovského recitačního večera se tudíž pro nedostatek pramenů ocitáme na dosti tenkém ledě. Zdá se však nepochybné, že celá akce ve výsledku jen zesílila napětí mezi Z. Kalistou a J. Wolkerem a po sporu o „Svatý Kopeček“ se

¹⁵⁹⁷ PITTICH, Karel: Večer sociální poesie. *Hlas lidu* 36, 1921, č. 118, 18. 10., s. 3–4.

¹⁵⁹⁸ Tamtéž, s. 4.

¹⁵⁹⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰⁰ Tamtéž.

¹⁶⁰¹ KADLEC, Svata: Poznámka k referentství ‚Hlasu Lidu‘. *Stráž lidu* 3, 1921, č. 111, 27. 10., s. 2.

stala dalším výrazným eskalačním bodem vzájemného rozchodu. Wolker se po své „těžké hodině“ přiklonil k angažovanější poezii výrazněji reflektující aktuálně žitou skutečnost a v domovském prostředí značně posílil i jeho zájem o politické otázky. Kalista oproti tomu v Benátkách takovou možnost vplynout do politického života neměl a poklidné letní Benátky o prázdninách spíše jen posílily jeho „splendid isolation“. Ač se i nadále hlásil ke komunismu, nepromítal své politické přesvědčení do své aktuální umělecké tvorby, v níž pro Kalistu stále dominovala především estetická stránka. Tyto rozpory se měly vzápětí naplno projevit za jejich dalšího spolubydlení v Praze...

Temný podzim 1921

O dění v mladé generaci a obzvláště v trojlístku¹⁶⁰² máme pro další průběh podzimu 1921 poměrně málo zpráv – všichni tři hlavní aktéři pobývali v Praze a společná korespondence proto na čas utichá. Její pokračování ze závěru roku nám však již vztahy uvnitř trojlístku nasvěcuje v úplně jiném světle a lze konstatovat, že před Vánoci 1921 se původní jednota trojlístku prakticky rozpadla a zejména vzájemný vztah Kalisty a Wolkerova se změnil v dosti napjatý. Pojďme se proto pokusit na základě dochovaných kusých informací zmapovat situaci na podzim 1921 podrobněji.

Wolker přijíždí do Prahy až 15. října, poměrně krátce po prostějovském recitačním večeru. První zmínka o Kalistovi v jeho korespondenci rodičům ukazuje, že minimálně před matkou se svými rozpory se spolubydlicím nijak netajil: „*Jinak je to tu všechno jako loni. Byt můj se mnoho nezměnil a můj poměr ke Kalistovi a k Čapkům také nikoli.*“¹⁶⁰³ Též zmínka v následujícím dopise domů potvrzuje existenci rostoucího napětí mezi oběma spolubydlicemi: „*Ted' jsou svátky dušičkové a na univerzitě se nepřednáší. Kalista odjel domů a zdrží se tam až do středy. Jsem tedy sám v kvartýru a jsem tomu rád. Zcela jinak jde práce od ruky, – když nikdo nevyrušuje, byť i tichou svou přítomností.*“¹⁶⁰⁴ Z kraje listopadu se pak v dopise otci Wolker dokonce zmiňuje o hádce s Kalistou: „*S Kalistou jsem se rozbrnkal. Je děsně ješitný a ctižádnostivý. Není dobře pro dva kumštýře bydlet společně! No ale, – je mi líp*

¹⁶⁰² Svata Kadlec v této klíčové fázi pro další vývoj společné skupinky prakticky vypadává z role. Svým přátelům se totiž po odjezdu z Prostějova znovu ozve až počátkem roku 1922. Zatímco Wolkerovi naposled, styky s Kalistou udrží i nadále. Jeho nadšení pro komunismus, patrně ještě z doby prostějovského večera, zřejmě rychle vyprchalo, navíc je Kadlec nucen v první polovině roku 1922 řešit existenční problémy, které jej na čas literárnímu dění úplně vzdálí.

¹⁶⁰³ J. Wolker rodičům, 23. října 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 100.

¹⁶⁰⁴ J. Wolker matce, 30. října 1921; citováno dle téhož, s. 102.

s ním, – než dřív. Aspoň jsme si řekli, co jsme chtěli, a je mezi námi jasno; ne tak neupřímně jako dřív, kdy nás všechny spoutával svoji libezností. Ostatně zdá se, že to prohrál všude se svojí bezpohlavní poezii.“¹⁶⁰⁵ Výmluvně působí i Wolkerův dopis Blatnému z poloviny listopadu, zřejmě jediný dochovaný z těch, které Wolker za svého pražského pobytu na podzim 1921 poslal některému ze svých literárních přátel. V něm už totiž Wolker Kalistu, stále svého spolubydlicího, neuvádí mezi svými přáteli: „Osobně jsem spřátelen s Píšou, Knapem a Nezvašem. To jsou výborní hoši.“¹⁶⁰⁶

Nezdá se však, že by podzim přinesl nějaký nový výrazný impuls či konflikt pro vzájemný rozchod. Spíše jen opětovné spolubydlení urychlilo proces, počnuvší u sporu o „Svatý Kopeček“, který se během letních prázdnin během dlouhého vzájemného odloučení jen poněkud zpomalil. Kromě důvodů psychologických a zvýšené ješitnosti, jež byla rysem povah jak Kalistovy, tak Wolkerovy a oproti předchozí době stále více i Píšovy však musíme podtrhnout především ideový rozchod mladých přátel, resp. Kalisty na jedné a Wolkera s Píšou na druhé straně.

Kromě Kalistových vlastních vzpomínek máme o vývoji jeho poměru ke komunismu jen minimum zpráv, zdá se však, že Kalistovo nadšení tímto politickým proudem začalo vychladat dříve, než se pro komunismus a život strany plně zapálil Wolker. O politiku ve stranickém slova smyslu nadto Kalista nikdy nejevil aktivní zájem, na což bylo poukázáno např. při analýze jeho korespondence s Píšou z předchozích měsíců. Podzim 1921 postavil s definitivním ustavením KSČ a vznikem Proletkultu mladé autory před závažnou otázkou vztahu umění a politiky – zatímco Wolker a Píša se rozhodnou jednoznačně pro preferenci politických hledisek, Kalista se stranickému životu nikdy nepřiblíží a podřízení své umělecké tvorby politickým doktrínám odmítne. Složitější bude v tomto směru pozice Devětsilu – zejména Teige se totiž bude snažit obě hlediska ve svých programových statích skloubit. Ve smyslu politickém zůstane Devětsil nezpochybnitelně na komunistických pozicích, i jeho vztah k Proletkultu a S. K. Neumannovi se však právě na otázkách naprosté podřízenosti umělecké tvorby politickým hlediskům začne drodit.

Určitým indikátorem poměru jednotlivých mladých autorů ke komunismu a stranické politice se na podzim 1921 stane sborník *Sovětské Rusi čeští umělci a spisovatelé komunističtí*.¹⁶⁰⁷ V něm se na společné platformě setkávají jak oficiální straničtí umělci a představitelé (Neumann, Olbracht, Hora, Malířová, Šmeral), tak zástupci trojlístku a

¹⁶⁰⁵ J. Wolker otci, 6. listopadu 1921; citováno dle téhož, s. 106.

¹⁶⁰⁶ J. Wolker L. Blatnému, 13. listopadu 1921; citováno dle téhož, s. 314.

¹⁶⁰⁷ O sborníku *Sovětské Rusi* více zde na s. 579–580.

Devětsilu.¹⁶⁰⁸ Kalista zde otiskl báseň „Lavička před lazaretem“,¹⁶⁰⁹ která ve srovnání s většinou ostatních příspěvků postrádá jednoznačně pointovaný ideologický náboj a necituje obvyklé komunistické atributy, jež vyznačují tvorbu mladého Proletkultu (adorace SSSR, Lenina a dalších stranických pohlavárů, zřetelné odkazy ke komunistické symbolice atp.). I srovnání tohoto Kalistova textu s ostatními příspěvky nám zřetelně vypovídá o slábnutí Kalistovy snahy o ideologizaci jeho poezie. Zatímco ještě na jaře 1920 používá Kalista jako jeden z prvních českých básníků v textu básně Leninovo jméno, v létě 1920 publikuje v *Kmeni* zřetelné apoteózy Sovětského Ruska, v roce následujícím však tyto odkazy ke konkrétním „komunistickým“ reáliím z jeho tvorby prakticky úplně mizí. Když se pak na podzim 1921 s nástupem Proletkultu počíná souvisleji v literárním životě prosazovat idea tzv. proletářské poezie, v Kalistově původní tvorbě se to již prakticky neprojeví. Můžeme snad tak shrnout, že – chápeme-li jako jeden z hlavních znaků proletářské poezie její zřetelnou ideologickou tendenci a zařazení konkrétních reálií komunistické ideologie a politiky do původních textů – Kalistova tvorba jde jaksi opačným směrem než tvorba jeho generačních souputníků. Zatímco Kalista je nejideologičtější v nejvlastnějších počátcích své tvorby na jaře a v létě 1920, proniká cílená ideologická tendence do vlastní poezie většiny zástupců mladé generace, v tom především jemu nejbližších Wolkera a Píši, ve zvýšené míře teprve s nástupem tzv. proletářské poezie v létě a na podzim 1921.

Pro nedostatek pramenů můžeme jen spekulovat o roli S. K. Neumanna, který mohl na trojlístek nepřímo působit svou snahou o propagaci politicky angažované tvorby. Zdá se, že na podzim 1921 se Kalistovo přátelství s S. K. Neumannem prakticky rozpadá a jejich vzájemné kontakty končí. Tuto skutečnost ostatně Kalista komentuje v *Přátelství a osudu*: „*Wolker tímto vnitřním rozchodem mezi Píšou a Kalistou získal v tichém souboji, rozvíjejícím se zvolna v studentském pokojíku Na Celné 10, zřejmou převahu. Kalista se ocitl v izolaci. Ani jeho dřívější přátelství se St. K. Neumannem nemohlo mu pomoci k překonání tohoto vnitřního osamění. Nemohl nevidět, že Neumann při organizaci Proletkultu – i když jej nikterak neodstrkuje, dává přece jen přednost oběma jeho přátelům, případně i dravé skupince Devětsilu, která, opustivši narychlo Duhamela a Vildraca, začala se překotně a hlaholně hlásit k novému ‚proletářskému umění‘. Kalista se propadává vždy hlouběji do*

¹⁶⁰⁸ S výjimkou V. Štulce sborník obeslali všichni členové tehdejšího Devětsilu včetně tou dobou již vystoupivšího Ivana Suka.

¹⁶⁰⁹ KALISTA, Zdeněk: Lavička před lazaretem. In: *Sovětské Rusi čeští umělci a spisovatelé komunističtí*. Praha: Tiskový výbor čs. strany komunistické, s. 23.

*pocitu, že byl zrazen, a vždy pevněji se ve své osamělosti poutá ke snění, vzdalujícímu jej jeho dosavadním přátelům.*¹⁶¹⁰

Zatímco v říjnu se ještě celý trojlístek setkává na půdě sborníku *Sovětské Rusi*, nemáme žádné zprávy o tom, že by Kalista – jako většina přispěvatelů tohoto sborníku – plánoval přispět do nově vznikajícího – a Neumannem redigovaného – stranického časopisu *Proletkult*, ba že by o tom vůbec uvažoval. Báseň „Oheň“,¹⁶¹¹ kterou Kalista otiskl v závěru října v *Červnu*, se tak stává poslední Kalistovou publikací v některém z časopisů redigovaných S. K. Neumannem. Takto rychlé ukončení vzájemné spolupráce překvapí, obzvláště přihlédneme-li k frekvenci Kalistových příspěvků v *Červnu* ještě v letních měsících. Netušíme ani, zda za Kalistovým rozchodem s Neumannem stály nějaké osobní rozpory obou spisovatelů, popř. zájmy některého z Kalistových soků, zdá se však, že nikoli. K celé věci ve svých vzpomínkách mlčí i Kalista, až na drobnou zmínku v *Kamarádu Wolkerovi*, která víceméně potvrzuje předchozí domněnky, neboť se zde Kalista zmiňuje o „sblížení Wolkerově s Devětsilem, zprostředkovaným – přímo i nepřímo – S. K. Neumannem“.¹⁶¹² Můžeme tak usuzovat na to, že narozdíl od tandemu Wolker–Píša se Kalista Neumannovi na podzim 1921 umělecky a ideově vzdálil. Spíše než na osobní konflikt tak můžeme za hlavní důvod Kalistova rozchodu s Neumannem z podzimu 1921 označit právě rostoucí světonázorové vzdalování obou stran.

Jak bude ještě blíže pojednáno v dalším,¹⁶¹³ již zřejmě v listopadu 1921 začínají zatím utajované námluvy Wolker a Píši s Devětsilem a někdy v této době také vzniká často citovaný Wolkerův epigram o andělech, zřetelně mířící právě na Z. Kalistu. Poněkud se proměňují i přátelské vazby mezi nejmladšími: zatímco zřetelně sílí pouto mezi Wolkerem a Píšou, do Kalistovy blízkosti se v této době výrazněji dostávají K. Biebl¹⁶¹⁴ a V. Nezval. V *Kamarádu Wolkerovi* Kalista na svůj poměr k oběma jmenovaným z této doby vzpomíná následovně: „*Probíjeli jsme se všichni tři v podstatě týmž směrem, ale každý na svou pěst. Hluboké charakterové rozdíly bránily nám utvořiti pevnější frontu.*“¹⁶¹⁵ Ani v jednom případě tak nelze vzájemný vztah označit za tak fatální a intenzivní, jako byly poměry mezi jednotlivými členy trojlístku.

¹⁶¹⁰ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 158–159.

¹⁶¹¹ Týž: Oheň. *Červen* 4, 1921, č. 23, 27. 10., s. 309.

¹⁶¹² Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 93.

¹⁶¹³ K otázce vstupu Wolker a Píši do Devětsilu srovnej podrobněji zde na s. 483–493.

¹⁶¹⁴ K. Biebla Kalista na dušičky navštívuje doma ve Slavětíně, odkud 4. listopadu 1921 posílají společně do Prahy pohled Píšovi (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, zejména s. 229–232.).

¹⁶¹⁵ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 94.

Pro další vývoj siločar uvnitř trojlístku byl, domnívám se, klíčový vývoj A. M. Píši, který na podzim 1921 přichází na studia do Prahy a konečně tak získává možnost čilejšího a pravidelnějšího kontaktu se zdejším prostředím. Dle Kalistových vzpomínek i dle Píšovy korespondence z dob studií se záhy ukázaly jeho odlišné povahové rysy – narozdíl od svých bonvivánských vrstevníků byl Píša výrazněji rozumovější¹⁶¹⁶ a narozdíl od svých přátel se soustavněji věnoval studiu. Nadále zároveň narážíme na Píšovu oslabenou sebedůvěru, zejména pokud jde o jeho vlastní literární a kritickou tvorbu. Jistým leitmotivem jeho korespondence se tak na přelomu let 1921 a 1922 stávají úvahy o rezignaci na literární angažmá.

Mnohem zřetelněji se však ve vývoji myšlení mladého A. M. Píši nově projevilo jeho komunistické přesvědčení, zesílené o úctu k S. K. Neumannovi. Pod tímto nárazem se jen utvrzuje Píšův radikálně levicový postoj a Píša tak přirozeně inklinuje spíše k Wolkerovi než k – pokud jde o politické přesvědčení – lavírujícímu či spíše apolitickému Kalistovi. Kalista se tak vůči svým dvěma přátelům zřetelně dostává na vedlejší kolej a uvnitř trojlístku definitivně ztrácí své nepsané vůdcovské postavení z doby *Dne* a *Orfea*. Trojlístek se tak nejpozději od září 1921 mění v soubor tří výrazných, samostatných a rovnomocných individualit a navíc: tím, jehož váha setrvale klesá, se v budoucnu stane právě Z. Kalista.

Proměna hierarchie sil uvnitř trojlístku se nejzřetelněji projevila zřejmě v jeho vztahu k Literární skupině, pro niž se Wolker hned od počátku stal klíčovou básnickou akvizicí. Tuto skutečnost se Kalistovi alespoň zpočátku dařilo vyvažovat jeho komunikačními a organizačními schopnostmi – s Götzem jako hlavou brněnské části, popř. s Č. Jeřábkem jako jednatelem Skupiny komunikoval ve spolkových věcech za Prahu na podzim 1921 stále především on. Kalista s Píšou a Wolkerem měli zároveň dle dohody, kterou uzavřel Kalista za své návštěvy Brna v říjnu 1921, v této době fungovat jako pražská redakce *Hosta*. Tato spolupráce se však postupem času stávala čím dál více formální, a jak bude ukázáno v dalším,¹⁶¹⁷ spoluredigování *Hosta* jen dále zesílilo vzájemné rozpory a neshody.

Kalista na podzim 1921 zřejmě zatím stále nechápal rostoucí distanci mezi ním a Píšou a Wolkerem jako předzvěst vzájemného rozchodu. Ostatně o jeho nevyhnutelnosti nebyl v této době nejspíše přesvědčen ani Píša. Naproti tomu Wolker se na podzim 1921 jen utvrdil ve svých předchozích názorech a s Kalistou přestává do budoucna počítat jak jako s literárním souputníkem, tak coby s osobním přítelem. Nakonec bude právě on tím, kdo trojlístek definitivně rozbije.

¹⁶¹⁶ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 664.

¹⁶¹⁷ K situaci v „pražské“ redakci *Hosta* v závěru roku 1921 srov. podrobněji zde na s. 547–549.

Počátkem prosince se venkovští studenti rozjíždějí ze studií domů na vánoční prázdniny. Píša odjíždí pravděpodobně již 3., podobně i Wolker odjel hned z kraje prosince, nejspíše 5.¹⁶¹⁸ Kalista z Prahy odjel na vánoce z trojlístku jako poslední – nejpozději 11. prosince. Toho dne totiž již z domova odesílá melancholický dopis Jeřábkovi, v němž si stěžuje na soudobé poměry v literární Praze: „*Praha mne velmi hluboce několikrát poslední dobou zranila. Raději si proto nevzpomínám. – Jen tedy reminiscence z dětství. Skoro kolední reminiscence.*“¹⁶¹⁹ Zatím ještě nejspíše nic netuší o tom, že oba jeho přátelé v této době již intenzivně vyjednávají s Devětsilem o vzájemné fúzi.¹⁶²⁰

Večer Několika (15. prosince 1921)

V prosinci 1921 se pokusil s určitými programovými ambicemi vystoupit mladý básník Richard Broj. Pod záštitou uměleckého spolku „Několik“ uspořádal 15. prosince 1921¹⁶²¹ recitační večer, na němž Eva Vrchlická a Eduard Kohout recitovali verše J. Hory, L. Vladyky, J. Seiferta, R. Broje, F. Němce, A. Černíka, J. Wolkeru, A. M. Píši, A. Hoffmeistera, Z. Kalisty a I. Suka a prózu V. Vančury.¹⁶²² „*Konal se 15. 12. 1921 v Mozarteu s názvem Druhý večer Několika. (První byl věnován hudbě.) V předem vydaném programovém prospektu se praví, že ‚Skupina Několika nestojí za žádnou ze stávajících skupin‘. Po úvodním slově R. Broje recitovala Eva Vrchlická texty A. Černíka, A. Hoffmeistera, J. Hory, M. Jirky, Z. Kalisty, Fr. Němce, A. M. Píši, J. Seiferta, I. Suka, V. Vančury, L. Vladyky a J. Wolkeru.*“¹⁶²³

Spolek „Několik“ sdružoval především mladé hudebníky, R. Broj byl jeho snad jediným členem-literátem. O příspěvky na večer postupně požádal zmiňované autory jednotlivě, aniž by pak s nimi celou akci zřejmě dále konzultovat. Ostatně, celý podnik zřejmě nepatřil k nejzdařilejším, o čemž svědčí jeho reflexe u K. Teiga: „*Nechápal jsem a nechápu, když p. Broj na recitačním večeru Několika povídal o mladé slovesné tvorbě, že překonává*

¹⁶¹⁸ J. Wolker Z. Wolkerové, 30. listopadu 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 112.

¹⁶¹⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 16. října 1921, s. [2].

¹⁶²⁰ K Píšovu a Wolkerovu vstupu do Devětsilu srov. podrobněji zde na s. 483–493.

¹⁶²¹ Kalista v *Tvářích ve stínu* večer omylem zařazuje do roku 1920 (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 84.).

¹⁶²² Tamtéž.

¹⁶²³ *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 686.

*impresionismus a že stojí na prahu expresionismu.*¹⁶²⁴ V dopise A. Černíkovi pak Teige hodnotí i úroveň jednotlivých příspěvků: „*Ty, Seifert, Vančura a Hofmeister byla záchrana večera, neboť Píša, Wolkr [sic!], Němec byli slabší než jindy a Vladyka, Suk, Kalista, Broj zcela blbý [sic!]. Hořejšího nerecitovali a Hora též byl dost akademicky fádni tentokrát.*“¹⁶²⁵ S podobným despektem se později o večeru vyjádřil i A. M. Píša, který se jej však osobně nezúčastnil: „*R. Broj zahrál si na vůdce mladého umění. A říkal prý velké nesmysly: poesie budiž prý nyní jen pouhou hudbou atd. Kdybych o tomhle měl tušení, přirozeně bych ovšem verše na onen večer nedal.*“¹⁶²⁶

Celkem nevýznamnému večeru se však dostalo relativně velké pozornosti v denním tisku,¹⁶²⁷ která se promítla zejména do vztahu brněnských k jejich pražským kolegům z Literární skupiny. Brněnští se totiž obávali, že v Praze roste nový spolek, který by mohl do budoucna být konkurencí Literární skupině. Jak Kalista, tak Píša a Wolker však jejich obavy rychle rozptýlili a od Brojova podniku se zřetelně distancovali. Do budoucna pak R. Broj zapadl úplně.

Čas střetů generačních i osobních (zima 1922)

Když se Kalista ocitl o vánocích 1921 konečně na delší čas doma, mohl se v klidu soustředit na svou literární práci. Jeho tvůrčí úroda z této doby byla opravdu rozsáhlá – mj. prakticky dokončil svou druhou sbírku, budoucí *Zápasníky*. V dopise Píšovi své tehdejší literární aktivity shrnuje následovně: „*O Vánocích jsem velmi intensivně pracoval. Napsal jsem 2 prózy, epickou scénu, dokončil celou knihu lyriky, napsal prolog ke své komedii, překlady z Edschmida (básně), Golla, M. Sauvage, ze španělských futuristů, přípravy k essayi a ještě seminární práci! – A pořád mám ten mír v srdci, který jsem měl na začátku.*“¹⁶²⁸

Kromě vlastní autorské tvorby se Kalista chystal posílit i své aktivity na poli spolkovém. Podobně jako brněnští (Č. Jeřábek jej ve svém vánočním dopise informuje o

¹⁶²⁴ TEIGE, Karel: O expresionismu. *Rovnost* 38, 1922, č. 17, 17. 1., s. 3; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 206.

¹⁶²⁵ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [závěr prosince 1921; č. 38], s. [3].

¹⁶²⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábekovi, [počátek ledna 1922], s. [3].

¹⁶²⁷ Srov. J.O.N. [=NOVOTNÝ, J. O.]: Několik. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 635, 20. 12., s. 7; MilNý [=NOVOTNÝ, Miloslav]: Druhý večer. *Národní listy* 61, 1921, č. 346, 17. 12., s. 4. Akce byla anoncována mj. též v *Právu lidu*.

¹⁶²⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, 4. ledna 1922, s. [2].

chystaném cyklu recitačních večerů v Brně, které měl představit tvorbu autorů Skupiny)¹⁶²⁹ plánoval i on prezentovat tvorbu svých kolegů na podobném cyklu přednášek, který se měl konat ve Studentském domě a na němž by kromě něj vystoupili v roli přednášejících i O. Fischer, M. Rutte, J. Hora a J. Knap. Kalista měl v jeho rámci mluvit o nejmladší poezii a žádal proto brněnské, jejichž tvorbu neznal úplně do detailu, o co nejvíce informací o jejich tvorbě: „*Samozřejmě chci, abyste i Vy byli zastoupeni: všichni brněnští. Proto bych rád pronikl více než dosud do nejvnitřnějšího způsobu a utváření Vaší lyriky, prózy, Vašeho myšlení a cítění vůbec.*“¹⁶³⁰

Kalistův poměr k Wolkerovi dále chladl, obzvláště poté, co se v závěru roku dozvěděl o posměšném epigramu, který Wolker na jeho adresu napsal.¹⁶³¹ Podobně korespondence z vánočních svátků ukazuje i na rozvolňování jeho poměru k Píšovi, což mohlo být pro vnějšího pozorovatele překryto tím, že počátkem roku konečně vychází *Nesrozumitelný svatý*, kterého Píša nakonec Kalistovi věnoval. Zároveň však v závěru roku 1921 Kalista pro neshody plynoucí ze společné práce na přípravách 3. čísla *Hosta* opouští redakci časopisu.

Další důležité události se však zatím odehrávají mimo Kalistův obzor: počátkem ledna propuká polemika mezi Fr. Götzem a L. Blatným na straně jedné a K. Teigem a A. Černíkem na straně druhé o výklad expresionismu a možnost jeho aplikace na tvorbu nejmladší generace.¹⁶³² Byť se F. Götz ukáže jako zdatný oponent K. Teigeho jako dosud asi nejvýraznějšího generačního mluvčího, má její průběh na dění uvnitř Skupiny rozporuplný dopad. Především se totiž jako významný handicap proti sevřenému a jednotnému Devětsilu ukáže absence společného skupinového programu a zejména názorová heterogenost jednotlivých jejích členů, jejichž poměr ke spolku zůstával často jen velmi volný. Obzvláště zřetelně tato skutečnost vystupuje v případě „pražské“ části Skupiny, tj. zejména rozpadajícího se trojlístku, který Skupinu reprezentoval v hlavním městě především:¹⁶³³ Wolker s Píšou se totiž v závěru ledna rozhodují ke vstupu do Devětsilu a Píša dokonce kvůli Teigeho indiskreci ze zmíněné polemiky opouští Skupinu úplně.

¹⁶²⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 24. prosince 1921, s. [3].

¹⁶³⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 4. ledna 1922, s. [1]. Celý podnik nejspíše zůstal na papíře. V květnu 1922 shodou okolností vystoupil O. Fischer s přednáškou k mladému umění pod hlavičkou Filosofické jednoty (blíže viz zde pozn. č. 1651 na s. 424–425) a Kalista s recitačním večerem mladé poezie pod hlavičkou YMCY (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 277 a zde s. 431–432.). Byla-li však mezi oběma přednáškami nějaká souvislost, nevíme.

¹⁶³¹ K Wolkerovu protikalistovskému epigramu srovnej podrobněji zde na s. 507–510.

¹⁶³² K reflexi expresionismu u členů Literární skupiny a Devětsilu srovnej zde s. 585–618.

¹⁶³³ Podíl J. Knapa, V. Nezvala, M. Jirka či S. Kadlece na spolkovém dění byl minimální.

Právě vstup Wolker a Píši do Devětsilu byl pro Kalistu velkým osobním zklamáním – v Praze jím definitivně ztrácí své dlouhodobé spojence a přátele. Posléze se rozpadá i jeho studentské spolubydlení s Wolkerem, který se v závěru února 1922 stěhuje ke Karlu Teigovi a plně se přiklání ke konceptu proletářského umění.

Brněnská šestka, tj. zejména F. Götz, však zareagovala na vzniklou situaci jinak, než Kalista zřejmě očekával. Setrvala totiž u spolupráce s J. Wolkerem, který si podržel členství v Literární skupině, a v dubnu se posléze urovnal i její poměr k A. M. Píšovi. Již v únoru pak Götz – snad za částečného přispění Wolkerova, snad zčásti o své vůli – zahájil jednání s K. Teigem o možné spoluúčasti Devětsilu na *Hostu*, která se v březnu 1922 stává skutkem.

Kalistova pozice v mladé literatuře se tak v zimě 1922 otřásala v základech: prakticky od říjnové prostějovské přednášky jej stíhala rána za ranou: rozchod s Wolkerem, doprovázený osobními hádkami a zesilovaný společným spolubydlením, pozvolný rozchod s Píšou, zatím ještě relativně poklidný, určité zklamání z členství v Literární skupině, kde se mu zatím nedařilo prosadit na některou z vedoucích pozicí, i z *Hosta*, na jehož redakci v závěru roku rezignoval, stálé odkládání vydání *Ráje srdce* a konečně pak značné posílení Devětsilu. Úvod roku 1922 pak přinesl údery ještě závažnější: Devětsil mu nakonec přetáhl Píšu s Wolkerem na svou stranu, Wolker se od něj odstěhoval právě ke Karlu Teigovi a Literární skupina se po lednové polemice rozhodla ke spolupráci s Devětsilem. Kalistovy dosavadní vazby byly těmito událostmi zásadně zpřetrhány a narušeny. Citlivý Kalista na ně reagoval pochopitelným stažením se do sebe a rozhodl se přerušit i svou spolupráci na *Hostu*. Teprve vydání *Ráje srdce* v polovině března 1922 pro něj po delší době znamenalo určitý úspěch. Jeho debut se však dostal do stínu Wolkerovy programové přednášky „Proletářské umění“, která Jiřího Wolker načas proměnila ve středobod zájmu literární a kulturní veřejnosti.

Wolkerovo „Proletářské umění“: Diskusní večer Varu 13. března 1922

Diskusní večer uspořádaný časopisem *Var* 13. března 1922, na němž Wolker přednesl svůj zmiňovaný známý programový text „Proletářské umění“,¹⁶³⁴ se stal důležitým mezníkem v dalším vývoji nejmladší literární generace. Časopis *Var* začal právě v zimě 1921/1922, konkrétně 1. prosince 1921, vydávat Zdeněk Nejedlý, tehdy řádný profesor hudební vědy na

¹⁶³⁴ WOLKER, Jiří: Proletářské umění. *Var* 1, 1921/1922, č. 9, 1. 4., s. 271–275; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlačík a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 220–224.

FF UK, jako „pokrokový list pro veřejné otázky“. Svěrázný pedagog byl tehdy mezi nejmladšími literáty poměrně populární. Dle dochovaných svědectví byly jeho přednášky hojně navštěvovány i studenty mimo jeho obora pravidelně na ně docházel mj. Vítězslav Nezval a později i Jiří Wolker. Právě z těchto osobních kontaktů vznikla i Nejedlého nabídka Wolkerovi ke spolupráci ve *Varu* a koneckonců i návazné Wolkerovo pozvání, aby Nejedlý přijel přednášet do Prostějova.¹⁶³⁵ Wolker pro *Var* Z. Nejedlý získal jako literárního referenta koncem ledna 1922. „*Jsem z toho rád. Dostanu tak aspoň zdarma všechny knihy, které vyjdou, a snad mi i zaplatí,*“¹⁶³⁶ psal Wolker o Nejedlého nabídce domů.

Podobně jako u řady dalších důležitých programových textů mladé české literární generace, vznikala i tato Wolkerova stať poměrně narychlo, neboť původně byla na daný termín ohlášena Nejedlého přednáška „*Javořina a náš poměr k Polsku*“.¹⁶³⁷ Čtyři dny před konáním večera však Nejedlý nahlášený program změnil a vyzval J. Wolker, aby si připravil přednášku o „*novém umění*“. Wolker i přes poměrně šibeniční termín vzal celou věc velmi vážně a přednášku si pečlivě připravoval: „*Pracuji stále na své přednášce, neboť teprve před 3 dny mi ji Nejedlý uložil a nebylo možno ji nevtít, když jsem nechtěl ukázat slabost či zbabělost.*“¹⁶³⁸ Význam přednášky nadto zesílila očekávaná návštěva F. X. Šaldy, O. Fischera, V. Dyka a jiných předních postav soudobého literárního života.¹⁶³⁹ Při dosti krátkém čase na zpracování tématu znamenalo pro Wolkeru výhodu, že programové otázky souběžně řešil jak za svého jednání o vstupu do Devětsilu, tak ve své prakticky paralelně publikované stati „*Umění všední či nedělní?*“.¹⁶⁴⁰

V literatuře bývá hojně zmiňován podíl K. Teiga na Wolkerově textu či snad dokonce Teigeho částečné spoluautorství a sám Teige se později k autorství některých pasáží přímo přihlásil.¹⁶⁴¹ Genezi textu samozřejmě nejsme s to až do takovýchto nuancí rekonstruovat, je

¹⁶³⁵ Nejedlý v Prostějově vystoupil 6. dubna 1922 s přednáškou „*Cíle světové války a dnešní skutečnosti*“.

¹⁶³⁶ J. Wolker matce, 29. ledna 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 115.

¹⁶³⁷ PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Próza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 441.

¹⁶³⁸ J. Wolker matce, 12. března 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 122.

¹⁶³⁹ Tamtéž.

¹⁶⁴⁰ WOLKER, Jiří: *Umění všední či nedělní*. *Var* 1, 1921/1922, č. 8, 15. 3., s. 251–254; též in: týž: *Próza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 227–230.

¹⁶⁴¹ Teigovo vystoupení bylo součástí obsáhlejší tiskové polemiky o Wolkerův odkaz, která se rozvinula v souvislosti s vydáním Kadlecovy *Svaté rodiny*. Věcnou správnost informací, které ke vzniku této sbírky uváděl autor předmluvy V. Nezval, totiž v *Hostu* napadl A. M. Píša. K účasti v polemice byl vyzván i K. Teige, který ve svém článku „*Manifest Jiřího Wolker o proletářském umění*“ vzpomíná na okolnosti vzniku Wolkerova textu a hlásí se k autorství cca poloviny jeho rozsahu (srov. TEIGE, Karel: *Manifest Jiřího Wolker o proletářském umění*. *Host* 6, 1926/1927, č. 9/10, [červenec], s. 265–266.).

však třeba podtrhnout, že vznikl v době Píšova a Wolkerova vstupu do Devětsilu, kdy jak Wolker, tak Píša byli nuceni pregnantně formulovat svá ideová východiska, což zároveň s nimi prováděl i Karel Teige, připravující teoreticko-programovou stať pro dlouho chystaný a dlouho odkládaný devětsilský sborník. Je nesporné, že řada myšlenek a formulací vznikla z rozmluv a diskusí jednotlivých členů rekonstruovaného Devětsilu, zejména pak čtveřice Píša – Wolker – Teige – Seifert. Domnívám se však, že tyto rozmluvy byly vedeny primárně kvůli vstupu Píši a Wolkerovi do Devětsilu, nikoli zatím jako cílené spolkové diskuse o společném programu. Zmiňovaná trojice určitě Wolkerův text přehlížela, zda jej však upravovala a o nakolik závažné úpravy šlo, nejsme s to určit.¹⁶⁴² Dovolují si proto vyslovit tezi, že autorem textu byl především Jiří Wolker sám, byť na úvod své přednášky předesílá, že „*tlumočí zde názory skupiny komunistických umělců Devětsil*“¹⁶⁴³ a že Teigeho účast na formulaci textu není třeba přeceňovat, ač je třeba jedním dechem dodat, že konkrétní programové body a jejich formulace rostly ze společných diskusí a debat.¹⁶⁴⁴ Ostatně sám Teige ve svém – shodou okolností úplně prvním – dopise Wolkerovi z poloviny března 1922 o Wolkerově přednášce mluví jako o „*Tvém říkání z toho debatního večírku OVARU*“¹⁶⁴⁵ a ani ve sborníčku *In memoriam Jiřího Wolker* se ke svému autorskému podílu nijak nehlásí. V dopise A. Černíkovi z konce března 1922 pak dokonce svého přítele ponouká k polemice s Wolkerovým textem: „*Tvůj článek o filmu by mohl třebaš trošku, i ty lidové zábavy, navázat*

¹⁶⁴² Ve zmiňované vzpomínce z Wolkerova sborníčku Teige ke vzniku přednášky uvádí: „*S Píšou a se mnou probíral svůj proslov, debatovali jsme, stylisovali formulace: Wolkerovi vážně a upřímně záleželo na souhlasu těch, jichž jménem mu bylo mluvit.*“ (srov. TEIGE, Karel: [Vzpomínky mají barvu i přízvuk snu...]. In: *In memoriam Jiřího Wolker*. Red. Konstantin Biebl. Praha: Hyperion, 1924, s. 39–40.).

Teigeho vzpomínku však nelze brát bez výhrad, zejména pokud jde o délku společných debat nad textem a především pak pokud jde o účast Nezvalovu, neboť – jak bude ještě ukázáno – Nezval vstoupil v užší kontakt s Devětsilem teprve o čtvrt roku později.

A. M. Píša svou účast na vzniku textu při jeho otištění ve Wolkerových Spisech z 50. let marginalizuje a hovoří o „*skrovném podílu ostatních*“, přičemž víceméně potvrzuje Teigeho autorství dílčích pasáží textu, které Teige za své označil ve vzpomínce z roku 1927. Zároveň však podtrhuje, že „*Teige v citovaném článku sám podotkl, že se v některých větech projevu prolínají Wolkerovy a jeho formulace do té míry, že je navzájem nelze přesně vymezit*“ a že text obsahuje i teze, s nimiž Teige již tehdy nesouhlasil (srov. PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Proza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 443.).

¹⁶⁴³ WOLKER, Jiří: Proletářské umění. *Var* 1, 1921/1922, č. 9, 1. 4., s. 271; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 220. Signifikantní je tu i Wolkerovo označení Devětsilu nikoli oficiálním názvem „U. S. Devětsil“, ale obecným označením „skupina komunistických umělců“, kterým Wolker zdůrazňuje především společné světónázorové či politické, nikoli až tak umělecké názory.

¹⁶⁴⁴ To se ukazuje např. na zařazení obsáhlého citátu z K. Havlíčka o tendenci v umění, který použil jak Wolker, tak později i Teige v „Novém umění proletářském“. Dle citovaných Teigeho vzpomínek však na Havlíčkův citát upozornil Wolker právě on (srov. TEIGE, Karel: Manifest Jiřího Wolker o proletářském umění. *Host* 6, 1926/1927, č. 9/10, [červenec], s. 266.).

¹⁶⁴⁵ K. Teige J. Wolkerovi, [23. března 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolker a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 507.

na Wolkra z Varu a trochu, ale přátelsky, si zapolemísovati.¹⁶⁴⁶ Tato zmínka zřetelně ukazuje na hlavní rozdíl v Teigeho a Wolkerově konceptu proletářského umění: Teigeho akcentování významu lidových zábav a pokleslého umění, které naopak absentuje u Wolkera. Tyto názorové diskrepance se však zatím nijak výrazně neprojevovaly, případně je ani Wolker a zejména ani Teige nepokládali za nutné vzhledem k diskusnímu charakteru celého večera Varu a chystanému oficiálnímu jarnímu cyklu devětsilských přednášek nijak zdůrazňovat.

Wolker svůj projev uvedl jen jako diskusní příspěvek, nikoli jako programovou přednášku: „Hlavním bodem našeho sejití je debata. Můj referát budiž jejím podnětem a ona zase kritickou částí mé zprávy.“¹⁶⁴⁷ V dalším textu se Wolker především jednoznačně a bezvýhradně přihlásil k marxismu, historickému materialismu a třídnímu náhledu na skutečnost: „Pocitujeme neudržitelnost a nespravedlivost dnešního řádu a věříme v přestavbu společnosti. Nacházejíce pevný a konkrétní plán její v marxistických tezí, nazíráme na svět historickým materialismem. Proto nové umění je nám uměním třídním, proletářským a komunistickým. O možnosti jeho nechceme debatovat. Je nám věrou a skutečností. Jde nám o jeho znaky a růst.“¹⁶⁴⁸ Jako základní znaky nového proletářského umění pak Wolker vytkl revolučnost, kolektivismus a tendenčnost. Úkolem proletářského umění je mu pak především boj za revoluční přestavbu společnosti, za „konkrétní změnu konkrétní“, kterou proletářští umělci provedou jako „dělníci nové krásy“.¹⁶⁴⁹

Na večeru Varu byl přítomen též Z. Kalista, přišedší sem v doprovodu V. Nezvala. A právě Nezval, vystupující proti Wolkerově přednášce z anarchistických pozic, byl údajně ve vzniklé diskusi jejím největším oponentem.¹⁶⁵⁰ Kalista sám vlastní průběh přednášky nejvíce komentoval ve svých pamětech: „Úvodní slovo večera měl Jiří Wolker. Nemluvil řečnický – četl svůj proslov. Ale i tak [...] musil jsi poznat, že celá řeč mu jde opravdu z duše. [...] Díval jsem se na něho od stolu, kde jsem seděl s Nezvaem, a bylo mi líto, že Wolker tu mluví vlastně za Teigeho. [...] Já mlčel po dobu Wolkerova projevu i při vystoupení Nezvalově. [...] Teprve o několik dní později [na večeru Filosofické jednoty]¹⁶⁵¹ – doplnil VM] já se postavil v plné šíři

¹⁶⁴⁶ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 27. března 1922, s. [2].

¹⁶⁴⁷ PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Próza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 442.

¹⁶⁴⁸ WOLKER, Jiří: Proletářské umění. *Var* 1, 1921/1922, č. 9, 1. 4., s. 271; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 220.

¹⁶⁴⁹ Tamtéž, s. 275 / s. 224.

¹⁶⁵⁰ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 53.

¹⁶⁵¹ Hlavním řečníkem večera Filosofické jednoty byl dle Kalistových vzpomínek Otokar Fischer a nikdo ze členů Devětsilu se jej údajně nezúčastnil. Akce se však konala až 2. května 1922 (srov. Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 518.), tedy více než měsíc a půl po Wolkerově přednášce v době, kdy bylo heslo proletářského umění už značně medializováno. Reflexi této přednášky můžeme najít v souběžném Teigeho dopise

svého projevu za tendenční umění proletářské. [...] bylo to snad překvapení pro ty, kteří mne na diskusním večeru Varu viděli v důvěrném šeptání s Nezvalem [...] a domnívali se, že Nezval byl mnou nastrčen, abych nestanul proti Wolkerovi a proti Devětsilu příliš osamoceně.“¹⁶⁵² Kalistovo bezprostřední svědectví o večeru v jeho korespondenci se bohužel nedochovalo, domnívám se však, že ve svých vzpomínkách Kalista své ztotožnění s tendenčním umění proletářským poněkud nadsazuje. Nemůžeme jej rozhodně označit za přímého oponenta Wolkerovy koncepce, která snad ještě mohla z velké části korespondovat s Kalistovým světonázorovým přesvědčením, jeho vlastní umělecké názory však tíhly jinam. Rozhodující momenty, které Kalistu stavěly mimo program Wolkerův a teze Devětsilu, je však dle mého mínění v tuto chvíli třeba hledat především v osobní rovině a osobních antipatiích.

Reflexe Wolkerovy přednášky

Wolkerova přednáška byla v literatuře opakovaně a z mnoha stran rozebírána a snad ještě větší pozornosti se jí dočkalo v dobové reflexi, zejména díky anketě časopisu *Most*, o níž bude ještě řeč v dalším a díky níž se na stránkách soudobého denního tisku rozpoutala obsáhlá diskuse o proletářském umění. Ze zpětného pohledu tak můžeme soudit, že teprve tato Wolkerova přednáška donutila o nejmladší avantgardní literatuře cíleně rozvažovat i dosud zatím spíše zdrženlivou „oficiální“ literárněkritickou obec a že se problémy nejmladší poezie, nově vystupující pod heslem proletářské poezie, stávají obecnou a sledovanou součástí veřejné literárněkritické diskuse. Až doposud totiž zůstala pozornost soudobé literární kritiky zaměřena víceméně jen na recenze jednotlivých děl a polemické střety se až na několik výjimek (spor Rutteho s Píšou o *Strach z duše*, který nicméně také vyrostl jako osobní polemika nad původní Píšovou recenzí; polemiky Teigeho s V. Nebeským, které se však obracely spíše do oblasti výtvarného umění a především pak polemiky zástupců Devětsilu s S. K. Neumannem, jejichž dopad však též zůstal omezen především na „levou“ literaturu) zatím odehrávaly uvnitř nejmladší generace a většinu z nich jsme si přiblížili v předchozích kapitolách. Wolker snad ani nemohl předpokládat, jaký zájem jeho proslov, který na začátku

Wolkerovi: „V Praze Filosofická jednota – O. Fischer!!, s nímž jsem o tom mluvil, ó, jaký je to ukrutný blbec, řekl jsem mu ovšem vše do očí – pořádala debatu o tendenci. Ignorovali jsme to, nešli jsme tam. Nejedlý tam byl a mluvil tam. Správně řekl těm pánům, že ta debata je pro kočku. Stačí.“ (srov. K. Teige J. Wolkerovi, [po 3. květnu 1922]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 517.).

¹⁶⁵² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 674–675.

svého mluveného proslovu skromně označil jen jako „úvod“ či „podnět k diskusi“,¹⁶⁵³ rozpoutá.

Bezprostřední ohlas v dobovém tisku nicméně nejspíše nebyl až tak velký.¹⁶⁵⁴ V druhé polovině března se jí, nepletu-li se, v dobovém tisku nikdo nevěnoval. Otázku proletářského umění však v průběhu dubna 1922 rozvířila a do veřejné diskuse vnesla redakce časopisu *Most*, která připravila anketu „O literární příští“, s níž oslovila přední dobové literární kritiky. Poslední z jejich tří otázek se pak bezprostředně týkala Wolkerovy přednášky. Anketu postupně obeslali V. Dyk, O. Fischer, J. Hora, J. Krecar, F. V. Krejčí, A. Novák, A. M. Píša, M. Rutte, K. Scheinpflug, J. Wolker, K. Čapek, M. Hýsek, A. Macek, F. X. Šalda, A. Veselý a J. Vodák, redakční resumé pak připravil Josef Knap. Řada přispěvatelů svou odpověď uveřejnila kromě *Mostu* ještě v celostátních denících. Asi nejvýrazněji se Wolkerovi postavil v *Lidových novinách* Arne Novák statí „Manifest ‚proletářských‘ básníků“,¹⁶⁵⁵ v němž Novák Wolkeru obviňuje z „úzkoprsého doktrinářství“, „stranického fanatismu“ a jeho závěry označuje jako „chudé duchem“. „Nikdy, ani za dvorské organizace kulturní v období panovnického absolutismu, nebyl básník a umělec vůbec odsouzen [sic!] k takovému otroctví, v jaké jej jímá komunistický manifest básnický“,¹⁶⁵⁶ prohlašuje tu mimo jiné Arne Novák, který zároveň zdůraznil i zřetelné zakotvení Wolkerovy debutové sbírky v prostředí „teplého měšťáckého zátiší prosyceného rodinnou dobrotou.“¹⁶⁵⁷ Svět *Hosta do domu* proto prohlašuje Novák za neslučitelný s hesly, k nimž se Wolker hlásí ve svém novém manifestu. Wolker v dopise Píšovi označil Novákův výpad za „dokument měšťácké slepoty“ a odpověděl na něj článkem „Ochránci umělecké svobody“¹⁶⁵⁸ počátkem května ve *Varu*.

Nemá přílišný význam srovnávat odpovědi jednotlivých respondentů ankety jako spíše podtrhnout intenzitu jejího dopadu na soudobé literární dění – diskuse o programovém směřování mladé literatury v tento moment definitivně přerůstá omezený rámec generace či sympatizantů „levé“ literatury, ale stává se plnohodnotnou součástí veřejné diskuse. Pro dokreslení tohoto faktu ocitujeme hlas jednoho z nejpovolanějších – redaktor *Mostu* Josef Knap píše počátkem května Wolkerovi do Prostějova a svěruje se mu se svým rozčarováním ze vzniklé situace i nechutí připravovat za redakci resumé celé ankety: „Bud’ rád, že sedíš

¹⁶⁵³ PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Próza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 442.

¹⁶⁵⁴ Alespoň se nám nezdařilo nalézt žádný přímý referát o celé akci, ani polemickou reakci na ni, která by vyšla před 1. dubnem 1922, kdy Wolkerův text vyšel tiskem ve *Varu*.

¹⁶⁵⁵ A. N. [=NOVÁK, Arne]: Manifest ‚proletářských básníků‘. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 184, 12. 4., s. 7.

¹⁶⁵⁶ Tamtéž.

¹⁶⁵⁷ Tamtéž.

¹⁶⁵⁸ WOLKER, Jiří: Ochránci umělecké svobody. *Var* 1, 1921/1922, č. 11, 1. 5., s. 355–357.

*doma. Tady je za jeden večer pět debatních večírků, mluví se arcit' o mladém kumštu, nic jiného neslyšíš ani v kavárně a na ulici, každý toho má plnou hubu, takže ti z toho nakonec je mdlo a špatně. Je to nějaké divné jaro.*¹⁶⁵⁹

K síle dopadu ankety pak ještě přispěla další skutečnost – Devětsil se ji totiž rozhodl záhy po jejím vyhlášení bojkotovat. Ač byl jeho poměr k *Mostu* zpočátku poměrně kladný, v zimě 1922 se situace změnila.¹⁶⁶⁰ Počátkem března např. Teige připojuje na závěr svého dopisu Černíkovi krátkou doušku: „*Nové číslo Mostu je ercblbé a sprostá polemika je tam proti Seifertovi.*“¹⁶⁶¹ Teige tu snad naráží na Hartlovu recenzi Seifertova *Města v slzách* z č. 4,¹⁶⁶² kde bylo mj. otištěno i dokončení Teigovy studie „*Moderní české malířství a plastika*“. Zda a proč byl tento Hartlův celkem nezajímavý a nijak útočný text hlavním důvodem následného Teigeho bojkotu *Mostu*, nejsme dnes z dochovaných pramenů s to určit.

Každopádně – hned 2. dubna, tedy den poté, co Wolkerovo „*Proletářské umění*“ vyšlo ve *Varu*, Teige Wolkeru vyzývá, aby svou odpověď do ankety *Mostu* odvolal: „*Prosím Tě jménem Devětsilu a i jménem Píšovým, abys svou odpověď na anketu Mostu ihned rekomandovaným dopisem Kočímu odvolal. Kočí je totiž sprosták prvního řádu. [...] Je zcela nezbytno, abysme [sic!] se nikdo té měšťácké ankety nezúčastnili.*“¹⁶⁶³ Teiga k jeho náhlému rozhodnutí prý motivovalo především údajně nerovnoměrné složení respondentů ankety, v němž byli stoupcem levého či přímo proletářského umění v menšině. Devětsil se dokonce

¹⁶⁵⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Knap J. Wolkerovi, 4. května 1922, s. [1]; inv. č. VI/646.

¹⁶⁶⁰ Zde je potřeba udělat malou odbočku o historii časopisu *Most*, který za redakce B. Kočího vydával od října 1921 F. Svoboda v Praze. Z. Kalistu vyzval k účasti na časopisu Karel Toman (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Toman Z. Kalistovi, 23. září 1921.), ten však pro údajný významný podíl Devětsilu na vedení časopisu spolupráci odmítl. Píšovi o tom psal na jih: „*V Praze vychází ‚Most‘. Upozorňuji Tě, že je to orgán ‚Devětsilu‘, abys se [sic!] tedy s ním nikterak nevázal, nezmění-li se situace.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [konec září 1921; Můj drahý Toníku! Píši Ti asi poslední psaní ze svého domova o letošních prázdninách...], s. [5].). Neujasněný koncept časopisu, do něž přispívali autoři různé věkové a světonázorové orientace, však postupně vedl k oslabení zájmu jak čtenářstva, tak přispívajících autorů o něj. Např. Píša počátkem roku 1922 netajil v dopise Wolkerovi své zklamání, že časopis neotiskl jejich příspěvky: „*Až bude urovnán finančně můj poměr k Svobodovi, napíšu Kočímu, že jeho chování je hrubě netaktní, vzdám se členství v ‚redakční radě‘ – napíšu mu zkrátka, aby mi vlezl tak říkajíc na záda.*“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [leden 1922], s. [1]; inv. č. VI/750.). Ani angažmá Devětsilu v listě nemělo z těchto důvodů delšího trvání. Lze se tak v zásadě ztotožnit s Teigeho interpretací, že anketa „*O literární příští*“ byla z velké části obratným tahem redakce, pokoušející se přilákat chřadnoucímu časopisu zájem přispěvatelů. Pokusu o znovuoživení časopisu ze zimy 1923, který měl vyhrtit poměry mezi pražským a brněnským křídlem Literární skupiny, se ještě budeme věnovat v dalším – srov. zde s. 649–658.

¹⁶⁶¹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [4. března 1922; datováno dle poštovního razítka; č. 42], s. [2].

¹⁶⁶² A. H. [=HARTL, Antonín]: Z nové lyriky. *Most* 1, 1921/1922, č. 4, leden, s. 62.

¹⁶⁶³ K. Teige J. Wolkerovi, [2. dubna 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 509.

následně usnesl zakázat svým členům do *Mostu* vůbec přispívat.¹⁶⁶⁴ Wolker byl v tomto směru s kolegy solidární a svou odpověď pro *Most* stejně jako A. M. Píša obratem odvolal.¹⁶⁶⁵ V *Mostu* však i přes to byly oba texty nakonec otištěny, údajně s odkazem na to, že jejich odvolání přišlo až po uzávěrce čísla.¹⁶⁶⁶ Nástup hesla proletářského umění do veřejného diskursu však byl v dubnu 1922 neoddiskutovatelný. Pro další vývoj v mladé generaci – a zprostředkovaně samozřejmě též pro Kalistu – byl však klíčový teprve následný vývoj v *Devětsilu* na jaře 1922.

Muži v offsidu (jaro 1922)

Když počátkem května vychází speciální devětsilské číslo *Proletkultu*, mohlo by se zdát, že se situace v *Devětsilu* po překotném vývoji ze zimy 1922 konečně poněkud stabilizuje. Tiskovým prohlášením o vstupu Wolker a Píši do spolku¹⁶⁶⁷ je oficiálně uzavřeno dlouhé období oboustranného vyjednávání a *Devětsilu* se de facto podařilo stát se – minimálně pokud jde o situaci v Praze – hegemonem levé části nejmladší literatury. Prakticky souběžně se počátkem května rozbíhá devětsilský přednáškový cyklus o moderním umění a hmatatelné obrysy konečně dostává i dlouho připravovaný devětsilský sborník. Na druhé straně nelze již v tuto chvíli nezaznamenat momenty, které tuto zdánlivou jednotu narušují: Jiří Wolker dlí od poloviny března v Prostějově a jeho kontakty s Prahou se omezují pouze na korespondenci; spolkového života se zatím jen velmi omezeně účastní i studiem vytížený A. M. Píša. Wolker navíc počátkem května odjíždí s Konstantinem Bieblem na měsíc na ozdravný pobyt k Jaderskému moři a do Prahy přijíždí až v polovině června, tj. po bezmála tříměsíční nepřítomnosti. Jen těsně se zde setkává s Karlem Teigem, který záhy poté odjíždí na měsíc do Paříže. Tou dobou už zároveň do *Devětsilu* kromě řady jiných nováčků přistupuje i Vítězslav Nezval a tyto dva impulsy do budoucna promění programovou orientaci spolku: od Wolkerova rigidně ideologického či spíše souběžného Teigova syntetického konceptu proletářského umění, v němž Teige osobitým způsobem slučuje požadavky ideologické s tvárnými a formálními výtvarnými prvky evropské avantgardy, nových uměleckých médií, zejména

¹⁶⁶⁴ K. Teige J. Wolkerovi, [5. dubna 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle téhož, s. 509.

¹⁶⁶⁵ J. Wolker K. Teigovi, 29. dubna 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 581.

¹⁶⁶⁶ K. Teige J. Wolkerovi, [po 3. květnu 1922]; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 517.

¹⁶⁶⁷ K průběhu jednání o vstupu J. Wolker a A. M. Píši do *Devětsilu* srovnej podrobněji zde s. 483–493.

filmu, a podněty z lidových zábav a pokleslých uměleckých směrů Devětsil začne stále zřetelněji upřednostňovat „neideologické“ inspirace z tohoto Teigova konceptu, který se posléze transformuje v poetismus. Wolker a Píša se tak prakticky obratem po svém oficiálním vstupu začínají v Devětsilu dostávat „mimo hru“.

Dalším „mužem v offsidu“ se na jaře 1922 stává bezesporu i Zdeněk Kalista, jehož podíl na určujícím dění v mladé literatuře je po jeho rozchodu s Wolkerem a Píšou a dočasným přerušением spolupráce s Literární skupinou marginalizován. Zkusme si nyní přiblížit Kalistovu situaci v tomto období podrobněji.

Jaro 1922 se pro Kalistu neslo především ve znamení čerstvě vydaného *Ráje srdce*, který konečně vychází v závěru března 1922: velmi čile Kalista sledoval zejména jeho recepci u kritiky. Vnější okolnosti zároveň vyháněly Kalistu v Praze do stále zřetelnější izolace. Jeho přátelství s Wolkerem se v zimě 1922 rozpadlo a po Wolkerově odstěhování k Teigovi též prakticky skončily všechny vzájemné styky obou přátel. Formální tečkou za nimi byly „zúčtovací“ dopisy, které si oba mladíci vyměnili v průběhu dubna 1922 a v nichž si částečně vyjasnili předchozí spory. Zároveň ale z Wolkerovy strany bylo možno pozorovat evidentní nezáměr o další pokračování vzájemných kontaktů. Podobně se rozpadá i Kalistovo přátelství s Píšou. Jejich rozchod sice zatím nevyústil ve vzájemný konflikt, ale můžeme konstatovat, že styky obou mladíků v zimě 1922 notně zřídly či prakticky ustaly. Slábnou i vazby Kalisty s Nezvalem, který v závěru jara též přestupuje k Devětsilu. Stejně tak se z Kalistova obzoru na čas ztrácí i K. Biebl, který počátkem května odjíždí s J. Wolkerem do Jugoslávie. Kalistův poměr k J. Knapovi zase notně poznamenal Knapův negativní referát o *Ráji srdce*. S jistou nadsázkou tak lze říci, že na jaře 1922 zůstává Kalista v Praze zcela opuštěn.

Kalistova osobní stopa v zimě a na jaře 1922 se nám proto může zdát ze zpětného úhlu pohledu oproti dobám předchozím dosti nevýrazná. Po dočasném oslabení své pozice na literární frontě Kalista v jarních měsících napjal své síly jiným směrem a výrazněji se soustředil na svá studia. Vcelku příznivě se přes hrozbu nuceného stěhování z února 1922 nakonec vyřešila i jeho bytová otázka. Po smrti stávající bytné, jejíž choroba způsobila, že dosavadní podnájemníci, tj. Wolker s Kalistou, dostávají v únoru 1922 výpověď z bytu, se rodina Čapkových rozhodla Kalistu v podnájmu ponechat a ten zde od dubna pobýval s novým spolubydlícím – Jaromírem Berákem. Tento první „konvertita“ generace do budoucna ovlivní i podobnou cestu Kalistovu.

Po událostech ze zimy 1922 se značně otřásla Kalistova pozice v Literární skupině. Kalista bezesporu počátkem února, kdy Č. Jeřábka informoval o vstupu Wolker a Píši do Devětsilu, nepředpokládal, že brněnští zaujmou k jejich přestupu relativně smířlivě

stanovisko, ba dokonce, že Brno s oběma zbylými členy trojlístku v zásadě ani nepřeruší styky. Zároveň netušil nejspíše ani nic o paralelních jednání K. Teiga s F. Götzem a o vzniku dohody obou na vzájemné spolupráci v *Hostu*.

Za vrcholícího rozporu s Wolkerem a obzvláště po jejich rozchodu Kalista tyto události nesl více než nelibě a bral je zřejmě dosti osobně. Přímé svědectví Kalistovo se nám z této doby bohužel nedochovalo a tak můžeme peripetie jeho poměru k Literární skupině v pozdní zimě a na jaře 1922 mapovat víceméně jen z přijaté korespondence od J. Beráka, u kterého Kalista sondoval v závěru března nálady v Brně, kde byl Berák tou dobou osobně,¹⁶⁶⁸ a především u F. Götze.¹⁶⁶⁹ Když se Kalistovi počátkem jara 1921 nepodařilo zamezit ani další spolupráci Wolkerem a Piši s brněnskými, natožpak Götzem a spol. odvrátit od jejich rozhodnutí otevřít *Hosta* členům Devětsilu, reagoval Kalista na vzniklou situaci přerušením své spolupráce s Literární skupinou.¹⁶⁷⁰

Další vývoj Kalistova poměru ke Skupině a brněnským je poněkud zastřený. Na jaře 1922 byl z brněnských Kalista v příležitostném kontaktu pouze s F. Götzem. O Kalistově oslabeném postavení ve spolku vypovídá i skutečnost, že jeho jméno není zmiňováno např. ani na propagačním letáku Skupiny pro recitační večer v Kyjově ze 4. dubna 1922, ač je zde uveden mj. i A. M. Piša, který členem Skupiny již dva měsíce nebyl...¹⁶⁷¹

Z korespondence víme o tom, že počátkem června navštívil Prahu a přímo též Kalistu F. Götz. Nezdá se však, že by tato schůzka nějak zásadně ovlivnila vzájemný poměr ani Götzovu snahu udržet mezi členy Skupiny J. Wolkerem. Z mimopražských členů Literární skupiny si Kalista v tuto dobu psal jen s B. Vlčkem a ztraceným Kadlecem a v Praze mohl být v přátelském kontaktu nanejvýš s K. Bieblem, A. Rážem, J. Berákem a V. Nezvačem – snad

¹⁶⁶⁸ Srov. zde na s. 466.

¹⁶⁶⁹ Srov. zde na s. 466–468.

¹⁶⁷⁰ Bohužel se nedochovala Kalistova korespondence Götzovi, která by umožnila tento Kalistův krok přesněji časově zařadit a rozkrýt jeho motivaci. Kalista totiž chtěl odvolat otisknutí svých básní již pro 6., tj. březnové číslo, což Götz jménem redakce odmítl: „*Tvé 2 básně proti všemu protestu otiskneme v 6. čísle. Jsou už vysázeny.*“ (LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1922; Götz 23], s. [2].). Götz přitom Kalistovi v tomto dopise zároveň psal o smluvené spolupráci s Devětsilem. Dopis není datovaný, ale vzhledem k tomu, že *Host* měl vycházet k 15. dni v měsíci, pochází toto Götzovo psaní snad z první poloviny března.

O spolupráci s Devětsilem jako o nové informaci píše však Götz Kalistovi ještě jednou – tento dopis ale můžeme bezpečně datovat někdy krátce po 20. březnu 1922, což trochu problematizuje určení chronologické posloupnosti obou dopisů; snad ale Götz jen zapomněl, že Kalistovi již o této věci psal. Nicméně Kalista definitivně přerušil spolupráci s *Hostem* teprve v reakci na Götzův list ze závěru března. Kalistovo odmítnutí otisknout básně v čísle 6 tak možná mělo jiný důvod než chystanou spolupráci obou generačních spolků, o níž zřejmě ještě počátkem března nevěděl. Snad by jim mohlo být to, že v čelo tohoto čísla byla zařazena Wolkerova „Balada o očích topičových“, ač se Wolker čerstvě stal členem Devětsilu. Jednoznačný důkaz nám však bohužel schází.

¹⁶⁷¹ Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 19.

s výjimkou B. Vlčka však ani jeden z této pětice neměl o spolkové věci výraznější zájem a jejich členství ve Skupině bylo motivováno spíše možností publikovat v *Hostu* než snahou obsadit důležitá místa v literárním životě. Přirozené spojení tu tedy Kalista mohl hledat jen velmi obtížně.

Svým rozhodnutím nepřispívat do *Hosta* se pak dokonce mohlo zdát, jako by Kalista dokonce nakročil směrem ven ze Skupiny. O Kalistově chystaném vystoupení se ostatně zmiňuje v jednom ze svých prázdninových listů Götzovi i J. Wolker a 22. srpna se v *Lidových novinách* Kalistovo jméno objevuje mezi členy Devětsilu, kteří obešlou „rozměrný Sborník“.¹⁶⁷² O Kalistových kontaktech s Devětsilem o prázdninách 1922 ale nevíme nic bližšího. Jedinou indicií, která by nám je mohla potvrdit, představuje Kalistova intenzivní spolupráce s J. Honzlem v časopise *Divadlo*, v němž Kalista od června do září 1922 publikoval několik svých textů. Zároveň pak Kalista právě J. Honzlovi věnoval svou úvahu o venkovském *Divadle*, otištěnou v červenci 1922 v *Čase*.¹⁶⁷³ Jiný, konkrétnější doklad však pro doložení Kalistových styků s Devětsilem nemáme. Snad můžeme v souvislosti s nedávným Nezvalovým vstupem do Devětsilu a s tím spojenou vzrůstající distancí mezi Devětsilem a Wolkerem a Píšou z počátku léta 1922 uvažovat o určitém otupení vzájemných kontroverzí mezi Teigem a spol. a Kalistou, ale to už se dostáváme na úroveň spekulací. Informace o Kalistově spolupráci s Devětsilem tak byly nejspíše značně zveličené, avšak zejména zpráva o Kalistově účasti na devětsilském sborníku vyvolala v Brně značné pozdvižení.¹⁶⁷⁴

Jedinou výraznější literární aktivitu na jaře 1922 tak představují Kalistovy přednášky. Vedle již připomínaného večera Filosofické jednoty jde zejména o jeho účast na večeru Moderní české poezie, který v květnu 1922 uspořádal studentský odbor pražské YMCY a Kalista na něm pronesl úvodní slovo.¹⁶⁷⁵ Na večeru zazněly mj. verše Wolkera, Píši, Kalisty, F. Němce, Seiferta, J. Hory, M. Jirka, J. Hořejšího aj. O Kalistově přednášce nás asi nejlépe informuje referát Miloslava Novotného z *Národních listů*, který zřetelně ironizuje Kalistovu snahu o interpretaci mladé poezie jako zásadního zlomu v dosavadním vývoji české literatury: „Pět století se na umění čeká. A teď je tu. To jsou oni, mladí. Renesance je proto tak dlouhá,

¹⁶⁷² R. [=?]: U. S. Devěsil. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 418, 22. 8., s. 7. Tento redakční (?) článek se evidentně zakládá na ne zcela přesných informacích, neboť vedle lapsu s uvedením Kalistova jména připisuje autorství „úvodní programové stati o proletářské kultuře“ Jaroslavu Čecháčkovi.

¹⁶⁷³ KALISTA, Zdeněk: Výpravy za divadlem. *Čas* 32, 1922, č. 163, 15. 7., s. 2–3.

¹⁶⁷⁴ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 22. srpna [1922], s. [1]; bez inv. č.

¹⁶⁷⁵ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 277.

aby nové umění mohlo se započítati Zdeňkem Kalistou.¹⁶⁷⁶ A údajnou novost právě Kalistovy poezie zpochybňuje Novotný ve svém referátu asi nejvíce. Mladou poezii přitom Novotný interpretuje především jako tvorbu zřetelně inspirovanou básněmi Fráni Šrámka, avšak nestaví se k ní přitom – snad právě s výjimkou Z. Kalisty – v zásadě nijak odmítavě: „*Neboť mladí jsou romantikové, jako byli staří. Kolektivní jim snadno usíná pod osobním kouzlem. Mají své pasáčky, hvězdičky, kytičky, andělíčky. Ale přes to rádi si poslechnete jejich hlas. Protože někteří z nich jsou básníci přese všecko: J. Seifert, J. Wolker, A. M. Piša i přes to, že náší [sic!] programy velmi bezradné a pomatené.*“¹⁶⁷⁷

V závěru května pak narážíme ještě na informaci o výpadu K. J. Beneše proti Z. Kalistovi v *Moravsko-slezském deníku*, kterou snad lze dát do souvislosti s některou Kalistovou květnovou přednáškou: „*Zle se obořil především na mne jako na obdivovatele trojjediného kolektivu Lenin–Trocký–Čičerin, ale ještě prudčeji se obrátil proti Josefu Horovi.*“¹⁶⁷⁸ Benešův výpad by mohl být jen nevýznamnou záležitostí, kdyby nebyl otištěn právě v tomto národnědemokratickém deníku, pod nějž formálně spadal i list *Obzor*, který vydával nakladatel Hosta K. Hauke. Na Kalistovu obranu proto u Hauka údajně osobně zakročil J. Berák, který posléze v *Obzoru* pod titulem „Červený básník a černý kritik“ otiskl fejeton, v němž upozornil na řadu zkreslení a věcných omylů, jichž se K. J. Beneš údajně dopustil: „*To, co uvádíte v Mor.-slezském deníku jako Kalistovu přednášku, jest nějaké říkáníčko Vaše, ale nikdy ne jeho přednáška. Z té vytrhl jste zcela libovolně určitá slova, věty, a aby spolu souvisely ve Vašem referátě, spojil jste je svými slovy, takže vznikl strakatý konglomerát, jenž má se Zdeňkem Kalistou společné právě jen to, že je psán česky.*“¹⁶⁷⁹

Cesta na jih (léto 1922)

Červen 1922 vychyluje Kalistovy zájmy načas jinam – k cestování a cizím krajinám. Bezprostřední impulsy pro to byly v zásadě dva. Prvním byl studentský zájezd do Mnichova, který pro své studenty ze semináře dějin umění pořádal prof. Vysoký. Kalista se tak poprvé od konce války podíval do zahraničí a jeho okouzlení, byť jen relativně blízkým příhraničním

¹⁶⁷⁶ Mišíný– [=NOVOTNÝ, Miloslav]: Večer nejmladší poesie. *Národní listy* 62, 1922, č. 131, 14. 5., s. 5. Kalistovu snahu o zdůraznění významu nejmladší poezie zlehčuje Novotný v textu i nadále: „*Mají mladí sice sklon k primitivismu, exotismu, jsou romantičtí, ale přes to jsou jiní. Nesledují esthetský jevu, staví svět. Neopisují jevů, vstupují do nich. Hlásají jednotu světa, což je morální odpovědnost tvůrce. [...] Samé věci, jichž dosud nebylo. [...] Což je vidět u Kalisty – nejmiň.*“ (Tamtéž.).

¹⁶⁷⁷ Tamtéž.

¹⁶⁷⁸ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 277.

¹⁶⁷⁹ BERÁK, Jaromír: Červený básník a černý kritik. *Obzor* 13, 1922, č. 198, 1. 9., s. 1–2; citát tamtéž.

bylo značné, zejména přitom vzpomíná na Řezno¹⁶⁸⁰ a mnichovské výstavní síně.¹⁶⁸¹ Ostatně právě pod dojmy z jeho bavorské cesty začínají vznikat první „cestovatelské“ verše Kalistovy třetí básnické sbírky, pozdějšího *Jediného světa*.¹⁶⁸² Intenzita prožitku, který pro Kalistu znamenal tento zájezd, byla více než značná: „Vrátil jsme se s výpravou profesora Vysokého obtížen všelijakými ilustrovanými katalogy a hlavně fotografiemi. [...] Ještě obtížnější však byla moje duše, do níž zadula tato moje první cesta za hranice celým vichrem dojmů. [...] Opojivost, kterou mne zachránil svět za hranicemi hned při této první cestě, dávala tušit, že nezůstanu nadlouho při této první výpravě za novými barvami a dojmy. Musil jsem znovu za hranice, i kdyby se mi stavěly v cestu překážky sebevětší!“¹⁶⁸³ Cesty do zahraničí se měly do budoucna stát hnacím motorem Kalistových snah – během následujícího roku a půl jich podnikne hned několik.

V realizaci těchto plánů stálo v létě 1922 při Kalistovi štěstí – a „mocní“ zastánci: Antonín Sova a především Karel Toman,¹⁶⁸⁴ který vymohl pro Kalistu poměrně slušné spisovatelské stipendium ve výši 2500 Kč¹⁶⁸⁵ na ministerstvu školství: „Tentokrát se pustil do věci velmi prakticky: pohovořil s Petrem Kříčkou, ve jehož referátu na ministerstvu školství stipendia pro mladé autory byla, pohovořil s Jaroslavem Kvapilem co Kříčkovým nadřízeným a [...] neváhal zajít ani k tehdejšímu předsedovi senátu Karlu Práškoví, o němž věděl, že býval kdysi žákem mého otce, aby u něho vymohl doporučující dopis pro tehdejšího ministra školství a národní osvěty, Práškova politického souvěrce, slovenského agrárníka Šrobára. [...] Nedovedu ani vypovědět, jakou ozvěnu toto náhlé štěstí ve mně vyvolalo. Toman, můj dobrý Karel Toman!“¹⁶⁸⁶ Podobně zařadoval i druhý z pozdějších svědků na Kalistově svatbě, Josef Pekař, který svému studentovi pomohl k získání stipendia z fondu R. Nováka za

¹⁶⁸⁰ „Zejména právě Řezno narazilo na mne velmi prudce a zalilo mne na chvíli přívalem svých historických stínů tak jako málokteré místo v cizině předtím i potom. [...] Dívaje se na nábreží po široké dunajské hladině, setkal jsem se s pohledem krásného plavovlasého děvčete s podivně smutnými očima a nemohl jsem se dlouho, předlouho od toho pohledu odtrhnout, ani když to děvče dávno zmizelo v jakési postranní uličce. Ještě ve vlaku, do něhož jsme nasedali za soumraku, [...] mi zněl v myslí a přetvářel se zvolna ve verše, které jsem později zapsal do svého *Jediného světa*: *V městě Řezně u Dunaje / dívka s rybami si hraje...*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 678–679.).

¹⁶⁸¹ „Pinakotéka a Glyptotéka mne ovšem zaujaly nesmírně. [...] Snad celou hodinu jsem vystál před Svatým Mauriciem mého milovaného Mathiase Grünewalda, který dal kdysi [...] představový náraz mé *Pouti v Ráji srdce*.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 679.).

¹⁶⁸² Tamtéž, s. 678–679.

¹⁶⁸³ Tamtéž, s. 680.

¹⁶⁸⁴ Jako dalšího ze svých zastánců jmenuje Kalista v souvislosti s poskytnutou cestovní podporou i Antonína Sovu: „Bylo to – vedle Karla Tomana – hlavně jeho přičiněním, že jsem dostal v roce 1922 cestovní podporu pro mladé spisovatele z ministerstva školství, která mi umožnila, poprvé v mém životě, vyrazit za hranice.“ (srov. týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 17.).

¹⁶⁸⁵ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 178.

¹⁶⁸⁶ Týž: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 676–677.

seminární práci „Tak zvaný manifest Přemysla Otakara II. k Polákům“.¹⁶⁸⁷ S takovýmto finančním zajištěním se Kalista nemusel o realizaci svých cestovatelských ambicí obávat.

Koncem července – snad 25. či 26.¹⁶⁸⁸ – tak Kalista odjíždí na několikatýdenní cestu na Jadran: „*Přes Vídeň, Semmering, Štýrský Hradec, Maribor, Záhřeb na Bakar, Šibenik, Split, Dubrovnik, Cavtat až do boky Kotorské a pak nazpět přes Mostar, Sarajevo a Záhřeb. To byl skutečný příval barev a tvarů, který mladého muže strhl točivým vírem.*“¹⁶⁸⁹ O mnohém přitom může vypovídat i osoba Kalistova spolucestujícího: s mladým právníkem Milošem Vignatim se Kalista nijak blíže neznal a ani v budoucnu spolu oba neudržovali žádné kontakty.

Svou první velkou zahraniční cestu Kalista komentoval dosti obsáhle ve svých pamětech. I po letech Kalista na tuto cestu na jih vzpomínal velmi emocionálně a zejména první setkání s mořem na něj působilo až metafyzicky: „*Po levé straně jízdy se přede mnou otevřela závratná hlubina, jejíž první záblesk mne donutil, abych bezděky zavřel oči. Když jsem je pootevřel, letěli jsme zase už mezi skalami v jakési prokopávce, – ale v okamžiku se skály znovu rozestoupily a já spatřil v ještě větší slávě než prve – moře. Až k obzoru se nesla jeho obrovská pláň. [...] Já nemohl ze sebe vydat hlásku – tak mocně na mne dolehl první náraz viditelného nekonečna. [...] byl jsem zdrcen především prostorem bez konce, který jsem spatřil. Così až metafyzicky velikého bylo v té náhle se propadnuvší podívané.*“¹⁶⁹⁰

Prožitek cesty měl pak do budoucna v mnohém určit Kalistův další osobní a též umělecký vývoj: fascinace dálkami a exotickými motivy, alespoň nahlížíme-li tak evropské země očima mladého, nijak nezcestovalého českého studenta, zesílená fantazijnost a představivost a opojení novým prostorem mělo Kalistu vést k zásadní transformaci jeho poetiky – od básnického primitivismu svých počátků se v druhé polovině roku 1922 Kalista – byť nečlen Devětsilu – začne posouvat směrem k exotismu a poetismu. Později na tuto proměnu vzpomínal následovně: „*Moje velká prázdninová cesta roku 1922 rozpoutala především nekonečný proud fantazie, vznícené požárem nových a nových obrazů, které se kolem mne rozplameňovaly a pod jejichž nápor se rozesouvaly tvarové hranice mého dosavadního života a světa. Nekonečná proměnlivost viděného [...] zvedla ve mně takový víchř představ a pomyslů, že to musilo úplně rozvrátit dosavadní základy mého lyrického*

¹⁶⁸⁷ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 279. Rukopis stati je uložen v Kalistově pozůstalosti v PNP (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, rukopisy vlastní, vědecké a odborné práce, Tak zvaný Manifest Přemysla Otakara II. k Polákům.).

¹⁶⁸⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 680–681.

¹⁶⁸⁹ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 178.

¹⁶⁹⁰ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 682.

*tvoření a přenést mne na docela jinou duševní půdu.*¹⁶⁹¹ Pakliže by měla být tvorba poetistických básníků podložena osobními prožitky z cest a vzdálených krajů, byl by Kalista pro poetismus ze svých generačních souputníků predisponován možná vůbec nejvíce. Nejen pro něj, ale pro řadu jeho vrstevníků začíná na jaře a v létě 1922 období „cestovatelské“...

III. 2. Lidé a spolky

V minulé části jsme si ve stručnosti nastínili základní chronologickou osu období od ustavujícího sjezdu Literární skupiny v září 1921 až do Kalistovy prázdninové cesty na Balkán z léta 1922 a načrtli jsme nejvýznamnější události těchto měsíců. Určující momenty dění v nejmladší literatuře se však v této době často přesouvají dovnitř jednotlivých generačních uskupení, ba přímo na rovinu osobní. Řada událostí povýtce literárních je tak překvapivě hojně motivována osobními sympatiemi či antipatiemi mezi jednotlivými mladými autory nebo pro změnu mocenskými ambicemi jednotlivých spolků. Jak Literární skupina, tak Devětsil procházejí v tomto období složitým vnitřním vývojem i proměnami členského složení. Z diskusí uvnitř obou spolků i ze vzájemné spolupráce mezi nimi, ale ještě spíše ze vzájemných polemik vyrůstají i první výrazné, byť zatím dosti neustálené pokusy o formulaci vlastního skupinového programu: oba manifesty proletářského umění vznikají prakticky paralelně v závěru zimy 1922, souběžně v polemikách s Devětsilem i při uzavírání své *Anarchie v nejmladší poezii* formuluje programové zásady Literární skupiny i František Götze. Oba zásadní doklady programového směřování obou spolků jsou sice věci až podzimu 1922 (manifest Literární skupiny vychází v říjnovém čísle *Hosta, Revoluční sborník Devětsil* s úvodní programovou statí „Nové umění proletářské“ pak v prosinci 1922), což však nikterak nesnižuje význam období od podzimu 1921 do jara 1922, ba právě naopak. Tento „čas hledání a sporů“ ukazuje na intenzivní ozkušování svých vlastních autorských cest i složité formulování skupinových programových projevů, do něž zástupci nastupující generace promlouvají s vášní i patosem svého mládí. Složitá skupinová dynamika však velmi problematizuje statické nahlížení na vývoj v tomto období prostřednictvím jednotlivých programových a teoretických textů, protože ty v mnoha případech nereprezentují mínění daného spolku jako celku, ba kvůli opožděnému vydání již často zkreslují i představy o postoji toho kterého autora v konkrétní časový moment. Pokusíme se proto nyní vývoj

¹⁶⁹¹ Tamtéž, s. 687.

jednotlivých skupin nahlédnout prostřednictvím dobových pramenů, zejména osobní korespondence, a ukázat tím na základní tendence vývoje obou generačních uskupení v této době.

Ze zřetele nám samozřejmě přitom nevypadne ani Zdeněk Kalista a proměny jeho osobních a skupinových vazeb. V případě osoby tak konfliktní a ambiciózní, jakou právě Kalista byl, lze však jen obtížně oddělit líčení jeho poměru k jednotlivým osobám od vnitřního vývoje v jednotlivých skupinách. U Kalisty totiž, domnívám se, dvojnásob platí to, že momenty osobní ovlivňují momenty skupinové a naopak. Právě rok 1921/1922 přinese Kalistovi navíc řadu trpkých osobních rozchodů, ale i nových přátelství.

Hlavní vývoj v mladé literatuře však půjde na podzim roku 1921 a obzvláště v první polovině roku příštího poněkud mimo samotného Kalistu, kterému se návrat na dřívější neformální pozici jednoho z „kapitánů generace“ nebude opakovaně dařit. Asi nejvýraznějším stimulem událostí této doby se totiž stane Kalistův rozchod s Wolkerem a Píšou, velmi zřetelný již na podzim 1921 a dokonáný v zimě roku následujícího, a tím i rozpad přátelského trojlístku, s nímž měl Kalista ještě na jaře 1921 velké plány. Wolker a Píša, jejichž další cesta bude i přes jejich vstup do Devětsilu v mnohém specifická, tak zároveň na přelomu let 1921/1922 začínají tvořit jakousi třetí variantu vývoje „generace roku 1900“.

Prakticky hned po letních prázdninách na recitačním večeru v Prostějově se zřetelně ukáží rostoucí názorové rozdíly mezi Kalistou a Wolkerem: Kalista totiž na rozdíl od Wolkerova odmítne jednoznačně podřídit svou uměleckou tvorbu politické ideologii. Tento objektivní moment jen posílí vzájemné odcizení, kořenící v předchozích osobních rozmíškách, zejména z jarního sporu o „Svatý Kopeček“. K Wolkerovu konceptu ideologicky angažovaného umění zároveň stále zřetelněji inklinuje do Prahy nově přibývající Píša, jehož kontakty s Kalistou budou postupně též výrazně slábnout. Vstup obou někdejších Kalistových přátel do Devětsilu pak zasadí existenci trojlístku definitivní ránu.

Dynamizujícím faktorem Kalistových osudů se však stane především nově ustavená Literární skupina. Trojlístek do ní sice v září 1921 vstoupí víceméně korporativně a dokonce se mu podaří získat autonomní střídavou redakci spolkového časopisu *Host*, počátkem roku 1922 však s rozkladem trojlístku význam „pražské“ části Skupiny rapidně klesá. V souběžné polemice s K. Teigem o expresionismus se totiž jako programový mluvčí Skupiny zřetelně prosadí Fr. Götz a brněnská část Literární skupiny dostane znovu plně pod svou kontrolu i časopis *Host*. Kalistovi navzdory však na jaře 1922 bude i přes Wolkerův vstup do Devětsilu pokračovat spolupráce F. Götze s J. Wolkerem, a když se na jaře 1922 v *Hostu* objeví i příspěvky Píšovy a Teigovy, Kalista své aktivity v rámci Skupiny výrazně omezí.

Devětsil naopak po pozvolném nástupu na jaře 1921 bude v Praze vytrvale získávat na významu a přibude i jeho členů. Z těchto pozic povede sebevědomý mocenský boj se svými rivaly, zejména pak s Literární skupinou. Jeho poměr k ní však bude – podobně jako v budoucnu – zřetelně ambivalentní: pakliže to pro Devětsil bude výhodné, uchýlí se, pokud jde o Skupinu, k pragmatické spolupráci, jinak však zaujme Devětsil vůči ní dosti útočný postoj. Posílen o Wolkeru a Pišu, přihlásí se Devětsil v březnu 1922 právě Wolkerovými ústy k heslu proletářského umění. Zároveň však intenzivně připravuje vlastní programové vystoupení – budoucí *Revoluční sborník Devětsil*, jímž se zároveň na podzim 1922 plně projeví programové a ideové rozpory mezi „původními“ členy Devětsilu a duem Wolker–Piša.

Kalistova pozice se tak od podzimu 1921 stává stále zřetelněji reaktivní a Kalista jen více méně pasivně reaguje na události kolem sebe, resp. se mu nepodaří získat na jejich vývoj zásadnější vliv. Po zániku trojlístku dále zeslábnou i mnohá jeho dřívější přátelství a vazby – již na podzim 1921 de facto končí jeho dřívější spolupráce s S. K. Neumannem, rozvolní se jeho poměr k dvojici Knap–Jirko a na jaře 1922 ochabne i Kalistův vztah k brněnské šestce. V Praze se sice objevují nové či staronové tváře – K. Biebl, V. Nezval či J. Berák, v Kalistově zorném poli zůstává A. Ráž či K. Toman, ale ani o jednoho z nich se Kalista nemůže při realizaci svých literárních plánů souvisleji opřít. Jeho pozice v osobních a spolkových vazbách se tak před prázdninami 1922 jeví velmi oslabená a snad by se mohlo zdát, že se Kalista podobně jako např. I. Suk či F. Němec dostává poněkud na okraj dění v nejmladší literatuře. Podzim 1922 však poněkud nečekaně přinese nový Kalistův vzestup.

Literární skupina

Původní koncept Literární skupiny jako volného spolku autorů kolem časopisu *Host*, sdružujícího mladé moravské spisovatele a majícího primárně regionální charakter, vzal po ustavující schůzce Skupiny v září 1921 rychle za své. Hlavním pojítkem jednotlivých členů Literární skupiny v její nejranější fázi ale bezesporu zůstal spolkový časopis *Host*. Byť jeho význam nelze zejména pro jeho počáteční fázi přeceňovat, ukázal se tento časopis paradoxně životaschopnější než obdobné pokusy pražské, které málokdy přesáhly hranici prvního ročníku. Navázáním kontaktů s většinou členů někdejšího Uměleckého klubu, tj. zejména trojlístkem a dvojicí Knap–Jirko, se Skupina naopak rychle začíná profilovat jako zájmové sdružení s celorepublikovou působností a zřetelně dualistickým členěním na kruh „brněnský“

a kruh „pražský“, zahrnující ovšem především právě venkovské studenty pražských vysokých škol. Domnívám se proto, že je třeba korigovat dosavadní většinové vnímání Literární skupiny jako spolku ryze brněnského, neboť toto nepostihuje plně vnitřní poměry ve Skupině v prvních – a zároveň nejdůležitějších – letech její existence.

Krystalizační proces Literární skupiny probíhal totiž zřejmě ještě složitěji, než tomu bylo v případě Devětsilu, a to jak pro světonázorovou odlišnost, tak pro časoprostorovou vzdálenost jejich členů. Oproti neustálenějšímu a roztržštěnějšímu křídlu pražskému se však jako stabilizující a akčnější prvek postupně stále výrazněji prosazovala sevřenější brněnská šestka, především díky tomu, že po rozkolu v pražské části Skupiny, tj. zejména trojlístku, na přelomu let 1921/1922 byla s to zajistit stabilní redigování spolkového časopisu *Host*. Význam Brna a zejména F. Götze pro Skupinu dále posílí lednová polemika s Devětsilem o expresionismus. Z „pražských“ členů Skupiny je v pozdní zimě 1922 nejaktivnější Jiří Wolker, paralelně již člen Devětsilu a autor programu proletářského umění. Za jeho přispění dochází k navázání spolupráce obou generačních spolků a tato křehká koalice má víceméně vydržet po celou první polovinu roku 1922.

Přes určitá vzájemná nedorozumění při vyjednávání o vstup se Z. Kalista stal členem Skupiny prakticky ihned po její ustavující valné hromadě a svým příspěvkem obeslal již první číslo spolkového časopisu. Podtrhnout přitom je třeba to, že do Literární skupiny vstoupil jak on, tak Wolker a Píša prakticky souběžně jako jednotlivci, svůj postup však celá trojice v průběhu září 1921 koordinovala ve své korespondenci. Kalista následně v říjnu 1921 s brněnskými pro trojlístek vyjednával střídavé vydávání *Hosta* „pražskou“ a „brněnskou“ redakcí. Rozkolem v trojlístku však tento plán bere na konci roku 1921 za své. Když se pak brněnská část Skupiny rozhodne i přes Wolkerův a Píšův vstup do Devětsilu pokračovat ve vzájemné spolupráci, stahuje se v březnu 1922 Kalista ze spolkového dění. Výrazněji do vývoje spolku pak znovu zasáhne až po letních prázdninách. Jednotlivé fáze vývoje Literární skupiny v prvním roce její existence se nyní pokusíme načrtnout detailněji.

Situace před ustavujícím sjezdem Literární skupiny

Ustavující schůze Literární skupiny se bezesporu stala jednou z nejvýraznějších událostí v mladé české literatuře v pozdním létě 1921. Již v předešlé kapitole bylo ukázáno na peripetie, které oficiálnímu založení spolku předcházely, a byly načrtnuty i motivy

jednotlivých zúčastněných ke vstupu. Dosud formálně poměrně vágní sdružení mělo po letních prázdninách konečně získat hmatatelnější obrysy – na ustavující schůzi měly být projednány základní dokumenty, zvoleni spolkoví funkcionáři a především: mělo být rozhodnuto o podobě a redakci nově vznikajícího spolkového časopisu.

V průběhu letních prázdnin 1921 ještě nebylo zcela jasno o členech chystaného spolku, zejména pak o kritériích jejich výběru. Prozatím bylo zřejmě počítáno s mladými moravskými autory, které oslovil B. Vlček před březnovou schůzkou v Přerově, a spíše regionálním zaměřením celého podniku. Iniciativněji však do hry vstoupila brněnská šestka, za niž počátkem srpna oslovil Č. Jeřábek, nárokuje si přitom pro brněnské roli zakladatelů spolku, znovu i J. Wolker: *„Jsem rád, že Vás mohu upozorniti na věc naší ‚Literární Skupiny‘, jejíž stanovy byly schváleny v minulých dnech místodržitelstvím a jež chce sdružit mladé moravské spisovatele. L. S. jako volné sdružení mladých autorů v Brně vznikla vlastně už v únoru t. r. [...] nyní se přetvořujeme ve spolek a spoléháme na součinnost a členství i ostatních moravských mladých. Miloš Jirko členem už jest též, podobně Bartoš Vlček. Na Vás velmi počítáme a doufáme, že nám pomocné ruky neodepřete.“*¹⁶⁹² Wolker se sice hodlal plánované zářijové ustavující schůzky zúčastnit, ale v otázce členství zatím zůstával vlažný. Kalistovi o celé záležitosti psal dosti zdrženlivě: *„Brněnští mě zvali koncem tohoto měsíce na sjezd. Pojedu se tam kouknout, abych se s nimi seznámil, ale do těch sdružení asi nepolezu. Ostatně: uvidím.“*¹⁶⁹³

Po pracovní schůzce B. Vlčka a brněnských na konci srpna 1921 se den ustavující schůze Literární skupiny nakonec posunul až na 11. září do Přerova, kde se měli zúčastnění sejít i s nakladatelem chystaného spolkového časopisu K. Haukem. Představy o budoucím fungování spolku zatím zřejmě nebyly příliš konkrétní, zúčastněným v této fázi šlo evidentně především právě o časopis. Ihned po srpnové schůzce totiž psal Vlček Wolkerovi o příspěvky a adresy odběratelů: *„Sejdeme-li se, je vyhráno. Když nás bude pět, musí nám Hauke věřiti. Bude třeba ovšem dříve publikovati utvoření spolku případně obsažnějšími články v denních listech – a pak projekt časopisu s určitým datem. K tomu se scházíme.“*¹⁶⁹⁴

Podobně motivovány jsou i dopisy brněnských. Již v tento moment, tj. ještě před ustavující schůzí, byli Jeřábkem osloveni s žádostí o příspěvky dokonce i „nemoravané“: J. Knap, v kteréžto věci sehrál bezesporu rozhodující roli M. Jirko, jenž ostatně s Knapem

¹⁶⁹² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, Č. Jeřábek J. Wolkerovi, 1. srpna 1921; s. [1]; inv. č. VI/638.

¹⁶⁹³ J. Wolker Z. Kalistovi, 5. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 125.

¹⁶⁹⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, B. Vlček J. Wolkerovi, 1. září 1921, s. [1]; inv. č. VI/862.

brněnské o prázdninách navštívil,¹⁶⁹⁵ a A. M. Píša. Ten na výzvu reagoval kladně a zaslal několik básní z *Nesrozumitelného svatého*.

Z prostého obeslání nového listu svými příspěvky však Píša zatím nechtěl vyvozovat nějaké závazné závěry. Wolkerovi se v dopise z kraje září netají tím, že celá věc jde prakticky mimo něj a že se vstupem do spolku nepočítá: „*Dlužno rozeznávati spolek a list. Byl jsem vyzván ke spolupracovníctví na listu, nikoliv k vstoupení do spolku. Tam budou míti přístup asi jen Moravané. [...] Šlo-li by o vstoupení do spolku, musili bychom uvažovati mnohem úzkostlivěji, než jde-li o pouhé přispívání. Za druhé: mám hlubokou nedůvěru v mladost listu, v jehož čele bude státi B. Vlček. Vždyť je to jeden z nohsledů Rutteových. [...] A za třetí, abych řekl upřímně, věc nezdá se, že by se mě tak příliš dotýkala, nemám právo tedy příliš o ní mluvit. Jak víš, prózy nepíšu, verše nemám a ty, co mám, mi tam asi tisknout nebudou a kritickou hlídku obsadí vlastními lidmi. Tedy?*“¹⁶⁹⁶

Píšovo přijetí brněnskými však bylo ve srovnání s Píšovou skepsí více než vřelé. Götz mu hned v prvním vzájemném dopise, jímž reagoval na Píšovo přistoupení, píše: „*Mám Vás víc rád než kohokoliv jiného z mladých – vyjímaje Wolkeru a Kalistu.*“¹⁶⁹⁷ Zároveň pak oceňuje i Píšův kritický talent a slibuje si od něj další výrazný vývoj v budoucnu: „*Máte vzácnou schopnost psychické introspekce, dovedete vyleptat velmi jemnou podobiznu kritickou, propracujete se vždycky ke kořenům uměleckého jevu, a máte takový teplý, přímý dotek, jímž chápete vždy srdce člověka – umělce.*“¹⁶⁹⁸ I Píša se s Götzem korespondenčně rychle sblížil – pro budoucno je možno konstatovat, že právě Götzova korespondence s Píšou, byť se oba poprvé osobně setkali nejspíše až v pozdním jaru 1922, je z členů trojlístku asi nejdůvěrnější a nejzajímavější. Hloubku sblížení obou významných generačních kritiků můžeme doložit tím, že Píša svého nového přítele již v říjnu 1921 požádal o předmluvu k *Nesrozumitelnému svatému*.

Wolker na rozdíl od srpna těsně před přerovskou schůzkou poněkud přehodnotil svůj původní opatrný postoj a Kalistovi v dopise ze začátku září navrhoval – bezesporu i pod dojmem definitivního konce nadějí na další pokračování *Orfea* –, aby se do celé akce jako čtyřlístek zapojili: „*Dnes dostal jsem dopis od B. Vlčka, kterým mne zve do Přerova na schůzku: jedná se o založení beletristického moravského časopisu. [...] Zatím znám tyto lidi*

¹⁶⁹⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, Č. Jeřábek J. Wolkerovi, 1. srpna 1921, s. [2]; inv. č. VI/638.

¹⁶⁹⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek září 1921], s. [4]; inv. č. VI/738.

¹⁶⁹⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [září 1921; Milý příteli, dovolte mi], s. [1].

¹⁶⁹⁸ Tamtéž, s. [2].

velmi málo, proto nevím, do čeho vlastně lezu. [...] Byl-li bys ochoten se účastniti též, získali bychom i Kadlece a tak bychom jistě měli určitý vliv na časopis. V tom případě bych byl pro jeho založení.¹⁶⁹⁹

Problém pro korporativní přistoupení trojčtyřlístku však znamenalo to, že Zdeněk Kalista prozatím k účasti nikým vyzván nebyl, ač si v této době již velmi čile psal s F. Götzem. Z tohoto důvodu se Kalista zatím na novém časopise poněkud uráženecky angažovat odmítal: „*Ted' co se mne osobně týče: Já osobně se časopisu neúčastním. Promiň mi moji hrdost: Jsem upřímný, jak mohu, a nemám příčiny, abych neřekl, že je zde motivem jen moje hrdost. Také doufám, že mi ji nebudeš zazlívati. Pohled': ti páni uvědomili Pišu, Knapa, tebe i Kadlece (Jirko ústně), zdá se však, že mne ostentativně vynechali. Nikdo nebude ted' ode mne žádati, abych se účastnil listu, kam jsem nebyl vyzván.*“¹⁷⁰⁰

Nakolik se celá záležitost s neoslovením Z. Kalisty stala omylem či chabou koordinací jednotlivých kroků zakladatelů spolku, jak se domníval A. M. Píša – „*Kalista mi psal, že vyzván nebyl. [...]. Ignorují-li ho, který má větší význam a je větší básník než já, je to nešetrnost. Ale myslím, že jde zde o omyl [...]. Domnívám se tedy, že Kalistu pozve ke spolupráci Götz. Bude-li pozván také Kalista, souhlasím v principu, abychom se spolupráce účastnili.*“¹⁷⁰¹ –, a nakolik šlo ze strany moravských o záměr, už nezjistíme. Spíše se však lze klonit k první variantě, neboť ještě před ustavující schůzí Kalistu o spoluúčast František Götz opravdu neformálně požádal: „*Časopis, o němž Ti psal Wolker, jest časopis mladých mor. spisovatelů, tedy naší Liter. skupiny+Wolker+Jirko+Vlček atd. Redakce bude v Brně – Prosím Tě, abys neodpíral nám svých příspěvků. Formálně Tě pozveme ku spolupráci hned po ustavující schůzce.*“¹⁷⁰² Učinil tak však v reakci na přímý Kalistův dotaz z předchozího dopisu, nikoli sám o své vůli.

Při rozboru zájmů jednotlivých zúčastněných před přerovskou schůzkou Literární skupiny je potřeba podtrhnout ještě jednu skutečnost, důležitou zejména pro naše účely: Wolker svou účast na schůzi Literární skupiny chápal jako účast zástupce „čtyřlístku“, alespoň na té úrovni, že se snažil se svými přáteli koordinovat svůj postoj. V srpnovém dopise Jeřábkovi totiž hovořil o čtyřlístku jako o „nás“ („*já a moji přátelé A. M. Píša, Zdeněk Kalista*

¹⁶⁹⁹ J. Wolker Z. Kalistovi, [mezi 1. a 7. zářím 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 139.

¹⁷⁰⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, [6. září 1921]; citováno dle téhož, s. 140.

¹⁷⁰¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek září 1921], s. [4]; inv. č. VI/738.

¹⁷⁰² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [srpen/září 1921; Götz 8a], s. [3].

a Svata Kadlec“),¹⁷⁰³ avšak výslovně popíral existenci spolkového pouta celé čtveřice: „Nevystupujeme jako spolek, ale jako přátelé.“¹⁷⁰⁴ I od J. Wolker tady koncem léta 1921 zaznamenáváme zřetelně odlišné chápání čtyřlístku, tj. jako volného uskupení přátel, než jak jej pojímal Z. Kalista, tj. plnohodnotné a koordinované uskupení.

Každopádně: zejména po pádu *Orfea* byl Wolker, zdá se, spolupráci s Literární skupinou na nově chystaném časopisu nakloněn a snažil se v tomto směru působit na své zbývající druhy. Píšovi k tomu psal: „*Můj názor je: bude-li jen trochu možno, – tedy se práce zúčastniti. Vstoupíme-li všichni čtyři do něho, – budeme-li všichni čtyři tam přispívati, – budeme mít i určitý vliv na časopis. Myslím, že je nutno se tohoto vlivu nezříkati.*“¹⁷⁰⁵ V dopise Kalistovi uváděl obdobné argumenty a zároveň podtrhl i svůj zájem na vstupu kolegů: „*Jednalo-li by se jen o mě, – jsem ochoten čas od času poslati jim nějaký příspěvek z lokálního patriotismu; vstoupíme-li tam všichni, – budu dělat víc.*“¹⁷⁰⁶ Kalistův náhled na otázku vstupu byl v daný moment v zásadě stejný. S předběžným souhlasem svých přátel tak Wolker v polovině září odjíždí do Přerova na jednání zástupců moravské literární mládeže o novém spolku a časopisu.

Ustavující schůze Literární skupiny a její dozvuky

Ustavující schůze Literární skupiny se uskutečnila v neděli 11. září 1921 v Přerově a zúčastnili se jí František Götz, Dalibor Chalupa, Josef Chaloupka, Čestmír Jeřábek, Miloš Jirko, Bartoš Vlček a Jiří Wolker. Dle vzpomínek všech zúčastněných proběhla schůzka poměrně v poklidu a věcně. Ostatně kromě J. Chaloupky a J. Wolker, který o žádnou ze spolkových funkcí nestál záměrně, získal každý ze zúčastněných po „prebendě“. O těchto formálních záležitostech informoval Lva Blatného, v nepřítomnosti zvoleného za předsedu spolku, Josef Chaloupka: „*Na vědomost Ti dávám, že naše slavná schůze skončila úprkem v dešti, ale nejdůležitějším jest, že jsme Tě zvolili předsedou našeho spolku, víme, že nám to odpustíš [...]. Jinak vše jsme domluvili podle dohody u tebe, stanovili jsme jméno časopisu (návrh Wolkerův) ‚Host‘. Funkce jsou takto rozděleny: místopředseda Jirko, jednatel Jeřábek,*

¹⁷⁰³ J. Wolker Č. Jeřábekovi, 4. srpna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 364.

¹⁷⁰⁴ Tamtéž.

¹⁷⁰⁵ J. Wolker A. M. Píšovi, 6. září 1921; citováno dle téhož, s. 484.

¹⁷⁰⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, [mezi 1. a 7. zářím 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 139.

*pokladník Chalupa, výbor Götz, zodpovědný redaktor Vlček. Seznámili jsme se s Wolkerem, je to strašně milý člověk, příspěvky do prvního čísla zaslal Piša, Knap.*¹⁷⁰⁷

V podobném duchu, snad o něco konkrétněji, pak Blatnému psal F. Götz: *„Jeli jsme do Přerova všichni čtyři. Kdybychom byli jeli jen tři, bylo by rozhodně lépe. Chaloupka dělá všude jen ostudu.*¹⁷⁰⁸ *Hauke jest velice solidní, trochu ironicky založený člověk, s nímž se dá rozhodně pracovat. Sešli jsme se v redakci Obzoru my, Vlček, Jirko a ten hodný a milý Wolker. Předsedal a mluvil Vlček, zbrkle a chlapecky, pletl páté přes deváté a nevěděl s které do které. Napřed jsme se ustavili jako literární skupina [sic!]. Předsedou byl zvolen jakýsi Dr. Lev Blatný [...] – místopředsedou Jirko – Wolker nechtěl za živý svět.*¹⁷⁰⁹ Zřetelně se nám tak rýsují silokřivky osobních vazeb ve vznikajícím spolku: jeho faktický zakladatel B. Vlček se záhy po jeho ustavení dostává na vedlejší kolej, zatímco další vývoj Skupiny bude ovlivňovat zejména brněnská šestka ve shodě s pražským trojlístkem. Obě strany přitom budou na podzim 1921 pojit osobní sympatie i zájem na vzájemné spolupráci. Již v závěru roku a zejména počátkem roku 1922 se však začnou osobní i umělecké postoje jednotlivců z obou stran značně diferencovat, což – jak si ještě ukážeme v dalším – nezůstane bez vlivu na další dění uvnitř Skupiny.

Pozastavme se chvíli ještě u volby názvu časopisu. Původní „Lípu“ totiž až nyní nahradil na Wolkerův návrh *Host*. Podobně jako již výše citovaný Chaloupka vzpomínal na Wolkerovo autorství názvu i další z účastníků schůzky – František Götz, a to jak v pozdější wolkerovské vzpomínce,¹⁷¹⁰ tak ve své korespondenci. Wolkerovo autorství totiž potvrzuje i ve svém dopise L. Blatnému ze září 1921: *„Název – rozčilené debaty – nakonec přijat: ‚Host‘. Návrh byl ovšem Wolkerův. Odůvodnění: jest to slovo velice symbolické a živoucí – ‚Úroda‘ jest mrtvá, Lípa, Cesta atd. – vše mrtvé.*¹⁷¹¹

Čestmír Jeřábek Wolkeru později ve svých vzpomínkách přímo nazval *„Janem Křtitelem našeho nového časopisu“*: *„Dlouho se diskutovalo o pojmenování časopisu [...] Návrhů bylo mnoho, některé hodně romantické. Wolker, sedící skromně poněkud stranou,*

¹⁷⁰⁷ J. Chaloupka L. Blatnému, 17. září 1921; citováno dle Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 11.

¹⁷⁰⁸ V tomtéž dopise se Götz Blatnému zmiňuje mj. též o Chaloupkově nevhodném a povýšeneckém chování: *„Potom byla pitka. Neslavná. Chal. a Jirko se nachmelili. Chaloupka dal si vyplatit 120 K od Jeřábka ze spolkových peněz – Jirko dal za sebe zaplatit tím chudákem Vlčkem. Jest to vagabundství, necudnost, surovost a oplzlost srdce.“* (srov. LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [14. září 1921; Drahy, děkuji za povídku], s. [3–4]; bez inv. č.).

¹⁷⁰⁹ Tamtéž, s. [1–2].

¹⁷¹⁰ GÖTZ, František: Jiří Wolker a Literární skupina. In: *In memoriam Jiřího Wolkeru*. Red. Konstantin Biebl. Praha: Hyperion, 1924, s. 14.

¹⁷¹¹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [14. září 1921; Drahy, děkuji za povídku], s. [2]; bez inv. č.

promluvil konečně plachým a trochu přidušeným hlasem: Měl by prý nápad, ale rozpakuje se jej přednést... „Tak mluv!“ vybědl ho temperamentní Miloš Jirko. A Wolker se provinile usmál: „Mně by se líbil název ‚Host‘. Vydal jsem nedávno knížku ‚Host do domu‘ – a proto to tedy nechci uplatňovat, abyste nemysleli...“ Nastalo zahloubané ticho. A Wolker živěji pokračoval: „Host – to je takové teplé slovo... Myslím, že by to byl pro časopis dobrý název.“ „Ať je to tedy ‚Host‘! – souhlasili jsme sborem v náhlém rozhodnutí. Wolker měl zřejmou radost.“¹⁷¹²

V této souvislosti je poněkud zarážející, že Wolker se ke svému autorství nedoznal svým přátelům z trojlístku, a to ani Píšovi: „Spekulace nad názvem trvala asi hodinu. Posléze se rozhodli na tomto, – a já za to nemohu.“¹⁷¹³ Zamlčení autorství v dopise Kalistovi je podobně alibistické, ale celkem pochopitelné: „Po dlouhé diskusi o jeho názvu (Úroda a jiné agrární navrhované Jirkou byly zamítnuty) byl pokřtěn Host (!?). Prosím, – já za to nemohu.“¹⁷¹⁴

Jinak oběma svým přátelům Wolker referoval o schůzce z pohledu čtyřlístku jako o poměrně úspěšné. Píšovi s potěšením glosoval: „Výsledek sjezdu byl docela zdárný. Tak jsem si to asi představoval. [...] Já sice tím moravštěním nijak nadšen nejsem, ale Skupina zdá se bude zcela neškodná. Přesto ale nepřijal jsem žádné funkce (nabízeli mi místopředsednictví). [...] Účel spolku už ani nevím, jaký je; – hlavní a pro mě jediný zajímavý: vydávání časopisu.“¹⁷¹⁵ Potěšující fakt pro něj – a stejně tak i pro Píšu – znamenala zejména bezprogramovost skupiny i časopisu, především pak s přihlédnutím k odlišnosti světónázoru Wolker a Píši (Kalistu Wolker v této souvislosti nezmiňuje) od ostatních členů spolku: „Jeho ideové základny, bohudík, žádné není. [...] A i když by se byli na něčem sjednotili, – pak bychom my (Ty a já) se nejmíň jim hodili do toho programu.“¹⁷¹⁶

Podobně si Wolker programovou nevyhraněnost vznikajícího spolku chválil i v dopise Kalistovi: „Spolek dal se dohromady. Jeho umělecké základny, spočívající na určitém uměleckém krédu, není. Jen tak jsem do něho mohl vstoupit, neboť jinak by to bylo pro mne,

¹⁷¹² JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 77.

¹⁷¹³ J. Wolker A. M. Píšovi, 17. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 486.

¹⁷¹⁴ J. Wolker Z. Kalistovi, 14. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 142. Kalista se později vyjádřil v tom smyslu, že při schválení názvu časopisu u Wolker z vítězila ješitnost nad pragmatismem, kvůli němuž by údajně nebylo vhodné nechat pojmenovat časopis zatím sobě dosti neznámé skupiny názvem odkazujícím ke své tvorbě (Tamtéž, s. 251.). Spíše si však myslím, že Wolker svůj návrh právě především před Kalistou zamlčel záměrně.

¹⁷¹⁵ J. Wolker A. M. Píšovi, 17. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 485.

¹⁷¹⁶ Tamtéž.

*který jsem už svým směrem do jisté míry vypracován, zhola nemožno. Na týchž zásadách staven je i časopis.*¹⁷¹⁷

Na schůzce se zřejmě probíraly i otázky výběru dalších možných přispěvatelů časopisu a zdá se, že nejvíce bylo diskutováno jméno Kalistovo. Přičinil se o to především Wolker, který do Přerova dorazil, aby se mj. vyjádřil ke Kalistově záměrné distanci na časopisu, aniž by věděl o čerstvé Götzově korespondenční nabídce Kalistovi, aby časopis obeslal. Wolker Kalistovi o celé věci následně psal: *„Tvoje odmítnutí spolupráce jsem na schůzi přednesl zcela tak, jak jsi mi psal. Ale dle výpovědi ostatních jsem seznal, že nebylo Tebou dobře zdůvodněno. Neboť zcela jistě s Tebou počítali. Jenže chtěli Ti napsat, a požádat Tě, až bude skutečně něco usneseno. [...] Proto by bylo dobře, kdyby jsi [sic!] sem tam něco do časopisu poslal. I mně na tom záleží. Není dobře pořád z práce ustupovat a házet vše přes palubu při sebemenší neshodě.*¹⁷¹⁸ Postoj brněnských se tak ze zpětného pohledu zdá být celkem jasný: Kalistu hodlali Götzovým prostřednictvím obeslat v momentu, kdy budou známy výsledky ustavujícího sjezdu v Přerově.

František Götz proto opravdu prakticky obratem po konání schůze vyzval Z. Kalistu k účasti na časopisu ještě jednou a oficiálněji i s odůvodněním, proč tak činí až v tento okamžik: *„Drahý příteli! Včera jsme se tedy ustavili. [...] Jménem celé skupiny zvu Tě ke spolupráci v našem listě. Mluvili jsme o Tobě a všichni jsme se jednomyslně shodli na soudu o Tobě – až na Jirku ovšem – jsi nám blízký a ublížil bys nám, kdybys nám nepřispěl. Vždyť to, že Tě nikdo dříve nepozval, stalo se tak, že jsme jeden o akcích druhého nevěděli – já vůbec nevěděl, bude-li list vycházet – pořád skepticky jsem krčil rameny. Představ si: dnes a časopis vydávat! Zní to neuvěřitelně!*¹⁷¹⁹

Götzův dopis však prozrazuje, že souhlas s oslovením Z. Kalisty nebyl mezi zúčastněnými zcela jednoznačný a že se proti jeho přijetí stavěl poměrně ostře M. Jirko. Na Kalistovu žádost pak Götz v následujícím dopise Jirkův postoj popsal podrobněji: *„Ptáš se na Jirkův soud. Neměl jsem Ti to psát, uklouzlo mi to. Víím, že to ponecháš u sebe. Jirko nesouhlasil s naším nadšením pro Tebe. Říkal, že velice těžce pracuješ, že je to víc vždycky uděláno než žito. Živě jsme odporovali: Toť právě, čeho si nejvíce vážíme. Já jsem ukazoval na Tvou příbuznost s Wolkerem i na rozdíly, jež Vás oddělují: v jednom jste si velmi blízcí: ve schopnosti zduchovnit realitu. A v jednom oba svorně zachováváte si volnost k expres. Není u*

¹⁷¹⁷ J. Wolker Z. Kalistovi, 14. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 141–142.

¹⁷¹⁸ Tamtéž, s. 142.

¹⁷¹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, 13. září 1921 [Götz 8b], s. [1–2].

Vás té křečovité a přehřáté extase, toho násilného vlévání se do věci. Dovedete věci rozechvítí rytmem své duše tím, že je uchopíte tiše a pokorně – skoro něžně –

*Podle toho, co o Tobě vím, jest mi samozřejmé, že ty a Jirko se nemáte moc rádi: já ho také nesnesu. Jde mi na nervy.*¹⁷²⁰ Zdá se tak, že brněnští byli od počátku spolupráci s čtyřlístkem velmi nakloněni a Wolker, Kalista a Píša pro ně znamenali významnější akvizice než dvojice „zakladatelů“ Jirko a Vlček. Toto pnutí mezi brněnskou šestkou a Jirkem a Vlčkem, přítomné ve spolku již od jeho založení, mělo zřetelně ovlivňovat vztahy uvnitř Skupiny i do budoucna.

Kalista ze způsobu svého vstupu do *Hosta* rozhodně nebyl nadšený a zpětně jej bral jako ze své strany vynucený: „*Tvoje ‚proroctví‘ o pozvání do moravského časopisu se splnilo. Götz mne pozval. Ovšem já nejsem přeci ještě spokojen. Pozvání přišlo totiž vlastně na moje vyzvání. Psal jsem Götzovi, co ví o onom časopise. [...] Já ovšem – při mé, dosud nevyhlášené citlivosti – jsem dost mrzutě pocítil, že toto pozvání vyvolal více můj dopis.*“¹⁷²¹ S obesláním časopisu proto údajně stále poněkud váhal: „*Ještě o tom moravském časopise: Je možné, že já, i přes výzvu (a právě pro tuto výzvu) nepošlu nic – zejména ne M. Jirkovi (je snad dobrý srdcem, ale přeci – kýčar). To však naprosto neváže Tebe a Jiřího, naopak budu rád, získáme-li tak všichni (já vámi) novou posici. A pro tuto hloupou příhodu s mým pozváním či nepozváním přeci nebudeme kaliti svůj poměr k Moravě.*“¹⁷²² Nakonec však Kalistovu prózu „*Legenda nejprostší*“ najdeme již v prvním, tj. říjnovém, čísle *Hosta*.

Na přerovské schůzce se vytvořila i jedna z důležitých vazeb pro budoucí vývoj vztahů v Literární skupině, a to přátelství mezi Jiřím Wolkerem a Františkem Götzem. Oba se tu setkali vůbec poprvé, z následných reakcí na tuto schůzku je však patrné, jak silně jeden na druhého zapůsobili. Wolker se o Götzovi pochvalně rozepsal jak Kalistovi, tak Píšovi: „*Hlavní však zárukou je mi Fr. Götz. V něm seznal jsem zase jednoho krásného člověka, kterému věřím. Byl mi nejbliže ze všech a raduji se z toho, že jsem se s ním seznámil.*“¹⁷²³ I Píša, který Götze zatím znal jen z jeho tištěných referátů, si jej v tuto dobu cenil velmi

¹⁷²⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [druhá polovina září 1921; Götz 9], s. [2].

¹⁷²¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [první polovina září 1921; Můj nejmilejší Toníku! Vybral jsem si jako učarováním tohle čisté a překrásné jitro...], s. [2–3]. Podobně se Kalista vyjádřil i v dopise Wolkerovi ze 16. září: „*Sám jsem přeci trochu na rozpacích: Vyčítám si, že jsem si k pozvání vlastně pomohl sám. Tím, že jsem vytkl ono opomenutí. Nikomu to neříkej: mně se to tak snad jen zdá.*“ (srov. Z. Kalista J. Wolkerovi, 16. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 144.)

¹⁷²² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [první polovina září 1921; Můj nejmilejší Toníku! Vybral jsem si jako učarováním tohle čisté a překrásné jitro...], s. [3].

¹⁷²³ J. Wolker A. M. Píšovi, 17. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 485–486.

vysoko: „Vzbuzuje můj podiv i úctu svoji syntetickou odvahou. [...] A až se oprostí a najde si zcela svoji cestu, věřím, že bude nejlepším kritikem mladých.“¹⁷²⁴ Naopak, seznámení s Wolkerem zase s potěšením kvitoval na druhé straně F. Götz: „Poznal jsem Wolkera a žiji dnes jeho čistým, krásným srdcem. Závidím Ti, že máš tolik příležitosti, žít a spolupracovat s ním. Nevím, co bych za to dal, abych byl aspoň měsíc na Tvém místě.“¹⁷²⁵

Průběh schůzky navíc významně oslabil i asi hlavní obavu členů trojlístku, kvůli níž nad spoluprací s moravskými váhali, a to strach z vlivu B. Vlčka na nový časopis. Píša o něm totiž před schůzkou Wolkerovi s despektem psal jako o „Rutteově nohsledovi“ a podobně Kalista jej měl za „tak trochu podezřelé individuum“.¹⁷²⁶ Wolker však po přerovském sjezdu oba své druhy uklidňoval: „Nebude mít, myslím, co mluvit do časopisu, až na to, že tam bude tisknouti svoji ruttovinu. [...] Doufejme, že to, co teoreticky pokazí, zase technicky napraví.“¹⁷²⁷ Vlček se však ani v tomto ohledu příliš neosvědčil a jako faktický zakladatel *Hosta* brzy ztrácí na časopis a koneckonců i na spolek samotný výraznější vliv.

Krátce po úvodní schůzce, nebo snad přímo na ní, bylo rozhodnuto též o rozšíření nově ustavené Literární skupiny o další členy, zřejmě především z pragmatického ohledu na posílení významu nového spolku a získání co nejširšího okruhu přispěvatelů pro nový časopis. Bylo přitom upuštěno od původního regionálního omezení aktivit Skupiny pouze na Moravu a s nabídkou členství byli osloveni i literáti bez jakéhokoli vztahu k ní. Götz tedy mohl Wolkera v závěru září informovat o nových členech spolku: „Literární skup. roste. Přihlásil se za člena Píša, Arne Novák a Kříž (vydal loni ‚Noc‘ u St. Kočího v Brně). Všechny jsme je přijali.“¹⁷²⁸ Z „nových akvizic“ si Götz považoval zejména přistoupení Pišova a zároveň chtěl oslovit i ostatní autory, kteří již byli vyzváni k obeslání časopisu: „Mám radost, že Píša k nám přistoupil. Vid', je to asi dobrý a čistý hoch. Má mnoho takové silné životní pokory a takového zvláštního výbojného kouzla – a jest proto tak krásný, že je silný, výbojný i pokorný – zkrátka celistvý a nerozdělený. Pozvu i Kalistu a Knapa ke vstupu do naší skupiny. A kdyby přistoupil i Kadlec a Nezval – bylo by nás dosti. Já jsem samotář. Ale cítím, jak mi

¹⁷²⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec září 1921], s. [2]; inv. č. VI/747.

¹⁷²⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, 13. září 1921 [Götz 8b], s. [1]. Podobně pochvalně se o Wolkerovi Götz rozepisuje i v dopise Blatnému: „Wolker je roztomilý člověk, takové krásné srdce, na něj se můžeš spolehnout. Žiju i dnes pořád ještě silným rytmem jeho dobroty a čestnosti.“ (srov. LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [14. září 1921; Drahý, děkuji za povídku], s. [4]; bez inv. č.).

¹⁷²⁶ J. Wolker Z. Kalistovi, [6. září 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 141.

¹⁷²⁷ J. Wolker A. M. Pišovi, 17. září 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 486.

¹⁷²⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [26. září 1921, s. [2]; inv. č. VI/605.

*srdce jihne při představě té naší hromady, toho unanima tvořivých lidí a mám radost, že mohu pracovat po boku krásných, duchových a čistých lidí, jež mám rád.*¹⁷²⁹

Rozdíl mezi členem spolku a přispěvatelem časopisu, který se ještě před několika týdny zdál být poměrně ostrý, se tímto krátce po konání ustavující valné hromady zcela setřel. Literární skupina tak záhy po svém vzniku narozdíl od Devětsilu, jehož noví členové byli velmi přísně vybíráni, nastoupila cestu k vybudování spolku s relativně širokou členskou základnou – vedle přímo oslovených a vytipovaných autorů (do této „druhé vlny“ patřili především někdejší členové Uměleckého klubu a přispěvatelé *Dne* a *Orfea*, tj. mj. Knap, Píša, Kalista, Nezval, Berák a Kadlec, vstupující do spolku většinou coby přátelé některého z původních členů, z mimopražských pak Josef Hruša, oslovený L. Blatným)¹⁷³⁰ tak někteří spisovatelé přistoupili sami o své vůli (Arne Novák,¹⁷³¹ F. V. Kříž),¹⁷³² vstup některých „také-literátů“ pak vedení spolku odmítlo.¹⁷³³ „*Mluvili jsme onehdy o tom, že vyzveme pražské mladé ke vstupu do naší Skupiny a ke spolupráci. Píša nám už dal některé básně (bez interpunkce), Kalista pošle prosy, snad i Kadlec atd. Psal jsem dnes Wolkerovi, aby své kamarády pozval,*“¹⁷³⁴ referoval v závěru září o změně postoje spolku k přijímání nových členů Götz nepřítomnému předsedovi Blatnému.

Mezi prvními „nemoravskými“ autory byl k přistoupení Č. Jeřábkem vyzván A. M. Píša, který tak učinil ve své následné odpovědi z 18. září: „*Nevznesou-li proti tomu ostatní členové Literární skupiny nějakých námitek, prosím Vás, abyste mě laskavě přihlásil za jejího člena a poučil mě o všech povinnostech, jež z toho pro mě vyplývají. – Nebude mi v přistoupení za člena ‚Literární skupiny‘ vadit to, že nejsem Moravan?*“¹⁷³⁵

¹⁷²⁹ Tamtéž, s. [3–4].

¹⁷³⁰ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [září 1921; Drahý, děkuji Ti za zásilku], s. [3]; bez inv. č.

¹⁷³¹ Členství Arne Nováka v Literární skupině mělo dosti efemérní charakter a netrvalo nejspíše příliš dlouho. Na stránkách *Hosta* Novák nepublikoval a nebyl aktivní ani ve spolkovém životě. kromě jeho „vstupu“ nemáme o jeho činném vztahu k Literární skupině žádné informace. Jen Blatný později vzpomínal, že Arne Novák svým vstupem přivedl brněnské do „*společenských rozpaků*“ (srov. L. B. [=BLATNÝ, Lev]: *Z historie Literární skupiny. Host* 5, 1925/1926, č. 4, [leden], s. 128.). Novákovo přistoupení vyvolalo nevoli v řadách trojlístku. Z. Kalista tak v dopise Č. Jeřábkovi z 16. října 1921 žádá brněnské o „*respektování našeho stanoviska k A. Novákovi*“, které na přání Wolkerovo a Píšovo „*znovu musil uvést*“ (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 16. října 1921, s. [2]). Záležitost však nejspíše záhy vyšuměla do ztracena. Postupem času navíc Novák tvorbu představitelů Skupiny ve svých kritikách hodnotil poměrně negativně.

¹⁷³² Celkový počet členů Skupiny na podzim 1920 není znám. Nezvalova legitimace má dokonce č. 24 (srov. NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 295.), průběžné číslování legitimací od č. 1 však zřejmě nebylo dodrženo.

¹⁷³³ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [26. září 1921], s. [2]; inv. č. VI/605.

¹⁷³⁴ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [září 1921; Můj drahý, velice se mýlíš], s. [3]; bez inv. č.

¹⁷³⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi 18. září 1921, s. [1].

Píša ovšem přistoupil s vědomím toho, že primární pro něj je nikoli spolkové angažmá, ale další spolupráce s Wolkerem a Kalistou. Literární skupina a *Host* pro něj – a konečně i pro Wolker a Kalistu – v dané době byly vítanou platformou především proto, že své členy a přispěvatele nezavazovaly žádným společným programem. V dopise Wolkerovi ze závěru září Píša proto s ohledem na možnou změnu tohoto stavu v budoucnu hovoří o troj-/čtyřlístku jako o „subskupině“ v rámci Literární skupiny: „Zároveň mě před několika dny [Č. Jeřábek – doplnil VM] vyzval, abych vstoupil do Lit. skupiny, že prý moravanství není podmínkou, on sám je prý např. z Litomyšle. Rozhodl jsem se kladně z týchž důvodů asi jako Ty. Ostatně domnívám se, že v Lit. skupině bychom mohli najít oporu proti Devětsilu. [...] Ovšem nezapomínám, že my tři musíme si uhájiti svoji samostatnost, že vždy budeme v Lit. Skupině tvořit jakousi malou subskupinu. Možná také, že se nám podaří získati nové lidi bližším stykem, tak hned např. Götze, o němž píšeš, že Ti stál nejbliže.“¹⁷³⁶

19. září pak Čestmír Jeřábek podal zprávu o ustavující valné hromadě policejnímu ředitelství v Brně a Literární skupina tím splnila poslední nezbytný úřední předpoklad pro zahájení své existence.¹⁷³⁷ „Vím, že získáme i Kalistu a Knapa, snad i Kadlece a Nezvala. Dost nás bude,“¹⁷³⁸ psal posléze o formování členské základy Literární skupiny F. Götz L. Blatnému. Už přistoupení Kalistovo však nemělo být úplně bez komplikací.

Přistoupení Zdeňka Kalisty a jeho návštěva v Brně v říjnu 1921

Již bylo naznačeno, že okolnosti Kalistova vstupu do Literární skupiny se zdají být ze zpětného pohledu poměrně komplikované. Přes svou čilou korespondenci s Götzem byl totiž Kalista jak k obeslání *Hosta*, tak ke vstupu do Skupiny vyzván vždy až s určitým časovým odstupem od ostatních. Nakolik za to mohla protiagitace Jirkova a nakolik liknavost či časová vytíženost Götzova (ostatní kandidáty vyzval ke vstupu jako jednatel Čestmír Jeřábek), už při zpětném pohledu nezjistíme, spíše se však můžeme klonit k druhé variantě. Rozhodně je však nutno odmítnout Kalistovo tvrzení o „blahovolné rezervě“, kterou údajně k nově vytvářenému spolku zaujal, jež Kalista uváděl v *Kamarádu Wolkerovi*: „Obával jsem se, nevyklube-li se

¹⁷³⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec září 1921], s. [1–2]; inv. č. VI/747.

¹⁷³⁷ Č. Jeřábek policejnímu ředitelství v Brně, 19. září 1921; citováno dle Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 10.

¹⁷³⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [září 1921; Drahy, děkuji Ti za zásilku], s. [3]; bez inv. č.

z toho přeci jen nakonec nějaký regionální moravský podnik a tak jsem zůstal zatím v blahovolné rezervě.¹⁷³⁹ A stejně tak realitě nejspíše neodpovídá ani tvrzení o okamžitém a bezvýhradném vstupu, jak jej Kalista líčí v pamětech: „Přítakal jsem bez váhání. A nebylo to jen přítakání vnější: vstupoval jsem do Literární skupiny skutečně s odhodláním být jejím členem v plném slova smyslu, účastnit se jejího života nejen podle jména, ale co moje síly budou stačit.“¹⁷⁴⁰

Dle dobové korespondence byl Kalista ke vstupu do Skupiny oficiálně vyzván až v závěru září Götzem, a to ve velmi zdvořilém a omluvném dopise. „Drahý příteli, chystám se Ti psát už celý týden a pořád odkládám. Věc, o níž jde, jest – zdá se mi – eticky dost choulostivá. Ale přátelé naléhají a mně tudíž nezbyvá než do toho kousnout.“

Předem Tě prosím, abys nedomníval, že chci na Tebe vykonávat nějaký nátlak. Zamítneš-li, pak z mé strany nezmění se na našem poměru ani nejmenší. Tedy, krátce a moudře: zvu Tě jménem Liter. skupiny, abys k nám přistoupil jako činný člen. Piša a Knap se už přihlásili. A na Tobě nám tolik záleží. Rádi bychom Tě zvali svým. Jsi nám blízký svou myšlenkou a tvarem svého díla. Rádi bychom, abys nám byl blízký i vnějšně – společenstvím práce v jedné skupině – Kdybys k nám přistoupil i Ty a Kadlec – měli bychom za sebou přes polovinu mladé generace a vyhradili bychom Vám pražským ve skupině velký vliv – místo předsedy/místopředsedy atd. Nevím, proč jsem se tolik bál napsat Ti těchto několik řádků.“¹⁷⁴¹

Trochu opožděně pozvání opět poněkud roznítilo Kalistovu nedůtklivost, ale nabídku členství Kalista nakonec bez dalších komentářů přijal.

Brněnští, kteří při ustavování spolku hráli prim, se tedy nakonec jednoznačně přiklonili k posílení významu spolku jeho rozšířením o nové členy a pokoušeli se nabourat dosavadní hegemonii Devětsilu v mladé literatuře. Z tohoto důvodu byli ochotni vzdát se i některých spolkových funkcí, v tom dokonce i postu předsedy.¹⁷⁴²

Bohužel pro další průběh dění ve Skupině na podzim 1921 nemáme mnoho přímých zpráv a citelně přitom můžeme postrádat spolkový archiv. Významnou roli pro další fungování Skupiny však bezesporu sehrála návštěva Z. Kalisty v Brně 9. října 1921, na níž se Kalista se svými novými druhy poprvé osobně setkal a se členy brněnské šestky projednal spolkové otázky tak, jak se vynořily v průběhu září 1921 po ustavující valné hromadě. Kalista

¹⁷³⁹ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 48.

¹⁷⁴⁰ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 663.

¹⁷⁴¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [druhá polovina září 1921; Götz 10], s. [1].

¹⁷⁴² Spíše však lze uvažovat o funkci místopředsedy, kterou již na ustavující schůzi brněnští nabízel J. Wolkerovi. Pozice M. Jirka ve spolku nebyla od počátku příliš silná. Nakonec jej v září 1922 na místopředsednické pozici opravdu Z. Kalista nahradil, ale to již bylo za dosti změněné situace.

zřejmě právě na tomto jednání prosadil to, o co jemu a jeho přátelům šlo nejvíc: posílení jejich vlivu na spolkový časopis *Host*. Právě zde byla zřejmě uzavřena úmluva vydávat časopis střídavě péčí brněnské a pražské redakce, kterou by obstarával Kalista, Píša a Wolker.¹⁷⁴³ „Pokud se týče redakce, dáváme Vám v tom směru volnost, samosprávu“, jak jsme to umluvili,¹⁷⁴⁴ psal o tom posléze Götz Kalistovi. Brněnští zároveň nabídli svým „pražským“ souputníkům posílení jejich pozice ve spolkových funkcích tím, že by F. Götz své místo ve výboru uvolnil někomu z Prahy: „Budete mít tedy zatím v Praze 2 členy (Jirko+1 další), my tu máme 3 členy výboru. Při vhodné příležitosti se svolá valná hromada, která věc spravedlivě uspořádá.“¹⁷⁴⁵ Nutno podotknout, že v dané situaci by brněnští při očekávaných rozporech mezi členy trojlístku a M. Jirkem měli ve vedení spolku stále bezpečnou většinu. A konečně: jedním z bodů Kalistova brněnského jednání byla nejspíše i otázka vstupu V. Nezvala do Skupiny, který měli právě pražští zprostředkovat: „Vstoupil do skupiny Nezval? Nic o něm nepíšeš, jenom to, že pošleš jeho báseň.“¹⁷⁴⁶

Kalista tedy mohl z Brna do Prostějova na recitační večer organizovaný J. Wolkerem odjíždět velmi spokojen. O poklidném průběhu společné schůzky s brněnskými ostatně svědčí i jeho pozdější vzpomínka z paměti: „Uvítali mne velmi pěkně. [...] Seděli jsme skoro celé odpoledne v kavárně Slavii, večer mne chlapci dovedli do suterénní restaurace U Plzeňského dvora, kde mne pohostili skvělou večeří. A hovořili jsme a hovořili, jako by konce neměly mít tyto poznávací věty. [...] Mladí lidé v Brně byli daleko srdečnější a přátelsky otevřenější, než byla kdysi společnost, která mne obklopila v pražské Unionce. Vypadalo to mezi nimi, jako bys se ocitl v nějaké velké rodině.“¹⁷⁴⁷

V dopise z 12. října pak Jeřábek, bezpochyby na základě jejich společné brněnské schůzky Kalistu vyzývá, aby mu zaslal informace o nových členech Literární skupiny, kteří přistoupili spolu s ním: „Prosím Vás, abyste mi laskavě sdělil jména a adresy oněch pánů, kteří společně s Vámi přistoupili za činné členy Lit. Skupiny. Chtěl bych jim poslati legitimace.“¹⁷⁴⁸ Koho jimi myslel, bohužel nevíme – snad to mohl být někdo ze čtveřice Nezval, Ráž, Kadlec a Berák.

V pamětech Kalista v souvislosti se svým říjnovým zájezdem do Brna podtrhuje též na odlišnost brněnského kulturního prostředí oproti pražskému. Zatímco na podzim 1921 už prý

¹⁷⁴³ O prvních číslech *Hosta* srov. více zde na s. 542–555.

¹⁷⁴⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1921; Götz 14], s. [1–2].

¹⁷⁴⁵ Tamtéž, s. [3].

¹⁷⁴⁶ Tamtéž. Nezval nakonec, zdá se, přistoupil na výzvu Wolkerovu v závěru října 1921 (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, V. Nezval Č. Jeřábkovi, 29. října 1921.).

¹⁷⁴⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 660.

¹⁷⁴⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 12. října 1921, s. [1].

v Praze stála v popředí zájmu především soudobá literatura francouzská, v Brně stále hrály prim podněty z Vídně a Německa. Dle Kalistovy vzpomínky sice F. Götz znal soudobou tvorou francouzských unanmistů i práce G. Apollinaira, „ale v jeho řeči rozhodně častěji probleskovala jména jako Döblin, Hausenstein, Fritz von Unruh, Franz Werfel, Kasimir Edschmid, Franz Kafka a jiná podobná. A tím víc to bylo znát u Jeřábka a u Blatného, ba i u Chalupy a Chaloupky.“¹⁷⁴⁹ Zájem brněnských o německý expresionismus prý Kalistovi sice připadal poněkud anachronický, nicméně nestavěl se k němu a priori odmítavě: „Připadalo mi to jako trochu opožděný život. Ale nebylo mi to nikterak cizí. Vždyť i já jsem vlastně začínal svoje putování po Evropě drobnými sešitky *Der jüngste Tag*.“¹⁷⁵⁰ Ideové východisko brněnských tak, zdá se, nebylo v tento moment v konfliktu s názorem nově přistoupivších „pražských“ členů Skupiny. Pro naše účely tak můžeme jen podtrhnout odlišnost pražského a brněnského kulturního prostředí, danou preferováním odlišných kulturních okruhů. Zjednodušeně: F. Götz sledoval primárně dění v Německu a v Brně měl k soudobé německojazyčné produkci velmi dobrý přístup, pražská mládež oproti tomu byla eklektičtější a preferovala spíše kulturu frankofonní.

Prakticky ihned po svém založení se tedy Literární skupina formuluje jako dualistický spolek tvořený dvěma jádry – brněnským a „pražským“. Brněnský kruh byl personálně stabilní, názorově víceméně homogenní a navenek jej reprezentovala především brněnská šestka, v tom zejména trojice Blatný–Götz–Jeřábek. I do budoucna se pak brněnští projevovali, nejen proto, že měli rozhodující vliv na redakci *Hosta*, jako určující prvek celé Skupiny. Oproti tomu „pražská část“ trpěla poměrně značnou fluktuací členstva a vazby v ní byly mnohem volnější. Jejimi členy byli především studenti pražských vysokých škol, trvale z nich v Praze v této době vlastně nebydlel nikdo, což značně omezovalo její akceschopnost. „Uvítal jsem ustavení Literární skupiny velmi srdečně, protože jsem v ní spatřoval jakousi ochranu proti nezřízeně se rozpínajícímu Devětsilu, proti jehož pevně organizované základně stáli jsme my v Praze přece jen stále jako pouhá skupinka pár jednotlivců, jejímž programem bylo nakonec především – přátelství,“¹⁷⁵¹ vzpomínal na to později Kalista.

Na podzim 1921 „pražské“ reprezentoval především trojlístek Kalista – Píša – Wolker, po rozvolnění vzájemných vazeb a zejména po valné hromadě ze září 1922 se do vůdčí pozice pražské části Literární skupiny zřetelně prosadil Z. Kalista. Minimálně pro období, které sledujeme v naší práci, tj. pro první dva či tři ročníky *Hosta* tak rozhodně neplatí tvrzení J.

¹⁷⁴⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 661.

¹⁷⁵⁰ Tamtéž.

¹⁷⁵¹ Tamtéž, s. 659.

Hájka o F. Götzovi jako mluvčím pražské části Literární skupiny.¹⁷⁵² O jejich osudech ale bude ještě podrobněji řeč v dalším.

Píša vystupuje z Literární skupiny (leden 1922)

Původní názorová jednota Skupiny a zejména její pražské části totiž vzala záhy za své. Po rozporech uvnitř trojlístku, způsobených mj. nestejnými názory na podobu třetího čísla *Hosta*, které měli jeho členové v závěru roku 1921 z Prahy vypravit,¹⁷⁵³ a zejména po lednovém příklonu Píši a Wolkera k Devětsilu, došlo ve Skupině k první výrazné personální změně – koncem ledna 1922 ji totiž opouští A. M. Píša.

Jeho vystoupení lze zpětně interpretovat jako jeden z důsledků polemiky F. Götze s K. Teigem o expresionismus. Nepřímým impulsem k tomuto Pišovu kroku se stala ta pasáž z Teigovy stati „O expresionismu“, v níž vytýká Literární skupině bezprogramovost a paséismus: *„Vágně postimpresionistická a předexpresionistická poezie pp. Chalupy, Chaloupky, Stejskala, Jeřábka, Vlčka, Knapa, Jirka, Ráže má zde zdrcující většinu.“*¹⁷⁵⁴ *Literární skupina je sdružením zájmovým, ne jednostranně programovým. Je dílem kompromisu, sdružujíc umělce měšťácké a paséistické s umělci víceméně revolučními: „Je programově úplně impotentní a názorově je to úplná tříšť,“ jak nám napsal v dopise přední člen Literární skupiny, který zdůrazňuje, že se názorově rozchází s jednotlivými spolupracovníky Hosta.*¹⁷⁵⁵

Tato záměrná Teigova indiskrece splnila svůj původní záměr snad ještě více, než její autor původně zamýšlel. Velmi podrážděně na ni totiž bez jakékoli znalosti dění v Praze reagoval Čestmír Jeřábek právě v dopise A. M. Pišovi: *„Na adresu toho neznámého*

¹⁷⁵² „Od počátku působily v Hostu dvě redakční skupiny: brněnská a pražská. Brněnská zpravidla představovala Literární skupinu v užším slova smyslu, pražská, byť na stejné spolkové platformě, měla širší pole působnosti. V zásadních názorových otázkách byly obě části redakce jednotné, tím spíše, že hlavním a téměř jediným teoretickým mluvčím Literární skupiny býval představitel pražské části František Götz.“ (srov. Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 2.) Götz totiž do Prahy přešel až na podzim 1923 a v této době byl plně pohlcen svým novým zaměstnáním v Národním divadle. Rozhodující roli v pražské části spolku Götz získal teprve po segregaci Kalistovy skupiny a výrazné personální redukci Literární skupiny v červnu 1924. Do té doby fungoval spíše jako zástupce brněnských v Praze.

¹⁷⁵³ K třetímu číslu *Hosta* srovnej podrobněji zde na s. 547–549.

¹⁷⁵⁴ Je zajímavé připomenout jména těch členů Skupiny, která tu Teige vynechal. Pominutí Wolkera a Píši lze vysvětlit jejich příklonem k Devětsilu a proletářské poezii, neuvedení Götze a Blatného nejspíše jako určité uznání kvalit jejich dosavadní literární tvorby. O důvodech vynechání Z. Kalisty můžeme jen spekulovat.

¹⁷⁵⁵ TEIGE, Karel: O expresionismu. *Rovnost* 38, 1922, č. 17, 17. 1., s. 3–4 a č. 18, 18. 1., s. 3–4; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 203.

„předního“ člena L. Sk.: *Setrvává-li ve spolku, o jehož impotenci, a tudíž zbytečnosti jest přesvědčen, jest člověk bezcharakterní. My ke vstupu nikoho nenutili a takových členů snadno oželíme. O pomluvače [sic !] a zbabělce není nouze a kdybychom o ně stáli, nalezneme jich na každém rohu. – Nesouhlasí-li s jednotlivými přispěvateli ‚Hosta‘, ať to řekne redakci. [...] Taky toho pána nenutíme, aby do ‚Hosta‘ přispíval. My bez jeho prvotřídních příspěvků bohda list udržíme.* – ¹⁷⁵⁶ Jeřábek ale evidentně vůbec netušil, že oním „předním členem Lit. skupiny“ kritizujícím její programovou impotenci, byl právě adresát jeho listu. I Píša reagoval na Jeřábkovu nevoli dosti impulsivně. Nakolik byla jeho reakce bezprostřední a nakolik Píša Jeřábkova dopisu využil jako vítané záminky ke svému vystoupení z Literární skupiny, čímž by odstranil jednu z překážek svého chystaného vstupu do Devětsilu, už zůstane nejspíše na rovině spekulací, spíše bych se však při interpretaci Píšových pohnutek klonil k druhé variantě.¹⁷⁵⁷

Píša ve svém dopise Jeřábkovi totiž potvrzuje své autorství onoho Teigem citovaného výroku, kterým prý údajně ještě před rozpoutáním sporu mezi Literární skupinou a Devětsilem o expresionismus odpověděl Teigovi¹⁷⁵⁸ na otázku, jak se jeho komunistické přesvědčení slučuje s členstvím s programovými nekomunisty v jednom spolku: *„Napsal jsem mu to tehdy, když se mě tázal, jak se mohu sdílet o literární program s Křížem, Hrušou, Bartošem Vlčkem et tutti quanti, jak já komunista mohu být pohromadě s lidmi spokojenými s dneškem, jako je např. Knap nebo Jirko.“*¹⁷⁵⁹

Pro doložení poměrů uvnitř Literární skupiny na počátku roku 1922 je pak důležitá pasáž, kde se Píša zmiňuje o posledním listu Fr. Götz¹⁷⁶⁰ a o otázce programu Literární skupiny. Přehlédneme-li Píšovu pochybnost o tom, zda Götz mluví za celek Skupiny právem či nikoli, je klíčový především následující Píšou citovaný passus z Götzova dopisu: *„Píše mi v posl. dopise ‚Přáli bychom si, abyste se ujednotili v Praze na programu, třeba na základě našeho návrhu v polemikách proti Teigemu, nebo na jiném, abychom pak vzájemnou diskusí si věc řádně ujednotili a vyrukovali konečně do světa.“*¹⁷⁶¹

¹⁷⁵⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Č. Jeřábek A. M. Píšovi, 22. ledna [1922], s. [3–4].

¹⁷⁵⁷ Mimořádně, po roce 1922 přestává Píša Jeřábkovi v dopisech tykat. I když se v druhé polovině dvacátých let do Literární skupiny vrátí, dokonce načas jako předseda, zůstane pro něj Jeřábek už navždy „váženým panem doktorem“.

¹⁷⁵⁸ Korespondence A. M. Píši s K. Teigem se bohužel nedochovala.

¹⁷⁵⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi, 26. ledna 1922, s. [1].

¹⁷⁶⁰ Mínen dopis F. Götz, psaný mezi 18. a 22. lednem 1922, v němž Götz komentuje právě Teigeho stať „O expresionismu“ a svou chystanou polemickou odpověď (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [mezi 18. a 22. lednem 1922; *Drahý příteli, slíbil jsem Ti*]).

¹⁷⁶¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi, 26. ledna 1922, s. [2].

František Götz tedy hodlal programové prohlášení Literární skupiny na podkladě svých polemik s Devětsilem připravit už v zimě 1922. To byl faktor, který rozhodně nehrál do karet ani Píšovi, ani Wolkerovi a ani Devětsilu. Zatímco Píša se případným programem Skupiny rozhodně nehodlal vázat a raději v tento moment Skupinu opouští, zvolil Wolker strategii jinou – začal přípravu manifestu Skupiny brzdit, což se mu až do letních prázdnin 1922 víceméně zdařilo. Nakolik tato skutečnost urychlila přípravu manifestu proletářského umění, můžeme jen spekulovat. Píša dále Jeřábka zároveň – oprávněně – upozorňuje na značné rozdíly ve světonázoru jednotlivých členů Literární skupiny: „*Copak je vůbec možné, aby z téhle melange vzniklo něco programového?*“¹⁷⁶²

Píša pak „*milému panu Jeřábkovi*“ otlouká o hlavu i výběr příspěvků pro *Hosta* – jednak ochotu brněnských otisknout v něm příspěvek O. Štorcha-Mariena, „*individua literárně praubohého, dekadentně dekadentního*“, čemuž údajně zabránil na poslední chvíli Wolker za své lednové návštěvy v Brně, a rozčiluje se i nad obsahem a úrovní čtvrtého čísla *Hosta*, v němž byly otištěny příspěvky řady neznámých debutantů. V zásadě si tím však jen připravoval půdu pro efektní podtržení oznámení svého odchodu ze Skupiny v závěru dopisu: „*Poznáš snad, že nejsem přece tak zcela bezcharakterní, oznámím-li Ti, že z Tvého dopisu jsem nucen vyvoditi všechny důsledky. Sám uznáš, že nelze mně jinak. Prosím, abys vzal jako jednatel Skupiny laskavě na vědomí, že vystupuji z *Lit. Skupiny*, cítě se dotčen svým dopisem.*“¹⁷⁶³ Píša se tedy stává prvním členem, který Skupinu opouští. Jeho další působení mělo být do budoucna spojeno s Devětsilem a Píša tak zahajuje řadu těch, kteří z Literární skupiny právě do konkurenčního spolku přestoupí. Následovat jej v budoucnu mají určující autoři mladé generace: Jiří Wolker, Vítězslav Nezval a Konstantin Biebl.

Reakce Literární skupiny na Píšův odchod

Píšovo prásknutí dveřmi bylo opravdu velmi efektní a Brnu prakticky nezbylo než vzít jej za hotovou věc. Velmi podrážděně přitom reagoval na tento Píšův krok zejména Č. Jeřábek, který však svým následným dopisem Kalistovi jen rozpoutal další vlnu vzájemného podezřívání a osočování.¹⁷⁶⁴ Píšovo zdůvodnění odchodu totiž označil jako zbabělé a

¹⁷⁶² Tamtéž.

¹⁷⁶³ Tamtéž, s. [4].

¹⁷⁶⁴ „*Jsi informován Píšou a rád bych k těm informacím připojil několik svých poznámek. Píša se ve svém dopise tvářil, jako bych byl věděl, že on byl oním informátorem Teigovým – což však není pravdou. Já ho nikdy za autora nepovažoval. Nyní ovšem, když věc vyšla najevo, nebylo by na místě*

pokrytecké. Dle Jeřábka měl totiž Píša vystoupit hned poté, co se mu Skupina přestala líbit. Kalistovi své mínění o Píšově kroku formuloval následovně: „Píša však, nemaje dosti odvahy vystoupiti přímo a odvolati se na důvody vnitřní, řekněme ideové, vyčkával na vnější nějakou záminku. [...] Nedomnívej se, že toto jest snad pouze můj názor. Díváme se tak na věc všichni zde v Brně, Götze nevyjímaje.“¹⁷⁶⁵ Osobně pro Jeřábka znamenalo Píšovo rozhodnutí velké zklamání, nicméně Brno za Jeřábkovým postojem stálo jednohlasně: „Bolí mne přirozeně obrat Píšův tím více, že ho osobně mám rád a že si zvláště vážím jeho literární práce.“¹⁷⁶⁶ Z tohoto Jeřábkova dopisu z kraje února je zároveň patrné, že brněnská šestka touto dobou stále vnímala trojlístek jako homogenní skupinu a netušila zřejmě nic o jeho rozkladu, čímž můžeme dokládat oslabenou akceschopnost Skupiny a limitující podmínky jejího budoucího fungování: narozdíl od prakticky každý týden schůzujícího Devětsilu zůstala Skupina kromě brněnských odkázána jen na vzájemnou korespondenci a valnou hromadu, pořádanou jen jednou ročně.

Podobně nelibě vzal za hotové Píšovo vystoupení i Götz, kterého však tato ztráta bezesporu velmi zasáhla. „Drahý příteli, s bolestným úžasem četl jsem před chvílí dopis, jež jsi napsal Jeřábkovi. A nemohu prostě chápati té věci v celé její složitosti,“¹⁷⁶⁷ vyslovuje své překvapení v dopise Píšovi, se kterým se v posledních měsících korespondenčně velmi sblížil. Píšu se sice ještě pokoušel přesvědčit, aby své rozhodnutí změnil, avšak i Götz chápal, že cesta zpět již v daný moment prakticky neexistuje: „Odcházíš rozhořčeně, ukvapeně, neoprávněně. Víš, že jsem měl k Tobě vztahy velmi úzké, že Tě mám rád jako málokoho z lidí, ačkoliv Tě neznám osobně. Prosím Tě právě já, rozmysli si věc dobře. Neukvapil ses? Je Tvůj odchod mravně omluvitelný? Není diktován motivy jinými? Rozhodni si věc sám. [...] Řeknu Ti upřímně: Tvůj odchod znamená pro mne strašnou ránu. Ale ta bude menší, když poznám pravé příčiny. Tak, jak to vidím, chopil ses první záminky, abys provedl dávný úmysl.“¹⁷⁶⁸

chtít oslabovat to, co jsem o jednání Teigova informátora řekl. Píša, o jehož přátelství jsem byl přesvědčen více, než-li o přátelství kohokoliv jiného, udělal z mého dopisu aféru, ale já vím, že mu můj snad do jisté míry vzrušený list přišel velmi vhod, neboť měl formální důvod k vystoupení z Lit. Skupiny, dříve už zamýšleném.

Já prý jej ‚vyzval‘ k vystoupení z L. S.! Jak neupřímně! Napsal jsem ovšem, že člověk, který považuje L. S. za ‚programově impotentní‘ a který s jednotlivými spolupracovníky v ‚Hostu‘ nesouhlasí a přesto v L. Sk. setrvává a do ‚Hosta‘ píše, není charakterní a měl by vyvoditi ze svého přesvědčení důsledek. Píša snad nyní myslí, že se zachoval bůh ví jak fair, když ty důsledek vyvodil a z L. Sk. vystoupil.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 1. února 1922, s. [1–2]). Dodejme jen, že Kalista se o Píšově vystoupení z Literární skupiny dozvěděl paradoxně možná právě až z tohoto dopisu.

¹⁷⁶⁵ Tamtéž, s. [3].

¹⁷⁶⁶ Tamtéž, s. [4].

¹⁷⁶⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [konec ledna 1922; Drahý příteli, s bolestným úžasem], s. [1].

¹⁷⁶⁸ Tamtéž, s. [2].

Götzovi zároveň bylo zřetelně patrné, že prvotní příčinou Píšova odchodu byla Teigova indiskrece, nikoli spor uvnitř Skupiny, což blíže komentoval v dopise Wolkerovi: „*Pokud se týče odchodu Píšova. Je bolestný. A je to prvá velká rána Sk., z níž největší radost budou mít ti, kdož ji vyvolali. A to není nikdo jiný než Teige. Sám jsi ho charakterizoval velmi málo vlídně. Jeho úkolem bylo zanést svár do celku dosud dosti soudržného. Podařilo se mu to – neobratností Jeřábkovou. Zrazoval jsem Jeřábka před všemi kroky v tom ohledu.*“¹⁷⁶⁹

Rozchod Píši se Skupinou však nebyl zcela definitivní. Již na konci ledna mu znovu ohledně jeho vystoupení píše F. Götz a pokouší se jej přesvědčit k setrvání ve spolku. Ustupuje při tom od svých předchozích návrhů, aby texty jeho lednových polemik s Devětsilem platily za stávající program Skupiny jako celku: „*Přizpůsobíme se Vašim názorům na reorganizaci Skupiny a Hosta. Požádal jsem Wolkeru, aby můj kritický projev a vytčení několika programových zásad Skupiny bral za vyznání jen nás brněnských. Chcete-li viděti ustavičně propastný rozpor mezi naším socialismem a svým komunismem – budiž. [...] My brněnští budeme v tom směru tvořit dál.*“¹⁷⁷⁰ Zároveň ale Píšu Götz vyzývá k tomu, aby připravil nějaký příspěvek pro *Hosta*: „*Ovšem jen tehdy, když budeš psát rád, bez osobní trpkosti.*“¹⁷⁷¹

Zásadní proměnu situace v Praze měl brněnským ukázat teprve únor, kdy se brněnští dozvídají o vstupu Wolkeru Píši do Devětsilu. Rozhodujícími osobami dalšího vývoje uvnitř Skupiny se pro toto období stávají František Götz a zejména Jiří Wolker.

Wolker mezi Literární skupinou a Devětsilem

Wolker totiž zaujal vůči Literární skupině počátkem roku 1922 odlišný postoj než Píša, a protože právě jeho osoba bude pro další vývoj uvnitř spolku klíčová, pokusme se nyní jeho pozici rozebrat detailněji. Jak již bylo naznačeno a jak vyplývá i z pozdějších vzpomínek jeho matky, měl Wolker na *Hostu* od počátku velmi živý zájem a tuto revue pojímal opravdu zřejmě jako „svou“. Tento moment vynikne o to zřetelněji, srovnáme-li genezi Wolkerova postoje k Literární skupině a obzvláště k *Hostu* v průběhu jeho prvního ročníku s postoji Píšovými a Kalistovými. Právě především Wolkerovým zájmem na *Hostu* lze vysvětlit jeho

¹⁷⁶⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [únor 1922], s. [1]; inv. č. VI/619.

¹⁷⁷⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [počátek února 1922; Drahy přáteli, neznal jsem plně dopisu], s. [2–3].

¹⁷⁷¹ Tamtéž, s. [2].

setrvání v Literární skupině, jejímž členem Wolker zůstal i po Píšově vystoupení i po svém vstupu do Devětsilu, a koneckonců zčásti i následnou první fázi spolupráce Devětsilu na časopise Literární skupiny, kterou pro Teigeho a spol. významně zprostředkoval právě Jiří Wolker.

Wolker byl zároveň s Kalistou od počátku „hlavou“ pražské redakce časopisu.¹⁷⁷² Společně měli vypravit jeho třetí číslo – první, které bylo Praze z Brna přepuštěno. V průběhu jeho přípravy se však již zřetelně projeví vzájemné disonance mezi oběma mladíky z podzimu 1921. Zdá se přitom, že redakční práce byla spíše věcí Kalistovou než Wolkerovou, resp. že spolu oba dva definitivní podobu čísla nekonzultovali. Wolker totiž o něm v polovině prosince píše z Prostějova Blatnému: „3. čís. *Hosta* dosud v rukou nemám. *Jsem sám na ně zvědav. Neznám z něho nic než Nezvalovu báseň, Rážovu báseň a svoje scény. Kalistovu prózu jsem nečetl; jsme teď spolu trochu rozklížení a nechtěl jsem ho prosit, aby mi ji dal přečíst, když to neudělal sám od sebe.*“¹⁷⁷³

Wolker zároveň již na podzim 1921 čile korespondoval s Blatným a zejména s Götzem a z jeho strany dokonce už v polovině listopadu vznikl návrh osobní schůzky v Brně, „*abych si mohl s Vámi všemi popovídati o společných záležitostech*“.¹⁷⁷⁴ Můžeme jen usuzovat, že jedním z plánovaných témat diskuse mohl být i Wolkerův chřadnoucí poměr ke Kalistovi. Schůzka se nakonec konala až v pátek 13. ledna a o jejím obsahu nemáme kromě citovaného Píšova dopisu Jeřábkově bližších přímých zpráv. O tom, že situace v Praze a Wolkerův poměr ke Kalistovi představovaly jedno z hlavních témat společné diskuse, však svědčí Götzovy dopisy z léta 1924. Tehdy se totiž právě informace, kterých se Götzovi od Wolkerů dostalo na této schůzce, měly stát podpůrnými argumenty v hrozícím soudním sporu Götze s Kalistou. Situaci uvnitř Skupiny v lednu 1922 ale rychle zásadně proměnila gradující polemika F. Götze a K. Teiga o expresionismus a následné Píšovo vystoupení ze spolku.

Wolker se v nastalé situaci snažil počátkem února svou pozici v *Hostu* udržet – nepřekročitelnou podmínkou však pro něj bylo, aby Literární skupina neformulovala svůj vlastní program, o němž Götz v bezprostřední reakci na své polemiky s Devětsilem začal v lednu 1922 vážně uvažovat. Asi poprvé se objevuje tato úvaha v Götzově dopise Píšovi, psaném krátce před otištěním jeho polemické odpovědi Teigovi s názvem „Trochu polemiky,

¹⁷⁷² Píšův podíl na redakci *Hosta* v této době nejspíše nebyl přílišný – zaprvé se narodil od zbývajících členů trojlístku zřejmě věnoval mnohem pečlivěji svému studiu, zadruhé jej od angažmá na *Hostu* záhy začal odtahovat jeho zájem o vstup do Devětsilu a zatřetí mu bylo zřejmé, že se v *Hostu* bude vedle Götze a případně i Knapa obtížně prosazovat jako literární kritik, obzvláště psali-li své literární referáty přednostně do Neumannových časopisů.

¹⁷⁷³ J. Wolker L. Blatnému, 19. prosince 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 316.

¹⁷⁷⁴ J. Wolker L. Blatnému, 13. listopadu 1921; citováno dle téhož, s. 314.

trochu vyznání“, kterou Götz a spolu s ním i brněnští chápali jako základ vznikajícího spolkového programu. Götz přitom zároveň začíná nahlas uvažovat i o nutné reorganizaci Literární skupiny: „Článek vyzněl vyznáním. Je to nejčistší a nejupřímnější forma polemiky. Vyznání je to skoro programové. Brněnští členové souhlasili do poslední písmeny. Je nutná reorganisace Skupiny. Nestrpíme dál výtky nezkonsolidovanosti, bezprogramovosti atd. Ty měšťácké živly, jež jsou mezi námi, lidé, kteří nemají sociálního citění, kteří se bojí revoluce [...] musí pryč. Proti Devětsilu musí být pevná Skupina.“¹⁷⁷⁵ Wolker, pro Skupinu v danou chvíli významný jako její nejdůležitější kontakt v Praze, se totiž tomu, aby Skupina vyhlásila svůj vlastní program, bude snažit do budoucna co nejvíce bránit a brněnští mu nakonec v tomto ohledu načas ustoupí.

Literární skupina a diskuse o jejím manifestu v únoru 1922

Na přelomu ledna a února vzniká poměrně nepřehledná korespondenční diskuse mezi jednotlivými členy Skupiny, zejména Kalistou, Götzem, Jeřábkem a Wolkerem, která se točila zejména okolo Píšova vystoupení, programu Literární skupiny a dalšího směřování spolku a v níž každý ze zúčastněných sledoval poněkud jiné cíle. Zejména Wolker v ní alespoň zpočátku nehrál se zcela odkrytými kartami, když brněnským prozatím zamlčel svůj vstup do Devětsilu.

Götz v celé diskusi funguje jako mediátor. Jeho pozice se zdá být poměrně jednoduchá: chce zabránit hrozícímu rozkladu Literární skupiny a udržet v ní všechny její hlavní představitele, po Píšově vystoupení tedy alespoň Wolker. Vůči Devětsilu pak chce do budoucna vystoupit s jednotným programem a nebrání se tak diskusi o určité redukci stávajícího okruhu členů, aby byla posílena akceschopnost Skupiny. Všechny členy trojlístku¹⁷⁷⁶ jednotlivě vyzývá, aby zaujali stanovisko k jeho polemice s Devětsilem a společně se za pražskou část usnesli na jednotném programu, který by posléze precizovali v diskusi s brněnskými, kteří za Götzovými texty ze *Socialistické budoucnosti* jako za základem spolkového programu stáli. Je přitom třeba zdůraznit, že z brněnského pohledu se až do přelomu ledna a února 1922 zdál trojlístek být stále poměrně jednotný a Götz se zřejmě

¹⁷⁷⁵ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Pišovi, [před 22. lednem 1922; Drahý příteli, slíbil jsem Ti, že brzy napíši –], s. [2].

¹⁷⁷⁶ V chystaném Götzově konceptu redukované Literární skupiny zřejmě neměli své místo B. Vlček, J. Knap a M. Jirko a někteří další méně výrazní a aktivní členové typu F. V. Kříže.

obával, aby po Pišovi nevystoupili i Wolker a Kalista, čemuž mohlo nasvědčovat množné číslo, které Piša ve svých dopisech o situaci v Praze s oblibou používal.

Wolkerovi Götz o aktuální situaci po Pišově vystoupení v závěru ledna píše: „*Piša odchází ze Skupiny. A z dopisu, kterým odůvodňuje své vystoupení, je patrné, že i vy jste pobouřeni – že jdete spíš s ním než s námi.*“¹⁷⁷⁷ Götz se dokonce tamtéž ujišťoval, zda vůbec pražští dle původní dohody vypraví páté číslo *Hosta*. Na Wolkera a jeho prostřednictvím na ostatní pražské se Götz obracel především s výzvou k diskusi a k formulaci spolkového programu: „*Prosím vás všechny, ujasněme si svůj vzájemný poměr, zkonsolidujme se na určitém programu, abychom předem zamezili další tříštění. Řekněte nám bezohledně své stanovisko – precisujte své zásady. Řekněte své námitky. [...] Zdá se mi, že jste nesouhlasili s ledačím z mé polemiky. Aspoň Piša cosi nadhodil. Přátelé – prosím, jednejme rychle. Dohodněme se. Vypracujme si rámeček programový.*“¹⁷⁷⁸

Pro sledování dalšího vývoje debaty uvnitř Literární skupiny jsme bohužel velmi limitováni tím, že se nedochovala Götzova přijatá korespondence. Postrádáme tedy jak důležitý list Wolkerův,¹⁷⁷⁹ tak paralelní korespondenci Kalistovu. Je ale evidentní, že Wolker ve svém nedochovaném listě Götzovi argumentoval proti jednotnému programu Literární skupiny a zdůrazňoval přitom zejména zásadní ideové rozdíly mezi komunisty a nekomunistickými členy spolku. Götzova reakce na tyto výhrady nám však ukazuje, že Götz tento rozpor zdaleka nevnímal jako fatální.

Wolker ale zároveň Götze postupně dotlačil k tomu, aby prozatím ustoupil od přípravy jednotného programu celé Skupiny. Svě polemiky s Devětsilem proto Götz alespoň prozatím prohlásil za vyjádření mínění pouze brněnské části spolku: „*Ty svoje projevy polemické, v nichž jsem mluvil za Skupinu, opravuji tak, že jsou míněním nás brněnských. Půjdeme tímto směrem dál. Sblížili jsme se, uvidíš, že plodně. V tom směru tedy souhlasíme s další neprogramovostí Skupiny jako celku. My brněnští program svůj si vybudujeme, vlastně vyjasníme. Jen ovšem pro sebe. Bude zavazovati nás, jeho tvůrce.*“¹⁷⁸⁰

Původní koncepce Literární skupiny jako sdružení o dvou jádrech tak v zimě 1922 bere rozkladem pražského křídla dočasně za své. Vedle v zásadě jednotného a ke společnému

¹⁷⁷⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [leden 1922], s. [1]; inv. č. VI/617.

¹⁷⁷⁸ Tamtéž, s. [1–2].

¹⁷⁷⁹ Z února a první poloviny března 1922, z doby Wolkerova posledního delšího pražského pobytu, se shodou okolností s výjimkou jeho dopisů rodičům, nesených zejména stesky na složité materiální podmínky v zimní Praze, nedochovala prakticky žádná jeho korespondence. Götz byl možná dokonce jediný, s kým si ze svých literárních přátel v této době Wolker psal.

¹⁷⁸⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [únor 1922], s. [2–3]; inv. č. VI/619.

Götzem formulovanému programu směřujícího Brna, vedeného triumvirátem Blatný – Götz a Jeřábek, stojí rozložená Praha, tj. Wolker od přelomu ledna a února člen Devětsilu, s ním rozhádaný Kalista a oběma se vzdalující Knap. Píša již dokonce ze Skupiny vystoupil, avšak v *Hostu* po domluvě s Wolkerem hodlal publikovat i nadále. Iniciativu z této čtveřice v daný moment zřetelně přebírá Wolker, obzvláště poté, co zůstal de facto jediným členem pražské redakce *Hosta*.

Obraťme nyní svou pozornost ke korespondenci dvojice Jeřábek–Kalista a sledujme druhou linii celé diskuse. Zatímco se totiž Wolker snaží s Götzem projednat další chod *Hosta* a odradit brněnské od formulace společného programu, řeší v souběžné korespondenci Kalista s Jeřábkem především Pišovo vystoupení ze Skupiny a jeho a Wolkerův poměr ke spolku vůbec. Jeřábek se počátkem února snažil Kalistovi blíže vysvětlit své pohnutky, které ho vedly ke kritice Pišových vyjádření o bezprogramovosti Literární skupiny, zdůrazňuje přitom zejména to, že pravého autora v moment odeslání svého dopisu Pišovi neznal. Svou nevoli odůvodňuje především zájmem o zdar Literární skupiny a jejího časopisu.¹⁷⁸¹

Kalistova odpověď Jeřábekovi z 5. února je pro nás důležitá ze dvou důvodů: jednak nám ukazuje stav věcí v Praze a především je to bezpochyby první zpráva brněnským o Wolkerově a Pišově přestupu do Devětsilu. Byť se Jeřábek – zřejmě na základě Wolkerových a Pišových dopisů do Brna, v nichž oba své výhrady vůči brněnským formulovali v množném čísle – domníval, že Kalista je o Pišově vystoupení ze Skupiny informován, nemuselo tomu tak možná vůbec být. Spíše si myslím, že Kalista se o Pišově vystoupení dozvěděl až ex post a možná dokonce právě až z Jeřábekova dopisu. Nelze se proto divit jeho poněkud rozhořčené reakci: „*Děkuji Ti za Tvůj dopis. Měl jsem opravdu za to, že se na mne zlobíte všichni. Ruku na srdce: koho jste považovali za informátora Teigova? Buď tak laskav a řekni bez obalu!*“¹⁷⁸²

Z Kalistova dopisu následně vysvítá, že den před jeho sepsáním, tj. 4. února, měl s Pišou obsáhlý pohovor, kde se zřejmě – minimálně od někoho z dvojice Píša–Wolker poprvé – dozvěděl o vstupu svých přátel z trojlístku do Devětsilu. Rozchod s Pišou byl přitom, zdá se, v tento moment ještě relativně poklidný: „*S Pišou jsem se včera domluvil. Je vše jasno mezi námi: naše cesty se rozcházejí. – Horší bude, až to vše řeknu do očí i Wolkerovi. Nečekal jsem takové události! Taková zlá slova, jaká prý řekl!*“¹⁷⁸³ Kalista v tuto chvíli ještě dokonce Pišovy kroky do jisté míry hájil: „*Tvůj pladoyer [? ne zcela čitelné –*

¹⁷⁸¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 1. února 1922.

¹⁷⁸² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, 5. února 1922, s. [1].

¹⁷⁸³ Tamtéž, s. [2].

poznámka VMJ není ovšem zcela správný: Píša říká, že byl ve skupině právě proto, že ho nezavazovala programově. Já myslím, že má pravdu: program jsme nestanovovali, program teprve teď tvoříme. – Píša také neřekl, že nemůže souhlasit s tendencemi L. S., nýbrž s jednotlivými členy v jejich názorech.¹⁷⁸⁴ Kalista přitom počátkem února narozdíl od Wolker a Píši jako jediný z Prahy projevil zájem aktivně se na formulaci programu Skupiny podílet.

Nejpodstatnější bod tohoto Kalistova listu však bezesporu představuje to, že v něm brněnské s jako prozatím utajovanou skutečností poprvé seznamuje se vstupem Píši a Wolker do Devětsilu: „Ale teď hlavní, totiž to, co jsem naznačil jako věc velmi kormutlivou a nečekanou. ‚Devětsil‘ opravdu dostává posilu – přistoupením A. M. Píši a Jiřího Wolker. Věc mne opravdu hrozivě překvapila. Nebyl jsem připraven. Abych mluvil upřímně: od těchto obou lidí, které jsem měl tak rád, jako málokoho, jsem tohle nečekal. Přistoupení formální bude vyhlášeno později, aby nebylo prý uváděno mylně ve spojení s Píšovým rozchodem s L. S. Wolker chce zůstat členem L. S., ovšem pouze potud, pokud nepostaví tato svůj program. Chce se zasadit o to, aby L. S. program nevytvořila a zůstala jako dosud bezprogramovou, protože by mu přece nebylo lze setrvat ve dvou skupinách, jejichž programy pravděpodobně nebudou stejné.“¹⁷⁸⁵

Pro Kalistu osobně byl rozchod s jeho dosud nejbližšími přáteli, který se v dané situaci nutně jevil jako nevyhnutelný, velkou ranou. Kalista byl vývojem událostí nepochybně zaskočen, obzvlášť když se souběžně zřejmě dozvídal řadu zřejmě dosti nepřekvapivých a zkreslených informací a klepů: „Osobně jsem se dověděl o řadě útoků na mne za zády – o kterých jsem neměl nejmenšího tušení. To je strašlivé! Věřil jsem přesprávně. A kdo by byl nevěřil?“¹⁷⁸⁶ Evidentně ale Kalista zůstal připraven k další práci v rámci Skupiny, kde mu v tento moment možná konečně zasvitla možnost posílit svůj význam. To však Kalista ještě netušil, jaká nemilá překvapení mu přinese další dny uvnitř Literární skupiny a okolo *Hosta*.

¹⁷⁸⁴ Tamtéž, s. [1].

¹⁷⁸⁵ Tamtéž.

¹⁷⁸⁶ Tamtéž, s. [2].

Devětsil poprvé v *Hostu*

Počátkem února se totiž již dosti nepřehledná situace ještě více komplikuje vtažením Devětsilu do celé záležitosti, neboť Wolker v tuto dobu zřejmě tlumočil Götzovi nabídku možné spolupráce Teigova spolku na *Hostu*. Rozhodně tak ale nečiní jako člen Devětsilu (svůj vstup oznamuje Götzovi až v březnu) a vzhledem k nedostatku pramenů nejsme s to určit, zda byl Götz v momentě, kdy na Wolkerovu výzvu reagoval, již o jeho vstupu do Devětsilu informován. Vzhledem k časovému odstupe odeslání odpovědi, kterou Götz naznačuje v úvodu dopisu, se lze klonit spíše k tomu, že při psaní odpovědi již Götz o celé věci věděl z citovaného Kalistova dopisu Jeřábkoví.

Brněnští se však i přesto rozhodují odpovědět na Wolkerovu nabídku spolupráce kladně a Wolkeru za Skupinu pověřují k dalšímu jednání o spolupráci s Devětsilem: „*Souhlasíme proto, abyste navázali v Praze nejužší spolupráci s Devětsilem, aby se to brzy objevilo tím [sic !], že jeho členové budou přispívat do Hosta. Udělejte, co můžete.*“¹⁷⁸⁷ Wolker tak v tento moment získává značný vliv na dění v obou spolcích, resp. se v nich paradoxně stává hlavním vyjednávačem kontaktů s druhou stranou, a může tak v obou z nich prosazovat své vlastní zájmy, což se mu minimálně zpočátku dobře daří.

Götz navíc na přelomu ledna a února 1922 – snad právě v reakci na Wolkerův dopis – vstoupil do korespondenčního kontaktu s K. Teigem. Důkaz pro tyto kontakty nalzáme pro změnu v korespondenci Seifertově. Již 12. února totiž Seifert seznamuje s plánem možné spolupráce obou spolků A. Černíka: „*Oznamujeme Ti, že nám psal Goetz, že Skupina, která se po polemikách přeorientovává, by si přála s námi navázat styk. Zvou nás psát do Hosta, což jsme slíbili; ovšem až po sborníku.*“¹⁷⁸⁸ *Slíbili jsme jim solidaritu v boji proti umělecké krajní pravici, např. Kolibě. Jinak jen polemickou diskusi, věcnou, ideovou, nezaujatou a kamarádkou.*“¹⁷⁸⁹ Důvody k tomuto – vzhledem k nedávné ostré polemice mezi oběma spolky možná trochu nečekanému – rozhodnutí brněnských byly poměrně prozaické: snaha zabezpečit budoucnost *Hosta*, který problematicky nacházel nové přispěvatele, což se projevilo mj. tzv. „svinčákem“ v čísle 4: „*Spočítejte si příspěvky své a naše v celém ročníku. Pochopíte, že nemáme-li se sami stále do omrzení opakovat, je nutno abyste Vy víc do Hosta posílali. Spoluprací s Devětsilem si získáme víc cenného materiálu. Píšu ved' k tomu, aby i dál*

¹⁷⁸⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [únor 1922], s. [3]; inv. č. VI/619.

¹⁷⁸⁸ Míněn budoucí *Revoluční sborník Devětsil*.

¹⁷⁸⁹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, J. Seifert A. Černíkovi, [12. února 1922], s. [1–2].

do *Hosta psal*,¹⁷⁹⁰ poznamenal k tomu souběžně Götz Wolkerovi. Brněnští se tak v první polovině února i přes aktuální tiskové polemiky a seznámení se s bližšími okolnostmi Píšova vystoupení ze Skupiny pragmaticky rozhodují k navázání spolupráce s konkurenčním spolkem, nesené zatím alespoň účastí Teigeho družiny na *Hostu*.

Korespondence F. Götze s K. Teigem je bohužel nejspíše ztracená. Z jejich listů jiným osobám však víme, že Teige nejspíše ve dnech 26.–28. února navštívil Brno.¹⁷⁹¹ S Götzem se během této své návštěvy údajně dvakrát sešel a téma jejich hovorů bylo víceméně dáno – publikační prostor pro členy Devětsilu v *Hostu*. Detailněji s průběhem jednání seznámil dopisem někdy z první poloviny března Götz Kalistu: „*Teige byl v Brně 3 dni – dvakrát jsem s ním mluvil a umluvili jsme, že i členové Devětsilu budou spolupracovati v Hostu. O reorganizaci L. sk. nebylo zatím řeči. Věc ještě nedozrála a těžko lze předvídat, jak se poměry vyvinou. Host se asi udrží. Má asi 850 odběratelů. Při II. roč. bude asi vycházeti knižnice Hosta, jež vydá do roka 6 svazků beletrie, lyriky i dramát – snad i essayů. Uskuteční-li se věc, bude snad možno pomýšleti i na vydání Tvé knihy.*“¹⁷⁹² Jak vidno, Götz tedy v závěru března upouští od svých plánů na reorganizaci Literární skupiny. Kalistovi zároveň odpovídá zřejmě po relativně delší odmlce. I to vypovídá o Götzových preferencích, pokud jde o volbu mezi Wolkerem a Píšou na jedné a Kalistou na druhé straně.

Kooperace v daný moment řešila problémy obou stran – *Hostu* se tím významně rozšířil okruh přispěvatelů a Devětsil získal po dočasné ztrátě možnosti publikovat v komunistickém tisku (a Černíkově únorovém prvním odchodu z *Rovnosti*) vítaný publikační prostor. Götz byl za brněnské spolupráci s Devětsilem dosti potěšen, což ventiloval mj. v jednom ze svých listů Wolkerovi: „*Spolupráce s Devětsilem je nám velice milá a jsme Ti za ni vděčni. V 7. a 8. čísle (dvojčíslo dubnové) odpovíme bez řeči na otázku p. J. O. Novotného v poslední Cestě: ‚Co řekne redakce Hosta (názorům J. Seiferta z Proletkultu): Krátce a moudře: ‚Skoro se s nimi ztotožňuje – neboť otiskuje práce členů Devětsilu‘ –*“¹⁷⁹³ Spoluúčast Devětsilu totiž pro brněnské znamenala vítané rozšíření zatím nevelkého kádru přispěvatelů časopisu.

¹⁷⁹⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [únor 1922], s. [3]; inv. č. VI/619.

¹⁷⁹¹ Černíka totiž Teige na korespondenčním lístku z 23. února informuje o svém příjezdu do Brna v sobotu, tj. 26. (srov. LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [23. února 1922], s. [1].), z Götzova březnového dopisu Kalistovi pak zase vyplývá, že Teige v Brně strávil 3 dny (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1922; Götz 23], s. [1].).

¹⁷⁹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1922; Götz 23], s.

[1].

¹⁷⁹³ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [29. března 1922], s. [2]; inv. č. VI/608.

Teige však na druhé straně bral účast Devětsilu na *Hostu* dosti pragmaticky. V dopise Černíkovi k ní poznamenává: „*Snad se brzo setkáme a promluvíme si [...] i o tom, kde se snad poněkud neshodujeme: v taktice našeho postupu vůči HOSTU. Hled', nesrovnávám G. a Šaldu, ač G. jediného z hostů беру jakž takž vážně – že i jemu se směju, víš a ostatní nehodlám čísti. [...] Götz [...] ale nejspíše kritikem by mohl být. Takovým, jakého je třeba. Na to ovšem by musil být socialistou, ne maloměšťáckým liter. ideologem. A my potřebujeme revui, kde tisknout. Kmen*¹⁷⁹⁴ *a Host je akorát stejné svinstvo. [...] Má náklonnost Hostu je téměř obchodní.*“¹⁷⁹⁵ A. Černík však – vzhledem k předchozím pŕtkám dosti pochopitelně – jako jediný z členů Devětsilu do Hosta přispívat odmítal.¹⁷⁹⁶ Podobně i v Literární skupině našla tato „jarní koalice“ jednoho zásadního odpŕrce. Byl jím Zdeněk Kalista.

Zdeněk Kalista poprvé nakročuje mimo Literární skupinu (březen a duben 1922)

Rozhodnutí brněnských pokračovat ve spolupráci s Wolkerem i přes jeho vstup do Devětsilu Kalistu bezesporu nepříjemně překvapilo a bezpochyby ještě více byl zaskočen vznikající spoluprací obou generačních spolků. Sám měl o probíhajících jednáních jen velmi kusé informace a jednání se nijak neúčastnil. F. Götz mu někdy v průběhu března dokonce jaksi mimoděk sděloval, že Wolker přestoupí do Devětsilu, ač o této věci do Brna psal již počátkem února právě Kalista. Ještě závažnější je přitom Götzova bezděčná zmínka o spolupráci Devětsilu v *Hostu*: „*Zdá se mi, že brzy osamíme. Že nás opustí i Jiří. Dostali jsme řadu zpráv, že je členem Devětsilu, ačkoliv on sám nám nic nenapsal. Aspoň je jisto, že se zúčastňuje schůzi Devětsilu jako činný člen. Devětsil nám slíbil spolupracovníctví v Hostu. Těším se na ně. Zvedne se tím rozhodně úroveň listu. Vždyť kromě Tebe a Jiřího a Piši z pražských téměř nikdo nepřispěl.*“¹⁷⁹⁷ Tento Götzův list byl možná vůbec první zprávou, která se ke Kalistovi o jednání Götze s Teigem dostala.

Ve stejném dopise se zároveň Götz podivuje, proč Kalista nechce v *Hostu* publikovat: „*Nevím, proč nechceš, abychom tiskli Tvé verše. [...] Vyndali jsme je tedy z čísla, ale uschovali pro další číslo, kde je rozhodně otiskneme, poněvadž jsou pěkné a dobře udělané.*

¹⁷⁹⁴ Myšlen již *Kmen* Vaňkův.

¹⁷⁹⁵ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [14. dubna 1922], s. [1–2].

¹⁷⁹⁶ Černíka k účasti na *Hostu* přemlouval Teige ještě koncem května: „*Poslyš, měl bys skutečně od svého jen a jen záporného stanoviska k Hostu upustit, je to má rada.*“ (srov. LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [31. května 1922; č. 44], s. [1].).

¹⁷⁹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1922; Götz 38], s. [2]. Tato Götzova zmínka je trochu nejasná; brněnští totiž o Wolkerově vstupu do Devětsilu právě od Kalisty věděli již od počátku února.

*Jsou už vysázené.*¹⁷⁹⁸ Zdá se tak, že Kalista odmítl svou spolupráci na *Hostu* již v únoru 1922, a to nejspíše v návaznosti na informace o Wolkerově vstupu do Devětsilu, nikoli v reakci na následné relativně smířlivé přijetí této skutečnosti v Brně – bohužel však zejména v tomto místě velmi postrádáme přijatou korespondenci Götzovu. Kalista tak však evidentně již od února 1922 stojí vůči Skupině v určité distanci. V Praze není ve styku víceméně se žádným z jejích členů a z brněnských si v průběhu zimy vyměnil jen několik stručných listů s F. Götzem. Jeho informátorem o dění uvnitř Skupiny se tak v této době stal jeho nový spolubydlící Jaromír Berák, který se v březnu za návštěvy brněnských příbuzných sešel i se zástupci brněnské šestky. Právě od něj se Kalista dozvídá detaily dohody o spolupráci Skupiny s Devětsilem.

Berák Kalistovi o celé věci psal nejprve 20. března: „*U. S. Devětsil zaslal do Hosta obrázky, jež zaslali mu pařížští umělci [...]. Žádají: obvyklý honorář a vrácení fotografií, jež jsou majetkem Devětsilu, nazpět. V příštím (6 či 7) čís. Hosta bude mít Teige článek o expresionismu v Německu a je to úsek jeho přednášky, již on měl v Brně. Spolupráce L. S. s Devětsilem není dosud přesně formulována: jde o to, aby v Hostu neobjevovala se stále táž jména a aby Host měl dostatek příspěvků literárně cenných a aby nemusel sahati k článkům méně cenným, jež zbytečně snižují úroveň Hosta, jak tomu např. bylo ve 3. čísle Hosta, jemuž se v Brně říká ‚svinčák‘.*¹⁷⁹⁹ [...] *Ruce vázány naprosto nejsou, jde jen o jistou koalici, vynucenou vnějšími poměry [...]. To říkal Götz.*“¹⁸⁰⁰ V následném dopise z 30. března pak Berák své informace ještě dále specifikoval a především Kalistu informoval, jaká je jeho aktuální pozice v Brně: „*Pokud se tkne Brna: Brňáci se o Prahu nestarají. Říkal Jeřábek: Co Vy v Praze pečete, je Vaše věc. A co vaříme my v Brně, je myslím také naše věc. [...]. Jinak o Tobě padla zmínka jen ještě jednou. [...]. Götz říkal, že – doplnil VM] Kalista a Wolker (posuzoval oba) prý své verše mnohdy přisekávají [...], aby jejich verš vyzněl primitivisticky.*“¹⁸⁰¹

Pro naše účely je pak důležitý ještě Götzův dopis ze závěru března, v němž Kalistovi děkuje za zaslání *Ráj srdce*. Velký prostor zde totiž Götz věnuje Kalistovu sporu s Wolkerem a Kalistu vyzývá k jeho smírnému řešení. Zároveň zde Götz – opakovaně – informuje Kalistu o jednáních s Devětsilem, avšak činí tak až na Kalistův přímý dotaz: „*Berák Ti už tedy vyložil o té spolupráci s Devětsilem. Je to jen přátelský vztah a přátelská spolupráce. Jsme jim přece blízcí celým vyznáním, celou tvorbou. Budeme pracovati spolu. Již příští číslo bude míti*

¹⁷⁹⁸ Tamtéž, s. [1].

¹⁷⁹⁹ Ve skutečnosti šlo o čtvrté číslo časopisu, nikoli o třetí, které vypravoval Kalista s Wolkerem.

¹⁸⁰⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 20. března 1922, s. [1–2].

¹⁸⁰¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 30. března 1922, s. [2].

*příspěvky Teigeho aj.*¹⁸⁰² Rozhodovací pravomoci uvnitř Skupiny se tak počátkem jara 1922 zřetelně dostávají do rukou brněnských, resp. brněnských a Wolkerů. Nezdá se totiž, že by spolupráce s Devětsilem byla vůbec s někým jiným v Praze nějak konzultována.

Kalistu tento Götzův dopis zřejmě dále utvrdil v jeho rozhořčení a reagoval na něj zřejmě dosti podrážděně. Götz proto Kalistovi s jistým pochopením 14. dubna 1922 odpověděl, že Kalista mu jistě odpovídal „*ve chvíli velmi slabé, kdy jsi neviděl než sebe*“ a v „*choulostivém postavení*“. Kalistovy výhrady směrem k Wolkerovi, jichž se zřejmě týkala valná část dopisu, se snažil Götz mírnit: „*Příteli, i o nás Wolker mluvil zle. Víme pozitivně z několika stran, že zle láteřil na Chaloupku, Chalupu atd., že byl nespokojen se mnou, že svou nespokojenost vyjadřoval formou velice příkrou. Usmáli jsme se tomu. [...] Proto jsem se díval na Tvé nařikání a povídání o tom, co kdo řekl, jako na jistou slabost, nestatečnost, nemožnost. Řekl jsem Ti, aby sis to vyřídil chlapsky s Wolkerem. [...] Téhož dne, kdy jsem Ti odeslal dopis, psal jsem Wolkerovi. Řekl jsem mu tam přímo, že Ti zbytečně ubližuje. Že snad máš jisté nedostatky, jaké má každý, že však nesmí zapomínat, že máš také citlivé, křehké srdce atd. Wolker se také urazil a ani neodpověděl. Chtěl jsem smířit přátele, a sám se s oběma rozhněval.*“¹⁸⁰³

Z dopisu se znovu dozvídáme i o blíže nespecifikovaném sporu o Kalistovy básně¹⁸⁰⁴ z posledního *Hosta*: „*Je mi trapno mluvit o těch dvou básních z Hosta, prostě proto, že znám přesně Tvé důvody, pro něž jsi je odvolal. [...] A prosím Tě, abys už neohříval polívku starou tak dlouho. A ještě něco: Tvůj dopis jsem dostal zrovna týž den, kdy jsem odeslal do tiskárny vřelou studii o Tvé knize. Bylo to jako výsměch všemu tomu, co jsem o Tobě napsal. Proto Tě prosím, abys mi už nikdy takového dopisu nepsal.*“¹⁸⁰⁵ Nejzávažnějším bodem dopisu však je to, že se Kalista – snad pod dojmem zmiňované aférky se zařazením svých básní, snad i pod tíhou posledních událostí v Literární skupině a zejména kvůli její spolupráci s Devětsilem – rozhodl nepřispívat do *Hosta*: „*Doufám, že i Ty pochopíš mé stanovisko a že přes tuto přestřelku zůstaneme přáteli a že svou abstinenci v Hostu omezíš na dobu velmi krátkou, poněvadž není k ní důvodu. Dodej nám výběr svých věcí a my je v příštích číslech umístíme na*

¹⁸⁰² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1922; Götz 19], s. [4].

¹⁸⁰³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, 14. dubna 1922; [Götz 20], s. [1–2].

¹⁸⁰⁴ Šlo o Kalistovy básně „Jaro“ a „Dům, v němž je mrtvý“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Jaro. Host 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123 a týž: Dům, v němž je mrtvý. Tamtéž.*)

¹⁸⁰⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, 14. dubna 1922; [Götz 20], s. [2–3].

čelných místech.¹⁸⁰⁶ Kalista však účast na spolkovém časopise odmítl a své členství ve spolku v dubnu 1922 de facto zastavil.

Spolupráce s Devětsilem a stabilizace Literární skupiny? (jaro 1922)

Brněnské sice vstup Píši a Wolkeru do Devětsilu nepotěšil, neznamenal však pro ně důvod k přerušení dosavadních kontaktů. Zejména F. Götz měl přítom eminentní zájem na další spolupráci J. Wolkeru, jehož si z mladé generace cenil asi nejvýše, na *Hostu*. Wolker proto poté, co mu koncem března (!) v dopise oznámil svůj vstup do Devětsilu, uklidňuje: „Zdá se mi, že se zbytečně znepokojuješ věcmi samozřejmými: o Tvém vstupu do Devětsilu víme již déle než měsíc. Myslím, že jsi od žádného z nás neslyšel jediného slova proti tomu. [...] Máme Tě rádi ve svém středu, i kdybys byl v desíti jiných Devětsilech.“¹⁸⁰⁷ Ostatně i Wolker stál o udržení svých vazeb s Brnem, a snažil se proto co nejvíce otupit případné kontroverze. V polovině března tak posílá Wolker Blatnému obsáhlou zásilku materiálů pro *Hosta*: „Bojím se, že různé neshody, které mezi námi tu v Praze panují, – leckdo může použít, aby je zkreslen používal k očerňování mého vztahu k Vám. Budu o tom ostatně psát Götzovi z domova. [...] Zatím posílám Ti pro *Hosta* Píšovu báseň, Teigeho esej; co nejdříve dostanete i prózu od Vančury. Mám též nějaké obrázky z Paříže, které Vám zašlu.“¹⁸⁰⁸

S určitým časovým odstupem se vedle toho na začátku dubna pokusil Č. Jeřábek urovnat svůj lednový spor s Píšou a napsal kvůli tomu jak Píšovi, tak i Wolkerovi. Píša reagoval na Jeřábekovo gesto kladně a adresoval mu smířlivý dopis, v němž své vystoupení ze Skupiny přičítal jen „bezděčné shodě okolností“: „Jistě i Ty došel jsi k poznání, že naše roztržka je vlastně plodem nedorozumění a Teigovy netaktnosti. Vidiš jistě, že se nic nezměnilo. Skupina trvá nedělena; nemá literárního programu přesného a přece má program: udržeti a zvelebovati *Hosta* a já Ti zde rád opakuji to, co jsem psal poslední dobrou a milému Götzovi, že totiž *Host* stoupá číslo od čísla, zatímco *Most* například rapidně klesá.“¹⁸⁰⁹ Píša souběžně znovu odmítl dát své vystoupení ze Skupiny do souvislosti se svým vstupem do Devětsilu. Jeřábekovi pak do budoucna přislíbil další spolupráci na *Hostu*:

¹⁸⁰⁶ Tamtéž, s. [4].

¹⁸⁰⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [29. března 1922], s. [1]; inv. č. VI/608.

¹⁸⁰⁸ J. Wolker L. Blatnému, 15. března 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 319.

¹⁸⁰⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábekovi, [duben 1922], s. [1].

„V 16.¹⁸¹⁰ čísle Proletkultu bude mé a Wolkerovo prohlášení, že jako komunisté považujeme za svou povinnost vstoupiti do Devětsilu, který může a chce se státi střediskem všech, kdož usilují o proletářskou kulturu – přes to Wolker zůstane stále tak dobrým členem Skupiny a horlivým přispěvatelem Hosta. Vždyť dal do Hosta tu nejlepší báseň, kterou (dle mého mínění ovšem) kdy vůbec udělal. Mám na mysli tu baladu o topičovi.“¹⁸¹¹

Podobně i Wolker, který původní Jeřábkovu obvinění o „zrádném“ členu spolku údajně vztáhl na sebe,¹⁸¹² udělal za celou aférou tlustou čáru: „Dnes, – jak správně myslíš, – je třeba považovat tu záležitost za vyřízenou. K čemu trpkosti mezi sebou; máme jich i jinak dosti. Poměr mezi Skupinou a Teigem se také změnil, – a myslím v prospěch obou. Nemám dnes nejmenší hořkosti vůči Tobě, – a myslím, že ani Píša ne.“¹⁸¹³ Počátkem dubna 1922 tak byl poměr Wolkerova a Píši k brněnské části Skupiny víceméně urovnán, což otevřelo cestu k tomu, aby se jak Wolker, tak zejména Píša činně podíleli na dalších číslech *Hosta*.

První vlna spolupráce Devětsilu na *Hostu* ovšem jinak nebyla příliš výrazná. Pomineme-li Wolkerova a Píšu, jejichž postavení v Devětsilu nebylo, jak si ještě ukážeme, ani na jaře 1922, tj. v době jejich vstupu, příliš pevné, a Hoffmeistera, který v této době ani členem Devětsilu nebyl,¹⁸¹⁴ přispěl z Devětsilu do *Hosta* v prvním ročníku svým článkem o expresionismu jen Karel Teige a do závěrečného čísla pak J. Seifert a J. B. Svrček. Jiný Svrčkův článek o jednom z recitačních večerů Literární skupiny, otištěný koncem března v *Rovnosti*, nám pro změnu může zřetelně doložit zásadní posun, k němuž ve vztazích Literární skupiny a Devětsilu v průběhu zimy 1922 došlo. Narozdíl od předchozích výpadů Černíkových totiž Svrček zaujímá ke Skupině i *Hostu* více než vstřícný postoj, diametrálně odlišný od výpadů, jimiž z *Rovnosti* Skupinu před svým odchodem z redakce v únoru 1922 častoval právě A. Černík.

J. B. Svrček, v této době čerstvě vstupující do Devětsilu, totiž na adresu Skupiny v závěru března 1922 poznamenává: „Host, kolem něhož seskupena je mladá generace Lit. Skupiny, je z periodických, čistě literárních listů, časopisem skutečné mladé tvorby. V literárním kritikovi p. F. Götzovi má Skupina cílého, schopného, cílevědomého vůdce,

¹⁸¹⁰ Devětsilu bylo nakonec vyhrazeno č. 17.

¹⁸¹¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi [duben 1922], s. [2].

¹⁸¹² J. Wolker Č. Jeřábkovi, 4. dubna 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 365.

¹⁸¹³ Tamtéž, s. 366.

¹⁸¹⁴ Teige se dokonce v jednom ze svých dopisů Wolkerovi vyjádřil, že by bylo dobře, kdyby „dílo velkého mrtvého Apollinaira mohlo být zákonem chráněno proti Hoffmeistrům a Kalistům“ (srov. K. Teige J. Wolkerovi, [4. květnu 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkerova a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 516.).

*jemuž, doufejme, podaří se tyto rozporné ideové elementy, tento příliš bouřlivý kvas, po vymytí z odštěpení všeho umělecky amorfního umocnití jednotícím ideovým exponentem proletářského umění, jak to halasně precisoval ve své poslední přednášce o nihilismu*¹⁸¹⁵ *v české poesii.*¹⁸¹⁶ Koncem března tak Svrček ve vztahu ke Skupině otáčí pomyslným kormidlem o 180 stupňů a vystupuje směrem k ní – bezesporu i s ohledem na vznikající vzájemnou spolupráci i oslabení pozice Devětsilu v Brně po Černíkově prvním odchodu z redakce *Rovnosti* – více než vstřícně. Ukazuje se tu i množná společná ideová báze obou skupin – „proletářské umění“. Ještě si ale ukážeme, že Götz tohoto pojmu pro označení uměleckých snah Literární skupiny užíval jen velmi krátce a dával mu odlišný obsah než Devětsil.

Dočasný klid zbraní mezi oběma spolky na jaře 1922 se ostatně projevil i koordinací postupu ve věci ankety *Mostu* o proletářské poezii.¹⁸¹⁷ Teige o celé věci psal počátkem května Wolkerovi: „*O anketě jsme se s Literární skupinou, totiž s Götzem, dohodli. Ani oni nehodlali vůbec z těchže důvodů co my ankety se zúčastnit. [...] Seifert snad pojedje do Brna a Götz asi přijede do Prahy. Budeme hledět navázati s Brnem pevnější spojení a udělat v kumštu to, co se dělá v politice: jednotnou frontu, která ovšem nevylučuje vzájemných diskusí a polemik, ale přátelských.*“¹⁸¹⁸ Pokus o takovéto zastřešení vzájemné spolupráce však zaznamenáváme až na podzim 1922.

Ostatně i brněnští členové Skupiny uklidnění situace přivítali, neboť ve svém osobním i uměleckém životě měli touto dobou svých starostí dost. Č. Jeřábek se čerstvě stal otcem,¹⁸¹⁹ Lev Blatný se zotavoval z vážné nemoci a F. Götz měl těsně před vydáním své průlomové *Anarchie v nejmladší české poezii*, která vychází počátkem května 1922: „*Blatný se trochu pozdravil, voda s plic už skoro úplně odešla, jenom ještě asi půl litru je jí u bránice. Jeřábek má syna, který mu velice řve, že z toho bývá zoufalý, Chaloupka má děvče, které ho nadobro ukáznilo, a napsal skvostnou proletářskou báseň ‚Mythus příštího dne‘. A já? Já dělám korektury své ‚Anarchie‘,*“¹⁸²⁰ informoval o aktuálním dění v Brně v dubnu 1922 Götz Píšu. Určitá stabilizace poměrů uvnitř spolku a zajištění *Hosta* pro nejbližší budoucnost jim tak přišlo celkem vhod. Po ukončení lednových polemik s Devětsilem zároveň dočasně ustala

¹⁸¹⁵ Zřejmě jde o Götzovu přednášku o anarchii v nejmladší poezii z března 1922. K ní podrobněji srovnej zde s. 534.

¹⁸¹⁶ J. B. S. [=SVRČEK, J. B.]: IV. večer Literární skupiny. *Rovnost* 38, 1922, č. 86, 28. 3., s. 5.

¹⁸¹⁷ K celé anketě srovnej podrobněji zde s. 426–428.

¹⁸¹⁸ K. Teige J. Wolkerovi, [po 3. květnu 1922]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 516.

¹⁸¹⁹ Jeřábkův syn Dušan, později známý literární vědec, se narodil 14. března 1922.

¹⁸²⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [duben 1922; Můj dobrý, drahý příteli], s. [4].

potřeba formulovat program Skupiny, jehož příprava zatím byla odsunuta do budoucna. Götz o tom píše koncem března Wolkerovi: „*My sami si své stanovisko umělecké pomalu ujasňujeme. Shodli jsme se na řadě věcí. Kdybychom někdy vystoupili určitě s programem, budou na něm podepsáni ti a ti členové, kteří s ním souhlasí. Nepomýšlíme na to zatím. Probíjíme se. Tvoříme. Myslíme. Je to lepší než stavěti větrné mlýny programů. Nebylo by to těžké. Stačí vzít Hausensteina, Hörtlina, Märkera, Freyhalna atd. a udělat synthesu. Krásný program by byl. Na jak dlouho? Myslíš, že progr. Devětsilu vystačí do tvé šedesátky? Tvorba – práce napřed.*“¹⁸²¹

Podobně jako Devětsil i Literární skupina se na jaře 1922 zaměřila na propagaci spolku na veřejnosti. Sloužit jí k tomu měly literární večery a zájezdy do venkovských měst (z této doby víme o návštěvách Bučovic, Kyjova, Přerova, Kroměříže, Valašského Meziříčí, Rousínova či Nového Města na Moravě¹⁸²²) – kvůli vnitřní situaci spolku se však těchto akcí účastnili většinou jen členové brněnští. Nejvíce takovýchto přednáškových večerů se konalo v brněnské Vesně. Bezpečně víme o recitačním večeru z 13. ledna 1922, na jehož program se dostali Chaloupka, Blatný, Jeřábek, Kříž a Chalupa,¹⁸²³ dalším z 24. února, na němž J. Chaloupka předčítal ze svého *Kamaráda mrtvých*,¹⁸²⁴ 9. března pak přednášel F. Götz v předzvěsti blížícího se vydání své literárněkritické prvotiny o anarchii v dnešní poezii¹⁸²⁵ a konečně 24. března se na program dostaly prózy z Jeřábkovy *Zaskleného člověka*.¹⁸²⁶

Na jaře 1922 pak víme poněkud více ještě o následném zájezdu do Kyjova ze 4. dubna, kde byly představeny práce Götze, Chalupy, Chaloupky, Kříže, Jeřábka a Blatného. Zajímavý pro nás může být dochovaný programový leták, jehož text připravil F. Götz. Tento propagační materiál je cenný z několika důvodů – zaprvé nám může posloužit jako doklad Götzových snah prezentovat Literární skupinu především jako podnik brněnské šestky,

¹⁸²¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [29. března 1922], s. [4]; inv. č. VI/608.

¹⁸²² JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 86.

¹⁸²³ Besídka „Literární skupiny“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 13, 15. 1., s. 2.

¹⁸²⁴ O akci referoval mj. v *Lidových novinách* Arne Novák, a to poměrně pochvalně: „*Myslím, že od něho [...] možno mnoho čekat pro básnický druh, který po Browningovi jmenujeme ‚tragedií duše‘.*“ (srov. A. N. [=NOVÁK, Arne]: Druhý recitační večer Literární Skupiny. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 103, 26. 2., s. 7.).

¹⁸²⁵ Také této Götzovy přednášky si povšimnul Arne Novák, který Götze označil, za „*jednoho ze dvou neb tří mladých kritiků, od nichž lze se nadíti vážného slova o literatuře a životě*“. I v dalším textu se Novák staví ke Götzovi poměrně kladně, byť poněkud ironizuje jeho mladistvou vášeň a nadšení: „*Ale již dnes hrolivý mluvčí Literární skupiny, posílající své druhy na přední stráž české poesie, umí povědět vroucím hlasem a obraznou mluvou leccos pěkného [...]. Jest až okouzující viděti ruměnc studu a nadšení na líci kritikově. I to nasvědčuje, že dnešní mládež vážně chce vybědnouti z anarchie přítomnosti k čistotě a opravdovosti.*“ (srov. A. N. [=NOVÁK, Arne]: O anarchii v dnešní poesii. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 127, 11. 3., s. 7.).

¹⁸²⁶ J. B. S. [=SVRČEK, J. B.]: IV. večer Literární skupiny. *Rovnost* 38, 1922, č. 86, 28. 3., s. 5.

zadruhé pak zaráží, že na letáku nacházíme jméno A. M. Píši, který ze spolku vystoupil již více než před dvěma měsíci, a naopak na něm nenalzáme jméno Kalistovo: „*Literární skupina*‘ utvořená v září 1921, sdružila většinu mladých básníků a spisovatelů českých, pokud nejsou členy *Devětsilu*‘, skupiny pražské. Jádrem jejím byla skupina brněnská: Lev Blatný, Fr. Götz, D. Chalupa, J. Chaloupka, Č. Jeřábek, Fr. V. Kříž. K nim přimkli se jiní Moravané: Jiří Wolker, M. Jirko, V. Nezval, J. Berák, B. Vlček, i pražští literáti: J. Knap, A. M. Píša atd.“¹⁸²⁷ Tato okolnost by nám mohla ukazovat na to, že Kalistovo rozhodnutí o zastavení členství či dokonce vystoupení ze Skupiny z nedochovaného dopisu Götzovi bylo velmi kategorické.

Alespoň zvenčí se tak zdála být vnitřní situace v Literární skupině na jaře 1922 poměrně klidná a urovnal se i její poměr k Devětsilu. Po bouřlivých událostech ze zimy 1922 se vskutku podařilo situaci uvnitř spolku načas uklidnit, přičemž si vedení Skupiny pro sebe naplno získal F. Götz. Původní „pražská“ část spolku byla rozbita, avšak Skupině se podařilo udržet J. Wolkeru jako svého člena a A. M. Píša po svém vystoupení alespoň zůstal přispěvatelem *Hosta*, byť oba zároveň již byli činnými členy Devětsilu.

Nakolik ale zůstávaly poměry uvnitř Skupiny napjaté i na jaře 1922, nám může napovědět dopis L. Blatného Č. Jeřábkovi ze závěru května, který vypovídá především o určitém zklamání předsedy Skupiny z dosavadních kontaktů s Prahou. Blatný se přitom zároveň ukazuje jako umírněný diplomat, který se snaží zahlazovat možné třecí plochy zejména uvnitř brněnské šestky, o jejíž budoucnost mu v této chvíli nesporně jde především: „*Proto snad si myslíš, že jsem hájil zpočátku Píšu a Wolkeru, že jim kamsi lezu. Chyba. Jen ze svého temperamentu a proto, aby se Liter. skupina držela aspoň první rok dva tak, jak se vytvořila –, pokud to ovšem jen trochu lze. Teige je mne protivný (ne osobně, neznám ho), říkal jsem to vždy; Wolkra mám rád, ale byl jsem zase resolutně proti jakémukoli jeho diktátu, třeba by i vystoupil. Říkal jsem přece otevřeně, že čekám Wolkerovo vystoupení, mrzí mne to, ale žádné ústupky zásadové jsem ani nenavrhl, ani bych nepřipustil. Tím víc jsem chtěl, abychom aspoň my v Brně pevně se sevřeli, a proto jsem se i hned chopil první příležitosti, abych urovnal spor Chaloupkův.*“¹⁸²⁸ Důvodem zmiňovaného dočasného napětí mezi Götzem a Chaloupkou se stala Götzova kritika Chaloupkovy básně „Před vítězstvím“, otištěná

¹⁸²⁷ Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 19.

¹⁸²⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, L. Blatný Č. Jeřábkovi, 30. května 1922, s. [2].

v *Socialistické budoucnosti* 7. května pod názvem „Chaos prvního dne“,¹⁸²⁹ tj. téže básně, kterou ještě nedávnou značil za „skvostnou proletářskou“.

Z. Kalista a Literární skupina na jaře 1922

V důsledku výše popsaných událostí a především pak svého rozhodnutí neúčastnit se na *Hostu* se Z. Kalista na jaře 1922 z určujícího dění v Literární skupině zřetelně vytrácí. Z brněnských v tuto dobu udržuje kontakt jen s F. Götzem – i ten však poněkud zřídil a nepochybně jej dále oslabila i dubnová neshoda okolo spolupráce s Wolkerem a Devětsilem a Kalistova záměrná absence v *Hostu*.¹⁸³⁰

Ale pokusme se načrtnout situaci uvnitř Skupiny na jaře 1922 podrobněji. Upozaděn totiž byl nejen Kalista, ale i další „nebrněnští“ členové – B. Vlček byl zbytkem Skupiny odmítán jak z důvodů uměleckých, tak pro nevalné schopnosti redaktorské, podobně ostrakizován byl i M. Jirko.¹⁸³¹ Snad i kvůli stále zřetelnějšímu odstavení svého nejbližšího kamaráda se pak od vydání své polemiky vůči V. Dykovi v rámci Skupiny příliš neangažoval ani J. Knap. O Jirkovi psal Kalistovi počátkem března F. Götz se zřetelným despektem, přičemž nepřilíš valně hodnotil především jeho původní tvorbu: „*Prosím Tě, abys nám dodal hodně brzy článek o Jirkově knize. Žádnému z nás se do ní nechce. Víím, že ani Tobě mnoho ne. Napiš o ní něco. Aspoň ten jeho lyrický typ vystihni. Je to strašně pustá věc. Jirkovi vrácíme z Hosta téměř vše, co nám zašle. Nevím, co s ním je. Klesá vždy hloub – i literárně.*“¹⁸³²

Skupinka „nespokojených“ však byla příliš roztržštěná na to, aby byla v rámci spolku schopna určité protiakce. Kalista se tak v tomto směru nemohl opřít ani o M. Jirka, s nímž stál dlouhodobě v určitém napětí, tak ani o Jirkova druha J. Knapa, s nímž se na jaře 1922 dočasně

¹⁸²⁹ GÖTZ, František: Chaos prvního dne. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 106, 7. 5., s. 1–2.

¹⁸³⁰ O proměnách Götzova poměru ke Kalistovi srovnej podrobněji zde na s. 526–541.

¹⁸³¹ Jirkova pozice, ač byl formálně místopředsedou spolku, nebyla v rámci Literární skupiny nikdy příliš silná a zdá se, že vycházela spíše z čestných nároků jednoho z otců zakladatelů než z reálného významu jeho osoby pro spolek. Ani s brněnskými, ani s členy trojlístku jej nepojily nijak zvlášť silné vztahy. Už v listopadu 1921 bylo navíc jeho jméno kvůli Jirkovu nám nyní již neznámému excesu propíráno např. v korespondenci Č. Jeřábek s A. M. Píšou: „*Za Miloše Jirka je nám ovšem těžko zodpovídati. Dovoluj si připomenouti, že já jsem ho za místopředsedu Skupiny nevolil.*“ (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi, [listopad 1921], s. [4].). Píša přitom Jeřábkovi zdůraznil, že za Jirkovo jednání nehodlá nijak zodpovídat: „*Z nás skutečně pražských (neházejte nám M. Jirka, prosím, na hlavu!), myslím, že podobného něčeho se nedopustil dosud nikdo.*“ (srov. tamtéž.).

¹⁸³² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1922; Götz 19], s. [1].

rozkmotřil pro jeho odmítavou recenzi *Ráje srdce*.¹⁸³³ Ve vzniklé situaci se však Kalista sbližuje s Bartošem Vlčkem. Na první pohled snad poněkud překvapivě, nicméně celkem pochopitelně: Kalistu s Vlčkem jako členy Skupiny v této době zřetelně spojoval společný osud „odsouvaných“. Třetím členem této „koalice nespokojených“ se pak stal Kalistův nový spolubydlící J. Berák, který s Vlčkem jako svým krajanem udržoval zřejmě těsnější styky. Kalistovi zřejmě někdy v dubnu 1922, tj. krátce poté, co se nastěhoval k němu Na Celnou, Berák píše, že Vlček je prý „*vůbec nespokojen s celým Brnem*“.¹⁸³⁴

Vlčkovy květnové dopisy Kalistovi nám mohou pomoci situaci ve Skupině blíže rozklíčovat. Vlček byl z posledního vývoje ve Skupině velmi zklamán a dokonce se zmiňuje o podobné náladě Jirkově a Chaloupkově¹⁸³⁵ – 14. května Kalistovi píše: „*Jinak je mi jaksi neradostno z toho, co se děje v Brně i v Praze. Ztratili jsme Miloše Jirku, ztrácíme Chaloupku, ostatní se rozbíhají do odlišných směrů. [...] Sotva jsme se našli, sotva jsme s takovým radostným zápalem loni začali, už se rozcházíme, nevražice jeden na druhého, vytýkajíce si navzájem buď měšťáctví, či komunismu. Nemohu docela dobře pochopit toto zbytečné třídění: Tys básníkem proletářským zevně – ale vnitřně přec rosteš ze sebe, řídíš se zákony zcela svými.*“¹⁸³⁶

V dopise z 10. června pak Vlček Kalistovi píše o Jirkově slabé vazbě ke Skupině. Vinu za údajně neblahou situaci uvnitř spolku přitom Vlček přičítal především brněnským a zejména pak F. Götzovi, neboť ti dle jeho mínění u sebe soustředili veškeré rozhodování a záměrně prezentují Literární skupinu jen jako spolek brněnských autorů. V zahořklém dopise z 20. července 1922 celou věc Kalistovi komentuje asi nejobširněji: „*Vidíš, takové je to s Brnem. Ano, je to divná brněnská politika literární. [...] Víš, já byl na odchodu z Literární skupiny – a nejednou – nejen z důvodů osobních, ale i věcných. Dával jsem vinu Götzovi. Dávám ji teď všem: jsou zpiti svou soběstačností a omámení chválou, protože se říká: Liter. Skup. v Brně. Dělalí zájezdy a večery v Brně i na venkově. Ani jednou nepozvali a nericitovali, nevzpomněli jiných kromě sebe. To byla ta politika: vzbudit dojem, že Lit. Skup. začíná a končí s Götzem, Chaloupkou, Chalupou a Jeřábkem. A osobně byli vždy tak milí a přístupní! Ale jinak: Götz např. úplně ignoruje mé dopisy a přání – třebaže bez Hosta – tj. beze mne ještě mnoho času by potřeboval, aby se dostal na nynější své místo.*“¹⁸³⁷

¹⁸³³ Ke Knapově recenzi *Ráje srdce* srovnej podrobněji zde s. 567–568.

¹⁸³⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [jaro 1922], s. [4].

¹⁸³⁵ O postojích M. Jirka ke Skupině v této době nejsme bohužel detailněji informováni (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [7]; inv. č. VI/613.).

¹⁸³⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, B. Vlček Z. Kalistovi, 14. května 1922, s. [1].

¹⁸³⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, B. Vlček Z. Kalistovi, 20. června 1922, s. [1].

Do budoucna byl Vlček rozhodnut zasadit se o změnu vnitřních poměrů v Literární skupině, a snaží se proto ve vzniklé situaci získat jako spojence právě Kalistu. „*Brněnští se musí změnit*,“¹⁸³⁸ zní krédo ze závěru jeho dopisu. Situace uvnitř Literární skupiny tedy byla na jaře 1922 poklidná jen zdánlivě. Nový impuls měla dostat startem nového kola polemik Skupiny a Devětsilu z května 1922, které výrazně oslabily dosavadní Götzovu koncepci „mírové“ kooperace s Devětsilem, a zejména pak v létě při přípravách skupinového manifestu.

Devětsil

Pro dokreslení situace bude třeba načrtnout alespoň základní momenty z dění uvnitř Devětsilu v období let 1921/1922, které snad pomohou lépe osvětlit poměry v Teigeho spolku v této době a především nám poslouží k lepšímu osvětlení pozadí jednotlivých událostí jak ve vývoji Kalistově, tak Wolkerově či Píšově a jejich prostřednictvím i uvnitř Literární skupiny, které byly právě aktuální situací v Devětsilu v mnohém ovlivněny. Devětsil na podzim 1921 a v první polovině roku následujícího nesoupeřil zdaleka jen s Literární skupinou, a proto se pokusíme v nejnútnejší míře též poukázat na proměny vývoje jeho vztahu k S. K. Neumannovi a Proletkultu. Detailněji se pak budeme věnovat především otázce vstupu dvojice Jiří Wolker – A. M. Píša do Teigeho spolku, neboť ze zpětného pohledu se právě cesta této dvojice zdá být z nejmladších literátů asi nejsložitější a v mnohém souvisí s osudy Kalistovými, které bude ovlivňovat ještě dlouho po rozpadu trojlítku.

V roce 1922 se Devětsil zřetelně dostává do centra pozornosti a ukazuje se jako nepřehlédnutelná složka dění v nejmladší české kultuře: Wolkerovými ústy v březnu 1922 vnese dosud asi nejhlasitěji do společenské diskuse téma proletářského umění a jarním přednáškovým cyklem svůj ideově-estetický koncept dále precizoval. V závěru roku 1921 vychází Seifertovo *Město v slzách* jako první výrazná sbírka devětsilského autora a první polovina roku 1922 je zároveň dobou vzniku většiny příspěvků z chystaného *Revolučního sborníku*. Devětsil tak ve sledovaném období stále zřetelněji nakročuje k pozici jednoho z určujících činitelů české literatury dvacátých let.

¹⁸³⁸ Tamtéž, s. [2].

Devětsil na podzim 1921: Výpady A. Černíka

Po přechodné krizi ze zimy 1920/1921 a segregaci členstva (odchod K. Vaňka, A. Hoffmeistera, I. Suka aj.) z jara 1921 nastupuje Devětsil po vydání zvláštního čísla *Června* v červnu 1921 do druhé poloviny roku 1921 jako sevřená a stále sílící součást soudobého kulturního života. V ustáleném složení Teige–Seifert–Vančura–Černík–Štulc se vyprofiloval jako homogenní a společným programem sjednocená skupina. Devětsil přitom nediskvalifikovaly ani dosti zřetelné nedostatky, s nimiž musel bojovat: neexistence vlastního časopisu a do vydání Seifertova *Města v slzách* v samém závěru roku 1921¹⁸³⁹ de facto též absence vlastních původních autorských děl na knižním trhu. Tyto omezující faktory totiž byl Devětsil s to nahradit jinak: veřejnými akcemi (jarním přednáškovým cyklem, výstavami atp.), obratnou sebepropagační politikou (spolková příslušnost přivěšovaná ke jménu jednotlivých členů) a konečně i obsazením pozic v denním tisku – Teige stále fungoval jako výtvarný referent *Času* a Černíkovi se – zejména od dubna 1921 – podařilo získat pro sebe rozhodující roli v kulturní rubrice brněnské *Rovnosti*, na jejichž stránkách byl posléze vydatně podporován texty Seifertovými, jejichž autor se dočasně též přesouvá do Brna. Po zvláštním čísle Neumannova *Června* se Devětsilu později podařilo vydat zvláštní číslo *Proletkultu* a výtvarného časopisu *Veraikon*.¹⁸⁴⁰

V teoretickém myšlení Devětsilu lze přitom v létě 1921 pozorovat dvě nikterak se nevyklučující a nepotírající linie. Zejména Černík se ve svých textech vymezuje zřetelně ideologicky z ortodoxně komunistických pozic, což lze nejpřesvědčivěji ukázat na jeho provolání „Kulturní práce v čs. komunistické straně“,¹⁸⁴¹ které sepsal společně se Seifertem a v němž se z pozic marxistické dialektiky pokouší interpretovat aktuální domácí uměleckou situaci. Ukazuje se tak, že po oficiálním vzniku KSČ se Devětsil v závěru jara 1921 zřetelně přiklonil k marxismu a zcela opouští svou předchozí orientaci na francouzské unanimisty. Černíkův ortodoxně levicový postoj z této doby se projevuje mj. ve větách: „*Jako komunisté*

¹⁸³⁹ Asi chronologicky nejstarší recenzí *Města v slzách* je Horův text otištěný v *Rudém právu* 18. prosince 1921 (srov. [HORA, Josef]: J. Seifert: *Město v slzách*. *Rudé právo* 2, 1921, č. 296, 18. 12., nedělní příloha, s. 3–4.).

¹⁸⁴⁰ Číslo nepatřilo bezvýhradně Devětsilu, za nějž s úvodní statí „*Krásy*“ vystoupil A. Černík a dále přispěli též K. Teige a V. Vančura, ale „*levici*“ naší nové výtvarné generace“ vůbec, jak napovídá závěrečný doslov (své příspěvky v něm otiskli mj. i B. Piskač a F. Muzika). Členové Devětsilu sem přispěli ještě ve složení z dob počátků spolku, tj. včetně již vystoupivších výtvarníků Süsse, Wachsmanna, Havlíčka, ale též Vaňka a Hoffmeistera.

¹⁸⁴¹ ČERNÍK, Artuš a SEIFERT, Jaroslav: Kulturní práce v čs. komunistické straně. *Rovnost* 37, 1921, č. 182, 3. 7., s. 1–2 a č. 191, 12. 7., s. 2–3; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 157–164.

*nenávidíme panství buržoazního, jako komunisté toto panství zničíme!*¹⁸⁴² Oproti doktrinářskému Černíkovi pak stojí Karel Teige, teoretik mnohem syntetičtější a erudovanější. I on stojí na zřetelně komunistických pozicích, v otázkách umělecké tvorby se však pokouší formulovat vlastní požadavky, které stranickou doktrínu dále rozvíjejí, nikoli jen pasivně aplikují. V článku „Naše umělecké touhy“¹⁸⁴³ tak varuje před ztotožňováním revoluční (proletářské) a tendenční (agitační) poezie: „*Není jistě jejich ideálem taková běžná tendenční poezie, oslňující oči vlajícími rudými prapory a patosem velikých demonstrací, jejíž revolučnost však [...] netkví v samotném pojetí díla.*“¹⁸⁴⁴ Už v těchto Teigových rozvahách je tak latentně přítomna jeho distance od nazírání „revolučního“ umění jako pasivní aplikace komunistické doktríny a Teige si tu usurpuje prostor pro formulování vlastních požadavků na uměleckou tvorbu ve volněji chápaném ideologickém rámci. Už tady tak nacházíme momenty, které jej budou v budoucnu dělit jak od Neumanna, tak od Wolker a Piši.

O prázdninách 1921 se rodí i idea na vydání klíčového projevu mladého Devětsilu – jeho *Revolučního sborníku*, vznikající snad v bezprostřední návaznosti na „devětsilské“ číslo *Června*, *Veraikonu* a *Zenitu*, vydaných těsně před letními prázdninami 1921. V dopisech z července a srpna se totiž Teige několikrát zmiňuje o chystaném „*almanachu*“ či „*sborníku*“ – nejdříve asi v dopise psaném někdy v první polovině července 1921.¹⁸⁴⁵ Zřetelně pak stopu devětsilského sborníku zachycujeme v Teigově dopise Černíkovi z 12. září 1921: „*S Devětsilem za to se pracuje už na sborník.*“¹⁸⁴⁶ Dokonce v této době už byla stanovena i uzávěrka pro odevzdání příspěvků na 15. října. Teige zřejmě plánoval sborník vydat ještě před Vánoci 1921, o čemž svědčí i jeho anonce v *Rovnosti* z kraje října, která zároveň „*vyvrací zprávy, že tato naše umělecká družina se rozpadla.*“¹⁸⁴⁷ Vydání sborníku se však nakonec více než o rok protáhlo, čemuž se ještě budeme věnovat v dalším.

¹⁸⁴² Tamtéž, č. 182, 3. 7., s. 2 / s. 159.

¹⁸⁴³ TEIGE, Karel: Naše umělecké touhy. *Rovnost* 37, 1921, č. 198, 19. 7., s. 5–6; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 165–168.

¹⁸⁴⁴ Tamtéž, s. 6 / s. 168.

¹⁸⁴⁵ Datace Teigeho dopisů Černíkovi je poměrně problematická, neboť je autor nedatoval. Existuje sice jejich pracovní seřazení a u většiny z nich i obálky, nezdá se však, že by se na tyto údaje bylo možno vždy spolehnout. Právě u inkriminovaného dopisu č. 28, v němž Teige poznamenává, že „*na almanach už se sám těší*“, poštovní obálka nejspíše chybí. Dle zmínky o Černíkově a Seifertově článku „Kulturní práce v čs. komunistické straně“, jehož první část byla otištěna v *Rovnosti* 3. července 1921, jej však snad můžeme datovat první polovinou července 1921. Zřejmě byl psán ještě před 15. červencem, kdy Teige odjíždí z Prahy na letní byt (srov. LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi [první polovina července 1921; dopis č. 28], s. [2].).

¹⁸⁴⁶ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 12. září 1921, s. [1].

¹⁸⁴⁷ Mezi členy Devětsilu je tu jmenována pětice Černík, Seifert, Teige, Vančura a Štulc, za „*nepřímé členy*“ je pak označen Čecháček (omylem jako Řeháček) a Jos. Löwenbach (srov. fh. [=HALAS, František]: Členové ‚Devětsilu‘. *Rovnost* 37, 1921, č. 275, 5. 10., s. 6.).

Na podzim 1921 se dále zesiluje devětsilská aktivita v *Rovnosti*, která se díky agilnímu Černíkovi stává v této době hlavní spolkovou publikační platformou, a zároveň často přechází v až osobní výpady, jejímiž terči se stávají především nejbližší konkurenti: trojlístek, Literární skupina a časopis *Host*. Zaměříme-li se na referáty devětsilských členů o nové literární tvorbě, které byly v *Rovnosti* otištěny v druhé polovině roku 1921, zjistíme, že překvapivě nejdůležitější je Seifertova recenze Wolkerova *Hosta do domu*,¹⁸⁴⁸ ač i referáty o novinkách Blatného, Chaloupky a Chalupy z léta 1921 vyznívají poměrně negativně.¹⁸⁴⁹ V zásadě kladně je naopak hodnotí F. Halas Pišovo *Dnem i nocí*.¹⁸⁵⁰

Nejostřejší osobní výpad – pomineme-li útoky vůči *Hostu* – však podnikla *Rovnost* v polovině listopadu proti Z. Kalistovi. Podnětem tohoto výpadu se stala Kalistou podepsaná báseň „Před obrazem z mého domova“, otištěná počátkem listopadu v *Lidových novinách*.¹⁸⁵¹ Báseň je až nápadným kompilátem Erbenovy („Záhořovo lože“) a Wolkerovy („Vězeň“) tvorby a je tak snad možné uvažovat o tom, že se jednalo o podobný podvrh, jako tomu bylo o rok dříve u údajné Wolkerovy básně v *Národní politice*.¹⁸⁵² Dalším momentem podírajícím naši domněnku by mohlo být i to, že *Lidové noviny* v průběhu léta odmítly otisknout Kalistovu recenzi *Hosta do domu* a Kalista v nich do té doby prakticky nepublikoval. Konkrétnější údaje však k celé věci bohužel nemáme.

Ať už byl skutečným autorem textu kdokoliv, *Rovnosti* jeho otištění poskytlo vítanou municí k ostrému výpadu proti Kalistovi. V nepodepsané¹⁸⁵³ glose „Nepoctivosti literární“,¹⁸⁵⁴ která se této básni věnuje, je Kalista označen za polovičatého autora a je kritizován jeho nejednoznačný poměr ke komunismu: „Zd. Kalista [...] není ani dosti měšťákem, aby se rozhodl pro měšťáctví, není bohudík ani dosti komunistou. Ale ať ve svém svědomí je jedním z těch dvou nebo uprostřed, v umění je uprostřed.“¹⁸⁵⁵ Kalistovi je tu vyčítána závislost na Wolkerovi, Erbenovi a Seifertovi a závěrem je významně zpochybněn i

¹⁸⁴⁸ J. S. [=SEIFERT, Jaroslav]: Pokorné chlapectví. *Rovnost* 37, 1921, č. 303, 2. 11., s. 5.

¹⁸⁴⁹ A. Č. [=ČERNÍK, Artuš]: Josef Chaloupka: Vzplanutí. *Rovnost* 37, 1921, č. 182, 3. 7., s. 5; SEIFERT, Jar.: Dalibor Chalupa: Brázda v duši. *Rovnost* 37, 1921, č. 185, 6. 7., s. 4 a J. S. [=SEIFERT, Jaroslav]: Lev Blatný: Tři. *Rovnost* 37, 1921, č. 187, 8. 7., s. 3–4.

¹⁸⁵⁰ F. H. [=HALAS, František]: A. M. Piša: Dnem i nocí. *Rovnost* 37, 1921, č. 279, 9. 10., s. 4.

¹⁸⁵¹ KALISTA, Zd. V.: Před obrazem z mého domova. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 553, 5. 11. ráno, s. 1.

¹⁸⁵² Kalista navíc tuto svou báseň nikde nezmiňuje ani ji nezařazuje do žádné ze svých později vydaných sbírek. Zejména závěrečný odkaz k Wolkerově básni „Vězeň“ („tak jako den / rozpiatý / na kříži tmavých čtyř stěn / svého pokoje“) je natolik flagrantním a prvoplánovým napodobením Wolkerova textu, že nás nutí o Kalistově autorství básně vážně pochybovat. V *Lidových novinách* navíc Kalista publikoval do té doby jen ojedinele, a to zejména své překlady.

¹⁸⁵³ Text je bohužel nepodepsaný, jeho autorem je však bezpochyby někdo z členů Devětsilu. V dopisech Seiferta či Teiga Černíkovi však o celé věci nenacházíme žádnou zmínku.

¹⁸⁵⁴ Nepoctivosti literární. *Rovnost* 37, 1921, č. 318, 17. 11., s. 3–4.

¹⁸⁵⁵ Tamtéž, s. 3.

jeho morální profil: „Právě na poli duševní tvorby [...] umožňuje měkkýšovitě maloměšťáctvo, jež by se rádo blýsklo ‚moderními perličkami‘, existenci vysloveně matných veršovců. A řeknu-li poloumělec, najdou v tom cosi běžného, jako asi řeknu-li cokoli, co se vztahuje k myšlence. Jak jinak jsou bystré uši na slova: položena, polopanna a není nikoho, jenž by nevěděl —“¹⁸⁵⁶ Bohužel nejsme s to o historii glosy říci více, je však evidentní, že v zájmu jejího autora bylo zesílit existující napětí mezi Wolkerem a Kalistou. Nelze přitom ani zcela vyloučit, že Wolker byl o celé věci informován předem či se na ní sám nějak podílel – to však již spekulujeme přes míru.

Pravidelný kolorit *Rovnosti* na podzim 1921 pak představovaly Černíkovy výpady proti *Hostu*, které se posléze neplánovaně stanou příčinou zásadní polemiky F. Götze a Devětsilu o literární expresionismus.¹⁸⁵⁷ Zmínku si pak zaslouží ještě alespoň dva Černíkovy texty ze závěru roku 1921. Ve stati „O novém umění“¹⁸⁵⁸ se Černík takřka v „předvečer“ polemiky Teige–Götz zabývá expresionismem. Jeho text pohříchu není myšlenkově příliš originální a z větší části je založen na reprodukci stati Kasimira Edschmida „O básnickém expresionismu“.¹⁸⁵⁹ Černík se tu však zdaleka nestaví k expresionismu tak odmítavě, jak záhy za Devětsil předvede Teige. Spíše jen na podkladě Edschmidovy eseje rozvíjí vlastní názory o potřebě mladé experimentující literatury, než aby hodnotil jednotlivé umělecké směry a jejich význam: „Obětovati sílu tvárným pokusům je úkolem mladých sil, jimž přese všechnu logičnost a kázeň sluší experiment – revoluční.“¹⁸⁶⁰ Ze zpětného pohledu tak tento Černíkův článek jen posiluje instrumentálnost následného Teigeho výpadu proti Literární skupině právě za pomoci hesla expresionismu.

Vedle toho je pak třeba uvést ještě Černíkovu polemiku s Pišovou stati „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“¹⁸⁶¹ v níž se Černík snaží vůči Pišovým výtkám obhájit pozice „známého sdružení“ Devětsil, kterým údajně „v podstatě Pišův článek, místy malicherný a vydupávající umíněně argumenty odkudkoliv, odpovídá.“¹⁸⁶² Pišovi Černík vyčítá především

¹⁸⁵⁶ Tamtéž.

¹⁸⁵⁷ K celé „expresionistické“ polemice srov. podrobněji zde s. 599–614.

¹⁸⁵⁸ ČERNÍK, Artuš: O novém umění. *Rovnost* 37, 1921, č. 328, 27. 11., s. 1–3.

¹⁸⁵⁹ Citace této studie je pro nás zajímavá spíše faktograficky jako jeden z mála přímých dokladů recepce teorií německého expresionismu u nejmladší české literární generace. Černík v této době znal nejen Edschmidovu knihu „Über den Expressionismus in der Literatur und die neue Dichtung“, vydanou roku 1917 v Berlíně, ale též překlady jeho novel „Šestero ústí“, pořizené B. Reynkem pro Florianovo „Dobré dílo“, což je zase jedním z mála dokladů zájmu jinak zcela mimoběžných okruhů „katolického“ a „komunistického“/„levicového“ o literární expresionismus (srov. ČERNÍK, Artuš: O novém umění. *Rovnost* 37, 1921, č. 328, 27. 11., s. 1.).

¹⁸⁶⁰ Tamtéž, s. 3.

¹⁸⁶¹ ČERNÍK, Artuš: K orientaci nejmladších tvůrčích snah. *Rovnost* 37, 1921, č. 339, 8. 12., s. 4–5.

¹⁸⁶² Tamtéž, s. 4.

zahleděnost do domácích poměrů, ignorování zahraničního a mimoliterárního dění, jednostrannou orientaci na východ a především neznalost programu „*protikubistické, protifuturistické, revoluční skupiny*“, tj. Devětsilu,¹⁸⁶³ který Černík ve svém textu i nadále až nadmíru vkusně propaguje.

Černík tímto svým výpadem nechtěně narušil námluvy pražských členů Devětsilu s Wolkerem a Píšou, který o jeho výpadu během vánoc korespondoval s přáteli. Jak nám ale ukáže Píšův vánoční dopis Kalistovi, polemiku s Černíkem Píša zahájit nechtěl: „*Černíka Ti ukážu v Praze. Je to ubohé jako Černík sám. Řekl jsem si své habeat sibi a nechal jsem to plavat. Myslím totiž, že bych Černíkovi prokázal velikou čest, kdybych na jeho pitomosti reagoval. Jsem rád, že se mnou Ty i Götz souhlasíte. Neumann také.*“¹⁸⁶⁴ Vedle Píšova přehliživého postoje k Černíkovi tu však bezesporu již promlouvá zájem nekomplikovat vzájemné vztahy s Devětsilem v předvečer svého přistoupení.

Devětsil a Proletkult

Další výrazný moment pro pochopení pozice Devětsilu na podzim 1921 představuje jeho poměr k Proletkultu. Autoři Devětsilu sice jednoznačně politicky stáli na pozicích KSČ, ale v otázkách kulturních a uměleckých naopak nebyla jejich shoda se stranickou linií nikdy absolutní, což zřetelně ukazuje právě např. poměr K. Teiga k S. K. Neumannovi a Proletkultu. Již od otištění Teigovy stati „*Obrazy a předobrazy*“ a následné Neumannovy polemické reakce na ni v článku „*Průmyslová civilizace, umění a komunism*“¹⁸⁶⁵ zel mezi stanovisky obou stran zřetelný rozpor, který se paralelně přenášel i do Teigeho názoru na Proletkult. Černíkovi o něm o prázdninách z Neveklova píše: „*S tím Proletkultem je to docela takové shnilé, jak píšeš, to už je český osud: kdoví, co z toho bude. [...] Zase se z toho bude dělat akce povýtce politická, anebo, bude-li to skutečně kulturní, bude to živořit. Na českou komunistickou partaj se vysrat!*“¹⁸⁶⁶ Pro zajímavost: Neumann prý v této situaci, kdy se mu Proletkult a jeho nový časopis má stát náhradou za velmi rozkolísanou pozici v *Červnu*,

¹⁸⁶³ Tamtéž.

¹⁸⁶⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [vánoce 1921; dopis č. 71], s. [4].

¹⁸⁶⁵ NEUMANN, Stanislav K.: Průmyslová civilizace, umění a komunism. *Rudé právo* 2, 1921, č. 175, 28. 8., s. 2–3; též in: týž: *Konfese a konfrontace II. Stati o umění a kultuře*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 375–380.

¹⁸⁶⁶ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [červenec 1921; dopis č. 31], s. [1].

navrhoval Devětsilu spolupráci úplně mimo Proletkult na bázi tiskového družstva, ale to prý Teige s Vančurou odmítli, „*poněvadž se nám nezdá, abychom prachy sháněli my a Neumann aby je prochlastal*“.¹⁸⁶⁷

V půlce října se poměr Devětsilu ke vznikajícímu Proletkultu dále komplikuje. Teige už v reakci na jeho první veřejné projevy otevřeně mluví o tom, že by Devětsil měl vůči Proletkultu tvořit jakousi opozici: „*O Proletkultu raději nemluvit. Diletantský společek, s uměním nemá co činiti. Ustavujeme se jako opozice proti jeho vedení: Neumannovi. [...] Za tak kýčářské a člověka vážného kompromitující počiny nelze převzít odpovědnost. Socialistický kýč Petra Skály*¹⁸⁶⁸ – *Neumanna volá do nebes.*“¹⁸⁶⁹

Oddalování S. K. Neumanna a Teigeho postupně roste též kvůli trvajícím tiskovým polemikám a půtkám o moderní umění. Teigův odpor k Proletkultu pak ještě zesílil s přípravou vydání prvního čísla stejnojmenného časopisu, shodou okolností vzhledem k datu vydání věnovaného památce „komunistických mučedníků“ K. Liebknechta a R. Luxemburgové. Teige byl rozčilen především z příspěvku Seifertova. Černíka proto do Brna instruuje zcela jednoznačně a bez obalu: „*Do čeho však též budeš muset udeřit, bude první číslo Proletkultu zneuctívající sprostě památku Rosy a Liebknechta. Bude tam Seifertova scéna, pod skutečným Neumannovým terorem a surovými výhrůžkami sepsaná, a Seifert jak známo nemá právě tvrdou páteř. Je to věc hodná péra Ant. Macka nebo Košvance, nebo jiných komunistických Haisů-Týneckých či F. S. Procházků. [...] Zřež nemilosrdně, velmi nemilosrdně Seifertovi tu alegorickou scénu, je to v jeho zájmu.*“¹⁸⁷⁰ V souvislosti s tímto číslem *Proletkultu* v dalším textu používá Teige výrazy jako „*nejhnusnější kýč*“ či „*bastardství umění*“ a kriticky se vyjadřuje také na adresu dalšího příspěvatele tohoto čísla, A. M. Píši: „*Rovněž bude v tom čísle taky tak z nařízení psaná, příležitostná a blbá báseň Píšova.*“¹⁸⁷¹

O pozadí sporů mezi Teigem a Devětsilem na straně jedné a oficiální reprezentací KSČ a Proletkultem na straně druhé jsme informováni jen velmi málo a tyto otázky poněkud přesahují rámec naší práce. Vratislav Effenberger ve své doprovodné studii k výboru Teigeho studií z dvacátých let uvádí, že Teige a Seifert byli v lednu 1922 dokonce z Proletkultu

¹⁸⁶⁷ Tamtéž.

¹⁸⁶⁸ Pod pseudonymem Petr Skála publikoval S. K. Neumann po prázdninách 1921 několik próz v *Rudém právu*.

¹⁸⁶⁹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 18. října 1921 [dopis č. 35], s. [4].

¹⁸⁷⁰ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [prosinec? 1921; č. 37], s.

[2].
¹⁸⁷¹ Tamtéž.

vylučování „udánlivě pro vstup do centristického deníku, ve skutečnosti proto, že podali návrh na zastavení Sršatce a nevydávání Košvancových kupletů“.¹⁸⁷² Každopádně Teigovy listy Černíkovi z kraje roku 1922 vypovídají o krajně napjaté situaci mezi oběma stranami, zejména pak mezi K. Teigem a I. Olbrachtem jako jedním z hlavních představitelů vznikající oficiální stranické kultury: „Olbracht způsobem neobyčejně gaunerským a nevýslovně podlým vytlouká kapitál z našeho vstupu k centristickému deníku.“¹⁸⁷³ Ohlásili jsme to loajálně a nikdo nic nenamítal.“¹⁸⁷⁴ V souběžném interním stranickém sporu o satirický časopis *Sršatec* však Olbracht údajně proti Devětsilu zřetelně vystoupil znovu: „Zdvihl [...] svůj kyj a dal nás z Proletkultu vyloučit a nyní usiluje o naše vyloučení ze strany, což se mu možná podaří. Zaslouhoval by naplivat do obličej.“¹⁸⁷⁵

V reakci na toto pnutí se Devětsil počátkem ledna 1922 rozhodl přestat publikovat ve stranickém tisku: „Rozhodli jsme se pro úplnou abstinenci: nic nebudeme dělat, do Rudého Práva, Proletkultu ani do Rovnosti nebudeme psát. [...] Situace je krajně kritická.“¹⁸⁷⁶ O dalším průběhu sporu mnoho nevíme, zdá se ale, že se po čase urovnal. Jako evidentní fakt se však jeví, že spolupráci Devětsilu s oficiálním stranickým vedením od této doby zřetelně poznamenávaly osobní momenty a napjaté vzájemné vztahy jednotlivých figur celé aféry.¹⁸⁷⁷

Nepřímým důsledkem pak zřejmě bylo i ukončení Černíkova prvního angažmá v *Rovnosti*. Teige totiž Černíka již dlouho lanařil k návratu do Prahy a Černík na to zřejmě poměrně slyšel, obzvláště dostával-li z *Rovnosti* coby člen redakce výplatu s takovým zpožděním jako Seifert.¹⁸⁷⁸ Černík proto nakonec opravdu v půlce února 1922 *Rovnost* opouští, což oznamuje zprávou ze 17. února.¹⁸⁷⁹ B. Marčák uvádí, že se Černík v zimě 1922

¹⁸⁷² EFFENBERGER, Vratislav: Nové umění. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 586.

¹⁸⁷³ Zřejmě míněno Teigeho angažmá v Čase.

¹⁸⁷⁴ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [7. ledna 1922; č. 40], s.

[1].

¹⁸⁷⁵ Tamtéž.

¹⁸⁷⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷⁷ Teige ve velmi rozhořčeném listě nešetří kromě vedení, které „vylučuje nás, kdož jsme lepšími komunisty než všichni ostatní“, ani další stranické umělce: „Nemáš ani ponětí, jak blbě a bezcharakterně se dovede zachovati Hora! Fackoval bys to všecko, tu pakáž, ty tak zv. soudruhy a tak zv. komunisty, jednoho za druhým. Poměrně nejslušněji se ovšem chová rytířský Neumann, jenž stojí ovšem plně na naší straně, ale dost se bojí za nás se angažovati, aby si neškodil existenčně.“ (srov. LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [7. ledna 1922; č. 40], s. [2].).

¹⁸⁷⁸ Seifertovy listy Černíkovi z druhé poloviny roku 1921 jsou plné urgencí o výplatu peněz za příspěvky pro *Rovnost*, která se v některých případech táhla velmi dlouho.

¹⁸⁷⁹ Redakční. *Rovnost* 38, 1922, č. 48, 17. 2., s. 5. Po vydání Teigovy stati „O expresionismu“ však Černík už do *Rovnosti* přispěl jen 2x – 22. ledna recenzí románu C. Sternheima a 7. února přehledem nejnovějších zahraničních časopisů. Je tak možné, že Černík opustil redakci již v druhé polovině ledna a Devětsil tak možná tím pádem ztratil možnost v *Rovnosti* dále polemizovat s Literární skupinou již v polovině ledna 1922, tj. ještě v průběhu tzv. „expresionistické“ polemiky.

zapsal v Praze ke studiu práv,¹⁸⁸⁰ avšak ke studiu se nejspíše vůbec nevrátil. Berák totiž Kalistovi v závěru března psal: „*Artuš Černík není již měsíc v redakci Rovnosti, nýbrž je úředníkem na brněnském hlavním nádraží. Proč není v Rovnosti, nevím. [...] Götz říkal, že si ho v Rovnosti poslední dobou tuze nevážili.*“¹⁸⁸¹ Černík pak v průběhu roku vystřídal zřejmě ještě několik míst u dráhy (mj. též coby drážní úředník v Ústí nad Orlicí), aby se po roce do Brna ještě jednou načas vrátil – již jako jeden z hlavních aktivistů brněnského Devětsilu.

Je tak evidentní, že na přelomu let 1921 a 1922 Teige byl z vícero důvodů tlačen k tomu, aby aktivně zasáhl proti vývojovým tendencím v současné české levicové literatuře a kultuře, především té komunisticky orientované: při přípravě programového textu pro chystaný sborník Devětsilu se potřeboval programově vymezit vůči Neumannem reprezentovanému Proletkultu, jehož umělecké koncepce příkře odmítal. Významný podnět k programové polemice mu však nakonec přišel úplně odjinud, než zřejmě z počátku čekal – od Františka Götze a Literární skupiny...

Vstup Wolкера a Píši do Devětsilu

Teigeho lednovou polemiku s F. Götzem si přiblížíme na jiném místě, nyní bychom se chtěli podívat na jiný zásadní moment ve vývoji Devětsilu, jehož určující události probíhají prakticky paralelně jak s „expresionistickou“ polemikou z ledna 1922, tak s výše rozebíraným zhoršením vztahů mezi Devětsilem a Proletkultem, a to na přistoupení Jiřího Wolкера a A. M. Píši do Teigova spolku. Přejít obou členů někdejšího trojlístku do „nepřátelského“ tábora v zimě 1922 se ze zpětného pohledu zdá velmi výrazným momentem pro vývoj celé nastupující básnické generace a velký význam je mu přepisován i v literárněhistorických příručkách. Z bližší analýzy Wolkerových a Píšových vztahů s Devětsilem, které budou ještě podrobněji načrtnuty dále, nám však vyvstávají zřetelné diskrepance mezi Wolkerem a Píšou na straně jedné a původními členy Devětsilu, zejména trojicí Teige, Seifert, Černík na straně druhé, které se zřetelně projevují již od počátku vzájemných kontaktů a budou trvat prakticky po celou dobu vzájemné spolupráce. S jistou mírou nadsázky lze konstatovat, že k úplné

¹⁸⁸⁰ MARČÁK, Bohumil: *Čas hledání a sporů: z literárních zápasů brněnské Rovnosti v letech 1921–1928*. Brno: Blok, 1966, s. 60.

¹⁸⁸¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 20. března 1922, s. [2–3].

názorové shodě mezi původními členy Devětsilu a duem Wolker–Píša vlastně ani nikdy nedošlo.

Sbližování obou stran je bezesporu nutno usouvztažnit k vývoji KSČ, která právě na podzim 1921 sloučením jednotlivých národních sekcí ukončila proces svého formování a zároveň se pokoušela etablovat jako svébytná součást politického a společenského spektra tehdejší Československé republiky. Ruku v ruce s tím kráčela zvýšena aktivita jednotlivých základních součástí, které se vedle nezbytné agitace a náboru nových členů mimo jiné snažily též zesílit pozice strany v kulturní oblasti. Na poli literárním se to projevilo především založením samostatné stranické kulturně propagační organizace Proletkult a stejnojmenného časopisu, o němž už byla řeč a který měl od počátku roku 1922 začít vydávat S. K. Neumann. Snahou stranického vedení bylo pochopitelně získat co nejvíce výrazných osobností z nejrůznějších oborů společenského života. Tyto tendence, jak již bylo ukázáno, jen podtrhly vznikající názorové diference mezi Kalistou na straně jedné a Wolkerem a Píšou na straně druhé a jejich přátelství se na této otázce tříští.

Pakliže se Wolker a Píša rozhodli do budoucna spojit svou tvorbu se snahami o revoluční přeměnu skutečnosti a chtěli-li se označovat za umělce komunistické, stála před nimi kruciólní otázka, jak vyřešit vzájemný poměr mezi nimi a Devětsilem, který se ke komunismu hlásil prakticky od počátku své existence a od nějž je zatím dělily především pouze osobní antipatie. Ač pro to prakticky nemáme mnoho přímých důkazů, lze se domnívat, že vedle těchto pohnutek vnitřních se na sblížení obou stran podepsaly právě stranické kruhy, zejména S. K. Neumann, který měl eminentní zájem o všechny potenciální přispěvatele svého chystaného nového časopisu i o to, aby se nově formované stranické kulturní snahy projevovaly na veřejnosti pokud možno jednotně a bez vzájemných rozporů. Prvním výrazem možné integrace mladých literátů-komunistů se tak v říjnu 1921 stal sborník *Sovětské Rusi*.¹⁸⁸² I sám Kalista konec konců upozorňuje na Neumannovu roli při sblížení Wolker a Píši s Devětsilem: „*Teprve však sblížení Wolkerovo s Devětsilem, zprostředkované – přímo i nepřímo – S. K. Neumannem [...] přivedlo opravdový zlom v našem poměru. Jiří šel přímo svou cestou.*“¹⁸⁸³

Vztahy mezi Wolkerem a Píšou na straně jedné a Devětsilem na straně druhé však od počátku rozhodně komplikovaly osobní animozity a rozpory z dřívější doby, zejména pokud jde o osobu A. Černíka, což je patrné již z líčení předchozích dějů. Určitý vzájemný despekt byl však v této době zřetelný i mezi Wolkerem a Teigem a zpočátku též mezi Wolkerem a

¹⁸⁸² K sborníku *Sovětské Rusi* srovnej podrobněji zde s. 579–580.

¹⁸⁸³ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 93.

Seifertem. Vstup Wolker a Píši do Devětsilu problematizovalo navíc i to, že se oba poměrně nedávno stali členy Literární skupiny a zejména Wolker měl značný zájem své členství v tomto spolku udržet. Komplikujícím faktorem se pak konečně stal i Z. Kalista, o jehož složitém poměru ke Karlu Teigovi a zejména A. Černíkovi již byla několikrát řeč.

Jednání o vstupu Wolker a Píši do Devětsilu tak s odstupem času připomínají dosti složitou šachovou partii, v níž se obě strany snažily zajistit si pro sebe co nejvolnější ruce a nejvýhodnější pozici do budoucna. Jejich hlavní fáze se táhla od listopadu 1921 až do března 1922, kdy Wolker vystoupí s manifestem proletářského umění. Definitivně byla ukončena až v květnu téhož roku vydáním oficiálního tiskového svolání, a to už v dosti pozměněné situaci, neboť Devětsil záhy za člena získá „podivuhodného kouzelníka“ V. Nezvala a naopak začínáme mít zřetelné signály o opětovně sílícím rozestupu mezi oběma skupinkami. S jistou mírou nadsázky by tak období členství Wolker a Píši v Devětsilu mohlo být označeno za období velmi „křehké“ koalice z rozumu, jejíž společný program, daný spíše vnějšími politickými, nikoli primárně literárními hledisky se poměrně rychle vyčerpal. Pojďme se ale nyní podívat na vývoj událostí podrobněji.

O samotném počátku vzájemných jednání máme jen minimum zpráv – bezpochyby se odehrálo v druhé půlce října a ještě spíše v listopadu 1921 na osobních schůzkách v Praze, vedených nejspíše dvojicí Seifert–Píša. Asi nejsouvislejší líčení průběhu schůzek můžeme najít v Teigových dopisech Černíkovi. Teige o celé věci do Brna Černíka zevrubně informuje v závěru listopadu 1921, přičemž ukazuje na některé sporné body vzájemných vztahů: „*Pokud se týká Wolkra a Píši, hovořili jsme s nimi se Seifertem několikrát. Wolkr¹⁸⁸⁴ [sic!] byl velmi dožrán Seifertovým referátem.¹⁸⁸⁵ S Píšou se dá hovořiti lépe, je natolik rozumný, že snese upřímnou pravdu řečenou do očí. Je to holt velmi hodný a pilný hoch, ze kterého snad něco jednou bude; ale bohužel prozatím tento kritik nemá soudnosti a vlastního úsudku ani za*

¹⁸⁸⁴ Teige ve svých dopisech důsledně vynechával e ve Wolkerově jméně.

¹⁸⁸⁵ Seifertova recenze *Hosta do domu* vyšla pod názvem „Pokorné chlapectví“ v *Rovnosti* poměrně pozdě, až začátkem listopadu 1921. Seifert se k Wolkerově sbírce nestaví apriori odmítavě, avšak obviňuje ji mj. z „přecitlivělé pokory“, nadužívání náboženské tematiky („*Proč fušujeme náboženství tam, kde člověk vyřeší nám všechny bolestné otázky? Neboť Bůh, Ježíš, Maria a andělé stávají se bezduchou dekorativní příkrasou, která nebude možná v nových básních, hodných své veliké doby.*“) a dokonce mluví o „pubertě, která řádí dnes v poesii mladých“. Nejzávažnější však byly bezesporu Seifertovy výtky, týkající se samotného ideologického podkladu Wolkerových veršů, který prý nelze považovat za komunisticky tendenční. Seifert dokonce píše o tom, že Wolkerovy verše jsou přijatelné pro „měšťáka“: „*Dosavadní básnická jeho činnost pohybuje se v mezích, přijatelných i autoru měšťáckému, i autoru socialistickému. A Wolker přece prý hlásí se ke komunismu. Neboť, když píše, dejme tomu o rekrutech, nedovede nám říci nic jiného, než že jsou smutní, protože opouštějí své milenky. Což komunistického básníka nenapadne jiného nic?*“ Zatímco ideové východisko *Hosta do domu* tedy Seifert dosti důrazně odmítl, vysoce ocenil formální stránku Wolkerových veršů: „*Po stránce formální knížka udivuje. [...] Je to právě Wolker, o kterém můžeme říci, že rozpoutal klasický verš a spoutal verš volný a tak přinesl nové poesii formu po výtce krásnou.*“ (srov. J. S. [=SEIFERT, Jaroslav]: Pokorné chlapectví. *Rovnost* 37, 1921, č. 303, 2. 11., s. 5.).

brd'ol. Píše, co mu kdo nakuká. Je dnes absolutně pod vlivem Neumannovým a může skončit jako epigon, neosamostatní-li se včas. Jinak opět, během několika rozhovorů projevil veliké náklonnosti k Devětsilu, ačkoliv jsme mu oponovali fest. Řekli jsme mu, jak má právo bít do idyličnosti tvých veršů, jež jsou intimní lyrikou, která jest, byla a bude vždy i v revoluci,¹⁸⁸⁶ když se engageoval za knížku tak přeidylickou a přesentimentální, ryze buržoazní, jako Host do domu, což chtě nechtě musel uznat. Je to holt nikoliv nenadanej a nevtipnej, ale ještě mladej moc a tuze nezralej a nevykvašenej hoch, ten Píša.¹⁸⁸⁷

Dle dalšího průběhu korespondence je patrné, že Teige byl vstupu Wolker a Píši poměrně nakloněn, avšak přece jen přistupoval k celé záležitosti dosti opatrně a dokonce plánoval svolat ještě před případným vstupem obou nováčků schůzku stávajících členů Devětsilu: „Bylo by dobře, kdyby bylo možno teď hned po novém roce svolat schůzi všech členů Devětsilu – ještě dříve, než k nám přijde Píša a Wolkr a stanovit další postup.“¹⁸⁸⁸ Jejich přijetí podmiňoval shodou na programových otázkách, resp. souhlasem obou zájemců o členství s názory Devětsilu, a zásadní společné otázky pak hodlal řešit až během dalších osobních jednání po novém roce. V prvotní fázi Teige přitom dokonce rozvažoval v souvislosti s Wolkerem a Píšou spíše o formě externího členství: „Bude nutno o zásadních a programových se dohovoreti podrobně, až přijedou z Vánoc. Pak, v případě oboustranného souhlasu, mohou se stát externími činnými členy. Píšu o tom Píšovi.“¹⁸⁸⁹ Nutno přitom poznamenat, že externí členství by nebylo využito pouze v tomto případě, ale fungovalo jako určitý předstupeň členství plnohodnotného. Podobně byli krátce předtím jako externí členové spolku přijati např. i J. Čecháček a Jos. Löwenbach.¹⁸⁹⁰

Jedno z rozhodujících jednání mezi Devětsilem a dvojicí Wolker a Píša se odehrálo v sobotu 3. prosince 1921, kdy se v restauraci u Bubeníčků¹⁸⁹¹ sešel A. M. Píša s J.

¹⁸⁸⁶ Snad zde Teige naráží na Píšovu kritiku umělecké praxe Devětsilu, kterou Píša podal ve své stati „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“ (srov. zde s. 517–518.). Zde však nenacházíme žádnou konkrétní zmínku o J. Seifertovi a nevíme o ní ani před 23. listopadem 1921, kdy Teige svůj dopis odesílá.

¹⁸⁸⁷ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 23. listopadu 1921 [dle poštovního razítka; dopis č. 36], s. [1–2].

¹⁸⁸⁸ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [prosinec 1921?; č. 37], s.

[1].
¹⁸⁸⁹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [závěr roku 1921; č. 38], s.

[5].
¹⁸⁹⁰ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 12. září 1921.

¹⁸⁹¹ Restaurace „U Bubeníčků“ v Myslíkově ulici byla na podzim 1921 místem častých setkání komunistických literátů, a to především proto, že byla provozována pod patronací komunistické strany a bylo zde možno zastihnout řadu osobností stranického politického a kulturního života. Kalista v této souvislosti připomíná zejména S. K. Neumanna (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 635.).

Seifertem.¹⁸⁹² Ze zpětného pohledu se zdá, že právě tato dvojice byla hlavními vyjednateli obou stran.¹⁸⁹³ O průběhu tohoto setkání jsme poměrně dobře zpraveni ze vzájemné korespondence Píši a Wolkerova ze závěru roku 1921 – Píša totiž Wolkerovi o schůzce zevrubně informuje ve svém dopise z 10. prosince, který odstartoval sérii důležitých listů, které si oba přátelé na přelomu let 1921 a 1922 vyměnili a kde se otázka jejich vstupu do Devětsilu stala hlavním tématem diskuse.

Zdá se, že jedním z hlavních sporných bodů, který znamenal překážku Píšova a Wolkerova přistoupení do Teigova spolku, byla jejich nechuť vystupovat pod společným názvem Devětsil, motivovaná zejména předchozími vzájemnými spory a polemikami – Píša v této souvislosti dokonce navrhoval užívat neutrálnější označení „Svaz komunistických umělců“, které by více podtrhlo společnou stranickou a světonázorovou základnu pro chystanou fúzi.¹⁸⁹⁴ Seifert údajně jako řešení navrhl variantu veřejného tiskového prohlášení Wolkerova a Píši, které bylo nakonec – po řadě dalších peripetií – opravdu otištěno, ale až v květnu ve zvláštním devětsilském čísle *Proletkultu*: „*Seifert mi pak navrhl toto: aby titul Devětsil zůstal, my dva však abychom napsali veřejné prohlášení a otiskli je v Proletkultu: že sice s dosavadními programovými projevy Devětsilu v mnohém nesouhlasíme, že však do něho vstupujeme, aby odstraněno bylo neblahé a neprospěšné roztržštění mladých literárních sil komunistických v Čechách. A odlišné programové názory že budeme řešit v lůně Devětsilu a na společné půdě.*“¹⁸⁹⁵

Další možný sporný moment – důležitý zejména pro Wolkerova – představovalo angažmá Píši a Wolkerova v *Hostu* a Literární skupině. Vůči přispívání do *Hosta* údajně Devětsil nestavěl příliš námitek: „*Tedy v Hostu můžeme zůstat, dokud nás odtud nevyhodí.*“

¹⁸⁹² Shodou okolností též na 3. prosince a na totéž místo plánoval Wolker schůzku s S. K. Neumannem (srov. J. Wolkerovi otcovi 28. listopadu 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 110.). Dle svého dopisu z 10. prosince odjížděl Píša z Prahy vzápětí po schůzce domů na vánoce a o průběhu předchozího sezení už svého přítele nestihl informovat osobně.

¹⁸⁹³ Snad pro to svědčí i společná účast obou ve zvláštním čísle *Proletkultu* věnovaném památce R. Luxemburgové, kterého se oba účastníci údajně na dosti velký nátlak S. K. Neumanna.

¹⁸⁹⁴ „*Nyní jsem u Seiferta. Jak víš, sešli jsme se v sobotu u Bubeníčků dříve a mluvili jsme o fuzi s Devětsilem. Pokud prý se týče odložení jména, říkal mi, že prý by k němu dnešní jeho členové asi sotva svolili. Navrhoval jsem tedy, aby se zatím říkalo jen Svaz komunistických umělců a titul Devětsil se prozatím odložil. Až by se fuse povedla, poměry vykvasily, pak že by se mohlo názvu Devětsil znovu používat, neboť se mi dostí líbí. Zatím však, že Tobě i mně by působilo obtíže, bychom pod tím jménem byli zahrnuti, když Ty na Moravě a já v Červnu tolik proti Devětsilu jsme vystupovali. Že by to mohlo být na veřejnosti pokládáno a vykládáno za naši kapitulaci.*“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, 10. prosince 1921, s. [2]; inv. č. VI/754.).

¹⁸⁹⁵ Tamtéž.

*S tím ovšem já mohu počítati mnohem dříve než Ty, ježto Tebe mnohem více potřebuji,*¹⁸⁹⁶ psal o tom Píša.

Třetím problémem při jednání o otázce vstupu Píši a Wolkeru do Devětsilu se stal Artuš Černík, jehož osobu i tvorbu si Wolker s Píšou necenili nijak vysoko. Černíkova pozice v Devětsilu v této době byla však stále dosti pevná, byť si jeho konfliktnosti a osobní ješitnosti byl třeba Seifert dobře vědom: *„Seifert není však Černíkovi také nakloněn, pochvaloval si, že Černík je v Brně, protože o něj by se to všechno rozbilo. Je prý v osobním styku nesnesitelný.*“¹⁸⁹⁷ Za Černíkem však pevně a důrazně stál kapitán Devětsilu Karel Teige, pro nějž byl agilní a žurnalisticky zdatný Černík důležitým stavebním kamenem spolku. Na druhé straně se však Teige snažil na Černíka zřetelně působit, aby potenciální rozpory mezi ním a Wolkerem a Píšou co nejvíce otupil.

Ve výsledku tak Píša mohl Wolkerovi své jednání se Seifertem z počátku prosince označit jako úspěšné. Ke vstupu do Devětsilu se proto v polovině prosince 1921 stavěl dosti kladně a v zásadě se ztotožňoval se Seifertovými návrhy: *„Jedna překážka (s Hostem) by byla tedy odstraněna. Pokud se názvu týče, vyjednávání uvízlo tam, kde jsem naznačil shora. [...] Mě by to prohlášení konečně dosti uspokojovalo. Přineslo by jasno na všechny strany a zároveň by v tom bylo i dosti efektu.*“¹⁸⁹⁸ Cesta ke vzájemné dohodě se tak mohla zdát poměrně volná.

Pro naše účely je pak třeba podtrhnout ještě dva momenty osobní, které z Píšova dopisu prosvítají, zejména pak jde o vyřešení poměru k Z. Kalistovi. Ten evidentně nebyl o krocích svých přátel informován a i Píšovi působil případný vstup do Devětsilu za Kalistovými zády určité morální dilema, obzvláště srovnával-li pro sebe s Kalistou Černíka: *„Jedno mě však poněkud mrzí stále. Rozcházíme se nyní sice velmi s Kalistou, ale myslím si, není-li to od nás přece jen trochu ošklivé, že ho chcem tak z čista jasna hodit přes palubu. Když Černík, proč ne Kalista? Ovšem působí zde to, jak ošemetně si počíná, pokud se členství ve straně týče...*“¹⁸⁹⁹ Právě tato Píšova bezděčná zmínka o Kalistově váhavém poměru ke straně, která ukazuje i na věcný podklad vzájemného rozkolu, je pro naše téma velmi důležitá. Jde snad o nejkonkrétnější indicii, kterou ke Kalistově poměru ke KSČ z dané doby máme.

¹⁸⁹⁶ Tamtéž, s. [3].

¹⁸⁹⁷ Tamtéž, s. [4].

¹⁸⁹⁸ Tamtéž, s. [3].

¹⁸⁹⁹ Tamtéž, s. [3–4]. Ke Kalistově členství ve straně srovnej zde s. 127–134.

Znovu se tak posilují naše možné pochyby o tom, zda se Kalista vůbec někdy stal členem strany.¹⁹⁰⁰

Druhou poněkud překvapivou skutečností zmíněnou ve Píšově listě je role K. Teiga, který stál v průběhu celého vyjednávání spíše v pozadí. S Wolkerem se Teige – zdá se – dokonce nejspíše do této doby znal jen velmi málo. I přesto mu však za Devětsil náleželo ne-li úplně poslední, tak bezesporu velmi důležité slovo, o čemž vypovídají následující pasáže z Píšova dopisu Wolkerovi: „*Dále mi Seifert říkal, že Teige byl jeho projektem velmi spokojen a že by neměl ničeho proti tomu, aby v případných publikacích Devětsilu po jeho článku následoval můj, který by stál třeba v příkrém odporu s předchozím.*“¹⁹⁰¹

Z Wolkerovy strany můžeme z doby kolem vánoc 1921 pro analýzu jeho poměru k Devětsilu použít jen jeho dopis Píšovi ze 14. prosince. Bezesporu nás přitom zaujmou především Wolkerovy názory na jednotlivé členy Devětsilu – sympatie k Vančurovi a Seifertovi,¹⁹⁰² despekt k Černíkovi¹⁹⁰³ a „pašovi“ Teigovi, na jejichž adresy poznamenává: „*Mějme pozor, že nejedná se tu jen o Seiferta a Vančuru, lidi vzácné a mně velmi sympatické, – obávám se a za největší překážku považuji právě Černíka a Teigeho, který, jak vím z osobního styku i z Tvého dopisu [...] zdá se býti pašou ražení kalistovského.*“¹⁹⁰⁴

¹⁹⁰⁰ V Kalistově korespondenci s Píšou z vánoc 1921 zachycujeme i Kalistovu poměrně obsáhlou meditaci o Bohu (srov. pozn. č. 2020 na s. 525.). Nedomnívám se, že by již v této době bylo možné hovořit o počátku Kalistovy náboženské konverze, avšak rok 1922 ji již může určitým způsobem předznamenávat. Druhým významným faktorem pro tento budoucí Kalistův krok se pak stane jeho nový spolubydlící – „první konvertita generace“ J. Berák.

¹⁹⁰¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, 10. prosince 1921, s. [3]; inv. č. VI/754.

¹⁹⁰² Zdá se, že navzdory nelichotivé Seifertově kritice *Hosta do domu* (viz blíže zde s. 485–486.) se Wolker právě se Seifertem v závěru roku velmi sblížil: jako s prvním z členstva Devětsilu s ním zahájil vzájemnou korespondenci (první dopis je už z 12. prosince 1921), zároveň mu připsal i svou čerstvě napsanou „Baladu o snu“, dokončenou údajně 2. prosince ještě na Smíchově a otištěnou v *Proletkultu* z 18. ledna 1922, a na polovinu ledna smluvil přednášku Seiferta a Teiga v prostějovském Proletkultu. Nakonec se však uskutečnila jen přednáška Seifertova s názvem „Umění a revoluce“, a to až 16. dubna 1922 (srov. WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 710.). Wolker paralelně uvažoval o tom, že napíše referát o Seifertově čerstvě vydaném *Městě v slzách* do *Stráže lidu*, z čehož však nakonec sešlo.

¹⁹⁰³ Wolkerův poměr k Černíkovi byl velmi odmítavý prakticky již od podzimu 1920. Zpočátku byl nejspíše ovlivněn napětím mezi Černíkem a Kalistou, postupem času však rostly i další důvody, které Wolker v jeho názoru utvrzovaly – především Černíkovo angažmá v *Rovnosti*, které jej jako Moravana zasahovalo mnohem výrazněji než jeho pražské přátele. Zároveň Wolker dráždily i Černíkovy výpady proti *Hostu*. V inkriminovaném dopise Píšovi ze 14. prosince 1921 píše Wolker o Černíkovi se značným despektem: „*Černíkovy rozumy v Rovnosti a jeho Dělníkovy neděle jsou nejméně sociálním úkazem dnešní doby, neboť otravují soudruhům i chvíli, – kdy by si mohli volně oddechnout, anebo přečíst něco užitečnějšího.*“ (srov. J. Wolker A. M. Píšovi, 14. prosince 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 488.).

¹⁹⁰⁴ Tamtéž, s. 487.

Kromě této kalistovsko-teigovské narážky¹⁹⁰⁵ značně překvapí i další z Wolkerových poznámek o stávajícím Devětsilu. Je s podivem, jak málo byl Wolker v této době o vnitřních poměrech ve spolku, do kterého chce vstoupit, informován: „*A potom: dříve než skutečně začneme se rozhodovati o vstupu do Devětsilu, – musíme věděti, – kdo tam ve skutečnosti je. O 9silu kolovaly zvěsti, že se rozpadl, – že z něho odešel Vaněk a Hoffmeister atd. atd. – a já skutečně teď nevím, koho obsahuje více než: Teige, Seifert, Černík, Vančura. Je-li tam Suk, Vaněk, Hoffmeister – nevím?*“¹⁹⁰⁶

Našeho tématu se však bezprostředně nejvíce dotýká následující pasáž tohoto dopisu, v níž Wolker popisuje svůj poměr ke Kalistovi. Rozchod s Kalistou zde totiž chápe již jako definitivní a je třeba podtrhnout Wolkerovu argumentaci, s níž rozchod líčí především jako důsledek ideového rozchodu, nikoli osobního nepřátelství: „*Odhodili jsme Kalistu přes palubu. To je prostý fakt. Ale nesvázeme si hned prvním vstupem do 9silu ruce proti takovým Černíkům a Sukům, kteří jsou horší jistě než Kalistové. Nechtěl bych, aby se vykládalo, že jsme se rozešli s Kalistou pro nějaké osobní nepřátelství. Zde šlo o zásadu. Ale bylo by sakramentsky málo vidět, kdybychom se objevovali bok po boku lidí mu podobných, nebo ještě horších.*“¹⁹⁰⁷ Samozřejmě lze důvody osobní a ideové od sebe jen složitě oddělovat, domnívám se však, že pro Wolkeru se staly hlavním podnětem rozchodu opravdu především rozdíly světonázorové, jejichž intenzitu osobní spory jen dále zesílily. Můžeme tak pro naše potřeby shrnout, že nejpozději v prosinci 1921 lze rozchod obou dosavadních druhů prohlásit alespoň z Wolkerovy strany za definitivní.

Wolker byl ovšem narozdíl od Píši v otázce vstupu do Devětsilu mnohem váhavější a opatrnější, zdůvodňoval to přitom obecnou nechutí ke krátkodechým literárním spolkům a organizacím, které namísto dělné práce mají spíše tendenci k tomu, aby se staly prostorem pro zákulisní politikaření a klepy. V tomto ohledu zůstával ve vztahu k Teigeho spolku dosti skeptický. I Wolkerovým přáním v probíhajících jednáních zároveň bylo uchovat si co nejvolnější ruce pro vlastní tvorbu svou i Píšovu: „*Chtěl bych mít volné ruce. A Ty je zvlášť musíš mít,*“¹⁹⁰⁸ zdůrazňuje přitom svému příteli. Na druhou stranu i pro Wolkeru znamenala výrazný impuls pro vstup snaha netříštit komunisticky orientované umělce.

¹⁹⁰⁵ S despektem se o obou svých vrstevnících Wolker nevyjadřuje naposled (viz jeho dopisy Píšovi z druhé poloviny roku 1922, kdy se Wolkerův poměr k Teigemu znovu vyhrcoje). Wolkerovy výhrady k Teigovi se Píša během jednání o vstupu do Devětsilu prakticky obratem snažil v odpovědi utlumit.

¹⁹⁰⁶ J. Wolker A. M. Píšovi, 14. prosince 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 487–488.

¹⁹⁰⁷ Tamtéž, s. 488.

¹⁹⁰⁸ Tamtéž.

Ze strany Wolkerovy a Píšovy padlo předběžné rozhodnutí o vstupu do Devětsilu ještě před koncem roku, alespoň 17. prosince 1921 píše Teige další obsáhlý list Černíkovi, kde ho o celé věci informuje: „*Nelekej se, už je tu, co jsem předvídal. Píša a Wolker, kteří se vzdávají Kalisty i své minulosti, chtějí vstoupit do Devětsilu; nabídli mi to. Prý cíl nás všech je týž, proletářské umění, cesty paralelní anebo dokonce společné. [...] Vítám pro svou osobu toto sblížení a spolupráci – nemůže, myslím, však se jednat ihned o sblížení absolutní. Píša je ochoten pracovat v našem smyslu a byl by pilný a platný pracovník. Wolkr rovněž kašle na své idylky a smířil se se Seifertovou kritikou své knížky. Bude nutno o nějaké formě spolupráce, než se poznáme a než oni budou ve svém nazírání pevnější, jednat.*“¹⁹⁰⁹

Zároveň se Teige snaží otupit hroty napjatých vztahů mezi Píšou a Černíkem, evidentně poznamenaných především Píšovou blízkostí ke Kalistovi, neboť lze téměř s jistotou vyloučit, že by se Píša s Černíkem před podzimem 1921 někdy setkali osobně: „*Je ovšem samozřejmá podmínka, že mezi námi by nemohly trvat osobní spory a nedorozumění. Píša akceptuje i to, že ve sborníku bude polemika s jeho článkem, s níž souhlasí.*“¹⁹¹⁰ Omlouvá svoje omyly, jež přiznává, tím, že žil mimo Prahu, neinformován o pravém stavu věci. [...] *Myslím, že bylo by to pro nás určité posílení, ale nutno jednat s rozvahou. Zásadně jsem spíše pro než proti.*“¹⁹¹¹

Teige se zároveň v této době korespondenčně ozývá Píšovi a ten nejdůležitější pasáže ihned přeposílal Wolkerovi s tím, že bez jeho souhlasu nebude v celé věci postupovat samostatně. I v tomto dopise se Teige stavěl k možné fúzi dosti kladně a vytkl zároveň společný zájem a cíl – „*nové umění proletářské*“: „*Neboť skutečně nás nic podstatného nedělí. Máme týž cíl, nové umění proletářské, a co jsme – i my v Devětsilu, i Ty – vyslovili názorového a teoretického, se téměř doslova kryje. Naše rozpory jsou nepatrné a jsou to vlastně asi pouhá nedorozumění. Tož proč by nebylo možno se sjednotit.*“¹⁹¹²

Komplikovanější však zůstává Teigeho názor na vztah členů Devětsilu k *Hostu* a Literární skupině. Zatímco k publikování v *Hostu* se stavěl vcelku příznivě, souběžně členství v obou spolcích odmítal. Skupinu přitom označil za „*kompromisní kompakát*“: „*Nezáleží na tom, píšete-li do Hosta, neboť Devětsil pokud nemá vlastního orgánu, nemohl by nikomu brániti pracovati v listě, kde se může vydatně uplatniti, tím více ne v listě, který je vedle Června nám jistě nejbližší a mladé tvorbě široce přístupný. Nemůžeme však uznati to, že byste*

¹⁹⁰⁹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 17. prosince 1921, s. [2].

¹⁹¹⁰ Jednalo-li se tu o již zmiňovanou polemiku Černíkovu s Píšovým článkem „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“ v *Rovnosti*, nebo byl někým ze stávajícího Devětsilu připravován jiný text, nevíme.

¹⁹¹¹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 17. prosince 1921, s. [3].

¹⁹¹² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec prosince 1921], s. [3]; inv. č. VI/765.

byli pak i nadále členy Lit. skupiny, již pokládáme za kompaktní kompromisní – zkrátka nesmějí padat na váhu vedlejší, neprogramové maličkosti.“¹⁹¹³ Zřejmě právě tento Teigův názor znamenal jeden z klíčových impulsů pro to, aby A. M. Píša v závěru ledna využil situace a Literární skupinu opustil.

Pokud jde o názorové věci, požadoval Teige do budoucna naprostou vzájemnou shodu. Zajímavá přitom je jeho zmínka o tom, že Devětsil posud údajně neměl možnost vystoupit s jednoznačně formulovaným programem – ten by prý měl být v úplnosti manifestován teprve v chystaném spolkovém sborníku: „Za to ovšem je třeba, aby názorově byl do všech důsledků úplný a naprostý souhlas; to je přirozeně věc zásadní. Nebylo nám posud možno tak zv. ‚program‘ svůj precisovati docela jasně a definitivně: to právě bude úkolem sborníku; bylo by tedy radno, abychom si o tom, dříve než se o vstupu do Devětsilu kladně či záporně rozhodnete, podrobně podiškutýrovali.“¹⁹¹⁴

Teige se zároveň v dopise Píšovi znovu zřetelně postavil za A. Černíka: „A ještě jedna věc dost bolavá: případ Černíkův. Černík, myslím, není člověk bez talentu, což by samo znamenalo málo, ale není bez inteligence a pílě, což znamená více. Černíkova práce dává nám do budoucnosti všechny záruky, že z toho kluka bude velmi platný člen generace jako umělec i jako kritik. A není-li nás mnoho, nutno mobilisovat všechny síly a Černík je síla platná.“¹⁹¹⁵

Píša však s tímto postojem rozhodně nebyl ztotožněn a rozhodně přes Teigeho naléhání nechtěl na svém mínění o Černíkovi nic měnit. Zpětně se tak zdá, že největším a možná nakonec jediným kamenem úrazu v celé otázce přístupu se paradoxně staly nikoli rozpory programové, ale právě osoba Černíkova. Píša svůj kritický náhled na „brněnského emisara Devětsilu“ formuloval v dopise Wolkerovi následovně: „Ovšem zbývá zde Tobě i mně v žaludku ten artušovský Černík. Považuji Kalistu za stejného umělce jako Černíka, ba snad i za většího. Jako kritik je mi Černík někdy téměř nemožný. [...] Oni nemohou obětovati Černíka a my musíme hodit přes palubu Kalistu? [...] Nesmí např. Tebe a mne nutit, abychom byli nuceni k nějakému předstírání přátelského poměru k Černíkovi nebo k pochvalám o jeho tvorbě. Potřebujeme vzduch. Musíme ho mít. Všude i v Devětsilu.“¹⁹¹⁶ Celkově se však Píša stavěl ke vstupu do Devětsilu i přes své výše zmíněné výhrady k Černíkově osobě dosti vstřícně.

¹⁹¹³ Tamtéž.

¹⁹¹⁴ Tamtéž.

¹⁹¹⁵ Tamtéž.

¹⁹¹⁶ Tamtéž, s. [4].

Pro nás pak konečně je důležité i to, že v daném dopise máme zachyceno složení Devětsilu ze závěru roku 1921. Oproti situaci z jara jeho členstvo poněkud prořídlo. Píša k tomu Wolkerovi poznamenává: „Členy Devětsilu jsou: Teige – Vančura – Seifert – Černík – Hořejší a Štulc. Suk, Vaněk a Hoffmeister jsou pryč. Domnívám se, že bychom se mohli sejít s Devětsilem – shodneme-li se na programové základně. [...] Bude-li se klepařit – to záleží přece také na nás. Předem bychom se dohodli také o tom, aby organizační rámec nás příliš netěsnil. I ohledně Lit. skupiny snad bychom je přinutili k ústupku. Přitom bychom si také vymínili, že nemůžeme být vyloučeni; že můžeme jen vystoupit. Vyloučení, že můžeme být leda tehdy, kdybychom se dopustili mravně nečestných věcí.“¹⁹¹⁷

Obě strany ještě chtěly vzniklou situaci probrat po novém roce osobně jak uvnitř (tj. Wolker spolu s Píšou a společně pak stávající členové Devětsilu), tak vzájemně mezi sebou. Z rozboru dochované korespondence však, myslím si, evidentně vyplývá, že zájem na budoucí spolupráci byl oboustranný, byť stále poněkud opatrný, a že v daný moment v programové či ideové oblasti neexistovaly mezi Devětsilem a Píšou s Wolkerem jako umělci aktivně se hlásícími ke komunismu žádné zásadní rozpory. Otázky osobních sympatií a antipatií tak byly prozatím pragmaticky odsunuty do pozadí. Leden a únor však přinesou výrazné osobní sblížení Píši a zejména Wolkera na straně jedné a Seiferta, kterému bude dedikována „Balada o snu“, a Teiga, k němuž se Wolker záhy přestěhuje, na straně druhé. V březnu vystoupí Wolker s manifestem proletářského umění a jeho prostřednictvím Devětsil zároveň získá publikační prostor v *Hostu*. Mohlo by se tak zdát, že jednání byla v průběhu zimy dovedena ke zdárnému konci a že se vzájemná spolupráce začala utěšeně rozvíjet

Pozice J. Wolkera a A. M. Píši v Devětsilu na jaře 1922

Ač Devětsil jako spolek fungoval již bezmála rok a půl, výrazněji proniknout do povědomí širší kulturní veřejnosti se mu zřejmě podařilo právě až v dubnu 1922. Wolkerova programová přednáška „Proletářské umění“ totiž neplánovaně odstartovala řadu událostí, které nakonec vedly k takřka kompletní revizi jejího obsahu, alespoň pokud měla být chápána jako oficiální program Devětsilu.

Výchozí situace v polovině března 1922 se přitom zdála být poměrně jednoznačná. Wolker přednesl na večeru *Varu* svou programovou přednášku, sestavenou za přispění obou

¹⁹¹⁷ Tamtéž.

špiček tehdejšího Devětsilu, tj. Karla Teigeho a Jaroslava Seiferta, a jí měl být v zásadě uzavřen poměrně dlouhý proces vstupu Wolker a Píši do Devětsilu. Paralelně byla ujednána spoluúčast Wolker a Píši jako nových členů spolku na chystaném sborníku, v jehož rámci mělo být dle původní dohody publikováno i prohlášení, jímž chtěli Píša s Wolkerem veřejně osvětlit svou motivaci ke vstupu do Devětsilu. Několik dní po Wolkerově přednášce bylo dokonce vydání sborníku Devětsilu dojednáno s komunistickým knihkupectvím a nakladatelstvím Rudolfa Rejmana, v němž jako redaktor působil Jaroslav Seifert.¹⁹¹⁸ V návaznosti na to bylo Devětsilu vyhrazeno k propagaci 15.¹⁹¹⁹ číslo *Proletkultu*, čímž se částečně zakryly též dosavadní příkopy mezi oběma komunistickými organizacemi. K. Teige proto zároveň nabídl Wolkerovi s Píšou, aby své oznámení o přistoupení publikovali již zde,¹⁹²⁰ což se nakonec opravdu stalo.

Dle dochované korespondence se však zdá, že toto prohlášení na konci března stále ještě poněkud překvapivě nebylo v textové podobě hotovo a jeho textace neměla zdaleka být jen formální záležitostí. Wolker totiž v reakci na Teigovu nabídku píše na jih Píšovi stále s určitou nedůvěrou vůči druhé straně: „*Zajisté ho budeš stylizovat Ty s Teigem, prosím však, abyste mi ho poslali dřív, než se dá do tisku. Jako právník Ti radím: „Dbej, abychom nevzali úhony v prospěchu hmotném ni mravním.*“¹⁹²¹ První koncept textu prohlášení tak připravil A. M. Píša ve Volyni až začátkem dubna, tj. bezmála 4 měsíce (!) poté, co se úvahy o něm objevily poprvé. Devětsil však Píšův návrh textu na své následné schůzi nepřijal.¹⁹²² Píšova verze prohlášení totiž obsahovala několik zmínek o výhradách Píši a Wolker a vstupu obou v něm Píša vysvětloval spíše vnějšími okolnostmi, když uváděl, že oba podepsaní „*považují však za svou povinnost v přítomné době, která naléhavě volá po soustředění všech revolučních sil proti nastupující frontě reakce politické a kulturní,*“¹⁹²³ pracovat v rámci jednoho sdružení. Teige a spol. však odmítli takovýto text v chystaném čísle *Proletkultu* otisknout a přišli s návrhem vlastním, z něžž pragmaticky vymizely prakticky všechny zmínky

¹⁹¹⁸ K. Teige J. Wolkerovi, [23. března 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolker a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 507.

¹⁹¹⁹ Nakonec jako speciální devětsilské vyšlo až číslo 17.

¹⁹²⁰ K. Teige J. Wolkerovi, [23. března 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolker a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 507.

¹⁹²¹ J. Wolker A. M. Píšovi, 30. března 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 492.

¹⁹²² K. Teige J. Wolkerovi, [9. dubna 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolker a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 510.

¹⁹²³ K. Teige J. Wolkerovi, [9. dubna 1922, příloha Prohlášení A. M. Píši a J. Wolker ke vstupu do Devětsilu; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolker a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 512.

o výhradách Wolker a Píši k Devětsilu a naopak byly posíleny momenty obě strany spojující. Text prohlášení Teige pravděpodobně zevrubně korespondenčně diskutoval s Píšou a Wolkerovi jej zaslal 9. dubna. „*Je lépe zdůrazňovati společnou věc než osobní odlišný úsudek. Mimo to i některé jiné pasáže Píšova projevu jsou stylizovány dosti nešťastně a dělají dojem, že nejsou nesený dosti solidárním duchem,*“¹⁹²⁴ psal o tom K. Teige Wolkerovi. S drobnými, víceméně jen kosmetickými úpravami, pak Teigeho text nakonec opravdu počátkem května v *Proletkultu* vyšel, přičemž vznik prohlášení byl antedatován na březen 1922.¹⁹²⁵

Wolker ani Píša se však – částečně z objektivních důvodů – do spolkové práce nezapojili tak intenzivně, jak si snad zbytek Devětsilu představoval. Wolker totiž v polovině března, tj. záhy poté, co jménem Devětsilu vystoupil s přednáškou o proletářském umění na večírku Varu, odjíždí domů a opět mizí na delší čas z Prahy. Z původních členů Devětsilu odsud udržuje kontakt jen s Teigem, jinak se věnuje především studiu, na jiném místě zmiňovaným polemikám okolo své přednášky „Proletářské umění“¹⁹²⁶ a především pak přípravám na ozdravnou cestu do Dalmácie, kam společně s Konstantinem Bieblem odjíždí počátkem května.

Záhadnější jsou osudy A. M. Píši v brzkém jaru 1922. I on byl na přelomu března a dubna několik týdnů mimo Prahu. Ve svém dopise z počátku dubna se Wolkerovi zmiňuje především o textu prohlášení o jejich vstupu do Devětsilu, jež mu Teige opřipomínkoval, jinak se spolkovým věcem vůbec nevěnuje. Svůj list dokonce zakončuje slovy, která by naznačovala jeho určitou distanci ke zbytku Devětsilu: „*Tak se měj zatím Wolkře dobře a brzo, brzo si na mě vzpomeň. Neboť jsi dnes jediný z mladých, k němuž lnu srdcem a jemuž důvěřuji.*“¹⁹²⁷ Snad toto Píšovo dočasné odmlčení souviselo kromě velikonočních svátků i s vojenskými povinnostmi: dle Götzovy zmínky byl Píša v tuto dobu odveden.¹⁹²⁸

Do Prahy se Píša znovu vrátil zřejmě až 20. dubna,¹⁹²⁹ v době, kdy už byl Wolker pro svůj manifest proletářského umění popoháněn v denním tisku. Píša byl toho názoru, že by se Devětsil měl v této situaci za Wolkeru důrazně postavit, avšak K. Teige údajně s takovýmto

¹⁹²⁴ Tamtéž, s. 510–511.

¹⁹²⁵ Wolkerova reakce na text prohlášení není z dochované korespondence známa a není ani jasné, kdy jej Teigovi poslal. Od Píši totiž dostal odsouhlasený text někdy po 12. dubnu, v dopise Teigovi z 20. dubna, ani později někde jinde se o prohlášení už nezmiňuje.

¹⁹²⁶ K polemikám o proletářské umění srovnej zde s. 425–428.

¹⁹²⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek dubna 1922], s. [4]; inv. č. VI/751.

¹⁹²⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [duben 1922; Můj dobrý, drahý příteli], s. [1].

¹⁹²⁹ V dopise Wolkerovi z 21. dubna 1921 píše Teige o tom, že Píša „*včera přijel do Prahy*“ (srov. K. Teige J. Wolkerovi, [21. dubna 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 513.).

krokem poměrně váhal. Wolkerovi předestřel Píša celou věc následovně: „*Byl jsem toho mínění, že je povinností Devětsilu, aby vzal Tvou věc za svou, ježto de facto ve Varu tlumočil jsi názory Devětsilu. Teige se však k tomu zpočátku dosti neměl: říkal, že odpovídati je zbytečno atd., až teprve když obdržel od Tebe poslední dopis, přiklonil se k názoru mému. [...]* Když však nyní Teige se rozkýval, sděláme odpověď společně a bude otištěna v Proletkultu jako oficiální projev Devětsilu, reagující na útoky, jež poslední dobou s několika stran byly na Tebe podniknuty.“¹⁹³⁰

Teige však pro nedostatek času – připravoval v této době intenzivně devětsilský sborník a přednáškový cyklus – chtěl autorství odpovědi přenechat výhradně Píšovi, který ji měl podepsat jménem celého spolku: „*Bude-li čas, řeknu mu, aby polemiku pro Proletkult nepsal jen za sebe, aby ji nepodepisoval, aby byl pod ní podepsán Devětsil. Bůhví totiž, kdy my se Seifertem bysme se k tomu dostali, tak málo času máme. Je opravdu velká škoda, že se o těchto všech věcech nemůžeme včas vespolek dohodnout.*“¹⁹³¹ Píša však na Wolkerovu obhajobu vystoupil nikoli jménem spolku, ale sám za sebe coby respondent zmiňované ankety *Mostu* – i v jeho případě byl tento text nakonec v časopise otištěn proti jeho vůli.¹⁹³²

Vztahy mezi Píšou a původními členy Devětsilu, zdá se, už po jeho návratu do Prahy z velikonočních prázdnin nebyly ideální – snad pro Píšovu původní formulaci jeho a Wolkerova prohlášení ke vstupu do Devětsilu, snad i pro rozepře osobní, jejichž původ nám není znám. Jedinou indicii v tomto ohledu nalzáme v Teigově dopise Wolkerovi z počátku května, v němž si Teige stěžuje na Píšovu malou aktivitu v rámci spolku: „*Až budeš psát Píšovi, tak ho v zájmu věci napomeň, musíme si stěžovati, že zatím, co máme všichni plné ruce práce, není ho nikde ani vidět, říká, že studuje, a pro nás neudělá nic. Pro sborník od něho nemáme posud ani řádky.*“¹⁹³³

Ze zpětného ohlednutí můžeme uvažovat i o určité proměně Píšova osobnostního profilu – Píša se totiž po příchodu do Prahy stal mnohem více ješitnější a hašteřivější, než tomu bylo dříve v jeho písecké samotě, což může dokreslit jeho nelichotivá zmínka o J. O. Novotném v jednom z dubnových dopisů Wolkerovi. Takto otevřený odsudek bychom dříve např. ve zdvořilých a uctivých dopisech Píši Kalistovi nenašli: „*Četl jsi, co napsal ten blbec J. O. Novotný v poslední Cestě. Ty, Wolkře, Ty, který mě tak dobře znáš, Ty můžeš říci, zda jsem*

¹⁹³⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [24. dubna 1922], s. [1]; inv. č. VI/758a.

¹⁹³¹ K. Teige J. Wolkerovi, [21. dubna 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 513.

¹⁹³² PÍŠA, A. M.: [Odpověď na anketu časopisu *Most*]. *Most* 1, 1921/1922, č. 8/9, duben, s. 110–111.

¹⁹³³ K. Teige J. Wolkerovi, [po 3. květnu 1922]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 517.

zatížen velikáštvím. [...] Nejlépe by bylo dát mu pár pohlavků. Škoda, že tato metoda se dosud v polemikách literárních neujala.“¹⁹³⁴

Zdá se, že určité napětí, jehož důvody neznáme, rostlo po velikonocích 1922 zejména mezi původními architekty dohody obou stran, tj. mezi Píšou a Jaroslavem Seifertem, jehož nejnovější tvůrčí vývoj právě Píša sledoval s určitým despektem: „Seifert prý dělá nyní nějaké primitivní, naivní verše, prý něco podobného jako Muzikovy obrazy. Nechci mu do toho mluvit, ale nemohu se s tím smířiti. Jeho cesta zdá se mi scestím.“¹⁹³⁵ O prázdninách se pak jeho odmítavý postoj k Seifertovi stane již velmi zřetelným. Podobně nepříznivě následně ovlivnil Píšův poměr ke zbytku Devětsilu i jeho nový člen V. Nezval, což už ale trochu předbíháme.

Devětsil na jaře 1922: Jarní přednáškový cyklus, zvláštní číslo *Proletkultu* a přistoupení V. Nezvala

Ale zpět k situaci uvnitř „starého“ Devětsilu, neboť přistoupení Wolkera s Píšou tvořilo jen jedno z témat v jeho činnosti v prvních měsících roku 1922. Devětsil se především na přelomu let 1921 a 1922 dále personálně rozrostl. Vedle Píši a Wolkera mezi jeho členy v březnu a dubnu 1922 nově narážíme na Jindřich Honzla a Karla Schulze,¹⁹³⁶ plnoprávným členem se snad stal i J. Čecháček. V jarním přednáškovém cyklu Devětsilu pak vystoupili i Johannes Urzidil a Jaroslav Jíra, hlavní spojka Devětsilu s Paříží a zprostředkovatel letní Teigeho cesty do města nad Seinou. Bližší okolnosti přístupu těchto jednotlivců se však již poněkud vymykají předmětu této práce, každopádně jen poznamenejme, že devětsilské číslo *Proletkultu* z 3. května 1922 uvádí mezi „činnými členy“ spolku (abecedně) Jar. Čecháčka, A. Černíka, J. Honzla, J. Hořejšího, J. Jíru, J. Löwenbacha, A. M. Píšu, J. Seiferta, K. Schulze, J. B. Svrčka, V. Štulce, K. Teiga, V. Vančuru a J. Wolkera¹⁹³⁷ – během úvodních měsíců roku 1922 se tak Devětsil rozrostl bezmála na trojnásobek, přičemž z jeho členů trvale v Praze

¹⁹³⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek dubna 1922], s. [2]; inv. č. VI/751.

¹⁹³⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [24. dubna 1922], s. [2]; inv. č. VI/758a.

¹⁹³⁶ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [březen 1922]. Na nedatovaném korespondenčním lístku s nečitelným razítkem, psaném na devětsilské schůzi v zimě 1922, je mezi podepsanými též K. Schulz (jeho podpis je od ostatních oddělen a před ním je napsána poznámka „nelze podepsat“). Z kontextu není jasné, zda byl nepřítomen fyzicky, duchem či ještě nebyl kooptován mezi činné členy spolku.

¹⁹³⁷ Činnými členy U. S. Devětsilu. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 17, 3. 5., s. 271.

nepobýval kromě J. Wolкера a A. M. Piši snad jen J. Jíra a A. Černík s J. B. Svrčkem. I tuto skutečnost je třeba držet v patrnosti, uvažujeme-li o pozici dvojice Wolker–Piša uvnitř spolku i o síle Kalistovy pozice v Praze.

Velké množství energie v zimě a jarních měsících spotřebovala příprava devětsilského sborníku, jehož koncept a podoba se již od podzimu předešlého roku neustále měnily. Koncem března však po dohodě s nakladatelem Rejmanem začínala jeho realizace konečně získávat hmatatelnější obrysy a zejména v Teigeho a Seifertově korespondenci můžeme sledovat jeho postupnou genezi a proměny složení jednotlivých příspěvků. Vedle přípravy sborníku Devětsil podobně jako na jaře loňského roku přichystal cyklus přednášek o problematice moderního umění a společnosti.¹⁹³⁸ I tento cyklus byl několikrát odložen: první z přednášek byly původně plánovány už na březen – ještě počátkem měsíce dostává Černík pokyn do Brna, že jeho přednáška se bude konat „neměnitelně“ 21. března.¹⁹³⁹ Posléze však byl celý cyklus znovu o měsíc odložen. Na jeho úvod ale zazněla 21. dubna jen výše zmiňovaná Seifertova (a Teigova) programová přednáška, vycházející z „Nového umění proletářského“, později otištěného v *Revolučním sborníku*. Teige o ní spokojeně psal

¹⁹³⁸ Dle propagačního letáku na něm postupně vystoupili následující přednášející:

Jaroslav Seifert: „Nové umění proletářské“ – 21. 4. / jako „O novém umění proletářském“ pak 3. 5.

Artuš Černík: „Ruská výtvarná práce“ – 25. 4. / jako „Ruské umění“ pak 10. 5.

Vladimír Štulc: „Exotism“ – 28. 4. / 5. 5.

Karel Teige: „Umění přítomnosti“ – 2. 5. / 12. 5.

Jindřich Honzl: „O proletářském divadle“ – 5. 5. / 17. 5.

Jaroslav Čecháček: „Intelektuálové a válka“ – 9. 5. / 19. 5.

Johannes Urzidil: „Moderne deutsche Literatur“ – 12. 5. / 24. 5.

Jaroslav Jíra: „Dnešní umění francouzské“ – (zatím bez data) / nakonec zřejmě nahrazena přednáškou J. Löwenbacha „O novou hudbu“ (26. 5.)

[Před lomítkem uvádíme původně plánované datum, za ním datum skutečné; pro původní data srov. Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 510; za lomítkem pak případný pozměněný název a data, ve kterých přednášky nakonec po jejich přesunutí z Umělecké besedy skutečně proběhly (srov. Přednáškový cyklus U. S. Devětsilu. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 17, 3. 5., s. 271.)]

Podtrhněme jen, že se na program cyklu nedostal s žádným příspěvkem ani J. Wolker, ani A. M. Piša. Podle původního plánu se však konala pouze přednáška Seifertova, pak Umělecká beseda konání této přednáškové řady odřekla, což Závodského edice nereflektuje a omylem uvádí i další data dle původního propagačního letáku.

Zahajovací Seifertova přednáška se tedy konala dvakrát – 21. dubna a 3. května (srov. Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 518). Závodského edice navíc právě data konání Seifertovy přednášky znejasňuje, když Teigovu pohlednici s poštovním razítkem z 22. dubna 1922, byť hůře čitelným, datuje již 2. dubnem a v poznámce k tomuto lístku tvrdí, že se Seifertova přednáška, kterou Teige na svém lístku zmiňuje, „určitě konala v posledním týdnu března r. 1922“. Dle kontextu je však evidentní, že list musel být odeslán jak v skutečném datu Seifertovy přednášky (21. dubna), tak po Pišově příjezdu do Prahy z velikonočních prázdnin (zřejmě 20. dubna), logicky navíc zapadá mezi listy č. 7 a 8 ze Závodského edice.

¹⁹³⁹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [březen 1922].

Wolkerovi: „*Seifertova přednáška dopadla skvěle, bylo natřískáno.*“¹⁹⁴⁰ Po proslovení této přednášky ale došlo k dalšímu posunu: Umělecká beseda jako spolupracující organizace, v jejíchž prostorách se měly přednášky konat, Devětsil po úvodní Seifertově přednášce ze svých prostor vypověděla.

Počátkem května proto Teige Wolkerovi oznamuje: „*Cyklus přednášek musili jsme přeložit do Student. domova z Umělecké besedy, odkud nás velmi sprostě vypověděli.*“¹⁹⁴¹ Nakonec tedy celá přednášková série proběhla během května 1922 v přednáškové síni Studentského domova na Albertově. Jen úvodní Seifertovu přednášku, která se nakonec konala na Albertově na úvod celého cyklu ještě jednou, prý navštívilo napoprvé 200, napodruhé 300 posluchačů.¹⁹⁴² Celý cyklus proto i přes určitý finanční prodělek proběhl poměrně úspěšně. Teige tak mohl s určitým zadostiučiněním koncem května Černíkovi psát o „*velkém morálním úspěchu*“ a na adresu původního spolupořadatele poznamenat: „*Umělecká Beseda je na prdeli před námi a zkroušeně se omlouvá.*“¹⁹⁴³

Teigeho přednáška z tohoto cyklu s názvem „*Umění přítomnosti*“¹⁹⁴⁴, proslovená 12. května 1922, výrazným způsobem ovlivnila budoucí směřování Devětsilu. Nevíme, nakolik je totožná s později uveřejněnou statí „*Umění dnes a zítra*“ z *Revolučního sborníku Devětsil*, avšak je zřetelné, že se v ní hlásil o slovo poněkud odlišný náhled na umění, než jaký načrtl o měsíc a půl dříve Jiří Wolker. Pro další vývoj spolku bylo zásadní, že se nejspíše právě této přednášky zúčastnil Vítězslav Nezval, o kterém se shodou okolností Teige nedlouho předtím v dopise Wolkerovi s určitou mírou despektu zmínil, že „*takovým Nezvalům např.*“ chystaná anketa *Mostu* „*dovede jistě pomásti hlavy*“.¹⁹⁴⁵

Nezvala údajně dle jeho vzpomínek Teigeho přednáška oslovila natolik, že se rozhodl vstoupit do Devětsilu: „*Nevím již, kdo mě na tento večer přivedl, snad Zdeněk Kalista, ale jistě někdo, komu záleželo na tom, aby na večeru bylo víc nepřátel než přátel Devětsilu, a kdo*

¹⁹⁴⁰ K. Teige J. Wolkerovi, [22. dubna 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 509 [pohlednice v edici omylem datována 2. dubnem].

¹⁹⁴¹ K. Teige J. Wolkerovi, [po 3. květnu 1922]; citováno dle téhož, s. 516.

¹⁹⁴² Tamtéž.

¹⁹⁴³ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [31. května 1922; č. 44], s. [1].

¹⁹⁴⁴ V edičním komentáři k Nezvalovým vzpomínkám je nejspíše chybně uvedeno jak datum přednášky (datována již na 21. 4.), tak je příslušná přednáška zřejmě omylem ztotožňována se Seifertovou „*Nové umění proletářské*“, na níž se Teige podílel jako (spolu)autor textu, nikoli jako přednášející. Teige na Albertově osobně přednášel nejspíše až 12. května 1922 právě na téma „*Umění dnes a zítra*“. Vzhledem k dalším časovým souvislostem se domnívám, že se Nezval k Devětsilu přiklonil právě až po této přednášce Teigově, nikoli po přednášce Seifertově (srov. NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 296.).

¹⁹⁴⁵ K. Teige J. Wolkerovi, [21. dubna 1922; datováno dle poštovního razítka]; citováno dle Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 514.

*mě už předem zpracovával, aby mě zaujal proti, vím jen, že byl pěkný podvečer a cesta na Albertov se mi zdála být poetická. [...] Místo škemravého nářku nad utrpením chudých zaskvěl se před mýma očima krásný a vyrovnaný nositel třídy, který se uprostřed světa ještě nerozloučil s krásou dětských představ, uprostřed barevného světa lidových zábav. Vždyť také já jsem miloval lidovou exotiku cirkusů a lunaparků. [...] V Teigově přednášce též padlo slovo o fantazii a já, který jsem přišel na večer Devětsilu se zaujetím proti, odcházel jsem jako nadšený přítel programu, který tu byl vyhlášen. [...] Hned nazítří po večeru vyhledal jsem v kavárně Tůmovce Karla Teigeho.*¹⁹⁴⁶

Nezvalovo tvrzení můžeme přijmout jako určitou básnickou licenci, neboť z korespondence F. Götz J. Wolkerovi víme, že ještě na počátku června Nezval údajně kritizoval Devětsil. „*Ještě při návštěvě v Praze ostře mluvil proti Teigemu, Seifertovi i Tobě a Píšovi,*“ poznamenal Wolkerovi ve svém dopise v souvislosti se svou návštěvou Prahy F. Götz.¹⁹⁴⁷ Zůstává tak otázkou, kdy Nezval k Devětsilu vlastně přistoupil. I když připustíme určitou nestálost Nezvalovy povahy, a to, že před osobami Devětsilu ne příliš nakloněnými Nezval nemusel o změně svého poměru k Teigeho spolku mluvit pravdu, znesnadňuje nám tento Götzův list přesnější časové zařazení Nezvalova přestupu. Při jeho stanovení se tak musíme spokojit s poněkud neurčitým rozmezím přelom května a června 1922 – nejspíše se tak ale stalo po zmiňované Teigeho přednášce z 12. května a určitě ještě před Teigeho odjezdem do Paříže v druhé polovině června 1922.

Nezvalovo sblížení s Teigem a posléze i Seifertem a dalšími členy Devětsilu značně zesílilo poté, co se Teige seznámil s novou Nezvalovou básní – „*Podivuhodným kouzelníkem*“. Nezvalovi pak následně bylo nabídnuto její uveřejnění v devětsilském *Revolučním sborníku* a nastartovala tím dlouholetá spolupráce dua Teige–Nezval, která potrvá až do roku 1938.¹⁹⁴⁸ Vedení Literární skupiny se o Nezvalově vstupu do Devětsilu dozvědělo někdy počátkem července od Wolkeru. Götz se o tom zmiňuje v dopise z poloviny měsíce Blatnému – a nutno poznamenat, že odchodu Nezvalova přitom želel o poznání méně než Píšova: „*Nezval vstoupil do Devětsilu. Přemluvili ho. Ti lidé nám urvou kde koho. Nezval najednou objevil, že je zuřivý komunista, ačkoliv ještě včera se bil za anarchism. Tento neurastenický slaboch se musí pořád něčím opíjeti: dnes Bakuninem, zítra Leninem. Dnes Tolstým, zítra Trockým. Žítí komunismus nedovede. Jemu je to jen ostrý alkohol. Ale nechť.*

¹⁹⁴⁶ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 99–100.

¹⁹⁴⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [6]; inv. č. VI/613.

¹⁹⁴⁸ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 102.

*Budeme i bez něho – ale musíme přec jen pomýšleti na to, abychom se nějak upevnili...*¹⁹⁴⁹
Snad i Nezvalův přestup tak posloužil jako další argument pro Götzovo rozhodnutí zaštitit snahy Literární skupiny společným manifestem.

Teige se zároveň začíná připravovat na svou cestu do Paříže, kde mu mohl řadu kontaktů zprostředkovat novopečený člen Devětsilu J. Jíra. Poprvé na tento plán narážíme v jeho dopise A. Černíkovi z poloviny dubna 1922, v němž odjezd plánuje již na 15. května.¹⁹⁵⁰ Nakonec Teige do Francie odjel až začátkem léta, konkrétně v Paříži pobýval od 18. června do 12. července.¹⁹⁵¹ Mimochodem, v létě 1922 s matkou odjíždí do Paříže i Adolf Hoffmeister, dočasně stojící mimo Devětsil, a i on tam podobně jako Teige navštěvuje O. Zadkina či I. Golla.¹⁹⁵² Během několika letních týdnů získal Teige v Paříži nespočet nových impulsů a podnětů, které jej přinutily stávající program Devětsilu zásadně revidovat. Odklon od ortodoxní, přísně stranické a marxistické linie proletářského umění, jak ji reprezentoval Jiří Wolker, bude patrný již v nejmladší vrstvě příspěvků pro *Revoluční sborník*, a postupem času se bude Teigeho teoretické uvažování pod impulsy z jeho pařížského pobytu stále zřetelněji přiklánět směrem k poetismu. Na jaře 1922 však tyto tendence zůstávaly nezúčastněným pozorovatelům ještě stále poněkud skryté, byť se nám Teigeho cesta od jeho raných teoretických úvah až k poetismu může touto optikou zdát přímější a méně komplikovaná, než jak bylo snad dosud obvykle traktováno.

Když tak počátkem května vychází zvláštní devětsilské číslo *Proletkultu*, v němž Píša a Wolker otiskují své prohlášení ke vstupu do Devětsilu, situace uvnitř spolku je oproti polovině března, kdy Wolker opouštěl Prahu, značně proměněná. Záslouhou Wolkerovy přednášky a následné ankety *Mostu* se sice Devětsilu podařilo proniknout na stránky kulturních rubrik dobového tisku, v otázkách umělecké praxe se však zřetelně začínají uvnitř Devětsilu vydělovat, resp. spíše se na jeho půdě vůbec nikdy zcela nepodaří sjednotit, dva proudy či dva základně odlišné pohledy na pojem proletářského umění – „ortodoxní“, jehož zastánci jsou především J. Wolker a A. M. Píša, pro něž je umění v duchu stranických tezí především prvkem ideologického boje proletářské třídy, a „synkretický“, reprezentovaný především K. Teigem a V. Nezvaem, který vedle jednoznačné politické noty klade důraz na využívání podnětů pokleslých uměleckých forem a lidových zábav (film, cirkus, pouliční

¹⁹⁴⁹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, 14. července 1922, s. [2–3]; bez inv. č.

¹⁹⁵⁰ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 12. dubna 1922, s. [2].

¹⁹⁵¹ EFFENBERGER, Vratislav: Nové umění. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 588.

¹⁹⁵² HOFFMEISTER, Adolf: Autorův kalendář. In: týž: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 11.

umění atp.). Ač se koncept Teigův a Wolkerův ve většině bodů shodují, právě důraz na lidovost a vlastní estetickou, nikoli primárně politickou funkci umělecké tvorby, který postupně nabude v jednotlivých konkrétních dílech členů spolku na významu, později postaví oba proudy uvnitř Devětsilu ostře proti sobě.

Zatímco Wolkerovo „ortodoxní“ proletářské umění z mladé literatury stabilizací politické situace mladé republiky, smrtí Wolkerovou a Hůlkovou a Píšovým dočasným stažením se z veřejného dění v roce 1922 a zejména 1923 prakticky zmizí, Teigeho „nové umění proletářské“ se obohatí o nové impulsy, zejména pokud jde s ohledem na motivickou stránku o zájem o exotiku a vzdálené kraje a co se týče formy, pak o vlivy francouzské postapollinairovské poezie, a postupně se transformuje v poetismus. Tyto základní dělicí momenty však již byly v myšlení hlavních protagonistů obou směrů přítomny zřejmě již od počátku užších společných kontaktů, vypluly však na povrch teprve v momentě, kdy měl být formulován jednotný spolkový program. Co se tak zpočátku snad mohlo zdát jen drobnou nuancí a nepodstatným detailem, přerostlo vývojem událostí v zásadní dělitko. S jistou mírou nadsázky tak lze konstatovat, že se Wolker a Píša ocitají mimo většinovou vývojovou linii Devětsilu již v momentě svého vstupu do spolku a že s ním vlastně nikdy zcela nesrostli. Wolker ale zatím odjíždí počátkem května s Bieblem na Bašku a tyto rozpory zatím zůstávají mimo jeho rozvahy.

Jiří Wolker

Po vydání své debutové sbírky *Host do domu* se Jiří Wolker rychle zařadil mezi určující postavy nastupující literární generace. Nejpozději od jara 1921 definitivně přestává být tím „druhým vzadu“, i pokud jde o jeho poměr k Z. Kalistovi. Vzájemná umělecká rivalita mezi oběma mladíky se objevuje nejpozději po uzavření jejich debutových sbírek na jaře 1921 a asi nejpregnantnějšího vyjádření se jí dostane v květnovém sporu o „Svatý Kopeček“. Vzájemné soupeření však poměrně záhy pronikne i do vztahů osobních, obzvláště poté, co se Kalista s Wolkerem v létě 1921 začnou rozcházet i světonázorově. Wolker svou pozici vedle nesporných úspěchů literárních může dále opřít i o A. M. Píšu, s nímž jej stále výrazněji spojuje společné politické přesvědčení a zájem o to, aby jejich komunistický světonázor došel co nejzřetelnějšího výrazu i v původní umělecké tvorbě.

Po letní prázdninové odluce se v plné nahotě rozdílily mezi osobním i uměleckým vývojem J. Wolkera a Z. Kalisty projeví na recitačním večeru v Prostějově v říjnu 1921 a na

podzim 1921 se jejich přátelství definitivně rozkládá. Wolker tehdy píše epigram „Napomenutí mladým básníkům na rok 1922“, zřetelně namířený právě proti Z. Kalistovi. Počátkem roku 1922 je tato roztržka jen dále podtržena Wolkerovým vstupem do Devětsilu a následným odstěhováním ke K. Teigovi. Wolkerovi se však podaří udržet se i nadále mezi členy Literární skupiny, a dokonce se posléze Wolker stává architektem prvního období spolupráce obou ústředních generačních spolků. Kalista reaguje na tyto Wolkerovy kroky dosti podrážděně, a byť byly motivovány především změnou či možná lépe výrazným zesílením Wolkerova komunistického přesvědčení, bere je především jako osobní zradu. Ačkoli se Kalista na jaře pokusí sporné body ve vzájemném vztahu s Wolkerem vyjasnit alespoň korespondenčně, smír mezi nimi bude jen formální a následný vývoj bude oba mladíky od sebe stále zřetelněji oddalovat. V následujících pasážích se proto zaměříme na určující momenty ve vývoji poměru J. Wolker a Z. Kalisty v průběhu roku 1921/1922.

Sbližování J. Wolker a A. M. Píšu

Zhruba od sporu o „Svatý Kopeček“ můžeme pozorovat pozvolné, ale stále výraznější sbližování J. Wolker a A. M. Píšu – právě v průběhu jara a zejména léta 1921 začíná mezi oběma vznikat silné přátelské pouto, které nakonec vyvrcholí jejich společným vstupem (ale i takřka souběžným vystoupením) z Devětsilu. Nijak však nelze říci, že by toto sbližování obou zbývajících členů trojlístku vznikalo jaksi proti Kalistovi – minimálně z Píšovy strany ne. Porovnáním vzájemné korespondence však lze myslím poměrně zřetelně doložit, že již od sporu o „Svatý Kopeček“ Wolker oproti Z. Kalistovi v rámci trojlístku jednoznačně preferoval A. M. Píšu, kterému píše o svých tvůrčích problémech a osobních otázkách mnohem častěji a důvěrněji než Kalistovi, který mu – přes stále velmi hojnou frekvenci vzájemné korespondence, která je bezesporu stále hojnější než ta Wolker a Píšu – v průběhu letních prázdnin slouží především jako vítaný – neboť v zásadě jediný – zdroj informací o aktuálním dění v pražském prostředí. Až do prosince 1921 však ve Wolkerových či Kalistových dopisech Píšovi či naopak nevidíme žádné negativní zmínky či poznámky na adresu třetího z členů trojlístku.

Sbližování Wolker a Píšu bylo zpočátku jednoznačně dáno jejich vzrůstající shodou ve světonázorových otázkách. Oba dva stále zřetelněji tíhnuli k aktivní, společensky angažované literární tvorbě, která by se stala prostředkem ideologického boje rostoucího komunistického hnutí. První náznaky posunu tímto směrem můžeme u Wolker spatřovat už

v jeho dopise Píšovi ze 17. května, v němž svého přítele zevrubně informuje o sporu o „Svatý Kopeček“ a jeho pozadí: „Začal jsem se obávat andělů, začal jsem snít o mužích. Andělé mohou mít krásná roucha a modré oči, mužové musejí mít oprýskané tváře a zmozolněné ruce. [...] Jsem teď zaměstnán tolik svým vnitřním přerováním nejen ve smyslu básnickém, ale i lidském, že nemohu napsat žádné dílo, které by mělo trvalejší hodnotu. [...] A u mne dnes každá minuta má jinou chuť, jinou bolest a nové poznání. Jsem ve velikém neklidu.“¹⁹⁵³

V následném dopise z počátku června Wolker Píšovi své aktuální proměny dále rozvádí, obrazně je přitom opisuje jako touhu přiblížit se zemi a přenést těžiště své poezie od rukou k srdci: „Musím jít blíže při zemi, ne pro věci, ale proto, že chci nejtěžší lidství nechat projít svým srdcem, protože chci na ní stavěti a poněvadž země znamená čin, jako nebe znamená touhu. [...] Chci důvěřovati svým rukám ode dneška tolik co srdci.“¹⁹⁵⁴ Zároveň právě již v tomto dopise označuje Wolker Píšu za člověka sobě nejbližšího: „Ach milý příteli, – tolik bych potřeboval s Tebou mluvit. Jsem v tak divném stavu a jsem tolik nedůvěřiv ke každému poslední dobou. Jen na Tebe věřím bez výhrady, snad proto, že se dívám do Tvého čistého srdce přes uklidňující dálku.“¹⁹⁵⁵

Píšova reakce na toto Wolkerovo psaní byla více než kladná a chápavá a s pocity svého přítele se Píša prakticky bezvýhradně ztotožnil. Marxistický světonáhled je v následujícím obsáhlejší citátu z Píšova dopisu myslím více než patrný: „A nyní přistoupím k Tvému vyznání víry. Nemohu míti námitek, ale tisknu Ti, soudruhu ve víře a chtění, upřímně ruku. Máš pravdu, statečnou a silnou, zavíratí oči před světem bylo by zbabělostí. Vítám Tvá slova, proč chceš jít při zemi [...]. Což jsem Ti nenapsal vícekrát než jednou, ovšem v mírnější a odtažitější formulaci, že už pomalu čas, abychom z toho nebe, od andělů a světic, spadli rovnýma nohama, byť bychom se trochu umazali, byť bychom polámali svá étherická křídla.

Teige ve smyslu svých zásad by mi mohl namítnouti, že nebe znamená budoucnost, kdežto země dnešek [...]. Ale zdaž není úkolem básníka, aby ten zítřek nadal silou také konkrétnosti, že převážila by skutečnost dneška. Či zas budeme malovati a básnit vzdušné ráje, nad nimiž si může konečně vydechnouti blaženě každý měšťák [...]? Ne, naše básně musí říkati, že to musí býti takové, nesmí nechat snít, musí útočiti a přesvědčovati.“¹⁹⁵⁶ Zejména poslední pasáže zřetelně předznamenávají Píšův budoucí ideový vývoj. Píšu i Wolkeru

¹⁹⁵³ J. Wolker A. M. Píšovi, 17. května 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 469.

¹⁹⁵⁴ J. Wolker A. M. Píšovi, 1. června 1921; citováno dle téhož, s. 472.

¹⁹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁹⁵⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek června 1921], s. [3–4]; inv. č. VI/739.

v tomto momentě zřetelně spojuje zájem o ideové vyznění jejich tvorby a o její dosah do aktuálně prožívané skutečnosti. Kalista tímto směrem prakticky nevykročí, pro něj zůstane umělecká tvorba i do budoucna především otázkou formy a estetiky. Právě v tomto bodě tak počíná vznikat dělicí čára, která nakonec povede k rozdělení přátelského trojlístku.

Další prázdninové dopisy z léta 1921 sblížení Wolker a Píši jen posílily. Oba přátelé se během prázdnin vydáním svých prvotin, resp. v Píšově případě vedle toho i poznáním nemožnosti pokračovat v bezmála rok staré poetice *Nesrozumitelného svatého*, dostali do přece jen jiné situace, než v jaké byl Kalista, který stále neměl bezpečně zajištěno vydání *Ráje srdce*. Wolker s Píšou tak byli nuceni mnohem intenzivněji přemýšlet o své další básnické cestě a oběma byla zřejmá potřeba radikálního odříznutí se od své stávající poetiky, která začala snad až příliš zaplavovat soudobé literární časopisy. Wolker se tak začíná „*prosekávat k epice*“ a obrací se i k psaní pohádek, Píša začíná připravovat dva výrazné časopisecké texty – odpověď M. Ruttemu na jeho obranu *Strachu z duše* a bilanční esej o soudobé mladé poezii, tj. stať „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“ – a především pak soubor svých kritických úvah o nejmladší poezii, svůj pozdější kritický knižní debut – knihu *Soudy, boje, výzvy: „Kalista mě k tomu stále nutkal – a tak jsem se koneckonců přeci odhodlal, že napíšu něco úvah o hlavních problémech současné tvorby, o cestě naší generace. Dá-li mi Neumann v Červnu místo, tiskl bych je tam. Bylo by to něco podobného jeho Ať žije život.“*¹⁹⁵⁷ Vedle toho začíná Píša pomýšlet i na novou sbírku básní – budoucí *Pozdravy* – prozatím ještě s uvažovaným názvem „Srdce v dlaních“: „*V ovzduší N. sv. [tj. Nesrozumitelného svatého – doplnil VM] mi již nelze zůstat. To je pro mě jisté a rozhodnuté. Ale kam nyní? Když jsem tvořil jednotlivá čísla Nes. Sv., věděl jsem přesně, kam chci dojít – nyní jdu a nevím, kam směřuji a kam mám směřovati, nevím také, kam vlastně dospěji. Ale nějak bylo, nějak snad také bude. Moje statě potom budou také ujasňováním sebe samotného, bojem o vlastní jistotu.*“¹⁹⁵⁸

Byť Píša přes Wolkerovo naléhání odmítne vystoupit na recitačním večeru v Prostějově počátkem října 1921, zesílí dále vzájemné pouto mezi ním a Wolkerem za jejich společných setkávání v Praze na podzim 1921 natolik, že během několika týdnů začnou Wolker s Píšou bez Kalistova vědomí vyjednávat o vstupu do Devětsilu.

¹⁹⁵⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec července 1921], s. [2]; inv. č. VI/740.

¹⁹⁵⁸ Tamtéž.

Wolker a Kalista na podzim 1921 a v zimě 1922

Narozdíl od Píši se Wolker na podzim 1921 Kalistovi notně vzdálil. Kořeny vzájemné roztržky však jednoznačně tkvěly již v událostech jarních měsíců, zejména ve sporu o „Svatý Kopeček“. Vzájemné odloučení v červnu a o prázdninách doutnající rozpory mezi oběma mladíky jen na čas otupilo a zakrylo, v plné intenzitě se však znovu projeví v říjnu při prostějovském recitačním večeru. Z rozboru Wolkerovy korespondence se nadto zdá, že Wolker se ke svému rozchodu s Kalistou připravoval již od jara. S vydáním *Hosta do domu*, pádem *Orfea* a vznikem *Hosta* ztratila jeho známost s Kalistou na významu i s pragmatickým ohledem na Kalistovy kontakty v literárním životě. Ty již stále sebevědomější Wolker prakticky přestává potřebovat.

Na podzim 1921 se tak Kalista stává v zásadě už jen trpěným Wolkerovým spolubydlícím a z okruhu Wolkerových přátel vypadává, byť je spolubydlení a přetrvávající vazby z minula (Píša, Literární skupina, společná redakce pražských čísel *Hosta*) zatím stále ještě nutí ke vzájemné spolupráci. Ve Wolkerových dopisech domů z podzimu 1921 nalezneme o Kalistovi jen několik zběžných zmínek, z nichž prosvítá rostoucí despekt ke spolubydlícímu.¹⁹⁵⁹ V listopadu 1921 však už musí být vzájemný rozkol zřetelný oběma stranám. Wolker navíc v této době píše svůj protikalistovský epigram o andělich, čímž jen přileje oleje do ohně.

Wolkerova korespondence z prosince 1921 už zřetelně ukazuje, že se jeho cesta s Kalistovou definitivně rozešla. Do Brna to naznačoval zatím jen velmi opatrně. Blatnému před vánoci poznamenává, že jsou s Kalistou momentálně „trochu rozklíženi“.¹⁹⁶⁰ J. Knapovi se zase v dopise netají svými pochybnostmi o kvalitách Kalistovy původní práce: „*Kalistova próza*¹⁹⁶¹ je tuze ufrancouzštělá a nakonec se do sebe tak zamotala (*Kalista to nazývá „skloubiti“*), že jsem se nepokoušel ji rozplantat.“¹⁹⁶² S. Kadlecovi se pak zase netají pochybnostmi o Kalistově tvůrčí metodě jako takové: „*U Kalisty se báseň stala přežvykováním několika vybledlých slovíček. Nevěřím, že by vůbec mohl něco dát (v básnictví), co by doba potřebovala. Protože sám je chorý a slabý. Ty toho dnes*

¹⁹⁵⁹ Wolkerově korespondenci z podzimu 1921 se věnujeme podrobněji zde na s. 413–414.

¹⁹⁶⁰ J. Wolker L. Blatnému, 19. prosince 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 316.

¹⁹⁶¹ Tj. povídka „O potápěčích“ z 3. čísla *Hosta*.

¹⁹⁶² J. Wolker J. Knapovi, 26. prosince 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 419.

nepotřebuješ.“¹⁹⁶³ V korespondenci s Píšou o vstupu do Devětsilu na Píšovy obavy z toho, že svým krokem Kalistovi křivdí, odpovídá, že „odhození Kalisty přes palubu“ je „prostý fakt“.

Vzájemná korespondence Kalisty s Wolkerem v závěru roku 1921 prakticky ustává – během volných dní si oba přátelé vymění jen zdvořilostní pozdravy k svátkům, a to zůstal Wolker doma bezmála jeden a půl měsíce. Kalista se mu zevrubněji rozepíše jen o rozhodnutí brněnských stran obsahu 3. čísla *Hosta* a zároveň se otre o Wolkerův epigram. V dopisech Píšovi si pak stěžuje na Wolkerovo chování v posledních týdnech.

Kauza epigram

Kalista na přelomu let 1921 a 1922 o Wolkerově a Píšově koketování s Devětsilem nejspíše nevěděl prakticky vůbec nic konkrétního, byť alespoň určitá podezření mít musel. V *Přátelství a osudu* na tuto dobu vzpomínal následovně: „Počátek roku 1922 přinesl vyvrcholení vnitřní roztržky mezi Wolkerem a Kalistou. Už v polou prosince 1921 doslechl Kalista první zprávy o Wolkerově (a Píšově) sblížení s Devětsilem. [...] Podnět nevyšel patrně od Wolkerova, nýbrž od Devětsilu, jehož vůdce Karel Teige by byl rád ve své družině soustředil všechno mladé a moderní, co se hlásilo ke komunismu.“¹⁹⁶⁴ Oslabování vzájemných vazeb mezi ním a oběma jeho přáteli, zejména pak Wolkerem, však muselo být v této době patrné i jemu, byť v pamětech líčí – obávám se, že ne zcela v souladu s realitou – i podzim 1921 ještě dosti idylicky: „Bylo nám opravdu dobře. Píša sice nezapadal do našeho prostředí, jak jsme očekávali, protože jeho racionalističtější povaha, sklánějící se spíše k metodickému, uváženému postupu než k veselé improvizaci, nedovolovala mu zaujmout než jakési shovívavé stanovisko k našim výbuchům rozpínaného humoru.“¹⁹⁶⁵

Významným projevem vzájemného rozchodu obou mladíků se v závěru roku 1921 bezesporu stal Wolkerův epigram „Napomenutí mladým básníkům“,¹⁹⁶⁶ zesměšňující užívání

¹⁹⁶³ J. Wolker S. Kadlecovi, 4. ledna 1922; citováno dle téhož, s. 376.

¹⁹⁶⁴ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 164. S Kalistovým tvrzením o tom, že impuls k celému jednání dal Karel Teige, můžeme se znalostí korespondence zúčastněných stran polemizovat, zcela vyvrátit jej však nemůžeme.

¹⁹⁶⁵ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 664.

¹⁹⁶⁶ Drobná textologická odbočka: V „Poznámkách vydavatelových“ v edici Wolkerových *Básní* z počátku 50. let editor svazku A. M. Píša otiskuje odlišné znění závěrečného dvojverší, a to dle časopiseckého otisku v *Trnu* (srov. WOLKER, Jiří: Napomenutí mladým básníkům. *Trn* 1, 1924, č. 1, 15. 1., s. 16.). Zároveň však uvádí, že se rukopisný podklad časopiseckého otisku nedochoval. K dispozici však je rukopis jiný, s odlišným názvem „Napomenutí básníkům na rok 1922“ a s takovým zněním závěrečného dvojverší, jaké zde citujeme (srov. PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Próza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 456–457.). Tento rukopis je uložen

motivů andělů v tvorbě nejmladších básníků, který svým zahrocením „*ke mládenci, / jenž tím chce skrýt svou impotenci*“ zřetelně ukazoval právě na Z. Kalistu.

Na tento epigram vzpomíná ve svých pamětech mj. i V. Nezval, který jej dává do souvislosti s Kalistovou a Wolkerovou „poetikou andělů“ jejich prvních sbírek: „*Bylo by zajímavé zkoumat vědeckým způsobem, kde se vzal tento důvěrný tón plný deminutiv a andělů ve verších některých básníků dvacátých let. Poněvadž jsem se vyvíjel mimo tento literární proud (moje deminutiva byla peříčky ze Šrámkových pampelišek), mohu s dosti velkou nadějí, že budu objektivní, vyslovit domněnku, že iniciátorem tohoto tónu u nás byl Zdeněk Kalista. Znal obstojně francouzsky, četl Apollinaira a jeho báseň Bílý sníh mu patrně učarovala tak, že s její pomocí došel k svým andělům. Ačkoli napsal Wolker epigram proti dospělým mužům, kteří se ‚milují s anděly‘, napsal ho nejen proti Kalistovi, který byl magnus parens těchto andělů, nýbrž také sám proti sobě. Při posledních redakcích svých prvních knížek mladí básníci tyto anděly vyháněli z ráje svých veršů, a poněvadž Kalistův Ráj srdce vyšel později než Wolkerův Host do domu, vyhnal jich víc než sám Wolker.*“¹⁹⁶⁷ Nezval byl s Wolkerovým epigramem bezesporu dobře obeznámen, byť je třeba s největší pravděpodobností odmítnout tvrzení, že by právě Nezval byl tím, kdo Kalistu s epigramem seznámil.¹⁹⁶⁸

Dle jednoho z jeho předvánočních dopisů Píšovi se totiž o epigramu Kalista dozvěděl od S. K. Neumanna, jemuž jej Wolker předal: „*A bylo toho dost, co jsem musil překousnouti. Ještě než jsem odejel z Prahy, dověděl jsem se od Tomana o pomluvách, které o mně šíří Jirko, a Neumann mi řekl o epigramu Wolkerově – na anděle. Jirko mne neudivil, vím např. vše, co nalhal o mně Kadlecovi (a tím jsem pochopil leccos), ale docela zlé bylo, co udělal Wolker. Ať mu to každý odpustí tak jako já [...], jenž mu nikdy nic zlého neudělal. Nepřeji mu, aby zbraň synovy rady otci (co se týče těch andělů, začal jsem sice já a byly [sic!] typicky moje, ale měli je i jiní) neobrátila se právě proti němu. Nejsem bezbranný, ale ovládám se příliš a nechci už býti zlý. Nechci ani Wolkerovi vzpomínati toho, co udělal. Naopak přál bych si, aby se stal z něho zase ten starý Jiří – u něhož i chyby jsem dovedl míti rád, protože nebyly chybami zlého člověka.*“¹⁹⁶⁹ Podtrhněme jen Kalistovo přivlastnění si andělů jako svého

v prostějovském muzeu pod signaturou III/32–6/23 a je zřejmě jediným známým rukopisem Wolkerova epigramu vůbec. Kalista epigram v závěru roku 1921 poznal nejspíše právě ve znění tohoto rukopisu, které proto uvádíme i v naší práci.

Vedle *Trnu* Wolkerův epigram vyšel již v říjnu 1922 v *Sršatci*, shodou okolností hned v prvním čísle, v němž je jako redaktor časopisu uveden J. Seifert, s doprovodnou karikaturou O. Mrkvičky, která byla posléze přetištěna i v *Trnu*. Tento otisk však A. M. Píša ve svém edičním komentáři opomněl (srov. [WOLKER, Jiří]: Napomenutí mladým básníkům. *Sršatec* 2, 1921/1922, č. 49, 19. 10., s. 4.).

¹⁹⁶⁷ NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 87.

¹⁹⁶⁸ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 160.

¹⁹⁶⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [20. prosince 1921; Můj milý Toníku – Je vidět, že jsi nepřemohl ty kyselosti, jež vznikly mezi námi...], s. [2].

typického motivu i pasus o „synově radě otcí“. Osobní zahrocení epigramu vůči Kalistovi je – domnívám se – i z dnešního pohledu neoddiskutovatelné a Wolker jím svého spolubydlícího zasáhl na opravdu velmi citlivém místě. Možná až teprve tímto epigramem Kalista konečně pochopil zásadní proměnu Wolkerova postoje ke své osobě: *„Ten epigram jej opravdu rozechvěl, i proto, že Wolker útok podnikal ne jemu tváří v tvář, nýbrž potají, mezi přáteli, kde jeho účinek musil býti zcela jiný než v otevřeném prostoru nějaké hádky, hovoru či veselého střetnutí.“*¹⁹⁷⁰

Píša se sice v dopise Kalistovi ze závěru roku 1921 pokoušel osten Wolkerova epigramu mírnit a snažil se označit jej jen za jakési Wolkerovo účtování s vlastní literární minulostí, tato argumentace však nemohla – a obzvlášť pak u Kalisty – obstát: *„A nyní k té bolavé věci stran Wolkerova. O tom epigramu jsem věděl. A snad proto, že jsem v něm nehledal ten osobní osten, který tam hledáš Ty, snad proto jsem ho tam také nenalezl. Četl jsi tu věc? Až ji objektivně přečteš, uvidíš, že Wolker účtuje především se svou minulostí, jež se vyznačovala andělskou plachostí, zbožností, čistotou a pokorou. [...] Vztahuješ-li jeho invektivu výlučně na sebe, řekl bych, že je to velká osobní dostředivost z Tvé strany.“*¹⁹⁷¹

Kalista však Píšovo odůvodnění nepřijal a následně odmítl o celé věci s Píšou dále diskutovat: *„A k věci Wolkerově? Všechno je minulé, i to. Nechme toho! Po mém mínění nemáš docela pravdu, podle Tebe nemám pravdu já. A proč bychom se přeli, pro tak nepatrnou věc? S nikým se už o to nebudu přítit.“*¹⁹⁷² Wolkerovi pak svou obeznámenost s epigramem odtajnil bezprostředně poté v kousavém novoročním přání: *„Milý Jiří – přeji Ti krásný nový rok 1922 – chceš-li, tož bez andělů, bez Krista Pána, ovšem i bez epigramů na ně*
_ ¹⁹⁷³

Původně sice Wolker zamýšlel svůj epigram otisknout prostřednictvím S. K. Neumanna, ale po vyzrazení jeho obsahu Kalistovi ztratila jeho publikace význam. Snad přitom sehrála určitou roli Kalistova již tak dosti prudká reakce na něj. Nakonec byl text

¹⁹⁷⁰ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 161.

¹⁹⁷¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [vánoce 1921; dopis č. 71], s. [2].

¹⁹⁷² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [30. prosince 1921; Milý Toníku, zkoušíš na mou věru moji pokoru přespřílíš ...], s. [1].

¹⁹⁷³ Z. Kalista J. Wolkerovi, [konec roku 1921]; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 162. Píša si Wolkerovo korespondenční mlčení z počátku roku 1922 vysvětloval tím, že se snad Wolker domnívá, že Kalistu o epigramu informoval on: *„Domníval jsem se totiž, že Ti Kalista psal o tom, že ví o Tvém epigramu o andělech, který jsi dal Neumannovi. A Ty, jak přirozeno, nemohl bys podezřívati jiného než především mě. Protože, tuším, vím o tom vedle N. já sám. – Z Tvého dopisu však vidím, že o tom dosud nevíš, že Kalistovi je znám Tvůj epigram. Psal mi o tom, že prý mu o něm řekl Neumann sám.“* (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [leden 1922], s. [1]; inv. č. VI/750.).

poprvé otištěn až na podzim 1922 v *Sršatci* a posléze ještě posmrtně v nově založeném *Trnu* přímo s adresou Z. V. Kalistovi.¹⁹⁷⁴ V obou případech byl otisk doprovázen karikaturou Ot. Mrkvičky, avšak zároveň byl epigram otištěn s pozměněným názvem, z něhož vypadlo časové určení, i textem, který oslabil původní zřetelné zahrocení vůči Z. Kalistovi tím, že poslední verše neodkazuje k jednomu konkrétnímu mládenci, ale jsou psány v méně adresném množném čísle.

Konec Kalistova a Wolkerova spolubydlení (zima 1922)

Přátelství obou mladíků je tak počátkem roku 1922 v troskách a Wolkerův vstup do Devětsilu a přestěhování se k Teigovi v únoru 1922 mu zasadí definitivní ránu. Kalistova a Wolkerova společná bytná, paní Čapková, totiž v druhé polovině ledna dostala záchvat mrtvice¹⁹⁷⁵ a následkem toho dostali Wolker s Kalistou výpověď ze svého podnájmu: *„Zdálo se spíše, že náhoda tu přihrála žádoucí řešení, otevřela východ ze slepé uličky, do níž se oba mladí muži dostali. Kalista se marně snažil najít za byt u Čapků náhradu. Wolker však našel nový byt kupodivu lehce – u Karla Teigeho v Černé ulici. To byla pro Kalistu rána přímo mezi oči. [...] Odchod Wolkerův k Teigemu znamenal definitivní konec všech podobných nadějí. Wolker se stane zřejmě ne už jen jedním z členů rozrůstajícího se Devětsilu, ale přímo členem jakéhosi generálního štábu tohoto spolku, členem užšího okolí a užší družiny Teigovy.“*¹⁹⁷⁶

Pravdou však spíše je, že Wolker dle své korespondence s rodiči v podnájmu Na Celné zřejmě nebyl spokojen dlouhodobě a obzvláště v chladných týdnech na přelomu ledna a února 1922, jejichž dopad ještě zesílila stávka horníků a s tím spojený nedostatek uhlí v hlavním městě, jeho nespokojenost jen narůstala: *„Musím topit a moc topit, abych náš pokoj (který má velmi nepřiléhavé dveře na studené schodiště a ještě více nepřilehající dvě okna na studenější ulici) vytopil alespoň na 15°.“*¹⁹⁷⁷ Čím dál rozpačtější se stával i jeho poměr k bytným. Není proto divu, že v polovině února obratem reagoval na nabídku K. Teiga, aby se přestěhoval k němu do bytu, kde by sdílel podnájem s J. Hořejším. Matce o tom psal: *„Našel jsem si jiný, výhodnější byt, a chci-li ho dostat, musím rychle jednat.“*¹⁹⁷⁸ Důvodů, které

¹⁹⁷⁴ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 265.

¹⁹⁷⁵ Wolker se o celé věci poprvé zmiňuje v dopise matce ze 24. ledna 1922 (srov. J. Wolker matce, 24. ledna 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 112.).

¹⁹⁷⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 165–166.

¹⁹⁷⁷ J. Wolker matce, 29. ledna 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 113.

¹⁹⁷⁸ J. Wolker matce, 18. února 1922; citováno dle téhož, s. 119.

přiměly Wolkeru k přestěhování, tedy bylo několik. Chut' odstěhovat se od Z. Kalisty přitom ve Wolkerově rozhodování hrála zřejmě jen podružnou úlohu. Ještě 12. února totiž Wolker psal domů, že nový byt si až do konce května hledat nebude.¹⁹⁷⁹

Kalista pro změnu v pozdějších vzpomínkách *Kamarád Wolker* uváděl, že ani jeden si neměli chut' hledat byt společně: „*To znamenalo fakticky konec našeho společného obývání, neboť neměli jsme ani jeden ani druhý chuti hledati si nový byt spolu, jsouce již syti nesnesitelné atmosféry, která náš byt [...] byla zaplnila až do posledního koutka.*“¹⁹⁸⁰ Zdá se však, že období pro možné hledání nového podnájmu netrvalo příliš dlouho. O výpovědi z bytu totiž psal Wolker domů až 12. února, přičemž matku zároveň detailně seznamoval s budoucími úpravami v chodu podnájmu Na Celné, již 18. však jako hotovou věc domů oznamoval, že se stěhuje k Teigovi. Zdá se tak, že Wolkerovi přála náhoda, a přesunutím k Teigemu mohl rychle vyřešit svou neuspokojivou situaci Na Celné: „*Jiří mne jednoho dne překvapil zprávou, že už si byt našel a že se přestěhuje do Prahy II do Černé ulice číslo 2 ke Karlu Teigovi. [...] Nic nemohlo situaci [...] osvětlit prudčeji než toto oznámení Jiřího. I když jsme se v poslední době s Karlem Teigem rozličně setkávali [...], zůstával mezi mnou a jím přece jen stále nepřeklenutelný předěl. Ba zdálo se, že tento předěl se teprve teď rozestupuje do pravé hlubiny, neboť Teige začal velmi halasně vytyčovat nové heslo proletářského umění, které se sráželo s mým [...] obratem k intravertnosti.*“¹⁹⁸¹

Kalista však údajně reagoval na vzniklou situaci dosti osobně a bral Wolkerův krok jako přítelovu zradu: „*Reagoval jsem proto na sdělení Jiřího, jako by mi oznámil přechod do nepřátelského tábora. Ve skutečnosti však bylo toto přestěhování Wolkerovo jen vyvrcholením dlouhého procesu. [...] Jiří prostě – tak jako předtím tíhnul ke mně, když se naše stanoviska k sobě vnitřně přiblížila – gravitoval teď ve směru, který mu určil nový přesun jeho vnitřního těžiška.*“¹⁹⁸²

Oba mladíci se už nikdy společně přátelsky nesejdou. Naopak, bude to právě Wolker, jemuž se podaří načas marginalizovat Kalistovu pozici v Literární skupině. A bude to právě Kalista, kdo se následně nejvíce zasadí o Wolkerovo vystoupení ze spolku a bude jakoukoli další spolupráci Literární skupiny s Wolkerem blokovat.

Kalistou halasně opěvované společné spolubydlení Na Celné tak trvalo necelý rok. Za tuto dobu spolu oba básníci pobývali v součtu dohromady jen několik týdnů – cca týden před Wolkerovou státnicí z kraje března 1921, od května do června 1921, od čehož je však třeba

¹⁹⁷⁹ J. Wolker matce, 12. února 1922; citováno dle téhož, s. 118.

¹⁹⁸⁰ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 52.

¹⁹⁸¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 673.

¹⁹⁸² Tamtéž, s. 674.

odečíst Wolkerův dvoutýdenní zájezd na Slovensko a svatodušní prázdniny, kdy byl Kalista mimo Prahu, od půlky října do začátku prosince téhož roku a konečně necelý měsíc na počátku roku 1922. V konfliktu spolu nebyli právě jen na počátku v březnu roku 1921. I nazírána touto optikou tak Kalistova wolkerovská legenda získává další významné trhliny.

Zúčtovací dopis (duben 1922)

Jakousi tečkou za společným příběhem se v dubnu 1922 stal „zúčtovací“ dopis, jímž se Kalista pokoušel vyjasnit si sporné body vzájemného rozchodu s Wolkerem, který v polovině března Prahu na delší čas opustil, alespoň písemně.

Zdá se, že Kalistu k tomuto kroku podnítil především F. Götz, který měl zájem na usmíření někdejších přátel. V dopise ze závěru března, jímž reaguje na Kalistovu zásilku *Ráje srdce*, totiž Götz Kalistu vyzývá, aby si příčiny vzájemného rozchodu vyříkal přímo s Wolkerem osobně: „*Píšeš o svém sporu s Wolkerem. Zdá se mi, příteli, že jdeš trochu daleko. Nehleď na to tak bolestně. Věc je jednoduchá. Ty a Wolker vyrůstají [sic!] z těchže předpokladů a tvoří velmi příbuzné věci. Bratři se pravidelně velmi nenávidějí – to je stará, známá věc. [...] Ta citlivkovitost musí pryč. Braň se, bij se – mužně čel útokům. Jenom prosím Tě, nezakrňuj v těch literárních klepech. Já Tě nechci poučovat, mentorovat, nechci Ti kázat. Ale myslím, že sám ledaco zaviňuješ přílišnou citlivkovitostí. Řekni Wolkerovi: Povídáš o mně to a to. [...] Prosím, vyjdi s tím na světlo. Pohovoříme si o tom. Uvidíš, že brzy budeš mít pokoj.*“¹⁹⁸³

Paralelně naléhal Götz i na Wolkeru a vyzýval jej, aby „citlivému“ Kalistovi dále neubližoval: „*Kalista mi psal dlouhý dopis. Řeknu Ti přímo, že mě trochu dojal. Myslím, že je to člověk hodně ješitný, ale to by nebylo vše – on je taky velice křehké a rozbolestněné srdce. Neubližuješ mu příliš? Nevím nic o Vašich vztazích a rozchodu, ale myslím, že oběma se Vám jím velice ulevilo. Měj však s ním trochu lidské schovávavosti [sic!]*“¹⁹⁸⁴ Podobně sondoval Götz počátkem března situaci okolo Kalisty i u Píši: „*Co jste udělali Kalistovi? Je nějak rozbolestněn. Zdá se mi, že Kal. musí mít vždy nějakou bolest – ať už reálnou nebo fantastickou – že potřebuje větrných zámeků, aby se měl s čím potýkat.*“¹⁹⁸⁵

¹⁹⁸³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1922; Götz 19], s. [2–3].

¹⁹⁸⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [29. března 1922], s. [3]; inv. č. VI/608.

¹⁹⁸⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [7. března 1922], s. [2].

Viníka rozchodu – alespoň v dopise Wolkerovi – nicméně Götz viděl spíše v Kalistovi a jeho osobních vlastnostech, zejména pak jeho zvýšené citlivosti: „*Chci Ti jen říci, že jsem Kalistovi napsal, že asi tu roztržku sám zavínil. Že je příliš malicherný a ješitný. Radil jsem mu, aby neshbíral pomluvy u tak zvaných přátel, [...] aby k celé věci zaujal mužné a ne sentimentálně změkčilé stanovisko. Ale bylo mi ho velice líto. Nemusíš-li, neubližuj mu už víc a smíř se s ním.*“¹⁹⁸⁶ Wolkeru přitom Götz z ničeho nevinil – možná i proto, že se jej paralelně pokoušel udržet jako člena Skupiny. Svým zásahem však nepotěšil ani jednoho z rivalů. Píšovi proto na závěr svého dubnového dopisu poznamenává: „*P. S. Trochu jsem se pohněval s Kalistou a Wolkerem. Chtěl jsem je usmířit a vyčetl jsem jim oběma levity [? Nečitelné – poznámka VM]. Kalistovi, že je ješitný, zženštilý, citlivkovitý, že je závislý na klepech – Wolkerovi, že zbytečně ubližuje Kalistovi, křehkému srdci. Nesmířil jsem jich – ale rozhněval na sebe. Jsem já diplomat!*“¹⁹⁸⁷

Každopádně Wolker o Kalistu po svém odstěhování rychle ztrácel zájem a celá věc pro něj nebyla příliš významná. V dopise Píšovi proto ke Götzově výzvě jen lakonicky konstatuje: „*Götz mi psal [...], že Kalista mu poslal dopis, v němž si stěžuje a fňuká na všechny strany, že se mu ubližuje. Má velkou zásobu pomluv, kterými prý jsem ho očerňoval. Götzovi, ovšem, – bylo ho líto. Budu muset mu zase napsat a věc vysvětlit.*“¹⁹⁸⁸ Před svým odjezdem na Bašku tak však již Wolker ovšem nejspíše neučinil – alespoň se do budoucna tato záležitost z dochovaných dopisů jeho a Götzových vytrácí. Z druhé strany informoval Píšu o svém postoji Kalista, který se nakonec rozhodl počátkem dubna Wolkerovi opravdu kvůli vyjasnění situace napsat a vzájemný poměr vyjasnit: „*Psal jsem mu [tj. Wolkerovi – doplnil VM] v pondělí dlouhý dopis. O tom, co bylo poslední dny v Praze mezi mnou a W. – víš. V dopise jsem otevřeně řekl Wolkerovi vše, co jsem slyšel. Doufám, že pochopí: není to s mé strany nic jiného než snaha, aby mezi námi bylo jasno a – dobře. Jednám, jak musím.*“¹⁹⁸⁹

Kalistův dopis nám může ukázat na zdánlivě malicherné a zástupné příčiny vzájemných animozit. Jednotlivé sporné body, které v dopise vyjmenovává, se mohou ze zpětného pohledu zdát opravdu jako nicotné a nevýznamné. Skutečnou příčinu rozporu, tj.

¹⁹⁸⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [29. března 1922], s. [3]; inv. č. VI/608.

¹⁹⁸⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [duben 1922; Můj dobrý, drahý příteli], s. [4].

¹⁹⁸⁸ J. Wolker A. M. Píšovi, 30. března 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 492. Zda Wolker Götzovi skutečně napsal, nevíme. Jeho dopisy se totiž vůbec nedochovaly a Götz v následné korespondenci už celou věc dále nekomentuje.

¹⁹⁸⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [7. dubna 1922; Milý kamaráde – nezlob se, že tak nevděčně dlouho neodpovídám...], s. [1].

sílící uměleckou rivalitu, v dubnových dopisech ani Kalista, ani Wolker otevřeně nepojmenovali.

Kalistův list však nepochybně můžeme interpretovat jako upřímnou snahu vyjasnit si příčiny vzájemného konfliktu a udržet tak dřívější přátelství: „*Milý Jiří, musím ti napsati dopis, aby bylo mezi námi jasno. [...] Záležitost ať zůstane mezi námi. Vyřídíme si ji mužně: z očí do očí (prozatím přeneseně) a ze srdce do srdce. To znamená: ať jiní nevědí a nezvedí o tom, co píšeš, a o tom, co, jak doufám, napíšeš Ty. Bylo by to jen podkladem k novým klepům.*“¹⁹⁹⁰

Nemá příliš významu vyjmenovávat jednotlivá konkrétní nařčení – ostatně Wolker většinu z nich odmítl jako neopodstatněnou. Významnější pro naše potřeby je v zásadě jen ta pasáž Kalistova dopisu, kde je komentováno Wolkerovo souběžné členství v Literární skupině a Devětsilu, tj. v dané době asi hlavní konkrétní sporný bod mezi oběma někdejšími přáteli. Kalista k tomu poznamenává: „*Vysvětloval jsem Berákovi [...], že nesouhlasím s Tvým členstvím v Devětsilu a Literární skupině současně. (Mám k tomuto nesouhlasu řadu důvodů, ty jsou však ryze moje [...])*“¹⁹⁹¹ Se znalostí ostatních dostupných materiálů se však zdá, že Kalista byl v daný moment uvnitř Literární skupiny jediný, kdo měl k Wolkerovu souběžnému členství v obou spolcích výhrady a kdo tuto nespokojenost otevřeně ventiloval i navenek.

Wolkerova reakce byla poněkud opožděná, avšak i on odpověděl Kalistovi dosti zevrubným dopisem. „*Vítám Tvoji upřímnost a snahu po ujasnění vzájemného poměru nás obou. Okolnosti, které byly na obou stranách, zavinily jistě víc, než jsme sami chtěli. A potom to nervózní klepavé pražské prostředí, – které klade křivá zrcadla ke každému pohybu,*“¹⁹⁹² zahájil Wolker poněkud vyhýbavě své psaní.

Ani Wolker nepřikládal jednotlivým klepům přílišnou důležitost. Zásadní důvod rozchodu však za sebe viděl v tom, že Kalista bral odlišný lidský i umělecký názor svého přítele jako osobní urážku. Hlavní důvod tak Wolker posouvá spíše do obecně lidské roviny než na pole literární: „*Neboť co mě od tebe nejvíce oddalovalo, nebylo to, že jsme každý začali umělecky růst jinam, ale že Ty jsi moje odchylné umělecké názory bral jako osobní urážku. Pamatuješ si Svatý Kopeček! Tehdy to začlo, – a mezera tehdy zaseknutá nepřestala se zmenšovati, – ba naopak. Mám svoje důvody, že jsem vstoupil do 9silu, – ale klamně jsi se*

¹⁹⁹⁰ Z. Kalista J. Wolkerovi, 3. dubna 1922; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 167–168.

¹⁹⁹¹ Tamtéž, s. 170.

¹⁹⁹² J. Wolker Z. Kalistovi, 13. dubna 1922; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 172.

domníval (aspoň se silně zdálo, že jsi se domníval), že je to osten namířený proti Tobě. Nemyslíl jsem vůbec na Tebe při tomto počínu a bylo by to svědectvím mé praubohé malichernosti, – kdyby osobní důvody hrály roli při vstupu do progr. literární skupiny. Tvé chování však v tu dobu dělalo na mě dojem, že bral jsi to u mě osobně, a to mě nejvíc podněcovalo. Neboť tím podkládal jsi malicherný osobní základ rozhodnutí, jež řešil jsem celou svou bytostí.

Myslím, že to nejvíce škodilo nám oběma, že jsme tu dobu spolu bydleli, neboť tak atmosféra stávala se stále dusnější a nejasnější. Já trpěl Tvoji mimózností, Ty mojí hrubostí. Nuže, poměry se změnilly a já odpovídal tak poctivě, jak jsem mohl. A končím takto:

Dusná atmosféra se vybila. Jsme oba klidnější při pohledu na sebe. Stavěli-li jsme své přátelství na víc než na pouhé liteře, – co nám vadí, abychom se scházeli jako přátelští lidé.¹⁹⁹³ Nakolik však Wolker myslel toto podání ruky upřímně a nakolik by rozhodnutý své kontakty s Kalistou tak jako tak ukončit, se už nedozvíme. Další vývoj totiž oba mladíky odváděl stále zřetelněji od sebe, navíc se osobně měli v budoucnu setkat již jen několikrát.

Na dopis pak ještě jednou reagoval Kalista, který poněkud napadal etickou stránku Wolkerova rozhodnutí vstoupit do Devětsilu,¹⁹⁹⁴ s nímž až do pozdního léta roku 1921 vedl Wolker poměrně ostré boje a který údajně především právě Wolker brzdil v rozletu: „A já dodnes nepochopil, jak a v čem se změnil Devětsil, který [...] proti Tobě ostře a osobně postupoval. Jsem ochoten uznati, že se změnil, ukáže-li mi kdo, v čem a jak. Nejsem neloyalní. Mám rád Seiferta, Vančuru. Vážím si v určitém ohledu Teigeho. Nenávidím Černíka. Můj poměr ke každému členu Devětsilu je zcela jasný. [...] Nás dva nemusí dělit, že Ty jsi členem Devětsilu. Můžeme vzájemně zachovati přátelství. Ale to předpokládá vzájemnou loajalitu.“¹⁹⁹⁵

Wolker však záhy poté odjíždí na ozdravný pobyt k moři na Bašku a s Kalistou se do prázdnin již nejspíše neviděli. Oba se pak společně zřejmě naposled osobně potkali na zářijové schůzi Literární skupiny, na níž Wolker spolek opustil a kde právě jejich střet znamenal jeden z určujících faktorů konečného výsledku jednání. Kalista pak ještě v prosinci 1922 navštívil pražskou premiéru Wolkerovy *Nejvyšší oběti*. To však již vzájemný poměr

¹⁹⁹³ Tamtéž, s. 173.

¹⁹⁹⁴ V *Přátelství a osudu* pak Kalistu tuto svou zmínku vysvětluje v poznámce zmínkou o „bezohledném odstrkování“ Wolker ze strany Devětsilu, resp. jeho budoucích členů, ještě v dobách, kdy byli společně všichni členy Uměleckého klubu (při recitačním večeru z 18. února 1920 byl prý Wolker „úplně odmítnut“; na další takové akci z 20. května 1920 byl prý „jen stěží protlačen na poslední místo v pořadí“ a „čestnému zastoupení“ Wolkerových veršů na večeru z 2. prosince 1920 napomohl prý víceméně jen převrat v Uměleckém klubu a vydělení Devětsilu (srov. KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 274–275.).

¹⁹⁹⁵ Z. Kalista J. Wolkerovi, 24. dubna 1922; citováno dle téhož, s. 174–175.

mezi oběma přerostl v otevřené nepřátelství. V průběhu roku 1923 pak o svých osudech oba mladí básníci věděli jen zprostředkovaně, zejména právě Kalista se přitom stal terčem ostrých výpadů, jimiž prokládal své listy Wolkerovi A. M. Píša. Korespondenční styk mezi Kalistou a Wolkerem v zásadě ustává. Přesto je právě Kalista v listopadu 1923 shodou okolností adresátem posledního Wolkerova dopisu některému z jeho literárních přátel. Následná předčasná smrt J. Wolkerova však příběh jejich „nelidského přátelství“ definitivně ukončila.

A. M. Píša

Poměr Z. Kalisty ke druhému z členů trojlístku, A. M. Píšovi, prošel v průběhu roku 1921/1922 též dosti zásadní proměnou, která však snad nebyla natolik dramatická, jako tomu bylo v případě Wolkerově. Poté, co se Píša v říjnu 1921 dostává do Prahy na vysokoškolská studia, se značně omezuje množství pramenů, které pro analýzu vzájemného poměru obou mladíků máme k dispozici – vzájemná korespondence z pochopitelných důvodů prakticky utichá.

Vnější okolnosti, v nichž probíhal rozchod obou mladíků, byly nastíněny již v jiných částech této kapitoly, shrňme proto jen nejdůležitější momenty. Zatímco ještě v červenci 1921 Kalista s Píšou podnikají týdenní cestu do Krkonoš a poměr mezi nimi se mohl zdát více než harmonický, v září 1921 dochází k prvnímu překvapivému obratu. Příběh Píšova vztahu ke Kalistovi je v tomto poměrně podobný Wolkerovi: i Píša se začíná v určitý moment vzpírat svému „protektorovi“ a snaží se vytvořit si cestu k samostatnému postupu. Sporným bodem se přitom stala úvaha „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“,¹⁹⁹⁶ asi nejvýraznější Píšův text z doby před jeho vstupem do Devětsilu. Píša totiž odmítl jeho obsah konzultovat s Kalistou a podřídit jej jakémusi „skupinovému“, tj. de facto ale jen Kalistovu schválení. V září 1921 tak oba přátelé intenzivně komunikují o (ne)existenci společné skupiny, přičemž z této diskuse stále zřetelněji prosvítá, že jediným, kdo má na její existenci větší zájem, zůstal v této době Z. Kalista.

Na podzim 1921 se vzájemný poměr obou mladíků dále rozvolňuje, avšak rozhodně nemůžeme mluvit o vzniku nějakého otevřeného rozporu, jako tomu bylo v případě vztahu Kalisty a Wolkerova. Když se totiž na podzim 1921 Píšovi konečně podaří získat nakladatele

¹⁹⁹⁶ PÍŠA, A. M.: K orientaci nejmladších tvůrčích snah. *Červen* 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 287–290; č. 22, 13. 10., s. 304–306 a č. 23, 27. 10., s. 320–322; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 176–193.

pro dlouho odkládaného *Nesrozumitelného svatého*, je právě Kalista tím, komu je celá sbírka věnována. Nicméně v momentě, kdy kniha počátkem roku 1922 vychází, má Píša už jednou nohou nakročeno do Devětsilu. Tento svůj krok však vnímá s ohledem na Kalistu jako ne příliš taktní, což zřetelně ventiluje ve své korespondenci Wolkerovi. Právě Píša je též zřejmě tím, kdo Kalistovi rozhodnutí obou zbývajících členů trojlístku přejít do Devětsilu počátkem února oznámí.

O velikonocích 1922 pak v zásadě končí oboustranná korespondence: Píša v této době recenzuje čerstvě vydaný *Ráj srdce* a z jeho referátu je patrný názorový posun, který v posledním půl roce prodělal. Proti Z. Kalistovi, v němž Píša ještě před rokem spatřoval jednoho z nejzajímavějších představitelů nejmladší české poezie, stojí nyní mladý sebevědomý komunistický kritik a básník, pro nějž Kalistova poezie znamená již svým způsobem překonanou vývojovou etapu. Vzájemný rozchod obou mladíků byl v první fázi zřejmě poměrně poklidný a nekonfliktní a zakládal se především na vzrůstajících světonázorových diferencích. Jejich poměr se však měl ještě na podzim 1922 výrazně proměnit a převrátit se v úpornou osobní nenávisť.

Trojlístek nebo skupina? (1921)

Již v předchozí kapitole bylo pojednáno o počínajícím rozvolňování vzájemné vazby mezi Z. Kalistou a A. M. Píšou v závěru léta 1921. Nepřímou příčinou tohoto rozkolu bylo především založení Proletkultu a Neumannova výzva Píšovi, aby se v rámci nově vznikající organizace výrazněji angažoval. Svědomitý Píša na to zareagoval sepsáním zmiňovaného zásadního programového textu „K orientaci nejmladších tvůrčích snah“, v němž shrnoval své názory na dosavadní vývoj nejmladší poezie a především se snažil otevřít cestu pro proletářskou literaturu.

Domnívám se, že se v tomto případě jedná možná o vůbec nejvýznamnější teoretický text mladého Píši. Kritické reflexi v něm podrobuje nejprve Neumannovu obhajobu civilismu, přičemž tomuto proudu vyčítá nesoulad s marxismem a především nezájem o etické otázky: „*Civilní poezie vzněcovala se věcmi, protože silně a hlomozně jsou, a nezdržovala se otázkou, proč jsou; uctívala účelnost, neznepokojovala se však účelem.*“¹⁹⁹⁷ Obsáhleji si Píša posléze všimá teoretických východisek Devětsilu, přičemž odmítá zejména jeho údajný nezájem o

¹⁹⁹⁷ Tamtéž, č. 21, 29. 9., s. 289 / s. 181.

moderní civilizaci (používá přímo pojem „civilizační pesimismus“): „Civilizační pesimism vzal tu na sebe podobu vehementního odsouzení civilní poezie předválečné, ale negace civilní poezie, přestoupivši potřebnou míru, dospěla z pozitivně formulované části jejich programu k takovému zámezí, že tvorba, která by měla splnit požadavky a příkazy těchto socialistických teoretiků literárních, nutně by musila vyznít naplano; našla by snad svoji půdu, ale jistě by jí nebyl proletariát. Proletářskou tvorbou by nebyla, ani náběhem k ní.“¹⁹⁹⁸ A především pak Píša, z dosud tištěných rozvah mladých avantgardistů snad vůbec poprvé a nejspíše nejobsáhleji, rozvažuje o možnostech a úkolech proletářské poezie a vytyčuje toto heslo jako ústřední úkol pro nejmladší literáty: „Stavíme v střed své tvůrčí pozornosti člověka, ale člověka žijícího uprostřed moderní konkrétnosti životní, uprostřed civilní reality. [...] Mladá tvorba, bude-li, bude tvorbou citů. Myšlenek, snů, jež klíčí a rozrůstají se v člověku skloněném nad strojem, procházejícím se hlukem velkoměsta, odmítajícím dnešní tvar společnosti. Proletářská poezie musí být poezií dělníka; toho tedy, jenž představuje zápas dneška o řád budoucnosti. Ale myšlení dělníkovo je nejvyšší reálné, jasné a prosté, právě proto, že je bojovné, zasvěceno vzpouře a vzdoru.“¹⁹⁹⁹ Píša se tak již zřetelně hlásí k pojetí literatury jako prostředku ideologického boje, byť ji přitom zatím ještě plně nepodřizuje potřebám komunistické strany.

Svou pozici Píša řadil někam mezi náhled S. K. Neumanna a stanoviska Devětsilu. Č. Jeřábekovi o této své stati počátkem října píše: „Já např. nyní [...] bojuji hned na dvě fronty. V první části polemizuji s vývody Neumannovými z Rud. práva, v nichž obhajoval civilní poesii, a v druhé části stavím se proti podstatným částem tvůrčího programu, jak si jej vytvořil Devěsil, po případě jeho teoretický mluvčí p. Karel Teige.“²⁰⁰⁰

Ale zpět k vzájemnému poměru Kalisty a Píši: právě v tento moment se totiž projevila určitá Kalistova vztahovačnost, která zapříčinila vznik jistého napětí mezi oběma přáteli – Píšův programový text totiž Kalista chtěl před jeho otištěním nejprve korigovat a schválit, aby vyhovoval představám jejich „skupiny“, tj. čtyřlístku, což Píša důrazně odmítl.

Kalistu tento přítelův krok zklamal, a to hned ze dvou důvodů: zaprvé tím Píša popíral existenci – jakkoli volné a neformální – skupinky soustředěné okolo Z. Kalisty a zadruhé tím zároveň dosud nejzřetelněji odmítl nepsané Kalistovo protektorství nad svou osobou. Píšovi proto Kalista v odpovědi na tento dopis počátkem září bez obalu píše: „Milý Toníku, příliš

¹⁹⁹⁸ Tamtéž, č. 22, 13. 10., s. 305 / s. 185.

¹⁹⁹⁹ Tamtéž, č. 23, 27. 10., s. 321 / s. 191.

²⁰⁰⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábekovi, [počátek října 1921], s. [3].

*mne ranil Tvůj dnešní dopis.*²⁰⁰¹ Kalista přítelův krok poněkud uraženecky vnímal jako zradu vzájemného přátelství a v reakci na něj údajně spálil svou připravovanou teoretickou esej,²⁰⁰² kterou chtěl fundovat aktuální umělecké snahy troj-/čtyřlístku: „*Nemáš z daleka tolik špatných vlastností jako pyšný, marnivý, hněvivý, svárlivý a někdy snad zlý Kalista. [...] Nejvíc mne zbolela meziřádková výtka, jako bych já Tě chtěl ve Tvém článku o N. mentorovati. Chtěl jsem prostě podati ruku. Nejsem neomylný. Myslil jsem si: Povíme si, poznáme, opravíme (jeden druhého, přítel přítele, bratr bratra). A Ty mi pak velmi tristně napíšeš: ‚Mohu Ti říci, že bych nepřipustil ani jediné změny v textu jeho.‘ –*

Svoji essay jsem před chvílí roztrhal a spálil. Snad to bylo pod bezprostředním vlivem Tvého dopisu. –²⁰⁰³

Stejně tak Kalista prudce odmítl Píšovy výhrady k (ne)existenci či (ne)možnosti existence společné skupiny: „*Naše skupina ovšem neexistuje. Ale nevíš nic o skupinách, které obsahovaly individuality velmi rozdílné, jež sjednocovala jistá base. Cénacle Nodier? Abbaye? Kdy vůbec byla jaká skupina zcelená? A nepopřeš, že základ náš, tři prozatím, náš způsob nazírání je v podstatě stejný. Nikde jsme dosud jako skupina nevystoupili, ale přesto Hora mluví o nás jako o skupině, stejně Götz a Šalda. Nemýlíš se? Nehledíš příliš k detailu?*“²⁰⁰⁴

Píša se v odpovědi diplomaticky snažil celý spor zažehnat a Kalistovi se pokusil své názory ještě jednou vysvětlit. Na jádru obsahu svého předchozího dopisu však i nadále trval: „*Před svojí nemocí napsal jsem Ti pár upřímných, mužných slov, o nichž jsem se domníval, že k vzájemnému jasnu je třeba, aby byla vyslovena. [...] Ani ve snu mně nenapadlo, že by Ti mohla ublížit, ranit Tě a oddálit Tebe ode mě. Chtěl jsem pravý opak. Tvůj dopis tedy mě značně překvapil a pochopitelně rozechvěl. V duchu přečetl jsem si vše, co jsem psal, a musím říci, že i dnes za svými slovy stojím. Ale jen za nimi. Tedy nemohu odpovídati z toho, co sám*

²⁰⁰¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1921; Milý Toníku! Příliš mne ranil Tvůj dnešní dopis...], s. [1].

²⁰⁰² O podobě Kalistovy eseje nemáme jiných zpráv a jde tak o další z řady teoretických či programových textů, které v letech 1920 a 1921 Kalista připravoval, ale nakonec nikde neotiskl. Drobnou zmínku o ní zachytáváme jen v následujícím Kalistově dopise Píšovi: „*Moje essay je mrtva. O příčinách nemluvíme příliš. Ale věz: psal jsem ji na okraj mladé tvorby, tj. speciálně naší, ne mé jen. Pak přišel Tvůj dopis, kde jsi tolik bil a kladl důraz na propastný rozdíl mezi námi. Summa Tvého tvrzení byla: Nikdo nemůže nic psát za generaci. – Chápeš souvislost mezi svým dopisem a mým činem? Jednal jsem snad ukvapeně, ale dosud toho nelituji.*“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1921; Můj milý Toníku! Děkuji Ti za poslední dopis...], s. [2].) Esej nejspíše z velké části vycházela z Kalistových rozkladů o básnickém obrazu z léta 1921 (srov. podrobněji zde s. 387–392.).

²⁰⁰³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1921; Milý Toníku! Příliš mne ranil Tvůj dnešní dopis...], s. [1–2].

²⁰⁰⁴ Tamtéž, s. [2].

*snad jsi nad nimi a z nich vyvozoval. Opakuji: nechtěl jsem Ti ublížit. [...] Zdá se mi, žeš četl můj list s jistou citovou zjitřeností a nervositou.*²⁰⁰⁵

Kalistovi Píša alespoň poněkud ustoupil v otázce (ne)existence skupiny – jisté obecné společné tvůrčí rysy trojice Kalista, Wolker a Píša byl ochoten připustit: „*A k skupině: s největší radostí jsem kvitoval Tvoje slova, že příbuzenství nás tří (!) toliko nemíníš hledati v názorových a tvůrčích detailech, ale v bytostném ladění a základním rysu tvůrčích zjevů. V tom s tebou souhlasím. Bez výhrady.*“²⁰⁰⁶ Zároveň se pak ještě snažil debatu korigovat rozlišením skupiny a generace: „*Skupina a generace je rozdíl. Generace značí cosi základnějšího, prvotnějšího, soubornějšího a hmatatelnějšího. Naše skupina není sama generací. Vysloviti povahu a úsilí skupiny a vyjádřiti nutnost a poslání, kořeny a znaky generace je hluboký rozdíl. S tím jistě souhlasíš! Chtěl-li jsem, aby se revidovala soudržnost naší skupiny, nepopíral jsem možnost (u Tebe speciálně právo a povinnost) mluvit za generaci.*“²⁰⁰⁷

Částečně se přitom Píša ještě pokoušel zpřesnit svá tvrzení o skupině. Zdůraznil přitom, že dle jeho mínění obdobná světónázorová východiska pojí jen jeho, Kalistu a Wolkeru, nikoli však „sensualistu“ Kadlece (ostatně v tomto úsudku se ztotožňoval s Kalistou): „*A k podstatě věci. I za skupinu lze mluvit. Ale upozorňuji Tě, že za skupinu zahrnující jen Tebe, Wolkeru, mě a snad také Beráka. Kadlec, zdá se mi, bytostně i pudově, tíhne k sensualismu. [...] Jisto je tedy, že shora jmenovaní máme cosi společného. Ale jen ve svých základech. V půdě, na níž stojíme. [...] Nepopírám, i zde je možná příbuznost, ale nelze ji předem žádati. Znamenalo by to předčasné spoutání vlastních možností, apriorní uniformitu: i Tobě by z ní časem bylo úzko. A to byl největší klad Tvého posledního dopisu, že příbuzenství vidíš jen v společné basi naší tvorby, v duchovním ústrojení autorů, v jejich dobré vůli a v určité laděné atmosféře díla. [...] Tedy: jsem jist, že bytostné charakteristikon skupiny vyjádřím ve svém článku jasně, přestože ve svých závěrech úsudkových a ve svých programových výhledech se budu lišiti od Tebe nebo Wolkeru. Ale zde jde o bytostné tíhnutí a vnitřní atmosféru díla.*“²⁰⁰⁸

Debata o skupině se však tímto okamžikem již zvrhává na poněkud scholastickou rovinu. Zatímco Kalista urputně snáší argumenty pro její existenci, Píša zdůrazňuje spíše

²⁰⁰⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec srpna 1921; dopis č. 63], s. [2].

²⁰⁰⁶ Tamtéž, s. [4].

²⁰⁰⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [první polovina září 1921; dopis č. 65], s. [2].

²⁰⁰⁸ Tamtéž.

momenty rozdělující – oba jsou přitom částečně ochotni přiznat oprávněnost argumentů protistrany, ale na svém základním stanovisku nehodlal ani jeden z přátel nic měnit.

Podobně scholastickou odpověď by nabídla i snaha rozhodnout tuto otázku dnes: trojice Píša – Kalista – Wolker, případně volněji rozšířená o Kadlece či Beráka, spolu od píseckého večera nikdy během roku 1921 společně nevystoupila. Nevzniklo žádné kolektivní prohlášení, nevznikl žádný společný manifest. Z tohoto úhlu pohledu byla a je existence skupiny na bázi čtyřlístku jen Kalistovou chimérou. Na straně druhé můžeme zmínit společnou práci pro *Orfeu*, byť tento od března 1921 již nikdy nevyšel, přípravu říjnového recitačního večera v Prostějově či zejména snahu vzájemně koordinovat své postoje, pokud jde o vstup do Literární skupiny, a úzkou provázanost básnických sbírek *Ráj srdce – Nesrozumitelný svatý – Host do domu* a případně i *Svatá rodina*, které by svědčily ve prospěch možnosti čtyřlístek jako skupinu označit. Jako pracovní závěr proto shrňme: čtyřlístek z dnešního pohledu můžeme prohlásit za poměrně úzké přátelské seskupení ústřední trojice Wolker–Kalista–Píša, které však nikdy nepřerostlo do institucionalizované skupinové báze, byť k ní mělo několikrát zřetelně nakročeno (*Den, Orfeus, Clarté* aj.). Největší zájem na jeho institucionalizaci měl nepochybně Z. Kalista, na druhé straně A. M. Píša a J. Wolker se naopak postupem času stále zřetelněji nechtěli členstvím v nějakém spolku na podkladě čtyřlístku nechat vázat.

Píša před odchodem do Prahy

Od otázky (ne)existence skupiny se ale nyní vraťme do září 1921 ještě jednou a podívejme se přitom spíše na to, jaké problémy byly v této době nejvýraznější pro Píšu samotného. Otázka skupiny totiž pro něj poněkud zapadala mezi problémy dalšími: osobně se jej bezesporu nejvíce dotýkal přesun do Prahy, literárně pak zase otázka vydání *Nesrozumitelného svatého* a konečně pak musel dořešit i otázku, kam nyní zasílat své nové referáty. Září 1921 je totiž i pro Píšu měsícem hledání nové institucionální základny: po pádu *Orfeu* do korespondence trojlístku, resp. zejména Kalisty a Píši, proniká plán vydat společný almanach, který by zaniknuvší časopis nahradil. Nakonec však tento Kalistův návrh rychle ustoupí do pozadí, neboť se nově ve hře objevuje Literární skupina a její časopis *Host*. Píšův postoj k ní je od začátku poměrně zřetelný: časopis obešle²⁰⁰⁹ a byl ochoten i ke vstupu do

²⁰⁰⁹ Tamtéž, s. [4].

spolku, pakliže jej nebude programově vázat v takovém směru, s kterým by osobně nesouhlasil. Zároveň se však ve spolku i časopise odmítal angažovat, neobešlou-li budoucího *Hosta* ani Kalista a Wolker. Jakmile bylo splnění těchto podmínek zajištěno, Píša do Literární skupiny vstoupil.

Na přetřes se v září znovu dostává i *Nesrozumitelný svatý*. Po ztroskotání dosavadních pokusů o jeho vydání, mj. jako mimořádného čísla *Orfea*, se Píša údajně počátkem září znovu rozhodl knihu nevydat. Jde tu však spíše o další z Píšových póz, neboť zároveň v tomtéž dopise oznamuje své rozhodnutí *Svatého* věnovat Kalistovi: „*Při tomhle stavu věci ovšem nic se nezmění na mém rozhodnutí, že jako první knížka patřila mým rodičům, druhá bude patřiti Tobě.*“²⁰¹⁰ Kalista, posílen tím, že měl u sebe momentálně rukopis sbírky, však Píšovi jeho rozhodnutí velmi rozmlouval: „*Pevně doufám v nedefinitivnost Tvých definitivních uzávěrů. Ostatně, dělej si, co chceš: pamatuj však, že N. S. ode mne nedostaneš. [...] Tobě ho nevydám, i kdybys mne soudně žaloval. Nevydám! Až vyjde tiskem! Ne proto, že je věnován mně. Naopak, před vytištěním Tě požádám, abys dedikaci vynechal. [...] N. s. je přece Tvůj vlastní debut – ne Dnem a nocí.*“²⁰¹¹

Vedle pochybností o hodnotě *Nesrozumitelného svatého* proniká v září do Píšových dopisů i další výrazný moment – obava z Prahy, kam měl od října přijít na studia: „*Cítím však, že se bojím stále a den ze dne více. Nemohu udati konkrétních příčin svých obav. Bojím se Prahy jaksi v celku. [...] Ovšem jsem v úplné nejistotě stran toho, co vlastně budu studovati. [...] Dosavadní nejistota je mi velmi trapná. Tím trapnější, že jsem ji sám zavínil.*“²⁰¹² Symbolicky se proto Píša v závěru svého posledního dopisu z domova dovolává Kalistova přátelství, v němž pro sebe viděl jednu z mála jistot v novém prostředí: „*A prosím tě jen, drahý Zdeňku, abys byl v Praze ke mně taky tak hodným jako dosud, abys mě měl stejně rád a v stejné míře byl ke mně shovívav, ke mně, který má někdy rozmary děcka. Na shledanou! Říkám si, že musím býti pevný a statečný jako muž. Na shledanou tedy!*“²⁰¹³

²⁰¹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek září 1921; dopis č. 64], s. [1–2].

²⁰¹¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1921; Můj milý Toníku! Děkuji Ti za poslední dopis...], s. [1].

²⁰¹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [konec září 1921; dopis č. 66], s. [1–2].

²⁰¹³ Tamtéž, s. [4].

Poměr Z. Kalisty a A. M. Píši během roku 1922

Vývoj poměru Kalisty a Píši v důležitém období po Píšově příchodu do Prahy však bohužel prakticky vůbec nejsme schopni mapovat, nemáme k dispozici prakticky žádné relevantní prameny. Je nepochybné, že příchodem do Prahy Píša značně rozšířil okruh svých kontaktů a tím logicky slábla i jeho vazba k Zdeňku Kalistovi. Píša zároveň zřetelně sledoval stejnou cestu jako J. Wolker a stále otevřeněji se projevuje jako autor komunistický a společensky angažovaný. To nám však samo o osobě bohužel pro naše potřeby nestačí.

Pevnější stopu vývoje vztahu Kalisty a Píši pak znovu zachycujeme až v závěru roku, kdy si oba přátelé po čase znovu vymění několik dopisů. Jak již bylo rozebráno jinde, Píša v této době již čile vyjednává o případném vstupu do Devětsilu, nicméně zdá se, že jeho vztahy ke Kalistovi prozatím zůstávají přátelské, byť Píšovo silící přátelství s Wolkerem, stejně jako vzdalování se Wolkerem a Kalisty bylo všem zúčastněným zřetelné. V korespondenci s Wolkerem ze závěru roku dokonce Píša chápe ze své strany odtržení se od Kalisty jako určitou zradu.

Určitý posun ve vzájemném poměru je však z dochované korespondence ze závěru roku evidentní, zejména však z Kalistovy strany. Můžeme pozorovat, jak se dále vytrácí Kalistovo mentorství a protektorství ve vztahu k mladšímu příteli. Naopak Píša se stává sebejistější a rozhodnější – Kalista s Píšou tak v závěru roku de facto korespondují jako rovný s rovným a původní oběma stranami přijímaná hierarchizace vzájemného vztahu v Kalistův prospěch zcela zaniká.

Píša ve svých dopisech Kalistovi ze závěru roku 1921 zůstává věcný a v zásadě prostý osobních výpadů, jejich leitmotivem je pak především starost o právě vycházejícího *Nesrozumitelného svatého*, o jehož kvalitách opakovaně pochybuje: „*Nevím, nevím, ale zdá se mi, že jsem s ní zaběhl do slepé uličky, není-li vůbec celá knížka bludem. Ale už to jednou je, za týden vyjde na světlo boží a tak nezbyvá, než abych prosil pro ni za milost v očích čtenářů a Tebe odprosil za to, že jméno Tvoje spojil jsem s knížkou, jež u kritiky bude na tom velmi špatně.*“²⁰¹⁴

Zvláštní se naproti tomu jeví postoj Kalistův. Ten totiž poněkud neorganicky hned v úvodu svého dopisu připomíná nespecifikované předchozí vzájemné rozpory: „*Můj milý Toníku – Je vidět, že jsi nepřemohl ty kyselosti, jež vznikly mezi námi. [...] Ale nechme toho*

²⁰¹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [před 20. prosincem 1921; dopis č. 70], s. [3].

škádlení – *Všechno je pryč. Všechno, co bylo, rád zapomínám. A prosím i Tebe, abys zapomněl!*²⁰¹⁵ Píšovi se pak zmiňuje o svém vnitřním rozlomu a naráží přitom na – bohužel neidentifikovatelné – zklamání z jednání svých přátel ze závěru listopadu. Sám přitom připisuje velkou část viny sobě a Píšovi se důrazně omlouvá: *„Tento rok se láme a já se lámu s ním, Jsem si bohužel naprosto jist, že nepochopíš. V srdci mám takový mír jako nikdy jindy. Nikdy jsem se tak prudce a tak životně nerval o svůj osud jako letos začátkem zimy a koncem listopadu. Přiznám se, že nejbolestnějším mi tehdy bylo, že moji přátelé, ti, kterým jsem nejvíc věřil, mne nepochopili. [...] Sám svým jednáním jsem to způsobil. Odpusť mi, dovedeš-li a můžeš-li! – Zdá se mi, že jsem Tě snad už zatlačil příliš. Dokonce se bojím, že se už stalo to, čemu jsi se právě v posledních našich prázdninových dopisech tak bránil. To bych strašně nerad. [...] Je svrchovaný čas, abys dobře měřil, Toníku! Já jsem si svoje – to, čeho se u Tebe obávám – už dávno, před lety probolel.*

*Nevíš, jak jsem zmužněl svým mírem. Všem jsem dovedl odpustiti – i těm, kdo se mne opravdu hluboce dotkli (to nevztahuj naprosto na sebe, snad mluvím jasně, jistě potřebuji já více odpuštění u Tebe). Jsem tak vyrovnaný!*²⁰¹⁶

Jako osoby, které vystupovaly proti němu, označuje Kalista především Wolкера kvůli epigramu na anděly a M. Jirka kvůli údajným pomluvám, které o něm šířil před S. Kadlecem. Píša však těmto Kalistovým narážkám o vzájemných rozporech příliš neporozuměl a jakoukoli přítelovu křivdu na své osobě výslovně popírá: *„Na mně jsi se ničím neprovinil.*²⁰¹⁷

Kalista prý nadto dle Píši mluví ve svém dopise „záhadně“ a jeho reakce je proto v mnohém nechápavá: *„To jsou řádky plné děsu, hrozby, důtklivého varování, ale bože, jak jim mám rozumět.*²⁰¹⁸ Ve svém listě se pak Píša raději i nadále věnoval primárně řešení aktuálních literárních problémů a událostí i svým knihám (vedle *Nesrozumitelného svatého*, který na přelomu let 1921/1922 konečně vychází, též i chystaným *Soudům, bojům, výzvám*).

Kalista však v následné odpovědi ve svých litaních o zradě přátel pokračoval a Píšovi se rozepsal i o proměně svého vztahu k Bohu.²⁰¹⁹ To jediné glosoval Píša-mladý komunista

²⁰¹⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [20. prosince 1921; Můj milý Toníku – Je vidět, že jsi nepřemohl ty kyselosti, jež vznikly mezi námi...], s. [1].

²⁰¹⁶ Tamtéž.

²⁰¹⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [vánoce 1921; dopis č. 71], s. [1].

²⁰¹⁸ Tamtéž, s. [2].

²⁰¹⁹ „Já rostu svým tichem na síle. Nepoznáš mne, třeba se Ti zdá, že jsem se nezměnil. Ustoupil jsem do svého vlastního království, zlomil jsem se úplně. Nebudu mít než tři přátele, které jsem poznal jako ostatních lepší. A budu se cvičiti ve víře v lidi: všem chci pomáhati, třeba bych jim nedůvěřoval. A také ti musím říci, že jsem poznal blíže svého Pána Boha. A jestli mám v nepřemožitelné ošklivosti některé lidi, jsou to ti, kteří pod rouškou mužnosti pochybují sami o sobě, tj. nemají svého Boha, anebo mu naprosto nerozumí. Bůh není bytost, nýbrž funkce. Nepřemýšlíme-li o něm, nedovedeme pochopiti

s určitým sarkastickým zahrocením,²⁰²⁰ jinak však na Kalistovy lamentace nijak nereagoval: „V úterý se podívám asi tam k Vám na Celnou a přinesu Ti, budeš-li ovšem tou dobou v Praze, také svoji knížku. Vyšla už před několika dny [...] Je mi lhostejno, kam budeš o Nesrozumitelném svatém psát. Budu to od Tebe čísti všude rád. Napial jsi však moji zvědavost zmínkou o prudkém konfliktu s Vrbou. Nedovedu si dobře představit člověka, jenž by se s tímto Johannešem snesl.“²⁰²¹

Pro rok 1922 naše prameny dále řídnu. Ze zimy téhož roku můžeme zmínit víceméně jen recenzi Píšova *Nesrozumitelného svatého*, kterou Kalista připravil pro únorové číslo *Hosta*.²⁰²² Ve velmi subjektivní esejistické glose se přitom pokouší definovat vlastní noetický základ básnického nazírání této sbírky. Vidí jej především v nerozlišeném náhledu na svět, který zbavuje zobrazované jakékoli hierarchizace: „Mohli-li básník, nehledající líbeznosti a potutelných krás, učiniti některou věc důležitější nad jiné pro její barvu či tvar? Vše stávalo se životem básnickým. Věci ztratily svou všednost a nežijí tak, jak jsme je viděli. [...] Blázne, obrazu nehledej, abys neztratil to, co nad ním jest.“²⁰²³ Píša prý klade důraz především na duchovní hodnotu věcí, jejich řád a smysl: „Žítí mu není spatřovati, ale tvořiti.“²⁰²⁴ V závěru své recenze pak Kalista prohlašuje sbírku za „neukončenou“, avšak mimo jiné právě proto ji v dosti patetickém tónu vyzdvihuje a poznamenává k ní: „A přece jsem Tě miloval jako málokoho jiného. [...] A jestli jsi nedorostla k slávě společensví mravního, budiž to Tvůj smutek, ale budiž i krása Tvoje v smutku.“²⁰²⁵ Kalistova dosti enigmatická a velmi subjektivní „recenze“ však představuje bezesporu jeden z nejkladnějších ohlasů, jakých se Píšově sbírce

nic: ani ne ty konkrétní předměty jinak než jako nějaké věci k vidění, slyšení nebo užitkovému použití. [...] Bůh je bezpečnost.“ (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [30. prosince 1921; Milý Toníku, zkoušíš na mou věru moji pokoru přespříliš ...], s. [2].)

²⁰²⁰ „Jeden výrok z Tvého dopisu je jakoby na mě téměř ušít. Je to ono místo, kde pravíš, že máš v nepřemožitelné ošklivosti lidí, kteří pod rouškou mužnosti pochybují sami o sobě, tj. nemají svého Boha, anebo mu naprosto nerozumí. Děkuji pěkně. To se Ti budu bát přijít nyní na oči. Já totiž svého Boha nemám a ani se nepokouším mu teda rozumět. Pochybují velmi mnoho o sobě, skorem více, než pochybují o lidech kolem sebe. [...] Ale žerty stranou. Poslyš, milý Zdeňku, s Tebou se musila státi opravdu velká změna. V Tvé životní filosofii. A já nyní velmi dychtivě čekám na odraz tohoto přerodu v Tvé tvorbě. Jak se projeví? Nezatajím Ti, že Tvá cesta k Bohu (s velkým B – k Tvému vlastnímu Bohu!) naplňuje mě obavami. Zdá se mi totiž, že příliš akcentuješ to, že je to Tvůj vlastní Bůh. Neříkáš to slovo, ale lze ho příliš ostře cítiti. A potom ještě něco: není hledání boha vlastně ustavičným úsilím o to, aby Bůh přestal být osobní funkcí! – Mé obavy však vyvrací Tvá pevnost, pro niž nemohu opravdu naléztí už slova podivu a přátelské úcty. Nevaž také příliš mých skeptických slov – neboť filosofie je věc, v níž se dobře nevyznám. Jsem v ní diletantem jako vůbec ve všem, jako i v životě. Je to má radost, pýcha i smutek.“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek roku 1922; dopis č. 69], s. [2].)

²⁰²¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [počátek roku 1922; dopis č. 69], s. [1].

²⁰²² KALISTA, Zdeněk: Píšův „Nesrozumitelný svatý“. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 105–106.

²⁰²³ Tamtéž, s. 105.

²⁰²⁴ Tamtéž.

²⁰²⁵ Tamtéž, s. 106.

dostalo. Zároveň však jde víceméně o symbolickou tečku za společným přátelstvím obou mladíků, které v tuto dobu rozvádí Píšu vstoup do Devětsilu.

O Velikonocích 1922 si totiž v souvislosti s vydáním Kalistova *Ráje srdce* oba přátelé vymění poslední dopisy, záhy poté ustává jak jejich korespondence, tak zřejmě i styky osobní. Z Píšova dopisu Wolkerovi z konce dubna pak již zřetelně vyplývá, že o aktivitách svého bývalého přítele měl Píša v této době již jen dosti vágní povědomí: „*O Kalistovi se zde proslýchalo, že prý napsal do Českého slova (!) obranu proti kritikám Knapové a Pujmanové-Hennerové o svém Ráji. Nevím však o tom nic bezpečného; ve včerejším Č. slově nenašel jsem nic.*“²⁰²⁶ Kalista svou polemiku totiž tiskl v *Československých novinách*. Důvodem rostoucího odcizení snad pak mohla být též Píšova recenze *Ráje srdce* z počátku dubna 1922.

Ze zpětného ohlednutí se tak zdá, že rozchod Píši s Kalistou z počátku února 1922²⁰²⁷ opravdu nebyl nesen momenty osobními, ale primárně ideovými: „*Píša šel s Wolkerem a rozcházel se se mnou z důvodů opravdu čistých, bez kalivého přimísení nějaké uražené ješitnosti, bez resentmentů citových.*“²⁰²⁸

Vzájemná zášť do jejich vztahu vstoupila až v průběhu roku 1922, zejména pak v jeho závěru, zřejmě bez valnějšího přičinění Wolkerova, který od poloviny března pobýval v Praze jen minimálně. Píša a Kalista pak od konce roku 1922 vůči sobě stojí v prudkém a vyhoceném nepřátelství, které se zřetelně přelévá i do řady jejich literárněkritických textů a časových glos.

František Götz

Nejvýraznějšími postavami původní brněnské šestky byli bezesporu Lev Blatný jako její hlavní osobnost spisovatelská a dlouholetý předseda Skupiny a František Götz jako její ústřední kritický a teoretický mluvčí. Byť jsme si v minulé kapitole ukázali, že brněnští a explicitně F. Götz se v první polovině roku 1921 stavěli velmi skepticky k potřebám kolektivního sdružování a jako zbytečnou nahlíželi i možnost formulovat závazný skupinový program, po prázdninách 1921 se s ustavujícím sjezdem Literární skupiny tento postoj zásadně mění, přičemž rozhodující iniciativy se za brněnské a později po dočasném rozkladu pražské části spolku v zimě a na jaře 1922 ujímá víceméně za celou Skupinu František Götz.

²⁰²⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [24. dubna 1922], s. [3]; inv. č. VI/758a.

²⁰²⁷ K rozchodu Kalisty a Píši srovnej zde s. 732–740.

²⁰²⁸ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 176.

Pozorováno zvnějšku, jeví se – a z mnoha důvodů oprávněně – jako neformální hlava celého spolku právě on. Právě Götz se stává v průběhu roku pro pražské členy spolku hlavním kontaktním bodem v Brně i jeho podíl na redakci *Hosta*, byť tato byla vykonávána kolektivně, byl asi největší. Především se však Götz mohl opřít o svou autoritu kritickou, od níž se posléze mohly odrazit i jeho snahy programotvorné. Götzově cestě vzhůru výrazně napomohlo oslabení významu pražské části po vstupu Wolkera a Piši do Devětsilu a Kalistově dočasném stažení ze spolkového života a zejména pak jeho obrana Skupiny před ataky Devětsilu, v nichž se Götz ukazuje jako výrazná osobnost schopná věcné a bezpředsudečné polemiky s devětsilskými. Když pak Götz na jaře 1922 vydává průbojnou knihu o soudobé moderní české literatuře, dostává se mu vřelého přijetí i u tehdejší oficiální kritiky. Götz tak založením Literární skupiny zahájil rychlou cestu vzhůru, aby se posléze stal jedním z nejvýraznějších českých literárních kritiků meziválečné éry.

Pro potřeby naší práce je proto vhodné povšimnout si Götzovy osobnosti poněkud detailněji. Götz svým založením, především pak pro svou určitou ústupnost, měkkost a smířlivost, rozhodně nebyl typickým lídrem jako např. Karel Teige v případě Devětsilu. Tyto nedostatky však doháněl nesmírnou pracovitostí a erudicí a výrazným syntetickým myšlením. Jen složitě bychom s výjimkou Teigovou hledali mezi nejmladšími osobu schopnou načrtnout syntetický pohled na soudobé (i minulé) literární problémy v takové kvalitě, jako byl Götz. Je třeba zároveň podtrhnout, že právě Götz měl z mladých snad s výjimkou Teiga k dispozici asi největší a nejaktuálnější knihovnu soudobé beletristické i odborné literatury s velkým podílem zahraničních publikací, za kterou utrácel dosti značné sumy. A. M. Píšovi v této souvislosti o prázdninách 1922 psal: „*Já nemohu nikam. Oni [tj. členové brněnské šestky – doplnil VM] totiž nekoupí za celý rok jediné knihy. Já je zásobuji sám cizí literaturou – a jsou to do roka jistě vydání přes 6000 K – Mně to mrzí jen jednou v roce: když dostávám od nich lístky z ciziny. [...] Já jsem už velice papírový: nemohu žít bez spoust knih – pořád nových – nových – nových.*“²⁰²⁹ Své zdroje se Götz zároveň snažil všemožně doplňovat a rozšiřovat. Např. Kalistu tak počátkem roku 1922 žádá o bližší informace o dostupných zdrojích pro informace o soudobé francouzské literatuře: „*Prosím Tě, napiš mi, které listy francouzské čtete v Praze. Hlavně revue. Já odbírám nyní jen L'Art libre (Collin), orgán skupiny Duhamelovy. Nemám peněz na Mercur a Nouvelle revue. Kdybyste měli něco laciného – snad bych si ještě něco předplatil. Kde vychází Ivana Golla, Die Menschen“²⁰³⁰ S obrovským rozsahem studované*

²⁰²⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [červenec 1922; Můj drahý příteli, včera jsem přijel náhodou do Brna], s. [2].

²⁰³⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [leden 1922; Götz 26], s. [3].

literatury zároveň úzce souvisí i neustálá Götzova potřeba poznávání nového a snaha vstřebat a do rámce svých vlastních úvah neustále zařazovat nejaktuálnější podněty, s nimiž se ve své četbě seznámil, tj. tendence, která bude do budoucna Götzovo teoretické rozvažování činit velmi labilním a tekutým.

Götz však na druhé straně byl ve svém myšlení zároveň též velký systematik, schopný až „botanicky“ pedantského třídění jednotlivých literárních jevů a zjevů. Právě tato Götzova vlastnost se však měla do budoucna zároveň stát jeho velkou slabostí: Götz totiž své syntetické koncepty neustále proměňuje a přehodnocuje. Sice možná mnohdy nejde o změny samotných výchozích souřadnic jeho úvah, velmi nestabilní a proměnlivá je však Götzova práce s jednotlivými pojmy. Götz totiž velmi často dává stávajícím pojmům nový obsah či je dále rozvíjí a proměňuje leckdy až k nepoznání, anebo přichází s termíny zcela novými, od nichž však záhy ustupuje. Tato konceptuální nestabilita Götzova myšlení bude patrná už hned v jeho polemice s Devětsilem o expresionismus,²⁰³¹ kde Götz poměrně svévolně zachází jak s ústředním pojmem expresionismu či jeho lokálními modifikacemi (český a francouzský expresionismus), aby od nich záhy upustil úplně.

Götzovo myšlení je zároveň dosti eklektické: Götz dovede jednoduše na základě velmi obecných souvislostí črtat spojnice mezi jevy z velmi odlišných oblastí (srov. jeho připodobnění expresionismu a bolševismu z téže polemiky). V jeho tvůrčích počátcích však byly tyto metodické nedostatky jeho způsobu uvažování přehlíženy, resp. nebyly tolik patrné, ba naopak: Götzova schopnost vybudovat syntetický koncept, do nějž bude schopen zasadit analýzu vývoje nejmladší poválečné poezie, jejíž situace byla mimořádně nepřehledná a neustálená a kterou opře o důslednou klasifikaci jednotlivých autorských osobností tak, jak se mu povedlo v jeho kritickém knižním debutu, bude jeho vrstevníky – a nejen je – přitahovat a Götzovi přinese značné uznání. Ovšem je třeba jedním dechem podotknout – a v dalším si ještě blíže ukážeme – že i celkový koncept *Anarchie v nejmladší české poezii* se ještě těsně před jejím vydáním poměrně významně proměnil: expresionismus totiž jako pomyslný nejvyšší stupeň vývoje soudobé mladé literatury poměrně na poslední chvíli nahradila „proletářská poezie“ či „poesie sociální zkušenosti“, od níž však záhy upouští. I tímto detailem lze jen znovu podepřít naši tezi o rychlých proměnách pojmosloví Götzových teoretických konceptů.

Götzova osobní literární cesta rokem 1921/1922 se zdá být zdánlivě jednoduchá: před prázdninami 1921 omezuje své kritické působení v *Socialistické budoucnosti*, aby si uvolnil

²⁰³¹ O celé polemice srovnej podrobněji zde s. 599–614.

ruce pro přípravu knižního souboru svých studií a recenzí, pozdější *Anarchie v nejmladší české poesii*. Své kapacity zároveň plně napřimuje pro práci v rámci Literární skupiny a zejména pro *Hosta*. Všimněme si, že právě on je autorem většiny nebeletristických příspěvků prvního ročníku a zároveň se profiluje jako nejvýraznější mluvčí a teoretik spolku. Právě Götz zároveň představuje hlavní spojnicí mezi Brnem a Prahou, protože právě jemu je adresována většina příspěvků pražských členů spolku, zejména členů trojlístku. Ač Götz hrál většinou s odkrytými kartami a zákulisní intriky mu v této době nebyly blízké, přece jen mohl této své pozice využít k ovlivnění celkového směřování Skupiny, což se v daném období projevilo především Götzovým přitakáním spolupráci s Devětsilem v polovině prvního ročníku.

Ještě počátkem září 1921 se však Götz stavěl poměrně skepticky k možnosti existence budoucího časopisu Skupiny a sám počítal spíše se svým angažmá v *Cestě*, které pro něj bylo minimálně ekonomicky bezesporu zajímavější než *Socialistická budoucnost*, do níž údajně v této době přispíval zcela zdarma: „*Do Soc. bud. letos budu málo psát. Psal jsem tam loni úplně zdarma. Letos prostě to nemohu dělat. Francouzské knihy jsou tak příšerně drahé – a člověk bez nich býti nemůže. Pozval mne Rutte do Cesty. Slíbil jsem mu několik delších prací kritických,*“ psal k tomu v závěru srpna 1921 Kalistovi.²⁰³² Touto proklamovanou Götzovou skepsí k *Hostu* si můžeme z části vysvětlit i jeho snad až přílišné otálení s pozváním Z. Kalisty do spolku.

Na ustavující hromadě Skupiny v Přerově se Götz poprvé osobně setkal s Wolkerem a o měsíc později pak v Brně i s Kalistou. Zejména s prvním z nich Götze spojily značné sympatie. S A. M. Píšou se naopak Götz zřejmě poprvé osobně setkal nejdříve až na jaře 1922, avšak oba mladí kritici se rychle sblížili ve vzájemné korespondenci. Píša dokonce Götze na podzim 1921 požádal o sepsání předmluvy pro svého připravovaného *Nesrozumitelného svatého*.²⁰³³ V korespondenční diskusi se však zřetelně projevuje i odlišné názorové směřování obou literátů. Proti A. M. Píšovi, který se stále zřetelněji posouvá na

²⁰³² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [srpen/září 1921; Götz 8a], s. [2].

²⁰³³ Není přitom nikterak bez zajímavosti, že se Götz ve své předmluvě datované 18. listopadem důsledně vyhýbá pojmu expresionismus, byť právě Píšu zařadí ve své *Anarchii* mezi jeho čelné představitele. Götz tu v souvislosti s Píšovou sbírkou mluví nanejvýše o „*intenzivním realismu lyrickém*“. Tato skutečnost by mohla jen dále podepřít naši tezi o tom, že Götzi byl expresionismus jako program Skupiny v pozdější polemice s Devětsilem jakoby podsunut zvnějšku a Götz se do role jeho obhájce víceméně nechal vmanipulovat (srov. GÖTZ, Fr.: Úvodem. In: PÍŠA, A. M.: *Nesrozumitelný svatý*. Praha: Fr. Svoboda, 1922, s. 7–13.). Pro zajímavost ještě zmiňme, že Píša byl s Götzovou předmluvou velmi spokojen, o čemž vypovídá jeho dopis Jeřábekovi z kraje ledna 1922: „*Götz pronikl přímo k srdci knihy, když ve své krásné předmluvě, za niž jsem mu neskonale vděčný, praví, že kniha je prosycena aktivností; její aktivnost jest duchový imperialism, lépe: imperialism ducha. To se povedlo Götzi říci s úžasnou jasností a statečností.*“ (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábekovi, [počátek ledna 1922], s. [1].).

pozice ortodoxního marxismu, stojí smířlivější a tolerantnější Götz: „Že nevidím v kolektivnosti poslední cíl světového dění, nýbrž jen a jen prostředek k novému utváření duše jednice – člověka? Proč bych se hněval pro různost názorů?“²⁰³⁴ Počáteční spolupráce obou na *Hostu* se nicméně může zdát poměrně poklidná a věcná. Podobně i jinde Götz poukazuje na svou tolerantnost k odlišným názorům. V dopise Kalistovi např. zdůrazňuje, že jeho víra v lidskou duši není podle něj v žádném výrazném rozporu s komunistickou orientací jeho pražských přátel: „Poznáš, že si nejsme daleko. Jedno nás dělí: ve mně jest křesťanská – evangelická víra v nekonečnou hodnotu lidské duše. Odtud musím vycházeti a ta jest mi základem, od něž jdu k družnosti – k bratřím.“²⁰³⁵

Novou dynamiku poměry okolo brněnské šestky a zejména F. Götze získávají na přelomu let 1921 a 1922, kdy do dalšího směřování Skupiny začíná prakticky souběžně promlouvat několik původně nezávislých, avšak vzájemně se velmi zřetelně ovlivňujících a dění uvnitř spolku dále dynamizujících faktorů: vstup Píši a Wolkeru do Devětsilu a s tím související rozkol v trojlístku, první velká tisková polemika s Devětsilem a pro Götze osobně pak práce na jeho *Anarchii*.

Poměrně důležitou stopu pro další Götžův vývoj zachycujeme o vánocích 1921. V dosti obsáhlém dopise Wolkerovi se totiž Götz rozepisuje o stávající podobě své *Anarchie*. Aktuálně prý dokončil část kapitoly o kubismu, která se zabývala dílem R. Weinera.²⁰³⁶ Mnohem závažnější je však zmínka o tehdejšímu plánu završení celé knihy – Götz se tu totiž Wolkerovi svěřuje, že ukazateli budoucího vývoje mu budou práce členů trojlístku a sbírka Nezvalova: „Já sám chci na jaře vydat své studie kritické v knize: Anarchie v poesii. Poslední stať, v níž budu líčiti východisko z anarchie, bude posvěcena dílu Tvému, Píšovu, Kalistovu, Nezvalovu. Poslyš, ten Nezval má v ‚Mostu‘ krásné věci. Třeba ta ‚Smrt‘, ta poslední věc sbírky, je krásná. Je to skoro Apollinaire, ale s jakýmsi spodním faustovským příponkem.“²⁰³⁷

Zdánlivě podružná zmínka totiž nabírá na významu, srovnáme-li tento plán s definitivní podobou *Anarchie*, v níž jsou díla trojlístku řazena pod prapor expresionismu a nejnovější fázi moderní poezie připíná Götz pod heslo proletářské poezie, k níž zařazuje Seifertovo *Město v slzách*, Hořejšího *Hudbu na náměstí* a Šaldovy *Zástupy*. Můžeme tak plasticky pozorovat, jak se Götz ještě těsně před dokončením knihy do ní snažil včlenit

²⁰³⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [13. listopadu 1921], s. [1].

²⁰³⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1921; Götz 15], s.

[1].

²⁰³⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [26. prosince 1921], s. [1]; inv. č. VI/620.

²⁰³⁷ Tamtéž, s. [4].

opravdu nejaktuálnější novinky a zároveň že v zimních měsících Götze přijal heslo proletářské poezie či „poezie sociální zkušenosti“ za své.

Jak je však pro Götze typické, chápal i tento termín svým osobitým způsobem (ostatně heslo „proletářské poezie“ vstoupilo do veřejného diskursu rozhodněji teprve s Wolkerovou přednáškou z března 1922, čili v zimě 1922 ještě v domácích podmínkách nezískalo pevnější obsah). Proto se Götze mohl v lednové polemice s Teigem „bez rozmyšlení“ postavit „na stranu proletáře“, aniž by tím byl v rozporu se svým programem „českého expresionismu“, proto může volat po „osvobození proletáře“ i v pozdějším manifestu Skupiny, aniž by tím narušoval touhu po „dynamické a dramatické poezii sociálního primitivismu a klasicismu“, jež se měla stát programem jeho spolku. Zájem o proletáře, ikonu soudobých teoretických diskusí, totiž není nikterak v rozporu s Götzeovým bytostným socialistickým, avšak důsledně a vědomě nekomunistickým přesvědčením.

Jako poněkud překvapivá se ukazuje Götzeova reakce na Píšovo vystoupení z Literární skupiny a následný Píšův a Wolkerův vstup do Devětsilu. Götze v této době právě duo Wolker–Píša z pražských členů Skupiny zřetelně upřednostňoval: vedle nesporných osobních sympatií a Götzeova velmi kladného hodnocení úrovně tvorby obou těchto jeho souputníků, které měl za jedny z rozhodujících zjevů generace, tu sehrála zřetelnou roli i blízkost politická. Götze se totiž, zdá se, z brněnských členů spolku politicky pohyboval nejvíce nalevo, a byť principiálně odmítal marxistickou redukci skutečnosti na materiální rovinu, nezavrhoval komunismus jako celek a dokonce v něm dovedl ocenit určitá etická hlediska. Na toto téma pak jak s Píšou, tak s Wolkerem vede Götze roku 1922 dosti obsáhlé korespondenční diskuse. Wolkerovo a Píšovo přihlášení se ke komunismu přitom rozhodně pro Götze nebylo překážkou vzájemné spolupráce. Mnohem spíše mu znamenalo možnost pro další třibení názorů ve společné diskusi. Např. v dopise z konce listopadu 1921 na adresu Spenglerova *Untergang des Abendlandes*, který právě četl,²⁰³⁸ Götze Wolkerovi poznamenává: „*Je to velmi silná věc. [...] Vám – komunistům by se kniha jistě zamlouvala a snad by vám ledaco ujasnila.*“²⁰³⁹

Götze také z brněnských asi nejvíce chápal a zároveň nejrychleji pochopil, že má-li Skupina fungovat i do budoucna jako důležitý element soudobého literárního vývoje, bude

²⁰³⁸ Mimochodem: o Spenglerově knize se tu Götze vyjadřuje dosti pochvalně, což je poněkud v rozporu s Götzeovým tvrzením z pozdější polemiky s J. Čecháčkem o tom, že tuto knihu „*jsem přečetl velmi povrchně, přeskakoval jsem celé desítky stránek, protože mi nic nepovídaly, a se zájmem si přečetl dvě tři kapitoly*“ (srov. GÖTZ, František: Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host* 2, 1921/1922, č. 9, [červen], s. 185–188; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 240–246.

²⁰³⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götze J. Wolkerovi, 29. listopadu 1921, s. [2]; inv. č. VI/607.

potřeba co nejvíce utužit vnitrospolková pouta a Skupině vtisknout společný program, přijatelný pro všechny zúčastněné. Koncept Skupiny jako volného sdružení mladých autorů kolem *Hosta* tak bere v politicky exponované době počátku roku 1922 rychle za své. Götzovi muselo být v průběhu lednové polemiky s Devětsilem a zejména po Píšově vystoupení jasné, že světonázorová heterogenost jednotlivých členů Skupiny zřetelně limituje budoucí akceschopnost spolku a představuje vděčný a jednoduchý terč pro případné další výpady devětsilských. Proto Götz v lednu 1922 začíná přemýšlet nad formulací programu Literární skupiny a dokonce i o personální redukci spolku a mluví o „*měšťáckých živlech*“ ve Skupině, které „*musí pryč*“.²⁰⁴⁰ Wolker s Píšou, v nichž Götz od počátku viděl jedny z určujících zjevů nastupující generace, se proto naopak snaží ve spolku ze všech sil udržet.

Götz se v této době politicky zcela jednoznačně hlásí k socialismu, vůči komunismu však zůstává kritický, byť zřejmě nikoli apriorně odmítavý. Rozlišuje však přitom důsledně mezi teoretickými východiský a praktickými projevy nově nastupujícího hnutí. Wolkerovi o této problematice v únoru 1922 píše: „*Vidíte veliký rozpor mezi naším revolučním socialismem a svým komunismem. My jej nevidíme. Já sám, jenž se zrodil v tak strašné bídě, o jaké se Vám žádnému ani nesnilo, jenž po smrti otcově na studiích opravdu živořil, jenž bídou ve svém mládí pozbyl zdraví, jsem socialistou od svého 15. roku. [...] Kde kdo se hrnul do státoprávní demokracie – já byl na okresu jediný uč., jenž nevstoupil. Můj socialismus je, milý Wolkeře, cosi jiného než u Vás. Je v něm mé srdce, můj osud. A kdybyste hodnotili mé vědomosti o komunismu [...], byste poznali, kdo rozumí komunismu a proč mi nelze úplně se přiznati k marxismu.*“²⁰⁴¹

Podobně otevřený je Götz i v dopisech Píšovi ze zimy 1922, v nichž opakovaně zdůrazňuje, že mezi světonázorem Píšovým a Wolkerovým a svým, resp. brněnských, nevidí příliš zásadní rozdíl. Zároveň však opakovaně odmítá marxismus jako příliš jednostranný, rigidní a dogmatický: „*Vím, že jsem socialismu věnoval daleko víc času než kdokoliv jiný z Vás – že jsem se neštítel ani práce politického agitátora. Po tolikých zkušenostech a přemýšlení a studiích je mi marxismus z části nepřijatelný. Povím brzy veřejně proč. [...] A totéž platí třeba o Blatném atd. Skupina tedy nebude mít jako celek programu, když je pod vaší ctí, abyste se dohodli s lidmi, kteří stojí blízko vedle vás a kteří při bolestném přemýšlení zachovali si jistou samostatnost v přejímání a zpracování dogmat.*“²⁰⁴²

²⁰⁴⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi, 26. ledna 1922, s. [2].

²⁰⁴¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [únor 1922], s. [2]; inv. č. VI/619.

²⁰⁴² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [počátek února 1922; Drahý příteli, neznal jsem plně dopisu], s. [3].

Tady se viditelně ukazují meze Götzova politického smýšlení: Götz vystupuje jako přesvědčený a dlouholetý socialista a koncept proletářského umění chápaného primárně eticky, nikoli z hlediska třídního boje mu tak nebude zcela cizí. V tomto ohledu se Götz dokonce zdá v daný moment politicky radikálnější než např. Kalista. Odmítavě se pak Götz nebude stavět ani k umění tendenčnímu, alespoň pokud jím rozumíme umění kritizující soudobé sociální poměry a volající po nenásilné „revoluci srdcí“. Jako přesvědčený nekomunista však Götz zároveň zamítne vnášení politických momentů do původní tvorby. V tomto duchu Götz oponuje výtkám Wolkerovým a Píšovým: *„Nikde jsem Vás nepodezřival z ignorantství. [...] Bránil jsem se proti nařčení nesociálnosti. Bránil se ovšem marně. Zase mne křtíš liberalismem a anarchistickým individualismem. Příteli, jedna věc: zdůrazňujete svou sociálnost, kolektivnost atd., ale Vaše jednání je pravý opak těchto cílů: jednáním jste individualisté až přecitlivělí a znervosnění. A myslíte strašně abstraktně. Celý svět se Vám změnil v měsíc. Půl jeho je temná, druhá půle světlá. Já jsem pro Vás v té temné polovině. Budiž.“*²⁰⁴³

Paralelně Götz dokončuje vydání svého kritického knižního debutu. Pod vlivem aktuálního vývoje nakonec na závěr knihy přidává kapitolu „O sociální zkušenosti a víře v nové poesii“, v níž podává svou osobní interpretaci proletářské poezie. V závěru února Götz může Píšovi směle oznámit: *„Dokončuji právě knihu Rytmus vývoje nejmladší české poezie, jež bude vydána v dubnu u Kočího v Brně.“*²⁰⁴⁴ V závěru mimoděk podotýká, že právě *„poslední kapitola jedná o sociální zkušenosti a víře“*. Podtrhněme proto jen, že Götz tyto své rozvahy o „proletářském“ umění píše ještě před tím, než Wolker pronesl svou programovou přednášku na stejné téma na večírku *Varu*, a ještě před tím, než měl případně možnost o celé otázce diskutovat s K. Teigem za jeho návštěvy v Brně v závěru února.

Ve zmiňovaném dopise Píšovi Götz zároveň poznamenává, že pod heslem proletářské poezie nechce chápat dogmatickou agitační poezii: *„Já chci víc: chci sociální zkušenost. Milý Píšo, vezmi toto měřítko tak přísné a nesmlouvavé a změř jimi celou mladou produkci. Co z ní zůstane? Není toho mnoho. Nechci dogma. Chci zkušenost a víru. Víc o tom mluvím v poslední stati své knihy.“*²⁰⁴⁵ V proletářské poezii Götz odmítá vidět jen tvorbu aktivně se hlásící k určitému politickému proudu či přímý prostředek politického boje, tak jako např. Píša, Wolker či Neumann. U *„zvolna se rodící poezie proletářské“* Götz ve své *Anarchii* zdůrazňuje především její etický a duchovní rozměr: *„Socialistovi-politikovi stačí sociální*

²⁰⁴³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [20. února 1922; Můj milý, dokončuji právě knihu] s. [2–3].

²⁰⁴⁴ Tamtéž, s. [1].

²⁰⁴⁵ Tamtéž, s. [2].

víra a dogma. Básník nesmí stačiti. Básník potřebuje sociální zkušenosti, neboť ta je surovinou, z níž básník může tvořiti. Zkušenosti sociální získám např. odpuštěním tomu, kdo mi ublížil. Jestliže jsem odpustil, zvětšil jsem sumu obecné lidské důvěřivosti a zmnožil statek lidské lásky a dobra.“²⁰⁴⁶ Že se tak Götz svým konceptem dostává do zásadního rozporu s marxistickými interpretacemi soudobých poměrů, není snad třeba dále rozvádět.

Celou knihu Götz dokončil v závěru března. V dopise z 20. t. m. se o tom zmiňuje A. M. Píšovi: „Včera o 12. hodině jsem dopsal. Dnes odevzdám nakladateli: Jmenuje se „O anarchii v mladé české poesii“. Jsem strašně vysílen.“²⁰⁴⁷ Zajímavá je v této souvislosti Götzova zmínka o veřejné přednášce, kterou souběžně přednesl a kterou obeslali zástupci *Lidových novin* uvažující údajně o tom, že by Götze angažovali jako divadelního referenta: „Arne Novák seděl proti mně a poslouchal, div si uši nenatrhl. Kroutil se velice zle, když jsem mluvil o jediném východisku z Anarchie – o poesii proletářské a sociální, žasl, když jsem ukazoval na příklad Šaldových Zástupů atd. [...] Pak prohlásil Sokolovi, že se mnou v Lid. není nic. „Von‘ je taky socialista.‘ – s tak jemným úsměvem a takovou ironií! A já mu vzkázal nenápadně, že pro Lid. nov. si dušu komolit nebudu, že je mně svoboda nade vše.“²⁰⁴⁸

S touto svou přednáškou, založenou očividně především na závěrečném oddíle *Anarchie*, vystoupil Götz v Brně 9. března 1922.²⁰⁴⁹ Spolu s Píšou tak byl vůbec první, kdo s heslem proletářské poezie jako hlavním tématem svých rozvah veřejně vystoupil. Tento Götzův impuls však svým dopadem záhy přebila jen o týden později pronesená pražská přednáška Wolkerova, která heslu proletářské poezie otevřela cestu do veřejného diskursu definitivně, a jen o několik týdnů mladší přednáška Seifertova, jíž se poprvé veřejně představuje alespoň část Teigova „Nového umění proletářského“.

Následné tiskové polemiky o možnostech „proletářské poezie“ učinily tento termín vysoce aktuálním, což jen zesílilo Götzův zájem o reflexi svého konceptu. Píšovi tak v závěru dubna v dopise spolu s informací o tom, že *Anarchie* je ze dvou třetin vysázená a měla by vyjít 1. května, poznamenává: „Jsem zvědav, co řekneš na poslední kapitole o proletářské poesii.“²⁰⁵⁰ Nakonec však Götzova kniha oficiálně vyšla s drobným zpožděním až 7.

²⁰⁴⁶ GÖTZ, František: *Anarchie v nejmladší české poesii*. Brno: St. Kočí, 1922, s. 198.

²⁰⁴⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [20. března 1922], s. [1].

²⁰⁴⁸ Tamtéž, s. [2].

²⁰⁴⁹ Podrobněji k jarnímu přednáškovému cyklu Literární skupiny srovnej zde s. 471–472.

²⁰⁵⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [závěr dubna 1922; Můj drahý, studii o Ruttovi napiš], s. [2].

května.²⁰⁵¹ To však již byl pojem „proletářská poezie“ ve veřejném povědomí plně obsazen a zřejmě právě proto Götz od jeho užívání ve svých dalších textech upouští.

Götzově *Anarchii* se dostalo velmi nadšeného přijetí, a to velmi rychle: většina hlavních referátů byla otištěna během prvního měsíce od vydání knihy (!). Velkého ocenění se Götzovi dostalo především z pera jeho „učitele“ – F. X. Šaldy, který v *Tribuně* ve stati „Ejhle, kritik“ prohlašuje *Anarchii* za „krásnou zralou knihu“, která je mu největší „zárukou svéprávnosti a zákonnosti“ existence „nejmladších básníků sdružených kolem moravského Hosta“.²⁰⁵² Götzovi pak v dalším textu skládá opravdu hlubokou poklonu: „Rozumí se samo sebou, že autor má znamenité vědomosti literárně historické, estetické, filosofické; že jest široký i bystrý intelekt, objímavý i pronikavý. Zná velmi dobře celé světové ovzduší dnešní [...], že, vidíš, zná tyto duchy jiným poznáním než encyklopedisticky naukovým: skutečným prožitkem a zážitkem duše.“²⁰⁵³

Další z předních dobových kritiků, A. Novák, ve své stati v *Lidových novinách* doznává, že Götz roste „velkými úkoly“ a že „miluje Fr. Götze pro patetickou opravdovost“, vyčítá mu však, „do jaké míry propadá bludům ideologie marxistické“.²⁰⁵⁴ Naopak na nedostatečný příklon k marxismu jako hlavní slabinu Götzovy knihy poukazuje v jinak velmi pochvalném referátu v *Hostu* A. M. Píša. Ten svou recenzi výmluvně nazval „Kritický čin“ a Götzovu knihu prohlašuje za „úhelný kámen v díle celé generace“.²⁰⁵⁵ I J. Knap v *Cestě* mluví o „smělém tvůrčím činu“ a knihu označuje za „vážné, až vědecky syntetické dílo“.²⁰⁵⁶ Bezprostřední Götzovu reakci na vřelé přijetí jeho *Anarchie* pak nalzáme v jeho dopise Píšovi z počátku června, v němž svému příteli děkuje mj. též za jeho referát z *Hosta*. Poukazuje přitom zejména na to, že právě závěrečný oddíl o proletářské poezii je spíše prvním náčrtem než plnohodnotným pojednáním o tomto nově se rodícím směru: „Našels v mé knize jistě víc, než v ní je. Až je mi stydno, že o sobě musím dáti tisknout tolik chvály. Až se bojím, že se mi to bude vytykat. [...] Jsem si vědom toho, že v poslední kapitole jsem podal jen myšlenkový obrys, aniž jsem vytěžil svých postřehů v ohledu nové formy poesie proletářské atd.“²⁰⁵⁷

²⁰⁵¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1922; Götz 22], s. [1–2].

²⁰⁵² ŠALDA, F. X.: Ejhle, kritik. *Tribuna* 4, 1922, č. 117, 21. 5., s. 3–4; též in: týž: *Kritické projevy 12, 1922–1924*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 74–79; citáty s. 3 / s. 76.

²⁰⁵³ Tamtéž, s. 3 / s. 77.

²⁰⁵⁴ NOVÁK, Arne: Nový kritik moravský. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 265, 28. 5., s. 7.

²⁰⁵⁵ PÍŠA, A. M.: Kritický čin. *Host* 1, 1921/1922, č. 10/11, [červenec/srpen], s. 213–217; citát s. 217.

²⁰⁵⁶ KNAP, Josef: Anarchie v nejmladší české poesii. *Cesta* 5, 1922/1923, č. 1, 7. 7., s. 17–19; citáty s. 17.

²⁰⁵⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [3. června 1922], s. [1].

Pozastavme se nyní v našich rozborech ještě u programového letáku Literární skupiny, který byl připraven u příležitosti jejího dubnového recitačního večera v Kyjově. Tento leták totiž obsahuje krátké představení teoretických východisek spolku, pravděpodobně opět z Götzova pera, a může nám posloužit i jako doklad pro doložení programu Literární skupiny tak, jak jej brněnští pojímali v závěru zimy 1922. Götzovo východisko přitom stále ještě tvoří literární expresionismus, který by se však tvorba autorů Skupiny měla snažit rozšířit a inkorporovat do něj momenty z reálné skutečnosti – odsud pocházejí Götzova hesla o „*slavné shodě světa a duše*“ či o „*zduchovnělé realitě*“: „*Literární skupina vystoupila pod praporem expresionismu. Její poezie chce být diktaturou lásky a lidské družnosti. Chce programově působit ke změně člověka v bytost duchovou, která by nepodléhala slepě poměrům, ale spoluvytvářela je. Z jejích básní zněl zpočátku křik zděšeného srdce lidského, zlekaného surovostí válečného zabíjení a vřavou zloby lidské, po lásce a lidskosti. Ale její básně neustrnuly na pouhé duchovosti, nýbrž spějí ke slavné shodě světa a duše. To, co podávají, jest zduchovnělá realita, skutečnost proniklá mravním účelem, skutečnost zcitovělá.*“²⁰⁵⁸

Zároveň se tu však Götz již explicitně přihlašuje i k heslu proletářské poezie: „*Básníci skupiny chtějí se kladně zúčastnit přestavby společenské, jejíž vlna se prolévá světem. Jejich nová poezie chce být reální prací na přeměně světa. Přiklání se tudíž k poezii sociální a proletářské, jež zpívá lepší příští společnosti lidské.*“²⁰⁵⁹ Byť tyto teze reprezentují především názory F. Götze, potažmo opravdu jen úzké brněnské šestky a se zbytkem Skupiny nebyly nijak konzultovány, zřetelně se nám tu ukazuje Götzova ochota akceptovat heslo proletářské poezie jako programové východisko Literární skupiny na jaře 1922. Je však jedním dechem nutno podotknout, že i tomuto pojmu dává Götz svůj vlastní obsah, resp. jej prakticky souběžně či o jen něco málo dříve než Wolker či Teige a Seifert naplňuje obsahem jiným. Götzův koncept proletářské poezie totiž, zdá se, organicky vyrůstá z jeho konceptu expresionismu, jak jej reprezentují jeho lednové polemiky, a není ani v rozporu s jeho budoucím konceptem „realismu prosvíceného sociální utopii“. Z velké míry se tak jeví jen novou nálepkou pro jen dílčím způsobem se měnící obsah. Do budoucna Götz ale i od tohoto hesla pro své koncepty upouští, zřejmě především proto, že si jej ve veřejně prostoru velmi razantně obsadila umělecká uskupení otevřeně se hlásící ke komunismu, v tom zejména Devětsil. Po diskreditaci hesla expresionismu byl tak i v případě hesla proletářského umění Götz opětovně nucen hledat pro své teoretické konstrukty nový zastřešující pojem.

²⁰⁵⁸ Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 19.

²⁰⁵⁹ Tamtéž.

Závěrem ještě obraťme naši pozornost ke Götzovým korespondenčním diskusím s Wolkerem a Píšou o komunismu z léta 1922. Jsou totiž zřejmě nejpregnantnějším vyjádřením Götzova postoje k tomuto názorovému proudu z této doby. Götzův názor na tento myšlenkový směr zůstává přitom poněkud ambivalentní. Na straně jedné v něm totiž vidí možná jediný lék na problémy soudobého světa a Wolkerovi na toto konto počátkem prázdnin píše: „Vím dobře, že komunismus, i když nevyhovuje úplně jako filosofická koncepce světa, je dnes vlastně jediný lék, jímž lze uzdraviti dnešní svět. Je to snad jed – ale nutný chorému tělu.“²⁰⁶⁰ Zároveň se však Götz zásadově a opakovaně vymezuje proti jeho filosofickým základům a eklekticky na něm doceňuje především jeho etické momenty: „Já, který nesouhlasím s komunismem filosoficky, pojal jsem jej citově a utvářel svůj život podle něho. Mým zákonem se stala velká láska ke všem. [...] Pro mne je komunismus pobídkou k vystupňování pocitu lásky ke všem, kdož trpí. Ne však lásky teoretické, nýbrž výkonné a dělné.“²⁰⁶¹ Na komunismu Götzovi prý vadí zejména „nehybná stálost dogmatu a malé prolidštění dogmatu“ a omezená pozornost, kterou věnuje duchovním stránkám reality. „Komunismus není jen záležitostí mozku, ale hlavně srdce, celého života, velké lásky a dělné a účinné lásky.“²⁰⁶² tvrdí Götz a podotýká, že takovýto náhled je členům Devětsilu (Svrčkovi a Černíkovi) cizí. Zdůrazňováním etických hodnot a duchovních aspektů však Götzovo pojetí komunismu prakticky splývá s jeho budoucím konceptem z manifestu Literární skupiny.

Již bylo poukázáno na to, jak často F. Götz měnil v prvním roce existence Literární skupiny zastřešující označení pro její umělecký koncept. Pod rostoucím významem, který mladá generace začíná připisovat politickým otázkám, se přitom od označení vycházejících původně z umělecké oblasti začíná přesouvat k označením více akcentujícím i politický a sociální dopad umělecké tvorby. Proto se již do jeho *Anarchie* dostává pojem „poesie sociální víry a zkušenosti“ a zároveň též adjektivum „proletářský“. Důraz na sociální aspekty umělecké tvorby přitom v jeho teoretickém rozvažování přetrvává i nadále. V pozdějším manifestu Skupiny se proto Götz hlásí k „realismu prosvícenému sociální utopií“. Politicky se pak označuje za stoupence „sociálního humanismu“, což můžeme doložit na ukázkách z jeho korespondence s A. M. Píšou. Píšovi totiž Götz počátkem června píše: „Doufám, že Ty pochopíš, že kořeny každého vyznání a víry jsou iracionální, že kotví kdesi v hlubinách srdce, jichž nelze dosti ohledati. Věříš komunismu. Nech [? nečitelné – poznámka VM], ať já věřím svému sociálnímu humanismu. Víra vedle víry. V mé víře je můj celý svět představ, sloučený

²⁰⁶⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [2]; inv. č. VI/613.

²⁰⁶¹ Tamtéž, s. [3].

²⁰⁶² Tamtéž, s. [4].

*po prapůvodním řádu mé osobnosti tak jako v Tvé. Potíráš-li mou víru, ničíš tím mou celou osobnost.*²⁰⁶³

Celou záležitost pak – podobně jako v souběžných listech Wolkerovi – Götz rozvádí v dopisech z prázdninových měsíců, kdy se mu již ani Píša ani Wolker netají svým rostoucím zklamáním z vývoje vnitřních poměrů v Devětsilu i proměn jeho uměleckých konceptů. Zároveň přitom Götz poukazuje na odlišné chápání komunismu u „původních“ členů Devětsilu a právě dvojice Wolker–Píša: *„Wolker mi psal o Vaší společné krizi: o tom, jak trpíte v klepařském ovzduší Prahy – o tom, proč náhle cítíte, že jste málo komunisty. [...] Býti komunistou znamená takovému typickému měšťáku, jako jsou Černík nebo Svrček, naučiti se trochu dogmatům Marxovým. Vám to nemůže stačiti. U Vás se kom. stává vždy víc záležitostí mravní.*²⁰⁶⁴

Znovu přitom Götz opakuje své zásadní výhrady proti filosofickým základům tohoto světonázorového proudu: *„Ty víš, že já mám proti komunismu některé námitky filosofické. Vím však dobře, že je to jediný lék dnešního nemravného světa – snad jed, ale nutný. Mně na něm vadí úžasná neprolidštělost dogmatu. [...] Komunistou nejsme nikdy – pořád se jím jen stáváme. Já si to řeším potichu mravně: dělnou láskou. I já k němu rostu – ale mám mnoho odpovědnosti a čestnosti, než abych se jím prohlásil – a můj vnitřní stav mu neodpovídal. Mám Vás velmi rád za tu pravou lidskou krizi, kterou dnes žijete. Dnes ve Vás obě věřím víc než kdy předtím.*²⁰⁶⁵

Götz zároveň kritizuje i zjednodušené vulgární pojmání marxistické věrouky, jednoduše rozdělující náhledy na skutečnost do binárních opozic tak, jak se v mladém komunistickém hnutí stále více prosazovalo. Kritizuje přitom jak rigidní dogmaticnost soudobých interpretací marxismu z komunistických kruhů, tak sílíci proměnu základních estetických východisek Devětsilu, do nichž pod vlivem Teigovým stále zřetelněji pronikají vlivy lidového a pokleslého umění: *„Konfliktu se ovšem nedivím. Lidé, kteří svou mravní potenci neměli schopností pro přijetí komunismu, přijali doktrinu, poněvadž jim dávala možnost vlády, diktatury – a žádají i od Vás, kteří stojíte morálně i umělecky výš než oni, slepou poslušnost. Chtějí myslet za Vás za všechny, chtějí své osobní rozmary zevšeobecňovat a přetvářet v estetická dogmata, v nové patronky, jež byste měli naplňovati. [...] Proto Teige popřel i inspiraci. Proto, vycházeje z povrchní knihy Herzfeldovy ‚Gesellschaft, Künstler und*

²⁰⁶³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [3. června 1922], s. [3].

²⁰⁶⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [červenec 1922; Můj drahý příteli, včera jsem přijel náhodou do Brna], s. [3].

²⁰⁶⁵ Tamtéž, s. [3–4].

*Komunismus‘ nutí Vás do detektivek, indiánek a podobného smetí. [...] Myslím, že Teige brzy pochopí svůj omyl.*²⁰⁶⁶

Snad tedy Götz v závěru léta 1922 předpokládal, že se mu podaří Wolkeru a Píšu přilákat zpět do Literární skupiny. Možná i počítal s tím, že vhodnou záminkou k tomu se může stát spolkový manifest, který v této době začíná připravovat. Tyto jeho kalkulace však na podzim 1922 právě kvůli manifestu Skupiny vzaly za své. Bude to právě Wolker a Píša, kdo se zařadí k jeho nejhalasnějším a nejrozhodnějším kritikům.

Ač by se z dochovaných Götzových dopisů mohlo zdát, že se jeho poměr ke Kalistovi navzdory této přestřelce nijak zásadně nezměnil, zdá se naopak, že od Wolkerovy návštěvy v Brně v lednu 1922 se Götzovo mínění o Kalistovi povážlivě rozkývalo a ještě výrazněji Götze rozladily Kalistovy listy z března a dubna, v nichž se Kalista zřejmě až přílišně dožadoval uznání svého *Ráje srdce* a podrážděně reagoval na přetrvávající spolupráci Literární skupiny s J. Wolkerem, A. M. Píšou a Devětsilem. Rodící se Götzovu distanci vůči Kalistovi lze doložit na řadě míst z jeho jarních dopisů Wolkerovi a Píšovi, u nichž sice musíme počítat s tím, že hanění Kalisty Götz využívá k udržení kontaktů s jeho nepřáteli, avšak porovnáme-li věcný a místy snad až úředně strohý tón Götzových dopisů Kalistovi z jara 1922 s o mnoho vřelejší a důvěrnější dikcí jeho dopisů Píšovi a Wolkerovi, je zřetelné, na čí straně stály Götzovy sympatie. Píšovi totiž například Götz na Kalistovu adresu krátce po vydání *Ráje srdce* poznamenává: „*Je mi směšný Kalista, který neopomene v každém dopise konstatovat: toto mi napsal Sova, toto Toman, toto Šalda – tito mne chválili, poněvadž (lépe proto) jsou vynikající umělci – tito mne kárali a soudili, poněvadž (lépe proto) jsou to ignoranti. To jsou lidé, kteří nepiší proto, že musí, kteří piší proto, aby se o nich vědělo, aby byli chváleni – aby jim kadidlo pořád zavánělo kol ušlechtilého nosu. Nebyl-li už Kalista spokojen s pí Pujmanovou, nechápu, proč nebyl spokojen s Tvou kritikou. [...] Já soudím o knize skoro stejně, jak poznáš z mé knihy, v níž jsem Kalistou uzavřel kapitolu o expresionismu.*“²⁰⁶⁷ Kalistovi zároveň Götz vyčítá zženštilost a ješitnost: „*Řeknu Ti přímo, že dopis, který mi Kalista poslal onehdy, když jsem mu ostře vytkl jeho zženštilost, fňukalství, ješitnost, vraždil zrovna ve mně každou ilusi o duševním niveau tohoto chlapce. Jak slabý je asi člověk, jenž chce býti už nyní tolik ceněn, jehož uvádí každý soud trochu nepříznivý do*

²⁰⁶⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [srpen 1922; Můj drahý příteli, závidím Ti zrovna], s. [1–2].

²⁰⁶⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [počátek května 1922; Milý příteli, Tvá báseň se nám velmi líbí], s. [2].

zoufalství. *Ano: k životu můžeme mít křehké srdce – a je dobře, když ho máme. Je však moc potřebl mužů. Kalista jím není.*²⁰⁶⁸

Vůči Kalistovi však Götz své antipatie nijak otevřeně neprojevoval. Když vinou tiskárny vypadla z dubnového dvojčísla *Hosta* Götzova kritika Kalistova *Ráje srdce*, Kalistovi se omluvil a náhradou knihu recenzoval ve speciálním prvomájovém čísle *Socialistické budoucnosti*: „*Abych Ti vynahradil to čekání, napsal jsem článek o Tvém Ráji srdce do Soc. bud. A otiskl je [sic!] ve slavnostním dvoučísle májovém, jež vyšlo ve 30.000 výtiscích.*“²⁰⁶⁹

Počátkem června se pak Götz vydal do Prahy. Během své návštěvy se v sobotu 3. června 1922 sešel mj. s Kalistou, kterého prosil, aby na něj čekal hned při jeho příjezdu na nádraží. Zároveň se však Götz chtěl sejit i s Píšou: „*Až dostanu honorář, přijedu do Prahy – tedy snad na konci května. Těším se, že se poznáme osobně. Já si Tě moc nedovedu představit. Prý jsi moc pěkný chlapec, jenž by měl mnoho štěstí u žen, kdyby chtěl.*“²⁰⁷⁰

O Götzově návštěvě nicméně máme k dispozici jen zprostředkovanou a relativně pozdní informaci v jeho červencovém dopise Wolkerovi. Tomu totiž píše o svém setkání s Kalistou a Nezvalem v Praze. Kalistu zde přitom v kontrastu právě k Nezvalovi označuje za „*starce*“ a „*suchý intelekt*“: „*Kalista a Nezval! To jsou dva póly: Stařec – dítě – suchý intelekt – hořící srdce.*“²⁰⁷¹ Ani na jiných místech svého dopisu Götz o Kalistovi nemluvil příliš pochvalně a vyjadřoval se o něm dosti skepticky: „*O Kalistovi nemluví. To není člověk. To je cosi jako vysušená květinka v herbáři. Není v něm vitálního žití. Je v něm zájem místo lásky, značný zájem místo vášně – proto z jeho poesie nikdy nic kloudného nevzejde. Chce-li odejít – sbohem. Nebudeme ho zdržovati. Budeme i bez něho. Kalista totiž, jak víš, velmi bolestně nese, že jsem řekl ve své Anarchii, že jde ve stopách Wolkerových. On prý to dělal před Tebou – on zná prý francouzsky a Tebe zasvěcoval atd. Říkal jsem mu v Praze, že to, co Ti dal snad v začátcích, od Tebe dostal desetkrát zpět v době, kdy Tvůj prudký, kypivý, živný duch prožehl vše, co obdržel, velkým ohněm a mnohokrát ten přínos znásobil – zatímco Kalista ustrnul nehybně a byl z trvalého postoje vyburcován Tvými tvořivými vzmachy a skoky.*“²⁰⁷² Götz tak s přihlédnutím k situaci hrál s oběma přáteli obojakou hru a zprávy o druhém z dvojice v korespondenci jeho protějšku poněkud přeháněl. Zdá se však, že nejpozději na jaře 1922 se začíná rodit z Götzovy strany vůči Kalistovi zřetelná distance.

²⁰⁶⁸ Tamtéž, s. [3].

²⁰⁶⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [počátek května 1922; Götz 22], s. [1].

²⁰⁷⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [počátek května 1922; Milý příteli, Tvá báseň se nám velmi líbí], s. [4].

²⁰⁷¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [7]; inv. č. VI/613.

²⁰⁷² Tamtéž, s. [5–6].

Hvězda Františka Götze však roku 1921/1922 nesporně vystoupala nečekaně vysoko a Götze se rychle řadí k rozhodujícím zjevům mladé generace. Mimo jiné však právě Götzeova kompromisnost a nerozhodnost, spojené později s enormní časovou vytížeností po příchodu do Prahy, budou do budoucna omezovat akceschopnost vedení Literární skupiny. Ve sledovaném období se však Götze jednoznačně ukazuje jako hlavní teoretický duch spolku a jeho koncepty budou mít minimálně na tvorbu autorů brněnské šestky, v tom zejména Jeřábkovu, výrazný dopad.

III. 3. Časopisy a texty

V období roku 1921/1922 se původní autorská tvorba Z. Kalisty dostává na sestupnou sinusoidu. Sledováno zvenčí, mohlo by se zdát, že zejména ve druhé polovině roku 1921 Kalista zásluhou dalšího odkládání vydání *Ráje srdce* a s ním spojeného dalšího redigování a pilování sbírky snad až příliš utkvěl u její primitivisticko-naivistické poetiky a jeho tvorba z této doby postrádá výraznější progres. Na podzim 1921 Kalista navíc tiskl jen velmi sporadicky, a to zejména zatím nepublikované verše *Ráje srdce*.

Ani v první polovině roku 1922 se situace příliš nezměnila. Ač víme, že Kalista měl již v březnu 1922 hotovou druhou sbírku – *Zápasníky* –, publikoval z ní, pomineme-li starší prózy, otištěné již roku předchozího, na jaře 1922 jen dvě básně v březnovém *Hostu*,²⁰⁷³ jejichž otištění dokonce málem odvolal, a dvě další pak ještě v březnu v *Čase*.²⁰⁷⁴ Pomineme-li tři příležitostné překlady, otištěné v *Tribuně* 16. dubna 1922, a překlad Hauptmannovy expresionistické prózy „Lesseps“,²⁰⁷⁵ zbývá nám z Kalistových literárních pokusů, uveřejněných v první polovině roku 1922 v zásadě jen próza „Člověk Michějev“²⁰⁷⁶ z *Rudého*

²⁰⁷³ KALISTA, Zdeněk: Jaro. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123 a týž: Dům, v němž je mrtvý. Tamtéž.

²⁰⁷⁴ KALISTA, Z. V.: Ruce milenců. *Čas* 32, 1922, č. 31, 5. 2., příl. Besedy Času, č. 6, s. 6 a týž: Březen. *Čas* 32, 1922, č. 37, 12. 2., příl. Besedy Času, č. 7, s. 5.

²⁰⁷⁵ SPIRE, André: Moje bohatství. Překlad Zd. Kalisty. *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 12; SUARES, André: Kadence vzdutého moře. Přeložil Zd. Kalista. *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 13; EDSCHMID, Kasimir: Orfeus. Překlad Zd. Kalisty. *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 11; HAUPTMANN, Carl: Lesseps: legendární portrét. Přeložil Zdeněk Kalista. *Čas* 32, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Besedy Času, č. 10, s. 5.

²⁰⁷⁶ KALISTA, Zdeněk: Člověk Michějev. *Rudé právo* 3, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Dělnická besídka, s. 1–2 a tamtéž, č. 117, 21. 5., příl. Dělnická besídka, s. 1–2. Jde o dvě navazující ukázky prozaické scény z Ruska za Velké říjnové revoluce. S podtitulem „úryvek z románu“ je pak Kalista později plánoval vydat v přepracované verzi v souboru svých próz *Cesty za sebou*.

práva. I tato okolnost může ukazovat na dočasnou tvůrčí krizi, již Z. Kalista od prázdnin 1921 do léta 1922 procházel.

V následujícím přehledu Kalistova díla se tak zaměříme především na dva hlavní body jeho snah v dané době: jeho aktivity pro časopis *Host*, který se Kalistovi stal po pádu *Orfea* na konci léta 1921 nakrátko hlavní publikační tribunou a jehož 3. číslo Kalista dokonce ve spolupráci s Wolkerem a Pišou redigoval, a zejména pak na Kalistovu debutovou sbírku *Ráj srdce*, kterou se mu v březnu 1922 konečně podařilo vydat.

Host

Vnější okolnosti vzniku časopisu Literární skupiny *Host* byly již většinou pojednány na jiných místech, pojďme se proto nyní blíže podívat na samotné fungování časopisu a podobu jednoho z nejvýraznějších periodik mladé literární generace v počátcích jeho existence a především podíl Z. Kalisty na něm.

Na již několikrát zmiňované ustavující schůzi Literární skupiny 11. září 1921 v Přerově byla sestavena redakce listu a dohodnut i postup při vypravování jeho čísel tak, aby byl vyřešen problém s tím, že tiskárna sídlila v Přerově, kdežto většina ustavujících členů spolku a členů redakce bydlela v Brně. V Brně se tak dle uzavřené dohody měly vyřešit veškeré otázky redakční, záležitosti okolo tisku a korektur jednotlivých čísel měl mít přímo v Přerově na starost Bartoš Vlček, bydlící v nedalekém Lipníku nad Bečvou. S navrženým postupem seznámil po skončení ustavující schůze J. Wolker v dopise Z. Kalistu: „*Redakce časopisu bude v Brně. [...] Posílati se budou příspěvky dr. Blatnému, který po úradě s red. kruhem (Götz, Chaloupka, Chalupa, Stejskal) pošle je Vlčkovi do Přerova, který bude bdíti nad tiskem a korekturou a bude obstarávati administraci.*“²⁰⁷⁷

Již v průběhu října však došlo v dohodnutých postupech k několika změnám. Předně byla při návštěvě Z. Kalisty v Brně 9. října uzavřena ústní dohoda o střídavém vypravování jednotlivých čísel z Prahy a Brna: „*Brněnští tu hned na místě vyšli mně a ostatním mým pražským přátelům do té míry vstříc, že nám nabídli jakousi formu spoluredakce: jedno číslo vypraví vždy redakce brněnská, která bude uváděna na listě jako redakce vlastní, druhé číslo pak redakce pražská, kterou budou tvořit Wolker a Kalista.*“²⁰⁷⁸

²⁰⁷⁷ J. Wolker Z. Kalistovi, 14. září 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 142.

²⁰⁷⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 663.

Pražská redakce nebyla, nepletu-li se, v této době nikde oficiálně ustanovena, představou nejspíše bylo, že trojice Kalista–Píša–Wolker zkoordinuje výběr příspěvků „pražských“ členů Skupiny, z nichž pravidelně poskládá lichá čísla v ročníku. Nakonec takto, zdá se, byla vypravena jen čísla 3 a zčásti ještě číslo 5. Pro složitou situaci mezi pražskými mladými literáty na jaře 1922 ale nebyla zřejmě tato dohoda nadále do důsledků naplňována a redakce listu se vrátila naplno do Brna.²⁰⁷⁹ Ostatně i třetí číslo časopisu prošlo zásahy brněnských a v zásadě tak platí Kalistova vzpomínka na počátky časopisu, v níž uvádí, že „*aspoň zpočátku – jsme byli opravdu spíše hosty než pány*“²⁰⁸⁰ a že brněnská část „*zachovávala si ovšem nejen vnějškově, ale i vnitřně jakýsi primát v řízení listu.*“²⁰⁸¹

První číslo

Není divu, že s obzvláštním napětím bylo očekáváno zejména 1. číslo nového časopisu. O jeho přípravách informoval F. Götz J. Wolker v dopise z konce září, v němž mu oznamuje, že 28. září by měl jít časopis do tisku a 15. října mělo číslo vyjít: „*Mám pocit tiché hrdosti, když prohlížím čtvrtkové stránky hustě popsané.*“²⁰⁸² Podobně svou radost ventiloval i v dopise nemocnému Blatnému: „*A chvěl se jediným pocitem: štěstím, že jsem ve skupině lidí, kteří tolik dovedou. Pocitem hrdosti.*“²⁰⁸³

První číslo *Hosta* vyšlo v polovině října 1921²⁰⁸⁴ a přineslo příspěvky všech autorů, kteří byli v době konání ustavující schůze Literární skupiny vyzváni ke spolupráci – s výjimkou designovaného místopředsedy Miloše Jirka (!): vedle kompletní brněnské šestky a trojlístku Kalista–Píša–Wolker do něj přispěli ještě Josef Knap a Bartoš Vlček. Z obsahu čísla

²⁰⁷⁹ Na titulním listě celého ročníku z léta 1922 je sice uvedeno, že časopis „*řídí redakční kruh (brněnský a pražský)*“. Může se zdát, že zatímco čísla 6 a 9 vyplnili především brněnští, byla dvojčísla 7/8 a 10/11 více otevřena nečlenům Skupiny, nemáme ale žádné konkrétní informace o tom, že by v tomto případě šlo o nějaký záměr či že by je vypravoval někdo z Prahy, jako tomu bylo u č. 3 a zčásti i u č. 5.

²⁰⁸⁰ KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 119.

²⁰⁸¹ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 49.

²⁰⁸² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [26. září 1921], s. [1]; inv. č. VI/605.

²⁰⁸³ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [září 1921; Drahý, děkuji Ti za zásilku], s. [2]; bez inv. č.

²⁰⁸⁴ Dle titulního listu ročníku vycházel *Host* pravidelně k 15. dni daného měsíce.

je třeba zmínit zejména Wolkerovu programovou báseň „Těžká hodina“, symbolicky postavenou v čelo časopisu.²⁰⁸⁵

S výslednou podobou prvního čísla však nakonec mezi členy spolku pro zatím ne zcela prověřenou koordinaci prací nepanovala úplná spokojenost a zejména pro trojlístek Kalista–Wolker–Píša znamenalo spíše zklamání. Kalista v pamětech vzpomíná, že „pražské“ nepotěšila jak nevalná grafická úprava nového časopisu, tak některé otištěné příspěvky, v tom zejména texty Vlčkův a Stejskalův: *„Byli jsme však zklamáni: číslo ani kvalitou svých příspěvků, ani svým vnějším vzhledem, na který jsem si po dobrém příkladu Teigově navykl klást značný důraz, neuspokojovalo zdaleka požadavky, které jsme na svůj časopis kladli. [...] Paradovala tu řada čísel hodnoty značně pochybné, křečovitých a neuměleckých, jako byla básnička Bohuše Stejskala, nadaného divadelníka, ale žel, básníka velmi slabého, a emfaticky prázdný Manifest k mrzákům celého světa Bartoše Vlčka. Zejména tyto dva kusy Wolker a mne pálily nadmíru.“*²⁰⁸⁶

Spokojení s výsledkem však nebyli ani brněnští. Rozzlobeni byli především na B. Vlčka, kvůli kterému se údajně vydání časopisu o několik dní opozdilo: *„Vydání 1. čísla se*

²⁰⁸⁵ I na případu „Těžké hodiny“ můžeme ukázat, že Wolkerova distance vůči Kalistovi rostla už o letních prázdninách roku 1921 a že svého spolubydlicího zdaleka neinformoval o všech aktuálních problémech své tvorby. Báseň „Těžká hodina“ je datována 14. srpna 1921 – a v korespondenci Kalistovi se Wolker o její existenci v srpnu ani v září vůbec nezmínil. Narozdíl od Kalisty ji hned 21. srpna poslal svému „novému“ příteli K. Bieblovi (srov. PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 248.) a komentuje ji: *„Strhávám iluze, abych mohl básnit život. Posílám Vám o tom básničku.“* (srov. J. Wolker K. Bieblovi, 20. srpna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 296.). O týden později, 2. září 1921, ji pak posílá i A. M. Píšovi, kterému text zároveň věnuje: *„Moje krize polevila. Vykoupil jsem si ji jednou velesmutnou básničkou, kterou Ti posílám a věnuji. Snad bych ji i otiskl, ale bojím se, že se týká příliš úzce mne.“* (srov. J. Wolker A. M. Píšovi, 2. září 1921; citováno dle téhož, s. 482–483.). Píša přijal Wolkerovu báseň i věnování s nadšením a jejímu oslavnému rozboru věnoval bezmála dvě strany svého dopisu. *„Abych Ti řekl upřímně Wolkrě: Tvůj vývoj stoupá nyní téměř kolmo a zahanbuje nás všechny. Bez lichocení: úžasně rosteš nyní,“* psal mu mimo jiné (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek září 1921], s. [2]; inv. č. VI/738.). Nová Wolkerova báseň tak musela být pro Kalistu překvapením, neboť se s ní seznámil určitě až v říjnu 1921, možná dokonce až přímo v 1. čísle *Hosta*. Jak „Těžká hodina“, tak Götzův pochvalný referát o *Hostu do domu* – ostatně jako i zbylé, vesměs pochvalné referáty o této knize – znamenaly určitě další ránu Kalistově zvýšené ctižádosti, neboť bylo stále zřetelnější, že ve Wolkerovi rychle vyrůstá jeden z určujících zjevů mladé generace. Ostatně to Kalista přímo přiznává v pozdějších pamětech: *„Přece jen jsem to cítil jako jakési ukřivdění. Znovu jsem si opakoval, že vlastně nejedno zjištění z těch, která učinil Götz o Hostu do domu, by právem priority patřilo mému opožděnému, dosud nevydanému Ráji srdce. [...] Znovu jsem se zadíval žárlivě a závistivě za štěstím, které dopřává Jiřímu, aby mne předešel tam, kde jsme přinejmenším měli jít spolu.“* (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 666.). Snad i tato skutečnost přispěla k dalšímu zesílení vzájemné rivality mezi oběma mladíky.

²⁰⁸⁶ Tamtéž, s. 665. Podobně na první číslo *Hosta* Kalista vzpomínal i v *Tvářích ve stínu*: *„Když však vyšlo první číslo dlouho očekávaného Hosta, byli jsme trapně překvapeni. Od málo vkusné obálky a nepřilíživě vzhledných novinových typů v sazbě až po báseň Bohuše Stejskala a oba příspěvky Bartoše Vlčka byla celá řada věcí, jež nejen, že se nám nelíbily, ale přímo nás pobuřovaly. [...] Cítili jsme v duchu soustrastné i ironické pohledy a poznámky protivného tábora.“* (srov. KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 261.).

*trochu opozdilo. Vlček je babrала, ničemu nerozumí. Jak jen budeme trochu moci, vezmeme to sami do ruky – i finančně. [...] Blatný jede zítra do Přerova vyjednávat s nakladatelem,*²⁰⁸⁷ psal o tom Götz Kalistovi. Ještě více se pak brněnští hněvali na B. Vlčka kvůli úpravám, které údajně dodatečně bez jejich vědomí provedl v tiskárně, když prý svůj příspěvek dal tisknout lepším písmem a naopak dostatečně nedohlédl na provedení korektur. Götz o tom obšírněji psal Píšovi: „*Těším se na ně velice, ačkoliv – jak jsem doslechl – Vlček – který jest pořadatelem čísla – pomstil se mi za to, že jsem mu vrátil jeho hrozné povídky a ještě hroznější verše tím, že mne dal tisknout petitem a že kde komu hání vše, co jsem napsal. Je to nešťastný člověk. Nemohu se na něj zlobit. Venkov z něho si udělal genia. Chce ho hráti i mezi námi. [...] A jest u něho zvláštní provinciální vlastenectví moravské. Vás pražské nemá rád.*“²⁰⁸⁸

Götz se proto Kalistovi dušoval, že příští číslo brněnští ohlídnou lépe a finální kontrolu věcí v tiskárně bude zajišťovat L. Blatný: „*Tedy oznamuji Ti: víckrát se to nestane. Vzali jsme všechno sami do ruky. Blatný ujednal s Vlčkem pevné zásady. Od těch se nesmí upustit. Blatný vždy před vydáním zajede do tiskárny a přehledne všechno. V čísle je hrozně moc chyb tiskových [...]. Aby se to neopakovalo, dáme si posílat korektury a také my všichni je přehledneme. Oznam to, prosím, přátelům. Jsou-li nespokojení, budou naposled nespokojení,*“²⁰⁸⁹ sliboval Götz Kalistovi.

Podobně ventiloval Götz svou nespokojenost s Vlčkem o něco později i v dopise Wolkerovi: „*Má radost byla trochu zkalena Vlčkem. Vrátil jsem mu jeho dlouhé, neslané, nemastné prosy a jeho příšerné verše. Odměnou za to mi vynadal za mou ‚nekritickou‘ kritiku ‚Hosta do domu‘. [...] Ten člověk je slepý a hluchý – nic nevidí – nic neslyší – a nadává. [...] Za trest za to dal prý mé studie tisknout petitem.*“²⁰⁹⁰ Už v tento moment se tak v reakci na údajnou Vlčkovu svévoli u Götze poprvé objevuje plán na vypuzení B. Vlčka z Literární skupiny: „*Při první příležitosti, jak jen budeme se moci bez něho obejít, zbavíme se ho.*“²⁰⁹¹ V průběhu podzimu 1921 však tyto plány ještě načas zapadnou, nicméně po různých peripetiích se o dva roky později Vlček coby zakladatel *Hosta* opravdu stane – v historii spolku snad jediným – vyloučeným členem Literární skupiny.

²⁰⁸⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1921; Götz 14], s. [2].

²⁰⁸⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [19. října 1921], s. [3].

²⁰⁸⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1921; Götz 13], s. [1–2].

²⁰⁹⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [29. listopadu 1921], s. [2]; inv. č. VI/607.

²⁰⁹¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [19. října 1921], s. [2]; inv. č. VI/606.

Na druhé straně zase „pražská“ část brněnské poněkud zklamala malou propagací časopisu, což Píša, čerstvě přibývší do Prahy, omlouval nerozsáhlými kontakty trojlístku v pražském prostředí: „*Kalista se zná s Horou a Kodíčkem. Hora by se se vši pravděpodobností vyslovil asi záporně (nota bene se s Kalistou nemají příliš v lásce, takže asi sotva by mu byl Kalista ochoten říci) a Kodíčka z Tribuny Kalista také příliš nemiluje, poslední dobou pak s ním vůbec nemluvil.*“²⁰⁹²

Přes to však lze zpětně první číslo *Hosta* hodnotit jako zdařilou demonstraci snah a cílů vznikající Literární skupiny, která se jím ukázala jako nová a významná síla v mladé generaci.

Druhé číslo

Druhé číslo časopisu bylo dle domluvy Kalisty s Götzem z počátku října plně vyhrazeno brněnským a kromě autorů brněnské šestky do něj přispěl jen další Moravan F. V. Kříž a otištěna byla též báseň A. M. Píši „Syn marnotratný“. S původním plánem čísla seznámil Kalistu z kraje listopadu Götz: „*Do 2. čísla máme tyto věci: tři básně Chaloupkovy, 3 básně Chalupovy, úryvek ze znamenité komedie Blatného [tj. Kokoko-dák! – doplnil VM], povídku Jeřábkovu, studii Stejskalovu o divadle u nás a v Německu, moji studii o expresionismu básnickém a referát o Píšovi.*“²⁰⁹³ Z Götzových textů však nakonec vyšla jen jeho recenze Píšova *Dnem i nocí*,²⁰⁹⁴ již Götz po referátu o *Hostu do domu* z prvního čísla pokračoval ve sledování knižních prvotin svých pražských souputníků.

Důležitou úpravu ale při vydání čísla provedl nakladatel Hauke, který rozsah čísla zmenšil o osm stran na pouhých šestnáct. Situace v tiskárně se totiž značně zkomplikovala s podzimní částečnou mobilizací československé armády kvůli hrozbě návratu Karla Habsburského na uherský trůn. Mobilizace se týkala mj. i B. Vlčka, ale především výrazně zasáhla tiskařské dělníky: „*Vlček narukoval. Ted' je vhodný čas. Vezmeme sami list do ruky. Vše zařídíme jinak. Jednoho se bojíme: z knihtiskárny narukovalo 8 sazečů a 1 strojník.*“²⁰⁹⁵ Hauke proto z čísla vynechal zásadní Götzovu studii „Ke kritice literárního expresionismu“,

²⁰⁹² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovy, [listopad 1921], s. [3].

²⁰⁹³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1921; Götz 14], s. [1–2].

²⁰⁹⁴ GÖTZ, František: A. M. Píša, básník lyrický. *Host* 1, 1921/1922, č. 2, [listopad], s. 38.

²⁰⁹⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [závěr října 1922; Drahy příteli, děkuji Ti za dlouhý a krásný dopis], s. [2].

kteřou brněnští do čísla „nejvíc chtěli...“.²⁰⁹⁶ Možná tak nechtěně odsunul start první velké programové polemiky mezi Devětsilem a Literární skupinou, jejíž formální roznětkou se měl právě tento Götzův text záhy stát.

S druhým číslem se upravil i chod listu. Redakčních prací se naplno ujali brněnští, kteří od nich odstavili B. Vlčka. Götz se o tom zmiňuje v dopise Píšovi: „*Mrzí mne, že musím jet v pondělí do Přerova, že tak ztratím celý den. Musíme s Blatným udělati korekturu. Panečku, je s tím Hostem hodně práce. Vlčka jsme odstranili. Nic mu do rukou nedáme.*“²⁰⁹⁷

Třetí číslo

Třetí číslo mělo být dle původní dohody prvním číslem vypraveným z Prahy společnou redakcí Wolker, Píši a Kalisty. Píša se však zřejmě v jeho přípravě příliš neangažoval a většina redakční práce se odehrála v pokoji Na Celné. Vzhledem k silící roztržce mezi Kalistou a Wolkerem však spolupráce obou mladíků na přípravě tohoto čísla vážla. Z Wolkerova dopisu Blatnému dokonce víme, že Wolker ani definitivní podobu čísla tak, jak bylo zasláno do Brna, neznal.²⁰⁹⁸ Ostatně: samotných beletristických příspěvků do něj nebylo zařazeno mnoho. Pomineme-li básně Hrušovy, Nezvalovu a Rážovu, bylo číslo vyplněno především obsáhlou ukázkou z Wolkerova dramatu *Hrob* a Kalistovou – dle Wolker „ufrancouzštělou“²⁰⁹⁹ – povídkou „O potápěči“.²¹⁰⁰ Kalista se v ní poprvé zřetelněji odpoutává od vlivů expresionismu, který ovlivňoval jeho předchozí prozaické pokusy, a ve spíše tradičně vystavěném textu se pokouší vyličit psychologickou situaci hrdiny, jenž se delším odloučením odcizil svým blízkým. Posílena byla rubrika kritická: vedle odložené Götzovy studie o expresionismu, původně plánované pro předchozí číslo, sem přispěl A. M. Píša svým referátem o *Hudbě na náměstí J. Hořejšího*.²¹⁰¹

²⁰⁹⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1921; Götz 15], s. [2].

²⁰⁹⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [13. listopadu 1921], s. [2].

²⁰⁹⁸ J. Wolker L. Blatnému, 19. prosince 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 316.

²⁰⁹⁹ J. Wolker J. Knapovi, 26. prosince 1921; citováno dle téhož, s. 419.

²¹⁰⁰ KALISTA, Zdeněk: O potápěči. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 50–54.

²¹⁰¹ PÍŠA, A. M.: Nad básnickým debutem Jindřicha Hořejšího. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 60–63. Píšův referát pro nás může být zajímavý z několika důvodů. Jednak ukazuje na Píšovu dobrou obeznamenost s děním v Devětsilu, když Hořejšího ve svém textu už prohlašuje za člena tohoto spolku. Hořejšího přistoupení do Devětsilu nebylo, nemýlím-li se, nijak veřejně anoncováno, ani ve sbírce samotné nenajdeme jinak u zbylých členů obvyklý přepis spolku.

Z dalších momentů pak vyzdvihneme momenty, v nichž Píša rozvíjí podněty prázdninové polemiky Teiga a Neumanna o civilistickou poezii a mladou poválečnou literaturu vůbec (srov. zde s. 517–518).

Asi nejspornějším příspěvkem tohoto čísla *Hosta* se staly básně Konstantina Biebla, které chtěl nechat otisknout jak Kalista, tak Wolker. Brněnští se však na poslední chvíli rozhodli do podoby čísla zasáhnout a Bieblovy verše z něj vyřadili, z části i proto, že jejich otištění sami již dříve jednou odmítli: „Vyřadili jsme z věci nám zaslanych básně Bieblovy, prostě proto, že jsme mu snad tytéž verše jednou vraceli. [...] Jsou ještě strašně nevyspělé, roztěkané, zelené. Vedle Tvé práce – vedle Kalisty a Nezvala – by to byla podobná ostuda, jakou byly verše Vlčkovy.“²¹⁰²

Podobně odmítli brněnští otisknout i divadelní referát Kalistova nového přítele Jiřího Ježka, vůči němuž se ostatně zřejmě stavěl i Wolker s Píšou, s vcelku věcným odkazem k tomu, že v *Hostu* pravidelnou divadelní rubriku nechtějí zavádět. Götz to Kalistovi v dopise z části odůvodňoval též nedostatkem vhodných tiskařských typů a celou věc komentoval následovně: „Prosím Tě, vylož jim to, proč se to stalo. A pak – odpusť – ten Biebl je strašně slabý. Obě básně nám poslal do Brna a my jsme mu je vrátili. Z básně ‚Modlitba na silnici‘ snad je dobrá prvá sloha – ale druhá je tak příšerně plochá a čítanková, že s tím nelze do 3. čísla. A pokud se týče Ježka – víš, že rubriku divadelní nemáme. Když tam bude něco o divadle, musí to být cosi zásadního, musí to mít širší základnu. A ten Ježek je sám a sám popis. Odpusť nám toto kacířství, ale nám tolik leží na srdci ‚Host‘, myslíme na něj dnem i nocí a chceme pro něj to nejlepší. [...] Ty věci Bieblovy a Ježkovy však by číslo kazily. Sděľ mi, prosím, rozhodnutí, trváte-li na otištění.“²¹⁰³ Nezdá se, že by se Kalista či Wolker o otištění Bieblovyých veršů v daný moment dále zasazovali, byť na Bieblově růstu měli oba

Píša přitom vyzdvihuje zejména Hořejšího zakotvenost v žité realitě: „Básník stojí ve středu dnešní skutečnosti [...]; máje před očima obraz krásnější budoucnosti, rozbíjí ustavičně skálu přítomnosti, aby ji zúrodnil k setbě nového žití“ (s. 61). Polemicky se však zároveň vymezuje vůči Teigovi, když postuluje nerozbornou souvislost mezi městem jako základním prostředím, v němž se odehrává život moderní společnosti, a proletariátem jako „nejmladší, životně nejplnější, nejsvěžejší a nevybojnější vrstvou ve vývojovém úseku dneška“ (s. 62) a v souladu s pozdější Wolkerovou statí odmítá dělení umění na „všední“ a „nedělní“: „Mám pevně za to, že tato koncepce nového umění vede nutně zpět.“ (s. 62).

Snad nejzajímavější jsou pak pasáže ze závěru článku, v nichž Píša pléduje pro větší epičnost nové poezie. I tady se tak v praxi projevuje Píšovo ztotožnění se souběžně vznikajícími teoretickými koncepty J. Wolkerova.

Výše zmíněné vynikne ještě zřetelněji, srovnáme-li tento Píšův text s jeho chronologicky starší recenzí této sbírky, kterou Píša otiskl v závěru října v *Červnu*. Do jejího textu ideologický aspekt proniká jen minimálně a např. pojem proletářské poezie zde vůbec nenajdeme, Hořejší je tu Píšovi pouze básníkem „sociálně poníženého lidství“ (srov. PÍŠA, A. M.: Jindřich Hořejší: Hudba na náměstí. *Červen* 4, 1921, č. 23, 27. 10., s. 323–324.).

²¹⁰² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [26. prosince 1921], s. [2]; inv. č. VI/620.

²¹⁰³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1921; Götz 11], s. [4].

značný zájem. S výhradami pak brněnští otiskli i výtvarný referát Z. Rykra,²¹⁰⁴ jemuž brněnští vyčítali osobní zahrocení a který Götz dokonce přímo označil za „pamflet“.²¹⁰⁵

Wolkerovi Götz 3. číslo komentoval dokonce až v momentě jeho vydání. Z celého čísla však ocenil především právě Wolkerovo drama *Hrob*: „*O 3. čísle je jednotný úsudek: nejvyšší hodnotu má Tvé drama. Já nerad pochlebuji – víš to dobře, řeknu Ti však přímo, že jsem tolik dnes od Tebe nečekal. Letíš smělym orlím letem tam, kde my ostatní jdeme volným krokem.*“²¹⁰⁶

Pro A. M. Píšu však naopak nejzajímavější příspěvek představoval Götzův „expresionistický“ článek: „*Třetí číslo Hosta je, tuším, nejlepší z dosavadních. Přispěl k tomu Wolker, ale nade vše zejména Götz svým článkem. [...] Článek Götzův je skutečně výborný, rád bych mu za něj stiskl ruku.*“²¹⁰⁷

Výraznou událostí, související se třetím číslem *Hosta*, však byla bezesporu Kalistova rezignace na členství v redakci. Podnětem k ní se stalo právě odmítnutí Ježkova referátu. Kalista své rozhodnutí oznámil koncem roku v dopise Píšovi: „*Tvoje výtka o Ježkovi a jeho referátě mne zamrzela. Možná, že se Ti to bude zdáti odpovědí Tobě, ale není to tak – vzdávám se účasti na řízení ‚Hosta‘. Já dosud ho nesl (i když ne sám) dost, a ten Ježkův případ nebyl první ani poslední nedorozumění, jež mi přinesl ‚Host‘. Byl tu Biebl aj. Nikdy jsem nikým nebyl pověřen, nikdy nikomu se dosud nemusím zodpovídati za to, že v téhle věci ustupuji do pozadí.*“²¹⁰⁸ Tíha redakční práce na 5. čísle tak v lednu 1922 zůstala za „pražské“ především na J. Wolkerovi. Zda Kalista své rozhodnutí opustit pražskou část redakce ohlásil do Brna, nevíme. Zdá se však jisté, že Kalista – a ani Píša – o celé věci nenapsali Wolkerovi, který se tedy nejspíše o této věci dozvěděl až v Praze. Wolker tak byl vzhledem k tomu, že do Prahy po novém roce přijel až po 20. lednu, nečekaně postaven před již hotovou věc a páté číslo již zavčasu vypravit nestihl. Ježto se o Kalistově opuštění redakce nikde nezmiňuje ve svých dopisech ani F. Götz, je poměrně dobře možné, že o Kalistově rozhodnutí nic nevěděli ani brněnští.

²¹⁰⁴ Z. R. [=RYKR, Zdeněk]: Podzimní výstava ‚Mánesa‘ a ‚Hollara‘ v Praze. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 63–64.

²¹⁰⁵ Rykr v článku dosti nesmlouvavě kritizuje mj. obrazy Kremličkovy, Špálovy či Fillovy („*lobrazy – doplnil VM] páně Fillovy drží jen hřebík ve zdi*“ – s. 63).

²¹⁰⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [26. prosince 1921], s. [2–3]; inv. č. VI/620.

²¹⁰⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábekovi, [počátek ledna 1922], s. [2].

²¹⁰⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [30. prosince 1921; Milý Toníku, zkoušíš na mou věru moji pokoru přespříliš ...], s. [1–2].

„Zimní čísla“ (č. 4–7)

V zimě 1922 se *Host* dostal do prvních vážnějších problémů. Hrozil mu totiž akutní nedostatek kvalitních příspěvků, pakliže by se neustále neměli opakovat stále titíž autoři, tj. kmenoví členové Skupiny. Brněnští se proto rozhodli do čtvrtého čísla zařadit pokusy začínajících a méně významných autorů – 4. číslo tak přináší příspěvky méně výrazných generačních autorů, jako byli F. V. Kříž či Miloslav Nohejl, ale též řady dosud prakticky neznámých jmen (Josef Bartuška, Karel Štorch, Jaroslav Hora, Antonín Šrámek, S. Insarov²¹⁰⁹ a Ladislav Dymeš). V redakční hantýrce se tomuto číslu kvůli tomu dostalo potupné přezdívky „svinčák“. Götz o obsahu tohoto čísla psal Kalistovi: „Do 4. čísla jsme zařadili delší věc Jeřábkovu, dvě essaye Křížovy, pěknou práci Chaloupkovu, slušnou povídku Nohejlovu, K. Štorchovu, tři básně Bartuškovy a pak tak zvaný ‚svinčák‘. Nelekni se. Jsou to básně literátů začátečníků. Pro zpestření. Nebereme za ně plně zodpovědnost a na obálce jsme to taky řekli.“²¹¹⁰

Ani tato nouze o autory však nepomohla tomu, aby *Host* přinesl nové příspěvky B. Vlčka, kterého brněnští stále ignorovali. Götz na jeho adresu psal koncem roku Wolkerovi: „Vlčka jsme úplně odstavili do pozadí. Bolestně to nese, nařiká, brání se. Posílá nám práce tak pusté, že jeho ‚Manifest‘ je proti nim ještě arcidílo. Příliš mnoho píše. Svůj maličký talentíček rozdává v drobných mincích.“²¹¹¹

Páté číslo mělo být vypraveno znovu z Prahy a redakční práce tentokrát po Kalistově rezignaci ležely plně na Wolkerovi. Tomu se však – jak jsme se již zmiňovali – nepodařilo získat zavčasu dostatečné množství příspěvků a tak psal koncem ledna zklamaně Blatnému: „Posílám vše, co jsem mohl sehnati. Nezval mi slíbenou báseň nepřines. Píša mi slíbil do příštího čísla. Nemáš ponětí, jaká je s těmi chlapci túra! [...] Nemohouce sestaviti celé číslo, – svěřujeme jeho redakci Vám.“²¹¹²

Toto selhání jen dále oslabilo význam pražské části uvnitř spolku a bylo zřejmě jedním z důvodů následného jednání F. Götze s K. Teigem o možné spolupráci Devětsilu na *Hostu*. Do čela čísla se nakonec dostala Bieblova báseň „Pitevna“, snad jako určitá

²¹⁰⁹ Pseudonym Soni Špálové.

²¹¹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [leden 1922; Götz 18], s. [2]. Obálky časopisu bohužel v českých knihovnách většinou chybějí a tyto informace tak mnohdy nelze ověřit.

²¹¹¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [26. prosince 1921], s. [3]; inv. č. VI/620.

²¹¹² J. Wolker L. Blatnému, 31. ledna 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 318–319.

kompensace za odmítnutí jeho materiálů pro třetí číslo, a kromě příspěvků brněnských členů v *Hostu* poprvé publikoval úřadující místopředseda Skupiny M. Jirko, esejí o Šrámkovi a Neumannovi pak přispěl J. Knap. Poprvé se v časopise objevili i S. Kadlec (mj. s básní „Lampa“,²¹¹³ věnovanou Z. Kalistovi) a J. Hůlka. *Host* zároveň nově zařadil i práce překladové: A. Hoffmeister, tehdy dočasně stojící mimo Devětsil, připravil výběr z veršů Pierra Alberta-Birota, přítele a souputníka Apollinairova. Z. Kalista pak referoval o Pišově *Nesrozumitelném svatém*.²¹¹⁴

Šesté číslo z března 1922 bylo načas posledním, do kterého přispěl Z. Kalista, konkrétně básněmi „Jaro“ a „Dům, v němž je mrtvý“ z budoucích *Zápasníků*.²¹¹⁵ Pro dočasné rozpory s brněnskými, kterými jsme se zabývali již výše,²¹¹⁶ se Kalista dokonce pokoušel otištění těchto svých básní odvolat. Učinil tak však až v momentě, kdy bylo číslo v tiskárně. Příčina tohoto Kalistova kroku je zřejmá: do čela čísla byla totiž postavena Wolkerova „Balada o očích topičových“,²¹¹⁷ zatímco jeho verše byly otištěny na méně prestižní pozici v závěru čísla. Svůj asi nejvýraznější text pro *Hosta* pak v tomto čísle publikoval Josef Knap. Ve stati „Kritika ‚drsná‘ a ‚kamarádká‘“ polemizoval s V. Dykem a Ant. Veselým o údajném „laciném úspěchu“, kterého došla u literární kritiky nejmladší generace.²¹¹⁸

Jarní dvojčísla

Jarní dvojčísla (č. 7/8) můžeme vnímat jako doklad první vlny spolupráce Devětsilu na *Hostu*, jejíž souvislosti jsme si přiblížili na jiném místě.²¹¹⁹ Na první stránce byla „se svolením U. S. ‚Devětsilu‘“ přetištěna reprodukce obrazu norského malíře Per Krogha „Zahradník“, kterou doprovodil krátký výtvarníkův medailon od K. Teiga.²¹²⁰ Prvním beletristickým příspěvkem v pořadí pak byla Pišova „Báseň z jara“.²¹²¹ Výtvarnou rubriku

²¹¹³ KADLEC, Svata: Lampa. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 104.

²¹¹⁴ KALISTA, Zdeněk: Píšu „Nesrozumitelný svatý“. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 105–106.

²¹¹⁵ Týž: Jaro. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123 a týž: Dům, v němž je mrtvý. Tamtéž.

²¹¹⁶ K rozporům mezi Z. Kalistou a brněnskou šestkou z jara 1922 srovnej podrobněji zde s. 465–468.

²¹¹⁷ WOLKER, Jiří: Balada o očích topičových. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 113–115.

²¹¹⁸ Knap zde primárně polemizuje s Dykovou glosou „Laciný úspěch“ z *Lumíru*. Dyk se v ní pozastavuje nad nekritickým přijetím tvorby nejmladší generace, mj. u F. X. Šaldy v jeho novoročním fejetonu z *Tribuny* či právě v Knapově recenzi Seifertova *Města v slzách*. Seifertův postoj ke světu traktovaný touto sbírkou pak příkře odmítá jako „nepravdivý“ či „trapný“ (srov. DYK, Viktor: Laciný úspěch. *Lumír* 49, 1922, č. 2, 16. 2., s. 106–109; citát s. 108.).

²¹¹⁹ K otázce spolupráce Devětsilu na *Hostu* z přelomu zimy a jara 1922 srov. podrobněji zde na s. 468–473.

²¹²⁰ Tge [=TEIGE, Karel]: Per Krogh. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 163–164.

²¹²¹ PÍŠA, A. M.: Báseň z jara. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 139–140.

časopisu vyplnil přetisk části Teigovy únorové přednášky „Čtení o německém expresionismu“ a Svrčkova studie o cyklu dřevorytů Ferdise Duši. Příspěvky členů či přívrženců Devětsilu tak zaplnily bezmála třetinu čísla.

V 9. čísle z června se obě uskupení dostávají do polemiky a členové Devětsilu v něm netiskli. Götz v něm známým textem „Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním“²¹²² polemizuje s výpadem J. Čecháčka z květnového „devětsilského“ čísla *Proletkultu*. Prázdninové dvojčíslo 10/11 však vedle příspěvků stálých členů spolku znovu přineslo příspěvky Devětsilu: báseň J. Seiferta „Sloky milostné“, výtvarné referáty J. B. Svrčka (u jeho jména již s doplňkem „Devětsil“) a zejména Pišův referát o Götzově *Anarchii* s výmluvným názvem „Kritický čin“.²¹²³ Při ukončení vydávání prvního ročníku listu se tak mohlo zdát, že se *Hostu* rychle podařilo získat pro sebe vedle členů Literární skupiny i členy Devětsilu, popř. další talenty mladé generace, stojící mimo obě uskupení (Hoffmeister, Hůlka či Biebl) a časopis mohl poměrně optimisticky vyhlížet nový ročník.

Reflexe *Hosta* a polemické střety okolo něj

Novému časopisu se dostalo poměrně slušné pozornosti v dobovém tisku. Nejsouvisleji a zároveň nejméně vlídně se k němu postavil dle předpokladů „brněnský emisar Devětsilu“ Artuš Černík, který z *Rovnosti* glosoval každé číslo jednotlivě.²¹²⁴

Ze strany ostatní soudobé kritiky se *Hostu* poměrně kladného přijetí: se sympatiemi o něm psaly nejen moravské listy – *Moravská orlice*, *Stráž socialismu*, *Moravské noviny* či *Lidové noviny* (J. O. Novotný), ale i deníky a časopisy vydávané v Čechách: *Národní listy* (M. Rutte), *Čas* či *Cesta* (znovu J. O. Novotný). Snad jen *Právo lidu* (F. V. Krejčí) na nový časopis hledělo s určitou skepsí.²¹²⁵

Nejvýrazněji se však k *Hostu* přihlásila *Tribuna*. Na Nový rok 1922 se zde *Hostu* a Literární skupině věnovaly hned dva texty. M. Pujmanová v příspěvku „Časopis, který není

²¹²² GÖTZ, František: Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host* 1, 1921/1922, č. 9, [červen], s. 185–188; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 240–246.

²¹²³ Piša zde přijímá knihu „svého druha v kritické práci“ velmi pozitivně, v Götzovi vidí výborného syntetika a označuje jej mj. za „zákonodárce a vůdce generace“ (s. 216). PÍŠA, A. M.: Kritický čin. *Host* 1, 1921/1922, č. 10/11, [červenec/srpen], s. 213–217.

²¹²⁴ Podrobněji se reflexi prvních čísel *Hosta* u A. Černíka věnujeme na s. 602–604.

²¹²⁵ Všechny zmiňované výstřižky jsou k dispozici v rukopisném sešitě s názvem „Zápisy o činnosti Literární skupiny“ v pozůstalosti Č. Jeřábka (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, rukopisy vlastní, Zápisy o činnosti Literární skupiny, s. 9–19.).

nadarmo²¹²⁶ ocenila dosavadní čísla nového časopisu, ke kterému se v článku „Bilance a přípitek“ přihlásil i F. X. Šalda, jenž na adresu *Hosta* poznamenává: „*A že nemáme dnes ani Goetha ani Kanta ani Beethovena? I to je zcela přirozené a úplně v pořádku. Neboť: jak je máme mít my, když je měl svět před sto lety? [...] Já aspoň pro svou osobu jsem nesmírně rád, že nemusím již číst Goetha, nýbrž že mohu číst Wolkeru, Blatného, Píšu, Jeřábka, Chaloupku, Kalistu, Stejskala a jak se jmenují všichni ti milí, zábavní, podnikaví chlapíci, kteří v moravském Hostu obracejí svět naruby.*“²¹²⁷

Korespondenčně pak nový časopis ocenili mj. i A. Sova, A. Mrštík či Max Brod. Skepsí se netajil snad jen mladý prozaik J. Hůlka, což zmiňoval A. M. Píša v dopise J. Wolkerovi: „*Mám toliko obav, udrží-li se Host opravdu při životě. Hůlka, s kterým jsem o něm mluvil, mi říkal, že pokud zná kulturní porozumění moravské veřejnosti, nebude mítí prý valných vyhlídek.*“²¹²⁸

Ne všechny tiskové reakce se ale nesly v příznivém duchu. Na rostoucí počet pozitivních článků o nastupující generaci zareagoval kriticky jako první Viktor Dyk v *Lumíru* statí „*Laciný úspěch*“,²¹²⁹ v níž nařkl mladé z toho, že mají pro svůj nástup příliš snadné podmínky a nemusejí procházet „*drsnou výchovou*“ jako generace jeho. „*Není nutno, aby dnešní debutant se probojoval; kapituluje se před ním předem [...]. Pouze odporem možno růst, a mládež dnešní nenalézá odporu,*“²¹³⁰ píše zde Dyk mimo jiné. V dalším textu se pak vymezuje především vůči Seifertově debutové sbírce *Město v slzách*, údajně „*lichotivém*“ přijetí mladých u F. X. Šaldy a údajně „*kamarádké*“ kritice, kterou o ní otiskl J. Knap v *Cestě*. Do vznikající polemiky se však vložil i F. X. Šalda statí „*F. X. Šalda znova lichotí mladé generaci*“.²¹³¹ Šalda zde vůči „*proslulé demagogické fistuli Viktora Dyka*“ obhajuje svůj kladný, byť nikoli nekritický postoj k mladým, přičemž mj. hájí i jejich nárok na komunistické smýšlení, a vyslovuje se proti individualistickému náhledu na svět, odtrženému od problémů žité přítomnosti, který vyznačoval ještě nedávnou literární minulost.

Za mladé proti Dykovi vyrukoval v *Hostu* J. Knap,²¹³² kterému se podařilo s oporou o literární periodika z doby Dykova vstupu do literatury zřetelně oslabit platnost Dykových

²¹²⁶ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, Marie: Časopis, který není nadarmo. *Tribuna* 4, 1922, č. 1, 1. 1., s. 12.

²¹²⁷ ŠALDA, F. X.: Bilance i přípitek. *Tribuna* 4, 1922, č. 1, 1. 1., s. 3; též in: týž: *Kritické projevy 12, 1922–1924*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 9–18; citát, s. 14.

²¹²⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec září 1921], s. [2]; inv. č. VI/747.

²¹²⁹ DYK, Viktor: Laciný úspěch. *Lumír* 49, 1922, č. 2, 16. 2., s. 106–109.

²¹³⁰ Tamtéž, s. 107.

²¹³¹ ŠALDA, F. X.: F. X. Šalda znova lichotí mladé generaci. *Tribuna* 4, 1922, č. 49, 26. 2., s. 3–4; též in: týž: *Kritické projevy 12, 1922–1924*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 40–44.

²¹³² KNAP, Josef: Kritika ‚drsná‘ a ‚kamarádká‘. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 133–136.

vývodů, a v *Proletkultu* článkem „Proti mladým?!“²¹³³ A. M. Píša. Narozdíl od věcného a smířlivého Knapa vstupuje Píša do celé polemiky již z ortodoxně ideologických pozic a nebere na Dyka žádné ohledy, nazývá je „nejzavilejší a nejpotměšilejší reakcí politickou“, „politování nejhodnějším trabantem vlastenecké buržoazie“ a jeho článek prohlašuje za doklad „chorobného vzteku senilního malomocenství“.²¹³⁴ Píšova reakce však vychází z obdobně apriorních ideologických náhledů jako útok Dykův, a spíše než by se pokoušel o věcnou argumentaci, sklouzává Píša k osobním výpadům a urážkám. Plasticky se tak projevuje proměna stylu Píšovy literární kritiky po jeho příklonu k *Proletkultu*, jež se zřetelně vulgarizuje a proniká do ní zřetelný ideologický podklad.

V. Dyk na Píšu i Knapa reagoval v dubnovém čísle *Lumíra* ve stati „Odpovědi“²¹³⁵ v níž se tento hašteřivý diskutér vyjádřil k pěti různým polemickým článkům naráz (mj. rozvinul novou polemiku s F. X. Šaldou, tentokrát o nacionalismus). Polemiku s Knapem zde Dyk uzavírá v zásadě smírně, koriguje přitom některé nepřesné vývody své i protivníkovy. S Píšovou tezí o vyšší hodnotě debutů členů Devětsilu a debutu svého měl Dyk mnohem jednodušší práci a Píšu obvinil z kritické zaujatosti.²¹³⁶

Podobně vášnivě se Píša ve výše zmiňovaném článku obrací i proti F. V. Krejčímu za jeho článek „Nejmladší básníci“²¹³⁷ a Antonínu Veselému za jeho kritiku *Nesrozumitelného svatého*.²¹³⁸ Na straně jedné dosti pochopitelně, neboť oba si právě Píšu vybrali jako doklad svých vývodů o nevalné úrovni nejmladší poezie. Krejčí jeho verše prohlašuje za „krajnost“ a volá po kritičtějším přijetí práce mladých: „*Jak při tomto svém sociálním smyslu chtějí dáti svému básnění sociální dosah a působiti na massy a lid [...], píšou-li věci, nad nimiž se literární člověk, otrlý už vůči každé extravaganci, může jen shovívavě a polochápavě usmívat [...] a o nichž každý dělník rezolutně řekne, to že psal blázen. Neprospěje se tudíž nejmladším básníkům, budou-li vítáni jen zdvořilými komplimenty.*“²¹³⁹ Veselý zase ve své recenzi *Nesrozumitelného svatého*, ironicky nazvané „Dva srozumitelní a jeden nesrozumitelný“, o sbírce mluvil jako o „*Píšově výplodu*“ či „*nesouvislých výkřicích*“, v nichž se „*z větší části tísní balast starého symbolického slovníku*“.²¹⁴⁰

²¹³³ PÍŠA, A. M.: Proti mladým?! *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 10, 15. 3., s. 157–158.

²¹³⁴ Tamtéž, s. 157.

²¹³⁵ DYK, V.: Odpovědi. *Lumír* 49, 1922, č. 4., 20. 4., s. 210–212.

²¹³⁶ Tamtéž, s. 211.

²¹³⁷ K. [=KREJČÍ, F. V.]: Nejmladší básníci. *Právo lidu* 31, 1922, č. 55, 5. 3., s. 9.

²¹³⁸ Zřejmě míněna Veselého souborná recenze *Města v slzách, Znicího světa a Nesrozumitelného svatého* (srov. VESELÝ, Antonín: Dva srozumitelní a jeden nesrozumitelný. O věcech nejmladších. *Československá republika* 243, 1922, č. 71, 12. 3., s. 5.).

²¹³⁹ K. [=KREJČÍ, F. V.]: Nejmladší básníci. *Právo lidu* 31, 1922, č. 55, 5. 3., s. 9.

²¹⁴⁰ Tamtéž.

Z jiné strany se do mladé generace kriticky opřel Richard Weiner, tehdy pařížský zpravodaj *Lidových novin*. Počátkem března 1922 otiskl v *Lidových novinách* sloupek „Pohřbívání“,²¹⁴¹ v němž se pokouší hájit význam generace své proti zveličování významu tvorby nejmladší generace. Podnětem k sepsání jeho článku mu byl mimochodem Ivan Goll, který prý do své chystané antologie moderní světové poezie na rozdíl od tvorby Němcovy či Pišovy odmítl zařadit verše Tomanovy či Bezručovy. To už se ale dostáváme poněkud mimo vlastní téma naší práce.

Ráj srdce

Historie Kalistovy debutové sbírky již byla v předchozím textu popsána poměrně dosti detailně. Ukázali jsme si jak pozadí vzniku jejich prvních básní na jaře a v létě 1920, tak i okolnosti vzniku názvu sbírky. Zevrubnou pozornost jsme věnovali první dochované, a později zásadně přepracované redakci sbírky z listopadu 1920 i následným Kalistovým snahám o její vydání u F. Borového. Po pádu možnosti publikace sbírky v tomto podniku v létě 1921 se Kalista celý podzim snaží sbírku vydat jinde. Nakonec se mu to podaří až v březnu 1922 v začínajícím podniku pp. Petra a Tvrdeho. Okolnostem definitivního vydání, konečné podobě sbírky i její následné kritické recepci se budeme věnovat v dalším.

Vydání sbírky

Z prázdninového pobytu doma si Kalista do Prahy přinesl víceméně konečnou podobu své debutové sbírky *Ráj srdce*: „*Ráj srdce opravdu dostal na konci prázdnin 1921 tu základní podobu, jakou měl později ve svém knižním vydání – dost značně odlišnou od rukopisu odevzdaného St. K. Neumannovi v dubnu t. r.*“²¹⁴² Ale v podrobnostech došlo přece jen později ještě k některým menším změnám.²¹⁴³ Již v předchozí kapitole byly detailněji rozebrány pro Kalistu nepříznivé podmínky na nakladatelském trhu, které způsobily, že Kalista neměl pro hotovou knihu nakladatele. Po krachu jednání s podnikem Fr. Borového v září 1921 se tak na podzim 1921 zkusil Kalistovi s vydáním *Ráje srdce* pomoci především Karel Toman. Ten

²¹⁴¹ WEINER, Richard: Pohřbívání. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 123, 9. 3., s. 1.

²¹⁴² Tady se jedná o pozdější Kalistův omyl. Sbírkou v první redakci Neumannovi předával už v listopadu 1920.

²¹⁴³ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 256.

mu v listopadu zprostředkoval kontakt do Rosendorfova nakladatelství s nabídkou vydání *Ráje* do konce února 1922,²¹⁴⁴ z té však posléze sešlo podobně jako z následné možnosti vydat knihu u B. M. Kliky.²¹⁴⁵ I Toman byl tak před vánoci 1921 nucen rezignovaně doznat, že „*Vám v této situaci nemohu pomoci.*“²¹⁴⁶ Počátkem roku 1922 pak vydání *Ráje srdce* ve svém podniku v roce 1922 Kalistovi za velmi nejisté označil i Alois Srdce, nakladatel *Nového Orfea*.²¹⁴⁷

Vydání *Ráje* tak v této dosti složité situaci nakonec napomohla tak trochu náhoda. V zimě 1922 se totiž Kalista blíže seznámil se svými spolužáky ze semináře prof. Pekaře, Karlem Konrádem a Antonínem Vodseďálkem, kteří jevíli jisté literární zájmy a mj. společně s K. Bieblem přispěli do nikoli nezajímavého *Almanachu lounského studentstva* z léta 1921. Kalista dokonce na základě jeho četby viděl v Konrádovi trochu neskromně svého epigona: „*U Konráda mi zalichotilo i to, že v některých ze svých drobných básnických příspěvků v Almanachu lounského studentstva z 1921 [sic!] se velmi těsně přimkl k tvaru mých drobných básniček, které jsem tehdy otiskoval v Červnu, resp. v Kmeni, a dal mi tak poznat intenzitu, s jakou tento tvar zalehl v myšlení a v tvorbu mých současníků.*“²¹⁴⁸

Právě Konrád s Vodseďálkem pak údajně Kalistu upozornili na nově vznikající nakladatelství, zajímající se o práce mladých autorů: „*Jednoho dne přišli se zprávou, že v malém domečku na nádvoří menzy bylo zřízeno nakladatelství, které má vydávat i knihy mladých autorů z řad studentských. Prý hledají rukopisy a jsou s to, aby je vydali ve velmi krátké době.*“²¹⁴⁹ Kalista takto objevil cestu ke „svému nakladateli“ Václavu Petrovi, který tehdy – ještě pod společnou firmou s Josefem Tvrdým – rozjížděl své nakladatelské podnikání: „*Ukázalo se, že [...] jde [...] o vedlejší podnik dvou mladých mužů zaměstnaných v studentském knihkupectví na dvoře menzy ve funkci účetních, pana Václava Petra a pana Josefa Tvrdeho. [...] Páni Petr a Tvrdý na mne působili velmi solidním dojmem.*“²¹⁵⁰ Tímto momentem se tak započíná dlouholetá spolupráce Z. Kalisty a V. Petra. Byť Kalista samozřejmě publikoval i v řadě jiných nakladatelství, zejména pak v Melantrichu, jeho spolupráce s nakladatelským podnikem V. Petra byla i později velmi intenzivní, zejména pak v období třetí republiky, a přerostla i ve vzájemné dlouholeté přátelství obou mužů.

²¹⁴⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Toman Z. Kalistovi, 16. listopadu 1921.

²¹⁴⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Toman Z. Kalistovi, 13. prosince 1921.

²¹⁴⁶ Tamtéž.

²¹⁴⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Srdce (nakladatelství) Z. Kalistovi, 6. ledna 1922.

²¹⁴⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 669.

²¹⁴⁹ Tamtéž.

²¹⁵⁰ Tamtéž, s. 670.

Můžeme-li věřit Kalistovým vzpomínkám, připravilo nakladatelství Petr a Tvrđý *Ráj srdce* k vydání ve velmi krátkém čase, snad jen během několika týdnů: „*Donesl jsem – někdy koncem února 1922 – rukopis svého Ráje srdce [...] a za neuvěřitelně krátkou dobu mi došly z tiskárny Obzinovy, které pak Petr svěřil tisk mého Ráje, korektury.*“²¹⁵¹ Celé věci bezesporu napomohlo i to, že sám Kalista si ohledně vydání nekladl žádné zásadní podmínky a primární pro něj byla rychlost vydání knihy. Spokojil se tak s honorářem 250 Kč a rezignoval na výpravnější grafickou úpravu, tj. především na plánovaný portrét od Z. Rykra²¹⁵² či ilustrace od A. Ráže, který mu je přislíbil již před vánoce předchozího roku.²¹⁵³

Další práce na vydání knihy pak už proběhly poměrně rychle, což stvrzují i Kalistovy vzpomínky: „*A šlo to tentokrát opravdu hladce, neboť snad v necelých čtrnácti dnech jsem se dověděl, že panu Petrovi došly první kusy mé prvotiny. [...] Utíkal jsem domů na Smíchov, kde jsem už měl připraven seznam těch, kterým Ráj srdce pošlu.*“²¹⁵⁴ Kalistovo nadšení z vydání básnické prvotiny ostatně dosvědčuje ve svých pozdějších vzpomínkách na něj i J. Knap, mimochodem autor poměrně odmítavé recenze o této sbírce, o níž ještě bude řeč dále: „*Vidím blaženého autora, položil si výtisk před sebe na čistě prostřený a uklizený stůl jako na oltářík a sotva se ho dotýkal v rozechvělém dětinném štěstí.*“²¹⁵⁵ *Ráj srdce* tak konečně vyšel zřejmě 18. března 1922, kterýmžto dnem byl údajně datován i Kalistův vlastní exemplář,²¹⁵⁶ jako 4. svazek edice Atom²¹⁵⁷ v nakladatelství V. Petra a K. Tvrđého v Praze. Stalo se tak až takřka rok a půl po dokončení první redakce sbírky.

Text

Jednotlivým vývojovým podobám debutové Kalistovy sbírky byla věnována dosti obsáhlá pozornost již v předchozí kapitole a některé závěry by tak jen opakovaly výše vyřčené, což platí zejména pro formální stránku Kalistových veršů a básnického jazyka. *Ráj* ve svém definitivní verzi znamená dovršení a v zásadě i překonání původně útočně ideologické „poetiky andělů“, s níž Kalista poprvé prorazil do *Kmene*, i unanimitické poetiky

²¹⁵¹ Tamtéž.

²¹⁵² Tamtéž.

²¹⁵³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Ráž Z. Kalistovi, 23. prosince 1921, s. [1].

²¹⁵⁴ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 670–671.

²¹⁵⁵ KNAP, Josef: Prvních pět lístků. K padesátce Zdeňka Kalisty. In: týž: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997, s. 189.

²¹⁵⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 268.

²¹⁵⁷ V edici „Atom“ pak Kalista následně vydal ještě *Zápasníky a Italský skicář*, tamtéž vyšla téhož roku mj. též Wolkerova druhá sbírka *Těžká hodina*.

první verze sbírky, výrazně prodchnuté náboženskou rétorikou a symbolikou. V publikované verzi *Ráje srdce* jsou obě předchozí hlavní vrstvy Kalistovy poetiky jakoby smyty a odsunuty do pozadí, byť zejména unanimitické a náboženské motivy nejsou potlačeny úplně.

Oproti verzi z listopadu 1920 se zásadně proměnila celková kompozice sbírky – po úvodní básni „Všem lidem pozdravení“ přicházejí oddíly „Město boží“, v němž je však akcent na město a městský prostor oproti oddílu „Městečko“ z redakce *Ráje* z listopadu 1920 výrazně oslaben, dále pak „Písňe ze světové války“, v němž je zřetelně tematizován dopad války na neindividualizovaný kolektiv, obecnou lidskou pospolitost, metonymicky vyjádřenou především vojáky, raněnými a oběťmi války (v tomto oddíle je Kalista původnímu důrazu na lidský kolektiv asi nejbliže), eponymní diptych „Písňe z podvečera“ a oddílek „Srdce z pouti“,²¹⁵⁸ sdružující poměrně nesourodé básně jako asi jednu z nejlepších básní sbírky „Pokorná studánka“, báseň v próze „Robinson Crusoe“, podobně jako následná báseň „Pout“ částečně absorbující pasáže z někdejších „Přátel“, báseň „Obžinky“, která jako jedna z mála zůstala z původní redakce „Ráje“, a „Písňe o matce“. Sbíрку pak zakončuje závěrečná „Písňe, která se zpívá na konci“.

Nikoli náhodně se v názvech tří oddílů sbírky objeví slovo písňe: právě zesílený písňový charakter jednotlivých básní představuje možná nejvýraznější změnu oproti předchozí, nevydané podobě sbírky. Toto zpravidelnění a zmelodičtění Kalistovy poezie je patrné např. v úvodu básně „Pastýř očí“: „*Hraj, pastýři, hraj, / tady je smutný ráj, / smutný, teskný ráj, / v ulici padá sníh*“. Zesílený podíl opakovacích figur pak často vede k variování obdobných obrazů či motivů, které se pak opakovaně dostávají do sémanticky závažných, někdy dokonce přímo rýmovaných pozic na konci jednotlivých veršů, což můžeme pozorovat např. při srovnání první a poslední sloky básně „Lavička před lazaretem“:

<i>Na lavičce</i>	<i>A třeba si někdo vzpomene</i>
<i>zelené</i>	<i>na vojáky na lavičce,</i>
<i>tak jako nějaká naděje,</i>	<i>na lavičce zelené</i>
<i>tam jsou ranění vojáci</i>	<i>[...]</i>
<i>[...]</i>	

²¹⁵⁸ Tento název Kalista původně navrhoval pro cestopisnou prózu J. Knapa [srov. Z. Kalista J. Knapovi, [srpen 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 415–417.].

Toto variování jednotlivých motivů vede v některých případech až k absolutním rýmům. Kromě již citované básně „Pastýř očí“, kde na takoveto postupy narazíme asi nejvíce („Každá láska bledé oči má, / ale nejvíc ta moje, / nejvíc ta moje. // Ve sněhu bledé lampy hoří / a oči také hoří, / ale láskou /“), můžeme toto doložit např. u básně „Květinářka“: „Za jednou výkladní skříní, / za jednou dalekou skříní / [...]“. Kromě epifor Kalista hojně pracuje i s anaforou: „můj světe, / můj daleký světe –“ (b. „Píseň o ptáčnickovi“); „hlubokou, / hlubokou píseň“ (b. „Most u parlamentu“) aj. Posílení písňového charakteru je podepřeno zpravidlením veršů a zesílením úlohy rýmu. Poměrně hojně také Kalista právě kvůli zdůraznění role rýmu pracuje s parcelací verše do menších částí tak jako např. v básni „Lavička před lazaretem“: „Na světě jsou veliké květiny / a růže, / ale chudému pomůže / jen trochu lásky. /“

Narozdíl od předchozí verze sbírky je v její otištěné podobě mnohem více posíleno individuální vnímání světa: lyrický subjekt už není jen mluvčím utlačovaných sociálních vrstev, ale zároveň v jednotlivých číslech promlouvá i sám za sebe – kolektivní „my“ občas střídá individualistické „já“. Už na úvod sbírky oznamuje: „[...] / písničku svoji vám zazpívám. /“. Podobně pak např. v „Písni o ptáčnickovi“ deklaruje: „Už nebudu básníkem, / ale ptáčnickem. /“; či ve „Večerním nábřeží“ prochází sám kolem řeky Lethe: „A já půjdu samojediný / v úzkostném, černém šatě / a s tenkou holí. /“

Oproti předchozí podobě do sbírky mnohem více prolínají skutečnosti z reálného světa – báseň „Most u parlamentu“ je např. zřetelným ohlasem smrti dělníka, v Kalistově podání „dobrého kamaráda“, Josefa Kuldy, oběti prosincových bouří z roku 1920, v básni v próze „Robinson Crusoe“ zase vystupují „pánové“ Wolker, Piša, Neumann či Toman, v dalších jednotlivých číslech se dostaneme do Prahy či Paříže, již zmiňovaná báseň v próze „Robinson Crusoe“ zase díky rychlému pohybu lyrického subjektu prostorem (Hamburk, Norsko, Amerika, mys Dobré naděje) do určité míry předznamenává budoucí poetistický či exotický zájem o daleké kraje. Nejkonkrétněji časoprostorově zařazena je samozřejmě báseň „Pout“, do níž Kalista prolíná své vzpomínky z dětství na náboženské poutě do Staré Boleslavi a situuje ji do prostředí svého rodiště – Benátek a Zdětína. Alespoň touto básní a „Písni o matce“ tak ve sbírce zůstává přítomen její původní „rodinný“ rozměr.

Nijak zásadně se neproměňuje Kalistova práce s adjektivem a platí v zásadě to, co jsme v tomto směru naznačili u první redakce sbírky. Kalista jednak oslabuje jeho významovou závažnost (*zelená lavička, veliké moře*), často přitom zdůrazňuje barevný element (*bílý sníh, modré moře*), antropomorfizuje jím neživé věci (*truchlivý břeh, chudé*

šťěstí), narazíme i na charakteristická kalistovsko-wolkerovská dvojepiteta (*krajina sirá a daleká, plachá a tichá zvěř, láska bílá a čistá*).

Oproti předchozí redakci sbírky výrazně posílilo melancholické vyznění celku: svět *Ráje srdce* je většinou smutný a truchlivý a jeho stav nelze změnit aktivním zásahem, ale většinou jen trpným čekáním na změnu, nadějí a vírou v ní či únikem ze skutečnosti k nějakému zástupnému zdroji útěchy. Hned v úvodní básni se praví: „*Nic nedbejte, / ale tu píseň poslouchejte, / že přijde jedenkrát / překrásný čas / a už neumře, co měl každý z nás rád, / a nebude bolesti / a smrti.*“ V básni „Oheň“ je zase zachycena skupina vojáků a tematizováno nebezpečí smrti, která je ve válce neustále obklopuje: „*Možná, že bude zítra smutný den / a my se už nikdy nesejdem, / milí vojáci, / možná, že přijde smutný večerní čas.*“ Na úrovni jednotlivých motivů pak můžeme jmenovat celou řadu dalších příkladů (*tesklivá zvonice, bledá lampa, nemocná radost, tmavá okna* atd.), opakovaně pak narážíme na tematizování smutku, osamělosti, bolesti („*To, co nás bolelo, / to nás už nebolí.*“ – b. „Jaro“) či smrti. Problémy jsoucího světa má tak vyřešit nějaký zástupný moment, tj. např. pastýřova píseň („*Pastýř očí*“), květina na okně („*Jaro*“) či příchod apoštolů („*Zvěstování*“).

Hodnocení Kalistova debutu rozhodně není jednoduchou záležitostí. Definitivní podoba sbírky příliš nereprezentuje, domnívám se, Kalistovu poetiku zejména z roku 1920, kdy svými texty silně působil zejména na Píšu a Wolkeru. V knižním vydání je totiž velmi oslaben původní religiózní charakter sbírky, na jehož základě vznikla motivická drůza a soubor formálních postupů, které později pronikly zejména do Wolkerova *Hosta do domu*. Na Píšovu původní tvorbu Kalistovy verše zřejmě působily méně výrazně (resp. Píša se po dokončení *Nesrozumitelného svatého* na podzim 1920 básnicky odmlčel; jeho korespondenční reakce na jednotlivé verše *Ráje* však byly, jak jsme si již ukázali na příslušných místech, často až nekriticky kladné). Srovnání knižních vydání debutových sbírek Wolkeru a Kalisty bez přihlídnutí k vývojovým proměnám podob *Ráje srdce* nám tak musí, pokud jde o jejich vzájemné vlivy na formování vlastních individuálních poetik, poskytovat nutně defektní obraz. Pokud však kdy Kalista na Wolkeru působil, bylo to především verši nevydané redakce *Ráje srdce* z listopadu 1920, popř. „*Vánoci*“ a zejména pak „*Přáteli*“, tedy básněmi, které zůstaly přístupné pouze na stránkách nejrůznějších novin a časopisů, popř. jen v rukopisech. *Ráj srdce* v té podobě, v které nakonec v březnu 1922 vyšel, Wolkerovu tvorbu prakticky neovlivnil, ba naopak, pod silou úspěchu Wolkerova *Hosta do domu* Kalista zřejmě zpětně upravoval sbírku svou.

Z vývojového hlediska je Kalistův *Ráj srdce* jedním z nejzřetelnějších dokladů unanimiticko-naivistické poetiky, již v individuálně odlišných variantách reprezentovali

v české poezii let 1920 a 1921 především jednotliví členové čtyřlístku, zejména pak Wolker a Kalista. Vývojové novum této poezie nespočívalo dle mého názoru ani tak v rovině motivické. Okruh motivů z náboženské oblasti, který byl v těchto dílech – a u Kalisty zejména – asi nejvýraznější, se sice zřetelně vymykal motivické zásobě generace předválečné moderny a souvisel spíše s vlivy německého expresionismu, ale zároveň se brzy ukázal jako relativně nerozsáhlý a poněkud tak podvazoval možnosti dalšího tvůrčího vývoje mladých básníků. Snad i proto někteří z nich záhy přecházejí na půdu angažované proletářské poezie, která alespoň zpočátku nabízela možnost zásadní inovace tvárných postupů a proměny básnického lexika. Narozdíl od mladých básníků, kteří ve své tvorbě zřetelně navazovali na poetiku Neumannových *Nových zpěvů* či Šrámkova *Splavu*, přinesl čtyřlístek i v této oblasti do české poezie nové vývojové impulsy, byť můžeme více či méně oprávněně poukazovat na jejich zahraniční inspirační vlivy.

Výraznějším přínosem unanimitického čtyřlístku pro českou poezii však byl, myslím si, impuls formální: narozdíl od rétorického volného verše modernistů se mladí naivisté znovu pokoušejí rehabilitovat roli rytmu a rýmu, aniž by se přitom vraceli k sevřeným artistním formám lumírovské proveniencce. Rytmičké i rýmové variování pravidelných forem, při němž vznikalo latentní napětí mezi čtenářovým očekáváním pravidelné stavby básně a autorovou svévolnou tvůrčí hrou při kompozici jejího rytmického a rýmového schématu, na něž můžeme narážet v rané poezii Pišově, Wolkerově a Kalistově, tak předznamenávalo budoucí tvárné postupy proletářské poezie a zejména poetismu.

Individuální přínos Z. Kalisty přitom spočíval dle mého názoru opět především na rovině formální: oproti ostatním příslušníkům jeho generace jsou jeho verše nápadně sevřené a jeho básně nerozsáhlé. Kalista dovedl v krátké lyrické básni o několika málo verších načrtnout silný a koncentrovaný básnický obraz. To však zároveň nemůže zakrývat fakt, že při pokusu o kompozici rozsáhlejších básnických celků („Vánoce“, „Přátelé“) opakovaně selhával. Jako jeden z mála autorů své generace věnoval Kalista pozornost celkové kompozici sbírky, která mu zdaleka nebyla jen prostým souborem sebraných básní z určitého časového období, ale integrálním celkem, v němž jednotlivé části získávají ve svém vztahu k celku další významový náboj.

V souvislosti s Kalistou často zmiňovaná teze o invazi náboženských motivů do mladé poezie dle našeho názoru víceméně odpovídá reálnému stavu věci, nutno však jedním dechem dodat, že se tyto motivy záhy staly obecným obrazovým klišé celé nastupující generace, a nelze tu proto příliš hovořit o vzájemném epigonství či závislostech. Zřetelným a stále málo doceněným rysem Kalistovy poezie z období *Ráje srdce* je dle mého názoru pak ještě jeho

přebírání postupů francouzského unanimismu, zejména pokud jde o ztvárňování neindividualizovaných postav větších sociálních skupin (vojáci, chudí, ranění atp.). V tomto smyslu byl Kalista zřejmě především citlivým epigonem, který do českého prostředí uváděl zahraniční impulsy.

Ráj srdce ve své výsledné podobě bezesporu představuje sbírku nerozsáhlou jak počtem básní, tak šíří motivického a tematického záběru. Tuto skutečnost ostatně sbírce nejčastěji vytýkala i dobová kritika. Jednotlivá čísla sbírky, snad s výjimkou poměrně neorganicky včleněné básně v próze „Robinson Crusoe“, si stojí tvárně i formálně velmi blízko. V tomto ohledu se Kalistovi jeho záměr připravit *Ráj* jako vnitřně ucelený soubor zdařil. Tato sevřenost knihy však zároveň mohla působit poněkud rušivě, neboť sbírka takto nabízela poměrně homogenní, nerozrůzněný pohled na svět. Vzniklá jednostrunnost se stala předmětem kritických sporů – pro některé posuzovatele znamenala plus, jiní kritici ji odmítali. Především pak však znamenal *Ráj srdce* pro Z. Kalistu promarněnou šanci: lze předpokládat, že vydán alespoň o půl roku dříve, dočkal by se zřejmě pozitivnějšího přijetí. Takto chtě nechtě zůstal poněkud ve stínu Wolkerova *Hosta do domu* a v době svého vydání již působil, zejména mezi mladými, jako určitý anachronismus.

Recepce

Ráj srdce vyvolal poměrně značný kritický ohlas, z Kalistových sbírek možná dokonce největší. Víme prozatím o 26 recenzích. Při jejich analýze je třeba zohlednit Kalistův osobní vztah s jednotlivými kritiky knihy, byť asi nelze tvrdit, že by se *Ráji srdce* z cíleně osobních důvodů dostalo nějakého odmítavého referátu. Jak Píša, tak Wolker jsou ve svém hodnocení knihy poměrně věcní, byť nezapírají své dílčí výhrady. Vedle zástupců nejmladší generace (kromě zmiňovaných psal o *Ráji* Josef Knap a František Götz – ten dokonce 2x!) si knihy povšimly prakticky všechny ústřední postavy tehdejší literární kritiky a české literatury vůbec – Kalista totiž knihu rozeslal na všechny strany a řadu reflexí *Ráje* tak máme dochovánu v jeho přijaté korespondenci.

Kalistův postoj ke sbírce v momentě vydání nám asi nejlépe zachycuje jeho zmínka o ní ve „zúčtovacím“ dopise Wolkerovi z kraje dubna 1922. Kalista se zde ke sbírce staví jako k již překonané fázi svého tvůrčího vývoje, zároveň se však k ní hlásí jako k plnohodnotné součásti svého díla: „*A čekám na další recenze a úsudky. Sám jsem si o knížce řekl asi tohle:*

*C'est temps passé. Tou knížkou jsem žil. Prožil a dožil cosi. Dnes a už delší čas – žiji jinak. Dnes bych Ráj nenapsal. Ale amputovat bych ho ze svého díla nedovedl, protože byl příliš mým životem. Snad pochopíš: rostli jsme blízko sebe, byli jsme opravdu blízcí. A rozrostli jsme se. Dnes nežijeme tím, čím jsme žili. Já žiji v kontinuitě snad více než Ty, ale přesto cítím, že Ráj je za mnou. Nechci ho posuzovati ze stanoviska dneška. Musím v něm a z něho viděti život, který minul a přece je živý – alespoň reminiscencí živý.*²¹⁵⁹

Generační reflexe *Ráje srdce*: A. M. Piša a J. Wolker

Nejprve se zaměříme na „generační“ reflexi Kalistovy sbírky. Započneme přitom nejprve u Piši a Wolkera, kteří po svém vstupu do Devětsilu a rozchodu s Kalistou byli při hodnocení *Ráje srdce* v poměrně delikátní pozici. Přece jen volnější ruce měl v tomto směru Piša, jehož rozchod s Kalistou byl na jaře 1922 zatím prost osobní nevraživosti. V dopise z počátku dubna Piša dokonce Kalistovi vysvětluje okolnosti vzniku své recenze a to, že se jeho soud o Kalistově sbírce, jehož původní nekritičnost bychom mohli dokládat na mnoha místech ze vzájemné korespondence z předchozího roku, postupem času poněkud proměnil a že jeho výhrady jsou dány především jeho názorovým posunem: „*Hora mi říkal, že Tě velice pochválil. No tak vidíš a pak si stále stěžuj, že Ti všichni ubližují. Moje maličkost odesílala referát [...] o Tvém Ráji do Proletkultu právě dnes ráno. Nevím, jak s ním budeš spokojen. Řeknu Ti upřímně, že jsem nad Tvou knihou ztratil mnoho času a že jsem si dal s ní práci mnohem větší než s kteroukoliv jinou. Nedopadne-li výsledek dle toho, souvisí to bezpochyby s celkovou mojí dekadencí. Netajím se Ti, že nezamlčel jsem zásadní námitky, které dnes mám a pod tlakem vlastního vývoje musím míti proti celkovému ladění *Ráje*, to však mi nebránilo, abych po pravdě a spravedlnosti nezdůraznil, že Tvůj Ráj není různorodou sbírkou veršů jako např. *Znící svět*, ale že je to skutečná kniha básnická, která mezi mladými knihami dobývá si přední místo. [...] Zdůraznil jsem, v čem shledávám největší klad Tvé poesie. Že dnes, kdy hrozí nebezpečí, že poesie utluče se násilnou tendenčností a formulkovitou didaktičností, tvé básně promlouvají k nám tichou, jakoby jen vydechnutou melodií citu a líbeznou moudrostí srdce.*“²¹⁶⁰

²¹⁵⁹ Z. Kalista J. Wolkerovi, 3. dubna 1922; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 171.

²¹⁶⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [velikonoce 1922; dopis č. 72], s. [1–2].

A. M. Píša napsal do jednoho z dubnových čísel *Proletkultu*²¹⁶¹ možná nejobsáhlejší recenzi *Ráje* vůbec. Jeho soud o *Ráji* je v zásadě příznivý a proti celé knize staví víceméně jedinou, za to však principiální námitku: Kalistově sbírce vytýká nezakotvenost v soudobém životě a určitou pasivitu ve vztahu ke skutečnosti. Zároveň však o knize mluví jako o „vnitřně ucelené“ a přisuzuje jí „přední místo mezi debuty mladých“. Symptomaticky přitom Píša ve svém hodnocení Kalistovy sbírky zdůrazňuje křesťanské a náboženské motivy, pokoru a chudobu i záměrně zjednodušený náhled na skutečnost: „*To je křesťansky založená naděje. Je to tichý a mírný člověk, jenž se vám v Ráji srdce projevuje, a tichý, mírný je také přednes jeho básní, nikde tu nenajdete prudkého vzepjetí ani tvrdého úderu, stejně jako překvapujících obrazů, neboť vše, melodie, výraz, skladba, je zjednodušeno až k nejkrajnější mezi.*“²¹⁶² Právě zvýrazňování citového náhledu na svět však zároveň Píšovi představuje jednu ze slabín celkové koncepce sbírky: „*Ve verších Ráje srdce, kde vše je teplo srdce a smutek duše, marně byste hledali smyslové vzplanutí. Vše je tu duchovně prosvíceno, Kalistova láska musí mít oči bledé jasem duše a nikoliv překrvené smyslovou vášní.*“²¹⁶³ Kalista se totiž podle Píši ve svých verších odvrací od problémů aktuální skutečnosti a uzavírá se před ní sám do sebe: „*Básník, který našel v tomto světě jen bolest, odvrací se od něj a vytváří si svůj vlastní svět. Tak asi jako děcko, jež po svém zákonu a potřebě vymýšlí si svět svůj, v němž se těší a jehož je pánem. A Kalista svým Rájem je vskutku příbuzným těm básníkům, kteří svůj tvůrčí pohled chtěli přiblížit co nejvíce vidu dětskému.*“²¹⁶⁴ Píša proto v této souvislosti přímo mluví o „vratkých základech“ celé sbírky, kterou viní ze „zapomenutí“ na „bolesti života“: „*Jeho pokora není silou, ale ústupem; jeho dětství není přirozené, neboť je zastřením očí. Kalistův pokorný pohled neléčí nemoci, jak by rád sám básník věřil, ale toliko je zakrývá, aby později zabořily tím palčivěji.*“²¹⁶⁵

Z jednotlivých básní Píša nejvíce ocenil „Pout“, pozůstatek někdejších „Přátel“. Ta je mu však zároveň dokladem toho, že Kalista našel zdroj své jistoty „v představě náboženské“ a nechtěně trochu věštecky tu Píša opravdu předznamenává budoucí Kalistův vývoj: „*Bude-li Kalista pokračovati tímto směrem, zůstane asi vždy křesťansky, ne-li dokonce katolicky*

²¹⁶¹ PÍŠA, A. M.: Z. Kalista: Ráj srdce. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 14, 12. 4., s. 220–221.

²¹⁶² Tamtéž, s. 220.

²¹⁶³ Tamtéž.

²¹⁶⁴ Tamtéž.

²¹⁶⁵ Tamtéž, s. 221. Ve svých výtkách vůči Kalistovu dětskému nazírání na skutečnost i vůči jeho pokoře jde pak Píša ještě dále: „*Kalista nevzal na sebe tíhu tohoto světa, nestal se pokorným až k smrti kříže. Stal se pokorným k milosti dětství. Pokora Kalistova je pokora dětství, která očisťuje svět, přibližuje Pánu Bohu i plaché němé tváře. Kalista nechtěl si získati ráje na kříži tohoto světa, ale chtěl v něj vejíti jako jedno z těch maličkých, kterým ráj slibují slova evangelia. [...] A proto má jeho ‚Ráj srdce‘ dle mého soudu vratké základy. Neboť básník si ho nevytvořil uprostřed bolestí života, ale teprve tehdy, když na něj zapomnul.*“ (Tamtéž.).

*zbožným a rozjímavým zjevem tvůrčím, mírným a subtilním, výjimkou mezi dnešními básníky, revolučně mužnými a pozemsky dělnými.*²¹⁶⁶

Celkové Píšovo resumé nad *Rájem srdce* však zůstává v zásadě pozitivní. Přes určitou titěrnost a dekorativismus označuje Píša Kalistův debut za překvapivě vyzrálý: „*Půvab poesie Kalistovy spočívá v tom, že dnes [...] dává zvučeti čisté melodii citu. Jeho verše, toť místy toliko výdech srdce, obnažený cit sám. [...] Leckde ohrožuje Kalistovu poesii představivá [sic!] i výrazová titěrnost, některé básně mají nebezpečný sklon k dekorativnosti, ale přes to vyzrálost, kterou má Kalistův debut, je překvapující, neřku-li jedinečná.*“²¹⁶⁷ V závěrečné vysvětlující poznámce pak Píša neopomene zdůraznit rozdílnost Kalistovu a Wolkerovu.²¹⁶⁸

Svůj referát Píša komentoval také v dopise Wolkerovi. I z něj je patrné, nakolik vážně se knihou svého dřívějšího přítele zabýval, i to, že k referátu nepřístupoval s apriorně odmítavým stanoviskem: „*O Kalistově Ráji jsem už napsal obšírný referát, neboť jej chci zařadit do Výzev – a poslal jsem jej už před týdnem Neumannovi. [...] Knižku Kalistovu jsem nestrhal, zdůraznil jsem její klady, ale zároveň jsem také vyřkl své záporné mínění o jeho dětské pokoře a představivosti, na niž je zbudována celá kniha.*“²¹⁶⁹

V podobně složité pozici byl při psaní svého referátu o *Ráji srdce* i Jiří Wolker. Ten svou recenzi o Kalistově *Ráji* napsal zřejmě ještě před odjezdem na Bašku,²¹⁷⁰ tj. někdy v průběhu dubna 1922, nicméně jeho kritika vyšla ve *Varu* až začátkem července. Wolker si přitom byl složitosti své pozice velmi dobře vědom, což naznačuje jeho dopis A. M. Píšovi, psaný v době graduující roztržky obou někdejších spolubydlících z Celné: „*Kalista poslal mi svoji knížku. Má ji pěkně vydanou. Budu o ni psát, což bude povinnost do jisté míry velmi nepříjemná. Götz mi psal (nezmiňuj se o tom, nepřeje si to), že Kalista mu poslal dopis, v němž si stěžuje a fňuká na všechny strany, že se mu ubližuje. Má velkou zásobu pomluv,*

²¹⁶⁶ Tamtéž.

²¹⁶⁷ Tamtéž.

²¹⁶⁸ „*Proti bolestné sevřenosti Kalistově je Wolker mnohem radostnější, proti duchovnosti Kalistově je mnohem smyslovější a konkrétnější a tam, kde Wolker shýbá se k věcem, aby jim naslouchal, tam Kalista obírá se převážně smutkem nebo úsměvem srdce.*“ (Tamtéž.).

²¹⁶⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek dubna 1922], s. [1–2]; inv. č. VI/751.

²¹⁷⁰ Srov. Wolkerův dopis Z. Nejedlému z 20. dubna 1922, kde píše, že by referát o Kalistovi měl rád v „*příštím čísle*“ spolu s referátem o M. Jirkovi (ten byl dokončen již na konci března – srov. dopis J. Wolkerovi A. M. Píšovi z 30. března 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 492–493) tak, „*aby ‚dva propadlí‘ se sešli*“ (srov. J. Wolker Z. Nejedlému, 20. dubna 1922; citováno dle téhož, s. 449.).

*kterými prý jsem ho očerňoval. Götzovi ovšem – bylo ho líto. Budu muset mu zase napsat a věc vysvětlit. Nejhorší kámen však přece na krku mi zůstane: kritika Ráje srdce.*²¹⁷¹

Wolker samozřejmě nemohl Kalistovu sbírku zcela odmítnout, neboť by tím popíral i svou básnickou minulost, zároveň však již musel *Ráj srdce* poměřovat optikou svých teoretických provolání, hlásících se k proletářské poezii. Snad i proto Wolker zdůrazňuje rafinovanost Kalistovy primitivistické tvárné metody: *„Na jedné struně, v nejvyšších polohách, že mnohdy sotva zaslechneš ton – zní verše Kalistovy prvotiny ‚Ráj srdce‘. Jejich melodie zdá se jednoduchou, prostou písničkou kostelní jako by dětským hlasem provázenou. Ale brzy poznáš, co důmyslu, práce a přetavování stál každý verš, co vážení stálo každé slovo.*²¹⁷² Zároveň však Wolker sbírce – podobně jako řada dalších kritiků – vyčítá pasivitu, bezkrevnost a neangažovanost v problémech soudobého světa. Kalistovy verše se tak Wolkerovi stávají jen *„chorým květem skleníkovým“*: *„Není to mládí, spíše staroba. Není to květina luční, ale spíše chorý květ skleníkový. Melancholie je typickým znakem knihy a básně, jež chtějí růst, jinak nerostou ze své prsti. Bledá mlha se zavěsila básníku v oči, a když i o naději zpívá, nestaví ji z krve vezdejšího života, ale oddává se jí jako bezkrevnému snu.*²¹⁷³

K jednotlivým Kalistovým veršům se sice i přes zdůrazňovanou odlišnost svého světonázoru (*„Ač jinak dívám se na svět a myslím, že je nutno jinak se na něj dívati, nechci popíratí krásu některých básní této knihy.*²¹⁷⁴) Wolker staví poměrně vstřícně, avšak v souborném vydání na něj působí prý příliš uniformně: *„Pokory a svatosti je příliš mnoho, obírání se vlastními smutky také. Naslouchal jsi už dost jedné struně; chtěl bys slyšeti i zvuky ostatních.*²¹⁷⁵ Právě přílišná jednostrunnost *Ráje srdce* představovala dle Wolkerova nejzásadnější riziko, které Kalistovu básnickému vývoji do budoucna hrozí. Na obhajobu Z. Kalisty však dodával, že jde ze soudobého pohledu již o starší texty: *„Je to však prvotina a vznikala r. 1920–21. Jako taková patří na přední místo mezi knihami mladých, které tou dobou vyšly. Jistotně dává, co však slibuje, těžko říci, neboť je do sebe uzavřena jako kruh hradeb. Básníková mohoucnost rozhodne, bude-li mu ‚Ráj srdce‘ hradem, či – vězením.*²¹⁷⁶

Kalista dle svých vzpomínek Wolkerův referát prý vnímal jako dosti nepřátelský, neboť *„měl v sobě tolik pochybovačných rezerv a neporozumivých poznámek, že mne to*

²¹⁷¹ J. Wolker A. M. Pířovi, 30. března 1922; citováno dle téhož, s. 492.

²¹⁷² WOLKER, Jiří: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. Var 1, 1921/1922, č. 15, 1. 7., s. 482–483; citát s. 482.

²¹⁷³ Tamtéž, s. 483.

²¹⁷⁴ Tamtéž.

²¹⁷⁵ Tamtéž.

²¹⁷⁶ Tamtéž.

zabolelo. *Nechci zapírat, že v tom bylo také kus uražené ješitnosti.*²¹⁷⁷ Zejména zklamaný byl prý z Wolkerových rozborů primitivismu: „*To nebyl porozumivý výklad, který by dovedl objektivně postihnout vnitřní charakter tohoto výrazového slohu.*“²¹⁷⁸ Nutno však podotknout, že teorii primitivismu ve svém textu Wolker takřka neřeší. Jeho kritika *Ráje srdce* se nicméně pro Kalistu stala dalším zřetelným signálem vzájemného rozchodu. Původně dokonce plánoval s někdejší přítelem polemizovat, ale nakonec prý od tohoto svého úmyslu upustil, „*poněvadž jsem si uvědomil, že by to bylo zbytečné: že začínáme oba mluvit řečí, v níž jeden druhému nerozumíme, že bychom spolu hovořili jako navzájem nepochopitelní cizinci.*“²¹⁷⁹ Nejsm si však jist, zda můžeme v tomto ohledu na Kalistovy pozdější vzpomínky zcela spoléhat. Wolkerův text se totiž ze zpětného pohledu nezdá zdaleka tak odmítavý, jak jej Kalista s odstupem času líčil.

Generační reflexe *Ráje srdce* II: Kritici Literární skupiny

Kromě Wolkera a Piši se *Ráji srdce* samozřejmě věnovali další představitelé mladé generace. Z členů Literární skupiny se jako první ozval referátem v *Cestě* Josef Knap. Jeho posudek však byl překvapivě poměrně odmítavý, o čemž svědčí i samotný název Knapova textu – „*Umělé květinčky*“.²¹⁸⁰ Kalistova poezie se totiž Knapovi zdá stylizovaná a neživotná: „*[Kalistovy básně – doplnil VM] připomínají mi umělé květinčky, vyrobené z papíru rukou pozornou, něžnou a úzkostlivou, rukou spíše dívčí než mužskou. [...] Působí dojmem nemoci, dekadence. Nemocná zdá se mi i jejich radost, i jejich soucit, i jejich naivní sklad. Protože nevidím v nich přímého doteku života, nýbrž jen stylizaci, život papírový. [...] Jediná struna, na níž byla knížka od svého začátku až do konce zahrána, stává se Kalistovi nebezpečím.*“²¹⁸¹ Knap přitom upozorňuje na zásadní vliv francouzských unanímistů, zejména Duhamela, na Kalistovu tvorbu. Zároveň však označuje Kalistu za básníka komunistického, avšak tato skutečnost přitom dle jeho mínění do Kalistovy sbírky takřka nijak neproniká: „*Zdá se ne více přirozenou i taková maličkost, oslovuje-li komunistický básník své komunistické přátele: pane Pišo, pane Wolkere, pane Neumanně.*“²¹⁸² I Knap nicméně oceňuje formální stránku

²¹⁷⁷ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 53.

²¹⁷⁸ Tamtéž.

²¹⁷⁹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 690–691.

²¹⁸⁰ KNAP, Josef: *Umělé květinčky*. *Cesta* 4, 1921/1922, č. 42, 14. 4., s. 667–668; citát s. 667.

²¹⁸¹ Tamtéž.

²¹⁸² Tamtéž, s. 668.

Kalistových veršů, byť dle něj „úzkostlivá snaha“ o maximální významovou zhuštěnost básně „přechází z pilování až k piplání“. S odkazem na dobu vzniku jednotlivých básní pak Knap *Ráj srdce* označuje za „básnickou minulost“: „Kalista dal si již na titulní list vytisknouti letopočet vzniku své knihy a věděl asi, co činí. Abychom ji přijali jako jeho básnickou minulost. Neboť v dnešním prudkém rašení v poesii znamená stáří dvou let již veliké stáří.“²¹⁸³

Knapova recenze se stala dočasně zdrojem napětí mezi Kalistou a Knapem. Pišovi Kalista přímo psal, že „Knap knížce nerozumí“.²¹⁸⁴ Knapovi proto prý za jeho referát osobně vyčínil, o čemž svědčí Knapova zmínka k této záležitosti z jeho květnového dopisu J. Wolkerovi: „Vedle té kritiky *Ráje srdce* (nevíš, jak jsem za ni od autora dostal, prý jsem věc vůbec nepochopil, prý můj soud je estetický a prý jsem porozuměl nanejvýš užšímu ethickému smyslu těch básní) [...]“.²¹⁸⁵ Ještě ve vzpomínkovém portrétu Josefa Knapa ze závěru šedesátých let či let sedmdesátých pak Kalista k celé věci poznamenal: „Knap viděl v této formálně probrušované poezii jen ‚umělé květiny‘, herbářovou flóru – a v tom smyslu dokonce proti mně [...] vypadl ostrým a nespravedlivým posudkem mojí básnické prvotiny *Ráj srdce*.“²¹⁸⁶

Nejsoustavněji se však *Rájem srdce* zaobíral bezesporu František Götz: de facto se mu věnoval hned třikrát. Jednotlivé referáty přitom na sebe postupně navazují, resp. precizují stanoviska z předchozí verze. Chronologicky nejstarší je Götzova reflexe *Ráje*, která posléze vyšla v jeho *Anarchii*. Götz při práci na ní ještě neměl k dispozici knižní verzi *Ráje* a při psaní své recenze tak vycházel z Kalistova rukopisu, alespoň v listopadu Kalistu žádá o prodloužení jeho zápůjčky.²¹⁸⁷ Sbíрку tedy znal v podobě z října či listopadu 1921 – kdy ji od Kalisty přesně dostal, nevíme, snad to bylo při Kalistově návštěvě v Brně počátkem října.

Götzova první korespondenční reflexe *Ráje* byla dosti kladná: „*Kniha Tvoje má jistou přednost před novými našimi pracemi lyrickými: jest vystavěna na dvou základních osobně daných, krevně zrovna podmíněných motivech. Z nich se vyvozují individuální tvary lyrické, jež vždy odkazují na mateřskou půdu základních motivů. Jsi na téže linii, na které stanul Wolker, k níž se dere Piša, Nezval a řada mladých. [...] Ty ses dobral řady velmi čistých a nových tvarů. Znáš Tvé inspirační zdroje jako znám zdroje Wolkerovy a Pišovy. Víš, že se u*

²¹⁸³ Tamtéž.

²¹⁸⁴ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [7. dubna 1922; Milý kamaráde – nezlob se, že tak nevděčně dlouho neodpovídám...], s. [1].

²¹⁸⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Knap J. Wolkerovi, [4. května 1922], s. [1]; inv. č. VI/646.

²¹⁸⁶ KALISTA, Zdeněk: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997, s. 268–269.

²¹⁸⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1921; Götz 11], s. [1].

*Tebe někdy ozve tón tak blízký Vildracovi. Ale vím, že jestliže sis od něho vzal trochu vnitřního ohně – všichni jsme to dělali – že dáváš vždy víc, než jsi vzal. A na tom záleží – znásobit oheň, který jsme přejali od otců. Tys jej znásobil. Bud' klidný – a důvěřuj.*²¹⁸⁸

Vzhledem k zřetelné návaznosti Götzova textu z *Anarchie* na jeho pozdější tištěné recenze *Ráje* si však dovoluji vyslovit domněnku, že Götz svůj původní text o Kalistovi ještě někdy v průběhu zimy 1922 upravoval, snad tak narychlo učinil ještě po vyjití *Ráje* bezprostředně před uzávěrkou své knihy. Tomu by kromě nápadných textových shod s o něco mladšími recenzemi napovídal i nevelký prostor, který Götz Kalistově knize věnoval, stejně jako to, že z ní narozdíl od jiných vůbec necituje, a i tvrzení, že v ní vidí „*předvoj velkého umění sociálního, jež ovšem nebude ráj srdce oslavovati, nýbrž ho bude lidskýma rukama dobývati*“.²¹⁸⁹ Götzův text v *Anarchii* je tak vůči *Ráji* dosti střídmý a odměřený: o Kalistově básnickém světě píše Götz jako o „*okleštěném*“, jeho lyriku prohlašuje za „*lyriku nepatrného rozpětí dynamického a názorového*“ a ve výsledku *Ráj* hodnotí jako nehotový tvar, který je však samoúčelný „*jako sbírka krásného čínského porculánu*“.²¹⁹⁰ Kalistu pak velmi zamrzelo i Götzovo tvrzení, že svým *Rájem* jde „*ve stopách Wolkerových*“,²¹⁹¹ které zjevně neodpovídalo chronologii vzniku debutových sbírek obou básníků. Z dochovaných pramenů však bohužel nejsme s to vznik Götzova hodnocení *Ráje* otištěného v *Anarchii* přesněji zařadit, každopádně se mi zdá poměrně pravděpodobné, že knižní verze pasáže o *Ráji* je nejmladší částí kapitoly o expresionismu.

Jako první Götzův text o *Ráji* však ještě před vydáním jeho kritické knihy vyšla jeho recenze ve sledovaném prvomájovém čísle *Socialistické budoucnosti*.²¹⁹² V úvodu svého referátu se Götz pokusil o širší výklad vývoje českého lyrického primitivismu, mezi jehož zástupce řadí Kalistu, Wolkeru, Hoffmeistera a Chalupu a v němž vidí překonání básnického symbolismu. U nastupujících mladých básníků přitom Götz v této době pozoruje obrat k poezii srdce, básnické pokoře: „*U Kalisty a jeho druhů já sebevědomé a mocí opilé přerodilo se v já pokorné, sloužící, milující. Bytost mozková ustoupila srdci: V srdci je spása! Srdce nechce vládnouti světu, nýbrž vyposlouchati jeho řád a snažiti se ho naplniti.*“²¹⁹³ V konkrétním hodnocení Kalistovy sbírky pak Götz oceňuje především intenzitu a ryzost citového prožitku, neboť v ní prý „*mluví křišťálově čisté, ty nejteplejší struny srdce, jež zcela*

²¹⁸⁸ Tamtéž, s. [2–3].

²¹⁸⁹ GÖTZ, František: *Anarchie v nejmladší české poesii*. Brno: St. Kočí, 1922, s. 188.

²¹⁹⁰ Tamtéž, s. 189.

²¹⁹¹ Tamtéž, s. 188.

²¹⁹² GÖTZ, Fr.: Kalistův „*Ráj srdce*“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 101, 30. 4., s. 13–14.

²¹⁹³ Tamtéž, s. 13.

zrezavěly u lyrických intelektualistů“.²¹⁹⁴ Právě tato schopnost vnímat skutečnost silou intenzivního citového prožitku představuje Götzovi asi nejsilnější stránku Kalistových veršů: „Srdce básníkovo je zase schopno prostého a čistého zážitku! Tento čistý lyrický primitivismus dívá se na svět očima dítěte a nachází v něm ráj. Ano: je to ráj bez labyrintu, [...] ráj dítěte, jemuž nezahřměly ještě nad hlavou hromy vášní a blesky osudových katastrof, výkřik démonů.“²¹⁹⁵ Právě z Kalistova důrazu na citové nahlížení skutečnosti ale zároveň Götzovi pramení zásadní rozpor sbírky – podobně jako Piša či Knap totiž i on Kalistovi vytýká nedramatičnost jeho veršů a jejich odtrženost od problémů aktuální žité skutečnosti. Kalistovu sbírku proto v závěrečném shrnutí znovu označuje za „sbírku krásného čínského porculánu“: „Odtud naprostá nedramatičnost těchto básní, jejich čistý, něžný tik bez vzrušení a vzkypění, bez silné melodizace rozporů. Je to lyrismus jednostrunný, ale opravdový. [...] ‚Ráj srdce‘ je sbírka krásného čínského porculánu. Potěší oko člověka na chvíli – ale dá málo vnitřní silné melodie, víry v sebe a osud – dá málo živné důvěry v život srdci, jež stojí v průvanu větrů polárních.“²¹⁹⁶

Tentýž příměr použil Götz i ve své následné recenzi v *Hostu*, která je z části přepracováním předchozího textu ze *Socialistické budoucnosti*. Götz zde Kalistovu sbírku recenzuje spolu se *Znícím světem* Miloše Jirka a Chaloupkovou básní „Před vítězstvím“.²¹⁹⁷ Götzův náhled na Kalistovu sbírku zůstává v zásadě stejný, výrazněji však akcentuje úzký názorový záběr Kalistovy sbírky, kterou nově vnímá spíše jako východisko dalšího vývoje než plný umělecký čin. Zatím se totiž dle Götz Kalista k sociálnímu či proletářskému umění, které je v Götzově pojetí z *Anarchie* určujícím heslem přítomné doby, nepropracoval: „Ovšem Kalistova lyrika je umění nepatrného rozpětí dynamického a názorového. Tichá touha – bolestný stesk – úsměvná něha – rozryvný pláč – čistá pokora služby. Nezná běsů, vášní, osudových katastrof. [...] A je to spíše východisko k vyšším tvarům umění než hotový umělecký čin. Až Kalista bude ten ráj dobývat tvrdýma rukama, až bude jimi škrtnuti disonance, aby osvobodil živly harmonické, až v něm oživne touha vykoupiti svět, pak teprve se propracuje k živnému a silnému umění sociálnímu a proletářskému.“²¹⁹⁸ Götzovy recenze nám tak zřetelně ukazují ambivalentní, ba možná spíše již distancované přijetí Kalistova debutu u jeho vrstevníků, a to i u hlavního mluvčího spolku, jehož členem Kalista v této době byl.

²¹⁹⁴ Tamtéž, s. 14.

²¹⁹⁵ Tamtéž.

²¹⁹⁶ Tamtéž.

²¹⁹⁷ GÖTZ, František: Tři lyrikové. *Host* 1, 1921/1922, č. 9, [červen], s. 183–185.

²¹⁹⁸ Tamtéž, s. 184–185.

Vedle Knapa a Götze se v přerovském *Obzoru* ozval též Bartoš Vlček, který ve své recenzi *Ráj srdce* srovnával se Seifertovým *Městem v slzách*. Kalista mu z tohoto srovnání vyšel jako „pocitivější“: „*Chce-li se Seifert bombastem přiblížiti k proletariátu (ovšem, i ten je z největší části jen vysněn), miní Kalista k tomu dospěti odebráním všeho, co ruší, a ponecháním pouze tolika, co je vůbec potřebí, aby báseň byla básní. V tom smyslu je ovšem svému idealu Kalista mnohem blíže než Seifert.*“²¹⁹⁹ *Ráj srdce*, „*drobná sbírka přejednoduchých básniček*“, přitom dle Vlčka vychází z expresionismu a označuje jej za sbírku primitivistickou.

Reflexe *Ráje srdce* u „oficiální“ kritiky

Vedle Kalistových generačních souputníků, většinou Kalistových stávajících či někdejších osobních přátel, si samozřejmě jeho knihy povšimly i zavedené deníky a ostatní literární a kulturní periodika. Z jejich strany se Kalista většinou dočkal poměrně příznivého ohlasu, ve úhrnu kladnějšího než u svých vrstevníků. Při množství jednotlivých hlasů samozřejmě i zde narazíme na poměrně pestrou paletu názorů: od velmi příkrého a zamítavého referátu M. Pujmanové přes poměrně vlídné recenze Horovu, Rutteovu, Vodákovu či svým způsobem též vstřícný referát A. Nováka se můžeme dostat až k velmi kladnému přijetí, jehož Kalistův *Ráj* došel u tisku katolického.

S určitou výhradou – neboť J. Hora měl k nejmladší generaci dosti blízko – můžeme započít právě u jeho recenze z *Rudého práva*. Hora o nové sbírce psal jako vůbec první již v závěru března 1922.²²⁰⁰ Ze srovnání s Jirkovým *Znícím světem* vychází Horovi Kalista jednoznačně lépe. *Ráj srdce* Hora přirovnává k „*modlitební knížce*“. Zároveň přitom zdůrazňuje spojitost Kalistovy a Wolkerovy tvorby a pro sbírku charakteristický dětský náhled na svět: „*Plachý Zdeněk Kalista [...] má dar, společný s Wolkerem, viděti dětsky prostě věci tragické a ponuré. Všechna rétorika se tu propadá a místo ní nastupuje milá, pokojná věta, jež se jen neznatelně chví. [...] Leckde to už ani nejsou u Kalisty verše. Jen srdce.*“²²⁰¹ Horův referát Kalistu mile potěšil, protože s takto pozitivním soudem od něj nepočítal: „*Z Horovy recenze jsem se upřímně zaradoval – protože jsem to nečekal. Chci mu*

²¹⁹⁹ VLČEK, Bartoš: Dva básnické debuty. *Obzor* 13, 1922, č. 110, 14. 5., příl. Neděle 1, 1922, č. 20, 14. 5., s. 79–80.

²²⁰⁰ J. H. [=HORA, Josef]: Z nejmladší lyriky. *Rudé právo* 3, 1922, č. 72, 25. 3., příl. Dělnická besídka, s. 2–3.

²²⁰¹ Tamtéž.

také – proti svému zvyku – poděkovati, až přijde příležitost,²²⁰² poznamenal na Horovu adresu v dopise A. M. Píšovi.

Pomineme-li referát Horův, ozvala se jako první s kritickým referátem o *Ráji srdce* s názvem „K něze je třeba síly“²²⁰³ Marie Pujmanová-Hennerová v *Tribuně*. Ke Kalistovu *Ráji srdce* zaujala podobně odmítavý či snad ještě zápornější postoj jako v případě Wolkerova *Hostu do domu*. Bez nadsázky lze tvrdit, že se jednalo nejspíše o nejodmítavější recenzi *Ráje* vůbec. Kalista na ni proto následně dokonce reagoval polemickým textem „Apologie o záhadách vidění“²²⁰⁴.

Pujmanová totiž Kalistovu sbírku odmítla jako celek, proti němuž prý „se v ní všechno bouří“ a „vaří se v ní krev“. Náhled, jímž se v *Ráji srdce* jeho autor dívá na svět, kritička vnímá jako defektní, záměrně ochuzený a oproštěný od všech problémů a rozporů: „Z Kalistovy první sbírky lze přijmouti některé básničky jednotlivě [...]. Ale všechno se ve mně bouří proti *Ráji srdce* jako celku, jako pohledu na život, jako pokusu měřiti se s ním. Umění není namlouvání si, umění jest odvaha hleděti do očí. Umění není vyklešťování, ale zmáhání. [...] Jsou v životě veliké a těžké věci, o kterých je lépe mlčet než dětinně šveholit.“²²⁰⁵ Podobně jako např. Knap zmiňuje výslovně i ona jako zvláště odstrašující motiv hvězd vystříhaných z papíru z básně „Utonulým ve světové válce“. Kalistovo umění je pro ni přitom zásadně neerotické, pasivní a bylo by mu prý třeba dodat více síly a energie: „Na jed protijed, a ne cukrovou vodu. Právě něze nesmírně je třeba síly, aby ji rozcválaná spřežení života neodhodila do příkopu. Soucit musí mít svaly, aby vás unesl v náruči,²²⁰⁶“ poznamenává Pujmanová v závěru své recenze.

V *Československých novinách* se „jistě svérázně“ sbírce věnoval tehdy ještě začínající kritik Bedřich Václavek. Ke knize přistupuje poměrně vstřícně, zdůrazňuje přitom její dva základní stavební principy: „Kalista vyloučil ze svých veršů vše, co by rušilo poesii srdce. A proto básně jeho jsou prostičké, nehlučné. Druhou základní vlastností jeho je, že na objektech chudých a nejchudších dovede nalézt něco teplého.“²²⁰⁷ Václavek primárně neodmítá zjednodušenost Kalistova náhledu na svět jako spíše jeho míru. Zdá se mu totiž, že Kalista místy svou básnickou metodu „přeexponoval“: „Vše je psáno tak, jakoby se básník nesetkal s ničím, co by ho přimělo k výkřiku radosti anebo hněvu. Což lze všude vystačiti s touto

²²⁰² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [7. dubna 1922; Milý kamaráde – nezlob se, že tak nevděčně dlouho neodpovídám...], s. [1].

²²⁰³ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: K něze je třeba síly. *Tribuna* 4, 1922, č. 84, 9. 4., s. 12.

²²⁰⁴ K polemice Z. Kalisty s M. Pujmanovou srovnej podrobněji zde s. 581–585.

²²⁰⁵ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: K něze je třeba síly. *Tribuna* 4, 1922, č. 84, 9. 4., s. 12.

²²⁰⁶ Tamtéž.

²²⁰⁷ B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: Tři debuty. *Československé noviny* 1, 1922, č. 25, 14. 4., s. 5.

*přepokornělou pokorou, hraničící na pasivnost?*²²⁰⁸ Dle Václavka tak Kalista nemá daleko „*k pasivnosti náboženské pokory a víry*“. Zajímavé je, že Václavek jako jeden z mála vyčítá *Ráji srdce* nedostatky formální, mezi nimiž uvádí občasnou absenci rytmu či „*prosaické žvatláni*“. Všimá si též i vlivu lidové písně na Kalistovy verše, ten však zároveň, zejména v úvodní básni, označuje za „*přestřelený*“. Václavkův celkový soud o *Ráji* však v zásadě zůstává kladný: „*Věříme však, že básník vyrostle z této pasivnosti časem, musí nutně vyrůst. Jeho sociální cit, jeho básnické procítění problému utrpení a bídy nám to zaručuje. Pak i naplní to, čeho silným slibem jest nám již dnes jeho kniha.*“²²⁰⁹

Antonín Hartl v *Mostu* zdůraznil ve svém referátu rozumovou konstruovanost Kalistových melancholických veršů, jež „*pohybují se plaše jako mlžný sen*“: „*Je to trochu prázdný a teskný svět Kalistův a jeho vigneta ‚Ráj srdce‘ jest jen taková ironie askety. Mezi programem a srdcem jest tedy rozpor; přes písničkovou hravost a důmyslnou techniku ediční nezaniká melancholická osobnost básníka, jenž intelektuálním pochodem snaží se dospěti k dětské prostotě čítankové básně.*“²²¹⁰

Překvapivě chápavý referát o *Ráji* otiskl Miroslav Rutte v *Národních listech*. Především si přitom, snad jako vůbec jediný, všiml úzké spojitosti poezie Karla Tomana s poezií nejmladších. Kalistu přitom dokonce prohlašuje za „*Tomanova žáka*“: „*Prvotina Zdenka Kalisty ‚Ráj srdce‘ dosvědčuje, jak nespravedlivé a jednostranné je opomíjeti jméno Karla Tomana, běží-li o vývoj a směrnice naší nejmladší lyriky: neboť bez balladicky zhuštěné a čiré písně Tomanovy byla by se sotva zrodila lyrická melodie Wolkerova a průsvitný verš Kalistův: neboť Kalista [...] jest přece žákem Tomanovým zdrženlivostí a písňovou lahodností svých veršů.*“²²¹¹ Kalistovu prvotinu přitom Rutte označuje za „*vzácně ucelenou*“ a z mnoha stran kritizovaná „*churavost*“ jejích veršů je mu naopak „*líbezná*“: „*Kalistova knížka má na prvotinu svou vzácnou ucelenost: je uzavřeným světem, jenž jako by byl se všech stran pečlivě izolován od skutečného života vzduchoprázdnou prostorou, jež nepropouští žádných vášní ducha, srdce ani smyslů. Jest cosi líbezně churavého v plaché něžnosti těchto veršů.*“²²¹² Podobně jako Knap, i Rutte pak chápe Kalistovu sbírku jako „*tendenčně komunistickou*“, zároveň si však přitom všimá i její písňovosti: „*Kalistova lyrická sbírka je typická pro určitý směr nejmladší poesie: je úmyslným odbojem proti sensualismu a poesii civilisační a tendenčně komunistická, hledá nové prameny básnické inspirace v duchovém světě a usiluje o*

²²⁰⁸ Tamtéž.

²²⁰⁹ Tamtéž.

²²¹⁰ A. H. [=HARTL, Antonín]: *Knihy veršů. Most 1, 1921/1922, č. 8/9, duben, s. 122–123.*

²²¹¹ RUTTE, Miroslav: *Lyrická žeň. Národní listy 62, 1922, č. 183, 7. 7., s. 1.*

²²¹² Tamtéž.

sevřený, prostý výraz písně.“²²¹³ Jako určité riziko pro Kalistův budoucí vývoj Rutte vnímá nebezpečí sklouznutí jeho veršů k „*duchovému ornamentu*“.

Vcelku příznivě referoval o *Ráji srdce* i představitel starší generace František Serafínský Procházka ve *Zvonu*, který v Kalistových verších ocenil zejména jejich formální stránku: „V *Ráji srdce*‘ líbí se mi také očividná snaha autorova po formě s nápěvky písně národní.“²²¹⁴ Ze společného srovnání mu však lépe vyšel debut Jana Klepetáře *Bílý okamžik*, vydaný též v edici „Atom“ nakladatelství Petr a Tvrďý.

V pozitivním duchu se nese i recenze Jindřicha Vodáka z *Času*. Ten se sice pozastavuje nad nevelkým rozsahem celé „sbírečky“, ale samotné verše, „*slučující moudrost s duševní prostotou, něhu, soucit a zadržovanou horoucnost s naivností*“, hodnotí poměrně kladně: „*Když knížku přelístujete palcem, máte dojem, že v ní jsou vůbec jenom nadpisy, žádné básně. Teprve pak je najdete, kraťounké, říd'ounké, skromňoučké, tichoučké, s drobnou, malinkou myšlenečkou. [...] Ale ať o čemkoli jsou ty Kalistovy miniaturní, tenké, snadné básničky naivní duše, vždycky je v nich cit, jemné podívání, vroucí a chvějné, zbožné myšlení, zahlobané do věci a zjevů.*“²²¹⁵ Kalistovi tak Vodák vytýká prakticky jen místy až příliš úmyslné dětinství, obzvláště pak v básni v próze „Robinson Crusoe“: „*I kdyby bylo Kalistovi teprve dvacet let, je dosti dospělý, aby si přestal hrát na Robinsona Crusoe vládnoucího malým, vlídným ostrovem, kam za ním na návštěvu připlouvá pan Jiří Wolker lodí nazvanou ‚Albatros‘.*“²²¹⁶

V *Lumíru* referoval o *Ráji srdce* Arne Novák. I on zaujal vůči Kalistovi celkem porozumivý postoj, ceně si zejména lyričnosti a melodičnosti Kalistových veršů: „*Skládá-li podstatu lyrického nadání co nejintensivnější schopnost smyslového a citového prožitku inspirované vteřiny, názorného a obrazného jejího podání a soustředěné slohové zkratky, pak jest Zdeněk Kalista nesporně lyrikem z boží milosti; k tomu přistupuje u něho značný dar vnitřní melodičnosti, která sic nenachází vždycky pravou rovnomocninu rytmickou, ale zato zpravidla zaznívá silným tepem krve a srdce a nejednou šťastně se vyjadřuje melodickým názvukem lidové písně neb prstonárodního říkadla.*“²²¹⁷ Pro Nováka však Kalistův *Ráj srdce* prozatím značí jen první stupeň na cestě jeho básnického vývoje, k básnické tvorbě ve vlastním slova smyslu se Kalista údajně musí teprve propracovat: „*Této tvůrčí práce, kterou se počíná umělecká zásluha a končí milost boží, u Zdeňka Kalisty doposud není. [...] Celá*

²²¹³ Tamtéž.

²²¹⁴ –pa– [=PROCHÁZKA, František S.]: *Literatura. Zvon* 22, 1921/1922, č. 38, 8. 6., s. 530–531.

²²¹⁵ jv. [=VODÁK, Jindřich]: *Veršičky. Čas* 32, 1922, č. 139, 17. 6., s. 4.

²²¹⁶ Tamtéž.

²²¹⁷ A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: *Ráj srdce. Lumír* 49, 1922, č. 6, 22. 6., s. 334.

jeho knížečka připadá mně jako věnec andělských hlaviček, usměvavých a teskných, pokorných i veselých, roztoužených i plesajících, které si malíř primitiv namaloval, aby jimi obklopil pro adoraci poprsí Boha – člověka – ale toto místo zůstalo prozatím prázdné a pouze dekorativní doprovod puttů byl proveden. Vlastní básnický čin Zdeňka Kalistu teprve čeká.²²¹⁸

Referát Bohumila Polana, otištěný v *Nových Čechách*, se ke Kalistově sbírce staví též poměrně vstřícně a kromě jiného je zajímavý reflexí referátů předchozích. Polan v něm Kalistu přirovnává k francouzskému symbolistovi Albertu Samainovi, označovanému prý za „dítě v nedělních šatech“. Polan pak prohlašuje Kalistu trochu neprávem za „básníka ze školy komunistických propagátorů proletářského umění“ a od tohoto tvrzení se pak odráží k překvapivě distancované reflexi Kalistovy sbírky u jeho generačních souputníků: „Ku podivu, kritikové zcela blízcí školskému táboru básníkovu opisují charakter jeho veršů obrazy, jež vedou přímo do dekadentní minulosti: umělé květiny, sbírka porculánu! Buď jak buď, milostně zálibný a dětinsky vyjevený zrak Kalistův je opravdu zrak básníkův, a v tom je vše podstatné.“²²¹⁹ V podobně obhajobném duchu se nese i Polanovo celkové hodnocení Kalistových veršů: „Kalista neříká mnoho. Jako by je pouze vydechoval, posílá do světa nejzávažnější slova své vnitřní mluvy: láska, potěšení, štěstí, žalost, mír... Kolem nich není skoro nic než trochu záření po hmotných předmětech asi tak na dosah ruky. Avšak toto záření je vskutku lyrické, a malý úsek světa, obyčejně jen primitivní zátiší, svítí v něm prvotními tvary vroucného básnického zážitku.“²²²⁰ Byť Kalista prý občas sklouzne až k „prostoduchostem jarmarečního barvičkářství“, obhajuje „básníku trpce vyčítané hvězdy ze zlatého papíru“ jako logickou a organickou součást daného básnického obrazu.

Naopak ostře se proti Kalistovi vymezil dlouholetý kritik *Moderní revue* Arnošt Procházka.²²²¹ Kalistovy básně z *Ráje srdce* označuje za náčrty či „zkomoleninu a zhudlaření lidové písně“. Nejpříkřeji pak odsoudil Kalistovu báseň v próze: „Vrcholem je prosaický ‚Robinson Crusoe‘, nejspíše padělaná naivnost, kde autor píše, co mu zrovna slina přinese na jazyk.“²²²² Úhrnem pak Procházka Kalistův debut zcela odsuzuje: „Není sama nic, nepřináší ani slibu, tak zhusta šalivého, ani nejkrotšího slibu pro budoucnost. Ne nic, nic. Jest jen nemluvněcké broukání a vrnění.“²²²³

²²¹⁸ Tamtéž, s. 335.

²²¹⁹ B. P. [=POLAN, Bohumil]: Zdeněk Kalista: *Ráj srdce*. *Nové Čechy* 6, 1922/1923, č. 1, 3. 10., s. 43.

²²²⁰ Tamtéž, s. 43–44.

²²²¹ A. P. [=PROCHÁZKA, Arnošt]: *Nové publikace*. *Moderní revue* 28, 1921/1922, sv. 37, č. 10/12, 8. 7., s. 330–331.

²²²² Tamtéž, s. 330.

²²²³ Tamtéž, s. 331.

Sbírky si všiml i Pavel Eisner v *Prager Presse* (?). I on se k *Ráji* staví v zásadě kladně: „Eine Gefahr bildet die erwähnte Leichtigkeit des Schaffens, das zumeist nur ein Skizzieren, ein Andeuten von nur andeutungsweise Geschautem ist. [...] Eine gewisse Treuherzigkeit, die zumeist knabenhaft echt zu sein scheint, wirkt gelegentlich doch als gewollt. Zd. Kalista liebt es, Gefühltes bildhaft auszudrücken und das gelingt manchmal recht gut.“²²²⁴

Snad nejvřelejšího přijetí se Kalista dočkal – ač to jistě nezamýšlel, nicméně nikoli zcela nelogicky – v tisku katolickém. Katoličtí recenzenti se totiž právě pro značný podíl náboženských motivů v Kalistových verších snažili Kalistovu tvorbu kooptovat pro sebe. Olomoucký *Našinec* o *Ráji srdce* píše jako o „rozkošné sbírečce“ a zdůrazňuje pochopitelně především religiózní momenty v Kalistově sbírce (báseň „Pout“ přitom na doklad svých vývodů ocituje v úplnosti): „Vybral jsem schválně číslo náboženské, jež není osamoceno, abych ukázal opětovně, s jakou něhou vracejí se znova a znova ti nejmladší k čistým zdrojům básnictví, k religiositě zvláště. Ovšem mnohé ty projevy nesouhlasí s hlučnou programovostí o novém, kolektivním umění, porážejícím umění individualistické. [...] Kalistovy básně jsou jako ty národní písně a výšivečky a jako kraslice nebo obrázky na skle.“²²²⁵ Výrazná diskrepance mezi dikcí oficiálního stranického vedení KSČ a projevy nejmladších autorů, kteří se hlásí ke komunismu, autora recenze K. Bedru vedou k vyslovení naděje o budoucí podobě a úrovni českého komunistického hnutí: „Bude-li české komunistické hnutí oduševňováno i nadále takovými jemnými duchy, jako Seifert, Kalista, Píša, Wolker, nesejde na takové scesti jako jinde.“²²²⁶

Podobně vlídný byl k *Ráji srdce* i recenzent *Života* Stanislav Bojar, který se snaží Kalistu kooptovat pro katolicismus, rozeznáváje v jeho verších „ryze křesťanský duch“ a prohlašuje jeho pokoru též jako „křesťanskou“: „Jsou básníci (hlavně z éry dekadence), o nichž možno s určitostí říci, že inklinace jejich ke katolicismu byla jenom modou a koketováním s dobou a jejími proudy. Toto tvrdil kdosi též o Kalistovi. Troufám si však říci, že u něho o této koketerii nemůže býti řeči. Na to je Kalista příliš poctivý. Ostatně jeho vývoj nám to ukáže. Doufám však, že k němu ještě jednou se vrátíme. A ne jednou. A ne s chladem.“²²²⁷

²²²⁴ Tuto recenzi bohužel známe jen z výstřížku uloženého v Kalistově pozůstalosti, z něhož nejsme s to identifikovat ani autora, ani zdrojový dokument. Autor je podepsán šifrou „p.“, jeho článek je pojmenován „Tschechische Lyrikbücher“. Snad se jedná o recenzi Paula Eisnera z *Prager Presse*, ale otisk článku se mi nepodařilo dohledat (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, tisky a výstřížky, Z. Kalista – o něm, konvolut /VI./ – poezie, výstřížky ke sbírce *Ráj srdce*).

²²²⁵ BEDRA, K.: Černá hodinka. *Našinec* 58, 1922, č. 119, 25. 5., s. 1–2.

²²²⁶ Tamtéž, s. 2.

²²²⁷ BOJAR: Zdeněk Kalista: *Ráj srdce*. *Život* 5, 1922/1923, č. 1, [b. d.], s. 39–40.

Nadšený byl z Kalistova debutu i Josef Doležal z *Lidových listů*, který v obecné úvodní úvaze dokonce dospívá k tezi o možnosti syntézy komunismu a katolicismu, která by se měla stát úkolem nastupující básnické generace: „Kouzlo paradoxu stalo by se ještě svítivějším, kdyby Zdeněk Kalista byl více komunistou, než jím jest vskutku. Básnická generace, která v sobě spojí mezinárodní ideje katolicismu a komunismu, stvoří dílo specificky české, výsostně národní; ona ukáže světu, že srdce naše bije od věků jednotejně od východu na západ. Na této generaci bude, aby stvořila dílo nové kultury; aby dědictví západu oplodnila touhou východu.“²²²⁸ *Ráj srdce* proto prohlašuje za „romantiku primitivismu“, „otvírající nové možnosti tvarové v lyrice“. „Píseň, která se zpívá na konci“ dokonce označuje za báseň hodnou, „aby byla zařazena do dětských čítanek na obecné škole, kam má přijíti to nejlepší.“²²²⁹ Pro budoucnost mu tak Kalistova sbírka znamená především „krásný slib“.

Naopak kritik *Akademie* Josef Sýkora *Ráj srdce* příkře odmítl.²²³⁰ Vyčítá mu především deformaci a idealizaci skutečnosti: „Myšlenky raněných vojáků nebyly podobného rázu, ranění vojínové [...] myslili vzdorně, s kletbou a tichým skřípotem zubů. O tom ničeho Kalista neví, takže jeho písně jsou vlastně paskvilem nálady utrpení. Kalista nedovede se podívat do očí veliké době hrdinů a umírajících.“²²³¹ Kalistovu sbírku i básníka samého vytrvale kritizuje i v dalším průběhu textu. Kniha je dle něj „dutá“ a „udýchaná“: „Není to české harfy jasný zvuk, [...] ale je to bezvládný, potácející se padělek, který hyne s podvečerem jako jepice.“²²³² V paušálním odsudku pak na závěr prohlašuje, že „lépe, nežli míti málo a ještě špatné, je nemíti ničeho“.²²³³

Ve *Studentském časopise* pak o *Ráji* referoval mladý Jiří Frejka.²²³⁴ V porozumivé recenzi se ke Kalistově poezii staví velmi vstřícně: „Verše Kalistovy jsou prosté a křehké a zvláště naivní, stejně jako jejich forma. [...] Jest to zdravá kniha plná průzračných perspektiv.“²²³⁵

Poslední z dohledaných recenzentů, šifra –ld z *Legionářského směru*, vidí v Kalistovi svébytnou cestu ve vývoji mladé české poezie, přičemž vyzdvihuje především výraznou citovost Kalistových básní: „Neměli jsme v celé naší literatuře básníka tak vysoce citlivého, smutně tesklivého a zároveň tak vřele milujícího všechny, kterým život křivdí, jako je

²²²⁸ DOLEŽAL, Josef: Kalistův *Ráj srdce*. *Lidové listy* 1, 1922, č. ?, 28. 7., s. ? [Dochováno jen na výstřížku v Kalistově pozůstalosti v LA PNP.]

²²²⁹ Tamtéž.

²²³⁰ –ý– [=SÝKORA, Josef]: Zdeněk Kalista: *Ráj srdce*. *Akademie* 26, 1922/1923, č. 4, s. 187–188.

²²³¹ Tamtéž, s. 188.

²²³² Tamtéž.

²²³³ Tamtéž.

²²³⁴ FREJKA, Jiří: Akordy doprovodu... *Studentský časopis* 1, 1922, č. 3, 30. 5., s. 85–86.

²²³⁵ Tamtéž, s. 86.

Kalista.²²³⁶ V celkově kladné recenzi se však ani její autor nevyhne obavám z pasivity a uzavřenosti Kalistova básnického světa a doufá, že v budoucnu bude jeho tvorba více akcentovat problémy prožívané skutečností: „*Doufáme, že Kalista neskončí vystřiháváním hvězd z papírků, ale že postaví mužně a jasně svítící ohně sobě i nám.*“²²³⁷

Korespondenční reflexe *Ráje srdce*

Zapomenout nesmíme ani na již zmiňovanou reflexi korespondenční, která byla z logiky věci dosti kladná. Většina oslovených totiž na zaslání sbírky reagovala alespoň několika zdvořilými řádky. Z významných literárních jmen se jako první ozval nejspíše F. X. Šalda. Již necelý týden po vyjití knihy Kalistovi krátce, ale vlídně píše: „*Vážený pane, děkuji Vám za knížečku veršů: překvapily mne svou jasnou krásou a tichou září a způsobily mně chvíle opravdu sváteční.*“²²³⁸ Kalista si těchto řádků plných prý „*uznání skutečně nečekaného*“²²³⁹ samozřejmě obzvláště cenil.

Výrazněji se u knihy zastavil Karel Toman, který ve své první reakci zároveň vyvrací možné obavy z „jednostrannosti“ Kalistovy poezie: „*Probírám se často Vaší knížkou a vidím, čím dále jasněji, jak je ryzí, z jednoho kusu a svá. Nezáleží, na kolika strunách se hraje, ale jak se hraje. Zahrál jste dobře.*“²²⁴⁰ V o několik týdnů mladším dopise pak Kalistovu sbírku hájí proti výtkám obsaženým v Píšově referátu: „*Četl jsem Píšův referát o *Ráji srdce*. Jeho výhrady jsou žertovné: proč jsi tak bledé, dítě? Proč se nepereš u muziky jako já? Nemá však říkati, že básník je nucen vypomáhati si obelháváním sebe sama. V jednom bodě až nápadně shoduje se s paní Hennerovou-Pujmanovou.*“²²⁴¹

Podobně kladně sbírku hodnotil i Antonín Sova, který si na ní cenil zejména její melodičnosti: „*Děkuji [...] za knížku, kterou jsem četl s radostí člověka, poslouchajícího melodickou hudbu, zjednodušující a jdoucí jaksí za symboly a za duší krajin, věcí a míst. Myslím, že talent Váš v této knize projevuje se hudebností více než tím, co předvádíte myšlénkou, a v některých číslech, kde jde obojí ruku v ruce, dosáhl jste účinku většího, – myslím, že můžete být spokojen.*“²²⁴²

²²³⁶ –Id: Zdeněk Kalista: *Ráj srdce*. *Legionářský směr* 3, 1922, č. 23, 1. 6., s. 6.

²²³⁷ Tamtéž.

²²³⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. X. Šalda Z. Kalistovi, 25. března 1922, s. [1].

²²³⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 672.

²²⁴⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Toman Z. Kalistovi, 31. března 1922, s. [1].

²²⁴¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Toman Z. Kalistovi, 20. dubna 1922, s. [1].

²²⁴² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Sova Z. Kalistovi, 10. dubna 1922, s. [1].

Z generačních soupeřů se Kalistovi ozval mj. J. Hůlka: „Každá ta básnička mluví o Tobě jako o člověku, [...] který žije v mých vzpomínkách takto: večerní Praha, cesta na Smíchov, pokojík, kde lampa ve vztyčené ruce odkrývá bohatství stěn a tichý hlas překládá francouzské verše. Takové chvíle obnažují také srdce. A toto obnažené a čisté srdce jest Tvoje kniha, za kterou Ti velice děkuji.“²²⁴³ S. Kadlec si zase naopak cenil především grafické úpravy sbírky: „Jeho úprava se mi velmi líbí, nejlíp ze všech knížek mladých dosud vydaných. [...] Blahopřeji Ti.“²²⁴⁴

Na zaslání sbírky prý nereagoval jen Otokar Březina: „Jen Otokar Březina nereagoval na moji zásilku žádnou odpovědí, a smím-li věřit Demlovým zápiskům o všelijakých jeho výrociích, nepostavil se k mým veršům právě příznivě.“²²⁴⁵

Sborník Sovětské Rusi

Jedním z prvních veřejných projevů nově vznikajícího Proletkultu se stal sborník *Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí*. Jeho hlavním organizátorem byl S. K. Neumann, který jeho vydání inzeroval v závěru září 1921 v *Rudém právu*,²²⁴⁶ což jen ukazuje chvatnost přípravy jeho vydání. Vedle předních komunistických umělců střední generace – Neumanna, Hory,²²⁴⁷ Olbrachta, Majerové a Malířové – se na realizaci sborníku hojně podílela i nejmladší generace. Právě složení příspěvatelů tohoto sborníku může dokládat situaci v nejmladší poezii na podzim 1921, kdy v ní stranické hledisko začíná hrát stále zřetelnější roli. Sborník obeslala jak trojice Wolker (b. „Čepobití“), Píša (b. „Vzkázání“, tj. pozdější „Vzkaz“ z *Pozdravů*) a Kalista (básně „Lavička před lazaretem“, zařazenou do *Ráje srdce*), tak Devětsil (Seifert a Černík básněmi, Vančura prózou a K. Teige jako autor ilustrace na jeho obálce).²²⁴⁸ Kromě nich z mladších přispěli ještě J. Hořejší a J. Hůlka, kteří takto nastoupili cestu k Devětsilu, a Ivan Suk. Devětsil jako spolek však ve sborníku není vůbec uváděn, snad na Neumannovo přání byl sborník sestaven jen z příspěvků jednotlivců.

²²⁴³ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 185–186.

²²⁴⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 2. dubna 1922, s. [1].

²²⁴⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 672.

²²⁴⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec září 1921], s. [3]; inv. č. VI/747.

²²⁴⁷ Mimoходом v Horově povídce „Hlas do prázdna“ z tohoto sborníku vystupuje podobně jako ve Schulzových *Tegtmaierových železárnách* postava studenta-revolucionáře jménem Oktábec – jméno snad odkazuje k VŘSR.

²²⁴⁸ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 6. října 1921 [dle poštovního razítka; dopis č. 34], s. [1].

Devětsil se ke sborníku přihlásil prý především ze solidarity se stranou: Teige se proto při jednání o jeho obeslání snažil tlumit rozpory, které v minulosti vznikly mezi Černíkem a Neumannem: „*Neohlížej se na nic, co je mezi vámi, tebou a jím, neboť to udělat je jakýsi morální závazek, jde tu přece o souborný projev komunistů-umělců.*“²²⁴⁹ Ještě po vyjití sborníku Teige dokonce Černíka uklidňoval, že zařazení jeho básně na poslední místo je čistě náhodné a nelze z něj vyvozovat žádné důsledky. Pro nás je však v této souvislosti důležitá Teigova zmínka v dopise Černíkovi o slábnutí Kalistovy pozice mezi mladými v Praze: „*Jistě tím Neumann nechtěl naznačit, že by snad tvá věc byla nejslabší nebo ty sám nejpochybnějším autorem ve sborníku. Není ani třeba říkat Kalista; ještě horší tam jsou. Jó, co se týká Kalisty, je zvolna opouštěn Neumannem i Píšou.*“²²⁵⁰ O recepci sborníku mnoho nevíme, ostatně šlo bezesporu o velmi chvatně připravený a realizovaný projekt: od jeho anonce k vydání uplynul přibližně měsíc. Ze zpětného pohledu se nám však právě tento sborník může zdát výhybkou, na níž cesta Wolker a Píši přechází od té Kalistovy na jinou kolej – směrem k Devětsilu.

Zevrubnější recenze se sborník dočkal snad jen z pera Jaroslava Seiferta. Ta se však nesla především v propagačně-agitačním tónu a soustředila se zejména na představení obsahu sborníku, který prý „*byl dílem téměř několika dnů.*“²²⁵¹ Určitým signálem pro charakterizování situace v nejmladší generaci na podzim 1921 nám může přitom být fakt, že jako nejlepší ze sborníku Seifert označuje verše Píšovy, Wolkerovy a Černíkovy.

III. 4. Ideje a myšlení

Podobně nerozsáhlé jako soudobá původní autorská tvorba je i vlastní Kalistovo teoretické rozvažování z roku 1921/1922, a to hned z několika důvodů, mezi nimiž za nejdůležitější můžeme označit to, že Zdeněk Kalista v první polovině roku 1921 přišel o vlastní publikační tribunu a rozpadem trojlístku vlastně i o skupinu, jejíž pozice by teoretickými statěmi podepíral. Přesto se na jaře 1922 pouští do polemiky s M. Pujmanovou, která se stala asi nejvýraznější kritičkou básnického primitivismu *Hosta do domu* a *Ráje srdce*. Podnítit Marii Pujmanovou k odpovědi se mu však – nepletu-li se – nepodařilo.

²²⁴⁹ Tamtéž, s. [2].

²²⁵⁰ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, 23. listopadu 1921 [dle poštovního razítka; dopis č. 36], s. [1].

²²⁵¹ J. S. [=SEIFERT, Jaroslav]: Sovětské Rusi. *Rovnost* 37, 1921, č. 312, 11. 11., s. 3.

Obsáhleji se pak budeme věnovat velké polemice Františka Götze se zástupci Devětsilu o expresionismus z ledna 1922 a jejím následným dozvukům, neboť jde – domnívám se – o jeden z nejmóraznějších teoretických střetů v mladé generaci a zároveň o polemiku, jejíž dopad zásadně ovlivnil vývoj obou formujících se generačních spolků v klíčovém období počátku roku 1922. Pokusíme se přitom načrtnout i vývoj Kalistova poměru k expresionismu. Byť Zdeněk Kalista do vlastní polemiky roku 1922 nezasáhl, domnívám se, že jde o osobu, jejíž jméno by v souvislosti s přijetím k expresionismu v českém prostředí nemělo zapadnout. Naopak: Zdeněk Kalista byl mezi mladými jedním z prvních, kdo o expresionismu již roku 1920 teoreticky rozvažovali, a především: v druhé polovině roku 1920 se Kalista jako jeden z mála autorů „generace roku 1900“ k expresionismu jako označení pro svou tvorbu aktivně hlásil. Zároveň se pokusíme přiblížit i pozadí zmiňované polemiky F.Götze s Devětsilem, neboť analýza dobové korespondence nám může celou výměnu názorů mezi oběma stranami pomoci nasvítit poněkud v odlišném světle, než v jakém byla až dosud pojednávána.

Apologie o záhadách vidění: Obhajoba básnického primitivismu

Uvažujeme-li o básnickém primitivismu či naivismu jako o souhrnném označení pro společnou poetiku troj/čtyřlístku z doby jeho vzájemného spojenectví v první polovině roku 1921 a nejlépe tedy vyjádřenou debutovými sbírkami Wolkerovou a Kalistovou,²²⁵² situaci nám značně komplikuje neexistence teoretických projevů, které by jeho existenci podložily. Diskuse o básnické tvorbě čtyřlístku jsou vedeny především ve vzájemné korespondenci, ani v ní se ale příliš neuvažuje o společném programu či teoretickém fundamentu. I pojmy primitivismu či naivismu jsou pro tuto poezii používány především zásluhou pozdějších Kalistových vzpomínkových prací a v dobové kritické reflexi se mihnou jen občas.

Jediný výraznější pramen, o který se můžeme při analýzách tohoto problému opřít, tak představují kritiky obou sbírek a zejména jejich odmítavé recenze z pera Marie Pujmanové-Hennerové, které Kalistu podnítily k polemické reakci.

²²⁵² Projevy primitivismu v tvorbě Píšově budeme hledat složitěji, neboť právě první polovina roku 1921 se z velké části kryje s jeho tvůrčím odmíčením mezi dokončením jádra *Nesrozumitelného svatého* na podzim 1920 a prvními básněmi pozdějších *Pozdravů* z léta 1921. U Sv. Kadlece zase narážíme na jeho slabší kontakty s ostatními členy tohoto uskupení i na opožděné vydání jeho *Svaté rodiny*, pro něž se Kadlec zahrnutí pod básnický naivismus či primitivismus poněkud vymyká.

Kalistu rozlítla už Hennerové recenze Wolkerova *Hosta do domu*, otištěná v závěru července 1921 v *Tribuně*.²²⁵³ Zatímco Wolker ji relativně s poklidem přechází,²²⁵⁴ byť šlo o jeden z mála odsudivých referátů jeho sbírky, Kalista mu v dopise reaguje na tento referát dosti podrážděně: „*Ta kritika v Tribuně mě strašlivě dožrala... Mýlíš se, říkáš-li, že Tě strhala. Toho úmyslu ta dáma neměla [...] Je to totéž pitomé gesto vypaseného měšťáka, který před Picassovým obrazem si uleví: Bože, takhle nevypadá ruka! [...] Pí P. H. nedovede stanovisko zaujmouti. [...] Povídá, aby povídala.*“²²⁵⁵ V souběžném dopise J. Knapovi z této doby si pak Kalista stran Hennerové již nebere servítky vůbec: „*Je totiž potřebí, abychom, třebaže jsme tak mírumilovní, několika lidem dali po tlamě. Promiň, že se vyjadřuji trochu naplno, ale vždycky mne strašně rozčílí, vzpomenu-li si na referát paní Pujmanové-Hennerové Zpohodlnělá představivost v Tribuně, kde psala o Wolkerově knížce. Mozek této dámy je asi v úplně tekutém stavu následkem veder (má-li vůbec jaký).*“²²⁵⁶

Na adresu Pujmanové se v souvislosti s tímto referátem s despektem vyjádřil i A. M. Piša: „*Svým pojetím podstaty a funkce obrazu legitimuje se nám pí Puj. jako bytost velmi konservativní, dle mého mínění, již je blízké sousedství páně Šaldovo zcela ke cti. [...] Vždyť už nám přec nejde o názornost, rozvitou obrazem, tedy moment vnější, ale o moudrost v obraze stajenou a soustředěně a s největší dynamikou vyřčenou v jediném obraze. Vidí-li v krásném obraze, jedinečném obraze z první básně Hosta pí Puj. jen vzdorovýkon akrobatický, pak to znamená pro ni úplnou intuíční impotenci. Ten obraz je vidění skutečnosti v její nejvnitřnější podstatě, právě tak asi, jako je to u Tebe v Zvěstování nebo Vzkříšení a u mě na konci Milé. Opakuji: neběží o smyslově kontrolovatelný vztah, ale o vztah vnitřní, tedy o vnitřní moudrost – a tj., myslím, základní rys dnešní a zítřejší poesie.*“²²⁵⁷ V odsudcích Pujmanové kritiky *Hosta do domu* se tak v létě 1921 shodoval celý trojlístek.

To ještě Kalista netušil, že podobného odmítnutí se od Pujmanové dočká i jeho *Ráj srdce*. Shodou okolností šlo prý o první referát o jeho knize, který se k němu vůbec dostal, a to při návštěvě u svých exspoluzáků z gymnázia v Mladé Boleslavi: „*Byl odsudivý, trpce odsudivý [...], i když jsem si hned při prvním pohledu na tuto kritiku uvědomil, že zásadně není*

²²⁵³ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Zpohodlnělá představivost. *Tribuna* 3, 1921, č. 179, 31. 7., s. 6.

²²⁵⁴ J. Wolker Z. Kalistovi, 5. srpna 1921; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 397.

²²⁵⁵ Z. Kalista J. Wolkerovi, 7. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 126.

²²⁵⁶ Z. Kalista J. Knapovi, [srpen 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 408–409.

²²⁵⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Piša Z. Kalistovi, [počátek srpna 1921; dopis č. 62], s. [2].

práva mému základnímu postoji a vytýká jako chybu něco, co jsem chtěl.²²⁵⁸ Pujmanová totiž, jak bylo již blíže analyzováno v souvislosti s kritickou recepcí Kalistovy debutové sbírky,²²⁵⁹ ve svém referátu „K něze je třeba síly“ odmítá právě především dětský náhled na skutečnost, který je základem tvůrčí metody celé sbírky.

Kalista proto Pujmanové na její referát odpověděl ve stati „Apologie o záhadách vidění“,²²⁶⁰ otištěné v závěru dubna v *Československých novinách*, „ve které jsem paní Pujmanové vyložil (a to, myslím, nikoli bez úspěchu), že mladé lyrice nerozumí: že jí vytýká jako nedostatky věci, které nejenže jsou dělány vědomě, ale tvoří přímo charakteristické znaky mladého literárního pokolení.“²²⁶¹

Kalista se v této své stati pokouší rehabilitovat básnický primitivismus. Zdůrazněme přitom, že jako doklad svých tezí přitom používá básní Wolkerových, nikoli svých, což je z hlediska časového poněkud překvapující fakt: Kalista tento text musel psát v dubnu 1922, kdy se jeho přátelství s Wolkerem prakticky rozpadlo a kdy byl Wolker jako autor „Proletářského umění“ propírán ze všech stran v soudobém tisku. I když připustíme, že Kalista snad záměrně nechtěl citovat z vlastních básní, může nám tato skutečnost doložit, nakolik si i přes rozchod s Wolkerem i nadále cenil veršů *Hosta do domu*.

Kalista svůj rozbor zakládá na odlišení kvantitativního a kvalitativního náhledu na skutečnost. Kvantitativní náhled, tj. požadavek „aby v každém jevu umělec viděl celý život, t. j. život v jeho mnohosti, v jeho kvantitě“, je prý základním postulátem, který umění klade M. Pujmanová. Pro Kalistu je to však „konservativní“ požadavek, vyvozený „z umění, které zde bylo“.

Kalista proti tomuto náhledu staví vidění „kvalitativní“: „*Nevidíme již předmět jako předmět [...], chceme spatřovati především duchovou skutečnost, při čemž předmět sám je nám prostředkem, svrchovaně sice nutným, ale nikde nepřekračujícím hranice svého určení. [...] Jednotlivé obrazy jsou podřizovány ne již ústřednímu jevu, jako jsme to viděli u Neumanna, kde předmět projevoval svoji tvarovou mnohost, kvantitu v řadě jiných, současně viděných jevů, nýbrž souřazeny proudem duchové skutečnosti pokory, jež básní prolíná. [...]* Primitivism sám v sobě jest jednostranný, vyzdvihuje jen určité kvality jevu, hlavní rysy.“²²⁶² Primitivismus tak dle Kalisty ze samotné své podstaty nutně jednostranně zdůrazňuje, proto

²²⁵⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 671.

²²⁵⁹ O kritické recepci Kalistova *Ráje srdce* srovnej více zde s. 562–579.

²²⁶⁰ KALISTA, Zdeněk: Apologie o záhadách vidění. *Československé noviny* 4, 1922, č. 38, 30. 4., nedělní příloha, s. 2.

²²⁶¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 672.

²²⁶² Týž: Apologie o záhadách vidění. *Československé noviny* 4, 1922, č. 38, 30. 4., nedělní příloha, s. 2.

právě tato jednostrannost není jeho „chudobou“, ale naopak součástí tvůrčího záměru. Pujmanová tedy v tomto případě dle Kalisty zásadně nepochopila původní intenci primitivistických básníků.

Kalistova apologie primitivismu však již přišla dosti pozdě: Wolker se již několik měsíců hlásil ke konceptu proletářské poezie, podobně jako ve stati též uváděný Piša. Primitivismus svých počátků konečně v této době opouští i Z. Kalista. V rozjitřené diskusní atmosféře jarní Prahy roku 1922 proto tato Kalistova úvaha zapadla. Nepletu-li se, M. Pujmanová na ni nikde nereagovala, stejně jako se k celé věci již nevyjádřil např. J. Wolker. Jedinou dochovanou reflexí Kalistovy úvahy tak zřejmě je glosa Josefa Váni z *České mysli*, která se pokouší Kalistovy dále rozvinout z hlediska psychologického.²²⁶³

V korespondenci Kalistovu polemiku s M. Pujmanovou reflektoval snad jen F. Götz, který její referát o *Ráji srdce* označuje za neporozumivý: „Četl jsem letmo v *Tribuně Pujmanovou. Nerozuměla Wolkerovi. Nerozumí ani Tobě. Je to víc chlap než žena. [...] Jsou umělecká díla, jež nutno bráti do rukou tak pozorně jako čínský porcelán. Vildraca! Arcose! Wolker! Ráj srdce! Vid’* –“²²⁶⁴ Jako ne úplně šťastně pojatou však Götz hodnotí i Kalistovu apologii: „Právě jsem četl *Tvou odpověď pí. Pujmanové-Hennerové v Čs. nov. Jsou to jistě dobré a pronikavé postřehy a soudy – ale odpusť – pí Pujmanová bude mít asi snadnou obranu – Ačkoliv správně – nezasahují plně merita jejích vývodů.*“²²⁶⁵

K recenzím Marie Pujmanové se Kalista vrátil ještě jednou na počátku roku 1924 glosou otištěnou v *Československých novinách*.²²⁶⁶ Bezprostředním podnětem tu Kalistovi byl referát M. Pujmanové o *Sborníku Literární skupiny*.²²⁶⁷ Kalista v ní útočí na samotnou kritickou metodu M. Pujmanové-Hennerové, již prohlašuje za „kritický typ paséistický“, přičemž za charakteristický znak její kritické metody prohlašuje „konstatování a diferenciaci“. Pujmanová se prý pravidelně uchyluje ke zkratce a hodnoceního autora redukuje na jeden nejvýznamnější rys. „Celý kritický úkol je u ní příliš závislý na vnitřním psychologickém pochodu,“²²⁶⁸ tvrdí Kalista. Takovýto psychologismus, dovozuje pak Kalista, se nesmí v literární kritice uplatňovat, obzvlášť pak u kritického typu, který „tone úplně v impresionismu“ jako právě M. Pujmanová, které „deskripce dojmu nahrazuje [...] přímou

²²⁶³ VÁŇA, Josef: Zdeněk Kalista: Apologie o záhadách vidění. *Česká mysl* 18, 1922, č. 5, [b. d.], s. 302–304.

²²⁶⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, 14. dubna 1922; [Götz 20], s. [4].

²²⁶⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1922; Götz 22], s. [2].

²²⁶⁶ KALISTA, Zdeněk: Glosa. *Československé noviny* 3, 1924, č. 12, 13. 1., nedělní příloha, s. 3–4.

²²⁶⁷ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Sborník Literární skupiny. *Tribuna* 5, 1923, č. 300, 25. 12., příl. *Tribuna literární a umělecká*, s. 7. Více o sborníku viz zde s. 839–855.

²²⁶⁸ KALISTA, Zdeněk: Glosa. *Československé noviny* 3, 1924, č. 12, 13. 1., nedělní příloha, s. 4.

deskripci literárního objektu“. Kritickou metodu M. Pujmanové tak Z. Kalista prohlašuje za tak „dojmovou“ a „subjektivní“, nadto se prý Pujmanová „staví se do pózy zákonodárce“ a ve svých textech jen diferencuje, namísto aby hledala souvislosti a spojitosti daného díla s vývojovou řadou.

Kalistovy výpady proti Marii Pujmanové však zůstaly víceméně jen časovými texty bez širšího dopadu. Význam pro nás si přitom ponechává především „Apologie“, jež je snad jediným teoretickým rozkladem o básnickém primitivismu *Ráje srdce* a *Hosta do domu* vůbec.

Pojem expresionismu a jeho reflexe v mladé generaci

Dobové předpoklady

Otázka (ne)existence a povahy českého literárního expresionismu patří k jedněm z nejdiskutovanějších a nejspornějších problémů, s nimiž se česká literární historiografie při analýzách české meziválečné literatury, a to zejména v období po roce 1989 potýká. Obzvláště v poslední době se rozrůstá diskuse nad tímto tématem a vznikají příspěvky, které se pokoušejí tento problém reinterpretovat. Každá nová analýza tohoto pojmu však nutně naráží na několik zásadních rozporů, které uchopení problematiky českého literárního expresionismu implicitně provázejí a které prakticky znemožňují jednoznačné a bezvýhradné uchopení tohoto fenoménu.

Předně: expresionismus bývá z různých stran chápán jako komplexní umělecký směr, projevující se v různých druzích umění: literatuře, dramatu, výtvarném umění, hudbě či filmu zhruba mezi lety 1905–1925(1930), přičemž jeho vrchol bývá většinou řazen do let desátých. Při bližším náhledu na skutečnost se však takovéto vymezení ukazuje jako velmi problematické. Ve složité kulturněspolečenské a politické situaci desátých a počátku dvacátých let 20. století totiž expresionismus proniká do jednotlivých druhů umění ve velmi odlišných vývojových fázích a kontextech: zatímco ve výtvarném umění a hudbě expresionismus působí především před první světovou válkou, v literatuře zasahuje období předválečné, válečné i těsně poválečné a např. o expresionistickém filmu můžeme hovořit víceméně až po roce 1918. První tři desetiletí dvacátého století zároveň představují epochu složitého kulturního vývoje, odrážejícího se v rychlém střídání nejrůznějších uměleckých směrů a proudů, často od sebe vzájemně jen velmi obtížně oddělitelných a vzájemně se

překrývajících. Řada z nich se uplatnila jen v určitém druhu umění a jejich dopad v jednotlivých druzích umění zdaleka nebyl stejný. Literatura byla přitom výrazně ovlivňována především uměním výtvarným. Obtížné zůstává i prostorové zařazení tohoto směru: expresionismus bývá obvykle chápán jako proud německý, avšak omezit jej pouze na německý či spíše německojazyčný prostor by nutně znamenalo redukovat jeho dopad, zejména pak pro kulturu národů s Německem sousedících.

Abstrahujeme-li od obecných souvislostí a situace v zahraničí, komplikuje uchopení pojmu expresionismu pro dějiny české literatury samozřejmě i několik faktorů specificky domácích. V první řadě je třeba zmínit kulturní aktivity českých Němců, zejména pak pražských německých literátů (Werfel, Kafka aj.), kteří bývají řazeni k hlavním reprezentantům literárního expresionismu vůbec a díky nimž je možno expresionismus s určitým zjednodušením považovat v českých zemích za „domácí“ směr. Poměr českého kulturního prostředí k německému se však od 19. století odvíjel ve složitém vzájemném napětí a většinový proud se spíše snažil od německých vlivů emancipovat než usilovat o vzájemnou spolupráci. Tím si můžeme vysvětlit, že přímé kontakty českého kulturního prostředí s německým expresionistickým hnutím v době před rokem 1914 byly spíše otázkou jednotlivců, zejména pak předválečných mladých výtvarných a literárních avantgardistů okolo bratří Čapků, nezatížených nacionalistickými předsudky. Určitým způsobem pak expresionistické vlivy pronikly do prací solitérů typu Jakuba Demla, Josefa Váchala či Ladislava Klímy, v jejich případě však šlo spíše o ryze individuální recepci dílčích podnětů, která se posléze osobitě promítla do jejich jednotlivých uměleckých děl, než o komplexní cílenou a hlavně programovou recepci daného uměleckého proudu. Výrazná je pak recepce soudobého německého expresionismu v okruhu okolo staroříšského nakladatele Josefa Floriana, zejména pak u jeho přítele Bohuslava Reynka, autora českého překladu slavné Traklovy sbírky *Šebestián ve snu*.²²⁶⁹ Neprávem jen okrajově bývá českou literární historiografií připomínán též význam expresionismu pro české drama, byť právě zde se možná tento směr z jednotlivých literárních druhů prosadil nejvýrazněji (Bartoš, Zavřel, Blatný aj.).

Obdobně komplikovaný byl i poměr k expresionismu u představitelů nastupující poválečné literární generace, který nás pro naše účely zajímá nejvíce. Mladým autorům byly expresionistické tvůrčí postupy a koneckonců i světonázorová východiska německých expresionistů blízké (nezapomeňme, že řada z nich včetně Ivana Golla se aktivně přihlásila ke

²²⁶⁹ K „expresionistickým“ aktivitám J. Floriana a B. Reynka srov. MED, Jaroslav: Česká literatura a německý expresionismus. *Česká literatura* 53, 2005, č. 5, s. 688–693.

komunismu) a koneckonců jim byla dobře dostupná i německá expresionistická literatura, která byla do českých zemí distribuována (nejen) pro českoněmeckou menšinu. Jejím rozšíření dále napomáhaly nízké ceny těchto knih, způsobené poklesem kursu německé marky v poválečných letech. Síla dopadu expresionistické literatury byla diferencována i regionálně: především je v této souvislosti nutno upozornit na větší intenzitu jejího dopadu na Moravě, pro nás pak zejména v Brně. V Brně jako správním centru někdejšího moravského markrabství existovala významná německá menšina, která však měla na politickém, hospodářském a kulturním vývoji města výraznější podíl, než by odpovídalo jejímu podílu v populaci. Nelze totiž zapomenout na to, že do roku 1918 bylo Brno administrativně svázáno především s Vídní, nikoli s Prahou. Prahu a Brno tak z tohoto hlediska po vzniku samostatného Československa charakterizovala odlišná situace: zatímco Praha jako centrum samostatného státu byla výrazně kosmopolitnější a vstřebávala vlivy z různých kulturních oblastí, přičemž dominantní roli zde sehrála nejen pro novou zahraničněpolitickou orientaci mladé republiky Francie, v Brně zůstaly vlivy německé kultury mnohem výraznější a impulsy z jiných prostředí sem přicházely jen pozvolna. Názorně je to vidět například na recepci soudobé literatury ruské, o níž se členové brněnské šestky prakticky nezajímali.

Dalším faktorem, který komplikoval recepci německého expresionismu u mladých, byla i doba, kdy se k expresionistickým textům dostávali. Módní vlna expresionismu v německém prostředí vrcholí v letech těsně po první světové válce. V roce 1920, kdy máme první hmatatelnější důkazy jeho recepce u zástupců vznikající české avantgardy, začíná již však expresionismus v Německu ustupovat a stále častěji se objevují i rozvahy o jeho „konci“ – po odsudku expresionismu v dadaistickém manifestu z roku 1918²²⁷⁰ pohřbil expresionismus mezi jinými v této době též Ivan Goll v časopise *Zenit*.²²⁷¹ Připomeňme jen v této souvislosti znovu Kalistův úvodník ze *Dne* s názvem „Dnešní expresionismus“,²²⁷² možná vůbec nejstarší souvislejší rozklad o expresionismu u některého ze zástupců nejmladší generace. Nikoli náhodou se i Kalista v této rozvaze odráží od teze o „konci“ expresionismu, proklamované tentokrát Maxem Osbornem. Shrňme: formující se generace české poválečné avantgardy se k expresionismu dostává teprve v době jeho silícího ústupu, avšak zároveň v čase, kdy většina jejích představitelů teprve připravuje své knižní prvotiny.

²²⁷⁰ Dadaistisches manifest. In: *Dada Berlin. Texte, Manifeste, Aktionen*. Hrsg. von Karl Riha. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1982, s. 22–25.

²²⁷¹ GOLL, Ivan: Der expresionismu stirbt. *Zenit* 1, 1921, č. 8, říjen, s. 8–9; též in: *Expresionismus: der Kampf um eine literarische Bewegung*. Hrsg. von Paul Raabe. München: Deutsche Taschenbuch Verlag, 1965, s. 180–181.

²²⁷² Z-a [=KALISTA, Zdeněk]: Dnešní expresionism. *Den* 1, 1920/1921, č. 12, 13. 11., s. 1.

Expresionismus navíc nebyl zdaleka jediným podnětem, který mladí literáti po první válce vsřebávali. Pomineme-li výrazné impulsy domácí, v tom zejména Neumannův civilismus a Šrámkův a Rutteův vitalismus, sehrávala přitom v českém prostředí rozhodující úlohu literatura francouzská. Ambivalentní a zpočátku možná i překvapivě odmítavý byl postoj nejmladších k Apollinairovi, což však bylo dáno především zřetelnou distancí k předválečné moderně a zejména kubismu, raženou především v teoretických rozvahách Karla Teiga. Zpětného docenění Apollinaire došel až s reflexemi svého *Pásma* a zejména později s rozvojem poetismu. V prvních poválečných letech byly mnohem silněji recipovány sociálněkritické prózy Charlese-Louise Philippa, o jehož *Bubu z Montparnassu* napsal K. Teige obsáhlou studii již roku 1919 a Nezval jeho dílu věnoval svou nikdy neobhájenou disertaci, a zejména skupiny francouzských unanimistů – Duhamela, Vildraca, Arcose aj.²²⁷³ Z pochopitelných důvodů se mladí avantgardisté zajímali i o soudobou literaturu ruskou, její masovější recepci však bránily jazykové bariéry.²²⁷⁴

Zdánlivě nižší zájem mladých autorů o německý expresionismus byl ovlivněn i několika výraznými okolnostmi „vnitřními“. Zaprvé: mladá literární generace měla, pokud jde o literárněteoretické rozvahy, jen velmi omezené publikační možnosti: *Den* se jí nepodařilo udržet déle než 3 měsíce a v ostatních literárních periodikách její zástupci tehdy získávali možnost otiskovat víceméně jen referáty o nejnovější beletrii. V roce 1920, kdy byl zájem o německý expresionismus – alespoň pokud jde o mladé pražské avantgardisty – největší, byla navíc mladá generace zatím poměrně daleka toho, aby byla s to formulovat vlastní umělecký program. K tomu musíme podtrhnout dalším moment: Karel Teige jako nejvýraznější generační teoretik a hlavní teoretická autorita Devětsilu nahlížel expresionismus především z pohledu výtvarného umění a měl jej již od počátku dvacátých let za překonaný umělecký směr. Snad pouze s určitou výjimkou A. Černíka tento pohled posléze přejala většina ostatních členů jeho spolku.

Zároveň lze předpokládat, že podobně jako německé knihy, byly v českých zemích obstojně dostupny i německé literární časopisy, a přihlédneme-li k tomu, že znalost němčiny byla v této době v české populaci víceméně samozřejmostí, nejevilo se překládání textů německé beletrie natolik potřebné, jako tomu mohlo být u jazyků jiných. I tím si snad lze vysvětlit nepočtené, avšak nikoli nezajímavé množství překladů mladých literátů z děl německého expresionismu.

²²⁷³ O vztahu mladé generace a Z. Kalisty k francouzským unanimistům srov. více zde na s. 372–383.

²²⁷⁴ Z mladých rusky prokazatelně uměl snad jen Jiří Weil, hlavní zdroj informací o dění v Rusku pro někdejší *Den*. Rusky se hodlal učit i J. Wolker.

Pozdější reflexe pojmu

Hodnocení literárního expresionismu v českém prostředí výrazně ovlivnila i jeho následná reflexe. První velká diskuse o expresionismu, jíž se budeme ještě podrobněji věnovat v dalším, se strhla na počátku roku 1922 mezi Františkem Götzem jako mluvčím Literární skupiny, či ještě přesněji její brněnské části, a zástupci Devětsilu, zejména Karlem Teigem, na straně druhé. Spíše než o věcný obsah šlo Teigovi v této polemice o vymezení mocenských pozic mezi oběma spolky; J. Brabec v této souvislosti správně konstatuje, že pojem expresionismu v ní sehrál víceméně jen „*rolí katalyzátora názorových postojů*“.²²⁷⁵ Je přitom třeba zdůraznit, že Teige a další členové Devětsilu nazírali v této polemice od počátku expresionismus se značnými výhradami. Klíčové je však, domnívám se, poukázat na postoj Götzův. Götz totiž především expresionismus ve svém vstupním textu neprohlašuje za program Literární skupiny, ale zpočátku spíše koriguje zjednodušené teze A. Černíka o tomto směru. Posléze se však nechá vmanipulovat do role apologety expresionismu a v průběhu debaty se tak pod touto vinětou pokouší sjednotit několik různorodých problémů: německý expresionismus, francouzský unanimumismus a jakousi obecnou poetiku členů Literární skupiny. Evidentně se tu však stává obětí vlastních snah o velké koncepce a syntézy – jím načrtnutý koncept expresionismu nebyl v takovémto rozsahu udržitelný a Götz od jeho užívání do budoucna upouští. Expresionismus mu neznamená vrchol moderní tvorby už ani v květnu téhož roku vydané *Anarchii v nejmladší české poezii*, kde jej nahrazuje „*poezie sociální zkušenosti*“, o expresionismu se ani slůvkem nezmiňuje v manifestu Literární skupiny ze září téhož roku, kde naopak hlásá heslo „*realismu prosvíceného sociální utopií*“. Zatímco Teige mířil svou kritikou expresionismu především proti expresionismu výtvarnému, nepodařilo se Götzovi v jeho odpovědi koncept literárního expresionismu zřetelněji definovat a hlouběji fundovat. Expresionismu tak Götz svými aktivitami do budoucna prokázal ve výsledku spíše medvědí službu.

Expresionismus tím v roce 1922 mezi mladými přichází o svého hlavního advokáta a z dobové diskuse prakticky mizí, byť zejména ze strany Devětsilu bývá ve sporech se Skupinou i nadále s oblibou užíván jako účinné kladivo. Směr/pojem bez advokáta a bez stoupenců se zároveň stává i pohodlným předmětem kritiky: v českém prostředí na

²²⁷⁵ BRABEC, Jiří: Dvě krátké úvahy – jedna o pohybu pojmu expresionismus, druhá o Götzově a Teigově sporu z počátku dvacátých let. In: *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 18.

expresionismus zaútočil asi nejvýrazněji v prvním čísle *Pásma* z března 1924 Bedřich Václavek, který svou stať „Likvidace konkursní podstaty expresionismu“²²⁷⁶ mohl zahájit jednoduchou rovnicí „expresionismus = mrtvola“. Když se pak v polovině třicátých let ve své syntetizující studii „Nejnovější krásná próza česká“ na adresu českého expresionismu vyjádřil skepticky i F. X. Šalda – „*U nás žel zpodučitelštel, jakož vůbec podučitelství je dědičný hřích českého národa: směs pedantismu a novinářského maloměšťáckého fejetonismu deklamačně patetické ražby.*“²²⁷⁷ –, uzavřel tím v zásadě možnost další reflexe pojmu expresionismu pro generaci/e jeho možných stoupenců. Domácí vývoj po roce 1938 a zejména 1948 tento problém nadlouho nechával nepovšimnutý.

Když se v 60. letech problematika počátků avantgardní generace a především Literární skupiny vrací do oborové diskuse, vzniká zjednodušující binární interpretace počátků obou generačních skupin, v níž proti pokrokovému, protože k marxismu se hlásícímu Devětsilu a poetismu stojí úpadková, protože nemarxistická Literární skupina, jejímž uměleckým krédem byl právě všestranně odmítaný a neprogresivní expresionismus.²²⁷⁸ Tato už jen

²²⁷⁶ VÁCLAVEK, Bedřich: Likvidace konkursní podstaty expresionismu. *Pásma* 1, 1924, č. 1, březen, s. 3–4; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 520–525.

²²⁷⁷ ŠALDA, F. X.: Nejnovější krásná próza česká. *Šaldův zápisník* 7, 1933/1934, s. 115–127, 166–178 a 232–238; citát, s. 174.

²²⁷⁸ Podobné vývoje najdeme např. ve studii Štěpána Vlašína „Expresionismus a poetismus“, otištěné roku 1968 v *České literatuře*, monografii Hany Kučerové *Základní problémy vývoje českého expresionismu* (jako kandidátská práce obhájeno r. 1967, tiskem až 2011) či ve stati Jiřího Svobody „Literární skupina a Devětsil“ (časopisecky 1970, knižně jako součást monografie *Generace a program* z roku 1973). Vlašínova studie může být dodnes cenná pro svůj pokus vsadit vývoj českého expresionismu do obecného vývoje tohoto proudu i pro několik dílčích postřehů – upozornění na „*náběhy k expresionismu*“ v literatuře předválečné či u autorů mimo Literární skupinu – Zavřela, Weinera či Klímy (s. 325) či na německý expresionistický časopis *Der Mensch* z r. 1918 (s. 326). Svě původní vztahy expresionismu na celou Skupinu (s. 325) sice autor v dalším textu poněkud upřesňuje a za představitele českého literárního expresionismu prohlašuje trojici Blatný, Jeřábek a Götz, Literární skupina a expresionismus mu však při vyvozování obecných závěrů v zásadě splývají v jedno.

Podobně zjednodušený náhled na Literární skupinu jako expresionistické uskupení charakterizuje i monografii Hany Kučerové, která pod heslo expresionismu extenzivně zahrnuje víceméně veškerou tvorbu autorů Literární skupiny za celou dobu její existence. Jiří Svoboda si zase poněkud zjednodušuje situaci, když Götzovu studii „*Básnický expresionismus*“, otištěnou v prosinci 1921 v *Hostu*, prohlašuje za „*programovou stať LS*“, vůči níž staví Teigovy o rok starší „*Obrazy a předobrazy*“ (v časopise s. 68, v knize s. 42), ale i on chápe expresionismus jako úběžník Götzových úvah od vzniku Literární skupiny až po vydání jejího manifestu. Nutno však zároveň poznamenat, že hlavní téma Svobodovy práce představuje otázka programů proletářské poezie, text chronologicky končí první polovinou roku 1923 a Literární skupinu Svoboda přestává sledovat v zásadě právě na podzim 1922 s vydáním jejího manifestu.

Nejvýznamnější však tezi o členech Literární skupiny jako o českých expresionistech bezesporu „*kodifikovala*“ vlivná antologie *Avantgarda známá a neznámá*, konkrétně její první díl. Byť v jednom svazku přinesla řadu klíčových a jinak obtížně dostupných textů i řadu cenných dílčích postřehů, stal se osou jejího líčení především příběh a programy a polemiky Devětsilu, čemuž odpovídá jak výběr jednotlivých textů (kromě jednoho textu L. Blatného je z členů Skupiny zastoupen pouze F. Götz a i doprovodná bibliografie pomíjí řadu textů vzniklých mimo devětsilský okruh, což se týká mj. též *Dne* či periodik brněnských), tak závěry Vlašínovy předmluvy k této antologii s názvem „*Jaro poválečné*“

z chronologického hlediska zkreslující juxtaopozice, v níž je ke Skupině připojen expresionismus, k němuž se ovšem tento spolek nejpozději od léta 1922 nehlásí, a Devětsilu poetismus, který je záležitostí spíše až roku 1923 a v programové podobě až roku 1924, nutně staví Skupinu do značně nevýhodné a oslabené pozice, nehledě na to, že zcela odhlíží od složité a nepřehledné vnitřní situace a vývoje v obou generačních uskupeních v průběhu hektických let 1922 a 1923. Odhlédneme-li od těchto zjednodušujících, byť pokud jde o kvalitativní stránku hodnocení tvorby obou generačních uskupení víceméně náležitých hodnocení, domníváme se, že právě nepochybné ztotožnění Literární skupiny s expresionismem je důležitým pochybením, které je třeba přičíst na vrub právě výsledkům bádání 60. let a zejména Vlašínově antologii *Avantgarda známá a neznámá* a zčásti i 4. dílu „akademických“ *Dějiny české literatury*.²²⁷⁹

K novému přehodnocení interpretace počátků meziválečné avantgardní generace a jejího vztahu k expresionismu dochází z pochopitelných důvodů až po roce 1989. Česká literární historiografie však zatím stále nedokázala nabídnout uspokojivou definici a bližší vymezení toho pojmu. Jindřich Chaloupecký ve svém souboru původně samizdatových studií *Expresionisté* doznává: „Termín expresionismu je málo jasný.“²²⁸⁰ Podobně obezřetně se k tomuto pojmu staví ve svých příspěvcích z konference „Hledání expresionistických poetik“, konané roku 2004 v Českých Budějovicích, Vladimír Papoušek, který tvrdí: „Je nesnadné vymezit samotný pojem expresionismu, a to jak historicky, tak materiálově.“²²⁸¹; i Jiří Brabec: „Samotné pojmenování expresionismus, jak upozornili mnozí badatelé, je vágní.“²²⁸² Ostatně stačí nahlédnout, jak různorodé autory pod prapor expresionismu staví např. právě

generace“, která je v příslušných pasážích jen dosti nepatrnou obměnou jeho zmiňované studie „Expresionismus a poetismus“.

Řada studií z poslední doby bohužel při formulaci svých závěrů o nejmladší české literatuře počátku 20. let nezhledňuje jiné pramenné texty než ty, které byly zařazeny právě do této antologie, čímž se značně zužuje jejich pramenná základna (srov. VLAŠÍN, Štěpán: *Expresionismus a poetismus. Česká literatura* 16, 1968, č. 3, s. 323–329; KUČEROVÁ, Hana: *Základní problémy vývoje českého expresionismu: programová východiska a tvůrčí praxe Literární skupiny*. Ústí nad Orlicí: Otfis, 2011; SVOBODA, Jiří: *Literární skupina a Devětsil. Acta universitatis paedagogicae Ostraviensis. Series D* 5, 1970, s. 67–78; týž: *Generace a program: studie o programech proletářské poezie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, zejména s. 41–55; *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín. Praha: Svoboda, 1971, zejména předmluva VLAŠÍN, Štěpán: *Jaro poválečné generace*. Tamtéž, s. 7–34.)

²²⁷⁹ *Dějiny české literatury*. Sv. IV., *Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Hl. red. Jan Mukařovský. Praha: Victoria Publishing, 1995, zejména s. 188–189.

²²⁸⁰ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté*. Praha: Torst, 1992, s. 197.

²²⁸¹ PAPOUŠEK, Vladimír: Možné modely zobrazování v prostoru expresionistických poetik. In: *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 5.

²²⁸² BRABEC, Jiří: Dvě krátké úvahy – jedna o pohybu pojmu expresionismus, druhá o Götzově a Teigově sporu z počátku dvacátých let. In: *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 15.

Chalupecký (Klíma, Deml, Weiner a Hašek) či účastníci zmiňované konference (Čapkové, Langer, Weiner, Klíma, Deml, Durych, Reynek, E. Vachek).

„Narušit tradovaný rámeček výkladu této [tj. „expresionistické“ – doplnil VM] polemiky, kdy tzv. expresionistická Literární skupina je paušálně hodnocena většinou jako sekundární a vývojově podřadnější,“ se nedávno pokoušel J. Wiendl, přičemž přesvědčivě poukazuje na to, že celou diskusi je třeba z velké části vnímat, zejména pokud jde o texty z okruhu Devětsilu, jako prostředek mocenského boje, nikoli jako diskusi nad věcným obsahem pojmu expresionismus či rozbořem jeho estetických kvalit.²²⁸³ Domnívám se však, že bude možno některé jeho vývody na základě analýz dochované korespondence jednotlivých účastníků sporu ještě dále zpřesnit či rozvést. V. Broučková ve své studii *Srdce a smrt* sice s pojmem expresionismu hojně operuje, přičemž expresionismus nazírá jen jako jedno z možných východisek tvorby Skupiny. Zároveň též upouští od nahlížení pojmů „avantgardy“ a „expresionismu“ jako nutně protikladných. Definitivnější soud v tomto směru však nepředkládá.²²⁸⁴ Dosud antagonisticky líčený vztah expresionismu a avantgardy v českém prostředí se pak ve své studii „Rozrůzněná avantgarda“ pokouší dále reinterpretovat Zuzana Malá.²²⁸⁵ Byť svou argumentaci podepírá místy ne zcela přesnými fakty,²²⁸⁶ s ústřední tezí o nutnosti revize dosavadního konfrontačního náhledu na obě generační uskupení a o existenci zastoupení avantgardních i expresionistických prvků v dílech autorů obou skupin, která zavedenou klasifikaci poněkud problematizuje, je třeba souhlasit. Konečně již krátce předtím se tímto směrem vydal Jiří Brabec, který v příslušných pasážích *Dějin nové moderny* od binárního náhledu na nastupující generaci, která by byla tvořena dvěma protikladnými, avšak zároveň směrem dovnitř velmi homogenními skupinami upouští a autory nastupující poválečné generace pojímá jako jeden, byť dosti proměnlivý a vzájemně na sebe složitě působící celek. Lze tak konstatovat, že zjednodušující náhled na Literární skupinu jako nepůvodní, druhořadý faktor literárního vývoje, spojovaný s nekonkretizovanou nálepkou expresionismu, je výsledky výzkumu české literární historiografie poslední dekády definitivně odmítnut.

²²⁸³ WIENDL, Jan: Báseň a strategie. In: týž: *Vizionáři a vyznavači: k otázce sepětí řádu umění a života v české poezii první poloviny 20. století*. Praha; Podlesí: Dauphin, 2007, s. 145–161; citát s. 146.

²²⁸⁴ BROUČKOVÁ, Veronika: *Srdce a smrt: tvorba brněnské Literární skupiny*. Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2009, passim, zejména s. 7–33.

²²⁸⁵ MALÁ, Zuzana: Rozrůzněná avantgarda. *Česká literatura* 61, 2013, č. 1, únor, s. 68–85.

²²⁸⁶ Pokud jde o její hodnocení expresionistické polemiky, domnívám se, že nelze souhlasit zejména s tvrzením, že by Teige od své podpory unanimismu upustil právě až v návaznosti na svou lednovou polemiku s Götzem (s. 72), či o „silných antipatiích“ mezi oběma teoretiky (s. 73).

Z druhé strany se otázka (ne)existence českého expresionismu dostává do zájmového pole české germanistiky. Zatímco olomoucká germanistka Ingeborg Fürstová se ve své monografii o expresionismu, v níž však analyzuje především tvorbu německých autorů a české situaci se věnuje jen na několika málo stránkách, k celému problému staví dosti skepticky – „*Svébytný český [...] expresionismus, který by nebyl pouhou opožděnou odezvou německého a pouhým epigonským napodobením německých vzorů, neexistuje.*“²²⁸⁷ –, rozebírá celou problematiku expresionismu v českých zemích dosti obsáhle ve své podnětné monografii *Echa expresionismu* (2010) Eva Jelínková, jejíž ústřední otázkou se stala právě recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930). Své závěry přitom mohla opřít o úctyhodný bibliografický soupis článků k problematice německého expresionismu v českém periodickém tisku, který přináší velmi plastický pohled na silokřivky pohybu informací mezi německými expresionisty a český literárním prostředím.

Přes výše řečené se domnívám, že dosavadní výzkum nevěnoval pozornost zdaleka všem aspektům, které mohou být s otázkou českého expresionismu spojovány. Omezím-li se přitom jen na recepci expresionismu u představitelů nejmladší poválečné generace, stálo by bezesporu za hlubší analýzu vzájemné srovnání původních textů německých autorů a jejich českých protějšků stejně jako by bylo vhodné provést hlubší rozbor programových expresionistických manifestů a jejich reflexi v literárněteoretických rozvahách zejména F. Götze či naopak reflexe Götzových teoretických postulátů v tvůrčí praxi jednotlivých členů Skupiny. Tyto otázky však již poněkud překračují rámec našeho zájmu. V následujících pasážích se pokusíme výsledky dosavadního bádání doplnit a snad i dílčím způsobem korigovat prostřednictvím poznatků získaných z „kalistovských“ materiálů.

První orientační bod: Reflexe expresionismu u Z. Kalisty a A. M. Piší (rok 1920)

Na úvod našich rozborů diskuse o český literární expresionismus bychom však chtěli ještě krátce upozornit na jeden dosud přehlížený moment: reflexi německého expresionismu u zástupců nejmladší generace v Praze a obzvláště pak u členů trojlístku. Domnívám se totiž, že jeho recepce v tomto prostředí byla přece jen intenzivnější, než se doposud soudilo. V této souvislosti nemůžeme mezi prvními nevzpomenout Artuše Černíka, paradoxně později jednoho z výrazných kritiků expresionistického hnutí. Již na jiných místech jsme připomínali,

²²⁸⁷ FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg: *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 40.

že právě Černík byl zřejmě prvním „objevitelem“ díla I. Golla v českém prostředí a přeložil mj. i jeho *Nového Orfea* (1918). O tom, že tento zájem nebyl nahodilý, svědčí i některé další Černíkovy překlady (Werfel, Otten) či původní referáty (mj. též o Werfelově novele *Nikoliv vrah, nýbrž zavražděný je vinen* ve *Dni*).²²⁸⁸ Tato kniha byla ne náhodou vydána nakladatelstvím Kurta Wolffa. Důležitý podnět, který v poválečné Praze usnadňoval dostupnost děl německého expresionismu, najdeme totiž poněkud překvapivě v „ekonomické“ oblasti: díky výraznému poklesu směnného kurzu německé marky bylo možno v Praze tyto knihy sehnat za velmi nízké ceny.

Zdeněk Kalista v této souvislosti opakovaně připomíná právě Wolffovo nakladatelství a jeho edici soudobé prózy, přílehně nazvanou „Der jüngste Tag“: „*Nám mladým z počátku dvacátých let by Der jüngste Tag, jehož svazečky byly při tehdejší poklesu německé marky za pakatel [...] zvláště důležitým mostem k nejmodernější německé literatuře.*“²²⁸⁹ Ve stejné edici mj. vyšly též překlady z O. Březiny či K. Čapka do němčiny. V Praze byla tato literatura k dispozici především v katolickém knihkupectví Ladislava Kuncíře. Kalista nákupy děl německého expresionismu asi nejsouvisleji popisuje v drobné vzpomínkové práci *O jedné knihovničce a mládencích kolem ní*, v níž se obšírně věnuje zahraniční beletrii, kterou počátkem 20. let sledoval. Právě německý expresionismus tu patřil mezi nejdůležitější zastoupené směry: „*Obratný vedoucí lidoveckého knihkupectví U Zlatého klasu ve Spálené ulici Ladislav Kuncíř [...] nakoupil spoustu moderní německé literatury, kterou pak prodával za ceny dokonce daleko nižší, než byly ceny rozsahem odpovídajících knížek našich. Každý týden jsme si mohli koupit U Zlatého klasu nějaký svazek a skupili jsme tak skoro celou edici německého expresionismu, kterou vydával Kurt Wolf [sic!] v Lipsku pod názvem Der jüngste Tag: Joh. Bechera Die Verbrüderung, L. Bergera Spielgeist, Maxe Broda Die erste Stunde nach dem Tode, Walt. Hasenclevera Das unendliche Gespräch, Ferd. Hardekopfa Privatgedichte, Franze Junga Gnadenreiche unsere Königin, Franze Kafky Der Heizer, Das Urteil a Die Verwandlung (z toho jsem pak také přeložil úryvek),²²⁹⁰ Gottfrieda Kölwela Gesänge gegen den Tod (z toho zase překládal Wolker),²²⁹¹ Rud. Leonharda Polnische*

²²⁸⁸ AČ. [=ČERNÍK, Artuš]: „Nikoliv vrah, nýbrž zavražděný je vinen“ – „Nicht der Mörder, der Ermordete ist schuldig“. *Den* 1, 1920/1921, č. 9, 10. 11., s. 2.

²²⁸⁹ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 199–200.

²²⁹⁰ Ve vzpomínkové studii o I. Gollovi pak Kalista uvádí, že přeložil „*delší ukázkou*“ z Kafkovy „*Die Wandlung*“ [sic!] (srov. KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 117.). Ani mezi jeho rukopisy, ani v dostupných periodických jsme však tento překlad nenašli.

²²⁹¹ Z Kölwela překládal jak Wolker, který však své překlady nepublikoval (srov. J. Wolker Z. Kalistovi, 10. srpna 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 379), tak Kalista, který svůj překlad publikoval r. 1923 v *Československých novinách* (srov. zde na s. 615.).

*Gedichte, L. Rubinera Das himmlische Licht, C. Sternheima Napoleon a Ulrike, Franze Werfela Gesänge aus den drei Reichen a Versuchung a jiné sešity v tuhých deskách s barevnými štítky, řadu čísel ze Stegemannovy edice Die Silbergäule (Carla Hauptmanna Lessepse, Kasimira Edschmida Stehe von Lichtern gestreichelt a několik Worpswodských [sic!]) – Hauptmann a pár básní Edschmidových vyšlo pak opět v mém překladu*²²⁹² a ještě další tituly včetně jednoho svazku Richarda Dehmela, kterého nám doporučili S. K. Neumann a Karel Toman.²²⁹³ Podobné obsáhlé výčty jmen německých expresionistů, jejichž díla Kalista znal z vlastní čtenářské zkušenosti, porůznu najdeme i v jeho jiných vzpomínkových pracích.²²⁹⁴

Zdá se tak být evidentní, že Kalistova obeznámenost s díly německého expresionismu byla poměrně značná a neomezovala se zdaleka jen na Ivana Golla, který ostatně po přesunu do Paříže na počátku dvacátých let expresionismus již zřetelně opouštěl. Podobně rozsáhlou erudici v tomto směru můžeme u mladých prokázat už snad jen u F. Götze. Nakolik představovali Kalista s Götzem v tomto ohledu výjimku, neumíme posoudit, domnívám se však, že zájem o německé expresionisty, byť možná slabší, lze předpokládat i u ostatních členů brněnské šestky a A. Černíka; bohužel jen málo víme o obeznámenosti s díly německého literárního expresionismu u ostatních členů Devětsilu, ale koneckonců i u jejich dalších generačních vrstevníků, např. J. Knapa. Dle mého názoru však lze předpokládat, že míra znalosti děl německého expresionismu u zástupců nejmladší generace nebyla malá, z výše nastíněných příčin a zejména pak pro zřetelný ústup expresionistické vlny po roce 1920, tedy v době, kdy zástupci „generace roku 1900“ teprve vstupují do literárního dění, se ale může zdát relativně nezřetelná.

Podívejme se ale nyní blíže na reflexi expresionismu u jednotlivých členů trojlístku, zejména Kalisty a Píši. Nepletu-li se, jsou právě tyto dva snad jedinými literáty, kteří se

²²⁹² HAUPTMANN, Carl: Lessepse: legendární portrét. Přeložil Zdeněk Kalista. Čas 32, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Besedy Času, č. 10, s. 5. Ke Kalistovým překladům z K. Edschmida srov. zde s. 615.

²²⁹³ KALISTA, Zdeněk: *O jedné knihovničce a mládencích kolem ní*. Olomouc: Vzorná okresní knihovna; Prostějov: Přípravný výbor Wolkrova Prostějova, 1970, s. 5–6.

²²⁹⁴ „*Probíral-li jsem se v této době dychtivě drobnými monografiemi Maxe Pechsteina, Césara Kleina, Ottona Friesze atd. – bral jsem postupně i současně do rukou Ivana Golla, Kasimira Edschmida, Franze Werfela, C. Hauptmanna a jiné německé expresionisty, jejichž literární teorie vázala se úzce s teorií těchto výtvarných umělců. Právě na jaře 1920 začal jsem překládati nerozsáhlou knihu Ivana Golla „Der neue Orpheus“*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 72.). Ve vzpomínkové studii „K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce“ v této souvislosti Kalista uvádí ještě drama Franze Wedekinda *Tod und Teufel*, které údajně později přeložil (fragment překladu se vskutku dochoval v Kalistově pozůstalosti v PNP), *Im Kampfe um die moderne Kunst* Theodora Däublera, Karla Ottena *Der Sprung aus dem Fenster a Lessepse* Carla Hauptmanna, kterého „*také přeložil celého*“ (srov. týž: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 117; z uvedených překladů tiskem vyšel zřejmě jen poslední – srov. HAUPTMANN, Carl: Lessepse: legendární portrét. Přeložil Zdeněk Kalista. Čas 32, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Besedy Času, č. 10, s. 5.).

z mladých „pražských“ autorů k expresionismu aktivně hlásili. Expresionismus byl oběma mladíky reflektován zejména v době samotných počátků jejich přátelství, tj. na podzim 1920, kdy oba ve vzájemné korespondenci svou tvorbu právě jako expresionistickou pojímali. Popuťme nyní prostor obsáhlejšímu úryvku z Píšova listu Kalistovi z první poloviny října 1920. Píša zde v návaznosti na Kalistův komentář jeho básnické prózy „O cestě na Šumavu“ podrobně formuluje své tehdejší básnické krédo: „*A ještě něco velmi mile, velmi teple mě překvapilo. Tvá krásná, apoštolská téměř slova [...] o naprostém vhroužení v nitro, v ducha. Svými slovy krásně a plně opsal jsi svoji vniternou prazkušenosť, svoji výsostnou duchovou přítomnost. Já s úžasem a zadostičiněním poznal, že šel jsi touž, kterou já (ó svaté souručenství duchů, jdoucích ruku v ruce tisíc kilometrů a tisíc let od sebe!), a že dospěl jsi k téměř vrcholu a obzoru, k těžce svátosti a k témuž chlebu. Popíšu Ti svoji cestu do kostela (kostel není Bůh, ale v kostele je Bůh).*

Miloval jsem věci. Nemiloval jsem věci, miloval jsem jejich barevný, řvoucí, plačící, modlící se, jakkoliv slavný povrch – líbal, nenáviděl, zbožňoval jsem lidi, ne – líbal, nenáviděl, zbožňoval jsem povrch lidí opět jakkoliv slavný a hodný. Ale přišel den, kdy napětí bylo tak veliké, hořlavin tolik, hříchů tolik, že vše kolem se vzňalo. Peklo. Mládenec v peci ohnivě. Nic než peklo. A posvátná žízeň. Odchod potom z červeně a hluchého hlomozu v bílý pokoj duše a království ticha ‚Oči se loutce do nitra smekly‘.²²⁹⁵ Ovšem není to dekadentova solipsistická věžička ze slonoviny. Uchýlili jsme se do svých duší. Ne proto, že jsme se báli světa, byť jsme říkali, že jím opovrhujeme, ježto není podle obrazu našeho. Ne – to byl důsledek velikého poznání – totiž ta veliká touha a chuť k boji proti zlému; pyšný, neúprosný boj proti zlému, toť velmi pokorná a odevzdaná služba dobru. Ale my už nechceme laskati se s matoucím, zrádným povrchem lidí a věci. Mediem vlastní duše spřízníme se s duší nazíraného a poznávaného a z duše lidí a věci budeme zaujímati stanoviska k jejich povrchu. Všichni tedy budou spaseni. Tělo i duše. To bude pokoj a mír. Nás i všech.

Myslím, že jest to cesta velmi bezpečná, s naprostostí téměř posvátnou. Ale myslím, že je to cesta obecnější, principiálnější. Myslím, že se tu dobíráme samé podstaty v pravdě pojímaného tvoření expresionistického. Není dle mého názoru ani jediného expresionisty mimo nebe. A je to nebe všech lidí čili každého člověka. Básník je také člověkem, jen věřím, že i Bůh mezi svatými zesnulými v nebi a ráji je toliko člověkem. Toť tedy můj dnešní světový názor a jsem rád, velmi a upřímně potěšen, že to právě Ty, s nímž jsem se na této cestě potkal. Věřím, že mi rozumíš.

²²⁹⁵ Verš z Píšovy básně „Rozbité okno“ ze sbírky *Nesrozumitelný svatý*. V knize otištěn v odlišném znění „Oči se panence do srdce smekly“.

*Zpřísněl jsem k povrchu, hluku i hudbě, modlím se ve své duši a pochodně z ní vrhám v zasutá centra a zastavěná srdce lidí i věci. Expresionisticky rozsvítím je zevnitř. Jako andělské svíčky budou stát na mém stole. Tak budu slavit Dušičky. Živý oslaví mrtvé. Protože vše je živé.*²²⁹⁶ Píšova rozvaha je pro nás o to cennější, že pochází bezprostředně z doby, kdy vzniká jeho *Nesrozumitelný svatý*, jehož poměr k expresionismu bývá obsáhle diskutován a poněkud neprávem zpochybňován,²²⁹⁷ a o to překvapivější, uvážíme-li, že Píša coby oktáván píseckého gymnázia měl v tuto dobu jen minimální kontakty do kulturního centra. O měsíc později dokonce Píša v jednom z dopisů Kalistovi expresionismus prohlašuje za jeden ze základních stavebních prvků moderního umění: „*Moderní nové kolektivní umění není mi zatím možné mimo hranice expresionismu, ale pamatuji se, že Tys v jednom dopise mi psal, že doufáš nezůstatí expresionistou.*“²²⁹⁸ Můžeme tak konstatovat, že A. M. Píša sebe sama minimálně na podzim 1920 jako expresionistu vnímal a jako expresionistickou tak z tohoto hlediska můžeme označovat i jeho sbírku *Nesrozumitelný svatý*.

Kalistův poměr k expresionismu na podzim 1920 byl o něco složitější. Ve své odpovědi na výše citovaný Píšův dopis se věnoval především vzniku Devětsilu a situaci v Uměleckém klubu a Píšovu rozvahu bohužel dále nekomentuje, zároveň tamtéž odmítá poezii francouzských kubistů, tj. Apollinaira a jeho básnických souputníků: M. Jacoba či B. Cendrarse a naopak vyzdvihuje texty unamimistické – G. Duhamela a Ch. Vildraca a zároveň též tvorbu A. Bloka.²²⁹⁹ Němečtí expresionisté mu z tohoto hodnocení úplně vypadávají.²³⁰⁰ Pro překotný vývoj na podzim 1920 se už Kalista k Píšově rozvaze bohužel přímo nevrátil.

Expresionismus se však zároveň stává důležitým bodem jeho rozvah ve *Dni*. V recenzi Vildracova dramatu *Koráb Tenacity* tak – v souladu s Teigeho „*Obrazy a předobrazy*“ –

²²⁹⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [první půle října 1920; dopis č. 12], s. [1].

²²⁹⁷ Srov. např. HULTSCH, Anne: Religiózní motivy v české a německé expresionistické poezii. In: *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 75–93.

²²⁹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [14. listopadu 1920; dopis č. 16], s. [1].

²²⁹⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [15. října 1920; Můj milý příteli! Ty se asi divíš, že Ti dlouho nepíšu], s. [2]. V této souvislosti je až zarážející, nakolik se tu Kalista shoduje v hodnocení jednotlivých autorů s Karlem Teigem. I Teige totiž v souběžně vznikající stati „*Obrazy a předobrazy*“ staví na „*včerejší horizont*“ Apollinaira či Jacoba a naopak za „*dnešní žeň*“ prohlašuje mj. díla Vildracova či Duhamelova (srov. TEIGE, Karel: *Obrazy a předobrazy. Musaion 2*, 1921, jaro, s. 52–58; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 97–104.).

²³⁰⁰ Naopak Teige v „*Obzrech a předobzrech*“ expresionismus častuje přízvisky jako „*umění včerejška*“ (s. 54 / s. 98), „*vágní, běžný expresionismus*“ (s. 54 / s. 99), „*vysílený expresionismus*“ (s. 55 / s. 100), aby v závěru už jen prostě konstatoval: „*Skuteční umělci opustili již dávno příkrosti a nehoráznosti futurismu a pozdního kubismu i expresionismu, přenechali je epigonům.*“ (s. 58 / 103.). Srov. TEIGE, Karel: *Obrazy a předobrazy. Musaion 2*, 1921, jaro, s. 58; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 100–101.

Kalista expresionismus již vnímá jako svým způsobem překonané stadium uměleckého vývoje: „*Proti přetíženému expresionismu dneška vystupuje nová, prostá linie. Jejím rozhodným plus, které sice nepřevažuje pro vždy, ale pro dnešek jistě, je právě ona čistá, skoro mysticky čistá bezprostřednost její lidskosti.*“²³⁰¹ V o necelých 14 dní mladší rozvaze „Dnešní expresionism“ však Kalista tento směr znovu hájí: „*Pochopiti expresionism jako vítr, v němž lze plouti. [...] Expressionism není zdaleka vyčerpán ve svých možnostech a v pramenech své síly.*“²³⁰² V souběžně psaném dopise Pišovi pak Kalista rehabilituje expresionismus i pro svou původní autorskou tvorbu: „*Ale v jednom jsem se zmýlil, a zejména asi u sebe: tehdy, kdy jsem Ti psal o tom, že můj expresionism onemocní a umře: Neumře, protože je příliš zdravý a spíše umru já. Tedy to odvolávám. Mýlil jsem se.*“²³⁰³

Mnohem slabší byla intenzita vlivu expresionismu na J. Wolkeru. Často citován bývá první Wolkerův list Kalistovi ze 4. července 1920 zakončený „expressionistickým“ pozdravem,²³⁰⁴ kterým můžeme dokládat, že právě Kalista se pokoušel i u Wolkeru vzbudit zájem právě o tento literární proud. Následný Wolkerův dopis z 10. srpna dokládá, že též Wolker díla německých expresionistů četl a dokonce překládal: „*Na Sv. Kopečku [...] jsem četl Hasencleverova Sohna a přelistoval jsem tam v Maxu Schneiderovi. [...] Přeložil jsem též z G. Köhlowy knížky Gesänge gegen den Tod několik básniček.*“²³⁰⁵ Souvislejší Wolkerův zájem však expresionismus neprobudil, což ve svých vzpomínkách dokládá i sám Kalista, podle kterého Wolkeru mnohem více na podzim 1920 oslovil francouzský unanimismo: „*Patos německého expresionismu [...] Wolkerovi přece jen nesvědčil. Nebyl patetik – zvlášť ne patetik těch příliš všeobecných a příliš širokých představ: bratrství, srdce, láska atd., s nimiž operovali němečtí expresionisté. Duhamel a Vildrac jsou daleko blíže realitě. Jejich lidé mají skutečnou tvář. Jejich humanismus – to je tepot skutečného lidského srdce.*“²³⁰⁶

Zejména u Kalisty a Piši tedy dle mého mínění rozhodně nelze jejich kontakty s expresionismem banalizovat a domnívám se, že pro rok 1920 lze tento pojem oprávněně používat i při analýzách jejich původní autorské tvorby, byť mluvíme o době, kdy oba za sebou měli pouze několik málo časopisecky otištěných básní. Vliv expresionismu však nebyl

²³⁰¹ Kalista, J. [=KALISTA, Zdeněk]: Charles Vildrac: Koráb Tenacity. *Den* 1, 1920/1921, č. 1, 1. 11., s. 2.

²³⁰² Z–a. [=KALISTA, Zdeněk]: Dnešní expresionism. *Den* 1, 1920/1921, č. 12, 13. 11., s. 1.

²³⁰³ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Pišovi, [18. listopadu 1920; Můj milý příteli! Včera jsem dostal Tvůj dopis], s. [2].

²³⁰⁴ J. Wolker Z. Kalistovi, 4. července 1920; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 378.

²³⁰⁵ J. Wolker Z. Kalistovi, 10. srpna 1920; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 53.

²³⁰⁶ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 59–60.

ani u jednoho z nich jediným a zejména pro oba platí, že expresionismus z jejich tvorby rychle ustupuje. V Píšově vývoji je přitom mezník jednoznačně dán: sepsání jeho *Nesrozumitelného svatého* dělí od proletářských veršů *Pozdravů* zřetelná, bezmála rok trvající mezera, během níž se Píša autorsky odmlčel. Od konce roku 1920 tak pojem expresionismu zřetelně mizí z jeho zorného pole.

Ojedinělou zmínku o expresionismu pak najdeme u Píši ještě na jaře 1922, v době polemik o proletářskou poezii. V dopise Č. Jeřábkovi z této doby Píša označuje expresionismus za přirozený předstupeň právě proletářské poezie: „*Máš dle mého mínění úplnou pravdu v tom, že expresionismus je nejpřirozenější a snad lze i tvrditi jedině možné průchodní stadium k poesii proletářské – Dle mého soudu expresionism není jen Tobě průchodní stanicí v cestě za uměním vyslovenějším a dělnějším: umění proletářským...*“²³⁰⁷ V této Píšově zmínce však můžeme primárně pozorovat Píšovo sondování nálad brněnských pro další možnou spolupráci – zejména Götzovi totiž v této době, jak jsme si již ukázali, nebylo heslo proletářského umění zcela cizím.

U Kalisty je situace o něco méně přehledná. V jeho případě budeme expresionismus např. s *Rájem srdce* spojovat o poznání obtížněji, byť lze uvažovat o tom, že právě expresionistická poetika působila na nadměrné využívání náboženských motivů, pro raného Kalistu tak typických. Snad nejbliže expresionismu stojí jeho básnická próza „O cestě na Šumavu“ z léta 1920 či jiné drobné prozaické texty stojící pod vlivem Götzových „dithyrambů“. Byť se Kalista snažil své texty často v expresionistický rámeček řadit a též byl jako expresionista občas označován (zejména Götzem), nestal se expresionismus nikdy jednoznačně dominantním proudem v jeho původní tvorbě.

Generační polemika o expresionismus: F. Götz vs. Devětsil (přelom let 1921 a 1922)

Mohlo by se tak zdát, že expresionismus se po roce 1920 postupně přesouvá na periferii zájmu mladých avantgardistů. Avšak počátek roku 1922 přináší ze zpětného pohledu asi nejvýraznější tiskovou polemiku v raném vývoji poválečné generace a expresionismus se v ní přitom stal jedním z ústředních diskutovaných pojmů. Právě tato polemika se do budoucna stala jádrem výkladů diferencí teoretického myšlení rané avantgardy (srov. např. citované studie J. Svobody, J. Brabce, J. Wiendla, E. Jelínkové aj.) – bezesporu právem. Přes

²³⁰⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi [květen 1922], s. [2].

opakovanou podrobnou analýzu jednotlivých polemických textů se však překvapivě malé pozornosti až dosud dostalo vylíčení jejího pozadí a vnější geneze. V zásadě se většina rozborů točila jen kolem líčení ústředních textů celé polemiky, z nichž pak vychází poněkud zjednodušené bipolární vnímání tehdejší situace jako střetu dvou homogenních a za jednotlivými texty polemiky jako nezpochybnitelným vyjádřením svých ideových preferencí jednomyslně stojících skupin. Literární skupina tu bývá chápána jako „brněnské“ těleso, bývá přitom líčena jako zastánce expresionismu a uskupení vývojově neprogresivní, Devětsil proti tomu jako představitel avantgardního umění a formální „vítěz“ celého sporu. Domnívám se však, že takovéto nahlížení na celou diskusi je značně zjednodušené a abstrahuje od složitých vnitřních proměn, kterými oba spolky na přelomu let 1921 a 1922 procházely. Pokusím se proto poukázat na některé momenty, které zatím nebyly v dosavadních výkladech celé polemiky příliš zohledňovány.

Hlavním obhájcem expresionismu v mladé poválečné generaci se právě především kvůli této polemice měl stát F. Götz. Při analýzách Götzova myšlení o literatuře je třeba vždy před závorkou vytknout jeho obrovskou erudici a sečtělou, s níž k literárním textům přistupoval, na straně druhé ale též jeho až obsedantní potřebu syntézy a pečlivé klasifikace, která mnohdy působí poněkud násilně a významně oslabuje platnost jeho vlastních, mnohdy podnětných a originálních postřehů. Vedle toho je Götzovi vlastní též touha programotvorná, k níž se minimálně pro jeho kritické počátky přidává též ambice operovat s co nejmodernějším literárněteoretickým názvoslovím a adaptovat jej na domácí poměry. Götz tak má často potřebu dávat obecně užívaným pojmům nový, vlastní význam a obsah pojmů, které užívá, je třeba pečlivě sledovat.

Velmi plasticky tato výše popsaná charakteristika Götzova literárněteoretického myšlení vynikne právě při rozbořech polemiky mezi Literární skupinou a Devětsilem z přelomu let 1921 a 1922. František Götz ale rozhodně nebyl tím, kdo by měl v daný moment zájem podobnou polemiku rozpoutat. Od léta 1921 byl plně vytížen přípravnými pracemi na vznikajícím *Hostu* a jeho dosavadní čilá kritická aktivita pro brněnský deník *Socialistická budoucnost* v druhé polovině roku prakticky umlká: od léta 1921 zde Götz publikoval, nepletu-li se, jen jediný literárněkritický text, a to recenzi Píšova debutu *Dnem i nocí*,²³⁰⁸ který souběžně recenzoval i v *Hostu*. Götz si totiž před prázdninami 1921 uvolňuje prostor pro práci na knižním souboru svých dosavadních kritik, budoucí *Anarchii v nejmladší*

²³⁰⁸ GÖTZ, František: Vzplanutí duše lyrické. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 251, 28. 10., s. 14.

české poesii, o níž Kalistu zpravuje hned v jednom ze svých prvních dopisů: „Po prázdninách chci vydati větší knihu o nové české poesii, hlavně o nejmladších.“²³⁰⁹

V létě a na podzim 1921 tak Götz připravuje úvodní výkladové pasáže pro svou budoucí knihu a v této době také vzniká jeho text „Ke kritice literárního expresionismu“, v přepracované verzi později přejetý právě jako úvodní pasáže „expresionistického“ oddílu *Anarchie*.²³¹⁰ Vznik stati můžeme poměrně dobře mapovat v Götzově korespondenci, zejména s A. M. Píšou. Její hlavní část vznikala především v říjnu 1921, kdy ji Götz chtěl též dokončit: „Zašli mi ji, prosím Tě, tak třeba po 25. X., kdy už budu hotov s prací o expresionismu.“²³¹¹ Otázka literárního expresionismu však Götze znepokojovala i nadále. V listopadu, kdy už byl text jeho studie odevzdán k otištění v *Hostu* a kdy dle svých slov už Götz pracoval na studii o kubismu v české povídce, se Götz k tomuto problému znovu vrací v dopise Píšovi: „Pijí mi krev ti expresionisté. Pořád se s nimi nemohu vyrovnat. Domnívám se, že vy pražští příliš málo k nim přihlížíte. A já Ti řeknu upřímně – jsem přesvědčen, že ne ve Francii, nýbrž na té horečné, lávové půdě Německa a Ruska zrodí se nový básník, v němž se najdeme. Expr. jest snad choroba – šílenství, a nevím co ještě, ale ssaje z nehlubších vrstev dneška nejživnější šťávy.“²³¹² Poté, co se Götzův text nevešel do listopadového čísla časopisu, přimlouval se Götz za to, aby byl otištěn hned v třetím, pražské části Skupiny vyhrazeném čísle: „Stať bychom rádi otiskli, poněvadž v ní budujeme svůj poměr k celé jedné větvi moder. umění,“²³¹³ naléhá na Píšu. V třetím čísle *Hosta* jeho text nakonec v půli prosince 1921 také opravdu vyšel.

Podstatné přitom je, domnívám se, vytknout, že Götz ve své studii nevystupuje jako apologeta či přímý zastánce expresionismu, jeho primární motivací je „jen“ zmapovat estetiku tohoto literárního proudu. Na expresionismus tu Götz nadto nahlíží jako na cosi minulého, ukončeného a prohlašuje, že expresionismus je již za svým kulminačním bodem: „Expresionismus byl poezií rozvratu starého světa, jeho životních forem – a snad i útěšnou modlitbou na rozvalinách. [...] Dnes jest perioda tuhé práce skutečností, budující svět nových základů a pozitivních obsahů. [...] Dnešní silná vůle skutečností vede k novému umění, jež bude svou vnitřní náplní i vnějším tvarem pozitivní a kladné: bude dávat svou určitou vizi nového světa a života, účastní se práce organizující novou společnost, bude

²³⁰⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [duben 1921; Götz 2], s. [3].

²³¹⁰ GÖTZ, František: Ke kritice literárního expresionismu. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 56–60.

²³¹¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [19. října 1921], s. [2].

²³¹² LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [13. listopadu 1921], s. [3].

²³¹³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [25. listopadu 1921], s. [2–3].

*úžasně prosté a živelně silné.*²³¹⁴ Z těchto řádků je, myslím, zřetelně patrné, že ještě v závěru roku 1921 Götz chápe expresionismus jako již minulý směr. Během následujícího měsíce tak měl provést ve vztahu k němu složitý názorový obrat.

Götzovo pojednání bylo do té doby asi nejpronikavější analýzou expresionistické literatury v češtině a jako takové bylo kladně přijato ostatními členy Skupiny, např. A. M. Pišou. Rozhodně se tu však Götz k expresionismu jako programu Skupiny nehlásí, ba naopak, nahlíží jej z pozice nestranného vykladače. Shodou náhod se však právě třetí číslo *Hosta*, v němž Götzova studie vyšla, stalo rozbuškou prudké polemiky mezi Literární skupinou a Devětsilem. Proti třetímu číslu *Hosta* totiž zkraje roku 1922 vyrukoval s dosti nevybíravou glosou Artuš Černík.

Průběh diskuse I: A. Černík

Ze strany Devětsilu zdaleka nešlo o výpad první. Artuš Černík totiž *Rovnosti* kriticky glosoval každé z dosud vydaných čísel *Hosta* jednotlivě. Hned první číslo nového časopisu Černík nehodnotí příliš pochvalně, vytýkáje nové revue nerevolučnost a nepůvodnost: „*Neříkám vám, abyste neuposlechli výzvy vydavatelstva ‚Hosta‘ a zavřeli snad před ním dveře, ale mne převážně nudil.*“²³¹⁵ Určité sympatie přitom Černík vyjádřil alespoň Wolkerovi a Pišovi, „*kteří před našima očima rostou*“, což poněkud překvapí, uvážíme-li, že v této době ještě nejspíše nemohla začít jejich jednání o vstupu do Devětsilu. Černík se však nezapomene otřít o „*pathologicky prostého, t. j. nemohoucího*“ Zdeňka Kalistu.²³¹⁶ Stručněji pak Černík o měsíc později odbývá i druhé číslo „*těchto neživotních [sic!], pomíjejících a mdlých, senilních par*“,²³¹⁷ tj. beletristických příspěvků *Hosta*. Avšak teprve Černíkův výpad proti 3. číslu, otištěný v *Rovnosti* hned z kraje roku 1922, vyprovokoval Götze a Blatného k polemickým reakcím, které záhy přerostou v asi nejvýraznější polemický střet obou hlavních generačních spolků.

Brněnští samozřejmě nesli výpady proti svému časopisu velmi nelibě a Černíkovi dokonce již třetí číslo ani do *Rovnosti* nezaslali. Č. Jeřábek s odstupem času vzpomínal na Černíkovy výpady následovně: „*I tentokráte se ozval unuděný artušovský hlásek. Prý*

²³¹⁴ GÖTZ, František: Ke kritice literárního expresionismu. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 60.

²³¹⁵ A. Č. [=ČERNÍK, Artuš]: *Host. Rovnost* 37, 1921, č. 297, 27. 10., s. 6.

²³¹⁶ Tamtéž.

²³¹⁷ Tamtéž, s. 5.

somnambulní beletrie, uveřejňovaná v ‚Hostu‘, kope si nevyhnutelně hrob. Psáti o ní podrobně je prý zbytečné...“²³¹⁸

Důležitější než Jeřábekova vzpomínka je však pro nás bezesporu dobová Teigeho korespondence Černíkovi, z níž jednoznačně vyplývá, že inspirátorem tohoto Černíkova výpadu byl právě Karel Teige.²³¹⁹ Zřetelně se tu tak ukazuje instrumentální „mocenský“ postoj Devětsilu ke vznikající konkurenci. Teigemu a celému Devětsilu totiž zdaleka nešlo o nějaký souboj idejí a programů, ale Černíka a *Rovnost* v této době cíleně a velmi pragmaticky využívali k dehonestaci protivníka všemi dostupnými argumenty. Na obranu Teigeho je nicméně třeba poznamenat, že primárně Černíka instruoval k výpadu vůči Rykrovi výtvarnému referátu z 3. čísla, nikoli proti Skupině jako celku, a Götze – narozdíl od „příšerného“ Kalisty – Teige přitom dle svého vyjádření chová v určité úctě, vytýkáje mu jen „nemodernost“: „*Co se týká Hosta: Götz je pilnej a svědomitej jak kantor, vzdělanej a přečetl snad vsecky knížky německého expresionismu. V tom ohledu bychom si z něj mohli vzít my všichni příklad. Pracuje s pílí lepší věci hodnou: proč ještě dnes propagovat expresionismus, kdy je nanejvýš třeba s ním retrospektivně účtovat. Není ten hoch moderní. Nejsa revolucionář, nemůže být moderní. Ovšem ještě příšernější než Kalista je Rykrův referát o Mánesu v Hostu, to by se nemělo jen tak nechat, měl bys snad do toho zarejť v ROVNOSTI.*“²³²⁰

Černík Teigeho pobídnutí vyslyšel a do *Hosta* opravdu „zaryl“. Hned po novém roce se totiž o *Hosta* v *Rovnosti* otřel opravdu dosti nevybíravě: „*Ač nám už 3. č. ‚Hosta‘ nebylo zasláno, referujeme přece [...]. Doufaje, že budu tentokráte ušetřen jakékoli osobní intervence nebo nejapného napadání v tisku, soudím, že tato somnambulní beletrie si kope nevyhnutelně hrob.*“²³²¹ O beletristických příspěvcích *Hosta* se Černík vyjádřil jako o „*mdlobě*“, „*ospalosti*“ a „*nejpovrchnějším blouznění o zbyteccích citečků*“. Členy Skupiny přitom skrytě obviňuje ze závislosti na francouzských unanimistech, které prý do českého prostředí začali uvádět členové Devětsilu: „*Dnes abychom si sypali popel na své jednadvacetileté kadeře, že jsme je vydali v plen hrabivcům a nikoli umělcům.*“²³²² Z celého čísla pak Černík s výjimkou Pišovy

²³¹⁸ JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 79.

²³¹⁹ Na závislost Černíkovi literární publicistiky na Teigových pokynech bylo opakovaně poukazováno, nejobsáhleji asi J. Bílkem v jeho studii o brněnském Devětsilu: „*Karel Teige v svých dopisech adresovaných do Vyšněvic informoval Černíka o pražské kultuře a Černík mnohdy tyto dopisy jen přestylizoval a v této formě je posílal do Rovnosti.*“ (srov. BÍLEK, Jaroslav: *K historii brněnského Devětsilu: Devětsil, Rovnost a Host. Česká literatura* 13, 1965, č. 1, s. 76.)

²³²⁰ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [prosinec 1921; č. 37], s. [1–2].

²³²¹ ČERNÍK, Artuš: *Z časopisů. Rovnost* 38, 1922, č. 3, 3. 1., s. 5.

²³²² Tamtéž.

kritiky pochválí v souladu s Teigovými názory jen Götzovu studii, i tu však především proto, aby mohl tvorbu Skupiny dále ironizovat: „*Za to upozorňuji na dobrou (byť J. [sic!] Gollem inspirovanou) studii Fr. Götze nad hrobem toho ‚expresionismu‘, jehož příklady naleznete v beletristické části. Je to nepochopitelné, že jeden, který už poněkud prohlédá, jde s těmi, proti nimž, není-li to u něho vše papírové, musí vystoupiti.*“²³²³

Průběh diskuse II: F. Götz poprvé

Černíkův text popíchl k takřka okamžité reakci vedoucí představitele brněnské části Literární skupiny – Götz reagoval v *Socialistické budoucnosti* známým článkem „O Hosta a o ty, kteří stojí za ním“,²³²⁴ Blatný v témže listě jen o den později osobnější polemikou „Ještě o ‚Hostu‘“.²³²⁵ Götz se ve své odpovědi pokusil s Černíkem věcně polemizovat a v tomto ohledu by snad neměl s vyvrácením účelových tvrzení protistrany problém, pakliže by se nepokoušel nad svými věcnými argumenty rozvíjet nové teorie: „*Chci dát takto polemice určitý, jednoznačný základ, domysliv to, co Černík napověděl.*“²³²⁶ Götz proto výslovně odmítá tezi o závislosti Skupiny na německém expresionismu, avšak na tomtéž místě se z hlediska budoucího vývoje dopouští osudové chyby, když pojem expresionismu dále rozvádí a rozšíří jej mimo pole literatury či umění. Prohlásí jej totiž za „*cosi jako životní styl celé minulé doby*“,²³²⁷ za „*metodu citění všeho kulturního světa v dobách přímo před válkou, v době války a v době přímo po ní následující*“.²³²⁸ Zřetelně pak Götz přestřelil svým prohlášením expresionismu za „*politický bolševismus*“,²³²⁹ které na jeho devětsilské protivníky nutně působilo jako červený hadr na býka, diskutabilní, byť nikoli zcela neopodstatněné bylo i jeho prohlášení unanimismu za „*francouzský expresionismus, třebaže se mu tak pravidelně neříká*“.²³³⁰ Götz zároveň dosti nešťastně přejal Černíkovu označení uměleckého směřování autorů Literární skupiny za „český expresionismus“ – prozatím jej však kromě důrazu na

²³²³ Tamtéž.

²³²⁴ GÖTZ, František: O Hosta a o ty, kteří stojí za ním. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 5, 6. 1., s. 1–2 a č. 6, 7. 1., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 196–201.

²³²⁵ BLATNÝ, Lev: Ještě o „Hostu“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 8, 10. 1., s. 1–2.

²³²⁶ GÖTZ, František: O Hosta a o ty, kteří stojí za ním. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 5, 6. 1., s. 1; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 197.

²³²⁷ Tamtéž.

²³²⁸ Tamtéž, s. 1 / s. 198.

²³²⁹ Tamtéž.

²³³⁰ Tamtéž.

„zduchovělou realitu“ a „revolučnosti v srdci“ není příliš schopen pozitivně definovat a tento pojem se mu poněkud ztrácí v obecných proklamacích. Na jednu stranu tak dle Götze Skupina směřuje „k latinskému postoji tvůrčímu“, na druhou tvrdí, že „nechceme se opírat o cizí berly, [...] ať jsou to třeba berly Duhamelovy nebo Vildracovy.“²³³¹ Zároveň Götz bez dalšího bližšího ujasnění poznamenává: „Východ je nám blíž.“²³³² Götz tak sice ve své reakci zřetelně poukázal na účelovost Černíkových výpadů, což bylo bezesporu primárním účelem jeho textu, zároveň se mu však nezdařilo program Skupiny pozitivně formulovat a především: poněkud nešťastným způsobem se pokusil pojem expresionismu dále rozvinout.

Blatného odpověď se nesla v o poznání osobnějším duchu a poukazuje na účelovost argumentace, kterou Černík ve svých výpadech proti *Hostu* používal. Blatný přitom hájí volnost a otevřenost Skupiny a její názorovou pluralitu naopak vnímá jako pozitivní. Pro naše účely bude asi nejdůležitější pasáž, v níž se Blatný vyjadřuje k Černíkovu výpadu proti expresionismu jako orientačním bodu Skupiny: „Co mne však ohromilo, byla rada, kterou [Černík – doplnil VM] dává Götzovi. Pochválí-li Götzovu studii, která se vyslovuje proti expresionismu, musí nazvat práce v *Hostu* uveřejněné expresionistickými, ač si na tuto klasifikaci vzpomněl teprve po 3. čísle *Hosta*.“²³³³ Zdá se tak evidentní, že ani užší kruh brněnské šestky expresionismus jako označení pro svou nejužší literární tvorbu před Černíkovým výpadem proti třetímu číslu *Hosta* nechápal.

Odpověď brněnských Černíkovi tedy byla více než bleskurychlá: přišla ve 3 dnech. Pražská část Literární skupiny však zatím o celé polemice nejspíše nebyla vůbec informována. Wolker se o ní dozvěděl nejspíše až za osobní návštěvy v Brně 10. ledna, jak potvrzuje Götzův dopis Píšovi z téhož dne: „Bylo nutno vytahnouti proti Černíkovi. Jeho sprostáctví o 3. čísle *H.* nesmělo zůstat bez výprasku. O věcné části sporu jsem promluvil já v delší práci. Ironickým spárem to chytil Blatný. Wolker doveze Ti ty polemiky.“²³³⁴ I Kalistovi Götz o celé věci psal ještě týž den: „Z něho zviš o naší polemice s Černíkem. To, co řekl o 3. čísle *Hosta*, hraničilo s drzostí a ničemností. Nemohl jsem mlčet. Bylo nutno promluvit. Řekl jsem já své věcné výklady. A Blatný zařal do toho ironický dráp. Černík zmlkl. Jenom teď potichu prská. V kritice ‚Nesrozumitelného svatého‘ tak tichoučko si odplivl na odpůrce. Tak ticho, aby to nebylo skoro slyšet.“²³³⁵ Götz zároveň poznamenává, že mluvil za Skupinu jako celek, aniž

²³³¹ GÖTZ, František: O *Hosta* a o ty, kteří stojí za ním. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 5, 6. 1., s. 1; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 200.

²³³² Tamtéž.

²³³³ BLATNÝ, Lev: Ještě o „*Hostu*“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 8, 10. 1., s. 1.

²³³⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [10?. ledna 1922], s. [1].

²³³⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [leden 1922; Götz 18], s. [1].

by k tomu měl v danou chvíli mandát, pokládal prý však věc za natolik důležitou, že odpověď Černíkovi nehodlal odkládat. Své pražské kolegy proto žádal o okamžité vyjádření názoru k jeho textu. O Wolkerově ani Pišově bezprostřední reakci na vznikající polemiku ale nevíme prakticky nic; bezesporu však potenciálně komplikovala jejich námluvy s Devětsilem.

Götz zároveň pražské informoval, že Černíkův výpad vznikl na Teigeho objednávku, což už pro brněnské zřetelně demaskovalo zřejmý mocenský aspekt devětsilské politiky vůči Literární skupině na Moravě, pakliže nebyl zúčastněným patrný již dříve: „*A teď to hlavní: víš, Černík nejedná o své újmě. Je komandován z Prahy. A je za tím vším Teige. Neprozřetelně mi Čer. osobně řekl, že ho Teige vybízel, aby řízl do té rubriky Výtvarnictví ve 3. čísle Hosta. Je prý to snůška nesmyslů atd. Mně se ten článek ani trochu nelíbil. Nesmyslů jsem tam však nenašel.*“²³³⁶

Průběh diskuse III: K. Teige

Prozatím v zásadě regionální brněnský charakter polemika přerůstá ve chvíli, kdy Černík vyzývá k odpovědi na Götzův text K. Teigeho. Můžeme-li věřit Teigeho dopisu, sepsal i on svou odpověď Götzovi, vydanou posléze v *Rovnosti* s titulem „O expresionismu“²³³⁷ v rekordně krátkém čase. Ostatně v tu dobu pro něj bylo zřejmě primární vyřešit vztah Devětsilu ke KSČ, který – jak bylo ukázáno jinde²³³⁸ – se na začátku roku 1922 výrazně zproblematizoval: „*Götz chtěl ideovou a věcnou odpověď, myslím, že ji má; snad zbude tu a tam trochu nejasnosti, ale není to mou vinou. [...] Mám moc málo času a napsal jsem to za hodinu.*“²³³⁹ O Götzovi se přitom Teige Černíkovi vyjadřuje s určitým pohrdáním, byť některá z těchto jeho tvrzení nelze brát doslovně: „*Nemohl jsem více a důkladněji bojovat proti Hostu a seriozněji s Götzem polemizovat, anžto jsem nenalezl dosti odvahy přečísti si tuto revui. Götzův článek v Hostu jsem nečetl a asi nikdy nepřečtu, neboť bych mu stěží rozuměl. Je nesrozumitelnějším světcem než Nebeský. U Nebeského nepřístupná slupka tají jakési jádro a smyslu [sic!], jehož u Götze většinou není. Není to odborná vědecká terminologie, ale verbalism.*“²³⁴⁰

²³³⁶ Tamtéž, s. [2].

²³³⁷ TEIGE, Karel: O expresionismu. *Rovnost* 38, 1922, č. 17, 17. 1., s. 3–4 a č. 18, 18. 1., s. 3–4; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 202–207.

²³³⁸ O napjatém vztahu KSČ a Devětsilu z kraje roku 1922 srov. zde s. 480–483.

²³³⁹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [8. ledna 1922; datace dle následujícího dopisu], s. [1].

²³⁴⁰ Tamtéž.

Domnívám se, že v případě Teigeho reakce šlo primárně o mocenský polemický výpad, nikoli o promyšlený a ucelený programový text, byť ani tak nepostrádal jeho článek ideovou závažnost. Zároveň nám však Teigeho stať poslouží jako zřetelný doklad autorovy obratné polemické strategie: vedle razantního odmítnutí expresionismu, pro což však Teige užívá především argumentů z oblasti výtvarného umění, se mu zdařilo obratně zaútočit na vnitřní jednotu Literární skupiny, když jí vytýkal bezprogramovost a ideovou vyprázdňenost a dokládal to citací názorů „předního člena Literární skupiny“ z dopisu, který má k dispozici. Tím zasáhl konkurenční spolek hned na dvou místech: stávající členové museli být citací těchto „zrádcovských“ slov nutně pobouřeni a do složité pozice vehnal Teige i Píšu a zprostředkovaně též Wolkera. Píša byl tak i touto okolností tlačěn k jednoznačnému rozhodnutí o své budoucnosti v Literární skupině a se znalostí dalšího vývoje je evidentní, že se Teigovi podařilo právě touto indiskrecí Píšu Skupině definitivně odvést.

Teigovi je potřeba uznat též mimořádnou schopnost vedení polemiky. Byť i on místy sklouzává k cílené dehonestaci protivníka, oproti Götzovi užívá přesnější a jednoznačnější pojmy a nesklouzává do samoúčelného teoretizování. Teige ale zároveň Götze porazil argumentačními strategiemi, kořenicemi mimo vlastní rámec literatury. Svůj bezvýhradný odsudek expresionismu totiž opírá o doklady z oboru výtvarného umění, což mu umožní mj. tvrdit následující: „*Chcete-li ji [tj. postimpresionistickou krizi umění nedávné doby – doplnil VM] nazývat expresionismem, tož je definitivně vyřešena a ‚překonána‘ kolem r. 1906 činem Picassovým. [...] Můžeme-li mluvit o českém expresionismu, je to jedině Osma [...]. Literárního expresionismu je, tuším, těžko se u nás dohledávat.*“²³⁴¹

Podobně výraznou oporu získává Teige v marxismu a programových postulátech komunistické strany – „uhlířská víra“ mu umožňuje zaujetí jednoznačného stanoviska tam, kde Götz tápe a teprve hledá. Teige totiž narozdíl od Götze umí jednoznačně hodnotit a říci, na kterou stranu se kloní, přechodné kategorie Teige ze svého myšlení zřetelně vytěšňuje. Touto až scholastickou logikou, založenou na vidění světa jako systému binárních opozic, může Teige velmi snadno vyvozovat závěry podobně, jako tomu je v této jeho polemice: Literární skupina se zabývá „provinciálními“ uměleckými směry, proto není internacionální, pakliže není internacionální, nemůže být ani proletářská a revoluční, pakliže toto nesplňuje, není ani mladá, ani výbojná, proto jsou její členové „paséisty“. Tomuto samo o sobě jednoduchému dialektickému tanci, kdy vše, co nesplňuje podmínku a, musí být nutně jejím protikladem, bylo v polemikách velmi obtížné čelit. Při jakémkoli ústupu se totiž mohli

²³⁴¹ TEIGE, Karel: O expresionismu. *Rovnost* 38, 1922, č. 17, 17. 1., s. 4; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlačík a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 203–204.

stoupenci marxismu odvolat na některou ze základních Marxových tezí, jejichž platnost pro ně byla nezpochybnitelná. Z tohoto úhlu pohledu se závěry Teigovy jeví jako podloženější a komplexnější, zatímco Götz při svých teoretických exkurzech mimo vlastní oblast literatury nutně ztrácí jistou půdu pod nohama a pomáhá si tvorbou ideových konstruktů, jež často opírá o pojmy zcela nové či pojmy známé, avšak oproti obecnému povědomí se značně proměněným obsahem (realismus prosvícený sociální utopií v pozdějším manifestu Skupiny či francouzský expresionismus, politický expresionismus ve stávající polemice aj.). Nechci tím zároveň nikterak snižovat polemický výkon Karla Teigeho a jeho obrovské znalosti především moderního výtvarného umění. Domnívám se však, že Teige k celé polemice od počátku přistupoval jako součástí konkurenčního boje mezi oběma spolky a se zřetelnou ambicí získat co nejvíce pro Devětsil, zatímco Götzovi šlo mnohem více o věcný obsah diskuse, která však od vymezení vlastního náhledu na expresionismus rychle sklouzla k v zásadě prázdné debatě nad tím, které skupiny či osoby v českém literárním životě jsou „mladé“, „revoluční“ a „moderní“.

Nejzásadnější Teigův argument z jeho odpovědi Götzovi však dle mého představuje upozornění na neexistenci programu Literární skupiny: *„Rozdíly tu jsou, ale nemohou být programové z toho jednoduchého důvodu, že Devětsil sdružením programovým je, Literární skupina však nikoliv.“*²³⁴² Obratně přitom Teige poukázal na *„vágně postimpresionistickou a předexpresionistickou“* poezii jmenovitě osmi členů Skupiny a indiskrétně připojuje citát o programové impotenci Skupiny z Píšova dopisu. Právě tento moment, jak už jsme ukázali výše, zasáhl Skupinu asi nejcitlivěji: Píša Skupinu opouští a Götz se následně urychleně snaží formulovat spolkový program.

Samotný expresionismus Teige odmítá, byť doznává, že *„přijde na to, co se jím myslí“*, a své vývody přitom opírá především o své analýzy jeho významu pro výtvarné umění. I Götzovo sporné označení unanimistů za francouzské expresionisty Teige zpochybňuje s poukazem na jejich kubistické kořeny – tedy tam, kde Götz hledá možné souvislosti, opírá se Teige o jasné protiargumenty. Expresionismus chápe Teige náhledem výtvarného kritika jako reakci na impresionismus a jako takový jej řadí chronologicky ještě před kubismus. Německý literární expresionismus zase Teige nahlíží jako směr úzce německý, bez valného ohlasu a souvislosti v literaturách jiných. Jeho možný dopad v českém prostředí vysvětluje ekonomickými důvody jako dočasný vliv: *„Působí-li na některé mladé umělce u nás dnes německý expresionismus, je to zapříčiněno patrně hospodářskou situací,*

²³⁴² Tamtéž, s. 3 / s. 203.

valutními poměry, že německé knihy se k nám spíše dostanou než francouzské. Je to pak jen zevní vliv a časová nemístná móda, o níž nedovedeme se zajímat.²³⁴³ V Teigeho očích znamená jedinou cestu budoucího umění radikální řez a vznik umění „zcela nového“, které „vyroste z proletariátu“ – primitivismu.

Götz Teigův text bezprostředně po jeho otištění hodnotil v dopise Píšovi, kde jej prohlásil za „vnitřně prázdný“: „Jsem rád, že jsi aspoň trochu sledoval náš spor o expr. Ale ono tu nejde jen o expr., nýbrž o celou Skupinu. Teige odpověděl v Rovnosti článkem, napěchovaným jmény, celkem však tak neproduševnělým a vnitřně prázdným, že polemika byla velmi snadná.“²³⁴⁴ V tomtéž dopise zároveň Götz Píšovi předestírá plán na reorganizaci Skupiny, která by se měla zbavit „měšťáckých živlů“ mezi svými členy.

A tak zatímco trojlístek se na přelomu let 1921 a 1922 rozkládá a jeho jednotliví členové se teprve v průběhu ledna sjíždějí do Prahy, brněnští a zejména Götz začínají po uveřejnění Teigova textu rozvažovat o postavení Skupiny na užší programový základ. Domnívám se zároveň, že teprve uveřejnění Teigova textu byl rozhodující moment, který podnítl Götze k tomu, aby se začal snažit zastřešit aktivity Skupiny společným programem.

Průběh diskuse IV: F. Götz podruhé

F. Götz se proto znovu chopil hozené rukavice, neboť Teigeho považoval za mnohem důstojnějšího a v pravdě i věcnějšího protivníka než Černíka. Na Teigův článek reagoval statí „Trochu polemiky, trochu vyznání“,²³⁴⁵ otištěnou v *Socialistické budoucnosti* z 24. ledna. Své předchozí teze v ní dále rozvíjí a specifikuje a nově se přitom snaží především rehabilitovat expresionismus jako plnohodnotný a perspektivní umělecký směr. Nechal se však zároveň trochu netakticky vmanévrovat do pozice apologety expresionismu, tedy podsunout si stanovisko, s nímž do polemiky nevstupoval a které mu vlastně přiřkl Černík a s plným důrazem pak Teige. Tento krok se dle mého ze zpětného pohledu jeví asi jako největší Götzova chyba v celém průběhu polemiky.

Teigeho statí Götz celkem oprávněně vyčítá především absenci pozitivní definice pojmu expresionismu: „Pan Teige však ve svém článku nenaznačil vůbec, co on nazývá

²³⁴³ Tamtéž, č. 18, 18. 1., s. 4 / s. 207.

²³⁴⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [před 22. lednem 1922], s. [1].

²³⁴⁵ GÖTZ, František: Trochu polemiky, trochu vyznání. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 19, 22. 1., s. 1–2 a č. 20, 24. 1., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 208–215.

expresionismem, a určil jej pouhým vztahem reakce proti impresionismu, což však nikterak nestačí, neboť konstrukce vztahu je oprávněná, známe-li objekty, jež možno uvést ve vztah.²³⁴⁶ Zároveň Götz též napadá další slabé místo Teigovy rozvahy, když upozorňuje na to, že Teige své vývody zakládá především na situaci výtvarného umění: „Pan Teige má jistě velkou erudici uměleckou, ale spíše ovšem výtvarnickou než literární. Vím, že kubismus výtvarný souvisí velmi těsně s kubismem literárním (podobně i expresionismus atd.), ale vím také, že zákony výtvarného kubismu nelze vyložit dokonale kubismu literárního. [...] Pan Teige dopouští se té vady, že měřítko výtvarnická přenáší i ve sféru vývoje slovesného.“²³⁴⁷

Götzovo pojetí literárního vývoje se narozdíl od Teigova zdá být mnohem plastičtější: Götz znovu spíše hledá souvislosti a spojitosti tam, kde se Teige pokouší jednoznačně oddělovat a klasifikovat. V tomto ohledu se může Götz zdát více práv reálné situaci. Tuto „výhodu“ však zároveň záhy smývá jeho patetický a nekonkrétní jazyk, jímž se pokouší formulovat své filosoficko-estetické konstrukty, v nichž posléze až příliš jednoduše nachází paralely a shody mezi jevy tak disparátními a z tak odlišných oblastí, jako je literární expresionismus a bolševismus. Zkrátka – tam, kde Teige klasifikuje a třídí, Götz syntetizuje a spojuje. Proto Götz může tvrdit, že „v celé Evropě je jedna velká vlna duše a světa, jež má stejné východisko a jejíž části se jen různě nazývají“,²³⁴⁸ proto může lpět na své tezi o souvislosti bolševismu a expresionismu.

Götz souběžně odmítá i Teigeho nařčení z toho, že expresionismus je hnutí neaktuální a poněkud netakticky se přitom chytá takřka každého vhodného protiargumentu. Byť je ochoten uznat přežilost expresionismu německého, aktuální mu je prý expresionismus jako „součást onoho revolučního pozdvižení, jež protéká světem“, tedy jeho vlastní, až bezbřezé pojímaný koncept expresionismu, který se vymyká hranicím literatury a umění vůbec a zasahuje prakticky všechny oblasti soudobého kulturního a duchovního života. Proto Götzovi může expresionismus bytostně souviset se socialismem, který byl jeho vlastním životním krédem.

V závěru své stati se Götz pokouší zformulovat umělecké krédo Literární skupiny. Hlásí se v něm k „humanismu“ a velký důraz klade na etický rozměr reality – „duši a srdce“ či na „nadosobní, obecné, sociální složky lidské duše“. Z těchto pozic se podobně jako Teige může hlásit k revoluci či proletariátu. V nahlížení obou teoretiků však tkví zásadní noetický rozdíl, patrný spíše Teigemu než Götzovi: oba se mohou hlásit ke stejným pojmům, rozumí

²³⁴⁶ Tamtéž, s. 1 / s. 208.

²³⁴⁷ Tamtéž, s. 1 / s. 209.

²³⁴⁸ Tamtéž, s. 2 / s. 211.

však pod nimi různé obsahy, obzvláště jde-li o tak neurčité a vágní pojmy jako „revoluce“, „nové umění“ či „umění dneška“. Götzův výklad tu může – a měl suplovat zatím neexistující program Skupiny. Proč nebyl jejími členy přijat hned a jednomyslně, ukazujeme na jiných místech této práce.

Vrchol Götzova teoretického šermování pak představuje závěrečné prohlášení tvorby Skupiny za expresionistickou a klasicistní: „*Nazýváme dnes toto umění expresionismem: není to německý expresionismus. Je širší. Německý expresionismus zná jen jedinou realitu: duši. Náš však jde za slavnou shodou duše a hmoty, boha a světa. A tu shodu nazýváme klasicismem.*“²³⁴⁹ Götz se tu – ne zcela takticky – pokouší vtlačit „starým“ heslům „nový“ obsah. Poprvé – ale za svou dlouhou kariéru nikoli naposled – na tuto skutečnost doplácí. Snad se domníval, že přihlášením se k relativně novým, obecně užívaným pojmům získá pro své teze výraznější teoretickou oporu a vzbudí silnější zájem veřejnosti. Proč ale pro poetiku Literární skupiny nakonec adaptoval – či si nechal vnutit – pojem expresionismu, můžeme dnes už jen spekulovat. Götzovi přece nemohly být neznámy soudobé rozvahy o „konci“ expresionismu. Skupině však přihlášením se k expresionismu, byť pro tento pojem mohl mít vlastní pozitivní obsah, do budoucna spíše uškodil. Götzovy koncepty programu Skupiny se už až do vydání jejího manifestu v říjnu 1922 mnoho nezmění, pojem expresionismu se z nich však tiše vytratí: daný, nebo alespoň dosti podobný obsah obsadí po pokusu s „proletářskou poezií“ či „poezií sociální zkušenosti“ nový pojem – „realismus prosvícený sociální utopií“ či „sociální polyfonismus“.

Touto Götzovou replikou první kolo celé polemiky končí. Byť se věcně Götzovi většinou dařilo s Teigem úspěšně polemizovat, Teige pragmaticky sbíral body jinde, neboť se mu povedlo otřást domnělou jednotou Skupiny a odlákat z ní A. M. Píšu. Celá polemika tak značně katalyzuje dění především v Literární skupině, v níž záhy propuká složitá vnitrospolková diskuse. Zatímco pro Devětsil tak šlo především o další ze série mocenských výpadů proti formujícímu se sokovi, zejména pro Götze se polemika stala podnětem k přehodnocení stávajícího pojetí Literární skupiny jako volné družiny autorů publikujících v *Hostu*. Na počátku roku 1922 tak Götz začíná poprvé hovořit o programu Literární skupiny a uvažovat o jejím užším ideovém sepětí. Jako východisko pro formulování ideového podkladu reorganizované Literární skupiny měly posloužit právě oba jeho polemické texty. V Brně nad nimi panovala v zásadě shoda a tak se v závěru ledna obrací Götz na trojlístek jako hlavní představitele pražské části, aby se k této věci vyjádřil.

²³⁴⁹ Tamtéž, č. 20, 24. 1., s. 2 / s. 215.

Jako prvním se v této souvislosti nejspíše ozval Z. Kalistovi: „*Posílám Ti v příloze svou polemiku proti Teigemu. Jsem rád, že do ní zasáhl právě on. S Černíkem se nedá vážně hovořit, poněvadž vždy vyklouzne. Teige má jistě značnou erudici – ale – zdá se – víc výtvarnickou než literární. Posílám Ti polemiku na přání brněnských členů Skupiny, poněvadž jde o věc zásadní, o věc jednotného formulování toho, čemu se říká program. Jinými slovy: chtěli bychom, aby Skupina řekla: to chci – to vyznávám – tam jdu. Je nutno se o věc dohovorit. Je Vás v Praze víc než nás. Až se sejdete, promluvte si o tom a oznamte nám, na čem jste se usnesli.*“²³⁵⁰ Z Götzova dopisu Kalistovi ze závěru ledna pak vysvítá ještě jedna překvapivá informace: Teige byl v této době s Götzem v písemném kontaktu a dokonce bylo předjednáno jejich společné osobní setkání v Brně.²³⁵¹

Brno však v závěru ledna netušilo prakticky nic o Píšových a Wolkerových námluvách s Devětsilem a ani o tom, že jejich vzájemná fúze již byla v tuto dobu prakticky uzavřena. Zcela nový impuls pak do celé věci přináší A. M. Piša, který 26. ledna 1922 v nepřímé reakci na polemiku o expresionismus Literární skupinu opouští...

Průběh diskuse V: Dozvuky – K. Teige, F. Čecháček

Na konci ledna celá expresionistická polemika dočasně utichá. Literární skupina byla po Píšově vystoupení nucena obrátit se k řešení svých vlastních vnitřních problémů a i ze strany Devětsilu zeslábla potřeba v diskusi pokračovat: pro Teiga, jak již bylo naznačeno výše, nešlo o věc prvořadého významu a Černík nejspíše v polovině února 1922 odchází z redakce *Rovnosti*.²³⁵² Götz navíc v tento moment vstoupil v písemný kontakt s Teigem²³⁵³ a lze předpokládat, že polemika mezi oběma buďto ještě zčásti pokračovala korespondenčně, nebo byla odložena na osobní setkání obou u příležitosti Teigova zájezdu do Brna v závěru února 1922. Devětsil zároveň – zřejmě za silného prostředkování Wolkerova – přehodnotil

²³⁵⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [leden 1922; Götz 26], s. [1–2].

²³⁵¹ Tamtéž, s. [4].

²³⁵² BÍLEK, Jaroslav: K historii brněnského Devětsilu: Devětsil, Rovnost a Host. *Česká literatura* 13, 1965, č. 1, s. 79.

²³⁵³ Vzájemná korespondence Teigeho s Götzem se zřejmě bohužel nedochovala, její existenci však lze bezpečně prokázat ze zmínek v Götzových listech Wolkerovi či Kalistovi (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [únor 1922]; inv. č. VI/619 či LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [leden 1922; Götz 26].).

svůj postoj k *Hostu* a v zájmu zajištění přístupu do této revue došlo k dočasnému zakopání zbraní.

Teige v závěru února v Brně mj. přednesl přednášku o expresionismu, s velkou pravděpodobností totožnou se studií „Smysl a klam expresionismu“, kterou proponoval ve své polemické odpovědi Götzovi.²³⁵⁴ Její fragment byl nakonec otištěn v dubnovém dvojčísle *Hosta* pod názvem „Čtení o německém expresionismu“.²³⁵⁵ Teige zde souvisle formuloval své pojetí výtvarného expresionismu, aniž by se přitom významněji zmiňoval o předchozí polemice s Götzem. Mezi řádky však můžeme sledovat zřetelné odmítnutí Götzova širokého expresionistického konceptu,²³⁵⁶ např. když se Teige zmiňuje o „*podivné manii nazývati expresionistickým veškero moderní či pseudomoderní*“: „*Nevím, pokud jest teoreticky myslitelná rovnice: expresionism = veškero umění. V praxi je spíše pravdou, že veškeren expresionismus = neumění, jsa těžkým bludem.*“²³⁵⁷ Teige sice zároveň připouští existenci expresionismu francouzského, přísně jej však omezuje pouze na oblast výtvarného umění.²³⁵⁸ Jinak Teige vytrvale trvá na svém: expresionismus je jev německý, překonaný, zastaralý, jde o umění „*vágních stínů*“ s chatrnou a problematickou formou. O reinterpetaci expresionismu literárního se tu však Teige nepokouší.

Pro pořádek jen ještě upozorníme na druhou vlnu „expresionistické“ polemiky. S určitým odstupem – daným však spíše odkladem „devětsilského“ čísla – se ke Götzovým vývodům vrátil počátkem května v *Proletkultu* Jaroslav Čecháček, který ve stati „Politický expresionismus“ rázně odmítl Götzovo prohlášení bolševismu za politický expresionismus.²³⁵⁹ Čecháček dovozuje, že bolševismus je pojmem spjatým s komunismem a

²³⁵⁴ TEIGE, Karel: O expresionismu. *Rovnost* 38, 1922, č. 17, 17. 1., s. 4; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 203.

²³⁵⁵ Týž: Čtení o německém expresionismu. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 157–161.

²³⁵⁶ Jiří Brabec v této souvislosti mluví o „*panexpresionismu*“ (srov. BRABEC, Jiří: Dvě krátké úvahy – jedna o pohybu pojmu expresionismus, druhá o Götzově a Teigově sporu z počátku dvacátých let. In: *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 18.).

²³⁵⁷ TEIGE, Karel: Čtení o německém expresionismu. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 159.

²³⁵⁸ „*Nuže: existuje dvojitý expresionismus: francouzský a německý. Francouzský se opět rozkládá ve dvě proudy: v tzv. expresionismus objektivní od Cézannea až k Picassovi vedoucí, jenž se ukončuje kubismem, a tzv. expresionismus subjektivní, jehož nejprřednějším představitelem je Matisse, expresionism, který je v jádře pokračováním impresionismu a prodlužováním jeho chaotičnosti, končí ve slepé uličce orfismem a malbou Kandinského, ocitá se vis à vis de rien. Expresionismus vlastní, německý, jenž prvotně vyšel z matissovske malby, vlivem kulturních dobových poměrů, porušován neukázněností tvorby, vyvíjí se v pravý opak, ale absurdně anarchistický opak francouzského moderního umění.*“ (srov. TEIGE, Karel: Čtení o německém expresionismu. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 160.).

²³⁵⁹ –jč– [ČECHÁČEK, Jaroslav]: Politický expresionismus. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 17, 3. 5., s. 259–261; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 232–236.

revolučním marxismem a jeho ztotožňování s expresionismem je tedy spíše jen matením pojmů. Věren svému světonázorovému přesvědčení, prohlásí Čecháček Götze způsob rozvažování za „*netřídní*“ a „*neproletářský*“ a Götze samotného za „*maloměšťáka*“: „*Oba tyto ‚socialismy‘ nejsou ničím jiným než maloměšťáctvím. [...] Socialismus páně Götze je pouhou socialistickou frazeologií, za níž vězí pusté a neplodné maloměšťáctví. Umělecké, politické i sociální názory pana Götze a s ním i Hosta jsou uměleckým, politickým i sociálním včerejškem, fakt, na němž nemůže nic změnit sebelepší frazeologie, natožpak tisknutí rukou.*“²³⁶⁰

Götz Čecháčkovi obratem odpověděl statí „Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním“,²³⁶¹ kde se pokouší Čecháčkovi oponovat a odmítá teze, které mu Čecháček údajně podsouvá. Zřetelně se tu ukazuje odlišná argumentační strategie obou stran – svůdná jednoznačnost marxistické dialektiky i Götzevy schopnosti komparativní, bohužel často vedoucí k příliš spekulativním a velmi abstraktním a příliš obecným souvislostem. Zřetelně zároveň vystupuje odlišný světonázorový profil obou zúčastněných, který bude dalšími polemickými střety jen posilován: proti přesvědčeným marxistům z Devětsilu stojí Götz jako mluvčí nemarxistické generační „opozice“: „*Nevěříme, že osvobozením jedné třídy osvobozen a vykoupen bude celý člověk: neboť je-li hmotná bída strašná, je dnešní mravní a náboženská bída neměně zoufalá. Komunismus je jistě nejzáže vystupňovaná světová vůle hospodářská, není však ještě novým duchovým universalismem (jímž bylo kdysi křesťanství), jehož tolik potřebujeme.*“²³⁶² S touto Götzeovou odpovědí pak celá polemika konečně utichá, resp. se znovu rozvine až na podzim 1922 v nové situaci, podmíněné vydáním manifestu Literární skupiny.

Hlavním problémem Götzeva postoje se pak do budoucna stane to, že se bude pokoušet implementovat program poměrně heterogenní skupině mladých literátů, přičemž pro jednu její část znamenalo politické přesvědčení jen druhotnou otázku, další část bude v tomto ohledu zřetelně vyprofilovaná (Knap, Wolker) a zbývající části bude jen složitě hledat pozitivní a všestranně přijatelný obsah.

²³⁶⁰ Tamtéž, s. 261 / s. 236.

²³⁶¹ GÖTZ, František: Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host* 2, 1921/1922, č. 9, [červen], s. 185–188; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 240–246.

²³⁶² Tamtéž, s. 188 / s. 245.

Opožděná tečka za expresionismem: Z. Kalista (1923)

Posuňme se nyní v našem pojednání o expresionismu chronologicky o něco dále, konkrétně do závěru roku 1923. Paradoxně až tehdy totiž narážíme na jeden z asi nejvýraznějších dokladů Kalistova zájmu o německý expresionismus. Celé tři tiskové strany nedělní přílohy *Československých novin* z 25. listopadu 1923 totiž Kalista vyplnil pásmem svých překladů pod souhrnným názvem „Z tvorby německých expresionistů“. Lze myslím odůvodněně předpokládat, že Kalista tímto obsáhlým pásmem hodlal pokrýt především náklady pro svou cestu do Paříže a že publikované překlady byly minimálně z větší části již staršího data, než že by šlo o výraz jeho trvajícího zájmu o toto literární hnutí. Otištěny zde byly básně „Konec“ od K. Edschmida, „Odpověď“ a „Uzdravení“ F. Hardekopfa (o týden později pak ještě byl v nedělní příloze *Československých novin* otištěn nepodepsaný, možná též Kalistův překlad básně G. Köllwela „Tiché jezero“),²³⁶³ prózy „Skok z okna“ Karla Ottena, „Milosti plná, královno naše!“ F. Junga či „Alpské pašije“ I. Golla doplněné o překlad stati K. Edschmida „O expresionismu a literatuře“ a Kalistovu rozvahu „K diskusi o expresionismu“.²³⁶⁴

Ta pro nás může být zajímavá hlavně ze dvou důvodů: zaprvé jde asi o nejkonciznější Kalistovo pojednání k danému tématu a zadruhé se jím Kalista formálně, byť velmi opožděně – takřka po roce a půl – hlásí do diskuse o expresionismu mezi Literární skupinou a Devětsilem. Kalista hned v úvodu doznává, že jeho poznámka „*vlastně přichází hodně pozdě*“, zároveň si však z časového odstupu chce připravit pole pro „*rezultáty daleko pevnější než v době samotné*“.

Následně Kalista polemizuje zejména s Teigovou tezí o expresionismu jako dozvuku impresionismu a Teigovým paušálním odsudkem jeho významu a úrovně: „*Teigův útok, velmi vehementní, silně otrásl nazíráním mladých na expresionismus. A přece Teige neměl plně pravdu. [...] Jeho odhad expresionismu znamená určité nedocení.*“ Kalista se posléze pokouší načrtnout základní rozdíly, které liší expresionismus od impresionismu. Být Kalista doznává, že německý expresionismus „*tone v abstraktnosti*“ a že dnes je již „*uměním slepé uličky*“, zároveň se ale domnívá, že Teigův odsudek tohoto směru byl příliš radikální a nediferencovaný: „*Teige tedy v základě udeřil dobře, jenomže ve své útočnosti zabral problém příliš mělce, jeho nedocení vývojového významu expresionismu, významu, spočívajícího*

²³⁶³ KÖLLWELL, Gottfried: Tiché jezero. [Přel. ?]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 282, 2. 12., nedělní příloha, s. 1.

²³⁶⁴ KALISTA, Zdeněk: K diskusi o expresionismu. *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 3.

právě v onom osvobození předmětu ze zajetí atmosféry [...] je po té stránce charakteristické.“ Nepletu-li se, na tento nepříliš ujasněný text v zanikajícím deníku již nikdo dále nereagoval.

Bilance

Polemika Literární skupiny s Devětsilem o expresionismus z počátku roku 1922 ze zpětného pohledu přinesla zásadní přehodnocení situace nejmladší básnické generace a zejména pak značně proměnila vnitřní poměry v Literární skupině. Měli-li bychom se pokusit shrnout závěry našich předchozích analýz, je nezbytné podotknout několik vstupních – a možná banálních – korektivů.

Pod pojmem expresionismu rozuměly obě strany odlišný obsah. Zatímco Černík vyrukoval s expresionismem jako vhodnou nálepkou pro údajně zpátečnickou a překonanou literaturu autorů Literární skupiny, kterýžto odsudek pro expresionismus ve výtvarném umění a v zásadě i pro literární expresionismus německý teoreticky fundoval Teige, byť především argumentací kunsthistorickou, nikoli literárněhistorickou, nebylo Götzovo nahlížení expresionismu pevné a v průběhu polemiky se postupně proměňovalo: od účelové Černíkovy nálepky, kterou posléze Götz jako „český expresionismus“ přijal pro označení zatím neexistujícího teoretického fundamentu Literární skupiny, až po expresionismus jako označení pro komplexní duchovou a kulturní situaci poválečné Evropy a světa.²³⁶⁵ Zřejmě především pod výrazným vlivem zmiňované Teigovy studie o výtvarném expresionismu otištěné posléze v *Hostu* však Götz svůj myšlenkový konstrukt znovu mění: pojem expresionismu z jeho slovníku mizí a je nahrazen jednak vágním přitakáním „poezii proletářské“ (opět ale chápané odlišně od tezí devětsilských) či později v manifestu Skupiny „realismem prosvíceným sociální utopií“ či následně „sociálním polyfonismem“. Označení se proměňují, pozitivní obsah pojmu však zůstává přibližně týž. Analyzovat celou polemiku

²³⁶⁵ V tomto bodě si dovoluji ne zcela souhlasit s tezí E. Jelínkové, že Götz „vyvinul v letech 1921–1922 ve svých teoretických statích mnoho úsilí, aby své četné souputníky přesvědčil o hodnotě a aktuálnosti expresionismu jakožto uměleckého programu“ (srov. JELÍNKOVÁ, Eva: *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930)*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 2010, s. 63.). Jeho ambicí bylo dle mého především v rostoucí polemice s Devětsilem formovat pozitivní program Skupiny a pojem expresionismu mu v daný moment posloužil jako vhodná nálepka, neboť se k němu v dobové diskusi v zásadě nikdo z českých literátů nehlásil, zároveň však nabízel spojnice k zahraničním uměleckým směrům, v souladu s názory Götzovými zdůrazňoval duchovní stránku reality a inkorporoval do sebe atributy „novosti“ či revolty vůči buržoazní společnosti. Expresionismus přitom Götzovi „podstrčil“ v úvodu polemiky A. Černík, Götz sám jej ještě na podzim 1921 odmítal. Poté, co pojem expresionismu prošel drtivou kritikou Teigovou, Götz od jeho užívání ustupuje.

výlučně jako spor o expresionismus proto dle mého mínění nutně znamená redukovat její dopad. Primárně tu opravdu šlo spíše, jak podotýká Jan Wiendl, o „*urputný zápas o aktuální pozice těchto uměleckých skupin*“²³⁶⁶ než o kritické přezkoumávání daného pojmu.

Obě strany do polemiky zároveň vstupují se zcela odlišnými záměry. Cíl Devětsilu je víceméně jasný: pokusit se zabrat co největší prostor na mocenské šachovnici pro sebe a pokud možno co nejvíce oslabit svého protivníka, což se mu v zásadě povedlo – Skupinu opouští Píša a posléze působením Wolkerovým Skupina ještě určitý čas zůstane bez pevného programu. Zároveň však Teige pragmaticky polemiku ukončil v momentě, kdy se pro Devětsil otevřel *Host* a kdy se Götz ukázal zdatnějším protivníkem, než asi sám původně předpokládal. Narozdíl od Götze nebyla však celá polemika dozajista Teigovou prioritou, tou byla bezesporu formulace programu proletářského umění a příprava devětsilského sborníku.

Pozice Skupiny byla odlišná: šlo vlastně o první závažnější tiskovou diskusi, již se účastnila. Zároveň pro ni debata s Devětsilem byla velmi prestižní, především vůči němu se totiž Skupina mohla projevit jako „mladá“, „revoluční“ a „konkurenceschopná“. Diskuse s Devětsilem však pro Skupinu nepřichází v nejvhodnější chvíli: teprve se ustaloval chod jejího časopisu a s ním i vlastní vnitřní fungování spolku, který byl stále především volným sdružením přispěvatelů *Hosta*. Souběžným rozkladem trojlístku a vstupem Píši a Wolkeru do Devětsilu Skupina zároveň ztrácí své vedle Blatného své asi nejvýraznější beletristické talenty a rozhodující silou se ve spolku – obzvláště poté, co své angažmá omezí i Kalista, a ani dvojice Knap–Jirko nejeví intenzivnější zájem o spolkové dění – stává brněnská šestka a zejména František Götz. V prvních měsících roku 1922 se tak koncept široké Literární skupiny otřásá v základech. Byť nelze – domnívám se – Götze a Skupinu prohlásit za poraženou stranu sporu, nepřímé důsledky celé polemiky mohly být pro Skupinu fatální a výrazně katalyzovaly vnitrospolkové dění minimálně v první polovině roku 1922. Götzova reakce na vzniklou situaci je totiž zřetelná a nečekaně razantní: Skupina musí formulovat svůj program, což po celý rok 1921 odmítala, a případně i redukovat své řady, aby mohla navenek vystupovat kompaktněji. Tyto snahy však následně v první polovině roku 1922 úspěšně brzdil J. Wolker. Vnitřní otřes Skupiny proto nemusel být zvenčí tak patrný.

Götz se snažil celou polemiku vést ve věcném duchu, snaže se o dohodu a nezdá se, že by mu defenzivní postoj, do nějž byl výpady Devětsilu tlačen, výrazněji vadil. Smírem s Teigem v závěru února tak snad považoval celou diskusi za uzavřenou. Pojem expresionismu v průběhu polemiky, domnívám se, Götz poněkud nešťastně adaptuje pro

²³⁶⁶ WIENDL, Jan: *Vizionáři a vyznavači: k otázce sepětí řádu umění a života v české poezii první poloviny 20. století*. Praha; Podlesí: Dauphin, 2007, s. 145.

označení uměleckých snah Literární skupiny. Snad zprvu počítal s tím, že Černíka nejlépe odrazí doložením toho, že právě to, co je Skupině z jeho strany vyčítáno, tj. expresionismus, je ve skutečnosti jejím přínosem – manipulativní účelovost Černíkových výpadů totiž byla zcela evidentní. Teigova reakce však Götze donutila jeho expresionistický koncept dále rozvinout a v tom momentě začne prosvítat jeho konstruovanost a jeho jednotlivé dílčí nepřesnosti. Pokud jde o věcný obsah sporu, neměla, domnívám se, polemika jasného vítěze, ale snad jen jediného poraženého: A. Černíka, který od dalších výpadů vůči Skupině alespoň načas upustil. K. Teige pro změnu vyhrál na body: nemyslím si, že by byl Götzovu argumentaci výrazněji rozložil, avšak byl to on, kdo vymezil pomyslné hřiště a určoval pravidla hry. Ani Götzovi, ani Teigovi se nezdařilo druhou stranu zatlačit do defenzivy. Teige však několika útočnými výpady, zejména pak tezí o neexistenci programu Skupiny, zdařile zasáhl protivníka „uvnitř“.

Dopad celé polemiky byl možná až dosud poněkud přeceňován – přece jen její hlavní texty byly publikovány v regionálních moravských listech a v republikovém měřítku se k ní – nepletu-li se – snad žádný z tehdejších deníků či literárních časopisů nevyjádřil, resp. jsme na podobný text v dostupných bibliografiích či archiváliích nenarazili. Pro literární historii však jde asi o nejvýraznější, a proto vděčnou diskusi uvnitř mladé generace v období jejích počátků, v době, kdy vznikají a krystalizují základní obrysy budoucího směřování obou spolků. Snad i proto byla celé polemice v literárněhistorických textech věnována značná – a možná až příliš značná – pozornost, která ve výsledku poněkud zdeformovala náhled na expresionismus a jeho reflexi v českém prostředí, neboť tento pojem přesouvá přece jen do o něco mladších časových souřadnic, než z jakých by měl být nahlížen a zároveň i poněkud zveličuje jeho význam pro umělecké snahy autorů „generace roku 1900“.

Kalista a proletářské umění

Poměr Zdeňka Kalisty k tzv. proletářskému umění patří nesporně k nejkomplicovanějším otázkám spojeným s jeho uměleckým působením. Nadto k rozřešení této otázky nemáme dostatek relevantních pramenů. Přesto se můžeme pokusit Kalistův poměr k němu alespoň stručně naskicovat. Jak jsme si již ukázali dříve, stal se Kalista svou trojicí básní „Andělé“, „Vzkříšení“ a „Zvěstování“ snad dokonce prvním autorem mladé generace, do jehož básní proniká zřetelná komunistickou ideologií ovlivněná tendence: v jeho verších se tak pod rudým praporem již v květnu 1920 šikují Lenin, Liebknecht či Saint-

Simon. Podobné tvárné postupy jsme pak dokládali i v jeho jen o málo mladší próze „Hoch“ končící scénou zmrtvýchvstání Ježíše Krista ve „*veliké sovětské republice božího míru a lásky*“.

Avšak tak rychle jako komunistická tendence do Kalistovy tvorby jako jeden z jejich klíčových prvků vstupuje, z ní i mizí. Již na podzim téhož roku coby redaktor a později šéfredaktor *Dne sice* Kalista propůjčuje významný prostor statím k teorii proletářské kultury a informacím o soudobé kultuře ruské, sám se však ve svých teoretických rozvahách otázce komunismu a jím ovlivněného umění vyhýbá. Sice za tím můžeme vidět i víceméně oprávněnou obavu, aby v době pokusu o komunistický převrat z prosince 1920 v rozjitřené společenské atmosféře příliš neohrožoval další existenci listu, přesto nám Kalistovy texty ukazují i na jiný důvod, proč Kalista náběhy ze svých předchozích uměleckých pokusů dále nerozvíjel: do středu jeho tvůrčího zájmu se totiž dostává vlastní moderní literatura, zejména francouzská, a politické otázky pro něj postupně ztrácejí na významu.

Zcela opačným směrem se ale odvíjí myšlenkové směřování obou jeho tehdejších nejbližších souputníků – J. Wolкера a A. M. Píši. V jejich tvorbě totiž získávají politické momenty stále zřetelněji navrch: na Wolкера přitom významně působí prostředí domovského Prostějova a zejména jeho středoškolští učitelé, Píšu zase v jeho příklonu k radikální levici zřejmě nejvýrazněji ovlivnil S. K. Neumann a jeho časopisecké podniky. Na podzim 1921 tak Píša přistupuje do Neumannova *Proletkultu* a na recitačním večeru v Prostějově v říjnu 1921 se zase projeví neshoda mezi Kalistou a Wolkerem, daná především odlišnými ideovými náhledy obou mladíků. Právě na Kalistově nesouhlasu pojímat umění jako prostředek ideologického boje se pak jejich přátelství definitivně rozkládá. Když po jejich vzájemném rozchodu přijde Wolker už jako člen Devětsilu s konceptem tzv. proletářského umění, nebude jej Kalista už nijak následovat.

V létě a na podzim 1922 se pak za rostoucího pnutí v Devětsilu mezi Teigovým křídlem a dvojicí Wolker–Píša, daného právě odlišnými náhledy na koncept proletářského umění, Kalista jednoznačně postaví na stranu původních členů tohoto spolku, mířících již směrem k poetismu a exotismu. V lednu roku 1923 pak v nenápadném fejetonu s názvem „Kritika pranostik“,²³⁶⁷ otištěném ve večerním *Čase*, Kalista předkládá jednoznačný odsudek proletářského umění jako schematického zveršování politických tezí. Proletářskou poezii tu Kalista trochu ironicky označuje právě za jistý druh pranostik: „*Stejně tak prosté a úžasné naivní říkánky to jsou, jako ty prvé a zřýmované do veršů rýmují se buď chudé – rudé, nebo*

²³⁶⁷ KALISTA, Zdeněk: Kritika pranostik. *Čas* 33, 1923, č. 19, 24. 1. večer, s. 1–2.

*rudé – bude, anebo ještě chudé – bude. [...] Sterilisovaly dobu – či lépe snaží se sterilisovat dobu do svých formulí – do svých problémů. [...] Mají sice také hodně profetického, prorockého v sobě – ale právě ta imperativnost tohoto profetismu – toť právě to nejhnusnější na nich.*²³⁶⁸ Odsud se Kalista následně odráží k ostrému odsudku proletářského umění: „*Bůh chraň nás tzv. proletářského umění, které žvaní stále jen o revoluci a pro něž neexistují jiné – citečky, abych užil oblíbené terminologie. Rozumějte mi: Ne dobu – schematizovanou do dvou či tří formulí, [...] nýbrž život, život je to, čeho je třeba.*“²³⁶⁹

Nutno však poznamenat, že Kalista neodmítá proletářské umění a jeho jednotlivé tvůrčí principy jako takové, ba dokonce se k heslu proletářského umění z části i připojuje: „*Tendence? Ano. Ale ne víc než je třeba. Ne siláctví, nýbrž sílu. Ne schéma, nýbrž život. [...]* Píši pro proletářské – scilicet pro opravdové proletářské umění, protože věřím [...] v jeho budoucnost.“²³⁷⁰ Předmětem kritiky je Kalistovi pouze stávající podoba tvorby, která se k heslu proletářského umění hlásí: „*To přeci jen raději bych si přečetl sbírku pranostik o počasí nežli takovou sbírku básní, v níž problémy doby jsou zveršovány s použitím periferie, dívky, továren, komínů, dělníků v sentimentálně modrých či dokonce bleděmodrých halenách, chodníků, docela jistě i předměstských ulic s dráty a obloukovkami (někde!) s použitím krátce a dobře celého zašlého inventáře, který dobrovolně – nedobrovolně dodají či musejí dodati staré, dobře osvědčené literární firmy.*“²³⁷¹ Pozitivní vymezení svého pojetí proletářského umění však Kalista ve svém textu nenabízí.

Tento zapadlý fejeton je tak, domnívám se, třeba číst se znalostí dobové situace především jako Kalistův další výpad v polemikách proti A. M. Píšovi, který – byť v textu nikde neuveden – má být zřejmě hlavním terčem útoku tohoto článku, který možná z části vychází i z jeho nevydané stati na podporu manifestu Literární skupiny. Kalista zde totiž v zásadě opakuje výtky, které budou zanedlouho otištěny v jeho recenzi Píšových *Soudů, bojů a výzev* v *Hostu*, kde Píšově kritické metodě vytýká právě přílišné zdůrazňování neurčitého kritéria „doby“ při hodnocení literárních děl: „*Pro samý shon po té nejpřítomnější přítomnosti se přítomnost pomijí. Přítomnost – to totiž není ještě schema – či dvě, tři schemata. Toť víc, nekonečně víc.*“²³⁷² Zároveň se tu Kalista, nepletu-li se, stává prvním představitelem nejmladší levicové avantgardy, který se veřejně proti stávajícímu, tj. Wolkerovu, konceptu proletářského umění otevřeně vymezí.

²³⁶⁸ Tamtéž, s. 2.

²³⁶⁹ Tamtéž.

²³⁷⁰ Tamtéž.

²³⁷¹ Tamtéž.

²³⁷² Tamtéž.

IV. Rok 1922/1923

Rok 1922/1923 se ze zpětného ohlednutí jeví jako nejvíce diskontinuitní a možná i nejobtížněji uchopitelný z celého námi sledovaného období. Zřetelně byl totiž poznamenán Kalistovou cestovatelskou vášní – od léta 1922 až do závěru roku 1923 podnikl Kalista celkem 5 několikatýdenních cest do zahraničí, což se nutně odrazilo i v jeho osudech literárních. Kalistova autorská tvorba i jeho aktivity spolkové jsou v této době značně přerývané a soustřeďují se jen do několika málo epizod z týdnů, kdy se těmto záležitostem mohl alespoň trochu souvisleji věnovat.

Zároveň ovšem znamená tento rok jedno z nejpłodnějších Kalistových tvůrčích období: v druhé polovině roku 1922 totiž Kalista překonává určitou tvůrčí krizi, do níž upadá po uzavření *Ráje srdce* a *Zápasníků*, a pod vlivem svých zahraničních cest i četby soudobých, zejména francouzských literárních časopisů poněkud přeorientovává svou poetiku. V létě a na podzim 1922 tak vzniká většina veršů Kalistova *Jediného světa*, drobné sbírky, v níž do Kalistovy poezie poprvé soustavněji proniká exotismus. Z listopadu 1922 však už pochází cyklus *Vlajky*, nejen motivicky, ale též formálně zřetelně předjímající poetismus. Pod dojmem italské cesty z února 1923 ale už Kalista píše úvodní básně své pozdější klasicistní sbírky *Smuteční kytice*. Tyto rychle se opakující a dosti zásadní změny poetiky jsou zároveň doprovázeny též „publikační explozí“ – Kalista bez nadsázky zaplavuje soudobé noviny a časopisy značným množstvím svých básní, próz i publicistiky. Důvody tohoto stavu však byly z velké části vnějškové: literární honoráře byly pro Kalistu jedním z hlavních zdrojů jeho příjmů a Kalista jimi z velké části kryl své cestovní výdaje. Kvantita otiskovaných prací se pochopitelně zčásti odrážela i v jejich kvalitě: Kalista totiž tiskl i řadu textů starších, dříve odložených. Ve výraznější míře se v jeho tvorbě setkáváme s překlady a nově i s cestopisnými fejetony.

Po kvapném vyklizení pozic z předchozích měsíců se Kalista na podzim 1922 překvapivě rychle vrací zpět na důležité pozice v soudobé mladé literatuře. V Literární skupině se mu totiž v září 1922 podaří prosadit na místopředsednickou pozici a stát se faktickým hegemonek „pražské“ části celku. Tento jeho úspěch značně zesílí rivalitu mezi ním a Píšou a Wolkerem, kteří se na podzim 1922 dostávají do zřetelné defenzivy. Ostrou kritikou manifestu Literární skupiny rázně zpřetrhají své vazby k tomuto spolku, zároveň však ztrácejí i své postavení v Devětsilu, který na přelomu let 1922 a 1923 oba dva opouštějí.

Pražská část Literární skupiny projde v tomto období výraznou proměnou své členské základny: po Wolkerovi ji opouští i V. Nezval, J. Knap a M. Jirko se spolkovému dění věnují jen minimálně. Kalistu tak jako její členové v Praze obklopují – s výjimkou A. Ráže – začínající mladí básníci bez výraznějších literárních zkušeností: to je na podzim 1922 i případ nového člena spolku K. Biebla, ale též J. Beráka či volněji S. Kadlece, nově pak Kalista v červnu roku 1923 za členy Skupiny získává F. Kropáče, J. Landu či K. Hradce. Kalista se mezi těmito mladíky rychle prosazuje do vůdčí pozice, která je ze strany ostatních většinou plně respektována. Po poměrně strmém pádu, který Kalista zažíval od podzimu 1921, se tak o rok později karta zcela obrací a Kalista se znovu vrací do popředí dění v nejmladší generaci.

IV. 1. Čas

Rok 1922/1923 je na „velké“ události v nejmladší literatuře poměrně chudý. K asi nejvýznamnější z nich dochází hned na jeho počátku. Na valné hromadě Literární skupiny v září 1922 totiž F. Götz vystoupí s návrhem společného manifestu, který se stane důvodem odchodu Jiřího Wolkeru ze spolku. Podzim 1922 se následně nese ve znamení ostrých tiskových půtek o manifest Literární skupiny, jehož nejvýraznějšími kritiky se stanou právě oba její někdejší členové – Jiří Wolker a A. M. Píša.

Právě poměr k Wolkerovi a Píšovi bude vedle dalších záležitostí následně polarizovat dění uvnitř Literární skupiny prakticky po celou první polovinu roku 1923. Proti brněnské šestce přitom bude stát Z. Kalista jako jednoznačný a plně respektovaný lídr pražské části spolku. Složitě turbulence dění v Literární skupině dočasně uklidní až její červnová valná hromada, na níž Z. Kalista své postavení uvnitř spolku dále posílí.

Pro Kalistu samého je tento rok především ve znamení velkých cest: po prázdninové cestě k Jadranu z léta 1922 se vydává postupně do Německa (přelom října a listopadu 1922), do Itálie (únor 1923), do Řecka (srpen 1923) a v listopadu 1923 jeho studentské cesty končí zájezdem do Paříže.

Ve větší míře pak konečně v tomto roce zachycujeme i stopu Kalisty-studenta. Jaro 1923 je totiž dobou, kdy Kalista začíná pod vedením J. Pekaře vážněji pracovat na své disertační práci. Shromažďování materiálu k ní Kalista věnuje s výjimkou času stráveného na cestě do Řecka prakticky celé letní prázdniny. Dynamizujícím faktorem dění se tedy roku

1922/1923 nestává, jako tomu bylo dříve, rovina „událostní“, ale mnohem spíše rovina vztahová.

Situace v Literární skupině v létě 1922 a pozice Z. Kalisty

Situace uvnitř Literární skupiny, zejména pokud jde o její pražské členy, byla na jaře a v létě 1922, jak jsme již načrtli v předchozích výkladech, poměrně nepřehledná – Wolker během svého květnového pobytu na Bašce na čas úplně vypadl z literárního dění, Kalista se po sporech s Wolkerem a Götzem ze spolkového života stáhl již počátkem jara, Píša, ač přispěvatel *Hosta*, již od ledna členem spolku nebyl, Josef Knap a Miloš Jirko se spolkového života ani předtím ani později výrazněji neúčastnili a podobně marginální byl i přínos J. Beráka či S. Kadlece – iniciativa tak zůstávala především na brněnských. Když se po ukončení vydávání prvního ročníku *Hosta* nabídla o prázdninových měsících vhodná možnost bilancovat první rok existence spolku i první ročník jeho časopisu, chopil se příležitosti znovu František Götz, který znovuoživil ideu přípravy spolkového manifestu. S jeho textem, předjednaným během léta zřejmě jen v hrubých obrysech pouze v okruhu brněnské šestky, přichází na zářijovou valnou hromadu.

Zdeněk Kalista se na formulování manifestu nijak nepodílel a Götz jej chtěl – zřejmě jako všechny ostatní členy spolku mimo brněnskou šestku – postavit před hotovou věc. „*Nevím, za jakých jednání mezi členy brněnského křídla Skupiny vznikl manifest. [...] Byl jsem sice předtím v dopisech avizován Götzem, že se něco podobného chystá,*²³⁷³ *[...] ale vlastní myšlenkové a stylistické stavbě jeho nebyl jsem svědkem ani v korespondenci. Teprve při valné hromadě, která se konala, nemýlím-li se, někdy počátkem září roku 1922, byl nám manifest předložen,*“²³⁷⁴ vzpomínal později.²³⁷⁵

Sám Kalista navíc možná dokonce v létě 1922 uvažoval o tom, že Skupinu opustí – máme pro to alespoň nepřímé doklady. Předně se o tom zmiňuje Wolker v nedochovaném

²³⁷³ Zde se opět jedná o určité zkreslení: v dopise z 22. srpna 1922, psaném těsně před valnou hromadou, se Götz Kalistovi o manifestu vůbec nezmiňuje. Kalista tu snad naráží na zmínky v Götzových dopisech ze zimy 1922, kdy Götz začal o vydání manifestu v souvislosti se svými polemikami s Devětsilem poprvé uvažovat. Ze strany brněnských o tom, že by se na valné hromadě měl projednávat skupinový manifest, totiž – alespoň dle dochované korespondence – vůbec informován nebyl.

²³⁷⁴ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 264–265.

²³⁷⁵ Kalista zde zcela přechází skutečnost, že se z dění ve Skupině na jaře 1922 sám stáhl a s nikým z brněnských nebyl vůbec v kontaktu: Götz mu koncem srpna psal po více než třech měsících a Jeřábek mu napsal až v září po valné hromadě – bezmála po půl roce.

dopise Götzovi, což však můžeme vnímat i jako Wolkerovu snahu o další oslabení Kalistovy pozice ve spolku. Götz o tom následně psal Blatnému. „*Přý i Kalista chce ze Skupiny, píše Wolker.*“²³⁷⁶ Jiný doklad však ani ve Wolkerově, ani v Kalistově korespondenci nemáme. Druhá „stopa“ je interpretovatelná ještě obtížněji: *Lidové noviny* z 22. srpna 1922 totiž ve své – zřejmě redakční – zprávě Kalistu uvádějí mezi členy Devětsilu.²³⁷⁷ Nakolik tato informace pocházela z důvěryhodného zdroje, nevíme, navíc se nám toto tvrzení zdá krajně nepravděpodobné.

Obě tyto zprávy však jen dále oslabily Kalistovu reputaci u brněnských členů Skupiny, pošramocenou jeho přetrvávající absencí na spolkovém dění. Čestmír Jeřábek se v dopise Blatnému ze závěru srpna vyjadřuje na Kalistovu adresu dosti rozezleně: „*Četl jsi, že ‚Devětsil‘ chce vydávat vlastní časopis? A že p. Kalista-Pokorný je mezi členy ‚Devětsilu‘? Ejhle, a ten muž nám chce dělat v Lit. Skupině pořádek o valné hromadě.*“²³⁷⁸

Götz proto obratem reálný stav věci sonduje u A. M. Piši: „*Nevím, je-li to omyl – Lid. N. oznamují, že i Kalista je člen Devětsilu a že přispěje do Sborníku. Nevím, jak by se s tím smířil Wolker.*“²³⁷⁹ Kalistu přitom Götz bere jako vhodnou záminku i k tomu, aby Wolkera pohnul k účasti na valné hromadě, na niž jej zval již počátkem srpna: „*V září bude schůze Skupiny. Valná hromada. Přijdeš? I Kalista chce asi dojít a chce bezpochyby rámusit s Vlčkem, stěžovati si do prezírání (víš – že jsme ho jednou dali na 6. místo).*“²³⁸⁰ Odkud pramení Jeřábkovy či Götzovy informace o Kalistově chystaném „*rámusení*“ a „*dělání pořádku*“ ve Skupině, nevíme. Zdrojem těchto informací však byl zřejmě někdo z dvojice J. Berák a možná ještě spíše V. Nezval.

Kalistovi se Götz ozývá po delší odmlce až v předvečer konání valné hromady a sonduje, jaký je jeho aktuální poměr ke Skupině: „*Prosím, napiš mi, míníš-li se s námi zúčastniti letos práce v Hostu, nebo trváš-li na své ‚absenci‘. Já Tě nikterak nenutím, aby sis činil násilí. Nepotřebuji Tě ujišťovati, že jsme Tě měli rádi mezi sebou a že příště nebudeš míti příležitosti ke stížnostem. Četl jsem sice dnes v Lid. novinách, že jsi členem Devětsilu a že se*

²³⁷⁶ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, 14. července 1922, s. [4]; bez inv. č.

²³⁷⁷ R. [=?]: U. S. Devěsil. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 418, 22. 8., s. 7.

²³⁷⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 22. srpna [1922], s. [1]; bez inv. č. Jeřábek se tu poněkud mýlí: zpráva z *Lidových novin* totiž uváděla jen to, že Kalista přispěje do devětsilského Sborníku, nikoli že by byl členem konkurenčního spolku.

²³⁷⁹ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Pišovi, [srpen 1922; Můj drahý příteli, závidím Ti zrovna], s. [2].

²³⁸⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, 12. srpna 1922, s. [2–3]; inv. č. VI/610.

*zúčastníš svou prací ve Sborníku. Nevím však, je-li to pravda, poněvadž jsi nám nic takového neoznámil. Prosím Tě tedy jen o zprávu, abychom mohli se podle ní zařídit dále.*²³⁸¹

V listech z doby před valnou hromadou Skupiny se tak ukazuje i jiná Götzova tvář: snaha uchovat si ke každému členu spolku přátelský poměr, byť by Götz dotyčného před jinými kritizoval. Kalistovi totiž v dalším textu poněkud nadbíhá, když se velmi pochvalně zmiňuje o jeho nejnovější tvorbě, a dokonce mu prohlašuje svůj soud o jeho závislosti na Wolkerovi ze své *Anarchie*, který byl možná nejrušivějším momentem jejich dosavadních vzájemných vztahů, za omyl: „*Jdeš dnes jinými brázdami a Tvá poesie bude jiná, pevnější, obsažnější, tvrdší, mužnější. To, co jsem od Tebe v poslední době četl, dává tušiti jistou mocnou objektivaci, silné zpředmětnění a dynamičtější ztvárňování. I Arne Novák, jenž Tě nechtěl zařadit mezi proroky, změnil svůj soud. Řeknu Ti, jak. Byl jsem u něho kdysi hned po mém příjezdu z Prahy a mluvil o Vás – o všech. Řekl jsem mu, že můj názor v Anarchii o Tvé závislosti na Wolkerovi není správný. Že jsi spíš v začátcích působil na Wolkeru Ty, ale že Ti Wolker na druhé straně při svém bouřlivějším vývoji dal v pozdější době jistě tolik, kolik jsi mu v začátcích dal Ty. Řeknu Ti, že Arne Novák soudil přede mnou zle Tvou knihu; že jsem mu ji vzal z ruky a četl mu dvě nejlepší básně a rozebral, abych dokázal, že se mylí, když mluví o ‚duševním obzoru desetiletého chlapce‘. Že nechápe podstaty lyrického primitivismu, že nevidí v něm skrytého bohatství atd. Výsledek se dostavil. Referát v Lumíru. Až se naskytne vhodná příležitost, opravím veřejně svůj omyl.*“²³⁸² Zřetelně se tu tak ukazuje Götzova určitá měkkost a snaha udržet si přátelství na všech stranách.

Pro sledování Kalistova postoje vůči Skupině na jaře a v létě 1922 bohužel nemáme prakticky žádné indicie. S Vlčkem sice na jaře korespondoval o situaci uvnitř spolku, avšak během prázdninových měsíců si spolu nejspíše žádný dopis nevyměnili. Alespoň korespondenčně Kalista situaci ve Skupině diskutoval s J. Berákem²³⁸³ – a hlavně právě Berák byl zřejmě v kontaktu i s B. Vlčkem. Tato korespondence nám však zůstává neznámá. Zdá se však, že mezi zmiňovanou trojicí došlo před valnou hromadou k určité dohodě o společném postupu. V závěru srpna totiž Berák Kalistovi stran valné hromady píše: „*Budeme postupovat společně, ano? Bartoš Vlček také půjde s námi. Musíš se přece ozvat proti tomu autokratismu Brna.*“²³⁸⁴ Konkrétnější informace však k dispozici nemáme: nevíme tak, nakolik Kalista

²³⁸¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, 22. srpna 1922 [Götz 27], s. [2–3].

²³⁸² Tamtéž, s. [1–2].

²³⁸³ Kalistova korespondence Berákovi se zřejmě bohužel nedochovala.

²³⁸⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [konec srpna 1922].

přijíždí na valnou hromadu s nějakým předem připraveným plánem a nakolik její výsledek vyplynul z průběhu událostí až na místě.

Druhá valná hromada Literární skupiny (3. září 1922)

Druhou valnou hromadu Literární skupiny, plánovanou na září 1922, můžeme ze zpětného ohlednutí bezesporu označit za jeden z klíčových mezníků vývoje nejen tohoto spolku jako celku, ale též samotného Zdeňka Kalisty. Nejvýrazněji se tato událost zapsala do dějin mladé generace především proto, že zde byl projednán a přijat manifest tohoto spolku, záhy nato otištěný v prvním čísle nového ročníku *Hosta* pod názvem „Naše naděje, víra a práce“.²³⁸⁵ Zároveň ale druhá valná hromada přinesla důležitou proměnu poměrů uvnitř spolku, když jej pro nesouhlas se zněním manifestu opouští J. Wolker, a novým místopředsedou Skupiny se stává Z. Kalista. Zatímco Wolkerova – a zprostředkovaně i Píšova – hvězda tímto momentem začíná pozvolna padat, Kalista se po valné hromadě Skupiny vrací zpět na významnou pozici v mladé literatuře.

Pro samotný průběh valné hromady, konané 3. září 1922 v Brně, bohužel nemáme tolik přímých dokladů jako v případě přerovské schůzky z předchozího roku. V zásadě máme k dispozici jen tři hlasy: Kalistův z pozdějších vzpomínek a Götzův a Wolkerův z jejich dobových dopisů. Na jejich základě však, domnívám se, můžeme průběh schůze poměrně dobře rekonstruovat.

Götz později vzpomínal, že Wolker údajně přišel na tuto valnou hromadu pozdě, před rozhodující debatou o manifestu Skupiny, což bezpochyby hned na úvod znesnadňovalo jeho vyjednávací pozici.²³⁸⁶ Kalista sám se brněnské schůzce ve svých vzpomínkových knihách s výjimkou paměti *Po proudu života* souvisleji nevěnuje. V pamětech pak celý průběh zářijové schůze líčí v kostce následovně: návrh manifestu Skupiny byl návrhem Götzovým a brněnští s ním přišli teprve na této spolkové schůzi: „*Wolker znervózněl, když brněnští členové Literární skupiny přednesli návrh, aby nový ročník Hosta [...] byl zahájen jakýmsi manifestem. [...] Götzův návrh, který byl přečten, ho ostatně nenechal v této věci na pochybách, zdůrazňuje jako znak socialismu, ke kterému se Literární skupina hlásí, jeho dynamičnost, tj. to, že se tento socialismus nechce vázat na nějakou neproměnnou*

²³⁸⁵ Naše naděje, víra a práce. *Host* 2, 1922/1923, č. 1, [říjen], s. 1–4; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 333–336.

²³⁸⁶ GÖTZ, František: Jiří Wolker a Literární skupina. In: *In memoriam Jiřího Wolker*. Red. Konstantin Biebl. Praha: Hyperion, 1924, s. 16.

myšlenkovou základnu. [...] Wolker se zrakem obrátil ke mně a ke Košťovi Bieblovi,²³⁸⁷ který přijel na valnou hromadu se mnou a seděl vedle mne, – ale pak, vida, že oba mlčíme, pojednou vybuchl: že bude-li tento program přijat, musí z Literární skupiny vystoupit. [...] A také brněnští členové Literární skupiny vyslechli to neradi, třebaže s tím – jak mi po schůzce výslovně prohlásili – už počítali.²³⁸⁸ Schůze se tak po Wolkerově ohrazení dostala do poněkud patové situace – brněnští a zejména F. Götz si nepřáli, aby Wolker spolek opustil, a i Wolker se ke svému vystoupení odhodlával jen velmi nerad. Najít přijatelný kompromis se však ani jedné straně nepodařilo.

Kalista následně vzpomíná, že vzniklou opatrnou debatu o přijetí manifestu a nakonec i o Wolkerově vystoupení rozetnul svým zásahem především on: „*Řal jsem v bod, okolo něhož se stále obcházelo v jalové snaze o kompromis, s takovou rozhodností, že mne sama to zarazilo. Nemůže-li Wolker [...] přijmout program Literární skupiny, nechť vystoupí, protože přijmout program, který se podle něho sama liší od jiného programu, jím již přijatého, by bylo nepoctivé. [...] Snad mi brněnští měli trochu ve zlé tuto mou přímočarost [...]. Ale má slova vyjasnila situaci.*“²³⁸⁹

Snad můžeme tuto Kalistovu vzpomínku brát za autentickou, neboť z předchozí korespondence víme, že právě Wolkerovo souběžné členství v obou spolcích za sebe vnímal asi jako nejzávažnější moment, který je rozděloval. Každopádně je jisté, že Wolker ještě na valné hromadě na své členství v Literární skupině rezignoval a vzniklá situace jej s Kalistou definitivně postavila proti sobě.

Význam druhé valné hromady Literární skupiny tkvěl nejen v tom, že zde Götz a brněnská šestka vystoupili s programem spolku – tím de facto jen institucionalizovali stav, ke kterému dospěli již v zimě 1922 –, jehož prostřednictvím se Skupina, byť za cenu ztráty Wolkerova členství, mohla konečně jednoznačně vymezit jako plnohodnotný protihráč Devětsilu, ale též v určité stabilizaci členské základny i spolkového časopisu. Především pak však z našeho pohledu znamená zásadní proměnu postavení Zdeňka Kalisty: tím, že se mu podařilo získat pro sebe místopředsednické křeslo, vrátil se razantně do hry a získal významnou pozici pro ovlivňování dění v nejmladší generaci.

O pozadí jeho volby nevíme nic, můžeme však počítat s tím, že logika dělby spolkových funkcí vyhrazovala místopředsednickou pozici někomu mimo brněnskou šestku,

²³⁸⁷ Tady se Kalista mýlí: Biebl na valné hromadě Skupiny vůbec nebyl, Kalista jej tu teprve přihlašoval za člena. Tím, kdo zde Kalistu doprovázel, byl J. Berák (srov. J. Wolker A. M. Pišovi, 12. září 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 500–501.).

²³⁸⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 688–689.

²³⁸⁹ Tamtéž, s. 689.

obzvláště přihlédneme-li k tomu, že její čelný triumvirát zastával zbylé klíčové funkce spolku (Blatný byl předsedou, Jeřábek jednatelem a spolu s Götzem pak tento ročník tvořil i redaktorskou dvojicí *Hosta*).²³⁹⁰ Dosavadní místopředseda M. Jirko měl nadto zřejmě ve Skupině velmi slabou pozici, a pokud svůj post vůbec obhajoval, stál vůči Kalistovi, který byl pro sebe s to zajistit podporu většiny nebrněnských členů spolku, ve značně nevýhodném postavení.

Brněnští snad ani netušili, co volba Z. Kalisty pro budoucnost spolku znamená. Kalista se totiž své nové funkce ujal až nečekaně aktivně a nemaje v Praze vážnější oponenty ani konkurenty, získával postupem času v pražské části spolku stále výraznější pozici, čímž zároveň uvnitř spolku začíná vyrůstat zřetelná protiváha dosud dominantnímu Brnu. Detailněji se průběhu valné hromady i manifestu Skupiny budeme ještě věnovat v dalším, neboť svými důsledky znamenaly zásadní katalyzátor dění v nejmladší literatuře po několik následujících měsíců.²³⁹¹

Plán jednotné socialistické fronty (září a říjen 1922)

První výraznější aktivita Zdeňka Kalisty po jeho jmenování místopředsedou Literární skupiny je spojena s projektem jednotné socialistické fronty levicových umělců. O celé záležitosti jsme bohužel informováni jen zprostředkovaně z Kalistovy a zčásti Teigovy korespondence a známe jen její nejzákladnější obrysy. Jedná se tu však o zajímavý pokus o spolupráci Devětsilu a Literární skupiny na širší platformě sdružení soudobých levicových uměleckých organizací, který však nakonec nebyl realizován.

Idea jednotné fronty byla primárně nápadem Teigovým a vznikla v souvislosti s jeho seznámením se s architektem Jaromírem Krejcarem, který se právě v létě 1922 ujímá redakce sborníku *Život*, vydávaného výtvarným odborem Umělecké besedy. Oba mladé umělce rychle spojil obdobný náhled na problémy soudobého výtvarného umění a rozhodli se proto ke vzájemné kooperaci, jejímž nejzřetelnějším výrazem se kromě Krejcarova pozdějšího vstupu do Devětsilu stalo především speciální devětsilské číslo *Života* ze zimy roku 1923. Plán kooperace mladých levicových umělců napříč jednotlivými druhy umění však byl zřejmě původně širší a Teige zpočátku uvažoval dokonce o jakési konfederaci mladých levicových

²³⁹⁰ Blatný se místa v redakci později kvůli svému závažnému onemocnění dočasně vzdal.

²³⁹¹ Dopadu valné hromady na poměry uvnitř Literární skupiny se věnujeme zde na s. 672–685, ideovému rozboru manifestu a jeho reflexi v dobovém tisku pak na s. 782–798.

umělců. V srpnu před návratem z prázdnin do Prahy se o celé věci poprvé svěřuje Černíkovi: „Plánujeme s arch. Krejcarem sjezd, kongres mladých umělců svolat do Prahy a udělat konfederaci mladých korporací k velikým akcím (veliký časopis etc.). V případě, že bychom to vyhráli – záleželo by jen na chytré politice – bylo by to moc fajn. V opačném případě to zase s klidem rozbijeme.“²³⁹² Tato zmínka však bohužel zároveň znamená i poslední informaci, kterou od iniciátora projektu máme k dispozici.

Jisté však je, že následně v polovině září Teige o celé věci jednal se Z. Kalistou jako nejvyšším představitelem Literární skupiny v Praze, což jen dokresluje určité dočasné sblížení obou stran, jehož počátky můžeme datovat právě do léta 1922. Kalista se k Teigovu návrhu stavěl poměrně vstřícně a o celé věci hned obsáhle referoval do Brna Jeřábkovici: „Nového zde není nic. Jenom dnes ke mně přišel Teige s návrhem týkajícím se celé Literární skupiny, který hned oznamuji: [...] V obou střediscích Praze a Brně vytvoří se jednotná fronta všech socialistických, pokrokových živlů uměleckých. V úvahu přicházejí: Literární skupina, Devětsil, Výtvarný odbor Uměl. Besedy (vydávající ‚Život‘) a právě se formující spolek mladých výtvarníků brněnských (přeformovaný ‚Aleš‘ [...]).“²³⁹³

Zároveň je zřejmé, že Kalista o celé věci jednal už před tímto datem, neboť odkazuje na plán konfederace uměleckých spolků, o němž prý již dříve referoval Götzovi: „Plán konfederace, v níž by se tyto spolky úplně slily (plán, o němž jsem psal Götzovi – podle kterého měl padnouti Host, Život a vůbec všechny jednotlivé podniky konfusujících spolků) – je už zamítnut.“²³⁹⁴ V polovině září tedy bylo v plánu vytvořit jakousi mezispolkovou radu s pražskou a brněnskou pobočkou, v nichž by kromě zástupců Devětsilu a Literární skupiny zasedli i členové dalších levicových uměleckých spolků (vždy po dvou). Kalista sám se k tomuto návrhu stavěl kladně a snažil se pro něj získat i brněnské: „Prosím, uvažujte hodně o tomhle návrhu. Já myslím, že je zcela přijatelný a že je bez nebezpečí.“²³⁹⁵

Zatímco v Praze byl v závěru září zastřešující společný mezispolkový výbor zřejmě opravdu vytvořen, v Brně k tomu nejspíše nedošlo, resp. se v něm nijak neangažovala brněnská šestka, vytižená údajně v té době plně přípravami nového ročníku *Hosta*. V daný moment však evidentně uvázla i vnitřní komunikace uvnitř Skupiny a Götz a spol. na návrhy z Prahy nijak nereagovali. Kalista tak počátkem října odpověď brněnských reklamoval, přičemž je informuje o nejnovějším dění: „My jsme zde v Praze už vytvořili mezispolkovou radu a připravujeme společné akce. Jde ovšem o jednotný postup celé L. S. v téhle věci, a

²³⁹² LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [srpen 1922], s. [1].

²³⁹³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovici, [21. září 1922], s. [1].

²³⁹⁴ Tamtéž, s. [1–2].

²³⁹⁵ Tamtéž, s. [2].

proto je dvojnásob nutna odpověď co nejrychlejší. Na poslední schůzi jsme se usnesli, že v mezispolkové radě budou zastoupeny uvedené tři spolky (po 2 delegátech). V Brně by Devětsil zastupovali Černík a Svrček, Uměl. besedu Zamazal a – tuším – Král. Prosím Tě, odpovězte ihned, jak se na věc díváte. A prosím, odpovídejte přímo mně.²³⁹⁶

Zároveň Kalista kritizuje brněnské za jejich pasivitu, zejména pak zmiňuje Götze, který mu prý nepsal už celý měsíc. V dopise Jeřábkovi z počátku října si tak stěžuje: „To potom se akce znechutí. Není-li s Vaší strany vůle k tomu, co my, pražští členové L. S. (já, Knap, Biebl, Ráž, teď i Jirko) chceme, řekněte to přímo. Nic víc jsem nikdy nežádal než přímot. Proč Götz jedná tak oklikatě? A proč Ty, můj milý, neodpovídáš ani, když se obracím na tebe jako na jednatele L. S.? Jednotná fronta všech levých – blok umělecké levice je požadavkem doby. Nedovedl bych pochopiti, že byste se nedovedli postavit tam, kde je Vaše místo. Proč tedy mlčíte?”²³⁹⁷

Zda brněnští k celé věci mlčeli záměrně, nebo věci nepřikládali přílišnou důležitost, se už nedozvíme. Každopádně na tuto Kalistovu urgenci rychle odpověděl Č. Jeřábek, který oficiálně tlumočil souhlas brněnské šestky s přistoupením k rodícímu se podniku, byť s výhradou, že tím nesmí být nijak narušena autonomie Skupiny: „Měli jsme schůzku u Blatného, na níž jsme o věci ‚společné fronty levých‘ důkladně pojednali. Byl jsem pak pověřen, abych Ti sdělil asi toto: Zásadně nic nenamítáme proti společnému postupu jmenovaných Tebou tři uměleckých sdružení (Lit. Sk., 9silu a Uměl. Besedy) při kulturních akcích, jež se příležitostně naskytanou. [...] Nepovažujeme ovšem za nutno připomínati, že si v každém případě chceme a musíme zachovati plnou neodvislost na všechny strany.”²³⁹⁸

Proti Kalistovu obviňování z pasivity se v souběžně psaném dopise ohradil i F. Götz. Ten zase pro změnu postrádal Kalistovy odpovědi na své poslední listy a o věci socialistické fronty údajně prý dosud nic nevěděl: „Drahý příteli, výčitek, jimiž jsi mne a nás vůbec zahrnul ve svém dopise Jeřábkovi, jsem nikterak ani já ani kdokoliv jiný nezasloužil. 1) Na můj poslední dopis, v němž jsem Ti oznamoval změny manifestu, jež vedly k jeho přiostržení na radikál. socialismus, jsi mi neodpověděl. Neodpověděl jsi mi ani na žádost za dodání rukopisů pro 2. čís. Divím se tedy, jak můžeš mne obviňovati, že nepíši.

2) Celou dobu posledních 14 dní jsem věnoval Hostu. [...] Vy nevíte nic o této práci, jíž zabraňujeme Hosta. Kdybyste do toho nahlédli, pochopili byste, co to je, jak úžasnou práci jsme vykonali.

²³⁹⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [2. října 1922], s. [1].

²³⁹⁷ Tamtéž, s. [2].

²³⁹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 5. října 1922, s. [1–2].

3) *S projektem, o němž píšeš, jsme se seznámili až z Tvého posledního dopisu. Nic jsme o něm nevěděli. Tys nás neinformoval. [...]*²³⁹⁹ V tomto případě ale evidentně pro změnu křivdil Götz Kalistovi.

Celé jednání o socialistické frontě tak v Literární skupině skončilo poněkud trapnou dohrou: brněnští se cítili dotčeni, že je pražská část postavila před hotovou věc, jednala bez jejich vědomí a dokonce jmenovala i delegáty do pražského výboru. *„Bylo by tedy na příště dobře, kdybychom s rozhodnutími tak vážného rázu počkali vždy, až se budou moci k věci vyjádřiti všichni členové, a kde by to bylo na závadu rychlému vyřízení, aspoň výbor L. S. Rozhodně bychom nemohli souhlasiti, aby se L. S. nějak rozpadala na dvě tělesa, pražské a brněnské,*²⁴⁰⁰ zdůrazňoval Jeřábek Kalistovi. Obzvláště by pak prý bylo nepřipustné, aby obě části Skupiny jednaly zcela samostatně a nezávisle jedna na druhé.

Kalista byl pro změnu roztrpčen touto výtkou brněnských, neboť do Brna opravdu o celé věci několikrát psal: *„Není pravdou, že bych Vás byl neinformoval o návrzích a krocích, týkajících se jednotné fronty. První výzvy a návrhy, které mi tlumočil Teige, obsahuje můj dopis Götzovi z 14. IX. 22, další můj dopis Tobě z 21. IX. 22 [...], poslední v dopise z 2. X. 22 adresovaném rovněž Tobě. Na návrhy a zprávy v prvních dvou dopisech, kterých se dovolávám, jsem od Vás zpráv ani odpovědi neobdržel. To konstatuji.*²⁴⁰¹ V návaznosti na to se proto Kalista vzdával své pozice vyjednaváče v jednání o socialistické frontě: *„Skládám svoje vyjednavatelství. Chápeš, že je-li Vám nemilým (jak jsi v posledním psaní psal) jmenování pražských delegátů, nemohu já v této funkci setrvati. Je mi to opravdu strašlivě líto [...]. Devětsil i U. B. budou však ochotni jednati dále – jednejte s nimi korespondencí! V dosavadních jednáních, o němž [sic!] informace máte v uvedených dopisech, jsem Vás k ničemu nezavázal. Nebyl jsem autokratem. Jednal jsem s vědomím pražských členů L. S. a proto, že jsem byl k jednání vyzván Devětsilem a U. B. – Jednání až dosud bylo velmi srdečné s obou stran a je trapné, že se mu dostává přerušeni. Ostatní píšu Götzovi.*²⁴⁰² Zároveň s tím Kalista složil i svou funkci místopředsedy. Detaily tohoto svého rozhodnutí údajně vysvětlil v souběžně psaném dopise Götzovi, který se však bohužel nedochoval. Tím však situaci jen dále vyhrotil. Zřetelně se tu tak nikoli naposled ukázala Achillova pata komunikace mezi pražskou a brněnskou částí Skupiny, za níž stály relativně banální problémy s doručováním

²³⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 39], s. [1–2].

²⁴⁰⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 5. října 1922, s. [2].

²⁴⁰¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [mezi 5.–10. říjnem 1922], s. [1].

²⁴⁰² Tamtéž, s. [2].

pošty a samozřejmě i to, že obě křídla přikládala různým diskutovaným bodům odlišnou závažnost.

Diskuse o socialistické frontě tak skončila v polovině října oboustranným vzájemným usmiřováním a vysvětlováním: Götz tvrdil, že Kalistův dopis nedostal,²⁴⁰³ Jeřábek zase, že zmínce o socialistické frontě nepřikládal přílišnou důležitost. Kalistu proto vyzývá, aby svá rozhodnutí přehodnotil, přičemž mu zdůrazňoval význam, který Kalista pro spolek v danou chvíli má: „*Tvé sdělení o zamýšlené frontě zdálo se nám tehdy dosti neurčité a tak jsme v návalu ostatní práce se touto věcí podrobně nezabývali. [...] Omluv nás tedy a upust' od důsledků, které jsi ve svém dopise naznačil. Zajisté víš, že si Tě všichni vážíme a že funkci místopředsedy nemůže nikdo kromě Tebe zastávat. Proto jsme Tě také zvolili a není mi nic známo o nějaké pohrdlivé poznámce brněnského člena L. S. o té funkci [...]. Je samozřejmé, že jako místopředseda máš jisté akční povinnosti, jedná se jen o to, abychom vždy o každé zamýšlené akci předem věděli. [...] Doufám tedy, že svou rezignaci na místopředsednickou i zprostředkovatelskou funkci odvoláš a budeš s námi nadále spolupracovat v onom postavení, které Ti určila volba valné hromady.*“²⁴⁰⁴

Podobně jako Jeřábek se snažil věc rychle urovnat i F. Götz. Za příčinu nedorozumění označil problémy s doručováním pošty²⁴⁰⁵ i starosti se zabezpečením odběratelů nového ročníku *Hosta*, které jej prý v uplynulých týdnech zcela zaměstnaly: „*Vysvětlení: Vy v Praze jste žili jednotnou frontou – My jsme žili nutností záchrany Hosta. Jeden vybíral adresy ze schématismu učitelského. Jiný psal adresy nejvyšších tříd středních škol. Jiný zas adresy češtinářů středoškolských. [...] Host – Host – Host – to bylo heslo a naše práce. Byl to jiný psychologický zájem než u nás. Nyní jsme ovšem vyslovili plný souhlas.*“²⁴⁰⁶ Kalistovi přitom poněkud vyčítá podrážděné jednání a jeho hrozbu vystoupením, kterou učinil i přesto, že mu brněňští projekt socialistické fronty odsouhlasili: „*Nediv se nám, že jsme tak podráždění. Naši členové, kteří vědí, že si jich vážíme, hrozí nám při každé nepatrné záležitosti, odchylce, sporu – vystoupením. Není k němu příčiny. Ale hrozí se jím. Proč – sám bůh sud'. My docela souhlasíme s Tvým jednáním v Praze – a Ty hroziš vystoupením. Proboha – trochu kolektivnosti v srdci mít, a nebude se to dít.*“²⁴⁰⁷ Sám přitom Kalistovi píše o svých osobních

²⁴⁰³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 10. října 1922, s. [1].

²⁴⁰⁴ Tamtéž, s. [2–3].

²⁴⁰⁵ Götz údajně v této době bydlel na stejné adrese jako firma „Fr. Götzl“, o jejímž majiteli Kalistovi napsal, že je to „*Němec, který ho nenávidí*“. Snadnou záměnou jmen pak Kalistovi vysvětluje časté ztráty své pošty (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 28], s. [1].).

²⁴⁰⁶ Tamtéž, s. [2].

²⁴⁰⁷ Tamtéž, s. [3].

problémech: počátkem podzimu 1922 totiž Götzovi vážně hrozilo přeložení do Opavy.²⁴⁰⁸ Kalistovu rezignaci proto odmítá přijmout: „*Tvou rezignaci na místo místopředsedy Lit. Skup. nebereme na vědomí – není k ní důvodu. Götzův hořký dopis a jeho mlčení nemůže být důvodem.*“²⁴⁰⁹

Oboustranné vysvětlování nakonec vedlo k uklidnění situace, a Kalista proto následně od své rezignace upustil: „*Myslím, že šlo o nedorozumění, a jsem rád, že Vám nepřekážím, jak jsem se bál.*“²⁴¹⁰ Celá „aféra“ s vážnoucí korespondencí však zřetelně ukazovala na omezenou akceschopnost Skupiny i na určitou nedůvěru mezi jednotlivými jejími členy: Kalista coby místopředseda v nastalé situaci hrozí vystoupením, Jeřábek s podrážděním sleduje, když pražská část Skupiny jedná samostatně a separátně, Götz zase Kalistovi vyčítá malichernost a urážlivost – ani v jednom případě se tak nestane zdaleka naposled.

Činnost pražského mezispolkového výboru socialistické fronty však nezávisle na Kalistově korespondenci s brněnskými pokračovala dál: v půli října bylo připraveno společné svolání do novin: „*Není to manifest – program, protože pro ten by se nenašla asi půda u skupin, které jsou vázány svým vlastním programem, nýbrž pouze akční bulletin, oznamující zahájení akce,*“²⁴¹¹ psal stran chystaného prohlášení Kalista do Brna.²⁴¹² Po něm pak měly následovat společné projevy k jednotlivým aktuálním problémům uměleckého života. Pro nejbližší dobu Kalista zmiňoval mj. plánovaný „*protest proti absurdnostem dnešního divadelního režimu*“, „*projev proti dnešnímu vedení Moderní galerie*“ či „*proti nepovolené a neschopné cenzuře filmové (případ Prodané nevěsty)*“. Zároveň se uvažovalo i o společných recitačních večerech či přednáškách, mj. i se zahraniční účastí (zmiňováni v této souvislosti jsou I. Goll, M. Raynal či I. Tuwim).

Dalším společným cílem vznikajícího uskupení měl být společný boj proti „zpátečnictví“, což by znamenalo mj. nijak nepodporovat snahy protivného „buržoazního“ tábora, byť by v dílčích ohledech byly v souladu se zájmy jednotlivých korporací: „*K textu manifestu chci podotknouti jen tohle: Budeme brániti moderního ducha ve všech jeho tendencích i nejextrémnějších proti zpátečnictví – je třeba chápat tak: Bude-li F. X. Harlas či F. S. nebo A. Procházka bojovati proti dadaismu, nepůjdeme s ním, třebaže s dadaismem*

²⁴⁰⁸ K celé věci podrobněji viz zde s. 695–696.

²⁴⁰⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 28], s. [3].

²⁴¹⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [polovina října 1922], s. [1].

²⁴¹¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [11. října (?) 1922], s. [1].

²⁴¹² Text prohlášení měl být dle souvislostí v Kalistově korespondenci otištěn v neděli 15. října 1922 v „*pražských novinách*“ (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [polovina října 1922], s. [1]). Zda se tak skutečně stalo, nevíme.

nesouhlasíme, protože spíše je nutno povolit i tak absurdnímu rozpětí doleva, jako je dadaismus, nežli reakci, jakou reprezentují zmínění.“²⁴¹³ Nejvýrazněji se měl jednotný postup kooperujících spolků projevit v cíleném bojkotu uměleckých periodik „reakce“, tj. mj. *Volných směrů*, *Moderní revue*, *Zvonu*, *Nivy* a *Cesty*, což by však víceméně jen potvrzovalo stávající situaci.²⁴¹⁴

Tím však naše informace o celém projektu končí. Kalista se totiž v druhé polovině října připravuje na složení pedagogické státnice a hned poté odjíždí na dvoutýdenní cestu po Německu. Mezitím v Praze eskalovaly vnitřní poměry v Devětsilu, z něž v listopadu 1922 „dezertuje“ A. M. Píša. Právě na jeho a Wolkerovu adresu pak Kalista ve zprávě do Brna z poloviny listopadu poznamenává, že pro „osobní své záležitosti“ celý projekt jednotné fronty „rozbili“.²⁴¹⁵

Pedagogická státnice a cesta do Německa (říjen 1922)

Nový školní rok zahájil Kalista poněkud netradičně: 24. října 1922²⁴¹⁶ skládal tzv. pedagogickou státnici, která mu do budoucna umožňovala uvažovat o dráze středoškolského profesora.²⁴¹⁷ Ihned poté se ale vypravuje na svou další zahraniční cestu: se spolužákem ze semináře prof. Vysokého Janem Matznerem se rozhodli využít rapidního poklesu kurzu říšské marky a vydat se na cestu po Německu: „*Mohli bychom využít hroudicího se kursu německé marky a opakovat – ovšem v daleko širším časovém rozsahu – svůj mnichovský zájezd. Za pár našich korun můžeme žít v Německu jako lordi celé měsíce.*“²⁴¹⁸

Na cestu byl tentokrát Kalista relativně slušně zabezpečen, a to jak svými výdělků literárními, tak darem 500 Kč od strýce Václava. Oba mladíci tak mohli hned 25. října vyrazit na cestu,²⁴¹⁹ během níž postupně obkroužili celé Německo. Orientační inventář cesty Kalista črtá v *Přátelství a osudu*: „*Přes Berlín dostává se k Baltu, přes dánský Esbjerg vyplouvá na*

²⁴¹³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [mezi 5.–10. říjnem 1922], s. [1–2].

²⁴¹⁴ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [11. října (?) 1922], s. [1–2].

²⁴¹⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [listopad 1922], s. [1–2].

²⁴¹⁶ V pamětech uvádí Kalista 22. října (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 697.), avšak my pracujeme s datem 24. října 1922, které Kalista uvedl v dopise Jeřábkovi z poloviny listopadu 1922 (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [listopad 1922], s. [1].).

²⁴¹⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 697. Podrobněji o průběhu zkoušky viz též: *Po proudu života (2)*. Brno: Atlantis, 1996, s. 38–40.

²⁴¹⁸ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 696.

²⁴¹⁹ Tamtéž, s. 697.

*osamělý Helgoland, do podzimních vichřic Severního moře. Asi po deseti dnech se vrací do Hamburku, usedá na rychlík a dopadá na Rýn: do Kolína nad Rýnem, do Cách, na kraj Holandska, okolo Lorelei a přes Bacharach na Mohuč, na Frankfurt nad Mohanem, do listopadových lesů Taunu nad Homburgem a konečně do Norimberku.*²⁴²⁰

Tato Kalistova podzimní výprava byla nakonec možná nejjednodušší ze všech, neboť díky oslabující marce víceméně nebyl omezován velikostí své hotovosti: „*Vidouce, že dostáváme za jedinou naši korunu hned v nádražní směnárně více než jedenáct marek (přičemž kupní síla marky byla jen o nemnoho nižší než koruna), dovolili jsme si ubytovat se v komfortním hotelu proti Anhaltskému nádraží, kde jsme vystoupili. A ještě večer zapadli jsme do jakéhosi pyšného restaurantu Unter den Linden, kde jsme se královsky najedli, načež jsme se přesídlili do nedalekého café Victoria a poručili si černou kávu s martelem. I slepý by měl musil vidět, jak si tu váží (či teprve začínají vážit?) cizinců s dobrou valutou v kapse. [...]* Mohli jsme si dovolit rozběhnout se po rozličných obchodních domech i přepychovějších prodejnách, protože během jediného týdne kurs naší československé koruny stoupl z 11 na 20 marek.”²⁴²¹ Až úsměvně pak působí Kalistovy vzpomínky na ubytování na Helgolandu: „*Obsadili jsme dokonce celé apartmá: ložnici pro Matznera, ložnici pro mne a společnou jídelnu uprostřed.*”²⁴²²

Právě Helgoland s prožitkem dramatické loďní cesty v bouři Kalistovi zřejmě utkvěly z celé podzimní cesty v paměti asi nejvíce. Jeho dojmy z cest po Německu se výrazně podepsaly na několika číslech budoucí sbírky *Jediný svět*. Německá výprava se přitom též Kalistovi stává odrazovým můstkem pro další velké zahraniční cesty roku 1923.

Literární skupina na podzim 1922: Spory o manifest a Kalistův nástup

I po svém návratu z Německa Zdeněk Kalista svou pozici v Literární skupině v průběhu listopadu a prosince 1922 dále rychle posiluje. Využívá tak dočasného oslabení brněnských: F. Götz, jak si ještě ukážeme, se v této době věnuje především obhajobám manifestu a nadto musí řešit závažné osobní problémy, Č. Jeřábekovi na přelomu let 1922 a 1923 vycházejí krátce po sobě 2 knihy – zřejmě někdy v říjnu drama *Circus maximus* a krátce po novém roce i soubor próz *Zasklený člověk*, a to ještě v této době má k vydání připraveno

²⁴²⁰ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 179.

²⁴²¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 697–698.

²⁴²² Tamtéž, s. 701.

drama *Nové vlajky*, které vychází nakonec až počátkem podzimu 1923. Poměry v Brně v zimě 1922/23 navíc výrazně ovlivnilo obnovené Blatného onemocnění: „*Blatný zase je těžce nemocen. Je to u něho asi tuberkulóza – už měsíc má horečky (38 °)*.“²⁴²³ Blatný se proto v zimě 1923 odejel na delší čas léčit do Rožnova pod Radhoštěm a se zbytkem brněnských zůstal jen v nepravidelném korespondenčním styku. Jeho jméno tak pro tuto delší absenci nakonec mizí i z údajů o redaktorech *Hosta* – u jeho druhého ročníku je totiž coby redakce zapsána jen dvojice Götz–Jeřábek. Právě impulsivní Čestmír Jeřábek tímto rychle získává na dění v redakci značný vliv a bude to právě jeho vznětlivá povaha, která se za nepřítomnosti uvážlivějšího a diplomatictějšího Blatného bude při vedení časopisu zřetelně prosazovat vůči smířlivému a kompromisnímu F. Götzovi. Důležitou roli přitom bude hrát i Jeřábekovo dočasné sblížení se Z. Kalistou: právě podzim 1922 bude dobou jejich asi nejdůvěrnějších kontaktů.

Znovu se však Kalista výrazněji prosazuje i v Praze: díky dočasnému sblížení s Devětsilem se mu na podzim 1922 otevírá publikační prostor v *Sršatci*, spoluprací s J. Knapem zase získává publikační prostor v *Československých novinách*. Svě pozice uvnitř Skupiny i dobrých kontaktů do Petrova nakladatelství či známosti s výtvarníkem Arnoštem Rážem pak využívá ke zprostředkování vydání knih svých literárních souputníků: za Kalistova přispění tak v této době vycházejí či jsou k vydání připraveny *Cesta k lidem* K. Biebla a A. Ráže (v „Knihovně Hosta“, s Kalistovou předmlouvou), Jeřábkův *Zasklený člověk* (s dřevoryty A. Ráže, které vyjednal Z. Kalista) a možná i *Circus maximus* (u V. Petra), předmluvu tehdy Kalista píše i ke *Světlu ve zbrani* Karla Hradce (datována 28. ledna 1923, tento soubor próz nakonec vychází až roku 1925), ke sbírce *Svatá rodina* S. Kadlece (nakonec je vydána až roku 1927 s předmlouvou V. Nezvala) nebo Berákovu později nepublikovanému dramatu *Praporečník*. Byť pro to nemáme k dispozici žádný důkaz, můžeme, myslím, vyslovit domněnku, že Kalista zprostředkoval i Rážův dřevoryt pro Nezvalův *Most*, vydaný též na podzim 1922 již pod hlavičkou Devětsilu.

V Praze se zároveň okolo Z. Kalisty začíná konjunkturně vytvářet i kruh mladých začínajících autorů, ať již stávajících, nebo budoucích členů Literární skupiny, kterým Kalista pomáhá k otištění jejich prvních textů. Nejpozději v závěru roku 1922 se tak v jeho blízkosti vynořuje dvojice Karel Hradec a Jiří Landa, v roce následujícím František Kropáč, z již starších „známostí“ pak Jiří Ježek a Jaromír Berák. Zapomenout pochopitelně nesmíme na později možná nejvýraznější postavy tohoto okruhu: S. Kadlece, který Z. Kalistovi mimo jiné

²⁴²³ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [22. prosince 1922], s. [5]; inv. č. VI/612.

věnuje svou báseň „Strom“²⁴²⁴ z dubnového čísla *Hosta*, a zejména K. Biebla, který se zatím stále literárně prosazoval především díky Kalistově a Wolkerově podpoře.²⁴²⁵ Kalistovi se tak kolem sebe podaří během několika měsíců vytvořit síť mladých autorů, vlastní pražské křídlo Literární skupiny,²⁴²⁶ díky níž získá významný „symbolický kapitál“ v literárním dění. Připočteme-li k tomu lednové francouzské číslo *Hosta*,²⁴²⁷ které Kalista víceméně sám vyplnil svými překlady soudobé francouzské poezie a kterým se *Host* poprvé výrazněji vydal na pole zahraničních literatur, můžeme konstatovat, že v závěru roku 1922 a v první polovině roku následujícího se Kalista znovu vrací na literární výsluní v pozici možná ještě silnější než dříve. Kohorta jeho „učedníků“ je tentokrát mnohem početnější než kdykoli předtím, avšak zároveň nutno konstatovat, že právě kvantita tu v mnohém nahradila kvalitu: s výjimkou K. Biebla se nikdo z nově vzniklé skupiny Kalistových „panošů“, jak je později posměšně nazval F. Götz,²⁴²⁸ neprosadí do pomyslné první ligy mladé poezie.

Kalistovu pozici v rámci Skupiny na podzim 1922 můžeme dokreslit i Götzovým dopisem psaným někdy v první polovině listopadu 1922. Když brněnští ve druhém čísle *Hosta* po delší době z nedostatku jiných vhodných příspěvků publikovali text upozadovaného B. Vlčka, rozhodli se učinit opatření, aby se do budoucna mohli obdobné situaci vyhnout. Toho mělo být dosaženo v zásadě dvěma kroky: zaprvé měl být členský kádr Skupiny poněkud redukován, aby se částečně oslabil ideové rozrůzněnost členstva spolku, a zadruhé měl být okruh přispěvatelů *Hosta* posílen o spolupráci Devětsilu, s nímž měl Kalista v dané době poměrně dobré kontakty a s nímž bylo možno navázat na pokus o spolupráci v rámci tzv. socialistické fronty.

Götz proto v tomto dopise nabádá Kalistu, aby se pokusil se členy Devětsilu v tomto směru vyjednávat, a především jej vyzývá k tomu, aby navrhl osoby, které by měly Skupinu opustit: „*A nyní něco důležitého: Do 2. čísla jsme zařadili B. Vlčka a Stejskala, kteří tam neměli býti pojeti. My však neměli nic jiného – a sami se nechtěli opakovati. A Vlček, který dělá pořád revoluci, spílá nám pořád, kde může a dělá klepy po celém světě. Jde o to, abychom zásadně rozhodli směr listu. Řekli jsme si, že už nikdy takových prací otiskovati*

²⁴²⁴ KADLEC, Svata: Strom. *Host* 2, 1922/1923, č. 8, [květen], s. 241–242.

²⁴²⁵ Biebl udržoval přátelské kontakty s oběma někdejšími spolubydlicími i po jejich vzájemném rozchodu. S Wolkerem na jaře 1922 odjíždí k Jadranu, na podzim 1922 se ale Kalistovým přispěním stává členem Literární skupiny. Kalista se pak významně zasloužil i o vydání knihy *Cesta k lidem*, souborného vydání básní Bieblových a jeho strýce Arnošta Ráže. Knihu mj. doprovodil svou předmlouvou.

²⁴²⁶ O jednotlivých osobnostech pražského křídla Literární skupiny viz zde s. 702–715.

²⁴²⁷ O francouzském čísle *Hosta* více zde s. 760–765.

²⁴²⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [prosinec 1923; Drahý, poněvadž dobře vím], s. [1–2].

*nebudeme – ale to ovšem znamená, že 4–5 členů od nás odejdou. Souhlasíte? Promluv o tom s Bieblem. A pak: je možná spolupráce s Devětsilem? Ohledej půdu – a vyzkoumej, jaká spolupráce je možná. Získej Seiferta, Schulze atd. snad i Horu ke spolupráci. Půjde-li o reorganizaci – to jest zmenšení Lit. Skup., prosím, koho chcete Vy obětovati, kdo je Vám proti myslí, kdo je Vám nesnesitelný? Prosím, pomlč o tom! Jenom s Bieblem tu věc řeš. Jenom ve Vás máme plnou důvěru.*²⁴²⁹

Na této Götzově výzvě překvapí několik momentů: zaprvé, že prakticky jen měsíc po vydání manifestu rozvažuje o redukci členského kádrů Skupiny, zadruhé rychlý vzestup Biebla v rámci spolku – Biebl se totiž, nepletu-li se, dosud s brněnskými osobně neznal – a zatřetí se nám tu jmenovitě odhaluje užší jádro Skupiny, které v dané době fakticky určovalo její směr. Kromě Kalisty a Biebla do něj můžeme počítat Blatného, Götze, Chalupu a Jeřábka. Poněkud tak zaráží odsunutí J. Knapa, dané snad jeho veřejným ohrazením se vůči manifestu.²⁴³⁰ Z dalších signatářů manifestu tak nebyli jmenováni J. Berák, J. Chaloupka, J. Hruša, M. Jirko, S. Kadlec, A. Ráž, B. Stejskal a B. Vlček, vesměs osoby, jejichž podíl na chodu Skupiny a *Hosta* nebyl příliš výrazný, nebo byl jejich poměr ke zbytku spolku problematický.²⁴³¹

Kalistovu odpověď bohužel k dispozici nemáme, z pozdějších souvislostí víme, že na Götzovu výzvu jmenoval jako kandidáty vyloučení B. Vlčka, J. Hrušu a M. Jirka. Důvody, proč Kalista s Bieblem uvedli právě tato jména, jsou víceméně nasnadě: jednalo se autory, jejichž světonázor se nejvýrazněji vymykal levicovému přesvědčení zbytku spolku; snad jen s výjimkou M. Jirka můžeme zároveň v zásadě vyloučit, že by za Kalistovou volbou v tento moment stály nějaké důvody osobní. Götz za brněnské s tímto Kalistovým návrhem souhlasil a slíbil dokonce vyloučení brzy „vlídnou formou“ uskutečnit. Protože se však zároveň kvůli informaci o chystaném *Disku* zdál být ohrožen plán získat pro *Hosta* členy Devětsilu, poněkud se v nové situaci obával, zda by takto jednostranný akt nebyl kontraproduktivní a neohrozil *Hosta*: „*Pokud se týče vyloučení Tebou uvedených členů ze Skup., souhlasili bychom a uděláme to brzy formou vlídnou a humaní. Jenom se velmi bojíme toho, že když bude míti Devětsil svůj list, jak mi právě píše Seifert, nebude nic ze spolupráce Devětsilu*

²⁴²⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1922; Götz 30], s. [2–4].

²⁴³⁰ Ke Knapovým výhradám k manifestu Skupiny srov. zde s. 677–679.

²⁴³¹ Jen Vlček, Chaloupka a Jirko otiskli v druhém ročníku časopisu dva příspěvky, zbytek uvedených po jednom, Hruša dokonce žádný; poměr zbytku Skupiny k B. Vlčkovi byl však dlouhodobě dosti přehlíživý, J. Chaloupka byl v dopisech brněnských opakovaně označován za poměrně nespolehlivého bohéma a rovněž M. Jirko se o dění uvnitř spolku příliš nezajímal.

v *Hostu*. *Nebude kruh přispěvatelů malý? Budeš musít značně působit i v Praze Ty na jeho rozšíření dobrými mladými básníky i kritiky.*²⁴³²

Kalista sice v závěru roku 1922 pro Skupinu získává dvojici J. Landa a K. Hradec, jak si ještě ukážeme jinde, avšak vyloučení zmiňované trojice členů nakonec i přesto nebylo realizováno. Bližší důvody, které k tomu Götze a brněnské vedly, bohužel v dochovaných pramenech doloženy nemáme. Götz se navíc následně Kalistovi ozval až po bezmála dvouměsíční pauze a tato otázka mezitím z jejich korespondence mizí. Domnívám se, že hlavní důvod, který přiměl Götze a brněnské myšlenku redukce členské základny spolku prozatím opustit, spočíval především v tom, že se nezdařilo zajistit si spolupráci Devětsilu: ten jednak opravdu chystal svůj vlastní časopis, budoucí *Disk*, a především pak poté, co Götz ve své stati na obranu manifestu Skupiny v prosincovém *Hostu* dosti tvrdě zaútočil na A. Černíka, kterého prohlásil za „*člověka chudého duchem*“,²⁴³³ Devětsil další spolupráci na *Hostu* jednoznačně odmítl.²⁴³⁴

Götz byl totiž při psaní svého textu podrážděn především údajnou Černíkovou záměrnou snahou manifest dehonestovat. Ve svém dopise Wolkerovi si stěžuje, že Černík svůj referát napsal na pokyn z Prahy: „*Černík vykonává služby podomka: vyspílá z rozkazu! Je to zjištěný fakt. Konstatovali jsme jej. Výsledek: Teige, Seifert a Schulz nám oznámili, že v Hostu nebudou nikdy tisknout.*“²⁴³⁵ Mnohem podrobněji pak Götz komentoval celou aféru Kalistovi, protože Devětsil zároveň s tímto krokem odvolal reprodukční právo pro obrazovou přílohu Kalistova „francouzského“ čísla *Hosta*. Protože tak však učinil až po uzávěrce čísla, odmítl Götz této žádosti vyhovět: „*Co říkáš na odpověď Devětsilu? Teige dnes mi poslal dopis, z něhož patrně, že jsou pobouřeni odpovědí Černíkovi. Je to licoměrnictví. Černík po nás hází surovostmi, podezřívá, místo kritiky spílá, nadává, zuří zrovna – a když ho klepneme přes prsty, když pravým jménem pojmenujeme jeho ‚způsob‘, je zle: je prý to neslušné a drzé a sprosté. Čili: podle Teigeho je pojem slušnosti tento: komunista Černík může si dovolit vše, může spílat, plít – ale ti druzí – napadení – mají býti slušní – to jest: mají strpěti každý kopanec. Teige, Seifert a Schulz nechť už psát do Hosta a odvolali reprodukční právo pro 3 malíře. My ovšem jsme dali štočky zhotoviti – a poněvadž záповěď došla 10 dní po uzávěrce listu, nebereme na zákaz zřetel, což jsme Devětsilu oznámili. Tolik rámusu pro soudruha*

²⁴³² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1922; Götz 33], s. [1].

²⁴³³ GÖTZ, František: O manifestu Literární skupiny. *Host* 2, 1922/1923, č. 3, [prosinec], s. 96.

²⁴³⁴ Devětsil v reakci na Götzu text odvolal svůj souhlas s otištěním tří reprodukcí výtvarných děl zahraničních malířů, které měly tvořit doprovod tzv. francouzského čísla *Hosta*.

²⁴³⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [22. prosince 1922], s. [4]; inv. č. VI/612.

Černíka! Tolik mely pro tuto ubohou stvůru, pro tohoto chudáka. Darmo mluvíti. To, co jsem napsal o něm v Hostu č. 3, je akt spravedlnosti, nikoliv msty. Stojím za tím celou svou osobností.²⁴³⁶

Výsledkem této drobné přestřelky mezi Devětsilem a Skupinou tak byl především již zmiňovaný bojkot druhého ročníku *Hosta* ze strany devětsilských, což pravděpodobně narušilo Götzovy výše zmiňované plány na reorganizaci Skupiny. V průběhu ledna 1923 pak zřejmě došlo i k určitým kontroverzím mezi Kalistou a Devětsilem, jejichž pozadí nám není úplně známo. Před svým odjezdem do Itálie totiž Kalista dosti sebevědomě a povýšeně píše Jeřábkovi: „*Ostatně ‚Devětsil‘ není lepší než jeho bývalí členové Piša a Wolker (W. vystoupil!). Když se jim nepodařilo odlákat mne ze Skupiny, zahajují teď boj pomluvami – Proto je dobře jeti do Itálie. Dáti vale všem těmto ubožáčkům, kteří beztak dřív či později musí být rozdrčení [...]*”²⁴³⁷ Nejspíše však nešlo o žádný zásadní střet, poněvadž minimálně s J. Seifertem Kalista i v první polovině roku 1923 dál čile spolupracoval.

Přeskupování v Devětsilu (podzim 1922)

Na podzim 1922 zároveň dochází k novému přeskupování sil nejen uvnitř Literární skupiny, ale i v nejmladší literatuře vůbec. Generace, která do literatury vstupovala pod hesly kolektivismu a bratrské jednoty, se začíná čím dál tím více individualizovat a štěpit. Původní vzletné ideály rychle nahrazuje osobní řevnivost, dílčí drobné naschvály a ústrky, politikaření a zákulisní diplomacie. Příčiny tohoto vývoje jsou celkem pochopitelné: většina mladých si v této době již vybojovala určitou pozici, vydala či měla těsně před vydáním svých prvních knih a zároveň se jednotliví autoři vzájemně stávají konkurenty v boji o místa v redakcích či o prostor na stránkách denního i literárního tisku. Původní generační solidaritu a kooperaci tak rychle nahrazují střety o individuální zájmy a pozice. Tento rozkladný proces pozvolna prostupuje i jednotlivé generační spolky. Zatímco Literární skupině se po rozchodu s Wolkerem a vydání jejího manifestu podařilo svou situaci alespoň dočasně stabilizovat a především díky Kalistově aktivitě znovu zformovat alespoň částečně akceschopné pražské křídlo, značně se dramatizuje situace v Devětsilu.

²⁴³⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [prosinec 1922; Götz 31], s. [2–4].

²⁴³⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [konec ledna 1923], s. [2].

I v jeho případě však jde v zásadě o pokračování tendencí patrných již v pozdním jaře 1922. V Devětsilu, resp. alespoň mezi jeho pražskými členy, získává navrch zájem o „lidové“ či „pokleslé“ umění: předmětem zájmu devětsilských autorů se stává dobrodružná či braková literatura, kino, film či hybridní žánry, které tyto druhy umění kombinují. Tento vývoj částečně předjímala již Teigeho a Seifertova stat' „Nové umění proletářské“ z jara 1922, plného výrazu tyto tendence došly až v závěru jara 1922 a v létě téhož roku, kdy se Teige vrací z pobytu v Paříži a nadšeně opěvuje tamější umělecké dění a kdy do Devětsilu vstupuje V. Nezval. Tato nová orientace Devětsilu, předznamenávající budoucí poetismus, již naplno pronikne do nejmladší vrstvy příspěvků pro chystaný *Revoluční sborník* a teoretického vyjádření pak získá v závěrečném textu tohoto sborníku, Teigově stati „Umění dnes a zítra“.²⁴³⁸

Do opozice proti této nové orientaci se dostávají zastánci ideové, angažované poezie, tj. zejména dvojice J. Wolker a A. M. Píša, jejichž názory alespoň zčásti sdíleli J. Čecháček, J. Hořejší či novopečený člen Devětsilu J. Hůlka.²⁴³⁹ Jejich východiskem zůstává Wolkerův manifest „Proletářské umění“ z března 1922 a literaturu chápou především jako prostředek politického boje. Toto názorové štěpení bylo podpořeno i neshodami osobními: víme o napětí mezi Píšou a Seifertem z jara 1922 či následných neshodách mezi Nezvalem a Píšou. Píši si ostatně příliš necenil ani K. Teige.²⁴⁴⁰ Obě strany dále oddalovala dočasná nepřítomnost Píšova a zejména pak Wolkerova v Praze. Wolker od svého odjezdu těsně po proslovení „proletářského“ manifestu v březnu 1922 v Praze pobyl jen krátce v polovině června a pak se sem vrací až počátkem října. Podobně i Píša v Praze pobýval jen v průběhu vysokoškolského semestru. Dění uvnitř spolku tak oba sledovali víceméně jen zprostředkovaně a na jeho chod měli jen minimální vliv. Již o prázdninách 1922 navíc z jejich korespondence vysvítá zřetelná distance vůči poměrům uvnitř Devětsilu.²⁴⁴¹

Když se pak počátkem října Wolker s Píšou znovu objevují v Praze, jako svůj primární úkol chápou boj proti čerstvě vydanému manifestu Literární skupiny. Ten pro oba dva znamenal určité rozčarování, obzvláště po prázdninové korespondenci s F. Götzem, která se zdála nasvědčovat pro sblížení názorových východisek Wolkerova a Píši s Literární skupinou na bázi proletářské literatury. Protože ale právě marxismus a „komunistická literatura“ byly ty

²⁴³⁸ TEIGE, Karel: Umění dnes a zítra. In: *Revoluční sborník Devětsil*. Red. J. Seifert a K. Teige. Praha: V. Vortel, 1922, s. 187–202.

²⁴³⁹ J. Hůlka přistupuje do Devětsilu Píšovým přičiněním někdy na podzim 1922, ještě před vydáním Sborníku. Po příklonu Devětsilu k poetismu se však i jeho členství stává stále zřetelněji formálním.

²⁴⁴⁰ K. Teige J. Wolkerovi, únor 1923; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 526–527.

²⁴⁴¹ K poměru Wolkera a Píši k Devětsilu v létě 1922 podrobněji viz zde s. 717–721.

proudy, proti nimž se Götz ve svém jinak poměrně nekonkrétním manifestu nejzřetelněji vymezil, vyrukoval proti němu jak Píša, tak Wolker s podporou J. Čecháčka k razantnímu útoku.²⁴⁴²

Zbytek Devětsilu zůstal v tento moment poněkud stranou; o manifestu Skupiny psal z jeho členů už jen A. Černík. Teige a spol. se v tuto dobu soustřeďují jednak na dokončení prací na *Revolučním sborníku* a zároveň se pokoušejí navázat spolupráci s dalšími levicovými uměleckými spolky na bázi jednotné socialistické fronty. Snad i proto jsou v tento moment vůči Skupině poměrně zdrženliví a manifest veřejně nekomentují. Právě odlišný postoj obou křídel Devětsilu k manifestu Literární skupiny tak ukázal rostoucí distanci mezi nimi.

Zvláštní pozici jakési spojky mezi Devětsilem a Literární skupinou na podzim 1922 zaujímá Z. Kalista, který v této době začíná poměrně úzce spolupracovat zejména s J. Seifertem. Toto sblížení někdejších protivníků zároveň zesilovalo pnutí jak mezi dvojicí Wolker–Píša a zbytkem Devětsilu, tak mezi touto dvojicí a Literární skupinou.²⁴⁴³ Z velké části se právě rostoucí osobní antipatie mezi Kalistou a A. M. Píšou v polovině listopadu 1922 stanou vedle ideového odcizování Píši a zbytku Devětsilu doprovázeného i prudkým ochlazením vztahů osobních hlavní důvodem Píšova rychlého odchodu z Teigova spolku. Bylo přitom evidentní, že Píšův krok bude s velkou pravděpodobností následovat i Jiří Wolker, který Píšovým odchodem ztratil uvnitř Devětsilu svého nejbližšího přítele a spolubojovníka.

Dvojice Wolker–Píša tak během období trvajících jen něco málo přes rok propluje oběma generačními uskupeními jako volný orbital: po rozchodu s Literární skupinou, který však fakticky dokončilo až přijetí jejího manifestu počátkem září 1922, neboť do té doby Píša se Skupinou pilně spolupracoval na *Hostu*, byť formálně členem spolku nebyl již od ledna 1922, se oba v závěru podzimu rozcházejí i s Devětsilem, i když Wolker papírově ještě členem spolku zůstane až do ledna 1923. Vedle obou původních generačních uskupení se tak v závěru roku 1922 začíná formovat jakási třetí síla, tj. skupina komunistických autorů – stoupenců konceptu proletářského umění, kolem dvojice Wolker–Píša (J. Hůlka, F. Branislav aj.). Budoucí vývoj v zimě 1923 ji však příliš přát neměl a oba přátelé okolo sebe již nestačili zformovat ani nějaké literární uskupení, ani vlastní časopis.

²⁴⁴² K polemikám o manifest Literární skupiny srov. více zde s. 788–797.

²⁴⁴³ K pozici Wolker a Píši na podzim 1922 srov. více zde s. 721–732.

***Nejvyšší oběť*: Wolkerova pražská derniéra (prosinec 1922)**

Když J. Wolker koncem léta 1922 dokončoval práce na svém třetím dramatickém pokusu *Nejvyšší oběť*, nespojoval s ním v daný moment pro nejbližší budoucnost pravděpodobně ambice jiné než jeho rychlé vydání v souboru svých *Tři her* v nakladatelství Fr. Svobody. Situace se však rychle změnila po jeho příjezdu do Prahy, kde se s podporou Devětsilu a zejména Proletkultu rozhodl hru inscenovat nový člen a předseda Devětsilu, režisér Jindřich Honzl. Wolkerova hra se mu totiž zdála vhodná k zařazení do programu divadelních představení Proletkultu, která zatím trpěla nedostatkem vhodného materiálu. Honzl proto Wolkeru 8. října oslovil s nabídkou inscenování *Nejvyšší oběti* právě pod hlavičkou Proletkultu: „Myslil jsem na ‚*Nejvyšší oběť*‘ a bylo mi opravdu líto, že už ji neuvidím na scéně, protože je divadelní a dobře proveditelná. Až jsem na něco přišel, co by přivedlo hru na scénu divadla tak, aby ji sehráli dobří, vyvolení herci. A co by umožnilo, aby tvou hru uviděli poprvé dělníci komunisté.“²⁴⁴⁴ Wolkerovi se toto řešení pochopitelně zamlouvalo, a hra proto následně začala být připravována k inscenaci, chystané na prosinec 1922.

Wolkerova hra byla tehdy inscenována dvakrát: premiéra se konala 13. prosince a repríza o týden později. *Nejvyšší oběť* však nebyla jediným bodem programu komponovaného večera Proletkultu. Jeho součástí totiž dále byla recitace Heleny Malířové, sborová recitace Honzlem řízeného Dědrasboru a samotnou hru uvedl vstupním komentářem A. M. Píša. Wolker trávil celý listopad studiem doma v Prostějově a na tuto akci se odsud speciálně vypravil i se svou matkou: jeho týdenní pobyt v Praze v prosinci 1922 měl však být jeho poslední návštěvou Prahy vůbec.

Samotná inscenace zřejmě mnoho úspěchů nesklidila, z části i proto, že shodou náhod přišla v krajně nevhodný čas: Devětsil po Píšově vystoupení dal od celého podniku víceméně ruce pryč a možnosti případné další reprízy zřetelně politicky zacíleného dramatu značně problematizovaly události z počátku roku 1923, kdy byl po atentátu na ministra financí Aloise Rašína, který provedl mladý sympatizant anarchokomunismu Josef Šoupal, přijat zákon na ochranu republiky. Ve vzniklé situaci se Wolker dokonce strachoval, aby jeho již několik týdnů odkládané *Tři hry* mohly vůbec vyjít. V lednovém dopise Píšovi proto neskrývá své obavy o osud této knihy: „*Nevím, je-li doba vhodná pro její vydání (bojím se, aby cenzura ji*

²⁴⁴⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Honzl J. Wolkerovi, 8. října 1922; inv. č. VI/718.

nezaškrtila v těchto Rašínem rozšoupaných dobách),²⁴⁴⁵ psal koncem ledna Wolker Píšovi, který knihu připravoval k vydání coby první svazek edice „Mladí autoři“, již měl redigovat v nakladatelství Fr. Svobody. *Tři hry* proto nakonec knižně vycházejí s určitým zpožděním až počátkem března 1923.

Bezprostředních svědectví o přijetí jevištní inscenace hry máme jen málo, a to většinou ještě ze strany Wolkerových oponentů. Kladné reakce přineslo víceméně jen *Rudé právo*. Marie Majerová svůj oslavný paján na Wolkerovo drama pateticky zakončila voláním po dalších podobných proletářských dílech: „*Více, více takových večerů, více takové práce, a soustřeďujme ji, prohlubujme! Tvoříme pro budoucnost!*“²⁴⁴⁶

Mnohem vlažnější bylo přijetí Wolkerovy hry mezi jeho vrstevníky, a to dokonce i mezi těmi, kteří sympatizovali s komunismem. Názory Kalistův a Nezvalův však evidentně zřetelně poznamenal jejich napjatý osobní poměr k Wolkerovi z této doby. V. Nezval, který však sám na premiéře přítomen nebyl, se zmiňoval o nezdaru Wolkerovy hry ve svém dopise J. Svobodovi. Jeho reakce ukazuje na zřetelnou distanci zbytku Devětsilu k tomuto Wolkerovu pokusu: „*Podle zprávy Kalistovy Wolkrova hra absolutně propadla a je to kýč nejhoršího řádu – –, ale Teige mi píše, že hra je velmi slabá, smrdutě konvenční a naturalistická. A věř mi, Jiří, že v tom našem Sborníku [tj. v ‚Revolučním sborníku Devětsil‘ – doplnil VM] nejnovější Wolkrovy básničky Dvojpěv noci čiší hálkovskou nudou, přemoudřelostí básníka po padesátce a starobou. [...] Určité věci v literatuře a v umění vůbec dokonale se vyžily a vyvětraly.*“²⁴⁴⁷

Kalista pak ještě před vánoci psal o premiéře v obdobném duchu Č. Jeřábkovi: „*Wolker se svou hrou naprosto propadl. Je to svrchovaný kýč.*“²⁴⁴⁸ Své nevalné mínění o Wolkerově hře Kalista neskrýval ani po letech v pamětech: „*Hrálo se v proletářsky chudém, polodřevěném Tylově divadle v Nuslích a sešli jsme se na ní takřka všichni mladí literáti tehdejší Prahy – z Devětsilu i z Literární skupiny a neodvislí. Dosti se také tleskalo. Ale na mne ta hra působila přímo odpudivě. [...] Byla mi pojednou cizí strohá obrysovost hry: ono plakátové pojetí, které jsem kdysi sám tak živě uplatnil ve svém Vzkříšení, v Andělich a v řadě jiných básní z roku 1920.*“²⁴⁴⁹

²⁴⁴⁵ J. Wolker A. M. Píšovi, 22. ledna 1923; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 512.

²⁴⁴⁶ M. M. [=MAJEROVÁ, Marie]: Nejvyšší oběť. *Rudé právo* 3, 1922, č. 291, 13. 12., s. 7.

²⁴⁴⁷ V. Nezval J. Svobodovi, 30. prosince 1922; citováno dle SVOBODA, Jiří: *Přítel Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 151.

²⁴⁴⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [17. prosince 1922], s.

[2].

²⁴⁴⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 709.

Odmítavě se k inscenaci postavila i „oficiální“ kritika: hru ve svém referátu v *Národních listech* odmítl Otokar Fischer, který tvrdil, že Wolkerova hra je „*pokus naprosto pochybený*“. Jednající postavy přitom prohlašuje za „*mátohy nejpapírovější literatury a konstrukce politováníhodného nedorozumění*“. V závěrečném odsudku pak Fischer vyjadřuje naději, že „*autor a kdo jemu jsou blízcí, budou mít sami k sobě dosti respektu, aby tuto prvotinu bez pardonu obětovali. Byla by to jejich snad první, nikoli ještě nejvyšší oběť!*“²⁴⁵⁰

Fischerova slova však s odstupem času vyznívají až nechtěně prorocky. Wolker se totiž po premiéře své hry vrací domů, aby se připravoval k další právnické státnici. V průběhu zimy 1923 však zesilují jeho zdravotní problémy a v dubnu je mu diagnostikována tuberkulóza, jíž počátkem roku 1924 podléhá. Do Prahy se tak Wolker již podívat neměl.

Itálie (únor 1923)

*„Nasbíral jsem si tam mnoho nezaplacených zkušeností o té krásné zemi a o Kalistovi, který mne otravoval a já jeho.“*²⁴⁵¹

J. KNAP J. WOLKERovi, léto 1923

Kalistova cesta do Itálie, kterou podnikl spolu s J. Knapem v zimě 1923, patří bez nadsázky k určujícím událostem jeho života. Kalista sám měl k Itálii vřelé vztahy již z dřívějších: stačí připomenout jeho kontakty s italskými válečnými zajatci za jeho gymnaziálních studií v Mladé Boleslavi a zejména s dr. Edoardem Frosinim i původně plánované téma jeho kunsthistorické disertace „Donatello a antika“. Ostatně k Itálii měl blízko i jeho „nový hrdina“, barokní kavalír Humprecht Jan Černín z Chudenic, který se měl stát ústřední postavou Kalistovy disertace, zadané u J. Pekaře. Kalista zároveň uměl poměrně obstojně italsky – narozdíl od Knapa, o němž Kalista později s nadsázkou poznamenal, že italsky zvládal říci jen „buon giorno“, „si“ a „Macadonia“ (jméno Knapových oblíbených cigaret).²⁴⁵²

Italská cesta znamenala další v sérii zahraničních výjezdů mladého Kalisty, jemuž se poznávání dále stalo v letech 1922 a 1923 takřka životní nutností. Již z dopisu Jeřábkoví,

²⁴⁵⁰ Ot. F. [=FISCHER, Otokar]: Staronová. *Národní listy* 62, 1922, č. 341, 13. 12., s. 4.

²⁴⁵¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, J. Knap J. Wolkerovi, 12. července 1923, s. [1]; inv. č. VI/647.

²⁴⁵² KALISTA, Zdeněk: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst 1997, s. 262.

psaném bezprostředně po návratu z Německa, je velmi zřetelná cestovatelská vášeň, které Kalista začíná podléhat. Mimochodem – již zde se zároveň Kalista poprvé zmiňuje o plánu své cesty do Itálie a Francie: „*Už abych zase vyletěl. Na jaře jedu do Italie nebo do Francie. SVĚT JE KRÁSNOU! Rýn! Holandsko! Helgoland při bouři! 8000 lodí v hamburském přístavě! Berlín! Tisíc očí by člověk musil mít!*“²⁴⁵³

Plán cesty do Itálie však byl údajně Knapovým nápadem; s velkou pravděpodobností pochází někdy z doby po Kalistově návratu z Německa, tj. z listopadu a prosince 1922, kdy se Kalista a Knap po jarní přestřelce nad *Rájem srdce* znovu přátelsky sblíží a spolupracují spolu coby kulturní referenti *Československých novin* a na jaře 1923 pak i za Knapova angažmá v redakci *Mostu*. Do doby před vánoci 1922 datuje Kalista plán italské cesty i ve svých pamětech: „*To Josef Knap probudil před mýma očima nezdolatelný přelud [...]: ‚Zdenku, což abychom se tam zjara vypravili – dál dolů, až třeba k Neapoli!‘ Stačilo jen ťuknutí, a ve mně se zvedl úplný orkán. [...] Ach, nikdy bych si byl nepomyslel, že budu tak lakotivě a hamižně počítat každý řádek své literární práce, jako jsem to začal právě okolo Vánoc 1922, abychom se ještě koncem ledna nebo nejdéle začátkem února příštího roku mohli vypravit do země, kde tou dobou bude už jaro! Do země věčného jara! Kdejaký příjmový kout jsem vytíral. I do časopisů, do kterých bych byl jinak sotva psal, jsem poslal svoje věci. [...] Seiferta jsem zavalil příspěvky do kolika čísel Sršatce.*“²⁴⁵⁴

V dopise Jeřábkovi ze 17. prosince již Kalista oznamuje konkrétní datum svého odjezdu: „*3. února odjíždím do Říma, Amalfi, Syrakus – Na jih! Do světa! Svět je smrtelně krásný, krásnější než umění* –“²⁴⁵⁵ Definitivní rozhodnutí cestu uskutečnit však padlo zřejmě až po novém roce. O vánocích 1922 totiž v Knapově dopise Kalistovi narážíme na určité Knapovo váhání s uskutečněním této cesty: „*S pádem naší koruny již jsem pochoval ten plán s Itálií, ale teď se to zase trochu upravuje, takže to snad budeme moci podniknout. To si také ještě dohovoříme.*“²⁴⁵⁶

Na cestu do Itálie se Kalistovi podařilo velmi dobře hmotně zabezpečit: 500 Kč vynesly jeho překlady v lednovém, „francouzském“ čísle *Hosta*, z Brna dokonce získal předem i honorář za číslo únorové, o něž v závěru ledna žádal Č. Jeřábka: „*Ale, kdyby to bylo trochu možno, pošlete mi honorář, abych ho co nejdříve dostal. 1. února jedu do Benátek, 6.*

²⁴⁵³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [listopad 1922], s. [2].

²⁴⁵⁴ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 712–713.

²⁴⁵⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [17. prosince 1922], s. [2].

²⁴⁵⁶ J. Knap Z. Kalistovi, 24. prosince 1922; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 425.

února odjždíme z Prahy do Florence. Kdyby to tedy bylo možné do 1. února do Prahy – ²⁴⁵⁷
Zároveň se mu Tomanovým prostřednictvím podařilo získat 300 Kč cestovatelského stipendia ze Svatoboru a vybaven byl i jinak: z redakce *Československých novin* žurnalistickou legitimací, od K. Tomana měl doporučující dopis pro jeho známého, tiskového přidělence československého velvyslanectví v Římě J. Macha, a od svých fakultních učitelů pak doporučení pro Vlastimila Kybala, někdejšího Pekařova žáka a významného historika Gollovy školy, který od počátku 20. let působil jako československý vyslanec v Římě.²⁴⁵⁸

Právě tato doporučení měla ve výsledku značně ulevit cestovnímu rozpočtu obou mladíků: Machovou zásluhou oba získali volnou vstupenku do římských muzeí a galerií a především pak značně pomohlo to, že po zakročení V. Kybala získali i výhodné ubytování v římském Československém ústavu.

Itinerář Knapovy a Kalistovy cesty nebyl příliš komplikovaný: přes Lince, Klagenfurt a Udine se Kalista s Knapem dostávají 8. února do Florencie, kde se Kalista setkává s již zmiňovaným dr. Frosinim, odsud pak 13. přejíždějí do Říma a počátkem března zajíždějí ještě na jih do Neapole a Sorrenta. Zpátky se pak vrací přes Bolognu, Veronu, Brixen, Innsbruck a Salzburg znovu do Lince a do Prahy.²⁴⁵⁹

Přehršel dojmů a zážitků, které si Kalista ze své italské cesty odvážel, se měla výrazně odrazit v jeho dalším životě a tvorbě. Uchvátil jej především papežský Řím a jeho památky: *„A přece to nebyl – či lépe řečeno – nebyl to tak antický Řím, který se měl stát mým osudem, jako Řím papežský, Řím, jenž znamená Církev. Bližil se ke mně takřka nepozorovaně: Přijel jsem do Říma s pevným přesvědčením mladého ateisty a byl jsem rozhodně daleko spíš ochoten vyčítat církevnímu Římu jeho bohatství než je obdivovat. Smekal jsem sice při vstupu do jednotlivých římských chrámů, [...] ale nepokřičoval jsem se. Ani v San Pietro ne. Leč Řím Církvě měl za těmito hradbami mého odcizení spojence, jehož sílu jsem sám nedovedl odhadnout: ono ‚snivé dítě‘, které zůstávalo v hloubi mé duše z mého dětství. [...] Probouzel je a dával mu ožít ve mně víc, než jsem si dovedl uvědomit.“*²⁴⁶⁰

S určitou mírou nadsázky lze tvrdit, že právě Řím roznítil Kalistovu celoživotní fascinaci barokem a zájem o tuto uměleckou epochu. Klíčový význam v tomto procesu údajně sehrála návštěva Sixtinské kaple, v níž prý Kalista *„našel klíč k tomu, co jest barok“*: *„A já pocítil odezvu těchto slov, sotva jsem se trochu porozhlédl po širokém stropě a průčelní stěně*

²⁴⁵⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [konec ledna 1923], s. [1].

²⁴⁵⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 713–714.

²⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 714–716.

²⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 721.

kaple. *At' jsem se vzpouzel, jak chtěl, ten ohromný ‚stroj‘ mne uchvátil svými křídly a prudce se se mnou vznesl. [...] Cožpak lze tuto vichřici nějak popisovat? Cítil jsem, že mne zvedla a nese, že v jediném pohybu každého z těch gigantických tvarových vírů je více síly než ve výbuchu vulkánu, že Sibylly fresky tě nesou, jako by opravdu viděly přes staletí. To byl velmi závažný okamžik v mém životě: našel jsem klíč k tomu, co jest barok, a začal jsem chápat to, co dřív pro mne mělo jen kouzlo milé věci, mého barokem zalitého domova, hlouběji a opravdověji. [...] Objevil jsem gigantický zápas mezi materií a duchem, který se odehrává v baroku. Jeho dramatickou rozpolcenost a svárnost. Jeho duši.*²⁴⁶¹

Právě italské návštěvě připisoval Kalista později též zásadní význam pro svou konverzi od komunismu zpět ke katolictví. Dosti dramaticky přítom ve svých pozdějších vzpomínkách popisoval vnitřní pnutí, které se v něm odehrávalo při návštěvách římských kostelů a mší: *„Já jsem odjížděl do Itálie jako komunista a ateista. Při každém vkročení do nějakého chrámu [...] jsem pocítil rozpaky – tu větší, tu menší. Nechtěl jsem udělat znamení kříže [...]. Nechtěl jsem pokleknout, ani když v takovém kostele všichni klečeli.*²⁴⁶² Pomyslným bodem obratu se dle jeho paměti prý stalo osobní setkání s papežem, kterého se jim podařilo vymoci, při němž Kalista – údajně navzdory svým původním úmyslům – políbil papežův prsten: *„Návštěva dopadla přece jen jinak, než jsem si představoval. [...] Papež šel od skupině ke skupině a všude pohovořil několik slov. Když přišel k nám, představil nás ceremoniář: ‚Questi sono giornalisti da Praga.‘ Pius XI. se rozpomněl, že byl kdysi, ještě za časů kardinála Schönborna, také v Praze a že se mu líbila. ‚Ho visto Pulverturm e Racin‘ – řekl, jako by si vyvolával před očima nejvýraznější obrysy vzdáleného města. Popřál nám, aby i nám se líbilo v Itálii. A zvedl ruce k požehnání. [...] Náhle, když papež vznesl ruku, já [...] úplně bezděky položil prsty nejprve na čelo, pak na prsa a potom od levého ramene na pravé. A nejen to: když Pius XI. snížil ruku, abychom políbili vlastní odznak jeho důstojenství – annulus piscatoris, rybářský prsten Petruův – , já neucouvnu, jak jsem chtěl, nýbrž ten prsten jsem opravdu políbil. Hoře zmatkem a vzrušením, vyrazil jsem, sotva audience skončila, z papežových pokojů. [...] Prchal jsem, opravdu jsem prchal před pokořením, které se rozlilo v celé mé duši, a před obrazem papežských komnat.*²⁴⁶³

Obě poslední scény z Kalistových pamětí můžeme chápat jako určitou básnickou licenci: tak prudký a rychlý jeho obrat od komunismu ke katolictví, domnívám se, nebyl. Již jsme si ukázali, že jeho nadšení komunismem začíná zřetelně ochabovat nejpozději na podzim

²⁴⁶¹ Tamtéž, s. 724.

²⁴⁶² Týž: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst 1997, s. 264.

²⁴⁶³ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 726–727.

1921, ještě roku 1923 však Kalista čile píše různé časové glosy do *Rudého práva* či politické satiry do *Sršatce*, které ukazují na jeho setrvávající komunistické přesvědčení. Je však zároveň pravdou, že oproti někdejším Kalistovým příspěvkům z *Nebojsy* proticírkevní osten z Kalistovy satiry zřetelně ustupuje. Byť ke Kalistově definitivní konverzi bylo v zimě roku 1923 ještě poměrně daleko, můžeme jeho návštěvu Říma chápat jako první výrazný Kalistův krok k návratu do církve.

Významným způsobem se Itálie promítla i do Kalistovy původní básnické tvorby. Právě pod dojmem italské cesty vzniká úvodní oddíl pozdější *Smuteční kytice*, nazvaný „Hlas z dálky“, který signalizuje významný obrat v Kalistově původní tvorbě: hravé a poetismus předjímající verše *Vlajek* tu střídají rétoricky tvrdé a pravidelné verše osobní melancholické lyriky, uzavřené do pravidelné formy. Ještě po letech hodnotil Knap Kalistovy „italské“ verše jako jedny z jeho nejlepších prací vůbec: „*Bylo to všecko vzrušeně vzdušné a přeludné, právě takové to přešlo do vnitřního světla pěti Kalistových básní, které tam tenkrát napsal. [...] Nic kouzelnějšího jsem nečetl od Kalisty a snad vůbec z tehdejší lyriky svých vrstevníků.*“²⁴⁶⁴ Snad ještě významnějším plodem italské cesty, byť vzniknuvším o několik let později, se stal esejistický cestopis *Italský skicář* (1928): „*Bezpočet obrazů se mi hrne do mysli, vzpomenu-li na naše italské jaro 1923. Ani celou knihou – svým Italským skicářem, jehož většina vděčí za svůj vznik této mé pouti – nezachytil jsem zdaleka všechno, co tu dolehlo na moji rozdychtěnou a žíznivou duši.*“²⁴⁶⁵ V *Italském skicáři*, který patří, domnívám se, k nejzajímavějším Kalistovým knihám vůbec, můžeme vidět knihu „přelomu“, v níž se někdejší básník mění v osobitého historika fascinující imaginace a vybraného esejistického slohu. Jeho geneze a recepce se však již tématu naší práce vymyká.

Kontroverze uvnitř Skupiny (březen 1923)

Jaro 1923 patří ke zřejmě nejméně zřetelným obdobím našeho příběhu. Kalistova pozice v Literární skupině byla počátkem roku 1923 možná nejsilnější za celou dobu její existence, avšak zároveň se přitom výrazně překresluje pole, na němž se Kalista pohybuje. Dočasně z něj totiž prakticky zcela mizí Devětsil, který po přestřelkách o manifest Skupiny sice od přelomu roku 1922 a 1923 znovu bojkotuje *Hosta*, avšak se Skupinou roku 1923 ani

²⁴⁶⁴ KNAP, Josef: Prvních pět lístků. K padesátce Zdeňka Kalisty. In: týž: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997, s. 190.

²⁴⁶⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 714.

nevstupuje v nové polemiky. Kalistův poměr k jednotlivým členům Devětsilu byl navíc v tuto dobu, zdá se, poměrně přátelský: pokračuje jeho angažmá v *Sršatci*, s Nezvalem se v tuto dobu stýká jako soused v ulici Na Celné²⁴⁶⁶ a sblíží se i s Karlem Schulzem. Právě Schulz za Kalistova prostředkování v červnu 1923 po delším čase jako některý z členů Devětsilu přispívá do *Hosta*. Třetí plochy mezi Kalistou a Devětsilem tak, zdá se, v době po vystoupení Wolker a Píši víceméně mizí.

Podobně se z aktuálního dění vytrácejí jeho někdejší přátelé z trojlístku: u Wolker počátkem dubna propuká tuberkulóza a Píša se po vleklé osobní krizi ze závěru roku 1922 též dočasně stahuje z literárního dění. Na studia na Slovensko odjíždějí Josef Knap a Miloš Jirko. Kalista tak získává v Praze poměrně značný volný prostor k prosazení svých vlastních zájmů.

Problematizovat se však počátkem jara 1923 začíná Kalistův poměr k Brnu, zejména k Františku Götzovi. Důvody pro to byly v zásadě dva – Götzova ochota k další spolupráci s Píšou a Wolkerem v *Hostu*, posílená zřejmě i o jeho určité výčitky z toho, že svolil k otištění Kalistovy odmítavé recenze Píšových *Soudů*, a dále pak důvody osobní, spojené se jménem jeho nové přítelkyně, básnířky Joži Noville. Jaro 1923 nám tak ze zpětného pohledu znovu ukazuje, nakolik slabá byla vzájemná pouta uvnitř Literární skupiny a jak problematické bylo udržování jednotné linie mezi pražskou a brněnskou částí.

Situaci ve spolku na počátku jara 1923 nám nejlépe osvětlí Kalistův list Jeřábkovi, psaný těsně po jeho návratu z Itálie. Kalista si zde Jeřábkovi stěžuje na Götzův poslední dopis, který dostal těsně před svým odjezdem na cestu, v němž viděl skrytý osobní útok vůči své osobě: *„Než jsem odejel, dostal jsem také Götzův dopis a podivil jsem se. Za to, že jsem si dovolil pronést mínění odlišné [jde o věc, zda tisknout texty J. Wolker a Hostu či ne – doplnil VM], dostalo se mi tam – nepřímou ovšem – titulů osobně mstivého, malicherného atd. člověka. Tehdy mne to opravdu urazilo. Je dobře, že je více lidí osobně mstivých – t. j. více lidí téhož mínění jako já. Proti mým důvodům sice Götz nemá ani slova, ale sebe sama si pochvaluje: ‚dovedu zapomenouti na osobní nenávisti.‘ [...] Kdo je ten, kdo to nedovede? Ten, kdo odmítá spolupráci s Wolkerem a Píšou. Tedy já. [...] Opravdu chci věřit, že Götz nechtěl tak urazit, jak urazil. Jestliže jsem kdy snad byl veden osobním zaujetím proti druhému, v případě, o který právě šlo, tomu tak nebylo. Stavěl jsem důvody a jsem docela ochoten upustit se svého stanoviska, jestliže mi je Götz věcně vyvrátí. Nechci za žádnou cenu býti podezříván. A konečně myslím, že jsem si toho od Götz nezasloužil.“*²⁴⁶⁷

²⁴⁶⁶ SVOBODA, Jiří: *Přítel Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 150.

²⁴⁶⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [první polovina března 1923], s. [1].

Kromě toho vyjádřil Kalista svůj údiv nad tím, že se *Host*, aniž by o tom kdokoli z pražských členů Skupiny věděl, nově stal orgánem „*jakéhosi neznámého spolku moravských výtvarníků*“ a Josef Zamazal jeho výtvarným redaktorem. Pro příště si Kalista proto vymíňoval být o takovéto věci předem informován.

Největší rozruch však v Brně vzbudila zpráva o tom, že Kalista a další pražští členové Skupiny hodlají svými příspěvky obeslat konkurenční časopis *Most*, který se jeho nakladatel F. Svoboda pokoušel pod redakcí B. Kočího, R. Medka a J. Knapa naposledy vzkřísit. Kalista toto oznámení formuloval opravdu dosti nešťastně, když do Brna psal, že *Most* tentokrát bude „*opravdu vážnou konkurencí ,Hosta*“ a v zápětí suše oznámil, že pražská část Skupiny s tímto časopisem naváže spolupráci: „*Já, Biebl, Knap, Ráž, Hradec, Berák a ještě řada jiných lidí – jsme se rozhodli přispívat do něho také. Kočí mne tahal dvě hodiny, až mne utahal.*“²⁴⁶⁸

Tato Kalistova zmínka řádně rozvířila poměry ve Skupině a nejspíše právě kvůli ní se dočasně problematizoval Kalistův poměr k Č. Jeřábkoví. Brněnské a Jeřábka především totiž tato zpráva značně pobouřila a viděli v ní zásadní útok na *Hosta*, který prý pražští ve druhém ročníku vytrvale zanedbávají. Podezřívavý Č. Jeřábek dokonce z Kalistova oznámení dedukoval plán, že se pražští v případě úspěchu *Mostu* přesunou do tohoto pražského listu natrvalo a Skupinu i *Hosta* opustí. V dopise Blatnému, který bezmála celou první polovinu roku trávil na léčení v Rožnově pod Radhoštěm, proto Jeřábek neskrývá své rozčilení: „*Pro nás, resp. pro ,Hosta*‘, mají leda odpadky (Kalista nám současně posílá básničky od jakéhosi Landy, Frejky a pod. kapacit), Knap, Berák a ostatní si na nás vzpomenu jednou za rok jakými slabostmi, a nyní budou spolupracovat v konkurenčním listě.“²⁴⁶⁹ Regionální patriot Jeřábek dokonce za celou věc viděl široký komplot Prahy proti Brnu a rozvažoval i o rozdělení Skupiny: „*Je jasné, že je to starý a řekl bych historický antagonism Prahy proti Moravě. Jakkak by Praha strpěla, aby Brno v něčem mělo první slovo! Vývoj asi [...] dospěje tam, že my na Moravě jednoho krásného dne zůstaneme zase o samotě – a je otázka, bude-li nám to ke škodě. – Pražští členové L. S. zapomínají, že manifest i ,Host‘ je vlastně dílem nás v Brně, že píše-li dnes Šalda v *Národní kultuře* o L. S. a *Devětsilu* [...], jest to zásluhou moravských členů L. S. a že při tom Šalda jistě na pražské členy L. S. nemyslí. Slovem: L. S. a ,Host‘, to jsou naše věci a žárlí-li na nás Praha, není to naše vina.*“²⁴⁷⁰

²⁴⁶⁸ Tamtéž, s. [2].

²⁴⁶⁹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 10. března 1923, s. [2–3]; bez inv. č.

²⁴⁷⁰ Tamtéž, s. [3–4].

Podobně rozzlobeně se na tento krok pražské části Skupiny díval i předseda spolku Lev Blatný: „*Tvé zprávy, týkající se našich přátel v Praze, mne hodně pobouřily. Nevím opravdu, co si mám o nich myslit. Čpí to všechno takovým jakýmsi kavárenským pražanstvím [...]. Napiše-li dokonce Kal., že bude Most vážnou konkurencí Hostu [...], pak už je to dokonalý zmatek všech vztahů a poměrů, – ne-li něco horšího.*“²⁴⁷¹ I on za celou věcí viděl pražské „politikaření“: „*Kal. a snad i druzí rádi by dělali protektory – –, protektorství – nic jiného není to doporučování všelijakých zajíců, které my nota bene dávno známe, totiž zná je náš redakční koš. Takový Hradec, Frejka atd.*“²⁴⁷² Blatný si pak dokonce neodpustil ani poznámku o tom, že *Host* je pro pražské jen „*plivátko*“.²⁴⁷³

Znovu se tak ukazuje křehkost pout uvnitř Skupiny: aniž by brněnští vyčkali na vysvětlení situace, již přemýšlejí o poměrně radikálním obratu v dosavadním směřování časopisu. Na jedné straně sice žehrají na nedostatek příspěvků z Prahy, pakliže jim ale dojdou texty mladých, začínajících autorů, šmahem je odmítají. Jeřábek i Blatný dokonce v daný moment byli ochotni ustoupit od svého dosud zamítavého poměru k Wolkerovi, k čemuž se je již od počátku roku pokoušel přimět F. Götz. Jeřábek to nicméně v dopise Blatnému podmiňoval alespoň symbolickými ústupky i z Wolkerovy strany: „*Ovšem myslím, že by i Wolker měl nám vyjít do půl cesty vstříc a svůj poměr k nám vyjasnit. Mé osobní sympatie ovšem ztratil nadobro, ale zájem listu dnes za změněné situace by mi byl přednější.*“²⁴⁷⁴ Blatný byl ke spolupráci s Wolkerem v reakci na Kalistův dopis svolný snad ještě výrazněji, uznáváje přitom Wolkerovy nesporné umělecké kvality: „*S Wolkerovou spoluprací bych souhlasil, ba vítal bych ji – ne snad už z té nouze a nutnosti, která hrozí, ale proto, že W. dovede leccos krásného napsat. Osobně jsem dost ochladl k němu, ale omlouvám ho. Představ si jen, v jaké štvanicí pražské žil a žije a co na něho nasedalo bez jeho vůle; není divu, že se také poplašil, že mu leccos stoupl do hlavy. [...] Ideově ovšem musíme mít volnou ruku vůči němu, to je zřejmé.*“²⁴⁷⁵

Nezávažnější však pro další vývoj byl bezesporu postoj F. Götze, kterému příklonem pražských k *Mostu* v Brně znovu rostly šance na to, aby ve Skupině právě spolupráci Wolkerovu a Píšovu, již se i po polemikách o manifest Skupiny na přelomu roku jen nerad vzdával a učinil tak víceméně jen na nátlak ostatních členů spolku, znovu prosadil. Götz proto za brněnské Kalistovi odpovídá jako první a poměrně zřetelně mu dává najevo svůj kladný

²⁴⁷¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, L. Blatný Č. Jeřábkovi, 17. března 1923, s. [2].

²⁴⁷² Tamtéž.

²⁴⁷³ Tamtéž, s. [2].

²⁴⁷⁴ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 10. března 1923, s. [4]; bez inv. č.

²⁴⁷⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, L. Blatný Č. Jeřábkovi, 17. března 1923, s. [4].

postoj k Wolkerovi i znechucení z Kalistova bolestinství: „Milý Kalisto, donesl mi dnes Jeřábek Tvůj dopis, poněvadž se vlastně týká mne. Viš, mne už dnes nic nepřekvapí. Ani Tvůj dopis nepřekvapil. Vždyť se vše dalo čekat. Já napiši několik otevřených slov ve chvatně psaném dopise [...]. Ty z nich vykombinuješ zvláštní logickou úvahou urážku a zakončíš starým bolestínským povzdechem: ‚Ach, já si toho nezasloužil.‘ Příteli Kalisto, jsem zvyklý vždy a všude mluvití přímo, co si myslím. Řekl jsem v dopise, že je mi líto, že by měl býti Wolker odstaven: kruh spolupracovníků není zvlášť silný. A ve Wolkerovi ztratíme jednoho z největších. U mne rozhodují v první řadě důvody umělecké. Wolker je silný umělec a zůstane jím, i když se bude přítí s 99,99 % mladých a starých literátů. Host je orgán umělecký a jeho základní směrnicí má býti jen a jen zřetel k umělecké hodnotě, k průbojnosti v novém kumštu. [...] A to snad už dovolíš člověku, který po 2 roky vleče Hosta, dře se pro něj atd. atd. A tu není třeba bolestinství: trochu chlapsky se dívejme na svět a umění. Ty máš jiný názor než já. Haj si jej, potírej mne. Bij do mne zbraněmi, jež máš po ruce. Ale nenaříkej, nebud' sentimentální.“²⁴⁷⁶

Kalistu a jeho prostřednictvím zbylé pražské členy Skupiny proto Götz vyzývá, aby k otázce Wolkerovy spolupráce jednoznačně formulovali své stanovisko a zároveň aby zasílali větší množství příspěvků pro *Hosta*, kam prý s výjimkou Kalisty chodí z Prahy minimum příspěvků (zde Götz mířil zřejmě především na J. Knapa a M. Jirka, kteří z členů Skupiny tiskli mimo *Hosta* nejhojněji, a částečně též i na A. Ráže, S. Kadlece a J. Beráka, jejichž publikační činnost však obecně nebyla příliš hojná). Odpor vůči Wolkerovi uvnitř Skupiny je dle Götze dán jen a pouze důvody osobními a nikoli uměleckými, které by však měly být při usilování o „společnou věc“ tím hlavním: „Píšeš mi o schůzce pražského kruhu, jehož jsi asi středem. Prosím Tě, abyste při této schůzce přesně stanovili a precisovali názor na spolupráci Wolkerovu v *Hostu*. Při tom Tě upozorňuji, že nejsme dosti od Vás příspěvky zásobování“ a že jsme konstatovali, že své nejlepší práce netisknete leckdy v *Hostu*, nýbrž jinde. To se netýká ovšem Tebe, nýbrž jiných. I Biebl v dopise ze září to konstatoval. Uznáte potom, že nelze nám zřici se Wolkera a že jsme se těžko zřekli A. M. Piši. Kritického článku od Vás jsme skoro nedostali. Pořád musím psát já, ačkoliv bych tak často rád předal referát jinému.“²⁴⁷⁷

K samotné „aféře s *Mostem*“ Götz zaujímá poměrně smírné stanovisko, byť i on vidí v angažmá pražských členů Skupiny v tomto časopise především krok proti *Hostu* i spolku

²⁴⁷⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1923; Götz 35], s. [1].
²⁴⁷⁷ Tamtéž, s. [2–3].

samému: „Nyní mi pišeš, že jste přistoupili do Mostu, ačkoliv uznáváte konkurenčnost jeho proti Hostu. Čili: jdete konkurenci proti listu Skupiny sesilovati. Já nechápu důvodů tohoto rozhodnutí, jež učinil i místopředseda Skupiny a vůdce pražské části Skupiny. Brněnští hoši soudí, že to má být vlastně revoluce proti Hostu. Že tak chcete ukázati nespokojenost s Hostem. Já ti řeknu přímo: já tak nesoudím. Věřím, že do Hosta budete dávat věci nejlepší, že Most bude Vám vzdálenější než Host. Máte-li námitky proti Hostu, ven s nimi. Dřeme se pro list dost. Budeme se držet víc... to je přičiníme se, aby námitek nebylo. A předně: pracujeme s odkrytými kartami. Chceme Vaše stanovisko.“²⁴⁷⁸

Kalista proto na toto Götzovo vyzvání požadavky pražských shrnul, aniž by však nějak komentoval postoj pražské části k otiskování Wolkerových prací. V zásadě požadoval jen větší informovanost Prahy o dění uvnitř spolku a o důležitějších spolkových prohlášeních: „Götz žádá v dopise [...], abychom precisovali svoje podmínky spolupráce v Hostu. (My = pražští členové skupiny). Nuže tedy mluvím za pražské členy [...] a žádám:

1) aby nám byla popřána účast v řízení Hosta, pokud se základních a velmi důležitých věcí týče. [...] Konstatujeme dosud, že důležitá programová prohlášení ústy Götzovými – byla nám většinou sdělena před otištěním. To tedy požadujeme i nadále: uvědomění o obsahu důležitých programových článků. Velmi důležitými věcmi míníme jednání formální: nemůžeme snést, aby Host se stal orgánem jiného spolku či družiny, než je L. S., a změny tak důležité jako přijetí oněch moravských výtvarníků nebo přijetí Zamazala jako redaktora chceme znáti napřed.

2) Chceme uplatniti také podle možnosti svoje hodnotící hlediska v rámci listu. Abych uvedl příklad: Pokládám – řeknu přímo – uveřejnění básničky Dymešovy nebo Joži Noville z čísla 2 t. r. za omyl. Naproti tomu pokládám také za omyl neotištění Hradcovy básničky.“²⁴⁷⁹

Brněnští posléze v průběhu dubna na tyto „pražské“ požadavky přistoupili, z části i proto, aby zjednali ve Skupině klid pro práci na plánovaném vydání spolkového Sborníku,²⁴⁸⁰ který jim počátkem dubna nabídl vydat nakladatel F. Obzina. O kladném postoji brněnských informoval Kalistu z Brna Č. Jeřábek: „Mluvili jsme s Götzem o Vašich požadavcích ohledně vedení ‚Hosta‘ a dohodli jsme se, že není důvodu, proč bychom Vám nevyhověli. Čekáme však navzájem, že budete na ‚Hosta‘ vždy pamatovati svými nejlepšími věcmi, v čemž nám, doufám, vyjdete vstříc.“²⁴⁸¹

²⁴⁷⁸ Tamtéž, s. [3].

²⁴⁷⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 17. března 1923, s. [1].

²⁴⁸⁰ O sborníku Skupiny více viz s. 839–855.

²⁴⁸¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 16. dubna 1923, s. [1].

Konflikt mezi oběma částmi spolku se však na jaře 1923 nerozhořel zdaleka jen kvůli *Mostu*. Dalším sporným bodem mezi Kalistou a brněnskými se stal Kalistův nový přítel a záhy i adept členství ve spolku K. Hradec. Právě od K. Hradce se totiž k B. Vlčkovi dostala zkrácená informace o tom, že má být vyloučen ze Skupiny. Pozadí celé věci bylo složitější: Götz Kalistu, jak jsme si již ukázali, v listopadu 1922 pod dojmem polemik o manifest Skupiny skutečně vyzval, aby navrhl, kterých členů by se měla Skupina zbavit. Kalista na přímou výzvu uvedl právě mj. B. Vlčka. Götz však ve věci dále nekonal a otázka možného vylučování ze spolku tak zapadla. Nějakou indiskrecí – nejspíše buď Kalistovou, nebo Bieblovou – se tuto informaci dozvěděl K. Hradec, od nějž se donesla k B. Vlčkovi. Hradcovi za to následně bylo brněnskými korespondenčně vyspíláno.

Kalista se však v tomto sporu stavěl na Hradcovu stranu: „*Musíme míti mezi sebou jasno. Mám v ruce dopis Götzův, v němž mne vyzývá, abychom Vám jmenovali členy Skupiny, které mezi námi nevidíme rádi a o nichž myslíme, že ruší program. [...] Na výzvu Götzovu jsme jmenovali: Bartoše Vlčka, J. Hrušů a M. Jirko. Podle svého nejlepšího svědomí jsme tak učinili. A teď se z této věci udělal klep a intrika. Jednali jsme naprosto čestně. Götz nám – nota bene – v příštím dopise [...] napsal, že k vyloučení – formou nejhumannější (ipsissima verba) – dojde. Jak se Hradec věc dověděl, nevím, Ale statečněji se mělo postupovati proti Vlčkovi a přiznati barvu a ne jen vyhubovati – až příliš příkře – Hradcovi.*“²⁴⁸²

Problém však zřejmě nespočíval jen v úniku informace o chystaném Vlčkově vyloučení, ale též v dopisech, které si mezi sebou v této věci vyměnili Č. Jeřábek a K. Hradec. Mezi oběma v nich totiž došlo k určitým kontroverzím. Jeřábek proto Kalistovi dokonce pohrozil, že by se Hradec nemusel stát členem spolku: „*Na konec malou poznámku: p. K. Hradec psal B. Vlčkovi jakési klepy z pražských kaváren, mimo jiné i, že prý L. S. zkrachuje, půjde-li podle posavadní své pseudosocialistické linie, budeme-li psát do ‚Cesty‘ atd., pak že prý chceme Vlčka vyloučit a kdesi cosi. Vlček mi to rozčileně sdělil a já při příležitosti v dopise K. Bieblovi napsal, aby Hradcovi vyřídil, že je důležitější literárně pracovat a tvořit nežli dělat literární politiku, zvláště je-li člověk začátečníkem. Biebl to Hradcovi vyřídil a ten mi poslal sprostý a zpupný list, který jsem mu bez poznámky vrátil. P. Hradec je nyní pro mne ovšem vyřízen. Sděluji Ti to pouze k informaci, neboť se tuším o toho člověka zajímáš. [...] P. Hradec po svém kozáckém kousku do naší ‚L. S.‘ nikdy patřit nebude, nezbaví-li se ovšem svého kavárenského velikášství.*“²⁴⁸³ Jeřábek však neměl být jediným z brněnských, s nímž se horkokrevný Hradec stihl ještě před svým vstupem do spolku rozhádat.

²⁴⁸² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, 17. března 1923, s. [2].

²⁴⁸³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 28. března 1923, s. [2].

Třetím jablkem sváru se ve vnitrospolkové debatě stalo otištění veršů některých méně výrazných autorů v *Hostu*. Diskutováno tu bylo především jméno básničky Joži Noville, vlastním jménem Josefy Thelenové. V březnu 1923 totiž bylo rozhodnuto o otištění jejího pokusu o wolkerovskou baladu s názvem „Přejetý“.²⁴⁸⁴ Aniž by text znal, vyjádřil se Kalista o Thelenové ve svém březnovém dopise Jeřábkovi dosti nelichotivě: „Její básně jsou totiž absolutně nesnesitelné a třebaže dolézá k nejrůznějším básníkům – starým i mladým – nepochytila dosud nic od žádného.“²⁴⁸⁵ Nutno podotknout, že podobně nevalné mínění měl o básních J. Thelenové v daný moment i Blatný, který však zároveň odmítal přikládat věci výraznější význam: „Nynější výtky o Noville např. – to je malichernost. S Kal. charakteristikou o ní (po dopisech, které psala Götzovi) bych souhlasil, ale co je nám celkem po tom? Copak je to nějaký náš ideál nebo protežé či co? Jedna básnička byla v *Hostu* – –, to je rámusů. Ovšem sl. N. dělá z toho asi v Praze poplach – to je to.“²⁴⁸⁶ Jeřábek proto mohl celý rozpor na konci března zdánlivě uzavřít: „Pokud jde o spolupráci J. Novillové, není věc tak zlá, jak se Vám tam v Praze zdá. Ale je-li nouze o příspěvky, nutno tisknout občas i slabší věci.“²⁴⁸⁷ Koneckonců i Götz vzápětí Kalistovi potvrdil, že Novillové vrátili „vše, co nám dodala“.²⁴⁸⁸

Tato zdánlivě marginální literátka však měla v budoucnu sehrát v dalších osudech Skupiny a zejména Z. Kalisty zásadní roli: nejpozději právě na jaře 1923 se totiž stává přítelkyní a následně i manželkou Františka Götze, který tak měl na jejím literárním vzestupu pochopitelný zájem. Prokazatelně vztah mezi Götzem a Thelenovou vznikl nejpozději před červnovým sjezdem Literární skupiny, kde se Götz pokoušel Thelenovou přihlásit za nového člena spolku. Zásahem Knapovým a Kalistovým, kteří ale o jejím poměru ke Götzovi v danou chvíli údajně nevěděli, však J. Noville za členku spolku přijata nebyla.

O tom, že atmosféru mezi oběma částmi spolku v této době jitřily i relativně podružné záležitosti, pak může vypovídat i další „nedorozumění“ z této doby. Někdy v zimě 1923 se totiž brněnští rozhodli spolupracovat s čerstvě založenou Skupinou výtvarných umělců v Brně a práce jejich členů měly do budoucna tvořit výtvarný doprovod *Hosta*. Malíř Josef Zamazal

²⁴⁸⁴ NOVILLE, Joža: Přejetý. *Host* 9, 1922/1923, č. 9, [květen], s. 277–279.

²⁴⁸⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [první polovina března 1923], s. [2].

²⁴⁸⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, L. Blatný Č. Jeřábkovi, 17. března 1923, s. [3].

²⁴⁸⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 28. března 1923, s. [2].

²⁴⁸⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [březen 1923; Götz 35], s. [3].

se údajně dokonce stal členem redakce časopisu.²⁴⁸⁹ Kalista se o celé věci dozvěděl až po svém návratu z Itálie a do Brna ihned oznamoval: „*Nesmírně nás všechny překvapilo, že ‚Host‘ stal se orgánem jakéhosi neznámého spolku moravských výtvarníků a p. Zamazal (jehož arci i s obrazy znám a mám rád) redaktorem. Přece bylo snad možno napsati někomu do Prahy alespoň řádek o tak důležité změně v redakci!*“²⁴⁹⁰

Brno ale do Prahy o přistoupení Zamazalově vědět nedalo. Dle Blatného, který dění ve spolku sledoval jen z nemocničního lůžka, šlo o relativní marginálii, o níž se i on sám dozvěděl až z novin, byť uznával, že do Prahy o kontaktech se Zamazalovým spolkem měli dát vědět: „*Ale meritorně? Jaká škoda? Když se staral Teige o výt. stránku, to byli spokojeni?*“²⁴⁹¹ Formálně tak tuto záležitost uzavřel Jeřábkův dopis z konce března, v němž Kalistu uklidňoval, že spolupráce se Spolkem výtvarných umělců nemá oficiální charakter a jde jen o jakousi volnou nezávaznou kooperaci: „*Oficiálním orgánem SVU ‚Host‘ není, a byly-li nějaké podobné zprávy v novinách, dostaly se tam bez našeho vědomí.*“²⁴⁹²

Josef Zamazal osobně se však v následujících měsících stává blízkým spolupracovníkem Skupiny, posléze též výtvarným redaktorem jejího sborníku a od třetího ročníku *Hosta* oficiálně také osobou odpovědnou za výtvarnou podobu listu. Na valné hromadě 1923 se Zamazal na Jeřábkův návrh stává přímo členem spolku, zřejmě jako jediný výtvarník v celé jeho historii.²⁴⁹³

Určitou tečku za celou březnovou přestřelkou tak udělal Jeřábkův dopis Kalistovi ze závěru měsíce. Jeřábek zde znovu ventiluje své rozčarování nad ochotou pražské části spolku spolupracovat v *Mostu* a především nad Knapovým rozhodnutím vstoupit do jeho redakce: „*Přiznám se Ti, že i na mne obsah toho dopisu [tj. Kalisty Götzovi – doplnil VM] divně působil a nedovedu si dosud vysvětliti, čím byl inspirován. Zvláště Váš poměr k ‚Mostu‘: Píšeš, že ‚Most‘ bude nyní vážnou konkurencí ‚Hostu‘. Vy pak na něm budete spolupracovat,*

²⁴⁸⁹ Na titulním listě ročníku však Zamazal uveden není, údaj o jeho redaktorství stejně jako o navázání spolupráce brněnských literátů a výtvarníků byl zřejmě otištěn na obálce únorového či březnového čísla, které se však v dostupných knihovnách nedochovaly, nebo někde v denním tisku.

²⁴⁹⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [první polovina března 1923], s. [2].

²⁴⁹¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, L. Blatný Č. Jeřábkovi, 17. března 1923, s. [4].

²⁴⁹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 28. března 1923, s. [2].

²⁴⁹³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, rukopisy vlastní, Zápisy o činnosti Literární skupiny z let 1921–1924, s. 77. Jen dodejme, že právě Zamazalův hlas se později ukázal jako rozhodující sedmý při „převratu“ proti Z. Kalistovi a pražské části spolku z června 1924. Zamazal však ve Skupině nevydržel dlouho: opouští ji 10. září 1924 na protest proti zásahům Devětsilu do výkonu jeho redaktorské pravomoci v *Hostu* (srov. LA PNP, fond F. Götz, korespondence přijatá, Č. Jeřábek F. Götzovi, 10. září 1924, s. [1].).

*tj. budete tuto vážnou konkurenci podporovat. Knap je dokonce v redakci! To je ovšem prazvláštní věc, které my tu rozhodně nechápeme.*²⁴⁹⁴

Jeřábek se nad tím podíval o to více, že první ročník *Mostu* skončil narozdíl od *Hosta* velmi neslavně. Otevřeně přitom Kalistovi nadhodil, že jediný důvodem, proč se na *Mostu* chce pražská část spolku účastnit, je právě a jen to, že je vydáván v Praze. Velmi překvapen byl Jeřábek za brněnské zejména Kalistovou ochotou spolupracovat s R. Medkem či V. Dykem, kteří stáli *Mostu* blízko: „*A pak – jak se srovnává např. s Tvým uměleckým a sociálním citěním, když budeš spolupracovat např. s V. Dykem, R. Medkem atd.*“²⁴⁹⁵

Proti spolupráci pražských s *Mostem* však výsledně Jeřábek nevznesl zásadnější námitky, avšak Kalistovi jednoznačně zdůraznil, že pro zachování stávajících poměrů ve Skupině bude nutné, aby pražští své nejlepší práce publikovali v *Hostu*. V opačném případě pohrozil do Prahy revizí poměru brněnských k Wolkerovi a Pišovi: „*Na ‚Hostu‘ musí míti členové Lit. Skupiny intenzivní zájem a pamatovat naň svými nejlepšími pracemi. [...] Vůbec vyříd’ laskavě pražským členům L. S., že bychom byli nuceni zrevidovati svůj poměr k Wolkerovi a možná i k Pišovi, pakliže nás, resp. ‚Hosta‘ budou i nadále tak zanedbávati jako dosud. Dožebraťati se jejich zájmu a spolupráce nebudeme.*“²⁴⁹⁶

Příprava sjezdu a sborníku Literární skupiny (jaro 1923)

Vzájemný vztah mezi pražskou a brněnskou částí spolku byl tak po událostech z března 1923 zřetelně otřesen a z dopisů obou stran je zřetelná vzájemná nedůvěra mezi oběma křídly. Jeřábek v dopise Blatnému dokonce poznamenává, že jejich pražští členové jsou „*divní lidé*“. Největší rozhořčení však v Brně panovalo s rozhodnutím J. Knapa vstoupit do redakce *Mostu*: „*Jak se srovnává s tím, že Knap podepsala náš manifest, okolnost, že vstupuje do redakce listu, který bude stát umělecky na pólu nám zcela protivném? Takové extravagance přece nemůžeme trpět. Kalistovi jsem psal, jak srovná se svým sociálním a uměleckým citěním spolupráci s Dykem, ale dosud mi na to neodpověděl.*“²⁴⁹⁷

Novým impulsem pro další vývoj Skupiny měla být nabídka vyškovského nakladatele Františka Obziny na vydání sborníku Literární skupiny. Vlastní historii Sborníku se věnujeme

²⁴⁹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 28. března 1923, s. [1].

²⁴⁹⁵ Tamtéž.

²⁴⁹⁶ Tamtéž.

²⁴⁹⁷ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 4. dubna 1923, s. [1]; bez inv. č.

jinde,²⁴⁹⁸ zde jen poznamenejme, že tato nabídka zastihla Skupinu počátkem dubna 1923 v dosti rozháraném stavu. Trojice Götz–Jeřábek–Blatný sice ideu vydání sborníku rychle přijala za svou, avšak nemohla si být zatím jista spoluprací ostatních členů. O napjatém poměru k pražským členům a koneckonců i o problematickém postavení Bartoše Vlčka jsme se již zmiňovali, problémy však měla i samotná brněnská šestka. Do sporů se totiž dostal i F. Götz a J. Chaloupka, kterému Götz odmítl dále půjčovat peníze: „Škandalizuje celou Skupinu. *Víš – já dost snesu, ale tohle je víc než dost. Přiznávám členu Lit. Skup. právo kritiky, ale ne právo skandalizování a tupení. Uvaž: co máme z Chaloupky (letos dvě bídné básně!). A každý měsíc dělá jen aféry. Tak to dál nejde,*“²⁴⁹⁹ psal na Chaloupkovu adresu v květnu rozzlobený Götz Blatnému.

Podstatnější však bylo, že spolupráci na Sborníku zprvu odmítl Z. Kalista. Učinil tak v dopise Jeřábkovi, psaném někdy v druhé polovině dubna 1923. Bohužel však tento dopis je jedním z mála jeho listů Jeřábkovi, které se nedochovaly. O důvodech Kalistova odmítnutí tak mnoho nevíme, dle pozdějších replik jej však zdůvodňoval odlišnou uměleckou orientací svou a zbytku Skupiny. Snad tak Kalista argumentoval pod dojmem svých nejnovějších „italských“ veršů, které tvoří součást jeho pozdější sbírky *Smuteční kytice*, tvorbě jeho vrstevníků opravdu zřetelně se vymykajících, snad tu Kalista ve vztahu k brněnským po březnové přestřelce poněkud taktizoval. To však bohužel za stávajícího množství informací neumíme posoudit.

Götz se proto pokouší Kalistovo původní zamítavé stanovisko k účasti na sborníku zvrátit a v polovině května mu píše dosti osobní a smířlivý list. V něm Kalistu seznamuje i s plánem svolat již před letními prázdninami 1923 valnou hromadu, kde by měla být mimo jiné projednána též otázka přijetí nových členů spolku: „Očekávám od Tebe zprávu o tom, jak si představuješ přijetí nových členů do Skupiny (snad Hradec, který je ze všech nejsympatičtější). Tvá přítomnost jako místopředsedy bude naprosto nezbytná.“²⁵⁰⁰ Proč byl Götz v tento moment vůči Kalistovi tak ústupný, nevíme. Jako nejpravděpodobnější se však zdá, že se obával rozkladu spolku, pro nějž by Kalistův odchod a zřejmě i další personální redukce, který by tento krok nejspíše přinesl, znamenal značné ohrožení. A tomu se Götz chtěl v momentě, kdy se rozhodovalo o vydání spolkového sborníku, za každou cenu vyhnout. V situaci, kdy pro sborník kromě příspěvků svého, Blatného, Jeřábkova a Chalupova Götz počítal jen s Knapem, Vlčkem a Bieblem a nejistá byla účast Chalupkova, totiž jistě

²⁴⁹⁸ O Sborníku Literární skupiny souvisleji viz zde s. 839–855.

²⁴⁹⁹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [květen 1923; Drahý Lve, má dnešní kalendářová povídka začíná], s. 2; bez inv. č.

²⁵⁰⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [květen 1923; Götz 49], s. [3].

potřeboval větší zásobu básnických textů. Těmito momenty alespoň vysvětloval Götz svůj krok v souběžném dopise Blatnému: „*Kalistovi jsem poslal 2 ex. svolání a vybídl ho ku spolupráci. Odpovědí poslal nám přání všeho zdaru, a že on nic – nic – nemá čas, musí studovat – musí do Itálie, a je prý orientován latinsky – kdežto my severštěji. Ale vzali jsme ho klidně na vědomí. Ale – já přes odpor Jeřábkův podnikl ještě krok pro usmíření – napsal jsem mu dnes dopis. Ovšem – já si od toho mnoho neslibuji, ale nechci jen tak beze všeho svoliti k rozkladu Skupiny, který naši nepřátelé chtějí vyvolati.*“²⁵⁰¹

Situace ve Skupině na jaře 1923 se po Kalistově rozhodnutí absentovat ve sborníku stala natolik nepřehlednou, že se brněnští proto rozhodli svolat spolkový sjezd již před prázdninami, jak trefně poznamenal Götz, „*abychom vlastně věděli, kdo to ta Skupina je*“. S tímto návrhem souhlasil i Jeřábek, který byl na Kalistu pro jeho nestálost značně rozhněván: „*Je nutno učinit dispozice, neboť L. Sk. musí být zreorganizována už vzhledem k neudržitelnému chování Chaloupkovu a Kalistovu. Kalista snaží se nám v Praze vzhledem k Sborníku podkopat půdu tím, že roztrušuje zprávy, jako bychom chtěli uveřejnit ve Sborníku práce Bartuškovy a Dymešovy, o čemž se však z nás nikdo ani nezminil. Lží tedy náš místopředseda (!) chce zkazit, resp. znemožnit úspěch Sborníku, do něhož sám odmítl zaslat příspěvek. Toho strpět nelze.*“²⁵⁰²

Kalistovy plány na jaře 1923, tj. v době mezi jeho návratem z Itálie a červnem 1923, mnoho neznáme. V této době totiž zřetelně ochládá jeho publikační aktivita, alespoň pokud jde o původní tvorbu – v větší míře Kalista tiskne jen příležitostné satiry v *Sršatci* a různé časové fejetony a glosy v *Rudém právu*. Nemáme k dispozici ani prakticky žádnou Kalistovu korespondenci: po březnové přestřelce s Jeřábkem kvůli *Mostu* načas z brněnských píše jen Götzovi, z dalších pak Kadlecovi, soustavnější kontakty s někým dalším mimo Prahu prakticky neudrží. Ani ve svých vzpomínkových pracích se k jaru 1923 Kalista výrazněji nevyjadřuje. Z dochované korespondence víme o tom, že v květnu Kalista plánoval zopakovat svou zimní cestu do Itálie, bližší detaily však neznáme. Dílčím vysvětlením Kalistova dočasného odmlčení by mohla být jeho nová známost, o níž se zmiňuje v dopise Götzovi z května 1923: „*Jestliže je člověk zamilován jako já, chodí více s dívkou po Petříně a po Hradčanech, než aby psal verše* –“²⁵⁰³ Možná se též Kalista soustavněji připravoval na svou

²⁵⁰¹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [květen 1923; Drahý Lve, má dnešní kalendářová povídka začíná], s. [2–3]; bez inv. č.

²⁵⁰² LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 16. května 1923, s. [1]; bez inv. č.

²⁵⁰³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista F. Götzovi, 11. května 1923, s. [2]. [Dopis uložen mezi korespondencí Z. Kalisty Č. Jeřábkoví.]

prázdninovou cestu do Jindřichova Hradce, kde měl začít zpracovávat materiál pro svou disertaci. V tomto případě však již poněkud spekulujeme.

Víme alespoň o tom, že na jaře 1923 pokračují Kalistovy kontakty s Devětsilem, který plánoval knižně vydat některé překlady z Ivana Golla. Prvotní úvahou bylo zřejmě vydat jako samostatný tisk Kalistův překlad *Chapliniady*, později pak bylo jednáno o to, že by ji doplnila poema *Astral*, přeložená Z. Kalistou pro jarní dvojčíslo *Hosta*, a Seifertův překlad Gollovy básně *Paris brennt*. Kalista o tom poněkud vychloubačně informoval do Brna: „*Devětsil‘ uspořádal v poslední době na mne hotový hon. Nejdříve přišlo psaní, že by vydali ‚Chapliniadu‘. Seifert mi hned na to dodal archy s vystřihanými tisky ke korektuře. [...] Pak přišly dopisy od Seiferta o moje příspěvky a překlady. Líbezný chování. Útoky přestaly. Ale já nic, nic, nic. [...] Píši Ti to jen proto, abych znovu mohl Vás ubezpečiti, že zůstávám věren L. S., i když se nezúčastním všech jejich akcí. Devětsil se nesmí dovědět, že jeho hru pozoruji. Jinak bych byl příliš vázán. Nevědom (zdánlivě) – vázán není.*“²⁵⁰⁴ Další osud plánu na vydání překladů z I. Golla nám není znám a zdá se, že v druhé polovině roku 1923 tato idea definitivně zapadá.

Tak jako tak můžeme shrnout, že o Kalistových osudech, plánech či literárních aktivitách na jaře 1923 víme pramálo. Götzovi sice v již citovaném dopise z 11. května píše, že připravil k vydání své *Vlajky*, zároveň však poznamenává, že jeho básnická tvorba z poslední doby není příliš rozsáhlá. Z tohoto důvodu prý pro Sborník nemá žádné vhodné příspěvky. Nově Kalista napsal prý jen tři básně, z nichž prý dvě slíbil R. I. Malému pro *Národní kulturu*²⁵⁰⁵ a třetí dal Antonínu Veselému do *Československé republiky*: „*Jinak nemám nic. 5 básní z Itálie, které jsou částí mého cestovního deníku, Indianu, což je torso velkého snu o nové epické básni, a ještě pár neinterpunkovaných básní, ze kterých by něco mohlo být – kdybych psal dál.*“²⁵⁰⁶

Götzovi Kalista ale výslovně odmítá, že by příčinou jeho absence na sborníku byly osobní antipatie, tj. mimo jiné též Götzova vstřícnost k zařazení Wolkerových a Píšových textů do *Hosta*: „*Jsem opravdu rád, že uznáváš moje důvody, které jsem v dopise Jeřábkovi uvedl jako rozhodující pro moji absenci v Sborníku.*“²⁵⁰⁷ [...] *To, co jsme měli mezi sebou, – a co mohlo být vysvětleno, kdybys byl netrval tak tvrdošíjně na svém mínění, že proti Wolkerovi a Píšovi vystupuji jako proti osobním nepřátelům – to není nikterak důvodem mého*

²⁵⁰⁴ Tamtéž.

²⁵⁰⁵ KALISTA, Zdeněk: Z veršů „Tíha domova“. *Národní kultura* 2, 1923, č. 5, s. 155.

²⁵⁰⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista F. Götzovi, 11. května 1923, s. [2]. [Dopis uložen mezi korespondencí Z. Kalisty Č. Jeřábkovi.]

²⁵⁰⁷ Tento Kalistův dopis se v Jeřábkově pozůstalosti nespíše nedochoval.

*jednání.*²⁵⁰⁸ Svůj krok pak Götzovi opět vysvětluje jako dočasnou absenci na aktivitách Skupiny, nikoli však jako gesto proti ní: „*Omyl je v tom, že se domníváš, že jdu do nějaké oposice, zatímco já udávám jasné důvody, proč nemohu dělat to, co chcete, při čemž ovšem z ničeho nevyplývá, že bych se tím stavěl proti vám. Rád bych – nemohu však. Chápeš?*“²⁵⁰⁹

Nepřehlednou situaci uvnitř spolku tak měla na návrh brněnských vyřešit již zmiňovaná třetí valná hromada Skupiny, tentokrát zejména kvůli chystanému sborníku svolávaná už před letní prázdniny. Kalista nutnost jejího svolání schvaloval v dopise Götzovi, avšak – protože již na květen a červen plánoval novou cestu do Itálie – zároveň se zříkal své osobní účasti, pakliže by narušila jeho cestovatelské plány: „*Valné hromady by bylo opravdu třeba – před započítím práci se Sborníkem. Ale co, probůh – já bych tam měl dělat, proč bych já byl nezbytným? L. S. by si to konečně rozmyslila – platit mi výlohy k valné hromadě až z Říma – Mám odjetí týden po svátcích.*“²⁵¹⁰

Kalistova plánovaná druhá cesta do Itálie se však nakonec neuskutečnila; bližší informace bohužel k celé věci nemáme. Kalista proto nakonec v dopise Jeřábkoví z 30. května svou účast na třetí valné hromadě Skupiny přece jen potvrzuje: „*Přijedu s příslušným průvodem do Brna v sobotu 9. t. m.*“²⁵¹¹ Stran své cesty do Itálie dodává jen, že byla z „*velmi složitých příčin odložena*“. Zároveň bylo z tohoto dopisu zřetelné, že se Kalista připravoval na valné hromadě vystoupit dosti aktivně: Jeřábka totiž žádal o zaslání stanov. Jeřábek mu však – s odkazem na své časové vytížení doma i v zaměstnání – odpověděl až těsně před konáním valné hromady s tím, že má stanovy jen jedny; nabízel mu proto, že je mohou společně před začátkem valné hromady projít. Kalistovi zároveň zdůraznil, že valné hromady se mohou účastnit jen činní členové spolku. Zdá se tak, že Jeřábek správně odhadl hlavní Kalistův plán, tj. rozšířit Skupinu o nové členy.

Zřejmé napětí mezi pražskou a brněnskou částí Skupiny ještě v předvečer valné hromady – a zejména mezi Kalistou a Götzem – nám pak prozrazuje Kalistův dovětek z posledního dopisu, který před jejím konáním do Brna posílá: „*Připisuji 2. června: Cesta je velmi vážně ohrožena posledním dopisem Götzovým Hradcovi, a to nejen u všech*

²⁵⁰⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista F. Götzovi, 11. května 1923, s. [1]. [Dopis uložen mezi korespondencí Z. Kalisty Č. Jeřábkoví.]

²⁵⁰⁹ Tamtéž.

²⁵¹⁰ Míněny svatodušní svátky; letnice roku 1923 připadaly na 20. května. O Kalistově chystané opakované cestě do Itálie bohužel nemáme bližších zpráv; nakonec také Kalista tento plán opustil (srov. tamtéž.).

²⁵¹¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkoví, 30. května 1923.

pražských členů. Neradi slýcháme neopodstatněné a nemožné výroky o pražských klepech. Věc je disgustující.²⁵¹²

O co přesně v Götzově listu Hradcovi šlo, bohužel nevíme, zdá se však, že se tu prolínalo několik faktorů. Hradec byl dotčen, že mu brněňští odmítli otisknout jeho básně v *Hostu*, což však Götz vysvětloval jejich nižší úrovní: „Hradec psal mi, abych řekl své stanovisko k jeho dílu, a psal, že prý se k němu chováme se zvilou zlobou. Odpovídaje mu, řekl jsem mu, že to není pravda. Jestliže jsme sem tam něco z něho netiskli, není to ze zloby, nýbrž proto, že jsme nebyli s jeho verši spokojeni.“²⁵¹³ Götz vedle toho ve svém dopise bez větší znalosti věci zřejmě reagoval i na Hradcovu kontroverzi s Č. Jeřábkem, čímž opět vyvolal určité rozhořčení na straně pražské části.

Ještě ve dnech těsně před valnou hromadou tak došlo k rychlé výměně dopisů mezi Kalistou a Götzem, která vzniklé napětí uvolnila a nakonec zřejmě otevřela Hradcovi cestu do Literární skupiny. Kalista nejspíše Götzovi situaci objasnil a Götz proto své předchozí vývody s omluvou korigoval: „Nyní, když jsi mi vyložil princip sporu, uznávám, že nešlo v tomto případě o klep, nýbrž jen o zkreslené vyjednávání, jež se dělo z toho důvodu, že právě Vy v Praze jste pořád žehrali na nár. demokrata Vlčka a na Jirka. Máš tedy plné právo, abys se [sic!] dovolával v této věci loyalnosti.“²⁵¹⁴

Götz zároveň Kalistovi poukazoval na řadu nelichotivých informací, které se o brněnských údajně v Praze šíří: „Jenom Ti chci říci tolik, že mám v rukou tolik dokumentů, jimiž bych mohl dokázati, jaké klepy se o nás v Praze vyprávěly: Já nikde neřekl, že je vyprávíte Vy – já Vás nikde nepodezřívám, ačkoliv mám zjištěno, že i jeden člen Skup. o mně vyprávěl věci, nad nimiž jsem ustrnul. [...] Milý Kalisto, Tebe se tato věc ovšem netýká. Je za tím někdo jiný.“²⁵¹⁵

Götz proto vyzývá pražské ke smíru a je ochoten sám ustoupit do pozadí, pakliže by měl být možnou příčinou dalších konfliktů, neboť prý ví, že Praze na Hradcovi záleží: „Myslím však, že budeme míti na Val. hromadě jiné věci na starosti než o tohle se rvát. Jsem-li já v cestě opravdovému dorozumění, já velice rád ustoupím. Ujišťuji tě, že mne tento život rozčiluje a ničí; je to snadná formule pro mé postavení: vykoná všechnu práci pro Skupinu a

²⁵¹² Tamtéž.

²⁵¹³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [počátek června 1923; Götz 45], s. [1].

²⁵¹⁴ Tamtéž, s. [1–2].

²⁵¹⁵ Tamtéž, s. [2].

*Hosta a dostane za vše vynadáno. Velmi rád vám přenechám práci a všechny příjemnosti s ní spojené.*²⁵¹⁶

Kalistovo taktizování před třetí valnou hromadou Literární skupiny nám naznačuje i dopis J. Knapa z 5. června, který je odpovědí na bohužel nedochovaný list Kalistův, v němž se pokoušel se svým spolucestujícím ze zimní „italské“ pouti zkoordinovat před cestou do Brna vzájemný postup. Kalista zřejmě především zamýšlel prosadit návrat k praxi dvojí redakce časopisu *Host* tak, jak fungovala v počátcích existence spolku. Knapův názor na tuto variantu byl však negativní: „*Neboť by dvojí redakce byla jen zbytečným trháním listu na dvě strany. A potom se obávám, jestli by bylo možno z Prahy vypraviti vždy každé druhé číslo. U Orfea nás bylo tehdy více a nešlo to.*“²⁵¹⁷

Třetí valná hromada Literární skupiny (10. června 1923)

O třetí valné hromadě Literární skupiny jsme informováni nejméně ze všech spolkových schůzí v námi sledovaném období. Tato valná hromada se uskutečnila 10. června 1923 v bytě Dalibora Chalupy ve škole na brněnské Kounicově ulici. Č. Jeřábek ve svých rukopisných zápiscích o historii Skupiny uvádí, že se jí účastnili K. Biebl, L. Blatný, F. Götz, D. Chalupa, Č. Jeřábek, M. Jirko, S. Kadlec, Z. Kalista a B. Vlček.²⁵¹⁸ Jak vyplývá z dalšího, přítomni byli minimálně ještě J. Chaloupka a J. Knap.

Valná hromada proběhla zřejmě v Kalistově režii. Kalista totiž dle pozdějších indicií na schůzi vyrukoval s textem jakéhosi předem utajovaného memoranda, na jehož přijetí trval. Žádné další informace ale o tomto memorandu nemáme a můžeme tak jen spekulovat, že jeho náplní bylo mj. vymezit okruh časopisů, do nichž členové spolku nemohou přispívat – alespoň z pozdějších dopisů víme o tom, že byl na valné hromadě přijat zákaz publikovat v *Cestě*, který se dotýkal především zájmů B. Vlčka. Podstatnější však byly jiné momenty: Kalistovi se podařilo nejen obhájit místopředsednickou funkci, ale dokonce nově získal i pozici v redakčním kruhu *Hosta* (spolu s Jeřábkem, Blatným a Götzem). Zároveň své postavení ve spolku ještě posílil tím, že za jeho nové členy byli přijati jeho pražští přátelé Karel Hradec, František Kropáč a Jiří Landa. Vedle nich přibyl mezi členy spolku i snad

²⁵¹⁶ Tamtéž, s. [3].

²⁵¹⁷ J. Knap Z. Kalistovi, 5. června 1923; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 427.

²⁵¹⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, rukopisy vlastní, Zápisy o činnosti Literární skupiny z let 1921–1924, s. 77.

jediný „neliterát“ v celé jeho historii – výtvarník Josef Zamazal. Zamítnuta naopak byla kandidatura J. Klepetáře a Joži Noville.²⁵¹⁹ Pravděpodobně právě na této valné hromadě se Kalista dostal i do redakčního kruhu chystaného sborníku Skupiny, na němž se tedy nakonec rozhodl spolupracovat, a zřejmě získal ze spolkové kasy i stipendium na svou letní cestu do Řecka.

Brněnští byli dle dochovaných reakcí z formy, kterou Kalista své požadavky prosadil, dosti roztrpčeni, avšak s výsledky hromady byli celkem smířeni. Götz Kalistovi jeho postup na valné hromadě vyčítal v následném dopise, který je snad jediným jejím bezprostředním ohlasem, který máme k dispozici: *„Po schůzi, když odejels, hovořilo se o dojmech. Byli jsme trochu rozmrzeni. Důvodem bylo, že na nás vyrukoval tím memorandem, aniž jsi nás o něm dříve byl spravil, ač k tomu bylo dosti času. To není, příteli, demokratické. Chaloupka byl opilý a zuřil. [...] Nadával Tobě a nadával mně, poněvadž ve věci stipendia jsem se Tě zastal. Dále nás mrzelo, když jsme se doslechli, jak jsi žádal Knapa, aby předem o memorandu nic neprozradil. Viděli jsme, že jsi počítal s překvapením. [...] Pohled, v předběžné poradě měli jsme také my řadu věcí, jež jsme chtěli projednat, ale dobrovolně od nich upustili, abychom netříštili Skupinu. Vyhověli jsme Vám ve všem, co jste chtěli, jednali jsme s Vámi přímo.“²⁵²⁰*

Napjatou situaci bezprostředně po valné hromadě ostatně potvrzuje i Kadlecův dopis Kalistovi, psaný cca týden po jejím konání, v němž Kadlec vzpomíná mj. na výstup s opilým J. Chaloupkou na brněnském nádraží: *„Odjížděl jsem z Brna hodinu po Tvém a Bieblově odjezdu a vzal jsem s sebou Josefa Knapa, aby se podíval na moje působení“²⁵²¹ a po případě užil se mnou nějaké pochůzky po slovenském venkově. V Brně, když jsi odešel s kamarádem Bieblem na peron, zasedli jsme v restaurační zahradě k vínu. Na nádraží. Nachomýtnul se tam i Chaloupka. Však víš! A potom začlo, čemu ve své upřímné poctivosti a mně cizí praksi ‚spolkaření‘ vůbec nerozumím. Byla přetřásána odpolední událost valné hromady, při níž se cítili brněnští na hlavu poraženi. Mluvílo se o diktátu Prahy a já jsem se musel dojísta nesmírně pitomě tvářit – mlčel jsem jako ryba a bylo mi to všechno hrozně proti mysli. Chaloupka vedl prim a byl jistotně mluvčím (udatným) těch hochů, kteří ‚dělali‘ proti němu §§ stanov. Pamatuj! Však víš, proti komu je to namířeno!“ Oddechl jsem si, když zavolal konduktér.“²⁵²²*

²⁵¹⁹ Tamtéž.

²⁵²⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červen 1923; Götz 40], s. [1–2].

²⁵²¹ Kadlec roku 1923 působil jako úředník v Novém Městě nad Váhem a Knap studoval na bratislavské univerzitě.

²⁵²² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 17. června 1923, s. [1–2].

Jediný detail z průběhu této valné hromady, který Kalista později komentoval ve svých vzpomínkách, se týkal otázky přijetí básničky Joži Thelenové do spolku, jejíž členství navrhovali brněnští, resp. F. Götz. Nevalné umělecké kvality jejich textů však prý vyvolaly ostrou reakci J. Knapa, který se proti jejímu přijetí příkře ohradil. Podobného mínění byl ostatně i Kalista a zbytek pražských: „*Stanul jsem, hned jak tato kandidatura byla přednesena, v duchu proti ní. Ale předešel mne tehdy v řeči Josef Knap, který vybuchl proti Joži Thelenové naprosto odmítavě a několika epitety, jimiž doprovodil její jméno, smetl doslova její pokus o přijetí do Literární skupiny [...]. Nebylo třeba už snad ani těch pár slov, kterými jsem se solidárně postavil za jeho stanovisko, aby celá věc byla odklizená.*“²⁵²³

Götz následně ve svém již zmiňovaném červnovém dopise Kalistovi vyčítal mimo jiné právě odmítnutí kandidatury Thelenové s poukazem na to, že prý šlo vlastně o jediný návrh brněnských na valné hradě: „*A nyní tu osobní věc. Týká se Thelenové. Mám o ní jiné mínění. Přimlouval jsem se za její přijetí. Bolelo mne příkré odmítnutí. Vždyť to byl vlastně jediný návrh brněnské Skup. Ten jste odmítli. Já se podrobil. Bylo mi všelijak: víš, že kdybych byl slovo řekl proti přijetí Hradce, Kropáče, Landy, nebyli by přijati. Vyšli jsme Vám vstříc ve všem. Vy jste stáhli náš jediný návrh. To trochu bolelo.*“²⁵²⁴ Přitom Kalistovi znovu zdůraznil, že především v zájmu konsolidace poměrů požadavkům Prahy ustoupil, a svůj apel opakoval i v závěru dopisu, kde Kalistu vyzýval, aby Skupina zapoměla na předchozí řevnivosti a vrátila se k činorodé práci.

Kalista ani Knap však v době konání valné hromady netušili, že Thelenová v této době byla přítelkyní F. Götz. A v Kalistově interpretaci se právě Götzova budoucí manželka měla stát možná vůbec nejdůležitějším faktorem Götzových razantních útoků vůči Kalistovi ze závěru roku 1923 a první poloviny roku následujícího, o nichž ještě bude řeč v dalším, a které údajně právě odmítnutí její kandidatury předznamenalo.

Vypovídající je v tomto směru i zmínka S. Kadlece o jeho dojmech z valné hromady. Kadlec se totiž právě v červnu roku 1923 poprvé a naposled účastnil tohoto nejdůležitějšího spolkového setkání a zřejmě vůbec poprvé se přitom setkal s brněnskými. V následném dopise Kalistovi se přitom netají svým názorem, že mezi pražským a brněnským křídlem je jen minimum vzájemných pout a „pražské“ momentálně ke Skupině váže jen možnost vydání spolkového Sborníku: „*Co se Brna týká! Je jisto, že nás (mohu-li tak mluvit, když jsem v přítomnosti mimo Prahu) s lidmi-básníky z Brna neváže naprosto žádné příbuzenství. Ti lidé mají docela jiné zájmy a názory. Co ale dělat? Myslím, že bude dobře počkat, až jak se to*

²⁵²³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (2). Brno: Atlantis, 1996, s. 214.

²⁵²⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červen 1923; Götz 40], s. [3].

všecko dohromady utváří po vyjití ‚Almanachu‘. Zdá se mi, že to bude jistým mezníkem v celé existenci a vyznání ‚Skupiny‘.²⁵²⁵ Kadlecův odhad vývoje se přitom v budoucnu měl z velké části naplnit.

Dočasný smír mezi oběma křídly Literární skupiny, uzavřený na valné hromadě, ostatně nevydržel příliš dlouho. Nejvíce nespokojený s jejími výsledky byl zřejmě Bartoš Vlček, jemuž bylo proti srsti jak posílení pražské části spolku a nejnovější básnická tvorba jejích představitelů, tak „zákaz“ psaní do *Cesty*, kam se právě v létě 1923 prosadil. Při své návštěvě Prahy v polovině června proto Vlček zřejmě svou nespokojenost otevřeně dával najevo a Kalista v reakci na to do Brna znovu hrozil vystoupením. O incidentu psal následně Götz Blatnému: ‚*Kalista zas už se bouří. Vlček nadělal v Praze jakési klepy – a Kalista hrozí odchodem ze Skup. – s celou svou partají. Urovnali jsme to.*‘²⁵²⁶ Götz sice zůstal v dopise Kalistovi v této věci dosti diplomatický a od Vlčka se za Brno znovu distancoval, pnutí mezi Z. Kalistou a B. Vlčkem se však odstranit nepodařilo. Napětí mezi oběma na podzim 1923 dále eskalovalo a posléze vyvrcholilo Vlčkovým nuceným odchodem ze spolku. Jako dočasný se však v tuto dobu měl ukázat i smír mezi oběma křídly spolku, který třetí valná hromada Literární skupiny formálně potvrdila.

Disertace a Jindřichův Hradec (léto 1923)

Prakticky ihned po skončení valné hromady Literární skupiny odjíždí Kalista do Jindřichova Hradce, aby zde zahájil soustavnější práci na své disertační práci s názvem *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic*. Dovolme si na tomto místě drobnější odbočku, abychom stručně shrnuli Kalistovu studijní dráhu, které jsme zatím nevěnovali souvislejší pozornost. V předchozích kapitolách jsme alespoň dílčím způsobem narazili na základní momenty proměn Kalistova poměru k jeho vysokoškolskému učiteli Josefu Pekařovi – nejprve zřejmou nedůvěrou k Pekařově osobě na počátku Kalistových studií, Kalistovo odmítnutí vystoupit proti Pekařovi v tiskové kampani za Volnou myšlenku z jara 1920 i úspěch jeho seminární práce o tzv. manifestu Přemysla Otakara II. k Polákům z letního semestru 1922.

²⁵²⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 28. června 1923, s. [1].

²⁵²⁶ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [závěr června 1923; Milý, bude Tě asi zajímat], s. [1]; bez inv. č.

Zřejmě právě tato Kalistova práce zvýšila Pekařův zájem o osobu svého talentovaného studenta a na podzim 1922 padá z jeho úst nabídka k tomu, aby u něj Kalista napsal disertační práci o Humprechtu Janu Černínovi z Chudenic. Pro Pekaře šlo o dosti „srdeční“ téma, které by mohlo sledovat a dále rozvíjet látku, kterou sám zpracoval ve své snad nejslavnější práci, *Knize o Kosti*, věnované právě osudům jeho rodného kraje, tj. Českého ráje, v 17. století. Kalista se mu zdál pro tuto práci dobře disponován jednak svým zájmem o dějiny umění a zároveň též svou znalostí italštiny, jež byla jazykem mnoha archivních pramenů týkajících se právě Humprechtovy osoby.

Podobně jako v případě Wolkerově, nabírá i Kalistovo líčení vývoje jeho vztahu k Josefu Pekařovi v jeho vzpomínkových pracích až pololegendární charakter, v němž se Kalista staví do pozice Pekařova nejmilejšího žáka, pomyslného nástupce a strážce jeho odkazu. Zdá se však, že alespoň pokud jde o Kalistovo líčení počátků jeho poměru k Pekařovi, jsou jeho vzpomínky poměrně spolehlivé. Díky studii J. Čechury „Zdeněk Kalista a Jindřichův Hradec“, ²⁵²⁷ v níž je zmiňován Pekařův dopis jindřichohradeckému archiváři Františku Teplému, máme potvrzeno, že prvotní impuls k zadání tématu Kalistovy disertace skutečně pocházel od J. Pekaře: „*Animoval jsem jednoho svého žáka, Z. Kalistu, mladého básníka a nadaného hochu, jenž čte vlašsky a obírá se dějinami umění, aby ujal se biografie Humprechtovy.*“ ²⁵²⁸ Protože je dopis datován 7. listopadem 1922, tj. dnem Kalistova návratu z Německa, ²⁵²⁹ lze Pekařovu nabídku datovat nejspíše do doby před Kalistovou pedagogickou státnicí, tj. někde do října 1922.

Kalista však měl v dané době rozjednanu disertaci z dějin umění a klasické archeologie u prof. Hynka Vysokého na téma „Donatello a antika“. Mezi oběma tématy Kalista zřejmě poměrně dlouho váhal, neboť Vysokého i Pekařovo doporučení s sebou údajně vzal ještě na italskou cestu v únoru 1923. Nakonec se přiklonil na stranu Pekařovu – možná právě především kvůli Pekařově osobě: sám totiž v pamětech doznával, že o Humprechtovi Černínovi nevěděl zpočátku vůbec nic, neznal dokonce ani Pekařovu *Knihu o Kosti* a nadto za sebou neměl prakticky žádnou paleografickou průpravu, nezbytnou pro archivní výzkum! Definitivní rozhodnutí pro černínskou tematiku padlo zřejmě až po Kalistově návratu z Itálie a

²⁵²⁷ ČECHURA, Jaroslav: Zdeněk Kalista a Jindřichův Hradec. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 216–231.

²⁵²⁸ J. Pekař F. Teplému, 7. listopadu 1922; citováno dle téhož, s. 217.

²⁵²⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [listopad 1922], s. [1].

Pekař tak mohl počátkem jara 1923 oficiálně požádat o to, aby Kalista mohl v černínském archivu na zámku v Jindřichově Hradci studovat.²⁵³⁰

Černínský archiv v Jindřichově Hradci Kalista poprvé navštívil v závěru března 1923, a to údajně s dosti rozpačitými výsledky, protože mu čtení rukopisů ze 17. století, s nimiž se údajně do té doby neseťkal, činilo značné problémy. Ani tyto potíže jej však neodradily a od 15. června²⁵³¹ je v Jindřichově Hradci znovu, aby zde mohl souvisle studovat materiály pro svou disertační práci. V Jindřichově Hradci Kalista „úřadoval“ až do počátku srpna, kdy s Jiřím Landou odjíždí na velkou cestu na Balkán. Již počátkem září se ale do Jindřichova Hradce vrací a s drobnou přestávkou v polovině září, kdy byl narychlo povolán domů k nemocnému otci, zde vydržel až do závěru měsíce. Odsud pilně vyřizuje i aktuální záležitosti týkající se Literární skupiny; adresu Zdeněk Kalista, Jindřichův Hradec, zámek nalézáme na řadě listů jeho přátel z této doby. Do Prahy se Kalista vrací se až v sobotu 29. září,²⁵³² aby se stihl druhý den zúčastnit redakční schůze *Hosta a Sborníku Literární skupiny*. Znovu se Kalista do Jindřichova Hradce vydal až po obhajobě své disertace o letních prázdninách 1924.

Cesta na Balkán (srpen 1923)

Jediným přerušením intenzivního studia v černínském archivu byla Kalistovi nová cesta do zahraničí – volba tentokrát někdy v květnu padla na Řecko a Jugoslávii: „*Ještě někdy v květnu jsme se domluvili, že vyrazíme okolo mých narozenin nebo po nich dolů na jih – až kam nejdál nám vystačí naše prostředky.*“²⁵³³ Ještě v polovině července se svým spolucestujícím Jiřím Landou Kalista zvažoval jako možnou alternativu též Bretaň.²⁵³⁴

Oba mladíci svou balkánskou cestu nastoupili v Českých Budějovicích; odsud na jih vyrazili pravděpodobně 4. srpna.²⁵³⁵ Přes Linec, Štýrský Hradec, Maribor a Záhřeb se pak dostávají do Srjemských Karlovic (Sremski Karlovci) v severním Srbsku, kde na několik dní navštívili svého spolužáka z Pekařova semináře Miodraga Grbiće.²⁵³⁶ Odsud se přes divoký

²⁵³⁰ ČECHURA, Jaroslav: Zdeněk Kalista a Jindřichův Hradec. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 219.

²⁵³¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 30. května 1923.

²⁵³² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 29. září 1923.

²⁵³³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 738.

²⁵³⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Landa Z. Kalistovi, 18. července 1923, s. [1].

²⁵³⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Landa Z. Kalistovi, 1. srpna 1923, s. [1].

²⁵³⁶ Miodrag Grbić (1901–1969), srbský archeolog.

Balkán po trase Bělehrad a Skopje dostávají až do Soluně a dále až do Athén, kde Kalista navštívil řadu známých antických památek. Zde však jejich cesta poměrně neslavně končí: Landa zde onemocněl a navíc byli okradeni o většinu své, již tak nevelké, hotovosti. Za velké finanční tísně a poměrně dramatických okolností, které Kalista obsáhle líčí ve svých pamětech, se jim nakonec podařilo 22. srpna vrátit zpět do Československa. „Balkánská operace“ Zdeňka Kalisty tak skončila poměrně neslavně a narozdíl od předchozích cest i následné cesty pařížské měla na Kalistovu literární tvorbu jen minimální dopad.

IV. 2. Lidé a spolky

Sít' osob okolo Zdeňka Kalisty se v roce 1922/1923 poněkud proměňuje. Mnohem větší význam než dříve pro jeho umělecké osudy nabývají poměry v Literární skupině, jejímž místopředsedou se Kalista hned z kraje sledovaného období stává. Stručný přehled situace uvnitř spolku v tomto období jsme si již nastínili výše, na tomto místě bych se rád soustředil na detailnější analýzu postoje jednotlivých členů spolku k dění uvnitř Skupiny. Obširněji se proto budu věnovat zejména reakci jednotlivých členů na její manifest, protože právě ten do značné míry podmínil vývoj uvnitř Skupiny v několika následujících měsících.

Z brněnských členů spolku se pak zaměřím znovu na osobnost Františka Götze, který znamenal pro vývoj Skupiny bezesporu klíčovou postavu. Na přelomu let 1922 a 1923 se však poněkud rozkolísá jeho dosud nezpochybnitelná role hlavního teoretika spolku a rozhodující autority v redakci *Hosta*, což bylo dáno především jeho vstřícným poměrem k dvojici J. Wolker–A. M. Piša, který ostatní členové spolku po jejich výpadech proti manifestu Skupiny nesdíleli. Svou pozici mezi brněnskými sice Götz poměrně rychle získává zpátky, avšak v právě v osobě Z. Kalisty mu vyrostl v Praze důležitý protihráč. Právě poměr Kalista–Götz bude následně zásadně ovlivňovat dění uvnitř Skupiny prakticky až do Kalistova odchodu ze spolku v létě 1924.

Podrobněji představím i jednotlivé autory tzv. pražské části Literární skupiny, tj. družiny začínajících literátů, které kolem sebe Kalista od podzimu 1922 v Praze soustředí a jež postupně prosadí jak za členy spolku, tak i na stránky *Hosta*. Tito mladíci budou do budoucna tvořit Kalistovu důležitou mocenskou oporu ve vnitrospolkovém dění. S výjimkou K. Biebla a částečně též F. Kropáče a S. Kadlece se však nikdo z nich později výrazněji literárně neprosadí.

Pozornost zaměřím i na osudy dvojice Jiří Wolker a A. M. Píša, kteří se na podzim 1922 stanou nejostřejšími kritiky manifestu Skupiny. Zejména poměr Píši a Kalisty se následnými tiskovými polemikami změni v prudce nepřátelský. Po svém odchodu z Devětsilu se Wolker a Píša stávají jakousi třetí silou uvnitř nejmladší generace, avšak hlas obou členů někdejšího trojlístku zbavených publikační platformy v zimě 1923 výrazně zeslábne. Díky vstřícnému poměru F. Götze k nim však budou stále významně působit na situaci uvnitř Literární skupiny. Až delší onemocnění z jara 1923 oba z dalšího dění v nejmladší generaci na čas vyřadí.

Tak jako v předchozích kapitolách si stručně všimneme i poměrů uvnitř Devětsilu, který se však po odchodu Píši a Wolkerů dostává poněkud mimo hlavní zájem této práce.

Literární skupina

Přípravy manifestu

Procházíme-li korespondenci Františka Götze z léta 1922, nesporně nás zarazí jeden moment: byť se v dopisech Wolkerovi i Kalistovi podrobně rozepisuje o plánované knižnici *Hosta* i podobě nového ročníku časopisu, který dle něj musí být „*bojovnější*“, nikde z jeho strany nepadne informace o tom, že by nový ročník plánoval otevřít manifestem. Wolkerovi tak 12. srpna píše jen o určité chystané proměně ducha *Hosta*: „*Vůle k řádu, k novému řádu bylo velmi málo. Dnes jsme se hodně sami ujasnili. Po celoročním hledání myslíme, že jsme přec jen našli. Host bude příště prudší, bojovnější.*“²⁵³⁷ Kalistovi víceméně totéž Götz svěruje dokonce až 22. srpna. O plánu na vydání manifestu se tak Götz před inkriminovanou valnou hromadou velmi zdrženlivě zmiňuje pouze v dopise A. M. Píšovi, který však tou dobou již členem spolku přes půl roku nebyl: „*V příštím Hostu chceme býti trochu bojovnější. Hned 1. číslo bude míti asi cosi jako manifest a několik polemických poznámek.*“²⁵³⁸

Proč Götz a brněnští vůbec tuto skutečnost před pražskými tajili, nevíme. U Wolkerů se snad obávali jeho opakované nechuti k tomu, aby Skupina přijala program, s Kalistovou další účastí na dění uvnitř spolku zřejmě po událostech zjara příliš nepočítali. Snad si od

²⁵³⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, 12. srpna 1922, s. [2]; inv. č. VI/610.

²⁵³⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [srpen 1922; Můj drahý příteli, závidím Ti zrovna], s. [3].

zamlčování těchto příprav brněnští slibovali též snazší přijetí manifestu. Přesto utajení jeho příprav před nebrněnskými členy spolku poněkud zaráží a ukazuje na okrajovější význam literátů mimo brněnskou šestku pro dění uvnitř spolku na jaře a v létě 1922.

Z členů šestky na okolnosti vzniku manifestu později vzpomínal ve svých pamětech Č. Jeřábek. Samotný manifest i jeho podobu zde s dosti beletristickým příděchem označuje za plán Götzův: „*Vytasil se, hoře v tvářích, s novým plánem. [...] Vychrlil na mne: ‚Hoši, vyrazíme!‘ U čerta, ano – k tomu jsem byl ihned ochoten, ačkoliv jsem ještě nevěděl, oč vlastně běží. ‚Zahájíme druhý ročník ‚Hosta‘ manifestem!‘ [...] Götz už měl, jak jsem vzápětí poznal, jeho hlavní myšlenky ujasněny.*“²⁵³⁹ Jeřábek přitom vzpomíná i na údajné „četné“ schůze, které se manifestu týkaly. Zpětně se mi ale zdá, že brněnští o svých programových zásadách diskutovali hlavně v zimě 1922 v souvislosti s polemikami s Devětsilem, kdy se idea manifestu Skupiny objevuje poprvé, a tento plán zřejmě znovuoživil až Götz o letních prázdninách 1922, které trávil z velké části doma v Kojátkách a kdy i s ostatními členy šestky byl jen ve velmi příležitostném kontaktu. S ohledem na dochované materiály si tak dovoluji vyslovit domněnku, že Götz na základě „zimních“ diskusí připravil v létě manifest sám a zbytek šestky jej pak již nijak zásadněji neupravoval. Tomu by ostatně napovídala i doprovodná Götzova studie k manifestu s názvem „K filosofii a estetice nového umění“,²⁵⁴⁰ otištěná spolu s manifestem v prvním čísle druhého ročníku *Hosta*, která je z velké části jeho osobní konfesí a polemikou s marxismem, jež mu postupně rostla z jeho korespondenčních diskusí na toto téma, vedených zejména s Wolkerem a Píšou v průběhu léta 1922.

Ohlasy valné hromady a manifestu

Manifest Skupiny vyvolal uvnitř spolku až nečekaně velkou diskusi, a to hned na valné hromadě i v týdnech následujících. Zatímco Brno stálo za Götzovým textem víceméně jednotně, snažil se Z. Kalista s novým členem spolku K. Bieblem o určitý posun vyznění manifestu doleva. O oslabení vyhraněně socialistického vyznění manifestu se pro změnu pokoušel J. Knap. Obsah manifestu byl tak ještě v průběhu následujících týdnů mezi Prahou a Brnem, konkrétněji Z. Kalistou a Č. Jeřábkem, čile diskutován, avšak k zásadnějším úpravám jeho textu již asi nedošlo. Manifest pak kromě Wolkera nepodepsal ještě Vítězslav Nezval,

²⁵³⁹ JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 88.

²⁵⁴⁰ GÖTZ, František: *K filosofii a estetice nového umění*. *Host* 2, 1922/1923, č. 1, [říjen], s. 22–31; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 337–350.

který tímto krokem dovršuje svůj přestup do Devětsilu. František Götz proto byl ještě před začátkem oficiálních tiskových polemik²⁵⁴¹ o manifest nucen svůj text obhajovat v dobové korespondenci. Velmi zajímavé jsou v tomto ohledu především jeho obhajobné dopisy A. M. Pišovi.

František Götz

Z členů brněnské šestky máme k dispozici dobové ohlasy F. Götze a Č. Jeřábka. Podrobnější – a nejen tím samozřejmě i cennější – jsou pro nás listy autora manifestu F. Götze. V zářijovém dopise Z. Kalistovi se Götz ale zatím omezil jen na několik víceméně zdvořilostních frází o vzájemné shodě na valné hromadě: „*Děkuji Ti velmi za dopis. I my měli jsme radostné dojmy ze schůze: je to radost z uzrávání, z krystalizování, z čistoty linií, na nichž jsme se shodli.*“²⁵⁴² Z jediné další konkrétnější zmínky v Götzově dopise stran valné hromady pak vyplývá, že Kalista zřejmě již na tomto sjezdu na podzim 1922 brněnským navrhoval zákaz přispívání do *Cesty* pro členy spolku. Ovšem Götz se k němu zatím stavěl poměrně lhostejně s tím, že je to věc jednoho každého člena: „*Myslím však, že kromě Vlčka naši chlapci nebudou do Cesty už psátí.*“²⁵⁴³

Mnohem závažnější jsou však zářijové dopisy F. Götze A. M. Pišovi, v nichž Götz poměrně obsáhle komentoval okolnosti vzniku manifestu Skupiny. Z těchto listů vysvítá poněkud překvapivé očekávání, s nímž Götz svůj manifest sepisoval. V duchu svého předchozího prázdninového korespondování s Wolkerem a Pišou totiž nejspíše doufal, že se mu podaří formulovat manifest tak, aby byl přijatelný i pro tuto dvojici, s jejíž spoluprací nadále počítal. Svůj text přitom primárně nevnímal jako konfrontační vymezení se vůči Devětsilu a jeho postulátům proletářské poezie, ale jako syntetizující koncept, který by slučoval dosavadní teoretické a programové rozvažování svoje a svých vrstevníků. „*Wolker referoval Ti o schůzi Skupiny. [...] Budeš asi méně překvapen, až manifest si přečteš. Pochopíš, že jdeme nad marxismus. Že to není reakce, ale domyšlení a docítění zdrojů dnešní sociální vůle světové. Pochopíš, že je to jednotný názor, přísný a čistý. Že vyrůstá z nové polyfonické vise světa a dorůstá k jasné visi nové poesie. Jistě je třeba přísné a spravedlivé kritiky. Buď jen hodně bezohledný. To právě chceme – poněvadž ani my nikomu nic nebudeme*

²⁵⁴¹ Vlastním polemikám o manifest se věnujeme na s. 788–797.

²⁵⁴² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [září 1922; Götz 37], s. [1].

²⁵⁴³ Tamtéž.

darovati.²⁵⁴⁴ Jednoznačně se přitom Götz v dopisech Píšovi vymezuje zejména vůči „měšťácké“ literatuře: „Že odmítneme příkře měšťáky, kteří by manifestu chtěli zneužívat, jako kdysi Arne Novák mé polemiky využil proti socialismu a komunismu. Nebudou mít ani důvodu k tomu. Bijeme v poznámkách do Arne Nováka, Viktora Dyka, Karla Čapka, Arnošta Procházky – zastáváme se Devětsilu proti St. K. Neumannovi.“²⁵⁴⁵

Götz se přitom netají svým předpokladem, že manifest a nová „pevnější páteř“ Hosta se bude právě Píšovi a Wolkerovi líbit. Píšovi tu dosti zřetelně nadbíhá a snaží se jej pro věc Skupiny znovu získat: „Myslím, že i Tobě se bude Host líbiti. Tobě zvláště, který máš v Devětsilu zvláštní postavení. Vidím na všech stranách, jak Tě podceňují, jak Nezvala kladou vysoko nad Tebe jako básníka, jak nemají pochopení pro Tvou novou lyriku. [...] Vím, že jen Ty a Wolker z celého Devětsilu pochopí náš čin, že pochopí nutnost, aby ten výkřik byl vyražen.“²⁵⁴⁶

Manifest ale pro své jednoznačné vymezení se vůči komunismu naopak ve výsledku vzájemný poměr Píši a Götze značně rozkolísal. Götz se posléze sice ještě v dopisech psaných po jeho otištění snažil Píšu stále přesvědčit o tom, že jeho text není v rozporu s komunismem, ale je jakýmsi jeho rozvinutím a doplněním: „Snad se zlobíš, že jsme manifestem postavili se na určitou půdu, která nekryje se s komunismem. [...] Jsem jist, že i Teige a ostatní brzy pochopíte, že nový program Skupiny není reakční, že jde nad komunismus, že je smělejším činem než Teigovo Kredo, které našlo přece jen hotový filos. základ.“²⁵⁴⁷; uspět však s těmito obhajobami neměl.

Götz se tedy sice původně takticky pokoušel využít rostoucích rozporů v Devětsilu, které mu zejména z listů Wolkerových a Píšových byly dobře známy, avšak evidentně přitom podcenil sílu Píšova a Wolkerova komunistického přesvědčení, které činilo právě zejména pro tuto dvojici manifest Skupiny zcela nepřijatelným. A tak místo toho, aby se manifest stal krokem k opětovnému zintenzivnění spolupráce duu Wolker a Píša s Literární skupinou, působil přesně opačně, než jeho autor zamýšlel: Wolker a Píša se zařadili k jeho nejdůkladnějším a nejhlasitějším kritikům. Götzovo provolání proto naopak v zásadě ukončilo dosavadní spolupráci Wolker a Píši s brněnskými. Byť se ji Götz snažil i v budoucnu udržet, Blatný a Jeřábek se po tiskových výpadech svých někdejších kolegů proti manifestu od Píši a Wolker a definitivně odvracejí. Důležitou brzdou spolupráce Wolker a Píši se Skupinou se navíc do budoucna stane též novopečený místopředseda spolku Z. Kalista.

²⁵⁴⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [22. září 1922], s. [2–3].

²⁵⁴⁵ Tamtéž, s. [3].

²⁵⁴⁶ Tamtéž, s. [4].

²⁵⁴⁷ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [2. října 1922], s. [1].

Zdeněk Kalista

Role a strategie Z. Kalisty na valné hromadě zůstává poněkud nejasnou. Je zřetelné, že před jejím konáním s Kalistou nikdo z Brna příliš nepočítal a poměr brněnských k němu byl spíše odtažitý. Dle dochované korespondence můžeme předpokládat, že se Kalista pokoušel koordinovat postup svůj, Vlčkův a Berákův; alespoň na dálku lze předpokládat spojení i s nezáčastněnými A. Rážem a možná též se S. Kadlecem. Ten alespoň počátkem října Kalistu informuje o tom, že manifest podepsal. Zároveň však poznamenává, že od sebe v blízké budoucnosti větší literární aktivity nečeká: „Četl jsem několikrát zasláné svolání a přesto, že neshledávám praktičnost toho, že podepisuji – činím tak. Abys mi rozuměl. Nevěřím totiž, že bych mohl v nejbližší době napsati něco důležitého, co by mohl kdokoliv hodnotně ocenit. [...] Snad to nevádí. Možná, že je to vše momentální nemohoucnost.“²⁵⁴⁸

Kalistovu „diplomatickou“ přípravu půdy na valné hromadě v svůj prospěch nám kromě dopisů Wolkerových, o nichž ještě bude řeč, potvrzuje i lístek Berákův z poloviny září, který ad vocem valné hromady poznamenává: „Z Brna nemám zpráv. Ale jsem rád, že jsi dnes Ty místopředsedou LS a že máš dnes tím aspoň trochu vlivu i v Brně i v Praze. A trochu mne blaživě šimrá potěšení, že svou troškou do mlejna jsem přispěl k vytvoření té malé ententy Kalista – Vlček – Berák.“²⁵⁴⁹ Domnívám se ale, že rozhodující význam pro posílení Kalistovy role mělo smíření Z. Kalisty s Č. Jeřábkem a následné vyhocení situace uvnitř spolku proti J. Wolkerovi.

V *Kamarádu Wolkerovi* i v pamětech Kalista vzpomíná na to, že po Wolkerově kritice manifestu ve *Varu* z prosince 1922 připravil – za spoluúčasti K. Biebla a částečně též A. Ráže – polemickou odpověď, „impertuosní článek nadepsaný ‚O manifesty‘“, který posléze „podivnou shodou okolností“ zůstal jen v rukopise.²⁵⁵⁰ V pamětech dále Kalista uvádí, že v tomto článku „velmi důrazně jsem prohlásil, že jsem a zůstávám komunistou“.²⁵⁵¹ Nakonec se však prý spokojil s replikou, kterou za Skupinu otiskl v *Hostu* Blatný,²⁵⁵² a tento svůj text, který by nám mohl objasnit jeho poměr ke komunismu v dané době, nepublikoval. Kalistova replika pak prý zmizela počátkem 50. let za domovních prohlídek souvisejících s jeho

²⁵⁴⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 4. října 1922, s. [1].

²⁵⁴⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 16. září 1922, s. [2].

²⁵⁵⁰ KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 55.

²⁵⁵¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 690.

²⁵⁵² Tamtéž, s. 691. Ve skutečnosti v *Hostu* proti výpadům Wolkerova a Píši odpověděl statí „Ještě o manifestu“ F. Götz (srov. GÖTZ, Fr.: Ještě o manifestu. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 126–127.).

zatčením.²⁵⁵³ Jde tak o další z řady a následně ztracených nevydaných polemických textů Z. Kalisty, které by pro nás však mohly být velmi zajímavé.

Každopádně nám při mapování Kalistova postoje k manifestu Skupiny může napomoci jeho dopis Jeřábekovi z počátku října 1922. Kalista zde, zřejmě pod dojmem ohlášek nového ročníku *Hosta* v dobovém tisku, razantně vystupuje proti tomu, aby manifest přílišně zdůrazňoval nesouhlas Skupiny s komunismem: „*Naši nelibost vzbudilo tedy už přílišné zdůrazňování oposice našeho programu proti komunismu. Otevřeně říkám za sebe a za Biebla: nemůžeme ani o kousek dále vpravo, než je manifest. Musili bychom vystoupiti, kdyby měl manifest býti vysvětlován s tendencí odvrátiti směr od leva. [...] Prosím Tě, neměj mi to ve zlém, že takhle píše. Píše co nejotevřeněji, abych předešel všemu nedorozumění. Za programem, tak jak byl čten, stojíme plně. Ale proč v ohlášeních Hosta byl zdůrazňován jen a jen protikomunistický ráz manifestu?*“²⁵⁵⁴ Tato Kalistova námitka poněkud překvapí, neboť pro rok 1922 nemáme o jeho angažmá v komunistickém hnutí žádné další indicie. Kalista se tak v této době nejspíše, jak se zdá, s komunismem stále ještě politicky nerozžehnal, avšak jeho sympatie k tomuto hnutí byly evidentně slabší než u jeho pražských vrstevníků z Devětsilu a do oblasti vlastní literární tvorby již Kalista ideologické momenty vnášet nechtěl.

Jeřábek ve své odpovědi Kalistovi vysvětluje, že konečnou podobu anotací nového ročníku spolkového časopisu si redakce jednotlivých novin dosti zásadně uzpůsobily svým potřebám, což byl údajně případ zejména *Národních listů*, které 3. října v krátké noticce uvedly, že nový ročník *Hosta* „*chce přinést bojovný manifest proti směru propagovanému Devětsilem.*“²⁵⁵⁵ Zároveň tu Jeřábek jménem brněnských odmítá poměřovat všechny aktivity Skupiny pracemi Devětsilu a sebevědomě staví Skupinu nad Teigův spolek: „*Máme silný dojem, že stále jaksi význam ‚Devětsilu‘ přeceňujete, stavíte-li jej v poměr k Lit. Skupině. Ani nás nenapadá vidět v ‚D.‘ činitele tak závažného, abychom při všech svých projevech měli stále jen jej na mysli. Naopak, shodujeme se v názoru, že svým významem, prací a silou ‚Devětsilu‘ při nejmenším nezádáme. Posuzování všech počinů vztahem k ‚Devětsilu‘ se nám nezamlouvá a také je nám lhostejno, jaký úsudek si konečně ‚D.‘ učiní o té které naší akci. Zkrátka: spoléháme na sebe. [...] Svým manifestem a bohdá i svou budoucí uměleckou prací jdeme a půjdeme nad ‚Devětsil‘, tedy stále kupředu, ne zpět, jak Vy si snad myslíte. [...]* Držet

²⁵⁵³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 691.

²⁵⁵⁴ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [2. října 1922], s. [3].

²⁵⁵⁵ Měsíčník ‚Host‘. *Národní listy* 62, 1922, č. 271, 3. 10., s. 5.

*se houževnatě a ortodoxně historického materialismu – to u nás ještě neplatí za vrchol moderního socialistického pokroku.*²⁵⁵⁶

Kalista s brněnskými pravděpodobně ještě vedl diskusi o tom, zda manifest podepsat jmenovitě, nebo jménem Skupiny jako celku. Brněňští se však nakonec rozhodli setrvat na tom, aby manifest podepsali všichni členové jmenovitě: *„Vážně jsme uvažovali o Tvém podnětu ohledně podepsání či nepodepsání manifestu jmény jednotlivých členů Lit. Skupiny. [...] Ony důvody, jež Ty uvádíš ve svém dopise proti podepsání, jsou nejdůležitější. [...] Ale v tomto podpisu my vidíme právě velmi důležitý moment pro uměleckou budoucnost našich členů. [...] Kdo podepíše, bude mít zodpovědnost! [...] Z těchto dobře uvážených důvodů rozhodli jsme se manifest podepsat, přičemž chceme riskovat i možnost, že některá jména – jak jsi uvedl – manifestu právě neposlouží. To bude jen zdánlivě ostatně, rozhodující bude, co přijde po manifestu.*²⁵⁵⁷

Josef Knap

Neméně zajímavý je dopis, který Götz po valné hromadě adresoval J. Knapovi. Knap byl totiž jedním z mála členů spolku, kteří se této valné hromady neúčastnili. Z jakých důvodů tak učinil, již nejsme schopni rekonstruovat, zdá se však, že Knap o valné hromadě nevěděl. Nebyl totiž, nepletu-li se, pozván žádným oficiálním dopisem. Brněňští asi nejspíše považovali za dostačující oznámení termínu valné hromady v denních listech a snad počítali s tím, že Knapa o konání valné hromady informuje M. Jirko. Z brněnských s Knapem v této době nikdo v pravidelném korespondenčním styku nebyl, což jen podtrhuje velmi volné pouto, které je s Knapem pojilo.

Knapa tedy Götz o průběhu valné hromady informuje dopisem z 10. září 1922.²⁵⁵⁸ Vznik programu Skupiny mu přitom vysvětluje paradoxně zcela opačně než Pišovi, tj. především právě nutností vymezení se vůči Devětsilu: *„Na valné hromadě L. Sk., na níž jsme Tě, bohužel, marně čekali, usjednotili jsme se na programových směrnících L. Sk., jež jsou současně direktivou II. roč. Hosta. Načrtli jsme stručně program [...]. Pochopíš, oč jde. Proti*

²⁵⁵⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 5. října 1922, s. [3–4].

²⁵⁵⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 11. září 1922, s. [2–3].

²⁵⁵⁸ Dochovaná obálka k dopisu je opatřena razítkem s datem 10. listopadu 1922. Buď došlo k záměně římské číslice, nebo obálka k danému Götzovu dopisu nepatří. Je však evidentní, že musel být psán v první polovině září, klonil bych se proto k první variantě.

*Devětsilu musíme míti novou filos., estetiku a etiku umění.*²⁵⁵⁹ Z Götzova zorného pole se přitom ani v dopise Knapovi nevymyká heslo proletáře, kterého však chce pojímat jinak než stávající Devětsil: *„Z toho roste pojem umění, vybudovaného na novém základu: na představovém světě proletáře – a to (proti Devětsilu) – zas proletáře ne dnešního, nýbrž typově dovršeného.*²⁵⁶⁰ Ve svém dalším komentáři programu Götz odmítá jednostranný materialistický náhled komunistický stejně jako jeho fatalismus a proti důrazu na význam „*ekonomické základny*“ pro formování podmínek vývoje společnosti vyzdvihuje Götz mravní postoj jedince a lidskou sounáležitost.

Knapovi přitom Götz oznamuje, že program je Skupinou již víceméně přijat, avšak i přesto Knapa žádá o případné připomínky k němu. Zároveň jej informuje i o Wolkerově vystoupení, které však nevnímá nijak dramaticky: *„Celá Skupina jej podepíše – až na Wolkeru, který vystoupil, ale zůstane s námi v těsném styku a spolupráci.*²⁵⁶¹ Wolkerův odchod tu Götz interpretuje jako nikterak konfliktní a v zásadě smírný. Zajímavá je přitom zejména jeho zmínka o „*slavném vítězství*“ nad Wolkerem při spolkové debatě: *„To, co podnikáme, je velmi odpovědné – ale i silné a statečné. Měls slyšeti debatu, kde jsme proti Wolkerovi slavně zvítězili. Wolker prohlásil, že i jemu je ta naše vise polyfonického světa [...] blízká, ale že nemůže se vzdáliti z Devětsilu. Podpis 14 čl. je zaručen. Schází jen podpis Tvůj, Nezvalův a Bieblův. Prosím Tě, napiš mi okamžitě, jak ses rozhodl. Bude to cosi jako 1. října 1895 v Rozhledech.*²⁵⁶²

Josef Knap však vzhledem ke svému politickému přesvědčení měl k manifestu určité výhrady a zřejmě i proto reagoval na manifest veřejně. Svůj postoj k němu pod názvem „Moje poznámky k manifestu Literární skupiny“²⁵⁶³ otiskl 22. října 1922 v ústředním listu agrární strany, tj. ve *Venkově*. Knap se tu ke Götzovu textu nestaví nijak negativně, zároveň však odmítá jeho vyhraněně socialistické zaměření a snaží se jej poněkud rozšířit tak, aby byl přijatelný i pro širší okruh autorů: *„Mám podepsati program socialistický, a já bych více akcentoval a na prvním místě vytyčoval program duchovější, humanistický [...]. Ne jenom dělník proletář cosi od nás žádá, [...] ne jenom dělníku proletáři život a my cosi dluhujeme.*²⁵⁶⁴ Proto Knap navrhoval korekci víceméně jediné věty celého manifestu, jíž by značně rozšířil, avšak zároveň jen dále znejasnil celé jeho ideové vyznění: *„Vepsal bych do*

²⁵⁵⁹ LA PNP, fond J. Knap, korespondence přijatá, F. Götz J. Knapovi, [10. září 1922], s. [1].

²⁵⁶⁰ Tamtéž.

²⁵⁶¹ Tamtéž, s. [2].

²⁵⁶² Tamtéž, s. [3].

²⁵⁶³ KNAP, Josef: Dopis: moje poznámky k manifestu Literární skupiny. *Venkov* 17, 1922, č. 248, 22. 10., s. 14; též in: KNAP, Josef: *Venkov je součástí mé bytosti*. Ed. Lukáš Holeček. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 202–204.

²⁵⁶⁴ Tamtéž / s. 202.

*manifestu větu, že půda, jež nás živí, je universální světová vůle po osvobození všech nejen sociálně, ale i lidsky ponižených. [...] Z toho pak ovšem také by vyplynulo, že jsem ne socialistou, nýbrž humanistou, když již bych měl užívati nějakého klassifikování, které se mi hnusí.*²⁵⁶⁵

Svůj podpis pod manifest Knap posléze připojil jako poslední ze stávajících členů spolku. Nutno však zároveň poznamenat, že v tomto případě šlo o víceméně poslední výraznější Knapův kontakt s brněnskými. V novém ročníku *Hosta* se totiž Knap mihl již jen v zimě 1923 ukázkou ze svého právě vydávaného románu *Ztracené jaro*. Sice se pak ještě účastnil valné hromady Skupiny v červnu 1923, avšak z jejích dalších aktivit již prakticky mizí a na podzim 1923 ji – právě pro svůj nesouhlas s údajným dalším příklonem spolku doleva – opouští.

Konstantin Biebl a Vítězslav Nezval

Ještě se krátce pozastavme u pozice K. Biebla a V. Nezvala. Právě Biebl a V. Nezval totiž byla kromě J. Knapa jediná dvě jména, jejichž poměr k Literární skupině byl v září 1922 do budoucna spojen s určitým otazníkem. Zatímco Nezval se valné hromady již neúčastnil a po svém vstupu do Devětsilu z června 1922 se už coby člen Skupiny nijak dále neangažoval, byť z ní zřejmě formálně nikdy nevystoupil, Biebla Kalista právě v září 1922 teprve přihlašoval za člena spolku.²⁵⁶⁶ Na Biebla však v téže době pomýšlel i Wolker, který jej chtěl získat pro Devětsil. Pišovi k tomu poznamenává: „*Kalista přihlašoval za člena do Skupiny Biebla; já jej chci dostati do 9silu. Až zjistím potřebný počet kladných hlasů, – navrhnu to. Zatím mu napíši, aby se se vstupem do Skupiny neukvapoval.*“²⁵⁶⁷ Wolker tak však zřejmě již nakonec nestihl učinit, alespoň se žádný takový jeho dopis nedochoval. Možná nakonec plánoval Biebla přesvědčit až osobně v Praze, čemuž by mohla napovídat jeho žádost o

²⁵⁶⁵ Tamtéž / s. 204.

²⁵⁶⁶ J. Wolker A. M. Pišovi, 12. září 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 500–501.

²⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 501. Jen na okraj dodejme, že r. 1924 Jeřábek v dopise Blatnému, nejspíše omylem, označil za navrhovatele Bieblova vstupu do Skupiny Wolkeru. Důležitější než tento omyl je však zmínka, že Biebl nakonec manifest dodatečně po jeho uveřejnění podepsal: „*Valná hromada v r. 1922 konala se 3. září v Tvém bytě. Tehdy také přijat k návrhu Wolkerovu za činného člena K. Biebl. Wolker sice po odhlasování manifestu projevils mínění, že asi za dané situace Biebl svou členskou přihlášku odvolá, ale po uveřejnění manifestu v 1. č. II. roč. „Hosta“ Biebl písemně projevils svůj souhlas s manifestem a dodatečně manifest podepsal.*“ (srov. LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 13. března 1924, s. [1]; bez inv. č.).

schůzku ze závěru září.²⁵⁶⁸ Biebl se však již v tuto dobu přiklonil k Literární skupině, pod jejímž manifestem je tak nakonec podepsán i on. Kalistu o tom zpravoval v nedatovaném dopise ze září 1922: „Milý Zdenku – Podepsal jsem program ‚Hosta‘ a byl jsem rozhodnut volit tak, jak jsem učinil, protože už dávno s Rážem jsme o tom mluvili.“²⁵⁶⁹ Bieblovo rozhodnutí však ovlivnil nejen Z. Kalista či A. Ráž, ale zřejmě i jeho nesouhlas s dobovou poetikou Devětsilu, která se mu zdála příliš úzká a víceméně již vyčerpaná, jak prozrazují další řádky jeho dopisu Z. Kalistovi: „Konečně sám vidím, že moje tvorbička se naprosto nehodí mezi verše Píšovy, Seifertovy, které jsou jedna jako druhá [sic!] stavěny [...]. Takže pro celou tvorbu jest vymezena jen čára. A kdyby Jiří [myšlen Wolker – doplnil VM] samo Marxovo učení dal do veršů, nebude jím, protože talent jeho vždy prorazí krunyřem úzkého dogmatu, který už dnes je skoro vyčerpán umělecky. A nebudeme přec tu samou věc opakovat tisíckrát, když už ani jiné variace prozatím jsou nemožnými.“²⁵⁷⁰

Náhled V. Nezvala na situaci v Literární skupině nám zase může zprostředkovat obšírný dopis, který Nezval po valné hromadě spolku posílá D. Chalupovi. Nezval jako jeden z mála nevnímá v tento moment pozici Skupiny a Devětsilu jako nějak zásadně protichůdnou: „To, čemu věří manifest Literární Skupiny, je většinou shodné s programem Devětsilu. To, čemu říká Teige realistický primitivism, čemu já říkám imaginární realism, shoduje se myslím docela s 3., 4., 5. a 6. bodem vašeho manifestu.“²⁵⁷¹

Nezval v tomto listě zároveň poměrně obsáhle črtá svůj pohled na úkoly moderní tvorby. Z jeho tezí zřetelně vyplývá negativní poměr k jednoznačně ideologicky vymezenému umění: ideová orientace mu sice znamená základní, nikoli však zdaleka jedinou komponentu uměleckého díla: „Primitivism není mně jen prostota stylu. Uctívám mnohotvárnost. Uctívám boj a ještě víceronásobnou transpozici tématu. Uctívám zázrak metamorfosy. Myslím si, že trvalé umění dneška musí být nejen ideově (to se dá často předstírat, tím může fikslovat každý veršotepec), ale v první řadě umělecky vysoce hodnotné a nové. Právým primitivismem je mi bezprostřední, neučený, neideologický vztah ke skutečnosti. Tak jako indián, černoch, dítě a pravá žena dávají se bez výhrady unášet svým světem, tak si hledět oprostít a odfilosofovat svůj poměr k svému světu. Nešosácký komunista byl by dnes tedy jaksi barborem, primitivem

²⁵⁶⁸ J. Wolker K. Bieblovi, 27. září 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 307.

²⁵⁶⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Biebl Z. Kalistovi, [září 1922], s. [1].

²⁵⁷⁰ Tamtéž, s. [1–3].

²⁵⁷¹ LO MZM, fond D. Chalupa, korespondence přijatá, V. Nezval D. Chalupovi, 11. září 1922, s. [1]; inv. č. 59067.

tohoto století.²⁵⁷² Vzorem moderního básníka mu pro svou invenci a fantazii je především G. Apollinaire.

Zajímavá je i další pasáž z Nezvalova listu, která dokládá nejen distanci mezi J. Wolkerem a zbytkem Devětsilu, ale též Nezvalovo plné ztotožnění se s Teigeho spolkem. Nezval totiž píše: „*My v Devětsilu (mluvím zde za Teigeho, Seiferta, Schulze, Štulce a Vančuru) neužíváme slovo sociální. [...] Hned se začnou rodit Pflegerovské, Bezručovské, Macharovské, Neumannovské básničky, plné ‚jasných myšlenek‘, sociálních sentimentalit, ovšem s moderním nátěrem. Říkáme proletářská nebo exotická poesie. V tom už se dá těžce švindlovat.*“²⁵⁷³ Jediným soudobým plnohodnotným autorem sociální poezie je Nezvalovi Jiří Wolker, jehož práce „*uvítáme vždycky s nadšením*“.²⁵⁷⁴

Zároveň se Nezval Chalupovi svěruje se zásadní změnou svého světonázoru, kterou v průběhu posledních měsíců prodělal a která jej přitáhla do Devětsilu. Nově totiž Nezval oproti své „anarchistické“ epoše plně akceptuje marxismus a hlásí se ke komunistické straně: „*Bál jsem se theoreticky diktatury. Jak to? Byl to omyl. Byla to náhlá slabost. Prakticky jsem dovedl spravedlivě posoudit svým citem krvavou rvačku v hospodě – a třídní nenávisti jsme se bál!*“²⁵⁷⁵ Dalším momentem, který Nezvala přiblížil k Devětsilu, pak bylo i uznání kvalit jeho básní, kterého se mu údajně teprve právě od devětsilských dostalo: „*Do té doby jsem [...] stál téměř osamocen. [...] Málokdo chtěl číst s otevřenýma očima mé věcičky [...] A tak jsem přišel do Prahy s Kouzelníkem a jinými věcičkami z dřívějšíka – a jak Teige, Seifert, Schulz atd. četli, poznal jsem skutečně poprvé opravdové porozumění, srdečnost, nesobeckost, pravé nadšení – – tedy společný svět – a nedalo se nic jiného dělat než radostně padnout si do náruče, připojit se a mít radost ze společného světa. [...] Podepsal jsem manifest Devětsilu. Tedy rozumíš!*“²⁵⁷⁶ Nezvalův odchod nebyl následně uvnitř Skupiny nijak výrazněji reflektován. Jeho hvězda měla začít stoupat teprve o několik měsíců později s vydáním *Mostu* a zejména *Podivuhodného kouzelníka*.

²⁵⁷² Tamtéž.

²⁵⁷³ Tamtéž, s. [2].

²⁵⁷⁴ Tamtéž.

²⁵⁷⁵ Tamtéž, s. [3].

²⁵⁷⁶ Tamtéž, s. [3–4].

Jiří Wolker

Pozastavme se nyní ještě u bezprostřední reakce J. Wolkerera na brněnské události. Wolker byl pochopitelně z průběhu valné hromady, na níž Skupinu opustil, značně rozladěn. Bezprostředním podnětem jeho vystoupení byl přitom již několikrát zmiňovaný manifest, který Wolker poznal – jak výslovně uvádí v dopise Píšovi – až na místě. Píšovi také v tomto dopise ihned zásadně zkritizoval jeho obsah: „*Obsahem [...] je stará brněnská opatrnická dvojakost: utopistický socialism, který proti Marxově materialismu vyzvedává ‚hodnoty duchovní‘, touha po harmonii kosmu a jiné krásné a obojaké fráze. [...] Byl dělán tak, že z něho by mohli mít sociálpatrioti radost.*“²⁵⁷⁷

Wolker pak Píšovi přibližuje i průběh diskuse, v níž se prý proti manifestu postavil prakticky úplně sám. Zároveň nám Wolkerův dopis v zásadě potvrzuje výše popisované domněnky o určité předpřipravené spolupráci Kalisty a Vlčka, k nimž se nejspíše na poslední chvíli přidal i Č. Jeřábek. Tato trojice prý stála v průběhu jednání zřetelně proti němu. Pro Götze a Blatného pak bylo prioritou přijetí spolkového programu, přičemž doufali, že na něj Wolker přistoupí: „*Promluvil jsem, pokud jsem dovedl, proti, ale vida, že víc než svůj odpor (Berák zpěčoval se se mnou, ale na otcovské naléhání Kalistovo druhého dne dal také své placet)*“²⁵⁷⁸ – *vystoupil jsem ze Skupiny. Osobní můj dojem je, že tato opatření k tomu úmyslně směřovala. Zdrženlivá chování Č. Jeřábka, Kalisty, Vlčka aspoň k tomu ukazovala. Götz a Blatný mi to odůvodňovali tím, že Skupina prý musí mít svůj program, aby nebyla slabší proti 9silu. Přáli prý by si i nadále součinnosti s námi, což jsem jim (resp. Götzovi, který vše nesl dost těžce) za sebe slíbil.*“²⁵⁷⁹

Dle Wolkerova dopisu se pak ukazuje, že na schůzi bylo jednáno nejprve o programovém manifestu, volby spolkových funkcionářů přišly až poté. Zvolení Z. Kalisty místopředsedou však Wolkerera i tak evidentně dosti zaskočilo: „*Výbor pak byl ustaven tím způsobem, že mě mé vystoupení jenom potěšilo. Blatný předseda, místopředseda – Kalista! Tento výtečník jel tam už den před schůzí, udělil audience na všechny stran a bylo v celém ovzduší cítit jeho diplomatické prsty. Dosáhnuv této hodnosti byl zřejmě potěšen; není to divu,*

²⁵⁷⁷ J. Wolker A. M. Píšovi, 12. září 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 500.

²⁵⁷⁸ Berákovo váhání je poněkud překvapivé: v této době již prošel náboženskou konverzí a byl též přispěvatelem oficiálního periodika Československé strany lidové *Lidových listů*. Není tak úplně zřejmé, proč právě on jako jediný Wolkerera podpořil.

²⁵⁷⁹ J. Wolker A. M. Píšovi, 12. září 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 500.

*neboť v Praze byl po celý rok mladou generací jen odstrkován. Myslím však, že je i toto dobré. Sedal příliš dlouho na všech židličích v sále.*²⁵⁸⁰

Druhá valná hromada tak znamenala i definitivní stvrzení rozchodu Wolker a Kalisty. Takto věc vnímal jak Kalista, který k ní ve svém *Kamarádu Wolkerovi* uvádí: „*Poslední most spolupráce mezi mnou a Jiřím byl spálen. [...] Stanuli jsme s Jiřím proti sobě jako dva protivníci, čestní sice, ale přece jen protivníci.*“; tak i Wolker. Korespondence jeho matky z doby těsně po jeho smrti pak napovídá, nakolik byl Wolker svým víceméně vynuceným vystoupením ze Skupiny a zejména z *Hosta* zasažen. Zdena Wolkerová se totiž v březnu 1924 obrátila na L. Blatného s žádostí o bližší informace právě o tom, „*když jednalo se v Literární skupině o jakémsi prohlášení pro veřejnost*“, po čemž Wolker „*tehdy přijel domů jaksi zraněn – cítil v tom prohlášení osten proti sobě*“.²⁵⁸¹ V následném dopise pak Wolkerová tuto svou poznámku dále rozvádí a za strůjce údajného úkladu proti synovi prohlásila právě Z. Kalistu: „*A tehdy již Jiří cítil, kdo to nejvíce míří proti němu a komu bylo víc uvěřeno a dána přednost před ním. Byl to Zd. Kalista, snad jediný člověk, jemuž Jiří nevěřil a ve kterém se zklamal.*“²⁵⁸² Wolker tu však spíše byl postaven před nutnost jednoznačné volby – a mezi Literární skupinou a Devětsilem vybral spolek, který mu stál „politicky“ blíže.

J. Wolker a A. M. Píša o manifestu na podzim 1922

Wolkerovo vystoupení z Literární skupiny jen dále zproblematizovalo jeho i Píšovo postavení v nejmladší generaci. Literární skupina a *Host* pro ně přece jen stále znamenaly vítanou publikační možnost a koneckonců zejména František Götz měl na vzájemné spolupráci obou stran dlouhodobě eminentní zájem. Manifest Skupiny se však stává momentem, na němž začíná korodovat i tento vztah: Götz si v zájmu udržení soudržnosti Skupiny nemůže dovolit otevřeně Wolker a Píšu podpořit, obzvláště poté, co oba začnou její manifest prudce napadat. Wolker s Píšou pro změnu manifest chápou jako jednoznačný příklon Skupiny doprava, neslučitelný s jejich komunistickým světonázorem. Ještě v létě přitom zřejmě jak Götz, tak Wolker s Píšou pociťovali ve své korespondenci sblížení vzájemných postojů. Na konkrétních formulacích manifestu se však rychle ukázalo, jak silný

²⁵⁸⁰ Tamtéž.

²⁵⁸¹ Z. Wolkerová L. Blatnému, 11. března 1924; citováno dle Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 29–30.

²⁵⁸² Z. Wolkerová L. Blatnému, 21. března 1924; citováno dle téhož, s. 30.

a výrazný je naopak názorový rozdíl obou stran. A když byl i Götz postaven před nutnost jasné volby, byla roztržka dokonána.

Píšova zklamání očekávání spojená s manifestem zřetelně ukazuje jeho zářijový dopis Jeřábkovi (vlivem okolností šlo o na dlouho poslední list, který mu Píša adresoval). V něm stran výsledků valné hromady poznamenává: „*O událostech brněnských referoval mi podrobně Wolker. Vývoj věci mě poněkud překvapil. Čekal jsem a nikoliv toliko já, že Váš vývoj bude se dít směrem k marxistickému komunismu. Zatím se stal pravý opak. Dle informací zaujali jste stanovisko vyhraněně protimarxistické.*“²⁵⁸³ V daný moment Píša text manifestu stále ještě neznal, avšak na základě zpráv od Wolkerova Jeřábka už předem varoval, že o manifestu bude zřejmě „*přísně a bezohledně*“ psát do *Proletkultu*: „*Přesto, že budeme se nyní snad prudce potírati v některých bodech, zůstaneme si stejně věrní a stejně se budeme míti rádi.*“²⁵⁸⁴

V dopise Wolkerovi je pak Píša stran výsledků sjezdu Literární skupiny mnohem nesmlouvavější. Krok někdejších brněnských přátel vnímá jako „*opatrnický*“ a málo odvážný: „*Abych Ti upřímně řekl, mám radost, že jsi vystoupil [...], neboť nás to opět více srazí k sobě. Teigova naděje, že se mu podaří dostat L. S. doleva, a hle, místo toho uhnuli pořádně doprava. [sic!] [...] Místo konkrétních pojmů naplnili bezpochyby svůj manifest mlhavými slovy, v nichž si tolik libují němečtí expresionisté, jsou bubliny, lesklé, oslnivé, ale nic neznamenají taková slova.*“²⁵⁸⁵

Zároveň Píša Wolkerovi neskrývá ani své zklamání z Kalistova vzestupu. Z jeho slov je přitom evidentní, nakolik se oba někdejší přátelé během prvního Píšova „*pražského*“ roku odcizili. Píšův list nám přitom může potvrdit i jeden z hlavních důvodů, který Píšu k rozchodu s Kalistou vedl – Kalistův vlažný poměr či spíše stále zřetelnější rezervu k marxismu a komunismu. „*Kalistovi upřímně přeji, že konečně našel své místo. Mluvíš o tom, že bude nyní sedět aspoň na jedné židli. Ale člověče, zapomněls, že to není jen obyčejná židle, to je místopředsednické křeslo. Ale krok Kalistův postavil mi ho znovu do horšího světla. Neboť tento člověk se kdysi prohlašoval za marxistu, tuším, že marxism dokonce obhajoval a nyní se ho zříká jako obnošené rukavice. A že v Brně sprádal intriky, to Ti rád věřím.*“²⁵⁸⁶

J. Čecháček, Píša a Wolker následně podrobují manifest dosti zdrcující kritice: činí tak sice ještě jménem Devětsilu, avšak zbytek Teigova spolku zřejmě programu brněnských

²⁵⁸³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábkovi, [září 1922], s. [3–4].

²⁵⁸⁴ Tamtéž, s. [4].

²⁵⁸⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [září 1922], s. [1–2]; inv. č. VI/761.

²⁵⁸⁶ Tamtéž, s. [2].

většího významu nepřikládal, ba naopak spíše postupně zesiloval svůj tlak na Wolkerův a Píšuův odchod z Devětsilu. Každopádně: výpad zmiňované trojice proti manifestu Literární skupiny nebyl náhodný, ale naopak šlo o společně připravovanou věc, jak napovídá zmínka ve Wolkerově dopise Píšovi z listopadu 1922, v níž Wolker poněkud váhá nad tím, není-li jeho text vůči Skupině až přehnaně odmítavý: „Napsal jsem to tam asi tak, jak jsme hovořili tenkrát, Ty, Čecháček a já. Je to však dosti ostré a jsem zvědav, nerozlije-li to příliš ocet.“²⁵⁸⁷

I přes své odsudky manifestu však paradoxně byli oba přátelé připraveni do *Hosta* přispívat dál, byť na adresu Skupiny metal zejména A. M. Píša pohrdlivými poznámkami: „Jsou to typičtí intelektuálové, kteří chtějí stát stranou.“²⁵⁸⁸ Byl to však právě Píšuův výpad proti manifestu, který, jak jsme si ukázali, definitivně podkopával zbytky sympatií brněnských k jeho osobě a který odstartoval sérii tiskových invektiv zejména mezi ním a Z. Kalistou, jež učinila spolupráci obou stran v roce 1923 prakticky nemožnou.

Rozchod Literární skupiny s A. M. Píšou a J. Wolkerem (přelom let 1922 a 1923)

Manifest Literární skupiny vyvolal na podzim 1922 poměrně velký ohlas v soudobém tisku. Jeho přijetí však bylo poněkud odlišné od očekávání, která s ním František Götz spojoval. Manifestu se totiž pro jeho zřetelné vymezení se vůči marxismu dostalo poměrně vlídné reflexe v „měšťanských“ listech a podpořil jej mimo jiné i Viktor Dyk, persona mladé generaci až dosud na hony vzdálená. Naopak nejvýraznějšími kritiky manifestu se stali oba někdejší členové Skupiny – Jiří Wolker a A. M. Píša. Do jejich reakcí se zároveň mísily zklamané naděje, které i oni s manifestem Skupiny spojovali, když ve F. Götzovi chtěli po letních korespondenčních diskusích vidět možného spojence pro budoucnost.²⁵⁸⁹

Wolkerova a Píšova ostrá kritika manifestu však vzbudila značné pohoršení mezi ostatními členy Literární skupiny. Podráždění byli oba „brněnští patrioti“ – L. Blatný a zejména Č. Jeřábek. Zároveň se značně komplikovala i Píšova pozice v Praze: v Devětsilu na podzim 1922 zřetelně nabírá navrch teigovsko-nezvalovské křídlo, navíc se Píša poškorpil s J. Seifertem. Nejen pro krach jednání o socialistické frontě byl na Píšu rozezlen Z. Kalista.

²⁵⁸⁷ J. Wolker A. M. Píšovi, 12. listopadu 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 504.

²⁵⁸⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [září 1922], s. [2]; inv. č. VI/761.

²⁵⁸⁹ O manifestu a jeho kritickém přijetí více viz zde s. 788–797.

Svémi nediplomatickými zákulisními kroky, jimiž si Píša snažil zajistit vlídné přijetí svých *Soudů, bojů a výzev*, zase proti sobě vedle Kalisty popudil i J. Knapa. Píša tak na podzim 1922 ztrácí podporu většiny svých vrstevníků, napětí mezi ním a jeho odpůrci dále zesiluje, zejména pro jeho kritické výpady vůči jejich knižním novinkám, a má rychle vyvrcholit jeho listopadovým odchodem z Devětsilu.²⁵⁹⁰ Zároveň si však Píša svými výpady proti manifestu zavírá dveře i do Literární skupiny a *Hosta*, kam – byť jako nečlen spolku – až do podzimu 1922 čile přispíval.

Dochované prameny z podzimu 1922 nám ukazují, že Kalista byl o aktuálním vývoji v nejmladší literatuře velmi dobře informován. Dobře tak věděl o rostoucím pnutí v Devětsilu. Hrozící rozdělení konkurenčního spolku na křídlo „teigovské“ a křídlo Wolkerovo a Píšovo Jeřábekovi do Brna oznamuje ještě před Píšovým vystoupením: „*V literární společnosti bude asi v nejbližší době novinkou rozštěpení Devětsilu. Teige, Seifert, Nezval a ještě jiní vystupují čím dále tím ostřeji proti Píšovi a Wolkerovi. Já sám stojím sympatií tisíckrát spíše na straně Seifert–Nezval než při lidech, kteří pro osobní svoje záležitosti neváhali rozbit usilování o jednotnou frontu Devětsilu a L. S. Píša dosud vede svůj boj proti nám.*“²⁵⁹¹ V tomtéž dopise brněnské informuje i o Píšově „*svrchovaně nevkusném*“ útoku na jednotlivé členy Literární skupiny²⁵⁹² s povzdechem, že právě oba jeho někdejší přátelé a členové Skupiny se v současnosti stali jejími největšími oponenty: „*Je to zvláštní, že my v Praze – a myslím, že celá L. S. – nemůžeme státi na straně těch, kteří byli našimi členy a přáteli. Ti štvou dnes nejvíce proti nám. Ale jak malé, malilinké je to všechno!*“²⁵⁹³

Právě Jeřábek za brněnské reagoval na Píšův výpad proti manifestu jako první, a to v polovině prosince, kdy v *Proletkultu* vyšlo jeho poslední pokračování. K Píšovi a Wolkerovi zaujímá v následném dopise Kalistovi krajně odmítavé stanovisko: „*U Píšova výpadu konec opravdu je korunou díla. Myslím, že Götz bude mít lehkou práci s odpovědí, vždyť vlastně Píša stále tvrdí jedno a totéž: To, co vy v Lit. Skupině hlásáte, je hloupé, ale my (Devětsil) hlásali to ostatně už dávno před vámi. – Poslední část polemiky Píšovy vyznívá v jasný pokyn Götzovi, aby Lit. Skupinu opustil a přidal se raději k Devětsilu. [...] Je to sice naivní a vyplývá to z neznalosti Götze, ale buď si. [...] Pokud jde o tu naši ‚různorodost‘: Myslím, že proto jsme si vytýčili program, proto jsme si postavili jakýs ideál, abychom se na cestě k němu, jež snad bude dlouhá a svízelná, kdysi [sic!] setkali. [...] Budeme žádat*

²⁵⁹⁰ O Píšově vystoupení z Devětsilu viz více zde s. 721–730.

²⁵⁹¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [listopad 1922], s. [1–2].

²⁵⁹² Tímto útokem nesporně myslel Píšovu kritiku manifestu Skupiny, kterou tedy Kalista znal ještě před jejím otištěním (!).

²⁵⁹³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [listopad 1922], s. [2].

*kategoricky, aby ti, kdo manifest L. S. podepsali, v jeho duchu také napříště tvořili. Pak ulomíme také hrot výtkám komunistů. Jinak se Ti přiznám, že mne Píšův výpad leckdy bolel, stejně také poznámka Wolkerova v jednom dopise, který poslal nedávno Götzovi, že totiž prý v Brně ‚věří pouze Götzovi‘. Já ovšem upravím svůj poměr k člověku, který mi nevěří (lidsky či umělecky) zcela důsledně, a to jako člověk i jako redaktor ‚Hosta‘.*²⁵⁹⁴ Právě Jeřábek, velmi citlivý na jakékoli neloajální jednání vůči Skupině, se tak v zimě 1923 zařadí k nejvážnějším odpůrcům další spolupráce Skupiny s Píšou a Wolkerem a domnívám se dokonce, že nejvýznamnějším protivníkem dvojice Wolker–Píša uvnitř Skupiny nebyl v zimě 1923 Z. Kalista, ale právě horkokrevný Jeřábek, vedle Götze v danou dobu jediný redaktor *Hosta*.

Osvědčit svou zlobu vůči Píšovi a Wolkerovi mohl Jeřábek ostatně již poměrně záhy. Když v lednu 1923 opustil Devětsil i Wolker, dostal se podobně jako Píša i on do problémů, kde by měl tisknout své práce. Oba se ve vzniklé situaci pokoušeli dohodnout s F. Götzem, aby jim umožnil publikovat v *Hostu*. Z Píšovy strany byla tato snaha zesílena o obavu z toho, že by jeho *Soudy, boje výzvy* měl recenzovat Z. Kalista, s nímž od listopadu 1922 sváděl úporné tiskové boje. Jeřábek však byl z jejich žádostí Götzovi ohledně možnosti publikovat v *Hostu*, učiněných navíc jen měsíc poté, co Píša a Wolker nesmlouvavě útočili proti manifestu Skupiny v tisku, patřičně rozezlen a rozhořčeně o celé věci obsáhle psal Kalistovi: *„Můj milý. Dobře pracovat s lidmi čestnými. Ale považ, jak jednat v takovémhle případě: Pan Jiří Wolker poslal Götzovi básničku s žádostí, abychom ji uveřejnili v ‚Hostu‘. Já se postavil energicky proti uveřejnění a budu trvat na svém zamítavém stanovisku potud, pokud p. Wolker neodčiní urážky, již se vůči mně, Blatnému i ostatním mým brněnským kamarádům dopustil v nedávném svém dopise, adresovaném Götzovi. Vedle toho: ve ‚Varu‘ na nás naplívá a pak s námi chce spolupracovat. – Tedy: báseň jsme mu vrátili. A druhý případ: Pan Antonín Milada Píša psal Götzovi, aby prý se na něho nehněval pro tu polemiku o manifest atd. atd., proč prý nechce psát v ‚Hostu‘ o jeho ‚Soudech, bojích a výzvách‘, že prý mu pošle 1 exemplář s věnováním, že prý mu věnoval jednu (nejhezčí) básničku ve svých ‚Pozdravech‘ atd.*²⁵⁹⁵ *Zkrátka, hnus. Ale s Píšou jsme vůbec domluvili. A propos! Prý (– píše nám –) bude nám občas posílati do ‚Hosta‘ básničky, ale – pod pseudonymem! Aby to prý nevyvolalo zlou krev! Tableau – Charakter! Dražený. Napiš mi laskavě, co soudíš o vnucovaném nám spolupracovníctví Wolker a Píši, neboť považuji za důležité znáti Tvůj názor.*²⁵⁹⁶

²⁵⁹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 15. prosince 1922, s. [1].

²⁵⁹⁵ Götzovi je v Píšových *Pozdravech* věnována báseň „Jitřní smutek“.

²⁵⁹⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 23. ledna 1923, s. [1–3].

Kalistovi Jeřábkův dopis přišel těsně před jeho odjezdem do Itálie, proto pro něj otázka postupu vůči Píšovi a Wolkerovi představovala okrajovější téma a detailněji je nekomentoval. Jeřábkově tak jeho mínění jen odsouhlasil: „*Co se týče toho, co píšeš o Wolkerovi a Píšovi, souhlasím s Tebou. Vždyť, bože, nenutili jsme je, aby psali takové polemiky proti nám, jako psali.*“²⁵⁹⁷ Zároveň však poukázal na to, že jej chování jeho někdejších blízkých přátel, zejména Piši, dosti znechucuje. Dokonce za ním viděl záměrnou snahu Skupinu rozeštvát a přetáhnout z ní F. Götze: „*Ale to je právě ta nejšpinavější věc: na jedné straně píše Piša Götzevi o něm chvalozpěvy, na druhé straně charakterisuje ho jako měšťáka, studeného, profesorského škatulkáře, krčí významně rameny při vyslovení jeho jména – krátce: ohavnost.*“²⁵⁹⁸

Vedle Kalisty a Jeřábka zaujal vůči Wolkerovi a Píšovi počátkem roku 1923 uvnitř Skupiny zcela odmítavý postoj i J. Knap. Ten na Píšovu adresu Jeřábkově počátkem roku 1923 píše: „*Píšova dvojitvárnost bylo to první, co mně nejvíc disgustovalo. A ta jeho nabídka pseudonymní spolupráce v Hostu – to ještě chybělo. Ten jeho případ s Kalistou znám, znám mimo to jeho řeči (rozuměj: Píšovy) o Nezvalovi a potom to, oč jednal se mnou.*“²⁵⁹⁹ Píšovi Knap vyčítal zejména jeho snahu přimět potenciální recenzenty jeho *Soudů*, aby o nich psali pozitivně, byť Piša sám proti nim v nedávné minulosti vedl tiskové polemiky či odsoudil jejich knihy či texty – kromě Kalisty se to týkalo mj. i Götze. Knap sám Jeřábkově uváděl, že se jej Piša pokoušel přimět, aby vyjednal kladné přijetí *Soudů* u M. Rutteho. Brněnské proto rozzlobený Knap dokonce vyzýval, aby o Píšově návrhu, že by do *Hosta* psal pod pseudonymem, informovali veřejně: „*Ale zde, myslím, mělo by se s ním jednati rázně, netrpěti a nepodporovati takové klukovství. Nejen že jsem ostře proti tomu – to je přirozené –, aby se mu něco v Hostu tisklo, chceme snad míti čistý štít (nota bene abychom ho tam ještě zakrývali pseudonymem – té drzosti!), ale jsem tohoto náhledu. Máte-li v ruce ten jeho dopis, jímž Vám tu pseudonymní spolupráci nabídl, řekněte to otevřeně vzadu v polemikách.*“²⁶⁰⁰

Podobně ostře se pak Knap vymezil i vůči Wolkerovi: „*Rovněž co se týče Wolkerova, jsem rozhodně proti tomu, a na tom trvám, aby jeho věci byli [sic!] v Hostu tištěny. Nechápu ostatně tu troufalost, s jakou chce přijíti mezi ty lidi, proti jejichž snahám veřejně vystoupil. [...] Vyloučil-li se sám od nás, ať je tam, kde je. Je-li opatrnější než Piša, neznamená to, že bychom se měli dát od něj napáliti. Vždyť by se na nás dívalo jako na slabochy, kteří by to bez*

²⁵⁹⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkově, [konec ledna 1923], s.

[1].
²⁵⁹⁸ Tamtéž, s. [2].

²⁵⁹⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, J. Knap Č. Jeřábkově, 5. ledna 1923, s. [1].

²⁶⁰⁰ Tamtéž, s. [1–2].

*W. a P. nikam nedovedli.*²⁶⁰¹ Knap následně dokonce pohrozil svým vystoupením ze Skupiny v případě, že by oba někdejší členové spolku měli být vzati na milost.

Nepřátelská nálada vůči Píšovi tak zavládla na přelomu let 1922 a 1923 i v Brně – zřejmě s určitou výjimkou Götzovou –, a to zejména poté, co svou kritiku manifestu Skupiny Píša záhy doprovodil odmítavým referátem o Jeřábkově dramatu *Circus maximus*. Rozezlený Jeřábek proto v dopise Knapovi sděloval, že Píša je tímto pro Brno „úplně vyřízen“: „Shodli jsme se všichni, že Píša se touto kritikou [tj. Jeřábkovy dramatu ‚Circus maximus‘ v Rudém právu – doplnil VM] jako kritik popravil. A co se týče jeho nejnovější básnické tvorby, stačí vzpomenout, co o ní napsal nedávno Götzovi Teige: že totiž o ní lépe nemluvit. – Myslím, že Píša mele z posledního, kriticky i umělecky.“²⁶⁰² Právě v této dusné atmosféře vznikl o Kalistův referát o *Soudech*, který můžeme chápat jako určitý akt pomsty Skupiny vůči jejímu hlavnímu kritikovi. Jeřábek byl s jeho zněním plně ztotožněn: „Kalista napsal o jeho ‚Soudech, bojích a výzvách‘ do 5. čísla ‚Hosta‘ velmi spravedlivou kritiku.“²⁶⁰³

Na počátku roku 1923 je tak nálada vůči Wolkerovi a zejména vůči Píšovi uvnitř Skupiny krajně nepřátelská. Proti jejich další spolupráci stojí prakticky všichni rozhodující členové spolku, zejména Jeřábek a Knap, ale současně též Kalista a Blatný. Jediným členem Skupiny, který zůstal Píšovi a Wolkerovi i po polemikách o manifest Skupiny alespoň trochu nakloněn, zůstal František Götz.

František Götz na rozcestí

František Götz měl k Píšovi i Wolkerovi nejbliže již víceméně od vzniku Literární skupiny na podzim 1921 a na jejich straně setrval i po jejich následném rozchodu se Z. Kalistou. Souvislosti dočasné změny jeho poměrů k členům někdejšího trojlístku z podzimu 1922, kdy se, jak jsme si ukazovali, velmi zlepšil jeho poměr ke Kalistovi a kdy i Götz neskrýval své rozhořčení nad Píšovými výpady proti manifestu, nám nejsou zcela jasné a v tento moment velmi postrádáme Götzovu přijatou korespondenci. Kalista si však Götze nejspíše dočasně znovu naklonil svou aktivní prací pro Skupinu a zejména *Hosta* – právě na podzim 1922 vznikají překlady pro plánované speciální „francouzské“ číslo z ledna 1923. Osobně si zřejmě Kalista Götze zavázal i tím, že se mu za přispění Karla Tomana zdařilo

²⁶⁰¹ Tamtéž, s. [2].

²⁶⁰² LA PNP, fond J. Knap, korespondence přijatá, Č. Jeřábek J. Knapovi, 9. ledna 1923, s. [3].

²⁶⁰³ Tamtéž.

odvrátit hrozbu přeložení F. Götze z Brna. Naopak: i velmi měkký a kompromisní Götz nesl nelibě Píšovu a Wolkerovu kritiku svého manifestu. Přesto již počátkem roku Götz Wolkeru vyzývá, aby zaslal příspěvek do *Hosta*. Vzhledem k výše řečenému jde o krok více než překvapivý, obzvlášť uvážíme-li, že teprve lednový *Host* přináší Götzovu odpověď na výpady obou někdejších členů spolku.

Zdá se mi pravděpodobné, že za změnou Götzova náhledu na situaci stojí dění v Devětsilu. Na přelomu let 1922/1923 totiž padla naděje na získání Teigeho spolku pro spolupráci na *Hostu*, o níž tehdy Götz vážně uvažoval. Jednak Devětsil začal připravovat svůj vlastní časopisecký projekt, pozdější *Disk*, a zároveň po Götzově posměšné glose o A. Černíkovi z prosincového *Hosta*²⁶⁰⁴ členové Devětsilu solidárně vyhlašují bojkot spolupráce se Skupinou. Wolkerovým a Píšovým vystoupením se však situace znovu mění. Jak Wolker, tak Píša – jak napovídají zmínky v dopisech Jeřábkových – po svém odchodu z Devětsilu nabízeli Götzovi své příspěvky pro *Hosta* a Götzovi tak znovu, tentokrát mnohem výrazněji než v létě, svítla naděje, že by pro spolkový časopis mohl znovu získat oba tyto někdejší odpadlíky, které, jak jsme si již několikrát ukázali, řadil mezi nejpřednější představitele mladé tvorby.

Zatímco Píša byl v daný moment pro ostatní brněnské zcela nepřijatelný, alespoň částečně lepší byla pozice Wolkerova. Když tak Wolker zaslal v závěru roku 1922 Götzovi k otištění básně „Jitřní píseň“, vznikla nad ní v redakční radě zřejmě poměrně bouřlivá diskuse. Zatímco Götz byl pro otištění, stavěl se jednoznačně proti němu Jeřábek, na jehož stranu se z Rožnova klonil i nemocný Blatný, který údajně kompromisně navrhoval otištění básně zatím odložit.²⁶⁰⁵

Velmi rozhodný však byl postoj Jeřábkův. Razanci jeho odporu poznáváme i z jeho dopisu Blatnému, v němž se navíc přimlouval i za otištění Kalistova referátu o Píšově knize *Soudy, boje, výzvy*,²⁶⁰⁶ který se stal dalším dosti diskutovaným tématem redakční debaty: „Proti tisknutí Wolkeru jsem bezpodmínečně ze zásadních důvodů. Nyní i pro budoucnost (leda že by nám dal satisfakci). – *Ostatně Host není plivátko, jak si ten pán myslí. Prosím Tě, aby Kalistův referát o A. M. Píšově knize ‚Soudy, boje, výzvy‘ byl v 5. čísle určitě otisknut, a to beze změn.*“²⁶⁰⁷

²⁶⁰⁴ O Götzovu výpadu proti Černíkovi více viz zde s. 796–797.

²⁶⁰⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [2]; inv. č. VI/615.

²⁶⁰⁶ O Kalistově recenzi Píšovy knihy srov. více zde s. 769–770.

²⁶⁰⁷ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, [únor 1923; Milý příteli, posílám Ti ty příspěvky], s. [1]; bez inv. č.

Otištění Kalistova odmítavého referátu o Píšovi v pátém čísle *Hosta* však jen dále zesílilo napětí mezi dvojicí Wolker–Píša a Kalistou, resp. zbytkem Literární skupiny. Do složité pozice se tím dostal především F. Götz, který Píšovi „dlužil“ odplatu za jeho vřelý referát o své *Anarchii*. Proto se snažil celou věc v dopisech Píšovi a Wolkerovi poněkud vyžehlit. Wolkerovi přitom vysvětloval odmítnutí tisknout jeho příspěvky zaslané do *Hosta* tlakem Kalistovým: „Zatím však došel rozkaz z Prahy – Kal. et cons. – netisknouti Wolkerova. Pohrůžka vystoupení ze Skupiny. Debata redakční byla bouřlivá.“²⁶⁰⁸ Podobně i Píšovi již v závěru prosince zase psal o tom, že rozhodnutí, aby o *Soudech* psal do *Hosta* právě Kalista, vzniklo po debatě redakční rady: „Kalista žádal redakční radu, aby o ní mohl psát. Žádal jsem také já o to – ale Blatný a Jeřábek rozhodli, aby psal Kalista, poněvadž – já prý do *H. píšu velmi mnoho*.“²⁶⁰⁹ Píšovi alespoň zároveň sliboval, že o knize napíše referát jinam, což však později – nepletu-li se – neučinil.

Sledujeme-li však zmínky v jiné dochované korespondenci, zdá se, že se tu Götz spíše jen pokoušel vyvléci z vlastní odpovědnosti. Sám totiž v dopise Kalistovi ze závěru listopadu 1922 – tedy bezprostředně poté, co Píša začal otiskovat svou polemiku s manifestem Skupiny – psal: „Velmi jsem Ti vděčen, že chceš psát o Píšově a Bartošově knize.“²⁶¹⁰ Výběr referenta tedy proběhl i s jeho souhlasem a v situaci, kdy mu muselo být jasné, že referát o Píšovi nebude pozitivní. Sám se navíc v tomtéž dopise na Píšovu adresu vyjádřil dosti kriticky: „To, co napsal v *Proletkultu* Píša, je opravdu ostuda pro něho. Takových polemik se nebojíme ani za mák. Vždyť Píša tímto způsobem se sám zničí. Opravdu, pozoruj, že i kriticky Píša velmi upadá. Na mou kritickou práci Píša žárlil dlouho. Mám toho pádné důkazy. Mně jen bolí, že to udělal právě člověk, jehož mám rád.“²⁶¹¹

Podobně Götz zkresloval i jednání okolo Wolkerovy básně. O odmítnutí jejího otištění redakční radou se totiž Kalista, domnívám se, dozvěděl až z Jeřábkova dopisu z 23. ledna, který jsme citovali výše, již jako o hotové věci. Kalista sice neotištění básně schválil, žádné prohlášení o tom, že by Píša neměl být tisknut, však neuvedl. Domnívám se proto, že i v tomto případě se Götz pokoušel přehodit odpovědnost na Kalistu, byť ten členem redakce *Hosta* v tento moment nebyl a za odmítnutím otištění Wolkerovy básně stál především Čestmír Jeřábek.

²⁶⁰⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [1]; inv. č. VI/615.

²⁶⁰⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, 28. prosince 1922, s. [3].

²⁶¹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1922; Götz 33], s. [2].

²⁶¹¹ Tamtéž, s. [1–2].

Literární skupina a Wolker a Píša v březnu 1923

Tahanice okolo Wolker a Píši znovu ožily po Kalistově návratu z Itálie, kdy se Kalista dozvídá o Götzově zdůvodnění kroků redakce *Hosta* Píšovi a Wolkerovi stran otištění jejich prací z přelomu let 1922 a 1923. Götzovou dezinterpretací skutečnosti byl pochopitelně dosti zklamán: „*Já prý zakročil, aby věci Píšovy a Wolkerovy nebyly otiskovány – říkal mi včera Píša. Víš, že jsem se na Tvou výzvu přihlásil s míněním, jež se shodovalo – tuším – s tebou. To konstatuji prostě. Nestydím se a nezapírám svého mínění, ale iniciativa nevyšla z nějaké mé osobní nenávisti, nýbrž ze společné úvahy.*“²⁶¹² Jako velmi pravděpodobné se tak jeví, že v této věci byl Kalista opravdu nevinně.

František Götz však svůj výklad před Píšou a Wolkerem stále držel. Počátkem března jim oběma adresoval po delším čase dopisy. Před Píšou se znovu pokoušel ospravedlnit a zřici se odpovědnosti za otištění Kalistovi recenze *Soudů*: „*Chci Ti říci, že mi křivdíš. Nejsem tím vinen. Byl jsem – přehlasován jako ve dvou jiných věcech, jež se týkaly Wolker. [...] Svou studii o ‚Soudech...‘ otisknu asi v Nár. kultuře, psal jsem už o tom Malému.*“²⁶¹³

Ještě otevřeněji se pak pokoušel urovnat konflikt s Wolkerem, kterému zdůraznil, že byl jediným zastáncem otištění jeho básně v redakční radě, což mu odůvodňoval svým zájmem o pozdvižení umělecké úrovně časopisu, pro niž je nutno odhlédnout od osobních věcí: „*Wolker je umělec a zůstává jím stále i tehdy, když se znepráteří s Petrem, Pavlem, Papuancem a Polykarpem.*“²⁶¹⁴ Podobně do Prostějova vysvětloval i situaci s Kalistovou recenzí: „*Vytýkáš mi, že jsem otiskl Kalistu. Když mi Kal. článek poslal, napsal jsem na obálku: Ne. Dva členové redakce hlasovali neradi pro.*“²⁶¹⁵ Götz Wolkerovi dokonce tvrdil, že navrhoval proškrtat pasáže, v nichž Kalista vyzdvihoval oproti Píšovi jeho samého, což prý údajně neprošlo.

Wolker a Götz zároveň informoval o chladnoucím poměru Brna ke „*Kalistově klice*“, do nějž začala promlouvat propukající aféra s *Mostem*, a o tom, že plánuje Kalistu ze Skupiny vystřadit: „*Dnes máme však té Kalistovy kliky víc než dost. Pro každou maličkost se uráží, hned zuří, hned nadává. Dal jsem mu v dopise [...] na srozuměnou, že se nelekne ani jeho vystoupení, kterým hrozí ustavičně. Věci uzrají co neviděti. Prosím Tě, Wolker, měj ještě*

²⁶¹² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 17. března 1923, s. [2].

²⁶¹³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [7. března 1923], s. [1].

²⁶¹⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [1]; inv. č. VI/615.

²⁶¹⁵ Tamtéž, s. [3].

*chvíli strpení. Jsme odhodláni vyjasnit situaci a provést třeba revoluci v celé Skupině.*²⁶¹⁶ Dopis pak končí opakovaným ujišťováním svého přátelského poměru k Wolkerovi: „*Wolkeře, nepochybuji nikdy o tom, že mám k Tobě vztahy víc než přátelské [...]. Uvidíš to z mé nové knihy ‚Vykoupení z chaosu‘, která vyjde na podzim.*“²⁶¹⁷

Wolker tento Götzův list přeposlal Píšovi. Ten jej následně komentuje dosti sžíravě, zejména pak Götzovo lavírování. Pro svého někdejšího kritického souputníka má už jen velmi odmítavá slova: „*Götz zde hraje úlohu velmi trapnou a komickou. [...] Nemýlím-li se, tož po tom domyšlivém gestu, kterým Tě Götz odbyl při své odpovědi na Tvůj článek ve Varu (a nyní s tím zajímavě kontrastují jeho slova: že ho k Tobě vízí vztahy víc než přátelské – tož patrně erotické!), dopustil se nového sprostáctví. Vyzval tě k spolupráci a pak dopustil, aby Tvá báseň byla odmítnuta. Víš, milý, že jsem člověk velmi mírný, ale tohle se mi stát, otočím se jednou provždy zády k Skupině i k Hostu.*“²⁶¹⁸

Zatímco Píša Götzovi na jeho výzvu již ani neodpověděl, jednání Götze s Wolkerem ještě chvíli pokračovala. V závěru března totiž Götz psal do Prostějova ještě jednou a poněkud nadneseně Wolkerovi dokonce oznamoval Kalistův rozchod se Skupinou, zapříčiněný prý Götzovou obhajobou Píši a Wolkera: „*S Kalistou nastal tichý rozchod. Napsal jsem mu několik příkrých vět, aby mi už víckrát v dopise nefňukal, jak ho bolí, že jsem mu přišlápl palec, to jest, že jsem mu řekl, že jeho odpor proti spolupráci W. a P. v Hostu je jen osobní mstivost. V zápětí následovala jeho oznámení, že vstoupil i s některými členy skup. do Mostu, kdež bude spolupracovati s V. Dykem.*“²⁶¹⁹ Znovu pak přislíboval vyřešit i aféru s kritikou Píšových Soudů: „*Co mne mrzí, je ten článek o Píšovi, jež jsme mu [tj. Kalistovi – doplnil VM] tiskli. Napsal jsem Ti už o něm. Je nezbytno, aby se ta věc likvidovala. Proto já sám napíši ještě jednou do Hosta článek o nové kritice, kdež věc vyřídím.*“²⁶²⁰ Nepletu-li se, Götz však již žádný opravný referát o Píšově knize nikam nenapsal.

Tímto momentem však také víceméně končí vzájemná Götzova korespondence s Píšou a Wolkerem. Oba členové někdejšího čtyřlístku na jaře 1923 především kvůli zdravotním problémům literární dění opouštějí a své kontakty s vrstevníky omezují na minimum. Píšu jeho melancholie dovede v létě téhož roku i k rozchodu s KSČ, čímž de facto definitivně končí jeho avantgardní období, u Wolkera v polovině dubna propuká tuberkulóza, jíž

²⁶¹⁶ Tamtéž, s. [2–3].

²⁶¹⁷ Tamtéž, s. [3].

²⁶¹⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [3]; inv. č. VI/759.

²⁶¹⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [závěr března 1923], s. [1–2]; inv. č. VI/621.

²⁶²⁰ Tamtéž, s. [2].

počátkem roku příštího podléhá. Wolkerova diskutovaná báseň „Pozdě k ránu“ (v rukopise datovaná 19. prosincem 1922) sice vychází v čele devátého, tj. květnového, čísla *Hosta* jako výraz určitého dočasného usmíření obou stran, avšak zároveň se stává posledním příspěvkem, který Wolker za svého života v časopise publikoval. Karta spolupráce s Wolkerem a Píšou tak Götzovi na jaře 1923 znovu vypadává z ruky. Poslední pokus o její využití ze závěru roku 1923 už byl vzhledem k Wolkerovu vážnému zdravotnímu stavu odsouzen k nezdaru.

Jednotliví členové Literární skupiny

V roce 1922 a 1923 se složitě proměňují Kalistovy vazby k jednotlivým představitelům Literární skupiny. Zejména to platí o jeho poměru k rozhodujícím postavám brněnské šestky, kterými v této době kvůli Blatného onemocnění byli jednoznačně František Götz a Čestmír Jeřábek. Zatímco na podzim 1922 se Kalistovi podařilo původní neshody ve vzájemných vztazích otupit, v zimě roku 1923 averze mezi ním a brněnskými propukají nanovo. Zejména se přitom kalí Kalistův poměr k F. Götzovi, který v zimě 1923 poněkud bezradně lavíruje mezi snahou udržet své přátelství s Píšou a Wolkerem a potřebou zajistit jednotné ideové směřování Skupiny, k čemuž potřeboval zachovat klidný vztah se Z. Kalistou jako vedoucím pražského křídla spolku. Tomu naopak stál od října 1922 do března 1923 mnohem blíže Č. Jeřábek, v dané době asi nejvýraznější odpůrce Wolkerem a Píši uvnitř spolku, a právě tato dvojice na přelomu let 1922 a 1923 Götzův dosavadní dominantní vliv na Literární skupinu poněkud oslabí.

Po Kalistově návratu z Itálie v březnu 1923 však propuká další komplikované kolo sporů mezi pražskou a brněnskou částí spolku a vzájemné neshody dočasně zahladí až její červnová valná hromada. Kalista se v této době profiluje jako jednoznačný lídr pražské části Skupiny a svůj vliv přitom posiluje i o nové začínající autory, které právě v červnu 1923 prosadí za nové členy spolku. V následující pasáži si proto přiblížíme jak vývoj Kalistova poměru k F. Götzovi a Č. Jeřábkovi, tak jednotlivé, většinou méně známé autory pražského křídla spolku z této doby (J. Beráka, K. Biebla, S. Kadlece, K. Hradce, F. Kropáče a J. Landu).

František Götz

Až dosud jsme si v naší práci všímali Františka Götze především jako literárního kritika a tvůrce programu Literární skupiny. Poněkud neprávem tak možná zapadají do pozadí jeho zájmy divadelní. Přitom už při pohledu na bibliografii jeho článků v *Socialistické budoucnosti* je patrné, že divadlu se Götz ve své publicistice věnoval prakticky se stejnou, ne-li ještě větší intenzitou jako literatuře. Zatímco počet jeho literárních referátů, obzvláště po založení *Hosta*, v *Socialistické budoucnosti* řídne, stále hojněji se tu vyskytují Götzovy referáty o inscenacích brněnských divadel. V brněnské šestce ostatně se svým zájmem o divadlo nebyl sám: pro Bohuše Stejskala byla literatura oproti divadlu na vedlejší koleji již od počátku jeho členství ve spolku a v aktivitách Literární skupiny se jeho jméno objevuje jen velmi příležitostně, dramatu se ve své tvorbě intenzivně věnoval i Lev Blatný a v námi sledovaném období dvě dramata vydal i Č. Jeřábek. Ostatně nahlédneme-li do korespondence Götze s Blatným, zjišťujeme, že i v době polemik o manifest Literární skupiny v ní vnitrospolkové záležitosti dostávají jen relativně marginální prostor, zatímco hlavní témata společné diskuse se točí právě okolo otázek divadelních. „Divadelní“ aktivity brněnských tak představují velmi významnou, byť v souvislosti s Literární skupinou jen ojedinele připomínanou sféru zájmu jejích autorů.

Brněnská šestka a zejména František Götz se již na jaře roku 1922 dostali do zásadního střetu s vedením tehdejšího brněnského Národního divadla, konkrétně s jeho tehdejším ředitelem Václavem Štěchem,²⁶²¹ s jehož řízením divadla a především údajně dosti konzervativními uměleckými názory nebyli Götz a spol. spokojeni. Ve svém odporu přitom nezůstali členové Skupiny sami, podporu získali i u jiných organizací, hlásících se k politické levici. Götzovu kritiku situace v brněnském divadelnictví tak podporoval mj. J. B. Svrček, člen Devětsilu, redaktor *Rovnosti* Vladislav Burian, z Prahy i Josef Hora aj. Napětí mezi oběma stranami se postupně zvyšovalo, což nám může mj. doložit např. Götzova stať „Krise brněnské činohry“, otištěná počátkem června 1922 v rozšířené divadelní revui *Jeviště*,²⁶²² v níž Götz tvrdě kritizuje situaci v soudobém brněnském divadelnictví a mluví mj. též o Štěchově „tureckém uměleckém hospodářství“.²⁶²³

²⁶²¹ Václav Štěch (1859–1947), spisovatel a dramatik, v letech 1920–1925 ředitel brněnského Národního divadla.

²⁶²² GÖTZ, Fr.: Krise brněnské činohry. *Jeviště* 3, 1922, č. 24, 1. 6., s. 354–356.

²⁶²³ Tamtéž, s. 356.

Svou hojnou divadelní publicistikou i veřejným vystupováním k této věci si Götz rychle vytvořil řadu příznivců, ale též odpůrců, kteří měli významně ovlivnit jeho budoucí životní osudy. Götzovi totiž na začátku školního roku 1922/23 vážně hrozilo přeložení do Opavy, které by jej značně existenčně zasáhlo, za čímž Götz viděl právě především snahu V. Štěcha vystrnadit jej z Brna. Kalistovi proto Götz počátkem října, tj. v době jednání o socialistickou frontu, o celé věci píše: „Považ, co bys dělal, kdyby Ti někdo chtěl zničit postavení, vyštvat z Brna na periferii republiky, poněvadž mu stojíš v cestě. Považ, co je to bojovat proti lidem na místech nejvyšších.“²⁶²⁴ Situaci se však Götzovi zřejmě krátce poté podařilo definitivně uklidnit a své přeložení odvrátit. V jen o málo mladším dopise Píšovi totiž Götz píše o této záležitosti jako o vyřízené: „Chtěli mne vyštvat z Brna – poslati do Opavy – a provedli to legálně – zákonem o přikazování uč. na školy menšinové. Stojím jim v cestě. Rvu se za sociální drama a za scénu, které by bylo centrem sociální povědomí. [...] Můj boj se Štěchem a comp. je nutný.“²⁶²⁵

Z Götzovy korespondence přitom víme i o tom, že hrozbu jeho přesunu napomohla odvrátit i přímluva Karla Tomana na příslušných místech, zprostředkovaná Z. Kalistou. Nakolik důležitou roli skutečně sehrála, však neumíme posoudit. Každopádně Tomanův zásah na podzim 1922 významně přispěl k uklidnění vzájemného napětí mezi Götzem a Kalistou z předchozí doby: „Jednu radostnou zkušenost mám z celé té dlouhé a smutné historie: jsou na světě dobří lidé. Nevoláni, nežádáni – a přece se vynoří a pomáhají. I Ty jsi z nich. Nic jsem Ti neřekl – a už jsi se snažil pomoci prostřednictvím Tomana. Děkuji Ti za to vroucně.“²⁶²⁶ V průběhu října tedy byla hrozba přeložení zažehnána, byť Götz s touto možností stále počítal a byl rozhodnut se v případě přeložení svého stávajícího učitelského místa vzdát.

Na druhé straně na sebe Götz svými statěmi upozornil v Praze a již na podzim 1922 víme o jeho zatím externí spolupráci s pražským Národním divadlem, pro jehož potřeby měl upravit Šaldovy *Zástupy*.²⁶²⁷ Již na podzim 1922 také dokonce z pražského Národního divadla Götzovi přichází první nabídka zaměstnání: „Dr. Hilar mi nabídl místo dramatického poradce

²⁶²⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 28], s. [3].

²⁶²⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [říjen 1922; Můj drahý Toníku, prožil jsem v tyto dny tolik], s. [1].

²⁶²⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 29], s. [2].

²⁶²⁷ Mimoходом: Götzova úprava Šaldy zřejmě příliš nenadchla a údajně byla důvodem určitého ochlazení dosud velmi vřelého vztahu mezi oběma kritiky. „Šalda mi přestal úplně psát. Myslím, že se rozhněval na tu mou úpravu!“, stěžoval si Götz v dopise Píšovi z října 1922 (srov. LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [říjen 1922; Drahý příteli, za Tvůj dopis Ti velmi upřímně děkuji], s. [2].).

na *Nár. div. v Praze. Snad od 1. XII. nastoupím.*²⁶²⁸ Götz sice pochyboval o svých předpokladech pro tuto funkci, zároveň je však z jeho listů evidentní, že přesun do Prahy pro něj byl velmi lákavý.

V závěru roku však z této nabídky za nejasných okolností sešlo. Götz o tom asi nejpodrobněji psal Píšovi, jemuž svěřoval, že o dané místo byl velký zájem a činí si na něj nárok různí vlivní lidé, mj. „*sám Kodíček*“: „*Vždyt – psal jsem Ti už – já bych se na ně ani nehodil – Nemám dosti vědomostí pro ně – A mně přece jenom drama a divadlo není řečí mateřskou – třeba že teď celé svátky piši drama „Stín a krev“ – balladu dramatickou – s motivem sociálním.*“²⁶²⁹ Götz tak prozatím stále zůstává v Brně, kde pokračuje i jeho boj s V. Štěchem.

Po dočasném uklidnění z podzimu 1922 se však od počátku roku následujícího začíná znovu kalit poměr mezi Götzem a Kalistou – příčinou tu byl, jak jsme si již ukázali jinde, Götzův smířlivý postoj k Wolkerovi a Píšovi. Kalista si tak ve svém lednovém listu Jeřábkově stěžoval, že se mu Götz delší dobu v korespondenci odmlčel: „*Götz mi nepsal 1 ½ měsíce. Korespondence mezi členy Skupiny je tedy, jak vidno, velmi velkolepá. Doufám, že mne Götz neobviní, že bych byl vinen – Ale což: snad má příliš práce – Jen to mne zaráží, že pro Píšu a jiné lidi měl čas na psaní, pro mne ne.*“²⁶³⁰ Götz proto Kalistovi víceméně obratem na přelomu ledna a února 1923 odpovídá s tím, že byl v poslední době zavalen prací – počátkem roku 1923 Götz opravdu psal rozsáhlý referát „*Nová próza*“²⁶³¹ o nových prozaických knihách autorů mladé generace (Blatného *Větru v ohradě*, Knapově *Ztraceném jaru*,²⁶³² Jeřábkově *Zaskleném člověku*, Hůlkových *Prokletých lidech*, Schulzových *Tegtmaierových železárnách* a Hoffmeisterových *Podmořských hvězdách*) – a zároveň chystal i obsáhlý referát o devětsilském sborníku.²⁶³³ Oba texty tvořily posléze významnou součást březnového dvojčísla *Hosta*. Stran Wolkerova a Píši se přitom Götz pokouší vyvrátit Kalistovy obavy, že by jej tato dvojice nějak ovlivňovala: „*Nevím, proč si myslíš, že mne Píša a Wolker chtějí dostat na vějičku. Přece jsi četl mé poznámky v posledním Hostu a tak víš, že jsem vůči nim pevný. Ale proti spolupráci Wolkerově v Hostu ovšem nejsem. Rád však se svým odchylným názorem*

²⁶²⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [říjen 1922; Můj drahý Toníku, prožil jsem v tyto dny tolik], s. [2].

²⁶²⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, 28. prosince 1922, s. [4].

²⁶³⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkově, [konec ledna 1923], s. [1].

²⁶³¹ GÖTZ, František: *Nová próza. Host 2, 1922/1923, č. 6/7, [březen/duben], s. 204–215.*

²⁶³² Mimochodem: v tomto čísle otiskl Knap prózu „O studentu Janovi“, která je součástí jeho románu *Ztracené jaro*, aniž by ovšem tato spojitost byla nějak signalizována. Zároveň jde o jeho jediný příspěvek pro druhý ročník *Hosta* a poslední za dobu jeho členství ve Skupině vůbec.

²⁶³³ GÖTZ, František: *Umělecké teorie ‚Devětsilu‘. Host 2, 1922/1923, č. 6/7, [březen/duben], s. 215–220.*

ustoupím, když většina zamítne tuto spolupráci. Leckdy je třeba pro velkou věc zapomenouti na osobní věci a spory. Pro nutnost velké práce zapomenouti na osobní nenávisti. Já to dovedu.²⁶³⁴ Kalista na Götzův list před svým odjezdem do Itálie již neodpověděl, byť – a nebo právě proto, že – se jej poslední Götzova poznámka výrazně dotkla.

Zatím utajované a skrývané vzájemné antagonismy měly znovu vylout na povrch v březnu po Kalistově návratu z Itálie, kdy se síť vzájemných sympatií a antipatií uvnitř nejmladší generace znovu složitě zaplétá a přeskupuje. Nejvýraznějším důsledkem těchto proměn se pak stalo opětovné ochladnutí poměru F. Götz a Z. Kalisty, které se posléze přeneslo na řevnivost mezi pražskou a brněnskou částí Literární skupiny vůbec. Příčin vzájemných rozporů bylo více, ale ze zpětného ohlédnutí se mi zdá, že ústředním bodem, na němž se poměry uvnitř Skupiny štěpily, byl stále především vztah členů spolku k Wolkerovi a Píšovi a rozhodnutí pražské části spolku přispívat do obrozeného *Mostu*.²⁶³⁵ Po složitých jarních diskusích přináší dočasné uklidnění situace až valná hromada Skupiny z června 1923.

V brzkém létě 1923 se znovu rozbíhají jednání o Götzově přechodu do Prahy. Tentokrát však zřejmě měla možnost Götzova angažmá u pražského Národního divadla mnohem konkrétnější obrysy. Pro svůj přechod totiž Götz získal velmi vlivné přímluvce – šéfa činohry Národního divadla Karla Huga Hilara a F. X. Šaldu. Blatnému k průběhu těchto jednání Götz počátkem prázdnin píše: „Myslím však, že ty obavy budou bezpředmětné, dokud o mne bude stát Dr. Hilar. A Dr. Hilar o mne stojí ne proto, že jsem Götz, nýbrž proto, že Götz je kamarád Šaldův a Šalda kamarád presidentův. A pak taky, že i G. i H. jsou nepřáteli jakéhosi brněnského div. ředitele.“²⁶³⁶ Letní jednání tentokrát byla mnohem úspěšnější a Götz se tak s platností od 1. září stal – prozatím na rok – dramaturgickým lektorem Národního divadla: „Tak se tedy přece do Prahy dostanu. Těším se na to neobyčejně.“²⁶³⁷ O Hilarově velkém zájmu, aby se na uvolněné místo dostal právě F. Götz, svědčí mj. i to, že si Götz údajně sám měl navrhnout výši svého platu. Chuť ke spolupráci však byla oboustranná: „Abych Ti řekl pravdu, byl bych velmi nešťasten, kdybych ustanoven nebyl. Vy jste všichni byli aspoň nějakou dobu v Praze – já ne,“²⁶³⁸ svěřoval se Götz Blatnému.

Götzův příchod do Prahy by zároveň znamenal, že by se redakce nového ročníku *Hosta* personálně rovnoměrně rozdělila mezi Brno a Prahu. Kalistovi proto Götz ke svému

²⁶³⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [únor 1923; Götz 34], s. [2].

²⁶³⁵ Podrobněji o poměrech uvnitř Skupiny na jaře 1923 srov. zde s. 649–667.

²⁶³⁶ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [léto 1923; Drahý Lve, co se toho gratulování dotejče], s. [2]; bez inv. č.

²⁶³⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [léto 1923?; Götz 41], s. [2].

²⁶³⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [srpen 1923; Drahý Lve, musím Ti v tom spěchu], s. [1]; bez inv. č.

přechodu do Prahy poznamenává: „*Zdá se mi, že toho příštího Hosta budeme režírovat příští rok po prázdninách spolu v Praze. Věc není ještě zcela vyřízena, ale asi už to takové bude. Přijdu patrně hned 1. září k Nár. div. za lektora a dramaturgického poradce. Těším se tuze na Prahu. Jen aby v poslední chvíli z toho nesešlo.*“²⁶³⁹ Götzův přesun do Prahy však zároveň znamenal i značné rozkolísání dosud nezpochybnitelného vedoucího postavení, jemuž se Kalista v pražské části Skupiny těšil.

První Götzovy týdny v Praze však nebyly příliš šťastné. Dle dochované korespondence si Götz permanentně stěžoval na přílišné množství práce v novém zaměstnání a spolkovým záležitostem Literární skupiny se tak mohl věnovat jen velmi zběžně: především kvůli němu se několikrát odkládalo vydání sborníku Skupiny, jednání o přesun *Hosta* do nového nakladatelství včetně většiny redakční práce byl zase nucen přepustit Z. Kalistovi. Sám se totiž musel věnovat především nově založenému propagačnímu časopisu Národního divadla. Blatnému se tak v dopise netajil svým zklamáním z pražských počátků: „*Viš, není to zde takové, jak jsem si to podle prvých dojmů představoval. Práce bude strašně moc. Je toho víc, než kolik prostě snesu. Představ si, že budu musit vyplnit každý týden 4 str. velkého formátu vážnými články.*“²⁶⁴⁰

První týdny a možná i měsíce v novém zaměstnání byly pro Götze zřejmě opravdu dosti vyčerpávající: jeho korespondence z této doby se omezuje jen na nejnужnější stručné zprávy a podobně oproti předchozím letům výrazně slábne i jeho kritická a referentská aktivita. Ještě na jaře 1924 si v dopise Kalistovi stěžuje: „*Nemám opravdu nic z Prahy – nic ze života. Je to věčný, nekonečný chvat nikdy nekončící.*“²⁶⁴¹ Výrazněji začne Götz do poměrů ve Skupině znovu promlouvat až v průběhu listopadu 1923 a v zimních měsících roku následujícího, kdy se stane hlavním motorem vyhrocení poměrů uvnitř spolku, které posléze povedou k tomu, že ji Kalista a prakticky celé pražské křídlo v létě 1924 opustí.

Čestmír Jeřábek

Významnou úlohu hrál v rámci brněnské šestky bezesporu i jednatel spolku Čestmír Jeřábek, byť ze zpětného pohledu se jeho význam pro spolek nemusí zdát tak výrazný: Jeřábek se jen málo zapojoval do tiskových polemik a naopak počet jeho příspěvků v *Hostu* i

²⁶³⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [léto 1923?; Götz 50], s. [3].

²⁶⁴⁰ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [září 1923; Drahý Lve, prosil jsem Tě v dopise], s. [2]; bez inv. č.

²⁶⁴¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [jaro 1924; Götz 54], s. [2].

vydaných autorských knih by mohl nasvědčovat tomu, že se Jeřábek plně koncentroval k vlastní literární práci.

V reálu však byl Jeřábek uvnitř spolku velmi aktivním „hráčem“. Coby jeho dlouholetý jednatel i člen redakce *Hosta* měl o dění uvnitř Skupiny detailní přehled. Skupinu i *Hosta* bral Jeřábek vždy jako velmi srdeční záležitost a velmi rozzlobeně glosoval jakoukoli negativní zmínku o spolku i jeho časopise. Jeho určitá zbrkllost a nediplomaticnost však v průběhu historie Skupiny opakovaně vedla k eskalaci dílčích konfliktů uvnitř spolku. Asi nejzřetelněji se Jeřábkova horkokrevná povaha projevila v případě Píšova odchodu z ledna 1922. Nezůstalo však jen u něj. Právě Jeřábek se totiž nejspíše stal nejzávažnějším spojencem Z. Kalisty na valné hromadě ze září 1922, na níž spolek opustil J. Wolker. Zdá se totiž, že právě mezi Jeřábkem a Kalistou došlo snad ještě před samotnou valnou hromadou k narovnání pošramocených vztahů z jara 1922. Lze přitom zřejmě předpokládat, že impulsivního Jeřábka s Kalistou v daný moment po bezmála půlročním přerušení vzájemných kontaktů spojil především odpor vůči obojaké pozici Wolkerově, který byl v dané době členem obou generačních spolků. Od září 1922 až do března 1923 tak mezi Kalistou a Jeřábkem vzniká poměrně úzké pouto a oba se svým odporem ke spolupráci Skupiny s dvojicí Wolker–Píša stávají uvnitř spolku výraznou protiváhou F. Götzovi.

Od září 1922 znovu zesilují i korespondenční kontakty mezi oběma literáty. Jeřábek obratem po konání valné hromady Kalistovi adresoval poměrně obsáhlý dopis, v němž se za sebe ještě jednou vracel k jejich „*včerejší rozmluvě*“. Tento Jeřábkův dopis ukazuje jak na čerstvé vzájemné vyjasnění jejich jednání z doby po Píšově odchodu ze Skupiny, tak na Kalistovo sblížení s brněnskými během diskuse na valné hromadě: „*Neodpověděl jsem Ti na Tvůj poslední dopis jednak proto, že jsem chtěl vyčkat, až se v průběhu času zvířená hladina sama uklidní, jednak nechtěl jsem se znovu vysvětlováním vraceti k věci, již bych nejraději viděl zapomenutu. Že jsem Tebe nemínil ve svém dopise Píšovi, v onom dopise, jenž přivodil Píšovo vystoupení z L. Sk., je a bylo hned od počátku pro mne samozřejmostí i pro Tebe. Žel, mýlil jsem se, a Tys mi podkládal nesprávné domněnky. Abych se Ti upřímně přiznal, nemyslil jsem tehdy na nikoho konkrétně, neboť jsem ten dopis psal v citovém vzrušení, jež jistě bylo omluvitelné, a třebaže jsem měl jakési podvědomé tušení nebo, chceš-li, jistotu, že mezi pražskými našimi členy jsou lidé ne zcela přímí a upřímní, nemyslil jsem na nikoho zvláště a mluvil jsem také proto ve svém listu zcela všeobecně. Věřil jsem, že se ten, o něhož běží, neutají, a nemýlil jsem se. Věc byla rychle vyřízena, ale ohlas její nezanikl ještě dlouho. Doufám, milý, že dnes už dozní nadobro. Hlavně však: Dnes už bohdá nikdo nebude směti Lit. Skupině vytýkati programové impotence! Potěšilo mne včera a jistě i ostatní naše přátele, jak*

*jsi se postavil upřímně za náš program. Bude to nyní mnohem radostnější spolupráce. Rozchod s Wolkerem byl bolestný, ale doufejme, že bude jen formální a že úzká spolupráce v ‚Hostu‘ zůstane.*²⁶⁴²

Zdá se pak, že se Jeřábek s Kalistou sblížil i pro jiné momenty. Předně si od Kalisty sliboval možnost vyjednat s A. Rážem obálku pro svého chystaného *Zaskleného člověka*, který byl těsně před vydáním – a Ráž ji nakonec v poměrně šibeničním termínu pro Jeřábka skutečně připravil. Kalista Jeřábkovi Rážův obrázek posílá již 21. září...²⁶⁴³ Možná pak Kalista napomohl i vydání Jeřábkova dramatu *Circus maximus* u V. Petra, kde toto Jeřábkovo drama na podzim vychází jako součást edice „Atom“ spolu s Kalistovými *Zápasníky*.

V zimě 1923 bude oba dál spojoval odmítání spolupráce Skupiny s Wolkerem a Píšou. Jejich spojenectví však přitom bylo již od počátku dáno, domnívám se, spíše vnějšími okolnostmi: jak Kalista, tak možná ještě silněji Jeřábek totiž v rámci spolku dočasně hájili obdobný názor, založený na odporu k oběma někdejšími členům Skupiny. Patrné je to i na vzájemné korespondenci, která je zejména z Jeřábkovy strany vcelku prosta osobních zmínek a soustřeďuje se prakticky výhradně ke spolkovému dění. Jejich vzájemné spojení však začne rychle korodovat poté, co Kalista v březnu 1923 ohlásí vstup svůj a pražských do *Mostu*. Tehdy jejich dopisování opět ustává a Jeřábek Kalistu v souběžných dopisech Blatnému či Götzovi častuje poměrně nevybíravými výrazy.

Druhé intenzivní kolo úzké spolupráce Jeřábka a Kalisty spadá do podzimu 1923, kdy jejich korespondence představuje hlavní informační kanál mezi oběma částmi Skupiny. Především zásluhou Jeřábkovou a Kalistovou se podaří na podzim 1923 připravit k vydání spolkový sborník a zároveň byl Jeřábek Kalistovi asi největší oporou při jednáních o přesunu *Hosta* k novému nakladateli V. Petrovi. Při Blatného trvajících zdravotních problémech a Götzově dočasném omezení aktivit ve Skupině po jeho přesunu do Prahy spadla rozhodující odpovědnost za aktivity spolku právě na tuto dvojici.

Na podzim 1923 se však měla znovu ukázat křehkost jejich vzájemného pouta: za Kalistova zájezdu do Paříže se Jeřábek přidává na stranu Götzovu a začíná s ním připravovat převrat proti Kalistovi a pražské části, který posléze v červnu 1924 dokonají. Po Kalistově odchodu ze Skupiny pak jejich styky víceméně končí.

²⁶⁴² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 4. září 1922, s. [2–4].

²⁶⁴³ Možná se Kalista angažoval i ve vydání Jeřábkova dramatu *Circus maximus* u V. Petra. Tato kniha totiž vychází prakticky souběžně s Kalistovými *Zápasníky* jako devátý a desátý svazek edice „Atom“.

Pražská část Literární skupiny

Již několikrát jsme v předchozím líčení narazili na otázku tzv. pražské části Literární skupiny. Jak již bylo několikrát ukázáno v předchozím líčení, fungovala Literární skupina jako dualistický spolek již v zásadě od své první valné hromady. Tehdy brněnskou šestku jako „pražská část“ doplňoval především trojlístek Kalista–Wolker–Piša, z části za podpory dua M. Jirko–J. Knap. Volněji se pak k nim přidružovali zatím méně výrazní členové spolku: S. Kadlec, J. Berák, A. Ráž či V. Nezval. Pražská část získala dle původních dohod k dispozici dokonce i redakci každého druhého čísla *Hosta*. Po rozkladu trojlístku z přelomu let 1921 a 1922 však její pozice značně oslabuje a těžiště spolkové aktivity se zřetelně vrací do Brna, které z pražských v následujících měsících zůstává v užším kontaktu víceméně jen s Jiřím Wolkerem.

Výrazněji se začne pražská část Skupiny znovu hlásit o slovo až na podzim 1922, tentokrát již v poněkud proměněném personálním složení. Zřetelným lídrem tohoto křídla se totiž v této době stává nový místopředseda spolku Z. Kalista, který svou pozici zprvu opírá zejména o podporu nově přistoupiivšího K. Biebla a J. Knapa. V průběhu podzimu 1922 a zimy 1923 se situace v Praze dále proměňuje. Zatímco J. Knap a M. Jirko v zimě odjíždějí na studia do Bratislavy a jejich angažmá ve spolku dále ochabuje, soustřeďuje okolo sebe Kalista nové mladé básníky. Ke stávajícím členům spolku Kadlecovi, Berákovi či Rážovi tak nově přistupuje trojice J. Landa, K. Hradec a F. Kropáč, které Kalista posléze v červnu 1923 prosadí za oficiální členy spolku. Jejich prostřednictvím Kalista získá uvnitř Skupiny značnou podporu a od valné hromady v červnu 1923 jsou tak síly mezi pražským a brněnským křídlem spolku poměrně vyrovnané. Zároveň však již od jara 1923 můžeme pozorovat sílící pnutí mezi oběma částmi spolku, odlišnými věkově, i pokud jde o umělecké názory: vedle tradičnější, stále z velké části z expresionismu vycházející poetiky brněnské šestky stojí pražská část Skupiny, která zřetelně inklinuje spíše k soudobé francouzské avantgardní literatuře, tj. k exotismu a rodícímu se poetismu.

Ze zpětného pohledu tedy můžeme v personálním složení Skupiny sledovat dvě odlišné tendence: zatímco brněnská šestka má konstantní složení a s výjimkou výtvarníka Josefa Zamazala se vlastně v první polovině dvacátých let o žádného člena nerozšíří, získává nové členy spolku hlavně Praha a především Z. Kalista (K. Biebla roku 1922, zmiňovanou

trojici Landa, Hradec a Kropáč roku 1923), pro *Hosta* na jaře 1923 posílá i texty od J. Frejky²⁶⁴⁴ či J. Grmely,²⁶⁴⁵ které však brněňští zamítají.

Personální politika se tak ukazuje být jednou z hlavních slabín spolku. Skupina nejspíše přešlapovala mezi variantou extenzivní, tj. snahou získat co největší počet členů, a intenzivní, tj. redukovat počet členů tak, aby její členové tvořili pokud možno homogenní soubor. Na jaře 1923 se však tento problém nezdál tak závažný, naopak: po valné hromadě v červnu 1923 dosahuje počet členů Skupiny rekordních 19 osob. Pojďme si proto nyní přiblížit alespoň ty z nich, kteří tvořili „Kalistovo“ pražské křídlo.

Jaromír Berák

„Já ale kašlat nemohu, poněvadž nemám plíce, půjčil jsem je panu dru Kramářovi jako ozdobu na rakev, až pan doktor bude pochovávat to bolševické Rusko.“²⁶⁴⁶

J. BERÁK Z. KALISTOVI, srpen 1921

V druhé polovině roku 1922 a roku 1923 se na scéně znovu výrazněji objevuje Jaromír Berák. Po svém propuštění z vězení v březnu 1921 se tento někdejší mladý radikál po několikaměsíční odmlce vrací na podzim 1921 zpět do Prahy. Záhy poté se stává i členem Literární skupiny, byť první ročník *Hosta* posléze obešle jen dvěma příspěvky. Vězeňská zkušenost a podlomené zdraví však zásadně proměnily Berákovu dosavadní světonázorovou orientaci. Kalista to později dával do bezprostřední souvislosti s Berákovým pobytem na Pankráci: *„Vnitřně se u něho s daleko větší prudkostí nežli u mne a u jiných mých současníků odehrál onen obrat k intravertenci, jehož počátky se začaly jevit v mém myšlení a citění. Ochuravěv těžce po svém návratu domů (tak těžce, že mu šlo opravdu o život), konvertoval k náboženství, pro které měl dříve jen úsměch, a stal se horlivým katolíkem. [...] Ocitli jsme se proto záhy v dlouhých, až do nekonečna dlouhých debatách a diskusích o tom, co jest nic, co jest Bůh, co jest věčnost, a jiných podobných problémech, neboť mně připadalo*

²⁶⁴⁴ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [první polovina března 1923], s. [2].

²⁶⁴⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 17. března 1923, s. [2].

²⁶⁴⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [léto 1921; Psáno toho dne, kdy jsem dostal rýmu], s. [3].

protimyslným, že bych se mohl vzdát svého ateismu.²⁶⁴⁷ Nezdá se však, že by Berákův přerod byl tak rychlý a jednoznačný, jak Kalista tvrdí – ještě v závěru léta 1921 totiž Berák s Kalistou koresponduje o Clarté a pokouší se znovu pracovat pro věc československého dadaismu,²⁶⁴⁸ byť se zároveň zmiňuje i o nutnosti klást větší důraz na náboženství.²⁶⁴⁹ V závěru srpna 1922 se však již Berák ke katolické víře otevřeně hlásí. Kalistovi k tomu poznamenává: „Že píšeš ‚Legandy‘, mám radost. Nebudu alespoň sám – a konečně, vždy to říkám: Ty skončíš u katolíků právě tak jako já. A věř, Zdeňku, teď jsem tak klidný a spokojený, jako jsem nikdy nebyval – jen prostě proto, že věřím. A Ty věříš také, Zdeněčku, jinak bys nemohl napsati třeba takové ‚Pouti‘ nebo ‚Všem lidem pozdravení‘, všechny ty věci, které tolik mám rád a které tak působily, že ty máš nejvíce epigonů z celé mladé generace a že jsi nutně musil vytvořiti školu.“²⁶⁵⁰

Pro naše účely je pak důležité podtrhnout, že právě Berák se po Wolkerově odchodu z Celné nakonec stává novým Kalistovým spolubydlícím. V pamětech Kalista sice jeho příchod sem datuje až podzimem 1922,²⁶⁵¹ avšak dochovaná korespondence ukazuje na to, že Berák Na Celné pobýval nejspíše již od března tohoto roku. Kalistovi totiž 20. března 1922 píše: „Co se tkne bytu, tedy posílám Ti poštou Kč 150,- [...] Buď tak laskav, a oznam též slečně, že jsem se nastěhoval.“²⁶⁵²

Z Berákovy korespondence z léta 1922 navíc stále výrazněji probleskuje jeho slábnoucí zájem o literární dění. V srpnu 1922 Berák již dokonce poprvé uvažuje o vystoupení z Literární skupiny: „Chci vystoupiti z Literární skupiny. Ale na sjezd pojedu.“²⁶⁵³ Roku 1922 Berák zatím literárně pracoval na tragédii s názvem *Praporečník*. Z jeho dopisu z přelomu let 1922/23 se dozvídáme, že i tuto knihu měl Kalista při jejím vydání opatřit svou předmlouvou: „Četl jsem tu Tvou předmluvu – myslím si, že to prefatio bude vůbec nejlepší částí Praporečníka.“²⁶⁵⁴ Drama však nakonec nevyšlo, stejně jako jiný Berákův text – plánovaný soubor próz *Pohádky o modré hvězdě*.

Jejich vydání Kalista zřejmě Berákovi slíbil prosadit u V. Petra a Tvrdeho, ale knihu nejspíše do nakladatelství ani nepředal, což Beráka značně rozladilo. V létě 1923 mu tuto skutečnost vyčítavě zmiňuje ve svém dopise: „Byl jsem velmi překvapen při mém nedávném

²⁶⁴⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 694–695.

²⁶⁴⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 21. srpna 1921, s. [1].

²⁶⁴⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 30. srpna 1921, s. [2].

²⁶⁵⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 31. srpna 1922, s. [2].

²⁶⁵¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 694.

²⁶⁵² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 20. března 1922, s. [4].

²⁶⁵³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 24. srpna 1922.

²⁶⁵⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [před 14. lednem 1923], s. [1].

pobytu v Praze, že jsem v bytě našel své ‚Pohádky o modré hvězdě‘, o nichž jsi mi slíbil, že je doneseš k Petru a Tvrdému, aby je vydal. Chápu, že máš důvody, pro které jsi proti jejich vydání, ale potom Tě prosím, abys mi řekl přímo, že s nimi nesouhlasíš.²⁶⁵⁵ Zda Kalista rukopis nepředal Petrovi záměrně, nebo jen z nedostatku času, nevíme. Každopádně Berák na to zareagoval dosti emotivně: během následné prázdninové cesty do Skandinávie se totiž rozhodl na další literární angažmá rezignovat a vystoupit i z Literární skupiny: *„Bohužel nebo spíše bohudík je mé rozhodnutí vystoupiti ze Skupiny pevné. Necítím dnes v sobě síly tvořiti literárně něco skutečně hodnotného. [...] Tak jsem se vrátil jako rozumný právník. Mým světem je dnes trestní právo a občanský zákoník. [...] Cítím v sobě dokonalé vlohy státi se vypečeným měšťákem.“*²⁶⁵⁶ V následných dopisech pak Berák své rozhodnutí potvrzuje a Kalistovi oznamuje, že odmítá přispět do už i do chystaného sborníku Skupiny a že své rukopisy spálil: *„Dopoledne jsem spálil Praporečníka, ale hořel, potvora špatně. Ani oheň ho nechtěl. Až najdu Modré hvězdy, spálím je také, ale poliji je petrolejem, aby se lépe mohly vrátit na nebesa. [...] To si oddychneš, vid’?“*²⁶⁵⁷

Příležitostná korespondence obou přátel pak ještě několik let pokračuje. Berák se však postupně stává uznávaným národohospodářským odborníkem a na literární aktivity zcela rezignuje.

Konstantin Biebl

Konstantin Biebl nepatřil v „generaci roku 1900“ k nejprůraznějším autorům, ač datem narození (1898) patřil k jejím starším členům. Narodil od svých vrstevníků prakticky vůbec neměl žádné ambice na získávání pozic ve spolkovém dění a příliš se nezajímal ani o otázky programové a literárněteoretické. Svými aktivitami literárními se však snažil postavit protiváhu nepříliš úspěšnému studiu lékařské fakulty. K literatuře mířil již vydáním *Almanachu lounského studentstva* z léta 1921, v němž se sešla zajímavá řada později známých jmen literárního dění: kromě Biebla sem přispěli Karel Konrád, Antonín Vodseďálek, Václav Běhounek či Jan Klepetář. Texty tohoto *Almanachu* Kalista v dopise Wolkerovi ze 7. srpna 1921 shodou okolností označil za epigonskou nápodobu jejich

²⁶⁵⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [červen/červenec 1923].

²⁶⁵⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [srpen 1923?], s. [1–2].

²⁶⁵⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, [září 1923?], s. [2–3].

„Svatého Kopečku“ či „Cesty na Šumavu“. Zejména v prvním případě (šlo právě o Bieblovo pásmo „Jeden den doma“),²⁶⁵⁸ domnívám se, dosti oprávněně.

Se svými pražskými literárními vrstevníky se Biebl seznámil prostřednictvím svého strýce Arnošta Ráže, který nad ním v této době držel ochrannou ruku a později mu napomohl vyřešit i otištění jeho debutové knihy, která vlastně byla společným vydáním dvou drobnějších samostatných sbírek Rážovy a Bieblovy. Ráž přitom vydal své práce knižně po bezmála dvaceti letech (obě jeho předchozí sbírky *Byly večery* a *Intimní tragoedie* vyšly již roku 1903).

Rážovým prostřednictvím se Biebl seznámil i se Z. Kalistou a později pak i s J. Wolkerem, k nimž oběma od počátku vzhlížel s neskryvaným respektem. Jeho první dopisy oběma spolubydlícím z Celné jsou vůči nim plně obdivu a úcty: „*Věřím, že Vy a pan Wolker jistě mi v lecčems podáte rádi pomocnou ruku.*“²⁶⁵⁹ Jak Wolker, tak Kalista měli na Bieblových osudech poměrně značný zájem a snažili se jej v jeho začátcích podpořit. Na jiném místě již byla řeč o neúspěšném pokusu prosadit Bieblovy verše do prvních čísel *Hosta*, kde všichni prozatím narazili na odpor brněnských. Plně se sem Biebl prosadil až básní „Pitevna“,²⁶⁶⁰ otištěnou v čele pátého čísla prvního ročníku. Přátelský poměr s Kalistou i Wolkerem si Biebl udržel i po jejich vzájemném rozchodu na počátku roku 1922. S Wolkerem dokonce tráví květen 1922 na společné cestě k Jadranu.

Nesmělý Biebl zřejmě příliš neusiloval o členství v některém z generačních spolků. V létě 1922 o něm však jak Wolker, tak Kalista rozvažují jako o možné posile Devětsilu, resp. Literární skupiny, snad s postranním ohledem na to, že by tento neprůrazný mladík mohl svou očekávanou podporou posílit jejich význam v těchto spolcích. Biebl, ač se hlásil ke komunismu, se v tento moment nakonec rozhodl pro Literární skupinu, dle Kalisty údajně proto, že se mu devětsilský koncept proletářského umění zdál příliš rigidní. V září 1922 tak Biebl vstupuje do Literární skupiny a připojuje svůj podpis pod její manifest, což jej však zároveň definitivně rozžehná s Píšou a značně otřese jeho poměrem k Wolkerovi. Snad se tak Biebl poměrně oportunisticky rozhodl i proto, že členství ve Skupině a přátelství s Kalistou mu v tuto chvíli mohlo dopomoci k vydání jeho básnického debutu spíše než případný vstup do Devětsilu.

Právě podzim 1922 a rok následující Kalista později prohlásil za dobu jejich nejužšího přátelství: „*Biebl [...] přimkl se ke mně – na konci roku 1922 a na začátku roku 1923 – tak*

²⁶⁵⁸ BIEBL, Konstantin: Jeden den doma. In: *Almanach lounského studentstva*. Red. V. Běhounek, A. Vodseďálek. Louny: Všestudentský spolek, 1921, s. 5–7.

²⁶⁵⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Biebl Z. Kalistovi, 8. srpna 1921, s. [3].

²⁶⁶⁰ BIEBL, Konstantin: Pitevna. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 89–90.

*úzce jako snad žádný jiný z mých přátel v té době.*²⁶⁶¹ Loajální Biebl pak pro Kalistu roku 1922 a zejména 1923 znamenal jednoho z jeho nejvýraznějších stoupenců ve Skupině, v níž se z pražských těšil u členů brněnské šestky vedle Kalisty asi největší úctě. Do poměrů uvnitř spolku však Biebl nijak intenzivněji nezasahuje a spokojuje se s otiskováním svých básní v *Hostu* a se zmiňovaným vydáním své debutové básnické sbírky, kterou svou krátkou předmluvou doplnil Z. Kalista, v edici *Hosta* koncem jara 1923.

Spolu s Kalistou pak Biebl Skupinu v červnu 1924 opouští. Dočasná rivalita mezi ním a F. Kropáčem posléze načas odlákala Biebla z Kalistova obzoru. Nemocný A. Ráž se tak na podzim 1924 Kalistovi dokonce zmiňuje o jejich údajném vzájemném rozchodu: „*Vím, že jste se s Kostou rozešli, ale to Vám přece nebrání, abyste mi zase také jednou nepsal, co děláte, co píšete, co vydáte.*“²⁶⁶² Nezdá se však, že by Biebla a Kalistu v tuto dobu dělily nějaké hluboké rozdíly. Prorazit mezi nejvýraznější básníky své generace však K. Biebl měl až krátce poté, v době, kdy Kalista své literární aktivity dočasně omezuje a jejich někdejší důvěrné kontakty upadají – už jako člen Devětsilu. Přátelství Kalisty a Biebla pak v druhé polovině dvacátých let postupně dále ochabovalo, avšak k vzájemnému rozchodu mezi nimi nikdy nedošlo, což jen dokládá Kalistova vzpomínka na jejich poslední setkání roku 1951, nedlouho před Kalistovým zatčením a Bieblovým tragickým úmrtím, v medailonu K. Biebla, otištěném v *Tvářích ve stínu*.

Svata Kadlec

Svatopluk Kadlec, tento čtvrtý vzadu někdejšího čtyřlístku, se od zimy 1922 načas ztratil ze zorného pole svých generačních soupeřů a dále se protloukal po různých divadelních štacích s nevalnou gáží i perspektivou změny. S Kalistou i Pišou příležitostně vyjednával o možnosti vydání své *Svaté rodiny*, ale k úspěchu tato jednání nevedla. Kadlec se tak začíná dění v nejmladší literatuře dosti vzdalovat, o čemž nám může svědčit jeho list Kalistovi ze závěru června 1922: „*Milý! Tobě píši. Nevím, co se v Praze všecko děje, ale chápu, že je tam hodně svinstva, kterého je nutno se stranit. Boj mladých mezi sebou je nemravný. Není to zápolení kvalitativní. Na konci sedí ješitnost. Sláva není z úspěchů, nýbrž*

²⁶⁶¹ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 229.

²⁶⁶² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Ráž Z. Kalistovi, 11. října 1924, s. [1].

z programu. *A proto jsem do nejvyšší míry rozladěn. Důležitost vyznání nebyla nikdy tak vynášena jako nyní. K čertu se vším!*

*Nepíchl jsem téměř celý půlrok do ničeho. Začal jsem psát před dvěma měsíci básničky a tušil jsem jejich baladickou neupřímnost. Celá ta balada: kocovina z lyrické ožralosti! Nechal jsem toho.*²⁶⁶³ Alespoň formálně však Kadlec i nadále zůstával členem Literární skupiny, a byť se roku 1922 neúčastnil její zářijové valné hromady, po Kalistově intervenci alespoň připojil svůj podpis pod její manifest.²⁶⁶⁴

Počátkem roku 1923 se Kadlec dostává na Slovensko, kde působí jako úředník pobočky Obchodního kontrolního úřadu v Piešťanech. Jediné kontakty s Prahou pro něj v daný moment znamená A. M. Píša a hlavně Z. Kalista: *„Psal jsem Píšovi, Wolkerovi i Nezvalovi a Tys byl prvním, jenž mi odpověděl. Nezapomenu Ti toho! Prosím Tě, budeš-li se stýkat s Píšou, připomeň mu jeho slib, že mi vydá tu knihu. A Berákovi též.*²⁶⁶⁵

Přesto se Kadlec z této dálky snaží po delším čase své kontakty se svými literárními souputníky výrazněji rozvinout. Leitmotivem jeho dopisů se přitom stává snaha udat k vydání svou básnickou sbírku *Svatá rodina*. Kalistu dokonce koncem ledna 1923 žádá o napsání předmluvy: *„A ještě něco. Troufal-li by sis napsati k ‚Rodině‘ několik vysvětlujících řádek úvodem, byl bych Ti vděčným. Jedná se mi o to, abych nebyl řazen k epigonům. Zdůrazňuji datum – únor 1921. A vykvetla z lásky.*²⁶⁶⁶

Kalista předmluvu nakonec opravdu sepsal a kniha byla před prázdninami 1923 připravována k vydání u V. Petra. Podobně Kalista prosadil k otištění do chystaného Sborníku Skupiny i Kadlecovo pásmo „Svatba“²⁶⁶⁷: *„Dnes Ti posílám jako zástupci pražské redakce pro ‚Almanach‘ svoji ‚Svatbu‘. Posílám jen tuto věc, abych zdůraznil, že si ji v ‚Almanachu‘ rozhodně míti přeji.*²⁶⁶⁸ Valná hromada Literární skupiny v červnu 1923 pak byla zřejmě jedinou v historii, které se Kadlec na Kalistovo vyzvání účastnil. I Kadlec tedy dočasně fungoval jako jeden z kohorty Kalistových stoupců uvnitř spolku, byť jeho význam pro fungování Skupiny nelze označit jinak než jako marginální.

Do historie spolku se však Kadlec měl zapsat ještě jednou. Když se v závěru roku 1923 hledal vhodný titul, který by mohl být vydán jako čtvrtý svazek „edice Hosta“, pokusil se Kalista znovu prosadit vydání již několikrát odkládané Kadlecovy *Svaté rodiny*. Kadlecovi

²⁶⁶³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 20. června 1922, s. [2–3].

²⁶⁶⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 4. října 1922, s. [1].

²⁶⁶⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 8. ledna 1923, s. [3–4].

²⁶⁶⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 28. ledna 1923, s. [1].

²⁶⁶⁷ Kadlecova „Svatba“ vzniká prakticky souběžně s Wolkerovým „Svatým Kopečkem“ a Kalistovými „Přáteli“ (srov. zde s. 282–283.).

²⁶⁶⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 17. června 1923, s. [3].

totiž na jaře 1923 zhasla jak naděje na její vydání prostřednictvím A. M. Píši²⁶⁶⁹ v nakladatelství F. Svobody: „*Slíbil jsem Kadlecovi, že jeho knížka vyjde jako 4. číslo edice asi v dubnu. Nyní najednou mi Svoboda řekl, že vydá do prázdnin už toliko Hůlku a ti ostatní, že musí počkati. Počkám, až vydá toho Hůlku ještě – a pak s tím praštím.*“²⁶⁷⁰; tak možnost jejího vydání u V. Petra, kterou mu prostředkoval Z. Kalista.

Po svém návratu z Francie tak počátkem prosince 1923 posílá Kalista Kadlecův rukopis včetně své předmluvy k nahlédnutí Č. Jeřábekovi: „*Já osobně se za tu knihu velmi vřele přimlouvám, neboť si jí – zejména s ohledem na dobu, kdy byla psána (1921) velmi vážím. Svoje mínění ostatně říkám v předmluvě.*“²⁶⁷¹ V Brně se Kadlecova sbírka sice s přílišným nadšením nesetkala, ač šlo v tuto chvíli o jediný hotový rukopis pro knižnici. Proto Jeřábek počátkem roku 1924 psal poměrně lhostejně Blatnému, že souhlasí, aby kniha v edici Hosta vyšla.²⁶⁷² Proti jejímu vydání se však posléze postavil F. Götz a Kadlec tak znovu musel úvahy o otištění svého básnického debutu odložit.

Na podzim 1923 ale Kadlecova literární aktivita znovu ochabuje a v závěru roku byl Kadlec dokonce následkem udání propuštěn ze stávajícího místa. Kadlec se tak znovu vrací na nejistou a existenčně neukotvenou cestu herce u kočující divadelní společnosti. Roku 1924 pak v Kadlecových dopisech Kalistovi nacházíme víceméně jen urgence odpovědí na předchozí dopisy. Dopisem z 31. března 1925 pak korespondence Kalisty a S. Kadlece prakticky končí: „*Milý Zdeňku, sám se jistě podivíš, že Ti ještě píše, kde béru tu odvahu, když jsi několik mých listů a lístků nechal nepovšimnutých. Nechci se však domnívati, že to byla od Tebe zúmyslnost. Pokouším se to všelijak vysvětliti a někdy se mi to i daří. Ujišťuji Tě však, že tento dopis, který Ti pošlu rekomandovaně, abych měl jistotu, že jej obdržíš, je posledním voláním po starém přátelství, necháš-li jej opět bez odpovědi.*“²⁶⁷³ O případných stycích Kadlece s Kalistou po jeho přesunu do Prahy nevíme nic bližšího. *Svatou rodinu* Kadlec vydává nakonec až roku 1927 s předmluvou V. Nezvala. Právě Nezvalova předmluva se pak

²⁶⁶⁹ Píša knihu plánoval vydat v edici „Mladí autoři“, kterou se však zřejmě pro problémy s vydáním Wolkerových *Tří her* i v důsledku Píšových zdravotních problémů z jara a léta 1923 nepodařilo nastartovat tak, jak bylo původně plánováno. Problémy však stíhaly nejen A. M. Píšu coby redaktora řady, ale též F. Svobodu jako jejího nakladatele. Píša alespoň z jara 1923 psal Wolkerovi o odkladu vydávání dalších svazků (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [4]; inv. č. VI/759.).

²⁶⁷⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [4]; inv. č. VI/759.

²⁶⁷¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [začátek prosince 1923], s. [1].

²⁶⁷² LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 9. ledna 1924; bez inv. č.

²⁶⁷³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, S. Kadlec Z. Kalistovi, 31. března 1925, s. [1].

stane předmětem prudkého nájezdu Píšova,²⁶⁷⁴ který v ní viděl především Kadlecovo parazitování na Wolkerově osobnosti. Ostatně Wolker Kadlecovi psal naposled kdysi počátkem roku 1922. Čtvrtý člen čtyřlístku tak se svými druhy v zásadě nikdy pevnější kontakt nenavázal a v první polovině dvacátých let zatím fungoval jako outsider mimo hlavní dění v nejmladší literatuře.

Karel Hradec

S „*hezkým, kučeravým chlapcem z mlýna pod Rakovníkem*“ Karlem Hradcem (i jeho krajanem Jiřím Landou) se Kalista blíže seznámil dle svých vzpomínek někdy z jara 1923. Do Kalistova zorného pole se však jak Hradec, tak Landa dostali už dříve, nejpozději na přelomu let 1922 a 1923, zřejmě prostřednictvím J. Beráka. Ten totiž už 10. ledna 1923 Kalistu vyzývá, aby Hradce podpořil při přijímání do Literární skupiny.²⁶⁷⁵ První Hradcův dopis Kalistovi z počátku ledna 1923 nám pak prozrazuje, že již v této době Hradec pomýšlí na vydání svého knižního debutu – souboru próz *Svět ve zbrani*: „*Chci na základě této knížky a jiných prací též se státi členem Literární skupiny. Idea knížky je asi zhruba tato: Povídky vyzdvihují 4 hlavní pocity naší doby: bezmezný smutek – zoufání – velikou víru a lásku, v jejichž nárazech, jako v proudění větrů polárních, se chví srdce lidí, na nárazy ty různě odpovídající.*“²⁶⁷⁶ Už z ledna 1923 nadto pochází i Kalistova předmluva, s níž později kniha nakonec opravdu vyšla.²⁶⁷⁷ V závěru měsíce zachycujeme první zmínku o Hradcovi i v Kalistových dopisech do Brna: Jeřábkovi totiž před svým odjezdem do Itálie posílá Hradcovu prózu do *Hosta* s tím, že je to „*dobrá věc*“ a že Hradec na jaře vydá u Petra a Tvrdeho knihu próz.²⁶⁷⁸

Kalistovi mladý a nikoli netalentovaný prozaik přichází poměrně vhod, obzvláště přihlédneme-li k účtě, kterou mu Hradec projevoval. Ve své poezii se Hradec zároveň brzo ukázal jako Kalistův epigon: v duchu Kalistových *Vlajek* totiž plánoval napsat cyklus

²⁶⁷⁴ PÍŠA, A. M.: Jiří Wolker postaven mimo zákon. *Host* 6, 1926/1927, č. 8, [květen], s. 215–218.

²⁶⁷⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Berák Z. Kalistovi, 10. ledna 1923.

²⁶⁷⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 3. ledna 1923, s. [1].

²⁶⁷⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 6. září 1923, s. [1]; KALISTA, Zdeněk: Předmluva. In: HRADEC, Karel: *Svět ve zbrani*. Praha: F. Svoboda, 1925, s. 3–5.

²⁶⁷⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [konec ledna 1923], s. [1].

básnických portrétů jednotlivých měst.²⁶⁷⁹ Hradcovy básně (víme např. o „Benátkách“, „Tokiu“ či „Rangúnu“), kterých si mimochodem jejich autor cenil tolik, že se jimi chtěl reprezentovat v chystaném Sborníku Skupiny,²⁶⁸⁰ nám mohou zřetelně doložit, jaký význam měl Kalista svými verši i překlady pro pronikání exotismu do nejmladší poezie, a nutí nás poněkud zpochybnit dosavadní interpretace poetismu či alespoň jeho „exotické“ větve jako proudu vznikajícího výhradně v rámci Devětsilu.

Kalistovi se poté, jak již bylo zmíněno jinde, podařilo v červnu 1923 prosadit přijetí K. Hradce za člena Literární skupiny, čímž významně podepřel svou pozici uvnitř spolku. Jeho poměr k Hradcovi však nebyl úplně upřímný a s impulsivním mladíkem se zřejmě opakovaně dostával do střetů. Hradcovu korespondenci totiž významně charakterizují časté výčitky, jimiž Hradec Kalistu zahrnuje. Zdá se totiž, že Kalista ne vždy zcela důsledně plnil své sliby, že se postará o publikaci toho kterého Hradcova příspěvku pro *Hosta* či přímo o vydání Hradcovy knihy próz. Vedle drobnějších poznámek („*Lodi Ti posílám pro Hosta, ale prosím Tě, abys je neztratil zase.*“²⁶⁸¹) v Hradcových listech narazíme i na otevřené výčitky, zejména pokud jde o vydání *Světa ve zbrani*. Po několikeré urgenci slíbeného vyjednání vydání svého debutu u V. Petra s ilustracemi A. Ráže se totiž Hradec v létě 1923 rozhodl celou věc vzít sám do vlastních rukou. Kalistovi přitom záměrně připomíná podobný případ s textem Berákovým: „*Jest Ti to snad už protivným, nikdy, ač jsem Tě prosil, jsi mi nenapsal o té věci [tj. vydání Světa ve zbrani u Petra – doplnil VM] řádky. Je to už jedno. Nechci o tom mluvit, vím, co se stalo Berákovi s jeho ‚Modrou hvězdou‘, ale nečekal jsem týž osud sám.*“²⁶⁸²

Byť se Kalista snažil proti těmto tvrzením hájit, dle dalších výtek z Hradcových listů se zdá, že své sliby vůči mladším přátelům v uspěchaném čase svého cestovatelského období Kalista opravdu ne vždy plnil. Hradec mu tak v jiném dopise mj. vyčítá následující: „*Pamatuješ se, že jsem Ti dal kdysi verše do Hosta: ‚Den‘ a ještě jednu věc. [...] Po nějaké době jsi mi řekl, že jsi ji poslal do Hosta a že bude otisknuta v nejbližším čísle. Od té doby jsem o ní neslyšel ani slova. [...] Ovšem stala se věc nepředvídaná: odjel jsi do Itálie, bydlil jsem v Tvém bytě a ‚Den‘ jsem náhodou našel opět: tak jak jsem Ti ho dal. Vzal jsem si ho a nezmínil jsem se Ti ani slovem o tom, protože tohle bylo už přespříliš trapné. [...] Totéž se stalo Landovi. [...] Další byl Berák.*“²⁶⁸³

²⁶⁷⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 26. června 1923.

²⁶⁸⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 21. července 1923, s. [2].

²⁶⁸¹ Tamtéž.

²⁶⁸² Tamtéž, s. [1].

²⁶⁸³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 31. července 1923, s. [3–4].

Spor o vydání či nevydání Hradcovy knihy v srpnu a září 1923 dále eskaloval – byť se jej nakonec Kalistovi přece jen podařilo urovnat a Hradce dočasně znovu získal na svou stranu, ukazují nám Hradcovy listy na Kalistovo dosti svévolné a protektorské jednání vůči mladšímu příteli. Ačkoli je samozřejmě třeba zohlednit emocionální vypjatost Hradcových dopisů, máme v tomto případě k dispozici významný doklad pro doložení Kalistova poměrně direktivního způsobu vedení pražské části Literární skupiny.²⁶⁸⁴

Hradec se alespoň stran Kalistovy povahy vyjadřoval ve svých listech dosti otevřeně a kritizoval přitom údajnou Kalistovu panovačnost: „*Byl jsem jedním z našich přátel tehdy [...] upozorněn, abych si dal na Tebe pozor, že hledíš si lidi zavázat určitými sliby, které potom nehodláš třeba splnit, abys tak vytvořil kádr obdivovatelů a lidí, kteří by Tě podporovali v Tvých akcích. Nevěřil jsem mu tehdy (na jeho jméno se neptej, bylo by to marné, protože ho neřeknu, měj však mé čestné slovo, že toto není výmyslem, a že Ti tu opakuji vše téměř doslova.) Ale v poslední době uvědomil jsem si vše. Máš ve své povaze dávku panovačnosti a romantickou touhu po diktování. [...] Všechny Tvoje jízlivosti o tom pomímám, protože jsou příliš nechutné.*“²⁶⁸⁵ Podobně Hradec odsuzoval i Kalistovo povýšenectví a přehlíživost ve vztahu k jeho méně vzdělaným přátelům: „*Člověk, který shltl bůh ví co filosofů, přečetl třeba celou českou, německou, francouzskou aj. literaturu (zná směry uměl. apod., není ještě nutně vícecenným. [...] A strkáš-li Ty stále do popředí tuto svoji intelektuelní přednost do předu*

²⁶⁸⁴ Hradec se nejprve pokoušel bránit vůči Kalistovu dovolávání se vlastních zásluh o svou osobu: „*Mám i své pochybnosti o definitivnosti Tvoji formy. Před časem jí byla forma ‚Vlajek‘, před tím ‚Jediného světa‘ a ‚Zápasníků‘, dnes ‚Hlasu z dálky‘ anebo těch básní nejnovějších. Ostatně to sem nepatří. [...] Ani výčitka toho, co jsi pro mě udělal, nemohla než vzbudit odezvu. [...] Zato, že jsi mě dostal do L. S., Ti děkuji, ovšem vyčítat to – to jsi nemusel. I taková ostrá slova jako ‚rozmazané děcko‘ a netrpělivost ve smyslu hanlivém nejsou dobrá k používání vzhledem k přátelům. Je ovšem příznačno, že i já mohu použítí Tvého dodatku na konci: ‚Abys, píšeš-li někomu psaní, odvažoval pečlivě, co píšeš, abyses [sic!] příliš hrubě nedotkl adresáta. Odpusť mi, ale nemohu jinak. [...] Ano, uznávám rád, že jsi starší, s větší erudicí, zkušenější, lepší básník. Jednalo se mi pouze o některá nedorozumění. [...] Chtěl jsem svým dopisem říci, že nejen já, ale i Ty jsi byl vinen na tom, co se stalo. I Tvoje námitky jsou liché.*“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 31. července 1923, s. [6–7].). V dalším dopise pak už Hradec přímo mluví o neupřímném a „otráveném ovzduší“ v pražské části Literární skupiny: „*Bud' ujištěn, že jsem dokonale otráven Vaším ovzduším. Přišel jsem ze zdravého vzduchu do samé neupřímnosti. A míníš-li mě co vyčítati na novo a tím, co pro mě jsi učinil, mi svazovati ruce, tož jsem ochoten všechny Tvé dary Ti vrátit. I za cenu toho, že mi budou lidé Tobě přátelští a Ty spílati nezdrováků, nekarakterních a zejména – nevděčných! [...] Ještě poznámku ohledně Tvého mírného a veskrze Tebou tolik vychvalovaného charakterního jednání: stačí, řeknu-li, že jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá a že na Tvé dopisy veskrze urážející – ne ovšem Tebe – musila přijít odpověď neméně ostrá. [...] Podobné výtky se dělají malým klukům od srchovaného táty – nevím, na kolik Ty jsi měl právo, resp. máš právo dávat je nám, resp. mě. [...] Rádím dále Tobě, abys tuto aféru nechal mezi námi, jako já ji neroztahuji. [...] Považuji tedy tím věc za úplně skončenou a nerad bych tedy už o ní slyšel – zejména nerad od jiných.*“ (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 1. září 1923, s. [2].).

²⁶⁸⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 6. září 1923, s. [2].

*[sic!], a jí urážíš, nemohu přirozeně jinak reagovati než odporem k Tobě. Je to přinejmenším trapné, ne-li co horšího.*²⁶⁸⁶

Právě aféra s Hradcovým *Světlem ve zbrani* zřejmě dočasně otrásla Kalistovým poměrem k nakladateli V. Petrovi, který prý byl při rozmluvě s Hradcem o celé věci udiven, že k němu knihy „musí“ přes Kalistu: „*Jak dopadla věc s Berákem, je mi docela dobře známo od něho samého. O Kropáčovi mi řekl Petr, že o jeho knížce vůbec nic neví, zrovna tak, jako vůbec nic nevěděl o knížce Berákově. Mimo to mi řekl Petr, že k této proposici jsi právo neměl a že mezi Tebou a jím nebylo vůbec nic takového smluveno.*“²⁶⁸⁷

Celý obsáhlý korespondenční spor se však začátkem podzimu podařilo uhasit a Hradec se vrátil do Kalistova tábora: „*Bud' ujištěn, že mě tato celá věc mrzí neméně než tebe, ba rozhodně více. [...] Snad myslil si [sic!!] vše dobře: někdy člověk dobře to myslí, ale nedobře při tom počítá. [...] Odpusť tedy.*“²⁶⁸⁸ Na podzim 1923 pak Hradcovu stopu na čas ztrácíme. Dílčí indicií, svědčící pro uklidnění situace, nám mohou být Hradcovy texty otištěné ve *Sborníku Literární skupiny*, v *Hostu* či v *Československých novinách*, tedy v listech, na jejichž chod měl Z. Kalista v dané době určitý vliv. I Hradec později v červnu 1924 po sporu mezi Kalistou a brněnskými solidárně s ostatními pražskými členy Skupinu opouští. V létě 1924 pak již Hradec zároveň opustil i svá studia a nastoupil úřednickou dráhu. Literárně prorazit se mu ještě nějaký čas podařit nemělo.

Jiří Landa

Souběžně s Karlem Hradcem se se Z. Kalistou seznámil i Jiří Landa, další z nových tváří, které se v pražské části Literární skupiny objevují na přelomu let 1922 a 1923. „*Přivedl je vlastně Host, či lépe řečeno: možnost dostat se mým prostřednictvím do tohoto časopisu. [...] Hradec pak přivedl dalšího kamaráda: tichého, uzavřeného Jiřího Landu. [...] Přijal jsem proto Landu už trochu jako známého a brzy mi přirostl k srdci jako málokterý z mých mladších přátel.*“²⁶⁸⁹ Landa narozdíl od Hradce své podřízené postavení ve vztahu ke Kalistovi plně respektoval a oba tak do budoucna spojilo pevnější a delší přátelství, než tomu bylo v případě Hradcově. Důvěrnější poměr Kalisty k Landovi se zřetelně projevil v létě

²⁶⁸⁶ Tamtéž, s. [6].

²⁶⁸⁷ Tamtéž, s. [3].

²⁶⁸⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 15. září 1923, s. [1].

²⁶⁸⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 732.

1923, kdy se oba rozhodnou podniknout společnou cestu na Balkán. Výrazněji tento plán zachytáváme až v Landově dopise Kalistovi z počátku července: „*Literárně se dobře držím, ač se skorem člověk musí spokojit s málem, a tak už bych raději zmizel ve vodách dunajských a černomořských s chválou na svět, svoji dívčinu a Zdeňka Kallistu, který mne v těch vlnách bude doháněti širokými a zápasnickými rozmachy, a dupal ve společnosti velblouda na pouštích maloasijských, maje v patách uhánějícího Zdeňka s čarovnou Turečkyní na lahodné žirafě – ó Bože*“²⁶⁹⁰

Z nám nejasných příčin Landa na Kalistův pokyn tuto cestu prozatím zamlčoval před vznětlivým Hradcem: „*Hradcovi o Tvých dopisech nemluví, proto mu ničeho nevzkazuj. Chce na mě, abych mu dal číst takový dopis, jako příkladně jest od Tebe, a z té smyčky bych se pak nedostal, aniž bych na sebe neuvrhl nějaké podezření, či nelibost (znáš Hradce – hned se vaří.)*“²⁶⁹¹

Jiřímu Landovi se však v první polovině roku 1923 literárně výrazněji prosadit nepodařilo a v druhém ročníku *Hosta* nepublikoval žádný text, což mu Götz vysvětloval později tím, že rukopisy jeho příspěvků „ztratil“: „*Tož bych rád věděl, kam se celá věc dostala a kam mám řídit své příspěvky. Dále mi jde o ty malé básničky, které máš u sebe, zdali budou zařazovány do prvé[ho] čísla – vždyť jsem člen L. S. a Host mi nikdy ještě netiskl!*“²⁶⁹²

V průběhu třetího ročníku se však Landa díky Kalistově patronaci stává velmi výrazným přispěvatelem časopisu. V červnu 1924 však spolu se zbytkem pražské části Literární skupiny i on tento spolek opouští, byť v následujících letech ještě několika příspěvky *Host* obešle. V Kalistově blízkosti ale Landa i poté ještě několik let zůstane: vedle V. Holana bude jeho nejbližším spolupracovníkem v *Demokratickém středu*. Roku 1926 pak Landa – souběžně s Holanovým *Blouznivým vějířem* – debutuje sbírkou *Zahrada na stole*, již můžeme vnímat jako ne příliš zdařený derivát dobového poetismu. Roku 1928 pak Landa odchází vyučovat na obchodní akademii do Košic, čímž jeho literární dráha prakticky končí. Jeho opožděně vydaný román *Roky na jaře* (1935) víceméně zapadl – recenzoval jej snad jen Z. Kalista v *Lumíru*. Na počátku druhé světové války nám pak Jiří Landa mizí z obzoru úplně.

²⁶⁹⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Landa Z. Kalistovi, 10. července 1923, s. [1].

²⁶⁹¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Landa Z. Kalistovi, 13. července 1923, s. [2].

²⁶⁹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Landa Z. Kalistovi, 22. září 1923, s. [2].

František Kropáč

Osobnost Františka Kropáče se naším příběhem mihne opravdu jen letmo. Kalista se s ním sice poznal již dříve v přátelské družině okolo Miloše Jirka, literární zájmy však Kropáč začal výrazněji projevovat až v závěru roku 1922 a první polovině roku následujícího. Tehdy se za prostřednictví Z. Kalisty stává na červnovém sjezdu členem Literární skupiny, aniž by do té doby vůbec tiskl v *Hostu*. Zároveň je však nutno dodat, že v průběhu roku 1923 se Kropáčovo jméno z dobového tisku ozývá velmi silně. Řadu jeho próz nacházíme v *Cestě*, *Československých novinách*, *Lidových novinách*, *Rudém právu* či ve *Venkově*. Ve třetím ročníku *Hosta* bude Kropáč již jedním z nejpilnějších přispěvatelů. Podobně jako ostatní členové pražské části Skupiny, i on spolek spolu s Kalistou opustí po valné hromadě v červnu 1924. Kropáč se dokonce po Kalistově ustoupení do pozadí načas stane jejím nejagilnějším členem: coby vystudovaný právník se pokouší zasadit o zneplatnění červnové valné hromady a poté, co pražští od snahy revokovat její výsledky definitivně ustoupí, bude právě Kropáč hlavním duchem nového spolku Algol a jeho časopisu *M 20*, který měl někdejšími členům pražské části Literární skupiny poskytnout nové útočiště. Protože však tento pokus neměl přílišnou podporu ani Z. Kalisty a posléze ani K. Biebla, který se stal Kropáčovým neúspěšným rivalem při pokusu o získání přízně „femme fatale“ Algolu Sonji Špálové, spolek po krátké existenci zaniká a tím se prakticky rozpadá i pražská část Literární skupiny: K. Hradec a S. Kadlec z literárního dění načas mizí úplně a K. Biebl vstupuje do Devětsilu. Udrží se jen spolupráce tria J. Landa, F. Kropáč a Z. Kalista. Všichni se společně, byť právě Kropáč asi nejméně, budou v letech 1925–1927 podílet na novém Kalistově časopiseckém pokusu – kulturní rubrice týdeníku *Demokratický střed* a později paralelně též na samostatném literárním časopise *První svazek*. F. Kropáč pak bude Kalistu dokonce ještě ve třicátých letech následovat i do *Lumíra*, a ze všech členů někdejší pražské části Skupiny tak jejich vzájemná spolupráce vydrží nejdéle.

Jiří Wolker a A. M. Píša 1922–1923

„I Tobě se zdá celý život nesmyslem – celý svět bezúčelným bláznovstvím. I ty popíráš poesii, literaturu – a už i tu víru, již jsi stál – komunismus. Hošíčku milý – není možnosti, která by Ti ulehčila v Tvém boji.“²⁶⁹³

F. GÖTZ A. M. PÍŠOVI, červen 1922

Byť vzájemné kontakty mezi A. M. Píšou a J. Wolkerem na straně jedné a Z. Kalistou na straně druhé prakticky utichly již na jaře 1922, ovlivňovala tato dvojice Kalistovu literární dráhu ještě minimálně po celý další rok. Již záhy po vstupu obou do Devětsilu se totiž začne ukazovat odlišnost jejich názorů na soudobé literární dění od zbytku jejich nových kolegů, což jsme si částečně ukázali již při rozbořech přijetí Wolkerova manifestu proletářského umění. Distance mezi duem Wolker–Píša na straně jedné a zbytkem Devětsilu na druhé se měla postupem času dále zesilovat. Když se na podzim 1922 oba vrací po prázdninách do Prahy, ukáže se jejich pozice uvnitř spolku rychle neudržitelnou. Wolker s Píšou sice ještě obešlou svými příspěvky *Revoluční sborník Devětsil*, avšak cesta jejich a zbytku Devětsilu se na podzim 1922 definitivně rozchází. Zatímco Wolker a Píša zůstanou zastánci angažovaného umění a konceptu literatury jako nástroje politického boje, Teige se Seifertem, posílení zejména o Nezvala a Schulze, již v druhé polovině roku 1922 zřetelně nakročují směrem k poetismu. Wolker a Píša se tak stávají představiteli jakéhosi nového samostatného proudu v nejmladší generaci či české literatuře vůbec. Částečně se přitom mohou opřít alespoň o začínajícího F. Branislava či starší komunistické autory – J. Horu a I. Olbrachta. Wolker a Píšu však na jaře 1923 z literárního dění vyloučí zdravotní problémy a své plány již nestačí šířeji rozvinout.

Jejich osudy na podzim 1922 a v zimě 1923 jsou poměrně složité a působí na ně řada různých faktorů. V možná až překvapivé míře stojí za krachem Píšových i Wolkerových snah o prosazení se v Devětsilu, ale vlastně i v Literární skupině Zdeněk Kalista, nově úhlavní nepřítel této dvojice. Zkusme proto nyní Wolkerovy a zejména Píšovy osudy v tomto období načrtnout podrobněji.

²⁶⁹³ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [23. června 1922], s. [4].

Sílící nedůvěra: Píša, Wolker a Devětsil v létě 1922

Hodnotíme-li postavení J. Wolker a A. M. Píši v Devětsilu v době jejich členství, tj. roku 1922, zdá se nám, že ani Wolker, byť byl zejména na jaře 1922 v dosti úzkém kontaktu s K. Teigem, ale zejména Píša s novým spolkem nikdy plně nesrostli. Důvody k tomu je třeba hledat jak na rovině osobní – Píša i Wolker byli v danou dobu již natolik silnými individualitami, že se jen těžce podřizovali stávající hierarchii spolku, v němž hrál dominantní roli K. Teige –, tak umělecké: rozpory v názírání na náplň proletářského umění, zřetelné již ze srovnání jarní programové stati Wolkerovy a Teigovy, se zejména po Teigeho cestě do Paříže dále prohlubovaly. V závěru jara 1922 navíc do Devětsilu vstupuje V. Nezval, jehož „Podivuhodný kouzelník“ byl estetickým konceptům K. Teigeho mnohem bližší než Wolkerovy soudobé pokusy o baladu či Píšova rétoricky ideologická poezie *Pozdravů*. Zároveň je potřeba zdůraznit i to, že na jaře 1922 Devětsil personálně značně zmohutněl a Wolker s Píšou najednou nestáli proti pěti původním členům jako v momentě svého přistoupení, ale proti 10 či 12 jiným členům spolku, z nichž se drtivá většina pravidelně stýkala v Praze a respektovala Teigovu vůdčí pozici. Oba venkované se tak chtě nechtě dostávají na periferii spolkového dění. Tato hrozba byla oběma patrná již před letními prázdninami, na podzim 1922 se pak jejich pozice v Devětsilu zcela rozložila.

Důležitý moment v postupném rozchodu Wolker a především Píši s Devětsilem sehrávaly bezesporu osobní averze. Již na jaře 1922 dochází k ochladnutí vztahu Píši se Seifertem.²⁶⁹⁴ V Götzově korespondenci s Wolkerem nalézáme též zmínku o tom, že Píša na jaře plánoval ukončit též i své angažmá v *Proletkultu*: „*Pohled, Píša odchází z Proletkultu. To je škoda. Myslím, že s tím Neumannem je těžká práce. Zrovna jako s Mahenem a s těmi lidmi tohoto typu a generační příslušnosti. [...] Jsou to zprahlá nitra, jež mají jen výbuchy a deprese.*“²⁶⁹⁵ V létě se pak Wolkerova a Píšova pozice v Devětsilu dále komplikuje vstupem V. Nezvala, na jehož adresu Píša v srpnu 1922 Jeřábekovi uvádí: „*Neboť Nezval, jak jsem ho blíže poznal, je úžasný žvanil, klepař a pletichář, který mě a Wolkeru rozeštvál málem s celým Devětsilem, takže pro jeho hnusné chování byl jsem nucen přerušit s ním veškeré přátelské styky.*“²⁶⁹⁶ F. Götz se zase v červencovém dopise Wolkerovi zmiňuje o Píšových depresích, které jej vedou údajně až k pochybování o jeho komunistickém přesvědčení: „*Toník však trpí*

²⁶⁹⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [3]; inv. č. VI/754.

²⁶⁹⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [květen 1922], s. [2]; inv. č. VI/609.

²⁶⁹⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, A. M. Píša Č. Jeřábekovi, 5. srpna 1922, s. [3].

i jinou ranou – a to, co dnes se v něm probíjí, to je cosi jako zoufalý zápas s nihilismem. I on mi píše: Přestávám býti komunistou, nevěřím ve zlepšení světa a člověka ²⁶⁹⁷

Píša zároveň v létě dosti znepokojeně a podezřívavě sledoval dění uvnitř Devětsilu, o němž měl za svého pobytu mimo Prahu jen zprostředkované informace. S určitým zneklidněním tak přijal zprávu o ustavení mimořádného „prázdninového“ výboru spolku, v němž viděl primárně snahu pražských jednatelů za jeho a Wolkerovými zády. Wolkerovi k tomu poznamenává: *„Zvolili si nyní ten mimořádný výbor na prázdniny. Bojím se, aby si jej nezvolili jen proto, aby za našimi zády mohli prováděti alotria. [...] A tu Tě budu prositi, až já odjedu do Německa, abys bděl, aby se tu nerozhodovalo o nás bez nás a proti nám.*“²⁶⁹⁸

Další moment, který v létě 1922 stavěl Píšu proti Devětsilu, představoval jeho poměr k nakladateli Františku Svobodovi. Ten totiž plánoval na podzim 1922 zahájit vydávání nového časopisu a Píšu oslovil s nabídkou vstupu do redakční rady. Zřejmě se tak pokoušel nahradit dosavadní *Most*, který až dosud vydával a jehož právě dokončený první ročník přílišný zájem nevzbudil. Píša se o Svobodově návrhu poprvé zmiňuje v závěru července v dopise Wolkerovi: *„Svoboda, nakladatel mého Svatého, chce na podzim začít vydávati dvouměsíční Sarchovův Sborník mladých a rád by měl v redakční radě Tebe, mě, Knapa a některého z generace Kříčka–Fischer.*“²⁶⁹⁹ Sám Píša byl ale k celé věci dosti skeptický a neviděl v ní větší perspektivu, přesto se však pokusil o své účasti vyjednávat. Své angažmá však podmínil několika požadavky, zejména Wolkerovým souhlasem, a dále tím, že by v radě časopisu nebyl nikdo ze starší generace – a nejlépe ani Josef Knap: *„S Knapem, že by mně bylo lze spolupracovati, když by bylo nejhůře, tedy na ten způsob, že jedno číslo by vypravil on a věnoval by je sobě blízkým a já, resp. my, bychom vypravili druhé číslo a dali tam místo komunistům.*“²⁷⁰⁰ Tyto podmínky samozřejmě nebyly pro Svobodu příliš akceptovatelné a celý projekt nového časopisu byl počátkem září odložen.²⁷⁰¹ Škodný však Píša nebyl: náhradou mu Svoboda nabídl vedení samostatné knihovny orientované na mladou tvorbu, v níž mělo vycházet do roka cca 5 titulů. Píša tuto nabídku přijal a stal se tak na podzim roku 1922

²⁶⁹⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [2]; inv. č. VI/613. Zda Götz Píšův výrok cituje, nebo parafrázuje, není z dopisu úplně jasné, neboť obsahuje jen závěrečnou a nikoli uvádějící uvozovku. Kontext však spíše mluví pro první možnost.

²⁶⁹⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [5]; inv. č. VI/754.

²⁶⁹⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [závěr července 1922], s. [1]; inv. č. VI/757.

²⁷⁰⁰ Tamtéž.

²⁷⁰¹ Že ve Svobodových úvahách opravdu nejspíše šlo o nahrazení *Mostu*, nám signalizuje i to, že druhý ročník tohoto časopisu začal vycházet až v zimě 1923 a pozici v něm nakonec opravdu získal J. Knap. Ani tento pokus však nebyl příliš úspěšný. Trojčíslo 3/4/5 z listopadu 1923 totiž existenci časopisu definitivně ukončilo.

redaktorem edice „Mladí autoři“, již ještě do konce roku měly zahájit Wolkerovy *Tři hry*²⁷⁰² a v níž postupně publikovala řada autorů „generace roku 1900“: Biebl, Branislav, Hradec, Hůlka či samotný A. M. Piša aj.

Potenciální problém v tomto vyjednávání však pro Pišu znamenalo to, že se Svobodou stáli v napjatém poměru Teige se Seifertem: ti se na něj jako nakladatele *Mostu* hněvali pro škrty v jejich starších článcích v tomto časopise otištěných a dokonce mu vyhrožovali soudem. Piša k této věci poznamenává v červenci 1922 Wolkerovi: *„To je a může být pravda, záhadou je mi však, proč z tohoto viní nakladatele Svobodu, jak jsem četl ve zmíněném přípise, hrozí mu dokonce právním zakročením. Jsou to blbci, Teige a Seifert: cožpak může Svoboda zodpovídati vedení listu [...]. Mají ti lidé vůbec rozum? Seifertovi jsem se o tom vůbec nezmiňoval. Ať nalétne i s Teigem. Jen jsem si odplivl nad tím, jak jsou neupřímní, malicherní a přitom na hlavu padlí až běda.*“²⁷⁰³

O vedení knihovny ale Piša velmi stál a už v letních měsících v ní viděl do budoucna záložní možnost, kterou by mohli s Wolkerem využít, pakliže by museli opustit Devětsil, což, zdá se, byla možnost Wolkerem a Pišou seriózně zvažovaná již právě o letních prázdninách 1922: *„Kdybychom musili odejít potom z 9silu, vedle této knihovny, která bude jistě dobře prosperovat, založili bychom u Svobody sborník za spolupráce Hůlkovy, Horovy, Bieblovy atd. atd. Nebude-li potřeba sborníku, zůstane nám knihovna. Není to krásné?*“²⁷⁰⁴

Piša se však zatím obával reakce zbytku Devětsilu, před nímž v létě 1922 držel své jednání se Svobodou v tajnosti, zejména pak toho, že by se Teige a Seifert pokoušeli prosadit kolektivní vedení této knihovny: *„Možná [...] budou žádati, aby knihovna byla vedena kolektivně, tj. aby mi byla dána k ruce nějaká rada z členů Devětsilu. Ale to ti zde Wolkeře otevřeně říkám, že tohle bych už nesnesl a ukázal hned Devětsilu záda, protože chci mít už jednou pokoj.*“²⁷⁰⁵ Z těchto řádků se nám tak zřetelně ukazuje, že především Piša stál vůči Devětsilu v dosti napjatém poměru už v létě 1922.

Toto napětí prý bylo ostatně v této době již veřejným tajemstvím: alespoň o tom svědčí zmínka z dalšího z letních Pišových dopisů na Hanou. Když totiž pokračoval ve vyjednávání o ustavení edice s nakladatelem Svobodou, naznačil mu mj. i stávající napjatou situaci uvnitř spolku: *„Odpověděl mi, že jsem mu neřekl nic nového; to vše prý je už dnes veřejným tajemstvím! Uvažuj o tom – Na podzim musíme se zasadit o nové poměry*

²⁷⁰² K osudům *Tří her* srov. více zde s. 643–645.

²⁷⁰³ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Piša J. Wolkerovi, [červenec 1922], s. [4–5]; inv. č. VI/754.

²⁷⁰⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Piša J. Wolkerovi, [srpen 1922], s. [4]; inv. č. VI/758.

²⁷⁰⁵ Tamtéž.

v *Devětsilu*. Ty dosavadní jsou nemožné.²⁷⁰⁶ Proto Wolker Píša nabádá ke zvýšené opatrnosti v dalším jednání s kolegy z *Devětsilu*, který na podzim 1922 chystal řadu výrazných projektů: vedle dlouho odkládaného Sborníku se do hry dostává i plán devětsilského časopisu, pozdějšího *Disku*. Píšovi se proto jevilo nezbytné, aby buď on, nebo Wolker zasedl ve spolkové radě: „Bylo by zlé, kdybychom si dali něco udělat zas přes naše hlavy. Bez nás, o nás a snad i proti nám aby znovu rozhodovali.“²⁷⁰⁷

Reálný stav situace měla oběma ukázat valná hromada *Devětsilu*, plánovaná na 1. října 1922. Wolker dokonce kvůli ní přijel do Prahy toho roku dříve, než by musel. Krátce před jejím konáním byl Píša přítomen jedné ze spolkových schůzí, která jeho obavy alespoň dočasně utlumila: „Byl jsem přítomen poslední úterní schůzi a odcházel jsem dosti potěšen a důvěřiv. Snad to půjde dobře. Ale na stráži zůstatí musíme a nesmíme se dát rozrazit. Jinak by jsme [sic!] potom oba byli loutkami v Teigovsko-Seifertovských rukách. Na té schůzi byla sdělávána kandidátka pro valnou hromadu. Předsedou je navržen Honzl místo Vančury.“²⁷⁰⁸ K Píšovu uklidnění přispělo mj. též to, že mezi kandidáty spolkových funkcí měl patřit i J. Wolker: „Do výboru jsi kandidován také Ty. To je správné. Musíš tam býti na stráži proti agresivnosti a skopičinám Teigovým.“²⁷⁰⁹ Dále pak Píša kalkuloval, že snad bude lze počítati i s podporou „rozumného“ Vančury.

Zároveň však Píša Wolkerovi vyslovil obavy z možné změny spolkových stanov: „Jde dále o to. Místo plenárních schůzí dosavadních mají býti týdně jen výborové schůze. Proti návrhu, bude-li takto formulován [...], postavím protinávrh, aby teda ty schůze z plenárních byly změněny ve výborové, ale členům jako až dosud aby byl dovolen, nejen to, ale doporučen přístup, a aby stejnou měrou se mohli účastniti jednání a hlasovati. Neboť to, že plenární schůze by se řídceji scházely, mohlo by dle mého názoru otevřítí dokořán dveří Teigovskému absolutismu.“²⁷¹⁰ Z dalších reakcí se však zdá, že se situace po valné hromadě *Devětsilu* počátkem října poněkud uklidnila a *Devětsil* se nejspíše soustředil k dokončení prací na vydání svého sborníku, popř. na úkolech jiných: Seifert nově vstupoval do redakce *Sršatce*, Nezval měl těsně před vydáním *Mostu* a novopečený předseda *Devětsilu* J. Honzl plánoval inscenaci Wolkerovy *Nejvyšší oběti*. Píša a Wolker tak zatím mohli jménem *Devětsilu* tvrdě zkritizovat nově vydaný manifest Literární skupiny. Šlo však o uklidnění velmi krátkodobé,

²⁷⁰⁶ Tamtéž.

²⁷⁰⁷ Tamtéž, s. [3].

²⁷⁰⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [září 1922], s. [4]; inv. č. VI/761.

²⁷⁰⁹ Tamtéž, s. [5].

²⁷¹⁰ Tamtéž.

neboť za ne zcela zřejmých okolností Píša Devětsil už v listopadu 1922, tedy ještě před vydáním jeho sborníku, opouští...

Dezertér generace I: Rozchod A. M. Píši s Devětsilem

Další vývoj situace v Devětsilu na podzim 1922 se z dnešního pohledu jeví dosti nepřehledně a bohužel máme k dispozici jen minimum pramenů, které by nám napomohly jej blíže objasnit. Rozhodující vliv ve spolku si bezesporu i nadále držel Karel Teige a jeho stoupenci, mezi nimiž pěťici „původních“ členů spolku nově doplňovali zejména V. Nezval a K. Schulz a roli jakési „opozice“ pak sehrávala dvojice Wolker–Píša, jíž stál nablízku zřejmě jen J. Čecháček, na dálku i J. Hůlka a snad i J. Hořejší.

Podobně ostatně popisoval situaci uvnitř Devětsilu na podzim 1921 K. Teige ve svém dopise Černíkovi z poloviny října, v němž hovoří o „pravici“ a „levici“ v Devětsilu. Zatímco levici prý tvoří užší okruh jeho přátel, tj. Nezval, Seifert, Štulc, Schulz a Honzl, „za pravici mám tradicionalisty a dogmatiky proletkultácké à la Píša.“²⁷¹¹ Ve stejném duchu charakterizoval situaci uvnitř Devětsilu v této době s odstupem i Z. Kalista, když pro období po vydání manifestu Skupiny hovoří o pnutí v Devětsilu mezi vznikajícím „poetistickým“ křídlem, do nějž počítá Seiferta, Nezvala, Schulze, Teigeho a Vančuru, a trojicí Wolker–Píša–Hůlka²⁷¹²: „[Teigeho „poetistické“ křídlo – doplnil VM] mělo ke komunistickému křídlu Literární skupiny, k němuž patřil se mnou a s Bieblem Arnošt Ráž a Svata Kadlec a později i Jiří Landa, Karel Hradec a další mladí, blíže než k vlastní členské skupince, pozůstávající z Wolkeru, Píši a Hůlky. Jednalo se dokonce jistý čas i o spolupráci mezi námi a měl jsem tehdy dodat jakési překlady do sborníku, kterým se tehdy Devětsil literárně představoval, a naopak členové Devětsilu slíbili mi přispět [do Hosta].“²⁷¹³

Toto názorové pnutí je ostatně zřetelné i na soudobé tvorbě jednotlivých autorů. Wolkerovi tak např. počátkem října 1922 vychází jeho druhá sbírka *Těžká hodina* i s „Baladou o očích topičových“, posléze otištěnou i v *Revolučním sborníku Devětsil*. V něm se

²⁷¹¹ LA PNP, fond A. Černík, korespondence přijatá, K. Teige A. Černíkovi, [16. října 1922; dle poštovního razítka], s. [2].

²⁷¹² Jaroslav Hůlka byl zřejmě členem Devětsilu jen velmi krátkou dobu na podzim 1922. Na přelomu srpna a září o jeho vstupu korespondovali Teige, Wolker a Píša. Posledně jmenovaný jej pravděpodobně na říjnové valné hromadě navrhl za člena spolku. Povídkou „Narození, život a smrt“ pak Hůlka přispěl do devětsilského sborníku. Mezi členy Devětsilu pak Hůlka zůstal ještě počátkem února 1923, s velkou pravděpodobností však nedlouho poté spolek opouští, aniž by se, jsa vzdálen Prahy, na jeho chodu jakkoli výrazněji podílel.

²⁷¹³ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 234.

však tato báseň prepoetistické poetice většiny ostatních příspěvků zřetelně vymyká a ukazuje na zřejmý rozdíl mezi cestou Wolkerovou a Píšovou a zbytku jejich soudruhů z Devětsilu.

Napjatá situace uvnitř Devětsilu eskalovala v polovině listopadu. Po Wolkerově odjezdu domů (1. listopadu)²⁷¹⁴ zůstal Píša v Praze načas sám. Zatímco Teige a jeho přátelé jsou plně pohrouženi v prohlubování svých teorií inspirovaných pokleslým uměním a zřejmě ještě finišují s přípravami vydání sborníku, Píša, Wolker a zřejmě i J. Čecháček v danou chvíli chápou jako svůj nejdůležitější úkol obranu proletářského umění a tím pádem i Devětsilu před výpady Literární skupiny. Částečně tak činí z důvodů osobních, ale zejména je pro ně stále klíčová razantní obrana marxismu a z něj vycházejících interpretací revoluce v dobové literární diskusi. Je symptomatické, že Teige či Seifert v této době k diskusi o manifestu Literární skupiny mlčí, byť Teige zřejmě k výpadu proti manifestu alespoň korespondenčně instruoval A. Černíka: „politické“ diskuse však pro něj, zčásti asi i při vzpomínce na spory o Proletkult ze zimy 1922, ztrácejí na významu. Byť Teige a spol. zůstávají nezpochybnitelnými komunisty, začínají se jejich estetické koncepty od závislosti na politických požadavcích emancipovat.

Významným faktorem pro dění uvnitř Devětsilu se v daný okamžik stává i Zdeněk Kalista, který se na podzim 1922 s tímto spolkem velmi sblíží. Důvodů tu opět bylo několik, avšak nejvýznamnější představovalo bezesporu sblížení v umělecké oblasti: souběžně s Devětsilem se totiž i Kalista obrací k literatuře poapollinairovské Francie, z níž hojně překládá, a i jeho vlastní tvorba se začíná stáčet směrem k rodícímu se poetismu, alespoň v jeho exotické variantě. Svůj význam tu zřejmě sehrála i Kalistova známost s novým členem Devětsilu a Kalistovým sousedem na Celné z této doby Vítězslavem Nezvalem a nově vznikající přátelství se Seifertem. Pravděpodobně tu napomohlo i Kalistovo čilé angažmá v rodící se socialistické frontě. Nekonfliktní poměr obou stran konečně plasticky vyniká i na Kalistově účasti v komunistickém satirickém časopise *Sršatec*, jehož redakci od čísla 49 druhého ročníku, tj. od 19. října 1922, přebírá Jaroslav Seifert. Kalistův překlad Gollovy lyrickodramatické filmové hříčky *Chapliniada*²⁷¹⁵ přitom tvoří možná nejvýraznější součást úvodních čísel nového ročníku a i nadále pak Kalista zůstává jedním z nejpilnějších příspěvatelů Seifertova časopisu.

Tyto proměny situace nesl Píša velmi nelibě. Ze strany Teigeho a spol. vnímal spolupráci s Kalistou v době polemik o manifest Skupiny téměř jako zradu spolkových zájmů

²⁷¹⁴ J. Wolker matce, 31. října 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 136.

²⁷¹⁵ GOLL, Ivan: *Chapliniada aneb Básník Charlot*. Přel. Zd. V. Kalista. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 1, 16. 11., s. 6–8; č. 2, 23. 11., s. 2–3; č. 3, 30. 11., s. 2–3; č. 4, 7. 12., s. 3; č. 5, 14. 12., s. 2–3.

Devětsilu, zároveň byl i dosti zhrzený z dosavadního velmi vlažného přijetí svých čerstvě vydaných *Soudů, bojů a výzev*.²⁷¹⁶ Po Kalistově návratu z Německa (7. listopadu) navíc došlo mezi Píšou a Kalistou k prudké hádce, jejíž příčinu můžeme jen dohadovat: snad šlo o projekt socialistické fronty, který dle Kalisty právě Píša s Wolkerem zničili, snad o Píšovu kritiku Kalistových *Zápasníků* (vyšla 29. 11. v *Proletkultu*),²⁷¹⁷ snad o Píšovu kritiku manifestu Skupiny (začala vycházet 22. 11.). Wolkerovi o ní Píša později psal: „S Kalistou jsem se před několika dny strašně pohádal a úplně jsme se rozešli – A jestli jsme se dříve neměli rádi, teď ho nenávidím jako Ty.“²⁷¹⁸

Tato hádka však měla být jen prvním kolem vzájemných nevybíravých přestřelek mezi Píšou a Kalistou na přelomu let 1922 a 1923. Její další bod představoval epigram, kterým Kalista počastoval Píšu v *Sršatci*: „*Lidé jsou uctíví. – / Jen nátura je prokletá. / Poeti říkají, žeš kritik, / kritici zas, že’s poeta.*“²⁷¹⁹ To, že v době Píšovy a Wolkerovy ofenzivy vůči Literární skupině, byl v časopise redigovaném členem Devětsilu otištěn epigram právě proti jeho osobě, podrážděného Píšu dotlačilo k prakticky okamžitému²⁷²⁰ rozhodnutí Devětsil opustit.

Pohnutky k tomuto svému kroku Píša obsáhle komentuje v následném dopise Wolkerovi. Z něj je evidentní, že se Píša rozhodl ze spolku vystoupit poměrně narychlo, aniž by celou věc s Wolkerem konzultoval, byť s touto variantou, jak jsme si již ukázali, oba víceméně počítali už v létě. Důvodů svého rozhodnutí uvádí Píša několik. V první řadě zmiňuje rostoucí odcizení mezi sebou na straně jedné a Teigem a Nezvalem na straně druhé: „*A dále: dnes právě oznamuji Teigovi, že vystupuji z Devětsilu. Nezlob se, milý, že struna mé trpělivosti praskla a že věc činím, aniž jsem Tě dříve uvědomil. Avšak nelze mi jinak. Sám jsi pozoroval, jak na nás hledí v Devětsilu svrchu a na mě ještě mnohem více než na Tebe. Můj*

²⁷¹⁶ Kniha měla dle Píšovy korespondence s Wolkerem vyjít někdy koncem září 1922, zřejmě však byla vydána o něco později, neboť nejstarší referát o ní otiskl J. Hora v *Rudém právu* až v samotném závěru roku 1922 (srov. J. H. [=HORA, Josef]: Mladý kritik. *Rudé právo* 3, 1922, č. 305, 31. 12., příl. Dělnická besídka, s. 3.).

²⁷¹⁷ Podrobněji o Píšově recenzi viz zde s. 751–752.

²⁷¹⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [listopad 1922], s. [6]; inv. č. VI/760.

²⁷¹⁹ R. Jakovlev [=KALISTA, Zdeněk]: Literární epigramy. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 2, 23. 11., s. 3.

²⁷²⁰ Přesné datum Píšova odchodu neznáme, neboť jeho dopis Wolkerovi, ve kterém se o celé věci zmiňuje, není datovaný. Vzhledem k tomu, že číslo *Sršatce*, v němž Kalistův epigram vyšel, je podobně jako Wolkerova odpověď datována 23. listopadem, musel Píša Devětsil opustit těsně předtím. Kalistův dopis Č. Jeřábkoví pak napovídá, že se tak stalo 21. listopadu, tj. týž den, kdy začal v *Proletkultu* vycházet Píšův článek o manifestu Literární skupiny. Je až s podivem, že Kalista, ač nečlen Devětsilu, znal obsah Píšova rezignačního dopisu prakticky obratem (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkoví, [listopad 1922], s. [1].).

*poměr k Teigovi a Nezvalovi kles poslední dobou na bod mrazu téměř nepřátelského. Devětsil je jevištěm ztřeštěností Teigových a bohem je Nezval.*²⁷²¹

Zároveň pak poukazuje i na odlišnost jejich estetických východisek. Píša principiálně nesouhlasil s nastupujícími snahami Teigeho a zbytku Devětsilu v oblasti umělecké i programové. Odmítal proto jak vznikající Teigeho koláže, tak inklinaci svých dosavadních kolegů k triviálnímu umění. Jeho odpor k těmto novým tendencím v umělecké praxi zbytku Devětsilu zřetelně prosvítá např. z následujících řádků: „*[Teige – doplnil VM] upravuje novou knížku Nezvalovu. Bude tam mimo jiné tento obrázek – Náměstí, na něm Harry Carey a šašek. Přes to výstřižky inzerátu, výstřižek z nějaké ztřeštěné franc. knihy a fotografie telegrafní tyče. A Nezval šílí radostí. A tyhle věci já mám před veřejností hájiti a nésti za ně odpovědnost? A dále: říkal jsem Teigovi, co jsem psal proti L. S. stran indiánek a p. A Teige zakončil: nejlepší je přece psáti dobrodružné romány!*“²⁷²²

Konečně pak jako další doklad „*skrytých tendencí*“, které Píša kolem sebe možná až poněkud paranoidně pozoroval, Wolkerovi zmiňuje právě Kalistův epigram, jehož pravého autora prý dokonce Píšovi ani nechtěl Seifert vyzradit: „*A závažným projevem skrytých tendencí proti mně jest tohle: v posledním Sršatci je uveřejněn Kalistův epigram proti mně. V době, kdy vedeme boj proti L. S., v době, kdy jsem v nepřátelství s Kalistou, uveřejňují Seifert s Teigem v Sršatci, aniž by mě uvědomili, epigram, v němž je vysmívána celá má činnost kritická i veršová. Spojují se s Kalistou proti mně. [...] V tomhle musím viděti skryté tendence, vědomé spojování se s Kalistou, tím spíše, že Seifert mi jméno autora vyzraditi nechtěl.*“²⁷²³ Snad nejnázorněji pak vystihují vzájemné odcizení mezi Píšou a zbytkem Devětsilu následující řádky ze závěru jeho dopisu J. Wolkerovi: „*Kdybys žil zde, kdybys cítil tu atmosféru, viděl pohledy, s nimiž se na Tebe dívají, znal jejich názory, věř, nemohl bys jednati jinak a nikdo, kdo nemá hroší kůži.*“²⁷²⁴

Píša tak postavil Wolkeru víceméně před hotovou věc. Wolker však měl těsně před premiérou své *Nejvyšší oběti*, na jejíž propagaci se Devětsil podílel, a především: jejím režisérem byl jeho nový předseda Jindřich Honzl. Jakékoli jitření atmosféry uvnitř spolku tak mohlo negativně ovlivnit úspěch hry. Píša sice Wolkerovi radil, aby zatím v Devětsilu zůstal a situaci dále nevířil, Wolkerovi ale bylo samozřejmě jasné, že jeho pozice v Devětsilu, obzvláště s k přihlédnutím k tomu, že se v následujících měsících chystal kvůli klidu

²⁷²¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [listopad 1922], s. [8–9]; inv. č. VI/760.

²⁷²² Tamtéž, s. [9–10].

²⁷²³ Tamtéž, s. [10–11].

²⁷²⁴ Tamtéž, s. [11].

k soustavnějšímu studiu zůstat doma a do Prahy zajíždět jen minimálně, není dlouhodobě neudržitelná. Svůj odchod z Devětsilu proto bral v danou chvíli víceméně za hotový a hodlal jen počkat na vhodnou příležitost k tomuto kroku, která však rozhodně nenastane před premiérou jeho hry: „Myslíl jsem si hned tehdy, že dlouho tam nevydržíme. 9sil byl kdysi pašalik Teigeho a Seiferta; – dnes se stává pokusnou jejich králikárnou, kde králíkům, kteří si dají očkovati všechny jejich ztřeštěné choutky a experimenty, se prokazuje božská úcta. Pro Tebe je věc vyřízena, – hůře je se mnou! [...] Dokud jsi tam byl Ty, byl jsi tam i za mě a já měl vědomí, že budou od Tebe klepnuti přes prsty, až začnou magořit. [...] Ted' nezbyvá než čekat a využít příležitosti. Sám bych rád tento chomout, který jen zatěžuje, shodil.“²⁷²⁵ Píšovi proto Wolker jemně vyčítá, že jej o věci přece jen neinformoval předem, neboť společné vystoupení by v této situaci vnímal jako nejlepší řešení: „Abychom vystoupili solidárně tak, jak jsme přišli. Nikomu by nemohli vyčítati nohsledství a působilo by to. Snad by se nebylo muselo ani tak dlouho čekat. Domnívám se, že úvod k 9silovému sborníku by byl zavdal příležitost.“²⁷²⁶

Píša posléze svému příteli v odpovědi uznal, že se se svým vystoupením nejspíše trochu unáhlil a že s ním měl na Wolkeru počkat. Jeho komentář pak dále naznačuje, že jediným jejich spojencem v Praze byl v daný moment J. Čecháček: „Uznávám oprávněnost Tvé výtky, že se svým vystoupením jsem měl trochu počkati a potom že bychom vystoupili společně. Ale víš, milý kamaráde, všechno se to pojednou ve mně vzbouřilo, vždyť už se to tak dlouho strádalo ve mně. Nesnesitelnost poměrů se vystupňovala k nejzazší mezi. Jsem ostatně přesvědčen, že v době poměrně krátké učiníš, co já a že bude tak dobře. [...] Jediný, kdo se stavěl proti, byl Čecháček. Viděl, že vše způsobil Teige a litoval mého vystoupení. Jsem však přesvědčen, že Teigovi můj krok způsobil nesmírnou radost, neboť jeho država bude nyní opět zajištěna.“²⁷²⁷

Nálada v Devětsilu v závěru roku 1922 byla dle Píšových zpráv vůči Wolkerovi krajně nepříznivá, byť některé Píšovy informace mají spíše charakter kavárenských drbů a spíše ukazují na hašteřivost v soudobé pražské literární společnosti. Je však s podivem, jaký Píša různým takovýmto klepům přikládal význam. Zřetelně to můžeme demonstrovat např. na jeho sdělení Wolkerovi, že V. Vančura o *Těžké hodině* prohlásil, že je to „strašná konina“, a

²⁷²⁵ J. Wolker A. M. Píšovi, 23. listopadu 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 504–505.

²⁷²⁶ Tamtéž, s. 505.

²⁷²⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec listopadu 1922], s. [1–2]; inv. č. VI/749.

zároveň Wolkeru žádá o držení této informace v tajnosti: „*Schulz mi to důvěrně sdělil a prosím, abys toto sdělení zachoval v nejpřísnějším tajemství.*“²⁷²⁸

Evidentně se však Píša přes své výzvy z předchozího dopisu snažil na Wolkeru působit tak, aby i on z Devětsilu vystoupil a spolek se tak opět stal „*soukromou državou pana Karla z Teigů*“.²⁷²⁹ Odlišnost vzájemných postojů měl dle Píši Wolkerovi plně ukázat i právě vydaný *Revoluční sborník*: „*Přede mnou jsou opatrní, ale Branislav mi říkal cosi, co svědčilo proto, že nálada v 9silu je Ti dnes velmi málo příznivá. [...] Až ostatně dostaneš sborník do ruky, uvidíš, že naše cesty se od 9silu jako celku přece jen velmi liší, [...] že je skorem nemožno zůstat pod jednou střechou.*“²⁷³⁰ Píša tak v listopadu 1922 za sebou přibouchává v Devětsilu dveře obdobně rázně, jako tak učinil v lednu v Literární skupině. Během necelého roku se tedy zneprátelil s oběma rozhodujícími uskupeními svých vrstevníků a své představy o dalším vývoji nejmladší literatury proto nemůže takřka o nikoho opřít. Další úder proti němu však mají ještě pokračovat.

Wolker a Píša se těmito událostmi během podzimních měsíců dostávají do zřetelného osamocení. Krátce po sobě se jim zavírá možnost tisknout v *Hostu* i v publikacích Devětsilu, publikační prostor jim dále omezují i jejich nepřátelé v redakcích dalších listů – vypadávají tak *Čas*, *Československé noviny*, *Most* či *Sršatec*. V zásadě jim zbývají pouze listy spjaté s KSČ: *Proletkult*, *Rudé právo* a vedle nich též Nejedlého *Var*. Vzniklou situaci obzvláště těžce nesl A. M. Píša, který byl v Praze nucen řadu svých nových nepřátel pravidelně potkávat. Ochlazení jeho poměrů s Devětsilem dobře dokládá fakt, že prý do konce roku ani nedostal *Revoluční sborník*, byť do něj autorsky přispěl, odmítavý vztah k Literární skupině pak jeho rozhodnutí přerušit korespondenci F. Götzem či rozličné nadávky směrem k jednotlivým jejím členům porůznu roztroušené v jeho dopisech: K. Biebla po jeho příklonu k Z. Kalistovi prohlašuje za „*kreténa*“²⁷³¹ a jen ta nejhorší slova pak má, jak si ještě ukážeme, pro Z. Kalistu.

Píša následně počátkem roku 1923 propadá do poměrně hluboké osobní krize a jeho dopisy Wolkerovi z této doby jsou plné rozvah o rezignaci na angažmá v literatuře. Počátkem roku 1923 např. Píša do Prostějova píše: „*Můj život stojí dnes ve znamení úplného a důkladného odlučování od dnešního literárního ruchu. Je to strašně bolestný proces, když se takměř odřezáváš od všeho, za čím jsi ta léta rostl. [...] Můj ústup z literárního pole je nucený*

²⁷²⁸ Tamtéž, s. [2].

²⁷²⁹ Tamtéž, s. [3].

²⁷³⁰ Tamtéž, s. [2–3].

²⁷³¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec roku 1922]; inv. č. VI/776.

*i dobrovolný. A v podstatě je nucený vesměs.*²⁷³² Zároveň se totiž Píša chtěl pečlivěji věnovat studiu, od něž jej literární záležitosti prozatím dosti odtahovaly. Sebekriticky přitom doznává jak klesající úroveň své kritické práce, tak to, že literárněhistorickou erudicí stojí jak Götz, tak i Teige nad ním: „*Vím, že mám kritičtější zor a větší schopnost analytickou než Götz, ale chybí mi jeho erudice. Nemám jí ani tolik co Teige. To bych musil doháněti. A k tomu není času. Ba není času ani k poctivé práci referentské. Moje referáty poslední dobou byly čím dále tím horší.*“²⁷³³

Ve vzniklé situaci proto Píša dokonce odmítá dále přispívat do *Proletkultu* i do *Rudého práva* a své básnické práce chce pro příště publikovat pouze pod pseudonymem (což záhy vzbudí velké pohoršení v Brně). Píšova článková bibliografie v roce 1923 vskutku oproti předchozím letům značně prořídla: spolupráci s *Proletkultem* ukončil v polovině dubna již nepodepsaným referátem o románu Upton Sinclaira *Pout' lásky*,²⁷³⁴ podobně v *Rudém právu* otiskl v této době jen několik referátů na přelomu března a dubna. Dočasnými tribunami se mu pak staly okrajovější časopisy: čtrnáctidenník *Průlom*, vydávaný Volným sdružením socialistických legionářů, a podobně krátkodechý list KSČ *Socialista*.

Pochopitelně velmi odmítavý postoj zaujal Píša i k nově vydanému devětsilskému sborníku. V daný moment se dokonce stavěl spíše za jeho kritiky z řad liberálnědemokratické inteligence: „*A hlavně se mi zdá, že strašně pravdy má Kodíček ve svém referátu o Sborníku.*“²⁷³⁵ Připojit se ke kritice sborníku však zpočátku nechtěl, byť jej k tomu vyzýval J. Čecháček: „*Čecháček bude psát o sborníku 9silu do Proletkultu. Chtěl, abychom si to opět rozdělili napolovic jako v kampani proti Lit. Skup. Odmítl jsem. – Říkal mi, že mlčení je jako přitakání – rád uznávám, ale nemohu si pomoci. Snad jednou, za jiných podmínek, až ta mrtvost a lhostejnost, skepse a nihilism bude ze mne pryč.*“²⁷³⁶

Právě J. Čecháček byl jedním z mála členů Devětsilu, který v lednu 1923 napodobil Píšu a Wolkeru a spolek opustil. Píša se v dopise Wolkerovi následně zmiňuje dokonce i o tom, že Devětsil opouštějí Seifert a Schulz: „*Čecháček z 9silu již vystoupil. [...] Říkal mi, že prý také Ty vystoupíš. Totéž mi říkal Svoboda, naklad. [...] Nemohl jsem se Čecháčka zeptat,*

²⁷³² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek roku 1923], s. [1–2]; inv. č. VI/756.

²⁷³³ Tamtéž, s. [2].

²⁷³⁴ [PÍŠA, A. M.]: Upton Sinclair: Pout lásky. *Proletkult* 2, 1923/1924, sv. 1, č. 12, 18. 4., s. 189–190. [Píšovo autorství potvrzeno v Retrospektivní bibliografii české literatury (srov. <http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/katalog/listek/029d55b0e8400d06d0b79e5911ad92a9.4> ; přístup 23. 1. 2014.).]

²⁷³⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek roku 1923], s. [6]; inv. č. VI/756.

²⁷³⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [polovina ledna 1923], s. [2]; inv. č. VI/762.

odkud má ty informace. 9sil pod dojmem posledních událostí je úplně otrěsen. Čecháček mi říkal, že také Vančura chce vystoupiti. A Schulz mi důvěrně sdělil, že prý, když Seifert a Schulz sám se dozvěděli o vystoupení Čecháčkové, napsali Honzlovi dopis, že vystupují též.²⁷³⁷ V tomto případě se však Píša, domnívám se, stal obětí nějaké dezinformace. Lze však považovat za pravděpodobné, že Devětsil někdy v této době opouští i Jindřich Hořejší, kterého Píša v únoru 1923 Wolkerovi označuje za jednoho z mála „přátel“, kteří mu zůstali: „V Tobě, Branislavovi a Hořejším zbyli mi jediní přátelé. Snad proto, že jste tak mužní, plní víry a statečnosti. Ale snad i já budu zanedlouho tak pevný a jasný jako Vy.“²⁷³⁸ V průběhu roku zřejmě řady Devětsilu opustil i J. Hůlka.

Píša nakonec na sborník Devětsilu reagoval v únorovém čísle časopisu *Průlom*,²⁷³⁹ v němž *Revoluční sborník Devětsil* paušálně odmítá a prohlašuje jej za „dutou prázdnotu“. Jeho dosti pamfletický text je přitom nesen především dosti osobními výpady proti K. Teigemu: „Pan Teige čte jistě rád Londona, Mark Twaina, Vernea atd., ale zapomněl zdůvodniti, proč tito mají určovati směr mladé tvorbě. [...] Pan Teige bouří proti kubismu a expresionismu a stačí, abyste pohlédli na jeho mazaninu ve Sborníku, abyste konfrontovali dílo s teorií, a uvidíte, že p. Teige nemá jasno sám v sobě a o sobě.“²⁷⁴⁰ Teige proto následně označil v dopise Wolkerovi Píšu za stoupence „protimoderního tábora soudobé zákrejšovštiny kodíčkovsko-píšovské“.²⁷⁴¹ Mosty mezi oběma stranami byly počátkem roku 1923 rychle spáleny.

Podobně rozčarovaný byl Píša i z devětsilského čísla revue *Život*, které Wolkerovi hodnotil už jen korespondenčně: „V ubohé úvodní básničce Seifertově jsem se potkal s duchem číře civilizačním. Co se Seifert nabouřil proti civilizační poesii, zejména Neumannově. A nyní nedělá nic jiného než tutéž poesii civilisační. [...] Ale u Seiferta? Ten sem přimíchal trochu památníkové sentimentality, jeho ohled je blikavě uzoučký a jeho výraz malátný, rozbředlý, chudý a nevýrazný. – A dále jsem tam našel Schulzovu povídku. Je v ní mnoho exotičnosti násilně chtěné. [...] A Schulzova báseň! [...] To už je pitomost, nad níž se lze jen usmáti. [...] Konečně je tam Nezvalova Depše na kolečkách. Kdyby ti lidé znali Holého od Vás z Moravy, dejme tomu jeho Vašíčka Nejlů, poznali by, že tyto nehoráznosti pro nehoráznosti tu už byly, ale že v nich bylo přece jen více života a osudu [...]. Je to anarchie na

²⁷³⁷ Tamtéž, s. [3].

²⁷³⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [přelom ledna a února 1923], s. [5]; inv. č. VI/753.

²⁷³⁹ P. [=PÍŠA, Antonín Matěj]: Sborník Devětsilu. *Průlom* 2, 1923, č. 3, 5. 2., s. 3–4.

²⁷⁴⁰ Tamtéž, s. 4.

²⁷⁴¹ K. Teige J. Wolkerovi, únor 1923; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 527.

desátou. [...] Ze všech je vidno, že tenor všeho je Teige a že celá publikace slouží ad maiorem gloriam secretaira Devětsilu.²⁷⁴² Wolkerovi se proto Píša znechuceně označuje za „literárního penzistu“²⁷⁴³ a své *Pozdravy*, které měly brzy vyjít, prohlašuje za svou poslední básnickou sbírku: „*Jak jsem řekl: jsem literát na pensi. Vydal jsem čtyři knihy, je to plod puberty, nyní se vlny utišily a já se zase vracím k normálnímu životu.*“²⁷⁴⁴

Píšovy povzdechy je však nutno brát s určitou rezervou především jako doklad jeho zoufání z dočasné porážky. Zároveň totiž Píša vyjednává o možnosti angažmá v některém z denních listů či literárních časopisů, avšak prozatím ne příliš úspěšně. Nezdařilo se mu totiž prosadit ani do nově vznikajícího legionářského deníku, pozdějšího *Národního osvobození*,²⁷⁴⁵ a nerefletoval ani na nabídku nakladatele Svobody ujmout se *Mostu*, jeho nového nástupce,²⁷⁴⁶ či vyzvání R. I. Malého, aby přijal místo referenta nového časopisu *Národní kultura*.²⁷⁴⁷ V dubnu navíc Píša za sebou práskl dveřmi i v *Proletkultu*, a to proto, že Neumann zadal referát o Wolkerových *Třech hrách* místo něj „jistému mladému hochu z Plzně“: „*Otiskl tam však referát psaný jistým mladým hochem, studentem z Plzně, komunistou. Jmenuje se Julius Fučík. Je to velmi divné jednání od Neumanna, s nímž jsem v důsledku toho přerušil veškeré styky.*“²⁷⁴⁸

Na jaře 1923 pak Píša podobně jako Wolker onemocněl a i on se musí delší čas léčit. Tato choroba víceméně dovršuje jeho odvrát od jeho mladých revolučních počátků. V dopise chořícímu Wolkerovi do Tater z konce července, od dubna teprve druhém, který si oba přátelé vyměnili, se o své proměně rozepisuje asi nejpodrobněji: „*A pak opravdu nevím, zda by Tě má návštěva těžce nezklamala. Neboť od té doby, co jsme se viděli naposledy, jsem se velice změnil, a jak mi mnoho lidí dobrých a přátelských – mezi nimi zejména Branislav – dokazuje*

²⁷⁴² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [5.(?) února 1923], s. [3–4]; inv. č. VI/763.

²⁷⁴³ Tamtéž, s. [1].

²⁷⁴⁴ Tamtéž, s. [6].

²⁷⁴⁵ „*Chci jít do novin. Legionáři budou zakládati deník a chtěl bych se tam dostat za kulturního redaktora. Proto jsem obíhal v posledních dnech významné lidi i u Kopty jsem byl a strašně jsem ho prosil, aby mě podporoval svým vlivem. Nevím však, vyhraju-li to. Tlačí se tam i Knap a Kalista (odjíždějí teď na měsíc do Itálie) – těch bych se tam však nebál; horší bude, bude-li se tam chtít dostat Vodák a Hartl, když jim teď zašel Čas.*“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [přelom ledna a února 1923], s. [2]; inv. č. VI/753.).

²⁷⁴⁶ „*Říkal mi Svoboda před mým odjezdem z Prahy, že rád by znovu vydával Most (snad by šel změnit titul). Chtěl by mě za redaktora, ale já mu docela lidsky vysvětlil, že k této nelidské práci nemám ani čas ani chuť.*“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [5.(?) února 1923], s. [7]; inv. č. VI/763.).

²⁷⁴⁷ „*Já tam měl být liter. referentem. Slíbil jsem to, avšak po svém známém rozhodnutí slib jsem odvolal.*“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [počátek března 1923], s. [2]; inv. č. VI/766.).

²⁷⁴⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [duben 1923]; inv. č. VI/764.

– jen ke svému neprospěchu. Snad bys chtěl vědět novinky z literární Prahy – a ta se mně strašně hnusí. Snad bys chtěl mluvit o literatuře – a já bych Ti nemohl nic říci – protože den ode dne jí jen více odumírám.“²⁷⁴⁹ Zároveň pak Wolker informuje i o tom, že vystoupil ze strany: „A chceš-li vědět přece nějakou novinu: abych nebyl sám k sobě v nitru falešný – vystoupil jsem z komunistické strany. Tiše zatím. [...] Proč jsem to udělal? Nebylo víry už. A člověk musí být poctivý.“²⁷⁵⁰

Tímto krokem už Píša dovršuje svou „dezerci“ od avantgardy úplně. Jeho poslední listy s Wolkerem z druhé poloviny roku 1923 jsou pak již poměrně smutnou korespondencí dvou zlomených osob. Možná nejsilnější přátelství, které na půdě mladé avantgardy vzniklo, mělo záhy skončit Wolkerovou předčasnou smrtí. Koncept proletářské poezie tak v průběhu roku 1923 postupně přišel o oba své hlavní zastávce v mladé generaci, smrtí Hůlkovou (4. května 1924) pak i o svého nejvýraznějšího prozaika z řad mladých. Píša se po své osobní krizi z roku 1923 obrací směrem k meditativní intimní lyrice a sbírkou *Hořící dům* v roce 1925 svou básnickou dráhu uzavírá. Rychle po sobě vystřídá angažmá v několika literárních časopisech, mj. v *Prameni*, *Severu a východě* či *Hostu*, do nějž se v druhé polovině 20. let načas vrací a krátce působí dokonce i jako předseda Literární skupiny. Po několikaletém hledání nakonec v závěru 20. let zakotví v redakci *Práva lidu* jako divadelní a literární referent.

Dezertér generace II: Wolkerovo vystoupení z Devětsilu

Ještě hořčí měl být osud Wolkerův. Ten se po návratu domů z premiéry *Nejvyšší oběti* do Prahy už nepodíval a ze svých literárních přátel se viděl již jen s Josefem Horou, který v Prostějově přednášel na Wolkerovo pozvání počátkem dubna 1923, jen několik dnů předtím, než se Wolker dozvěděl, že příčinou jeho neustávajících zdravotních potíží je počínající tuberkulóza.

Rok 1923 přitom Wolker pod tlakem svého otce původně plánoval věnovat intenzivnějšímu studiu. Počátkem roku i jeho zastihují podobně melancholické nálady jako Píšu a i Wolker procházel určitou tvůrčí krizí: „Dnes, bohužel, psát nemohu. A bojím se, že ani nedovedu. Sám předhazuji si myšlenku: přestat úplně tvořit. Cítím však, že této víry se

²⁷⁴⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [červenec 1923], s. [2]; inv. č. VI/768.

²⁷⁵⁰ Tamtéž, s. [4].

dosud zbavit nemohu. Ač je to dnes jen víra, je to přece něco, co dává hlavní smysl mému životu.²⁷⁵¹ V tomto rozpoložení Wolker v lednu 1923 vystupuje z Devětsilu. Oficiálně tak činí dopisem J. Honzlovi z 22. ledna 1923, v němž svůj odchod zdůvodňuje především programovými rozdíly i nechutí ve spolku dále působit: „*Program těch, kteří v 9silu trvají, není programem mým. (K. J. Erben je dle mého názoru blíže proletářskému umění než Ivan Goll a třeba i Apollinaire.*“²⁷⁵² Do budoucna však zcela nevyklučuje možnost, že nějaký svůj text zašle do vznikajícího *Disku*.

I po odchodu z Devětsilu jeví Wolker narozdíl od Píši větší chuť do další literární práce a zvažuje dokonce založení nového časopisu, do jehož autorského kruhu, který by mohl dále rozvíjet koncept proletářské poezie, by kromě sebe a Píši počítal ještě „*lidi, kteří nás nezklamali a v něž věříme*“²⁷⁵³ tj. J. Horu, I. Olbrachta, J. Hůlku, F. Branislava a O. Mrkvičku. „*Vytvořit si tribunu a odtud vrhnout trochu jasného světla do všeho toho kalu Teigů, Kalistů a všech těch literárních nimrodů,*“²⁷⁵⁴ burcuje tímto plánem letargického Píšu. Aktivněji se Wolker stavěl i k nutnosti pokračování boje za proletářské umění, tj. nově proti Devětsilu a jeho sborníku: „*Myslím, že dnes je skoro povinností nás všech, abychom se kdesi ozvali. Sborník 9silu dokázal, že heslo ‚proletářské umění‘, které jsme kdysi i my oba hlásali, – stává se takřka posměchem. [...] Uvědomme si, že, ač nevinně, přece jen jsme to jaksi sami způsobili, že obecné mínění pokládá za správné rovnítko: 9sil = proletářské umění. Proto myslím máme jaksi povinnost rozlišiti, zachrániti a vybojovati ztracené a víc.*“²⁷⁵⁵

V závěru ledna proto Wolker Píšu vyzýval, aby připravil do *Varu* text, který by jejich rozchod s Devětsilem teoreticky zdůvodnil. U svého přítele však narazil, podobně jako s následnou prosbou, aby Píša přijel v dubnu do Prostějova přednášet o moderní literatuře (přednášky se nakonec ujal J. Hora). V polovině března však Wolker Píšu alespoň přesvědčil k tomu, aby společně začali připravovat nový literární časopis. Rodí se tak plán časopisu „*Literární měsíčník*“, jehož vydávání navrhoval Píša projednat s nakladatelem V. Petrem – byť s jistými obavami z možného zákroku Z. Kalisty, vedle Wolkera jiného Petrova významného autora, proti tomuto plánu.²⁷⁵⁶

Další průběh událostí je však již dobře znám: jednotlivé zdravotní problémy, na které si Wolker dlouhodobě stěžoval a které jej sužovaly i za jeho zimního pobytu doma

²⁷⁵¹ J. Wolker A. M. Píšovi, 11. ledna 1923; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 508.

²⁷⁵² J. Wolker J. Honzlovi, 22. ledna 1923; citováno dle téhož, s. 342.

²⁷⁵³ Tamtéž.

²⁷⁵⁴ J. Wolker A. M. Píšovi, 11. ledna 1923; citováno dle téhož, s. 508–509.

²⁷⁵⁵ J. Wolker A. M. Píšovi, 22. ledna 1923; citováno dle téhož, s. 510.

²⁷⁵⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [5]; inv. č. VI/759.

v Prostějově, přerostly v tuberkulózu, která mu byla diagnostikována krátce po Horově prostějovské přednášce – 12. dubna 1923. V červnu 1923 se pak dostává na léčení do Vysokých Tater. Ač se v závěru října jeho stav zlepšil natolik, že bylo možno uvažovat o jeho propuštění do domácího léčení, nová recidiva jeho choroby počátkem listopadu Wolker definitivně zlomila. V posledním svém dopise Píšovi z počátku listopadu 1923 svého přítele pověřuje uspořádáním svého literárního odkazu.²⁷⁵⁷ Ještě 27. listopadu odpovídá Wolker ze sanatoria Z. Kalistovi, který jej žádal o příspěvky pro nový ročník *Hosta*. Jeho zdravotní stav se však dál zhoršoval a po převozu domů Wolker na počátku roku 1924 umírá.

Členové trojlístku na podzim 1922 a v zimě 1923

Vzájemné přátelství Kalisty s Wolkerem a s Píšou skončilo, jak jsme si ukázali v předchozím, nejpozději na podzim 1921 v případě prvním a na jaře 1922 v případě druhém. To však zdaleka neznamena, že by tímto celý příběh končil. Naopak: v průběhu roku 1922 a zejména během podzimních měsíců přichází jeho „druhé dějství“. Vývoj v nejmladší literatuře totiž postavil členy někdejšího trojlístku proti sobě, což se zřetelně projevilo zejména po zářijovém sjezdu Literární skupiny, na níž se stal Kalista jejím místopředsedou. Na podzim 1922 se proto dosavadní oboustranný chladný nezáměr mění v prudké nepřátelství. Série snad původně věcných tiskových polemik rychle přerůstá v řetěz cílených osobních výpadů, v nichž po sobě obě strany plivou nejtěžšími nadávkami.

Předehru vzájemného nepřátelství samozřejmě můžeme pozorovat už v oboustranném odcizení po odchodu Wolker a Píši do Devětsilu. Situace na jaře 1922 se však zdá relativně jasná: Wolkerovi a Píšovi se podařilo udržet přátelský poměr k brněnským a tím tak Kalistu v daný moment víceméně izolovat jak v Praze, tak uvnitř Literární skupiny. Kalista tento stav pochopitelně vnímal dosti úkorně, neměl však zatím mnoho reálných prostředků, jak jej změnit.

Situace se začíná měnit v pozdním jaře a létě 1922. Pro toto období ale bohužel máme jen minimum zpráv. Je však evidentní, že v této době dochází k zásadní proměně Kalistova poměru k Devětsilu, který zřejmě způsobila především osobnost V. Nezvala. Teige a spol. se totiž v umělecké oblasti vydávají obdobným směrem jako Z. Kalista a znovu poněkud přesouvají těžiště svých zájmů: s konečnou platností opouštějí koncept rigidně politicky

²⁷⁵⁷ J. Wolker A. M. Píšovi, 22. ledna 1923; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 531–532.

angažované literatury, jak jej hlásal Wolkerův manifest „Proletářské umění“, a začínají znovu upřednostňovat soudobou literaturu francouzskou, zejména poezii G. Apollinaira a jeho následovníků. Spojnici mezi oběma stranami tu bezesporu znamenal též I. Goll i počínající Kalistova záliba v cestování. Během pozdního jara a letních prázdnin – za Píšovy i Wolkerovy nepřítomnosti v Praze – pak muselo dojít k určitému sblížení Kalisty s Devětsilem, či alespoň částí jeho členů (Seifert?), na jehož základní projevy (Kalistovo angažmá v Honzlově *Divadle*, mylné zprávy o Kalistově vstupu do Teigova spolku) jsme již poukazovali. Následný vývoj vzájemného poměru členů někdejšího trojlístku zásadně ovlivnila zářijová valná hromada Literární skupiny. Nevíme, k jak zásadní kontroverzi mezi Wolkerem a Kalistou zde došlo, je však zřetelné, že Wolker vnímal svůj vynucený odchod z Literární skupiny dosti úkorně a vinil z něj především právě Kalistu.

Další dějství v říjnové Praze pak už musíme zasadit do celkového kontextu vývoje událostí v mladé generaci. Kalistovo sblížování s Devětsilem tu evidentně na bázi jednání o socialistickou frontu dále pokračovalo, zatímco Píšova a Wolkerova pozice v Teigeho spolku dále slábla. Vnější okolnosti pak vyhrotily situaci do jednoznačné pozice buď – anebo: buď Devětsil podpoří Wolker a Píšu v jejich tažení proti Literární skupině, tj. zároveň v jejich obraně marxismu a hesla proletářské poezie před jeho zpochybňováním či přepisováním ze strany F. Götze, potažmo Literární skupiny, nebo bude pokračovat ve sblížování s dalšími levicovými, avšak nekomunistickými spolky a původní koncept proletářského umění jako prostředku politického boje, jak se k němu hlásili Wolker a Píša, opustí. Teige a spol. se v tento moment zřetelně přiklonili ke druhé variantě a na další spolupráci s Wolkerem a zejména s Píšou ztrácejí zájem.

Situaci pak dále komplikovaly i faktory jiné: na podzim 1922 v rychlém sledu vychází několik důležitých publikací jednotlivých členů „generace roku 1900“: Wolkerova *Těžká hodina*, Nezvalův *Most*, Kalistovi *Zápasníci*, Píšovy *Soudy, boje, výzvy* a Č. Jeřábekovi krátce po sobě vychází *Circus maximus* a počátkem roku příštího i *Zasklený člověk*. Zapomenout přirozeně nesmíme ani na vydání *Revolučního sborníku Devětsil*. Mladí autoři vyhlíželi vydání jednotlivých svých knih velmi neklidně a se značnou nervozitou.

To byl především případ Píšův, jenž ke svému literárněkritickému debutu *Soudy, boje, výzvy* upínal značné naděje. Po Kalistově návratu z Německa však mezi Píšou a Kalistou došlo k prudkému sporu,²⁷⁵⁸ jehož bližší okolnosti neznáme: snad šlo o rozpad socialistické

²⁷⁵⁸ Drobný dovětek: zmiňovaná hádka se stala i podnětem Píšova rozchodu s K. Bieblem, který během ní údajně Kalistu hájil: „Zajímavá proměna stala se však s p. Bieblem. Pamatuješ, jak nám u Horáků kdysi vykládal, že musí odejít z L. S., že je mu tam nesnesitelné atd. A když já jsem se

fronty, o něž se údajně Wolker s Píšou zasloužili. Možná právě v návaznosti na tuto hádku si pak Kalista od Götze vyžádal, aby o Píšových *Soudech* mohl v *Hostu* referovat on, a Götz, vytížený odvrácením hrozby svého přesunu do Opavy i jinými povinnostmi, Kalistovi tuto možnost rád přepustil: „*Velmi jsem Ti vděčen, že chceš psát o Píšovi [...]. Prosím jenom, aby referát o Píšovi nepřesahoval 3 stran petitu.*“²⁷⁵⁹ Učinil tak snad i kvůli rozčarování, kterou mu přinesla čerstvě otištěná první část Píšovy polemiky s manifestem Skupiny.

Píša se o tomto Götzově rozhodnutí dozvěděl prakticky obratem.²⁷⁶⁰ Tento Götzův krok pro něj znamenal nemilé překvapení. S velkou pravděpodobností očekával v *Hostu* kladný referát od F. Götze, který by se mu tím revanšoval za Píšovo vlídné přijetí *Anarchie* z jara. Od Kalisty se něčeho podobného nejspíše dočkat nemohl: zaprvé kvůli nedávné hádce, zadruhé kvůli tomu, že v daný moment byl již v tisku Píšův nelichotivý referát o Kalistových *Zápasnících*. Svě obavy z nevlídného přijetí *Soudů* v nejvýraznějším časopise mladé literatury proto Píša ventiloval v souběžném dopise Wolkerovi, v němž mu mj. též oznamuje své vystoupení z Devětsilu: „*Soudy se úžasně vlečou; to a hrůzná spousta tiskových chyb, skeptické hlasy, jež kolem o této knize slyším, mi ji už úplně zhnusily. Nyní nejnověji jsem se dozvěděl, že v Hostu o ní bude referovati Kalista. Jsem tím na výsost nepřijemně překvapen. Neboť svého času mi slíbil Götz, že sám o ní bude psát. [...] Kalistu jako referenta nemohu vůbec vystátí. Vedle toho druží se tu jiný moment. Do příštího Proletkultu napsal jsem ostrý referát proti jeho Zápasníkům. Člověk tak ješitný, tak netykavkovitý, tak osobně domýšlivý na svou tvorbu jako Kalista, jistě nedá si ujíti příležitost, aby se mi za mou kritiku co nejvíce nepomstil.*“²⁷⁶¹ Wolker tuto Píšovu obavu komentoval ve své odpovědi dosti lakonicky. Odmítl přitom jak osobu K. Biebla, dalšího účastníka celé hádky, tak především svého někdejšího spolubydlicího z Celné: „*[Biebl – doplnil VM] Je slaboch a mohl by být nebezpečným, kdyby Kalista něco znamenal. A tak nadává leckdy na Kalistu před ním, mám*

s Kalistou hádal, stavěl se okázale na jeho stranu, hájil L. S. [...] Promiň, utvořil jsem si však o p. Bieblovi mínění jako o individuu zcela obojakém. [...] S tímto pánem jsem už jednou provždy hotov.“ (srov. Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [listopad 1922], s. [6–8]; inv. č. VI/760.)

²⁷⁵⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1922; Götz 33], s.

[2].

²⁷⁶⁰ Kdy a od koho se Píša o celé věci dozvěděl, nevíme. Nejspíše to ale nebylo od nikoho z brněnských, ani od Wolker. S velkou pravděpodobností se k němu tato informace dostala přímo od Z. Kalisty či zprostředkovaně od někoho z jeho známých.

²⁷⁶¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [listopad 1922], s. [5–6]; inv. č. VI/760.

*ten příjemný pocit, že to říkám Kalistovi do očí, a odpadá v tom případě pro mě všechna příhoda ‚řeči za zády‘. [...] A na Kalistu se vy – , za víc, myslím, nestojí.*²⁷⁶²

Neupřímné a klepařské prostředí v Praze na podzim 1922 můžeme dokreslit i z druhé strany: jen den poté, co Píša Teigovi oznamoval své vystoupení z Devětsilu, tj. 22. listopadu, věděl již o celé věci Kalista, který o Píšově kroku obratem informoval brněnské: *„Stručně Ti sdělím ještě novinky dnešního dne: Píša vystoupil z Devětsilu, což nastiňuje v dlouhém dopise Teigovi. Záminkou byl mu – můj epigram, který Seifert uveřejnil v Sršatci (č. 2). Jen a jen záminkou, protože z dopisu včera napsaného je vidět, že atmosféra k tomu směřovala. Bude teď mnohem lépe možno spolupracovati s Devětsilem.*²⁷⁶³

Kalista tu zároveň brněnské informuje o Píšově výpadu proti manifestu Skupiny, který právě začal vycházet v *Proletkultu* a stavěl se ke Götzovu textu velmi kriticky: *„Přikládám první část útoku Píšova, který dnes vyšel v Proletkultu. Moje mínění: je to hanebný útok (jak poznáte lépe z druhé části, dosud neotištěné). Götzovi podkuřuje, ale na druhé straně ho uráží, stejně tak celou L. S. snižuje – a užívá při tom vědomé lži. Co se s tím hochem stalo?*²⁷⁶⁴

Již tak značně nervózní situaci pak dále eskalovala Píšova kritika Kalistových *Zápasníků*, otištěná 28. listopadu v *Proletkultu*.²⁷⁶⁵ Wolkerovi k jejímu ohlasu Píša poznamenává: *„Co je ještě nového? Že Kalista se na mě zlobí pro můj referát z Proletkultu a Götz pro mou polemiku. Je prý osobní, surová atd. Vůbec mi nepíše. Jsem tomu skorem rád. Odlučuji se tak postupně od těchto nemužných, samolibých, ješitných a hysterických lidí.*²⁷⁶⁶

Po událostech z druhé poloviny listopadu 1922 tak vůči sobě stojí Kalista a Píša jako zapřísáhlí nepřátelé, kteří nevynechají ani jednu příležitost k očernění toho druhého. Vzájemná nevraživost mezi oběma stranami pak zřetelně proniká i do jejich korespondence s ostatními vrstevníky, v nichž se oba uchylují k leckdy až velmi nevybíravým nadávkám.

O až nespravedlivém podezírání a obviňování z obou stran nás mohou přesvědčit následující delší ukázky z dopisů obou rozvášněných kohoutů. Kalista si v dopise Jeřábkovi psaném před vánoci 1922 prohlašuje Píšu za „*gaunera*“ a stěžuje si na jeho obojaké chování z poslední doby: *„Co se Píši týče, je to praprostý gauner. Říkám-li to slovo, říkám je s bolestí, protože jsem ho měl rád jako žádného jiného kamaráda. Ale říkám je docela vážně. Ta*

²⁷⁶² J. Wolker A. M. Píšovi, 23. listopadu 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 506.

²⁷⁶³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [listopad 1922], s. [1].

²⁷⁶⁴ Tamtéž, s. [1–2].

²⁷⁶⁵ K Píšově recenzi Kalistových *Zápasníků* více viz zde, s. 751–752.

²⁷⁶⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [konec listopadu 1922], s. [4]; inv. č. VI/749.

polemika je strašlivě, přestrašlivě hloupá. Odpovědi se Píša bojí. Chtěl jsem odpovědět v Československých novinách. Píša však obešel doktora Růžka a ten mne formálně (jako šéfredaktor) požádal, abych odpověď vzal zpět. Musil jsem pak. – Jiná ilustrace: v Proletkultu napsal o mně referát, ve kterém řekl, co mu slina nejhoršího na jazyk (či na pero) přinesla. Ten referát psal předtím, než jsem já ujal se literární rubriky v Čes. novinách. Když se pak dověděl, že jsem tam referentem, přišel ke mně s nejnevinnější tváří, aby se mne zeptal – nezlobím-li se na něho(!). Druhý den přišel ke mně zase a nabízel mi, abych vydal u Svobody, kde je on nakladatelským redaktorem (a kde jeho působením vrátil mi na podzim nakladatel přijaté, resp. vyžádané (!!)) rukopisy!) svoje Loupežníky. Třetí den konečně přišel otevřeněji, prose mne (před Bieblem a Rážem), abych ho nestrhal za jeho ‚Soudy, boje, výzvy‘.²⁷⁶⁷ Zároveň ale Kalista upozorňoval též na údajné opakované Píšovy výpady vůči jeho osobě: „Ovšem, musíš vědět, že na druhé straně mne přímo nemožně a bezsmyslně pomlouval a šval proti mně. Vše zapřel, co jsem mu z těchto pomluv řekl do očí. (Vyčtu vše každému přímo a soudím přímo). Po Vánocích ho budu konfrontovati s Knapem, abych mu ukázal jeho gaunerství.“²⁷⁶⁸ Do podobného pytle s Píšou pak Kalista hází i Wolker: „Stejně, ovšem mnohem diplomatičtěji se chová Wolker. Před rokem bych se byl hádal o Wolkeru s každým. Dnes vím, že už loni v zimě nejen mne, ale i Tebe, Chaloupku a jiné pomlouval. Ale už promiň, že Tě otravuji pražskými případy.“²⁷⁶⁹

Podobně se zase na druhé straně Píša v dopise Wolkerovi svěřoval, jaká je proti němu v Praze vedena mstivá kampaň, v níž prý jeho sokové účelově využívají jakékoli dostupné argumenty: „Poštvali proti mně (nejspíše Teige) Nezvala. Stalo se to takto: šel jsem před svým odjezdem (asi týden) s Knapem a vyprávěl jsem mu, že se obávám hněvu Kalistova pro svůj referát o Zápasnících, a o tom, že Nezval trpí utkvělou obavou, že ho chci zřezat. Privil jsem mu, jak to člověka otravuje, když to ti lidé berou vše tak osobně. Nevím, jak se to stalo, zda to učinil Knap nevědomky či úmyslně, zkrátka úplně převrátil smysl mé řeči: prý jsem řekl, že K.+N. za mnou běhají a prosí mě, abych je nezřezal. Tak to řekl Kalistovi. Kalista mě proto svým známým arogantním způsobem napadl v Tůmovce. Vysvětloval jsem mu to.

Nevím, spokojil-li se mým výkladem, čili nic, avšak hned za tepla o celé věci zpravil Nezvala a ten mi napsal sprostý a surový dopis, v němž mi říká, že jsem ješitný člověk, že mu na mé kritice zhora nic nezáleží, že jsem podlec a nactiutrhač, a abych své tvrzení co nejdříve

²⁷⁶⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [17. prosince 1922], s.

[1].

²⁷⁶⁸ Tamtéž, s. [1–2].

²⁷⁶⁹ Tamtéž, s. [2].

odvolal jemu, Knapovi, Kalistovi, Rážovi atd., jinak, neučiním-li tak, že proti mě vyvodí nejkrajnější důsledky (!).

Napsal jsem mu, že jeho dopis mě překvapil svou jadrnou sprostotou a že nemohu odvolávat, čeho jsem neřekl. Pokud se týče těch krajních důsledků, aby byl opatrný: že mám v ruce jeho dopis, v němž mě zasypává urážkami.

*Milý Wolkře, nebyl bys za těchto okolností zhnusen, otráven až do dna duše?*²⁷⁷⁰

Další vývoj událostí Pišu v jeho zášti vůči Kalistovi dále utvrzoval. Po Götzově polemické odpovědi vůči jeho kritice manifestu Skupiny se jej velmi dotkla především Kalistova kritika jeho *Soudů, bojů a výzev* z únorového *Hosta*.²⁷⁷¹ S brněnskými a zejména F. Götzem, jehož ze vzniklé situace vedle Z. Kalisty vinil především, se proto Piša v zimě 1923 rozhodl své kontakty zcela přerušit. Koncem ledna o tom píše Wolkerovi: „[...] jak si stojím s měkkými Moravany. Götz mi psal, odpověděl jsem mu, psal mi znovu a nyní už neodpovím. Rozhodl jsem se s ním přerušiti všechny styky. Neboť provedl mi věc, již bych od něj nikdy nečekal. A to se ví, že jako vždy i tentokrát vystupuje v ní, byť jako statista / i pan Kalista.“²⁷⁷²

Kalistův vliv podezíravý Piša viděl prakticky všude – jak za Knapovou recenzí jeho *Soudů* v *Cestě*: „Čiší z toho přímo vliv Kalistův, s nímž se Knap poslední dobou sčuchl. Nazývá tam Tebe a mě za epigony Horovy (!). Knap sám vydal teď své *Ztracené jaro*. Ale je to hrozně slabá, směšná a naivní věc.“²⁷⁷³ tak za Götzovou odpovědí na Pišovu polemiku s manifestem Skupiny: „Cos říkal té odpovědi Götzově v *Hostu*? Nemohu si pomoci, působila na mě směšně. Ale bolí mě to, že se z Götzů stává trochu domýšlivec. To, co psal o Tobě jako tovaryši sotva vyučeném čpělo strašně kalistovštinou.“²⁷⁷⁴

Piša následně v zimě 1923 prochází obrovskou tvůrčí i lidskou krizí a dokonce znovu vážně rozvažuje o rezignaci na další literární angažmá. Wolkerovi se tak počátkem února svěřuje, jak jej zasáhly další dva údery proti nim: Knapův posudek *Těžké hodiny*²⁷⁷⁵ a zejména

²⁷⁷⁰ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Piša J. Wolkerovi, [počátek roku 1923], s. [4–5]; inv. č. VI/756.

²⁷⁷¹ K Kalistově recenzi více viz zde s. 769–770.

²⁷⁷² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Piša J. Wolkerovi, [polovina ledna 1923], s. [4]; inv. č. VI/762.

²⁷⁷³ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Piša J. Wolkerovi, [přelom ledna a února 1923], s. [3–4]; inv. č. VI/753.

²⁷⁷⁴ Tamtéž, s. [4].

²⁷⁷⁵ J. Knap recenzoval Wolkerovu *Těžkou hodinu* v *Cestě* souběžně s Horovou sbírkou *Srdce a vřava světa*. Zatímco Horu přijímá Knap poměrně vstřícně, Wolkeru prohlašuje v dosti ironickém textu za jeho epigona. Zejména se přitom vymezuje vůči Wolkerově „Baladě o nenarozeném dítěti“: „Věc, kterou provedla milenka z ‚Balady‘, dokáže každá panička a každá měšťácká dívka, tvá bídou uhnětená hrdinka byla by teprve tehdy hrdinkou a třídní hrdinkou, kdyby donosila, co počala, Jiří Wolkeře.“ Ve Wolkerově proletářské poezii tak Knap vidí především módní a vynucenou pózu: „Podobné věci však těžko se požadují na těch, kdož věří, že by pak nebyli spaseni, kteří od svých

Kalistův odsudek *Soudů*, pro nějž svého někdejšího přítele Píša nazývá dokonce „ješitným zmetkem“: „Viděl jsem za tím vším Kalistu, který se na Tebe přímo neodvází (Mühlstein ukazoval mi od Kalisty článek rukopisný s primitivismem, v němž Kalista ustavičně cituje jako doklad svých tezí Tvé verše z Hosta), a proto nastrčil Knapa. Ale z celého referátu je vidět, jak je psán osobně [...] a přitom strašně uboze. A přece Tys tomu člověku (Knapovi) ani stéblo v cestu nepoložil. Bud' jist: jsou v tom prsty Kalistovy. Uznal za vhodné napadnouti nás ještě před svým odjezdem. Jako poslední pozdrav ze světa, s nímž už jsem se navždy rozloučil, přišel mi Kalistův referát z Hosta o mé knize. A jestliže něco přispělo k tomu, aby moje rozluka s literární tvorbou byla zcela bezbolestná, byl to zejména tento ‚hlas‘ Kalistův. Nepopřu však, že jsem měl strašný vztek, když jsem ten referát četl. Ne proto, že byl záporný. Všechny výtky, jež tam jsou, uznávám. Avšak bouřil jsem se proto, jak z toho referátu číší nízká zášť a osobní vztek a msta. [...] Kalista ji chtěl strhati za každou cenu. A strhal ji. Ale tím se nespokojil. Musil mě pošpiniti i osobně. Tento ješitný, osobivý zmetek pokusil se udělati ze mně v očích čtenářstva nafoukance, který přeceňuje sebe i svou práci. Tohle Kalistovi neodpustím. A spravím si to s ním docela lidsky jednou, ne literárně.“²⁷⁷⁶

Zklamán pak byl Píša i z chování F. Götze, kterého vinil z toho, že nezabránil otištění údajného Kalistova pamfletického výpadu: „Se strany Kalistovy mě věc tak dalece nebolí. Od tohoto proradného, falešného, jedovatého křečka nemohl jsem lepší očekávati. [...] Bolí mě však celá věc od Götze: že to Kalistovi otiskli, vždyť přece Götz dovede rozeznati objektivní kritiku a osobní pamflet. Myslím však, že Götz se poslední dobou dívá na nás tak, jak mu vsugeroval Kalista.“²⁷⁷⁷ Velmi nelibě Píša nesl zejména to, že Götz vynášel obsah jejich vzájemné korespondence ven: „Psáti mu nebudu. Stalo se mi posledně, že za několik dní po odeslání dopisu věděl už Kalista jeho obsah a vyprávěl jej v Tůmovce.“²⁷⁷⁸ A od té doby a proto Götzevi již nepišu.“²⁷⁷⁹

Podobně nelichotivě jako Píša, byť přece jen již poněkud umírněněji, se na Kalistovu adresu vyjadřoval v této době i Wolker. Ten v Kalistovi pro změnu viděl „nejmaskovanějšího paumělce generace“ a snažil se alespoň na dálku zuřícího Píšu trochu klidnit. Koncem února mu tak na adresu Kalistova epigramu poznamenává: „Na Kalistu se nehorši, – škodil bys tím

chlapeckých debutů tak přes noc tvrdě zmužněli.“ (srov. KNAP, Josef: Dílo generace II. Cesta 5, 1922/1923, č. 32/33, 2. 2., s. 450–451; citáty s. 451.)

²⁷⁷⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [5.(?) února 1923], s. [8–9]; inv. č. VI/763.

²⁷⁷⁷ Tamtéž, s. [10].

²⁷⁷⁸ S největší pravděpodobností tu jde o Píšův návrh přispívat do *Hosta* pod pseudonymem. O něm se však Kalista nedozvěděl od F. Götze, ale od Č. Jeřábka. Více viz zde s. 687–688.

²⁷⁷⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [5.(?) února 1923], s. [10]; inv. č. VI/763.

jen sobě, neboť bys celkem učinil to, oč se mu jedná. Je to nejrafinovanější a nejmaskovanější paumělec generace. Jsou-li lyrikové podobní ptákům, – je on mezi nimi strakou. O tom vtipu, který psal na Tebe do Sršatce, jsem se dověděl, že koloval v Praze před 12 lety, a to o A. Dvořákovi. [...] A tak je v jeho poezii pokradeno všecko a ještě k tomu podle kursu.²⁷⁸⁰ V následném dopise pak Wolker v kritice Kalisty pokračuje a připojuje k tomu i svůj odsudek J. Knapa, tehdejšího Kalistova spojence: „Myslím, že ti augurové zatížení nesmírnými vědomostmi à la Kalista tím samým stávají se nepůvodnější a epigonštější, že vskutku se posléze rozplynou v těch svých vědomostech a čtenář nerozezná, kde začíná Kalista a kde končí jeho obsáhlá kulturní erudice.

O tomto mladíku jsem se opětně dozvěděl jistou pikantní zajímavostí. Dověděl jsem se ji od Götze [...]. U Kalisty mě to celkem vůbec nepřekvapuje. S tím člověkem jsem úplně hotov (a dávno před Tebou) a jsem si jist, že každý, komu osud dopřeje děle se seznamovati s Jeho Pokorností, – bude s ním hotov též. Zdá se však, že vedle Kalisty figuruje v tom útoku na mě i Knap. A to mě mrzí [...]. Nikdy jsem si nemohl představit, že by ho infekce kalistovství tak daleko přivedla.²⁷⁸¹

V závěru zimy 1923 se tak vztah Wolker a Píši ke Kalistovi dostává hluboko pod bod mrazu. Zejména u A. M. Píši tyto nálady posiluje i opatrnické chování jejich nejbližšího spojence v Literární skupině F. Götze. Když Píša od Wolker dostává k nahlédnutí Götžův dopis z března 1923 se zmínkou o chystané „revoluci“ proti Kalistovi uvnitř Skupiny, komentuje to velmi sarkasticky a Kalistu přitom tituluje „skřetem“: „A s Hostem? Promiň, ale dopis Götžův, který jsi mi poslal, připadal mi úžasně ubohý a směšný. Tak teda tento Götž bude dělati revoluci (bezpochyby asi také v skrytu!) proti Kalistovi. Proti takovému skřetovi potřebují dělat revoluci asi skřetkové ještě menší. Dávají mu na srozuměnou atd. – místo aby ho prostě vyhodili. A ještě drahnou dobu dají se jím jistě terorizovati, neboť p. Kalista dovede vždy napsati něco krásného a pochvalného, něco sladce rozplývavého p. Jeřábkově o jeho věcech a stejně tak p. Chaloupkovi, Chalupovi – a koneckonců i p. Götžovi. A pak se opravdu nelze diviti, že ty panny opatrné, L. S. jsou velmi na rozpacích, mluví-li se o sociální revoluci. Jak možno, je-li třeba napřed dělati revoluci proti Zdeňku, Viktoru, Lvu Kalistovi –“²⁷⁸²

Hořké poznámky proti Kalistovi tvoří leitmotiv i většiny dalších Píšových dopisů Wolkerovi po celý rok 1923. S trpkostí se Píša na Kalistovu adresu vyjadřuje ještě v listopadu

²⁷⁸⁰ J. Wolker A. M. Píšovi, 21. února 1923; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 517.

²⁷⁸¹ J. Wolker A. M. Píšovi, 10. března 1923; citováno dle téhož, s. 519–520.

²⁷⁸² Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [březen 1923], s. [2]; inv. č. VI/759.

1923, když Wolkerovi popisuje svou stávající pozici v nejmladší literatuře: „*Nemám však kde tisknouti. Stojím tu v splendid isolation; Devětsil mnou neskonale pohrdá a Literární Skupinu už Kalista skvěle proti mně zpracoval. Malý příklad, jakým tento člověk, resp. jeho nohsledi Hradec, Landa atd. pracují. [...] Tahle zpráva, Kalistou nebo Hradcem vyrobená, však úplně stačí, aby poštvála na mě všechny Hostaře, počínaje Götzem a konče Jeřábkem. Host je dnes úplně v rukou Kalistových jako celá Literární Skupina. Jemu se člověk nediví, ale diví se Götzovi a Blatnému.*

Jak při tom dopadneme my, když jediný list mladých je v rukou našeho vzácného ‚přítele‘, dovedeš si asi představit. A nesmí se zapomínati, že u veliké většiny těch, kdož se zajímají o mladou literaturu, Host je alfou a omegou kritiky a jediným zákonodárcem vkusu.“²⁷⁸³

Až symbolicky pak působí úplný závěr tohoto dopisu, vůbec posledního, který Píša umírajícímu příteli do Tater odeslal: „*Přece myslím, že je pro Tebe neskonale lépe, můžeš-li býti stranou, vzdálen od toho všeho malicherného a jepičího, vzdálen louže, v níž diktuje takový ubohý, ubohoučkový Kalista...*“²⁷⁸⁴ Vzájemná nenávisť mezi členy někdejšího trojlístku měla již za Wolkerova života zůstat neusmířena.

Poměr Kalisty s Píšou zůstal i v dalších letech dosti napjatý, byť je jejich další vývoj odváděl zřetelně od sebe. Ještě když se oba roku 1929 bezděčnou shodou okolností ve stejný den ženili, stala se tato skutečnost terčem ironické poznámky v dobovém tisku. Znovu se oba měli setkat až po bezmála třiceti letech. Krátce po svém propuštění z vězení požádal Kalista v březnu 1960 Píšu o schůzku: „*Milý příteli, i ty jsi byl – z jistých příčin – z těch, na něž jsem ve svém vězení často vzpomínal. [...] A rád bych teď, když jsem se vrátil (5. března), se s Tebou setkal. Nic nechci po Tobě, o nic nebudu žebřati. Jen vidět bych chtěl, pohovořit si trochu a zase zmizet.*“²⁷⁸⁵ Příležitostná korespondence z šedesátých let ukazuje na následné smíření obou někdejších soupeřů, za jejichž přátelstvím udělala definitivní tečku Píšova smrt roku 1966.

²⁷⁸³ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [listopad 1923], s. [2–3]; inv. č. VI/772.

²⁷⁸⁴ Tamtéž, s. [4].

²⁷⁸⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, 15. března 1960, s. [1].

IV. 3. Časopisy a texty

Rok 1922/1923 znamená alespoň po literární stránce zřejmě Kalistovo nejintenzivnější tvůrčí období vůbec. Kalista se v této době projevuje jako činorodý a mnohostranný autor, jehož tvůrčí aktivity sahají od původní autorské tvorby přes satiru a překládání z cizích literatur až k literární kritice a publicistice.

Zřejmě nejvýraznější přitom zůstává Kalistova tvorba básnická. Počátkem podzimu 1922 vychází jeho druhá básnická sbírka *Zápasníci*, v mnoha ohledech navazující na jeho debutový *Ráj srdce*, od něhož se odlišuje především oslabením „dětského“ náhledu na svět. Během následujících měsíců pak v rychlém tempu vznikají prakticky hned tři další Kalistovy sbírky, již značně odlišné poetiky a výstavby. Chronologicky nejstarší z nich je *Jediný svět* (knižně 1923).²⁷⁸⁶ Verše této sbírky vznikají především v létě a na podzim 1922 a Kalista se v nich zčásti obrací k pravidelnější písňové poezii, ovlivněné lidovou tvorbou, zároveň v ní však básnický zpodobňuje i zážitky ze svých zahraničních cest, zejména obou německých. V závěru roku 1922 a počátkem roku následujícího vzniká Kalistův cyklus *Vlajky* (knižně 1925 spolu se souborem *Barevná romance*),²⁷⁸⁷ soubor pravidelných rýmovaných osmiverší, která na základě asociativní metody zpodobňují vlajky jednotlivých států. Tyto básně můžeme chápat jako jeden z prvních projevů pozdějšího poetismu. Pod dojmy italské cesty však již v pozdní zimě 1923 vznikají též rétorické a formálně vybroušené verše, které budou později tvořit první oddíl jeho pozdější „klasicistní“ sbírky *Smuteční kytice* (1929).²⁷⁸⁸

Neméně významná je Kalistova tvorba překladatelská. Její nejvýraznější projev představuje bezpochyby tzv. „francouzské“ číslo *Hosta z ledna* 1923, které Kalista prakticky sám vyplnil svými překlady z děl soudobé francouzské literatury. Vedle *Hosta* publikoval Kalista své překlady především v Seifertem redigovaném *Sršatci*, pro nějž přeložil mj. již několikrát zmiňovanou Gollovu *Chapliniadu* a řadu satirických básní Heinricha Heineho. Kalista se tak v této době ukazuje jako jeden z nepilnějších překladatelů mladé generace a možná právě jeho překlady tvoří dodnes nejživější část jeho tvůrčího odkazu z dob jeho

²⁷⁸⁶ Této sbírce se budeme vzhledem k době jejího knižního vydání souvisleji věnovat až v příští kapitole (srov. zde s. 823–833.).

²⁷⁸⁷ I *Vlajky* připomeneme kvůli dodržení chronologických souvislostí až v kapitole následující (srov. zde s. 834–839.)

²⁷⁸⁸ Ke *Smuteční kytici* srov. více in MALÍNEK, Vojtěch: Cestou k Prvnímu svazku. In: *Generace, skupiny a programy v literatuře*. Eds. Hana Šmahelová a Josef Vojvodík. Příbram: Pistorius a Olšanská; Praha: Ústav české literatury a literární vědy FF UK; Vyšší odborná škola grafická v Hellichově ulici, 2009, s. 55–83.

literárního mládí. Nižší hodnotu má pak Kalistova příležitostná, avšak nikoli zcela ojedinělá tvorba prozaická.

V souvislosti s již zmiňovaným časopisem *Sršatec* je třeba zmínit též dosti hojně Kalistovy práce satirické, které nám mohou pomoci mapovat jeho náhledy na soudobou literární a politickou situaci, byť satira byla pro Kalistu především zdrojem dočasných příjmů než předmětem trvalejšího zájmu. Podobně spíše pro dokreslení Kalistova dobového světonázorového profilu můžeme využít jeho poměrně hojnou novinovou publicistiku a fejetony z dobového života. Největší hodnotu uměleckou i nejvyšší cenu pro dokreslení Kalistovy tvůrčí dráhy pro nás z jeho dobové publicistiky nesporně mají cestopisné fejetony, dokumentující jeho zahraniční zájezdy z let 1922–1923. V tomto období začíná Kalista též souvisleji rozvíjet svou tvorbu literárněkritickou, kterou však zatím používá především jako součást dobových literárních bojů. Cestopisná tvorba a literární kritika se však v budoucnu mají stát žánry, jimž se bude Kalista v průběhu dalších let poměrně intenzivně věnovat. Byť roku 1922/1923 Kalista soustavněji nepůsobí v redakci žádného listu, na závěr alespoň ve stručnosti připomeneme i jeho angažmá v soudobých periodikách, tj. zejména v *Hostu* a *Československých novinách*.

Zápasníci

Okolnosti vzniku sbírky

Osudy druhé Kalistovy básnické sbírky – *Zápasníků* – bohužel nejsme s to sledovat tak detailně, jako tomu bylo v případě jeho debutu. Složitě peripetie s vydáním *Ráje srdce* totiž značně ovlivnily i podobu *Zápasníků*, kteří byli víceméně hotovi ještě předtím, než se Kalistovi podařilo zadat k vydání svou prvotinu. Je proto evidentní, že jejich architekturu Kalista nepropilovával tak pečlivě a detailně, jako tomu bylo v případě *Ráje*, ba dokonce víme, že v případě *Zápasníků* Kalista nakonec jako určité východisko z nouze sloučil a ve sbírce rozpustil několik původně samostatně plánovaných celků.

Prvotní titul sbírky měl znít „O boji chudých“, k definitivnímu názvu Kalista sáhl zřejmě až někdy na podzim 1921. Poprvé na stopu pozdějších *Zápasníků* ale narážíme už v brzkém jaře 1921, tj. prakticky souběžně se vznikem Kalistových „Přátel“. Koncem března se totiž Kalista v dopise Pišovi zmiňuje o plánu napsat rozsáhlejší epickou báseň: „*Za to však*

začínám ohromnou věc: epickou báseň o boji chudých lidí. [...] Do zpracování toho, co ve mně dnes roste, se pustím teprve, až ukončím (začátkem dubna) *Ráj srdce*.²⁷⁸⁹ Zatím však zřejmě šlo jen o první úvahy.

Do jara 1921 nicméně datuje Kalista vznik prvních veršů *Zápasníků* i ve svých pamětech.²⁷⁹⁰ V polovině května opravdu už zachycujeme stopu Kalistovy druhé sbírky zřetelněji. Když se Kalista Píšovi svěřuje o knihách, které plánuje vydat, zmiňuje vedle *Ráje srdce* a *Loupežníků* právě titul „O boji chudých“: „*Za to tvoří se ve mně jasněji a jasněji epické pásmo ,O boji chudých‘*.“²⁷⁹¹ O plánované „epické“ básni bohužel nejsme s to říci vůbec nic bližšího. Vrátime-li se ovšem do května 1921, tj. času sporu o „Svatý Kopeček“, můžeme snad jen upozornit na další podivuhodnou shodu v básnickém vývoji Kalisty a Wolkera: za vzájemného odloučení na jaře 1921 se oba nejen vrhají k formě Apollinairova pásma, ale po svých pokusech v tomto směru oba uvažují o obratu k epické poezii. Zatímco v prvním případě lze, myslím, doložit Kalistovo chronologické prvenství, v druhém bohužel můžeme zůstat u pouhého konstatování, protože o Kalistových epických pokusech nevíme vůbec nic bližšího.

Souvisleji se pak Kalista k práci na své druhé sbírce dostal nejspíše až o letních prázdninách 1921. Právě touto dobou Kalista jádro *Zápasníků* datuje ve svých pamětech: „*Skoro současně jsem začal dávat dohromady knihu novou, jež měla pod názvem ,O boji chudých‘ shrnouti shora už zmíněné verše údernějšího rytmu a širšího dechu napsané na jaře 1921 i další, přibývší k nim o prázdninách*.“²⁷⁹²

Není však úplně jisté, zda pod daným názvem Kalista v daný okamžik myslel básnickou sbírku, nebo jen jedinou rozsáhlejší skladbu. Dle dobové korespondence se pak zdá, že dílo s tímto názvem nezačal Kalista psát dříve než v srpnu. Koncem července totiž po společné cestě po Krkonoších Píša v dopise stran Kalistovy budoucí tvorby poznamenává: „*Ty nyní provedeš už jistě definitivní redakci *Ráje srdce* i *Loupežníků* a započneš s *Bojem chudých**.“²⁷⁹³ Kalista sám se naopak Píšovi ještě v polovině srpna zmiňuje o tom, že s prací na tomto díle teprve začne: „*Pracuji dost. Dokončuji *Ráj srdce*, *Legandy* jsou v polovici (jména nemají, označuji je tak prostě), *Duhamela* dokončím zítra či pozítří, začnu *O boji chudých**“

²⁷⁸⁹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [29. března 1921; Milý bratře! Dnes jsem dostal Tvoje velikopáteční psaní], s. [7–8].

²⁷⁹⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 695.

²⁷⁹¹ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina května 1921; Můj milý Toníku! Jsem doma, v Benátkách], s. [2–3].

²⁷⁹² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 648.

²⁷⁹³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. M. Píša Z. Kalistovi, [30. července 1921, dopis č. 58], s. [2].

definitivně.²⁷⁹⁴ Zůstává tak poněkud s podivem, že zároveň v té době již Kalista jednal o vydání knihy s J. Vrbou. V prakticky souběžně psaném dopise J. Wolkerovi totiž Kalista poznamenává: „Dnes jsem napsal Vrbovi, že knížku *O boji chudých* chci vydati až na jaře.“²⁷⁹⁵

Nejzřetelněji nám tak vyvstávají souvislosti vzniku knihy „*O boji chudých*“ až z dopisu J. Knapovi, který měl v dané době poměrně dobré styky právě s J. Vrbou a jehož prostřednictvím se Kalista pokoušel svou původní dohodu s redaktorem Beníškova nakladatelství upravit tak, že by namísto plánované knihy vydal čerstvě dokončené *Loupežníky*: „Dnes jsem psal Vrbovi. Měl jsem mu začátkem září odeslati svoji knížku *O boji chudých*. Ale nechce se mi. Cítím příliš jasně, že knížka není zralá. A tak jsem mu poslal kus svých *Loupežníků*. [...] Knížku *O boji chudých* nedělám ani čtvrt roku, kdežto *Loupežníky* jsem dělal rok.“²⁷⁹⁶

Na podzim 1921 se nám však stopa knihy načas zcela ztrácí, aby se v závěru roku vynořila již jako hotová sbírka s definitivním titulem *Zápasníci*. Její dokončení oznamuje Kalista 20. prosince 1921 opět v dopise Knapovi: „Dokončil jsem *Zápasníky*, drhnu a čistím je, aby byli čím dále tím hezčí.“²⁷⁹⁷ Knapa se souběžně táže, může-li mu v nich připsat báseň „Podzim“ či spíše prózu „Armádní bubeníci“. K tomu však nakonec v tištěné verzi knihy nedošlo,²⁷⁹⁸ snad pro následnou jarní rozmlíšku nad Knapovou recenzí *Ráje srdce*. Podobně nerealizována zůstala možnost grafické úpravy knihy, kterou Kalistovi v této době přislíbil Arnošt Ráž.²⁷⁹⁹ Souběžně představuje Kalista svou knihu jako dokončenou i v předvánočním dopise Píšovi: „Dokončil jsem svoji druhou knihu veršů. [...] A kniha jsou ‚*Zápasníci*‘. Věci vesměs starší, jen tři básně jsou nové, po ‚*Ráji srdce*‘. – Dokončil jsem prózu *Ruce milenců*. – A celá předchozí epocha se zlomila. Docela jasně. Je uzavřena. I já jsem uzavřen. – Smířen. –“²⁸⁰⁰

V dopise Píšovi můžeme zároveň pozorovat zřetelnou proměnu v koncepci sbírky: namísto rozsáhlejší epické skladby „*O boji chudých*“ se *Zápasníci* stali souborem starších

²⁷⁹⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [polovina srpna 1921; Můj předrahý Toníku! Beru si veliký list papíru...], s. [4].

²⁷⁹⁵ Z. Kalista J. Wolkerovi, 17. srpna 1921; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 132.

²⁷⁹⁶ Z. Kalista J. Knapovi, [mezi 13. a 24. srpnem 1921]; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 413.

²⁷⁹⁷ Z. Kalista J. Knapovi, 20. prosince 1921; citováno dle téhož, s. 421.

²⁷⁹⁸ Tamtéž.

²⁷⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, A. Ráž Z. Kalistovi, 23. prosince 1921, s. [1].

²⁸⁰⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [20. prosince 1921; Můj milý Toníku – Je vidět, že jsi nepřemohl ty kyselosti, jež vznikly mezi námi...], s. [2].

textů, vznikajících více méně souběžně s dokončováním *Ráje srdce*. Staršího data jsou mezi nimi především jednotlivé Kalistovy texty prozaické, kterými Kalista rozsah sbírky rozšířil alespoň tak, aby byla srovnatelná s již tak útlým *Rájem srdce*. V průběhu zimy 1922 pak Kalista otiskl některé ze zatím nepublikovaných textů již s poznámkou „Ze sbírky *Zápasníci*“ v *Hostu*²⁸⁰¹ či *Čase*.²⁸⁰²

Do vyjasnění vydání *Ráje srdce* Kalista s velkou pravděpodobností zatím neplánoval *Zápasníky* někde zadávat k tisku. Avšak prakticky hned poté, co koncem března *Ráj srdce* u V. Petra vychází, Kalista tomuto nakladateli nabízí k vydání právě *Zápasníky*. Petr ale s jejich otištěním zpočátku váhal a Kalistovi navrhuje, aby zatím s další knihou poněkud sečkal: „Co se týče ‚Zápasníků‘, máme rukopis u nás. Nezdráháme se knihu Vaši vydati, ale bohužel máme nyní v tisku *Marinettiho*, který vyjde asi do polovice května. A pak upozorňujeme, že by nebylo vhodné v tak krátkém intervalu za sebou dvě knížky vydati. [...] Myslíme, že takticky by bylo dobré první knížku hledět rozprodejem rozšířiti a pak přikročiti k vydání další.“²⁸⁰³

Kalista zřejmě Petrovu argumentaci uznal a s vydáním sbírky nějaký čas počkal. Nevíme totiž o tom, že by o jejím vydání jednal jinde. Ostatně údajně dobrá prodejnost Kalistova debutu nakonec pohnula V. Petra k tomu, aby se s Kalistou někdy v polovině roku na vydání další sbírky opravdu domluvil.²⁸⁰⁴ Na okolnosti jejího vydání Kalista později vzpomínal v pamětech: „Otevřela se cesta pro vydání mojí druhé básnické knihy, mých *Zápasníků*. *Ráj srdce* měl takový úspěch, že největší část nákladu byla do prázdnin rozebrána, a to přimělo pana Petra, že se rozhodl vydat ještě jednu moji lyrickou sbírku. Navenek byla sice ještě drobnější než nerozsáhlý *Ráj srdce*, ale vnitřně svým široce rozvlněným veršem znamenala proti jeho expresionistickému infantilismu značné zpevnění. Ne už dítě, spíš dospívající hoch tu promlouval ke čtenáři.“²⁸⁰⁵ *Zápasníci* tak s věnováním Karlu Tomanovi vycházejí někdy počátkem října 1922, přesnější datum bohužel neznáme. Nejspolehlivěji je do této doby můžeme datovat z Kalistova dopisu Č. Jeřábkovi, jemuž Kalista v dopise z prvních říjnových dnů poznamenává: „Vyšla mi knížka, ale dosud jsem nedostal od nakladatele (Petra a Tvrdeho) svoje exempláře – až je dostanu, pošlu Ti jeden, dovolíš-li.“²⁸⁰⁶

²⁸⁰¹ KALISTA, Zdeněk: Jaro. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123 a týž: *Dům*, v němž je mrtvý. Tamtéž.

²⁸⁰² KALISTA, Z. V.: Ruce milenců. *Čas* 32, 1922, č. 31, 5. 2., příl. Besedy Času, č. 6, s. 6.

²⁸⁰³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, V. Petr (nakladatelství) Z. Kalistovi, 13. dubna 1922, s. [1–2].

²⁸⁰⁴ Žádná další korespondence ani smlouva týkající se vydání *Zápasníků* se nejspíše nedochovaly.

²⁸⁰⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 695.

²⁸⁰⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [mezi 5.–10. říjnem 1922], s. [2].

Text

Přehlédneme-li druhou Kalistovu sbírku, již na první pohled zjišťujeme, že v ní autor zdaleka nekladl takový důraz na její architekturu jako v případě *Ráje srdce* či u svých sbírek pozdějších. Snad jako jediná Kalistova sbírka nejsou *Zápasníci* členěni do dílčích oddílů a sbírka je koncipována víceméně „jen“ jako sled vcelku nahodile poskládaných textů, což jen dále podtrhuje vsunutí samostatného prozaického textu na její začátek a konec.

Právě zastoupení drobných próz zároveň představuje další výrazný charakteristický rys tohoto souboru: na celkem 9 básní připadají 4 prózy, resp. na 9 stran veršů připadá 15 stran prózy. Všechny čtyři prózy jsou přitom žánrově i formálně poměrně disparátní. Nejstarší z nich, expresionistickou cestopisnou črtu „O cestě na Šumavu“ ze srpna 1920, jsme si připomínali již v jiné souvislosti,²⁸⁰⁷ podobně prózu „O zápasníku“²⁸⁰⁸ z přelomu let 1920 a 1921 jsme zmiňovali ve spojitosti s Kalistovým plánem na vydání souboru *Legend*,²⁸⁰⁹ který Kalista v *Zápasnicích* zčásti rozpustil. Do souvislosti s *Legendami* je totiž možno položit i třetí z těchto próz – „Armádní bubeníky“, tištěné již v březnu 1921.²⁸¹⁰ Jen u vstupní prózy „Ruce milenců“,²⁸¹¹ dokončené, jak napovídá výše zmiňovaný Kalistův dopis Píšovi, před Vánoci 1921, je tak možno uvažovat o tom, že vznikala cíleně jako součást této sbírky.

Obdobná nesourodost je nicméně patrná i u jednotlivých básní sbírky. Nejstarší z nich, báseň „Sedlák“, otištěnou ve sbírce pod názvem „Ponořený domov“, Kalista v pamětech datoval již závěrem roku 1920: „Už o Vánocích 1920–1921 napsal jsem několik básní, které blížily se zřejmě svým zvlněním neklidnému toku apollinaireovského neinterpunktovaného verše. Z nich ‚Sedlák‘ byl otištěn (bohužel s interpunkcí, které jsem nedělal) později v ‚Tribuně‘²⁸¹² a v poněkud změněné formě v mých ‚Zápasnicích‘ (‚Ponořený domov‘).“²⁸¹³ Podobně i báseň „Temní chodci“ byla publikována již v létě 1921 pod titulem „Nokturno“.²⁸¹⁴

Trojici básní, kterou můžeme řadit k mladší vrstvě sbírky, Kalista otiskl v průběhu zimy 1922. Jde o báseň „Březen“, otištěnou v únorovém *Čase*,²⁸¹⁵ a básně „Jaro“ a „Dům,

²⁸⁰⁷ K próze „O cestě na Šumavu“ srovnej podrobněji zde s. 85–86 a 121–122.

²⁸⁰⁸ KALISTA, Fr. [sic!]: Legenda o zápasníku. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 15, 10. 1. odpoledne, s. 1.

²⁸⁰⁹ Ke Kalistovým „Legendám“ srov. podrobněji zde s. 368–370.

²⁸¹⁰ Z lyriky Zdeňka Kalisty. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 52, 24. 3., s. 613–614. [Spolu s básní „Utonulým ve světové válce“.]

²⁸¹¹ Tiskem vyšla v únoru v *Čase* (srov. KALISTA, Z. V.: Ruce milenců. *Čas* 32, 1922, č. 31, 5. 2., příl. Besedy Času, č. 6, s. 6.).

²⁸¹² KALISTA, Zdeněk: Z básní. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 4.

²⁸¹³ Týž: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 84–85.

²⁸¹⁴ KALISTA, Z. V.: Nokturno. *Čas* 31, 1921, č. 166, 17. 7., příl. Besedy Času, č. 28, s. 5.

²⁸¹⁵ Týž: Březen. *Čas* 32, 1922, č. 37, 12. 2., příl. Besedy Času, č. 7, s. 5.

v němž je mrtvý“, jejichž otištění v březnovém čísle *Hosta*, jak jsme již ukazovali jinde, Kalista neúspěšně odvolával.²⁸¹⁶ Časopisecké otisky básní „Podzim“, „U okna“, „Podzimní růže“ a „Milenci na horách“ se nám dohledat nezdařilo.

Vzhledem k výše uvedenému je zřetelné, že jednotliví spojnice sbírky budeme hledat mnohem složitěji než v případě Kalistova debutu. Vedle toho je třeba podotknout, že *Zápasníci* vznikají z obdobné materie jako *Ráj srdce*, což ostatně připomíná ve svém doslovu ke sbírce i Kalista: „*Z bolesti byla napsána tak jako Ráj srdce a ze stejné víry. Je jen druhou polovinou jednoho života – smutnější pro ztrátu vlastních mých dětských očí, které se zavřely jednoho dne.*“²⁸¹⁷ S Kalistovým tvrzením lze v zásadě souhlasit. Básníkův náhled na skutečnost se ve srovnání s debutovou sbírkou opravdu poněkud proměňuje a zejména je oslaben právě dětský náhled na skutečnost a její naivizace. Celkové melancholické nazírání světa však zůstává víceméně stejné. Další výrazný rozdíl mezi první a druhou Kalistovou sbírkou pak můžeme vidět v tom, že v *Zápasnících* se prakticky vytrácí původní náboženská motivika Kalistových básnických počátků.

Kalista zároveň opouští svou předchozí stylizaci mluvčího určitého kolektiva z *Ráje srdce*, avšak nelze říci, že by se autorský subjekt ze světa jednotlivých básní zcela vytrácel. Je však nově spíše jen pasivním svědkem a komentátorem jejich dění. Poněkud se proměňuje i motivický okruh Kalistových veršů. K původnímu zamýšlenému názvu sbírky by mohla odkazovat zvýšená frekvence slova „chudý“ v ní: najdeme jej ve 4 z 9 básní, z toho 2 básně jím přímo končí („*Od země do nebe mlčení musíme nést / a musíme unésti – // má chudá – //*“ – b. „Podzim“; „*Hluboká noc vždycky smrti není. / Pro smutné poutníky je to jen zastavení / v hospodě boží chudé. ///* – b. „Temní chodci“). Kalistův svět se zároveň stává temnější a bezvýhodnější, hojně do něj pronikají motivy samoty, smutku, marnosti a smrti, k čemuž zřetelně odkazují i názvy jednotlivých básní – „Podzim“, „Podzimní růže“, „Temní chodci“ či „Dům, v němž je mrtvý“. Např. v poslední jmenované básni tak Kalista může črtat následující obraz: „*Možná, že sami jsme pochováni byli / v skleněných rakvích oken, jež neviděl's otvírat. / Tisíckrát umře, kdo jednou měl rád / a tisíckrát umře, kdo jednu měl naději.*“

Poněkud se proměnila i formální výstavba sbírky. Oproti *Ráji srdce* verše zpravidelněly. Posílila přitom role rytmu a zejména rýmu: Kalista většinou pracuje s rýmem sdruženým. Nově můžeme narazit na Kalistovu zálibu v paradoxu („*I když jdou, ty stíny přeci se nehýbají*“ – b. „Temní chodci“; „*Bez cíle do světa jdouce, znovu se navrací ti, kdo se*

²⁸¹⁶ KALISTA, Zdeněk: Jaro. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123 a týž: Dům, v němž je mrtvý. Tamtéž. Ke Kalistově snaze odvolat otištění obou básní srov. s. 466–468.

²⁸¹⁷ Týž: [Protože jsem měl mnoho bolestí...]. In: týž: *Zápasníci*. Praha: Petr a Tvrдый, 1922, s. [39].

nevrátili“ – b. „Podzimní růže“; „*Bratra jsi hledal a bratra jsi na světě nenašel*“ – b. „Jaro“). Výrazně Kalista akcentuje i motiv domova: již v první básni sbírky „Ponořený domov“ črtá obraz těžkého života selské rodiny, pro niž domov a práce představují jednu z mála životních jistot. Ještě zřetelněji pak motiv domova prosvítá v obou básních tematizujících básníkův vztah k matce: v básni „U okna“ tak Kalista může konstatovat, že „*propadlý domov tě vábil tajemnou mocí*“, ve stejné básni pracuje i s – pro sbírku ojedinělým – refrénem: „*S matkou svou u okna sedáme sami. / Lečí mou nemoc tichými modlitbami. //*“; báseň „Podzimní růže“, uvozená odkazem na známou báseň irského básníka Thomase Moorea „The last Rose of Summer“, zase staví na prolínání motivů matky a podzimní růže. V básni „Březen“ se naopak domov stává určitým vězením, z něhož není snadného úniku: „*Kraj slunečný do světa popluje tak jako loď. / Nemocný hochu, povstaň a pojď! / [...] // Po čistém nebi město odplouvá. / To nebe odplouvá též. // Nemocný hochu, ty zůstaneš – //*“ Kalistův postoj ke světu se zároveň oproti předchozí sbírce poněkud zaktivňuje. Bolest a smutek už nejsou překonatelné jen zázračným zásahem zvenčí, jako tomu bylo ještě v *Ráji*, ale naopak je v silách každého jednotlivce svést s nimi zápas. V závěrečné – a možná nejlepší – básni sbírky s názvem „Jaro“ tak Kalista může doufat, že „*Snad ruka, jež nekvete, podána rozkvete. // Ve vlastním pláči i za cizí pláčete.*“ Tuto poslední báseň sbírky pak zakončuje alespoň částečně optimističtější laděným dvojverším „*A třeba jsi lásky nepoznal, dnes pokveteš, / neboť kvete i ten, kdo o lásku boží zápasí.*“

Recepce *Zápasníků*

Kritická recepce *Zápasníků* byla ve srovnání s předchozí sbírkou výrazně slabší, opožděnější, avšak většinou příznivější. Při četbě referátů o *Zápasnících* přitom můžeme konstatovat jeden zásadní protiklad, který vyvstane při srovnání kritické reflexe jejich a reflexe Kalistova debutu. Zatímco *Ráj srdce* byl přijat poměrně vlažně mezi Kalistovými vrstevníky a vstřícněji se k němu stavěli spíše „zavedení“ kritici, u *Zápasníků* se situace víceméně obrací. Negativního přijetí se totiž sbírce dostalo např. u Arna Nováka či Miroslava Rutteho, ale dokonce též v *Rudém právu*. Není nezajímavé, že drtivá většina recenzí *Zápasníků* pak pochází až z roku 1923 a sbírku tak hodnotí často i s půlročním či ještě výraznějším odstupem.

Chronologicky nejstarší vrstvu ohlasů *Zápasníků* tvoří reflexe korespondenční. I těch však máme o poznání méně než v předchozím případě. Jako první se k sbírce vyjádřil Bartoš

Vlček. Jeho v konečném výsledku pozitivní hodnocení sbírky, byť jí Vlček vyčítá určitou samoučelnost, je však bezesporu ovlivněno vzájemným sblížením obou literátů z jara a léta 1922: „Milý kamaráde, mám před sebou Tvou krásnou knížečku, tento život v tesklivém úsměvu a smutek v jedné květině [...], a přece, milý Zdeňku, na jak dlouho vystačí tento fundus, nejsou-li kdesi v hloubkách skryty sopky, aby vyrazily a nakupily nové hory vřelé lávy [...], aby na ní mohly růsti zázračné květiny básnické tvorby? Ten Tvůj vzdor je mi příliš krotký, ten Tvůj zápas je příliš už napřed prohrát, protože je nalomen smutkem, jenž není vlastně ani opravdovou, vzpouru vyvolávající bolestí, ale čímsi samoučelným.“²⁸¹⁸ V úhrnu však Vlček staví *Zápasníky* výše než Kalistův debut: „Říkal mi kdosi v Praze – ještě než jsem četl *Zápasníky* – že druhá Tvá knížka je horší první. To není ovšem pravda. Ráj srdce přes veškerou Tvé úsilí měl v sobě mnoho z umělosti papírových květin; *Zápasníci* jsou opravdovější. [...] *Teorie Ti škodí, milý hochu. Tytéž teorie, které Tě ženou k jakési vyrovnanosti, vtiskují svůj pečeť i Tvé tvorbě – a to jí není nijak ke prospěchu.*“²⁸¹⁹

Poměrně kladné reflexe se *Zápasníci* dočkali i u Kalistových soupeřů z Literární skupiny. František Götz Kalistovu knihu recenzoval prakticky obratem v prosincovém čísle *Hosta*. Ke své recenzi Kalistovi poznamenal: „Zařadili jsme do něho [tj. do nového čísla *Hosta* – doplnil VM] mou studii *„Pět knih z chaosu“*, v níž píšete i o Tvé krásné a čisté knize *„Zápasníci“* jako o nekladnějším typu nové poesie emocionální.“²⁸²⁰ Zmiňovaná Götzova stať – nakonec s názvem „Čtyři knihy z chaosu“ – je jedním z jeho nejvýraznějších textů z druhé poloviny roku 1922. Götz tu společně recenzoval nové knihy Wolkerovu, Jeřábkovu, Nezvalovu a Kalistovu. Nad těmito knihami přitom konstatuje další kvalitativní růst mladé poezie a např. v dopise Wolkerovi neskrývá své nadšení z těchto textů: „A já pochopil náhle nově celý smysl mladé poesie. Ve vichřičném nadšení jsem pochopil mlhy, z nichž se rodí, a světlo, k němuž roste. Rázem jsem měl v duši novou Anarchii, nový systém, nové soudy, nové třídění!“²⁸²¹ Kalistu přitom Wolkerovi prohlašuje za „ze všech nejméně dramatického, ale nejcitlivějšího a nejmelodičtějšího“.²⁸²² Podobně pochvalně *Zápasníky* hodnotil i Č. Jeřábek: „Tví *„Zápasníci“* mi připravili několik krásných chvil. Je to čistá a radostná věc, již si vážím

²⁸¹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, B. Vlček Z. Kalistovi, 4. listopadu 1922, s. [1].

²⁸¹⁹ Tamtéž, s. [2].

²⁸²⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1922; Götz 30], s. [1].

²⁸²¹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [7. listopadu 1922], s. [1]; inv. č. VI/611.

²⁸²² Tamtéž, s. [2].

stejně jako ‚Ráje srdce‘. Shodují se v tom názoru s Götzem, jenž byl ‚Zápasníky‘ též velmi mile překvapen.²⁸²³

Naopak Jiří Wolker *Zápasníky* komentoval snad jen v souvislosti se zmiňovanou Götzovou zprávou v dopise Pišovi. Z jeho listu přitom zřetelně vyplývá distancovaný postoj, který ke Skupině i brněnským po svém odchodu ze spolku choval: „Götz mi psal. Po přečtení Kalistovy, Jeřábkovy, Nezvalovy a mé knihy prý se mu zrodila v hlavě nová anarchie, zcela jiná od předešlé. Šťastný člověk, – ten má hlavu jako kolíbku! O Kalistově *Zápasnicích* psal mi velmi sympaticky, že jsou velmi jemní a ze všech nejhudebnější. Nu ovšem, – ‚zápasníci‘! Ti brněnští přece jsou zatracaně papíroví patroni, – a z Götze při vši jeho výbornosti to leckde vyráží.“²⁸²⁴

S tištěným referátem se jako první přihlásilo podobně jako u *Ráje srdce Rudé právo*. Nepodepsaný autor (Josef Hora?) Kalistovy básně hodnotí jako vkusné, ale zároveň též titěrné a na autorovu adresu poznamenává, že „mladý básník hude si nadále tichou, až přespráliš tichou písničku o Betlému, voskových růžích, soucitu, smutných poutnicích [...], vkusně, jemně a titěrně.“²⁸²⁵ Zásadní výtku však kritik *Rudého práva* stále vznáší vůči pasivitě Kalistova básnického světa: „Dav svým útlým prózičkám a veršům titul ‚Zápasníci‘, Kalista jakoby sám cítil, že je básníku třeba zaujmouti ke světu křepký, útočný postoj, ale vskutku propadá přece jen nechuti zmocňovati se světa, stačí mu seděti zasněně, ruce v klíně a popisovat stesk uplývání, hoře nespravedlnosti. Ale život, krása, ani umění nevzdávají se pokorným očím. Po útočném zraku volají, po dobytvačných rukou... Snad se tomu Kalista naučí?“²⁸²⁶ Ze vzájemného srovnání tak autorovi recenze lépe vychází druhá hodnocená sbírka – *Nezvalův Most*.

Jako druhá v pořadí přišla se svým referátem o *Zápasnicích* Marie Pujmanová v *Tribuně*. Ta svou základní charakteristiku Kalistova básnického typu nijak zásadně nemění a Kalistu dokonce prohlašuje za „albína mezi básníky“: „U Kalisty básnění tak zůstává věcí naturelu, že psátí o jeho knížece je téměř jako byste posuzovali jeho fysickou bytost. (Nikdy jsem ho neviděla.) Je to albín mezi básníky. Kalistovy básně mají bezbranně hebké vlasy, bílé obličej, tenounkou pleť, do které duše prosvítá dojemnými pihami, bledé rty a choulostivé, růžové oči bez ochrany.“²⁸²⁷ K nové Kalistově sbírce se však už staví mnohem vlídněji než

²⁸²³ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 15. prosince 1922, s. [2].

²⁸²⁴ J. Wolker A. M. Pišovi, 12. listopadu 1922; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 503.

²⁸²⁵ [HORA, Josef?]: Verše. *Rudé právo* 3, 1922, č. 271, 19. 11., příl. Dělnická besídka, s. 4.

²⁸²⁶ Tamtéž.

²⁸²⁷ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Verše mladých. *Tribuna* 4, 1922, č. 277, 26. 11., příl. Nedělní besídka, s. 2.

k jeho debutu, hovoříc o „čistě psaných básničkách jemného hochá“. Oceňuje přitom zejména to, že Kalista upustil od svého dětského náhledu na skutečnost, v němž Pujmanová v *Ráji* viděla jen chtěnou pózu: „*Sympatické proti jeho první sbírce, Ráji srdce, jest, že už si nehraje na dítě, a klečí-li, klečí na obou kolenou jako slabý, smutný, vládný člověk, který podléhá zemské přitažlivosti.*“²⁸²⁸

Po těchto dvou referátech se ke sbírce vyjádřila většina Kalistových vrstevníků. Z nich se jako první s důkladným a již v jiných souvislostech připomínaným referátem v závěru listopadu přihlásil v *Proletkultu* A. M. Píša.²⁸²⁹ O Kalistovi v něm možná poněkud překvapivě stále hovoří jako o „jednom z předních mladých básníků“,²⁸³⁰ což si ale můžeme vysvětlit tím, že Píša svůj referát psal těsně před propuknutím jeho konfliktu s Kalistou v polovině listopadu. Píša přitom podobně jako Hennerová kvituje, že Kalista opouští svůj naivně dětský náhled na skutečnost z předchozí sbírky – přímo hovoří o tom, že Kalista sejmul své „brýle mámení“: „*Řekl bych, že se mu zalíbilo v jeho smutku i samotě, v smutku jeho samoty. A octli se v putujícím davu, byl to daleko spíše ples děcka, co projevoval, než mužné, odpovědné vědomí stejného osudu, stejné cesty, která je jediná a nemůže být jiná. [...] Kalista však nyní snímá ‚brýle mámení‘, pohlíží tváří v tvář smutkům své samoty, která je nyní tím sevřenější, tím mučivější, neboť její břímě mu již nenadlehčuje dětská hravá naivnost.*“²⁸³¹

Kalista však dle Píši i nadále zůstává pasivním, ve svém boji se světem se stále stahuje do svého vnitřního smutku a je zahleděn do minulých problémů, neboť prý „*nemá dost vůle ani síly, aby hnětl přítomnost k vyšší podobě.*“²⁸³² Vedle toho Píša Kalistovi vyčítá nezáměr o sociální stránku skutečnosti: „*Nikde se tu nepotkáváme s opravdovým vědomím sociální spojitosti osudů, s opravdově tvůrčím vztahem k bolesti a pohybům okolní skutečnosti, ani s vůlí učiniti ze své poesie cestu v jas budoucnosti. Básník soustřeďuje se jen k svému churavému, bolestínskému nitru. [...] Nemá dost vůle ani síly, aby hnětl přítomnost k vyšší podobě.*“²⁸³³

K jednotlivým Kalistovým veršům se však ani Píša nestaví nijak odmítavě a dokonce pro některá místa nalézá slova chvály: „*Tam, kde přímo, spontánně chce se vyzpovídati ze své muky, tvoří vzácné lyrické organismy, tvárně vybroušené, zalité citem, bolestně zjitřeným.*“²⁸³⁴ Kalistův básnický boj je však dle Píši odsouzen k porážce, neboť Kalista nebojuje se

²⁸²⁸ Tamtéž.

²⁸²⁹ [PÍŠA, A. M.]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 2, č. 18 (44), 29. 11., s. 287–288.

²⁸³⁰ Tamtéž, s. 287.

²⁸³¹ Tamtéž.

²⁸³² Tamtéž.

²⁸³³ Tamtéž.

²⁸³⁴ Tamtéž.

samotnou podstatou svého smutku a samoty, ale pouze s bolestmi, které je provázejí. Podle Píši tak Kalista svádí nekonečný „zápas samoty“: „*Misty však chce dáti Kalista své osobní strážní obecnější, osudovější důraznost a platnost a tu trpí jeho verše potom umělou konstruovaností, jsou vyplněny neživými pojmy, jsou hluché, nepřesvědčují. Čekali byste, že básník bude zápasiti se svou samotou. Nikoliv, on bojuje toliko s jejími bolestmi a je a bude vždy poražen. Neboť nemá síly vyjít ze sebe, jeho zápas není zápasem se samotou, nýbrž jak on sám řekl, zápasem samoty. A ten zůstane vždy ‚bojem bez konce‘, bojem ‚nepochopitelným‘.*“²⁸³⁵

V závěru Píšovy kritiky narazíme na dva osobní momenty. Zaprvé nás překvapí jednoznačný odsudek Kalistovy prózy „O cestě na Šumavu“, která je právě Píšovi, a to i v knižním vydání, věnována a kterou před dvěma lety, kdy vznikla, Píša nadšeně oslavoval: „*Závěrečná zejména nese pečeť expressionistického původu a má také nejvíce z násilně konstruované psychologické schematičnosti. Kdysi bychom jistě našli v těchto prózách zalíbení, avšak dnes, přes krásu zkratkovitých obrazů, svou neodpovědnou a lacinou dekorativní fantastičností při nejmenším musí vzbuditi naši nedůvěru.*“²⁸³⁶ Zároveň si pak Píša neodpustí pošťouchnutí směrem ke Skupině i Kalistovi osobně, když vyjadřuje svůj podiv nad tím, jak právě Kalista, prý světu proletáře víceméně cizí, mohl podepsat nedávný skupinový manifest: „*Je nám záhadou, jak tento autor mohl podepsati manifest Literární skupiny: neboť svou poesii nebuduje ani na názorovém světě proletáře ani netvoří nové tvary života. Je to opět jeden otazník, který zde připojujeme na okraj manifestu L. S.*“²⁸³⁷

Jak již bylo naznačeno v předchozím, velmi kladné stanovisko ke Kalistově sbírce zaujal František Götz. Ten si zřejmě Kalistovy *Zápasníky* v daný moment cenil opravdu velmi vysoko, především pro to, že svým zdůrazňováním citového nazírání na skutečnost konvenovaly řadě jeho hesel z manifestu Skupiny. V již zmiňovaném referátu Götz zřetelně navazuje na své teze z *Anarchie*. Nezvalův *Most*, Wolkerova *Těžká hodina*, Jeřábkův *Circus maximus* a právě *Zápasníci* jsou Götzovi pádnými doklady toho, jak původní nepřehlednou situaci mladé poválečné literatury jeho vrstevníci údajně překonávají pevnými a zřetelnými tvary. Kalista mu přitom slouží jako příklad básníka soucitu a utrpení a Götz jej dokonce srovnává s generačním vzorem, Ch. L. Philippem: „*Kalista roste jako všichni jeho druhové také z chaosu. Stále si uvědomuje, jak jednota světová je porušována, jak kolektivní souhra živlů entusiasticky roznicených vždy záhy přestane a zbude rozklad, mlha. [...] Je Zdeněk*

²⁸³⁵ Tamtéž, s. 288.

²⁸³⁶ Tamtéž.

²⁸³⁷ Tamtéž.

*Kalista především člověk citový, měkká, křehounká bytost, tichý plamének trpícího srdce, široce rozevřené, zlekané oči. Nával temnot a mlhovin budí v něm těžké otřesy citové: [...] roste k velikému, philippovskému soucitu s těmi, kdož trpí.*²⁸³⁸ Na Kalistově poezii přitom oceňuje její sensibilitu a snahu po mystické jednotě všech lidí. Právě tuto „tichou pokoru“ prohlašuje Götz za silnou stránku Kalistových veršů: „V družině básníků mnohem vitálnějších a dravějších má Kalista jistě nejčistší sensibilitu: každý postřeh smyslový, každý děj, jež zažije, každá myšlenka vyvolává v něm mohutný vzruch citový. Kalistův svět je svět nejčistších a nejprostších lidských vztahů. A jeho utopie je nábožensko-sociální sen. Touží po mystické jednotě lidských srdcí, v níž by vše jedinečné bylo jen malým kaménkem v ohromné stavbě boží. A bůh mu souvisí těsně se společenstvím trpícího člověka – a není mu tudíž problémem, nýbrž nejskutečnější skutečností. Odtud to, že Kalistova životní zbožnost je tak silná při vši tiché pokoře.“²⁸³⁹

Narozdíl od zmiňovaného Píši se Götz velmi pochvalně vyjadřuje o Kalistově básnické próze „O cestě na Šumavu“: „*Jeho krásná prosová báseň ‚O cestě na Šumavu‘ je báseň o pouti k bohu lásky a soucitu, jenž vzrůstá z milionů pokorných srdcí všech, jimž bylo ublíženo.*“²⁸⁴⁰ Zároveň Götz docenjuje i formální stránku Kalistových veršů, které staví do opozice vůči soudobé básnické metodě Wolkerově: „*Je to měkký melodický proud soucitu, bolesti lásky, naděje, touhy, zbožnosti. A Kalista je dobrý, poctivý dělník verše. Jestliže je u Wolkerova nový typ poesie dynamické a aktivistické, jež chce kladně spolupůsobit ve vývoji světovém, je u Kalisty průboj a příliv nejtišších vzruchů citových mladé generace.*“²⁸⁴¹

Pro pořádek zmiňme i pochvalnou recenzi B. Vlčka z přerovského *Obzoru*: „*Kalistovi není poesie čímsi samozřejmým, co vyplývá už samo sebou z uzpůsobení člověka, ale aktem veliké lásky, povinností velikých darů a obtížných řešení; jeho poctivé srdce snaží se pak podávat jen výsledky tohoto dění, a to výsledky pokud možno kladné. V tom smyslu donáší jeho knížka jakýsi klad; její smutek i její bolest je už napřed vykoupena smírem, který se snáší jako úsměv nebe na všechny lidi, smutné i pokojné.*“²⁸⁴²

Vlídnějšího přijetí než *Ráji srdce se Zápasníkům* dostalo i od Josefa Knapa.²⁸⁴³ Ten ve svém referátu v *Cestě* sice vyslovuje zásadní námitky proti Kalistovým pokusům prozaickým, obsaženým v této sbírce, které prohlašuje za „*matné, rozplihlé a nezvládnuté*“, Kalistovy nové básně však staví zřetelně nad poezii Kalistovy debutové sbírky: „*Devět básniček ze*

²⁸³⁸ GÖTZ, František: Čtyři knihy z chaosu. *Host* 2, 1922/1923, č. 3, [prosinec], s. 92–93.

²⁸³⁹ Tamtéž, s. 93.

²⁸⁴⁰ Tamtéž.

²⁸⁴¹ Tamtéž.

²⁸⁴² VLČEK, Bartoš: Nejmladší básníci čeští. *Obzor* 14, 1923, č. 10, 14. 1., s. 2–3; citát s. 2.

²⁸⁴³ KNAP, Josef: Dílo generace III. *Cesta* 5, 1922/1923, č. 34, 16. 2., s. 464–465.

„Zápasníků“ značí pro Kalistu vážné básnické vyspění od „Ráje srdce“. [...] Ubylo tu mnoho nezřízené pokory, jež dělala ze spontanního tvůrčího aktu umělé květinářství. Dnešní verše Kalistovy mají již svou vážnost, obsažnost a aktivnost. Mají v sobě nevtíravou vnitřní dramatickosti. Slovem: více života a méně stylizace.“²⁸⁴⁴

Na Kalistovi Knap přitom oceňuje právě přirozený a logický růst jeho básnické osobnosti, který není z vnějšku ovlivňován politickou tendencí – v tomto bodě Knap zřetelně napadá především autory soudobého Devětsilu či ještě spíše dvojici Wolker a Píša: *„Tento přirozený růst ze sebe, bez skoků a bez receptů, je nutno u Kalisty ocenit tím spíše, čím více je bezradného hledání se mezi jeho vrstevníky, od nichž mohla by se právě na váhu kupovati náhle získaná ostentativní rudá mužnost.“²⁸⁴⁵*

Kritičtěji než Kalistovi vrstevníci však sbírku nahlížela „oficiální“ kritika. Asi nejtvrdějším postojem k *Zápasníkům* zaujal Arne Novák. Ten totiž ve svém referátu v *Lidových novinách* prohlašuje *Zápasníky* za „omyl“, vyčítaje jim zejména nedotaženost, úspěchanost a povrchnost: *„Tento sešitek, složený z veršů neodpovědně improvizovaných a zápisníkových pros rozteklých ve stavu chaotické mlhoviny, jest patrným omylem, povzbuzujícím kritiku leda, aby mladým poetům doporučila naléhavě trochu sebeúcty. Devět básniček není ještě knihou, a devět či dvanáct kvapně nahozených veršů [...] netvoří ještě báseň.“²⁸⁴⁶*

Za vydávání takto „ukvapených“ sbírek přitom Novák klade vinu i soudobé generační kritice, která prý má tendenci díla svých druhů přeceňovat: *„Takováto povrchnost [...] je s to zmařit i vážné nadání [...]. Kus viny spočívá ovšem i v tom, že naše literární poměry obrátily moudrou Andersenovu pohádku naruby: kritičtí pacholíčkové, vidouce své druhy v dětské košilce, ne-li v stadiu lyrické zárodečnosti, volají s objevitelskou tváří, že je to královský šarlat a hermelín nového řádu.“²⁸⁴⁷*

Poněkud smířlivější, avšak přece jen též spíše odmítavá je pak recenze Miroslava Rutteho v *Národních listech*. Rutte Kalistovi vytýká zejména pasivitu a velmi úzký básnický náhled na skutečnost: *„Kalista je útloukavý až do chudokrevnosti, ztlumený až do jednotvárnosti a křehký až do ženskosti. [...] Nikde není gradace, nikde není rozvinování, nikde dynamického stupňování.“²⁸⁴⁸* Zvláště pak Rutte odmítá Kalistovy básně v próze, jež prý se „psávaly za symbolismu a dekadence“²⁸⁴⁹.

²⁸⁴⁴ Tamtéž, s. 464.

²⁸⁴⁵ Tamtéž.

²⁸⁴⁶ A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: *Zápasníci*. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 6, 4. 1., s. 7.

²⁸⁴⁷ Tamtéž.

²⁸⁴⁸ RUTTE, Miroslav: Lyrická žeň. *Národní listy* 63, 1923, č. 87, 30. 3., s. 1.

²⁸⁴⁹ Tamtéž.

J. Vrba v *Prameni*²⁸⁵⁰ zase odbíjí *Zápasníky* dosti stručně s tím, že pro svůj nevelký rozsah působí dosti „chudě“. Nová Kalistova sbírka proto dle Vrby nijak nemění dosavadní básnický profil Kalistův, „jak jej známe řadu let“ – Kalistu výsledně označuje za sice druhořadého, avšak sympatického představitele nejmladší generace: „Zůstává i po této knížce druhořadým zjevem mezi nejmladšími – a bylo by mu ublíženo, kdyby nebylo hned pověděno, že je zjevem sympatickým pro zvláštní prostotu a ukázněnost, která poslední není v generaci nejmladších zjevem příliš častým.“²⁸⁵¹

V kladném hodnocení Kalistovy tvorby proti tomu pokračoval v *Nových Čechách* B. Polan,²⁸⁵² který na adresu druhé Kalistovy sbírky poznamenává, že byla „opravdu básněna“. Ke Kalistovu zjednodušujícímu náhledu na skutečnost pak poznamenává: „Tak vznikají skromné verše a drobné lyrické prózy jako z kaleidoskopických střípků, časem překrásná a vespolek nesoudržná obrazová skupenství, slovní protismysly, v nichž je přece systém, stínové hry a mihotání světla v mýdlových bublinách.“²⁸⁵³

Vcelku kladně se k *Zápasníkům* staví i F. S. Procházka ve *Zvonu*.²⁸⁵⁴ Ve své recenzi se pozastavuje hlavně nad Kalistovým doslovem, z něž dovozuje časovou pomíjivost poezie „programového a třídního básnictví“. Kalista je mu „duší zasněnou, přemítavou a hledající“ a z jeho poezie prý vane „jakási podzimní melancholie“.²⁸⁵⁵

Podobně jako *Ráj srdce* byli i *Zápasníci* přijati vlídně v katolickém tisku. *Archa* ústy Václava Zelinky²⁸⁵⁶ označila *Zápasníky* za sbírku cele prostoupenou duchovostí. U Kalistovy sbírky recenzent pochopitelně zdůrazňuje její styčné plochy s náboženskou věroukou: oceňuje tak zejména prózu „Armádní bubeníci“ s postavou Krista postaveného v čelo trpících. Podobně Zelinka kvituje i absenci násilí a příklon ke křesťanskému odpuštění v Kalistově básnickém světě: „V tomto světě [...] není převratů, msty, nenávisti, pěstí, děl a bajonetů, pěticipých hvězd a rudé barvy. To je vypředení bílé vlajky míru.“²⁸⁵⁷ Celou sbírku proto Zelinka přijímá poměrně kladně, v závěrečném shrnutí přitom vyzdvihuje zejména „uzavřený dojem hebkého a vlídného zasnění, něčeho, co ti připomene Zpěv sotto voce, zvuk hodně vzdálených varhan, tu modrou barvu, kterou má obálka knížky.“²⁸⁵⁸

²⁸⁵⁰ VRBA, Jan: Knihy veršů. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 2, 5. 10., s. 89–90.

²⁸⁵¹ Tamtéž, s. 90.

²⁸⁵² B. P. [=POLAN, Bohumil]: Zdeněk Kalista: *Zápasníci*. *Nové Čechy* 6, 1922/1923, č. 9/10, 15. 6., s. 374–375.

²⁸⁵³ Tamtéž, s. 374.

²⁸⁵⁴ –pa– [=PROCHÁZKA, František S.]: [Zdeněk Kalista: *Zápasníci*]. *Zvon* 23, 1922/1923, č. 29, 5. 4., s. 406.

²⁸⁵⁵ Tamtéž.

²⁸⁵⁶ ZELINKA, V.: Musy válečné a poválečné. *Archa* 12, 1924, č. 5, květen, s. 168–170.

²⁸⁵⁷ Tamtéž, s. 169.

²⁸⁵⁸ Tamtéž.

Referent *Moderní revue* Jarmil Krecar²⁸⁵⁹ si trochu nečekaně všimá Kalistových vcelku nesmělých pokusů o využití asociativní metody. Tu však vnímá jako určitou slabost Kalistovy tvorby, která zabraňuje její srozumitelnosti: „*Nechává passivně pracovati podvědomí, v němž spojují se a rozplývají vjemy a pomysly podle jejich vlastních a nepostihlých, úplně naturalistických nebo fyziologických podmínek, až z nich vzejde jakási beztvářá, jen autorovi srozumitelná nálada, o níž by se mohl zajímati leda psychiatr.*“²⁸⁶⁰

Karel Rón ve *Studentském časopise*²⁸⁶¹ v souvislosti se *Zápasníky* mluví o Kalistově „*mazlivém způsobu vyjadřování*“, ale též o jeho závislosti na unanimestech a Wolkerovi. „*Tichá pohoda, nejvyšší klidný soumrak – to už je darem lyrických novoprimivistů a Kalisty zvláště,*“ bilancuje Rón v závěru své recenze.²⁸⁶² Šifra h. (Antonín Hartl?) v *Přerodu*²⁸⁶³ či V. Brtník v *Topičově sborníku*²⁸⁶⁴ knihu ve svých přehledových referátech jen letmo registrují.

Básně

Většinu tištěných básnických pokusů Z. Kalisty z období let 1922 a 1923 si ještě připomeneme v souvislosti s básnickými sbírkami, v nichž tyto verše vyjdou knižně. Kromě nich nám zbývá zaregistrovat už jen několik drobnějších básní vydaných v druhé polovině roku 1922, v nichž můžeme většinou vidět odložené verše ze *Zápasníků* nebo *Ráje srdce* (k němu se svým odkazem k vánočním koledám zřetelně vztahuje např. báseň „*Pastýřská*“).²⁸⁶⁵

V druhé polovině roku 1922 a zejména roku 1923 se však Kalista „poetice andělů“ svých prvních sbírek zřetelně vzdálil. V době vymezené zhruba oběma jeho německými cestami, tj. červnem až říjnem 1922, vzniká jádro jeho pozdější sbírky *Jediný svět*, tj. řada drobných zpěvných, pravidelně rýmovaných básní, které sice zůstávají ponořeny v Kalistově typické melancholii, avšak nově do nich promlouvá okouzlení cizími kraji a cestami. Do listopadu 1922 můžeme zároveň datovat vznik jádra Kalistovy čtvrté sbírky – cyklu *Vlajky*, do nějž Kalista zařazuje hravá, většinou pravidelně rýmovaná i rytmovaná osmiverší, která

²⁸⁵⁹ KRECAR, Jarmil: Nové lyrické knihy. *Moderní revue* 29, 1922/1923, sv. 38, č. 7/8, 8. 4., s. 215–218.

²⁸⁶⁰ Tamtéž, s. 217.

²⁸⁶¹ RÓN, Karel: Zdeněk Kalista: *Zápasníci*. *Studentský časopis* 2, 1922/1923, č. 6, s. 169–170.

²⁸⁶² Tamtéž, s. 170.

²⁸⁶³ H. [=HARTL, Antonín?]: Došlé knihy. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 8/9, 1. 2., s. 128.

²⁸⁶⁴ –vb– [=BRTNÍK, Václav]: [Básnická žeň prvního pololetí letošního roku...]. *Topičův sborník* 10, 1922/1923, sv. 10, 6. 7., s. 473–474.

²⁸⁶⁵ KALISTA, Zdeněk: *Pastýřská*. *Čas* 32, 1922, č. 301, 24. 12., příl. *Besedy Času*, č. 52, s. 8.

svým využitím asociativní metody tvoří jakýsi protipól „cestovatelským“ básním *Jediného světa* a v zásadě předjímají pozdější devětsilský poetismus.

Oběma sbírkám se ještě budeme věnovat v dalším, na tomto místě však chceme upozornit na dvě jiné ukázky soudobé Kalistovy básnické tvorby. Na jaře 1923 zachycujeme v jeho korespondenci zmínku, že údajně jedny z mála svých nových básní otiskl v časopise *Národní kultura*. V květnu 1923 zde Kalista vskutku publikoval dvě básně, otištěné s přípisem do plánovaného cyklu či sbírky „Tíha domova“.²⁸⁶⁶ Italskou cestou v zimě 1923 pak můžeme datovat soubor básní, otištěný v listopadu 1923 v posledním čísle zanikajícího časopisu *Most*, který posléze prakticky v úplnosti přešel jako první oddíl „Hlas z dálky“ do Kalistovy páté „klasicistní“ sbírky *Smuteční kytice*.²⁸⁶⁷ Tyto verše představují opět zcela odlišnou polohu Kalistovy lyriky – nerýmované těžké verše se zcela proměnlivou délkou, hojně pracující s parcelací vět do jednotlivých veršů, která zcela rozbíjí pravidelnost rytmu, ukazují Kalistu jako intimního básníka osobní meditativní lyriky zřetelně odlišné jak od jeho dosavadní tvorby, tak od tvorby jeho vrstevníků. Do těchto Kalistových básní pronikají zcela nová témata jako osamění, smrt, tma či ticho. Tuto podobu Kalistovy lyriky si doložme na úvodu „Básně venkovské“, otištěné v již zmiňované *Národní kultuře* a později knižně nevydané: „*Madonno sladká srdce osmáhlého / Obraz lásky utkvívá v šeru venkovských stromů / V kopulích kaštanů souhvězdí svítí / Vůně domova tvého / Rozestřela se tichem*“²⁸⁶⁸

Zůstává až s podivem, s jak stavebně i tematicky odlišnými polohami se v Kalistově poezii z druhé poloviny roku 1922 a první poloviny roku následujícího setkáváme: v zásadě tu vznikají dvě celé sbírky a jádro sbírky třetí, byť samozřejmě mluvíme o sbírkách Kalistova „rozsahu“. Kalista v tomto období zřejmě dosti intenzivně hledal nový básnický výraz, avšak zatím se pro žádnou z možných variant další cesty nerozhodl. Přesto jsou plodem tohoto období jeho možná nejzajímavější básnická díla: cyklus *Vlajky*, jenž zaujme především svou vývojovou hodnotou jako jeden z prvních indikátorů směřování mladé české poezie k poetismu, a to navíc vzniknuvší mimo Devětsil, a zejména zárodky Kalistovy umělecky asi nejvýraznější sbírky *Smuteční kytice*, která však vychází až roku 1929 v době, kdy se Kalista básnicky angažuje již jen okrajově.

²⁸⁶⁶ Týž: Z veršů „Tíha domova“. *Národní kultura* 2, 1923, č. 5, [b. d.] s. 155.

²⁸⁶⁷ Týž: *Z nových básní*. *Most* 2, 1923, č. 3/5, listopad, s. 66–69. O *Smuteční kytici* podrobněji viz in: MALÍNEK, Vojtěch: *Cestou k Prvnímu svazku*. In: *Generace, skupiny a programy v literatuře*. Eds. Hana Šmahelová a Josef Vojvodík. Příbram: Pistorius a Olšanská; Praha: Ústav české literatury a literární vědy FF UK; Vyšší odborná škola grafická v Hellichově ulici, 2009, s. 55–83.

²⁸⁶⁸ Týž: Z veršů „Tíha domova“. *Národní kultura* 2, 1923, č. 5, [b. d.] s. 155.

Prózy

Na podzim 1922 a v průběhu roku následujícího Kalista nerezignoval ani na prózu, což můžeme doložit na sedmi povídkových textech, která otiskl porůznu v denním tisku. Zároveň je však nutno poznamenat, že próza v této době tvoří možná nejméně hodnotnou část Kalistových tvůrčích aktivit – Kalista v ní zůstává věren tradiční konvenční formě a jeho prozaické texty jsou daleky formálních výdobytků jeho tvorby básnické. Kalista ve svých prózách z této doby většinou črtá portrét vyděděného, melancholického člověka ve chvíli ohrožení či životního zklamání. Jeho hrdinové jsou většinou pasivní, osamělí a nedovedou se včlenit do okolního prostředí.

Snad nejzajímavější jsou přitom Kalistovy prózy z dalekých krajů: exotika tu však není prostředkem k zesílení básnické imaginace, ale spíše jen vnější kulisou pro vlastní příběh. Prózy „Ztracené stopy“²⁸⁶⁹ a „Úžas“²⁸⁷⁰ částečně využívají i postupů dobrodružné literatury: první z nich zachycuje polární výpravu neúspěšně pátrající, komu patří stopy poblíž jejich tábora, druhá pak črtá příběh křesťanského misionáře umučeného divochy.

Prostředí vojenských zákopů kreslí dvě Kalistovy prózy s tématem první světové války – próza „Martin a jeho osel“²⁸⁷¹ a „Odchod“.²⁸⁷² Jejich antimilitaristický náboj i snaha líčit osudy širší lidské pospolitosti odkazují na Barbussův *Oheň*. Volně k nim můžeme zařadit i prózu „Lidé na světě“, zachycující návrat vystěhovalce z Ameriky do rodné vsi, kde však již nikoho nezná.²⁸⁷³ Povídka „Otevřené ticho“²⁸⁷⁴ je konvenčním příběhem neopětované lásky a zaujme snad jen Kalistovou snahou zasadit ji do kulis Říma. Podobně se v Itálii odehrává i Kalistova povídka „Prsten“.²⁸⁷⁵ Méně zdařilá próza „Tři muži u slona“,²⁸⁷⁶ tezovitý příběh rozkladu přátelství tří mužů kvůli ženě, pak zaslouží zmínku snad jen proto, že je údajným odrazem společného výletu Z. Kalisty a K. Biebla do Sedlce.²⁸⁷⁷ Můžeme tak shrnout, že psaní dějové prózy bylo pro Kalistu víceméně jen dočasným zdrojem výděлку a větší umělecké ambice s ní nejspíše nespojoval.

²⁸⁶⁹ Týž: Ztracené stopy. *Rudé právo* 4, 1923, č. 187, 12. 8., příl. Dělnická besídka, s. 1.

²⁸⁷⁰ Týž: Úžas. *Československé noviny* 2, 1923, č. 169, 22. 7., nedělní příloha, s. 2.

²⁸⁷¹ Týž: Martin a jeho osel. *Rudé právo* 3, 1922, č. 277, 26. 11., příl. Dělnická besídka, s. 1.

²⁸⁷² Týž: Odchod. *Rudé právo* 4, 1923, č. 157, 8. 7., příl. Dělnická besídka, s. 1–2.

²⁸⁷³ Týž: Lidé na světě. *Čas* 33, 1923, č. 16, 21. 1., příl. Besedy Času, č. 3, s. 6.

²⁸⁷⁴ Týž: Otevřené ticho. *Národní kultura* 2, 1923, č. 6/7, [b. d.], s. 227–230.

²⁸⁷⁵ Týž: Prsten. *Československá republika* 244, 1923, č. 228, 19. 8., příl. Nedělní čtení, s. [3–4].

²⁸⁷⁶ Týž: Tři muži u slona. *Rudé právo* 4, 1923, č. 10., 14. 1., příl. Dělnická besídka, s. 1; též in: *Rovnost* 39, 1923, č. 332, 3. 12., s. 1–2.

²⁸⁷⁷ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 245.

Kalistovy překlady a francouzské číslo *Hosta*

Již v našem předchozím líčení jsme několikrát zmínili Kalistovu práci překladatelskou, zejména pak v souvislosti s Ivanem Gollem, francouzskými unanimisty a německými expresionisty, které Kalista porůznu překládal již od roku 1920. Ve zvýšené míře se v jeho tvorbě překlady znovu objevují v druhé polovině roku 1922. Návrat Kalistova zájmu k překladatelské aktivitě přitom není zcela náhodný. Koreluje totiž s proměnou Kalistových tvůrčích zájmů, do nichž se stále zřetelněji promítá zájem o soudobou francouzskou postapollinaireovskou poezii, jejímž citlivým epigonem se Kalista v této době stává. Tvárné postupy moderní Francie se v podobě využívání neinterpunktovaného verše rýmovaného jen asonancí zřetelně projevují zejména v jeho cyklu *Vlajky* a v básních *Barevné romance*, která později *Vlajky* doplní při jejich knižním vydání. Na rovině motivické se pak Kalista stává jedním z prvních, kdo z mladé avantgardní generace podléhá kouzlu dalekých krajín a napomáhá zrodu exotismu, literárního proudu, který můžeme chápat jako jednu z větví poetismu. Spojnici k soudobé Francii tu i tentokrát Kalistovi znamená Ivan Goll, který se po svém přechodu do Paříže po první světové válce odvrací od expresionismu a vydává se ve stopách Apollinaira a jeho následovníků.

Kalista tak již někdy na jaře 1922 začíná překládat Gollovu dramatickou hříčku *Chaplíniada*. První ukázky z ní přitom publikuje v Honzlově *Divadle* již v polovině června 1922.²⁸⁷⁸ Právě tento překlad výrazně ovlivní na první pohled překvapivé, avšak vzhledem k rodícím se společným zájmům pochopitelné sblížení Z. Kalisty s Devětsilem. Právě do doby Teigovy první pařížské cesty z června 1922 totiž zároveň klade Kalista své „usmíření“ se svým dosavadním největším rivalem²⁸⁷⁹ a zejména pak své sblížení s Jaroslavem Seifertem,

²⁸⁷⁸ GOLL, Ivan: *Chaplíniada* aneb *Básník Charlot*. Autorisovaný překlad Zd. Kalisty. *Divadlo* 2 (9), 1921/1922, č. 15, 13. 6., s. 1–2.

²⁸⁷⁹ „Někdy zjara 1923 [správně v červnu 1922 – doplnil VM; ...] vypravil se Karel Teige do Paříže. Mohlo by se říci, že to byla cesta v jistém smyslu pro naši mladou literaturu let dvacátých památná. Neboť této cesty bylo potřebí, aby Teigovy záliby v lyrice Jacobově, Cendrarsově, Cocteauově, Tzarově a ostatních tehdejších mladých se prohloubily skutečným vnitřním zážitkem, velmi podobným tomu, který předtím či současně prolomil dno souběžným zálibám mým. Teige nejenže v Paříži navázal spoustu rozličných literárních (a ještě více výtvarnických) známostí, nejenže pozotvíral – vystupuje jako představitel československé umělecké avantgardy – kdejaké soukromé i redakční dveře, ale zabořil se především do nesmírně bohatého života, kterým tehdy francouzská metropole žila. [...] Jak se Teige vpíjel do tohoto opojivého světa, bylo možno nakonec vidět i na jeho zevnějšku: když se vrátil do Prahy, byl oblečen v široké, plantavé kalhoty cihlové červené barvy, na hlavě měl tehdy nezvyklý u nás bareť a v ústech lulku, která mi na první pohled připomněla báseň Francise Jammesa *La pipe*, byl bys řekl, že to je ne Pražák, ale Pařížan, který právě vyběhl z *Closerie de lilas* nebo z *Café Aux deux magots*. [...] Při prvním setkání po Teigově návratu z Paříže [...] jsme se s Teigem v jakémsi náhlém zjihnutí objali. Kdo znal naše vzájemné sočení a naše nepřátelství

který posléze právě *Chapliniadu* otiskuje v úplnosti na pokračování prakticky ihned po svém příchodu do *Sršatce*: „Začali jsme hovořit o mladé francouzské literatuře, která tomuto féerickému světu dalek dovedla dáti velmi poutavý výraz. [...] Upozornil mne [tj. Seifert – doplnil VM] na řadu autorů, kterých jsem dosud [...] neznal. A vůbec chválil mi moje překlady z francouzštiny. [...] Celá řada mých drobných básnických převodů z francouzštiny z této doby byla vlastně inspirována přímo i nepřímo jím. Brzy mne uvedl i do Komunistického nakladatelství. [...] A nebyl to jen Seifert. [...] Celý Devětsil, s nímž jsem ještě o prázdninách 1922²⁸⁸⁰ stál v tuhém nepřátelství, jakoby se mi začal vnitřně otevírat [...]. Souviselo to s proměnou odehrávající se na této frontě vnitřně a přetvářející do značné míry její duchový charakter. [...] Vždy více se Devětsil v té době pod vedením Teigovým začíná obracet k poezii francouzské, jejíž formální vytríbenost mohla býti hledání nových tvarů oporou jistě velmi užitečnou. Teige navázal nejen knižní, ale i osobní korespondenční styky s Francií – předstihnul v tom poněkud mne – a začíná se chystat k odjezdu do Paříže.“²⁸⁸¹

Poté, co z redakce *Rovnosti* odchází A. Černík, pokud jde o množství překladů snad jediný dosavadní Kalistův konkurent mezi jeho vrstevníky, totiž Černíkovy překladatelské aktivity prakticky ustávají a Kalista se tak od poloviny roku 1922 stává mezi mladými jednoznačně neaktivnějším překladatelem básníků soudobé Francie.

Bezesporu nejvýraznějším Kalistovým počinem z této doby se stalo tzv. francouzské číslo *Hosta* z ledna 1923. *Host* si do této doby zahraničních literatur všiml jen velmi ojedinele, nyní však věnoval hned celé číslo překladům děl francouzské literatury z období zhruba posledního desetiletí. Jeho iniciátorem a autorem drtivé většiny překladů byl Zdeněk Kalista, po jednom překladu přispěl Jaromír Berák (J. Cocteau) a Seifertova přítelkyně Marie Urlichová (G. Apollinaire).

Vedle jmen, která byla v českém prostředí již známa – G. Apollinaire, I. Goll a J. Romains –, se tu objevuje řada autorů, kteří dosud do češtiny překládání prakticky nebyli

*v předchozích letech, byl by býval nepochybně velmi udiven [...]. Ve skutečnosti však naše objetí přesně a bez jakéhokoli klamu odpovídalo tomu, čím jsme tehdy oba žili, a proměnám odehrávším se uvnitř nás obou. I Teige žil v této chvíli plnými doušky dalekých obzorů.“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 733–734.).*

²⁸⁸⁰ Časové souvislosti nejsou z dochovaných materiálů úplně jednoznačné, zdá se však, že k prvním náznakům sblížení Kalisty a Devětsilu došlo ještě před prázdninami 1922 právě Kalistovou spoluprací na Honzlově *Divadle*. Bohužel nevíme nic o kontaktech Kalisty s kýmkoli z Devětsilu z doby letních prázdnin, avšak již v září narážíme mezi Kalistou jako zástupcem Literárním skupiny a Devětsilem na poměrně čilá jednání o socialistické frontě. Nejpozději od počátku listopadu se pak Kalista stává jedním z hlavních přispěvatelů Seifertova *Sršatce*. Kalistovy údaje z paměti je proto nutno brát s určitou rezervou.

²⁸⁸¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 710–711.

(některé z nich přeložil K. Čapek pro svůj soubor *Francouzská poezie nové doby*).²⁸⁸² Bereme-li za vypovídající údaje z Retrospektivní bibliografie české literatury,²⁸⁸³ byl by Kalista zásluhou francouzského čísla *Hosta* v domácích rozměrech vůbec prvním známým překladatelem Jeana Cocteaua²⁸⁸⁴ (spolu s J. Berákem)²⁸⁸⁵ a Paula Dermée,²⁸⁸⁶ po Čapkovi jako druhý překládá z Blaise Cendrarse,²⁸⁸⁷ Maxe Jacoba²⁸⁸⁸ či Pierra Reverdyho²⁸⁸⁹ a dokonce by byl vůbec jediným známým překladatelem Paula Hussona, Marcela Sauvage²⁸⁹⁰ či chilského básníka Vincenta Huidobro,²⁸⁹¹ a jedním z prvních překladatelů děl André Spira.²⁸⁹²

Sám Kalista později francouzské číslo označil za jeden z nejzřetelnějších výrazů svého sblížení s Devětsilem na bázi exotismu a knihovnu Karla Teiga za hlavní zdroj pro výběr jednotlivých autorů: „*Lednové číslo Hosta z r. 1923, přinášející Kalistovy překlady z nejmodernější francouzské poezie a programově vyhrocené proti jakékoli racionální ideologii v poezii, bylo umožněno přátelskou pomocí, kterou Kalistovi poskytl – Karel Teige.*“²⁸⁹³ Pomoc ze strany Devětsilu však nebyla jen vnějšková a neomezila se jen na zápujčku příslušných textů k překladu; od Devětsilu totiž byl získán i výtvarný doprovod čísla: obrazy Josého de Togores, André Lhotea a Amedea Modiglianiho.

Sblížení Kalisty s K. Teigem a Devětsilem pak můžeme zřetelně ilustrovat ještě na jiném příkladě. Srovnáme-li totiž jména zahraničních literátů, která Teige uvádí ve své závěrečné stati z *Revolučního sborníku Devětsilu* „Umění dnes a zítra“ jako vhodnou inspiraci pro domácí literární tvorbu (Blaise Cendrars, Jean Cocteau, Max Jacob, Paul Reverdy, Paul

²⁸⁸² ČAPEK, Karel: *Francouzská poesie nové doby v překladech Karla Čapka*. Praha: Fr. Borový, 1920.

²⁸⁸³ Údaje z Retrospektivní bibliografie nám mohou sloužit jako důležitý orientační bod, nelze je však úplně absolutizovat. Pro námi sledované období zde není podchycena řada deníků, např. *Rovnost*, *Československé noviny*, *Československá republika*, *Lidové listy* či *Čas*, v nichž by bylo možné překlady z těchto autorů očekávat.

²⁸⁸⁴ Jean Cocteau (1889–1963), francouzský kubistický básník. Cocteau přispěl dvěma texty i do jen cca o měsíc dříve vydaného *Revolučního sborníku Devětsil*. Zde však byly jeho texty otištěny v originále.

²⁸⁸⁵ Dle Retrospektivní bibliografie je starší pouze překlad Cocteauovy básně „Miss Aérogyne, létající žena“, otištěný 31. srpna 1922 v *Tribuně*. Autor tohoto překladu však není znám (srov. <http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/katalog/listek/97e42783f3f0cddafd39f5ed58b1f087.10> ; přístup 30. 12. 2013.).

²⁸⁸⁶ Paul Dermée (1886–1951), belgický spisovatel a literární publicista.

²⁸⁸⁷ Blaise Cendrars (1887–1961), švýcarský francouzsky píšící básník.

²⁸⁸⁸ Max Jacob (1876–1944), francouzský spisovatel a malíř. Roku 1920 byl do češtiny přeložen šifrou T. Š. Jacobův vzpomínkový text (otištěn 4. 1. v *Právu lidu* a 15. 2. v *Rovnosti*).

²⁸⁸⁹ Pierre Reverdy (1889–1960), francouzský básník.

²⁸⁹⁰ Marcel Sauvage (1895–1988), francouzský spisovatel a novinář.

²⁸⁹¹ Vincent Huidobro (1893–1948), chilský spisovatel, dočasně pobývajícím v Paříži a Madridu. Kalista nejspíše překládal Huidobro z některého francouzského otisku jeho veršů.

²⁸⁹² André Spire (1868–1966), francouzský spisovatel. Poprvé jeho texty do češtiny přeložil r. 1919 H. Jelínek, z roku 1920 pak pochází překlad A. Černíka.

²⁸⁹³ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 183–184.

Dermée, Ivan Goll, Pierre Hamp, Pierre Mac-Orlan, Jules Romains)²⁸⁹⁴ se jmény autorů, které Kalista pro francouzské číslo přeložil, zjišťujeme až podivuhodnou shodu: s výjimkou P. Hampa a P. Mac-Orlana přeložil Kalista ukázky textů všech těchto autorů.

Samotné vydání francouzského čísla bylo zřejmě s brněnskými dojednáno už na zářijovém sjezdu Literární skupiny. Počátkem října totiž už Götz v korespondenci reaguje na Kalistovy zmínky o jeho přípravách: „*Děkujeme Ti velmi upřímně za zprávy o tom, cos podnikl pro překladové číslo Hosta. Prosím, pošli nám rukopisy co nejdříve – i své.*“²⁸⁹⁵ V další korespondenci Kalisty s brněnskými z podzimu 1922 však již o jeho osudu mnoho zpráv nenacházíme. V zásadě víme jen o tom, že původně mělo být francouzské literatuře věnováno již třetí, tj. prosincové, číslo druhého ročníku, Kalista však nejspíše kvůli své pedagogické státnici a následné cestě do Německa nestihl zavčas dodat všechny podklady. „*Velmi nás to mrzelo, že 3. číslo nemohlo být věnováno Franc., ale nemohli jsme si pomoci. Máme ve smlouvě, že číslo musí být v tiskárně 7. každého měsíce – my jsme je posílali o 4 dny později. Doufáme, že se nebudeš zlobiti na tento odklad, který jsme nechtěli – a byl zaviněn okolnostmi, hlavně Tvým odjezdem do Německa po skvělé zkoušce,*“²⁸⁹⁶ psal Kalistovi počátkem listopadu o přesunutí vydání jeho překladů Götz. Přesunutí však přišlo vhod i Z. Kalistovi, neboť ten dle svého následného listu Jeřábekovi na překladech ještě po svém návratu z Německa intenzivně pracoval: „*Vrátil jsem se až 7. listopadu v noci. Pak na mne čekalo tuze mnoho práce (francouzské číslo ‚Hosta‘) a tak se dostávám ke korespondenci až dnes.*“²⁸⁹⁷ Lze však předpokládat, že alespoň část z těchto překladů však Kalista nejspíše pořídil již v průběhu letních měsíců.

Číslo nakonec šlo do tisku počátkem prosince a Kalistův honorář za něj obnášel 500 Kč.²⁸⁹⁸ Tisk a distribuce se však poněkud zdržely, nicméně jeho vydání bylo v rámci Skupiny přijato s velkým nadšením. Jeřábek k němu Kalistovi poznamenal: „*Velmi nás deprimovalo, že 4. číslo ‚Hosta‘ tak dlouho nevychází a do ničeho nebylo chuti, věř mi. Dnes konečně je tu a mám z něho upřímnou radost, kterou budeš jistě sdíleti i Ty, jenž máš na něm lví podíl. Toto francouzské číslo znamená čin a člověku je radostno z činu tak velkého.*“²⁸⁹⁹

²⁸⁹⁴ TEIGE, Karel: Umění dnes a zítra. In: *Revoluční sborník Devětsil*. Red. J. Seifert a K. Teige. Praha: V. Vortel, 1922, s. 201.

²⁸⁹⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 28], s. [4].

²⁸⁹⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1922; Götz 30], s. [2].

²⁸⁹⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [listopad 1922], s. [1].

²⁸⁹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [listopad 1922; Götz 30], s. [1].

²⁸⁹⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 23. ledna 1923, s. [1].

Kalista soubor svých překladů doplnil doprovodnou esejí „Hoře z rozumu“²⁹⁰⁰ kterou později hodnotil jako „nepřilíš zdařilou“.²⁹⁰¹ Kalista se v ní pokoušel načrtnout svůj pohled na aktuální situaci soudobé světové literatury. V úvodu svého článku prohlašuje za překonanou poezii „myšlenky“, jejíž vrcholnou fází ztotožňuje s německým expresionismem a Kasimirem Edschmidem. Tento způsob básnictví se dle Kalisty vyčerpal (odsud vyvozuje svou ústřední tezi o „hoři z rozumu“) a proti němu se začíná vyvíjet poezie „nová“, která se musí oprostit od racionalismu předchozí epochy. Jako nutnou protofází této nové poezie označuje Kalista básnický primitivismus: „Aby svět byl spasen, musilo přijít dítě, aby jej spasilo. Musili jsme se státi všichni dětmi, abychom žili životem tohoto nového světa.“²⁹⁰² Podstatou nové tvorby je pak dle Kalisty slovo jako vyjádření určité představy. Nová poezie tak prý má být mnohem citovější a intuitivnější. Je přitom třeba, aby se oprostila od racionální konstruovanosti a pravidelné rytmické a strofické stavby: „Slovo stalo se tělem. [...] Není jen prostředkem ryze mechanického rázu, znamená samo o sobě obraz, představu a jako takové má svůj lyrický význam. Staré stavby veršů jsou rozmetány, že nezůstává stopy. Příjemně laděné kadence zvuků mizí a místo veršů o pečlivě spočítaných či vypočtených stopách a rytmech nastupují rozevláté, zdánlivě rozbité řádky, v nichž nelze hledati než kolorit představ, který vyvolává nové a nové citové sensace.“²⁹⁰³

Básnický obraz v „nové“ poesii musí dle Kalisty fungovat ve své totalitě jako nerozborná jednota: „Slovo u dítěte nekryje pojem, nýbrž obraz. [...] Dítě tento obraz nerozkládá, obraz vyvolaný slovem je mu už synthesou.“²⁹⁰⁴ Odsud Kalista vysvětluje i oslabenou roli adjektiva, na niž jsme v souvislosti s jeho poezií již několikrát upozornili. Zároveň se dle Kalisty proměňuje i role symboliky: „nové“ symboly neodkazují ani tak k nějakým abstraktním hodnotám, ale stávají se spíše určitými symboly „citovými“.

Domnívám se, že tato Kalistova esej trpí obvyklými nedostatky jeho teoretických rozvah – pojmovou nejasností a přílišnou abstraktností. Spíše než aby podal syntetický výklad soudobé francouzské poezie, vymezuje se navíc Kalista již poněkolkáté vůči starším básnickým proudům: symbolismu, civilismu a expresionismu. Jeho rozklady o významu osvobozeného slova pak v zásadě jen opakují teze jeho úvah na totéž téma z dob *Dne*. I pozitivní zjištění z jeho textu platí, domnívám se, spíše pro jeho vlastní autorskou tvorbu než pro překládané texty. Nelze totiž přehlédnout, jak velký prostor věnuje rozkladu o básnickém

²⁹⁰⁰ KALISTA, Zdeněk: Hoře z rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 124–126.

²⁹⁰¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 731.

²⁹⁰² Týž: Hoře z rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 125.

²⁹⁰³ Tamtéž.

²⁹⁰⁴ Tamtéž.

primitivismu, pod nějž většinu přeložených textů rozhodně nelze zahrnout. Toto přihlášení se k primitivismu jen podtrhuje závěrečné shrnutí Kalistovy eseje, odvolávající se k nutnosti vpádu „barbarů“ do nového umění, tedy k tezi, kterou bychom již dříve našli u Teiga či Píši: „*Regulátorem vývoje doby a jejího umění je prostě princip barbarských primitivů.*“²⁹⁰⁵ Kalistova esej se tak ve výsledku jeví jako poněkud nepůvodní a mimoběžná, především proto, že se jen omezeně vztahuje k textům, které má komentovat.

Dobovou reflexi francouzského čísla *Hosta* můžeme bohužel doložit víceméně jen u obou někdejších Kalistových přátel z trojlístku. Právě Píša a Wolker se ve své korespondenci vůči němu netajili despektem, byť veřejně své výhrady nikde neprojevali. Píša Wolkerovi prezentovanou poezii dokonce prohlásil za již překonanou: „*Co si myslíš o tom franc. čísle Hosta. S výjimkou Cendrarsa, Romainse myslím, že jsou to hříčky a všechno vesměs že patří minulosti. Horou a Hořejším a Tebou že my jsme mnohem dále.*“²⁹⁰⁶ Podobně jednoznačně odsoudil francouzské číslo v dopise Bieblovi i Wolker. Rezolutně přitom odmítl, že by tato poezie mohla být slučitelná s heslem proletářské literatury, pod něj ji však ani Kalista, ani Götz nikde nepřipínali: „*A Literární skupina? Věř, ani se mi nechce na ten Götzův článek odpovídat. Nemělo by to smyslu. Vždyť stačí jen kouknout se na to francouzské číslo. Což toto má být základem nové, objektivní, proletářské literatury? Subjektivnost těchto křečí vede k úplnému nepochopení, frajeřinka a duchaplnost páchne po dámských salónních toaletách. [...] Ne, – nikdy se mi nezjevila nemohoucnost těchto pokusů tak jasně, jako právě na tom francouzském čísle Hosta. Papír, papír a ještě k tomu herbářový papír, kde mezi cizokrajnými rostlinkami, které snaží se křičeti, aby lidé nepoznali, že jsou mrtvy, – krčí se také naše bylinky domácí Kalistula magnifica a Götzus cosmicus vulgo chaoticus. Je mi strašně jedno, co si ti páni o mně myslí. A skoro mi začíná být už i jedno, co si o nich myslím já.*“²⁹⁰⁷ V dopise Píšovi pro změnu Wolker postavil vůči Kalistovým překladům jako svůj vzor poezii K. J. Erbena: „*Po přečtení francouzského čísla Hosta jsem pro svou osobu zjistil, že Erben je mému názoru na proletářské umění a moderní vůbec bližší než všichni ti jepicovití mladí Francouzi, kteří dle mého názoru jsou zarytí subjektivisté, salónní duchaplníci, rafinovaně a sentimentálně nesrozumitelní.*“²⁹⁰⁸

Francouzské číslo *Hosta* z ledna 1923 můžeme chápat především jako jeden z nejvýraznějších projevů zájmu mladé poválečné generace o situaci v soudobé Francii.

²⁹⁰⁵ Tamtéž, s. 126.

²⁹⁰⁶ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [přelom ledna a února 1923], s. [5]; inv. č. VI/753.

²⁹⁰⁷ J. Wolker K. Bieblovi, 13. února 1923; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 309.

²⁹⁰⁸ J. Wolker A. M. Píšovi, 21. února 1923; citováno dle téhož, s. 516–517.

Pakliže by bylo kdy možné používat v souvislosti se Z. Kalistou a Literární skupinou adjektivum avantgardní, domnívám se, že je to především právě v případě těchto Kalistových překladů a jimi zřetelně ovlivněné poezie *Vlajek*. Kalista se nám tu ukazuje v možná neprávem zapomínané roli výrazného překladatele a tlumočnicka impulsů ze soudobé zahraniční tvorby, jejímž překladům se z jeho vrstevníků v alespoň částečně srovnatelné míře věnoval snad jen A. Černík – ani on však, domnívám se, nikdy podobně rozsáhlý soubor překladů do této doby nepřipravil.

Lednový *Host* pochopitelně nebyl jediným místem, kde Kalista své překlady publikoval. Některé z nich se totiž do tohoto čísla dokonce ani nevešly a Kalista je publikoval ještě v číslech následujících.²⁹⁰⁹ Vedle Kalistových překladů z *Hosta* je třeba zmínit zejména ještě *Nedělní přílohu Československých novin* z 12. srpna 1923, která pod titulem „Z nové francouzské tvorby skupiny unanimistů“ přináší obdobné pásmo Kalistových překladů, tentokrát z děl představitelů tohoto literárního proudu. Z části zde však Kalista recykloval některé své starší texty, mj. překlad prózy Marcela Sauvage z francouzského čísla *Hosta*²⁹¹⁰ či studie G. Chennevièra, kterou kdysi publikoval již ve *Dni*.²⁹¹¹ V jiných souvislostech jsme již připomínali ostatní Kalistovy překlady z tvorby unanimistů, zejména z G. Duhamela.²⁹¹²

Naši pozornost si však zaslouží ještě jiný z těchto Kalistových překladů pro *Československé noviny*, a to ukázka z Romainsovy „kinematografické prózy“ *Donogoo-Tonka*, kterou však spíše než do unanimistického kontextu můžeme zařadit k tvorbě francouzské postapollinairovské avantgardy.²⁹¹³ Tento text Kalista dokonce znal již roku 1920, kdy Romainsova kniha vychází. Již v září tohoto roku o ní totiž poznamenává Píšovi: „Mám tu nyní několik dosti slušných próz: *Pomsta Kyklopů, Pohřeb, Básník a cukrovar a Jarmark. Kde vyjdou, to nevím. Zatím asi v Kmeni a Právu lidu. Ještě budu dělati jednu. Ta bude velmi divoká. Kinematograf. Asi à la Donogoo Tonka od J. Romainse. Koupil jsem si tu knížku posledně u Topiče (za 30 Kč) a docela přiznávám, že měla na formu této tvořící se prózy vliv.*“²⁹¹⁴ K překladu této knihy se však Kalista vrátil zřejmě právě až roku 1923, kdy se jejímu duchu více přiblížila i jeho vlastní tvorba. Většinu překladu z ní pak pořídí na zakázku

²⁹⁰⁹ COCTEAU, Jean: Ossian. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 160 [Kalista jako autor překladu uveden v obsahu ročníku]; GOLL, Ivan: Astral. Přeložil Zdeněk Kalista. *Host* 2, 1922/1923, č. 6/7, [březen/duben], s. 189–198.

²⁹¹⁰ SAUVAGE, Marcel: Co se stalo 25. října 1915. [Přel. Zdeněk Kalista]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 3.

²⁹¹¹ CHENNEVIÈRE, Georges: Sociální úkol hudby. [Přel. Zdeněk Kalista]. Tamtéž, s. 3–4.

²⁹¹² O Kalistových překladech z G. Duhamela viz více zde s. 381–383.

²⁹¹³ ROMAINS, Jules: Donogoo-Tonka. [Přel. Zdeněk Kalista]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 1–2.

²⁹¹⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, Z. Kalista A. M. Píšovi, [počátek září 1920; Můj milý příteli! Dnes jsem obdržel Tvůj dopis], s. [1–2].

v první polovině roku 1924. O rok později pak kniha s ilustracemi Josefa Šímy vychází v nakladatelství Odeon začínajícího Jana Fromka.

Ve svých překladech si však Kalista během let 1922 a 1923 nevšímal jen literatury nejnovější. V této době totiž hojně překládá i z děl starších „klasiků“. Jeho překlady z F. Villona a zejména H. Heina můžeme dát do spojitosti s jeho tvorbou satirickou a prací pro Seifertem redigovaný satirický týdeník *Sršatec*.

Kalistova satira (*Sršatec*)

Kalistova spolupráce s komunistickým satirickým časopisem *Sršatec* se v zásadě kryje s nástupem J. Seiferta do redakce tohoto listu na podzim 1922,²⁹¹⁵ a jak již bylo několikrát zmíněno, můžeme v ní vidět jeden z asi nejvýraznějších projevů Kalistovy spolupráce s Devětsilem. V průběhu třetího ročníku, tj. v období vymezeném zhruba podzimem 1922 a rokem následujícím, patřil Kalista k nejpilnějším přispěvatelům tohoto listu. Znovu se tak vrací k satíře, kterou po ukončení existence někdejšího *Nebojsy* na čas opustil. Důvody Kalistovy spolupráce se *Sršatcem* však můžeme označit víceméně za vnější: časopis mu byl vítaným a poměrně jistým zdrojem příjmů pro jednotlivé jeho zahraniční cesty, o nichž jsme se zmiňovali již výše. Tato okolnost samozřejmě poněkud poznamenala úroveň těchto Kalistových příspěvků, přesto si však jeho satirické pokusy, domnívám se, zaslouží naši pozornost.

Hned první text, který Kalista v *Sršatci* publikoval, byl asi jeho nejvýraznějším příspěvkem pro tento časopis vůbec: stal se jím již v jiných souvislostech několikrát připomínaný překlad Gollovy *Chapliniady*,²⁹¹⁶ kterou tu Kalista poprvé otiskl v úplnosti.

Oblíbeným formátem Kalistových původních příspěvků pro *Sršatec* se pak stala krátká čtyřverší na adresu jednotlivých osobností soudobého literárního života, zejména pak členů nejmladší generace. Kalista jich pod různými pseudonymy (R. Jakovlev, Ivan Stý, L. S. Chénier či zcela anonymně) otiskl v průběhu celého roku zhruba deset. Tyto Kalistovy epigramy mají často formu epitafu. Takto v nich Kalista postupně „pohřbil“ mj. I. Suka („*Na rakvičku ťuky ťuk – / Zde v pánu dríme Ivan Suk*“), F. Němce („*Zde Franta Němec duši*

²⁹¹⁵ Jaroslav Seifert se stává redaktorem *Sršatce* od čísla 49 druhého ročníku, tj. od 19. října 1922. Mimochodem: jde o totéž číslo, v němž vychází Wolkerův protikalistovský epigram „Napomenutí mladým básníkům“.

²⁹¹⁶ GOLL, Ivan: Chapliniada aneb Básník Charlot. Přel. Zd. V. Kalista. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 1, 16. 11., s. 6–8; č. 2, 23. 11., s. 2–3; č. 3, 30. 11., s. 2–3; č. 4, 7. 12., s. 3; č. 5, 14. 12., s. 2–3.

poručil / do rukou Pánu Kristu“),²⁹¹⁷ na paškál si vzal i F. Götze, J. Mahena a V. Dyka,²⁹¹⁸ snad lze Kalistovi připsat i anonymní epigram na V. Nezvala.²⁹¹⁹ Největší rozruch vzbudil bezesporu jeho epigram na A. M. Pišu, jemuž jsme se již věnovali v jiných souvislostech.²⁹²⁰ K dokreslení poměrů uvnitř Literární skupiny v polovině roku 1923 pak může sloužit soubor epigramů na jednotlivé její členy z léta 1923. V tomto souboru Kalista pochoval Josefa Chaloupku, pro nějž lká „zde nad hrobem tvým Novák Arne“, Bohuše Stejskala („*Tot' Bohuš Stejskal, herec. / Básníka jenom představoval*“, Jaromíra Beráka a dokonce i sebe sama („*J tady rcete tiše: / Bohudík. / Co básník dneška a zítřka začal, / skončil co historik*“).²⁹²¹

Výrazný podíl mezi Kalistovými texty pro *Sršatec* získaly překlady. Kromě již zmiňovaného Ivana Golla Kalista překládal pro tento časopis Françoise Villona a zdaleka nejvíce Heinricha Heina. Bohužel Kalista nikde neuvádí, odkud jeho překlady z Heina pocházejí. V pamětech sice poznamenává, že pro *Sršatec* přeložil Heinovu *Harzreise*,²⁹²² avšak tento prozaický text jsem zde nedohledal. Nezdá se ani, že by tyto texty byly totožné s Kalistovými překlady Heineho básní, jejichž výbor publikoval roku 1924 v Komunistickém nakladatelství.²⁹²³ A konečně: Kalista sám později přiznal, že Heineho jména dokonce používal jako svého pseudonymu.²⁹²⁴ Procházíme-li ale bezmála dvacítku dotyčných textů, zdá se, že všechny lze připsat Heinovi: realita 20. století je jim velmi vzdálena a jejich kritika míří buď proti církvi, šlechtě či bohatým, popř. jde o jemnou kritiku obecných lidských nešvarů.

²⁹¹⁷ R. Jakovlev [=KALISTA, Zdeněk]: Literární epigramy. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 2, 23. 11., s. 3.

²⁹¹⁸ Stý, Ivan [=KALISTA, Zdeněk]: Obrazy kritické. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 3, 30. 11., s. 4.

²⁹¹⁹ [KALISTA, Zdeněk?]: Portréty básníků: V. Nezval. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 12, 1. 2., s. 4.

²⁹²⁰ K epigramu více viz zde s. 507–510.

²⁹²¹ L. S. Chénier [=KALISTA, Zdeněk]: Epitafy L. S. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 36, 19. 7., s. 4.

²⁹²² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 731.

²⁹²³ Jen krátce k historii Kalistových překladů z díla Heinricha Heina. Jeho *Cestu Harcem* Kalista překládá dle zmínky v dopise J. Knapovi již v létě 1921 [srov. Z. Kalista J. Knapovi, 29. července 1921; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 405.], tiskne ji však zřejmě až v létě 1924 v *Rudém právu* (srov. HEINE, H.: *Cesta Harcem*. Přel. Z. Kalista. *Rudé právo* 5, 1924, č. 188, 10. 8., příl. Dělnická besídka, s. 1–2.). Znovu se s Heinovým jménem setkáváme na podzim 1923, kdy Kalista získává prostřednictvím J. Seiferta nabídku na přepracování chystaného knižního výboru z Heineho básní pro Komunistické nakladatelství: „*Přihrál mi Seifert ještě novou práci: byly to překlady básní Heinricha Heineho, jež pořídil tehdejší komunista Alfred Fuchs a které – přesto, že honorář za ně byl už vyplacen – se najednou nikomu v nakladatelství nechtěly líbit. Měl jsem (když S. K. Neumann) odmítl je předělat a doplnit co možná bohatě vlastními svými překlady z Heina. [...] A pustil jsem se do této práce opravdu s plnou vervou.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 761–762.). Požadované práce Kalista provedl zřejmě opravdu dosti rychle, neboť už 4. února 1924 dostává od Seiferta korektury (srov. LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Seifert Z. Kalistovi, 4. února 1924, s. [1]). Kniha pak ještě téhož roku vychází, časově její vydání bohužel nejsme s to přesněji určit.

²⁹²⁴ Databáze České literární osobnosti, <http://clo.ucl.cas.cz> [přístup 4. 1. 2014].

Poslední větší skupinu Kalistových textů pro *Sršatec* tvoří satiry prozaické, jejichž autorství Kalista kryl nejrůznějšími pseudonymy (Rud. Kaiser, Eugen Princ, Jeremiáš Kulička, J. Bochníček, A. T. Silák²⁹²⁵ a S. C.).²⁹²⁶ Všechny Kalistovy prozaické satiry překvapivě míří víceméně jedním směrem – vysmívají se planému vlastenčení, frázovitému nacionalismu a představitelům vládních stran, zejména pak J. Klofáčovi, K. Kramářovi a V. Dykovi. Možná nejzajímavější z nich je pak Kalistova satira „František Meleliška agitátor“, zesměšňující politickou agitaci sociální demokracie, v níž mimo jiné vystupují K. Teige, F. Götz a dokonce i sám Kalista, u nichž agitátor Meleliška příliš nepořídí.

Domnívám se pak, že Kalistovi lze připsat i text „Hrdinní fascisté českoslovenští“, podepsaný Ilja Michějev,²⁹²⁷ a to jak kvůli tématu (zesměšňování nacionalismu politiků českých vládních stran, tak především kvůli odkazu k názvu Kalistovy prózy „Člověk Michějev“ z *Rudého práva*.

Po třetím ročníku Kalistova spolupráce se *Sršatcem* končí. Kalistovy satiry, které zde v průběhu roku uveřejnil, nemají z dnešního hlediska valnější cenu, avšak zčásti mohou být svědectvím o jeho poměrech k jednotlivým představitelům literárního života (cyklus epigramů na jednotlivé literáty). Pro poznání Kalistova světonázoru nám mnoho nepomohou: politická tendence jednotlivých próz byla dána už tím, že šlo o oficiální tiskovinu komunistické strany. Alespoň jeden drobný poznatek však připojit můžeme: narozdíl od dob *Nebojsy* prakticky zcela z jeho vlastních autorských satir mizí kritika církve, byť proti ní míří některé z překládaných Heineho básní. Kalistova práce pro *Sršatec* nám tak z dnešního pohledu může sloužit především jako doklad jeho poměrně dlouhé bezproblémové spolupráce se Seifertem i jako doložení toho, že jeho sympatie ke komunismu v této době ještě zdaleka nebyly minulostí, byť ve stranickém životě ani v rámci stranických kulturních organizací se Kalista dlouhodobě nijak neangažoval.

²⁹²⁵ Tento pseudonym sice Kalista mezi svými neuvádí, vzhledem k obsahu i slohu příspěvku signovaného tímto jménem a zejména vzhledem k tomu, že pseudonym je přesmyčkou Kalistova příjmení, považujeme Kalistovo autorství tohoto textu prakticky za jisté (srov. A. T. Silák [=KALISTA, Zdeněk]: Don Quijote v posledních letech. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 13, 8. 2., s. 3–4.).

²⁹²⁶ Z. Kalista mezi svými pseudonymy uváděl i jméno František Meleliška. V tomto případě si však nejspíše s odstupem času spletl jméno hlavního hrdiny své prózy „František Meleliška agitátor“ se jménem, jímž ji podepsal (srov. S. C. [=KALISTA, Zdeněk]: František Meleliška agitátor. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 48, 11. 10., s. 1–2.).

²⁹²⁷ Michějev, Ilja [=KALISTA, Zdeněk]: Nad propastí slávy anebo Hrdinní fascisté českoslovenští. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 5, 14. 12., s. 1–2.

Literární kritika

V závěru roku 1922 a v průběhu roku následujícího se Kalista začíná také poprvé výrazněji věnovat literární kritice. Pomineme-li jeho juvenilní texty z *Domova*, pocházejí jeho nejranější literární kritiky z léta 1921, kdy recenzuje debuty svých přátel z trojlístku: Wolkerova *Hosta do domu* a Píšovo *Dnem i nocí* a zejména *Nesrozumitelného svatého*. Jinak se Kalista v dané době, a to ani jako redaktor *Dne* či *Orfea*, recenzování nových knih nevěnoval. Důvody tu byly víceméně nasnadě: Kalistovy ambice mířily v počátcích jeho literární dráhy jednoznačně především k původní básnické tvorbě a navíc mu mezi jeho vrstevníky od počátku konkurovaly výraznější a aktivnější kritické osobnosti: A. M. Píša, J. Knap a F. Götz. Pozice generačních literárních kritiků se tak zdála být touto trojicí již od počátku jednoznačně obsazena.

Zatímco Kalistovy recenze Wolkerova a Píšova debutu z poloviny roku 1921 můžeme chápat především jako přátelskou výpomoc jeho nejbližším druhům a zároveň též jako prostředek obhajoby tvorby vlastní, zejména Wolkerovu *Hostu do domu* blízké, začíná se Kalista v průběhu podzimních měsíců roku 1922 recenzentské činnosti věnovat systematictěji, byť jako hlavní motiv tohoto jeho kroku lze, domnívám se, označit opět především snahu vydělat si na své zahraniční cesty, než že by se literární kritika stala v této době Kalistovou životní potřebou.

Kalista své literárněkritické texty v této době publikoval v *Hostu*, *Československých novinách* a zejména pak v Koptově *Prerodu*. V souvislosti s eskalací napětí mezi Kalistou a Píšou a potažmo i brněnskou šestkou a dvojicí Wolker–Píša jsme již několikrát připomínali Kalistovu odmítavou recenzi Píšových *Soudů, bojů a výzev* z únorového čísla druhého ročníku *Hosta*, psanou jako dozvuk ostrých střetů o manifest Literární skupiny. Kalista ve svém textu, nazvaném „Kritika čistého rozumu“,²⁹²⁸ Píšovu knihu jednoznačně odmítá, a to především pro její teoretická východiska. Obviňuje ji přitom z toho, že zahrnuje „*pouze a pouze referáty či příležitostné polemiky. Není to tedy dílo objevitele, není to ani dílo s aspiracemi kritika – vůdce.*“²⁹²⁹ Zároveň se dle Kalisty Píša nijak nezajímá o formální stránku posuzovaných děl, ale odbíhá spíše k řešení obecných otázek doby: „*Není to tedy tak kritika literární jako spíše rozbor obsahových tendencí díla. Kritika čistého rozumu.*“²⁹³⁰ Dále pak Kalista Píšu viní z přeceňování role doby při posuzování literárních děl: v souvislosti

²⁹²⁸ KALISTA, Zdeněk: Kritika čistého rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 160–162.

²⁹²⁹ Tamtéž, s. 160.

²⁹³⁰ Tamtéž, s. 161.

s Pišovou kritickou metodou proto mluví o „*nesnadném a labilním hledání*“, „*jednostranné teorii*“ či „*přílišném subjektivismu výkladu*“, jehož východiskem je „*znejasněná taineovská filosofie*“: „*Při plurálním rozvětvení dobových úsilí a chtění je pak ponecháno docela subjektivismu současného kritika: vybrat, co skutečně činí dobu takovou, jakou je, podtrhnout a třídit. To je teorie možná snad v literární historii, v kritice sotva.*“²⁹³¹

Kalistův text se tak vůči Pišovým *Soudům* staví dosti, možná až apriorně odmítavě, nedomnívám se však, že jeho argumentaci lze označit za jen a pouze účelovou. Kalistovi se totiž dle mého podařilo poukázat na základní slabinu Pišových referátů, alespoň z doby jeho jednoznačného příklonu ke komunistické ideologii: hodnotová kritéria totiž pro Pišu z doby *Proletkultu* opravdu ležela mimo vlastní dílo a jeho kvality a úroveň Piša posuzoval primárně dle toho, naplňují-li předem daný ideologický mustr či nikoliv. Problém Kalistova referátu však spočíval jinde: předně opravdu až nezaslouženě nenašel na Pišově knize nic pozitivního, a především svým jednoznačným odsudkem Kalista porušil určité nepsané pravidlo generační solidarity.

Hlavním literárním kritikem *Československých novin* byl víceméně od počátku jejich existence, tj. od jara 1922, Bedřich Václavek, který se v nich postupně vypracoval v respektovaného literárního recenzenta, o jehož angažmá měli v závěru roku 1923 zájem jak Literární skupina, tak Devětsil. Pouze na podzim 1922 svými referáty do *Československých novin* na čas pronikl též Josef Knap a jeho prostřednictvím i Zdeněk Kalista, který zde postupně otiskl několik literárních kritik.

Prozaický pokus F. Němce *Holátka Max* v první z nich hodnotil jako nepřilíš vydařený, vytýkáje mu zejména „*útržkovitost, těkavost, nemožnost skutečné stavby, která je podchycována jen a jen vtipným obratem*“.²⁹³² V souvislosti s touto knihou proto Kalista mluví jen o „*nové a nové kumulaci libivých obrazů a vtipů*“.²⁹³³ Závažnější je pak Kalistův referát o Schulzových *Tegtmaierových železárnách*. Těm sice Kalista vytýká „*šedivou formu*“, avšak jinak Schulzův román přijímá dosti porozumivě: „*Ale tato kniha má všechny předpoklady dobré prózy: má svoji stavbu. Má svůj děj, který vás dovede uchrániti nudy, má svoji epickou kresbu – krátce a dobře, téměř všechny předpoklady románu zde jsou.*“²⁹³⁴ Hlavní slabinu Schulzova románu přitom vidí Kalista v tom, že přes proklamovanou tendenčnost zůstává románem s jedinou hlavní postavou, továrníkem Tegtmaierem, a že tak dělnictvo, které by mělo být hlavním hráčem nového kolektivního románu, je redukováno jen

²⁹³¹ Tamtéž, s. 162.

²⁹³² KALISTA, Zdeněk: Nová próza. *Československé noviny* 1, 1922, č. 217, 30. 11., s. 6.

²⁹³³ Tamtéž.

²⁹³⁴ Tamtéž.

do sekundární úlohy: „*Je třeba najít novou formu. Ne už román individualistický [...] (osudné je vlastně, že Schulz, chtěje kreslit román kolektivní, jak říká ve svém doslovu, stále více a více se kloní k jediné postavě Tegmaierově).*“²⁹³⁵

Velmi vřele pak Kalista ve svém referátu přivítal Nezvalův *Most*, o němž prohlašuje, že je „jistě z nejlepších mladých knížek“.²⁹³⁶ Na Nezvalově debutu oceňuje jak jeho „vnější hudební melodičnost“, tak opojivou sílu básnickovy imaginace: „*Jeho verše se takřka prolamují pod tíhou představ – a přece ještě není bez žízně a jeho svět je mu příliš malý.*“²⁹³⁷ Nezvala se poté Kalista v závěru svého referátu – možná poněkud násilně – pokouší připnout pod vinětu primitivismu a přiřadit jej k moderní francouzské poezii G. Apollinaira a jeho následovníků, jejíž ukázky pro tzv. francouzské číslo *Hosta* odevzdal k otištění pravděpodobně jen krátce před sepsáním této recenze. I tyto Kalistovy porozumivé posudky děl Schulzových a Nezvalových z *Československých novin* nám mohou dokreslit proměnu jeho postoje k Devětsilu, nebo alespoň k části jeho členů na podzim 1922.

V průběhu roku 1923 pak Kalista příležitostně tiskl své literární referáty v Koptově legionářském čtrnáctideníku *Přerod*, resp. v jeho literární příloze s názvem *Žně*. V dubnovém referátu se zde vyrovnával s novým vydání Neumannova souboru předválečných fejetonů *S městem za zády*, které Kalista prohlašuje za stále „svěží“: „*Má v sobě tolik radosti životní, že zradostníte s ním.*“²⁹³⁸ Naopak odmítavě se staví k jinému ze svých starších literárních přátel: básnickou sbírku F. Zavřela *Předehra* totiž odmítá jako příliš „akademickou“ a „archaizující“. Rozvažuje nad sbírkou *Bouřlivé jaro*,²⁹³⁹ zařazuje Kalista Horu poněkud stranou dobového vývoje, avšak plně přitom uznává jeho tvůrčí kvality: „*Je to opravdová poesie, hotový tvar určité, pevné zvučnosti, určité konstrukce a osobního charakteru.*“²⁹⁴⁰

Vlažně se naopak Kalista postavil ke Knapovu románovému debutu *Ztracené jaro*,²⁹⁴¹ kterému vytýká jistou nedramatičnost a nemotivovanost katastrofy. Zároveň však pro Kalistu i přesto Knap zůstává dobrým epikem: „*Knap je prostě vypravěč bez pateticky vzepjatých linií, bez hlubokých vln – a tento dar vypravěčství je pro něho ne pouze jeho minus [...], nýbrž i jeho plus, jeho dobré.*“²⁹⁴² Podobně rozpačitě vyznívá i Kalistova opožděná recenze Jeřábekova dramatu *Nové vlajky*.²⁹⁴³ Ty Kalista označuje stále jen jako určitý předstupeň

²⁹³⁵ Tamtéž.

²⁹³⁶ KALISTA, Zdeněk: Nový proud I. *Československé noviny* 1, 1922, č. 224, 8. 12., s. 6.

²⁹³⁷ Tamtéž.

²⁹³⁸ Týž: St. K. Neumann: S městem za zády. *Přerod* 1, 1923, č. 12/13, 1. 4., s. 202.

²⁹³⁹ Týž: Josef Hora: Bouřlivé jaro. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 1, 15. 12., s. 16–17.

²⁹⁴⁰ Tamtéž.

²⁹⁴¹ Týž: Josef Knap: Ztracené jaro. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 12/13, 1. 4., s. 203.

²⁹⁴² Tamtéž.

²⁹⁴³ Týž: Čestmír Jeřábek: Nové vlajky. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 2, 15. 1., s. 35–36.

dramatu, byť kvalitativně vyšší než předchozí autorův pokus *Circus maximus*. Jeřábek je totiž dle něj ve svých dramatech stále poplatný svým zkušenostem prozaika: „Pro něho jsou to episy, a z těchto dramaticky nebitých episod skládá se u něho – zase jen epické vyprávění (třebaže tentokráte zvlněné dramatisující ideou!)“.²⁹⁴⁴ Při recenzování Bieblovy a Rážovy sbírky *Cesta k lidem*²⁹⁴⁵ se Kalista ocitl v obtížné pozici – sám totiž tuto sbírku doprovodil předmluvou. Jeho referát se tak spíše stává polemickou obhajobou nevelkého rozsahu sbírky (čímž ostatně hájí i své vlastní pokusy). K samotným básním svých přátel poznamenává Kalista víceméně jen tolik: „Působí dojmem čistoty, vnitřního míru srdce. Řekli byste o některých básních obou těchto lidí, že jsou ze skla. Svítí.“²⁹⁴⁶

Kalistova nejranější literární kritika zatím postrádá jednotná hodnotící měřítka i metodické postupy tak, jak si je později vypěstuje za svého působení v *Demokratickém středu*, *Prvním svazku* a hlavně ve třicátých letech v *Lumíru*. Problematizuje ji jeho osobní známost s recenzovanými autory, která se chtě nechtě promítá i do jeho hodnocení jednotlivých textů (určité přecenění Schulze a Knapa, záměrné odmítnutí Píšovo) či do jeho pokusů o vývojové začlenění jednotlivých autorů (přirazení Nezvalova *Mostu* k básním soudobých francouzských autorů). Přesto však jeho rané kritiky nejsou nezajímavé a některými dílčími postřehy Kalista ukazuje jisté predispozice pro své budoucí literárněkritické působení.

Kalistova publicistika (cestopisné fejetony a příležitostné žurnalistické texty)

Opakovaně již bylo připomínáno, že honoráře za publikované texty v dobovém tisku tvořily významnou část Kalistových příjmů pro jeho zahraniční výpravy z let 1922 a 1923. Vedle prací beletristických se proto Kalista v tomto období výrazněji věnuje i tvorbě žurnalistické. Její nejhodnotnější a pro nás nejzajímavější část nesporně tvoří jeho cestopisné fejetony, v nichž Kalista reflektoval své jednotlivé zájezdy,²⁹⁴⁷ vedle nich však Kalista

²⁹⁴⁴ Tamtéž, s. 35.

²⁹⁴⁵ Z. K. [=KALISTA, Zdeněk]: Arnošt Ráž a Konstantin Biebl: *Cesta k lidem*. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 20/21, 1. 8., s. 333–334.

²⁹⁴⁶ Tamtéž, s. 334.

²⁹⁴⁷ Souvisleji se Kalistovým cestopisným fejetonům věnovala Renata Ferklová ve studii „Protržené hranice: studentské cesty Zdeňka Kalisty v letech 1922–1923“, kterou doprovodila přetiskem většiny z nich. Na tomto místě se tak zaměřím jen na jejich stručný přehled (srov. FERKLOVÁ, Renata: *Protržené hranice: studentské cesty Zdeňka Kalisty v letech 1922–1923*. In: *Múzy na cestách*. Praha: Památník národního písemnictví 2007. (Literární archiv 39, 2007), s. 291–346.

publikoval i řadu drobnějších příležitostných textů, které lze často jen velmi složitě dohledat a mnohdy u nich Kalistovo autorství ani nelze jednoznačně určit.

Kalistovy cestopisné fejetony nám mohou poměrně detailně dokumentovat jeho zahraniční cesty i Kalistovy postřehy a dojmy z té které země. Většinou v nich však nijak nejde o faktografické souhrny navštívených míst a popisný přehled zajímavostí jednotlivých měst a zemí. Kalista se v nich zaměřuje především na postižení atmosféry navštívených míst a ukazuje se v nich jako velmi bystrý pozorovatel cizích krajů, který umí podat lyrizující črtu tamějšího prostředí i výstižnou charakteristiku místních obyvatel.

Dva obsáhlejší fejetony dokumentují hned jeho školní zájezd do Německa z června 1922. V nich ještě zůstává Kalista poměrně popisný: vedle referátu o kupní síle marky se však rozepisuje i o pouličních dělnických demonstracích a napjaté atmosféře v Mnichově v době těsně po atentátu na tehdejšího německého ministra zahraničí Waltera Rathenaua a pro nás je asi nejzajímavější závěrečná pasáž o časopise *Zenit*, orgánu jugoslávské avantgardy, v jehož redakci působil mj. též Ivan Goll a kam přispívali i členové Devětsilu.²⁹⁴⁸

Balkánskou cestu z léta 1922 zase Kalista přiblížil v pětidílné sérii fejetonů s názvem „Pohledy“, otiskované na podzim téhož roku na pokračování v *Čase*,²⁹⁴⁹ v níž postupně představil své dojmy z nejdůležitějších zastávek své cesty – Bakar, Splitu, Dubrovníka a Cavtatu a tamější náboženské pouti. Za určitý doplněk těchto fejetonů můžeme označit text „Boží mlýnky“,²⁹⁵⁰ otištěný o půl roku později ve *Večerníku Rudého práva*, v němž Kalista vzpomíná na své následné putování Bosnou a Hercegovinou.

Listopadovou cestu po Německu z roku 1922, nepletu-li se, Kalista jako jedinou literárně nepodchytil. Přesto se i k ní pojí několik drobnějších textů. Předně jde o jeho referát o inscenaci dramatu Christiana Friedricha Hebbela *Judith* v hamburském Deutsches Schauspielhaus,²⁹⁵¹ v níž se Kalista věnuje především jeho scénické výpravě a šířeji též otázce expresionistického divadla. Své dojmy z cest po Porýní a Porúří pak Kalista zužitkoval v lednu a únoru 1923, kdy – opět ve *Večerníku Rudého práva* – otiskuje dva fejetony k situaci v této oblasti, k níž se upřela tehdejší celosvětová pozornost poté, co byla počátkem roku 1923 okupována francouzskými vojsky.²⁹⁵² V těchto textech se přitom zřetelně projevuje

²⁹⁴⁸ KALISTA, Z.: Listy z Bavorska. *Čas* 32, 1922, č. 153, 4. 7., s. 2–4 a týž: Umělecký Mnichov. *Čas* 32, 1922, č. 173, 27. 7., s. 2–3.

²⁹⁴⁹ KALISTA, Zd.: Pohledy I. *Čas* 32, 1922, č. 217, 16. 9., s. 2–3; týž: Pohledy II. Tamtéž, č. 228, 29. 9., s. 2–3; týž: Pohledy III. Tamtéž, č. 234, 6. 10., s. 2–3; týž: Pohledy IV. Tamtéž, č. 241, 14. 10., s. 2–3 a týž: Pohledy V. Tamtéž, č. 247, 21. 10., s. 2–3.

²⁹⁵⁰ –ista [=KALISTA, Zdeněk]: Boží mlýnky. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 73, 29. 3., s. 1–2.

²⁹⁵¹ KALISTA, Zdeněk: Paul Eger a Hebbelova Judith. *Čas* 32, 1922, č. 276, 25. 11., s. 2–3.

²⁹⁵² –ista [=KALISTA, Zdeněk]: Rýn a Ruhr. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 17, 22. 1., s. 2–3 a týž: Ještě poznámky z Porúří. Tamtéž, č. 29, 6. 2., s. 1–2.

Kalistovo komunistické přesvědčení: v rúrském konfliktu se totiž nestaví na stranu ani jedné z válčících stran, ale na stranu utiskovaného dělnictva.

Únorové putování po Itálii z roku 1923 Kalista později detailně dokumentoval ve svém *Italském skicáři*, do jehož podoby se však promítly i jeho následné další cesty do Itálie z 20. let. Jednotlivé texty pozdějšího *Italského skicáře* otiskoval Kalista ve *Zvonu* či *Cestě* ale až od roku 1925. Roku 1923 otiskl ke své první italské cestě jen několik textů drobnějších. V *Rudém právu* šlo o fejetony „Mons Sacer“²⁹⁵³ líčící scény z římské periferie, „Nápisy“²⁹⁵⁴ v němž si mj. všímá hrobu oběti fašistických bojůvek z řad komunistů, či „Sádra, mramor a ještě jiné věci“²⁹⁵⁵ v němž se odmítavě staví k obrazu Říma a jeho tradic, líčeném v textech J. S. Machara. K otázce dobově aktuálního nástupu fašismu se Kalista vrací fejetonem v červencovém *Čase*²⁹⁵⁶ a ve sloupku „Co se nám nelíbilo“²⁹⁵⁷ z *Lidových novin* pro změnu popisuje svou negativní osobní zkušenost s československými celníky, kteří mu údajně neprávem při návratu z Itálie zabavili fotoaparát.

Výpravu do Řecka z léta 1923 Kalista zachytil v osmidílném souboru „Pohledy“, který publikoval od září do listopadu 1923 v *Československých novinách*. V jednotlivých částech můžeme postupně projít hlavní body tohoto Kalistova putování: Srjemské Karlovce, Skopje, Veles, Soluň a na závěr Athény.²⁹⁵⁸ Samostatný text pak Kalista věnoval ještě své návštěvě athénskému Národnímu muzeu.²⁹⁵⁹

Snad nejzajímavější Kalistovy cestopisné fejetony však dle mého názoru představují jeho „Listy z Francie“, dokumentující jeho zájezd do Paříže. Jejich osnovu totiž narozdíl od předchozích cyklů netvoří jednotlivé body Kalistova cestovního itineráře, ale Kalista tu ve formě dopisů svým jednotlivým přátelům podává drobné esejistické portréty ze života tehdejší Paříže, přičemž se od popisů drobných událostí a příhod často odráží k obecnějším rozborům situace v soudobém francouzském umění, do nichž prolíná Kalistova reflexe míst, s nimiž jsou ta která osoba či událost spojeny: J. Knapovi tak píše o své účasti na karnevale na Montmartru, F. Götzovi se rozepisuje o G. Apollinairovi a jeho následovnících či J. Landovi

²⁹⁵³ –i– [=KALISTA, Zdeněk]: Mons Sacer. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 93, 23. 4., s. 2.

²⁹⁵⁴ –a [=KALISTA, Zdeněk]: Nápisy. *Rudé právo* 4, 1923, č. 61, 15. 3., s. 4.

²⁹⁵⁵ Z. K. [=KALISTA, Zdeněk]: Sádra, mramor a ještě jiné věci. *Rudé právo* 4, 1923, č. 132, 9. 6., s. 4.

²⁹⁵⁶ KALISTA, Z.: Ještě o fascismu. *Čas* 33, 1923, č. 11, 21. 7., s. 1–2.

²⁹⁵⁷ KALISTA, Zd.: Co se nám nelíbilo. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 427, 27. 8. ráno, s. 1–2.

²⁹⁵⁸ KALISTA, Zdeněk: Pohledy. I. Barvy Jugoslavie. *Československé noviny* 2, 1923, č. 210, 8. 9., s. 1–2; týž: Pohledy. II. Skoplje. Tamtéž, č. 213, 13. 9., s. 1–2; týž: Pohledy. III. K Velesu a ještě dále po Vardaru. Tamtéž, č. 223, 25. 9., s. 2–3; týž: Pohledy. IV. Šedivé obrysy. Tamtéž, č. 229, 2. 10., s. 2–3; týž: Pohledy. V. Pod řeckou vlajkou. Tamtéž, č. 235, 9. 10., s. 1–2; týž: Pohledy. VI. Athény. Tamtéž, č. 238, 12. 10., s. 1–2; týž: Pohledy. VII. Všední starosti. Tamtéž, č. 247, 23. 10., s. 2–3 a týž: Pohledy. VIII. Mizící obrazy. Tamtéž, č. 262, 9. 11., s. 1–2.

²⁹⁵⁹ Týž: Athénské Národní museum. *Čas* [34], 1923/1924, č. 21, 29. 9., s. 5.

zase o Ch. L. Philippovi.²⁹⁶⁰ Tyto Kalistovy eseje pak doplňují ještě další dva referáty z návštěv kulturních akcí – výtvarného „Podzimního salónu“²⁹⁶¹ a předpremiéry hry Jeana Varriota *Chevalier sans nom*, kterou v Theatre Atelier navštívil spolu s I. Gollem.²⁹⁶²

Cestopisné fejetony však tvoří jen část Kalistových žurnalistických textů, byť tu zajímavější a hodnotnější. Kalista zejména v průběhu let 1922 a 1923 totiž dále publikoval řadu nejrůznějších drobnějších fejetonů, úvah a glos v dobovém denním tisku, zejména pak v *Rudém právu*, *Čase*, *Československých novinách* či *Lidových novinách*. Atribuci těchto textů značně problematizuje to, že je Kalista mnohdy nepodepsal plným jménem. Později k nim poznamenal: „Většinu z těchto drobností jsem jen šifroval a u některých i šifra zmizela.“²⁹⁶³ Vedle šifry „Z. K.“, myslím, můžeme s velkou mírou jistoty Kalistovi připisovat šifry „-sta.“ či „-ista.“ z uvedených periodik. Problematická se tak jeví jen šifra „-a.“ z *Rudého práva*. Tu totiž prokazatelně v této době používal Josef Hora, použil ji však i Z. Kalista. Na základě analýzy stylu a obsahu těchto drobných textů si však dovoluji vyslovit domněnku, že autorem drobných glos, otiskovaných porůznu v průběhu roku 1923 buď v hlavním deníku, nebo jeho večerníku, nemusel být ani jeden z nich; řada z nich je totiž až příliš žurnalisticky agitačních, útočných a prvoplánových, což je dosti odlišuje od jiných Kalistových, ale koneckonců i Horových novinových článků.

Z těchto Kalistových žurnalistických textů proto zmiňme jen některé. Větší frekvenci mezi nimi mají texty věnující se kultuře. Vedle kritiky státní kulturní politiky²⁹⁶⁴ se Kalista věnoval i problematice divadla²⁹⁶⁵ či kina.²⁹⁶⁶ V článku „Starý záměr“²⁹⁶⁷ pak vedle obecné kritiky úrovně soudobé překladové produkce odsoudil především to, že zcela utichly práce na přípravě velké antologie českých překladů moderní francouzské literatury. Kvalitu soudobé české překladové práce pak zpochybnil i v textu „Měřítka malých rozměrů“.²⁹⁶⁸ Častým námětem Kalistových novinových fejetonů se stalo i líčení atmosféry českého (malo)města –

²⁹⁶⁰ Týž: Listy z Francie. I. Karlu Tomanovi. *Československé noviny* 2, 1923, č. 297, 21. 12., s. 1–2; týž: Listy z Francie. II. Josefu Knapovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 7, 8. 1., s. 1–2; týž: Listy z Francie. III. Fr. Götzovi. Tamtéž, č. 8, 9. 1., s. 1–2; týž: Listy z Francie. IV. Dru Vlad. Balthasarovi. Tamtéž, č. 12, 13. 1., s. 1–2; týž: Listy z Francie. V. Jiřímu Landovi. Tamtéž, č. 14, 16. 1., s. 1–3; týž: Listy z Francie. VI. Jiřímu Ježkovi. Tamtéž, č. 15, 17. 1., s. 1–2.

²⁹⁶¹ Týž: Podzimní salon 1923. *Československé noviny* 2, 1923, č. 288, 11. 12., s. 6–7.

²⁹⁶² Týž: Z francouzského jeviště. *Čas* [34], 1923/1924, č. 34, 29. 12., s. 5.

²⁹⁶³ Týž: *Po proudu života* (1). Brno: Atlantis, 1997, s. 761.

²⁹⁶⁴ Týž: Hospodářství v nápadech. *Čas* [34], 1923/1924, č. 13, 4. 8., s. 2.

²⁹⁶⁵ Týž: Výpravy za divadlem. *Čas* 32, 1922, č. 163, 15. 7., s. 2–3 a týž: K diskusi a mimo ni. *Čas* [34], 1923/1924, č. 36, 12. 1., s. 5–6.

²⁹⁶⁶ Týž: Předobraz. *Čas* 33, 1923, č. 22, 27. 1. večer, s. 1–2.

²⁹⁶⁷ Týž: Starý záměr. *Čas* [34], 1923/1924, č. 24, 20. 10., s. 4.

²⁹⁶⁸ Týž: Měřítka malých rozměrů. *Československé noviny* 2, 1923, č. 285, 6. 12., s. 1–2.

takto zpodobnil nejen své rodné Benátky²⁹⁶⁹ či prázdninovou Prahu,²⁹⁷⁰ ale též Jindřichův Hradec, kde trávil léto 1923.²⁹⁷¹ Jeho zájmy odborné pak dokládá článek o situaci soudobých archivů, založený zejména na příkladu právě černínského archivu jindřichohradeckého.²⁹⁷² Z Kalistových výrazněji politicky zaměřených textů pak můžeme zmínit alespoň jeho pojednání o návštěvě Jedličkova ústavu spojené s kritikou nedostatečné státní podpory této instituce.²⁹⁷³ Úhrnně se však Kalistova publicistika většinou věnuje jen dílčím časovým problémům a málokterý z těchto textů si zachoval významnější platnost i dnes.

Host

Vydávání druhého ročníku *Hosta* se vrátilo plně do Brna a Wolkerovým odchodem ze Skupiny zmizel ze spolku i poslední člen původní „pražské“ redakce, která se rozložila již v zimě roku 1922. Kalista i přesto později vzpomínal na svůj podíl na druhém ročníku *Hosta* možná až přehnaně sebevědomě: „*Host Literární skupiny mi byl k dispozici ještě v daleko větší míře, než tomu bylo při jeho prvním ročníku, neboť teď vlastně jsem se nesdílel o jeho pražskou redakci s nikým a stával jsem se jediným zprostředkovatelem mezi pražskou literární mládeží a brněnským efektivním vedením listu.*“²⁹⁷⁴

Vedení časopisu ve druhém ročníku totiž při Blatného dlouhodobých zdravotních problémech obstarávala zejména dvojice František Götz–Čestmír Jeřábek a „pražská“ redakce časopisu v tuto dobu vůbec neexistovala, což – jak jsme si již ukazovali – vyvolalo snahu sílicí pražské části Skupiny získat v *Hostu* výraznější vliv. Je však zároveň pravdou, že Kalista patřil ve druhém ročníku k nejhojnějším přispěvatelům časopisu a řada příspěvků z Prahy do redakce přicházela právě jeho prostřednictvím.

Již před začátkem vydávání druhého ročníku se však časopis dostává do nelehké situace, neboť jeho první ročník skončil ekonomickou ztrátou. Určité ohrožení vydávání druhého ročníku proto Götz signalizoval již v dopise J. Wolkerovi z května 1922: „*Doufám, že II. roč. Hosta bude vycházeti. Nakladatel chce jej držeti, přesto, že se nevyplácí. Budeme*

²⁹⁶⁹ KALISTA, Zd.: Městečko pod prosincem. *Čas* 32, 1922, č. 288, 9. 12., s. 2–3 a týž: Ironičtí svatí. Tamtéž, č. 304, 30. 12., s. 2.

²⁹⁷⁰ –ista [=KALISTA, Zdeněk]: Největší Praha. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 393, 8. 8., s. 5.

²⁹⁷¹ KALISTA, Zdeněk: Podzimní městečko. *Čas* [34], 1923/1924, č. 28, 17. 11., s. 2–3.

²⁹⁷² KALISTA, Zd.: O archivy. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 327, 3. 7., s. 7.

²⁹⁷³ –sta [=KALISTA, Zdeněk]: Říše zapomenutých. *Rudé právo* 4, 1923, č. 4, 7. 6., s. 4.

²⁹⁷⁴ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 696.

*musiti po prázdninách vyvinouti čilou agitaci, aby počet odběratelů stoupl.*²⁹⁷⁵ Právě snaha zajistit časopisu více čtenářů byla též jedním z důležitých motivů pro vydání manifestu spolku v říjnu 1922.

Problematickou situaci *Hosta* v září 1922, kdy byly přípravy na vydávání druhého ročníku v plném proudu, nám ostatně potvrzují i další Götzovy dopisy z této doby. Nakonec se ale brněnským podařilo pro časopis získat vyšší počet odběratelů a *Host* tak mohl do budoucna fungovat s lepšími ekonomickými vyhlídkami než doposud. Píšovi tak mohl Götz v závěru měsíce oznámit, že se časopis podařilo zachránit: „*Tento týden – poslední – žiji Hostem. Rvu se o něj. Dvakrát jsem jel do Přerova, píši do všech časopisů oznámení, kombinuji plány, hledám adresy. Neboť – jinak by Host asi nevyšel. Je to zoufalý boj a my jej vyhrájeme. Chodím spat po 12. hodině znavený, vyčerpaný a zoufalý. Vím, co je to sloužit velké věci – obětovati se jí cele – Spočívá to na mne všechno: Blatný je churav – pořád dostává pneumotorax. Jeřábek dodělává drama – Chaloupka má děvče – S Chalupou nic nikdy není. [...] Nyní Ti píši v noci po šestihodinové cestě vlakem, ačkoliv už skoro nevidím. Host je zachráněn.*“²⁹⁷⁶

Ve druhém ročníku *Hosta* se kádr jeho přispěvatelů zřetelně stabilizoval a v zásadě se kryl s členskou základnou Literární skupiny. Z nečlenů spolku zde prózy publikovali jen K. Hradec, jenž byl za člena přijat až v červnu 1923, a K. Schulz, jehož příspěvky pro poslední číslo byly získány Kalistovým prostřednictvím. Básnická produkce členů spolku v tomto ročníku byla mnohem slabší, z nečlenů tak svými verši přispěli J. Bartuška, F. Branislav, R. Broj, L. Dymeš, M. Moravec, J. Noville a J. Wolker. Neuspokojivá zůstávala situace v rubrice literárněkritické, která stála a padala s osobou Františka Götze, jemuž alespoň zčásti sekundovali Lev Blatný a Z. Kalista. Götzovy literární referáty však nesporně tvoří snad nejzajímavější součást tohoto ročníku *Hosta*: Götz zde tiskne jak manifest spolku a návazné polemiky kolem něj, tak i syntetizující recenzní studie, které tvoří jakési volné pokračování jeho statí z *Anarchie*. V nich však Götz opouští původní členění látky dle jednotlivých uměleckých proudů, ale přiklání se spíše k sledování tendencí v nejmladší literatuře optikou jednotlivých literárních druhů. Opomenout nesmíme ani jeho obsáhlou kritiku devětsilského *Revolučního sborníku*.

Z beletristických příspěvků zasluží zmínku, domnívám se, zejména příspěvky Kalistovy, tj. jeho překladové „francouzské číslo“ i otisk jeho básnického souboru *Vlajky*.

²⁹⁷⁵ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [květen 1922], s. [1]; inv. č. VI/609.

²⁹⁷⁶ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [22. září 1922], s. [1].

Pominout nelze ani Götzovu prózu „Smutná povídka o zloději“,²⁹⁷⁷ poměrně tezovitý symbolický příběh o „sociálním prozření“ velkokapitalistické dcerky. Přes nižší hodnotu uměleckou tento text zaujme především jako doklad dobových uměleckých snah tvůrce manifestu Literární skupiny. Pokud bychom tuto povídku srovnávali se soudobými „proletářskými“ texty Pišovými a Wolkerovými, můžeme konstatovat, že zatímco na rovině programu si byl Götz s Wolkerem a Pišou značně vzdálen, na rovině původní umělecké tvorby mezi oběma stranami panuje až překvapivá shoda.

Götzův text se tak zároveň zřetelně vymyká i ostatní dobové tvorbě jiných členů Skupiny. V určitém nesouladu s obsahem prózy však stojí název souboru, jemuž ji Götz připisuje – „Kinematografické prózy“. S časově souběžnými filmovými librety devětsilských autorů totiž tato povídka nemá v zásadě nic společného, snad jen dobově signifikantní zálibu v zařazování graficky odlišných reprodukcí nápisů do textu prózy. Jediným z brněnských, kdo směrem k experimentování s prozaickou formou v této době alespoň částečně nakročil, tak byl poněkud překvapivě jinak dosti tradiční Čestmír Jeřábek, který v únorovém *Hostu* tiskne prózu „Podivuhodný případ rodiny Jacksonovy“²⁹⁷⁸ s podtitulem „film o třech dílech“, stylizovanou do podoby filmového scénáře.

Ekonomická situace časopisu se v průběhu roku postupně stabilizovala a druhý ročník *Hosta* dle dochovaných zmínek nebyl ztrátový. I přesto zájem nakladatele na jeho dalším vydávání evidentně klesal a vydávání časopisu poněkud trpělo nepravidelnostmi. Zklamáný Götz proto na jaře 1923 o Haukovi psal Blatnému: „*Ačkoliv mi sám oznámil, že Host je letos aktivní, vypravuje ho hůř než loni. Už 3 čísla měla zpoždění přes 3 neděle. To Hostu strašně škodí.*“²⁹⁷⁹ O prázdninách 1923 se pro tyto problémy otázka budoucí existence *Hosta* vynořuje znovu a se snad ještě větší intenzitou než o rok předtím.

Knihovna *Hosta*

Roku 1922 při časopise *Host* zároveň vzniká jeho samostatná knižní edice – „Knihovna *Hosta*“. Projekt vznikl ještě v době, kdy *Host* vycházel v Haukeho nakladatelství – poprvé byla inzerována v závěrečném čísle prvního ročníku, kdy bylo slibováno, že v ní vyjde

²⁹⁷⁷ GÖTZ, František: Smutná povídka o zloději. *Host* 2, 1922/1923, č. 8, [květen], s. 235–241.

²⁹⁷⁸ JEŘÁBEK, Čestmír: Podivuhodný případ rodiny Jacksonovy. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 133–146.

²⁹⁷⁹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [květen 1923; Drahý Lve, nepsal jsem Ti už dlouho], s. [3]; bez inv. č.

6 knih ročně.²⁹⁸⁰ V létě 1922 tak už Götz Kalistu v dopise seznamoval s plánem jejích prvních svazků: „*V Knihovně Hosta vyjde Kain – soc. drama J. Chaloupky, 15 povídek Blatného (Vitr v ohradě), Jeřábekovo drama ‚Zajetí‘ atd.*“²⁹⁸¹

Prvotní velké plány však zřejmě vzaly rychle za své. Když totiž Kalista na podzim 1922 nabídl pro tuto edici svou knihu, zřejmě *Loupežníky a městečko*, stavěl se k možnosti jejího vydání F. Götz již poměrně skepticky: „*Co se týče Tvé knihy, již chceš vydati u Kočího, snad ji bude možno vydati v knihovně Hosta. Ale: snad. Já totiž nevěřím, že v ní vyjde mnoho věcí. Myslím, že nanejvýš Blatný a Jeřábek. Znáám Haukeho. Víím, že se nepřičiní o to, aby reklama upozornila na podnik – a že to zanikne jako ta jeho předešlá knihovna.*“²⁹⁸²

Jako první svazek knihovny *Hosta* vychází až v lednu 1923 *Blatného Vitr v ohradě*.²⁹⁸³ Druhým svazkem poté bylo Jeřábekovo drama *Nové vlajky*, vydané snad až na podzim 1923, avšak s vročením 1922. Na jaře 1923 tyto knihy jako třetí svazek edice doplňuje společná sbírka A. Ráže a K. Biebla s názvem *Cesta k lidem* s Kalistovou předmluvou. Další vývoj knihovny v létě 1923 se už ale stává poněkud zastřený. Zdá se však pravděpodobné, že nakladatel Hauke o knihovnici nejevil větší zájem a ani brněnští pro ni paradoxně neměli mnoho co nabídnout – jejich knihy byly totiž již většinou zadány jinde.

Na edici *Hosta* zato poněkud překvapivě narážíme v Kalistově korespondenci z léta 1923, kdy za vrcholícího rozporu s K. Hradcem o vydání jeho knihy povídek Kalista právě Hradcovi argumentoval tím, že zatím nerealizované vydání jeho *Světa ve zbrani* bylo s nakladatelem V. Petrem (!) předjednáno právě v edici *Hosta*. Hradec se proto Kalistovi omlouval: „*A ovšem ani tu bych nejednal takovým způsobem, kdybych byl vůbec alespoň trochu tušil, že Petr a Ty chcete tyto knihy: Kadlec, Hradec, Kropáč, Berák vydat jako knihy edice Hosta.*“²⁹⁸⁴

Nevíme však, nakolik se Kalistova argumentace v této záležitosti zakládala na pravdě či ne: Petr totiž v danou dobu ještě nebyl nakladatelem časopisu a ani v Kalistově korespondenci s brněnskými o přesunu knihovny do jeho nakladatelství nenacházíme žádné informace. Snad mohla celá věc být projednána na červnové valné hromadě, ovšem pak měl Kalista před svým odjezdem do Jindřichova Hradce jen několik dní, tj. minimum času k tomu, aby celou věc s Petrem projednal. Hradcova korespondence dále ukazuje, že Kalista možná v létě 1923 plánoval pod svou kontrolu získat Petrovu stávající edici „Atom“: „*Začalo se o*

²⁹⁸⁰ Redakční kruh *Hosta*: Sdělení redakce *Hosta*. *Host* 1, 1921/1922, č. 10/11, červen, s. 3 obálky.

²⁹⁸¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, 22. srpna 1922; [Götz 27], s. [3].

²⁹⁸² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 29], s. [3].

²⁹⁸³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 23. ledna 1923, s. [3].

²⁹⁸⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 31. července 1923, s. [2].

tomto pořadu mluví již po Tvém příjezdu z Itálie a ne teprve, jak Ty sám píšeš, před prázdninami, okolo valné hromady Lit. Skupiny.²⁹⁸⁵ Jednání Kalisty s Petrem nicméně byla zřejmě počátkem léta 1923 v samotných počátcích, pokud vůbec oficiálně začala. Rozezlený Hradec však Kalistovi během letních měsíců vytrvale jeho sliby vydat *Svět ve zbrani* u Petra připomínal: „Bohužel svědka na to, co jsi o Petrovi řekl, nemám (řekl jsi, abych Ti připamatoval: Petr tomu nerozumí, a proto hodně dá na můj úsudek. Vaši (nebo Tvoji = už si nepamatují) knížku tam dostanu.“²⁹⁸⁶ Hradec si proto dokonce byl u zřejmě nic netušícího nakladatele Petra stěžovat osobně. Domnívám se proto, že právě Hradcova „aféra“ mohla přispět k dočasnému ochlazení vztahů mezi Petrem a Kalistou.

V prosinci 1923 pak zachycujeme informaci, že se dalším plánovaným svazkem knižnice měla stát Kadlecova *Svatá rodina*,²⁹⁸⁷ avšak její vydání na jaře 1924 za vzrůstajícího napětí mezi ním a Kalistou zamítl F. Götz. Poměrně dlouho tak v edici zůstávaly vydány jen tři knihy a ani roku 1924 nakonec žádný nový svazek nepřibývá. Vydávání této řady V. Petr obnovuje až roku 1925, kdy v edici *Hosta* jako další svazky vycházejí její možná nejvýraznější tituly vůbec: Blatného *Povídky v kostkách* a Seifertova sbírka *Na vlnách T. S. F.*

Československé noviny

Československé noviny začaly vycházet 16. března 1922 jako deník navázaný na Československou obec učitelskou a jako takové byly alespoň formálně nezávislé na tehdejších politických stranách. Novému deníku se podařilo na soudobém trhu poměrně obstojně zakotvit. Pro mladé literáty znamenaly *Československé noviny* pochopitelně vítanou příležitost k publikování. Asi nejvýraznější osobou s tímto deníkem spjatou se stal Bedřich Václavek, který do nich přispíval prakticky od jejich vzniku. Postupně se vypracoval na pozici jejich pravidelného literárního referenta, kterou si držel po bezmála celé dva roky existence tohoto listu.

Vedle něj se však do tohoto deníku prosadili i další zástupci nastupující generace, mezi prvními pak Josef Knap, jehož prostřednictvím získal kontakty do jeho redakce i Z. Kalista. V závěru roku 1922 zde Kalista dokonce na krátký čas za ne zcela jasné situace získal literární referát a de facto právě zde zahájil svou soustavnější literárněkritickou dráhu. První

²⁹⁸⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 6. září 1923, s. [2].

²⁹⁸⁶ Tamtéž, s. [1].

²⁹⁸⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [začátek prosince 1923], s. [1].

konkrétnější zmínku o Kalistově spojení s redakcí zachycujeme v jeho dopise Č. Jeřábkovi z listopadu 1922, v němž Kalista svému příteli slibuje, že by mohl otisknout referát o jeho novém dramatu *Circus maximus* právě v *Československých novinách*, „*kde mám převzít literární referát (nevím ovšem dosud, jak to dopadne)*“.²⁹⁸⁸

Kalista dokonce v závěru roku 1922 v *Československých novinách* plánoval odpovědět na Píšovu a Wolkerovu kritiku manifestu Literární skupiny, z čehož však údajně kvůli Píšově osobní intervenci u šéfredaktora listu sešlo.²⁹⁸⁹ V první polovině roku 1923 pak Kalistovo angažmá v tomto deníku pozvolna slábne.

Nová vlna spolupráce Z. Kalisty s *Československými novinami* startuje o letních prázdninách 1923. V druhé polovině roku dokonce patří Kalista a pražská část Skupiny k nejpilnějším přispěvatelům listu, který se vedle *Hosta* stává jejich nejvýraznější tribunou. Kalista sám tu tiskne mj. soubor svých cestovních fejetonů z letní cesty do Řecka či listopadového pobytu v Paříži, v literární příloze pak vychází řada Kalistových – většinou starších – překladů, jimž se porůznu věnujeme na jiných místech.

Kalistovo angažmá v *Československých novinách* končí až s jejich zánikem na konci ledna 1924. Od 1. února 1924 se totiž *Československé noviny* spojují se skomírajícím *Časem* a *Legionářským směrem* v deník *Československá samostatnost*, z nějž se od jara 1924 stává významný deník *Národní osvobození*, zaštiťovaný po zbylou dobu existence první republiky vlivnou Československou obcí legionářskou. Ač Kalista v průběhu let 1922 a 1923 poměrně hojně psal do všech tří slučujících se tiskovin, nepřineslo mu jejich spojení prakticky žádný užitek: do čela kulturní rubriky nového listu se totiž záhy po jeho založení dostává František Götz, s nímž Kalista v této době bude stát ve velmi nepřátelském poměru. Do *Národního osvobození* tak Kalista začne soustavněji přispívat až ve druhé polovině dvacátých let.

IV. 4. Ideje a myšlení

Přestože jsme si výše ukazovali, že rok 1922/1923 znamená zřejmě nejpłodnější období Kalistovy literární tvorby, pokud však jde o myšlení o literatuře, nenalzáme v této době prakticky žádné doklady výraznější Kalistovy aktivity. Důvody této možná poněkud překvapivé skutečnosti jsou však dosti nasnadě: Kalista v této době nebyl členem redakce

²⁹⁸⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [listopad 1922], s. [1].

²⁹⁸⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [17. prosince 1922], s. [2].

žádného časopisu, jeho časté zájezdy do zahraničí zabraňovaly soustředěnější práci v tomto směru a především: Literární skupina, jejímž členem Kalista byl, přichází se svým manifestem právě počátkem podzimu 1922. Objektivní vnější důvody k tomu, aby se Kalista věnoval programové činnosti, proto v tuto dobu víceméně neexistují a sám Kalista navíc, jak jsme si již ukázali, na přelomu let 1922 a 1923 novou poetiku své vlastní tvorby prozatím hledal.

Přesto však myslím bude vhodné přiblížit si detailněji manifest Literární skupiny a polemiky o něj, byť v obou případech je třeba za nimi hledat především Františka Götze. Manifest skupiny se totiž stal po textech Götzových „expresionistických“ polemik nejdůležitějším a vlastně též v zásadě chronologicky posledním pokusem o teoretické podepření uměleckého směřování spolku.

Manifest Literární skupiny

„Vím, že jsi velice nerad nesl, že jsem měl kdysi v zimě slabou chvíli a napsal cosi jako program brněnských členů Skupiny atd. Po vydání obou knih bude, myslím, velice jasno, že nejsme sobě esteticky ani názorově daleko.“²⁹⁹⁰

F. GÖTZ A. M. PÍŠOVI, duben 1922

Manifest Literární skupiny byl, jak již bylo rozebíráno jinde, hlavním výsledkem valné hromady spolku z 3. září 1922. Posléze vyšel pod názvem „Naše naděje, víra a práce“ v úvodním, říjnovém čísle druhého ročníku *Hosta*, antedatovaný ke dni 1. září 1922. Jmenovitě jej podepsalo 14 členů Literární skupiny: Jaromír Berák, Lev Blatný, František Götz, Josef Chaloupka, Dalibor Chalupa, Josef Hruša, Čestmír Jeřábek, Miloš Jirko, Svata Kadlec, Zdeněk Kalista, Josef Knap, Arnošt Ráž, Bohuš Stejskal a Bartoš Vlček, z toho Kadlec, Knap a nejspíše i A. Ráž, nepřítomní na valné hromadě, připojili své podpisy až ex post. V průběhu září se členem spolku i signatářem manifestu stal i K. Biebl,²⁹⁹¹ jehož podpis v *Hostu* ještě uveden není. Manifest odmítl podepsat Jiří Wolker, který kvůli němu Skupinu

²⁹⁹⁰ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [duben 1922; Můj dobrý, drahý příteli] s. [2].

²⁹⁹¹ O K. Bieblovi a jeho poměru k manifestu srov. více zde s 679–680.

opouští, a zároveň i V. Nezval, který tímto krokem de facto potvrdil svůj přestup do Devětsilu.

Manifest Literární skupiny je vedle jejího pozdějšího Sborníku zřejmě nejvýraznějším projevem společných spolkových aktivit. Po jeho vydání a zejména pak v průběhu roku 1923 se totiž uvnitř spolku začínají stále zřetelněji projevovat odstředivé tendence a právě září 1922 tak můžeme ze zpětného ohlednutí vnímat jako pomyslný vrchol existence Literární skupiny.

Samotný text manifestu byl v literatuře již opakovaně rozebírán. V zásadě můžeme shrnout, že jde o organické shrnutí programových rozvah Františka Götze tak, jak postupně krystalizovaly od jeho lednových polemik s Devětsilem a jak jsme si je měli možnost přiblížit již v předchozím výkladu. Götz tu, domnívám se, znovu vytváří novou formu pro v zásadě obdobný základní obsah, který tu po pokusu s „expresionismem“ a „proletářskou“ literaturou či „literaturou sociální zkušenosti“ nově připíná pod heslo „sociálního primitivismu a klasicismu“.

Götzův manifest můžeme vnímat jako originální pokus o formulaci programu soudobé mladé literatury, zároveň jej však můžeme chápat jako text dosti reaktivní: Götz čile operuje s ústředními pojmy dobových literárněprogramových či literárněteoretických diskusí („proletář“, „revoluce“, „socialismus“ atp.) tak, jak je do soudobé diskuse vnesl zejména K. Teige a Wolkerův manifest „Proletářské umění“ z března 1922, zřetelně se však přitom vymezuje právě zejména vůči marxismu a návazným rozvahám devětsilským. Sám Götz sice později svůj manifest vnímal především jako pokus o formulaci programu, který by šel „nad“ komunismus a spíše jej dále doplňoval a rozvíjel, v reálu však koncem léta manifest píše ve složitě argumentovatelné situaci: na straně jedné se totiž musel jasně vymezit vůči Devětsilu, tj. též vůči marxismu jako základnímu východisku úvah Teigova spolku, který byl hlavním konkurentem Skupiny v dobovém literárním dění, zároveň se však musel zřetelně odříznout i od „starého“ či „měšťáckého“ umění, které musel odmítnout z důvodů estetických i světonázorových. Postavit program tak, aby splňoval oba tyto požadavky, se však Götzovi úplně nepodařilo. Jeho domnělá pozice „nad“ se tak v praxi zřetelně ukázala být spíše pozicí uprostřed.

Již v úvodu svého textu se Götz hlásí k zřetelně levicovým heslům, čímž se chce odříznout od „měšťanských“ kruhů: „*J sme socialisté. [...] Proletář je náš bratr. [...] Náš socialismus je pevným vědomím nutnosti revoluce hospodářské.*“²⁹⁹² Hospodářskou revoluci, kterou v dalším textu oslabuje označením za „*hospodářskou přeměnu*“, Götz vnímá jako

²⁹⁹² Naše naděje, víra a práce. *Host* 2, 1922/1923, č. 1, [říjen], s. 1; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlačín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 333.

nutný, avšak nedostačující předpoklad změny soudobé společenské situace, neboť dle jeho mínění je třeba, aby ji ruku v ruce doprovázel „*vášnivý kult mravních hodnot, lásky, humanity, revoluce lidských srdcí*“.²⁹⁹³ A právě v momentě, kdy má Götz náplň svého programu pozitivně formulovat, jeho teze zřetelně oslabuje to, že jej světonázorově či politicky nemá o co pozitivně opřít. Nutně tak sklouzává k poněkud obecným heslům a postulátům, které umožňují velmi volný výklad textu: na straně jedné tak sice volá po zrušení „*soukromokapitalistického řádu*“ a „*osvobození proletáře*“, na straně druhé však dodává, že mu jde o „*proletáře nového*“ a jako prostředky změny společenské situace staví víru a utopii. Byť toto jméno v Götzově textu nikde nepadne, lze za jeho vývody pozorovat zřetelný vliv Masarykův (hesla humanity, důraz na mravnost či odkaz k heslu „práce“ v samotném názvu stati). Blížkost Masarykovi pak podtrhuje i Götzův důraz na kategorie skutečnosti a reálného. Především v tomto kontextu je, domnívám se, třeba vnímat závěrečnou proklamaci Götzových světonázorových rozvah: „*Naše poezie je tedy realismus prosvícený sociální utopii*“.²⁹⁹⁴

Umělecké oblasti se Götz ve svém manifestu věnuje mnohem méně, zhruba třetinou svého textu. Hlásí se přitom k básnickému primitivismu, výslovně se staví proti „*představovému světu měšťáckému*“ a „*překultivovanosti*“ dekadence. Poněkud překvapivé pak je jeho přihlášení ke klasicismu a zájmu o formu, neboť právě formální aspekty ponechávali dosud autoři mladé generace – snad s výjimkou Z. Kalisty – stranou.

Dosti obecný a spíše proklamativní manifest podrobněji rozvádí Götzova obsáhlá a přes svou závažnost poněkud přehlížená stať „*K filosofii a estetice nového umění*“,²⁹⁹⁵ kterou můžeme chápat jako vlastní teoretické zdůvodnění a detailnější rozvedení manifestu. Z tohoto obsáhlého pojednání upozorníme zejména na jeho druhý oddíl, v němž Götz podává obsáhlou kritiku marxismu. Tyto jeho rozvahy, jak jsme již ukázali jinde, kořenily mimo jiné i v jeho letních korespondenčních diskusích s Wolkerem a Pišou. Zde jsme mohli sledovat Götzovo principiálně odmítavé stanovisko k tomuto myšlenkovému směru. Götze tu od obou mladších představitelů generace odděluje odlišná životní zkušenost: Götz byl ročník 1894 a léta jeho dospívání se nekryjí jen s dobou první světové války jako u většiny autorů „generace roku 1900“: válka a ruská říjnová revoluce roku 1917 tak nebyly určujícími momenty, které by formovaly jeho osobnost, alespoň ne do té míry jako u jeho mladších vrstevníků.

²⁹⁹³ Tamtéž.

²⁹⁹⁴ Tamtéž, s. 3 / s. 335.

²⁹⁹⁵ GÖTZ, František: K filosofii a estetice nového umění. *Host* 2, 1922/1923, č. 1, [říjen], s. 22–31; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 337–350.

Götz se přitom otázkami marxismu zabýval již v době před první světovou válkou a tehdy zaujal k tomuto filosoficko-politickému proudu negativní postoj. Ten se přenáší i do námi sledované stati, v níž se Götz jako jednu z jejích nejdůležitějších součástí pokouší podat právě svou osobní kritiku marxismu. O něm v ní Götz mimo jiné prohlašuje, že „*předvádí svět silně okleštěný a jednostranně vyložený*“ a že podává „*svět zjednodušený v několik návodných formulek*“. Proti Marxovu důrazu na hospodářskou skutečnost staví Götz dualistický koncept, v němž vedle podmínek materiálních zdůrazňuje i význam duchovních momentů. Dějinný materialismus přitom Götz prohlašuje za „*mechanický fatalismus*“ a opakovaně kritizuje jeho údajnou přílišnou jednostrannost, když vedle materiálních momentů staví faktory duchovní či individuální aktivitu jedince. Základní marxistické formule Götz dokonce označuje za „*zbytek středověké scholastiky, jenž by už mohl zmizet*“.²⁹⁹⁶ Proti marxistickým názorům staví Götz názorový pluralismus. Samotný marxismus přitom hodnotí jako anachronický a překonaný: „*Marxismus byl jistě dobrou racionalizací vůle proletářských davů před půl stoletím. [...] Dnes už nevyhovuje, to jest: život je dnes jiný*“.²⁹⁹⁷

Ve své kritice však Götz marxismus neodmítá zcela: v realizaci jeho postulátů vidí nutný, nikoliv však jediný předpoklad zlepšení soudobé společenské situace: „*Hospodářské osvobození světa musí jít ruku v ruce s osvobozením duševním a mravním*“.²⁹⁹⁸ Revoluci tak může prohlásit za etický princip, jehož principem je „*mravní idea*“. Z těchto svých rozvah pak Götz dovozuje svůj principiální odsudek marxismu, pakliže by se měl tento směr stát podkladem pro nazírání soudobého vývoje umění: „*Marxismus není už přirozenou racionalizací dnešního světového sváru a dnešní vůle sociálního zlepšení světa. Nemůže být ani základem dnešního umění*“.²⁹⁹⁹

Cíle soudobého umění by dle Götz měly být dány vzájemnou interakcí jedince a společnosti. Odsud Götz vyvozuje svoji tezi o trojí koncepci umění. Nejprve mluví o umění „*měšťáckém*“, jemuž vytýká absenci tendence, avšak paradoxně jej nahlíží marxistickou optikou, když jej označuje za produkt měšťánské třídy. Možná poněkud překvapivě nyní Götz označuje za vyvrcholení „*měšťáckého*“ umění expresionismus, o němž prohlašuje, že nabízel „*jen chaos stavů psychických, skvrny dojmů, výkřiky a steny duše, mlhavé roje tužeb, snů a vizí, vše to v nerozčleněném rozevlátém tlumu, v němž nebylo řádu*“.³⁰⁰⁰ Tímto momentem se tak Götz zřetelně odřezává od svého předchozího pokusu o adopci pojmu expresionismus pro

²⁹⁹⁶ Tamtéž, s. 25 / s. 341.

²⁹⁹⁷ Tamtéž, s. 24 / s. 340.

²⁹⁹⁸ Tamtéž, s. 25 / s. 341.

²⁹⁹⁹ Tamtéž, s. 26 / s. 342.

³⁰⁰⁰ Tamtéž, s. 27 / s. 345.

své potřeby, „vrací“ tomuto pojmu jeho původní obsah a podobně jako ostatní souputníci (Teige, Václavek) v něm vidí už jen vhodný terč pro svou kritiku.

Druhý možný koncept vidí Götz v tzv. umění komunistickém, které vůči měšťanskému staví „nesmírně výše“. I vůči komunistické tvorbě však Götz vznáší námitky: „*Nesouhlasíme s ním tam, kde se chce zcela pasivně přizpůsobit své třídě, proletáři v tomto dnešním stavu, a kde chce vyhovovat všem jeho tužbám, leckdy ne dosti čistým.*“³⁰⁰¹ Ostře se tu pak Götz vymezuje vůči Devětsilu, zejména pak proti Teigově teorii „nového umění proletářského“, alespoň tak, jak jej představil úryvek z Teigovy programové stati, otištěné pod titulem „*Obrazy ze života*“ v devětsilském čísle *Proletkultu* z května 1922. Götz tu kategoricky odmítá zájem Devětsilu o pokleslou literaturu: „*Umění nesmí být děvkou třídy, nesmí vyhovovat jejím nejnižším potřebám. [...] Detektivky, indiánky a jiná podobná ctihodná takéliteratura je zvrhlým plodem měšťácké třídy, již už ani sebeprudší senzace nebyla dost ostrá. Je divno, že právě této odrůdy a zrůdy má být užito k ovládnutí duše proletářovy.*“³⁰⁰²

Tuto pasáž můžeme číst jako určité Götzovo podání ruky Wolkerovi a Píšovi, což Götz jen dále podporuje tezí, že ne všichni komunisté „*jdou k těmto důsledkům*“. „*Nová sociální poezie*“ má dle Götze za úkol „*nový typ proletáře*“ teprve vytvořit, mj. též na základě znalosti „*proletářovy duše*“. Toto nové umění má dle Götze být pevně zakotveno v přítomné situaci, zároveň však má vytvářet „*předobrazy zítřejšího světa*“, tedy „*budoucnost*“ a „*utopii*“.

V závěru své stati se Götz pokouší i o formulaci konkrétních znaků „*nového umění sociálního*“. Jmenovitě přitom uvádí primitivismus, který umožní nahlížet svět „*bezprostředně*“ a „*nově*“, byť snad radikálně zjednodušeně, a sociální klasicismus, jímž Götz rozumí možnost uchopit svět prostřednictvím jednoduchých, neodvozených symbolů. „*Sociální poesie je nesena prudkou syntetickou vůlí*“³⁰⁰³ a ve stávajícím chaosu se pokouší nabídnout pozitivní konstrukce, tvrdí dále Götz.

Přijetí manifestu v Literární skupině

Zevnitř Literární skupiny máme o přijetí manifestu jen relativně málo zpráv. Stávající členové pod něj sice připojili svůj podpis, už Josef Knap tak ale učinil s veřejnou výhradou. Je více než symptomatické, že s výjimkou Götzovou se za Skupinu na obranu manifestu nikdo

³⁰⁰¹ Tamtéž, s. 28 / s. 345.

³⁰⁰² Tamtéž, s. 28 / s. 346.

³⁰⁰³ Tamtéž s. 30 / s. 348.

další z jejích členů veřejně nepostavil, ač je nutno jedním dechem dodat, že literární polemiku z nich kromě Götze pěstoval snad jen L. Blatný, který však od prosince 1922 na několik měsíců vážně ochořel, a Z. Kalista, který se údajně chystal na obranu manifestu vystoupit v *Československých novinách*, k čemuž však nakonec kvůli cílenému zásahu A. M. Piši nedošlo. Navíc se v Kalistově případě posléze zřetelně stává hlavním důvodem k vedení polemiky nikoli obrana manifestu, ale možnost útočit proti A. M. Pišovi.

Dosti složitou se pak stává i otázka, nakolik jednotliví členové spolku reflektovali Götzeův program ve svých dílech. Zřetelná diskrepance mezi uměleckou teorií a praxí totiž byla Skupině, zejména o rok později v souvislosti s vydáním jejího sborníku, často vytýkána. Z dochovaných pramenů však můžeme doložit, že se ke Götzeovým heslům z manifestu alespoň dílčím způsobem hlásil B. Vlček a zejména Č. Jeřábek, byť to následně ve svých vzpomínkách popíral. Ten za určitý krok Götzeem udaným směrem prohlásil už své drama *Circus maximus*, které vyšlo záhy po otištění manifestu na podzim 1922 u V. Petra a bylo tak psáno ještě před jeho vznikem. Knapovi totiž o této knize počátkem roku 1923 Jeřábek psal: „*Jsem si vědom, že je to první a nikoliv zcela zdařilý pokus o drama, k němuž jsem se obrátil, dokončiv sbírku expressionistických povídek ‚Zasklený člověk‘. Chtěl jsem se ‚Circem‘ vyrvat z objetí expresionismu a ohlásit svůj přístup k nové poesii, již manifest Lit. Skupiny charakterisoval jako realism, prosvícený sociální utopií.*“³⁰⁰⁴

Za dílo inspirované Götzeovým manifestem Jeřábek následně prohlásil i svou sbírku próz *Předzvěsti*, vydanou roku 1924 u Fr. Obziny, o níž v době jejího vydání právě F. Götzeovi poznamenal: „*Předzvěsti [...] jsou valným pokrokem od ‚Zaskleného člověka‘, jenž byl expresionistickou křečí, ovšem sotva o mnoho horší nežli byla té doby expresionistická próza vůbec, kdežto ‚Předzvěsti‘ mi značí onen zduchovělý realism, prosvícený sociální utopií, který jsme, jak asi víš, postulovali v manifestu.*“³⁰⁰⁵

Ale zpět do září 1922. Z dochovaných materiálů vyplývá, že manifest v průběhu měsíce doznal určitých změn, které však bohužel nejsme s to detailněji rekonstruovat. Snad tu ale určitou roli sehrál tlak Kalisty a nově přistupujícího Biebla. Götze alespoň počátkem října ve složité korespondenční diskusi zapříčiněné ztrátou některých vzájemných dopisů mezi Prahou a Brnem vyvrací Kalistovy obavy z oslabování levicového zaměření manifestu, ba naopak jej informuje o určitém „přitvrzení“ jeho textu v tomto směru: „*O nějakém reakčním hnutí u nás není potuchy. Manifest jsme zostřili – sám to poznáš. Jdeme nad komunismus, korigujeme jej: je to reakce? Chtěl bych, aby každý z Vás tak čistě sociálně a socialisticky cítil*

³⁰⁰⁴ LA PNP, fond J. Knap, korespondence přijatá, Čestmír Jeřábek J. Knapovi, 9. ledna 1923, s. [1].

³⁰⁰⁵ LA PNP, fond F. Götze, korespondence přijatá, Č. Jeřábek F. Götzeovi, 27. května 1924, s. [1].

*jako jádro brněnské. [...] Bud' jist, že to s tím kumštem a socialismem myslíme krvavě vážně. Nebojíme se nikoho. Ani Devětsilu – ani měšťáků. Jdeme svou cestou, toutéž jako Vy – a to nás těší, že jsme se tak sešli.*³⁰⁰⁶

Kalista toto Götzovo vysvětlení přijímá s uspokojením a zároveň přitom do Brna informuje o chystané kampani proti manifestu, v níž údajně „nejprudčeji vystoupí jeden z loňských členů L. S.“. Brněnské proto upozorňuje, že nejdůležitější bude ubránit manifest před kladným přijetím v „měšťáckém“ tisku, které by vhnělo vítané argumenty do rukou Devětsilu: „*To uvidíte sami a třeba dělat: ne bránit se odpůrcům z řad radikálních, ale pochlebníkům z řad měšťáctva. To podtrhuji. Bude to nejučinnější obrana proti výtkám z kruhů Devětsilu.*“³⁰⁰⁷ Záhy se ukázalo, že se Kalista tímto svým předpokladem nemýlil.

Ohlas manifestu

Ohlas manifestu v průběhu podzimu 1922 byl poměrně značný. Z velké části se přitom skutečně naplnily Kalistovy obavy z toho, že manifest bude přijat vlídně ze strany měšťanských listů, což značně zproblematizovalo přijímání Skupiny jako revolučního a radikálního tělesa. Zejména Götzova doprovodná studie totiž vyvolala to, že ústřední otázkou jednotlivých referátů se nestal samotný program Skupiny, ale vztah mladé literatury k marxismu a tendenci. Götzova kritika marxismu proti původní intenci svého autora podnítila vstřícné reakce Rutteho či Dykovu a naopak znovu zřetelně ukázala na zásadní rozdíly oddělující Skupinu a Devětsil.

Velmi obšírně se manifestu Skupiny věnoval v *Národních listech* právě již zmiňovaný Miroslav Rutte.³⁰⁰⁸ Ten v jeho uveřejnění vidí obdobu situace v soudobé literární Francii, kde se původně jednotná Clarté rozkládá na ortodoxní komunistické křídlo Barbussovo a umírněné socialisty vedené J. Romainsem. Götzovu stať přitom Rutte prohlašuje ze „*vážnou a důstojnou polemiku proti komunistům a Devětsilu*“.³⁰⁰⁹ Rutte si z Götzových textů všímá především jeho kritiky marxismu. Příslušné pasáže obou jeho statí Rutte poměrně obsáhle cituje a komentuje, mj. následovně: „*Götz staví se s otevřenou poctivostí i proti ponižování*

³⁰⁰⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [říjen 1922; Götz 39], s. [3–4].

³⁰⁰⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [2. října 1922], s. [3].

³⁰⁰⁸ RUTTE, Miroslav: O nový socialismus. *Národní listy* 62, 1922, č. 281, 13. 10., s. 1–2.

³⁰⁰⁹ Tamtéž, s. 1.

umělecké tvorby na pouhý prostředek třídního boje a komunistické agitace, jak proklamoval Devětsil.³⁰¹⁰

Kritik *Národních listů* zároveň chápe Götzův text jako projev celé generace: „*Je radostno, že mladí našli odvahu k otevřené a upřímné kritice toho, co je nejbližší a nejdražší jejich srdcím [...] že nedávají se již oslňovati pouhými slovy, ale že se táží po jejich smyslu.*“³⁰¹¹ Rutte přitom vyzdvihuje i to, že Literární skupina se údajně hlásí k odkazu předválečného pragmatismu a vitalismu, čímž je zabezpečena návaznost mladé tvorby na odkaz předchozích generací, a v manifestu prý pozoruje mnohé paralely s vývodem svého souboru literárních studií *Strach z duše*. K manifestu Skupiny se proto ve svém závěrečném hodnocení Rutte staví velmi kladně: „*Setrvá-li ‚Host‘ na této linii a doplní-li svůj program stejně hodnotným dílem, nebude jistě nepatrnou ani bezvýznamnou složkou ve vývoji naší soudobé literatury; prozatím je svědectvím zdravého kvasu, jenž mnohé slibuje.*“³⁰¹²

V *Lumíru* glosoval manifest Skupiny Viktor Dyk,³⁰¹³ který jej pochvalně přijal jako „*značné vystřízlivění z dosavadní komunistické frazeologie*“³⁰¹⁴ a označuje jej za „*radikální odklon napravo*“.³⁰¹⁵ Mladí dle Dyka poznávají či teprve poznají, že vlastně „*starému*“, „*měšťáckému*“ umění nejsou svým programem nijak cizí, což se snaží doložit odkazem na Götzovo volání po pevné formě v novém umění. S velkou sympatií se ale k manifestu přihlásil – zřejmě ústy Jindřicha Vodáka – i list někdejších realistů *Čas*,³⁰¹⁶ který Götze chválí jako „*znamenitého kritika*“ a na adresu manifestu taktéž poznamenává především to, že je formulovaný „*proti skupině komunistických básníků*“.³⁰¹⁷

Ještě závažnější než vstřícný náhled měšťanského tisku ale byla reakce členů Devětsilu. Ta sice přichází až po vydání textů Rutteova a Dykova, v nich ale Teigeho spolek mezitím získává další vítanou zbraň ke kritice Skupiny. Za Devětsil na manifest Literární skupiny reagovali postupně J. Čecháček, A. Černík, A. M. Píša a J. Wolker. Prosté srovnání těchto jednotlivých replik nám pomůže zřetelně rozkrýt názorový rozkol uvnitř tohoto spolku: zatímco Černík ve svém textu kritizuje manifest Skupiny částečně i z pozic daných Teigeho programovými hesly, danými statí „*Nové umění proletářské*“ a chystaným *Revolučním sborníkem*, posuzuje Píša a zejména Wolker a Čecháček Götzův text z pozic důsledně marxistických.

³⁰¹⁰ Tamtéž.

³⁰¹¹ Tamtéž.

³⁰¹² Tamtéž, s. 2.

³⁰¹³ DYK, Viktor: Manifesty. *Lumír* 49, 1922, č. 8, 19. 10., s. 445–446.

³⁰¹⁴ Tamtéž, s. 445.

³⁰¹⁵ Tamtéž, s. 446.

³⁰¹⁶ [VODÁK, Jindřich?]: Literární manifest. *Čas* 32, 1922, č. 233, 5. 10., s. 3–4.

³⁰¹⁷ Tamtéž.

Replika A. Černíka „Umělecký protikomunistický manifest“³⁰¹⁸ byla otištěna se vstupní poznámkou Vladislava Buriana v *Rovnosti* až počátkem listopadu. Černík ve svém kousavém textu označuje členy Skupiny nejroztodivnějšími přívzvisky – má je zároveň za „směšné snilky“, ale též za „zločinné podvodníky“ či jen „nevýznamné činitele dnešního zápasu“. Pochopitelně i on odmítá Götzův odsudek marxismu. Z jeho repliky však již zřetelně prosvítá despekt k možnosti umění aktivně působit na změnu světa, když hovoří o „společnosti těch básníků, malířů a estétů, kteří ještě věří, že jejich náměsíčná díla uspiší převrat a diktaturu proletariátu“.³⁰¹⁹ Černík zároveň zpochybňuje manifestem vzývanou „upřilíšněnou důvěru v schopnost a solidaritu lidí“,³⁰²⁰ kteroužto prý vyvrací právě marxismus: reálné změny poměrů je totiž prý dle Černíka možno dosáhnout pouze bojem. V konkrétních bodech však Černík nedovede postavit vůči Götzovi principiální námitku, spíše přitom proti Götzovu tvrzení staví jeho negaci a Skupinu jen dále častuje různými nelichotivými odsudky: je prý mj. „originální v měšťáckosti“ a „opouští území tvrdého a moderního třídního boje“. Díla autorů Skupiny znovu prohlašuje za „sommambulismus“ či nově za „metresu, celou bledou a hubenou, unuděnou a navoněnou“, „vyumělkovanou negaci“ nebo též za „rozumářství“. Ve jménu nové Teigeho koncepce přitom ironizuje i Götzovo odmítnutí devětsilského zájmu o pokleslou literaturu: „Pryč tedy se zálibou našich vesnických žen, jež čtou kalendáře, protože je tu ještě plno mízy a obraznosti a děje!“³⁰²¹ Podobně jako v případě předchozích Černíkových výpadů tak jeho text můžeme označit spíše za útočný pamflet než věcnou polemiku.

Závažnějším oponentem manifestu Skupiny se bezesporu stal Jaroslav Čecháček. Ten počátkem listopadu otiskl v *Proletkultu* dvoudílnou stať „K programovému prohlášení ‚Literární skupiny‘ moravské“,³⁰²² v níž podrobil ostré kritice zejména „socialistické problémy programového prohlášení“, které hned v úvodu své stati prohlásil za „generální ústup“. Čecháček ve svém rozboru sice dovozuje, že Götzovo přihlášení se k nutnosti „revoluce hospodářské“ a „pádu soukromokapitalistického společenského řádu“ de facto znamená přitakání teoriím Devětsilu, avšak dle Čecháčka jen „zdánlivé“, neboť „v jádře zůstává ‚Literární skupina‘ ve svém socialismu tak maloměšťáckou, jako byla dříve. Ano, její měšťáctví je dnes dokonce nemravnější, že nedovede vyvoditi z programového prohlášení

³⁰¹⁸ ČERNÍK, Artuš: Umělecký protikomunistický manifest. *Rovnost* 38, 1922, č. 302, 2. 11., s. 6–7; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 352–356.

³⁰¹⁹ Tamtéž, s. 353

³⁰²⁰ Tamtéž, s. 354.

³⁰²¹ Tamtéž, s. 355.

³⁰²² –jč– [=ČECHÁČEK, Jaroslav]: K programovému prohlášení ‚Literární skupiny‘ moravské. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 2, č. 14 (40), 1. 11., s. 221–223 a č. 15 (41), 8. 11., s. 233–235.

všecky důsledky z něj plynoucí.“³⁰²³ Skupina totiž dle Čecháčka i přes všechny deklamace v manifestu otištěné zůstala u svého „sociálního humanismu“ a nehlásí se k heslu třídního boje a diktatury proletariátu, čímž v očích tohoto marxistického teoretika své přihlášení k ideji „revoluce“ zcela popírá. Manifest Skupiny se proto Čecháčkovi stává „*dokladem úplného názorového zmatku*“.³⁰²⁴

Dalším bodem manifestu, který Čecháček tvrdě napadá, je pak skutečnost, že ač se Götzovými ústy hlásí k ideji revoluce, vymezuje se přitom kriticky vůči marxismu: „*Nenajdete tam dostatečných slov proti buržoasii, ale zato tam najdete útoky na marxism. Literární skupina [...] ubože útočí ne proti buržoasii, ale proti marxismu, proti marxistickému mechanismu a fatalismu, aby dokázala veřejnosti, že nemá nic společného s komunismem, s marxismem, s třídním bojem, s revolucí, protože ona jde ve šlépějích ‚Götzovského moravského socialismu‘.*“³⁰²⁵ Z pozic marxistické dialektiky pak Čecháček prohlašuje Götzovu kritiku marxismu za nepodloženou znalostmi děl jeho klasiků a na adresu autora manifestu poznamenává, že proti marxismu údajně bojuje argumenty, které pocházejí z tohoto filosofického proudu samého. Götzovy kritické argumenty vůči marxismu proto Čecháček ve finále označuje za překonané, mnohokrát vyvrácené a rozporné: „*Na místo ‚zastaralého a překonaného‘ marxismu vztyčuje pak Götz vidinu svého ‚dynamického a pluralistického socialismu‘. Bohužel, že my marxisté nemůžeme vidět v tomto zbrusu novém socialismu (který vše to, co má, má jen a jen z marxismu) nic jiného, než ‚trudný zbytek minulých dob‘, kdy se o socialismu a marxismu nevědělo nic více, než co nyní o něm ví pan Götz.*“³⁰²⁶

Čecháčkovu repliku Götz po jejím otištění komentoval v dopise A. M. Pišovi jako poněkud jednostrannou, byť si jejího autora vážil: „*Včera jsem četl Čecháčkův článek. Jistě – Čecháčka si nutno velmi vážiti. Ale je trochu úzkoprýs dogmatik – logik, jenž si věci a děje i lidi hodně zjednodušuje. [...] Jeho představa revoluce je trochu naivní.*“³⁰²⁷

Jiří Wolker reagoval na program Skupiny statí „Manifesty“, otištěnou počátkem prosince ve *Varu*.³⁰²⁸ Tento text se zároveň stal prakticky poslední Wolkerovou literárněpublicistickou statí. Wolker v tomto svém článku především zdůrazňuje prioritu svého manifestu proletářského umění, který donutil mnohé „*přiznat barvu*“. Manifest Skupiny přitom kritizuje z ortodoxně marxistických pozic: „*Dokud budou třídy, bude třídní nenávisť*

³⁰²³ Tamtéž, č. 14 (40), 1. 11., s. 221.

³⁰²⁴ Tamtéž, s. 222.

³⁰²⁵ Tamtéž, s. 222–223.

³⁰²⁶ Tamtéž, č. 15 (41), 8. 11., s. 235.

³⁰²⁷ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Pišovi, [říjen 1922; Drahý příteli, za Tvůj dopis Ti velmi upřímně děkuji], s. [3].

³⁰²⁸ WOLKER, Jiří: Manifesty. *Var* 2, 1922/1923, č. 1, 1. 12., s. 15–18; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlačín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 397–400.

mezi nimi. [...] Třídy musíš nejdříve porazit, a potom zmizí ostatní. [...] Třídní nenávist – síla, která jednou sama třídy povalí.“³⁰²⁹ Proletářské umění musí dle Wolkerů stát „na konkrétní půdě skutečná“, proto odmítá Götzovu orientaci na budoucnost jako předčasnou a papírovou. Teprve s odstraněním tříd se bude dle Wolkerů moci proletářské umění rozrůst „do slohové šíře umění sociálního“: „Komunismus je obraz nového, lepšího životního stylu a marxismus je plánem jeho vybojování. Utopický socialismus je mlhovina.“³⁰³⁰ Takto nekonkrétní a umírněný manifest dle Wolkerů údajně zkresluje snahy mladých a otevřenými možnostmi svého výkladu působí kontraproduktivně, neboť se otevírá právě mj. i M. Ruttemu či V. Dykovi: „Tvrdil jsem, že dnes ze všech jejích projevů uváznou právě ta ale, neboť to, co stojí za nimi, říká každý měšťák. Předstíraje touhu po nejlepším, zbavuje se povinnosti dělati dobré.“³⁰³¹ Zřetelně se tak projevuje hlavní moment rozporu Wolkerů a Skupiny. Poslušen zákonů marxistické dialektiky, odmítá Wolker jakékoli, byť dílčí zpochybňování marxistické víry. Naopak, právě ty nekomunistické názorové proudy, které by mu mohly stát nejbližší, odmítá nejdůsledněji jako nejnebezpečnější.

Nejzásadnější a nejobširnější polemiku však s Manifestem svedl A. M. Píša. Jeho stať „Ještě k programovému manifestu Literární skupiny“ vyšla v závěru roku 1922 na několik pokračování v *Proletkultu*.³⁰³² I v Píšově případě jde svým způsobem o víceméně poslední výrazný text, kterým do soudobé generační diskuse přispěl. Evidentně jej psal v průběhu října a listopadu ještě před svým vystoupením z Devětsilu, který v něm ještě plně hájí, zároveň však i Píšova reakce ukazuje na jeho rostoucí distanci vůči rodícím se poetistickým konceptům. Ambivalentně už se jeví i Píšův postoj ke Götzovi, kterého – jako prakticky jediného z členů Skupiny – ve svém textu výrazněji personifikuje. Domnívám se totiž, že podobně jako Götz nechtěl v manifestu a návazné studii útočit proti Wolkerovi a Píšovi, naopak zase Píša se snaží ve svém textu zachovat prostor ke smíru alespoň s Götzem. Toho proto hned v úvodu prohlašuje za „nejpronikavějšího a nepoučenějšího kritika mladého hnutí slovesného, teoretického vůdce LS.“³⁰³³

Přihlášení Skupiny k socialismu v manifestu však i Píša vnímá jen jako „zdánlivé“ a vyvolané činností Devětsilu, neboť ani jemu není socialismu mimo marxismus. Podobně jako před ním Čecháček kritizuje Píša na Götzově prohlášení to, že se sice hlásí k revoluci, ale

³⁰²⁹ Tamtéž, s. 398–399.

³⁰³⁰ Tamtéž, s. 399.

³⁰³¹ Tamtéž, s. 400.

³⁰³² PÍŠA, A. M.: Ještě k programovému manifestu Literární skupiny. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 2, č. 17 (43), 22. 11., s. 266–268; č. 18 (44), 29. 11., s. 282–283; č. 19 (45), 6. 12., s. 300 a č. 20 (46), 13. 12., s. 317–319; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 707–720.

³⁰³³ Tamtéž, č. 17 (43), s. 266 / s. 707.

zároveň odmítá třídní boj. Skupinu proto častuje nálepkou „*měšťáckého humanismu*“, k němuž se může hlásit i „*organizovaný agrárník*“ J. Knap. Manifest Skupiny proto dle Píši „*sdrhuje pod svou pohostinnou střechou konglomerát všech možných živlů, z nichž každý po svém si program LS vykládá, činí k němu své dodatky a výhrady*“.³⁰³⁴ Skupina proto dle něj i nadále postrádá „*jednotitele vnitřního*“ a je držena jen „*vnějšími pouty*“. Obsáhle se pak Píša vyrovnává s jednotlivými Götzovými teoretickými postuláty pro „*nové*“ umění, snaže se přitom ukázat, že tato hesla hlásal již dříve buď Devětsil, nebo přímo on sám.

Významný prostor Píša věnuje i Götzovu odsudku pokleslé literatury, na čemž lze doložit jeho prozatím loajální postoj k Devětsilu. I v tomto směru, byť se osobně s Teigovými náhledy nijak neztotožňoval, se totiž Píša snaží hájit devětsilský program. K této otázce tak Píša poznamenává, že pokleslá literatura nemá být cílem nového proletářského umění, nicméně je třeba zjistit, proč se u proletariátu právě ona těší masové oblibě. Proto Píša po novém umění požaduje dějovost, dobrodružnost a činorodou sílu hrdinství, avšak na příkladech prostého člověka z „*okolního, zdánlivě šedého života*“, čímž si však vychází Teigova programová hesla poněkud upravuje pro své potřeby.

Nejzásadnější výtku ale Píša směřuje opět dovnitř Literární skupiny, když velmi pochybuje, že Götzův program, „*krásný, oslnivý vývěsní štít, jemuž se podivuje celá kulturní veřejnost maloměšťácká*“,³⁰³⁵ bude s to různorodá členská základna spolku realizovat. Výslovně v této souvislosti přitom vypichuje „*dnes ortodoxního katolíka*“ Jaromíra Beráka, M. Jirka, o jehož poslední knize prý sám Götz napsal, že uvízla „*v měšťácké ideologii a měšťáckém senzualismu*“, či Josefa Knapa, který již dokonce veřejně svou tvorbu „*na názorovém světě proletáře*“ budovat odmítl. Píša proto mohl své názory na manifest Skupiny resumovat následovně: „*Jak vidno, programový manifest LS je výrazem tvůrčího předsevzetí a vývoje jen menšiny LS, pro ostatní není a nemůže být než kusem papíru, na němž se zvěčnili. A nyní pohleď, Götz, na tvorbu jednotlivých členů Devětsilu, kteří přesto, že stojí zcela na podkladě marxismu, tobě nesnesitelného, tebou odmítaného, ve své tvorbě naplňují požadavky, jež kladeš na mladou tvorbu, mnohem úplněji, výrazněji a živěji*“.³⁰³⁶

³⁰³⁴ Tamtéž, s. 267 / s. 709.

³⁰³⁵ Tamtéž, č. 20 (46), s. 318 / s. 718.

³⁰³⁶ Tamtéž, č. 20 (46), s. 318 / s. 719–720.

Korespondenční diskuse F. Götz, A. M. Píša a J. Wolker o manifestu

Pohled „oficiálních“ diskusí je však zajímavé konfrontovat s dobovou korespondencí, kterou si Götz s Píšou i Wolkerem vyměňoval. Bohužel známe jen dopisy Götzovy, z nichž je zřetelně patrná snaha udržet vzájemné přátelství. V dopise Wolkerovi z počátku listopadu – tedy ještě z doby před otištěním Wolkerovy či Píšovy polemiky – svého přítele Götz opakovaně ujišťuje, že jejich pozice si jsou stále blízké, protože obě strany spojuje „světová vůle sociální“: „Pochopíš, že my zde, nedovedoucí se připsati k novému dogmatu komunismu, usilujeme bolestně o to, abychom nově pochopili tu irracionalnost zdrojů dnešního života, tu vůli sociální, ten universální, ale dogmatem neuchopitelný střed života. Tápeme-li, tápeme čestně. Hledáme a já vím, že najdeme, poněvadž jsme blízcí pravdě. Neboť jenom čistá srdce a čisté ruce ji najdou.“³⁰³⁷

Smírný pak Götz zůstává i ve svém následujícím dopise, v němž již reaguje přímo na Wolkerův výpad z *Varu*. Wolkerovi zde vyčítá především to, co později ve své tištěné odpovědi v *Hostu*, tj. že právě Wolkerovou vinou nebyl manifest Skupiny proklamován již na počátku roku 1922: „Je z polemických článků komunistických umělců jistě nejpoctivěji míněn. [...] Jedno mne však zbolelo: vyzdvihuješ primát svého manifestu, povídáš, že Ty jsi vyvolal náš manifest, který je cosi druhotného. A zatím to není pravda. Byls to právě Ty, který jsi zabránil svým vlivem, že manifest nebyl vydán v únoru 1922. Ty si jistě pamatuješ na tu dobu po vystoupení Píšově ze Skupiny a víš, že to, co zde povídám, je pravdivé. Manifest byl hotov v podstatných rysech už tehdy. Tvůj článek ve *Varu* č. 9 naň nepůsobil. [...] Pochopíš, že jsem na prvý pohled postřehl zdroje, z nichž vyrostl Tvůj mužný projev, poněvadž je všechny znám. Nemusili jsme se tedy jistě učiti u Tebe. [...] Doufám, že pochopíš, že je tomu tak.“³⁰³⁸

Na straně druhé se však Götz před Wolkerem netajil svým zklamáním z referátu Píšova – kritizuje přitom zejména údajnou Píšovu sebestřednost a vztahovačnost: „U Píši se objevuje časem chorobná ješitnost – touha po primátu atd.“³⁰³⁹ Götz tvrdí, že o řadě témat, projednávaných v manifestu, psal ještě před Píšou a navíc mnohá z nich považuje za natolik

³⁰³⁷ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [7. listopadu 1922], s. [2–3]; inv. č. VI/611.

³⁰³⁸ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [22. prosince 1922], s. [1–2]; inv. č. VI/612.

³⁰³⁹ Tamtéž, s. [2].

obecné rysy doby, že si u nich nelze nárokovat autorství: „*Píša mluví o těchto všeob. tendencích, jako by to byly jeho vlastní vynálezy.*“³⁰⁴⁰

Svůj list Wolkerovi však Götz končí určitým smírným gestem: vyzývá totiž Wolkeru k další spolupráci a snaží se udržet vzájemné přátelství: „*Jinak se ani na Tebe, ani na Píšu nehnevám. Odpovíme Vám oběma v příštím Hostu – a doufám, že touto rozpravou nebude porušen náš přátelský vztah a snad ani ne spolupráce v Hostu.*“³⁰⁴¹ Wolkerovi přitom dokonce výslovně podotýká, že by byl nerad, kdyby Wolker od spolupráce v časopise upustil: „*Možná, že dostaneš jako člen Devětsilu rozkaz, abys nespolupracoval v Hostu. Byl bych tomu nerad.*“³⁰⁴² Wolker proto skutečně Götzovi prakticky obratem zasílá k otištění novou báseň. Její otištění se však Götzovi dlouho nezdaří prosadit a celá aféra se v budoucnu stane zdrojem nových kontroverzí.³⁰⁴³

Poněkud komplikovaněji se vyvíjel vztah mezi Götzem a Píšou. Götz totiž ve svém dopise Píšovi netajil své výhrady ke způsobu vedení Píšovy polemiky, zejména k apriornosti některých jeho soudů: „*Jsem ovšem jist, že ve své polemice dopustil ses několika velkých omylů, protože neznáš celého mého díla kritického. [...] Psal jsem po časopisech málo známých – [...] A tak se stalo, že si osobuješ primát v mnohých věcech a soudech, s nimiž jsi přišel až i 2 roky po mně.*“³⁰⁴⁴ Oba si však posléze svá stanoviska vyjasnili a odmítli přitom redukovat diskusi na to, kdo se k jaké ideji přihlásil dříve. V závěru roku proto může Götz Píšovi napsat: „*Milý Píšo, s uspokojením jsem konstatoval z Tvého dopisu, že i Ty chápeš, jak diskuse přivedená na pole hádání o primát myšlenky stává se trapnou, prostě proto, že myšlenka je dnes cosi nejméně originelního.*“³⁰⁴⁵ Píšovi tak Götz interpretuje celkové vyznění polemiky v zásadě smírně, když zdůrazňuje především momenty, které obě strany vzájemně spojují: „*Tak, jak jsi svou polemiku napsal, dělá na všechny lidi dojem, jako bychom my opisovali z Tebe a 9silu – to ovšem není pravda. Kdybys věděl, po jakých vnitřních zkušenostech a bojích bylo napsáno těch několik stránek [...]. Došli jsme různými cestami ke stejným výsledkům. Je tu dvojitá možnost: buď my jsme komunisté, kteří si plně neuvědomují, že jimi jsou a své smýšlení maskují polyf. socialismem, nebo to, čemu vy říkáte komunismus, roste z týchž [? nečitelné – poznámka VM] kořenů vůle, víry a citu, jako náš socialismus.*

³⁰⁴⁰ Tamtéž, s. [3].

³⁰⁴¹ Tamtéž.

³⁰⁴² Tamtéž, s. [4].

³⁰⁴³ K záležitosti neotištění Wolkerova příspěvku v *Hostu* více viz s. 685–694.

³⁰⁴⁴ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [polovina prosince 1922, s. [1–2].

³⁰⁴⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, 28. prosince 1922, s. [1].

*Budoucnost nás poučí o tom jistě velmi určitě.*³⁰⁴⁶ Podobně jako Wolkerovi i Píšovi podává Götz v závěru svého dopisu ruku na znamení smíru: „Byl jsem po prvních pokračováních Tvé stati rozhořčen na způsob Tvé polemiky. [...] Potom jsem se upokojil. Není důvodu k rozhořčení – a byl-li jsem rozhořčen, byla to jakási ješitnost. [...] Odpověděl jsem klidně Tobě i Jiřímu. Naši mi to zazlívali. Říkali mi, že můj humanism je slabost. Že se hned smírím. Jeřábek mně přál, abych se naučil víc nenávidět. – Já věřím, že po té kontroverzi nebude mezi námi důvodů k rozhořčení a nenávisti.“³⁰⁴⁷

Pro dokreslení Götzových povahových rysů, v nichž se nejen v této záležitosti velmi zřetelně projevovala výrazná ústupnost a smířlivost, však ještě zmiňme Götzův komentář polemických textů dvojice Wolker (a zejména) Píša v souběžném dopise J. Knapovi. V něm je totiž Götz vůči Píšovi znatelně tvrdší a nešetří vůči němu kritikou: „Píša není pro kritiku opravdu závažnou dosti vzdělán. [...] V té odpovědi jsou místa přímo zoufalá.“³⁰⁴⁸

Pro naše potřeby můžeme prozatím shrnout, že na přelomu let 1922 a 1923 dosavadní velmi důvěrný poměr Götze a Píši oboustranně, zejména však z Píšovy strany, jak ukazují jeho následné listy Wolkerovi,³⁰⁴⁹ oslabuje a jejich přátelství se dočasně rozpadá. Spor o manifest Skupiny přitom však byl jen jednou důležitou, avšak rozhodně nikoli jedinou a ani tou hlavní příčinou tohoto stavu.

Götzovy obhajoby manifestu

Oficiálně se František Götz pokoušel na jednotlivé komentáře manifestu opakovaně reagovat v *Hostu*. Již ve třetím, prosincovém, čísle se v článku „O manifestu Literární skupiny“³⁰⁵⁰ pokoušel vymezit vůči první vlně reakcí, což pro něj neznamenal příliš složitý úkol. Odmítá zde jak kritiku „*listů měšťanských*“, které manifestu vyčítaly přílišný důraz na sociální skutečnost, tak i výtky „*komunistů*“, tj. Černíka a Čecháčka, „*že jsme málo socialističtí*“.³⁰⁵¹ Vymezuje se přitom zejména vůči J. Čecháčkovi, kterého sice označuje za

³⁰⁴⁶ Tamtéž, s. [2].

³⁰⁴⁷ Tamtéž, s. [2–3].

³⁰⁴⁸ LA PNP, fond J. Knap, korespondence přijatá F. Götz J. Knapovi, [závěr roku 1922; Drahý příteli, děkuji Ti vroucně za Tvůj upřímný dopis], s. [1].

³⁰⁴⁹ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, A. M. Píša J. Wolkerovi, [polovina ledna 1923], s. [4]; inv. č. VI/762.

³⁰⁵⁰ GÖTZ, František: O manifestu Literární skupiny. *Host* 2, 1922/1923, č. 3, [prosinec], s. 94–96; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 392–396.

³⁰⁵¹ Tamtéž, s. 94 / s. 396.

„bystrého člověka, jenž si vynucuje úctu svou strohou důsledností a suchou logičností“,³⁰⁵² avšak zároveň mu doporučuje, aby „z hlavy vyhodil na chvílku komunistické trojúhelníky“,³⁰⁵³ a argumentuje proti němu samotným Marxem. Podružněji si všímá i dalších reflexí manifestu: k Rutteho stati se přitom nevyjadřuje vůbec, na Dykovu adresu poznamenává, že „co slovo, to omyl“³⁰⁵⁴ a výpad A. Černíka označil za „přihlouplé poprskávání různých literárních podomků“ a samotného autora pak za „člověka chudého duchem“.³⁰⁵⁵

V lednovém čísle³⁰⁵⁶ *Hosta* pak Götz reagoval na závažnější kritiku Wolkerovu a Píšovu. Ve své glose zpochybňuje údajné přihlášení se Skupiny k „měšťákům“ a zejména pak údajnou prioritu Wolkerovu a Píšovu, s níž se oba hlásili k jednotlivým dílčím momentům Götzova programu. Odmítá přitom i údajnou závislost manifestu na Wolkerově programu proletářského umění, přičemž po Wolkerovi až nečekaně ostře ironicky sekne: „Potřebuje-li se už někdo učit a zná-li mistry, nepůjde na učení k tovaryši sotva vyučenému.“³⁰⁵⁷ Píšovi zase Götz dokládá, že teze, k jejichž autorství se Píša hlásil ve své kritice Götzova manifestu, byly již dříve použity v zahraničí. Píšovu výtku z nesourodosti členského kádru Skupiny pak Götz lakonicky odbývá s poukazem na to, že „věříme, že tento programový projev nás sblíží“³⁰⁵⁸ a že skutečně vypovídající bude až příští básnické dílo jednotlivých členů spolku.

Význam manifestu

Doboví literární publicisté ve své reflexi manifestu Skupiny sledovali zejména tu část Götzových rozvah, která se vymezuje proti marxismu, ostatním pasážím se pak dostalo pozornosti mnohem menší. Tato reakce je zčásti pochopitelná, byť vyznění manifestu nutně zplošťuje: právě pasáže o marxismu jsou asi nejvěcnějšími a nejkonkrétnějšími partiemi Götzovy stati. Vedle toho zúčastněným umožňovaly navázat na jarní polemiky o proletářské umění a zároveň na marxismus měli všichni zúčastnění jednoznačný názor. Götz se proto tak trochu nevděčně stal hromosvodem, do nějž střídavě bily blesky z obou stran. Zároveň však nelze přehlédnout ani oprávněné momenty jednotlivých kritik, zejména té Píšovy. Program byl Literární skupině opravdu jakoby naordinován zvenčí, ostatně mohli jsme sledovat, že

³⁰⁵² Tamtéž, s. 96 / s. 395.

³⁰⁵³ Tamtéž.

³⁰⁵⁴ Tamtéž, s. 96 / s. 396.

³⁰⁵⁵ Tamtéž, s. 96 / s. 395.

³⁰⁵⁶ GÖTZ, František: Ještě o manifestu. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 126–128; též in: *Avantgarda známá a neznámá*. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 401–404.

³⁰⁵⁷ Tamtéž, s. 127 / s. 402.

³⁰⁵⁸ Tamtéž, s. 128 / s. 404.

neprošel prakticky žádnou interní diskusí. Řada členů spolku, zejména těch pražských, se k němu stavěla velmi volně a kompromisnický Götz nijak nevyžadoval, aby byl program v budoucnu jednotlivými členy spolku naplňován, a v praxi se tak ani nedělo. Literární skupina proto i do budoucna zůstala volným sdružením mladých spisovatelů okolo *Hosta*, nově s velmi volně interpretovatelným programem, který prakticky nebyl dále rozvíjen.

Polemiky o manifest navíc poměrně rychle utichly, a to z několika důvodů. Zaprvé byla stanoviska zúčastněných stran vzájemně neslučitelná – jak správně poznamenal Götz, byla v posledku dána „otázkou víry“ – a další pokračování diskuse by jen znovu dále opakovalo již vyřčené. Důležitější pak bezesporu bylo, že – s výjimkou A. Černíka – všichni členové Devětsilu, kteří za tento spolek proti manifestu Skupiny vystoupili, jej na přelomu let 1922 a 1923 opouštějí (Píša v listopadu, Čecháček s Wolkerem v lednu), což prakticky znamenalo nemožnost dále v této polemice, v níž původně hájili názory Teigova spolku, pokračovat. A konečně: s vydáním *Revolučního sborníku Devětsil* v samotném závěru roku 1922 a s následnou lednovou přestřelkou mezi Devětsilem a tandemem Peroutka–Kodíček se hlavní téma dobové diskuse v nejmladší literatuře znovu přesunulo jinam. Manifest se tak nakonec stal jen prázdným gestem, které zřetelně odhalilo základní slabinu Literární skupiny, která s výjimkou užšího brněnského jádra nikdy nesrostla v jednolitý a soudržný programový celek.

V. Rok 1923/1924

Závěr roku 1923 a první polovina roku následujícího jakoby znovu opakovaly Kalistův příběh z časů *Dne*. Po strmém vzestupu opět přichází ještě prudší a rychlejší pád. Kalista totiž na podzim 1923 nejprve dále posílí svou pozici uvnitř Literární skupiny, když se především jeho zásluhou podaří značně ohroženého *Hosta* přesunout do pražského nakladatelství V. Petra a takřka na poslední chvíli tím zachránit vydávání jeho třetího ročníku. Kvůli dočasnému časovému zaneprázdnění F. Götze, nově přibývšího do Prahy, se Kalista dokonce načas stává možná rozhodující postavou uvnitř spolku: právě Kalista je tím, kdo má na podzim 1923 nejvýznamnější slovo v redakci *Hosta*, nově fungující především v Praze, kdo za ni vyjednává s nakladatelem a kdo významně promlouvá i do redakce sborníku Skupiny, přičemž se může opřít o takřka bezvýhradnou podporu členů pražské části spolku. Takto posílen dokonce podnikne v rámci Literární skupiny dosud bezprecedentní krok, neboť se mu podaří prosadit vyloučení Bartoše Vlčka. Když v polovině listopadu 1923 odjíždí Kalista na další zahraniční cestu, tentokrát do Paříže, zdá se být jeho pozice uvnitř Skupiny neotřesitelná.

Avšak právě v druhé polovině listopadu 1923 můžeme uvnitř spolku pozorovat rostoucí opozici proti jeho osobě, do jejíhož čela se staví F. Götz, jemuž se rychle podaří získat podporu i ostatních brněnských členů, kteří se cítí zaskočení postupným slábnutím svého vlivu zejména na chod spolkového časopisu. Brněnští proto začínají rozvažovat, jak Kalistův vliv ve Skupině omezit a jak upravit personální složení spolku tak, aby byla oslabena jeho dominance. V průběhu prosince tak zahajuje F. Götz svou ofenzívu vyjednáváním obnoveného přistoupení A. M. Píši do spolku a chystá i další návazné kroky. Situace se však v tento moment řeší zásahem zvnějšku: na konci roku 1923 umírá Kalistův otec a Kalista se následkem toho z literárního dění načas stahuje.

Otcova smrt z 25. prosince 1923 znamenala pro mladého Kalistu nejen hluboký citový otřes, který záhy doprovodila i několikátýdenní choroba, ale především zásadně proměnila jeho dosavadní životní směřování. Kalistova rodina se naráz ocitá v poměrně složité sociální a ekonomické situaci a mladý básník tak načas pozastavuje svou literární dráhu a plně se soustřeďuje k dokončení svých vysokoškolských studií. V zimě a na jaře 1924 se tak literárnímu a spolkovému dění věnuje jen velmi poskrovnu, čímž de facto uvolňuje F. Götzovi prostor k tomu, aby dokončil své přípravy „protikalistovského“ převratu. Ten

formálně dokonává čtvrtá valná hromada Literární skupiny v červnu 1924, na níž se Kalista a zbytek pražské části na protest proti jejímu údajně zmanipulovanému průběhu i proti dohodě o přístupu Devětsilu do redakce *Hosta*, uzavřené bez jejich vědomí, vzdává členství ve spolku. Napjatá situace mezi oběma částmi Skupiny a jmenovitě zejména mezi Kalistou a F. Götzem v létě 1924 málem vyvrcholí soudním sporem. Kalistův odchod z Literární skupiny však zároveň znamená i konec určité epochy jeho tvůrčích aktivit. Od podzimu roku 1924 totiž Kalista nastupuje jako asistent historického semináře FF UK, a byť literární dění v zásadě nikdy neopustí, dominantou jeho zájmu bude od této doby stále zřetelněji jeho kariéra vědecká.

Tyto zásadní zlomy v Kalistově životě se velmi výrazně projevují i v jeho literární dráze. Kalista roku 1924 prakticky umlká i jako básník – ještě roku 1925 sice vycházejí jeho *Vlajky*, avšak ty byly k vydání připraveny již v létě 1923. Pod bezprostředním dojmem otcovy smrti pak v zimě 1924 vzniká většina veršů Kalistovy *Smuteční kytice*, která však knižně vychází až roku 1929, již ve zcela proměněných poměrech. Pomineme-li jen bibliofilsky vydanou sbírku *Dvojzpěv* (1932), Kalistova básnická dráha tímto momentem nadlouho končí. S takovou intenzitou jako v první polovině dvacátých let se již Kalista, s určitou výjimkou pobytu ve vězení v padesátých letech, původní literární tvorbě nikdy věnovat nebude.

V. 1. Čas

***Host* a F. Götz přecházejí do Prahy (podzim 1923)**

Podzim 1923 znamenal pro Z. Kalistu především nový rychlý vzestup v rámci Literární skupiny. Situace uvnitř spolku mu k tomu velmi nahrávala. František Götz se totiž od prvního září stal lektorem v pražském Národním divadle a nová práce mu brala prakticky všechn čas. Spolkové záležitosti tak u něj ustupovaly na vedlejší kolej. Vedle F. Götze se však do Prahy za složitých okolností přesunul i *Host*, jehož vydávání se po komplikovaných jednáních v říjnu 1923 nově ujalo nakladatelství Václava Petra.³⁰⁵⁹ Tím přirozeně značně stoupl i význam pražské části redakce, kterou při Götzově vytíženosti zpočátku vedl de facto právě především Z. Kalista. V Brně se navíc v danou chvíli mohl spolkovým věcem věnovat

³⁰⁵⁹ K přesunu *Hosta* do Prahy srov. více zde s. 856–863.

v zásadě jen Č. Jeřábek, na jehož bedra však pro změnu spadl v tuto dobu rozhodující díl práce s přípravou vydání skupinového sborníku.

Personálními změnami od poslední valné hromady – nově do Skupiny přibyli J. Landa, F. Kropáč a K. Hradec, naopak na podzim 1923 Skupinu postupně opustili J. Berák, J. Hruša a J. Knap a především právě Kalista se pak zasadil o faktické vyloučení B. Vlčka v říjnu 1923 – značně posílilo pražské křídlo spolku.

Vystoupení dvojice Hruša–Berák můžeme datovat do září 1923. V závěru měsíce totiž Jeřábek píše Kalistovi do Jindřichova Hradce: „*Že Hruša a Berák z L. S. vystoupili, asi už víš.*“³⁰⁶⁰ Ani v jednom případě nešlo o nějak překvapivý krok. Hruša se v rámci spolku od počátku nijak neangažoval a i Berákův zájem o literaturu postupně upadal i kvůli tomu, že – jak jsme si již ukázali – si jeho tvorby nijak vysoko necenil Z. Kalista a ostatně ani brněnští, jak lze usuzovat z poměrně lhostejné reakce Č. Jeřábka na Berákovo vystoupení: „*Vystoupení Berákovu jsem rád. Vracím Ti jeho dopis. Poseurů, práce neschopných, mezi sebou nepotřebujeme.*“³⁰⁶¹

Skupinu navíc v závěru října opouští na protest proti obnovení její spolupráce s Devětsilem v *Hostu* a s tím údajně spojeným dalším posouváním spolku doleva i Josef Knap. Bližší okolnosti Knapova vystoupení nám může přiblížit Kalistův dopis Blatnému ze závěru října 1923, z jehož dikce se zdá, že Kalista Knapova odchodu ani příliš nelitoval: „*Dále Ti oznamuji, že Knap vystoupil z Literární Skupiny. Jako hlavní důvod sice udával ideové a názorové rozpory, ale během rozmluvy jsem se od tohoto chlapce, který dosud nezná příliš falše, dověděl pravý důvod: Mrzí ho, že tím, že budeme tisknouti Seiferta, Nezvala, Schulze a snad i Vančuru, posunujeme obsahově ‚Hosta‘ poněkud dále doleva, než on, Knap, chce jíti. V té věci arci není pomoci [...]. Přemlouval jsem ho sice dosti, víc než bych byl sám o sobě kdy řekl, přemlouval ho i Götz, leč marně. Konečně: méně, ale tím ztuženější!*“³⁰⁶² Knapův odchod však byl též jen logickým vyústěním předchozího vývoje: své výhrady Knap vznesl již k manifestu Skupiny, před letními prázdninami 1923 se Knap odmítal účastnit na jejím Sborníku a svůj názor zřejmě nezměnil ani po červnové valné hromadě. Ani v druhém ročníku *Hosta* Knap prakticky netiskl.

Kalista se tak dostává do pozice, kdy může v mnoha ohledech určovat další vnitřní směřování spolku a Č. Jeřábka v Brně často postavit před hotovou věc. V říjnu 1923 tak

³⁰⁶⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 25. září 1923, s. [1].

³⁰⁶¹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 15. září 1923, s. [1]; bez inv. č.

³⁰⁶² LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Z. Kalista L. Blatnému, [závěr října 1923; Milý kamaráde, posílám Ti svoji knihu], s. [2]; bez inv. č.

Kalista poté, co B. Vlček pokračuje ve svém tažení proti němu a ve své recenzi Bieblovy a Rážovy *Cesty k lidem v Cestě* se právě na jeho adresu vyjádří dosti nelichotivě, poměrně snadno uvnitř spolku prosadí Vlčkovu vyloučení.³⁰⁶³

Že se možnosti ovlivňovat dění uvnitř Skupiny Kalista chopil aktivně i v jiných případech, dokazuje jeho dopis Č. Jeřábkovi ze začátku listopadu. Kalista v něm rozvíjí svůj již v minulosti několikrát prosazovaný plán o stanovení okruhu tiskovin, do nichž mohou členové spolku přispívat. Nutno však zároveň podotknout, že se Kalistovi údajně zároveň podařilo vyjednat poměrně zajímavé možnosti publikování v „povolených“ denních listech, kde by byla Skupině v pravidelných intervalech vyhrazena nedělní příloha: „*Usnesli jsme se na několika akcích, ke kterým Vás srdečně zveme: Stanovili jsme, že budeme se účastnit v těchto denících: Českoslov. noviny, Českoslov. republika, České slovo, Venkov, Tribuna, Lidové noviny, v týdennících a revuích: Času, Přerodu aj. – kromě Cesty, Topičova sbor., Zvonu, Apollona a evidentně méněcenných (Svit‘ apod.). V prvních třech z jmenovaných deníků vyjednali jsme pevně, že nám vždy v určitých lhůtách (jednou za 2–3 měs.) dají k dispozici plně celou nedělní přílohu, již sami vyplníme za své redakce pouze svými věcmi. Jinak nebudeme pod svým jménem tisknout nikdo nikde: ani v Rudém právu ne.*“³⁰⁶⁴ Jednotlivci mohou vystupovati ve *Venkově, Tribuně, Lid. novinách* – a kdybyste se připojili Vy, i v těch moravských listech, do nichž píšete. Vymkneme se tím libovůli pitomých a nafouklých redaktorů. Budeme vystupovati vždy jednotně. To se týká všech v Praze, včetně Götze a Kadlece. Zveme vás.“³⁰⁶⁵ Podobný projekt měl prý Kalista rozjednaný i s redakcí *Prager Presse*: v tomto případě se pro změnu jednalo o speciální překladové číslo z prací členů Skupiny.³⁰⁶⁶

Ne zcela zřetelně se pak jeví Kalistův poměr k Devětsilu z této doby. Kalista coby redaktor *Hosta* otevírá jeho nový ročník i příspěvkům jeho členů, čímž de facto končí bojkot časopisu ze strany Teigova spolku, táhnoucí se od ledna 1923. Hned v prvním čísle nového ročníku *Hosta* se tak objevuje báseň J. Seiferta „Guillaume Apollinaire“³⁰⁶⁷ a v druhém pak i verše V. Nezvala.³⁰⁶⁸ Původně Kalista dokonce do druhého čísla plánoval zařadit znovu

³⁰⁶³ K okolnostem Vlčkovu vyloučení blíže viz zde s 814–822.

³⁰⁶⁴ Proč Kalista nechtěl přispívat právě do *Rudého práva*, kam až dosud dosti čile psal, nevíme.

³⁰⁶⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [začátek listopadu 1923], s. [2].

³⁰⁶⁶ Ani toto číslo nejspíše nebylo realizováno, byť počátkem roku 1924 v *Prager Presse* vychází překlad Kalistovy básně „Schöneberg“ z jeho nedávno vydané sbírky *Jediný svět* (srov. KALISTA, Zdeněk: Schöneberg. Uebertragung aus dem Tschechischen von Paul Eisner. *Prager Presse* 4, 1924, Nr. 20, M.–Ausg., 20. 1., Beil. Dichtung und Welt, S. 1.).

³⁰⁶⁷ SEIFERT, Jaroslav: Guillaume Apollinaire. *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 4.

³⁰⁶⁸ Z nové lyriky Víta Nezvala. *Host* 3, 1923/1924, č. 2, [prosinec], s. 30–32.

příspěvky J. Seiferta a dokonce nově i V. Vančury.³⁰⁶⁹ Č. Jeřábek ale v dané době evidentně nebyl tak významným zastoupením příspěvků členů konkurenčního spolku příliš nadšen a počátkem listopadu netajil v dopise Kalistovi své výhrady: „*Tři ‚Devětsiláci‘ v 2. č. ‚Hosta‘ najednou – to se mi zdá přec’ jen trochu podivné po všech těch líbeznostech, které pro nás mívali, dokud tiskli v ‚Proletkultu‘. Promluvím si o tom s Blatným.*“³⁰⁷⁰ Právě Jeřábek se pak zřejmě zasloužil o to, že účast Devětsilu v druhém čísle *Hosta* byla posléze poněkud redukována.

Jen o málo později však začíná František Götz bez Kalistova vědomí v Praze s Devětsilem vyjednávat jako s možným spojencem pro své budoucí plány reorganizace *Hosta*. O pozadí celého vyjednávání mnoho nevíme, každopádně v průběhu první poloviny roku 1924 takto vzniká nová koalice Götze a Teiga se Seifertem, již zřejmě významně podporoval i nakladatel *Hosta* V. Petr a která měla vést až k nejvýraznějšímu období vzájemné spolupráce obou spolků na časopisu z léta 1924, kdy Teige a Seifert vstupují přímo do redakce *Hosta*. Zdeněk Kalista však už v této době uvnitř Skupiny znovu vystupuje jako hlavní překážka spolupráce s Devětsilem. Tentokrát už bude ale jeho odpor definitivně zlomen jeho odchodem ze Skupiny v červnu 1924. Na podzim 1923 a v první polovině roku následujícího nevíme prakticky nic o nějakých kontroverzích mezi Kalistou a Devětsilem, můžeme tak jen spekulovat o tom, že důvodem jeho nesouhlasu s přistoupením Devětsilu do redakce *Hosta* se stalo především to, že se celé jednání odehrálo za jeho zády s cílem omezit jeho vliv.

Paříž a plány po ní (listopad 1923)

Listopad 1923 se pro Kalistu nesl ve znamení jeho další zahraniční cesty. Tentokrát si Kalista splnil svůj dávný sen a odjíždí na několik týdnů do Paříže. V tomto případě sice cestoval sám, ale mohl využít zkušeností i kontaktů, které krátce před ním získali v Paříži K. Teige či J. Seifert. Zřejmě právě druhý z nich byl Kalistovi při plánování jeho cesty v mnohém platný: „*Když se i Seifert vrátil z Paříže s celou záplavou nových dojmů a pohledů, stalo se mi ‚město světla‘ skoro osudovou nutností. Cítil jsem, že tam musím děj se co děj. Horečka shánění honorářů, záloh a jiných finančních zdrojů mne zachytila vírem ještě*

³⁰⁶⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [začátek listopadu 1923], s. [1].

³⁰⁷⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 9. listopadu 1923, s. [1].

prudším než při obou mých posledních cestách.³⁰⁷¹ Ostatně v Paříži se Kalista mohl opřít i o svého tamějšího patrona I. Golla, jehož pomoci a známostí v Paříži posléze opravdu v mnohém využil.

Kalistův pařížský pobyt nejspíše netrval o mnoho déle než dva týdny. V pamětech sice Kalista svůj odjezd datoval někdy krátce po svém svátku, tj. 7. listopadu,³⁰⁷² avšak zřejmě nevyjel dříve, než v polovině měsíce: ještě 14. listopadu totiž J. Landa odvolává jejich společnou schůzku právě před Kalistovým odjezdem do „Parizu“.³⁰⁷³ Zpět se pak Kalista vrací dle zmínek v Götzově korespondenci nejpozději o víkendů 1. či 2. prosince 1923.³⁰⁷⁴

Za svého pobytu v Paříži se Kalista prostřednictvím Ivana Golla seznámil s řadou osob tamějšího uměleckého života, především s malířem Marcem Chagallem, jehož ateliér prý opakovaně navštívil: „Zamiloval jsem si opravdu Marca Chagalla, se kterým jsem se osobně sblížil, a umiňoval jsem si, že až se vrátím do Prahy, stanu se propagátorem jeho umění [...]. Z poslední návštěvy v Avenue d'Orléans 110 jsem si odnášel celý štůček fotografií Chagallových obrazů.“³⁰⁷⁵ Chagallovi posléze Kalista věnoval i samostatnou studii, která však vyšla v Pacovského *Veraikonu* až roku 1926.³⁰⁷⁶ S Gollem pak Kalista navštívil některá filmová a divadelní představení a pochopitelně obešel i většinu nejznámějších pařížských pamětihodností.

Z Paříže si Kalista zpět do Prahy přiváží řadu knih, kontaktů na redakce literárních časopisů, s nimiž vyjednal jejich předplatné výměnou za *Hosta*, a nových plánů. V závěru roku 1923 proto začíná rozvíjet plány na spolupráci Skupiny se zahraničními uměleckými spolky. Vždyť s výjimkou Kalistova francouzského čísla a několika reprodukcí obrazů zahraničních výtvarníků, vesměs dodaných pro *Hosta* členy Devětsilu, zůstávala Skupina svými tvůrčími snahami dosud omezena jen na domácí prostředí. Tyto Kalistovy plány se přitom setkaly s kladným, byť možná jen zdvořilostním ohlasem i mezi brněnskými: „*Nutnost kulturní spolupráce s moderní cizinou uznávám už dávno. Vy, kteří máte možnost styky navázat, pracujte v tom směru! Také o výstavě Ch. uvažujte.*“³⁰⁷⁷

³⁰⁷¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 763.

³⁰⁷² Tamtéž, s. 764.

³⁰⁷³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, J. Landa Z. Kalistovi, 14. listopadu 1923.

³⁰⁷⁴ Götz se ve svém dopise Jeřábkoví z počátku prosince zmiňuje o schůzce pražské části Skupiny, která se konala v pondělí před 8. prosincem, tj. 3. prosince. Na ní už Kalista byl přítomen (srov. LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkoví, [prosinec 1923; Drahý! Host se trochu pozdí], s. [1].).

³⁰⁷⁵ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 777.

³⁰⁷⁶ Týž: Fejeton o čarodějích: Marc Chagall. *Veraikon* 12, 1926, č. 6, [listopad/prosinec], s. 101–108.

³⁰⁷⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. prosince 1923, s. [1].

Bohužel většina z těchto plánů z důvodů, které si záhy ukážeme, měla zůstat jen na papíře a mnoho konkrétního se o nich v dobové Kalistově korespondenci nedozvídáme. Z Kalistova dopisu Jeřábkoví, psaného několik dní po jeho návratu, se dozvídáme, že prozatím Kalista zvažoval uskutečnit cyklus přednášek o moderním umění, který by měl být v případě zisku finanční podpory z externích zdrojů doplněn cyklem přednášek zahraničních hostí: „*Tak jmenovitě plán přednáškového cyklu moderních autorů – přednášeli by Cocteau (nebo Raynal), Goll a Edschmid (v Praze i v Brně). Bylo by totiž záhodno učiniti z Prahy, resp. z Československa poněkud intensivnější středisko kulturního ruchu. [...] Ovšem celý projekt by mohl se uskutečniti nejdříve v březnu za podpory min. osvěty a zahraničí (jako v případě Duhamelově a Vildracově). Zatím chceme uspořádati – 23. lednem počna – cyklus přednášek (vždy v úterý) v sále Strakovy akademie v Praze s tímto pořadem: 1) Götz: Všeobecný úvod do mladé literatury (názvy arcí nepřesné!), 2) Blatný: K novému dramatu, 3) Kalista: Moderní lyrika, 4) Zamazal: O novém projevu výtvarnou formou, 5) Götz: Závěr. O projektu Ti jistě Götz psal.*“³⁰⁷⁸ Vedle toho se Kalista zmiňoval i o plánu výstavy děl Marca Chagalla, kterou by připravil za spolupráce Umělecké besedy a Devětsilu. Události z přelomu roku 1923 a 1924 a rostoucí opozice vůči Kalistovi uvnitř Skupiny však měly za těmito ambiciózními plány rychle udělat tečku.

Přípravy převratu proti Z. Kalistovi (závěr roku 1923)

Rychlý Kalistův vzestup totiž nenechal v klidu jeho konkurenty v rámci Skupiny. Pokusy B. Vlčka o odstranění Kalisty sice naději na úspěch neměly, mnohem výraznějším Kalistovým protivníkem se však ukázal být František Götz. Už v minulých kapitolách jsme si přibližovali dlouhodobě komplikovaný vztah obou literátů. Latentní napětí mezi oba vnášel především jejich odlišný postoj k Wolkerovi a Píšovi, ale zároveň i momenty osobní. Götz popuzovala Kalistova vztahovačnost a urážlivost, Kalistu zase Götzova měkkost a neprůraznost. Možná největší impuls k vzájemnému definitivnímu rozchodu však poté, co roku 1923 Wolker a Píša dočasně mizí z literárního dění, přišel zvenčí: byla jím Götzova nastávající manželka Josefa Thelenová, tvořící pod pseudonymem Joža Noville, která v Kalistovi viděla zřejmě hlavního strůjce odmítnutí své přihlášky do Skupiny z léta 1923.

³⁰⁷⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkoví, [polovina prosince 1923], s. [1].

Thelenovou jako hlavní důvod své rozmlísky s Götzem uvádí Kalista i ve svých pamětech. Dokonce zde dosti dramaticky vzpomíná na jistý výstup s ní při jedné ze svých návštěv v Götzově bytě na počátku jeho pražského pobytu: „Götz mne však neuvítal milým úsměvem jako jindy, ale s podivnou nervozitou. [...] A když jsem vkročil do pokoje, vynořila se zpoza jakési záclony známá už tvář Joži Thelenové. Ale nikterak ne s příjemným úsměvem. Obořila se na mne přímo a začala mi vyčítat, že jsem se proti ní postavil na valné hromadě Literární skupiny. Šermovala přitom rukama a zabodávala do mne svoje – jinak nebesky vypadající – oči, že jsem bezděky couval ke stěně a ke dveřím. [...] Rozvášněná Thelenová se nedala zatlačit do slušnějších pozic a chrlila na mne nadále svoje výčitky a útoky, až jsem konečně udělal trapné scéně konec tím, že jsem popadl klobouk a vyrazil ven z domu.“³⁰⁷⁹

Za změnou Götzova chování ke Kalistovi však nejspíše nestála jen Thelenová, ale zřejmě i Götzovo seznámení se se situací v literární Praze. Obrat Götzova postoje ke Kalistovi však každopádně byl velmi razantní: od dosavadní klopýtavé spolupráce se náhle mění v prudké nepřátelství. Prakticky ihned poté, co se Götz poněkud aklimatizoval v novém zaměstnání, zorientoval v pražských poměrech a získal především alespoň trochu volného času, totiž začíná v době po Kalistově odjezdu do Paříže připravovat plán, jak jeho vliv ve Skupině omezit.

Poprvé jeho stížnosti na Kalistu souvisleji zachycujeme v jeho listopadovém dopise Jeřábkovi, v němž na Kalistovu adresu poznamenává: „Co se týče Hosta, jsme všichni s Kalistou nespokojeni. Rozhoduje jako paša – nestrpí odmlouvání, kluky mladší kazí, odmítá lepší, básně tiskne horší. To se musí zlomit. Kalista je pryč – nu a my uděláme proti němu válečný plán. A kdyby měl padnout a vystoupit ze Skup., nedáme mu už tu moc.“³⁰⁸⁰ Götz se v daný moment chtěl sám aktivněji chopit redakce *Hosta*, a to tak, že on by měl právě na místo Kalisty být tím členem redakce, u nějž by se scházely příspěvky k otištění.

Po Kalistově odjezdu do Paříže prý nadto navíc nebyly k dispozici prakticky žádné příspěvky pro třetí číslo *Hosta* a Götz si tak Jeřábkovi stěžuje i na Kalistovu liknavost. Znovu se proto chystal obnovit svůj starší plán a oslovit s výzvou o příspěvky Devětsil: „Nebude-li látky, musí přijít ke slovu Devětsiláci. Lze s nimi dobře spolupracovat. Váží si velice Lva a Tebe – pohrdají Kalistou – a vidí, že K. kazí hochy ze Skupiny. Nedopustíme toho už dále.“³⁰⁸¹ Devětsil tak v tuto dobu nejspíše začíná využívat vnitřního pnutí ve Skupině mezi Kalistou a

³⁰⁷⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (2). Brno: Atlantis, 1996, s. 214–215.

³⁰⁸⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [listopad 1923; Drahy, děkuji Ti za Tvůj dopis], s. [1].

³⁰⁸¹ Tamtéž, s. [2–3].

Götzem k prosazení svých vlastních zájmů a Götz se přitom postupně jeví jak silnější partner, k němuž se proto výsledně přiklání.

Ještě výrazněji však proti Kalistovi mířil další Götzův návrh, a to angažovat pro kritickou rubriku *Hosta* zbytkem generace zatraceného A. M. Pišu. Názor na jeho možné znovupřijetí tak zatím v závěru listopadu opatrně sonduje u Jeřábka, který dosud patřil k nejhalasnějším Pišovým kritikům uvnitř Skupiny: „*Nebyl bys proto, abychom přibrali Pišu. Nemluvil jsem s ním dosud. Je divný, ale je nutno v té věci něco dělat. Václavek a Piša – to jsou jediní lidé, kteří nám mohou pomoci. A tím bychom tady zlomili vliv Kalistův, který vadí všude. V Praze se mu všichni smějí – znehodnotilo to Hosta.*“³⁰⁸²

Prakticky paralelně zkoušel Götz vyjednávat i s Wolkerem, nic konkrétnějšího netuše o závažnosti jeho zdravotního stavu. Ve svém posledním listě, který Wolkerovi právě v listopadu 1923 adresoval po osmiměsíční odmlce, Wolkerovi vychválil jeho již rok starou *Těžkou hodinu*, v níž prý Götz nalézá „*nový zemitý sociální symbolismus*“; dokonce přitom poznamenává, že mladé literatuře je třeba „*nových, Těžkých hodin*“³⁰⁸³. Svého přítele pak Götz vyzývá, aby své příspěvky pro *Hosta* adresoval nikoli Kalistovi,³⁰⁸³ ale přímo jemu: „*Povídá mi Petr, že jsi poslal verše Kalistovi. Poslal jsem ke Kalistovi, ale nenašli jich u něho. Kalista je totiž v Paříži. [...] Posílej verše vždycky mně. Kalista má všelijaké zřetele atd. – nebudu o tom povídat.*“³⁰⁸⁴ Svou prosbu o Wolkerovu spolupráci se zároveň snažil podepřít i informací o souběžném jednání s A. M. Pišou: „*J brněnští na to naléhají. S Pišou to bude zlé. Kalista je jeho velký nepřítel. – Ale snad to přece jen půjde.*“³⁰⁸⁵

Již dříve se v úvahách o rozšíření členstva Skupiny objevilo i jméno B. Václavka, tehdy hlavního literárního kritika *Československých novin*. Možnost Václavkova přistoupení dokonce v říjnu nadhodil Č. Jeřábek přímo Z. Kalistovi: „*Nemyslíš, že bychom v B. Václavkovi získali platného spolupracovníka pro ‚H.‘? Já se s ním sice neznám, ale mám dojem, že to je člověk, který má budoucnost a který by nám leckdy dovedl napsat slušnou věc.*“³⁰⁸⁶ V tomto případě však vyzněly snahy členů Skupiny naprázdno: v polovině prosince

³⁰⁸² Tamtéž, s. [2].

³⁰⁸³ Zde měl však Götz zřejmě poněkud zavádějící informace. Kalista skutečně jménem nové redakce *Hosta* žádal Wolkeru dopisem ze závěru října 1923o příspěvky, Wolker však žádné nové básně neposlal, jen Kalistu odkázal na redakci *Života*, kde údajně ležely některé jeho nevydané texty (srov. J. Wolker Z. Kalistovi, 7. listopadu 1923; citováno dle KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 188.).

³⁰⁸⁴ Muzeum Prostějovska v Prostějově, fond J. Wolker, korespondence přijatá, F. Götz J. Wolkerovi, [1. prosince 1923], s. [3]; inv. č. VI/614.

³⁰⁸⁵ Tamtéž.

³⁰⁸⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 29. října 1923, s. [2].

1923 zakládá Václavek spolu s Černíkem, Halasem a Svrčkem brněnský Devětsil, který v zimě 1924 začíná vydávat nový časopis *Pásmo*.

Jeřábek s Blatným se ke Götzovým listopadovým návrhům na odstranění Kalisty vcelku pochopitelně postavili vstřícně. Oba totiž nelibě nesli, že s Götzovým odchodem do Prahy a zejména s přesunem *Hosta* pod Petrovo nakladatelství ztrácejí na chod spolku a zejména jeho časopisu někdejší vliv. Alespoň Č. Jeřábek však měl určitý problém s načasováním celé akce: „*Soudím – ač mám Kalisty též plné oči – že je ne dosti fair, osnuje-li se proti němu ‚válečný plán‘ teprve a právě tehdy, když je nepřítomen. Zavání to trochu nestatečností.*“³⁰⁸⁷ I přesto Jeřábek v jednáních o Kalistovi pokračoval a v druhé polovině listopadu tak probíhá v Praze i v Brně série schůzek, na nichž se o proměnách situace ve Skupině zejména v trojici Götz–Blatný–Jeřábek živě vyjednávalo.

O všech detailech jednání ze závěru listopadu nejsme plně informováni, část z nich totiž vedli členové někdejšího brněnského triumvirátu spolu osobně. Podobu reorganizované Skupiny nám však může pomoci nastínit Jeřábekův list Blatnému z počátku prosince 1923. Alfou a omegou případné akce pro brněnské bylo jednoznačné ovládnutí *Hosta*. Bylo jim totiž jasné, že za stávajících personálních poměrů ve Skupině by Kalistu jednoduše odstavit nemohli a jeho odchod, který by asi následovali i další členové pražské části spolku, by mohl značně rozkolísat *Hosta*. Jeřábek tak o možnostech dalšího postupu přemýšlí počátkem prosince v dopise Blatnému: „*Něco jiného by ovšem bylo, kdyby došlo k jakémusi – sit venia verbo – převratu. Chceme-li L. S. postavit na nový základ, musíme především mít v rukou pevně Hosta, tj. musíme získat Petra pro sebe. [...] Představuji si věc tak, že by reorganizovaná Lit. Skupina vypadala asi takto: Blatný, Götz, Chalupa, Jeřábek, Píša, Václavek, Wolker, Zamazal. To by byl ovšem jen kádr, který by se mohl – ovšem po zralé úvaze – postupně rozmnožovat. [...] Jak si to Götz představuje s tím časopisem, který bychom dělali dohromady s Devětsilem, není mi jasno. Vždyť tu jsou 2 časopisy vedle sebe!*“³⁰⁸⁸ Z Götzových úst zřejmě tedy již tehdy padá jako varianta řešení situace nahradit příspěvky pražské části Skupiny spoluprací Devětsilu – a Jeřábek se v tento moment zřejmě nestavěl apriorně proti.

K důležitým jednáním pak došlo v Praze po Kalistově návratu z Paříže. V pondělí 3. prosince se totiž Götz nejprve sešel s Píšou, s nímž se zřejmě toho dne dohodl na jeho návratu do *Hosta*: „*V pondělí po návratu Kalistově jsme svedli těžký boj o Píšu. Píša mne právě*

³⁰⁸⁷ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 26. listopadu 1923, s. [1]; bez inv. č.

³⁰⁸⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 7. prosince 1923, s. [1–2]; bez inv. č.

v pond. odpo. navštívil v bytě a po dlouhé rozmluvě – 3 hod – jsme se dohodli. Píša vstupuje do Hosta, bude psát kritickou hlídku se mnou a – možná i s Václavkem – ač jestli se dohodneme.³⁰⁸⁹ Snad ještě složitější však byla následná diskuse na večerní schůzi pražské části Skupiny, která měla pro Kalistův návrat z Paříže údajně poněkud slavnostní charakter. Götz o jejím průběhu referoval do Brna s netajeným despektem ke Kalistovi a jeho věrným: „Večer byla schůze Skup. – slavnostní pro návrat Kalistův! Ten chlap Ti vyvádí jako potentát. Ti chudáci kolem něho jsou prostě ubozí. Kalista se tvářil zuřivě. 4 hod. trvala celá polemika – než povolil. Ovšem s jakými výhradami! Ale nebudeme na to brát zřetel. S Píšou vstoupí k nám i Wolker. Už jsem mu psal. Mě znepokojuje Kalistův vliv na celou pražskou Skupinu. Kromě Ježka, jenž není vlastně členem, jsou všichni za ním. Ovládá je mistrně. Je to intrikář, který zná prostředky. Jsou to vesměs lidé, jež on vynesl na světlo. Talentu ovšem nemají. Já mám leckdy chuť provést revoluci, odvrhnout celý ten blbý aparát Kalistův, v němž je prázdnota, a udělati s Devětsilem dobrý časopis. Šlo by to snadno.“³⁰⁹⁰

V polovině prosince již pak má Götz fakticky promyšlený plán, jak Kalistu v rámci Skupiny odstavit. Detailněji jej předestírá v dopise Jeřábkovi: „Já chci postupovat takto: Získat úplně nakladatele Petra – dát mu z pokladny Skup. na časopis částku 3000 Kč a tím si jej zajistit – a pak šikovně provést vyloučení Kalisty a jeho druhů a s Píšou, Wolkerem a Devětsilem a kmenovou částí Skup. udělati dobrý časopis. Co na to říkáš? Projednej to s Blatným, Jeřábkem, je to nutné. Kalista je v Praze nemožný. Je to intrikář a podlec. A má špatný vliv na celou Skup. Z Paříže dojel jako polobůh. Tady se musí něco stát.“³⁰⁹¹

„Mocenská“ situace uvnitř spolku však v závěru roku 1923 nebyla nijak jednoznačná: Kalista sice byl jen jedním ze čtyř členů redakce *Hosta*, avšak pokud jde o Skupinu jako celek, mohl počítat minimálně s tolika hlasy jako brněnští (Kalista, Biebl, Ráž, Kadlec, Kropáč, Landa, Hradec vs. Götz, Blatný, Jeřábek, Chalupa a Zamazal s nestálými Stejskalem a Chaloupkou; otázkou by pak zůstala pozice Vlčka a Jirka; J. Ježek zatím členem spolku nebyl).

Důležitou součástí strategických kalkulací brněnských znamenalo též získat pro plán „převratu“ nakladatele *Hosta* V. Petra, přičemž se zdá, že v prosinci 1923 měl Kalista v tomto nakladatelském domě stále významný vliv. Skupina totiž v této době marně sháněla rukopis, který by vyšel jako čtvrtý svazek edice *Hosta* a de facto tak zahájil existenci této řady v novém nakladatelství. Kalista v daný moment navrhoval k vydání Kadlecovu *Svatou rodinu*, která však brněnským nebyla příliš po chuti – i proto, že kniha měly být doprovovena

³⁰⁸⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [listopad/prosinec 1923; Drahý! Host se trochu pozdí], s. [1].

³⁰⁹⁰ Tamtéž.

³⁰⁹¹ Tamtéž, s. [2].

Kalistovou předmluvou. Jeřábkův list Blatnému k této otázce dobře ilustruje nálady vůči pražské části v Brně ze závěru roku 1923: „Já odpírám se vyjádřiti, neboť nakladatel si už stejně věc upekl s Kalistou a veřejně v novinách ohlásil tu knížku jako další svazek Edice Hosta. [...] Je velmi protivno, že tam je zase předmluva Kalistova. To už opravdu vypadá, jako by se u nás bez Kalistovy patronace nedal ani krok udělat.“³⁰⁹² Avšak proto, že žádný jiný rukopis v dané chvíli k dispozici nebyl, se v Brně nakonec s tímto návrhem smířili. K vydání knihy však nakonec Götzovým přičiněním později nedošlo.

Ale zpět do prosince 1923: Götzovi se nakonec na zmiňované schůzi zřejmě opravdu podařilo zbytek pražské části Skupiny, a dokonce i Kalistu, pohnout k souhlasu s Pišovým návratem do *Hosta*. Götz proto Pišu obratem o výsledcích tohoto jednání informoval a předestřel mu své představy další společné spolupráce ve spolkovém časopise: „Dobře vím, že zpráva o bouřlivé schůzi Skup. v pondělí donesla se až před Tebe – spěchám, abych Tě o ní informoval. Věc je tedy taková: Kalista a jeho věrní – to jest vlastně celá pražská Skup. kromě Ježka, jenž stál při mně – byli zuřivě podrážděni. Osobní věci, urážky, klepy – přival slov. Debata trvá 4 hodiny. A pořád bez výsledku. Já trval bezpodmínečně na tom, abyste Ty a Wolker byli spolupracovníky Hosta. Konečně jsem to prosadil. [...] Je to jisté vítězství nad Kal. a jeho věrnými panoši. V debatě pořád mi všelijací ti Kropáči atd. říkali: Proč najednou tak zuřivě propagují Pišu? To má jiné pozadí. Postihli, že Kalista má být trochu omezen ve své pravomoci redaktorské. Pišo, všechno to půjde. Host stane se orgánem mladým, syntetizujícím elementem v té tříšti: Budeme spolu růst a ovládneme duchovně literaturu. A Host bude naším orgánem. Lidí, kteří to myslí poctivě – a kteří nechtějí to vyhrávat jen politikou.“³⁰⁹³

Stran Kalisty pak Pišovi Götz slibuje: „Vliv Kalistův omezíme zcela potichu. Brněnská Skup. je za námi úplně.“³⁰⁹⁴ Protože však Kalista údajně podmínil obnovení Pišova spolupracovníctví vzájemným usmířením, vyzval zároveň Götz Pišu k osobnímu setkání, kde by si všichni tři společně své pozice vyjasnili: „Kalista jen klade za podmínku osobní smíření s Tebou. Ne satisfakci, jen smír. Nu, a to je věc, která Tě bolet nebude. Souhlasíš-li, pozval bych Vás oba na čaj a tam bychom to vyřídili.“³⁰⁹⁵

Zda k této schůzce v prosinci 1923 došlo, nevíme. Kalista sice ve svém dopise Jeřábkovi ze závěru roku 1923 vyslovuje své podivení nad znovunavázáním spolupráce

³⁰⁹² LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 13. prosince 1923, s. [1]; bez inv. č.

³⁰⁹³ LA PNP, fond A. M. Piša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Pišovi, [prosinec 1923; Drahý, poněvadž dobře vím], s. [1–2].

³⁰⁹⁴ Tamtéž, s. [3].

³⁰⁹⁵ Tamtéž, s. [1].

s Píšou, avšak zároveň však celou věc prohlašuje za „vyřízenou“ a s Píšovým návratem se víceméně smiřuje: „Překvapilo mne, že jste se právě v mé nepřítomnosti usnesli na tak kategorické resoluci týkající se pozvání Píšova do ‚Hosta‘. Věděli jste snad, že mi nebude tak lehkou dáti jméno na časopis, který by přinášel člověka, živícího se nadávkami mně – i jiným. Ale dovedu zapomenouti mnoho osobního (Píša nikomu z Vás nenadával – jako mně) – udivilo mne však také, že plnítelem programu ‚Hosta‘ má býti člověk, který se naň tak vrhl. Ale ta věc je už vyřízena, přemohl jsem mnoho.“³⁰⁹⁶ Události z přelomu let 1923 a 1924 však plán vzpoury proti Kalistovi i otázku Píšova přistoupení znovu na čas odložily: Kalista se po smrti svého otce načas úplně stahuje z veřejného dění a Píša je zase po smrti Wolkerově plně vytížen přípravou edice jeho sebraných spisů.

Memento: Smrt otce (25. prosince 1923) a Wolkrova (4. ledna 1924)

Zásadní událostí v životě mladého Kalisty se stalo úmrtí jeho otce o vánočních svátcích 1923. Přes určité názorové odcizení, pozorovatelné minimálně již od Kalistova vystoupení z církve z posledního ročníku gymnaziálních studií, na něj byl Kalista velmi fixován a jeho citlivou povahu otcova smrt pochopitelně značně rozrušila, obzvláště když byl zřejmě jediným bezprostředním svědkem jeho skonu. S odstupem více než třiceti let vzpomínal v pamětech na osudné ráno 25. prosince 1923 následovně: „Když jsem otevřel dveře ložnice, otočil tatínek po mně pohled, jako by byl na mne čekal, ale pak najednou škytl, ohryzek pod seřídlym šedým vousem vyletěl nahoru a tvář i zrak naprosto strnuly. Přistupuji k tatínkově loži, přeji dobrého jitra, – ale najednou mne naprosto strnulý pohled vyděsil. [...] Je mrtev! Ten pohled, který vrhl – snad po dlouhém čekání – na mne ke dveřím, byl pohled na rozloučenou. Na rozloučenou navždy! Ruka se nepohne, z těla se stala mrtvá věc.“³⁰⁹⁷

Zavedený rytmus Kalistova života se najednou zcela proměnil: otcovou smrtí se jeho rodina dostala do značných existenčních potíží: „Po Štědrém dni nebylo v domácnosti skoro krejcaru než snad na nejnnutnější potřeby kuchyně. Nemáme na pohřeb. Nemáme na smuteční oznámení, na věnce, na záduší. Nemáme ani peněz na příští měsíc, protože tatínkovu penzi nám už nevyplatí a mamince bude penze vyměřena snad až po půlroce.“³⁰⁹⁸ Mnohem podstatnější však měla být psychická proměna, jíž Kalista procházel. Později prohlašoval, že

³⁰⁹⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [polovina prosince 1923], s. [2].

³⁰⁹⁷ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 783.

³⁰⁹⁸ Tamtéž, s. 785.

právě prožitek otcovy smrti otrásl jeho dosavadním materialistickým náhledem na svět; v pamětech přitom poměrně rozsáhle a až s barokním patosem rozebírá své nihilistické nálady z této doby.

Kalistovo otřesené psychické rozpoložení však můžeme doložit i pramenem dobovým. Dobře jej totiž dokumentuje fejeton, nazvaný dle Romainsovy stejnojmenné prózy *Kdosi umřel*, který Kalista otiskl v *Československých novinách* necelý měsíc po otcově skonu.³⁰⁹⁹ Až příliš intimní, osobní text později Kalista označil za nepříliš zdařilé ztvárnění svých nálad a zmatků: „*Ale tento první pokus dát literární odraz dramatu ve mně se rozehrávšimu úplně selhal. Karel Toman mi řekl, že jsem o té věci raději neměl psát. A já uznal plně jeho odsudek.*“³¹⁰⁰

Krátce po Kalistově otci umírá 4. ledna 1924 i Jiří Wolker. Kalista s ním v této době již bezmála rok a půl prakticky nebyl v kontaktu a jejich někdejší přátelství již patřilo minulosti. Ani Wolkerova pohřbu se Kalista nakonec neúčastnil. Přesto smrt jeho někdejšího přítele, který navíc umírá jako první z jejich literární generace, jen dále zesílila depresivní rozpoložení, v němž se Kalista na přelomu let 1923 a 1924 nacházel. Kalista sice přispěl do únorového čísla *Hosta*, věnovaného právě Wolkerově odkazu, ale jeho text s názvem „Nové tvary“³¹⁰¹ je však spíše torzem rozkladu o estetických základech primitivistické poesie a s Wolkerem jej spojuje více méně jen to, že veškeré své obecné teze Kalista dokládá na příkladech právě z Wolkerovy poezie. Jako mnohem osobnější se pak ukazuje krátká esejistická vzpomínka na „první dvě léta“ vysokoškolských studií a společná bloudění s Wolkerem po Hradčanech, jíž Kalista přispěl do Bieblem redigovaného sborníčku *In memoriam Jiřího Wolker*.³¹⁰² Znovu se pak k Wolkerovi vrátil v létě 1924 u příležitosti vydání jeho sebraných spisů, když v *Přerodu* otiskl první větší vzpomínkový text o svých kontaktech s mrtvým přítelem.³¹⁰³ Okamžitá polemická reakce F. Götze³¹⁰⁴ zahájila nejen ostrou tiskovou kontroverzi³¹⁰⁵ mezi oběma zneprátelenými literáty, ale též první kolo Kalistových „bojů o Wolker“, kterých mělo postupem času přibývat.

³⁰⁹⁹ Z. K. [=KALISTA, Zdeněk]: *Kdosi umřel*. *Československé noviny* 3, 1924, č. 19, 22. 1., s. 2–3.

³¹⁰⁰ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 789.

³¹⁰¹ Týž: *Nové tvary*. *Host* 3, 1923/1924, č. 4, [únor], s. 93–96.

³¹⁰² Týž: *Jediný svět*. In: *In memoriam Jiřího Wolker*. Red. Konstantin Biebl. Praha: Hyperion, 1924, s. 11–12.

³¹⁰³ Týž: *Dílo Jiřího Wolker*. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 8, 15. 7., příl. Žně, s. 109–112.

³¹⁰⁴ GÖTZ, Fr.: *Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj*. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 182, 3. 8., s. 5.

³¹⁰⁵ Kalistova článku a Götzevy reakce na něj si hojně povšimnul dobový tisk, přičemž se veřejně přetřásala i možná Kalistova žaloba na Götze za urážku na cti (srov. *Nová revue*. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 185, 6. 8., s. 5; *Mimochodem*. *Apollon* 1, 1923/1924, č. 21/22, 20. 8., s. 343; *Redakce: Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj*. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 186, 7. 8., s. 5; *K případu básníka Zdeňka Kalisty*. *Přerod* 2, 1924, č. 9/10, 15. 8., s. 193; *Kdo před kým schovával rukopisy*. *Tribuna* 6,

Ale zpět na počátek roku 1924: Kalista v této době po silném citovém otřesu na několik týdnů onemocněl a v mezidobí se zásadně proměnil jeho dosavadní hodnotový žebříček. Literární záležitosti proto následně v první polovině roku 1924 prakticky zcela ustupují do pozadí: zřetelně slábne jeho zájem o spolkové záležitosti i aktivita publicistická. V první polovině roku 1924 tak Kalista usilovně pracuje jen na dvou překladech – výboru z básní H. Heina a překladu Romainsovy avantgardní prózy *Donogoo-Tonka*, které se mu stávají důležitým zdrojem dočasných příjmů. Zbytek času však věnuje co nejrychlejšímu dokončení své disertace – její vlastní text Kalista údajně od prvních náčrtů až po definitivní čistopis pořídil za necelé dva měsíce!

V. 2. Lidé a spolky

Vzhledem k tomu, že většina rozhodujících událostí roku 1923/1924 se odehrává v průběhu necelých tří měsíců, síť Kalistových osobních vazeb se nijak zásadně neproměňuje. Změnu postoje F. Götze vůči Z. Kalistovi i s ním související proměny situace uvnitř Literární skupiny, které asi nejvýrazněji ovlivní Kalistův vývoj v této době, si přitom podrobněji přibližujeme na jiných místech. Z nových jmen pak do Literární skupiny v roce 1923/1924 přichází jen student romanistiky Jiří Ježek, původně Kalistův známý z fakulty. Oba spojoval především zájem o soudobou francouzskou literaturu. Právě Ježek byl ve třetím ročníku *Hosta* autorem většiny příspěvků nově zřízené francouzské hlídky. Členem Literární skupiny se však oficiálně stává až na valné hromadě v létě 1924, na níž se staví na stranu F. Götze. Kalista jej proto později bude poněkud nespravedlivě vinit ze „zrady“.³¹⁰⁶ Naším příběhem se ale Jiří Ježek míhá jen krátce.

Větší pozornost proto na tomto místě budeme věnovat jen osobě Bartoše Vlčka. Ten se totiž v průběhu roku 1923 stává Kalistovým zapřísáhlým nepřitelem a rostoucí napětí mezi nimi vyvrcholí až Kalistovým prosazením Vlčkova vyloučení ze spolku. Faktický zakladatel *Hosta* se tak paradoxně stává snad jediným vyloučeným členem Skupiny v celé její historii,

1924, č. 195, 1. 9. večer, s. 1.). Kalista sepsal proti Götzovu článku ohrazení, které však nakonec redakce *Národního osvobození*, v němž Götz psal do kulturní rubriky, neotiskla. Jeho rukopis se však zachoval v Kalistově pozůstalosti [srov. LA PNP, fond Z. Kalista, rukopisy vlastní, Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj (poznámka osobní)]. Götz byl nakonec nucen některá tvrzení ze svého článku odvolat (srov. GÖTZ, Fr.: Ke svému článku „Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj“. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 210, 31. 8., s. 6.).

³¹⁰⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (2). Brno: Atlantis, 1996, s. 216–219.

byť ji nakonec opouští sám ještě před tím, než toto rozhodnutí formálně posvěti valná hromada.

Bartoš Vlček

Psal jsem Götzovi.

Ten ať Ti odpoví.

Sto povídek vám jistě přichystá

Hradec, Kropáč, Kalista

Vola nikomu už nedělám.

*To raděj půjdu sám.*³¹⁰⁷

B. VLČEK L. BLATNÉMU, 13. října 1923

Zakladatel *Hosta* Bartoš Vlček si nikdy v rámci Literární skupiny nezískal pevnější postavení. Venkovský učitel z Lipníku nad Bečvou se svou tvorbou a především svým světonázorem – Vlček rozhodně nesympatizoval s politickou levicí, byl naopak stoupencem národnědemokratické strany, do jejíhož tisku přispíval, a dokonce i Č. Jeřábek jej počátkem roku 1923 označil nálepkou bojovníka „o *národního ducha*“ v literatuře³¹⁰⁸ – od zbytku členů Skupiny zřetelně odděloval. Blíže mu ze členů spolku stáli snad jen jeho krajané Miloš Jírko a Jaromír Berák. Naopak členové trojlístku, jak jsme si již ukázali v předchozím, k němu od počátku shlíželi k nedůvěrou a despektem a i brněnští byli intenzivnější spolupráci s Vlčkem nakloněni postupem času stále méně. Vlček tak byl na podzim 1921 rychle odstaven z vedení *Hosta* a jeho styky se zbytkem Skupiny stejně jako frekvence jeho textů ve spolkovém časopise povážlivě řídly. Když se mu však ve spolupráci s Berákem a Kalistou na valné hromadě v září 1922 podařilo zamezit soustředění rozhodujících pozic ve spolku v rukou brněnských, zdálo se, že se Vlček přece jen dočká ve Skupině respektovanějšího postavení.

Vlčkovu pozici outsidera Literární skupiny potvrzuje i nepublikovaný medailon, který o něm Kalista připravoval pro *Tváře ve stínu*. Hned na úvod své vzpomínky totiž uvádí, že Vlček „nebyl jeho přítelem“ a tykání mezi nimi bylo spíše jen formální.³¹⁰⁹ Sám dále doznává,

³¹⁰⁷ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, B. Vlček L. Blatnému, 13. října 1923; bez inv. č.

³¹⁰⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 10. března 1923, s. [1]; bez inv. č.

³¹⁰⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, rukopisy vlastní, *Tváře stínu*, Bartoš Vlček, s. 59.

že se s Vlčkem osobně viděl „*snad jen dvakrát či třikrát*“.³¹¹⁰ Přesto právě mezi Z. Kalistou a B. Vlčkem vzniklo roku 1923 vypjaté nepřátelství, které vedlo až k Vlčkovu vyloučení z Literární skupiny.

O vzniku vzájemné nevraživosti nemáme příliš mnoho informací, neboť korespondence mezi Vlčkem a Kalistou v závěru roku 1922 poněkud utichá. Možnou příčinou roztržky zřejmě – podobně jako v dalších případech – mohl být Kalistův slib vydat u Petra Vlčkovu knihu povídek. Tuto věc však vzpomíná pouze Kalista ve svých pozdějších pamětech, a to ještě v poněkud jiných souvislostech. Případ s Vlčkovu knihou zde označil za nedorozumění, které jej s V. Petrem dočasně rozkmoťilo. Nakladatele totiž prý údajně rozhněvalo, že Kalista slíbil jeho jménem Vlčkovi vydání knihy.³¹¹¹ Bylo-li tomu opravdu tak, nebo ne, nevíme.

Vlček však 26. prosince 1922 Kalistovi skutečně rukopis své sbírky povídek poslal s tím, aby ho předal Petrovi a vymohl jeho vydání: „*Piši jim v přiloženém dopise, že jim povíš, co se týká liter. stránky povídek, něco o jejich ceně. Doufám, že mi tu přátelskou službu vykonáš. [...] Ostatek poví Ti Berák.*“³¹¹² Zdá se tak proto spíše, že se v tomto případě jednalo o iniciativu Vlčkovu a že přímý slib z Kalistovy strany nezazněl, resp. Kalista Vlčkovi vydání knihy nikdy nenavrhol. Soubor Vlčkových próz *Marný zápas* – pokud šlo o tento rukopis – ale V. Petr k vydání nepřijal. Vyšel až posléze roku 1925 v Družstevní práci.

Vlčkovu již tak dosti nepevnou pozici ve Skupině však dle mého na podzim 1922 spíše zkomplikovala aféra jiná, a to již zmiňovaná Götzova žádost Kalistovi z listopadu 1922, aby jmenoval, které členy by případně navrhoval ze Skupiny vyloučit. Kalista v této souvislosti jmenoval mj. právě i B. Vlčka. Věc sice poté načas zapadla a brněnští, zdá se, v tomto ohledu nepodnikli žádné kroky, avšak tato informace se dostala na veřejnost a donesla se i k B. Vlčkovi, který si kvůli ní obratem stěžoval Č. Jeřábkovi.

Otevřený konflikt mezi Vlčkem a Kalistou propuká po valné hromadě Skupiny v červnu 1923. Vlček byl zjevně velmi nespokojen s jejím průběhem a výsledky, obzvláště pak s návrhem zakázat členům spolku psát do *Cesty*, kam se hodlal po Knapově odchodu na Slovensko prosadit, i s uměleckým směřováním pražské části. Svě zklamání proto Vlček neskrýval za své následné návštěvy Prahy,³¹¹³ kde je prezentoval jako mínění všech brněnských. Götz tak musel v následném dopise Kalistu ujišťovat, že Vlček mluvil pouze za

³¹¹⁰ Nejspíše šlo o sjezdy Literární skupiny roku 1922 a 1923.

³¹¹¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 731.

³¹¹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, B. Vlček Z. Kalistovi, 26. prosince 1922, s. [2].

³¹¹³ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [červen 1923; Milý, bude Tě asi zajímat], s. [1]; bez inv. č.

svou osobu a že brněnští za dohodami z valné hromady stojí, byť s Kalistovým postupem na ní ne zcela souhlasí.³¹¹⁴ Kalista Götzovo vysvětlení přijal a spor byl alespoň dočasně zažehnán. V letním dopise Blatnému však Götz netajil své pohoršení z obdobného Kalistova jednání: „*Kalista mi psal, že rozpor s tím Vlčkem je urovnán [...]. Tedy Vaterland gerettet. Pozoruji, že do českého národa vniká diplomacie: ultimátum – smírná odpověď – vezme se na vědomí s potěšením a s tou či onou podmínkou. Bohužel, je to jen papírová a slovná [? Nečitelné – poznámka VM] diplomacie. A jedná se tu vždy jen a jen o jeden osobní zájem a ne o ideu. Ale Pražáci jsou v ní rozhodně už mistři.*“³¹¹⁵

Klid zbraní však byl jen dočasný, respektive napětí mezi Vlčkem a Kalistou se znovu vyhrtilo na podzim 1923. Výpady přišly z obou stran a vzájemná rivalita je zřetelně patrná v dopisech, které jak Vlček, tak Kalista v dané době posílají Č. Jeřábkovi. Vlček totiž v půli září Jeřábkovi v souvislosti s koncem *Hosta* v Haukeho nakladatelství vyjadřuje své obavy budoucnost spolkového časopisu a dodává, že Kalista coby nový člen redakce jeho „*pohřeb dokoná*“. O Kalistově tvorbě pak prohlašuje, že „*se svým vozičkem uvázl v písku*“.³¹¹⁶

Na straně druhé Kalista coby redaktor sborníku Skupiny za Götzova souhlasu takřka souběžně odmítl uveřejnit v něm Vlčkovu báseň „*Milenci*“, kterou prohlásil za „*kvadrátní nesmysl*“.³¹¹⁷ Podobně byla této básni naladěna i brněnská část Skupiny, zejména Čestmír Jeřábek, který Kalistovo odmítnutí Vlčkovy básně schvaloval: „*A vůbec: nedodá-li něco zcela výjimečně (t. j. nevlčkovsky) dobrého, netiskněmež ho vůbec. Jsem pro přísný výběr, a bude-li se kdo urážet v případě odmítnutí příspěvku, nesmíme na to brát ohled.*“³¹¹⁸

Vlček následně coby referent proskribované *Cesty* využil počátkem října k dalšímu svému útoku referát o Rážově a Bieblově sbírce *Cesta k lidem*,³¹¹⁹ k níž Kalista napsal předmluvu.³¹²⁰ Přitom se pozastavuje nad nevelkým rozsahem tohoto sešitku básní a této příležitosti využil k několika jízlivým poznámkám na Kalistovu adresu: „*Dnes, jak se zdá, píší se básně jen ve velké svátky [...]. Ostatní čas věnují někteří povídkám, jiní literárním referátům, a konečně ti nejchytřejší (jako v našem případě Zdeněk Kalista) psaní předmluv. Neboť nemohou se sami na knížku zmoci, aspoň ji uvádějí. Při tom dodají si zdání ohromné*

³¹¹⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červen 1923; Götz 40], s. [1].

³¹¹⁵ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [srpen 1923; Drahy Lve, musím Ti v tom spěchu], s. [2–3]; bez inv. č.

³¹¹⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, B. Vlček Č. Jeřábkovi, 16. září 1923, s. [2].

³¹¹⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [polovina září 1923], s. 1.

³¹¹⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 25. září 1923, s. [1].

³¹¹⁹ VLČEK, Bartoš: Mladá lyrika. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 10/11, 5. 10., s. 168–170.

³¹²⁰ KALISTA, Zdeněk: Úvodem. In: RÁŽ, Arnošt – BIEBL, Konstantin: *Cesta k lidem*. Přerov: Obzor, 1923, s. 3–4.

důležitosti tím, že neřeknouce ničeho, tváří se, jako by řekli všecko (jako v našem případě Zdeněk Kalista). Nemusíme mít obav o naši poesii: [...] ten nedostatek kvality vyváží druzí kvantitou (jako v našem případě Zdeněk Kalista).³¹²¹ Situace mezi oběma rivaly se tímto osobním výpadem značně vyhrotila.

Silnější pozici však v daný moment uvnitř Skupiny rozhodně zaujímal Z. Kalista: spolu s Jeřábkem na něm visela hlavní práce na přípravě sborníku a zejména se pak Kalista zřejmě rozhodujícím způsobem angažoval při záchraně *Hosta* a jeho přechodu do Petrova nakladatelství. Není proto divu, že se uvnitř spolku proti Vlčkovi rozhodl vytáhnout k ráznému útoku a zasadit se o jeho vyloučení. Jeřábekovi tak v polovině října 1923 – bezprostředně po vydání zmiňovaného Vlčkova referátu – podává návrh na Vlčkovo vyloučení: „Napsal v poslední ‚Cestě‘ o knize Ráž – Bieblově, přičemž se svezl po mně. Prosím, přečti si to, uznáš, že tu nejde o kritiku (kterou bych vždy snesl), ale o pomstu na ‚vlasatém básníkovi‘ za to, že ve Sborníku se nemají objeviti ‚Milenci‘. Dnes není času na to tahat se s Bartošem Vlčkem. Je nám beztak zbytečným balastem. Navrhuji tedy – za sebe a s návrhem souhlasí Götz i ostatní v Praze, aby byl vyloučen z L. S. pro nesolidární jednání k spolučlenu. [...] Promysli vše, co nám už v Hostu i jinde B. V. udělal abnormální ostudy! Příležitost přišla v nejvyšší čas a docela snesu, i když budu sám předmětem Vlčkovy nenávisti.“³¹²²

Jeřábek Kalistovi v dané věci odpověděl prakticky obratem a s Vlčkovým vyloučením za svou osobu souhlasil. Na Blatného návrh však tak chtěl učinit až na schůzce členů výboru Skupiny, aby byly formálně naplněny i spolkové stanovy. Příslušné usnesení mohla dle něj provést trojice on, Blatný a Chalupa v Brně a pak Vlčka o vyloučení informovat: „Jeho výpad v ‚Cestě‘ jsem četl. Osobně bych byl pro to, abychom jej ihned vyloučili, avšak Blatný navrhuje, abychom věc ve smyslu §u 23 stanov [...] předložili výboru [...]. V Brně jsme 3 členové výboru (Blatný, Chalupa a já), i sejdeme se a věc rozhodneme, pak ji oznámíme B. Vlčkovi, který pravděpodobně sám vyvodí důsledky a z L. S. dobrovolně vystoupí. Napiš, zda s tímto řešením souhlasíš.“³¹²³

Kalista v reakci na brněnské vyčkávání tlak na Vlčkovo vyloučení dále zesílil. Jeřábekovi poslal rezoluci podepsanou pražskými členy spolku,³¹²⁴ tj. Bieblem, Götzem, Hradcem, Kalistou, Kropáčem, Landou a Rážem, požadující Vlčkovo okamžité vyloučení:

³¹²¹ VLČEK, Bartoš: Mladá lyrika. Cesta 6, 1923/1924, č. 10/11, 5. 10., s. 169.

³¹²² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [polovina října 1923], s. 3.

³¹²³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. října 1923, s. [2].

³¹²⁴ LA PNP, fond Č. Jeřábek, rukopisy vlastní, Zápisy o činnosti Literární skupiny z let 1921–1924, s. 80.

„Usnesení naší schůzky (stylisace a návrh Götzův) žádá rozhodnutí o B. Vlčkovi do 27. října.“³¹²⁵ Svou argumentaci pak dále doplnil o informace z Vlčkovy korespondence: „K usnesení samotnému podotýkám: B. V. psal Götzovi o prázdninách (G. má dopis v ruce), že si chce v Cestě zajistiti literární-kritickou rubriku, „aby tu potíral vlasatého básníka“ (t. j. mne). Z toho je zjevno, že máje apriorní úmysl mne potírati, už ani nechtěl jednati než osobně.“³¹²⁶ Vlčkův výpad v Cestě Kalista považuje za osobní a mstivý a Jeřábka de facto staví před ultimátum – buď bude vyloučen Vlček, nebo ze Skupiny odejde Kalista: „Nemohu zůstat ve Skupině, zůstává-li tam B. V. Chápeš, jak vysoce trapné by mi bylo např. při valné hromadě seděti za jedním stolem s B. V. To jako asi s Černíkem kdybych seděl. L. S. musí míti přeci pouta i lidského přátelství. Nebyl jsem to já, jenž je porušil, ale B. V.“³¹²⁷ Především by však dle Kalisty Vlčkovy vyloučení prospělo Skupině jako celku, neboť Vlček prý „svým tak náročným pauměním ohrožuje její bojovou zdatnost“.³¹²⁸

Jeřábek celou věc obratem řešil s Blatným, z brněnských asi největším Vlčkovým zastáncem, který byl znovu dočasně na léčení v Rožnově. Sám se k návrhu na Vlčkovy vyloučení připojil: „Všichni pražští členové a nyní také brněnští jsou pro okamžité vyloučení Vlčkovo [...]. Prosím, abys vyhověl jednomyslnému takřka přání Lit. Skupiny – vždyť bude jen k jejímu prospěchu, zbaví-li se Vlčka.“³¹²⁹ Kalistovi tak následně mohl celou věc prohlásit víceméně za vyřízenou: „Doufám, že se Blatný nebude rozpakovat a dá svůj hlas rovněž pro vyloučení V. z L. S. Jakmile obdržím Blatného odpověď, sdělím Vlčkovi usnesení.“³¹³⁰ Zároveň Jeřábek Kalistovi psal i o tom, že Vlčkův výpad zřejmě povede i k ukončení jeho angažmá v Cestě: „B. Vlček, zdá se, už svou kritickou kariéru v ‚Cestě‘ ukončil. Nebylo by divu, kdyby mu to byl Rutte po tom výpadu zarazil.“³¹³¹

Vlček byl pochopitelně svým vyloučením ze Skupiny značně rozladěn; zklamalo jej přitom zejména jednání brněnských. V polovině listopadu se proto proti svému vyloučení po určitém váhání odvolal s odůvodněním, že se neopírá o stanovy spolku a že je jím omezováno právo svobodné literární kritiky. V oficiální výhradě uvedl doslova: „Usnesení tedy přičí se demokratickému duchu Liter. skupiny co nejpříkřeji; je mi s velikým podivem, že mohlo se vůbec státi, a přičítám ho vlivům, které v každém podobném útvaru jsou krokem k diktatuře

³¹²⁵ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [po 23. říjnu 1923], s. [1].

³¹²⁶ Tamtéž.

³¹²⁷ Tamtéž.

³¹²⁸ Tamtéž.

³¹²⁹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 27. října 1923, s. [1]; bez inv. č.

³¹³⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 29. října 1923, s. [1].

³¹³¹ Tamtéž, s. [2].

*jednotlivce – nebo hnilobě celku.*³¹³² Jako člověk, který při založení spolku „*konal hlavní práci*“, Vlček odmítl Skupinu „*vydat v pospas lidem, kteří se dosud ukázali [...] pouze jako intrikáni a škůdci – nebo kteří jsou ve Skupině od poslední valné hromady*“.³¹³³ O Vlčkově osudu tak po tomto ohrazení měla dle stanov rozhodnout příští valná hromada.

V doprovodném osobním dopise Jeřábkovi se Vlček netajil svým rozhořčením zejména nad souhlasem tria Götz–Blatný–Jeřábek s jeho vyloučením, neboť prý brněnští „*znali dobře Kalistu a netajili se svým pohrdáním vůči tomu intrikánovi, jehož jedinou snahou bylo vyplouti na povrch po zádech druhých*“.³¹³⁴ Brněnským pak Vlček vyčetl i přezíravé chování k jeho osobě i nezařazení jeho příspěvku do skupinového sborníku: „*Zachovali jste se ke mně již při příležitosti Milenců‘ hanebně. Snad jste se trochu styděli – abyste ten stud přemohli, tož jste mne vyloučili... Čestmíre, kam až to došlo? Někdy mne to mrzí, někdy je mi k zvracení hnusno. Ani Host mi ovšem nebyl poslán. Či si někdo myslí, že se budu mstít?*“³¹³⁵

Vlček ale díky svému odvolání formálně členem spolku prozatím zůstal, což vysvětloval i Jeřábek v následném dopise Kalistovi: „*B. Vlček se odvolal proti usnesení výboru stran jeho vyloučení ze Skupiny. Dle stanov má toto odvolání odkládací účinek, tj. až do definitivního rozhodnutí valné hromady zůstává Vlček naším členem.*“³¹³⁶ Kalista se o tom dozvěděl těsně před svým odjezdem do Paříže a Jeřábka žádal, aby Skupina do jeho návratu v celé věci zatím nejednala.³¹³⁷

Celá aféra s Kalistovým odjezdem do Paříže na čas utichla. Vlček se následně ještě pokoušel zajistit si další spolupráci s brněnskými, jimž se netajil svými obavami o budoucnost *Hosta*, který se dle něj dostával příliš do rukou Kalisty a pražské části spolku. Společně se dokonce v prosinci sešel s Blatným a Jeřábkem v Brně.³¹³⁸ Ani po této schůzce se zřejmě Vlček svého angažmá ve Skupině nevzdal. Počátkem února 1924 dokonce nabízí Blatnému jako krizové řešení stávající situace přenechat *Hosta* Kalistovi a pod hlavičkou Skupiny vydávat nedávno založený brněnský časopis *Svit*, s jehož redakcí byl Vlček v kontaktu.³¹³⁹ Prostřednictvím Blatného se Vlček i nadále ještě v prvních měsících roku pokouší stávající

³¹³² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, B. Vlček Výboru Literární skupiny, 10. listopadu 1923, s. [1].

³¹³³ Tamtéž, s. [2].

³¹³⁴ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, B. Vlček Č. Jeřábkovi, 10. listopadu 1923, s. [1].

³¹³⁵ Tamtéž, s. [2].

³¹³⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 15. listopadu 1923, s. [1].

³¹³⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [polovina listopadu 1923], s. [1].

³¹³⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 7. prosince 1923, s. [1]; bez inv. č.

³¹³⁹ Časopis *Svit*, resp. *Nový život*, založil v Brně František Bicek a představoval tak určitou konkurenci Skupiny na její „domovské“ Moravě. Časopis se však neujal a po dvou vydaných číslech zaniká.

poměry ve Skupině změnit ve svůj prospěch – neskrývá přitom svůj odpor ke Kalistovi a soudobé poetice pražské části Skupiny a Devětsilu. Blatnému proto v dopise mj. tvrdě kritizuje i čerstvě vydaný *Sborník Literární skupiny*: „*Jak bylo možno, aby nové umění a Lit. skupinu představovala taková Kalistova Atlantis, a pak ty verše Kadlecovy, Chalupovy (i on!), Landovy? Copak běží i Lit. skupina do náruče futurismu, který má za předchůdce a Jana Křtitele nejpustší diletantství? Jak je možno prozíravému kritikovi psát, že např. Jeřábek (jehož mám upřímně rád), je největší nadějí naší mladé prózy? [...] Hosta drží dnes Devětsíláci a noví příživníci, kteří k Disku nemají ideově daleko. Kdo zná italské futuristické listy, ví, že Disk je jejich kopií a někdy jakoby doslovným překladem.*“³¹⁴⁰

Stávající podobě Skupiny a *Hosta* ale přitom Vlček vyčítá především její odcizení se heslu „*národa*“, čímž si však brněnské nesporně nemohl naklonit. Vlček zároveň apeloval i na to, aby se Skupina znovu stala přátelským sdružením, byť umělecky rozrůzněných autorů: „*Není nám třeba programů, ale přátelského tepla, vzájemné podpory, porozumění.*“³¹⁴¹ Stávající údajné nadbíhání Devětsilu a laciné napodobování zahraničních vzorů vede dle Vlčka k oslabení významu Skupiny i jejího časopisu: „*Nezdáme se býti už nebezpečni jako vloni a předloni, kdy jsme umělecky v Hostu i jinde svými příspěvky ovládali současný literární život. [...] K nám se upíraly oči inteligence, mohl bys říci, národa – a kde jsou ty naděje dnes? Není-li to zrada na národu, na nás samých? [...] Optimismus nám podlomil síly. Ten optimismus exotických žvavů, ten optimismus, který připouští do Hosta Kropáčovy a Kalistovy ‚studie‘.*“³¹⁴²

Blatnému proto Vlček poněkud výhrůžně oznamuje, že připravuje dosti útočný referát o sborníku Skupiny, který bude zároveň počátkem jeho boje za její „*očistění*“ na valné hromadě: „*Má připravit půdu pro valnou hromadu. Tam už bude jen černý nebo bílý. Nic uprostřed. Tam buď se [...] Skupina vrátí tam, odkud vyšla, tj. na Moravu [...] – neboť já půjdu a nepůjdu sám. [...] Neboť ať to dopadne jakkoliv – já si své místo v literatuře najdu. Pak teprv udělám kříž nad touto žijící mrtvolou, která pomalu stává se kuběnou Devětsilu.*“³¹⁴³

Vlčkovy snahy i vyhrůžky však již vyzněly do prázdna. Brněnští totiž již neměli o další spolupráci s ním zájem, obzvláště poté, co Vlček pokračoval ve své protikalistovské

³¹⁴⁰ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, B. Vlček L. Blatnému, 14. února 1924, s. [1]; bez inv. č.

³¹⁴¹ Tamtéž, s. [2].

³¹⁴² Tamtéž, s. [3].

³¹⁴³ Tamtéž, s. [3–4].

kampani a v jejím rámci odsoudil v *Cestě* sborník Skupiny i veřejně.³¹⁴⁴ Jeho pozice v rámci spolku se tak stávala neudržitelnou, a proto Vlček raději ještě před konáním valné hromady z Literární skupiny v dubnu 1924 vystoupil, uražen Götzovým posudkem jeho dramatu *Učeň v Národním osvobození*³¹⁴⁵ i výhradami brněnských k jeho posudkům sborníku.³¹⁴⁶ Přehlíživé poznámky k jeho osobě ze strany brněnského triumvirátu ostatně ukazují, že jiné řešení situace mu v zásadě ani nezbývalo. Ještě nejvstřícněji vzal jeho vystoupení na vědomí Lev Blatný: „*Jinak je mně toho hrr-chlapíka líto, zdá se, že začíná trpět stihomamem.*“³¹⁴⁷ F. Götz byl ve své korespondenci ohledně Vlčkova čerstvě vydaného dramatu *Učeň* mnohem příkřejší: „*Ten Vlček je blbec kolosální. Četls Učně? Je to prostě ohavné.*“³¹⁴⁸ Č. Jeřábek pak měl pro zakladatele spolkového časopisu v dané době už jen označení „*ten zmetek Vlček*“.³¹⁴⁹

Bartoš Vlček však ještě na jaře 1924 pokračoval ve svých výpadech proti Kalistovi. Ve své recenzi *Sborníku Literární skupiny*³¹⁵⁰ totiž Kalistu prohlašuje za příklad básníka, který byl v kritikách svých vrstevníků příliš přeceněn a neopodstatněně vyzdvihován: „*Takovým způsobem (a to není vina Götzova) vyšplhal se nahoru Kalista, jenž udatně dovedl využít vždy konjunktury, dovedl shromáždit kolem sebe houfek naivních ctitelů, kterým pomáhal ku předu (což je jistě hezké), aby oni ho na svých ramenou zvedali a volali ‚Mistře‘ (což je méně hezké).*“³¹⁵¹ Kalista se proti tomuto výpadu ohradil a na Ruttovi jako redaktoru *Cesty* se domohl otištění veřejné noticky, korigující obsah Vlčkových tvrzení.

Následná glosa M. Rutteho,³¹⁵² která shrnuje redakční postoj k celé aféře, včetně reakcí Vlčka a Kalisty, pak celý spor uzavírá: „*P. Kalista [...] žádá, abychom [...] konstatovali, že pisatel neprávem o něm tvrdí, že si dává říkat ‚mistr‘ nebo že vyžaduje nějakou službu nebo nějakou devoci od svých přátel z mladé generace.* [...] Jeho [tj. Vlčkův – doplnil VM] výrok nelze pokládati než za pomluvu.“³¹⁵³ Vlček na to reagoval poukazem na údajné podloudné jednání Kalistovo na valné hromadě Skupiny roku 1923 i později: „*Kalista [mne – doplnil VM] vyprovokoval sám, když za pomoci podpisů svých přátel, které podloudným způsobem dostal do L. S., žádal za mé vyloučení právě proto, že jsem se odvážil*

³¹⁴⁴ K Vlčkově kritice více zde s. 853–854.

³¹⁴⁵ GÖTZ, Fr.: Mladí básníci. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 57, 29. 3., s. 5.

³¹⁴⁶ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, B. Vlček L. Blatnému, 1. dubna 1924, s. [1–2].

³¹⁴⁷ LA PNP, fond F. Götz, korespondence přijatá, L. Blatný F. Götzovi, 4. března 1924, s. [2]. [Blatný se zřejmě spletl v dataci, dle kontextu jeho dopis byl psán až v dubnu.]

³¹⁴⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [jaro 1924; Drahý! Poněvadž mám dojem], s. [1]; bez inv. č.

³¹⁴⁹ LA PNP, fond F. Götz, korespondence přijatá, Č. Jeřábek F. Götzovi, 24. května 1924, s. [1].

³¹⁵⁰ VLČEK, Bartoš: Signál k ústupu. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 35, 4. 4., s. 506–507.

³¹⁵¹ Tamtéž, s. 507.

³¹⁵² M. R. [=RUTTE, Miroslav]: Ze života nejmladších. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 45/46, 6. 6., s. 664.

³¹⁵³ Tamtéž.

(jako člen Skupiny) psát nepříznivě o jejím místopředsedovi.“³¹⁵⁴ Rutte proto raději v daný moment prohlásil tuto polemiku pro redakci *Cesty* za uzavřenou.

Po událostech z léta 1924 sice došlo k Vlčkovu usmíření jak s brněnskými, tak s Kalistou, ale příštího roku Vlček vážně onemocněl a počátkem roku 1926 jako další z řady mladých autorů nastupujících do literatury po skončení první války umírá. Č. Jeřábek na něj později ve svých pamětech vzpomínal mnohem vstřícněji než v době jejich rozchodu a k Vlčkovi se přihlásil jako k výraznému organizátoru mladého literárního života na počátku dvacátých let: „*Stáli jsme u jeho úmrtního lůžka v nemocnici u svaté Anny v Brně, pak nad jeho rakví. Zde ležel – ten drobný, ale sukovitý hledač pravdy... [...] Snad nedospěl k cíli, přece však inspiroval ze své valašské samoty četné akce, za něž mu bude naše mladé umělecké hnutí vděčno.*“³¹⁵⁵ Byť Vlčkovi nelze jeho nesporné zásluhy o Literární skupinu upřít, za jeho života se mu přes jeho četné aktivity organizační i publikační nepodařilo překročit stín venkovského outsidera.

V. 3. Časopisy a texty

Ač by se po přehledu Kalistovy biografie ze závěru roku 1923 mohlo zdát, že jeho tvorba v daném období nebude příliš rozsáhlá, není tomu zcela tak. Některé jeho časopisecké texty z této doby (cestopisné fejetony z Francie a Řecka, básně z *Hosta*, satiry ze *Sršatce*, literární kritiky z *Přerodu* či jeho „expresionistický“ blok z *Československých novin*) jsme si sice již většinou představili v jiných souvislostech, podzimem 1923 však můžeme datovat tři výrazné položky jiné – počátkem října vychází třetí Kalistova sbírka *Jediný svět* a v závěru roku též *Sborník Literární skupiny*, na jehož redakci se Kalista podílel. Od podzimu roku 1923 působil Kalista též jako redaktor *Hosta*, zejména v druhé polovině ročníku však jeho účast na vedení časopisu slábne. Kalistovi však patří zřejmě největší zásluhy o převedení časopisu do nakladatelství V. Petra, čímž byla po rozkolísané situaci z léta 1923 de facto zachráněna jeho další existence.

³¹⁵⁴ Tamtéž.

³¹⁵⁵ JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 109.

Jediný svět

Ke genezi třetí Kalistovy sbírky *Jediný svět* máme k dispozici snad nejméně informací ze všech Kalistových básnických knih vůbec. Kalista na ni ve svých pamětech vzpomíná jen krátce a ani v dobové korespondenci o ní mnoho zmínek nenalzáme. Její historie je tak ze všech jeho vydaných sbírek nejméně zřetelná. Zřejmě ani není náhodou, že se tato Kalistova básnická kniha dočkala nejmenšího počtu recenzí a Kalista si o ní dokonce archivoval jen jeden jediný výstřížek.

Je nesporné, že jádro sbírky souvisí s jeho cestovatelským obdobím. Nejstarší vrstvu, jak si ještě ukážeme, můžeme datovat oběma jeho „německými“ cestami z roku 1922. Jinak je tato Kalistova sbírka časově pravděpodobně souběžná *Vlajkám* (tištěny poprvé v *Hostu* v únoru 1923) či je jen těsně předchází. Závěrečné trio básní s tematikou domova, sdružené v cyklus „Krajina u řeky“, pak můžeme zařadit nejspíše až do jara 1923.³¹⁵⁶

V Kalistově korespondenci nacházíme stopu *Jediného světa* poprvé už v závěru roku 1922, kdy se Č. Jeřábekovi zmiňuje o jeho chystaném vydání: „*Po Vánocích vyjde asi můj překlad I. Golla (Chapliniady) a možná že „Jediný svět“*.“³¹⁵⁷ O podobě sbírky v této době však nevíme prakticky vůbec nic: prokazatelně tehdy byly napsány básně druhého a třetího oddílu a snad i verše oddílu prvního. Naopak, protože vznik básní závěrečného oddílu knihy můžeme datovat až do doby po Kalistově návratu z Itálie, zdá se, že sbírku Kalista ještě během zimy dále upravil a do tisku definitivně předal až v pozdním jaře 1923. Vydání *Jediného světa* pak můžeme datovat někdy počátkem října 1923, nejstarší zmínku o něm totiž nalzáme v dopise Č. Jeřábka z 19. října 1923.³¹⁵⁸

Kalista v pamětech později *Jediný svět* označil za sbírku, kterou ze svého pohledu v době vydání vnímal jako již umělecky poněkud překonanou: „*Doznávám se, že mi vydání této knížky způsobilo jisté rozpaky. Především vnitřně. Byla to knížka – přes svůj nevelký rozsah – v jistém smyslu přenošená. [...] Zpěvná melodie byla sice nutným vývojovým stupněm mezi rytmicky rozvolněným volným veršem Zápasníků a mezi stroficky stavěným, písňovým útvarem mých nových Vlajek, ale barevný proud Vlajek se svou neinterpunkcí a svou roztavenou tvarovostí přesahoval přece jen příliš daleko. [...] Báľ jsem se, že se sbírka bude jevit jako jakési couvnutí nazpět a že celá vývojová linie moje vypadne velmi*

³¹⁵⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista F. Götzovi, 11. května 1923, s. [2]. [Dopis uložen mezi korespondencí Z. Kalisty Č. Jeřábekovi.]

³¹⁵⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [17. prosince 1922], s. [2].

³¹⁵⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. října 1923, s. [1].

nevyrovnaně.³¹⁵⁹ Kalista *Jediný svět* později spojoval především s obratem k písňovosti, kterým prý opouštěl melancholický tón *Zápasníků*: „Ze svých cest si přiváží nové verše, jež znamenají příznačné ulehčení, zevzdušnění vážné melodie, uplatnivší se [...] v jeho *Zápasnicích*. Je to lehká píseň, odpovídající právě onomu odlehčení, jež Kalistovi vnitřně jeho těkavé přelety z prostředí do prostředí přinášelo.“³¹⁶⁰

Domnívám se, že *Jediný svět* je zdaleka nejkvapněji připravenou Kalistovou sbírkou a jeho vydání bylo motivováno spíše snahou o rychlý zisk honoráře než potřebou vydat novou knihu z uměleckých důvodů. Kalista v něm totiž jako určité východisko z nouze sdružil dva či tři poměrně různorodé okruhy svých básní: první vlnu „cestovatelských“ písňových veršů z druhé poloviny roku 1922, tj. druhý a třetí oddíl sbírky, a naopak první z básní intimní lyriky, které odkazují ke klasicismu pozdější *Smuteční kytice*, z jara 1923. Chronologicky mezi tyto dvě vrstvy patří později samostatně vydaný cyklus *Vlajky* a zřejmě i část veršů pozdější *Barevné romance*. V obou případech jde o básně zřetelně se hlásící k nastupujícímu poetismu. Snad někde před *Vlajky* můžeme datovat vstupní oddíl *Jediného světa*, cyklus drobných kalendářových hříček „Rok lásky boží“. *Jediný svět* tak vzniká nikoli jako od počátku promyšlený a komponovaný celek, ale jako shrnutí několika drobnějších, avšak dále již nerozvíjených cyklů, které měl Kalista na jaře 1923 před zadáním sbírky do tisku k dispozici. Okolnosti vzniku se však, domnívám se, nijak zásadně nepodepsaly na kvalitě sbírky, která příliš nevybočuje z úrovně Kalistových ostatních básnických knih.

Sbírka *Jediný svět* zároveň může dále podtrhnout Kalistovo opouštění jeho někdejšího ortodoxně komunistického postoje. Knihu totiž na návrh Berákův zadal k vydání v katolickém nakladatelství Ladislava Kuncíře, resp. v předchůdci tohoto podniku – „Družstvu přátel studia“: „Když jsem se nakrátko poněkud poškorpil se svým dosavadním nakladatelem Václavem Petrem [...], přišel Berák s ohlášením, že dosavadní vedoucí katolického knihkupectví U Zlatého klasu Ladislav Kuncíř bude vydávat knížky mladých autorů, a tuzé mne měl k tomu, abych mu svou – ještě nehotovou – knížku svěřil pro pana Kuncíře. A třebaže mne katolictví Kuncířovo zaráželo, začal jsem i o této možnosti uvažovat.“³¹⁶¹ Právě Kuncířovo katolictví mohlo v generaci, která na politické otázky obvykle reagovala dosti vypjatě, vyvolávat pochybnost, avšak na Kalistovu obranu je třeba uvést to, že u Kuncíře v zimě 1921 vystavoval své obrazy Devětsil, edici „Knihy mladých“ zahájila sbírka Ivana Suka *Sluneční lásky* a jejím pořadatelem byl Jaroslav Durych, který svými ideály „chudého“

³¹⁵⁹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 760.

³¹⁶⁰ Týž: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 179.

³¹⁶¹ Týž: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 731.

člověka stál mladým levicovým avantgardistům z katolických kruhů přece jen nejbliže. A pochopitelný byl i hlavní důvod vydání sbírky, z jejíhož zisku Kalista hodlal sanovat své cestovatelské eskapády: „*A já konečně – pod tlakem potřeby sehnat peníze pro odjezd do Paříže – jsem povolil, protože Berák mne ubezpečoval, že honorář bude solidní.*“³¹⁶² Přestože Kalista stále přispíval do komunistického tisku, knihu u Kuncíře nakonec zadal. Svě ochabující nadšení pro komunismus v létě 1923 ostatně právě v souvislosti s *Jediným světem* Kalista potvrzuje i v pamětech: „*Nebyl jsem v této době ovšem už tak ohnivě zapálen do své politické činnosti, jako jsem býval kdysi. [...] Moje účast na komunistickém hnutí se omezovala jen a jen na činnost literární a uměleckou.*“³¹⁶³

Text

Jediný svět je rozsahem zřejmě nejtútlejší Kalistovou sbírkou. Je koncipován jako soubor čtyř drobnějších básnických cyklů o relativně různém stupni sevřenosti, které jsou na sobě poměrně nezávislé, což by potvrzovalo naše předchozí teze o dosti různé době původu jednotlivých z nich. O vzniku jednotlivých čísel však víme jen velmi málo, byť s výjimkou vstupního cyklu Kalista většinu čísel *Jediného světa* před vydáním sbírky publikoval časopisecky. Nejstarší vrstvu knihy tvoří básně „*Jarní píseň*“ a „*Kvetoucí stromy*“, otištěné již v červnu 1922 v *Prameni*.³¹⁶⁴ Jen o málo mladší pak jsou jeho verše inspirované první balkánskou cestou – „*Námořnická*“³¹⁶⁵ a „*Pouť v Cavtatu*“.³¹⁶⁶ „*Německými*“ cestami roku 1922 zase můžeme orientačně datovat básně „*Píseň z města Řezna*“,³¹⁶⁷ „*Zum Seestern*“,³¹⁶⁸ „*Schöneberg*“³¹⁶⁹ a časopisecky zřejmě nepublikovanou báseň „*Rujana*“. Závěrečné trio básní pak od zbytku sbírky dělí určitá časová prodleva: pochází až z roku 1923. Dvě z nich – „*Městečko*“³¹⁷⁰ a „*Krajina u řeky*“³¹⁷¹ – otiskl Kalista v létě tohoto roku ve vládním deníku *Československá republika*, druhou z nich pak v závěru roku 1923 ještě jednou ve

³¹⁶² Tamtéž, s. 759.

³¹⁶³ Tamtéž, s. 761.

³¹⁶⁴ Týž: *Básně. Pramen* 3, 1922, č. 6, 10. 6., s. 257.

³¹⁶⁵ KALISTA, Zdeněk: *Pohledy. Tribuna* 4, 1922, č. 224, 24. 9., příl. Nedělní besídka, s. 7.

³¹⁶⁶ Tamtéž.

³¹⁶⁷ KALISTA, Zdeněk: *Píseň z města Řezna. Čas* 32, 1922, č. 295, 17. 12., příl. *Besedy Času*, č. 51, s. 5.

³¹⁶⁸ KALISTA, Zdeněk: *Zum Seestern. Čas* 32, 1922, č. 295, 17. 12., příl. *Besedy Času*, č. 51, s. 5.

³¹⁶⁹ KALISTA, Zdeněk: *Schöneberg. Uebertragung aus dem Tschechischen von Paul Eisner. Prager Presse* 4, 1924, Nr. 20, M.–Ausg., 20. 1., Beil. *Dichtung und Welt*, S. 1.

³¹⁷⁰ KALISTA, Zdeněk: *Městečko. Československá republika* 244, 1923, č. 186, 8. 7., příl. *Nedělní čtení*, s. [1].

³¹⁷¹ Týž: *Krajina u řeky. Československá republika* 244, 1923, č. 221, 12. 8., příl. *Nedělní čtení*, s. [1].

skomírajícím *Mostě*.³¹⁷² Vznik této trojice básní můžeme nejspíše datovat jarem 1923 a položit je do blízkosti veršů *Smuteční kytice*, jejíž nejstarší vrstva vzniká právě po Kalistově návratu z cesty do Itálie na jaře 1923. Ostatně tuto sbírku předjímají tyto tři Kalistovy básně jak tvarově, tj. obratem k jen řídce rýmované, rétorické poezii, tak tematicky (motivy domova, samoty a pomíjivosti). Prakticky bez opory zůstáváme jen při dataci vstupního cyklu drobných kalendářových hříček „Rok lásky boží“, který snad můžeme zařadit někam na přelom let 1922 a 1923. Jediným nepřímým dokladem nám pro tyto účely může být již v jiné souvislosti zmiňovaný Kalistův fejeton „Kritika pranostik“, otištěný v *Čase* právě v lednu 1923, v němž se Kalista se zájmem zabývá lidovými pranostikami, které právě podobu úvodního cyklu *Jediného světa* zřetelně ovlivnily: „*Jsou trochu svéhlavé – tyhle naše pranostiky. Ale necht’ – v tom je právě jejich kouzlo. I ta troška prosaicky prorockého, která v těch říkankách je, je tak milá.*“³¹⁷³

Právě vstupní cyklus *Jediného světa* s názvem „Rok lásky boží“ můžeme vnímat jako zajímavou variantu Kalistovy dosavadní básnické tvorby. Celý soubor kratších básniček je založen na jednoduchém stavebném principu – báseň je pojmenována konkrétním datem a od jména svátce, jehož svátek na tento den připadá, se Kalista odráží k načrtnutí drobné několikaveršové lyrické hříčky. Zatímco obrazy prvního a druhého verše básně jsou jen volně spojeny asociativní metodou a pravidelným sdruženým rýmem, v dalším textu básně se následně rozvíjí právě obraz daný druhým veršem. Kalista přitom zčásti využívá postupů, které u něj zaznamenáváme již v minulosti: jednoduché, zpěvné verše jsou zřetelně inspirovány formou lidové písně, navíc jednotlivé básně nemají zásluhou využívání folklorních motivů daleko ani ke zmiňovaným pranostikám. Z dřívějších Kalistových veršů známe i pravidelné zdůrazňování posledního verše tím, že jejím zřetelně porušováno předchozí pravidelné schéma textu: nebývá totiž rýmován a často se od předchozích veršů liší i nestejnou délkou, čímž rozbíjí předchozí, víceméně bezvýhradně naplňovaný rytmický průběh básně. V tomto cyklu tak můžeme v určitých ohledech (asociace, hravost, zpravidelnění verše a rýmu) vidět předzvěst pozdějších obdobných poetistických cyklů (Kalistových *Vlajek*, Nezvalovy *Abecedy* aj.), od nichž se však „Rok lásky boží“ zřetelně odlišuje jak motivicky (motivy svatých, andělů a jiných náboženských reálií), tak povětšinou melancholickým vyzněním veršů: „hravost“ kompoziční tu stojí ve zřetelném rozporu s tematickou stránkou básní. Zřetelně to můžeme doložit na příkladu básní „25. listopadu“ či „12. června“, které pro jejich nevelký rozsah můžeme ocitovat celé:

³¹⁷² Týž: *Krajina u řeky. Most* 2, 1923, č. 3/5, listopad, s. 82.

³¹⁷³ Týž: *Kritika pranostik. Čas* 33, 1923, č. 19, 24. 1. večer, s. 1–2.

25. listopadu

*Na den svaté Kateřiny
schovej se pod peřiny.
Na okně záclonky
čisté jak v neděli
v světnici z rána se chumelí
světlem božím.*

12. června

*Den před svatým Antonínem
svaž kytičku s rozmarýnem.
Přes hory cesta je daleká,
na nebi rozmarýn kvet.
Pro tu, co nikdy se nevrátí,
nikdy's ho netrhal naposled.*

Není bez zajímavosti upozornit na to, že k této formě cyklu drobných lyrických básní na jednotlivé dny v roce se Kalista v padesátých letech vrátil ve své básnické tvorbě z vězení cyklem „Zoufalý kalendář“ z rukopisné sbírky *Vězeň kamení*.³¹⁷⁴ Oba tyto „kalendářové“ cykly se však liší tematicky: v „Zoufalém kalendáři“ se Kalista obrací k existenciálním otázkám a pokouší se tematizovat osamělost a bezvýchodnost svého věznění.

Následující kratičké cykly sbírky, tj. „Pohledy z daleka“ a „Jediný svět“ (první obsahuje pouze tři, druhý čtyři básně), můžeme vnímat především jako ohlas Kalistových zahraničních cest. S „Rokem lásky boží“ je zřetelně spojuje využívání prvků lidové písně, ať již po stránce motivické či formální (sdružené rýmy, pravidelnost, melodičnost): „*V městě Řezně u Dunaje / dívka s rybami si hraje. / Smutné je nábřeží, / ryby jsou smutnější, / nikdy vás neuhlídám, / děvčátko nejmilejší. //*“ – b. „Píseň z města Řezna“). Písnovost textu bývá posilněna i využíváním opakovacích figur či prací s refrény: „*Dostal jsem věneček krásně uvitý, / nežli jsem do světa šel, / abych tam ve světě tesklivý nebyl / a abych nezapomněl. // [...] // S věnečkem oblaků dalekých kolem hlavy / dneska jsem po kraji šel, / abych tak tesklivý nebyl / a abych nezapomněl. //*“ (b. „Jarní píseň“). Přítomno zároveň zůstává i pro Kalistu typické teskné, melancholické pointování jednotlivých básní.

Na rovině motivické se však nově setkáváme s dosud neznámými prvky. Kalista totiž své básně nově výrazně prostorově zařazuje. Už v názvech básní se tak objevuje Řezno, Rujana, berlínská čtvrť Schöneberg či chorvatský Cavtat. V Kalistově motivické výbavě se znovu vyskytuje „modrý námořník“, nikoliv však již jako jeden z typizovaných zástupců „chudých“, ale jako symbol cest a dálek. Doplnují jej obrazy lodí, moře či přístavu, které do

³¹⁷⁴ Ukázky z této sbírky přetiskla R. Ferklová s doprovodným komentářem roku 2005 v *Souvislostech* (srov. FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista: vězeň kamení. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 131–145.). Okolnostem vzniku Kalistovy vězeňské poezie se pak věnovala ve studii „Osud nebo prozřetelnost?“ (srov. FERKLOVÁ, Renata: Osud nebo prozřetelnost: literární tvorba Zdeňka Kalisty ve vězení 50. let. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), zejména s. 248–249.

poezie mladých literátů od roku 1922 v souvislosti s jejím obratem k exotismu/poetismu pronikají stále výrazněji. Zřetelně k nám tato nová podoba Kalistovy poezie promlouvá např. v básni s příznačným názvem „Námořnická“: „*Vzhůru, plavci, / napněte ráhna do samých hvězd – / Tisíc jsme bolestí viděli a tisíc lásek / a smuten jak hvězda je každý, kdo samotn jest. //*“; či v básni „Zum Seestern“, vzniknuvší pod dojmem bouřlivé plavby na listopadový Helgoland: „*Lodice boží z vánoční pohody, / plujte dnes na ostrov Helgoland – / hvězdy tam svítí po stěnách přístavní hospody. // Lodice boží na vlnách – / v hospodě modří námořníci / tančí dnes při hvězdách. //*“

Krátce se zastavme ještě u závěrečné trojice básní, spojených pod souhrnný název „Krajina u řeky“. V nich se Kalista narozdíl od svých předchozích čísel inspiruje krajinou domácí. Tyto básně se tak nejen v tomto ohledu zřetelně odlišují od veršů předchozích cyklů sbírky. Ve spíše reflexivní, temně melancholické lyrice Kalista rozbíjí pravidelné rýmové a rytmičké schéma, pracuje přitom s nestejnou délkou jednotlivých veršů, z nichž výrazně mizí jak exotická tematika, tak i formální postupy lidové písně. Tyto básně se tak stávají spíše zahloubanou reflexí témat smrti, skepse a beznaděje. V mnohém tak tyto verše předjímají pozdější Kalistovu *Smuteční kytici*, což lze doložit např. na závěru titulní básně cyklu: „*Úsměv, jenž nahnul se do ticha přes okraj, / nikdy se nenavráti. / V mrtvé hladině řeky / čas nehybný ubíhá ti / a okno na břehu, jež světlem otevřelo se, / neslyšně padá / do hloubi, / do srdce večerního.*“ Zařazení této trojice básní na závěr sbírky i vzhledem k předpokládané době jejich vzniku tak chápou spíše jako Kalistovu snahu o rozšíření jejího již tak nevelkého rozsahu, neboť se z celkové nálady sbírky přece jen poměrně zřetelně vymykají.

Kalistovy verše *Jediného světa* se – domnívám se – stávají jedním z prvních projevů formujícího se českého exotismu, básnického proudu tematizujícího cesty, dálku a exotiku, který můžeme vnímat jako jednu ze složek rodícího se poetismu. Těchto několik básní *Jediného světa* bude záhy následovat Kalistův cyklus *Vlajky* z přelomu let 1922 a 1923, kde tato souvislost vynikne, domnívám se, ještě plastičtěji. Kalista je přitom dle mého soudu v těchto básních zřetelně ovlivněn soudobou francouzskou poezií, kterou však přetváří do samostatného básnického tvaru. Jeho výrazový rejstřík sice i v tomto případě zůstává nerozsáhlý, avšak zároveň v dobové situaci mezi mladými básníky zřejmě zřetelně rezonoval. O ohlasech Kalistovy tvorby u Hradce či Landy již byla řeč na jiném místě, Kalistův exotismus se ale zároveň stává i bodem, na němž se dočasně protne umělecký zájem jeho a Devětsilu, který se v druhé polovině roku 1922 začne probíjet směrem k poetismu. Stáváme se tu tak dle mého názoru svědky obdobné situace, s jakou jsme se setkali již v případě reflexe Apollinairova *Pásma*. I tady Kalista předznamenává jako jeden z prvních cestu do budoucna,

je však záhy předstižen a vytlačen silnějšími básnickými zjevy, než je on sám. Přesto: právě Kalistův exotismus, domnívám se, přesvědčivě ukazuje, že tematická i motivická základna poetismu se nerodila pouze v okruhu Devětsilu (ostatně nesmíme v tomto případě zapomínat na přátelský poměr Nezvala a Kalisty v této době), a zároveň je dle mého jedním z hlavních argumentů, proč Kalistovu básnickou tvorbu – a dílčím způsobem i práce některých ostatních členů Literární skupiny, zejména pak z pražské části – můžeme v jistých momentech, daných zejména Kalistovou recepcí vlivů soudobé Francie, označovat jako avantgardní.

Reflexe *Jediného světa*

Jediný svět prošel zatím nejslabší reflexí ze všech Kalistových sbírek, zejména proto, že se mu kriticky nevěnoval téměř nikdo z jeho vrstevníků. Recenzi o něm nenapsal, nepletuli se, ani A. M. Píša, ani J. Knap ani F. Götz. S výjimkou překvapivě pochvalné recenze Arne Nováka přijala dobová kritika Kalistovu sbírku poměrně rozpačitě, i když namísto vlastního obsahu sbírky se věnovala především nevelkému rozsahu celé knihy, k němuž směřovalo suverénně nejvíce kritických výtek. Opakovaně je též Kalistovi v reflexích *Jediného světa* vytýkána stagnující úroveň jeho poezie, v níž někteří recenzenti nepozorují žádný progres. *Jediný svět* tak můžeme optikou soudobých referentů vnímat jako sbírku uspěchanou a poněkud nadbytečnou.

Chronologicky zřejmě nejstarší recenzi věnovalo i tentokrát Kalistově sbírce *Rudé právo*. Josef Hora ve svém ironizujícím textu předznamenává hlavní výtky, které budou *Jediný svět* provázet: „40 stránek, toť celá Kalistova knížečka. Ale z nich 22 naplněných tituly a obsahem. A na ostatních 18 průměrně 10 řádek po stránce. Tuto útlost mnohostnou provází plně útlost jakostná.“³¹⁷⁵ Kalistova sbírka se navíc Horovi jeví jako „bez krve a bez života“, neboť básník „je zatím neschopen objektivizovat si kterýkoli dojem“.³¹⁷⁶

Velmi vstřícně recenzoval *Jediný svět* v *Lumíru* Arne Novák.³¹⁷⁷ Ten se přitom prý Kalistovu novou sbírku pokouší hodnotit „bez umělé sugesce, kterou se mluvčí naší nejmladší generace úsilně snaží obklopiti jeho lyrickou produkcí“.³¹⁷⁸ Ve sbírce přitom Novák nachází „několik svěžích čísel půvabně mladistvého zření, několik čistých výtrysků něžné a důvěrné

³¹⁷⁵ HORA, J.: Zdeněk Kalista: *Jediný svět*. *Rudé právo* 4, 1923, č. 259, 4. 11., příl. Dělnická besídka, s. 3.

³¹⁷⁶ Tamtéž.

³¹⁷⁷ A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: *Jediný svět*. *Lumír* 51, 1924, č. 1, 10. 1., s. 47.

³¹⁷⁸ Tamtéž.

citovosti [...], vše v krajně pečlivé stilisaci s očitou snahou o primitivismus až dětinský.³¹⁷⁹ Kalistovy verše přitom Novák srovnává s básněmi německého básníka Richarda Dehmela. Od něj se ale Kalista dle něj liší především tím, že zůstává jen u „lyrického náčrtku“: „Co by okouzlovalo jako dekorační arabeska vlastního lyrického děje, tvoří u něho zpravidla již celou báseň.“³¹⁸⁰ Novák sice Kalistu prohlašuje za jednoho z nejzajímavějších mladých, avšak domnívá se, že by se již měl pustit do souvislejších a náročnějších kompozic: „Lituji toho právě u Kalisty srdečně; jeť vedle Wolkra a Chaloupky snad jediným z nejmladších básníků, který o lyrice pracuje a neimprovisuje ji jenom; přál bych si, aby tato práce básnická se neobmezovala pouze na stilisace, nýbrž aby byla co nejdříve vystupňována v organisované rozvíjení motivů do složitějších a skladnějších celků. Kalistův postřehový a citový svět by si toho zasloužil.“³¹⁸¹

Velmi pochvalnou recenzi věnoval Kalistově sbírce Pavel Eisner v *Prager Presse*, který ocenil zejména písňovost a melodičnost Kalistových veršů: „Ein Kalendarium, das die volkstümliche Spruchweisheit der Jahreszeiten und Tage poetisch steigert und zum inneren Erlebnis erhebt, nicht selten mit vollem Erfolg.“ Současně Eisner vyzdvihl i Kalistovu básnickou formu a dokonce jej vcelku trefně označil za „Karla Tomana své generace“: „Kalista unter den jungen Tschechen die konziseste, kristallklarste Form hat und berufen zu sein scheint, etwas wie ein Karel Toman dieser Generation zu werden.“³¹⁸²

Naopak odmítavou a dosti ironickou recenzi s názvem „Poesie ze skleníku“ adresoval *Jedinému světu* Miroslav Rutte, který Kalistu viní z toho, že si údajně příliš bere k srdci heslo „non multa, sed multum“: „Jeho básnické ‚dílo‘, jak je reprezentují tři knihy, vydané za posledních tří let, obsahuje přesně 548 veršů a 388 řádek prósy, a jeho poslední sbírka, jež nese honosný titul *Jediný svět*, má právě 190 veršů, čili asi tolik, jako dříve mívaly dvě delší básně.“³¹⁸³ Kalistovi sice Rutte přiznává, že je „casi křišťálově průzračného v jeho rytmech i obrazech [...] a jeho verš dovede někde zazpívati s líbeznou prostotou lidové písně“³¹⁸⁴ avšak zároveň u něj nevidí žádný vývoj a básnický růst. „A tak Kalista zůstává jen pietním malířem miniaturek, s nimiž se piplá s přecitlivělou láskou [...]: ale zná jen několik barev, jeho linie je stále stejně lítostivě zaoblená, a jeho citečky jsou stále na pokraji pláče.“³¹⁸⁵ V závěru pak Rutte již dosti ironicky poznamenává, že Kalistovy verše „by se čtly nejlépe ve skleníku při 20

³¹⁷⁹ Tamtéž.

³¹⁸⁰ Tamtéž.

³¹⁸¹ Tamtéž.

³¹⁸² EISNER, Paul: Tschechische Literatur: neue Lyrik. *Prager Presse* 3, 1923, Nr. 349, Ab.–Ausz., 21. 12., S. 4; citát tamtéž.

³¹⁸³ RUTTE, Miroslav: Poesie ze skleníku. *Národní listy* 64, 1924, č. 18, 18. 1., s. [1].

³¹⁸⁴ Tamtéž.

³¹⁸⁵ Tamtéž.

°C, když venku svítí mdlé podzimní slunce a kolem vás voní nasládlé zahnívající zem a vadnoucí květiny.“³¹⁸⁶

Přílišné chvály nedošla Kalistova kniha ani u B. Václavka, který ji posuzoval s novou sbírkou Ivana Suka, vydanou v téže edici. Hned v úvodu se nastávající člen Devětsilu Václavek pozastavuje právě u katolického nakladatele obou knih, když poznamenává, že „prostředí, ve kterém se octli, je charakteristické pro cestu, jíž se berou od svých také revolučních začátků.“³¹⁸⁷ I on se přitom podivuje nad nevelkým rozsahem Kalistových „sešitků“. Podobně jako Rutte, označuje i Václavek Kalistu za básníka bez výraznější umělecké progrese: „Neboť v Kalistově ‚Jediném světě‘ se ukazuje, že to, co jsme považovali v prvých jeho sbírkách za vědomě užitou metodu, jest v podstatě neschopnost silného zážitku básnického.“³¹⁸⁸ Václavek proto v souvislosti s verši *Jediného světa* hovoří o „lyrických epigramech“, zachycujících jen „droboučké“ či „nehluboké“ zážitky. Kalistovy verše tak prý dle něj jen „nanejvýš složí několik dojmů“, plnohodnotnými básněmi ale nejsou. Kalista se totiž údajně jen utápí „v subjektivnosti své osobnosti“ a jeho poezie, byť jí Václavek je ochoten přiznat, že je „uzoučným uměním“, postrádá revoluční nádech. Odsud se pak Václavek nadechuje k dosti příkrému závěrečnému odsudku, byť jím zdůrazňuje především „jen“ to, že Kalista již není „revolučním“ básníkem: „Dovede jen teskniti za tím, co zmizelo; nedovede milovati skutečnosti lidské, ani fysické. Již to ho vylučuje z kruhu básníků, mezi něž jsme ho kdysi řadili.“³¹⁸⁹ Václavkova recenze nám tak může sloužit jako zřejmý doklad pro popsání proměny pozic obou autorů: zatímco Václavek se stále zřetelněji posouvá doleva, Kalista už je chápán jako autor, který „revoluční“ poezii opustil.

V *Hostu* si Kalistovy knihy povšiml začínající Pavel Fraenkl, který ve své Götzovým slohem značně inspirované kritice Kalistu prohlašuje za „neútočivého básníka prostého skutečna“.³¹⁹⁰ Fraenkl podobně jako ostatní recenzenti Kalistově sbírce vyčítá především to, že „nenalezla si dokonalého zvládnutí dramatické jistoty, že nemá dosud mnohoznačnosti a obsažnosti celku“.³¹⁹¹ I Fraenkl proto vnímá Kalistův svět jako značně zúžený. Za největší hodnotu sbírky přitom prohlašuje zdařilé využití tvárných postupů lidové písně: „Jedno je jisté. Že se totiž Kalistovi podařilo prolnout rozkochanou hravost ‚Ráje srdce‘ pevně znějícím tónem lidové písně a že tato možnost básnického růstu dokazuje ve své snaze po uchopení

³¹⁸⁶ Tamtéž.

³¹⁸⁷ B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: ‚Knihy mladých‘. *Československé noviny* 2, 1923, č. 268, 16. 11., s. 5.

³¹⁸⁸ Tamtéž, s. 5–6.

³¹⁸⁹ Tamtéž, s. 6.

³¹⁹⁰ FRAENKL, Pavel: Zd. Kalista: Jediný svět. *Host* 3, 1923/1924, č. 2, [prosinec], s. 47.

³¹⁹¹ Tamtéž, s. 47–48.

slova, laskavosti zvuku a doznání výrazovém, věčnou touhu umění přetvořit vše opravdové v tvary souhlasné s tlukotem srdce nejprostšího člověka. A to je i nejcennější prvek této básnické knížky.³¹⁹²

Antonín Veselý u příležitosti vydání *Jediného světa* zhodnotil v *Československé republice* celou dosavadní Kalistovu básnickou tvorbu.³¹⁹³ Spíše než jednotlivým básním se přitom i on věnuje kritice nevelkého rozsahu sbírek nejmladší poezie: „*Jakoby si svorně umínila nedati do světa ani nejposlednější začátečnickou chatrnost bez náležité typografické úpravy, která by dodala obsahu aspoň zdání důležitosti. Na stránkách těchto drobných sešitků musí býti vždy hodně vzduchu pro stejně vzdušný text, [...] pro to zdobně jakoby na nějaké širé pláni rozestavěné titěrné stádečko písmenek.*“³¹⁹⁴ Právě autor *Jediného světa* mu tu slouží za vzorový příklad: „*Mistrem v tomto přepjatém vydražování nepatrnosti je Zdeněk Kalista.*“³¹⁹⁵ Jeho „*lyrické žvatláni*“ Veselý prohlašuje za „*vyumělkovaný primitivism*“, který spojuje „*katolický názor světový s komunismem*“. Kalista však dle něj „*není bez nadání*“ a v některých jeho básních se dle něj již rýsuje profil „*tohoto dálkou [...] lákaného [...] jinošského romantického poutníka.*“³¹⁹⁶

V *Prameni* se *Jedinému světu* věnoval F. A. Springer.³¹⁹⁷ Název sbírky Springer přitom chápe jako vhodné charakteristikon Kalistovy poezie, která se dle něj nijak nemění a nevyvíjí, čímž pochopitelně ztrácí na síle a hodnotě: „*Jediný svět‘ je usušený mech, který nemá již barvy, ani hebkosti a vůně hlíny. To, co bylo před dvěma, třemi lety sympatické [...] – to dnes zřejmě ukazuje na chudobu a bezmocnost básnické erupce.*“³¹⁹⁸ Kalistova poezie je mu úzká, neživotná a chudobná: „*Mládí uniká mu mezi prsty bez mocného a vzrušujícího zážitku [...]. Není u něho vášně, neřesti, bídy, ani veliké radosti – vše je potopeno do bezbarvé úzkostnosti, tesknoty a resignace.*“³¹⁹⁹ U kritika *Pramene* pak poměrně překvapuje závěrečné obvinění Z. Kalisty z nerevolučnosti jeho poezie a zrady programu: „*Máme-li souditi, tož pochybujeme o revolučnosti této poesie. [...] Čas je nejpřísnějším soudcem: ukazuje, že Kalista nejde za tím, co kdysi podepsal. Sliboval a zradil, aby jeho svět se sesul pod jeho vlastníma rukama v střepiny mdlých barev.*“³²⁰⁰

³¹⁹² Tamtéž, s. 48.

³¹⁹³ VESELÝ, Antonín: Sešitky. *Československá republika* 244, 1923, č. 325, 25. 11., s. 6.

³¹⁹⁴ Tamtéž.

³¹⁹⁵ Tamtéž.

³¹⁹⁶ Tamtéž.

³¹⁹⁷ SPRINGER, F. A.: Zdeněk Kalista: *Jediný svět*. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 4, 7. 1., s. 184.

³¹⁹⁸ Tamtéž.

³¹⁹⁹ Tamtéž.

³²⁰⁰ Tamtéž.

Podobně jako Springer se u neshody Kalistovy poezie s jeho vlastními teoretickými postuláty pozastavuje Valdemar Vyleťal v *Moderní revui*,³²⁰¹ když na Kalistovu adresu poznamenává: „Ten, jenž kdysi v Hostu povýšeně vykládal o hoři z rozumu a pošetilých zpátečnicích [...], zesměšňuje se dokonale, stavě proti všemu, co je ‚staré‘, v celku nicotnou žeň svého ‚nového umění‘.“³²⁰² Kalista je mu přitom člověk „tesklivý a nemocný“, kterému svět je „jedině světem smutku a chudoby“.³²⁰³ Jeho verše pak dle Vyleťala rozředují „do nemožnosti věčný motiv marné, nemocné touhy.“³²⁰⁴ Dominik Pecka v *Arše*³²⁰⁵ na adresu úvodního cyklu *Jediného světa* poznamenal, že jde o „nepřiliš umělý“ ohlas lidových kalendářních pranostik a Kalistova sbírka působí na něj dojmem „zklamání světem, obrazy mládí, nenávratnosti uplynulého“.³²⁰⁶

Náš přehled reflexí *Jediného světa* zakončíme u zapadlého časopisu *Oheň*, v němž se třetí Kalistově sbírce věnoval mladý student (Vladimír) Holan. Ten ve velmi pochvalné recenzi oceňuje, že „Zdeněk Kalista je jedním z mladých básníků, který nezbloudil v revolučním chaosu 20. století.“³²⁰⁷ U *Jediného světa* Holan vyzdvihuje jeho hudebnost a obraznost: „Každý verš má své místo a jeden za druhým spadá tak tiše jako vločka sněhu. Hudebnost verše – jako by utíkala do dálky... Kalista miluje svět. V jeho knížce najdeš obrazy, které nevyslovíš, ale které cítíš kdesi hluboko v sobě. [...] K Jedinému světu se vracíš zas a zas – jako se vracíme ke krásné ženě.“³²⁰⁸ Začínající kritik Kalistovu sbírku evidentně poněkud přecenil, přesto má právě tato kritika z jednotlivých recenzí *Jediného světa* možná největší literárněhistorickou cenu. Mladý student si totiž brzy po jejím otištění začne s Kalistou dopisovat a na podzim 1925 s ním začne spolupracovat v kulturní příloze týdeníku *Demokratický střed*. Vladimír Holan, možná poslední z velkých Kalistových učedníků, tak nachází svého prvního guru, který jej uvede do světa velké literatury a výrazně mu pomůže k vydání jeho prvotiny *Blouznivý vějíř*. Dva roky na to se však Holan s Kalistou rozchází a své debutové sbírky se později zříká. Epizoda *Demokratického středu* a návazného časopisu *První svazek* posléze upadá v zapomnění. To už jsme se ale dostali zřetelně mimo rámec naší práce.

³²⁰¹ VYLEŤAL, Valdemar: Tři lyrikové. *Moderní revue* 30, 1923/1924, sv. 39, č. 3/4, 8. 12., s. 103–105.

³²⁰² Tamtéž, s. 104.

³²⁰³ Tamtéž.

³²⁰⁴ Tamtéž.

³²⁰⁵ Dom. P. [=PECKA, Dominik]: Z nejmladší poezie. *Archa* 12, 1924, č. 1, únor, s. 23–25.

³²⁰⁶ Tamtéž, s. 24.

³²⁰⁷ Holan, Ivo [=HOLAN, Vladimír]: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Oheň* 2, 1924/1925, č. 3/4, prosinec, s. 58; citováno dle HOLAN, Vladimír: *Bagately*. Praha: Odeon, 1988, s. 323.

³²⁰⁸ Tamtéž.

Vlajky

Jeden z nejzajímavějších Kalistových básnických pokusů z dob jeho literárních počátků bezesporu představuje cyklus neinterpunktovaných osmiverší *Vlajky*, vzniknuvší v závěru roku 1922. Svou formální i motivickou výstavbou totiž *Vlajky* v mnohém předjímají pozvolna se rodící poetismus. Více než nápadná je pak jejich podobnost se známým Nezvalovým cyklem *Abeceda* z jeho pozdější přelomové sbírky *Pantomima*. Oba básníci totiž v těchto svých cyklech za pomoci asociativní metody rozvíjejí základní obrazový vjem v podobě krátkých neinterpunktovaných básní, v Nezvalově případě čtyřveršových či dvouveršových, v Kalistově osmiveršových. Zatímco Nezval vycházel od jednotlivých písmen abecedy, sloužily Kalistovi za podklad vlajky jednotlivých států.

Jako příklad podoby básní z Kalistových *Vlajek* můžeme použít např. báseň „Švédsko“:

Daleko v krajinách půlnočních

Žlutá lampa pod nebesy

Laponci žlutí ve sněhu na saních

V půlnočních krajinách kdesi

Hedvábí modré a žlutavé

Lesk je tak svítivě hladký

Mdlá lampa jež zavěšena je u nebe

Daleko Laponci věčně jedoucí zpátky

Formální charakteristika básní v celém cyklu *Vlajek* je neměnná: pravidelně jsou tvořeny dvěma čtyřveršími se střídavým rýmem, pro nějž Kalista občas využívá i asonanci. Verše mívají proměnlivý počet slabik. Oproti Nezvalovu cyklu je ten Kalistův motivicky poněkud sevřenější a proud představ je přece jen výrazněji regulován představami asociovanými s danou zemi či grafickou podobou její vlajky, jako je tomu i v případě citované básně (významová hra s modrou a žlutou barvou, severská tematika). Možná i proto Kalista narozdíl od Nezvala příležitostně využívá opakovacích figur či repetice určitých motivů. Byť se v tomto Kalistově cyklu výjimečně mihnou pro poetismus typické obrazy moderního života a lidových zábav (např. zápas Slavia–Sparta v básni „Panama“), zůstává ústředním tématem těchto jeho básní především zpodobení snů či představ o cizích vzdálených krajích. V tomto ohledu se tak Kalistův „poetismus“ jeví jako motivicky i představově jednoznačně užší než poetismus autorů Devětsilu a zdá se nám tak vhodnější užívat pro něj spíše označení „exotismus“, kterým tyto své verše označoval koneckonců i sám Kalista, neboť ten, myslím, lépe postihuje jejich vnitřní charakteristiku. Tím nikterak

nechceme přidávat ke Kalistovým básním z *Vlajek* nějaká hodnotící znaménka. Jedná se přece jen o relativně nerozsáhlý cyklus, který se knižního otištění dočkal až dva a půl roku po svém vzniku, v době vrcholícího rozkvětu devětsilského poetismu.

Dovolíme si však tvrdit, že svými *Vlajkami* Kalista rodící se poetismus zřetelně předznamenával jako jeden z jeho prvních domácích představitelů a že i v tomto případě se jakoby opakuje příběh s opožděným vydáním *Ráje srdce* či s básní-pásmem „Přátelé“ – Kalistův novátorský impuls zůstává nadlouho jen ve formě časopiseckého otisku či dokonce rukopisu a později je plnohodnotně rozvinut někým jiným. Ve *Vlajkách* můžeme zároveň shledávat též doklad Kalistova sblížení s Devětsilem z druhé poloviny roku 1922, byť – myslím – lze zároveň jen stěží tvrdit, že by jimi Kalista vědomě reflektoval devětsilské teorie. Spíše v tomto případě jde o souběžný obrat Kalisty i Devětsilu stejným směrem, zapříčiněný nejspíše znalostí stejného okruhu prací soudobých francouzských autorů i osobními kontakty obou stran v této době.

Výše vyřčené může dále podtrhnout i nápadný souběh vzniku obou zmiňovaných cyklů, které jak Nezval, tak Kalista píše prakticky současně. Nezvalova *Abeceda* byla napsána o vánocích 1922,³²⁰⁹ základ Kalistových *Vlajek* vzniká zhruba o měsíc dříve, celý cyklus však Kalista zřejmě zpracovával v delším časovém úseku. Kalista sám ve svých vzpomínkových textech jejich vznik datuje podzimem 1922, konkrétně svou cestou do Německa: „*Nad barevnou stránkou francouzského slovníku Larousse, na níž jsou znázorněny vlajky rozličných států, začíná Kalista po svém návratu z Německa na konci roku 1922 psát cyklus drobných básní, který ztvárňuje vábení dalek, prosycující jeho duši, v jediném, neinterpunktovaném proudu představ a představových asociací, nápadně podobném snu. V únorovém Hostu 1923 vycházejí tyto verše v čele čísla jako jeden z prvních projevů nového proudu, pronikajícího v české literární avantgardě let dvacátých – exotismu.*“³²¹⁰ Ostatně prakticky souběžně měl jít do tisku i devětsilský *Disk* s Nezvalovou *Abecedou*. Jeho první číslo sice bylo v devětsilském sborníku inzerováno na 15. ledna,³²¹¹ nakonec však vyšlo až na podzim 1923. Každopádně jak

³²⁰⁹ M. B. [=BLAHYNKA, Milan]: Komentář. In: NEZVAL, Vítězslav: *Básně I*. Brno: Host, 2011, s. 451.

³²¹⁰ KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 180. Podobně Kalista *Vlajky* datuje i v *Kamarádu Wolkerovi*: „*Psal jsem první básně svých pozdějších ‚Vlajek‘, jejichž plán přivezl jsem si s sebou v listopadu 1922 ze svého pobytu u Severního moře a v Hamburce a které – otištěny v únorovém čísle ‚Hosta‘ r. 1923 – znamenaly jeden z prvních projevů poesie, zakotvivší u nás později pod vignetou poetismu.*“ (srov. KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933, s. 97.)

³²¹¹ V *Revolučním sborníku Devětsil* sice bylo vydání *Disku* inzerováno na 15. ledna 1923, avšak ještě 24. ledna píše Teige Wolkerovi, že první číslo „*bude putovat již v pondělí do tiskárny*“ (srov. K. Teige J. Wolkerovi, 24. ledna 1923; citováno dle *Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga*. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 525.) a ještě v únorovém dopise se Teige Wolkerovi zmiňuje, že „*l. číslo Disku se už sází*“ (srov. K. Teige J. Wolkerovi, únor 1923; citováno dle téhož, s.

datem vzniku, tak datem odevzdání textů k vydání – pakliže Nezval zadal *Abecedu* k otištění opravdu též již počátkem roku 1923 – stojí oba cykly až přenápadně blízko vedle sebe.

V pamětech *Po proudu života* Kalista dokonce první básně svých *Vlajek* datuje ještě konkrétněji, a to svou návštěvou hamburského přístavu: „*Já sám jsem si vytvořil [...] svůj osobitý emblém. Kdysi, listuje náhodně mým malým francouzským slovníkem La petit Larousse, utkvěl jsem očima na barevné příloze, na níž byly zachyceny ‚Pavillons‘ – vlajky všech tehdy existujících států počínaje Albánií a konče, tuším, Zanzibarem. Třepetal se tento křik barev před máma očima tak, že mne to na chvíli okouzlo. A vryl se mi do paměti. Zvláště výrazně jsem si naň vzpomněl v hamburském přístavě, projížděje mezi loděmi s nejrůznějšími praporky a vlajkami. Přibližovaly mi tu země, jimž jednotlivé lodě patřily. Jakoby zákmitem přinášel pozdrav z daleké Brazílie, z daleké Chile, z Řecka, z Argentiny, ze Sovětského svazu a nevím odkud ještě. A tehdy vznikly první dvě z nových básní, shrnutých později do prvního oddílu nové lyrické sbírky, nadepsané ‚Vlajky‘: ‚Brazílie‘ a ‚Švédsko‘. Když jsem se vrátil ze své cesty po Německu, začaly [sic!] k nim přirůstat další osmiverší, psaná bez interpunkce, nechávající před očima čtenářovými slova vlát volně jen jejich barvami, jako tomu bylo u těchto dvou prvních pieč. Hleděl jsem co možná rychle uzavřít shora už zmíněný nový sešit veršů.*“³²¹²

I dobové prameny tyto Kalistovy vzpomínky víceméně potvrzují. Šest z pozdějších patnácti básní celého cyklu – „Francie“, „Australie“, „Italie“, „Kuba“, „Švédsko“ a „Venezuela“ – totiž vychází již v únorovém čísle *Hosta*, a to dokonce v jeho čele, nadto v prakticky nezměněné podobě oproti pozdějšímu knižnímu vydání. Kalista v *Hostu* svůj cyklus doprovodil dokonce samostatnou předmluvou, což může jen podtrhovat význam, který mu přikládal: „*Každá vlajka, pod kterou jsi stál, znamenala jiný život. [...] Je to vlastně nauka o celém světě [...]. Nauka o krásách světa, více veselá než smutná. [...] Barva – toť znamení. Vlajka – signál života.*“³²¹³ *Vlajky* se svou hravostí a optimismem zřetelně odlišují od melancholického smutku předchozích Kalistových sbírek. I pro tento optimistický postoj k životu a světu či pro fascinaci cestami a dálkou můžeme jejich básně chápat jako jednu z prvních předzvěstí pozdějšího poetismu.

527. [Teige dopis datuje jen únorem; z Wolkerových listů Píšovi vyplývá, že do Prostějova dopis došel někdy mezi 9. a 21. únorem.]. Časopis by tak vyšel někdy v druhé polovině února či počátkem března 1923, tedy nedlouho po únorovém čísle *Hosta* s Kalistovými *Vlajkami*. Zdá se však, že v reálu *Disk* vyšel až někdy na podzim 1923: M. Pujmanová jej v *Tribuně* recenzuje až 2. prosince společně s prvním číslem 3. ročníku *Hosta*, J. O. Novotný o něm v *Cestě* píše též až v polovině prosince.

³²¹² KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (1)*. Brno: Atlantis, 1997, s. 736.

³²¹³ Týž: *Vlajky. Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 131.

Nakolik jde v případě takřka souběžného vzniku *Abecedy* a *Vlajek* o souvislost náhodnou a nakolik o vzájemný vliv či recepci společného vzoru, zatím nevíme, byť se mi zejména třetí možnost nezdá zcela nepravděpodobná. Dobová recepce obou cyklů si této spojitosti prakticky nevšimla, snad i proto, že Kalistovy *Vlajky* vyšly knižně až roku 1925. Jediný, kdo na blízkost obou básníků poukázal, byl A. M. Píša, jemuž ovšem tento fakt posloužil především k novému osobnímu výpadu proti Z. Kalistovi, o němž v bilanční úvaze o stavu mladé poezie s názvem „Kudy?“³²¹⁴ napsal, že „je ochoten býti epigonem každého, jemuž právě plyne konjunktura“. Na následnou Kalistovu sebeobhajobu v *Národním osvobození*³²¹⁵ Píša reagoval ještě tvrdším a odmítavějším odsudkem Kalistovy tvorby v ryze osobně zahroceném článku „Zdeněk Kalista, jeho ‚Vlajky‘ a moje affaire“³²¹⁶, v němž Kalistovu poezii mj. označuje za „slizce sentimentální“, „kleštěnecky rezignovanou“, „nejplytčí ‚plauderei‘“ či „titěrné stupidní verše“. Ze svého původního tvrzení o epigonské závislosti Kalistova exotismu na Nezvalovi a Seifertovi však musel slevit a označit ji jen za částečnou. V následujících replikách v *Cestě*³²¹⁷ a *Demokratickém středu*³²¹⁸ se Kalistovi podařilo obhájit se i před tímto nařčením a Píša v polemice již dále nepokračoval. Co je však významné pro naše účely, na tuto polemiku, nepletu-li se, nikde nereagoval ani V. Nezval, ani nikdo z Devětsilu, byť by jim mohla posloužit jako vhodná munice k výpadu proti oběma svým vzájemně znepráteným protivníkům. Ani od V. Nezvala, ani od Z. Kalisty tak další indicie k okolnostem vzniku *Abecedy* a *Vlajek* a jejich možné vzájemné souvislosti bohužel nemáme k dispozici. Musíme se tak alespoň prozatím spokojit s konstatováním jejich nápadné formální blízkosti podtržené i shodnou dobou vzniku.

Kalista měl *Vlajky* za hotové nejpozději na jaře 1923. Tehdy už je dokonce zachycujeme v momentě přípravy knižního vydání. Kalista totiž v dopise z počátku května 1923 F. Götze informuje o tom, že jeho nová sbírka leží v nakladatelství V. Petra a dokonce jej na nakladatelův popud žádá o sepsání předmluvy: „A moje knížky lyriky? ‚Vlajky‘ vyjdou k podzimu u Petra a Tvrdeho. Chtěl bych Tě prosit o předmluvu kratičkou, ale nemám odvahy. Bojím se, že bys mi třeba odřící nechtěl, a dělal bys věc nerad – takové básničky snad ani za předmluvu nestojí. Jen nakladatel mne žádá, abych se Ti aspoň o věci zmínil – a tož se

³²¹⁴ PÍŠA, A. M.: Kudy. *Pramen* 5, 1924/1925, č. 8, 25. 4., s. 305–308.

³²¹⁵ KALISTA, Zdeněk: [Pan A. M. Píša...]. *Národní osvobození* 2, 1925, č. 176, 27. 6., s. 4.

³²¹⁶ PÍŠA, A. M.: Zdeněk Kalista, jeho ‚Vlajky‘ a moje affaire. *Pramen* 5, 1924/1925, č. 11/12, 15. 8., s. 467–469.

³²¹⁷ KALISTA, Zdeněk: Zdeněk Kalista a p. Píšova aféra. *Cesta* 8, 1925/1926, č. 13, 8. 1., s. 212.

³²¹⁸ Týž: Poznámky. *Demokratický střed* 4, 1926/1927, č. 17, 18. 2., s. 4.

zmiňuji skromně a s otázkou.³²¹⁹ Götz se ke Kalistově prosbě vzdor tehdejšímu vzájemnému napětí mezi nimi postavil kladně: „Děkuji Ti za důvěru, se kterou se na mne obrácíš ve věci předmluvy ku Tvé knížce. Napíše ji do 14 dní.“³²²⁰ Počátkem letních prázdnin 1923 Götz nakonec pro Kalistu předmluvu opravdu sepsal – datována je 15. červencem 1923.

Další osud předmluvy i celé knihy zřetelně poznamenal následný sled událostí v Kalistově životě i v Literární skupině. Z Kalistovy korespondence máme potvrzeno, že Kalista v průběhu léta 1923 v jednání s V. Petrem o vydání *Vlajek* pokračoval – alespoň o tom svědčí zmínka z dopisu, který v září 1923 Kalistovi adresoval K. Hradec: „Háček, který uvízl také trochu v mé mysli, byly ‚Vlajky‘! Při rozmluvě jsem se vůbec o nich nezmínil, jen Petr mi řekl, že prý máš u něho ‚Vlajky‘.“³²²¹

Na podzim 1923 však již kniha z neznámých důvodů nevyšla a v průběhu první poloviny roku následujícího ji buď Kalista po rostoucích rozporech s F. Götzem a zřejmě i s V. Petrem jako nakladatelem *Hosta* z vydavatelství stáhl, nebo naopak její vydání odmítl právě V. Petr. Tak jako tak: *Vlajky* se nakonec zatím neměly stát knihou, jíž by se Kalista pod křídla nakladatele svých prvních dvou sbírek vracel.

Po svém odchodu z Literární skupiny totiž Kalista jedná o jejich vydání s nakladatelem *Nového Orfea* Aloisem Srdcem. Konkrétnější zmínku o tom zachycujeme v létě 1924 opět v jednom z dopisů K. Hradce: „Byl jsem u Srdce, aby mi vydal knihu. Slíbil, ale až prý bude Tvoje venku. Prý to je jaksi Tvou vinou částečně zdrženo. Pospěš si, člověče.“³²²² Nakonec tak *Vlajky* po dalších průtazích vycházejí až v zimě roku 1925 – nejstarší recenze Arne Nováka pochází z 29. března³²²³ – v době, kdy již Kalista literární dění opouští ve prospěch své dráhy vědecké. Po tvrdých a nevybíravých útocích, které vůči Kalistovi v létě 1924 vedl F. Götz v *Národním osvobození* a které hrozily přerůst až v soudní při, působilo možná poněkud překvapivě, že Kalista nakonec Götzovu předmluvu v knize ponechal. Dle svých vzpomínek tak však prý učinil záměrně právě proto, aby ukázal na účelovost předchozích tiskových výpadů svého někdejšího přítele vůči své osobě.³²²⁴

Mnoho souvislejších informací neznáme ani o okolnostech vzniku druhé části sbírky, která nakonec vyšla jako diptych *Vlajky – Barevná romance*. Soubor básní *Barevná romance* je datován rokem 1923 a shrnuje Kalistovy poetistické verše z tohoto roku, které však Kalista

³²¹⁹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista F. Götzovi, 11. května 1923, s. [2]. [Dopis uložen mezi korespondencí Z. Kalisty Č. Jeřábkovi.]

³²²⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [léto 1923?; Götz 41], s. [1].

³²²¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, [polovina září 1923], s. [2].

³²²² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, [22. srpna 1924?], s. [1].

³²²³ NOVÁK, Arne: Z nejmladší lyriky. *Lidové noviny* 33, 1925, č. 158, 29. 3., s. 7.

³²²⁴ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života* (2). Brno: Atlantis, 1996, s. 229.

publikoval tiskem v poměrně dlouhém časovém úseku. Nejstarší tři básně, o jejichž otištění před knižní publikací víme, vyšly v prosinci 1923 ve *Sborníku Literární skupiny*,³²²⁵ další tři v posledním čísle třetího ročníku *Hosta*³²²⁶ a opět jiná trojice básní vychází až v létě 1924 v *Přerodu*.³²²⁷ Časově tak básně *Barevné romance* můžeme datovat snad druhou polovinou roku 1923, avšak konkrétnější oporu pro toto tvrzení nemáme.

Sborník Literární skupiny

Sborník Literární skupiny z prosince 1923 nebyl dosavadními výzkumy příliš reflektován. Důvodů této skutečnosti může být několik, v první řadě asi sehrála svou roli jeho nevelká umělecká hodnota. Sborník totiž představuje soubor poměrně disparátních textů bez jednotícího programového a ideového pojítka. Zároveň však tato publikace nedošla výraznějšího ohlasu snad i proto, že může být nahlížena jako opožděná snaha napodobovat předchozí sborník devětsilský. Doboví recenzenti se k ní navíc celkem oprávněně postavili dosti odmítavě. Skupina nadto na jeho obhajobu nikde příliš aktivně nevystupovala, zčásti i kvůli tomu, že souběžně s vydáním sborníku dochází ke zřetelnému rozkladu spolku na jeho pražskou a brněnskou část.

Domnívám se však, že hlavní důvody nevalné reflexe sborníku leží ještě trochu jinde a z velké části souvisí s Wolkerovým úmrtím. Wolkerova smrt totiž dočasně otupila polemickou diskusi uvnitř generace a jak Skupina, tak Devětsil v první polovině roku 1924 znovu přistupují k dočasné spolupráci, projevivši se např. na sborníčku *In memoriam Jiřího Wolker*, jehož redakce se ujal K. Biebl. Tuto tendenci dále posiluje i chřadnoucí devětsilský časopis *Disk*, jehož druhé číslo se dlouho nedaří realizovat, a především pak i počínající nové kolo jednání o spolupráci Devětsilu s brněnskou částí Skupiny, resp. zejména Františkem Götzem, na *Hostu*. Naopak *Sborník Literární skupiny* se měl stát jedním z podnětů velké mezigenerační polemice z roku 1924, v níž stál Devětsil i Literární skupina společně proti útokům generace čapkovské.

³²²⁵ Týž: Krajina. In: *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina, 1923, s. 14; týž: Romance z Belvederu, tamtéž, s. 15 a týž: Večer, tamtéž, s. 16.

³²²⁶ KALISTA, Zd.: Bludná báseň. *Host* 3, 1923/1924, č. 5, [březen], s. 111–112; týž: Portrét perem. *Host* 3, 1923/1924, č. 9/10, [červenec], s. 195 a týž: Dědova pohřební. Tamtéž.

³²²⁷ Z nových básní Zdeňka Kalisty. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 9/10, 15. 8., příl. Žně, s. 113–114. [Básně „Melodie“, „Svatý“ a „Intermezzo“.]

Samotná idea sborníku ani nevznikla uvnitř Literární skupiny, ale byla nápadem nakladatele F. Obziny, který se v dubnu 1923 obrátil na F. Götz s nabídkou vydat Skupině sborník v rozsahu zhruba 200 stran. Poprvé tuto nabídku zachycujeme v Götzově dopisu Blatnému z konce března 1923, který dokládá, že Götz byl Obzinovým návrhem evidentně velmi nadšen: „A nyní strašně důležitá věc. Třikrát podtrhnout. Pozor! [až na toto místo vše třikrát podtrženo – poznámka VM] Dostal jsem nabídku od F. Obziny, že by vydal almanach ve velikosti 200 stran na krásném papíře – jako třeba Devětsil – pro zimní knižní sezónu. A v tom almanachu by byly příspěvky naší skupiny a lidí kol nás. Co na to říkáš? Stačíme na to? Chytnout se toho? Musil bys přispět něčím velkým, aby se to zaplnilo. [...] Vid', to' přece skvělá nabídka. Já mám do toho skoro chuť.“³²²⁸ Zdá se, že právě snaha zajistit sborníku co nejhojnější i co nejlepší příspěvky, donutila brněnské dále nerozvíjet březnovou aféru okolo spolupráce pražské části Skupiny s *Mostem* a naopak Götz i Jeřábek byli v tuto chvíli vůči pražské části ochotni ke značným ústupkům.

Do Prahy se s touto informací jako první záhy Kalistovi ozývá Č. Jeřábek, který – podobně jako Götz – projekt rychle přijal za svůj a vzal jej velmi prestižně: „*Nyní důležitou novinu: F. Obzina ve Vyškově nabídl nám vydání na podzim sborník za velmi krásných podmínek. Ponese sám celý náklad. [...]* Vyzval Götz a mně, abychom přijali jeho redakci. *Nyní ovšem nastane zodpovědná práce, neboť Sborník Liter. skupiny musí být publikace naprosto umělecky hodnotná a vážná, při tom však i průbojná. [...]* *I příspěvky členů L. Sk. budeme úzkostlivě vybírat a případně se omezíme jen na některé – nejlepší. O zastoupení ve Sborníku bude rozhodovati kvalita práce, ne členství Skupiny.*“³²²⁹ Jak Jeřábkův dopis dále napovídá, brněnští původně zvažovali sborník koncipovat přísně výběrově a vedle produkce domácí měl být sborník doplněn i o překlady soudobé francouzské, německé a ruské literatury. Právě pro tyto účely počítali brněnští s přispěním Z. Kalisty. Avšak v květnu – snad i pod dojmem počátečního odmítavého postoje Kalistova – od plánu zařadit do sborníku překlady Jeřábek s Götzem ustupují s poukazem na to, že by pak sborník Skupiny vypadal jako kopie sborníku devětsilského.³²³⁰

Podobně na Kalistu v zápětí na to naléhal stran sborníku Skupiny i F. Götz, který jej ve svém dopise vyzývá, aby o věci informoval pražské členy. Počítal přitom s tím, že pražská

³²²⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [28. březen 1923 (?); Drahý Lve, děkuji Ti za zaslou prosu], s. [2–3]; bez inv. č. Dopis datován Götzovou zmínkou o tom, že téhož dne otiskl J. Hora v *Proletkultu* článek o divadle. Nejspíše šlo o Horovu stať „Na okraj Šaldova ‚Dítěte‘“ (srov. HORA, Josef: Na okraj Šaldova ‚Dítěte‘. *Proletkult* 2, 1923/1924, sv. 3, č. 9, 28. 3., s. 140.).

³²²⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 16. dubna 1923, s. [1–2].

³²³⁰ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [květen 1923; Drahý Lve, má dnešní kalendářová povídka začíná], s. [3]; bez inv. č.

část Skupiny bude mít svého zástupce v redakci sborníku, k jehož vydání se Obzina stavěl velmi vstřícně a nabízel poměrně solidní honorář 26 Kč za stránku. Götz v počátku zvažoval, že do sborníku budou moci přispět i „*sympatizující nečlenové*“ spolku, tj. v daný moment např. Karel Hradec. Kalistovi Götz zároveň podtrhuje prestižnost tohoto úkolu: „*Víš sám, že ten sborník bude souzen jako dílo celé generace. Prosím Tě, abys pražské členy Skupiny soustředil ku práci, jež je jistě z nejdůležitějších, jakou jsme kdy dělali.*“³²³¹ Věc však zatím měla být držena v tajnosti: „*Zatím však ještě o věci veřejně nehovoř, neboť nemáme dosud nic definitivně dojednáno a také jsme nerozhodli o směrnicích. Podám Ti o všem včas zprávy. – Budeme potřebovat i reprodukce moderních malířů. Také od Knapa očekáváme po stránce teoretické spolupráci. ‚Sborník‘ musí býti událostí! Proto musíme všichni intenzivně napnout síly!*“³²³²

Nadšení brněnských pro sborník však v Praze narazilo na poměrně chladný nezájem. Bezprostřední Kalistovu reakci bohužel neznáme, neboť se zdá, že se některé jeho listy Jeřábkově a Götzovi z dubna a května 1923 nedochovaly. Narozdíl od toho se překvapivě v Jeřábkově fondu zachoval zřejmě jediný dochovaný Kalistův dopis F. Götzovi, psaný 11. května 1923. Z něj poznáváme, že Z. Kalista se ke svému angažmá ve Sborníku zpočátku postavil odmítavě, zřejmě pro nějaký dočasný spor s Götzem: možná ale šlo ještě i o Kalistovu reakci na brněnskou prudkou kritiku angažmá pražských v obnoveném *Mostu*.

F. Götz se proto následně v polovině května vůči Kalistovi znovu pokusil o smírné gesto a neúčast na Sborníku mu rozmlouval: „*Milý Kalisto, Jeřábek mi dal číst Tvůj dopis, v němž odmítáš spolupráci ve Sborníku skupiny a udáváš závažné důvody: nedostatek času, západní orientaci latinskou atd. Děkuji Ti jménem ostatních za Tvé přání zdaru ku práci sborníkové a uznáváje, že Tvé důvody jsou vážné, nemohu Tě ke spolupráci nutit. Víš, že bychom rádi měli Tvoje verše ve Sborníku, poněvadž si Tvé práce vážíme.*“³²³³ Götz za Kalistovým odmítnutím znovu viděl především osobní důvody, především kontroverzi mezi nimi dvěma, vzniknuvší jejich odlišným poměrem k Wolkerovi a Píšovi: „*Vidím však, že Tvé počínání má hlubší důvody. Jsi nespokojen zvláště se mnou – a má osoba Ti zabraňuje v účasti na práci celé Skupiny. Urazil jsem Tě – a to tak, že jsem napsal cosi, z čeho jsi Ty několikerou nadstavovanou indukci vyvodil cosi urážlivého. Přimlouval jsem se za spolupráci s Wolkerem a Píšou, kteří se stali Tvými osobními nepřáteli. A snad jsem toho učinil i víc.*“³²³⁴

³²³¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [jaro 1923?; Götz 48], s. [2].

³²³² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 16. dubna 1923, s. [3].

³²³³ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [květen 1923; Götz 49], s. [1].

³²³⁴ Tamtéž, s. [1–2].

Tyto odlišné názory Götz Kalistovi vysvětloval svou redaktorskou pozicí v *Hostu*, z níž musí usmiřovat konflikty a rozhodovat. Jeho pohled je tak prý dán nikoli osobními sympatiemi či antipatiemi, ale snahou o blaho celku a *Hosta*. Kalistovi Götz na usmířenou nabízel dokonce spoluredaktorství Sborníku: „*Udělá se třeba jakýsi kompromis. Není třeba jít hned do oposice, zříkati se spolupráce atd., zvláště když bys byl spoluredaktorem Sborníku, jenž bude jistě uměleckým činem a jenž bude mít jistě značný vliv a ohlas.*“³²³⁵ Vedle toho se Kalistu pokoušel nalákat i jinak: nabízel mu vydání jeho knihy v edici *Hosta* a zařazení jeho veršů, pakliže by nějaké poslal, do čela příštího čísla časopisu, čímž jen dokládá význam, který brněnští Kalistovi v této době stále připisovali.

V první polovině května tak Götz po Kalistově odmítnutí pro sborník počítal pouze s příspěvky brněnské šestky a J. Zamazala, ze zbylých členů Skupiny pak jen s účastí Bieblou, Vlčkovou a Knapovou. Právě Josef Knap však byl vedle Kalisty dalším z členů spolku, kteří se k vydání sborníku stavěli poměrně rezervovaně: v dopise z 5. června 1923 Kalistovi psal, že pokus vydat sborník je dle něj zbytečný.³²³⁶ Dočasné uklidnění situace tak měla přinést až valná hromada Skupiny z června 1923, na níž se zřejmě podařilo uzavřít dohodu mezi oběma křídly spolku a kde se i pražská část, posílená nově o Landu, Hradce a Kropáče, rozhodla k účasti sborníku. Právě na valné hromadě byla zřejmě definitivně ustavena i redakce sborníku ve složení Blatný, Götz, Jeřábek, Kalista a Zamazal.

Po valné hromadě se stopa sborníku Skupiny na čas zase ztrácí, neboť ji překryly letní prázdniny a i osobní problémy Jeřábkovy či Götzovy. Znovu celá věc ožívuje až v září 1923, kdy Götz připomíná v dopise Kalistovi redakční uzávěrku sborníku v závěru téhož měsíce: „*Co se týče Sborníku, rukopisy mají být do konce září [? Nečitelné – poznámka VM] u Obziny. Vyberte nejlepší věci! I my tak uděláme. Pochybné práce nebudou vůbec tištěny. Vždyť Sborník nebude musit být tak rozsáhlý – 200 str. stačí.*“³²³⁷

Během léta se Kalistovi nejspíše podařilo shromáždit většinu příspěvků pražských členů Skupiny a tak mohl Jeřábka, s nímž v září a říjnu 1923 kvůli Götzově zaneprázdnění vytvořil základní organizační tandem Skupiny, v polovině září informovat: „*Pro ‚Sborník‘ mám: od Kropáče prózu a essay (lepší než prózu, ač i ta je dost dobrá), od Hradce několik básní nestejné kvality (vybral jsem 2) a prózu, příliš však prostřední pro ‚Sborník‘, od Kadlece velmi dobrou dlouhou báseň ‚Svatbu‘, od Landy více krásných básní, od Biebla 3*

³²³⁵ Tamtéž, s. [2].

³²³⁶ J. Knap Z. Kalistovi, 5. června 1923; citováno dle FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 427.

³²³⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [září 1923; Götz 43], s. [2].

*dobré věci a stejně od Ráže 2 ryze jeho lyriky. To, co já mám, je skutečně dobré: ať je to Biebl, Landa, Ráž, Kropáč, Kadlec či Hradec. [...] Pouze Vlček poslal dlouhou báseň, která je – eufemisticky řečeno – kvadrátní nesmysl. Jsem si jist, že to uznáš, až ji uvidíš: i Götz to uznal. Také Jirko a i Knapa se poněkud bojím. Ale: uvidíme.*³²³⁸ Sám Kalista zatím nabídl pro sborník vícero svých věcí s tím, ať si kolegové z redakce mezi nimi vyberou.

Jeřábek byl se zaslánými příspěvky z Prahy poměrně spokojen, určité výhrady měl jen ke Kropáčově eseji: „*Mně připadá hrozně (a chtěně) učený i kožený. Také strašlivě dlouhé [...]. Kdo tomu porozumí? Chceme mluvit prostě a srozumitelně k prostému člověku, dělníku, proletáři – a najednou taková nestravitelná profesorská učenost. Budeme biti, uvidíš...*“³²³⁹ F. Kropáč proto nakonec po domluvě s Jeřábkem a Kalistou dodal pro sborník zcela nový text. Podobně byla vyměněna i původně plánovaná Bieblova báseň „Cikáni“. Největší spor však propukl nad Jirkovou baladou „On Hillo Bay“³²⁴⁰ kterou redaktoři sborníku nakonec proti autorově vůli nahradili básní „Ženy a cizinec“. Jirko však nebyl s tímto řešením spokojen a vzniklý spor nakonec došel až tak daleko, že jej musel řešit Lev Blatný jako předseda spolku. O komplikovanosti situace napovídá zmínka v Kalistově dopise Jeřábkovi: „*Tím ‚jediným členem‘ jsem zcela patrně já, ale – mírně řečeno – nedovedu si vysvětliti, jak rozeštvávám členy. Shodli jsme se s Götzem na básni, kterou jsem Ti poslal (i s ostatními pražskými) a já, ježto Götz nemá času, psal jsem o tom Jirkovi, právě abychom jednali co nejkorektněji. Jirko mi ovšem vzpupně ani neodpověděl. Má zlost asi, že jsem mu současně vrátil knížku, již měl zadanou u Petra. [...] O nemožnosti ‚On Hillo Bay‘ jsi, jak jsi psal, byl přesvědčen sám.*“³²⁴¹

V polovině října se na přetřes dostala též otázka řazení příspěvků ve Sborníku. Původní plán postavit do čela Götzovu syntetickou studii se totiž z časových důvodů ukázal jako nemožný. F. Götz byl totiž po přechodu do Prahy natolik vytížen, že více méně jen kvůli jeho textu bylo vydání sborníku oddalováno. „*Obzina musí tisknout a na opozdilce nelze čekat,*“³²⁴² psal o tom do Prahy rozmrzelý Jeřábek.

Proto bylo rozhodnuto umístit Götzův příspěvek, byť šlo zřejmě o nejzávažnější text sborníku, poněkud atypicky až nakonec. Götz s Kalistou místo něj doporučovali na úvod zařadit příspěvek Blatného nebo Jeřábkův: „*Tím se vynořuje otázka pořadí Sborníku. Myslím, aby na první místo přišla některá věc Blatného nebo Tvoje. Chaloupku bych nedoporučoval:*

³²³⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [polovina září 1923], s. 1.

³²³⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 12. října 1923.

³²⁴⁰ Báseň byla nakonec tištěna v závěru listopadu v *Lidových novinách* (srov. JIRKO, Miloš: On Hillo Bay. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 592, 25. 11., s. 11.).

³²⁴¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [začátek listopadu 1923], s. [1].

³²⁴² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. října 1923, s. [1].

podle první věci se posuzuje často celý svazek, první věc udává akcent a tu by Chaloupkovy věci se svým někdy polodekadentním a poněkud somnambulním laděním se nehodily. To vzkazuje také Götz a ostatní.³²⁴³

Konkrétnější pořadí příspěvků ve Sborníku tak následně v polovině října navrhla z Brna dvojice Jeřábek–Blatný. V definitivní podobě pak oproti jejich návrhu došlo jen k drobným úpravám: „Dohodli jsme se tedy s Blatným na tomto pořadu: 1.) Blatný (aktovka), 2.) Kalista (verše), 3.) Jeřábek (povídka), 4.) Chaloupka (verše), 5. Jirko (verše), 6.) Zamazal (výtv. studie), 7.) Biebl (verše), 7a) Ráž (verše), 8.) Kalista (povídka), 9.) Kadlec (verše), 10.) Kropáč (studie), 11.) Chalupa (verše), 12.) Landa (verše), 13.) Hradec (verše), 14. Götz (studie).³²⁴⁴

Z dalšího Jeřábkovy textu je zřetelné, že ještě v druhé polovině října nebyla podoba sborníku zcela uzavřena a bylo možné jej rozšířit o nové příspěvky. Na poslední chvíli tak zřejmě byly zařazeny ještě další báseň Chaloupkova a dvě kratší Jeřábkovy prózy. Naopak – sborník již neobeslal Josef Knap, který záhy na to Skupinu opustil definitivně, a stejně tak za vrcholického rozkolu s Kalistou odmítl do sborníku přispět i B. Vlček: „*Vlčkovi jsme ‚Milence‘ vrátili, povídku zaslat odepřel. Nebude tedy ve ‚Sbor.‘ zastoupen,*³²⁴⁵ glosoval to Jeřábek. Podobně dlouho se zřejmě uvažovalo též o tom, zda do Sborníku nezařadit ještě nějaký text Z. Kalisty. Ten totiž ještě počátkem listopadu Jeřábkovi stran svých příspěvků ve Sborníku poměrně vychloubačně poznamenává: „*O rukopisech pro Sborník se budeme radit. Ale, probůh, co mám poslati já? Prózu přece ne – básničky už tam jsou, a snad toho je tam vůbec ode mne dosti!? Či chcete mne mučit jako Götz, který by, jak se zdá, chtěl ve Sborníku udělati jakési moje Sebrané spisy – aspoň en miniature.*³²⁴⁶ Dle zmínky v Jeřábkově dopise Kalistovi bylo příspěvky do sborníku možné poslat dokonce ještě 9. listopadu,³²⁴⁷ byť se napevno počítalo s tím, aby se Sborník objevil ještě na vánočním knižním trhu: „*Obzina si na ‚Sborníku‘ dá velmi záležet a chce ho mít do Vánoc hotov. Reprodukci bude 21, štočky zhotoví Štenc v Praze.*³²⁴⁸

³²⁴³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [polovina října 1923], s. 2.

³²⁴⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. října 1923, s. [1–2]. Oproti původnímu návrhu se jen prohodilo pořadí K. Biebla a M. Jirka, S. Kadlece a Kalistovy povídky a F. Kropáče a D. Chalupy. Před verše Landovy a Hradcovy se pak ještě dostaly zřejmě na poslední chvíli zařazené texty Chaloupkova a Jeřábkovy.

³²⁴⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. října 1923, s. [2].

³²⁴⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [začátek listopadu 1923], s. [2].

³²⁴⁷ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 9. listopadu 1923, s. [1].

³²⁴⁸ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. října 1923, s. [1–2].

Právě výtvarné reprodukce zařazené do sborníku měly přinést určité rozladění mezi Z. Kalistou a jeho dosavadními přáteli-výtvarníky. Ve sborníku totiž byly mj. otištěny reprodukce prací K. Vaňka, F. Muziky, J. Šímy, J. Krále, A. Hoffmeistera či B. Piskače. Opomenut však byl Arnošt Ráž, který svými dřevoryty předtím doprovodil několik knih členů Skupiny. Nejspíše ani nebyl k tomu, aby přispěl svými výtvarnými díly, vůbec vyzván. O vzniknuvším Rážově zklamání z této věci se zmiňuje K. Hradec v dopise Z. Kalistovi z počátku října: „*Když jsem mluvil s Rážem, ptal jsem se, má-li nějaké obrázky ve Sborníku. Řekl mi, že jste ho o ně vůbec nepožádali a bylo na něm vidět, jak velice ho to mrzí, kdyžtě [? Nečitelné – poznámka VM] jste dali do Sbor. obr. Hoffmeisterovy.*“³²⁴⁹ Velmi rozzlobená pak byla i reakce dalšího Kalistovi blízkého výtvarníka – Z. Rykra, který těsně po vydání sborníku Kalistovi píše: „*Milý příteli, dostal jsem do ruky almanach ‚Skupiny‘ a táži se, proč jsem byl vyzván k obslání, když nejsem reprodukován. Považuji to prozatím za hrubou urážku.*“³²⁵⁰ Kalistova zmínka v následném dopise Jeřábekovi však ukazuje, že v této věci byl Kalista neviněn a že Rykrova reprodukce nebyla tištěna zásahem výtvarného redaktora sborníku J. Zamazala.³²⁵¹

Po určitých průtazích s vydáním, daných především opožděným dodáním Götzova textu, nakonec *Sborník Literární skupiny* vyšel těsně před vánoci 1923 – snad 11. prosince, čemuž by nasvědčovala zmínka z Jeřábekova dopisu Blatnému, v němž navrhuje rozúčtování autorských honorářů.³²⁵² Pro Skupinu se tak tímto uzavírá více než půlroční práce na jeho přípravě.

Kalistovy první dojmy ze sborníku zachycuje jeho dopis Jeřábekovi, psaný po jeho návratu z Paříže. Kalista byl s jeho podobou velmi spokojen, dílčí výtku měl snad jen ke Götzovu textu, neboť jeho autor se dle něj prý zatím jen málo posunul od svých tezí v *Anarchii*, vydané již před rokem a půl: „*Dostali jsme Sborník. S nejsrdečnější radostí gratulujeme všem v Brně, kteří ho vypravili tak, jak je. Opravdu, ustupuji se všemi svými obavami, které jsem o Sborník měl. Jsem svrchovaně spokojen a se mnou všichni – bez výjimky – v Praze. Devětsil se dívá závistivě. Mluví, ale nechte mluvit!*“³²⁵³ Jeřábek pak Kalistovi ve své replice pro změnu zdůrazňuje svou spokojenost s tím, že sborník reprezentuje především domácí české umění: „*Že se Ti líbí Sborník, jsem rád. Vím, že by v něm leccos*

³²⁴⁹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, K. Hradec Z. Kalistovi, 8. října 1923, s. [2].

³²⁵⁰ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Z. Rykr Z. Kalistovi, 15. prosince 1923, s. [1].

³²⁵¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [polovina prosince 1923], s. [2].

³²⁵² LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 11. prosince 1923; bez inv. č.

³²⁵³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábekovi, [polovina prosince 1923], s. [2].

*mohlo být lepší, ale i tak jsme udělali, co bylo v naší moci. Že se všem nezavděčíme, vím, ale na tom málo záleží. Je to naše, české, ne okouknuté a okopírované podle ciziny, má to tedy pro český liter. vývoj větší cenu než-li ‚Devětsil‘ i ‚Život II‘.*³²⁵⁴

Reflexe Sborníku Literární skupiny

Sborník Literární skupiny můžeme vnímat jako jeden z mála skutečně kolektivních počinů tohoto spolku, neboť se jej s výjimkou B. Stejskala a B. Vlčka, navrženého však v této době na vyloučení, účastnili všichni aktivní členové spolku. Zároveň je ale třeba podtrhnout, že v zásadě neexistovala žádná výraznější kolektivní směrnice, dle níž by se měly jednotlivé příspěvky vybírat, a jak členové pražského křídla, tak brněnské šestky do sborníku prostě jen zaslali ukázky své aktuální literární produkce. Jak jsme si již ukázali, odmítnuta byla víceméně jen původní Kropáčova esej, kterou však její autor rychle nahradil jiným textem, a dále pak příspěvky obou zbývajících členů spolku, které nemůžeme řadit ani k jednomu z existujících křídel: B. Vlčka a M. Jirka, jehož text byl alespoň bez jeho vědomí nahrazen jiným. Události kolem sborníku Skupiny tak stojí nejen za odchodem B. Vlčka, ale zřejmě též i M. Jirka ze spolku. Z Literární skupiny se tak po jeho vydání ještě výrazněji stává spolek zřetelně tvořený ze dvou jader: brněnské šestky a Kalistova pražského křídla.

Sborník Literární skupiny zároveň ukazuje i na zřetelné umělecké rozdíly mezi oběma částmi spolku. Autoři brněnské šestky se v něm pokouší dále rozvíjet svou autorskou poetiku, popř. se snaží o alespoň dílčí reflexi Götzova hesla „realismu prosvíceného sociální utopii“. První platí především o L. Blatném, jehož aktovku „Svět tančí“ můžeme vnímat jako další krok v jeho směřování k lyrické grotesce, kterou přinesou jeho pozdější *Povídky v kostkách*, a zčásti i Č. Jeřábekovi, jehož próza „Poslední večere“ sice krouží kolem pojmu revoluce, ta jí však zůstává jen vnější kulisou pro líčení v zásadě expresionistické scény rozkladu manželského vztahu. I básně J. Chaloupky sice črtají scény a postavy z předměstí, lze v nich však vidět spíše obrazy drobných dějů velkoměsta. Snahu o umělecké postizení soudobých sociálních otázek a tím i alespoň částečný pokus o reflexi Götzových teoretických hesel tak můžeme pozorovat především v Chalupově básni „Legenda“.

Od příspěvků „brněnských“ se však zřetelně liší ty „pražské“. Trojice básní Z. Kalisty z pozdější sbírky *Barevná romance* se volně přimyká k dobovému poetismu, především po

³²⁵⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. prosince 1923, s. [2].

stránce formální (asonance, absence interpunkce). Oproti poetistickým veršům se tyto básně více soustřeďují na líčení atmosféry konkrétního okamžiku a obracejí se ke snům a představám. Využíváním motivů z cizích krajů zase navazují na Kalistovy *Vlajky* a můžeme v nich tak vidět další variantu Kalistova exotismu. Kalistova povídka „Atlantis“ je, domnívám se, zřetelně poplatná Romainsově próze *Donogoo-Tonka*, kterou Kalista v této době překládal. Formálně se přitom hlásí k hybridnímu žánru „kinematografických“ próz, směřujících formu filmového scénáře s výraznými typografickými úpravami textu, do nějž jsou vkládány různé graficky odlišené nápisy, titulky atp. Kalistovým veršům jsou blízké melodičtější a pravidelnější verše Bieblovy, básnické pokusy Hradcovy a Landovy jsou na Kalistovi až epigonsky závislé. S. Kadlec až ve sborníku *Skupiny* publikoval své starší pásmo „Svatba“. Rážovým dvěma příležitostným básním pak budeme obtížně hledat společného jmenovatele.

Z této změti nesourodých příspěvků, často navíc nevelké kvality, tak zřetelně vyčnívají dvě větší syntetické studie: stať Josefa Zamazala „Slohovorné prvky novodobého umění výtvarného“, již se ovšem pro její odlehlost našemu tématu nebudeme detailněji věnovat, a zejména závěrečná Götzova „O nové poesii a možnostech nového slohu“. Götzův text je oproti všemu očekávání především zevrubnou analýzou vývoje moderního umění cca posledního půlstoletí, a to navíc zejména zahraničního. Domácí situaci se Götz věnuje jen poměrně omezeně a navíc nijak nespojuje vývody své studie s jednotlivými texty zařazenými do sborníku. Jeho text se tak nestává pomyslným svorníkem uměleckých snah *Skupiny*, ale jen dalším, byť svou úrovní zřejmě nejlepším příspěvkem sborníku. Ostatně Götzova rezignace v programové oblasti je zřetelně vyslovena již v úvodním odstavci obsáhlé studie: „*Největší potíž vznikla tam, kde se prou umělecká díla s uměleckými programy. [...] A tak na konec nezbyvá než odvrhnouti všechny ty programy a teorie, a podívat se na vývoj poesie prostým okem, jež jediné dovede vysledovati jisté principiální souvislosti, a svěřiti se prostému instinktu, jenž lépe než nejrafinovanější intelekt filosoficky a esteticky školený, odhadne zdroje umění a jeho nové cesty.*“³²⁵⁵ Tuto Götzovu stať tak můžeme zároveň chápat jako tiché doznání jejího autora, že snaha zformovat Literární skupinu v jednotné a společným programem orientované uskupení selhala.

Této diskrepanci si taktéž povšimla většina recenzentů, pro něž právě rozdíl mezi uměleckou teorií a uměleckou praxí znamenal ústřední slabinu sborníku. Byť program *Skupiny* spojovali většinou ještě s jejím manifestem „Naše naděje, víra a práce“, bylo z jeho srovnání s tvorbou, kterou přinesl od jeho otištění v říjnu 1922 *Host* či nově i *Sborník*

³²⁵⁵ GÖTZ, František: O nové poesii a možnostech nového uměleckého slohu. In: *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina, 1923, s. 93.

Literární skupiny, evidentní, že Götzovy teoretické postuláty nedošly naplnění, aniž by přitom byly nahrazeny novými. Svým sborníkem se tak Skupina představila jako stále zřetelněji se rozvolňující těleso bez jednotícího pouta, čímž sama svým kritikům nabídla vítanou municí. Navíc je nutno konstatovat, že ani jednotlivé texty sborníku nepatřily k nejzdařilejším, a do Skupiny se tak celkem oprávněně pouštějí i kritici, kteří k ní nebyli vázáni žádnými osobními sympatiemi či antipatiemi. Dobový ohlas publikace byl víceméně jednohlasný: sborník byl většinou kritiky odmítnut jako nesourodý a zpochybňována byla i jeho umělecká kvalita. Pro Literární skupinu tak v konečném důsledku znamenalo jeho vydání evidentní fiasko.

Jako první se s recenzí sborníku přihlásila v *Tribuně* Marie Hennerová. Ta ve svém referátu oceňuje především grafickou výpravu sborníku i přínos F. Götze pro Skupinu, jehož studii oceňuje asi nejvíc: „Götz je jako Atlas pro mladé, všechno za ně nese. Je zarytý, hloubavý, náruživě vytrvalý, s vážnými kvalitami, kterých nepromarní.“³²⁵⁶ Z beletristických textů Hennerová vyzdvihuje především Chaloupkovu báseň „Pták“ a zčásti i texty Blatného a Jeřábkův. O zbývajících příspěvcích však už jen odměřeně poznamenává: „Jinak je ve Sborníku dost zbytečných básní se slabounkým tepem sychravých nebo exotických nálad a českého aranžování podle Cocteaua. Celkem jsou to idylické trochu poplašení dobou.“³²⁵⁷ Zásadního odsudku se pak od Hennerové dočká Kadlecova „Svatba“.

Poměrně záhy po jeho vyjití se sborníku věnoval Paul Eisner. Ten jej sice v *Prager Presse* recenzoval ještě v závěru roku 1923, avšak jeho recenze ukazuje na to, že se situací v nejmladší české literatuře byl jen velmi málo seznámen.³²⁵⁸ Za působiště Literární skupiny totiž prohlašuje Vyškov a mezi její členy řadí Gustava Jordána, postavu ze stejnojmenné Landovy básně.³²⁵⁹ Z jednotlivých autorů Eisner nejvíce oceňuje Josefa Chaloupku a teoretickou studii Františka Götze, jinak zůstává většinou u základních výčtů jednotlivých jmen a příspěvků.

Poměrně brzy recenzoval Sborník počátkem února v *Lidových novinách* i Arne Novák.³²⁶⁰ Ten o něm poměrně odměřeně prohlásil, že „nepodává [...] nic více, než bylo možno vyčíst z dosavadních tří ročníků Hosta“.³²⁶¹ Více si ve svém článku všímá jen studie F. Götze, který prý „musí mysliti za ostatní své druhy, kteří věru nejsou přílišnými

³²⁵⁶ PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Sborník Literární skupiny. *Tribuna* 5, 1923, č. 300, 25. 12., příl. Tribuna umělecká a literární, s. 7.

³²⁵⁷ Tamtéž.

³²⁵⁸ EISNER, Paul: Tschechische Literatur. *Prager Presse* 3, 1923, Nr. 354, Ab.–Ausg., 28. 12., S. 4.

³²⁵⁹ Kalista tomuto Eisnerovu omylu věnoval glosu v *Československých novinách* (srov. –a [=KALISTA, Zdeněk]: Literární propaganda. *Československé noviny* 3, 1924, č. 26, 30. 1., s. 5.).

³²⁶⁰ NOVÁK, Arne: Sborník Literární Skupiny. *Lidové noviny* 32, 1924, č. 60, 2. 2., s. 7.

³²⁶¹ Tamtéž.

intelektuály“.³²⁶² Novák přitom upozorňuje i na výraznou diskrepanci mezi Götzovými teoretickými postuláty a vlastní tvorbou jednotlivých členů Skupiny: „Z nejbližších druhů Götzových nepokusil se žádný uskutečnit básnickým činem zásady a požadavky estetika a kritika Literární Skupiny; ani jedna z básní a prós Sborníku nevznikla za hlubší sociální inspirace aneb dokonce z kolektivistického povědomí společensko mravního přerodu, ani v jediném čísle nebije prudký tep životního pocitu zrychlený dobrodružnou fantastičností a světovým exotismem, ani jednou nepotkáváme se se skladbou širšího ideového rozpětí [...]. Mnoho grimas a pós, pramálo myšlenek!“³²⁶³ Zatímco Jeřábek, Blatný a Chalupa dle Nováka zůstávají stále věrní expresionismu, z nějž se jen pozvolna prodírá Chaloupka, „mezi svými přáteli bez odporu nejschopnější“,³²⁶⁴ „dětinského“ Z. Kalistu prohlašuje za „pozdního parnassistu“. Alespoň částečně přitom oceňuje jeho pokusy básnické, avšak prózu „Atlantis“ Novák označuje za „nesnesitelně prázdný blagueur“. K ostatním zastoupeným autorům se pak už Novák staví vysloveně negativně: Jirko a Ráž dle něj stojí „na stanovisku kompromisním“, Biebl a Kadlec si prý dělají „ze čtenáře prostě blázny“, o Hradcových a Landových „improvisovaných básničkách nelze posud nic říci“ a Kropáč mu je „autorem pomateného článku O deformaci“. Výsledný Novákův dojem z celého sborníku je možno shrnout jako více než rozpačitý: „Ovšem, státi se pokladníkem ve vzájemně podpůrném spolku jest snazší než státi se kritikem.“³²⁶⁵

Již coby mluvčí Devětsilu se ke sborníku vyjádřil v nově založeném *Pásmu* Bedřich Václavek.³²⁶⁶ Hodnotí jej přitom poměrně věcně a bez osobních invektiv, byť se zřetelně vymezuje vůči světonázorovým východiskům konkurenčního spolku. Za určující osobu Skupiny prohlašuje Václavek F. Götze, jehož stati vytýká především to, že se soustřeďuje k otázkám obsahu nového umění a rezignuje přitom na formulaci požadavků formálních. Zároveň přitom i on konstatuje, že Götzovy teorie nacházejí uvnitř Skupiny jen slabý ohlas: „Jde o to, uskutečnit umění, jež by bylo ‚proletářské‘ svou formou. Tragikou vůdce Götze je, že druhové jeho nestačí tvůrčím činem jeho vedení, nebo svým zájmem či osobním určením jsou vedeni jinam.“³²⁶⁷ Götzovy teoretické požadavky ve své tvorbě prý naplňuje především D. Chalupa a částečně též Č. Jeřábek a Z. Kalista: „Jeřábek i Kalista ostatně už projevíli jednou stránkou svého tvoření sympatie novému snažení formálnímu, ač ovšem Kalista

³²⁶² Tamtéž.

³²⁶³ Tamtéž.

³²⁶⁴ Tamtéž.

³²⁶⁵ Tamtéž.

³²⁶⁶ B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: Sborník Literární skupiny. *Pásmo* 1, 1924/1925, č. 1, březen, s. 5.

³²⁶⁷ Tamtéž.

*zůstává i nadále v zajetí svého bezbarvého světa.*³²⁶⁸ Naopak Blatný, Chaloupka či Jirko se dle Václavka od Götzových teoretických premis zřetelně odklánějí. Pochvalně pak Václavek hodnotí stať Zamazalovu. V úhrnu mu však aktivity Skupiny stále zůstávají tvorbou nikoli revoluční, ale „maloměšťáckou“: „*Spíše než výrazem dynamiky proletářských mass jest tato poesie ovšem vyrovnáváním se maloměšťáka s problémem proletářské revoluce.*“³²⁶⁹

Jindřich Vodák v *Českém slově* vyzdvihl především typografickou úpravu sborníku: „*Kniha vydaná takřka na ukázkou, co vyškovská Obzinova knihtiskárna dovede, jakou má zásobu písem, jak je umí všelijak míchat a sestavovat.*“³²⁷⁰ Jako jeden z mála přijal sborník celkem vstřícně, byť v něm viděl především ambiciózní projev literárního mládí se všemi jeho klady a zápory: „*Pětičlenná redakce [...] ohlašuje se jmény, která mají dnes už dobrý, jasný, rozhodný zvuk. Ale i kdyby toho nebylo, sborníku zůstal by jeho milý, svěží ráz upřímného mladého chtění, které vystupuje s povznášejším, hrdým přesvědčením, že na něm závisí naše literární budoucnost, že jeho povely, názory, práce budou určovat její směr.*“³²⁷¹

F. V. Krejčí v *Právu lidu* si sborníku Skupiny všimal společně s novým číslem výtvarného sborníku *Umělecké besedy „Život“*.³²⁷² Ani on nehodnotí sborník příliš vstřícně, byť ze srovnání se sborníkem *Umělecké besedy* mu vychází lépe, a to opět zejména pro Götzovu fundovanou teoretickou stať. Podobně jako ostatní recenzenti i on však jako největší slabinu sborníku Skupiny označuje především nesoulad Götzova programu s původními texty jednotlivých členů Skupiny: „*Nuže, nedovedu si představit tak hned situace žalostnější a zároveň směšnější, nežli kdyby socialistický dělník, s pozorností vzbuzenou teoriemi páně Götzovými, počal číst tento Sborník a čekal, že mu svitne zář všech těchto slibovaných krás z aktovky Lva Blatného, z veršů Zdeňka Kalisty, Dalibora Chalupy a Konstantina Biebla, z prós Čestmíra Jeřábka a jiných přispěvatelů. [...] Vidím, jak na všechno to zde vyvaluje široce oči, hledá dychtivě smysl a nenalézá ho, neví, má-li se zlobit či smát, až jak na konec vyvodí z četby jediný rozumný závěr: popadne Sborník moravské Skupiny a praští jím o stůl.*“³²⁷³ Beletristické části sborníku Krejčí vyčítá pozérství, neznalost a nezájem o reálnou moderní skutečnost, před níž prý básníci Skupiny raději utíkají do ciziny: „*Ale autoři sami se přičinili o to, aby tyto jejich projevy nebyl brány tuze vážně; chtěli byste se jimi vážně obírat, a oni sami se tomu všemu za nějaký čas vysmějí.*“³²⁷⁴ Za dílčí pozitivum sborníku označil

³²⁶⁸ Tamtéž.

³²⁶⁹ Tamtéž.

³²⁷⁰ Jv. [=VODÁK, Jindřich]: Sborník Skupiny. *České slovo* 16, 1924, č. 40, 16. 2., s. 2.

³²⁷¹ Tamtéž.

³²⁷² K. [=KREJČÍ, F. V.]: Sborníky mladých. *Právo lidu* 33, 1924, č. 95, 20. 4., s. 13.

³²⁷³ Tamtéž.

³²⁷⁴ Tamtéž.

Krejčí alespoň to, že se autoři v něm zastoupení hlásí k proletariátu a socialismu, ač toto přihlášení vnímá spíše jako prázdnou deklaraci než určující stimul jejich umělecké tvorby: „*Tato hesla jsou tu jen papírovými formulemi, nikde alespoň necítit, že by tyto snahy byly nesený vzruchem pracujících lidových mass a dokonce už ne, že by skutečně rozuměly dělníku a dovedly mluvit k jeho duši. Český dělník je a zůstane jiný, než jak si ho pro potřebu své doktríny vybájili tito sociologové literárních kaváren.*“³²⁷⁵

Asi nejobsáhleji se *Sborníkem Literární skupiny* zaobýval v nedávno založené *Přítomnosti* v článku „Na pokraji nové doby“³²⁷⁶ Ferdinand Peroutka.³²⁷⁷ Jeho text je zřejmě nejobširnější, ale zároveň též nejsarkastičtější recenzí, jaké se sborník dočkal. Peroutka svůj referát založil na komentování krátkých citátů z jednotlivých básní a próz sborníku, které poměřuje tím, nakolik plní požadavky „nového“ umění. Mnoho zatím nepoznaných prvků však ve sborníku nenalézá, což již hned na úvod ironicky glosuje: „*Sborník Literární skupiny jest koncentrační tábor těch, kteří slyšeli, že od nich doba něco žádá, někdy nevědí dosti dobře, co vlastně žádá, avšak vždy jsou znepokojeni, aby to, budiž to cokoliv, nepropásli.*“³²⁷⁸

Poměrně detailně se posléze Peroutka zabývá jednotlivými představiteli spolku, za jehož nejsilnější osobnost prohlašuje F. Götze. K ostatním již zdaleka tak přívětivý není: Blatného úvodní dramatickou scénu má za „*rozbědlou*“ a poznamenává k ní: „*Tak nějak jsme si představovali tragickou poesii, když nám bylo šestnáct let.*“³²⁷⁹ Blatný se proto vzápětí proti Peroutkovým vývodům ohradil v *Kritice* článkem „Pan Peroutka kritisuje“,³²⁸⁰ v němž Peroutkovu recenzi prohlašuje za „*šprýmy a parodie*“, nikoli za seriózní literární kritiku: „*Jen se mně ještě to nelíbí: že různé své šprýmy a parodie pokládá p. Peroutka za kritiku. [...] Mám rád šprýmy a nijak se nehorším. Ale musím vyznat, že takové duchaplnosti považuji za to, čím jsou, nikoliv za to, zač se vydávají.*“³²⁸¹

Dosti ironicky Peroutka následně hodnotí i poezii Kalistovu: „*Zdeněk Kalista, čili lkající čtvrtón. Tento básník nové doby přináší tóny, které jsme až dosud znali z lyriky tzv. dekadentní. Poněvadž to bylo napsáno kolem r. 1923, jest to však projev nové generace.*“

³²⁷⁵ Tamtéž.

³²⁷⁶ –fp– [PEROUTKA, Ferdinand]: Na pokraji nové doby. *Přítomnost* 1, 1924, č. 11, 27. 3., s. 167–171.

³²⁷⁷ Peroutkův výpad je třeba vnímat jako součást polemik mezi mladou generací a liberálními pragmatisty, jejichž první kolo se rozhořelo již o rok dříve nad *Revolučním sborníkem Devětsil* a jejichž pokračování bylo minimálně ze strany Literární skupiny připravováno na zimu 1924 již při počátku prací na novém ročníku *Hosta*. Do role útočníků se však nakonec dostalo duo Peroutka–Kodíček a postupně se do diskuse zapojili mj. též F. Götz, B. Václavek, K. Čapek či F. X. Šalda.

³²⁷⁸ –fp– [PEROUTKA, Ferdinand]: Na pokraji nové doby. *Přítomnost* 1, 1924, č. 11, 27. 3., s. 167.

³²⁷⁹ Tamtéž, s. 168.

³²⁸⁰ BLATNÝ, Lev: Pan Peroutka kritisuje. *Kritika* 1, 1924, č. 4/5, 5. 5., s. 206–208.

³²⁸¹ Tamtéž, s. 208.

Celkem vzato, působí p. Kalista dojem kohosi, komu spadl zvoneček do jezírka a kdo teď naslouchá jeho tenoučkým tónům. [...] Nová doba a sociální funkce umění jsou tu do veršů přímo napěchovány. [...] Je nám záhadno, jak pagoda ze sna blouznivá nebo blankytná loutna³²⁸² se může státi, byť postupně, hodnotou sociální.³²⁸³ I Peroutka si pak za terč své kritiky vybírá jako údajně jeden z nejslabších textů sborníku Kalistovu prózu „Atlantis“: „S hlubokou nedůvěrou přihlížíme, jestliže tento čtvrttón se chápe sociálního thematu. [...] Skutečně: už dávno jsme neměli příležitost čísti něco tak podivuhodně duchaprázdného, jako je ‚Atlantis‘ p. Kalistova, jenž tu do volné souvislosti seřadil několik slov a pojmů, které si pamatoval z biografu, novin a povídek p. Schulze.³²⁸⁴ V závěru pasáže o Z. Kalistovi si pak Peroutka jeho prostřednictvím rýpne i do F. X. Šaldy jako výrazného obhájce mladých: „Ale p. F. X. Šalda praví, že je rád, že nemusí již čísti Dostojevského, nýbrž že může čísti p. Kalistu. Pan F. X. Šalda je flagelant.³²⁸⁵

Alespoň s dílčími sympatiemi Peroutka referuje o Č. Jeřábkovi a J. Chaloupkovi, jehož báseň „Pták“ prohlašuje dokonce za „nejhotovější a nejvýraznější z celého ‚Sborníku‘“.³²⁸⁶ K. Biebl Peroutkovi „vzbuzuje nejvíce vzpomínek na básníky velmi staré generace“, což mu však nebrání, aby ocenil formální stránku jeho veršů: „Ukazuje verš páně Bieblův značné artistní schopnosti a větší pevnost, než jaká je obvyklá u jeho druhů.“³²⁸⁷ Naopak zcela odmítavě se Peroutka postavil k příspěvkům Z. Kadlece, A. Ráže či D. Chalupy.

Sborník Literární skupiny je tak ve výsledku Peroutkovi tištěnou přehlídkou „ochablé“ generace, která ač kryta halasnými teoriemi, nenabízí prý nikterak původní a novátorské umění, ale naopak svými pokusy údajně závisí na dekadentech, Macharovi či Šrámkovi. Tvorba autorů kolem *Hosta* se proto Peroutkovi jeví jako jakási falešná póza, která k problémům současnosti nezaujímá výraznější postoj: „Celkem pravíme: chlapectví, byť sebe více natahováno, zůstane chlapectvím. ‚Devětsil‘ je celkem příjemnější, neboť tam to jest aspoň klukovství upřímné. Zde sedí s tajemným výrazem Mony Lisy uprostřed věčných skal z papíru a roní hořké inkoustové slzy.“³²⁸⁸

³²⁸² Narážka na verše Kalistových básní „Krajina“ a „Romance z Belvederu“.

³²⁸³ Tamtéž, s. 168–169.

³²⁸⁴ Tamtéž, s. 169.

³²⁸⁵ Tamtéž.

³²⁸⁶ Tamtéž, s. 170.

³²⁸⁷ Tamtéž.

³²⁸⁸ Tamtéž, s. 171.

Nepříliš vlídně se ke Sborníku postavil i J. O. Novotný v *Cestě*.³²⁸⁹ Ten více než polovinu svého obsáhlého referátu věnuje Götzově teoretické studii, s níž sice na mnoha místech polemizuje, zároveň však Götze zřetelně uznává jako výrazného představitele dobového literárního myšlení. Na rozdíl od Götzovy stati nenachází ale Novotný prakticky žádná slova chvály pro beletristickou část sborníku, která je údajně s Götzovým fundovaným textem v příkrém rozporu. „*Chudě vyjímal by se však obsah ‚Sborníku‘, kdyby redakce byla položila tuto stat’ v jeho čelo! Jaká by se tu byla projevila propast mezi vůdcem a těmi, kdož ho následují, jak názorně by se bylo ukázalo, že ‚Literární skupina‘ je pouze náhodná společnost bez hlubších, bytostnějších a elementárnějších vztahů, již pouze osobnost jejího kritického mluvčího udržuje pohromadě. Jaký nový důkaz, že sebe lepší, honosivější a radikálnější program je bezvýznamným výkřikem do prázdna, nejsou-li za ním lidé, kteří by jej naplňovali svými činy a demonstrovali tak jeho průkaznost a životnost!*“³²⁹⁰ Z beletristických příspěvků Novotný bere alespoň z části na milost jen Blatného, Jeřábka a Chaloupku, zatímco příspěvky zbylých zastoupených autorů paušálně odsuzuje jako „*bujnou všehochut’*“. „*Z mnoha těchto prací odnáší si čtenář dojem, že nevznikly z ducha v pravdě posvěceného tvůrčí inspirací, nýbrž že jejich macechou je vůle psátí za každou cenu, k čemuž póza revolucionáře ať literárního či sociálního je nezbytnou a působivou stafáží.*“³²⁹¹

Okolnosti vzniku recenze Bartoše Vlčka jsme si již zčásti přiblížili jinde: Vlček nelibě nesl návrh na své vyloučení ze Skupiny, za nímž viděl víceméně oprávněně především Z. Kalistu a pražskou část spolku. Svě výhrady vůči jejich nejnovější tvorbě netajil již dříve ve své korespondenci s Blatným a ve svém článku „*Signál k ústupu*“³²⁹² z *Cesty*, v němž sborník Skupiny recenzuje,³²⁹³ je víceméně zopakoval včetně poměrně ostrých výpadů proti Kalistovi a pražskému křídlu.

Hned v úvodu svého posudku se Vlček netají, že sborník pro něj znamená s výjimkou Götzova a Zamazalova článku zklamání: „*Zklamal dvakrát hluboce, protože podal veřejnosti o básnících, jimž věřila zásluhou kritických vykladačů, obraz, jenž neodpovídal jejím představám, podle těchto výkladů utvořeným. Zklamal velmi nízkou úrovní většiny beletristických příspěvků, k vůli nimž byl pořízen.*“³²⁹⁴ Svě konkrétní odsudky pak pochopitelně nemíří proti Blatnému, Jeřábkovi či Götzovi, kteří „*mají pověst seriosních*

³²⁸⁹ NOVOTNÝ, J. O.: Sborník Literární skupiny 1923. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 33/34, 14. 3., s. 493–496.

³²⁹⁰ Tamtéž, s. 495.

³²⁹¹ Tamtéž.

³²⁹² VLČEK, Bartoš: Signál k ústupu. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 35, 4. 4., s. 506–507.

³²⁹³ Vlček prý otiskl recenzi sborníku i v *Moravskoslezském deníku*, tento text jsem však nedohledal.

³²⁹⁴ Tamtéž, s. 506.

literátů a poctivých pracovníků“, ale především vůči pražské části spolku: „A přece se tam vloudily příspěvky, jako je Kalistova ‚Atlantis‘, Kropáčovo nechutné povídání, čiře kalistovskými epigonské básničky Landovy, Hradcovy atd. Chápu: bylo toho málo, z čeho vybrat, a co bylo posláno, svědčí o naprostém nedostatku autokritiky samých autorů.“³²⁹⁵

Soudobá mladá česká literatura se tak dle Vlčka ocitá v krizi: mladí totiž prý pouze pasivně přejímají zahraniční vlivy a zpřetrhali vazby, které by je měly pojit k tradici národní literatury: „Jak vám je, když vidíte takového Jeřábka a Chalupu zpívat písně ke chvále Chaplinovi a Ameriky, lidí, kteří přímo viditelně rostou z moravské půdy a kteří z ní čerpají svou sílu? A Nezval, příklad ještě markantnější! [...] Jsme Slované – a tedy nelze beztravně na nás štěpovat směry germánské a románské.“³²⁹⁶

Od těchto svých analýz se Vlček dostává k paušálnímu odsudku práce celé své generace, o níž „je jisto, že [...] již nevytvoří veledíla“: „Budou mi vytýkat zradu na mladých (jak se už stalo) a zpátečnictví. Ale to jsou jen zbraně těch, kdož se bojí kritiky. Já naopak tvrdím, že naše mladá generace je příliš nevýbojná, protože nevěčná; že mluví-li se o hnilobě v literatuře, nutno především začít tam, kde tahle hniloba nejvíce škodí: v samém našem středu.“³²⁹⁷ Vlček tak tímto svým referátem pokračoval v sérii výpadů proti Z. Kalistovi, zároveň však své výtky rozšiřuje i na velkou část zbylých členů Literární skupiny, kterou záhy po vytištění tohoto svého referátu opouští.

Příliš nepřekvapí ani odsudek sborníku v *Moderní revue*,³²⁹⁸ kde jej Jarmil Krecar prohlásil za „jen jakési nákladnější číslo časopisu Host, jež Obzinově tiskárně přišlo vhod jako vzorník jejích typův a sazby“.³²⁹⁹ Literární skupinu přitom staví Krecar podobně jako Peroutka umělecky níže než Devětsil: „Devětsil neměl sice sil právě devět, ale měl aspoň devítinu, které pozbyl smrtí Jiřího Wolkra, jenž jediný měl fond, sice úzký, ale bytostní. [...] Ve Sborníku Literární skupiny není však jediného hosta, jenž by to vytrhl.“³³⁰⁰

Velmi odmítavě se ke sborníku postavil i referent *Pramene*.³³⁰¹ I on poukazuje především na rozdíl mezi Götzovou teorií a uměleckou praxí jednotlivých členů Skupiny: „Pojednou nám ukáže hlubokou propast mezi chtěním těch, za které Götz mluví – a mezi docíleným.“³³⁰² Z jednotlivých autorů oceňuje alespoň Č. Jeřábka, naopak velmi negativně se staví k próze Kalistově: „Stačí si potom přečísti práce Kalistovy, zejména nechutnou

³²⁹⁵ Tamtéž.

³²⁹⁶ Tamtéž.

³²⁹⁷ Tamtéž.

³²⁹⁸ KRECAR, Jarmil: České knihy. *Moderní revue* 30, 1923/1924, sv. 39, č. 5/6, 8. 2., s. 150–160.

³²⁹⁹ Tamtéž, s. 159.

³³⁰⁰ Tamtéž, s. 160.

³³⁰¹ J. M. [=?]: Zajímavé publikace. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 7/8, 10. 4., s. 370–371.

³³⁰² Tamtéž, s. 370.

„*Atlantis*“, aby bylo člověku smutno z velkých slov a trpasličích skutků. Mnoho, příliš mnoho prázdnoty tu straší na většině stránek.“³³⁰³ Bohužel nevíme, kdo se za šifrou J. M., již je text podepsán, skrýval, s velkou pravděpodobností však, myslím, můžeme jako pravděpodobného autora textu označit B. Vlčka, A. M. Píšu či M. Jirka.³³⁰⁴

S velkou pompou vydaný *Sborník Literární skupiny* tak spíše než cokoli jiného podává svědectví o pokračujícím ideovém rozvolňování spolku, jehož krize se měla roku 1924 dále zesilovat. S určitou mírou nadsázky pak můžeme konstatovat, že právě sborník Skupiny symbolicky uzavírá první a vlastně i nejzávažnější etapu existence tohoto spolku.

Host

Třetí ročník *Hosta* vrátil Z. Kalistu na pozici redaktora některého z literárních časopisů, kterou – pomineme-li epizodu s 3. číslem prvního ročníku *Hosta* – naposledy zastával před více než dvěma roky ve *Dni* a *Orfeu*. O okolnostech řízení časopisu v průběhu tohoto ročníku bohužel nejsme příliš informováni, zdá se však, že Kalista se v redakci angažoval zejména v případě prvních tří čísel, od čtvrtého čísla, věnovaného památce zesnulého Jiřího Wolкера, jeho účast na řízení časopisu slábne. Pod Kalistovou patronací se do *Hosta* v prvních číslech nového ročníku konečně výrazněji prosazují Jiří Landa, Karel Hradec či František Kropáč a vedle nich zřejmě i oba hlavní básníci soudobého Devětsilu – Jaroslav Seifert a Vítězslav Nezval. Básněmi ale v tomto ročníku přispěli i jiní „pražští“ autoři – A. M. Píša, J. Hora či F. Branislav. Naopak podíl brněnské části na otištěných básních byl v tomto ročníku minimální. Výrazně oslabila i prozaická rubrika časopisu, do níž kromě osvědčené dvojice Blatný–Jeřábek přispíval pravidelně vlastně již jen F. Kropáč. Jednu prózu pak v *Hostu* otiskl i Jiří Landa.

Značně naopak posílila rubrika literárněkritická, v níž F. Götze a zčásti i Z. Kalistu nově doplňoval svými referáty o soudobé francouzské literatuře zejména Jiří Ježek, který se

³³⁰³ Tamtéž.

³³⁰⁴ Šifra není dešifrována ani v Retrospektivní bibliografii české literatury. V daném ročníku časopisu se ostatně objevují pouze dva její příspěvky. Pro Vlčkovu autorství by mluvilo to, že v tomto ročníku do *Pramene* přispíval, avšak proti němu zase, že Sborník již veřejně zkritizoval v *Cestě*. Na Miloše Jirka by mohly ukazovat iniciály této šifry, na druhou stranu nelze příliš předpokládat, že by kritizoval publikaci, do níž sám přispěl – byť právě na jaře 1924 Skupinu opouští. Jako nejpravděpodobnější se mi jeví autorství Píšovo: ten totiž, nepletu-li se, jinde o sborníku Skupiny nepsal a vzhledem k dobové situaci by byl z jeho strany poměrně pochopitelný jak výpad proti Kalistovi, tak obhajoba textu Götze. Píša navíc od nového ročníku začal do *Pramene* pravidelně přispívat svými referáty. Žádný konkrétnější doklad pro podporu této hypotézy však k dispozici nemáme.

s Kalistou postaral i o většinu v tomto ročníku otištěných překladů,³³⁰⁵ v druhé polovině ročníku pak do časopisu přistupuje i Bedřich Václavek. Své první kritické texty v tomto ročníku *Hosta* (mj. též o Kalistově *Jediném světě*, který by alespoň dle Retrospektivní bibliografie české literatury byl jeho prvním otištěným textem vůbec) publikoval začínající Pavel Fraenkl.

Nejzávažnější texty otištěné v tomto ročníku však najdeme v posledním dvojčísle z července 1924, jímž již byla zahájena dočasná spolupráce Literární skupiny s Devětsilem: Karel Teige v něm totiž uveřejňuje svůj programový manifest „Poetismus“, který Vítězslav Nezval doplňuje svou slavnou esejí „Papoušek na motocyklu“. Letní dvojčíslo zároveň přináší i Kalistovy poslední příspěvky pro časopis – trojici básní otištěnou v pozdější *Barevné romanci*. Po bouřlivé valné hromadě Literární skupiny z června 1924 totiž Kalista spolek definitivně opouští.

Z Kalistových původních textů otištěných v tomto ročníku stojí za zmínku jeho ambiciózní, avšak celkově nejasněná esej „Rytmizace“³³⁰⁶ o formálních problémech výstavby moderní poezie z úvodního čísla ročníku, stat’ „Nové tvary“³³⁰⁷ pokoušející se o postižení základních tvůrčích principů primitivismu či referát o aktuální výtvarné výstavě v Paříži, jímž lze doložit Kalistovy kontakty na francouzské prostředí ještě na jaře roku 1924.³³⁰⁸ Intenzita Kalistovy redaktorské práce ve třetím ročníku se ze zpětného ohlednutí jeví poněkud sporná a zdá se, že se od zimy 1924 Kalista z osobních důvodů na vedení časopisu podílel jen minimálně. Avšak právě Z. Kalistovi náleží asi největší zásluhy na tom, že třetí ročník *Hosta* vůbec začal vycházet. Nastíháme si proto nyní ve stručnosti průběh jednání o novém nakladateli časopisu z léta a zejména brzkého podzimu 1923.

Jednání o 3. ročníku

Po skončení vydávání druhého ročníku čekala Skupinu složitá diskuse s dosavadním nakladatelem časopisu Karlem Haukem, pro nějž *Host* přestával být zajímavým, byť dle dochovaných zpráv jeho druhý ročník již nebyl ztrátový. Je však možné, že určité finanční

³³⁰⁵ Kalista pro třetí ročník *Hosta* přeložil báseň J. Cocteaua a ukázky ze soudobé poezie španělské – nejspíše z nějakého překladu, protože nevíme o tom, že by Kalista uměl španělsky (srov. COCTEAU, Jean: Dům Cézannův. Přel. Z. K. [=Kalista, Zdeněk]. *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 16–17; RIVAS, Humberto: Hodiny. Přel. Zd. Kalista. *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 186; RIVAS PANEDAS, J.: Poslední. Přel. Zd. Kalista. *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 186.).

³³⁰⁶ KALISTA, Zdeněk: Rytmizace. *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 5–7.

³³⁰⁷ Týž: Nové tvary. *Host* 3, 1923/1924, č. 4, [únor], s. 93–96.

³³⁰⁸ Týž: Kislingova výstava v galerii Paul Guillaume v Paříži. *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 192.

problémy měl sám nakladatel, který po roce 1924 svou produkci načas poněkud omezil. Kalista sám později k této věci poznamenal, že celý podnik byl pro Haukeho příliš náročný a ne příliš výdělečný.³³⁰⁹

V létě 1923 Skupina dostává od Haukeho v situaci, kdy z nakladatelství nebyly vyplaceny honoráře za poslední tři čísla ročníku, dosti nevýhodný návrh nové smlouvy – honoráře měly klesnout na polovičku, snížit se měla i grafická úprava listu.³³¹⁰ Protože však Skupina měla v záloze nabídku od nakladatele St. Kočího,³³¹¹ rozhodla se Haukeho návrh odmítnout. Pro pořádek dodejme, že o list se počátkem roku 1923 vedle Kočího zajímal i V. Petr.³³¹² Brněnští však tehdy přesouvat časopis do Prahy nechtěli a ke změně vydavatele navíc v daný moment nebyl důvod.³³¹³

Když se ale další vydávání *Hosta* v Haukeho podniku v pozdním létě 1923 ukazovalo jako nejisté, začala Skupina vyjednávat o převzetí časopisu brněnským podnikem St. Kočího. Zatím utajovaná jednání v daný moment plně vedl brněnský triumvirát a zejména pak F. Götz, který o vzniklé situaci psal v srpnu Blatnému: „*Bude nezbytně nutno, abychom zahájili jednání ve věci vydávání Hosta u Kočího. Obzina*³³¹⁴ *slíbil mírné ceny pro Hosta – a Kočí má do toho chuť.*“³³¹⁵ Samotná jednání byla zahájena nejspíše v závěru srpna 1923. Kalistovi do Prahy Götz prozatím jen opatrně naznačoval možné zpoždění zahájení nového ročníku: „*O Hosta jednáme s Kočím. Myslím, že bude vycházet až od 1. XI. 1923.*“³³¹⁶ Otázka převodu časopisu a vyvázání se ze stávajících smluv s Haukem totiž nebyla zcela jednoduchá, Hauke totiž mj. mohl nárokovat název časopisu. Brněnští proto dokonce rozvažovali o eventuálním novém jméně, z pragmatických důvodů byl prozatím navržen název *Nový Host*.

Další průběh jednání je však poněkud zastřen Götzovým odchodem do Prahy. Götz sice v souvislosti s ním plánoval, že by redakce fungovala paralelně v Brně i v Praze, kde by byla zastoupena vždy dvěma osobami („*Přijdu-li do Prahy, změní se dispozice redakce.*

³³⁰⁹ Týž: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 269–270.

³³¹⁰ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [léto 1923; Drahý Lve, co se toho gratulirování dotejče], s. [3]; bez inv. č.

³³¹¹ V dané době existovaly v Československu dva nakladatelské podniky téhož jména – pražský podnik B. Kočího, který fungoval od počátku 20. století do počátku třicátých let, a po první světové válce přibyl v Brně podnik St. Kočího, v němž vyšel mj. Nezvalův *Most*, Götzova *Anarchie v nejmladší poezii* či Jeřábkův *Zasklený člověk* a v jehož knihkupectví mj. působil mladý F. Halas (srov. JERÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 86–87.). Literární skupina o vydávání *Hosta* v září 1923 vyjednávala právě s tímto brněnským podnikem.

³³¹² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [únor 1923; Götz 34], s. [2].

³³¹³ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 3. ledna 1923, s. [2]; bez inv. č.

³³¹⁴ Obzina tiskárna ve Vyškově v této době připravovala k vydání sborník Skupiny.

³³¹⁵ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [srpen 1923; Drahý Lve, musím Ti v tom spěchu], s. [2]; bez inv. č.

³³¹⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [září 1923; Götz 43], s. [2].

V Brně to převezmeš Ty a Jeřábek, v Praze já a Kalista – ovládneme to tedy docela.³³¹⁷), nicméně se zdá, že jeho odchodem z Brna jednání s nakladatelem Kočím počátkem září načas ustrnula.

Když se pak v polovině září vrátil do Brna z několikátýdenního vojenského cvičení Č. Jeřábek, nemohl zde získat o novém ročníku *Hosta* žádné informace. Chořicímu Blatnému proto dosti rozčileně psal o tom, že odmítá, aby veškerá redakční práce uvízla jen na něm: „*Host' prý tedy bude vycházeti u Kočího, a to pod názvem 'Nový Host' (kterýžto název, mimochodem, se mi málo zamlouvá) a bude prý nyní veškera starost o tento časopis spočívat na mně. [...] Pamatuji se také, že o redakci 'Hosta' byl v červnu na valné hromadě sveden ostrý boj – a najednou mám já všechno odřít [sic!]*.”³³¹⁸ Svůj dopis pak zakončuje ráznou výhrůžkou: „*Tedy ještě jednou: Bud' spolupráce všech, nebo žádná práce!*”³³¹⁹

S určitým rozčarováním se proto v tuto chvíli obrátil do Jindřichova Hradce na Kalistu, který byl v daný moment kromě něho asi jediným z členů redakce, kdo se mohl časopisu věnovat soustavněji: „*Nemohu [...] od nikoho dostat rozumné zprávy o 'Hostu', 'Sborníku' etc. Götz je vyčerpáván divadlem, Blatný se léčí v Rožnově. Napsal jsem oběma, že budu pracovat v redakci 'Hosta' jen tehdy, budou-li stejně spolupracovati i ostatní členové redakce (Ty, Götz, Ráž).*”³³²⁰ *Sám nebudu se exponovat. 'Host' má vycházet od října u St. Kočího v Brně pod názvem 'Nový Host' (což se mi nelíbí), tisknout se bude u Obziny.*”³³²¹

Kalista s Götzem v nastalé chaotické situaci proto navrhli Jeřábkovi na 30. září schůzku v Praze, na níž by se probraly aktuální otázky okolo sborníku Skupiny a zejména převodu *Hosta*: „*Sjednali jsme, že se 30. září sjedeme v Praze všichni: Ty, Götz, já, a kdyby bylo možno, i Blatný. Ostatní pražští členové budou také přítomni.*”³³²² Zároveň Jeřábkovi Kalista jako možné řešení navrhoval, že by situace s případnou změnou názvu mohla být řešitelná pouhou změnou podtitulu: „*Titul může zůstat 'Host' – pouze změnou bude, že se do titulu oficielně hlášeného politické správě přijme: podtitul 'Umělecký měsíčník' [...] – tak se registruje a tak právnicky trvá.*”³³²³ Apeloval přitom na co nejrychlejší jednání, aby *Host* pokud možno vyšel jako dle původního plánu již v polovině října a zbytečně se tak

³³¹⁷ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [srpen 1923; Drahý Lve, musím Ti v tom spěchu], s. [2]; bez inv. č.

³³¹⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 15. září 1923, s. [1]; bez inv. č.

³³¹⁹ Tamtéž, s. 2.

³³²⁰ O Rážově členství v redakci z jiných pramenů nic nevíme.

³³²¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 15. září 1923, s. [1].

³³²² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [polovina září 1923], s.

[1].

³³²³ Tamtéž, s. 2.

nevystavoval riziku ztráty čtenářstva. Jeřábekovi pak za pražskou část Skupiny sliboval dostatek příspěvků alespoň pro dvě čísla: „*Ovšem na Tobě bude pak spočívat vše, co přichází v souvislosti s konečnou redakcí čísla. V tom Ti nemůžeme pomoci: jsi jediný ze zvolených redaktorů teď v Brně. Ale ani to nikdy nebude příliš. Příspěvky už před I. číslem připravíme aspoň pro 3 čísla napřed, abys nikdy neměl obav o včasné dodání rukopisů.*“³³²⁴ Jako případnou alternativu pak Kalista nabídl vyjednat vydávání *Hosta* u Petra a Tvrdeho,³³²⁵ který údajně nabízí velmi výhodné podmínky jak pro *Hosta*, tak pro jeho knižnici.

Jeřábek však Kalistovi ještě 25. září v dopise potvrdil, že Kočí v Brně *Hosta* určitě vydávat bude, a to včetně jeho knižní edice: „*Kočí v Brně ‚Hosta‘ určitě vydávat bude. [...] Formát bude velký (à la ‚Parlament‘), avšak jak Kočí, tak Zamazal a já jsme proti barevné obálce. [...] Kočí trvá dále bezpodmínečně na tom, aby ‚Host‘ svou vnější úpravou byl naprosto zmodernizován (uvádí vzor ‚Sturmu‘, ‚Actionu‘, ‚Zenitu‘ atd.), a nechce vydávati časopis tak konvenčního vzhledu, jako byl 1. a 2. ročník ‚Hosta‘. Ovšem že dále nesouhlasí s tím, aby ‚Knihovna Hosta‘ vycházela u jiného nakladatele – což je logické. Já, Zamazal i Chalupa s jeho podmínkami plně souhlasíme.*“³³²⁶ Větší pozornost měla být dle domluvy s Kočím věnována i grafické podobě listu, o níž měl jako výtvarný redaktor nově dbát nový člen Skupiny, výtvarník Josef Zamazal, aby i po stránce grafické mohl *Host* konkurovat zejména devětsilskému *Disku*: „*Abych tedy shrnul: Kočí ‚Hosta‘ vydávat bude (tisknout u Obziny), naprosto moderní úprava nejen 1. čísla, ale každého čísla dalšího, nad čímž bude bdít Zamazal, a nesmíme v ničem pokulhávat za ‚Diskem‘, jenž prý nyní konečně už začne vycházet. Prvý a druhý ročník se už nesmí opakovat.*“³³²⁷

Na přelomu září a října – nejspíše až po Jeřábkově návštěvě Prahy – se však situace okolo *Hosta* znovu zamotala. Karel Hauke sice nakonec bez větších průtahů odstoupil od stávající smlouvy, čímž odpadla potenciální hrozba změny názvu listu (Jeřábek o tom psal Blatnému do Rožnova: „*Hauke nám sdělil, že III. roč. Hosta nemohou vydávat, čímž nás propustil ze závazku. Název tedy měnit nemusíme.*“³³²⁸), avšak vzápětí na to St. Kočí vydávání časopisu odřekl. Götz o tom psal nemocnému Blatnému: „*[Host – doplnil VM] Zatím nevyjde,*

³³²⁴ Tamtéž.

³³²⁵ První dva roky existence (1921–1922) fungovala firma Václava Petra pod hlavičkou Václav Petr – Karel Tvrďý. Poslední knihy vydané pod touto hlavičkou jsou však datovány rokem 1922; od roku 1923 nacházíme v katalogu Národní knihovny pro označení tohoto nakladatelství již jen jméno V. Petra. Kdy, jak a proč k této změně v chodu Petrova nakladatelství došlo, bohužel nevíme.

³³²⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 25. září 1923, s. [1].

³³²⁷ Tamtéž, s. [1–2].

³³²⁸ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, Č. Jeřábek L. Blatnému, 24. září 1923, s. [2]; bez inv. č.

poněvadž ho Kočí nebude vydávat. [...] Je strašně opatrný.³³²⁹ O poznání zklamanější pak byl v dopise Jeřábkovi, před nímž Kočího náhlý obrat dokonce chápal jako konec *Hosta*: „Věděl jsem, že na Kočího nelze se spolehnouti. Uteče od věci, kterou sám tak vyvolal, sotva zmerčí možnou fin. ztrátu. Příteli, *Host III. nespatri světlo světa. Je asi konec – Tvrdý sotva – sotva – sotva – se rozkývá.*“³³³⁰

Jeřábek pak následně do Prahy informoval, že Kočí vydávání odřekl na základě rozhodnutí správní rady podniku, která vydávání časopisu nepovolila jako finančně dosti riskantní podnik. Druhého října 1923 tedy vyzývá Kalistu k okamžitému zahájení jednání s V. Petrem, který se stal pro časopis jedinou nadějí: „*Zahaj tedy okamžité jednání s Petrem a Tvrdým [...]. O Kočím se však nezmiňuj, nýbrž řekni, že jsme si dali předložit nabídku od Kočího a že ji žádáme i od P. a T. a zvolíme onu, která bude výhodnější.*“³³³¹

Kalista tak – zčásti za spoluúčasti Götzovy – v průběhu října vedl několik jednání s V. Petrem o vydávání *Hosta*. Jednání to samozřejmě nebyla úplně jednoduchá, neboť Petr chtěl před podpisem smlouvy mít co největší povědomí o situaci časopisu. Díky tomu se dozvídáme zajímavé informace o ekonomické a provozní stránce jeho fungování. Kalista o průběhu jednání do Brna pravidelně informoval Jeřábka, s nímž v daný moment vzhledem k Blatného chorobě a Götzově zaneprázdněnosti v novém zaměstnání vedl většinu spolkové agendy sám – 11. října tak o prvních fázích jednání píše do Brna: „*Situace vypadá takto: Petr je velmi nakloněn tomu převzítí ‚Hosta‘. Ale v posledním okamžiku to trochu ohrozila okolnost, že ‚Host‘ podle udání Götzova má přímých odběratelů pouze asi 400–450 (ostatní do 800 jsou knihkupci). Petr chce vědět pevná čísla. [...] Dále chce vědět, jak to vlastně pevně je s 300 čísly, jejichž předplacení nám bylo slíbeno z ministerstva.*“³³³² Příznivý dojem z dosavadních jednání potvrdil Jeřábkovi následně i F. Götz: „*Petr a Tvrdý mají nejlepší vůli ujmouti se Hosta. Kalista je dovedl ke mně. Jsou to mladí, schopní lidé.*“³³³³

Jeřábek v odpovědi Kalistovi poukazoval na solidní zabezpečení časopisu, který údajně i dle vyjádření samotného Haukeho nebyl ztrátový: „*Přímých odběratelů Hosta bylo asi 400, celkem se H. prodávalo 900–1000 výtisků. Prvého čísla II. ročníku se vytisklo 1100 a je dnes úplně rozebráno. Z toho vidí P. & T., že ‚Host‘ je hodně odebírán, rozhodně více nežli např. Moder. revue, Lumír, Pramen etc. Divím se, že se mu toho zdá málo. [...] Ale v každém*

³³²⁹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, F. Götz L. Blatnému, [září 1923; Drahy Lve, očekávám, že mi co nejdříve zašleš...], s. [1]; bez inv. č.

³³³⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [září 1923; Drahy, věděl jsem, že na Kočího nelze se spolehnouti], s. [1].

³³³¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 2. října 1923.

³³³² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, 11. října 1923.

³³³³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [13. října 1923], s. [1].

případě: *Host byl aktivní, jak nám p. Hauke sám na jaře v Přerově řekl, nemusí se tedy P. & T. bát, že by na něm prodělával.*³³³⁴ Jediným problémem se tak dle Jeřábka v daný moment zdálo to, že ministerstvo školství a národní osvěty zatím nepotvrdilo pravidelný odběr 300 ks časopisu pro veřejné knihovny, jako tomu bylo u předchozích ročníků. V závěru dopisu Kalistu znovu burcuje: „*Chop se věci intenzivně, závisí od toho všechno!*“³³³⁵

Rozhodující jednání o vydávání *Hosta* mezi Literární skupinou a nakladatelstvím V. Petra proběhla mezi 13. a 18. říjnem. Kalista tehdy navštívil Jindřicha Vodáka, toho času úředníka ministerstva školství, ve věci odběru *Hosta* veřejnými knihovnami, avšak podařilo se mu získat souhlas s odběrem pouze 25 ks časopisu. Toto rozhodnutí ministerstva proto znamenalo výrazný pokles aktiv časopisu, jenž tak v nakladatelových propočtech ztratil více než třetinu jistých odběratelů. Kalistovi se však i přes tento handicap podařilo během několika dní s Petrem na vydávání časopisu napevno domluvit a připravit návrh příslušné smlouvy. Jakýmsi ústupkem ze strany Skupiny se přitom mělo stát vytvoření garančního fondu, z něž by nakladatel mohl případné ztráty spojené s vydáváním časopisu sanovat.

Kalista pak Jeřábka do Brna informoval i o dalších detailech dohody. Uváděl, že V. Petr chce dát *Hostu* lepší tisk a papír, avšak zároveň s ohledem na značný podíl studentů mezi čtenáři nechce navyšovat cenu časopisu nad 3,60 Kč. Proto po Jeřábkovi požadoval získat co nejvíce adres potenciálních odběratelů časopisu, na něž by bylo možné list zasílat; z Haukeho nakladatelství jich totiž prý došlo jen málo. V polovině října už Jeřábkovi zasílá ke schválení návrh smlouvy o vydávání časopisu s tím, že pražská část výboru Skupiny (Kalista, Götz a Biebl) je s ní ztotožněna, a zároveň Jeřábka vyzývá, aby mu obratem zaslal co nejvíce příspěvků pro první číslo tak, aby mohlo 1. listopadu vyjít.

Jeřábek odpověděl Kalistovi obsáhlým dopisem z 19. října s tím, že jak on, tak Blatný se smlouvou s Petrem souhlasí. Evidentně však nebyl příliš potěšen z toho, že se časopis bude vydávat mimo Brno, čímž na něj ztrácel svůj vliv. Kalistu proto upozorňoval, že hlavní část předplatitelů zůstává na Moravě a aby na to s Petrem při tvorbě reklamních materiálů pamatovali: „*Dále, pokud jde o ‚Hosta‘ samého, žádáme, aby bylo dodrženo poslední naše ujednání o redakci, tj. aby na obálce bylo uvedeno, kdo tvoří redakci (Blatný, Götz, Jeřábek, Kalista), dále že rukopisy nutno zasílati Kalistovi (adresa) a Jeřábkovi (adresa). Vůbec nutno stále mít v paměti, že ‚Host‘ má hlavní kádr odběratelů na Moravě a že je tedy v zájmu listu i*

³³³⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 13. října 1923, s. [1]; zčásti přetištěno in: KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 281.

³³³⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 13. října 1923, s. [1].

vydavatelstva, aby s touto okolností počítalo a nechtělo z něho vytvořit list nějak separovaně pražský.³³³⁶ Spokojeně však kvitoval, že další existence *Hosta* je zachráněna.

Vážnou krizi hrozící až zánikem spolkového časopisu se tak Skupině především Kalistovou zásluhou podařilo na poslední chvíli odvrátit. První číslo nového ročníku nakonec zřejmě opravdu vyšlo 2. listopadu 1923,³³³⁷ tedy v dosti šibeničním termínu, uvážíme-li, že smlouva s V. Petrem byla podepsána nejdříve 20. října. Již 27. října, tj. v sobotu večer, pak měly být připraveny první korektury a 29., tj. v pondělí ráno, šlo číslo do tisku.³³³⁸ Jeho příprava tedy zabrala nejspíše necelých 14 dní...

Na podzim 1923 se pak Kalista stává zřejmě nejdůležitějším redaktorem časopisu: s tiskárnou (vyškovský podnik Obzinův nově nahradila Ballenbergerova³³³⁹ tiskárna na Smíchově) i nakladatelem vyjednával za Skupinu při Götzově časovém zaneprázdnění hlavně on. Byť tato doba Kalistovy „vlády“ v *Hostu* trvala jen velmi krátce a zahrnovala v zásadě jen první tři čísla nového ročníku připravená ještě před vánoci, jednalo se o zřetelné vyvrcholení jeho vzestupu v rámci spolku, který započal na valné hromadě Skupiny v září 1922. Ve *Tvářích ve stínu* na to později Kalista vzpomínal následovně: „*Hlavní redakci, když Götz byl příliš zabrán povinnostmi svého nového úřadu, jsem měl já; v mém bytě na Smíchově Na Celné 12, kde jsem kdysi bydlíval s Wolkerem, scházely se příspěvky pro časopis a odtud také, po redakčních poradách, které se konávaly v některé pražské kavárně, odcházely rukopisy do Ballenbergerovy tiskárny na Smíchově, kde nakladatel Václav Petr Hosta tiskl.*“³³⁴⁰

Okrajovější roli ostatních redaktorů v této době si můžeme ukázat na několika příkladech. Jeřábek např. jen zpozvzdálí Kalistovi schválil zařazení příspěvku Nezvalova: „*Na 1. číslo ‚Hosta‘ se velice těším. [...] Že bude v 2. č. Nezval, jsem rád. Vůbec myslím, že bychom měli kruh svých spolupracovníků rozšiřovat, aby se neopakovala stále táž jména. Slyšel jsem, že do 1. č. ‚Disku‘ byly připraveny také věci od Mahena etc., proč bychom nemohli i my získat příspěvky u lidí, kteří, byť i nepatřili k naší generaci, jsou nám blízcí? Bylo by ovšem třeba uvážit a prodiskutovat, kdo by přicházel v úvahu a jakým způsobem je pozvat ke spolupráci.*“³³⁴¹ Ještě v prosinci pak Jeřábek dokonce neznal ani adresu Ballenbergerovy tiskárny, v níž se *Host* tiskl: „*S 3. č. Hosta pospíchejte, aby nevyšlo zas tak*

³³³⁶ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. října 1923, s. [1].

³³³⁷ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [začátek listopadu 1923], s. [1].

³³³⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovi, [po 23. říjnu 1923], s. [2].

³³³⁹ Na titulní straně 3. ročníku *Hosta* se jméno tiskaře objevuje ve tvaru Ballenberger, v Kalistových pozdějších vzpomínkách najdeme však i – zřejmě zkomolenou – variantu Ballenberg.

³³⁴⁰ KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969, s. 270.

³³⁴¹ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 29. října 1923, s. [1].

nepořádně jako 2. Před odjezdem na vánoce ať je v tiskárně celý materiál. Proto pošlete obratem příslušnou látku nám a sdělte, kam ji máme vrátit, zda někomu z Vás, či přímo do tiskárny (udejte její adresu!).³³⁴² Po událostech z přelomu let 1923 a 1924 však Kalistovo angažmá v redakci výrazně slábně.

Kalistův odchod z Literární skupiny (rok 1924)

Zatímco se Kalista počátkem roku 1924 vzpamatovával z otcova úmrtí, jeho pozice ve Skupině se rychle stávala vratkou. F. Götz totiž ani v této situaci neustal ve svém nátlaku na proti němu a potažmo i pražskému křídlu. Po vánocích 1923 si např. stěžoval do Brna Jeřábkově na Kalistovu liknavost při výpravě posledního čísla *Hosta*: „*Považ. Přijel jsem ze svátků – a v tiskárně ani jeden rukopis – Kalista je tam nedodal, ačkoliv je měl všechny pohromadě a měl je tam dodat v pátek před svátky. Telegrafoval jsem mu. Teprve dnes je poslal. Tak to dál nejde. Já to vezmu sám do ruky úplně.*“³³⁴³

Paralelně Götz pokračoval i v jednáních s možnými spojenci proti Z. Kalistovi v Praze. Počátkem roku 1924 se mu podařilo získat na svou stranu i nakladatele V. Petra, o čemž záhy píše Jeřábkově: „*Petr je na naší straně. Kalisty má taky dost. Povídal mi dnes, že bude jednat jen s námi.*“³³⁴⁴ Významným posílením Götzovy pozice se stala i obnovená spolupráce A. M. Píši; otázka jeho znovupřistoupení totiž nebyla, zdá se, v závěru roku 1923 definitivně uzavřena. Počátkem roku 1924 tak Götz Píšovi psal, že on a brněnští budou po Kalistovi ultimativně požadovat, aby s jeho spoluprací souhlasil: „*V Brně jsem měl porady se Skup. a ti trvají na Tvé spolupráci kategoricky – a na můj pokyn dají Kalistovi ultimátum. Ovládneme situaci, poněvadž jde s námi nakladatel, máme v ruce pokladnu, na níž i nakladatel je závislý atd. Bud' ujištěn, že Tvůj příchod do Hosta se odbude docela klidně. A bez pohoršení. Těším se na Tebe velice.*“³³⁴⁵ V tomtéž dopise pak Götz Píšu informuje o probíhajících jednáních se Schulzem, Vančurou a Václavkem.

Podstatná je, myslím, v této souvislosti především informace o získání V. Petra. Nakolik šlo ze strany Petrovy o pragmatický krok, kterým se v rodícím sporu uvnitř Skupiny začínal přiklánět na silnější stranu a zabezpečit své obchodní zájmy, a nakolik bylo jeho

³³⁴² LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 19. prosince 1923, s. [1].

³³⁴³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkově, [28. prosince 1923], s. [2].

³³⁴⁴ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkově, [leden 1924; Drahý! Děkuji Ti vroucně za Tvou pomoc], s. [1].

³³⁴⁵ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [leden 1924; Drahý, děkuji Ti za obsáhlý dopis], s. [3].

rozhodnutí podmíněno osobními antipatiemi, nevíme. Pozdější vývoj nám však ukazuje, že právě role nakladatele V. Petra v procesu štěpení Literární skupiny v první polovině roku 1924 nebyla zdaleka bezvýznamná. Domnívám se, že na Götzovu stranu jej táhly zejména dva důvody: Götz se předně zřejmě ukazoval jako spolehlivější partner pro jednání, i pokud jde o ekonomickou stránku věci, a zároveň bylo po Wolkerově smrti v Petrově zájmu udržet co nejlepší poměr s A. M. Píšou. Wolker totiž před svou smrtí jednal s Petrem o novém vydání *Těžké hodiny* a slíbil u něj vydat i svou sbírku balad.³³⁴⁶ Byť pro to nemáme písemný doklad, byl tak při volbě nakladatele souborného díla J. Wolker, jehož pořadatelem Wolker ustavil A. M. Píšu,³³⁴⁷ V. Petr z těchto důvodů první na řadě.

Jednání o vydání synových sebraných spisů zahájila čínorodá Zdena Wolkerová prakticky ihned po Wolkerově smrti a hned od počátku přítomně jednala právě s nakladatelem Václavem Petrem. U vědomí zřejmé finanční atraktivnosti posmrtného vydání Wolkerových spisů se domnívám, že hlavní důvod Petrova upozadění Z. Kalisty tkvěl zde. Götz a brněnští si Petra navíc zřejmě velmi zavázali tím, že mu pomohli dočasně sanovat jeho zvýšené náklady dané právě přípravou vydání Wolkerových spisů pomocí ministerské dotace, kterou se podařilo vyjednat pro *Hosta*.

Kalista se v nastalé situaci musel plně soustředit na dokončení své disertační práce, aby dokončením svých studií co nejrychleji ulevil dosti napjatému rodinnému rozpočtu a do Prahy zajížděl jen na nejnnutnější dobu. Jeho nadměrně citlivá povaha zároveň těžce snášela nové útoky na svou osobu. Götz tak již v lednu 1924 mohl psát Píšovi o Kalistově „kapitulaci“ v záležitosti jeho návratu do *Hosta*: „*Kal. úplně kapituloval. Řekl mi sám, že si přeje, aby věc byla likvidována – to jest: abys přestoupil do Hosta přímo – a hned – je to přání celé Skupiny.*“³³⁴⁸ V tomtéž dopise zval Götz Píšu i k účasti na novém časopise *Kritika*, který od nového roku začal vydávat R. I. Malý a kam přispívala nikoli nezajímavá sestava soudobých literárních kritiků v čele s F. X. Šaldou. Právě *Kritika* přinesla ve svém únorovém čísle poměrně nevinný protikalistovský epigram Otokara Fischera s názvem „Třídní básník pláče“,³³⁴⁹ který však následně citlivý Kalista chápal jako další z Götzových útoků na svou osobu (Götz patřil ke kmenovým autorům časopisu).

³³⁴⁶ J. Wolker V. Petrovi, 11. srpna 1923; 23. listopadu 1923 a 28. listopadu 1923; citováno dle WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 460–462.

³³⁴⁷ J. Wolker A. M. Píšovi, 5. listopadu 1923; citováno dle téhož, s. 531.

³³⁴⁸ LA PNP, fond A. M. Píša, korespondence přijatá, F. Götz A. M. Píšovi, [leden 1924; Drahý, prosím tě, abys mi laskavě oznámil], s. [1].

³³⁴⁹ Fischerův epigram měl následující znění: „*Ó jak záhy, ó jak trpce / zklamali mne proletáři! / Než by četli v Ráji srdce, / raději čtou v kalendáři!*“ (srov. F. [=FISCHER, Otokar]: Třídní básník pláče. *Kritika* 1, 1924, č. 1, [b. d.], s. 44.).

Další rozbuškou ve stále napjatějším poměru mezi Kalistou a Götzem se posléze stala i otázka spolkové pokladny, kterou Kalista zřejmě nevedl příliš hospodárně a vyplácel z ní různé zálohy a půjčky svým přátelům z pražské části Skupiny. Götz dokonce Jeřábkovu psal o tom, že kvůli těmto půjčkám nemohly být vyplaceny honoráře za první číslo *Hosta*: „*Honorář za 1. číslo jsem Ti neposlal, poněvadž nám jej strhl Petr na štoček. A Kalista jiný kapitál z pokladny rozpůjčil klukům, nemůže už tak vysokou částku likvidovat.*“³³⁵⁰

Zda se Götzova tvrzení zakládala zcela na pravdě, již nevíme. Každopádně v listopadovém dopise Kalisty Jeřábkovu nalézáme zmínku o tom, že honoráře za první číslo byly vyplaceny a za zbytek peněz že hodlá nakoupit materiály v Paříži: „*Ostatní vezu do Francie na ony knihy a časopisy!*“³³⁵¹ Podobně v polovině prosince Kalista Jeřábka informoval o vyplacení honorářů ve výši 209 Kč za další číslo: „*Honoruje se 18 Kč za stránku próz, 25 Kč za verše, při čemž vždy asi 40 Kč zůstane do pokladny, Skupiny.*“³³⁵²

Každopádně: v dopise z února 1924 mohl Götz na základě posledního vývoje situace do Brna vítězně oznámit: „*Skupina v Praze je rozbitá. Kalista ustoupil do pozadí. Je velmi rozbolestněn soustavnými útoky.*“³³⁵³ Kalista pak navíc dokonce počátkem března Jeřábkovu oznámil své vystoupení ze spolku. Bohužel se však jeho dopis nedochoval a známe jen relativně strohou a odměřenou Jeřábkovu odpověď na něj: „*Milý, Tvůj dopis mne překvapil. O většině útoků, jichž vzpomínáš, dovidám se teprve z Tvého listu. Ale i tak jsem toho názoru, že si je příliš bereš k srdci, resp. že je přečeňuješ. Na nevýznamného člověka se ovšem neútočí. Praviš, že se Tě přátelé z L. S. nezastali. Ale i na jiné členy L. S. byly páčány útoky a nikdo se jich nezastal a ani zastání nežádali. Vždyť nejsme žádnou pojišťovací společností proti útokům kritiky. [...] Prosím Tě, abys věc znovu uvážil a přezkoumal, zvláště než budeš chtít vystoupit z Lit. Skupiny.*“

Formálně podotýkám, že Tvé předběžné oznámení o vystoupení z L. S. je prozatím bez dalších účinků. Řeknu Ti přímo, že bych nikdy nikoho nepřemlouval, aby členem L. S. zůstal, když byl ztratil svůj mravní vztah k ní, neboť členství bez tohoto mravního vztahu je bezvýznamné.“³³⁵⁴

³³⁵⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovu, [únor 1924; Drahý! Děkuji Ti upřímně za knížku], s. [1].

³³⁵¹ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovu, [polovina listopadu 1923], s. [1].

³³⁵² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, Z. Kalista Č. Jeřábkovu, [polovina prosince 1923], s. [3].

³³⁵³ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovu, [únor 1924; Drahý! Děkuji Ti upřímně za knížku], s. [1].

³³⁵⁴ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, Č. Jeřábek Z. Kalistovi, 13. března 1924, s. [1].

O měsíc později zachytáváme v *Českém slově*³³⁵⁵ zprávu o pořádání cyklu večerů sociální poezie, který se konal v průběhu března ve Strakově akademii pod patronací Mezinárodního výboru socialistického studentstva. V jeho rámci postupně vystoupili F. Götz s přednáškou „O nové sociální poesii“, J. Seifert poté uvedl „Večer Devětsilu“, Z. Kalista „Večer Literární skupiny“ a závěrečný „Večer básníků mimo skupiny“ (Hora, Hořejší, Piša, Wolker) přednášejícího prozatím určeného neměl. Kromě této zprávy bohužel nevíme o celé věci nic bližšího.

V závěru března pak Götz své spojence do Brna informoval, že má s Kalistou vyjednání schůzku, na níž by od něj převzal všechny redakční a spolkové materiály, které měl Kalista jako místopředseda spolku u sebe, a formálně tak uzavřel jeho členství ve spolku i v redakci časopisu: „*Kalista* vystupuje ze Skupiny. Ve středu mi odevzdá všechnu redakční korespondenci a vyúčtuje mi naše peníze. Užijí té příležitosti a rozvolním Skupinu. Žádám Tě, abys mi do středy dodal úřední prohlášení brněnské Skup., podepsané všemi členy, že přijímáte předběžně Jiřího Ježka do Skupiny a že ho ověřujete [sic!] funkcí člena redakčního kruhu. [...] Vedle něho jen ještě Biebl a Kropáč jsou lidé, s nimiž lze pracovat. O ostatek nestojíme.“³³⁵⁶

Z Götzova dopisu se zároveň dozvídáme i o dalším pokračování jednání o reorganizaci spolku a časopisu. Zmiňovaného Jiřího Ježka se kdysi na konci roku 1921 neúspěšně pokoušel do *Hosta* prosadit ještě Z. Kalista. Nově se však Ježek na obzoru Skupiny vynořil až ve třetím ročníku *Hosta* a jeho jméno bylo v dané době asi nejvíce skloňováno mezi kandidáty členství. Ježek se však do Skupiny dostává již v jiné situaci než např. K. Hradec či J. Landa, a to v době, kdy pražským hegemonek spolku již nebyl Z. Kalista, ale F. Götz. Jeho potenciální přijetí se proto mohlo stát vítaným personálním posílením Götzova křídla spolku.

Götz zároveň počátkem jara 1924 začíná znovu plédovat pro spolupráci s Devětsilem a tentokrát měla být jeho jednání s K. Teigem úspěšná. Brněnským proto Götz píše, že by bylo vhodné do budoucna zejména vůči Devětsilu upustit od neplodných polemik a diskusí a jako hlavní úkol spolku nově chápal především zabezpečení *Hosta*. Právě tady tak vzniká jeho koncept *Hosta* jako široké generační tribuny, zaštiťované Literární skupinou, fungující již nikoli jako programové uskupení, ale víceméně jen jako podpůrný spolek časopisu: „*Chci*,

³³⁵⁵ Večery sociální poezie. *České slovo* 16, 1924, č. 60, 11. 3., s. 5.

³³⁵⁶ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [24. března 1924], s. [1–2].

*aby Skupina byla jen jakýmsi zájmovým sdružením – aby pak Host byl sdružením lidí, kteří něco dovedou – bez rozdílů Skupin a straniček – církvi.*³³⁵⁷

Zdánlivě jednoznačnou situaci však na poslední chvíli zkomplikoval Kalista svým rozhodnutím zatím ve Skupině setrvat. Götz se proto v dopise Jeřábkovi netajil svým zklamáním, avšak svou kampaň proti Kalistovi již hodlal dotáhnout do konce: „*Pokud se týče Kalisty: pozval mne na středu do Slavie, aby mi odevzdal peníze a spisy – Přišel – ale prohlásil, že nevystoupí. Dalo se to čekat. Prý mu Toman poradil, že by tu Skup. ovládly jisté živly. To jest my [...]. Že musí on a ještě několik svádět ostré boje, podtrhuji ostré boje, aby Skup. nebyla zahlušena živly. – – – Komedie. Hled' něco rozumného vymyslet a vyštví ho. Z peněz mi dodal jen 30 Kč. Ostatní pryč. Jen Hradec dluží 200 Kč.*“³³⁵⁸

Ani Jeřábek nebyl Kalistovým rozhodnutím potěšen, každopádně v dané situaci viděl jako nejjednodušší celou věc vyřešit na valné hromadě spolku, kde by Kalistu zbavili spolkových funkcí a kde by se měli zasadit o opětovný návrat *Hosta* do Brna: „*Drahý, Tvá zpráva o rozhodnutí Kalistově mne velmi nepříjemně překvapila. Nicméně považuj Ježka za provisorně přijatého do L. S. Osobně si nyní myslím takto: Ty tři měsíce do valné hromady už to nějak vydržíme. Na valné hromadě se musíme přičinit (dřívější dohodou) o to, aby Kalista za žádnou cenu nebyl zvolen do výboru. Pak on jistě z L. S. vystoupí.*“³³⁵⁹ Jeřábkova úvaha měla být zanedlouho vskutku realizována.

V polovině dubna navíc do situace okolo *Hosta* začal znovu výrazněji promlouvat V. Petr, který se časopis chtěl pokusit dále zatraktivnit a zmodernizovat a za těmito účely zahájil jednání s K. Teigem o možné spolupráci *Devětsilu* na něm. Debata mezi Petrem a *Devětsilem* zřejmě byla zahájena bez vědomí redakce *Hosta*, což Götze dosti znepokojilo. Současně mu však možná spolupráce *Devětsilu* poskytovala další vhodnou kartu v jeho tažení proti Kalistovi. Jeřábkovi proto Götz ihned znepokojeně o Petrově jednání píše: „*S největším znepokojením Ti oznamuji toto: Z několika stran mi bylo referováno, že Petr pakuje cosi důvěrného s Devětsiláky, jimž prý slíbil, že se přičiní, aby mohli co nejvíce psát do *Hosta*. I Seifert mi to potvrdil. [...] Mohlo by se snadno stát, že bychom se s celou Skup. octli na hromadě – vyhození z *Hosta*, jež jsme sami založili.*

*Ale naopak: to, o co usilují Devětsilové, aby získali dobrý, zavedený list, není mi nesympatické. Co říkáš tomu, abychom udělali my, jádro Skupiny – alianci s jádrem *Devětsilu* – za účelem světově orientovaného *Hosta*. Vždyť už teď *Devětsil* silně spolupracuje – Ovšem:*

³³⁵⁷ Tamtéž, s. [2].

³³⁵⁸ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [duben 1924; Drahý! Petr rozeslal všech 150 výtisků], s. [1–2].

³³⁵⁹ LA PNP, fond F. Götz, korespondence přijatá, Č. Jeřábek F. Götzovi, 2. dubna 1924, s. [1].

vedení by bylo v našich rukou. Rychle podej zprávu. Mohli bychom se takto lehce zbavit kalistovské přítěže Skupiny – Ale: Host musí zůstat náš.³³⁶⁰ Götz zatím tuto věc chtěl projednat pouze s Jeřábkem a Blatným a celé jednání držet před zbytkem spolku v tajnosti.

Zároveň se Götz obrátil na Petra s žádostí o vysvětlení. Ten mu v dopise navrhl schůzku a potvrdil současně svá jednání se Seifertem, která však chápal jen jako informační, a Götzovi k nim výslovně uvedl, že v otázce obsahu časopisu nechce nijak zasahovat do kompetencí redakce. Jeho jednání s Devětsilem prý navíc vzešla z předchozí Götzovy úvahy: „Psal jsem jen p. dr. Blatnému, že si dovolím Lit. skupině předložit návrhy vnější úpravy příštího ročníku a domnívám se, že je nutno se připravovat dříve než loni [...]. O obsahu nemám sice co rozhodovati a taky se nechci nijak vměšovati, po této stránce mám jen určité návrhy, o kterých jsem chtěl s Vámi hovořiti. Zatím jen informačně jsem zkoumal puđu u Seiferta, resp. ‚Devětsilu‘ a u Kalisty. O spolupráci ‚Devětsilu‘ jste před časem sám hovořil a ovšem je to věc, kterou si musí přirozeně vyřešit Lit. skupina.“³³⁶¹

Následné osobní jednání Götze s Petrem proběhlo zřejmě ke spokojenosti obou stran. Götz tak alespoň mohl počátkem května s uspokojením psát do Brna o velkých plánech nového ročníku *Hosta*, který měl vycházet v rozšířené podobě a nově si výrazněji všímat zahraniční literatury i jiných druhů umění (výtvarné umění, kino, drama atp.). Zároveň přitom informoval i o svých diskusích s možnými novými spolupracovníky časopisu: „*Bude nutno za H. koncentrovat všechny mladé bez rozdílu skupin. Jednal jsem s Horou, Pišou, Hořejším, Branislavem a i s Devětsilem, zvláště se Seifertem a Nezvařem. Myslím, že by z toho mohlo něco být.*“

Vidím, že Liter. Skup. sama nestačí na tak velkou revue. Zvláště po projektovaném odchodu Kalistově. A z Hosta, jenž dnes má 1100 odběr., mohla by být velká revue světového jména.“³³⁶² Spolupráce s Devětsilem byla posléze definitivně posvěcena dohodou obou stran i za účasti Jeřábkovy a Blatného těsně před valnou hromadou a zdá se, že se celá jednání podařilo do poslední chvíle před Kalistou a zbytkem pražské části Skupiny utajit.

Pro průběh samotné čtvrté valné hromady Literární skupiny se ukázaly velmi podstatné změny, k nimž došlo ve složení členstva spolku v průběhu roku 1923/24. Po J. Berákovi a J. Hrušovi opustil Skupinu na podzim 1923 i J. Knap, na jaře se členství ve spolku vzdali i M. Jirko a B. Vlček, o čemž Götze do Prahy informoval z Brna Jeřábek: „*Přikládám*

³³⁶⁰ LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [polovina dubna 1924; Drahý, s největším znepokojením Ti oznamuji toto...], s. [1–2].

³³⁶¹ LO MZM, fond L. Blatný, korespondence přijatá, V. Petr F. Götzovi, 16. dubna 1924, s. [1]; bez inv. č. [Dopis uložen mezi dopisy V. Petra L. Blatnému.]

³³⁶² LA PNP, fond Č. Jeřábek, korespondence přijatá, F. Götz Č. Jeřábkovi, [7. května 1924], s. [1–2].

*Ti dopis M. Jirky, který ohlašuje vystoupení z L. S. [...] B. Vlček také definitivně vystoupil. Ted' jde jen o to, abychom to na valné hromadě vyhráli, tj. aby Kalista nebyl zvolen do výboru a redakce.*³³⁶³ Jako klíčové se pak ukázalo vystoupení Arnošta Ráže těsně před valnou hromadou, který tak však učinil pouze ústně před Kalistou a Kropáčem a ti stejně tak jen ústně uvědomili F. Götze.

Valná hromada Skupiny byla svolána na 22. června 1924. Už ve volbě data údajně viděl Kalista výpad proti své osobě: schůze byla svolána na termín pouhé 4 dny před jeho státnicemi.³³⁶⁴ Samotná valná hromada následně proběhla za podivných okolností, když místo jejího konání bylo na poslední chvíli změněno a z kavárny Slavie byla narychlo přesunuta do Městského divadla na Vinohradech. Kalista později vzpomínal, že kvůli tomuto přesunu se valné hromady z pražských účastnil jen on, Biebl, Kropáč a J. Ježek, naopak Rážovi, Berákovi a Landovi byla takto účast znemožněna. Byť Kalistou uvádění Ráž a zejména Berák již v daný moment členy spolku nebyli a J. Ježek, jehož v pamětech Kalista vinil ze zrady, ještě neměl hlasovací právo, proběhla čtvrtá valná hromada Skupiny v dosti napjaté atmosféře, zejména poté, co proběhla předem domluvená „volba“ nové redakce *Hosta*, při níž brněnští mohli využít své početní převahy, a teprve nejspíše až tehdy pražské uvědomili o dohodě s Devětsilem. Kalista a jeho spojenci na to na místě reagovali okamžitou rezignací na členství ve spolku.

Tímto však valná hromada Skupiny zdaleka neskončila a v následujících dnech a týdnech se proměnila v až právnícké klání: F. Kropáč totiž napadl průběh valné hromady u příslušných úřadů a reálně hrozila možnost jejího prohlášení za neplatnou. V dramatickém létě 1924 pak souběžně vyvrcholil i spor Kalisty s Götzem. Když Kalista ve vzniklé situaci odvolal své příspěvky pro poslední číslo 3. ročníku *Hosta*, odmítl na to Götz reflektovat s poukazem na již proběhnuvší redakční uzávěrku a Kalistovi pohrozil, že o jeho údajně nesvědomitěm vedení časopisu podá veřejně zprávu: *„K rekom. listku ze dne 5. t. m. dovoluji si oznámiti toto: Tři básně Zdeňka Kalisty zařazeny jsou na druhé místo – za báseň Seifertovu – do I. archu čís. 9–10. Tento první arch byl přede třemi dny korigován, 5. VII. znovu korigován a pak vytištěn v 1100 ex. Druhý arch se tiskne dnes. Oznamuji tyto skutečnosti, oznamuji, že mně ani nenapadne, abych dal 1. arch znovu vytisknout, leda na útraty p. Zd. Kalisty, který měl čas odvolati své veršičky 14 dní! Který však – velkomyslně – odvolává je těsně před vyjitím. Je už ten pán opravdový gentleman. Panu Kalistovi se ponechává na vůli,*

³³⁶³ LA PNP, fond F. Götz, korespondence přijatá, Č. Jeřábek F. Götzovi, 13. dubna 1924, s. [1].

³³⁶⁴ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života (2)*. Brno: Atlantis, 1996, s. 217. Více o valné hromadě Literární skupiny z června 1924 tamtéž, s. 217–219.

*aby žaloval nebo nežaloval – to je jeho věc. Já jen zdůrazňuji, že v případě žaloby oznámím věc literární veřejnosti. Stejně jí pak oznámím druhý fakt: jak tento Zd. Kalista, v III. roč. H. vlastně šefredaktor, odevzdal redakční korespondenci. Bude z toho patrné, co pro Hosta dělal a proč musel být odstaven. Red. kor. jsem dal protokolárně zjistit, aby tu byl argument proti svědomitým redaktorům, kteří se vzorně starají o list. Zjištění provedli dva právníci.*³³⁶⁵

Situace se dále vyhroutil poté, co Kalista otiskl v *Přerodu* svůj vzpomínkový text o J. Wolkerovi.³³⁶⁶ Na něj vzápětí reagoval Götz článkem „Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj“³³⁶⁷ v *Národním osvobození*, v němž Kalistu obvinil mj. z toho, že se snaží zveličovat své zásluhy o Wolkerův růst, či z toho, že před ním musel Wolker schovávat své rukopisy. Kalista v první reakci na tento výpad dokonce zvažoval podání žaloby na F. Götze pro pomluvu. I Götz sám se v průběhu srpna snažil získat podporu svých literárních přátel pro hrozící proces. Nakonec však v závěru srpna svá tvrzení raději veřejně korigoval, aby se chystanému sporu vyhnul.

Pro Kalistu však tento vývoj situace znamenal jen utvrzení vnitřní proměny, kterou procházel po otcově smrti a která se projevila i v jeho poezii, která se obrací k formálně vybroušené intimní lyrice: Kalista se tuto svou novou poetiku posléze pokusí coby vedoucí kulturní rubriky *Demokratického středu* teoreticky zdůvodnit a připne k ní heslo „klasicismu“. Jejím projevem se pak stane sbírka *Smuteční kytice*, vydaná až roku 1929, která shrnuje Kalistovu intimní lyriku, jejíž nejstarší básně Kalista psal pod dojmy své italské cesty z února 1923, a jejíž jádro tvoří melancholicky laděné verše, kterými se vyrovnával s otcovou smrtí. Především se však svým odchodem z Literární skupiny Kalista definitivně loučí s avantgardními počátky své literární generace, jejíž osudy bude do budoucna sledovat již jen ze stránek *Demokratického středu* a zejména pak coby literární kritik konzervativního a tradičního *Lumíra* třicátých let.

Dlouhého trvání neměla ani spolupráce Literární skupiny a Devětsilu na *Hostu* z léta 1924. Po dvou číslech nového ročníku je kooperace obou spolků v troskách: Devětsil nehodlal respektovat představy zbylých členů redakčního kruhu časopisu a zejména Jeřábek a Blatný těžce nesli, že se časopis začíná znovu vymykat jejich kontrole. Měkký a smířlivý Götz pak není schopen mezi oběma znesvářenými stranami nalézt kompromis. Teige se Seifertem proto záhy redakci *Hosta* opouštějí, do prudkých rozporů se následně dostává i Götz se zbytkem brněnské části a nakladatel Petr zavaluje rozloženou Skupinu neustálými urgencemi dodání

³³⁶⁵ LA PNP, fond Z. Kalista, korespondence přijatá, F. Götz Z. Kalistovi, [červenec 1924; Götz 55], s. [1–2].

³³⁶⁶ KALISTA, Zdeněk: Dílo Jiřího Wolker. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 8, 15. 7., příl. Žně, s. 109–112.

³³⁶⁷ GÖTZ, Fr.: Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 182, 3. 8., s. 5.

materiálu pro nová čísla. *Host* i Literární skupina se tak na podzim 1924 ocitají asi v nejkritičtějších momentech své existence.

Symbolicky se tak podzimem 1924 uzavírá i určitá fáze ve vývoji mladé generace, nastupující do literatury po první světové válce. Literární skupina, početně možná nejsilnější uskupení generace, která zahájila svou literární činnost halasným voláním po kolektivismu a sbratření, se nakonec po vzájemných, často malicherných rozporech svých jednotlivých zástupců prakticky rozkládá. Krizi z druhé poloviny roku 1924 se sice podařilo zažehnat nábořem nových členů, Skupina však v druhé polovině dvacátých let prakticky rezignuje na programovou činnost a jediným jejím pojátkem zůstává spolkový časopis *Host*. Když jej pro nával jiné práce postupně opouští i ústřední trojice otců-zakladatelů Götz–Jeřábek–Blatný, časopis postupně upadá a po osmém ročníku zcela zaniká.

Závěr

Rok 1924 můžeme ze zpětného ohlednutí chápat jako výrazný periodizační mezník nejen v životě Zdeňka Kalisty, ale též ve vývoji celé mladé literární generace. V Kalistově případě je s tímto datem spojeno několik důležitých a vzájemně provázaných událostí: otcova smrt, konec vysokoškolských studií, nástup do pozice asistenta historického semináře FF UK i jeho odchod z Literární skupiny a s ním související dočasné utlumení jeho literárních aktivit. Tentýž rok zároveň uzavírá i pomyslná učednická léta „generace roku 1900“, tj. mladých autorů vstupujících do literatury po skončení první světové války, a to hned z několika důvodů. Po letech složitého názorového zranění, diskusí a polemik se dočasně ustaluje situace jednotlivých spolků a časopisů. Z pomyslného souboje s Literární skupinou vychází jako vítěz Devětsil, který pod vedením tria Karel Teige–Jaroslav Seifert–Vítězslav Nezval v době po vydání *Revolučního sborníku Devětsil* stabilizuje svůj členský kádr. Následně se ve svých teoretických statích přihlásí k heslu poetismu, čímž ukončí komplikované období hledání vlastního programového fundamentu, táhnoucí se prakticky od dob založení spolku. Se vznikem *Pásma* zároveň na jaře 1924 konečně získá i vlastní stabilní časopiseckou tribunu, byť formálně připadající pod brněnskou pobočku spolku. Právě roku 1924 vychází i Nezvalova slavná básnická sbírka *Pantomima*, která se měla stát asi nejvýraznějším dokladem nových devětsilských snah.

O poznání komplikovanější situací procházela Literární skupina. Neúspěch jejího sborníku, vydaného v závěru roku 1923, zřetelně ukázal hlavní slabiny tohoto spolku: rozpory mezi teoretickými postuláty F. Götze a tvorbou jeho jednotlivých autorů, odlišné umělecké směřování brněnského a pražského křídla i leckdy nižší uměleckou úroveň tvorby jejích představitelů. Složitě názorové pnutí uvnitř Skupiny předznamenaly již od podzimu 1923 odchody některých členů a její krize vyvrcholila na valné hromadě v červnu 1924 vystoupením celého pražského křídla. V době od září 1923 do září 1924 tak Literární skupinu opouští postupně 13 z jejích 19 členů! Její personální složení se tak na podzim 1924 omezuje pouze na členy původní brněnské šestky a nově přistoupeního Jiřího Ježka. Situaci však dále eskaluje neúspěch spolupráce s Devětsilem na redakci spolkového časopisu *Host*, která proti sobě dočasně postaví i jednotlivé členy vůdčí trojice spolku F. Götze, Č. Jeřábka a L. Blatného. Po vleklé krizi se sice podaří existenci spolkového časopisu udržet, Literární skupina však od závěru roku 1924 víceméně rezignuje na snahu formulovat společný program

a proměňuje se spíše ve volný okruh autorů okolo časopisu *Host* než sevřené programově orientované uskupení. V druhé polovině dvacátých let se pak Literární skupina jako aktivní součást soudobého literárního života dále vytrácí.

Smrtí Jiřího Wolkerera a s dočasným oslabením literárních aktivit A. M. Piši pak v průběhu roku 1923 z veřejné diskuse prakticky mizí pojem proletářské literatury jako jedno z klíčových hesel raného vývoje „generace roku 1900“. Ta jimi zároveň ztrácí svůj možná nejvýraznější básnický talent a jednoho ze svých předních literárních kritiků. Na Wolkerovy a Pišovy snahy o formulaci programu proletářského umění i jeho ztvárnění v původní literární tvorbě mezi jejich vrstevníky již nikdo plnohodnotně nenaváže.

Roku 1924 a těsně po něm navíc řady mladých literátů z poválečné generace notně prořídnu: několik měsíců po Wolkerovi umírá J. Hůlka, roku 1925 A. Ráž, roku 1926 B. Vlček; z literárního dění se dočasně či úplně stahují nejen již zmiňovaní Z. Kalista a A. M. Piša, ale též J. Berák, K. Schulz, F. Němec, S. Kadlec či I. Suk, zčásti též J. Knap a M. Jirko. Ostatní příslušníci generace – s určitou výjimkou členů Devětsilu – nastupují individuální autorskou dráhu a jejich cesty se už budou pohybovat většinou v samostatných kolejích.

V jednotlivých kapitolách této práce jsme si postupně ukázali osudy Zdeňka Kalisty v letech 1919–1924 a aktivity, jimiž zasáhl do literárního dění této doby a formování „své“ generace. Celkové zhodnocení jeho přínosu přitom není nijak jednoduchou záležitostí. Kalista se totiž zřetelně projevuje jako velmi činorodý a ctizádstivý muž mnoha zájmů, ale zároveň též jako osoba dosti komplikovaného psychologického profilu a konfliktní povahy. Stanovení významu jeho osoby pak paradoxně dále znesnadňuje i velká řada vzpomínkových prací, které k situaci v nejmladší české literatuře na počátku dvacátých let zanechal: vzhledem k době a situaci vzniku jsou často záměrně zkreslené, nepřesné a torzovité či si navzájem protiřečí. Kalistovi totiž jeho jednotlivé vzpomínkové práce sloužily nejen jako prostředek zdůraznění vlastní role a významu své osoby pro literární dění na počátku dvacátých let, ale za doby jeho věznění v padesátých letech zároveň též jako prostředek vlastní politické rehabilitace.

Pokusíme-li se zhodnotit význam Kalisty-básníka, je třeba konstatovat, že Kalista sice nepatří k úplně nejvýraznějším autorům své generace, jako byli např. Wolker, Seifert, Nezval či Biebl, ale zároveň byla jeho tvorba mezi jeho vrstevníky výrazně reflektována, a to i v jejich původních textech, což lze nejlépe demonstrovat na případě Wolkerova *Hosta do domu*. Kalistovy básně tvoří osobitou variantu generační poetiky. Oproti svým vrstevníkům se Kalista již od počátku výrazněji zajímá o otázky formální, zároveň je jeho poezie hudebnější a

melodičtější než básně většiny jeho souputníků. Jen málo přitom byl dosud připomínán vliv, který na ni měl Karel Toman, od raných dvacátých let Kalistův blízký přítel, na jehož tvorbu Kalista z mladých autorů navazuje asi nejzřetelněji. Kalistovy básně jsou také mnohem úspornější a sevřenější než často rétorické a rozsáhlé skladby jeho souputníků. Jeho verše tak získávají charakteristický rukopis: v drtivé většině jde o kratší skladby jen málokdy přesahující rozsah deseti či patnácti veršů, tematizující smutek či bolest. Zároveň do nich zejména v počátcích Kalistovy básnické dráhy promlouvá sociální a kolektivní aspekt, v pozdější fázi zase opojení dálkami a cestováním.

První výraznější samostatný autorský počín Z. Kalisty tvoří trojice básní, kterou uveřejnil na jaře 1920 v Neumannově *Kmeni* – „Andělé“, „Vzkříšení“ a „Zvěstování“. Touto trojicí básní se Kalista snad jako první autor své generace přihlásil k tendenční ideologické poezii spjaté s komunistickým hnutím a jako jeden z prvních českých básníků tematizuje ve svém díle postavu V. I. Lenina. Možná jako první ze svých vrstevníků tak Kalista předjímá budoucí vlnu tzv. proletářské poezie, která měla přijít teprve o necelé dva roky později.

Tyto tři krátké básně však předznamenávají ještě jinou podobu Kalistovy a širěji generační poezie, pro kterou jsme v naší práci použili označení „poetika andělů“. Do Kalistových veršů totiž v této době výrazně pronikají motivy a obrazy spojené s náboženskou symbolikou a liturgií (andělé, modlitby, biblické postavy atp.). Tento jev není charakteristický pouze pro poezii Kalistovu, ale narážíme na něj i u řady jeho souputníků – J. Wolkera, A. M. Piši, J. Seiferta aj. Religiózní motivy jsou v básních nejmladší autorské generace používány jako prostředek líčení radikální proměny stávajícího světa a příchodu nového společenského řádu, který si mladí autoři v sociálně i ekonomicky rozkolísané společenské atmosféře po první světové válce spojovali především s komunistickou ideologií. Náboženská rétorika tak měla v jejich verších podepřít představu „nové“ přestavby společenské soustavy a ukázat komunismus jako „novou“ víru válkou vyčerpaného člověka. Za touto invazí náboženských motivů do poezie nejmladších bychom mohli hledat starší impulsy domácí, zejména v poezii S. K. Neumanna, který se k formě náboženské modlitby ve svých verších několikrát uchýlil, avšak v tomto případě by šlo, domnívám se, o souvislost poněkud spornou. Spíše by tu bylo dle mého mínění možné hledat spojnice s mesianistickými verši německého expresionismu, byť ani v tomto případě zřejmě nejde o jednoznačný a bezvýhradný vliv.

Minimálně v Kalistově případě však využívání náboženských motivů souvisí dle mého názoru též s prostředím silně nábožensky orientované rodiny, v níž až doposud vyrůstal. Fascinace náboženskými rituály, jichž se v dětství a mládí účastnil, totiž v jeho tvorbě zůstává patrná i poté, co oficiálně vystoupil z církve a přihlásil se ke komunismu. Kalistova tvorba

z první poloviny roku 1920 tak představuje zvláštní syntézu představového světa náboženského a komunistického, které v Kalistově pojetí nikdy nestojí proti sobě.

V druhé polovině roku 1920 se Kalistova poetika začíná poněkud měnit. Prvoplánové přihlášení ke komunismu v ní nahrazuje spíše soucit se sociálně slabšími vrstvami – chudými, nemocnými či „obyčejnými“ lidmi z periferie (dělníky, vojáky, pouličními prodavači atp.). Domnívám se, že se tak děje pod vlivem německého expresionismu a zejména pak francouzského unanimumu, jehož hlavní představitelé – G. Duhamel a Ch. Vildrac – se stanou pro období druhé poloviny roku 1920 a zimy a jara 1921 hlavními literárními vzory české literární mládeže. Zároveň však v Kalistově tvorbě stále setrvává výrazné zastoupení náboženské motiviky. Z těchto dvou hlavních podnětů vyrůstá na podzim 1920 první redakce jeho debutové sbírky *Ráj srdce*, již Kalista viditelně ovlivnil podobu Wolkerova *Hosta do domu*, připraveného k vydání zhruba o čtvrt roku později. Kalista svůj *Ráj srdce* zároveň od počátku vědomě komponoval na způsob hudební skladby jako organický a vzájemně logicky propojený celek s úvodní i závěrečnou básní a drobnějšími oddíly jednotlivých tematicky souvisejících veršů.

Problémem Kalistovy debutové sbírky se však stalo její neustále odkládané vydání: *Ráj srdce* totiž vychází až v březnu 1922 ve značně proměněné podobě i situaci, tj. po vydání debutu Wolkerova, obou knih Pišových a uprostřed diskusí o tzv. proletářské umění. Pod dojmy aktuálního vývoje na literární scéně Kalista svou sbírku oproti první redakci zásadně přepracoval, zejména přitom značně redukoval právě frekvenci využití náboženských motivů, byť ty i přesto zůstanou určující skladebnou součástí sbírky, a obměnil bezmála tři čtvrtiny původně plánovaných básní. Knižní podoba *Ráje srdce* tak „poetiku andělů“ z druhé poloviny roku 1920, kdy kniha vznikala a kterou se Kalista prezentoval před svými literárními přáteli z té doby, reprezentuje jen velmi omezeně. Kalistově poetice se navíc mezitím velmi úzce přiblížil Jiří Wolker. Jeho *Host do domu* však oproti Kalistovu *Ráji* pracuje s širší motivickou paletou i různorodějšími básnickými postupy než motivicky i skladebně poměrně stejnorodé básně Kalistovy. Poezie básnického primitivismu či naivismu, jak bude Kalista později své prvotní verše označovat, tak bude do budoucna spojována primárně právě se sbírkou Wolkerovou, již se podařilo bez výraznějších problémů vydat již v červnu 1921 a která se ukáže jako mnohohrstevnatější a výraznější reprezentant tohoto proudu.

Jiří Wolker, na přelomu let 1920 a 1921 Kalistův blízký přítel, však měl Kalistu připravit ještě o další „primát“, tentokrát mnohem vědoměji. Když roku 1920 vychází antologie překladů Karla Čapka *Francouzská poesie nové doby* a spolu s ní samostatně i překlad Apollinairova *Pásma*, dostane se právě tato polytematická báseň do popředí zájmu

mladých literátů, zejména přátelského čtyřlístku Kalista–Píša–Wolker–Kadlec. Již v závěru roku 1920 počíná Kalista skládat rozsáhlejší kompozici „Vánoce“, kterou v závěru zimy 1921 počne přepracovávat v „kvadraturu“ s názvem „Přátel“, formálně zřetelně inspirovanou právě slavným Apollinairovým textem. Wolker, který pasáže z této Kalistovy básně pozná ze vzájemné korespondence, začíná o necelý měsíc později skládat svůj známý „Svatý Kopeček“, který zadá do tisku těsně po svém návratu do Prahy počátkem května 1921. Podobnost „Přátel“ a „Svatého Kopečku“ na rovině motivické i formální byla více než nápadná, obě básně navíc obsahovaly některé velmi obdobné verše. Kalista proto pod dojmem Wolkerova činu svou báseň, která se dle dochovaných pramenů zdá být nejstarším pokusem o využití formy pásma v české poezii vůbec, již nedokončil a nepublikoval. Rodící se umělecká rivalita mezi oběma mladíky posléze přerůstá v odcizení lidské a ústí ve vzájemný rozchod.

Na jaře 1921 začínají vznikat i první verše *Zápasníků*, jeho pozdější druhé sbírky. Jejich posun od *Ráje srdce* však není příliš výrazný. *Zápasníci* proto tvoří jakýsi volný doplněk Kalistovy prvotiny, od níž se liší především výraznějším využitím rýmu, oproštěním se od role kolektivního mluvčího a další redukcí náboženských motivů. Svět *Zápasníků* je na rozdíl od první sbírky přece jen poněkud aktivnější a komplikovanější než tomu bylo v záměrně zjednodušovaném a jakoby dětskýma očima nahlíženém *Ráji srdce*. I tak však *Zápasníci* nemohli zakrýt určitou tvůrčí krizi, do níž Kalista v závěru roku 1921 a první polovině roku následujícího upadá. Nemaje dostatek jiného vhodného materiálu, doplnil ji autor na patřičný rozsah zařazením několika starších básní či méně výrazných básnických próz.

Nový impuls dostává Kalistova básnická tvorba až v polovině roku 1922, kdy do jeho poezie začínají pod vlivem jeho prvních zahraničních cest pronikat obrazy cizích krajín a měst. První náznak nové orientace představují Kalistovy verše inspirované jeho německými cestami, později zařazené do sbírky *Jediný svět*. I *Jediný svět* je však poměrně heterogenní sbírkou: „cestovatelské“ verše tu doplňuje cyklus krátkých básní zřetelně ovlivněných formou lidových písní a pranostik a závěrečné trio básní, bezmála o rok mladší než zbytek čísel sbírky, které lze již řadit k meditativní osobní lyrice pozdějšího Kalistova „klasicismu“.

Plnohodnotně se Kalistova nová poetika hlásí až cyklem *Vlajky* ze závěru roku 1922: tato drobná hravá neinterpunktovaná a pro Kalistu netypicky optimisticky laděná osmiverší, zpodobňující vlajky cizích zemí, jsou již zřetelným výrazem nově se formujícího poetismu. V souvislosti s Kalistovou poezií je však možná spíše než o poetismu vhodnější hovořit o tzv. exotismu, poněvadž inovovaná část Kalistova motivického repertoáru zůstává oproti veršům jeho devětsilských souputníků užší a omezuje se především na motivy cizích krajín a

cestování. Plně pak tento nový proud proniká do jeho souboru *Barevná romance* z roku 1923, který bude posléze vydán společně s *Vlajkami* v jednom svazku. Kalista se těmito básněmi řadí k jednomu z prvních představitelů formujícího se poetismu, jímž můžeme volněji definovat i poetiku pražské části Literární skupiny z let 1923 a 1924, a právě tyto jeho texty ukazují, že tento umělecký proud nevzniká pouze uvnitř Devětsilu. Nutno však zároveň podotknout, že Kalistu v této době pojí s jednotlivými členy konkurenčního spolku, zejména s V. Nezvalem, J. Seifertem a K. Schulzem, blízké osobní vazby. Vedle zmíněných kontaktů měla na proměnu Kalistovy básnické poetiky nesporný vliv též poezie soudobých francouzských avantgardních básníků, rozvíjejících podněty Apollinairovy poezie, z jejichž tvorby Kalista tehdy hojně překládá.

Již po návratu z Itálie koncem zimy 1923 však začíná do Kalistovy lyriky pronikat zcela odlišný tón. Tuto novou, formálně vybroušenou nerýmovanou hloubavou osobní lyriku Kalista později nazve „klasicismem“. Plně se pak toto jeho nové směřování projeví v meditativních intimních básních, psaných pod vlivem otcovy smrti v prvních měsících roku 1924. Pozdější „klasicistní“ sbírka *Smuteční kytice* tvoří možná nejzajímavější a nejvýraznější součást Kalistova básnického odkazu, vychází však v nevelkém nákladu až roku 1929, kdy se „poezie smrti“ pozvolna stává dobově velmi příznačnou.

Kalistově poezii býval kritikou často vyčítán její omezený motivický rejstřík i pasivní postoj ke světu, v mnoha ohledech právem. Kalista sám nikdy nebyl autorem příliš plodným. Byť svou tvorbu z první poloviny dvacátých let postupně shrnul v pěti (či budeme-li *Barevnou romanci* chápat jako samostatnou, pak v šesti) básnických sbírkách, jde ve všech případech o nerozsáhlé soubory, čítající většinou do dvaceti básní. Kalista jakoby nebyl schopen připravit rozsáhlejší sbírku či napsat báseň delší než patnáct či dvacet veršů a jeho básně tak často působí jen jako pouhé krátké rozvinutí jednoho motivu či básnického obrazu.

Kalistova role při formování jeho tvůrčí generace byla, domnívám se, především rolí zprostředkovatelskou. Kalista sice byl s to přijít s formálně, motivicky či jinak novými podněty, které ve svých verších stručně načrtl, jejich plnohodnotné básnické uchopení a rozvinutí však již připadlo někomu jinému – ať již jde o básnický primitivismus Wolkerova *Hosta do domu*, formu pásma ve Wolkerově „Svatém Kopečku“ či impulsy, které Kalista dal svým exotismem rodícímu se devětsilskému poetismu. Můžeme tak konstatovat, že Z. Kalistu lze chápat jako dobově významného a inspirujícího básníka, avšak nevelkého tvůrčího rozsahu. Jeho poezie proto i z dnešního úhlu pohledu zůstává ve stínu čelných autorů generace – J. Wolkerova, V. Nezvala či J. Seiferta.

Kalista se však věnoval i ostatním odvětvím beletristické tvorby. Její poměrně hojnou, avšak, domnívám se, ne příliš výraznou část tvoří jeho tvorba prozaická. Z té stojí za zmínku připomenout v zásadě jen její expresionismem zřetelně ovlivněnou nejranější fázi, zejména básnickou cestopisnou prózu „O cestě na Šumavu“ z roku 1920 a o rok mladší plánovaný soubor *Legend*, který však stál pod zřetelným vlivem prozaické tvorby Ivana Golla. Naproti tomu Kalistovy pozdější prozaické pokusy představují většinou poměrně nevýrazné konvenční povídky zřetelně vzdálené vývojové hodnotě jeho veršů.

Pominout nelze ani Kalistův dramatický pokus *Loupežníci a městečko*, snažící se touto formou zpodobnit generační konflikt synů-revolucionářů s jejich konzervativními otci. Vedle divadelních her autorů brněnské šestky, zejména L. Blatného a zčásti též Č. Jeřábka, a dramatických scén Wolkerových jde o jedno z mála dramát, která počátkem 20. let mezi autory „generace roku 1900“ vznikají. Kalistovi *Loupežníci* jsou zajímaví především jako pokus o zpracování kolektivního dramatu, v němž proti sobě stojí dvě protikladné, avšak vnitřně jen minimálně rozlišené skupiny postav. Toto drama patří dle mého mínění k nejhodnotnějším součástím rané Kalistovy tvorby. Jeho význam však značně snižuje to, že jej Kalista publikoval pouze časopisecky, v úplnosti pak až v polovině dvacátých let. Víceméně jen dokumentární hodnotu má Kalistova tvorba satirická, která prakticky jen dokresluje jeho světonázorové proměny v dané době.

Nejednoznačné hodnocení vyvolávají Kalistovy texty literárněteoretické a literárně publicistické. Nejzajímavější a nejcennější z nich jsou dle mého mínění hned ty chronologicky nejstarší, spojené s Kalistovým působením v redakci časopisu *Den*, jehož šéfredaktorem byl Kalista na přelomu let 1920 a 1921. Tyto Kalistovy články totiž mohou sloužit jako významný doklad reflexe německého expresionismu a francouzského unanimismu v nejmladší generaci. Zejména pro nejranější tvorbu dvojice Z. Kalista–A. M. Píša přitom zůstával dosavadním výzkumem význam německého expresionismu jen minimálně reflektován. Nejvýraznější Kalistův pokus tohoto druhu pak nesporně představuje bohužel neúplně dochovaný text jeho přednášky o nejnovější poezii, proslovený v závěru ledna 1921 v Písku, kde se formálně ustavil přátelský čtyřlístek Kalista–Wolker–Píša–Kadlec. Kalistovy literárněteoretické a programové rozvahy z této doby sice ukazují na dobrou obeznámenost svého autora se soudobou situací v domácí i zahraniční literatuře i na Kalistovu schopnost načrtnout jejich genetický výklad, jejich určitou slabinu však představuje neurčitost programových postulátů pro budoucnost. Kalista v tomto směru zůstává většinou jen u vágního pojmu „nové“ umění, jehož obsah se mu jen obtížně daří pozitivně definovat. Přesto Kalistovy teoretické rozvahy z přelomu let 1920 a 1921 ukazují zajímavou alternativu

k souběžně vznikajícím programovým textům devětsilským, od kterých se však liší většinou jen v dílčích akcentech.

Po pádu *Dne Kalistova* literárněpublicistická činnost zřetelně slábne: Kalista totiž ztrácí publikační tribunu, v níž by mohl hrát roli jejího programového mluvčího, a zároveň se pozvolna oslabuje i jeho pozice neformálního vůdce nedevětsilské části generace. Kalistovy pozdější texty k myšlení o literatuře z let 1922 a 1923 pak již většinou reflektují „jen“ individuální problémy spojené s jeho tvorbou. Mezi nimi je potřeba uvést především jeho obhajoby básnického primitivismu *Ráje srdce* či *Hosta do domu*. Dle dochované korespondence nadto Kalista tehdy některé své stati k dobové literární situaci nepublikoval či dokonce přímo zlikvidoval. Určité zintenzivnění snahy vyjadřovat se k dobovému literárnímu dění můžeme spojovat s druhou polovinou roku 1923, kdy se Kalista coby jednoznačný lídr pražské části Literární skupiny přihlásí několika drobnějšími literárněteoretickými eseji, vztahujícími se zejména k soudobé poezii francouzské. Vzhledem k událostem na přelomu let 1923 a 1924 však mělo zůstat jen u náběhu. Jako programový mluvčí určitého literárního uskupení měl Z. Kalista začít znovu vystupovat až v souvislosti se svým angažmá v týdeníku *Demokratický střed* a zejména v efemérním časopise *První svazek* v roce 1926 a 1927.

V první polovině dvacátých let se rozbíhá i Kalistova tvorba literárněkritická. Zpočátku se Kalista věnuje zejména sbírkám svých nejbližších souputníků – J. Wolкера a A. M. Píši. Určité zpravidelnění jeho kritické činnosti je spojeno až s rokem 1922 či spíše 1923 a jeho angažmá v *Československých novinách* a *Přerodu*. Avšak i v tomto případě zůstává jeho literárněkritická činnost nerozsáhlá a má spíše příležitostný charakter. Soustavněji se k literární kritice Kalista vrací opět až ve druhé polovině dvacátých let v souvislosti se svým přispíváním do *Demokratického středu* a zejména pak v letech třicátých, kdy se stává hlavním kritikem poezie v „podykovském“ *Lumíru*.

Možná vůbec nejvýrazněji se dle mého mínění Kalista v první polovině dvacátých let představil jako překladatel, byť většina jeho překladů zůstala rozeseta po nejrůznějších časopisech. Jako symbolickou osu, kolem které se Kalistovy překladatelské aktivity otáčely, můžeme chápat osobnost německo-francouzského básníka Ivana Golla, s nímž Kalistu pojilo osobní přátelství. Ivan Goll byl počátkem dvacátých let bezesporu nejvýraznějším zahraničním podporovatelem české či širěji vymezeno slovanské avantgardy. Vedle Z. Kalisty byl totiž v čilém kontaktu i s K. Teigem a Devětsilem, ale též mladými avantgardisty jugoslávskými sdruženými okolo časopisu *Zenit*. Kalista si Golla povšimnul již před letními prázdninami 1920, tedy ještě v době expresionistické fáze jeho tvorby, kdy začíná překládat jeho „dithyramb“ *Nový Orfeus*. Ten se posléze v dubnu 1921 stane vlastním Kalistovým

knižním debutem. Na podzim 1920 pak Kalista přeloží a časopisecky publikuje i většinu textů z Gollova souboru drobných expresionistických próz s názvem *Dithyramben*. Tyto Gollovy prózy se zřetelně odrazí i v Kalistově původní tvorbě, zejména pak v torzu jeho cyklu *Legend*, ale zároveň představují i jeden z důležitých kanálů pro průnik náboženských a vizionářských motivů do poetiky jeho básnických počátků. Kromě Ivana Golla Kalista překládal i jiné představitele soudobého expresionismu: K. Edschmida, K. Ottena a údajně též i F. Kafku.

Gollův vliv na Kalistu se však zdaleka nevyčerpává jen expresionismem. Kalista totiž v závěru roku 1920 navazuje s Gollem, nově již působícím v Paříži, korespondenční kontakt a jeho prostřednictvím získává přístup k řadě soudobých francouzských literárních časopisů. Právě Goll tak Kalistovi otevírá cestu k poezii G. Apollinaire a jeho následovníků, k nimž se svou aktuální tvorbou sám řadil. Především odsud pramení Kalistův zájem o soudobou francouzskou avantgardní poezii, která bude posléze mít důležitý vliv na jeho verše z *Jediného světa* a zejména *Vlajek* a *Barevné romance*. Kalista proto hojně překládá i soudobou avantgardní tvorbu I. Golla (*Chapliniada*, *Astral*) a jeho současníků (M. Jacoba, J. Cocteaua, B. Cendrarse aj.) a stává se jejich hlavním generačním tlumočnickem. Právě zájem o tyto literáty Kalistu dočasně sblíží i s K. Teigem a Devětsilem. Nejpregnantnější výraz těchto Kalistových snah pak představuje tzv. francouzské číslo *Hosta* z ledna 1923, které Kalista prakticky sám vyplnil svými překlady z tvorby soudobých francouzských básníků.

Avantgardní linie G. Apollinaire–I. Goll však tvoří pouze jednu část Kalistových překladů z francouzštiny. Velmi intenzivně se totiž Kalista zajímal i o tvorbu skupiny francouzských unanimistů, zejména dvojice Ch. Vildrac–G. Duhamel. První překlady z jejich tvorby Kalista publikoval již v závěru roku 1920 ve *Dni*. V Duhamelově sbírce *Compagnons* (1912) můžeme zároveň vidět určující orientační bod Kalistových básnických počátků. Tuto sbírku Kalista v průběhu roku 1920 a 1921 přeložil prakticky v úplnosti, své překlady však posléze až na několik výjimek již nepublikoval, což souvisí především s odvratem zájmu představitelů nejmladší české literatury od těchto autorů na jaře 1921. Unanimistická tvorba však až do návštěvy obou básníků v Praze v dubnu 1921 nesporně představovala nejdůležitější zahraniční inspiraci, k níž se bez rozdílu hlásila všechna „pražská“ literární mládež od Kalisty a Píši až po Devětsil.

Z přehledu Kalistových překladatelských aktivit z této doby pak nesmí vypadnout ještě dvě jména. Julesa Romainse si Kalista všímal už v unanimistické fázi jeho tvorby, nejvýraznější doklad jeho zájmu o tohoto autora však znamená překlad jeho „kinorománu“ *Donogoo-Tonka* (tiskem 1925). Vedle představitelů soudobé literatury pak Kalista hojně překládal i z německého romantika Heinricha Heina. Z jeho díla přetiskl řadu básní v *Sršatci*,

roku 1924 pak vyšel knižně výbor z Heinových veršů, na němž se Kalista podílel. Významným překladatelem měl Kalista zůstat i v budoucnu, za připomenutí stojí minimálně jeho překlady z Ch. Baudelaira či první knižní překlad Apollinairových *Alkoholů* do češtiny, byť neúplný.

Kalistův význam pro formování nejmladší literární generace však zdaleka nespočíval jen v jeho původní či překladové tvorbě. Zdeněk Kalista totiž patřil i ke klíčovým organizátorům života nastupující poválečné generace. Velmi ctižádostivý mladík se účastnil prakticky všech výraznějších generačních podniků s více či méně skrývanou ambicí stát se jednou z rozhodujících osob dění v tom kterém spolku či v redakci toho kterého časopisu. Ještě coby středoškolák se tak Kalista stává redaktorem rubriky poezie časopisu Svazu středoškolského studentstva československého *Ruch*, kde se poprvé setkají představitelé nastupující generace od Jiřího Wolкера či Jiřího Weila až ke Karlu Teigovi či Josefu Knapovi, i jedním z nejaktivnějších představitelů tohoto spolku. Po příchodu na studia do Prahy se Kalista rychle dostává do prostředí anarchokomunistické bohémy soustředěné kolem kavárny Union, z níž posléze vzejde hlavní okruh členů Uměleckého klubu, zájmové umělecké organizace okolo movitého hudebního mecenáše V. V. Šaka. Zástupci mladé generace v čele právě se Z. Kalistou a K. Teigem rychle získají rozhodující podíl na dění ve výtvarném a literárním odboru spolku (Teige se stane předsedou prvního z nich, Kalista druhého), na jehož bázi záhy vzniká i první ryze generační časopisecká tribuna, časopis *Orfeus*.

Na *Orfeu* lze dobře dokumentovat vznikající pnutí uvnitř mladé generace, jehož osa v této době probíhá především po ose „pražští“ a „venkovští“ autoři. Zatímco se první skupina kolem Karla Teiga ustaví v říjnu 1920 jako Umělecký svaz Devětsil, druhá, mezi jejíž nejvýraznější členy patří především Z. Kalista, J. Knap, A. M. Píša či J. Weil, pokračuje dále pod hlavičkou Uměleckého klubu. Odchodem Devětsilu z Uměleckého klubu získává právě Kalistova skupina na podzim 1920 kontrolu nad redakcí *Orfea* a Kalista sám se na podzim 1920 prosadí do redakce a posléze i na šéfredaktorské místo v deníku a posléze týdeníku *Den*, asi nejvýraznějším periodiku v dosavadní krátké historii formující se české avantgardní generace. Kalistův *Den* přinesl řadu cenných materiálů k rodící se kultuře sovětského Ruska, k německému expresionismu či francouzskému literárnímu kubismu a unanivismu. Na jeho stránkách se s výjimkou členů Devětsilu sejde většina rozhodujících jmen následujících let – J. Wolker, A. M. Píša, J. Knap či J. Hůlka, své snad první texty po příchodu do Prahy tu tisknou V. Nezval či R. Jakobson, zejména ve Weilových v překladech pak *Den* přináší texty ruských básníků V. Majakovského a V. Chlebnikova, z jiných jmen pak tiskne G. Apollinaira, Ch. Vildraca, G. Duhamela či Kalistova oblíbeného I. Golla.

Po pádu *Dne Kalista* v zimě 1921 načas ztrácí vlastní publikační tribunu, kterou mu však v této době více než dostatečně supluje Neumannův *Kmen* a *Červen*. Na jaře 1921 se pak Kalista neúspěšně pokouší udržet chřadnoucího *Orfeá* či znovuobnovit činnost československé sekce Barbussova mezinárodního hnutí *Clarté*. Když posléze na podzim 1921 vzniká Literární skupina, stává se Z. Kalista jejím členem prakticky ihned po jejím založení a na základě dohody s brněnskými kolegy proniká se svými nejbližšími přáteli A. M. Píšou a J. Wolkerem i do redakce nově založeného spolkového časopisu *Host*, který měl být dle dohody z října 1921 vypravován střídavě z Brna a Prahy. Pro rostoucí neshody mezi Kalistou na straně jedné a Wolkerem a Píšou na straně druhé se však pražská redakce po prvním čísle, které vypravila, rozpadá a redakce časopisu se znovu plně vrací do Brna.

Po dočasném ústupu ze slávy z první poloviny roku 1922 se Kalista na podzim téhož roku razantně do tehdejšího spolkového dění vrací, nově jako místopředseda Literární skupiny. Z této pozice bude Kalista značně ovlivňovat dění uvnitř spolku a posléze se mu po poměrně složitém vývoji podaří stát se jednoznačným vůdcem tzv. pražské části Literární skupiny, která se tak v průběhu roku 1923 mění v jakési dualistické uskupení dvou početně přibližně stejně silných, avšak uměleckým směřováním poněkud odlišných křídel. Na podzim téhož roku Kalista svou váhu uvnitř spolku dále posílí svou volbou za spoluredaktora chystaného *Sborníku Literární skupiny* a především za redaktora *Hosta*. Právě na Kalistovi pak po přesunu nakladatele časopisu do Prahy stojí v závěru roku 1923 rozhodující redakční pravomoci. Složitě pnutí uvnitř Literární skupiny však zároveň v této době vede k růstu opozice vůči Kalistovi, do jejíhož čela se staví především členové tzv. brněnské šestky a zejména pak F. Götz. Sílicí rozpory uvnitř spolku vedou v červnu 1924 k odchodu celého pražského křídla včetně jeho vedoucího Z. Kalisty. Vystoupením z Literární skupiny tak víceméně končí Kalistova bohatá kariéra funkcionáře jednotlivých generačních spolků a redaktora jejich časopisů. Snad žádný z členů „generace roku 1900“ však v průběhu let 1919–1924 nezastával tolik spolkových či redakčních funkcí jako právě on.

Značnou pozornost jsme v naší práci věnovali i jednotlivým osobním vazbám a kontaktům mladého Z. Kalisty, které často měly významný vliv nejen na osudy jeho, ale širěji též celé generace. Kalista byl člověkem bezesporu velmi komunikativním a schopným a dovedl si získat kontakty na nejrůznějších místech nejen literárního života: stačí v této souvislosti připomenout jeho úzké vazby na Karla Tomana, který byl dokonce Kalistovi roku 1929 svědkem na jeho svatbě, či S. K. Neumanna, odrazivší se v Kalistově čilém angažmá pro časopisy *Kmen* či *Červen*. Neumannovým prostřednictvím pak Kalista původně plánoval vydat i svůj chystaný *Ráj srdce*. Zároveň však byl Kalista zřejmě osobou poněkud

vztahovačnou a konfliktní a jeho zřetelnou ambicí bylo zastávat co nejvýraznější roli v soudobém literárním dění. Kalistovy zvýšené ambice tak posléze vedly k řadě konfliktů mezi ním a jeho vrstevníky, nebo dokonce mezi ním a jeho stávajícími či bývalými přáteli, z nichž se postupem času v některých případech stávají Kalistovi zavilí protivníci.

Kalistovy poměry k jeho jednotlivým vrstevníkům měly v jeho literární kariéře sehrát velmi výraznou roli. Při zpětném ohlédnutí se tu Kalista jeví jako osoba poměrně rozporná. Na straně jedné neváhal svým kolegům obětavě pomoci a zajistit pro ně svým prostřednictvím či vlivem řadu výhod, na straně druhé se však Kalista ukazuje jako osoba velmi konfliktní a ve vztahu ke svým přátelům náročivá. Kalista se přitom rád stavěl do role jakéhosi protektora toho kterého ze svých druhů, což sice zpočátku bylo většinou druhou stranou respektováno, avšak později často vedlo k nejrůznějším rozmlíškám či zvratu vzájemného poměru v prudké nepřátelství. Kalistovu literární kariéru tak lemují poměrně dlouhá řada jeho „žáků“, kteří svého „učitele“ posléze předrostli a rozcházejí se s ním ve zlém. Nejvýraznějšími příklady těchto asymetrických vztahů jsou především J. Wolker či A. M. Píša, jejichž počáteční důvěrné přátelství s Kalistou se postupem času mění v snad ještě zuřivější vzájemnou nenávisť. Jako určitý protektor se pak Kalista ukazoval ale i ve vztahu ke K. Bieblovi či méně výrazným představitelům pražského křídla Literární skupiny – J. Berákovi, J. Landovi, K. Hradcovi či F. Kropáčovi; v těchto případech se však vzájemný poměr obešel bez nepřátelského rozchodu. Posledním pomyslným Kalistovým „žákem“ se měl ve druhé polovině dvacátých let stát Vladimír Holan.

Do otevřených konfliktů se postupem času Kalista dostal s řadou jiných vrstevníků, zejména členy Devětsilu. Nejprudší bylo asi nepřátelství s důvěrným druhem jeho nejranějších literárních počátků Artušem Černíkem, dlouhodobě komplikovaný pak zůstal i Kalistův poměr ke Karlu Teigovi. V oboustrannou nedůvěru a posléze po odchodu pražského křídla z Literární skupiny v červnu 1924 v otevřené nepřátelství se obrátil i Kalistův poměr k Františku Götzovi a zprostředkovaně i ostatním členům tzv. brněnské šestky.

V Kalistově blízkosti se počátkem dvacátých let bude pohybovat i řada jiných zajímavých jmen: přes drobné dílčí rozmlíšky naváže Kalista celoživotní přátelství s Josefem Knapem, jen málo byly dosud připomínány blízké kontakty Z. Kalisty a V. Nezvala, který byl určitou dobou i jeho sousedem ve studentském podnájmu, z členů Devětsilu se Kalista postupem času sblížil zejména s J. Seifertem a posléze i K. Schulzem, v průběhu roku 1920 nalzáme v Kalistově blízkosti Jiřího Weila, již rodných Benátek se Kalista znal s A. Vaněčkem atd. Síť kontaktů a známostí mladého Kalisty je a zůstane obdivuhodná.

Určujícím přítelem jeho mládí se měl do budoucna stát Jiří Wolker, Kalistův studentský spolubydlící ze smíchovské ulice Na Celné. Právě Wolker totiž měl vyrůst v autora, který svým dílem svého blízkého druha a souputníka do budoucna zcela zastíní. Byť byl Wolker dozajista silnější a mnohostrannější tvůrčí zjev než Z. Kalista, nesnižuje to nic ze zásluh, které Kalista o Wolkerův tvůrčí i názorový vývoj nesporně měl. Především právě Kalista nasměroval Wolkerův zájem směrem ke komunismu a svou „poetikou andělů“ značně ovlivnil podobu Wolkerovy debutové sbírky. Kalistovu báseň „Přátelé“ pak můžeme vedle Apollinairova „La zône“ prohlásit za bezprostřední inspiraci Wolkerova „Svatého Kopečka“. Kalistovi Wolker vděčil i za zprostředkování podnětů zahraničních literatur – vedle zmiňovaného Apollinaira lze doložit Kalistovo prostřednictví při sledování Wolkerova zájmu o německý expresionismus a poezii francouzských unanimistů.

Wolker svého „učitele“ rychle předrůstá. Paradoxně pak pro změnu lze prokázat Wolkerovo působení na tvorbu Kalistovu, zejména v případě ojedinělých Kalistových pokusů o baladu. Umělecké a posléze i osobní cesty obou mladíků se od poloviny roku 1921 začínají zřetelně rozcházet, zejména v otázce vztahu k politicky angažovanému umění. Zatímco na Wolkerově straně tak již od poloviny roku 1921 narážíme na zřetelný despekt k jeho spolubydlícímu, Kalista si rostoucí vzájemné odcizení dlouho nechce připustit. K harmonické idyle, líčené porůznu v Kalistových vzpomínkových pracích, však mělo jejich vzájemné spolubydlení nesporně daleko. Wolkerovým odstěhováním se k Teigemu i jeho aktivitami proti Kalistovi v rámci Literární skupiny se oboustranný poměr na jaře 1922 mění přinejmenším v chladný nezájem a po valné hromadě Literární skupiny v září 1922, na níž je po Kalistově zásahu Wolker nucen rezignovat na členství v tomto spolku, v otevřené nepřátelství, které je však utlumeno tím, že se Wolker v této době prakticky stahuje z Prahy. Symbolickou tečkou za jejich kontakty napíše až Wolkerova předčasná smrt.

„Nelidské přátelství“ Kalisty a Wolkera, jak jej Kalista později označil, však mělo Kalistovy osudy výrazně ovlivňovat i poté. Kalista se totiž stává jedním z hlavních strážců Wolkerova odkazu, z velké části však své někdejší známosti využívá ke zdůraznění svých vlastních aktivit a zásluh a po svém zatčení v padesátých letech i ke své politické obhajobě. Z Kalistova pera pochází řada cenných vzpomínkových materiálů k Wolkerově osobnosti. Přes řadu důležitých faktografických poznatků zde Kalista mnohde svůj vliv na Wolkera i sílu jejich vzájemného přátelství přeceňuje a mnohde dokonce vědomě zkresluje. To se týká zejména Kalistovy legendy o vzájemné výměně titulů debutových sbírek obou autorů, kterou na základě rozboru dochovaných pramenů musíme odmítnout jako evidentní smyšlenku.

Přesto Z. Kalista dle mého mínění zůstává pro básnický vývoj J. Wolkeru v roce 1920 a první polovině roku 1921 zcela neopominutelnou postavou.

Ve stínu Kalistova přátelství k J. Wolkerovi dlouhodobě stojí Kalistův poměr k A. M. Píšovi. Domnívám se však, že intenzita přátelského sblížení Z. Kalisty a A. M. Píši byla snad ještě vyšší než v případě Wolkerově, byť spolu oba mladíci byli v kontaktu především prostřednictvím korespondence. Její frekvence i rozsah jednotlivých dopisů z ní však dělají neocenitelný a v mnohém naprosto fundamentální pramen pro poznání osobního růstu nejen obou těchto literátů, ale šířeji celého jejich pokolení vůbec. Být A. M. Píša maturoval až v červnu 1921, byl již za svých středoškolských studií v provinciálním jihočeském Písku detailně obeznámen s nejaktuálnějším děním v české i světové literatuře, což lze doložit jeho soustavnou literárněkritickou činností, kterou publikoval zejména v Neumannově *Červnu*. Právě Kalista Píšu následně za jeho prvních návštěv hlavního města uvádí do pražského literárního prostředí či jako hlavní řečník vystoupí na Píšou organizovaném recitačním večeru v Písku v závěru ledna 1921, po němž se ustaví přátelský čtyřlístek Kalista–Wolker–Píša–Kadlec. Kalista má též důležitý podíl na vydání prvních dvou Píšových sbírek. O vydání knihy *Dnem i nocí* se zasadil prosazením F. V. Krejčího do poroty příslušné soutěže. Pro *Nesrozumitelného svatého* pro změnu Kalista Píšovi intenzivně vypomáhal s hledáním nakladatele a v osobě A. Ráže zprostředkoval autora jejího výtvarného doprovodu.

Když však sbírka počátkem roku 1922 s věnováním Z. Kalistovi vychází, začíná se již někdejší přátelství obou mladíků rozkládat. Ve vzniklém pnutí mezi Kalistou a Wolkerem se totiž Píša přiklonil na Wolkerovu stranu a sám se stává jedním z hlavních propagátorů rodícího se proletářského umění. Vzájemný rozchod jen podtrhne následné Píšovo vystoupení z Literární skupiny a jeho vstup do Devětsilu. Na podzim 1922 se pak po sérii osobních výpadů v tiskové kampani o manifest Literární skupiny poměr obou mladíků mění v prudce nepřátelský: Kalista bude Píšovi vyčítat rozbití snah o možnou kooperaci Literární skupiny a Devětsilu, Píša zase to, že jej Kalista svými kontakty z Devětsilu vyštval. Oboustranné prudké nepřátelství se potáhne ještě v celém dalším průběhu dvacátých let.

Přesto byl mladý A. M. Píša, domnívám se, snad nejvýznamnějším přítelem Kalistových počátků, alespoň do té doby, co jako student píseckého gymnázia plně respektoval Kalistovu superioritu nad svou osobou. Právě z Píšovy strany z této doby pocházejí nejpochvalnější zmínky o aktuální Kalistově básnické tvorbě. Bližší soužití obou literátů v Praze však jejich přátelství rychle rozkládá. Píša se totiž rychle ukazuje být neméně konfliktní a ješitný jako právě Z. Kalista. Tuto skutečnost může jen podtrhnout délka jeho členství v obou generačních uskupeních: Literární skupinu totiž Píša opouští jako její první

člen již po čtyřech měsících členství a o mnoho déle nevydrží ani v Devětsilu. Do něj po několikaměsíčním jednání vstupuje v zimě roku 1922, avšak ještě v květnu téhož roku svůj vstup doprovodí veřejným ohrazením. V létě 1922 již nicméně v korespondenci s Wolkerem spekuluje o tom, že Devětsil opustí, k čemuž posléze v listopadu 1922 opravdu dojde.

Třetí klíčovou postavou, která výrazně ovlivnila Kalistovu literární dráhu, se měl stát František Götz. S vůdcem brněnské literární mládeže vstoupil Kalista do kontaktu jako snad první mladý literát z Prahy již na jaře 1921 a jejich korespondenční přátelství se nesporně stane jedním z hlavních podnětů k tomu, aby Literární skupina záhy po svém ustavujícím sjezdu ustoupila od svého původně plánovaného regionálního zaměření, ale stala se spolkem aktivním v celorepublikovém měřítku. Právě Götz se však svou přirozenou autoritou i neúnavnou aktivitou pro věc spolku stane jeho hlavním teoretickým a kritickým mluvčím, čímž obsadí místo, o kterém pravděpodobně uvažoval i Z. Kalista. Již od podzimu 1921 pak můžeme sledovat Götzovy rostoucí sympatie k dvojici Wolker–Píša, kterou v zimě 1922 oproti Kalistovi zřetelně upřednostní. Po určitém stažení se do pozadí v první polovině roku 1922 se však Kalista v září téhož roku do dění uvnitř Skupiny vrací s nebyvalou razancí. Získává pro sebe místopředsednickou funkci, zejména svými překlady podpoří úroveň druhého ročníku *Hosta* a po Wolkerově odchodu se stane jednoznačným vůdcem kolísavé pražské části spolku.

S těmito událostmi související dočasné urovnání vzájemných vztahů mezi Kalistou a Götzem z podzimu 1922 však nemá trvat příliš dlouho. Již v zimě 1923 do něj znovu vstupují osobní antipatie dané Götzovým trvajícím zájmem o spolupráci dvojice Wolker a Píša na *Hostu* a vzájemné napětí dále zesílí na jaře 1923, kdy se Kalista rozhodne spolu s ostatními pražskými členy spolku stát se přispěvateli konkurenčního časopisu *Most* a dokonce odmítne přispět do plánovaného *Sborníku Literární skupiny*. Smířlivý Götz v této situaci Kalistovi ustoupí a po valné hromadě z června 1923 Kalistova pozice uvnitř Skupiny nebývale posílí. Dočasný smír mezi oběma literáty však znovu nemá trvat příliš dlouho. Po svém přechodu do Prahy na podzim 1923 se právě Götz stane hlavním organizátorem převratu vůči Z. Kalistovi a jeho příznivcům uvnitř Skupiny. Soustavným tlakem i obratnými zákulisními machinacemi se mu nakonec v červnu 1924 podaří Kalistu a jeho křídlo donutit k odchodu ze spolku. Prudké nepřátelství, které se mezi Kalistou a Götzem následně rozhořelo, nakonec v létě 1924 málem končí soudním přelíčením.

Od osoby Františka Götze se můžeme přesunout ke zhodnocení Kalistova významu pro Literární skupinu, který byl dosavadním výzkumem snad až příliš přehlížen. Kalista se přitom vedle tria Blatný, Götz a Jeřábek v letech 1921–1924 řadil k nejaktivnějším členům

spolku a zároveň po odchodu Wolkerově patřil spolu s J. Chaloupkou k jeho nejvýraznějším básníkům. Pominout pak nelze ani Kalistovu činnost organizační: vedle redakce spolkového sborníku se jako redaktor podílel i na chodu *Hosta*, byť v tomto případě šlo o krátkou epizodu v závěru roku 1921 a o zhruba první polovinu třetího ročníku, jehož vydávání se právě především za Kalistova zprostředkování podařilo na poslední chvíli zajistit v nakladatelství V. Petra. S Kalistovým jménem je spojeno i tzv. francouzské číslo *Hosta* z ledna 1923, snad jediný výraznější pokus Literární skupiny z dob jejích počátků o sledování zahraničních literatur. Podobně především Kalistovým prostřednictvím se rozšiřuje i členský kádr Skupiny. V průběhu roku 1922 do ní Kalista přivádí K. Biebla a o rok později též trojici F. Kropáč, K. Hradec a J. Landa. Na podnět jiných členů byl v tomto období přijat jen výtvarník Josef Zamazal. V neposlední řadě je potřeba připomenout, že právě Kalista představoval zejména od podzimu 1922 hlavní kontakt Skupiny v Praze. Kalistův zásadní význam pro dění v Literární skupině v první polovině dvacátých let, byť poněkud zastřený jeho pozdějším vystoupením, proto dle mého názoru zůstává neoddiskutovatelný.

Složitým vývojem procházel Kalistův poměr k Devětsilu. Již v závěru roku 1919 můžeme sledovat první známky napětí mezi ním a okruhem kolem Karla Teiga. Právě v osobě K. Teigeho totiž Kalista do budoucna nalezne svého hlavního rivala v boji o pomyslný post „kapitána generace“. Záhy se ukázalo, že obsáhlé Teigově erudici a jeho neobyčejným znalostem situace domácího i zahraničního umění nemohl na počátku dvacátých let konkurovat ani Zdeněk Kalista. V rámci původně jednotné generační fronty spolupracující na půdě Šakova Uměleckého klubu se tak rychle začíná vydělovat právě kolem osoby Karla Teiga okruh mladých literátů a výtvarníků z pražských gymnázií, který si pro sebe usurpuje i první číslo nově vzniknuvšího *Orfea*. Kalista se na podzim 1920 stává vůdcem nedevětsilské části Uměleckého klubu a posléze se mu podaří nově vzniknuvší Devětsil vytlačit jak z pozic uvnitř Šakova spolku, tak i z redakce *Orfea* a nově vznikajícího *Dne*. Právě podzimem 1920 můžeme datovat vznik zřetelné rivality mezi oběma uskupeními, přičemž úhlavním Kalistovým nepřítelem v rámci Devětsilu se stává jeho někdejší souputník ze Svazu středoškolského studentstva Artuš Černík. Po pádu *Dne* Kalistova pozice poněkud slábnou, přesto zůstává pnutí mezi ním, resp. čtveřicí Kadlec–Wolker–Píša–Kalista, a Devětsilem významným faktorem pro dění v nejmladší generaci ještě minimálně pro první polovinu roku 1921. Napětí mezi oběma stranami znovu značně zesílí poté, co se k Devětsilu na přelomu let 1921 a 1922 přikloní oba dosavadní nejbližší Kalistovi přátelé – J. Wolker a A. M. Píša.

Poměr mezi Kalistou a Devětsilem, resp. částí jeho členů, se začíná měnit až v létě 1922. Důvodů vzájemného sblížení bylo několik: předně se Kalista podobně jako Devětsil

v této době začíná intenzivněji zajímat o francouzskou poapollinairovskou literaturu a obě strany spojuje i rodící se distance zbytku Devětsilu ke konceptu proletářského umění v podobě prosazované J. Wolkerem a A. M. Píšou. Kalista se v průběhu roku dál nově osobně sblíží s některými jednotlivými členy Devětsilu, zejména V. Nezvaletem, J. Seifertem a K. Schulzem. Na podzim 1922 pak Kalista za Literární skupinu s Devětsilem vyjednává o možné spolupráci levicových uměleckých uskupení na bázi tzv. socialistické fronty a začíná čile přispívat do Seifertem redigovaného časopisu *Sršatec*. Úryvek Kalistova překladu Gollovy *Chaplíniady* se dokonce dostává i do známého devětsilského sborníku *Život II*. V průběhu roku 1923 pak nemáme žádné zprávy o jakémkoli pnutí mezi Z. Kalistou a Devětsilem. Přesto zřejmě právě přistoupení Devětsilu do redakce *Hosta*, smluvené v červnu 1924, bude znamenat jeden z rozhodujících impulsů Kalistova odchodu z Literární skupiny. Domnívám se však, že v tomto případě nehrály klíčovou roli osobní antipatie, ale především to, že dohoda mezi brněnskou šestkou a Devětsilem byla uzavřena za Kalistovými zády a byla evidentně namířena právě proti němu a jeho dalšímu členství v redakci *Hosta*. Byť Kalista nikdy členem Devětsilu nebyl, zejména pro počátky tohoto nejdůležitějšího uskupení české meziválečné avantgardy najdeme v archiváliích spojených s osobou Z. Kalisty řadu cenných poznatků.

Ještě více nám pak kalistovské materiály pomohly nasvítit genezi konkurenčního generačního uskupení, Literární skupiny, která byla v dosavadní literatuře prezentována řadou zjednodušujících a často i zkreslujících klišé. Některá z nich jsme se pokoušeli v naší práci korigovat. Odmítli jsme především zplošťující ztotožňování Literární skupiny s Brnem. Tzv. brněnská šestka tvořila bezesporu nejvýraznější, nejtrvalejší a nejkompaktnější součást tohoto spolku, avšak se znalostí materiálů k osobnosti Z. Kalisty je třeba zdůraznit i existenci a význam tzv. pražského křídla Skupiny. Je paradoxní, že právě jím prošly a posléze do Devětsilu přestoupily nejvýraznější umělecké osobnosti, které kdy patřily mezi členy Literární skupiny – A. M. Píša, J. Wolker, V. Nezval i K. Biebl. Nejen umělecky, ale též personálně bylo pražské křídlo Skupiny v první polovině dvacátých let dle mého mínění s brněnskou částí srovnatelné, a to i přes proměnlivost svého složení. Brno proto, domnívám se, oproti pražské části vyzdvihují především tři faktory – personální stabilita, časopis *Host*, jehož redakce byla po většinu času v rukou brněnských, a osobnost Františka Götze, který se ukázal být víceméně jediným teoretickým a programovým mluvčím Skupiny a zároveň též její nejvýraznější postavou.

Literární skupina narozdíl od Devětsilu dle mého mínění nikdy nepředstavovala jednotné umělecké uskupení spojené společným programem, ale po celou dobu své existence

byla jen tu více, tu méně volným uskupením autorů okolo časopisu *Host*, což jen podtrhují odlišné světonázorové profilace jednotlivých jejích členů: od národního demokrata B. Vlčka, přes agrárníka J. Knapa, katolíka J. Beráka, umírněné socialisty Jeřábka a Blatného, radikálního socialistu Götze, umírněné komunisty Kalistu a Biebla až ke komunistickým radikálům Wolkerovi a Píšovi. Pro řadu dalších členů navíc hrály programové a světonázorové otázky podružnou roli. Byl to právě především časopis a možnost publikovat v něm, nikoli společný program, který do Skupiny přivedl víceméně všechny její členy, a naopak byly to právě pokusy o formulování programu, které znamenaly nejčastější důvody odchodů jednotlivých členů ze spolku.

Z tohoto důvodu si též dovolím zpochybnit snahy o interpretaci Literární skupiny jako avantgardního uskupení. Dílčí momenty avantgardního programu sice pronikají do poetiky některých jednotlivých členů, nejvýrazněji nejspíše právě do textů Z. Kalisty a autorů pražského křídla spolku, připínajících se k heslu exotismu, v oslabené podobě pak i do některých textů L. Blatného a Č. Jeřábka, ani v jednom případě se však dle mého mínění nejedná o vědomou a cílenou reflexi nějakého avantgardního programu. V tvorbě jednotlivých členů Literární skupiny ve velké míře postrádáme snahu o radikální proměnu skutečnosti, výraznější pokusy o experiment s uměleckou formou či vymezování se vůči stávající umělecké tradici.

Dílčí reflexi avantgardních hesel můžeme sledovat v programových statích F. Götze, politicky nejspíše nejradikálnějšího představitele spolku. I u něj však zůstane jen u náběhů: Götz se sice opakovaně hlásí k heslu revoluce, v ní však vidí spíše jakousi duchovní očistu společnosti než prostředek její radikální přeměny; podobně se Götz staví velmi kriticky ke stávajícímu „buržoaznímu“ umění, zároveň se však velmi důsledně vymezuje vůči marxismu a umění „komunistickému“. Dopad Götzových programových textů však budou zásadně diskvalifikovat dva momenty: zaprvé jejich prakticky nulová reflexe v tvorbě jednotlivých členů Literární skupiny, v níž Götzovy postuláty zůstanou většinou oslyšeny, a zadruhé Götzova eklektičnost a neujasněná práce s pojmy. Götz se totiž sice ve svých textech ukáže jako bystrý syntetik a kritik schopný detailní klasifikace sledované látky, zároveň však i jako autor velmi volně pracující se stávajícími termíny, jimž bude hojně dávat svůj vlastní, individuální obsah či je bude spojovat pomocí poněkud násilných analogií a souvislostí. Navíc: Götzovo pojmosloví nejen z této doby bude velmi pohyblivé a proměnlivé a paradoxně se v jeho rozvahách možná častěji než jejich vlastní obsah mění dílčí označení, která jej mají postihnout.

Tyto slabiny budou patrné už v Götzových polemikách s Devětsilem o expresionismus z ledna 1922, které se stanou prvním výrazným vyjádřením programového směřování Literární skupiny. F. Götz se v nich totiž poněkud netakticky připne k pojmu expresionismu jako úběžníku uměleckých snah Skupiny, byť tento pojem dosud v centru jeho literárněteoretického rozvažování nebyl a naopak jej již na podzim 1921 nahlížel jako překonaný proud. Ostrá, ač jednostranná a z části účelová kritika, které se těmto vývodům dostalo od Karla Teiga, však následně zatlačila Götze do defenzivy. Později se proto Götz snaží heslo „expresionismu“ nahradit pojmem „proletářské literatury“. Činí tak však prakticky v té stejné chvíli, kdy se k němu v soudobé literární diskusi razantně přihlásí Devětsil, resp. Jiří Wolker. Když pak v květnu 1922 vychází Götzova *Anarchie v nejmladší české poezii*, v níž je právě proletářská poezie ceněna jako hodnotově nejvyšší stadium soudobé literatury, je tento pojem ve veřejné diskusi již „obsazen“. V září 1922 tak Götz v manifestu Literární skupiny označuje svůj ideál umělecké tvorby nově heslem „sociálního polyfonismu“ či „realismu prosvíceného sociální utopií“.

Po uveřejnění manifestu ale Götz na další rozvoj a propagaci programu Skupiny víceméně rezignuje. V závěru roku 1922 sice proběhne série tiskových polemik o její manifest, zejména mezi F. Götzem na jedné a dvojicí J. Wolker–A. M. Píša na druhé straně, ta však z poměrně složitých příčin nevyvolá další proměny teoretickoprogramových postulátů obou stran: Píša s Wolkerem se totiž po svém odchodu z Devětsilu na čas stahují z aktivního literárního dění a procházejí poměrně složitou osobnostní krizí, další dění uvnitř Literární skupiny naopak zřetelně ukáže názorovou rozrůzněnost spolku a F. Götz od dalších programových snah – i z osobních důvodů – tiše upouští. To se plasticky ukáže na případu *Sborníku Literární skupiny* ze závěru roku 1923. F. Götz jej sice doprovodí obsáhlou a fundovanou studií, ta však představuje především pokus o genetický výklad a klasifikaci stavu soudobého umění. Rozhodující pozornost zde navíc Götz věnuje situaci zahraniční a práce svých kolegů z Literární skupiny prakticky nijak nekomentuje. Mlčením přitom přechází jak teze svého rok starého manifestu, tak i jejich případnou revizi v nové situaci.

Literární skupinu proto můžeme klasifikovat jako jakési „semiavantgardní“ uskupení, které v několika dílčích aspektech vyhovuje obecným definicím spojovanými s projevem avantgardního umění, většinou svých aktivit i umělecké tvorby se mu však vymyká. Tato rozpornost se týká jak již zmiňovaných Götzových programových textů, tak i uměleckých projevů jednotlivých členů spolku: vedle formálních experimentů v „exotických“ básních pražské části Skupiny, které však svou uměleckou hodnotou rozhodně nepatří

k nejvýraznějším, můžeme postavit mnohem „tradičněji“ vystavené texty J. Knapa, B. Vlčka či M. Jirka. Ostatně jako „avantgardní“ nelze hodnotit ani jednotlivé autory: u Kalisty tu proti sobě můžeme postavit verše jeho *Vlajek* či *Barevné romance*, nebo většinu jeho „francouzských“ překladů jako nesporný projev avantgardních tendencí, básně z *Ráje srdce* či *Zápasníků* (z velké části však psané před jeho vstupem do Literární skupiny), u nichž bychom již s jejich klasifikací jako avantgardních v řadě případů váhali, a jeho prozaickou tvorbu z roku 1923, *Smuteční kytici* či tvorbu satirickou, kterou jako „avantgardní“ jistě označit nelze. Podobné rozpory bychom mohli ukázat i na tvorbě Č. Jeřábka či L. Blatného, zejména v Jeřábkově případě je pak jeho příklon k avantgardním postupům mnohem méně výrazný. Podobně diskutabilní by však bylo i spojování prací dvojice Wolker–Piša s avantgardou. Jediné generační avantgardní seskupení představoval dle našeho názoru v zásadě jen Devětsil, byť i u některých jeho členů můžeme vznášet dílčí výhrady (I. Suk). Tímto však nechceme stavět Literární skupinu proti Devětsilu, neboť obě sdružení rostou ze společné drúzy a při analýze poměru mezi oběma spolky bychom jistě narazili možná na více momentů spojujících než diferencujících. V neklidné a řevnivě atmosféře počátku dvacátých let se však právě vzájemným odlišnostem přikládal u obou rivalských spolků větší význam než hledání možných spojnic.

Ve stručnosti jsme se dotkli i vztahu mladé generace k zahraničním literárním proudům. Z nich mezi nejvýraznější inspirační vlivy bezesporu patřil již několikrát zmiňovaný expresionismus. Vágnost tohoto pojmu dále problematizují proměnlivé obsahy, které s ním byly a jsou v literární a literárněvědné diskusi spojovány. Z naší práce si směrem k němu dovolím vyvodit několik následujících závěrů.

Předně: vliv, který tento německý (zůstaneme-li u obecně asi nejrozšířenějšího chápání tohoto pojmu) umělecký proud na „generaci roku 1900“ měl, je patrný nejen u užšího jádra Literární skupiny, tj. členů brněnské šestky, ale zejména roku 1920 též u členů pražského Uměleckého klubu, především Z. Kalisty a A. M. Piši, kteří svou tvorbu jako expresionistickou v této době vědomě označují a expresionismus jako takový reflektují i ve svých nejranějších literárněkritických a literárněteoretických pracích, publikovaných zejména ve *Dni*. Do Kalistových textů se expresionistické vlivy dostávají zejména prostřednictvím znalosti děl Ivana Golla a promítají se především do jeho nejranější tvorby prozaické (básnická próza *O cestě na Šumavu*). V Pišově tvorbě pak nejvýraznější projev expresionistických tendencí představuje jeho sbírka *Nesrozumitelný svatý*, avšak v jejím případě dle mého mínění nelze použít označení expresionistický zcela bez výhrad. Připomenout pak můžeme i vliv expresionismu na soudobou tvorbu F. Zavřela, autora, který

byl v době *Dne* s nejmladšími v poměrně úzkém kontaktu. Již v závěru roku 1920 však expresionismus ze zorného úhlu soudobé pražské literární mládeže prakticky mizí, když jej zastíní silněji recipovaný unanimitismus. Zároveň dobové hodnocení expresionismu značně ovlivní i odmítavý postoj K. Teiga k němu, vycházející však především ze situace v soudobém výtvarném umění. Na poněkud jinou situaci narážíme v Brně, v němž až do roku 1918 měla německá kultura velmi silné postavení a nelze přehlížet ani tradičně silnou vazbu Brna k Vídni. Po vzniku samostatné republiky se tento stav měnil jen velmi pozvolna. Pro tvorbu brněnských autorů proto hrály na počátku dvacátých let kulturní vlivy z německojazyčné oblasti mnohem silnější úlohu než pro kosmopolitnější Prahu.

Zadruhé: domnívám se, že je nutno poněkud zpochybnit tradiční kladení rovnítka mezi Literární skupinu a expresionismus, což vynikne zejména na srovnání tvorby pražské a brněnské části spolku. Ani poetiku brněnských nelze dle mého mínění pojímat pouze jako expresionistickou, byť vlivy tohoto uměleckého proudu jsou zejména v raných prózách Čestmíra Jeřábka nesporné. Německý expresionismus fungoval jako jeden ze základních vlivů formujících soudobou poetiku autorů brněnské šestky, jsem však toho názoru, že v jejich případě nešlo o vědomé tihnutí k tomuto směru jako spíše o – leckdy poměrně silný – dobový obecný inspirační vliv. Čím více se však vzdalujeme od roku 1920 a 1921, zdá se mi označování tvorby autorů brněnské šestky jako expresionistické čím dál tím méně náležité.

Konečně: domnívám se, že je minimálně třeba oslabit tvrzení o tom, že by se ve svých programových textech hlásil k expresionismu F. Götz. Ten totiž již na podzim 1921 o expresionismu mluví jako o „minulém“ směru a podobně ani v souběžně vznikající *Anarchii v nejmladší české poezii* v něm nevidí nejvyšší fázi dobového uměleckého vývoje. Jako určitý zastřešující pojem pro svůj koncept jej Götz přijal až počátkem roku 1922 teprve ve své replice na text A. Černíka, a to ještě spíše proto, aby korigoval právě Černíkovo tvrzení ztotožňující tvorbu Skupiny s expresionismem. Význam tohoto pojmu si přitom Götz pro své potřeby značně modifikoval a spíše než specifický literární umělecký proud v něm viděl obecné pojmenování pro „životní styl“ válečné a těsně poválečné epochy. „Český“ expresionismus tak v Götzových očích vyrůstá z obdobné situace jako „německý“, avšak je přitom zřetelně modifikovaný domácími podmínkami. Když Karel Teige následně toto Götzovo přihlášení k expresionismu odmítne, vychází především ze situace ve výtvarném umění. Celá „expresionistická“ polemika z počátku roku 1922 se tak dle mého mínění stává především dokladem vzájemného neporozumění zúčastněných stran, v níž se právě vágní a neustálený pojem expresionismu stal jen účelovým nástrojem polemické strategie.

Pozornost jsme věnovali i reflexi francouzského unanimismu, který zejména v roce 1920 a v první polovině roku následujícího představuje nesporně nejvýraznější zahraniční směr, k němuž se poválečná mladá generace – snad s určitou výjimkou autorů brněnských – upíná. Zájem o tvorbu francouzských unanimistů vycházel především z hesla kolektivnosti a lidské sounáležitosti, spojeného se zřetelným humanistickým a sociálním apelem této tvorby, které jejich texty zřetelně odlišovaly od většiny předválečných děl, jež do centra své pozornosti stavěla především individuum a jeho prožitky. Texty G. Duhamela a G. Vildraca tak silně rezonovaly v raném teoretickém myšlení Karla Teiga i pracích dalších devětsilských autorů této doby, zejména pak u Artuše Černíka, který z obou autorů čile překládal. Podobně silně recipoval práce francouzského unanimismu i Z. Kalista, u něž lze tyto vlivy doložit především ve zdůrazňování kolektivního momentu a mezilidské soudržnosti v textech jeho *Ráje srdce*. Na jaře 1921, těsně po návštěvě obou hlavních představitelů tohoto proudu v Praze, se však mladí od tvorby unanimistů rychle odklánějí, což zapříčinily v zásadě dva hlavní důvody. Zaprvé se během této návštěvy velmi výrazně ukázal živý zájem hlavních představitelů soudobého veřejného života mladé republiky o díla obou básníků, pramenící z dobové oficiální zahraniční i kulturní politiky, a především se v této době unanimisté veřejně distancovali od marxismu a jeho představy nutnosti násilné proměny společenské skutečnosti. Právě toto oddělení pojmů „kolektivu“ a „revoluce“, které v myšlení nejmladší generace stály a i do budoucna měly stát nerozbrojně vedle sebe, vyvolalo v závěru jara 1921 razantní a v zásadě definitivní ztrátu zájmu o unanimistickou tvorbu mezi mladými.

Jednu z nejsložitějších otázek, kterých jsme se v naší práci dotýkali, pak znamenal poměr mladých literátů ke komunismu. Ta se totiž v mnoha výkladech tohoto období, zejména těch, které vznikly po roce 1948, stala často zároveň i rozhodujícím hodnotícím měřítkem při výkladu děl toho kterého autora. Na mnoha místech naší práce jsme si ukázali, že ani Kalistův poměr ke komunismu nebyl zcela jednoduchý. Kalista se jeho přívržencem stává krátce po svém příchodu do Prahy na podzim 1919 a nejintenzivněji se komunismus v jeho osobním i uměleckém životě odráží právě v této době a v průběhu roku následujícího. Na komunismu však dle mého mínění v této době Kalista oceňuje především jeho etické momenty, nikoli jeho – v domácích poměrech ještě prakticky neexistující – politickou praxi. Již od roku 1921 však jeho původní nadšení pro tento politický směr opadá. Kalista se nikdy nestane aktivním straníkem a jeho členství ve straně ani nelze bezpečně doložit. Narozdíl od svých dosavadních nejbližších přátel Wolkera a Piši Kalista odmítne chápat svou literární tvorbu jako prostředek politického boje, což bude zřejmě jedním z nejdůležitějších momentů vzájemného rozchodu i Kalistova odmítnutí proletářského umění. Kalista se sice bude ke

komunismu hlásit i v roce 1922 a 1923, což se projeví především v jeho postoji k manifestu Literární skupiny či v jeho intenzivní spolupráci s komunistickým tiskem, avšak stranického života se nijak účastnit nebude. V polovině dvacátých let se pak Kalista od komunismu definitivně odvrací.

Podobně jednoznačně se vyvíjel vztah ke komunismu i u dalších členů „generace roku 1900“. Jen menší část námi sledovaných autorů se k němu nikdy nehlásila, což je případ např. B. Vlčka či dvojice M. Jirko a J. Knap. Na příkladu posledně dvou jmenovaných jsme si však ukázali, že zejména v době nejvlastnějších počátků generace, tj. roku 1920, vůči radikálně levicovému přesvědčení většiny svých souputníků ani oni nestáli v nějaké zásadní opozici. Politicky nalevo, avšak spíše na umírněnějších socialistických pozicích zůstali autoři tzv. brněnské šestky. Z nich nejzajímavější zůstává asi osobní vývoj F. Götze. Toho můžeme z brněnských označit za osobnost stojící v dané době zřejmě nejvíce nalevo. Následkem předchozích životních zkušeností se však Götz zároveň jednoznačně vymezoval vůči marxismu a jeho tezím, v nichž viděl pouze zjednodušenou jednostrannou interpretaci společenského vývoje, jíž vytýkal přílišné zdůrazňování materiálních podmínek. Byť Götz ve svých teoretických textech opakovaně volá po „revoluci“ a zdůrazňuje zájmy „proletáře“, čímž se významně blíží názorům dvojice Wolker–Píša, právě názor obou stran na marxismus se ukáže nepřekonatelnou překážkou možné další vzájemné spolupráce.

Za pozornost pak stojí především názorový vývoj těch z mladých autorů, kteří se ke komunismu hlásili jen po určitou dobu: buď se k němu dostali později než jejich vrstevníci, anebo od svého počátečního komunistického přesvědčení upustili. Možná nejzajímavějším dokladem nám tu může být Jaromír Berák, mladý radikál, který v létě 1920 spolu s A. Černíkem naváže kontakt s bavorskými komunisty, posléze zatčený a vězněný v souvislosti s událostmi z prosince 1920. Pod tímto prožitkem se však Berák následně od komunismu odvrátí a snad jako první člen své generace od něj „přestoupí“ ke katolictví. „Dezertérem“ se měl stát i A. M. Píša: zprvu přesvědčený komunist a jeden z nejhalasnějších stoupců proletářské literatury řady KSČ opouští po složité osobní i umělecké krizi v létě 1923. Komplikovaně se ke komunismu proboujel J. Wolker, který se jeho stoupencem stává až na podzim 1920. I on se má vedle A. M. Píši stát jedním z hlavních propagátorů tzv. proletářské literatury. Jeho další práci v tomto směru však ukončila jeho předčasná smrt z ledna 1924. Poměrně dlouho hledal svou cestu ke komunismu V. Nezval, zpočátku pod vlivem Mahenovým přívrženec anarchismu a ještě zjara 1922 jeden z kritiků Wolkerova konceptu proletářského umění. Jeho rychlý přestup ke komunismu na jaře téhož roku pak zřejmě souvisí s Nezvalovou snahou co nejvýrazněji splynout s prostředím v Devětsilu, jehož

členem se v této době stává. Spíše vnějškový pak zůstal poměr ke KSČ v případě Františka Němce, jemuž bylo přihlášení se k němu spíše dobovou módou. Jako bezvýhradné stoupence komunismu můžeme na počátku dvacátých let označit většinu členů Devětsilu, byť je třeba zároveň dodat, že alespoň zpočátku nebyly světonázorové momenty při jeho vydělení z původně jednotného Uměleckého klubu rozhodující. Teoretické a estetické myšlení Karla Teiga se však bude v dalších letech vyvíjet z velké části nezávisle na oficiální komunistické politické doktríně, čímž se příležitostně bude dostávat do dílčích konfliktů se stranickým kursem.

Při přehlednutí dostupných materiálů tak můžeme shrnout, že Zdeněk Kalista patřil v první polovině dvacátých let k nejzajímavějším představitelům nastupující mladé literární generace. Při zhodnocení významu jeho osobnosti je přitom třeba upozornit zejména na mnohost a různorodost jeho aktivit v soudobém literárním dění. Kalista se nám v něm ukazuje jako jeden z nejvýraznějších organizátorů soudobého literárního života mladé generace. Jeho jméno je totiž ve větší či menší míře spojeno s většinou jejich časopiseckých pokusů i s aktivitami jednotlivých spolků i sdružení, které na její bázi vznikají. Zároveň byl Kalista v dané době mezi mladými možná nejpilnějším překladatelem a jeho zásluhou tak do českého prostředí pronikají vlivy soudobé francouzské a německé literatury. Znalost zahraniční situace se osobitým způsobem promítla i do Kalistovy tvorby původní, z níž je třeba podtrhnout zejména jeho pokusy o využití formy pásma v české poezii či reflexe tvorby G. Apollinaire a jeho následovníků v Kalistových básních, předjímajících poetismus. Kalista se výrazně zasloužil též o růst jednotlivých tvůrčích individualit této generace. Pod jeho patronací a za jeho pomoci se z těch nejznámějších jmen prosazují J. Wolker, A. M. Píša, K. Biebl či částečně též V. Nezval.

Vlastní literární tvorba Z. Kalisty tak představuje jen dílčí část jeho odkazu. I v jejím případě je třeba upozornit především na její komplexnost. Jeho básnickou tvorbu z první poloviny dvacátých let zachycuje především jeho 5 básnických knih, byť *Smuteční kytice* vychází až roku 1929. V nich se Kalista projevuje jako autor s nevšedním citem pro básnickou formu i se smyslem pro hudební kvalitu svých veršů, zároveň však jako básník relativně omezeného výrazového rozsahu, jenž své básně není schopen rozvinout v delší kompozice. Byť Kalistova poezie bude i dnes – zřejmě oprávněně – stát ve stínu tvorby Wolkerovy, Seifertovy či Nezvalovy, předjímaly některé jeho básně – zejména trio básní, otištěných v květnu 1920 v *Kmeni*, básně první redakce *Ráje srdce*, pokus o pásmo „Přátelé“ či cyklus *Vlajky* – v dílčích aspektech budoucí vývoj.

Úctu vzbuzuje jeho již připomínaná tvorba překladová: v první polovině dvacátých let Kalista vydal tři knihy překladů beletrie, jeho další překlady z Golla či Duhamela se pak již uveřejnění nedočkaly. Řadu jeho překladových textů pak nalzáme v dobových časopisech. Jako jeden z mála autorů své generace se v této době pokouší i o drama, byť jeho nikoli nezajímavá hra *Loupežníci a městečko* zůstane nakonec nevydána. Zároveň se Kalista zejména ve *Dni* ukázal jako čínorodý literární publicista a teoretik, ač jeho články k problematice soudobé literatury a umění zatím postrádají jednoznačná názorová východiska. Většinou jen dokumentární hodnotu má pak Kalistova tvorba prozaická, satirická a literárněkritická.

V neposlední řadě je pak třeba upozornit na význam Kalisty jako „historika generace roku 1900“. Nikdo z jejích členů totiž po sobě zanechal takové množství vzpomínkových prací, které se k jejím počátkům vztahují, jako právě on. Byť jsou Kalistovy texty často v dílčích detailech nepřesné či zkreslené ve prospěch svého autora, znamenají dnes nejvýraznější množinu pramenů, kterou máme pro poznání situace v nejmladší české literatuře po roce 1918 k dispozici. Jejich obsah je však třeba korigovat s jinými dochovanými prameny, zejména s dobovou korespondencí. I v tomto případě znamená Kalistův archivní fond pro literárního badatele jeden z nejvýraznějších informačních zdrojů.

Literární aktivity Zdeňka Kalisty z počátku dvacátých let zřejmě i do budoucna zůstanou ve stínu jeho prací historických, ačkoli však svou mnohostranností, intenzitou a rozsahem dodnes vzbuzují úctu a obdiv. Kalista se nám ze zpětného pohledu jeví jako jedna z nejzajímavějších postav soudobého dění v nejmladší literatuře, které pomáhal formovat řadou dílčích impulsů a objevů. Přestože řada jeho aktivit měl jen krátkodobý charakter a trpěla určitou nesoustavností, nebo byla posléze plnohodnotně rozvinuta někým jiným, umožňuje nám právě Kalistova postava nahlížet literární dění na počátku dvacátých let poněkud jinou optikou, než na jakou jsme byli doposud zvyklí. Hledání cest rodící se avantgardní generace se nám tak ukazuje jako mnohem diskontinuitnější a komplikovanější a zároveň se problematizuje dosavadní relativně ustálený rámec výkladu tohoto období, v němž právě zapomínaná stopa Zdeňka Kalisty patří k těm nejvýraznějším.

Seznam použité literatury

I. Prameny:

Ia. Prameny archivní

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Fond Artuš Černík

Fond František Götz

Fond Čestmír Jeřábek

Fond Zdeněk Kalista

Fond Josef Knap

Fond A. M. Piša

Literární oddělení Moravského zemského muzea

Fond Lev Blatný

Fond Dalibor Chalupa

Muzeum Prostějovska v Prostějově

Fond Jiří Wolker

Fond Zdena Wolkerová

Ib. Tištěné prameny

Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1. Ed. Štěpán Vlašín. Praha: Svoboda, 1971.

BIEBL, Konstantin – WOLKER, Jiří: *Listy dvou básníků*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

ČAPEK, Karel: *Francouzská poesie nové doby v překladech Karla Čapka*. Praha: Fr. Borový, 1920.

Dadaistisches manifest. In: *Dada Berlin. Texte, Manifeste, Aktionen*. Hrsg. von Karl Riha. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1982, s. 22–25.

- FERKLOVÁ, Renata: Josef Knap a Zdeněk Kalista – příběh přátelství. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 373–458.
- FERKLOVÁ, Renata: Protržené hranice: studentské cesty Zdeňka Kalisty v letech 1922–1923. In: *Múzy na cestách*. Praha: Památník národního písemnictví 2007. (Literární archiv 39, 2007), s. 291–346.
- FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal: Bibliografie básní a básnických překladů A. Č. In: ČERNÍK, Artuš: *Severní záře*. Praha: Protis, 2001, s. 128–138.
- GOLL, Ivan: *Nový Orfeus*. Praha: A. Srdce, 1921.
- GÖTZ, František: *Anarchie v nejmladší české poesii*. Brno: St. Kočí, 1922.
- GÖTZ, Fr.: Úvodem. In: PÍŠA, A. M.: *Nesrozumitelný svatý*. Praha: Fr. Svoboda, 1922, s. 7–13.
- Hek [=HÁJEK], Jiří: Z dokumentů a korespondence Literární skupiny (1919–1935). *Sborník Národního muzea. Řada C – literární historie* 12, 1967, č. 1, s. 1–62.
- In memoriam Jiřího Wolkeru*. Red. Konstantin Biebl. Praha: Hyperion, 1924.
- Literární rubrika Rovnosti v letech 1918–1928: bibliografie*. Zpracovali Sylva Bartůšková, Jan Veselý, Štěpán Vlašín. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.
- HOFFMEISTER, Adolf: *Předobrazy*. Praha: Československý spisovatel, 1962.
- JEŘÁBEK, Čestmír: *V paměti a v srdci: životní vzpomínky*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961.
- Breiský, R. [=KALISTA, Zdeněk]: Bibliografie beletristických a vědeckých prací Zdeňka Kalisty. *Labores Musei in Benátky nad Jizerou* 3, 1967, č. 1, s. 21–31.
- KALISTA, Zdeněk: *Blahoslavená Zdislava z Lemberka: listy z dějin české gotiky*. Praha: Zvon, 1991.
- KALISTA, Zdeněk: *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*. Praha: Odeon, 1993.
- KALISTA, Zdeněk: *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2003.
- KALISTA, Zdeněk: *Cesty historikova myšlení: prameny k moderní české historiografii*. Praha: Garamond, 2002.
- KALISTA, Zdeněk: *Cesty historikovy*. Praha: Václav Petr, 1947.
- KALISTA, Zdeněk: *Ctihodná Marie Elekta Ježíšova: po stopách španělské mystiky v českém baroku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.
- KALISTA, Zdeněk: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha: Garamond, 1999.

- KALISTA, Zdeněk: *Česká barokní pouť: k religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou: Cisterciana Sarensis, 2001.
- KALISTA, Zdeněk: *Italský skicář*. Praha: V. Petr, 1928.
- KALISTA, Zdeněk: *Jediný svět*. Praha: Družstvo přátel studia, 1923.
- KALISTA, Zdeněk: *Josef Pekař*. Praha: Torst, 1994.
- KALISTA, Zdeněk: *Kamarád Wolker*. Praha: Václav Petr, 1933.
- KALISTA, Zdeněk: *Karel IV. a Itálie*. Praha: Vyšehrad, 2004.
- KALISTA, Zdeněk: *Karel IV.: jeho duchovní tvář*. Praha: Vyšehrad, 2007.
- KALISTA, Zdeněk: Josef Knap. In: KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997, s. 245–302.
- KALISTA, Zdeněk: *O jedné knihovničce a mládencích kolem ní*. Olomouc: Vzorná okresní knihovna; Prostějov: Přípravný výbor Wolkrova Prostějova, 1970.
- KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. Ed. Jarmila Víšková. Brno: Atlantis, 1996–1997.
- KALISTA, Zdeněk: *Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978.
- KALISTA, Zdeněk: *Ráj srdce*. Praha: Petr a Tvrдый, 1922.
- KALISTA, Zdeněk: *Setkání se snem aneb Finlandia*. Praha: Pulchra, 2012.
- KALISTA, Zdeněk: *Smuteční kytice*. Praha: Štěpán Jež, 1929.
- KALISTA, Zdeněk: *Století andělů a d'áblů: jihočeský barok*. Jinočany: H & H, 1994.
- KALISTA, Zdeněk: *Stručné dějiny československé*. Praha: Vyšehrad, 1992.
- KALISTA, Zdeněk: *Tvář baroka: poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.
- KALISTA, Zdeněk: *Tvář baroka: poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*. Praha: Garamond, 2005.
- KALISTA, Zdeněk: *Tváře ve stínu*. České Budějovice: Růže, 1969.
- KALISTA, Zdeněk: Úvodem. In: RÁŽ, Arnošt – BIEBL, Konstantin: *Cesta k lidem*. Přerov: Obzor, 1923, s. 3–4.
- KALISTA, Zdeněk: *Valdštejn: historie odcizení a snu*. Praha: Vyšehrad, 2002.
- KALISTA, Zdeněk: *Veliká noc: sbírka básní*. Praha: Aeterna, 1993.
- KALISTA, Zdeněk: *Vlajky; Barevná romance*. Praha: A. Srdce, 1925.
- KALISTA, Zdeněk: *Vzpomínání na Jana Zahradníčka*. München: Obrys/Kontur; Opus bonum, c1988.
- KALISTA, Zdeněk: *Zápasníci*. Praha: Petr a Tvrдый, 1922.
- Kavárna Union*. Red. Adolf Hoffmeister. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958.

- KNAP, Josef: *Alej srdcí*. Plzeň: K. Beníško, 1920.
- KNAP, Josef: *Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst, 1997.
- KNAP, Josef: *Venkov je součástí mé bytosti*. Ed. Lukáš Holeček. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012.
- NEZVAL, Vítězslav: *Depeše z konce tisíciletí*. Eds. Marie Krulichová, Lubomír Tomek a Ludmila Vinařová. Praha: Československý spisovatel, 1981.
- NEZVAL, Vítězslav: Po pěti letech. In: KADLEC, Svata: *Svatá rodina*. Praha: Alois Srdce, 1927, s. 7–9.
- NEZVAL, Vítězslav: *Z mého života*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978.
- PÍŠA, A. M.: *Dnem i nocí*. Praha: Fond Julia Zeyera, 1921.
- PÍŠA, A. M.: *Nesrozumitelný svatý*. Praha: Fr. Svoboda, 1922.
- PÍŠA, A. M.: *Pozdravy*. Praha: Komunistické knihkupectví a nakladatelství, 1923.
- PÍŠA, A. M.: *Soudy, boje, výzvy*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1922.
- Politický proces. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 125–130.
- ROMAINS, Jules: *Donogoo-Tonka*. [Přel. Zd. Kalista]. Praha: Odeon, 1925.
- RUTTE, Miroslav: *Strach z duše*. Praha: Otakar Štorch-Marien, 1920.
- Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina, 1923.
- SEIFERT, Jaroslav: *Všecky krásy světa*. 3., [1. přeprac.] vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992.
- SVOBODA, Jiří: *Přítel Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1966.
- URBANOVÁ, Jiřina: *Výběrová bibliografie prací Zdeňka Kalisty*. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*. 2. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002, s. 23–28.
- VLADYKA, Ladislav: *Cizí město*. Praha: Fr. Borový, 1920.
- Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a Karla Teiga. Ed. Artur Závodský. *Česká literatura* 13, 1965, č. 6, s. 505–533.
- WOLKER, Jiří: *Dopisy*. Ed. Zina Trochová. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- WOLKER, Jiří: *Host do domu*. Plzeň: K. Beníško, 1921.
- WOLKER, Jiří: *Listy příteli*. Praha: Československý spisovatel, 1950.
- WOLKER, Jiří: *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954.
- WOLKER, Jiří: *Těžká hodina*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922.
- WOLKER, Jiří: *Tři hry*. Praha: Fr. Svoboda, 1923.

WOLKEROVÁ, Zdena: *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1951.

Ic. Časopisecké texty a publicistika

APOLLINAIRE, Guillaume: Bílý sníh. Přel. Zd. Kalista. *Právo lidu* 44, 1935, č. 302, 29. 12., příl. s. 1.

APOLLINAIRE, Guillaume: Kubism v umění divadelním: Gončarová a Larionov. Přel. Jaro Bílek [= Pospíšil, Jaroslav]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 3–4.

BEDRA, K.: Černá hodinka. *Našinec* 58, 1922, č. 119, 25. 5., s. 1–2.

BERÁK, Jaromír: Básníci, film, herci a život: příspěvek k psychologii filmu. *Den* 1, 1920/1921, č. 19, 21. 11., s. 4.

BERÁK, Jaromír: Brázdou dadaismu. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 2.

BERÁK, Jaromír: Červený básník a černý kritik. *Obzor* 13, 1922, č. 198, 1. 9., s. 1–2.

BERÁK, Jaromír: Na neutrálním území. *Čas* 30, 1920, č. 59, 21. 8., s. 1.

BERÁK, Jaromír: Napříč bavorskou půdou a bavorskou duší. *Čas* 30, 1920, č. 67, 1. 9., s. 1.

Besídka „Literární skupiny“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 13, 15. 1., s. 2.

BIEBL, Konstantin: Jeden den doma. In: *Almanach lounského studentstva*. Red. V. Běhounek, A. Vodsed'álek. Louny: Všestudentský spolek, 1921, s. 5–7.

BIEBL, Konstantin: Pitevna. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 89–90.

BLATNÝ, Lev: Ještě o „Hostu“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 8, 10. 1., s. 1–2.

BLATNÝ, Lev: Pan Peroutka kritisuje. *Kritika* 1, 1924, č. 4/5, 5. 5., s. 206–208.

L. B. [=BLATNÝ, Lev]: Z historie Literární skupiny. *Host* 5, 1925/1926, č. 4, [leden], s. 128.

BOJAR: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Život* 5, 1922/1923, č. 1, [b. d.], s. 39–40.

Brněnská redakce sršatců na Cejlu v čísle 21 a její „filiálka“ v č. 71. *Rovnost* 37, 1921, č. 105, 17. 4., s. 5.

–vb– [=BRTNÍK, Václav]: [Básnická žeň prvního pololetí letošního roku...]. *Topičův sborník* 10, 1922/1923, sv. 10, 6. 7., s. 473–474.

Aa [=BRTNÍKOVÁ-PETŘÍKOVÁ, Anna]: Večer mladé lyriky. *Zvon* 21, 1920/1921, č. 13/14, 16. 12., s. 196.

„Clarté“. *Kmen* 3, 1919/1920, č. 24/26, 6. 11., s. 181.

COCTEAU, Jean: Dům Cézannův. Přel. Z. K. [=Kalista, Zdeněk]. *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 16–17.

COCTEAU, Jean: Ossian. [Přel. Z. Kalista]. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 160.

–jč– [=ČECHÁČEK, Jaroslav]: K programovému prohlášení ‚Literární skupiny‘ moravské. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 2, č. 14 (40), 1. 11., s. 221–223 a č. 15 (41), 8. 11., s. 233–235.

Alfa [=ČECHÁČEK, Jaroslav]: Marxism a moderní filosofie. *Červen* 4, 1921, č. 17, 4. 8., s. 238–242.

–jč– [ČECHÁČEK, Jaroslav]: Politický expresionismus. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 17, 3. 5., s. 259–261; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 232–236.

ČERNÍK, Artuš: Cestička v horách. *Červen* 2, 1919/1920, č. 30, 25. 9., s. 261.

Delta [=ČERNÍK, Artuš]: Devětsil. *Rovnost* 37, 1921, č. 47, 17. 2., s. 3; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 87–89.

ač. [=ČERNÍK, Artuš]: „Devětsil“, revoluční umělecké sdružení. *Rovnost* 36, 1920, č. 286, 16. 10., s. 6.

A. Č. [=ČERNÍK, Artuš]: Host. *Rovnost* 37, 1921, č. 297, 27. 10., s. 6.

A. Č. [=ČERNÍK, Artuš]: Josef Chaloupka: Vzplanutí. *Rovnost* 37, 1921, č. 182, 3. 7., s. 5.

ČERNÍK, Artuš: K orientaci nejmladších tvůrčích snah. *Rovnost* 37, 1921, č. 339, 8. 12., s. 4–5.

ač. [=ČERNÍK, Artuš]: Krása prostoty. *Rovnost* 36, 1920, č. 294, 24. 10., s. 6.

AČ. [=ČERNÍK, Artuš]: „Nikoliv vrah, nýbrž zavražděný je vinen“ – „Nicht der Mörder, der Ermordete ist schuldig“. *Den* 1, 1920/1921, č. 9, 10. 11., s. 2.

** [=ČERNÍK, Artuš]: Nová česká literatura. *Rovnost* 37, 1921, č. 114, 26. 4., s. 6.

ČERNÍK, Artuš: O novém umění. *Rovnost* 37, 1921, č. 328, 27. 11., s. 1–3.

ač. [=ČERNÍK, Artuš]: Poznámky o umění. *Rovnost* 36, 1920, č. 261, 21. 9., s. 4–5.

ČERNÍK, Artuš: Sklenice. *Červen* 2, 1919/1920, č. 44, 8. 1., s. 389.

A. Č. [=ČERNÍK, Artuš]: Současné umění a současné pokrytectví. *Rovnost* 37, 1921, č. 98, 10. 4., s. 4–5.

ČERNÍK, Artuš: Umělecký protikomunistický manifest. *Rovnost* 38, 1922, č. 302, 2. 11., s. 6–7; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 352–356.

ČERNÍK, Artuš: Z časopisů. *Rovnost* 38, 1922, č. 3, 3. 1., s. 5.

ČERNÍK, Artuš – SEIFERT, Jaroslav: Kulturní práce v čs. komunistické straně. *Rovnost* 37, 1921, č. 182, 3. 7., s. 1–2 a č. 191, 12. 7., s. 2–3; též in *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlačín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 157–164.

Činnými členy U. S. Devětsilu. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 17, 3. 5., s. 271.

DOLEŽAL, Josef: Kalistův Ráj srdce. *Lidové listy* 1, 1922, č. ?, 28. 7., s. ? [Dochováno jen na výstřižku v Kalistově pozůstalosti v LA PNP.]

DUHAMEL, Georges: Dobrá budoucnost. Autoris. překlad Zd. Kalisty. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 4.

DUHAMEL, Georges: Království mezi námi. Autoris. překlad Zd. Kalisty. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 5.

DUHAMEL, Georges: O veliké radosti. Přel. Zd. Kalista. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 202, 23. 4. odpoledne, s. 1.

DUHAMEL, Georges: Óda na některé lidi. [Autoris. překlad Zd. Kalisty]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 1.

DUHAMEL, G.: Tajemství. Přel. Viktor Dobrý [=Kalista, Zdeněk]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 12.

DYK, Viktor: Laciný úspěch. *Lumír* 49, 1922, č. 2, 16. 2., s. 106–109.

DYK, Viktor: Manifesty. *Lumír* 49, 1922, č. 8, 19. 10., s. 445–446.

DYK, V.: Odpovědi. *Lumír* 49, 1922, č. 4., 20. 4., s. 210–212.

EDSCHMID, Kasimir: Orfeus. Překlad Zd. Kalisty. *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 11.

EISNER, Paul: Tschechische Literatur. *Prager Presse* 3, 1923, Nr. 354, Ab.–Ausg., 28. 12., S. 4.

EISNER, Paul: Tschechische Literatur: neue Lyrik. *Prager Presse* 3, 1923, Nr. 349, Ab.–Ausg., 21. 12., S. 4.

jeel. [=FISCHER, J. L.]: Nacionalismus a ‚anacionalismus‘ v umění. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 19, 22. 7., s. 227.

Ot. F. [=FISCHER, Otokar]: Staronoví. *Národní listy* 62, 1922, č. 341, 13. 12., s. 4.

F. [=FISCHER, Otokar]: Třídní básník pláče. *Kritika* 1, 1924, č. 1, [b. d.], s. 44.

FRAENKL, Pavel: Zd. Kalista: Jediný svět. *Host* 3, 1923/1924, č. 2, [prosinec], s. 47–48.

FREJKA, Jiří: Akordy doprovodu... *Studentský časopis* 1, 1922, č. 3, 30. 5., s. 85–86.

FROSINI, Eduardo: Excelsior! [Přel. Z. Kalista]. *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 13, 27. 7., s. 1.

- GOLL, Ivan: Alpské pašije. [Překlad Zdeňka Kalisty.] *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 2–3 a č. 282, 2. 12., nedělní příloha, s. 1–2.
- GOLL, Ivan: Der expresionismu stirbt. *Zenit* 1, 1921, č. 8, říjen, s. 8–9; též in: *Expresionismus: der Kampf um eine literarische Bewegung*. Hrsg. von Paul Raabe. München: Deutsche Taschenbuch Verlag, 1965, s. 180–181.
- GOLL, Ivan: Dvě prózy Ivana Golla. Z knihy „Dithyramben“ se svolením autorovým přel. Zd. Kalista. *Den* 1, 1920/1921, č. 19, 21. 11., s. 1–2.
- GOLL, Ivan: Chapliniada aneb Básník Charlot. Autorisovaný překlad Zd. Kalisty. *Divadlo* 2 (9), 1921/1922, č. 15, 13. 6., s. 1–2.
- GOLL, Ivan: Chapliniada aneb Básník Charlot. Přel. Zd. V. Kalista. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 1, 16. 11., s. 6–8; č. 2, 23. 11., s. 2–3; č. 3, 30. 11., s. 2–3; č. 4, 7. 12., s. 3; č. 5, 14. 12., s. 2–3.
- GOLL, Ivan: Les Pères. In: *Revoluční sborník Devětsil*. Red. J. Seifert a K. Teige. Praha: V. Vortel, 1922, s. 103.
- GOLL, Iwan: Nový *Orfeus*. Přel. A. Č. [=Černík, Artuš]. *Kmen* 3, 1919/1920, č. 47/49, 29. 7., s. 320–323.
- GOLL, I.: O duchu Mallarméově. [Přel. Z. Kalista]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 3–4 a č. 22, 13. 12., s. 1–2.
- GOLL, Ivan: Panamský průplav. Aut. překlad Zd. Kalisty. *Čas* 31, 1921, č. 166, 17. 7., příl. Besedy Času, č. 28, s. 5.
- GOLL, Ivan: Paříž hoří. Přel. Jaroslav Seifert. *Červen* 4, 1921, č. 26, 8. 12., s. 357–361.
- GOLL, Ivan: Paříž hoří. Přel. Jaroslav Seifert. *Večerní Tribuna* 3, 1921, č. 265, 10. 12., s. 1.
- GOLL, Ivan: Ředitel kina; Boží varhany; Student. Autoris. překlad Zd. Kalisty z knihy „Dithyramben“. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 5.
- GÖTZ, František: A. M. Píša, básník lyrický. *Host* 1, 1921/1922, č. 2, [listopad], s. 38.
- GÖTZ, František: Čtyři knihy z chaosu. *Host* 2, 1922/1923, č. 3, [prosinec], s. 85–94.
- GÖTZ, František: Chaos prvního dne. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 106, 7. 5., s. 1–2.
- GÖTZ, František: Ještě o manifestu. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 126–128; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 401–404.
- GÖTZ, František: K filosofii a estetice nového umění. *Host* 2, 1922/1923, č. 1, [říjen], s. 22–31; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 337–350.

- GÖTZ, Fr.: Kalistův „Ráj srdce“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 101, 30. 4., s. 13–14.
- GÖTZ, František: Kapitoly literárněkritické. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 49, 1. 3., s. 1–2 a č. 50, 2. 3., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 108–114.
- GÖTZ, František: Ke kritice literárního expresionismu. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 56–60.
- GÖTZ, Fr.: Ke svému článku „Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj“. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 210, 31. 8., s. 6.
- GÖTZ, Fr.: Krise brněnské činohry. *Jeviště* 3, 1922, č. 24, 1. 6., s. 354–356.
- GÖTZ, Fr.: Mladí básníci III. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 57, 29. 3., s. 5.
- GÖTZ, František: Několik slov o našem vyznání uměleckém a sociálním. *Host* 2, 1921/1922, č. 9, [červen], s. 185–188; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 240–246.
- GÖTZ, František: Nová prosa. *Host* 2, 1922/1923, č. 6/7, [březen/duben], s. 204–215.
- GÖTZ, František: O Hosta a o ty, kteří stojí za ním. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 5, 6. 1., s. 1–2 a č. 6, 7. 1., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 196–201.
- GÖTZ, František: O manifestu Literární skupiny. *Host* 2, 1922/1923, č. 3, [prosinec], s. 94–96; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 392–396.
- GÖTZ, František: Sdružení mladých moravských spisovatelů. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 34, 11. 2., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 105–107.
- GÖTZ, František: Smutná povídka o zloději. *Host* 2, 1922/1923, č. 8, [květen], s. 235–241.
- GÖTZ, František: Trochu polemiky, trochu vyznání. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 19, 22. 1., s. 1–2 a č. 20, 24. 1., s. 1–2; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 208–215.
- GÖTZ, František: Tři lyrikové. *Host* 1, 1921/1922, č. 9, [červen], s. 183–185.
- GÖTZ, František: Umělecké teorie ‚Devětsilu‘. *Host* 2, 1922/1923, č. 6/7, [březen/duben], s. 215–220.
- GÖTZ, František: Vzplanutí duše lyrické. *Socialistická budoucnost* 19, 1921, č. 251, 28. 10., s. 14.
- GÖTZ, Fr.: Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 182, 3. 8., s. 5.

- F. H. [=HALAS, František]: A. M. Píša: Dnem i nocí. *Rovnost* 37, 1921, č. 279, 9. 10., s. 4.
- fh. [=HALAS, František]: Členové ‚Devětsilu‘. *Rovnost* 37, 1921, č. 275, 5. 10., s. 6.
- oh. [=HANUŠ, Otokar]: Naše dnešní literatura. *Národní obzor* 1, 1921, č. 28, 27. 8., s. 3–4.
- H. [=HARTL, Antonín?]: Došlé knihy. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 8/9, 1. 2., s. 128.
- A. H. [=HARTL, Antonín]: Knihy veršů. *Most* 1, 1921/1922, č. 8/9, duben, s. 122–123.
- A. H. [=HARTL, Antonín]: Z nové lyriky. *Most* 1, 1921/1922, č. 4, leden, s. 62.
- HAUPTMANN, Carl: Lesseps: legendární portrét. Přeložil Zdeněk Kalista. *Čas* 32, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Besedy Času, č. 10, s. 5.
- HEINE, H.: Cesta Harcem. Přel. Z. Kalista. *Rudé právo* 5, 1924, č. 188, 10. 8., příl. Dělnická besídka, s. 1–2.
- HERBEN, Jan: Legenda svatojánská r. 1920. *Národní listy* 60, 1920, č. 132, 14. 5., s. 1; č. 133, 15. 5., s. 1 a č. 134, 16. 5., s. 1.
- Holan, Ivo [=HOLAN, Vladimír]: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Oheň* 2, 1924/1925, č. 3/4, prosinec, s. 58; též in: HOLAN, Vladimír: *Bagately*. Praha: Odeon, 1988, s. 323.
- [HORA, Josef]: J. Seifert: Město v slzách. *Rudé právo* 2, 1921, č. 296, 18. 12., nedělní příloha, s. 3–4.
- HORA, Josef: K novému umění. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 31, 14. 10., s. 364–367; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 66–72.
- J. H. [=HORA, Josef]: Mladý kritik. *Rudé právo* 3, 1922, č. 305, 31. 12., příl. Dělnická besídka, s. 3.
- HORA, Josef: Na okraj Šaldova ‚Dítěte‘. *Proletkult* 2, 1923/1924, sv. 3, č. 9, 28. 3., s. 140.
- [HORA, Josef?]: Verše. *Rudé právo* 3, 1922, č. 271, 19. 11., příl. Dělnická besídka, s. 4.
- J. H. [=HORA, Josef]: Z nejmladší lyriky. *Rudé právo* 3, 1922, č. 72, 25. 3., příl. Dělnická besídka, s. 2–3.
- HORA, J.: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Rudé právo* 4, 1923, č. 259, 4. 11., příl. Dělnická besídka, s. 3.
- HŮLKA, J.: Konec historie: román. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 8.
- vh– [=HÝSEK, Miroslav]: Večer mladé lyriky. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 40, 30. 12., s. 478.
- CHENNEVIÈRE, Georges: Sociální úkol hudby. [Přel. Zdeněk Kalista]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 3–4.

- [inzerát firmy A. Srdce]. *Národní politika* 39, 1921, č. 345, 16. 12., s. 11.
- [inzerát firmy A. Srdce]. *Rozpravy Aventina* 2, 1928/1929, č. 12, s. 125.
- IVANOV-RAZUMNIK: Alexandra Bloka: Dvanáct. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 13.
- J. M. [=?]: Zajímavé publikace. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 7/8, 10. 4., s. 370–371.
- JEŘÁBEK, Čestmír: Podivuhodný případ rodiny Jacksonovy. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 133–146.
- [JIRKO, Miloš?]: Co chystají mladí. *Den* 1, 1920/1921, č. 13, 14. 11., s. 3.
- JIRKO, Miloš: Dvě knihy básnické. *Den* 1, 1920/1921, č. 2, 2. 12., s. 2.
- o [=JIRKO, Miloš]: Nový umělecký časopis. *Den* 1, 1920/1921, č. 7, 7. 11., s. 2.
- JIRKO, Miloš: On Hilo Bay. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 592, 25. 11., s. 11.
- K případu básníka Zdeňka Kalisty. *Přerod* 2, 1924, č. 9/10, 15. 8., s. 193.
- K socialistické radě osvětových dělníků. *Červen* 2, 1919/1920, č. 22, 31. 7., s. 199.
- KADLEC, Svata: Lampa. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 104.
- KADLEC, Svata: Poznámka k referentství ‚Hlasu Lidu‘. *Stráž lidu* 3, 1921, č. 111, 27. 10., s. 2.
- KADLEC, Svata: Strom. *Host* 2, 1922/1923, č. 8, [květen], s. 241–242.
- KALISTA, Zdeněk: Apologie o záhadách vidění. *Československé noviny* 4, 1922, č. 38, 30. 4., nedělní příloha, s. 2.
- K [=KALISTA, Zdeněk]: [Arnošt Procházka vytýkal kdysi...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 25, 3. 1., s. 1.
- Z. K. [=KALISTA, Zdeněk]: Arnošt Ráž a Konstantin Biebl: Cesta k lidem. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 20/21, 1. 8., s. 333–334.
- KALISTA, Zdeněk: Athénské Národní museum. *Čas* [34], 1923/1924, č. 21, 29. 9., s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Básně. *Pramen* 2, 1921, č. 3, 10. 3., s. 105–106.
- KALISTA, Zdeněk: Básně. *Pramen* 3, 1922, č. 6, 10. 6., s. 257.
- KALISTA, Zd.: Bludná báseň. *Host* 3, 1923/1924, č. 5, [březen], s. 111–112.
- ista [=KALISTA, Zdeněk]: Boží mlýnky. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 73, 29. 3., s. 1–2.
- KALISTA, Z. V.: Březen. *Čas* 32, 1922, č. 37, 12. 2., příl. Besedy Času, č. 7, s. 5.
- KALISTA, Zd.: Co se nám nelíbilo. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 427, 27. 8. ráno, s. 1–2.

- Stý, Ivan (Nedevětsil) [=KALISTA, Zdeněk]: Český propagační literární film. *Země* 2, 1920/1921, č. 9, 30. 6., příl. Rarach, s. 270–272.
- KALISTA, Zd.: Čestmír Jeřábek: Nové vlajky. *Prerod* 2, 1923/1924, č. 2, 15. 1., s. 35–36.
- KALISTA, Zd. V.: Člověk. *Cesta* 2, 1919/1920, č. 10, 22. 8., s. 189.
- KALISTA, Zdeněk: Člověk Michějev. *Rudé právo* 3, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Dělnická besídka, s. 1–2 a č. 117, 21. 5., příl. Dělnická besídka, s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Dada v počátcích generace. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 112–114.
- KALISTA, Zd.: Dědova pohřební. *Host* 3, 1923/1924, č. 9/10, [červenec], s. 195.
- KALISTA, Zdeněk: Dílo Jiřího Wolкера. *Prerod* 2, 1923/1924, č. 8, 15. 7., příl. Žně, s. 109–112.
- Z–a [=KALISTA, Zdeněk]: Dnešní expresionism. *Den* 1, 1920/1921, č. 12, 13. 11., s. 1.
- A. T. Silák [=KALISTA, Zdeněk]: Don Quijote v posledních letech. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 13, 8. 2., s. 3–4.
- K [=KALISTA, Zdeněk]: [Dr. Nebeský zabývá se...] *Den* 1, 1920/1921, č. 20, 28. 11., s. 1.
- KALISTA, Zdeněk: Dům, v němž je mrtvý. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123.
- KALISTA, Zdeněk: Dvě prózy. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 24, 26. 8., s. 277–278.
- L. S. Chénier [=KALISTA, Zdeněk]: Epitafy L. S. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 36, 19. 7., s. 4.
- KALISTA, Zdeněk: Fejeton o čarodějích: Marc Chagall. *Veraikon* 12, 1926, č. 6, [listopad/prosinec], s. 101–108.
- S. C. [=KALISTA, Zdeněk]: František Meleliška agitátor. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 48, 11. 10., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Glosa. *Československé noviny* 3, 1924, č. 12, 13. 1., nedělní příloha, s. 3–4.
- KALISTA, Zdeněk: Hoch. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 22, 12. 8., s. 254–255.
- KALISTA, Zdeněk: Hoře z rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 124–126.
- KALISTA, Zdeněk: Hospodářství v nápadech. *Čas* [34], 1923/1924, č. 13, 4. 8., s. 2.
- Kalista, J. [=KALISTA, Zdeněk]: Charles Vildrac: Koráb Tenacity. *Den* 1, 1920/1921, č. 1, 1. 11., s. 2.
- KALISTA, Zd.: Ironičtí svatí. *Čas* 32, 1922, č. 304, 30. 12., s. 2.
- Zd. K–a [=KALISTA, Zdeněk]: J. C. Sychra: k mistrovi jubileu. *Jizeran* 37, 1918, č. 9, 2. 3., s. 1–2; č. 10, 9. 3., s. 1–2 a č. 11, 16. 3., s. 1.
- KALISTA, Zdeněk: Jaro. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123.
- Viktor, Zdeněk [=KALISTA, Zdeněk]: Jeden vládní rada. *Nebojsa* 1, 1918, č. 8, 26. 12., s. 4.
- KALISTA, Zd.: Ještě „anacionalism“. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 20, 29. 7., s. 238–239.

- KALISTA, Z.: Ještě o fascismu. *Čas* 33, 1923, č. 11, 21. 7., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Ještě poznámky z Porúří. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 29, 6. 2., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Jiří Wolker. *Annali del' Instituto universario orientale. Sezione slava* 18, 1975, s. 67–108; též týž: Jiří Wolker. In: *Narození na přelomu století....* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 7–49.
- KALISTA, Zdeněk: Josef Hora: Bouřlivé jaro. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 1, 15. 12., s. 16–17.
- KALISTA, Zdeněk: Josef Knap: Ztracené jaro. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 12/13, 1. 4., s. 203.
- KALISTA, Zdeněk: Jules Romains ve své hře ‚Starý Cromedeysre‘. *Divadlo* 2(9), 1921/1922, č. 22, 30. 9., s. 2.
- Ka [=KALISTA, Zdeněk]: K. Beneš: Dýka. *Pramen* 2, 1921, č. 5/6, 10. 6., s. 281.
- KALISTA, Zdeněk: K diskusi o expresionismu. *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 3.
- KALISTA, Zdeněk: K diskusi a mimo ni. *Čas* [34], 1923/1924, č. 36, 12. 1., s. 5–6.
- Viktor, Zdeněk [=KALISTA, Zdeněk]: K + M + B 1919. *Nebojsa* 2, 1919, č. 12, 20. 3., s. 96.
- KALISTA, Zdeněk: K stykům Ivana Golla s českou literární avantgardou po první světové válce. *Literární archiv* 2, 1967, s. 115–132.
- Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: K změně na arcibiskupském stolci. *Nebojsa* 2, 1919, č. 40, 2. 10., s. 319.
- Z–a. [=KALISTA, Zdeněk]: Karel Jaromír Erben: Svatební košile. *Den* 1, 1920/1921, č. 13, 14. 11., s. 3.
- KALISTA, Zdeněk: Karel Teige a historie. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 115–118.
- Z. K. [=KALISTA, Zdeněk]: Kdosi umřel. *Československé noviny* 3, 1924, č. 19, 22. 1., s. 2–3.
- KALISTA, Zdeněk: Kislingova výstava v galerii Paul Guillaume v Paříži. *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 192.
- KALISTA, Zdeněk: Krajina. In: *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina, 1923, s. 14.
- KALISTA, Zdeněk: Krajina u řeky. *Československá republika* 244, 1923, č. 221, 12. 8., příl. Nedělní čtení, s. [1].
- KALISTA, Zdeněk: Krajina u řeky. *Most* 2, 1923, č. 3/5, listopad, s. 82.
- KALISTA, Zdeněk: Kritika čistého rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 160–162.
- KALISTA, Zdeněk: Kritika pranostik. *Čas* 33, 1923, č. 19, 24. 1. večer, s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Lavička před lazaretem. In: *Sovětské Rusi čeští umělci a spisovatelé komunističtí*. Praha: Tiskový výbor čs. strany komunistické, s. 23.

- KALISTA, Zdeněk: Legenda nejprostší. *Host* 1, 1921/1922, č. 1, [říjen], s. 12–13.
- KALISTA, Zdeněk: Legenda o Apollinairovi. *Host do domu* 15, 1968, č. 4, duben, s. 25–29.
- KALISTA, Fr. [sic!]: Legenda o zápasníku. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 15, 10. 1. odpoledne, s. 1.
- KALISTA, Z. V.: Legenda z vězení. *Čas* 31, 1921, č. 95, 24. 4., příl. Besedy Času, č. 16. s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Lidé na světě. *Čas* 33, 1923, č. 16, 21. 1., příl. Besedy Času, č. 3, s. 6.
- KALISTA, Z.: Listy z Bavorska. *Čas* 32, 1922, č. 153, 4. 7., s. 2–4.
- KALISTA, Zdeněk: Listy z Francie. I. Karlu Tomanovi. *Československé noviny* 2, 1923, č. 297, 21. 12., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Listy z Francie. II. Josefu Knapovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 7, 8. 1., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Listy z Francie. III. Fr. Götzovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 8, 9. 1., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Listy z Francie. IV. Dru Vlad. Balthasarovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 12, 13. 1., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Listy z Francie. V. Jirímu Landovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 14, 16. 1., s. 1–3.
- KALISTA, Zdeněk: Listy z Francie. VI. Jirímu Ježkovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 15, 17. 1., s. 1–2.
- R. Jakovlev [=KALISTA, Zdeněk]: Literární epigramy. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 2, 23. 11., s. 3.
- a [=KALISTA, Zdeněk]: Literární propaganda. *Československé noviny* 3, 1924, č. 26, 30. 1., s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Loupežníci a městečko. *Cesta* 8, 1925/1926, č. 45/46, 20. 8., s. 699–702; č. 47/48, 3. 9., s. 727–730 a č. 49, 10. 9., s. 741–745.
- KALISTA, Zdeněk: Loupežníci a městečko. *Červen* 4, 1921, č. 19, 1. 9., s. 259–262.
- KALISTA, Zdeněk: Loupežníci a městečko. *Divadlo* 2 (9), 1921/1922, č. 21, 16. 9., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Martin a jeho osel. *Rudé právo* 3, 1922, č. 277, 26. 11., příl. Dělnická besídka, s. 1.
- KALISTA, Zdeněk: Měřítka malých rozměrů. *Československé noviny* 2, 1923, č. 285, 6. 12., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Městečko. *Československá republika* 244, 1923, č. 186, 8. 7., příl. Nedělní čtení, s. [1].
- KALISTA, Zdeněk: Městečko pod prosincem. *Čas* 32, 1922, č. 288, 9. 12., s. 2–3.

- KALISTA, Zd.: Milenci, kteří ztratili život. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 10.
- Viktor, Zdeněk [=KALISTA, Zdeněk]: Ministři republiky. *Nebojsa* 2, 1919, č. 39, 25. 9., s. 310.
- i– [=KALISTA, Zdeněk]: Mons Sacer. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 93, 23. 4., s. 2.
- KALISTA, Zdeněk: Můj nakladatel Václav Petr. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze* 1977, č. 3, s. 67–73.
- [KALISTA, Zdeněk?]: Na okraj dne. *Den* 1, 1920/1921, č. 17, 19. 11., s. 3.
- Michějev, Ilja [=KALISTA, Zdeněk]: Nad propastí slávy anebo Hrdinní fascisté českoslovenští. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 5, 14. 12., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Nápis na hostinec. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 30, 18. 1. odpoledne, s. 1.
- a [=KALISTA, Zdeněk]: Nápis. *Rudé právo* 4, 1923, č. 61, 15. 3., s. 4.
- Viktor, Zdeněk [=KALISTA, Zdeněk]: Naše politika. *Nebojsa* 2, 1919, č. 38, 18. 9., s. 302.
- KALISTA, Zdeněk: Návštěva. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 2.
- ista [=KALISTA, Zdeněk]: Největší Praha. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 393, 8. 8., s. 5.
- KALISTA, Z. V.: Nokturno. *Čas* 31, 1921, č. 166, 17. 7., příl. Besedy Času, č. 28, s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Nová próza. *Československé noviny* 1, 1922, č. 217, 30. 11., s. 6.
- KALISTA, Zdeněk: Nový proud I. *Československé noviny* 1, 1922, č. 224, 8. 12., s. 6.
- KALISTA, Zdeněk: Nové tvary. *Host* 3, 1923/1924, č. 4, [únor], s. 93–96.
- KALISTA, Zd.: O archivy. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 327, 3. 7., s. 7.
- KALISTA, Zdeněk: O cestě na Šumavu. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 27, 16. 9., s. 314–316; též in týž: *Zápasníci*. Praha: Petr a Tvrdý, 1922, s. 31–36.
- KALISTA, Zd. V.: O kříž ve školách. *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 24, 12. 10., s. 2.
- KALISTA, Zdeněk: O potápěči. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 50–54.
- KALISTA, Zdeněk: Objevené krajiny. *Veraikon* 7, 1921, č. 9/12, s. 85–88.
- Stý, Ivan [=KALISTA, Zdeněk]: Obrazy kritické. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 3, 30. 11., s. 4.
- KALISTA, Zdeněk: Odchod. *Rudé právo* 4, 1923, č. 157, 8. 7., příl. Dělnická besídka, s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Oheň. *Červen* 4, 1921, č. 23, 27. 10., s. 309.
- KALISTA, Zdeněk: Otevřené ticho. *Národní kultura* 2, 1923, č. 6/7, [b. d.], s. 227–230.
- Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: P. Andrej Hlinka, čili: Had, ohříváný na prsou. *Nebojsa* 2, 1919, č. 40, 2. 10., s. 319.
- KALISTA, Zdeněk: [Pan A. M. Píša...]. *Národní osvobození* 2, 1925, č. 176, 27. 6., s. 4.
- KALISTA, Zdeněk: Pastýřská. *Čas* 32, 1922, č. 301, 24. 12., příl. Besedy Času, č. 52, s. 8.
- Viktor, Zdeněk: Pater Lutinov. *Nebojsa* 2, 1919, č. 6, 6. 2., s. 47.
- KALISTA, Zdeněk: Paul Eger a Hebbelova Judith. *Čas* 32, 1922, č. 276, 25. 11., s. 2–3.

- KALISTA, Zdeněk: Píseň z města Řezna. *Čas* 32, 1922, č. 295, 17. 12., příl. Besedy Času, č. 51, s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Píša, A. M.: Dnem i nocí. *Pramen* 2, 1921, č. 10, 10. 10., s. 476.
- KALISTA, Zdeněk: Pišův „Nesrozumitelný svatý“. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 105–106.
- KALISTA, Zdeněk: Podzimní městečko. *Čas* [34], 1923/1924, č. 28, 17. 11., s. 2–3.
- KALISTA, Zd. V.: Podzimní procházka. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 18/19, 29. 10., s. 265.
- KALISTA, Zdeněk: Podzimní salon 1923. *Československé noviny* 2, 1923, č. 288, 11. 12., s. 6–7.
- KALISTA, Zd.: Pohledy. *Tribuna* 4, 1922, č. 224, 24. 9., příl. Nedělní besídka, s. 7.
- KALISTA, Zd.: Pohledy I. *Čas* 32, 1922, č. 217, 16. 9., s. 2–3.
- KALISTA, Zd.: Pohledy II. *Čas* 32, 1922, č. 228, 29. 9., s. 2–3.
- KALISTA, Zd.: Pohledy III. *Čas* 32, 1922, č. 234, 6. 10., s. 2–3.
- KALISTA, Zd.: Pohledy IV. *Čas* 32, 1922, č. 241, 14. 10., s. 2–3.
- KALISTA, Zd.: Pohledy V. *Čas* 32, 1922, č. 247, 21. 10., s. 2–3.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. I. Barvy Jugoslavie. *Československé noviny* 2, 1923, č. 210, 8. 9., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. II. Skoplje. *Československé noviny* 2, 1923, č. 213, 13. 9., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. III. K Velesu a ještě dále po Vardaru. *Československé noviny* 2, 1923, č. 223, 25. 9., s. 2–3.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. IV. Šedivé obrysy. *Československé noviny* 2, 1923, č. 229, 2. 10., s. 2–3.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. V. Pod řeckou vlajkou. *Československé noviny* 2, 1923, č. 235, 9. 10., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. VI. Athény. *Československé noviny* 2, 1923, č. 238, 12. 10., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. VII. Všední starosti. *Československé noviny* 2, 1923, č. 247, 23. 10., s. 2–3.
- KALISTA, Zdeněk: Pohledy. VIII. Mizící obrazy. *Československé noviny* 2, 1923, č. 262, 9. 11., s. 1–2.
- KALISTA, Zd.: Portrét perem. *Host* 3, 1923/1924, č. 9/10, [červenec], s. 195.
- [KALISTA, Zdeněk?]: Portréty básníků: V. Nezval. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 12, 1. 2., s. 4.
- KALISTA, Zdeněk: Poznámky. *Demokratický střed* 4, 1926/1927, č. 17, 18. 2., s. 4.

- KALISTA, Zdeněk: Prsten. *Československá republika* 244, 1923, č. 228, 19. 8., příl. Nedělní čtení, s. [3–4].
- Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: Průvodce pražskou zoologickou zahradou. *Nebojsa* 2, 1919, č. 35, 28. 8., s. 279–280; č. 36, 4. 9., s. 285 a 288; č. 37, 11. 9., s. 296–297; č. 38, 18. 9., s. 303–304 a č. 39, 25. 9., s. 312–313.
- [KALISTA, Zdeněk?]: [Před nedávnem objevila se v tomto listě...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.
- KALISTA, Zd. V.: Před obrazem z mého domova. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 553, 5. 11., s. 1.
- KALISTA, Zdeněk: Předobraz. *Čas* 33, 1923, č. 22, 27. 1. večer, s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Romaina Rollanda Beethoven. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 2.
- KALISTA, Zdeněk: Romance z Belvederu. In: *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina, 1923, s. 15.
- KALISTA, Z. V.: Ruce milenců. *Čas* 32, 1922, č. 31, 5. 2., příl. Besedy Času, č. 6, s. 6.
- ista [=KALISTA, Zdeněk]: Rýn a Ruhr. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 17, 22. 1., s. 2–3.
- KALISTA, Zdeněk: Rytmizace. *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 5–7.
- Viktor, Zd. [=KALISTA, Zdeněk]: Řeč Dra. Boučka (v N. S. 11. července 1919). *Nebojsa* 2, 1919, č. 32, 7. 8., s. 255.
- sta [=KALISTA, Zdeněk]: Říše zapomenutých. *Rudé právo* 4, 1923, č. 4, 7. 6., s. 4.
- Z. K. [=KALISTA, Zdeněk]: Sádra, mramor a ještě jiné věci. *Rudé právo* 4, 1923, č. 132, 9. 6., s. 4.
- KALISTA, Zdeněk: Schöneberg. Uebertragung aus dem Tschechischen von Paul Eisner. *Prager Presse* 4, 1924, Nr. 20, M.–Ausg., 20. 1., Beil. Dichtung und Welt, S. 1.
- KALISTA, Zd. V.: Silnice. *Červen* 2, 1919/1920, č. 38, 20. 11., s. 341.
- KALISTA, Zdeněk: Smutné jaro. *Červen* 4, 1921, č. 8, 26. 5., s. 113.
- KALISTA, Zdeněk: St. K. Neumann: S městem za zády. *Prerod* 1, 1923, č. 12/13, 1. 4., s. 202.
- KALISTA, Zdeněk: Starý záměr. *Čas* [34], 1923/1924, č. 24, 20. 10., s. 4.
- KALISTA, Zdeněk: Stavení. *Rudé právo* 1, 1920, č. 30, 24. 10., příl. Dělnická besídka, č. 42, s. 166–167.
- KALISTA, Zdeněk: Také oslava Husova. *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 13, 27. 7., s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Tři muži u slona. *Rudé právo* 4, 1923, č. 10., 14. 1., příl. Dělnická besídka, s. 1; též in: *Rovnost* 39, 1923, č. 332, 3. 12., s. 1–2.
- [KALISTA, Zdeněk?]: U. S. Devětsil. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 8.
- KALISTA, Z.: Umělecký Mnichov. *Čas* 32, 1922, č. 173, 27. 7., s. 2–3.

- KALISTA, Zdeněk: Úžas. *Československé noviny* 2, 1923, č. 169, 22. 7., nedělní příloha, s. 2.
- KALISTA, Zdeněk: Večer. In: *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina, 1923, s. 16.
- [KALISTA, Zdeněk]: [Večer mladé lyriky...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 25, 3. 1., s. 12.
- KALISTA, Zdeněk: Vlajky. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 131.
- [KALISTA, Zdeněk]: [Vraťme se k předešlému úvodníku...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 2.
- KALISTA, Zdeněk: Výpravy za divadlem. *Čas* 32, 1922, č. 163, 15. 7., s. 2–3.
- KALISTA, Zdeněk: Vzdálení milenci. *Čas* 32, 1922, č. 164, 16. 7., příl. Besedy Času, č. 29, s. 5–6.
- KALISTA, Zdeněk: Wolker, Jiří: Host do domu. *Pramen* 2, 1921, č. 8/9, 10. 9., s. 420–421.
- KALISTA, Zdeněk: Z básní. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 4.
- KALISTA, Zdeněk: Z francouzského jeviště. *Čas* [34], 1923/1924, č. 34, 29. 12., s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Z korespondence Konstantina Biebla. *Česká literatura* 9, 1961, č. 1, únor, s. 57–63.
- Z lyriky Zdeňka Kalisty. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 52, 24. 3., s. 613–614.
- KALISTA, Zdeněk: Z nových básní. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 25, 2. 9., s. 289.
- Z nových básní Zdeňka Kalisty. *Most* 2, 1923, č. 3/5, listopad, s. 66–69.
- Z nových básní Zdeňka Kalisty. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 9/10, 15. 8., příl. Žně, s. 113–114.
- KALISTA, Zdeněk: Z veršů „Tíha domova“. *Národní kultura* 2, 1923, č. 5, [b. d.] s. 155.
- KALISTA, Zdeněk: Za Antonínem Mackem. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 29, 31. 5., s. 1.
- KALISTA, Zd.: Zápas o slovo. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1–2.
- KALISTA, Zdeněk: Zdeněk Kalista a p. Pišova aféra. *Cesta* 8, 1925/1926, č. 13, 8. 1., s. 212.
- KALISTA, Zdeněk: Ze hry „Loupežníci a městečko“. *Československé noviny* 3, 1924, č. 24, 27. 1., nedělní příloha, s. 1.
- KALISTA, Z.: Ze sbírky „Ráj srdce“. *Orfeus* 1, 1921, č. 2, b. d., s. 46–48.
- KALISTA, Zdeněk: Ztracené stopy. *Rudé právo* 4, 1923, č. 187, 12. 8., příl. Dělnická besídka, s. 1.
- KALISTA, Zd.: Zum Seestern. *Čas* 32, 1922, č. 295, 17. 12., příl. Besedy Času, č. 51, s. 5.
- KALISTA, Zdeněk: Zvěstování. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 11, 27. 5., s. 121.
- Kdo před kým schovával rukopisy. *Tribuna* 6, 1924, č. 195, 1. 9. večer, s. 1.
- kg.[=?]: Doslov ke sporu svatojanskému. *Národní listy* 60, 1920, č. 165, 17. 6., Vzdělávací příloha Národních listů, s. [5].
- KNAP, Josef: Anarchie v nejmladší české poesii. *Cesta* 5, 1922/1923, č. 1, 7. 7., s. 17–19.
- KNAP, Josef: Dílo generace II. *Cesta* 5, 1922/1923, č. 32/33, 2. 2., s. 450–451.

- KNAP, Josef: Dílo generace III. *Cesta* 5, 1922/1923, č. 34, 16. 2., s. 464–465.
- KNAP, Josef: Dopis: moje poznámky k manifestu Literární skupiny. *Venkov* 17, 1922, č. 248, 22. 10., s. 14; též in: KNAP, Josef: *Venkov je součástí mé bytosti*. Ed. Lukáš Holeček. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 202–204.
- KNAP, Josef: Dvacetiletý básník L. P. 1920. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 4–6; též in: KNAP, Josef: *Venkov je součástí mé bytosti*. Ed. Lukáš Holeček. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 167–171.
- KNAP, Josef: Ivan Suk: Lesy a ulice. *Orfeus* 1, 1920/1921, č. 2, s. 59.
- KNAP, Josef: Kritika ‚drsná‘ a ‚kamarádská‘. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 133–136.
- KNAP, Josef: [Ohražuji se proti tomu....]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 9.
- KNAP, Josef: Umělé květinčky. *Cesta* 4, 1921/1922, č. 42, 14. 4., s. 667–668.
- KÖLWELL, Gottfried: Tiché jezero. [Přel. ?]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 282, 2. 12., nedělní příloha, s. 1.
- KRECAR, Jarmil: České knihy. *Moderní revue* 30, 1923/1924, sv. 39, č. 5/6, 8. 2., s. 150–160.
- KRECAR, Jarmil: Nové lyrické knihy. *Moderní revue* 29, 1922/1923, sv. 38, č. 7/8, 8. 4., s. 215–218.
- [KREJČÍ, F. V.?): Večer mladých. *Právo lidu* 29, 1920, č. 43, 20. 2., s. 3.
- K. [=KREJČÍ, F. V.]: Nejmladší básníci. *Právo lidu* 31, 1922, č. 55, 5. 3., s. 9.
- K. [=KREJČÍ, F. V.]: Sborníky mladých. *Právo lidu* 33, 1924, č. 95, 20. 4., s. 13.
- Kulturní program našeho listu. *Rovnost* 37, 1921, č. 91, 3. 4., s. 5.
1. [=? nečitelné]: Dvě přednášky. *Rudé právo* 2, 1921, č. 111, 8. 5., příl. Dělnická besídka, s. 3.
- ld: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Legionářský směr* 3, 1922, č. 23, 1. 6., s. 6.
- Listárna redakce. *Červen* 2, 1919/1920, č. 36, 6. 11., s. 332.
- M. L. [=?]: O nové české literatuře. *Tribuna* 3, 1921, č. 94, 22. 4., s. 4.
- M. M. [=MAJEROVÁ, Marie]: Nejvyšší oběť. *Rudé právo* 3, 1922, č. 291, 13. 12., s. 7.
- MAJAKOVSKIJ, Vladimír: Prolog Mysterie Buff. Přel. Jiří Weil. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 19.
- Měsíčník ‚Host‘. *Národní listy* 62, 1922, č. 271, 3. 10., s. 5.
- Mimochodem. *Apollon* 1, 1923/1924, č. 21/22, 20. 8., s. 343.

MYSLÍK, Julius: Volná myšlenka, Hus a náboženství. *Volná myšlenka* 11, 1920, č. 21, 23. 5, s. 1–3.

Naše naděje, víra a práce. *Host* 2, 1922/1923, č. 1, [říjen], s. 1–4; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 333–336.

[NĚMEC, František]: Dětská. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 9.

NĚMEC, František: Jak jsem redigoval ‚Kladenskou Svobodu‘. *Tribuna* 3, 1921, č. 25, 30. 1., Nedělní příloha, s. 7–8.

NĚMEC, František [?; podepsán WOLKER, Jiří]: Obraz mých budoucích dní. *Národní politika* 38, 1920, č. 287, 17. 10., Nedělní zábavná a poučná příloha, s. [1].

Nepoctivosti literární. *Rovnost* 37, 1921, č. 318, 17. 11., s. 3–4.

Redakce [=NEUMANN, Stanislav K.]: Básníkům. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 31, 14. 10., s. 370–371; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 73–75.

N. [=NEUMANN, Stanislav K.]: Devětsil. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 46, 10. 2., s. 550–551; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 84–86.

–n [=NEUMANN, Stanislav Kostka]: Knihy dneška. *Červen* 4, 1921, č. 6, 12. 5., s. 93–94.

N. [=NEUMANN, Stanislav K.]: Proletkult. *Červen* 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 282–283; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 173–175.

NEUMANN, Stanislav K.: Průmyslová civilizace, umění a komunism. *Rudé právo* 2, 1921, č. 175, 28. 7., s. 2–3; též in: týž: *Konfese a konfrontace II. Stati o umění a kultuře.* Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 375–380.

NEZVAL, Vítězslav: Pastevčí píseň. *Den* 1, 1920/1921, č. 14, 16. 11., s. 1.

Z nové lyriky Víta Nezvala. *Host* 3, 1923/1924, č. 2, [prosinec], s. 30–32.

Nová revue. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 185, 6. 8., s. 5.

A. N. [=NOVÁK, Arne]: Druhý recitační večer Literární Skupiny. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 103, 26. 2., s. 7.

A. N. [=NOVÁK, Arne]: Dvacetiletí. *Venkov* 15, 1920, č. 288, 5. 12., s. 4.

A. N. [=NOVÁK, Arne]: Manifest ‚proletářských básníků‘. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 184, 12. 4., s. 7.

NOVÁK, Arne: Nový kritik moravský. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 265, 28. 5., s. 7.

- A. N. [=NOVÁK, Arne]: O anarchii v dnešní poesii. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 127, 11. 3., s. 7.
- NOVÁK, Arne: Sborník Literární Skupiny. *Lidové noviny* 32, 1924, č. 60, 2. 2., s. 7.
- NOVÁK, Arne: Z nejmladší lyriky. *Lidové noviny* 33, 1925, č. 158, 29. 3., s. 7.
- A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Lumír* 51, 1924, č. 1, 10. 1., s. 47.
- A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Kamarád Wolker. *Lidové noviny* 41, 1933, č. 540, 27. 10., s. 9.
- A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Lumír* 49, 1922, č. 6, 22. 6., s. 334.
- A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 6, 4. 1., s. 7.
- NOVILLE, Joža: Přejetí. *Host* 9, 1922/1923, č. 9, [květen], s. 277–279.
- J.O.N. [=NOVOTNÝ, J. O.]: Několik. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 635, 20. 12., s. 7.
- NOVOTNÝ, J. O.: Sborník Literární skupiny 1923. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 33/34, 14. 3., s. 493–496.
- MilNý [=NOVOTNÝ, Miloslav]: Druhý večer. *Národní listy* 61, 1921, č. 346, 17. 12., s. 4.
- M. N. [=NOVOTNÝ, Miloslav]: Goll Ivan: Nový Orfeus. *Česká osvěta* 18, 1922/1923, č. 13, 24. 3., s. 338–339.
- MilNý– [=NOVOTNÝ, Miloslav]: Večer nejmladší poesie. *Národní listy* 62, 1922, č. 131, 14. 5., s. 5.
- Nový barvotisk. *Národní listy* 60, 1920, č. 151, 3. 6., s. 3.
- Dom. P. [=PECKA, Dominik]: Z nejmladší poezie. *Archa* 12, 1924, č. 1, únor, s. 23–25.
- PEKAŘ, Josef: Ke sporu o sv. Jana a české dějiny. *Národní listy* 60, 1920, č. 159, 11. 6., Vzdělávací příloha Národních listů, s. [7] a č. 165, 17. 6., Vzdělávací příloha Národních listů, s. [5].
- PEKAŘ, Josef: V den svatojánský. *Národní listy* 60, 1920, č. 134, 16. 5., s. 2.
- PELANT, Karel: Prof. Dr. Josef Pekař – historik český? *Volná myšlenka* 11, 1920, č. 22, 30. 5., s. 1–2.
- fp– [PEROUTKA, Ferdinand]: Na pokraji nové doby. *Přítomnost* 1, 1924, č. 11, 27. 3., s. 167–171.
- PÍŠA, A. M.: Báseň z jara. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 139–140.
- PÍŠA, A. M.: Ještě k programovému manifestu Literární skupiny. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 2, č. 17 (43), 22. 11., s. 266–268; č. 18 (44), 29. 11., s. 282–283; č. 19 (45), 6. 12., s. 300 a č. 20 (46), 13. 12., s. 317–319; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 707–720.

- PÍŠA, A. M.: Jindřich Hořejší: Hudba na náměstí. *Červen* 4, 1921, č. 23, 27. 10., s. 323–324.
- PÍŠA, A. M.: Jiří Wolker: Host do domu. *Červen* 4, 1921, č. 19, 1. 9., s. 267.
- PÍŠA, A. M.: Jiří Wolker na Svatém Kopečku. *Kolo* 1934, č. 1, [leden], s. 8–10.
- PÍŠA, A. M.: Jiří Wolker postaven mimo zákon. *Host* 6, 1926/1927, č. 8, [květen], s. 215–218.
- PÍŠA, A. M.: K orientaci nejmladších tvůrčích snah. *Červen* 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 287–290; č. 22, 13. 10., s. 304–306 a č. 23, 27. 10., s. 320–322; též in *Avantgarda známá a neznámá. Sv. I*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 176–193.
- PÍŠA, A. M.: Kniha víry, naděje a lásky. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 5 a č. 25, 3. 1., s. 1–6.
- PÍŠA, A. M.: Kniha ze strachu a o strachu. *Červen* 4, 1921, č. 2, 14. 4., s. 22–25; č. 3, 21. 4., s. 43–45; č. 4, 28. 4., s. 56–59; č. 5, 5. 5., s. 75–78 a č. 6, 12. 5., s. 91–93.
- PÍŠA, A. M.: Kritický čin. *Host* 1, 1921/1922, č. 10/11, [červenec/srpen], s. 213–217.
- PÍŠA, A. M.: Kudy. *Pramen* 5, 1924/1925, č. 8, 25. 4., s. 305–308.
- PÍŠA, A. M.: Miroslav Rutte: Strach z duše. *Orfeus* 1, 1920/1921, č. 3, s. 92–94.
- PÍŠA, A. M.: Nad básnickým debutem Jindřicha Hořejšího. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 60–63.
- PÍŠA, A. M.: Nové knihy básní. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 12/13, 17. 10., s. 192–195.
- PÍŠA, A. M.: [Odpověď na anketu časopisu *Most*]. *Most* 1, 1921/1922, č. 8/9, duben, s. 110–111.
- PÍŠA, A. M.: Proti mladým?! *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 10, 15. 3., s. 157–158.
- PÍŠA, A. M.: Rozbité okno. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.
- P. [=PÍŠA, Antonín Matěj]: Sborník Devětsilu. *Průlom* 2, 1923, č. 3, 5. 2., s. 3–4.
- PÍŠA, A. M.: Socialistická poesie: in margine Neumannova prohlášení básníkům. *Den* 1, 1920/1921, č. 20, 28. 11., s. 1–3.
- PÍŠA, A. M.: Středoškolský student nechce znáti literatury svého národa. *Ruch* 1, 1919, č. 8, 31. 5., s. 205–213.
- [PÍŠA, A. M.]: Upton Sinclair: Pout lásky. *Proletkult* 2, 1923/1924, sv. 1, č. 12, 18. 4., s. 189–190.
- PÍŠA, A. M.: Z. Kalista: Ráj srdce. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 14, 12. 4., s. 220–221.
- PÍŠA, A. M.: Zdeněk Kalista, jeho ‚Vlajky‘ a moje affaire. *Pramen* 5, 1924/1925, č. 11/12, 15. 8., s. 467–469.
- [PÍŠA, A. M.]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 2, č. 18 (44), 29. 11., s. 287–288.

- PITTICH, Karel: Večer sociální poesie. *Hlas lidu* 36, 1921, č. 118, 18. 10., s. 3–4.
- B. P. [=POLAN, Bohumil]: Večer mladé lyriky. *Nové Čechy* 4, 1920/1921, č. 3, 22. 12., s. 135–136.
- B. P. [=POLAN, Bohumil]: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Nové Čechy* 6, 1922/1923, č. 1, 3. 10., s. 43–44.
- B. P. [=POLAN, Bohumil]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Nové Čechy* 6, 1922/1923, č. 9/10, 15. 6., s. 374–375.
- Bílek, Jaro [=POSPÍŠIL, Jaroslav]: Larionov a Gončarova. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 13–15; č. 25, 3. 1., s. 8–9 a č. 26, 10. 1., s. 6–7.
- A. P. [=PROCHÁZKA, Arnošt]: Nové publikace. *Moderní revue* 28, 1921/1922, sv. 37, č. 10/12, 8. 7., s. 330–331.
- Kaz. [=PROCHÁZKA, František S.]: Literatura. *Zvon* 22, 1921/1922, č. 21, 9. 2., s. 294–295.
- pa– [=PROCHÁZKA, František S.]: Literatura. *Zvon* 22, 1921/1922, č. 38, 8. 6., s. 530–531.
- pa– [=PROCHÁZKA, František S.]: [Zdeněk Kalista: Zápasníci]. *Zvon* 23, 1922/1923, č. 29, 5. 4., s. 406.
- Přednáškový cyklus U. S. Devětsilu. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 17, 3. 5., s. 271.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, Marie: Časopis, který není nadarmo. *Tribuna* 4, 1922, č. 1, 1. 1., s. 12.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: K něže je třeba síly. *Tribuna* 4, 1922, č. 84, 9. 4., s. 12.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Sborník Literární skupiny. *Tribuna* 5, 1923, č. 300, 25. 12., příl. *Tribuna literární a umělecká*, s. 7.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Verše mladých. *Tribuna* 4, 1922, č. 277, 26. 11., příl. *Nedělní besídka*, s. 2.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Zpohodlnělá představivost. *Tribuna* 3, 1921, č. 179, 31. 7., s. 6.
- R. [=?]: U. S. Devětsil. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 418, 22. 8., s. 7.
- Redakce: Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 186, 7. 8., s. 5.
- Redakční kruh Hosta: Sdělení redakce Hosta. *Host* 1, 1921/1922, č. 10/11, červen, s. 3 obálky.
- Redakční sbor „Dne“: [Praha již ozdravuje z válečné psychosy...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 1, 1. 11., s. 1.
- Redakční. *Rovnost* 38, 1922, č. 48, 17. 2., s. 5.
- RIVAS, Humberto: Hodiny. Přel. Zd. Kalista. *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 186.

- RIVAS PANEDAS, J.: Poslední. Přel. Zd. Kalista. *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 186.
- ROMAINS, Jules: Donogoo-Tonka. [Přel. Zdeněk Kalista]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 1–2.
- RÓN, Karel: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Studentský časopis* 2, 1922/1923, č. 6, s. 169–170.
- RUTTE, Miroslav: Lyrická žeň. *Národní listy* 62, 1922, č. 183, 7. 7., s. 1.
- RUTTE, Miroslav: Lyrická žeň. *Národní listy* 63, 1923, č. 87, 30. 3., s. 1.
- R. [=RUTTE, Miroslav]: Nejmladší česká poesie. *Národní listy* 60, 1920, č. 333, 4. 12. ráno, s. 4.
- RUTTE, Miroslav: O nový socialismus. *Národní listy* 62, 1922, č. 281, 13. 10., s. 1–2.
- RUTTE, Miroslav: Poesie ze skleníku. *Národní listy* 64, 1924, č. 18, 18. 1., s. [1].
- M. R. [=RUTTE, Miroslav]: Večer mladé lyriky. *Lidové noviny* 28, 1920, č. 604, 4. 12. ráno, s. 9.
- M. R. [=RUTTE, Miroslav]: Ze života nejmladších. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 45/46, 6. 6., s. 664.
- RYKR, Z.: ‚Moderní‘ v katolickém knihkupectví. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 12.
- Z. R. [=RYKR, Zdeněk]: Podzimní výstava ‚Mánesa‘ a ‚Hollara‘ v Praze. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 63–64.
- S. [=?]: Večer ukázek nejmladší literatury a hudby české a francouzské. *Právo lidu* 29, 1920, č. 75, 28. 3., s. 9.
- SAUVAGE, Marcel: Co se stalo 25. října 1915. [Přel. Zdeněk Kalista]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 3.
- SEIFERT, Jar.: Dalibor Chalupa: Brázda v duši. *Rovnost* 37, 1921, č. 185, 6. 7., s. 4.
- SEIFERT, Jaroslav: Guillaume Apollinaire. *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 4.
- J. S. [=SEIFERT, Jaroslav]: Lev Blatný: Tři. *Rovnost* 37, 1921, č. 187, 8. 7., s. 3–4.
- fert [=SEIFERT, Jaroslav]: Literatura a válka. *Rovnost* 37, 1921, č. 109, 21. 4., s. 3.
- SEIFERT, Jaroslav: Nejmladší literáti, dělnické hnutí a Frant. Němec. *Rovnost* 37, 1921, č. 185, 6. 7., s. 3–4.
- fert [=SEIFERT, Jaroslav]: O přítomném francouzském malířství. *Rovnost* 37, 1921, č. 108, 20. 4., s. 4.
- J. S. [=SEIFERT, Jaroslav]: Pokorné chlapectví. *Rovnost* 37, 1921, č. 303, 2. 11., s. 5.
- fert [=SEIFERT, Jaroslav]: Proč milujeme básníka. *Rovnost* 37, 1921, č. 102, 14. 4., s. 4–5.
- J. S. [=SEIFERT, Jaroslav]: Sovětské Rusi. *Rovnost* 37, 1921, č. 312, 11. 11., s. 3.
- fert [=SEIFERT, Jaroslav]: Ubohý Lelián. *Rovnost* 37, 1921, č. 120, 2. 5., s. 2.

- SPIRE, André: Moje bohatství. Překlad Zd. Kalisty. *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 12.
- SPRINGER, F. A.: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 4, 7. 1., s. 184.
- Stanovy „Clarté“ (Ligy intelektuální solidarity pro vítězství společné věci mezinárodní). *Kmen* 3, 1919/1920, č. 22/23, 23. 10., s. 157–158.
- SUARES, André: Kadence vzdutého moře. Přeložil Zd. Kalista. *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 13.
- [SUK, Ivan]: U. S. Devětsil. *Pražské pondělí* 2, 1920, č. 49, 6. 12., s. 2; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 81–83.
- SUK, Ivan: Začátky Devětsilu. *Literární noviny* 5, 1930/1931, č. 17, [říjen], s. 1–2.
- J. B. S. [=SVRČEK, J. B.]: IV. večer Literární skupiny. *Rovnost* 38, 1922, č. 86, 28. 3., s. 5.
- ý– [=SÝKORA, Josef]: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Akademie* 26, 1922/1923, č. 4, s. 187–188.
- ŠALDA, F. X.: Bilance i přípitek. *Tribuna* 4, 1922, č. 1, 1. 1., s. 3; též in týž: *Kritické projevy 12, 1922–1924.* Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 9–18.
- ŠALDA, F. X.: Ejhle, kritik. *Tribuna* 4, 1922, č. 117, 21. 5., s. 3–4; též in týž: *Kritické projevy 12, 1922–1924.* Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 74–79.
- ŠALDA, F. X.: F. X. Šalda znova lichotí mladé generaci. *Tribuna* 4, 1922, č. 49, 26. 2., s. 3–4; přetištěno in: týž: *Kritické projevy 12, 1922–1924.* Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 40–44.
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar: Hlídka časopisecká. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 22, 26. 11., s. 330–332.
- ŠTORCH-MARIEN, Ot.: Hlídka časopisecká. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 35, 25. 2., s. 538–539.
- ŠTORCH-MARIEN, Ot.: Hlídka časopisecká. *Cesta* 3, 1920/1921, č. 41, 8. 4., s. 635–636.
- ŠTULC, Vladimír: Sudba doby. *Červen* 4, 1921, č. 12, 23. 6., s. 170–171.
- TEIGE, Karel: Čtení o německém expresionismu. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 157–161.
- Tge [=TEIGE, Karel]: Duhamel a Vildrac. *Čas* 31, 1921, č. 86, 14. 4., s. 5.
- Tge. [=TEIGE, Karel]: Charles Vildrac o přítomném francouzském malířství. *Čas* 31, 1921, č. 84, 12. 4., s. 5.
- TEIGE, Karel: Manifest Jiřího Wolkera o proletářském umění. *Host* 6, 1926/1927, č. 9/10, [červenec], s. 265–266.

- TEIGE, Karel: Naše umělecké touhy. *Rovnost* 37, 1921, č. 198, 19. 7., s. 5–6; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 165–168.
- TEIGE, Karel: Novým směrem. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 48, 24. 2., s. 569–571; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 90–96.
- TEIGE, Karel: O expresionismu. *Rovnost* 38, 1922, č. 17, 17. 1., s. 3–4 a č. 18, 18. 1., s. 3–4; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 202–207.
- TEIGE, Karel: Obrazy a předobrazy. *Musaion* 2, 1921, jaro, s. 52–58; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 97–104.
- Tge [=TEIGE, Karel]: Per Krogh. *Host* 1, 1921/1922, č. 7/8, [duben/květen], s. 163–164.
- Tge. [=TEIGE, Karel]: Proč milujeme básníka. *Čas* 31, 1921, č. 83, 10. 4., s. 8–9.
- TEIGE, Karel: S novou generací. *Červen* 4, 1921, č. 7, 20. 5., s. 106–108; č. 8, 26. 5., s. 124–126, a č. 9, 2. 6., s. 139–141; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 134–147.
- TEIGE, Karel: Umění dnes a zítra. In: *Revoluční sborník Devětsil.* Red. J. Seifert a K. Teige. Praha: V. Vortel, 1922, s. 187–202.
- Tge. [=TEIGE, Karel]: Válka a literatura. *Čas* 31, 1921, č. 87, 15. 4., s. 5.
- Tge. [=TEIGE, Karel]: Vildracova přednáška o Verlainovi. *Čas* 31, 1921, č. 90, 19. 4., s. 5.
- TOLLER, Ernst: Večer na Bodamském jezeře. Přel. J. B. [=Berák, Jaromír?]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 12.
- B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: ‚Knihy mladých‘. *Československé noviny* 2, 1923, č. 268, 16. 11., s. 5–6.
- VÁCLAVEK, Bedřich: Likvidace konkursní podstaty expresionismu. *Pásmo* 1, 1924, č. 1, březen, s. 3–4; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1.* Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 520–525.
- B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: Sborník Literární skupiny. *Pásmo* 1, 1924/1925, č. 1, březen, s. 5.
- B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: Tři debuty. *Československé noviny* 1, 1922, č. 25, 14. 4., s. 5.
- VÁŇA, Josef : Zdeněk Kalista: Apologie o záhadách vidění. *Česká mysl* 18, 1922, č. 5, [b. d.], s. 302–304.
- VANĚČEK, Arnošt: Pátrání v paměti. *Světová literatura* 37, 1992, č. 6, s. 195.

- Večer moderní poesie. *Otavan* 40, 1920/1921, č. 7/9, s. 118–119.
- VESELÝ, Antonín: Dva srozumitelní a jeden nesrozumitelný. O věcech nejmladších. *Československá republika* 243, 1922, č. 71, 12. 3., s. 5.
- VESELÝ, Antonín: Sešitky. *Československá republika* 244, 1923, č. 325, 25. 11., s. 6.
- vgh. [=?]: Socialisté v nebi? *Zítřek* 2, 1920, č. 33, 3. 6., s. 4.
- VILDRAC, Charles: Bohatství. Přel. Zd. Kalista. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 176, 9. 4. odpoledne, s. 1.
- VILDRAC, Charles: Chudá Zuzana. [Přel. ?]. *Československé noviny* 2, 1923, č. 210, 8. 9., nedělní příloha, s. 2.
- VILDRAC, Charles: Příhoda. Přel. Viktor Dobrý [=Kalista, Zdeněk]. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 12.
- VILDRAC, Charles: Testament. Přel. Zd. Kalista. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 42, 13. 1., s. 493–494.
- VLČEK, Bartoš: Dva básnické debuty. *Obzor* 13, 1922, č. 110, 14. 5., příl. Neděle 1, 1922, č. 20, 14. 5., s. 79–80.
- VLČEK, Bartoš: Mladá lyrika. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 10/11, 5. 10., s. 168–170.
- VLČEK, Bartoš: Nejmladší básníci čeští. *Obzor* 14, 1923, č. 10, 14. 1., s. 2–3.
- VLČEK, Bartoš: Signál k ústupu. *Cesta* 6, 1923/1924, č. 35, 4. 4., s. 506–507.
- [VODÁK, Jindřich?]: Literární manifest. *Čas* 32, 1922, č. 233, 5. 10., s. 3–4.
- jv. [=VODÁK, Jindřich]: Sborník Skupiny. *České slovo* 16, 1924, č. 40, 16. 2., s. 2.
- jv. [=VODÁK, Jindřich]: Veršičky. *Čas* 32, 1922, č. 139, 17. 6., s. 4.
- Volná myšlenka a universitního profesora dra. Pekaře svatojanská věda. *Volná myšlenka* 11, 1920, č. 21, 23. 5, s. 1.
- VRBA, Jan: Knihy veršů. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 2, 5. 10., s. 89–90.
- VYLEŤAL, Valdemar: Tři lyrikové. *Moderní revue* 30, 1923/1924, sv. 39, č. 3/4, 8. 12., s. 103–105.
- J. W. [=WEIL, Jiří]: Alexandr Blok: Katilina: stránka z historie světové Revoluce. *Den* 1, 1920/1921, č. 11, 12. 11., s. 1.
- WEIL, Jiří: Básníci ruské revoluce. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 3–6.
- WEIL, Jiří: O Wolkerovi. *Tvorba* 4, 1929, č. 6., 16. 2., s. 82.
- J. W. [=WEIL, Jiří]: Pavel Bezsalko a Fjodor Kalinin: Problémy proletářské kultury. *Den* 1, 1920/1921, č. 5, 5. 11., s. 2 a č. 7, 7. 11., s. 2.
- [WEIL, Jiří?]: Ruská literatura za války a po válce. *Den* 1, 1920/1921, č. 3, 3. 11., s. 2–3.

- WEIL, Jiří: Večer mladé lyriky. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 5.
- WEIL, Jiří: Vladimír Majakovskij: Mysterium Buff. *Den* 1, 1920/1921, č. 20, 28. 11., s. 4–5.
- WEINER, Richard: Pohřbívání. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 123, 9. 3., s. 1.
- WOLKER, Jiří: Balada o očích topičových. *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 113–115.
- WOLKER, Jiří: Hoj! *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 10–11.
- WOLKER, Jiří: Manifesty. *Var* 2, 1922/1923, č. 1, 1. 12., s. 15–18; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 397–400.
- F. X. Press [=WOLKER, Jiří]: Modré s nebe. *Nebojsa* 3, 1920, č. 47, 19. 11., s. 374–376.
- [WOLKER, Jiří]: Napomenutí mladým básníkům. *Sršatec* 2, 1921/1922, č. 49, 19. 10., s. 4.
- WOLKER, Jiří: Napomenutí mladým básníkům. *Trn* 1, 1924, č. 1, 15. 1., s. 16.
- WOLKER, Jiří: Nemocnice: vánoční hra. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 6–10.
- WOLKER, Jiří: Ochránci umělecké svobody. *Var* 1, 1921/1922, č. 11, 1. 5., s. 355–357.
- WOLKER, Jiří: Poutníci. *Den* 1, 1920/1921, č. 18, 20. 11., s. 1.
- WOLKER, Jiří: Proletářské umění. *Var* 1, 1921/1922, č. 9, 1. 4., s. 271–275; též in: *Avantgarda známá a neznámá. Sv. 1*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 220–224.
- WOLKER, Jiří: Umění všední či nedělní. *Var* 1, 1921/1922, č. 8, 15. 3., s. 251–254; též in týž: *Próza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 227–230.
- WOLKER, Jiří: V lese. *Orfeus* 1, 1920/1921, č. 3, [březen], s. 66; též in týž: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 95 a poznámka s. 244.
- WOLKER, Jiří: Vězeň. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 3.
- WOLKER, Jiří: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Var* 1, 1921/1922, č. 15, 1. 7., s. 482–483.
- ZAVŘEL, Fr.: Kamenný host: scéna 50. *Den* 1, 1920/1921, č. 27, 24. 1., s. 1–2.
- ZELINKA, V.: Musy válečné a poválečné. *Archa* 12, 1924, č. 5, květen, s. 168–170.
- J.Ž. [=ŽIVNÝ, Jiří]: Nové publikace. *Moderní revue* 28, 1921/1922, sv. 37, č. 4/5, 8. 2., s. 131.

Id. Elektronické zdroje

Bibliografie dějin českých zemí, dostupná online na: <http://biblio.hiu.cas.cz/>.

Česká literární věda (bibliografická databáze), dostupná online na:

<http://isis.ucl.cas.cz/index.jsp?form=biblio>

Databáze České literární osobnosti, dostupná online na: <http://clo.ucl.cas.cz> .

Databáze regionální literatury SVK Kladno, dostupná online na:

<http://www.svkkkl.cz/cs/katalog-a-databaze/regionalni-literatura/o-databazi/> .

Digitální knihovna Moravské zemské knihovny, dostupná online na: <http://kramerius.mzk.cz/>

Digitální knihovna Národní knihovny ČR, dostupná online na: <http://kramerius.nkp.cz/> .

Katalog Národní knihovny ČR, dostupný online na:

http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=NKC .

Retrospektivní bibliografie české literatury, dostupná online na:

<http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/> .

II. Literatura

Básník a historik mravního patosu. Rozhovor s Renatou Ferklovou o Zdeňku Kalistovi. *Církevní dějiny* 5, 2012, č. 10, s. 71–80.

BENEŠ, Zdeněk: Dějiny, osobnost a odpovědnost: příspěvek k poznání historického myšlení Z. Kalisty na konci 40. let 20. století. In: *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*. Praha: Libri, 2003, s. 63–70.

BENEŠ, Zdeněk: Historiografie mezi poznáváním a porozuměním: teze k vývojové dynamice české historiografie 30. a 40. let 20. století. In: *Přednášky z 45. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 2002, s. 133–143.

BENEŠ, Zdeněk: Zdeněk Kalista a česká rozumějící historiografie. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesty historikova myšlení*. Praha: Garamond, 2002, s. 5–19.

BENEŠ, Zdeněk: Zdeněk Kalista: pokus o duchovní portrét. *Historický obzor* 3, 1992, č. 9, září, s. 270–272.

BENEŠ, Zdeněk: Zdeněk Kalista v kontextu rozumějící historiografie. In: Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 13–24.

BÍLEK, Jaroslav: K historii brněnského Devětsilu: Devětsil, Rovnost a Host. *Česká literatura* 13, 1965, č. 1, s. 76–90.

BÍLEK, Karol: *Josef Knap (1900–1973): soupis osobního fondu*. Praha; Staré Hrady: Památník národního písemnictví, 1997.

- BÍLKOVÁ, Eva: *Čestmír Jeřábek (1893–1981): soupis osobního fondu. 2. díl.* Praha; Staré Hrady: Památník národního písemnictví, 1997.
- BÍLKOVÁ, Eva: *Vítězslav Nezval (1900–1958): soupis osobního fondu.* Praha: Památník národního písemnictví, 1997.
- BLAHYNKA, Milan: *Vítězslav Nezval.* Praha: Československý spisovatel, 1981.
- Bojím se jít domů, že uvidím kožené kabáty na schodech: zápisky Vítězslava Nezvala a jiné dokumenty k smrti Konstantina Biebla.* [Eds. David Voda a Milan Blahynka]. Olomouc: Burian a Tichák, 2011.
- pb [=BLAŽÍČEK, Přemysl]: Zdeněk Kalista. In: *Lexikon české literatury 2/II.* Red. Vladimír Forst. Praha: Academia, 1993, s. 633–635.
- BRABEC, Jiří – EFFENBERGER, Vratislav: Komentář. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně.* Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 509–573.
- BRABEC, Jiří: Dvě krátké úvahy – jedna o pohybu pojmu expresionismus, druhá o Götzově a Teigově sporu z počátku dvacátých let. In: *Hledání expresionistických poetik.* Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 15–22.
- BRETT, Vladimír: Barbussovo hnutí ‚Clarté‘ a S. K. Neumann. *Časopis pro moderní filologii* 36, 1954, č. 2, duben, s. 70.
- BRETT, Vladimír: *Dějiny Internacionály myšlenky Clarté.* Praha: Academia, 1982.
- BROUČKOVÁ, Veronika: *Srdce a smrt: tvorba brněnské Literární skupiny.* Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2009.
- BROUSEK, Marketa: *Der Poetismus: die Lehrjahre der tschechischen Avantgarde und ihrer marxistischen Kritiker.* München: C. Hanser, 1975.
- BURIÁNEK, Petr: Fond Zdeňka Kalisty v Literárním archívu. *Literární archiv* 25, 1991, s. 85–87.
- CATALANO, Alessandro: Zdeněk Kalista a svobodní zednáři: neznámá epizoda ze života známého historika. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 166–172.
- CATALANO, Alessandro: Zdeněk Kalista aneb Nekonečný boj proti obrovské přesile. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 99–110.
- ČECHURA, Jaroslav: Zdeněk Kalista a Jindřichův Hradec. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách.* Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 216–231.
- ČERVENKA, Miroslav et al.: *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do roku 1945.* Praha: Československý spisovatel, 1990.

- ČTVRTNÍK, Mikuláš: *Geschichte der Geschichtswissenschaft: der tschechische Historiker Zdeněk Kalista und die Tradition der deutschen Geistesgeschichte*. Hamburg: Diplomica Verlag, 2010.
- ČTVRTNÍK, Mikuláš: Zdeněk Kalista a tradice německých Geistesgeschichte. In: STORCHOVÁ, Lucie – HORSKÝ, Jan: *Paralely, průsečíky, mimoběžky: teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2009, s. 155–188.
- „Dada^(x+n) tj. Dada na iks plus en-tou“. Sestavil a původní slovo napsal Ludvík Kundera. *Světová literatura* 37, 1992, č. 6, s. 164–200.
- Dějiny české literatury. Sv. IV., Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Hl. red. Jan Mukařovský. Praha: Victoria Publishing, 1995.
- DÖRFLOVÁ, Yveta: *Jaroslav Seifert (1901–1986): soupis osobního fondu*. Praha: Památník národního písemnictví, 1996.
- DÖRFLOVÁ, Yveta: *Lešehradeum – Jaroslav Seifert*. Praha: Památník národního písemnictví, 2008.
- DOSTÁL, Vladimír: *Směr Wolker: literárního kritika Julia Fučíka „léta učednická“ v letech vrcholení, krize a ústupu české proletářské literatury (1921–1925)*. Praha: Mladá fronta, 1975.
- DRAŠNER, František: *Jiří Wolker na Vysočině*. Havlíčkův Brod, 2005.
- DREWS, Peter: *Devětsil und Poetismus: künstlerische Theorie und Praxis der tschechischen literarischen Avantgarde am Beispiel Vítězslav Nezval, Jaroslav Seiferts und Jiří Wolkers*. München: Otto Sagner, 1975.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Navzdory nenávisti a mstě: z politických procesů 1952 až 1953*. Třebíč: Tempo, 2002.
- EFFENBERGER, Vratislav: *Nové umění*. In: TEIGE, Karel: *Svět stavby a básně*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 575–619.
- FERKLOVÁ, Renata: *Barokní poutník Zdeněk Kalista: k připravovanému vydání knihy Česká barokní pouť: k religiozitě českého lidu v době barokní z písemné pozůstalosti Z. Kalisty*. *Distance* 1, 1998, č. 1, s. 100–112 a č. 2, s. 87–103.
- FERKLOVÁ, Renata: *Nevydané rukopisy Zdeňka Kalisty*. *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 9, 1996, s. 93–106.
- FERKLOVÁ, Renata: *Osud nebo prozívatelnost?: literární tvorba Zdeňka Kalisty ve vězení 50. let*. In: *Narození na přelomu století...* Praha: Památník národního písemnictví, 2001. (Literární archiv; sv. 32/33), s. 221–256.

- FERKLOVÁ, Renata: Pohnutá historie o Zdeňku Kalistovi, varhaníkovi, který ovládal rejstříky dějepisné vědy i poezie a kterého bůh, přes nepřízeň světa, obdařil velikým nadáním. In: KALISTA, Zdeněk: *Valdštejn: historie odcizení a snu*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 7–33.
- FERKLOVÁ, Renata: Svědectví o nezdolnosti charakteru, síle vzdoru, velikosti snu i kráse slov aneb Osud českého intelektuála v bouřlivém dvacátém století: soupis osobního fondu Zdeňka Kalisty. In: *Ztěžklá křídla snů: ženy v české literatuře*. Praha: Památník národního písemnictví, 2004. (Literární archiv; sv. 35/36), s. 431–445.
- FERKLOVÁ, Renata: Vězeň kamení: poezie z 50. let. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 131–134.
- FERKLOVÁ, Renata: *Vladislav Vančura (1891–1942): soupis osobního fondu*. Praha: Památník národního písemnictví, 1991.
- FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista – Pekařův žák, interpret a polemik. In: *Josef Pekař a české dějiny 15.–18. století*. Semily: Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 1994. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 1), s. 29–39.
- FERKLOVÁ, Renata: *Zdeněk Kalista (1900–1982): soupis osobního fondu*. Praha: Památník národního písemnictví, 2001.
- FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista a Jiří Wolker – proměna vztahu. In: *Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách*. Red. Ivo Navrátil. Semily: Státní okresní archiv, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6), s. 49–94.
- FERKLOVÁ, Renata: Zdeněk Kalista: vězeň kamení. *Souvislosti* 16, 2005, č. 1, s. 131–145.
- FERSTL, Roman: Cestičky historikovy: dětství Zdeňka Kalisty. *Marginalia Historica* 3, 1999, s. 185–215.
- FERSTL, Roman: *Mladý Zdeněk Kalista (1900–1919)*. S. 1.: Město Benátky nad Jizerou a Okresní muzeum Mladá Boleslav, 2000.
- FERSTL, Roman: Oktaván Zdeněk Kalista. *Česká literatura* 48, 2000, č. 2, s. 192–210.
- FERSTL, Roman: Těžká cesta historikova: Kalistovy profesní a osobní osudy v první půli 70. let. In: *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. K vyd. připravil Antonín Kostlán. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, společné pracoviště Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Univerzity Karlovy, 2002, s. 523–532.
- FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg: *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 40.
- FLAIŠMAN, Jiří: „L. P. 1920“ [Disertační práce], Praha: FF UK, 2010.
- FORŠT, Duchoslav: Fred Bérence a pražská skupina Barbussova hnutí Clarté. *Philologica Pragensia* 22, 1979, č. 2, příl., s. 1–7.

- FUČÍK, Bedřich: Zdeňku Kalistovi k padesátinám. In: *týž: Setkávání a míjení*. Praha: Melantrich, 1995, s. 205–210.
- HAMANOVÁ, Růžena: *Karel Teige (1900–1951): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1968.
- HANZAL, Jaroslav: Historik a básník Zdeněk Kalista. In: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 5, 1991. *Studia historica*, sv. 38. *Z novodobých dějin*, [rok vydání 1993], s. 23–32.
- Heslář české avantgardy: estetické koncepty a proměny uměleckých postupů v letech 1908–1958*. Eds. Josef Vojvodík a Jan Wiendl. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta; Togga, 2011.
- HIRŠAL, Josef – GRÖGEROVÁ, Bohumila: *Let let 3*. Praha: Mladá fronta 1994.
- HLAVÁČEK, Ivan: Zdeněk Kalista a středověká Itálie. In: KALISTA, Zdeněk: *Karel IV. a Itálie*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 9–20; též in *týž: O mých předchůdcích i současnicích: soubor studií k dějinám archivnictví, historiografie a pomocných věd historických*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 335–342.
- Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita; Pelhřimov: Nová tiskárna, 2006.
- HOJDA, Zdeněk: Zdeněk Kalista, umělec a historik. In: KALISTA, Zdeněk: *Cesta po českých hradech a zámcích*. Praha: Odeon 1993, s. 5–22.
- HOLÝ, Jiří: *Práce a básnivost: estetický projekt světa Vladislava Vančury*. Praha: Československý spisovatel, 1990.
- HORÁKOVÁ, Michaela: Co ještě zbývá vydat z díla Zdeňka Kalisty? In: *Přednášky a besedy z 36. běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita 2003, s. 35–36.
- HORSKÝ, Jan: *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním: úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Praha: Argo, 2009.
- HULTSCH, Anne: Religiózní motivy v české a německé expresionistické poezii. In: *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 75–93.
- CHALUPECKÝ, Jindřich: *Expresionisté*. Praha: Torst, 1992.
- CHVATÍK, Květoslav: *Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky*. Praha: Academia, 1962.
- JANKOVIČ, Milan: *Artuš Černík (1900–1953): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1972.

- JANOŠEK, Pavel: Z bojů A. M. Píši o charakter proletářského umění. *Česká literatura* 31, 1983, č. 2, s. 126–141.
- JELÍNEK, Antonín: *Vítězslav Nezval*. Praha: Československý spisovatel, 1961.
- JELÍNKOVÁ, Eva: *Echa expresionismu: recepcie německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930)*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 2010.
- JIROUŠEK, Bohumil: České baroko v interpretaci historika Zdeňka Kalisty. In: *Slavica viterbiensia*. Viterbo: SETTE CITTA, 2003, s. 107–123.
- JÍŠA, Jan: *Česká poesie dvacátých let a básníci sovětského Ruska*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956.
- KAUTMANN, František: K hodnocení úlohy Neumannova Června. *Česká literatura* 15, 1967, č. 5, září, s. 384–419.
- KNAP, Josef: Prvních pět lístků. K padesátce Zdeňka Kalisty. In: *týž: Bez poslední kapitoly*. Praha: Torst 1997, s. 187–190.
- KOSATÍK, Pavel: Barokním kavalírem v Čechách. In: *týž: Česká inteligence*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 220–225.
- KOVÁŘ, Martin: *Čestmír Jeřábek (1893–1981): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1985.
- KUBÍNOVÁ, Marie: *Proměny české poezie dvacátých let*. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- KUČEROVÁ, Hana: *Základní problémy vývoje českého expresionismu: programová východiska a tvůrčí praxe Literární skupiny*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.
- KUDLÁČ, Antonín K. K.: *Příběh(y) Volné myšlenky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- Kulturní a sociální skutečnost v dějezpytném myšlení: příspěvky k dějinám českého dějepisectví doby Gollovy školy*. Ed. Jan Horský. Ústí nad Labem: Albis international, 1999.
- KUNDERA, Ludvík: Gollovská iniciativa Zdeňka Kalisty. *Světová literatura* 36, 1991, č. 1, s. 113–114.
- KUNSTMANN, Heinrich: O Zdeňku Kalistovi, vědci a umělci. In: *KALISTA, Zdeněk: Přátelství a osud*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1978, s. 7–15.
- KUTNAR, František: [Zdeněk Kalista]. In: *KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 784–789.
- KUTNAR, František: Myšlenkový profil historika Zdeňka Kalisty. *Labores musei in Benátky nad Jizerou* 6, 1970, č. 3/4, s. 53–66.

- LANG, Jaromír: *Neumannův Červen*. Praha: Orbis, 1957.
- LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 567–569.
- M. B. [=BLAHYNKA, Milan]: Komentář. In: NEZVAL, Vítězslav: *Básně I*. Brno: Host, 2011, s. 427–474.
- MACEK, Josef: Zdeněk Kalista a italská renesance. *Labores musei in Benátky nad Jizerou* 6, 1970, č. 3/4, s. 91–94.
- MACHÁČEK, Miroslav: *Vítězslav Nezval*. Praha: Horizont, 1980.
- MALÁ, Zuzana: Rozrůzněná avantgarda. *Česká literatura* 61, 2013, č. 1, únor, s. 68–85.
- MALÍNEK, Vojtěch: Cestou k Prvnímu svazku. In: *Generace, skupiny a programy v literatuře*. Eds. Hana Šmahelová a Josef Vojvodík. Příbram: Pistorius a Olšanská; Praha: Ústav české literatury a literární vědy FF UK; Vyšší odborná škola grafická v Hellichově ulici, 2009, s. 55–83.
- MALÍNEK, Vojtěch: K pozůstalosti Zdeňka Kalisty v Památníku národního písemnictví. *Tvar* 19, 2008, č. 16, 2. 10., s. 14.
- MALÍNEK, Vojtěch: „Uděláme Prahu hlavním městem střední Evropy“: časopis Den a jeho role při formování české meziválečné avantgardy. *Česká literatura* 60, 2012, č. 2, s. 173–202.
- MALÍNEK, Vojtěch: Zdeněk Kalista jako literární kritik. *Česká literatura* 58, 2010, č. 2, duben, s. 168–196.
- MALJARENKO, Andrej Nikiforovič: *Irži Vol'ker – plamennyj pevec proletariata*. Charkov: Izdatel'stvo Char'kovskogo universiteta, 1960.
- MARČÁK, Bohumil: *Čas hledání a sporů: z literárních zápasů brněnské Rovnosti v letech 1921–1928*. Brno: Blok, 1966.
- MARČÁK, Bohumil: Literární avantgarda a dělnický list: začátky spolupráce Devětsilu s Rovností. In: *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 126–152.
- MAREK, Pavel: Osobnost Jiřího Wolkra v literárním díle Zdeňka Kalisty. In: *Kapitoly z dějin české literární historiografie*. Václavkova Olomouc 1987. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 215–227.
- MED, Jaroslav: Česká literatura a německý expresionismus. *Česká literatura* 53, 2005, č. 5, s. 688–693.
- MĚŠŤAN, Antonín: Básník a historik Zdeněk Kalista. In: *Rozhlasová univerzita Svobodné Evropy: 3. díl*. Ed. Antonín Kratochvíl. Mnichov; Plzeň; Brno: MOBA 1996, s. 127–131.
- MICHEL, Bernard: *Praha – město evropské avantgardy 1895–1928*. Praha: Argo, 2010.

- MLSOVÁ, Nella: *I já jsem byl v Itálii...: obraz Itálie ve vybraných textech českých autorů*. Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2009.
- MURPHY, Richard: *Teoretizace avantgardy: modernismus, expresionismus a problém postmoderny*. Brno: Host, 2010.
- NEZVAL, Vítězslav: *Jiří Wolker*. Brno: Krajské nakladatelství; Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964.
- NIKOL'SKIJ, Sergej Vasil'jevič: *Myšlenka a obraz ve Wolkrově poezii z let 1920–21*. Praha: Academia, 1968.
- NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan Václav: *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995.
- NOVOTNÝ, Miroslav: Zdeněk Kalista a Itálie. In: RAUCHOVÁ, Jitka – JIROUŠEK, Bohumil a kol.: *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2012, s. 443–451. (Jihočeský sborník historický 81, 2012, supplementum 4).
- OPAT, Jaroslav: Zdeněk Kalista: úvaha k osmdesátinám českého historika. In: KALISTA, Zdeněk: *Tvář baroka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 155–164; též in OPAT, Jaroslav: *Masarykiana a jiné studie: 1980–1994*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 7–18.
- PAPOUŠEK, Vladimír a kol.: *Dějiny nové moderny*. Praha: Academia, 2010.
- PAPOUŠEK, Vladimír: *Gravitace avantgard: imaginace a řeč avantgard v českých literárních textech první poloviny dvacátého století*. Praha: Akropolis – Filip Tomáš, 2007.
- PAPOUŠEK, Vladimír: Možné modely zobrazování v prostoru expresionistických poetik. In: *Hledání expresionistických poetik*. Ed. Michal Bauer. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 5–14.
- PAVERA, Libor: Zdeněk Kalista a sedmdesátá léta: příspěvek k poznání osobnosti a myšlenkového odkazu. In: *Normy normalizace: sborník referátů z literárněvědné konference 38. Bezručovy Opavy (11.–13. 9. 1995)*. Red. Jan Wiendl. Praha: Ústav pro českou literaturu; Opava: Slezská univerzita, 1996, s. 123–131.
- PAVERA, Libor: Zdeněk Kalista – básník. *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Řada literárněvědná (A) 4*, 2002, č. 4, s. 59–73.
- PEŠAT, Zdeněk: *Jaroslav Seifert*. Praha: Československý spisovatel, 1991.
- PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Básně*. Praha: SNKLHU, 1953, s. 217–301.

- PÍŠA, A. M.: Poznámky vydavatelovy. In: WOLKER, Jiří: *Próza a divadelní hry*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 351–490.
- PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech 1918–1945*. Praha: Torst, 2010, s. 1292–1313.
- ROTREKL, Zdeněk: [Zdeněk Kalista]. In: týž: *Skrytá tvář české literatury*. Brno: Blok 1993, s. 62–72; též in týž: *Skryté tváře*. Brno: Atlantis, 2005, s. 57–65.
- RYSKA, Jan: *Náš Jiří Wolker*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1956.
- SAK, Robert: Zdeňka Kalisty krajina duše: k stému výročí historikova narození. *Jihočeský sborník historický* 69/70, 2000/2001, s. 100–108.
- SEDMIDUBSKÝ, Miloš: Vytváření idyly v české avantgardě. Jiří Wolker: „Svatý Kopeček“. *Česká literatura* 43, 1995, č. 2, s. 192–214.
- SOLDAN, Fedor: *Jiří Wolker*. Praha: Československý spisovatel, 1964.
- STILLEROVÁ, Jana: *Adolf Hoffmeister*. Praha: Památník národního písemnictví, 2009.
- STŘEDOVÁ, Veronika: K problematice strukturalismu v českém historickém myšlení. In: MERVART, Jan – STŘEDOVÁ, Veronika a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století IV*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2009, s. 293–300.
- STŘEDOVÁ, Veronika: Zdeněk Kalista a reflexe dílčích aspektů dějin mentalit. In: *Život pro historii. K významným životním jubileím doc. PhDr. Marty Kohárové, CSc. a doc. PhDr. Františka Nesejty, CSc.* Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, s. 182–191.
- SVATOŠ, Michal: Historie jednoho procesu: k 10. výročí úmrtí historika Zdeňka Kalisty. *Dějiny a současnost* 14, 1992, č. 4, duben, s. 33–37.
- SVATOŠ, Michal: Zdeněk Kalista a Karlova univerzita. In: *Bylo nebylo: studie nejen k dějinám dějepisectví, vzdělanosti a didaktice dějepisu*. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 2012. (Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis; sv. 52, supplementum 1), s. 69–75.
- SVOBODA, Jiří: *Generace a program: studie o programech proletářské poezie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.
- SVOBODA, Jiří: Literární skupina a Devětsil. *Acta universitatis paedagogicae Ostraviensis. Series D* 5, 1970, s. 67–78.
- ŠALDA, F. X.: Nejnovější krásná próza česká. *Šaldův zápisník* 7, 1933/1934, s. 115–127, 166–178 a 232–238.
- ŠERLAIMOVA, Svetlana Alexandrovna: *Irži Vol'ker i novyje puti češskoj poezii 20 v.* Moskva: Vysšaja škola, 1965.
- TAUFER, Jiří: *Vítězslav Nezval: literární studie*. Praha: Práce, 1976.

TOMAN, Jindřich: *Příběh jednoho moderního projektu: Pražský lingvistický kroužek, 1926–1948*. Praha: Karolinum, 2011.

Tvář ze stínu – Zdeněk Kalista: výstava k nedožitým 95. narozeninám básníka avantgardy, historika a vězně svědomí. Praha: Památník národního písemnictví, 1995.

Vítězslav Nezval – spolutvůrce pokrokové kulturní politiky: sborník z konference Brno – 20. května 1985. Brno: Státní vědecká knihovna; Muzejní a vlastivědná společnost, 1986.

VLAŠÍN, Štěpán: Expresionismus a poetismus. *Česká literatura* 16, 1968, č. 3, s. 323–329.

VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker*. Praha: Melantrich, 1974.

VOJVODÍK, Josef: *Povrch, skrytost, ambivalence: manýrismus, baroko a (česká) avantgarda*. Praha: Argo, 2008.

WIENDL, Jan: *Vizionáři a vyznavači: k otázce sepětí řádu umění a života v české poezii první poloviny 20. století*. Praha; Podlesí: Dauphin, 2007.

Zdeněk Kalista a kulturní historie: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 14.–15. dubna 2000 v lázních Sedmihorkách. Red. Ivo Navrátil. Semily: Státní okresní archiv, 2000. (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 6).

Bibliografie prací Zdeňka Kalisty 1918–1924

Následující bibliografie podchycuje všechny dosud známé knižní či časopisecké práce Zdeňka Kalisty, otištěné v letech 1918–1924. Řazena je primárně dle roku otištění jednotlivých textů. V rámci jednoho roku jsou nejprve uváděny publikace knižní, po nich sborníkové a nakonec časopisecké. Časopisecké texty jsou dále řazeny chronologicky a v případě, že týž den Kalista publikoval ve více periodikách, pak nejprve abecedně dle názvu periodika, v rámci téhož periodika dle pořadí textů v něm. Záznamy z periodik s delší periodicitou předcházejí záznamy z periodik s periodicitou nižší, tj. např. měsíčníky jsou předřazeny týdeníkům či deníkům. Na závěr daného roku jsou případně uváděny záznamy blíže nedatované, řazené dle názvu periodika. Pakliže některý Kalistův text vyvolal tiskové reakce (např. recenze jeho básnických sbírek), připojujeme jejich citace přímo k výchozímu textu. Oddělujeme je přitom znakem „■“ a dále řadíme abecedně (u recenzí knih), nebo chronologicky (u polemik a diskusí). Do hlavní části bibliografie zařazujeme i texty, u nichž není Kalistovo autorství jednoznačné, nicméně lze je s velmi vysokou mírou pravděpodobnosti předpokládat. V závěrečném oddíle „Dubia“ pak uvádíme citace článků, u nichž je Kalistovo autorství možné, avšak nikoli prokázané.

1918

- ▶ J. C. Sychra: K mistrovu jubileu. *Jizeran* 37, 1918, č. 9, 2. 3., s. 1–2; č. 10, 9. 3., s. 1–2 a č. 11, 16. 3., s. 1; podepsáno Zd. K–a. [Fejeton.]
- ▶ Jeden vládní rada („Čtyřicet všeobecných frází). *Nebojsa* 1, 1918, č. 8, 26. 12., s. 4; podepsáno Zdeněk Viktor. [Satirická báseň; s poznámkou „S volným použitím Rettigové“.]
- ▶ Náš domov (Jsme pod kalichem květu). *Domov* 1, 1918, č. 1, b. d., s. 1; podepsáno Zdeněk Viktor. [Báseň.]
- ▶ Babička Havelková, 1. část. *Domov* 1, 1918, č. 1, b. d., s. 5–6; podepsáno K. B. [Povídka; s poznámkou „Z mých prvních zápisků“.]
- ▶ Paján smrti. *Domov* 1, 1918, č. 2, b. d., s. 10; podepsáno Zdeněk Viktor. [Báseň v próze.]

- ▶ A rivederci! (Bratři, my přijdeme i v dnech posledních.). *Domov* 1, 1918, č. 2, b. d., s. 10; podepsáno Zdeněk Viktor. [Báseň; s věnováním „Dedico a signor Dr. Frosini.“.]
- ▶ Návštěva u Ignáta Hermanna. *Domov* 1, 1918, č. 2, b. d., s. 13–14; nepodepsáno. [Reportáž; autor nejspíše ZK.]
- ▶ Max Brod: Tychona de Brahe Cesta k Bohu. *Domov* 1, 1918, č. 2, b. d., s. 14–15; podepsáno Zdeněk Viktor. [Recenzní fejeton.]
- ▶ Páter Mansfeld, 1. část. *Domov* 1, 1918, č. 3, b. d., s. 20–21; č. 4, b. d., s. 25–26 a č. 5/6, s. 37–38; podepsáno Zdeněk Viktor [č. 3 a 4] a Zdeněk Kalista [č. 5]. [„Kus románu“; s věnováním „Věnováno příteli mého mládí“.]
- ▶ Stellino štěstí. *Domov* 1, 1918, č. 3, b. d., s. 23; podepsáno Zdeněk Viktor. [Recenze prózy – E. Glynová: *Stellino štěstí*.]
- ▶ Tmy a svítání. *Domov* 1, 1918, č. 4, b. d., s. 31; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze prózy – A. Ziegloserová: *Tmy a svítání*.]
- ▶ Výš (Vám, mladí orlí, pozdrav!). *Domov* 1, 1918, č. 5/6, b. d., s. 42–43; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; připsáno „Studentům vojínům“.]

1919

- ▶ Pater Lutinov (Prostějovské zvony). *Nebojsa* 2, 1919, č. 6, 6. 2., s. 47; podepsáno Zdeněk Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ K + M + B 1919 (K vesnici jdou z vesnice). *Nebojsa* 2, 1919, č. 12, 20. 3., s. 96; podepsáno Z. Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ FROSINI, Eduardo: Excelsior!: pozdrav italského volného myslitele republice československé. *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 13, 27. 7., s. 1; nepodepsáno. [Překlad provolání z italštiny; Kalista jako překladatel uveden v komentáři na s. 7 téhož čísla.]
- ▶ Také oslava Husova (A tak, pánové, je zítra Husův den:). *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 13, 27. 7., s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Řeč Dra. Boučka (Není ministr jako ministr.). *Nebojsa* 2, 1919, č. 32, 7. 8., s. 255; podepsáno Zd. Viktor. [Satirická báseň; poznámkou v podtitulu „v N. S. 11. července 1919“.]
- ▶ Člověk (Člověk s modrou čepicí). *Cesta* 2, 1919/1920, č. 10, 22. 8., s. 189; podepsáno Zd. V. Kalista. [Báseň.]

- ▶ Průvodce pražskou zoologickou zahradou. *Nebojsa 2*, 1919, č. 35, 28. 8., s. 279–280; č. 36, 4. 9., s. 285 a 288; č. 37, 11. 9., s. 296–297; č. 38, 18. 9., s. 303–304 a č. 39, 25. 9., s. 312–313; podepsáno Zd. Viktor. [Cyklus satirických próz.]
- ▶ Pomstychtivý národ. *Nebojsa 2*, 1919, č. 38, 18. 9., s. 302; podepsáno Zdeněk Viktor. [Satirická poznámka.]
- ▶ Naše politika (Politika je divadlo). *Nebojsa 2*, 1919, č. 38, 18. 9., s. 302; podepsáno Zdeněk Viktor. [Satirická báseň; v podtitulu s poznámkou „K jedné divadelní afěře.“.]
- ▶ Jiří Benda. *Mladoboleslavské listy* 32, 1919, č. 75, 24. 9., s. 1; podepsáno Zd. V. Kalista. [Fejeton.]
- ▶ Ministři republiky (Že my nejsme monarchisté). *Nebojsa 2*, 1919, č. 39, 25. 9., s. 310; podepsáno Zdeněk Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ K změně na arcibiskupském stolci (Říkalo se, co prý tam v hradě). *Nebojsa 2*, 1919, č. 40, 2. 10., s. 319; podepsáno Zd. Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ Paralela (To jistě svádí k paralele:). *Nebojsa 2*, 1919, č. 40, 2. 10., s. 319; podepsáno Zd. Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ P. Andrej Hlinka, čili: Had, ohříváný na prsou (Že ho národ za Černovou). *Nebojsa 2*, 1919, č. 40, 2. 10., s. 319; podepsáno Zd. Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ O kříž ve školách. *Volná myšlenka* 10, 1919, č. 24, 12. 10., s. 2; podepsáno Zd. V. Kalista. [Glosa.]
- ▶ Silnice (Silnice,). *Červen 2*, 1919/1920, č. 38, 20. 11., s. 341; podepsáno Zd. V. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Zámek v Nových Benátkách. *Mladoboleslavské listy* 30, 1919, č. 102, 31. 12., s. [5]; podepsáno Zd. V. Kalista. [Fejeton; s podtitulem „Z uměleckých památek našeho kraje“.]

- ▶ My (My mladí, viděli jsme svítání). *Ruch 1*, 1919, č. 1, b. d., s. 3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; s poznámkou v podtitulu „Útržek“.]
- ▶ Themistokles v Olympii (Šel tísnicím se zástupem –). *Ruch 1*, 1919, č. 1, b. d., s. 3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; s poznámkou v podtitulu „Z ‚Galerie‘.“.]
- ▶ Řeka (Nad domem opuštěným, nad řekou). *Ruch 1*, 1919, č. 2, b. d., s. 26 a č. 3, b. d., s. 50; podepsáno Zdeněk Vik. Kalista [č. 2] a Z. V. Kalista [č. 3]. [Báseň.]
- ▶ Těšínsku (Bratři, nezapomínáme). *Ruch 1*, 1919, č. 4, b. d., s. 74; podepsáno J. V. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Dvě básně v próze. *Ruch 1*, 1919, č. 5, b. d., s. 101; podepsáno Z. V. Kalista. [Básně v próze „Cesta“ a „Oltářík“.]

- ▶ Host podzimu (Vstupuji v dědictví otců). *Ruch* 1, 1919, č. 6, b. d., s. 123; podepsáno Zd. V. Kalista. [Báseň; věnována A. Heydukovi; datována 22. X. 1918.]
- ▶ Tironinus vypravuje (Byl jsem otrokem krásné Junie, která). *Ruch* 1, 1919, č. 7, b. d., s. 166; podepsáno Z. V. Kalista. [Báseň.]

1920

- ▶ HEINE, H.: Svatí tři králové (Svatí tři králové ze severu). *Volná myšlenka* 11, 1920, 4. 1., s. 5; podepsáno J. V. Kalista. [Překlad básně z němčiny.]
- ▶ Trampoty Kordačovy (Arcipastýř zased' na stolec.). *Nebojsa* 3, 1920, č. 5, 29. 1., s. 38; podepsáno Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ Andělé (Na nebi jsou andělé). *Kmen* 4, 1920/1921, č. 11, 27. 5., s. 121; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Vzkříšení (Země se náhle probudila). *Kmen* 4, 1920/1921, č. 11, 27. 5., s. 121; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Zvěstování (Půjdeme spolu:). *Kmen* 4, 1920/1921, č. 11, 27. 5., s. 121; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Ještě ‚anacionalism‘. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 20, 29. 7., s. 238–239; podepsáno Zd. Kalista. [Polemika proti Vl. Hofmanovi a jeho kritice a nejasnému výkladu ‚anacionalismu‘.]
- ▶ Hoch: legenda. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 22, 12. 8., s. 254–255; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ Dvě prózy. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 24, 26. 8., s. 277–278; podepsáno Zdeněk Kalista. [Prózy ‚O velikém zázraku‘ a ‚Ulice a sad‘.]
- ▶ Z nových básní. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 25, 2. 9., s. 289; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně ‚Květinářka‘ (Za jednou výkladní skříní), ‚Nemocnice‘ (Tato světlice,) a ‚Golgota‘ (Silný voják).]
- ▶ Cihelna (Na památku věčnou tu postavili). *Právo lidu* 29, 1920, č. 209, 4. 9., příl. Sobota, č. 31, s. 1; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]
- ▶ O cestě na Šumavu. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 27, 16. 9., s. 314–316; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ Stavení. *Rudé právo* 1, č. 30, 24. 10., příl. Dělnická besídka, č. 42, s. 166–167; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]

- ▶ Podzimní procházka (Silnice rozkolébala se do dáli). *Cesta* 3, 1920/1921, č. 18/19, 29. 10., s. 265; podepsáno Zd. V. Kalista. [Báseň; datována „Benátky, říjen 1919“.]
- ▶ Květen, odpůldne v neděli (Jabloně jsou dnes jako selské ženy,). *Cesta* 3, 1920/1921, č. 18/19, 29. 10., s. 265; podepsáno Zd. V. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Charles Vildrac: Koráb Tenacity. *Den* 1, 1920, č. 1, 1. 11., s. 2; podepsáno J. Kalista. [Referát o inscenaci Divadla na Vinohradech.]
- ▶ 53. výstava S. V. U. Mánes. *Den* 1, 1920/1921, č. 4, 4. 11., s. 2; podepsáno Z – a. [Referát o výstavě.]
- ▶ Výstava J. Heřmana a K. Svobody v Rubešově galerii. *Den* 1, 1920, č. 9, 10. 11., s. 3; podepsáno Z–a. [Referát o výstavě.]
- ▶ Zvon. *Den* 1, 1920, č. 9, 10. 11., s. 3; podepsáno ZK. [Poznámka k referátu o Vildracovu dramatu *Koráb Tenacity ve Zvonu*.]
- ▶ Dnešní expresionism. *Den* 1, 1920, č. 12, 13. 11., s. 1; podepsáno Z–a. [Úvaha.]
- ▶ Karel Jaromír Erben: Svatební košile. *Den* 1, 1920, č. 13, 14. 11., s. 3; podepsáno Z–a. [Výtvarná recenze.]
- ▶ Barbarství. *Den* 1, 1920/1921, č. 13, 14. 11., s. 3; podepsáno R. [Glosa k necitlivým zásahům do podoby zámeckého parku v Nových Benátkách.]
- ▶ Plakáty. *Den* 1, 1920, č. 16, 18. 11., s. 3; podepsáno Z–a. [Glosa o výtvarné podobě soudobých plakátů.]
- ▶ † Josef Maudr. *Den* 1, 1920, č. 16, 18. 11., s. 3; podepsáno Z–a. [Nekrolog.]
- ▶ [V posledních dnech přišel případ Dykův...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 17, 19. 11., s. 1; nepodepsáno. [Úvodník o V. Dykovi a jeho cenzorských zásazích do dramatizace Verhaerenova *Svítání* v Divadle na Vinohradech.]
- ▶ Na okraj dne. *Den* 1, 1920/1921, č. 17, 19. 11., s. 3 a č. 18, 20. 11., s. 3; nepodepsáno. [Glosa o nedostačujících výstavních prostorech určených pro výtvarné umění v Praze; též pro zveřejnění soukromých uměleckých sbírek.]
- ▶ [Před nedávnem objevila se v tomto listě zpráva...]. *Den* 1, 1920, č. 18, 20. 11., s. 1; nepodepsáno. [Úvodník o stavu kulturních památek.]
- ▶ Zápas o slovo. *Den* 1, 1920, č. 18, 20. 11., s. 1–2; podepsáno Zd. Kalista. [Úvaha o poezii.]
- ▶ Ať žije život! *Den* 1, 1920, č. 19, 21. 11., s. 1–2; podepsáno K. [Úvaha o S. K. Neumannovi; polemika s Arnoštem Procházkou; č. 20, s. 9, oprava tiskové chyby.]
- ▶ Dvě prózy Ivana Golla. *Den* 1, 1920, č. 19, 21. 11., s. 1–2; podepsáno Zd. Kalista. [Překlady próz „Procesí“ a „Zlaté rouno“ z němčiny; s poznámkou „Z knihy ‚Dithyramben‘ se svolením autorovým přel. Zd. Kalista.“.]

- ▶ [Dr. Nebeský zabývá se...]. *Den* 1, 1920, č. 20, 28. 11., s. 1; podepsáno K. [Úvodník o válečném umění.]
- ▶ [Vraťme se k předešlému úvodníku...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 2; nepodepsáno. [Úvodník o poezii G. Duhamela.]
- ▶ GOLL, I.: O duchu Mallarméově. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 3–4 a č. 22, 13. 12., s. 1–2. [Překlad eseje z němčiny.]
- ▶ Milenci, kteří ztratili život. *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 10; podepsáno Zd. Kalista. [Próza.]
- ▶ DUHAMEL, G.: Tajemství. (Hled'te, přicházím k vám teď). *Den* 1, 1920/1921, č. 21, 5. 12., s. 12; podepsáno Viktor Dobrý. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ U. S. Devětsil. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 8; nepodepsáno. [Glosa.]
- ▶ VILDRAC, Charles: Příhoda. *Den* 1, 1920/1921, č. 22, 13. 12., s. 12; podepsáno Viktor Dobrý. [Překlad prózy z francouzštiny.]
- ▶ Romaina Rollanda Beethoven. *Den* 1, 1920/1921, 27. 12., č. 23/24, s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Úvaha o díle R. Rollanda.]
- ▶ CHENNEVIÈRE, Georges: Sociální úkol hudby. *Den* 1, 1920/1921, č. 23/24, 27. 12., s. 3–4; č. 25, 3. 1., s. 6–8 a č. 26, 10. 1. s. 1. [Překlad eseje z francouzštiny; dle svých pamětí přeložil ZK.]

1921

GOLL, Ivan: *Nový Orfeus: dithyramb*. Praha: A. Srdce, 1921. 28 s.; podepsáno Zdeněk V. Kalista. [Překlad prózy z němčiny.]

- HARTL, Antonín: Ivan Goll: Nový Orfeus. *Nové Čechy* 5, 1921/1922, č. 6, 2. 3., s. 236.
- M. N. [=NOVOTNÝ, Miloslav]: Goll Ivan: Nový Orfeus. *Česká osvěta* 18, 1922/1923, č. 13, 24. 3., s. 338–339.
- Kaz. [=PROCHÁZKA SERAFÍNSKÝ, František]: Literatura. *Zvon* 22, 1921/1922, č. 21, 9. 2., s. 294–295.
- J.Ž. [=ŽIVNÝ, Jiří]: Nové publikace. *Moderní revue* 28, 1921/1922, sv. 37, č. 4/5, 8. 2., s. 131.

▶ Lavička před lazaretem (Na lavičce,). *Sovětské Rusi čeští umělci a spisovatelé komunističtí*. Praha: Tiskový výbor čs. strany komunistické, s. 23; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]

- [Arnošt Procházka vytýkal kdysi...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 25, 3. 1., s. 1; podepsáno K. [Úvaha o moderním umění, zejména o dekadenci a impresionismu.]
- [Večer mladé lyriky...]. *Den* 1, 1920/1921, č. 25, 3. 1., s. 12; nepodepsáno. [Glosa k referátům o večeru mladé lyriky 2. 12. 1920 v Obecním domě; dle dopisu A. M. Píšovi z 3. 1. 1921 autorem ZK.]
- Legenda o zápasníku. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 15, 10. 1. odpoledne, s. 1; podepsáno Fr. Kalista. [Próza.]
- Z básní Zdeňka Kalisty. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 42, 13. 1., s. 493; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Neděle skoro jarní“ (Dnes město popluje jako loď) a „Pouť chudých“ (Punč, whisky a teplý rum –).]
- VILDRAC, Charles: Testament. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 42, 13. 1., s. 493–494; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad prózy z francouzštiny.]
- Cesty k dnešku. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 42, 13. 1., s. 496–497; podepsáno Zdeněk Kalista. [Esej.]
- Nápis na hostinec (Vy, kteří sem vejdete,). *Lidové noviny* 29, 1921, č. 30, 18. 1. odpoledne, s. 1; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]
- Návštěva. *Den* 1, 1920, č. 27, 24. 1., s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- Básně. *Pramen* 2, 1921, č. 3, 10. 3., s. 105–106; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Obžinky“ (Můj pane Galileo Galilei,) a „Modlitba k Panně Marii“ (V jarních rukou Ti neseme písničku bříz).]
- Z lyriky Zdeňka Kalisty. *Kmen* 4, 1920/1921, č. 52, 24. 3., s. 613–614; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň „Utonulým ve světové válce“ (Bratři námořníci,), próza „Armádní bubeníci“ a báseň v próze „Robinson Crusoe“.]
- Z básní. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 4; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Sedlák“ (Sedlák na plném voze do stodol svezl svá léta.) a „Večerní nábřeží“ (Možná, že ta řeka se jednou promění).]
- DUHAMEL, Georges: Dobrá budoucnost (Nechci žádati příliš: vše přijde.). *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 4; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny; s poznámkou „Autoris. překlad Zd. Kalisty.“]
- DUHAMEL, Georges: Království mezi námi (To ticho, které je kolem nás,). *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 5; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny; s poznámkou „Autoris. překlad Zd. Kalisty.“]

- ▶ GOLL, Ivan: Ředitel kina ; Boží varhany ; Student. *Tribuna* 3, 1921, č. 79, 3. 4., s. 5; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad próz z němčiny; s poznámkou „Autoris. překlad Zd. Kalisty z knihy ‚Dithyramben‘.“]
- ▶ Pokorná studánka (Pokora má je studánka,). *Lidové noviny* 29, 1921, č. 173, 8. 4. ráno, s. 1; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]
- ▶ VILDRAC, Charles: Bohatství. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 176, 9. 4. odpoledne, s. 1; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad prózy z francouzštiny; s poznámkou „Z knihy Découvertes přel. Zd. Kalista.“.]
- ▶ DUHAMEL, Georges: O veliké radosti (Šťěstí, jež přicházíte z vnějšku,). *Lidové noviny* 29, 1921, č. 202, 23. 4. odpoledne, s. 1; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ Legenda z vězení. *Čas* 31, 1921, č. 95, 24. 4., příl. Besedy Času, č. 16. s. 5; podepsáno Z. V. Kalista. [Próza.]
- ▶ Pokorná studánka (Pokora má je studánka,). *Tribuna* 3, 1921, č. 119, 22. 5., s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; s věnováním „A. Rážovi“.]
- ▶ Prosba (Až já umru,). *Tribuna* 3, 1921, č. 119, 22. 5., s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ GHÉON, Henri: Polní mše (Oltářní lampa svítí třemi barvami praporu,). *Tribuna* 3, 1921, č. 119, 22. 5., s. 5; podepsáno Zd. K. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ Smutné jaro (To, co nás bolelo,). *Červen* 4, 1921, č. 8, 26. 5., s. 113; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Píseň z podvečera (5. V. 21.) (Na nebi je veliký zvon,). *Červen* 4, 1921, 26. 5., č. 8, s. 113; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Cirkus v městečku (Kamenný štít domu naproti vidím po kolikáté,). *Červen* 4, 1921, č. 8, 26. 5., s. 113; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Nemocnice. *Tribuna* 3, 1921, č. 125, 29. 5., s. 6; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza; s poznámkou „Z knihy ‚Dětství‘.“]
- ▶ K. Beneš: Dýka. *Pramen* 2, 1921, č. 5/6, 10. 6., s. 281; podepsáno Ka. [Recenze prózy.]
- ▶ Městečko (Městečko je měkký chléb,). *Lidové noviny* 29, 1921, č. 297, 16. 6. ráno, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; s věnováním K. Tomanovi.]
- ▶ Nároží (Na rohu nescházejí se jenom ulice,). *Lidové noviny* 29, 1921, č. 312, 24. 6. ráno, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Český propagační literární film. *Země* 2, 1920/1921, č. 9, 30. 6., příl. Rarach, s. 270–272; podepsáno Ivan Stý (Nedevětsil). [Satirická próza.]

- ▶ Nokturno (Nebe, co hvězdami skleněnými po městě bloudilo.). *Čas* 31, 1921, č. 166, 17. 7., příl. Besedy Času, č. 28, s. 5; podepsáno Z. V. Kalista. [Báseň; s věnováním Karlu Tomanovi.]
- ▶ GOLL, Ivan: Panamský průplav. *Čas* 31, 1921, č. 166, 17. 7., příl. Besedy Času, č. 28, s. 5; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad prózy z němčiny; s poznámkou „Aut. překlad Zd. Kalisty.“.]
- ▶ Lesní cesta (Tady se jde do království tvého.). *Čas* 31, 1921, č. 172, 24. 7., příl. Besedy Času, č. 29, s. 6; podepsáno Z. V. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Píseň (Domku.). *Čas* 31, 1921, č. 172, 24. 7., příl. Besedy Času, č. 29, s. 6; podepsáno Z. V. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Pokorná studánka (Pokora má je studánka.). *Čas* 31, 1921, č. 184, 7. 8., příl. Besedy Času, č. 31, s. 6; podepsáno Z. V. Kalista. [Báseň; s věnováním „A. Rážovi“.]
- ▶ Loupežníci a městečko. *Červen* 4, 1921, č. 19, 1. 9., s. 259–262; podepsáno Zdeněk Kalista. [Dramatická scéna.]
- ▶ Wolker, Jiří: Host do domu. *Pramen* 2, 1921, č. 8/9, 10. 9., s. 420–421; podepsáno Zd. Kalista. [Recenze sbírky básní.]
- ▶ Jiráskovy oslavy. *Červen* 4, 1921/1922, č. 20, 15. 9., s. 279–280; podepsáno K. [Glosa proti nadměrnému vyzdvihování osobnosti A. Jiráska.]
- ▶ Kostel (S vysokého vrchu splývá a odtéká). *Červen* 4, 1921, č. 21, 29. 9., s. 281; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Legenda nejprostší. *Host* 1, 1921/1922, č. 1, [říjen], s. 12–13; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ A. M. Píša: Dnem i nocí. *Pramen* 2, 1921, č. 10, 10. 10., s. 476; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze sbírky básní.]
- ▶ Oheň (Do mírných očí oheň se dívá). *Červen* 4, 1921, č. 23, 27. 10., s. 309; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Před obrazem z mého domova (Mezi čtyřmi stěnami černého rámu). *Lidové noviny* 29, 1921, č. 553, 5. 11. ráno, s. 1; podepsáno Zd. V. Kalista. [Báseň.]
- ▶ O potápěči. *Host* 1, 1921/1922, č. 3, [prosinec], s. 50–54; podepsáno Zdeněk Kalista. [Povídka.]

- ▶ Ze sbírky „Ráj srdce“. *Orfeus* 1, 1921, č. 2, b. d., s. 46–48; podepsáno Z. Kalista. [Básně „Městečko“ (Městečko je měkký chléb,), „Voják před bitvou“ (Stavení,) a „Ranní zahrada rekonvalescentů“ (Zahrado boží z Gatsemanu,).]

► Objevené krajiny. *Veraikon* 7, 1921, č. 9/12, b. d., s. 85–88; podepsáno Zdeněk Kalista. [Stat' o moderním výtvarném umění; doprovázeno reprodukcemi obrazů Z. Rykra „Jaro“ a „Krajina s řekou“.]

1922

Ráj srdce: 1920–21. Praha: V. Petr a K. Tvrdý, 1922. 43 s. (Atom; sv. 4); podepsáno Zdeněk V. Kalista. [Sbírka básní.]

- BEDRA, K.: Černá hodinka. *Našinec* 58, 1922, č. 119, 25. 5., s. 1–2.
- BOJAR: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Život* 5, 1922/1923, č. 1, [b. d.], s. 39–40.
- DOLEŽAL, Josef: Kalistův Ráj srdce. *Lidové listy* 1, 1922, č. ?, 28. 7., s. ? [Dochováno jen na výstřížku v Kalistově pozůstalosti v LA PNP.]
- FREJKA, Jiří: Akordy doprovodu... *Studentský časopis* 1, 1922, č. 3, 30. 5., s. 85–86.
- G. [=?]: Ráj srdce. *Jasno* 1, 1922/1923, č. 2, s. 1.
- GÖTZ, František: Tři lyrikové. *Host* 1, 1921/1922, č. 9, [červen], s. 183–185.
- GÖTZ, Fr.: Kalistův „Ráj srdce“. *Socialistická budoucnost* 20, 1922, č. 101, 30. 4., s. 13–14.
- A. H. [=HARTL, Antonín]: Knihy veršů. *Most* 1, 1921/1922, č. 8/9, duben, s. 122–123.
- J. H. [=HORA, Josef]: Z nejmladší lyriky. *Rudé právo* 3, 1922, č. 72, 25. 3., příl. Dělnická besídka, s. 2–3.
- KNAP, Josef: Umělé květinčky. *Cesta* 4, 1921/1922, č. 42, 14. 4., s. 667–668.
- A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Lumír* 49, 1922, č. 6, 22. 6., s. 334.
- PÍŠA, A. M.: Z. Kalista: Ráj srdce. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 1, č. 14, 12. 4., s. 220–221.
- B. P. [=POLAN, Bohumil]: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Nové Čechy* 6, 1922/1923, č. 1, 3. 10., s. 43–44.
- A. P. [=PROCHÁZKA, Arnošt]: Nové publikace. *Moderní revue* 28, 1921/1922, sv. 37, č. 10/12, 8. 7., s. 330–331.
- pa– [=PROCHÁZKA, František S.]: Literatura. *Zvon* 22, 1921/1922, č. 38, 8. 6., s. 530–531.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: K něže je třeba síly. *Tribuna* 4, 1922, č. 84, 9. 4., s. 12.
- RUTTE, Miroslav: Lyrická žeň. *Národní listy* 62, 1922, č. 183, 7. 7., s. 1.
- ý– [=SÝKORA, Josef]: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Akademie* 26, 1922/1923, č. 4, s. 187–188.
- B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: Tři debuty. *Československé noviny* 1, 1922, č. 25, 14. 4., s. 5.
- VLČEK, Bartoš: Dva básnické debuty. *Obzor* 13, 1922, č. 110, 14. 5., příl. Neděle 1, 1922, č. 20, 14. 5., s. 79–80.
- jv. [=VODÁK, Jindřich]: Veršičky. *Čas* 32, 1922, č. 139, 17. 6., s. 4.
- WAGNER, Vl.: Jan Klepetář: Bílý okamžik – Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Mladé Slovensko* 4, 1921/1922, máj, č. 7., s. ?, [Dochováno jen na výstřížku v Kalistově pozůstalosti v LA PNP].

- [WOLKER, Jiří]: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Var* 1, 1921/1922, č. 15, 1. 7., s. 482–483.
- V. Z. [=ZELINKA, Václav]: Nové knihy. *Zlatá Praha* 39, 1922, č. 15/16, 1. 6., s. 158–159.
- –ld: Zdeněk Kalista: Ráj srdce. *Legionářský směr* 3, 1922, č. 23, 1. 6., s. 6.
- p.: Tschechische Lyrikbücher. [Dočkováno jen na výstřižku v Kalistově pozůstalosti v LA PNP; článek nedohledán, snad jde o referát Paula Eisnera v *Prager Presse*.]

Zápasníci. Praha: Petr a Tvrdý, 1922. 39 s. (Atom; sv. 10); podepsáno Zdeněk V. Kalista. [Sbírka básní].

- –vb– [=BRTNÍK, Václav]: [Básnická žeň prvního pololetí letošního roku...]. *Topičův sborník* 10, 1922/1923, sv. 10., 6. 7., s. 473–474.
- GÖTZ, František: Čtyři knihy z chaosu. *Host* 2, 1922/1923, č. 3, [prosinec], s. 85–94.
- H. [=HARTL, Antonín?]: Došlé knihy. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 8/9, 1. 2., s. 128.
- [HORA, Josef?]: Verše. *Rudé právo* 3, 1922, č. 271, 19. 11., příl. Dělnická besídka, s. 4.
- KNAP, Josef: Dílo generace III. *Cesta* 5, 1922/1923, č. 34, 16. 2., s. 464–465.
- KRECAR, Jarmil: Nové lyrické knihy. *Moderní revue* 29, 1922/1923, sv. 38, č. 7/8, 8. 4., s. 215–218.
- A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 6, 4. 1., s. 7.
- [PÍŠA, A. M.]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Proletkult* 1, 1922/1923, sv. 2, č. 18 (44), 29. 11., s. 287–288.
- B. P. [=POLAN, Bohumil]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Nové Čechy* 6, 1922/1923, č. 9/10, 15. 6., s. 374–375.
- –pa– [=PROCHÁZKA, František S.]: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Zvon* 23, 1922/1923, č. 29, 5. 4., s. 406.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, M.: Verše mladých. *Tribuna* 4, 1922, č. 277, 26. 11., příl. Nedělní besídka, s. 2.
- RÓN, Karel: Zdeněk Kalista: Zápasníci. *Studentský časopis* 2, 1922/1923, č. 6, s. 169–170.
- VLČEK, Bartoš: Nejmladší básníci čeští. *Obzor* 14, 1923, č. 10, 14. 1., s. 2–3.
- VRBA, Jan: Knihy veršů. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 2, 5. 10., s. 89–90.
- ZELINKA, V.: Musy válečné a poválečné. *Archa* 12, 1924, č. 5, květen, s. 168–170.

► Píseň při nedostavěném domku (Domku.). *Lidové noviny* 30, 1922, č. 6, 4. 1. ráno, s. 1; podepsáno Zd. V. Kalista. [Báseň.]

► Pišův „Nesrozumitelný svatý“. *Host* 1, 1921/1922, č. 5, [únor], s. 105–106; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze sbírky básní.]

► Ruce milenců. *Čas* 32, 1922, č. 31, 5. 2., příl. Besedy Času, č. 6, s. 6; podepsáno Z. V. Kalista. [Próza; s poznámkou „Z knihy ‚Zápasníci‘.“.]

- ▶ Březen (Kraj slunečný do světa popluje tak jako loď). *Čas* 32, 1922, č. 37, 12. 2., příl. Besedy Času, č. 7, s. 5; podepsáno Z. V. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Jaro (Na retech ulic dne jarního rozkvetu plamen.). *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; s poznámkou „Z knihy ‚Zápasníci‘.“.]
- ▶ Dům, v němž je mrtvý (V dům mrtvý jsme zabloudili.). *Host* 1, 1921/1922, č. 6, [březen], s. 123; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; s poznámkou „Z knihy ‚Zápasníci‘.“.]
- ▶ HAUPTMANN, Carl: Lesseps: legendární portrét. *Čas* 32, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Besedy Času, č. 10, s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad prózy z němčiny.]
- ▶ Člověk Michějev. *Rudé právo* 3, 1922, č. 55, 5. 3., příl. Dělnická besídka, s. 1–2 a č. 117, 21. 5., příl. Dělnická besídka, s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ Most u parlamentu (Nad vodou hlubokou). *Rudé právo* 3, 1922, č. 72, 25. 3., příl. Dělnická besídka, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; s datací „Únor 1921“ a poznámkou „Z knihy ‚Ráj srdce‘.“.]
- ▶ EDSCHMID, Kasimir: Orfeus (Ó, prudčej’ než po lesích zbloudilá jelení říje). *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 11; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z němčiny.]
- ▶ SPIRE, André: Moje bohatství (Hluboko v noci svítí světlo.). *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 12; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ SUARÉS, André: Kadence vzdutého moře (Že neplakal bych rád.). *Tribuna* 4, 1922, č. 90, 16. 4., s. 13; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny; s poznámkou „Poème du temps qui meurt. Přeložil Zd. Kalista.“]
- ▶ Apologie o záhadách vidění. *Československé noviny* 4, 1922, č. 38, 30. 4., nedělní příloha, s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Polemická stat’.]
 - VÁŇA, Josef : Zdeněk Kalista: Apologie o záhadách vidění. *Česká mysl* 18, 1922, č. 5, [b. d.], s. 302–304; podepsáno Josef Váňa. [Glosa ke Kalistovu článku.]
- ▶ Básně. *Pramen* 3, 1922, č. 6, 10. 6., s. 257; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Jarní píseň“ (Dostal jsem věneček krásně uvitý,) a „Kvetoucí stromy“ (Na zemi stromy jsou jeden květ).]
- ▶ GOLL, Ivan: Chapliniada aneb Básník Charlot. *Divadlo* 2(9), 1921/1922, č. 15, 13. 6., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad části dramatické scény z francouzštiny; s poznámkou „Autorisovaný překlad Zd. Kalisty.“]
- ▶ Mrtví námořníci (Tři bratři byli to.). *Tribuna* 4, 1922, č. 140, 18. 6., příl. Nedělní besídka, s. 11; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Listy z Bavorska. *Čas* 32, 1922, č. 153, 4. 7., s. 2–4; podepsáno Z. Kalista. [Cestopisný fejeton; datován „Řezno, 26. června 1922“, „Mnichov, 27. června 1922“ a „Mnichov, 28. června 1922“.]

- ▶ Výpravy za divadlem. *Čas* 32, 1922, č. 163, 15. 7., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton; věnováno J. Honzlovi.]
- ▶ Vzdálení milenci (Stavení.). *Čas* 32, 1922, č. 164, 16. 7., příl. Besedy Času, č. 29, s. 5–6; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Umělecký Mnichov. *Čas* 32, 1922, č. 173, 27. 7., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton.]
- ▶ Hospodářství v nápadech. *Tribuna* 4, 1922, č. 175, 29. 7., s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton.]
- ▶ Rytmus divadla. *Divadlo* 2(9), 1921/1922, č. 18, 31. 7., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Úvaha.]
- ▶ Pohledy I. *Čas* 32, 1922, č. 217, 16. 9., s. 2–3; podepsáno Zd. Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Loupežníci a městečko. *Divadlo* 2(9), 1921/1922, č. 21, 16. 9., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Ukázka dramatu; s poznámkou „Úvodní scéna ze hry“.]
- ▶ Pohledy. *Tribuna* 4, 1922, č. 218, 17. 9., příl. Nedělní besídka, s. 7; podepsáno Zd. Kalista. [Básně „Pozdrav Jugoslavii“ (V tvých barvách, země, rozhořelo se srdce, jež tesknější bylo dnes.) a „Námořnická“ („Vzhůru, plavci,“); s věnováním „Paní Máše Z.“]
- ▶ Pohledy. *Tribuna* 4, 1922, č. 224, 24. 9., příl. Nedělní besídka, s. 7; podepsáno Zd. Kalista. [Básně „Pouť v Cavtatu“ (Panno Maria v městě Cavtatu,) a „Utonulý plavčík“ (Zahrady pozemské u domků s tmavými cypřiši,); s věnováním „Paní Máše Z.“.]
- ▶ Pohledy II. *Čas* 32, 1922, č. 228, 29. 9., s. 2–3; podepsáno Zd. Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Jules Romains ve své hře ‚Stary Cromedeyre‘. *Divadlo* 2(9), 1921/1922, č. 22, 30. 9., s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Článek.]
- ▶ Naše naděje, víra a práce. *Host* 2, 1922/1923, č. 1, [říjen], s. 1–4; podepsáni Jaromír Berák, Lev Blatný, František Götz, Josef Chaloupka, Dalibor Chalupa, Josef Hruša, Čestmír Jeřábek, Miloš Jirko, Svata Kadlec, Zdeněk Kalista, Josef Knap, Arnošt Ráž, Bohuš Stejskal, Bartoš Vlček. [Manifest Literární skupiny.]
- ▶ Pohledy III. *Čas* 32, 1922, č. 234, 6. 10., s. 2–3; podepsáno Zd. Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Pohledy IV. *Čas* 32, 1922, č. 241, 14. 10., s. 2–3; podepsáno Zd. Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Domov (V přílivy tiché domova tvého). *Čas* 32, 1922, č. 242, 15. 10., příl. Besedy Času, č. 42, s. 6; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]

- Tylova „Tvrdohlavá žena“. *Československé noviny* 1, 1922, č. 180, 17. 10., s. 5–6; podepsáno Zd. Kalista. [Referát o inscenaci Národního divadla v Praze, 13. října 1922.]
- Pohledy V. *Čas* 32, 1922, č. 247, 21. 10., s. 2–3; podepsáno Zd. Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- GOLL, Ivan: Chapliniada aneb Básník Charlot. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 1, 16. 11., s. 6–8; č. 2, 23. 11., s. 2–3; č. 3, 30. 11., s. 2–3; č. 4, 7. 12., s. 3; č. 5, 14. 12., s. 2–3; podepsáno Zd. V. Kalista. [Překlad dramatické scény z francouzštiny; s poznámkou „Pro film napsal Ivan Goll. Čtyři kresby nakreslil F. Léger. Přeložil Zd. V. Kalista.“; se 4 ilustracemi.]
- Literární epigramy. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 2, 23. 11., s. 3; podepsáno R. Jakovlev. [Soubor epigramů s názvy „A. M. Piša“ (Lidé jsou uctíví. –), „†Ivan Suk“ (Na rakvičku ťuky ťuk –), „†Franta Němec“ (Zde Franta Němec duši poručil); s poznámkou „Podle Schillera“.]
- Paul Eger a Hebbelova Judith. *Čas* 32, 1922, č. 276, 25. 11., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Referát o inscenaci Deutsches Schauspielhaus v Hamburku.]
- Martin a jeho osel. *Rudé právo* 3, 1922, č. 277, 26. 11., příl. Dělnická besídka, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- Šantičův mlýnek (Básníku milý). *Rudé právo* 3, 1922, č. 277, 26. 11., příl. Dělnická besídka, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- Nová próza. *Československé noviny* 1, 1922, č. 217, 30. 11., s. 6; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze próz – F. Němec: *Holátka Max* a K. Schulz: *Tegtmaierovy železárny*.]
- Obrazy kritické. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 3, 30. 11., s. 4; podepsáno Ivan Stý. [Soubor epigramů s názvy „Anarchie v nejmladší české poezii“ (Já jsem byl na počátku.), „† Autoru ‚Rybářské knížky‘“ (Ah, žalost, přežalost,) a „†Viktor Dyk“ (Buď pochválen Pan Ježíš Kristus).]
- Nový proud I. *Československé noviny* 1, 1922, č. 224, 8. 12., s. 6; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze básnické sbírky V. Nezval: *Most*.]
- Městečko pod prosincem. *Čas* 32, 1922, č. 288, 9. 12., s. 2–3; podepsáno Zd. Kalista. [Fejeton.]
- RÓN, Zdeněk: Nemnozí spravedliví. *Čas* 32, 1922, č. 300, 23. 12., s. 2–3. [Fejeton; s podtitulem „Zdeňku Kalistovi pro jeho ‚Městečko pod prosincem‘.“]
- Ironičtí svatí. *Čas* 32, 1922, č. 304, 30. 12., s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton.]
- Nad propastí slávy aneb Hrdinní fascisté českoslovenští. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 5, 14. 12., s. 1–2; podepsáno Ilja Michějev. [Satirická próza; s podtitulem „Text původního českého filmu o 7 dílech.“; s 5 nepodepsanými karikaturami.]

- ▶ Píseň z města Řezna (V městě Řezně u Dunaje). *Čas* 32, 1922, č. 295, 17. 12., příl. Besedy Času, č. 51, s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Zum Seestern (Andělé boží z vánoční pohody). *Čas* 32, 1922, č. 295, 17. 12., příl. Besedy Času, č. 51, s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň; věnováno J. Matznerovi.]
- ▶ České vánoce. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 6, 21. 12., s. 1–2; podepsáno Rud. Kaiser. [Satirická próza.]
- ▶ HEINE, H.: Svatí tři králové (Svatí tři králové ze severu). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 6, 21. 12., s. 3; nepodepsáno. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ Pastýřská (Pějte krásně, pastýřové). *Čas* 32, 1922, č. 301, 24. 12., příl. Besedy Času, č. 52, s. 8; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Milovicko – kraj mrtvých. *Rudé právo* 3, 1922, č. 302, 28. 12., s. 5; podepsáno –ista. [Fejeton; závěr cenzurován.]
- ▶ HEINE, H.: Nevěsty Kristovy (Kdo jde kolem kláštera). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 7, 28. 12., s. 2; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad satirické básně z němčiny.]

1923

Jediný svět. Praha: Družstvo přátel Studia, 1923. 40 s. (Knihy mladých; sv. 3); podepsáno PhDr. Zdeněk V. Kalista. [Sbírka básní.]

- EISNER, Paul: Tschechische Literatur: neue Lyrik. *Prager Presse* 3, 1923, Nr. 349, Ab.–Ausg., 21. 12., S. 4.
- FRAENKL, Pavel: Zd. Kalista: Jediný svět. *Host* 3, 1923/1924, č. 2, [prosinec], s. 47.
- Holan, Ivo [=HOLAN, Vladimír]: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Oheň* 2, 1924/1925, č. 3/4, prosinec, s. 58.
- HORA, J.: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Rudé právo* 4, 1923, č. 259, 4. 11., příl. Dělnická besídka, s. 3.
- A. N. [=NOVÁK, Arne]: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Lumír* 51, 1924, č. 1, 10. 1., s. 47.
- Dom. P. [=PECKA, Dominik]: Z nejmladší poezie. *Archa* 12, 1924, č. 1, únor, s. 23–25.
- POPEL, Z.: Zd. Kalista: Jediný svět. *Studentský časopis* 3, 1923/1924, č. 9/10, 8. 6., s. 324.
- SPRINGER, F. A.: Zdeněk Kalista: Jediný svět. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 4, 7. 1., s. 184.
- B. V. [=VÁCLAVEK, Bedřich]: ‚Knihy mladých‘. *Československé noviny* 2, 1923, č. 268, 16. 11., s. 5.
- VESELÝ, Antonín: Sešitky. *Československá republika* 244, 1923, č. 325, 25. 11., s. 6.
- VYLEŤAL, Valdemar: Tři lyrikové. *Moderní revue* 30, 1923/1924, sv. 39, č. 3/4, 8. 12., s. 103–105.

- ▶ Úvodem. In: RÁŽ, Arnošt – BIEBL, Konstantin: *Cesta k lidem*. Přerov: Obzor, 1923, s. 3–4; podepsáno Zdeněk Kalista. [Předmluva ke sbírce.]
- ▶ Krajina (Pagoda průsvitná s rohy zahnutými). *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina 1923, s. 14; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Romance z belvederu (Z fontany tryská stříbrné pero pštrosí). *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina 1923, s. 15; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Večer (Loupežníci probourali stěny světnice). *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina 1923, s. 16; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Atlantis. *Sborník Literární skupiny*. Vyškov: F. Obzina 1923, s. 64–68; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]

- ▶ ROMAINS, Jules: „Z Evropy“ (Po planinách po silnicích). *Host 2*, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 98–99; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- ▶ SPIRE, André: Moje bohatství (Hluboko v noci svítí světlo). *Host 2*, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 100–101; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- ▶ APOLLINAIRE, G.: La santé (Nežli jsem vkročil do vězení). *Host 2*, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 101; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- ▶ APOLLINAIRE, G.: Oceán Země (Postavil jsem dům uprostřed oceánu). *Host 2*, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 101–102; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; s věnováním [?] „A. G. de China“; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku, tamtéž jako autor básně uveden A. G. de China.]
- ▶ CENDRARS, Blaise: Panama aneb Dobrodružství mých sedmi strýčků (Věnuji vám tuto báseň). *Host 2*, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 108–110; nepodepsáno. [Překlad závěrečného oddílu básně z francouzštiny; datováno „červen 1913 – červen 1914“; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- ▶ JACOB, Max: Báseň (Spánek! Slunce! Stáhni záclony níž!). *Host 2*, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 111; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- ▶ JACOB, Max: Rue Ravignan na Montmartru. *Host 2*, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 111–112; nepodepsáno. [Překlad prózy z francouzštiny; autor chybně uveden jako „Jakob“; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]

- REVERDY, Pierre: Stín (Člověk). *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 112; nepodepsáno. [Překlad básně; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- HUIDOBRO, Vincent: Čtyři básně. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 112–114; nepodepsáno. [Překlad básní z francouzštiny nebo španělštiny; obsahuje básně „Hodiny klouzají [...]“, „Cosi se dotkne zdi [...]“, „Děvčátko [...]“ a „Zrcadlo“ (Má tvář); Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- COCTEAU, Jean: Titanik (Jak obraz na nebi nestvůrných zrcadel). *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 114–115; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; s poznámkou „Poésies 1917–1920, Edition de la Siréne 1922.“; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- SAUVAGE, Marcel: Rue des Jeuneurs–La Bourse (Poledne). *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 116–118; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- SAUVAGE, Marcel: Co se stalo 25. října 1919. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 118–122; nepodepsáno. [Překlad prózy z francouzštiny; s věnováním „G. Duhamelovi“; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- DERMÉE, Paul: Dvě básně. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 122–123; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; obsahuje básně: „Mlýnek na kávu [...]“ a „Ta jablka [...]“; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- HUSSON, Paul: Večerní vize. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 123; nepodepsáno. [Překlad prózy z francouzštiny; s poznámkou „Atmosphère de Paris“; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- GOLL, Ivan: Odchod (Slunce vyjelo na svém velocipedu). *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 123–124, nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- Hoře z rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 4, [leden], s. 124–126; podepsáno Zdeněk Kalista. [Úvaha o moderní poezii.]
- Tři muži u slona. *Rudé právo* 4, 1923, č. 10., 14. 1., příl. Dělnická besídka, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- Lidé na světě. *Čas* 33, 1923, č. 16, 21. 1., příl. Besedy Času, č. 3, s. 6; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- Rýn a Ruhr. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 17, 22. 1., s. 2–3; podepsáno –ista. [Fejeton; s poznámkou „Psáno na Rýně, bezprostředně před francouzskou akcí.“.]
- Kritika pranostik. *Čas* 33, 1923, č. 19, 24. 1. večer, s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton.]

- ▶ Předobraz. *Čas* 33, 1923, č. 22, 27. 1. večer, s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Úvaha o možnostech filmového umění.]
- ▶ Vlajky. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 131–133; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Francie“ (Básníku toť Parnas moderní je), „Australie“ (Noc kvete jak hluboký modrý strom“, „Italie“ (Francesca sličná stane tu), „Kuba“ (Černoška v lehounce bílé krinolině), „Švédsko“ (Daleko v modrých krajinách púlnočních) a „Venezuela“ (To řeka Orinoko je).]
- ▶ COCTEAU, Jean: Ossian (V slané vody kytici). *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 160; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny; Kalista jako autor uveden v obsahu ročníku.]
- ▶ Kritika čistého rozumu. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 160–162; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze souboru kritických statí – A. M. Piša: *Soudy, boje, výzvy*.]
- ▶ Pan B. Václavek. *Host* 2, 1922/1923, č. 5, [únor], s. 162–163; podepsáno Zdeněk Kalista. [Glosa.]
- ▶ Portréty básníků. V. Nezval (To každý ví, že uraziti nechcem.). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 12, 1. 2., s. 4; nepodepsáno. [Epigram; s chybným názvem „V. Neznal“.]
- ▶ Ještě poznámky z Porúří. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 29, 6. 2., s. 1–2; podepsáno –ista. [Fejeton; s podtitulem „Tentokráte z dálky.“.]
- ▶ Don Quijote v posledních letech. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 13, 8. 2., s. 3–4; podepsáno A. T. Silák. [Satirická próza.]
- ▶ HEINE, H.: Glosa k indické báji (Král jménem Wismamitra). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 13, 8. 2., s. 2; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ HEINE, H.: Báseň (U moře slečna stála). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 13, 8. 2., s. 2; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ HEINE, H.: Lazarus. Běh světa (Máš-li dost, proč ještě víc). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 14, 15. 2., s. 2; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ GOLL, Ivan: Astral (Uzavřeme se). *Host* 2, 1922/1923, č. 6/7, [březen/duben], s. 189–198; podepsáno Zdeněk Kalista [Překlad básně z francouzštiny; s podtitulem „Píseň“.]
- ▶ Boží mlýnky. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 73, 29. 3., s. 1–2; podepsáno –ista. [Fejeton.]
- ▶ St. K. Neumann: S městem za zády. *Přerod* 1, 1923, č. 12/13, 1. 4., s. 202; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze souboru fejetonů.]
- ▶ František Zavřel: Předehra. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 12/13, 1. 4., s. 202–203; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze sbírky básní.]
- ▶ Josef Knap: Ztracené jaro. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 12/13, 1. 4., s. 203; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze prózy.]

- ▶ Krátké vypsání o některých znamenitostech kocourkovského muzea. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 21, 5. 4., s. 4; podepsáno Eugen Princ. [Satirická próza.]
- ▶ Mons Sacer. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 93, 23. 4., s. 2; podepsáno –i–. [Fejeton z římského předměstí.]
- ▶ HEINE, H.: Píseň (Nikdy nepohrdej ďáblem –). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 27, 17. 5., s. 4; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ HEINE, H.: Píseň (Kastráti si naříkali.). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 27, 17. 5., s. 4; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ Za Antonínem Mackem (Básníku světa tichého). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 29, 31. 5., s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Říše zapomenutých. *Rudé právo* 4, 1923, č. 4, 7. 6., s. 4; podepsáno –sta. [Článek o návštěvě v Jedličkově ústavu.]
- ▶ Sádra, mramor a ještě jiné věci. *Rudé právo* 4, 1923, č. 132, 9. 6., s. 4; podepsáno Z. K. [Glosa proti J. S. Macharovi a jeho interpretaci římských dějin.]
- ▶ HEINE, H.: Panychida (Nebudou mši za mne zpívat.). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 31, 14. 6., s. 4; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ VILLON, François: Epitaf (Zde v zemi dříme věčný sen). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 31, 14. 6., s. 4; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ HEINE, H.: Donna Ciara (Podvečerem zahradami). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 32, 21. 6., s. 4; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ GOLL, Ivan: Hodiny (Čas odbíjí na všech věžích). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 33, 28. 6., s. 2; nepodepsáno. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ VILLON, François: Balada, která má býti závěrem (Tím testament je uzavřen). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 33, 28. 6., s. 3; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ O archivy. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 327, 3. 7., s. 7; podepsáno Z. Kalista. [Článek o problematice soudobých archivů.]
- ▶ Městečko (Hlas zalomí se v úzkých ulicích). *Československá republika* 244, 1923, č. 186, 8. 7., příl. Nedělní čtení, s. [1]; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Odchod. *Rudé právo* 4, 1923, č. 157, 8. 7., příl. Dělnická besídka, s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ Oslavná scéna k 6. červenci. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 35, 12. 7., s. 1; podepsáno Jeremiáš Kulička. [Satirická dramatická scéna; s podtitulem v plném znění „Všem vlastenským spolkům a korporacím k užítku a potěšení sestrojil a přiozdobil Jeremiáš Kulička“.]

- ▶ Epitafy L. S. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 36, 19. 7., s. 4; podepsáno L. S. Chénier. [Soubor epigramů; obsahuje následující texty: „†Josef Chaloupka“ (Ty mrtvý lež a nevstávej.), „†Bohuš Stejskal“ (Zde hlavu vzácnou kryje); s poznámkou „v roli z Čapkova ‚Hmyzu‘“, „†Zdeněk Kalista“ (I tady rcete tiše:), „†?“ (Z chaosu osudů jsem dále se dral), „†Berák a comp.“ (Sem, vězte, smrtí sejdou mnozí.).]
- ▶ HEINE, H.: Píseň (Zkusil jsem už za mladosti). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 36, 19. 7., s. 4; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ Ještě o fascismu. *Čas* 33, 1923, č. 11, 21. 7., s. 1–2; podepsáno Z. K. [Článek.]
- ▶ Úžas. *Československé noviny* 2, 1923, č. 169, 22. 7., nedělní příloha, s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ Velká národní slavnost v Nápoli. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 37, 26. 7., s. 1–2; podepsáno J. Bochníček. [Satirická próza.]
- ▶ Arnošt Ráž a Konstantin Biebl: Cesta k lidem. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 20/21, 1. 8., s. 333–334; podepsáno Z. K. [Recenze.]
- ▶ Jaroslav Bednář: Lidská tvář. *Přerod* 1, 1922/1923, č. 20/21, 1. 8., s. 334; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze.]
- ▶ HEINE, Heinrich: Husaři (Husaři modří troubí na pochod). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 38, 2. 8., s. 3; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ HEINE, H.: Píseň (Já snil, že milý Pánbůh jsem). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 38, 2. 8., s. 4; podepsáno Z. Kalista. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ Pohanské křesťanství. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 384, 3. 8., s. 7; podepsáno Zdeněk Kalista. [Článek o sv. Františku z Assisi.]
- ▶ Hospodářství v nápadech. *Čas* [34], 1923/1924, č. 13, 4. 8., s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton o soudobé státní kulturní politice.]
- ▶ Největší Praha. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 393, 8. 8., s. 5; podepsáno –ista. [Sloupek.]
- ▶ HEINE, Heinrich: Píseň kmocháčkovi (Kmotříčku milý, kmocháčku, kmotře.). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 39, 9. 8., s. 2; podepsáno R. Sohn. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ HEINE, H.: Nad krásnou řekou Rýnem (Nad krásnou řekou Rýnem.). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 39, 9. 8., s. 4; nepodepsáno. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ HEINE, H.: Píseň (Zamiluje-li se kdo). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 39, 9. 8., s. 4; nepodepsáno. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ †Rudolf Medek, udatný obránce tradice v písemnictví československém (Zde se zrak na kameni setká). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 39, 9. 8., s. 4; nepodepsáno. [Epigram.]

- ▶ Doslov k Richepinovi (Filištíni, kramáři). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 39, 9. 8., s. 4; nepodepsáno. [Epigram; s poznámkou „Richepinova Píseň zvonku při křtu“.]
- ▶ Dodatek a epilog L. S. Chénierův (Možná však, oh, kdo to ví). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 39, 9. 8., s. 4; podepsáno L. S. Chénier. [Epigram.]
- ▶ Krajina u řeky (Topoly táhlé jdou prostředkem máje). *Československá republika* 244, 1923, č. 221, 12. 8., příl. Nedělní čtení, s. [1]; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ DUHAMEL, Georges: Óda na některé lidi (Pláně, jichž velikost se nebes dotýká). *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 1; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny; s poznámkou „Úvodní báseň z ‚Compagnons‘. V rámci souboru „Z nové francouzské tvorby skupiny unanimitů“; se souhrnnou poznámkou „Autorisované překlady Zd. Kalisty.“.]
- ▶ ROMAINS, Jules: Donogoo-Tonka. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 1–2; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad části prózy z francouzštiny. V rámci souboru „Z nové francouzské tvorby skupiny unanimitů“; se souhrnnou poznámkou „Autorisované překlady Zd. Kalisty.“.]
- ▶ SPIRE, André: Moje bohatství (Hluboko v noci svítí světlo). *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 2; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny. V rámci souboru „Z nové francouzské tvorby skupiny unanimitů“; se souhrnnou poznámkou „Autorisované překlady Zd. Kalisty.“.]
- ▶ SAUVAGE, Marcel: Co se stalo 25. října 1915. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 3; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad prózy z francouzštiny; věnováno G. Duhamelovi. V rámci souboru „Z nové francouzské tvorby skupiny unanimitů“; se souhrnnou poznámkou „Autorisované překlady Zd. Kalisty.“.]
- ▶ CHENNEVIÈRE, Georges: Sociální úkol hudby. *Československé noviny* 2, 1923, č. 187, 12. 8., nedělní příloha, s. 3–4; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad studie z francouzštiny. V rámci souboru „Z nové francouzské tvorby skupiny unanimitů“; se souhrnnou poznámkou „Autorisované překlady Zd. Kalisty.“.]
- ▶ Ztracené stopy. *Rudé právo* 4, 1923, č. 187, 12. 8., příl. Dělnická besídka, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ GOLL, Ivan: Slunce (Pekaři navoněli jitra). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 40, 16. 8., s. 4; podepsáno Z. K. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ HEINE, Heinrich: Píseň (Mé písňe jsou otráveny –). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 40, 16. 8., s. 4; podepsáno Z. K. [Překlad satirické básně z němčiny.]

- ▶ Prsten. *Československá republika* 244, 1923, č. 228, 19. 8., příl. Nedělní čtení, s. [3–4]; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ Ländliches Gedicht (Madonna, du süße, versengt ist dein Herz.). Aus dem Tschechischen von Mgr. [=A. St. Mágr]. *Prager Presse* 3, 1923, Nr. 227, M.–Ausg., 19. 8., Beil. Dichtung und Welt, Nr. 31, S. 3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad Kalistovy básně „Venkovská“ do němčiny.]
- ▶ Co se nám nelíbilo. *Lidové noviny* 31, 1923, č. 427, 27. 8., s. 1–2; podepsáno Zd. Kalista. [Sloupek kritizující postupy československé celní správy.]
- ▶ Portrét ze staré galerie. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 43, 6. 9., s. 4; podepsáno L. S. Chénier. [Epigram; s věnováním „V. Dykovi“.]
- ▶ VILLON, François: Píseň (Když jsem navrátil se z vězení). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 43, 6. 9., s. 4; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ Pohledy. I. Barvy Jugoslavie. *Československé noviny* 2, 1923, č. 210, 8. 9., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Pohledy. II. Skoplje. *Československé noviny* 2, 1923, č. 213, 13. 9., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ HEINE, H.: Barbarossa (Já s císařem jsem se pohádal –). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 45, 20. 9., s. 3; nepodepsáno. [Překlad satirické básně z němčiny.]
- ▶ Chvála českého Parnasu. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 45, 20. 9., s. 4; podepsáno L. Signorelli. [Satirická próza.]
- ▶ Pohledy. III. K Velesu a ještě dále po Vardaru. *Československé noviny* 2, 1923, č. 223, 25. 9., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Legenda o čl. parlamentu (Podle velemoudrých, vážných návodů). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 46, 27. 9., s. 2; podepsáno L. Sig. [Satirická báseň; s poznámkou „Z r. 1923.“]
- ▶ Athénské Národní museum. *Čas* [34], 1923/1924, č. 21, 29. 9., s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton.]
- ▶ Pohledy. IV. Šedivé obrysy. *Československé noviny* 2, 1923, č. 229, 2. 10., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Jarní romance (Byl jednou jeden kouzelník.). *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 47, 4. 10., s. 1; podepsáno S. C. [Satirická báseň; s poznámkou „Panu dru Karlu Kramářovi věnováno“.]
- ▶ Pohledy. V. Pod řeckou vlajkou. *Československé noviny* 2, 1923, č. 235, 9. 10., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ František Meleliška agitátor. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 48, 11. 10., s. 1–2; podepsáno S. C. [Satirický článek.]

- ▶ Pohledy. VI. Athény. *Československé noviny* 2, 1923, č. 238, 12. 10., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Starý záměr. *Čas* [34], 1923/1924, č. 24, 20. 10., s. 4; podepsáno Zdeněk Kalista. [Článek o potřebě moderní antologie překladů francouzské poezie.]
- ▶ Pohledy. VII. Všední starosti. *Československé noviny* 2, 1923, č. 247, 23. 10., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Rytmizace. *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 5–7; podepsáno Zdeněk Kalista. [Úvaha o rytmu v moderní literatuře.]
- ▶ COCTEAU, Jean: Dům Cézannův (Barva vlasti modravá). *Host* 3, 1923/1924, č. 1, [listopad], s. 16–17; podepsáno Z. K. [Překlad básně z francouzštiny.]
- ▶ Z nových básní Zdeňka Kalisty. *Most* 2, 1923, č. 3/5, listopad, s. 66–69; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básnický cyklus „Hlas z dálky“; věnován J. Machovi; s básněmi: „Na hrobě Keatsově“ (Labutí stíny čisté); s mottem z J. Keatse „Here lies One / Whose Name was writ in Water“, „Odchod z Nemi“ (V hladině ztrnulých hor), „Vzdalující se Soracte“ (Sorracte moje); s datací „Albano 1923“, „Setkání“ (Zvolna a neslyšně půjdu), „Večer pod Palatinem“ (Hvězdy fialek kvetou) a „Mrtví“ (Mrtví bdí s námi).]
- ▶ Krajina u řeky (Topoly táhlé jdou prostředkem máje –). *Most* 2, 1923, č. 3/5, listopad, s. 82; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Mojžišova cesta kolem světa. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 51, 1. 11., s. 4; podepsáno S. C. [Satirický článek.]
- ▶ Pohledy. VIII. Mizící obrazy. *Československé noviny* 2, 1923, č. 262, 9. 11., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Podzimní městečko. *Čas* [34], 1923/1924, č. 28, 17. 11., s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton o Jindřichově Hradci.]
- ▶ EDSCHMID, Kasimir: Konec (Stříbrná rána úst tvých, Maria, toť skvělý proužek jen). *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad básně z němčiny. V rámci souboru „Z tvorby německých expresionistů“; se souhrnnou poznámkou „Překlady Zdeňka Kalisty.“.]
- ▶ OTTEN, Karl: Skok z okna. *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad prózy z němčiny. V rámci souboru „Z tvorby německých expresionistů“; se souhrnnou poznámkou „Překlady Zdeňka Kalisty.“.]
- ▶ HARDEKOPF, Ferdinand: Odpověď (Jsem stín, jenž tisíckrát se mění). *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad

básně z němčiny. V rámci souboru „Z tvorby německých expresionistů“; se souhrnnou poznámkou „Překlady Zdeňka Kalisty.“.]

► HARDEKOPF, Ferdinand: Uzdravení (Jak děšť když šedým stříbrem plaje.). *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad básně z němčiny; s poznámkou „Privatgedichte“. V rámci souboru „Z tvorby německých expresionistů“; se souhrnnou poznámkou „Překlady Zdeňka Kalisty.“.]

► JUNG, Franz: Milosti plná, královno naše! *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad prózy z němčiny. V rámci souboru „Z tvorby německých expresionistů“; se souhrnnou poznámkou „Překlady Zdeňka Kalisty.“.]

► GOLL, Ivan: Alpské pašije. *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 2–3 a č. 282, 2. 12., nedělní příloha, s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad prózy z němčiny. V rámci souboru „Z tvorby německých expresionistů“; se souhrnnou poznámkou „Překlady Zdeňka Kalisty.“.]

► K diskusi o expresionismu. *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Článek.]

► EDSCHMID, Kasimir: O expresionismu a literatuře. *Československé noviny* 2, 1923, č. 276, 25. 11., nedělní příloha, s. 3–4; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad eseje z němčiny. V rámci souboru „Z tvorby německých expresionistů“; se souhrnnou poznámkou „Překlady Zdeňka Kalisty.“.]

► Tři muži u slona. *Rovnost* 39, 1923, č. 332, 3. 12., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]

► Měřítka malých rozměrů. *Československé noviny* 2, 1923, č. 285, 6. 12., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton o vztahu české a světové literatury.]

► Podzimní salon 1923. *Československé noviny* 2, 1923, č. 288, 11. 12., s. 6–7; podepsáno Zdeněk Kalista. [Referát; datováno „Paříž, listopad 1923“.]

► Josef Hora: Bouřlivé jaro. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 1, 15. 12., s. 16–17; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze.]

► Listy z Francie. I. Karlu Tomanovi. *Československé noviny* 2, 1923, č. 297, 21. 12., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]

► Z francouzského jeviště. *Čas* [34], 1923/1924, č. 34, 29. 12., s. 5; podepsáno Zdeněk Kalista. [Článek o inscenaci „Chevalier sans nom“ v pařížském Théâtre Atelier; datováno „Paříž, 30. listopadu 1923“.]

- ▶ Z veršů „Tíha domova“. *Národní kultura* 2, 1923, č. 5, [b. d.] s. 155; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Venkovská“ (Madonno sladká srdce osmahlého) a „Měsíc“ (Dnes večer před měsícem zavřete u zahrad skřípavá vrátka).]
- ▶ Otevřené ticho. *Národní kultura* 2, 1923, č. 6/7, [b. d.], s. 227–230; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza; věnována Fr. Kropáčovi.]
- ▶ O Karlu Tomanovi. *Národní kultura* 2, 1923, č. 9/10, s. 347–349; podepsáno Zdeněk Kalista. [Stat' o poesii K. Tomana.]

1924

Výbor z básní Heinricha Heineho. Praha: Komunistické knihkupectví a nakladatelství, 1924. 159 s; podepsáno Zd. Kalista. [Kalista spoluautorem překladu výboru básní z němčiny.]

- ▶ Listy z Francie. II. Josefu Knapovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 7, 8. 1., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Listy z Francie. III. Fr. Götzovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 8, 9. 1., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ K diskusi a mimo ni. *Čas* [34], 1923/1924, č. 36, 12. 1., s. 5–6; podepsáno Zdeněk Kalista. [Glosa k diskusi o Národním divadle.]
- ▶ Listy z Francie. IV. Dru. Vlad. Balthasarovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 12, 13. 1., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Glosa. *Československé noviny* 3, 1924, č. 12, 13. 1., nedělní příloha, s. 3–4; podepsáno Zdeněk Kalista. [Glosa proti literárním kritikám M. Pujmanové-Hennerové.]
- ▶ Běla Pečínková: Žeň v bouři. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 2, 15. 1., s. 34; podepsáno Zd. K. [Recenze sbírky básní.]
- ▶ Čestmír Jeřábek: Nové vlajky. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 2, 15. 1., s. 35–36; podepsáno Zd. Kalista. [Recenze.]
- ▶ Listy z Francie. V. Jiřímu Landovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 14, 16. 1., s. 1–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Listy z Francie. VI. Jiřímu Ježkovi. *Československé noviny* 3, 1924, č. 15, 17. 1., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Cestopisný fejeton.]
- ▶ Schöneberg (Traurig.). *Prager Presse* 4, 1924, Nr. 20, M.–Ausg., 20. 1., Beil. Dichtung und Welt, S. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Překlad básně Z. Kalisty do němčiny; přeložil Paul Eisner; s poznámkou „Uebertragung aus dem Tschechischen von Paul Eisner.“.]

- ▶ Kdosi umřel. *Československé noviny* 3, 1924, č. 19, 22. 1., s. 2–3; podepsáno Z. K. [Fejeton o otcově smrti.]
- ▶ Ze hry „Loupežníci a městečko“. *Československé noviny* 3, 1924, č. 24, 27. 1., nedělní příloha, s. 1; podepsáno Zdeněk Kalista. [Ukázka dramatu.]
- ▶ Literární propaganda. *Československé noviny* 3, 1924, č. 26, 30. 1., s. 5; podepsáno –a. [Glosa o omylech v Eisnerově posudku *Sborníku Literární skupiny*.]
- ▶ Nové tvary. *Host* 3, 1923/1924, č. 4, [únor], s. 93–96; podepsáno Zdeněk Kalista. [Úvaha o poezii J. Wolkera.]
- ▶ Bludná báseň (Byla to hračka z porcelánu). *Host* 3, 1923/1924, č. 5, [březen], s. 111–112; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]
- ▶ K Sovovu jubileu. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 4, 15. 3., příl. Žně, s. 37–38; podepsáno Zdeněk Kalista. [Článek.]
- ▶ RIVAS, Humberto: Hodiny (Ta stará rakev). *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 186; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně ze španělštiny; se společným nadpisem „Z nové španělské poesie“.]
- ▶ RIVAS PANEDAS, J.: Poslední (Tvář tvoje zmizela mi s očí). *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 186; podepsáno Zd. Kalista. [Překlad básně ze španělštiny; se společným nadpisem „Z nové španělské poesie“.]
- ▶ Kislingova výstava v galerii Paul Guillaume v Paříži. *Host* 3, 1923/1924, č. 8, [červen], s. 192; podepsáno Zdeněk Kalista. [Referát o výstavě.]
- ▶ Píseň (Toť obrys tvého těla). *Host* 3, 1923/1924, č. 9/10, [červenec], s. 194–195; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Portrét perem (Dnes). *Host* 3, 1923/1924, č. 9/10, [červenec], s. 195; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Dědova pohřební (Muziky slavně hrajte). *Host* 3, 1923/1924, č. 9/10, [červenec], s. 195; podepsáno Zd. Kalista. [Báseň.]
- ▶ Dílo Jiřího Wolkera. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 8, 15. 7., příl. Žně, s. 109–112; podepsáno Zdeněk Kalista. [Recenze svazků *Básně* a *Prózy* z „Díla Jiřího Wolkera“; významná část textu založena na osobních vzpomínkách.]
 - GÖTZ, František: Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 182, 3. 8., s. 5. [Polemická reakce.]
 - [NĚMEC, František]: Z kruhů literárních. *České slovo* 16, 1924, č. 183, 5. 8., s. 7. [Zpráva o tom, že Z. Kalista podává žalobu na F. Götze kvůli tvrzením z jeho článku.]

- Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 186, 7. 8., s. 5. [Zpráva o vývoji sporu Kalista–Götz. Popíráno tvrzení *Českého slova*, že by redakce *Hosta* vybízela Z. K. k podání žaloby na Fr. Götze.]
- Nová revue. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 185, 6. 8., s. 5. [Glosa. Redakce nejmenované nově vznikající nové revue popírá, že bude vedena Z. K.]
 - KROPÁČ, Fr.: Ke sdělení přípravného komitétu nového revuálního podniku. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 196, 17. 8., s. 5. [Poznámka popírající tvrzení, že by vystoupivší členové Literární skupiny jednali o spolupráci s chystaným novým časopisem.]
 - Mimoходом. *Apollon* 1, 1923/1924, č. 21/22, 20. 8., s. 343. [Glosa vyvracející tvrzení F. Götze o tom, že by Z. K. měl vstoupit do redakce *Apollona*.]
 - K případu básníka Zdeňka Kalisty. *Přerod* 2, 1924, č. 9/10, 15. 8., s. 193. [Glosa; redakce časopisu se odmítá zapojit do sporu.]
 - GÖTZ, Fr.: Ke svému článku „Wolker a cizí vlivy na jeho vývoj“. *Národní osvobození* 1, 1924, č. 210, 31. 8., s. 6. [Poznámka korigující autorova tvrzení v uvedeném článku.]
- Kdo před kým schovával rukopisy. *Tribuna* 6, 1924, č. 195, 1. 9. večer, s. 1. [Poznámka.]
- ▶ HEINE, H.: Cesta Harcem. *Rudé právo* 5, 1924, č. 188, 10. 8., příl. Dělnická besídka, s. 1–2; podepsáno Z. Kalista. [Překlad prózy z němčiny; se vstupní básní („Černé kabáty, tesk, punčoch,“).]
- ▶ Z nových básní Zdeňka Kalisty. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 9/10, 15. 8., příl. Žně, s. 113–114; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Melodie“ (V černých šatech si vyšel, že nebyl tak zlý), „Svatý“ (Na kříži v horách modrý Kristus je) a „Intermezzo“ (Signor Kolumbus odejel).]
- ▶ Max Dvořák. *Přerod* 2, 1923/1924, č. 12, 15. 11., s. 242–247; podepsáno Zdeněk Kalista. [Studie o osobě a díle M. Dvořáka.]
- ▶ O potápěči. *Rudé právo* 5, 1924, č. 269, 16. 11., příl. Dělnická besídka, s. 2–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Próza.]
- ▶ Otcí (Šedou). *Pramen* 5, 1924/1925, č. 3, 10. 12., s. 130; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]
- ▶ Večer (Když stíny tanou s podvečerních hor). *Pramen* 5, 1924/1925, č. 3, 10. 12., s. 130; podepsáno Zdeněk Kalista. [Báseň.]

- ▶ Italské zrcadlo. *Lidové noviny* 32, 1924, č. 625, 14. 12., s. 2–3; podepsáno Z. Kalista. [Fejeton.]
- ▶ Na okraj. *Právo lidu* 33, 1924, č. 293, 16. 12., s. 1–3; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton.]
- ▶ Jarmarky. *Právo lidu* 33, 1924, č. 299, 23. 12., s. 1–2; podepsáno Zdeněk Kalista. [Fejeton.]
- ▶ Na paměť otcovu. *Pramen* 4, 1923/1924, č. 11/12, b. d., s. 465; podepsáno Zdeněk Kalista. [Básně „Věmec“ (Ten věnec ze smrčí) a „Mrtvý“ (Kamenná oblaka); první datována „17. I. 1924“, druhá „19. I. 1924“.]

Dubia

1920

- ▶ Karlínská (Z viaduktu dráhy). *Nebojsa* 3, 1920, č. 15, 8. 4., s. 119; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Nač dva? (Je toho tuze moc). *Nebojsa* 3, 1920, č. 16, 15. 4., s. 125; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Firma nová (Do obchodního rejstříku). *Nebojsa* 3, 1920, č. 16, 15. 4., s. 125; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Orlům (Páter Andrej Hlinka). *Nebojsa* 3, 1920, č. 16, 15. 4., s. 125; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Čas (Nejvyšší čas). *Nebojsa* 3, 1920, č. 26, 25. 6., s. 206; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Karlíček (Karlíček). *Nebojsa* 3, 1920, č. 26, 25. 6., s. 207; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Ungarische Schweine (Tramtarata, ratata). *Nebojsa* 3, 1920, č. 26, 25. 6., s. 207; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Pan odborný chef svému synu v klidné chvílce po obědě (Já upřímně ti řeknu, milý synu.). *Nebojsa* 3, 1920, č. 27, 2. 7., s. 210; podepsáno Viktor. [Satirická báseň.]
- ▶ Dle potřeby (Jen rudou chceme republiku.). *Nebojsa* 3, 1920, č. 27, 2. 7., s. 213; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]

- ▶ Telegram (Beneš telegrafuje:). *Nebojsa* 3, 1920, č. 30, 23. 7., s. 234; podepsáno V. B. [Satirická báseň.]
- ▶ Českým pámbíčkům (Nebe, peklo, ráj). *Nebojsa* 3, 1920, č. 38, 17. 9., s. 300; podepsáno V. [Satirická báseň.]
- ▶ Strach před kometou. *Nebojsa* 3, 1920, č. 51, 17. 12., s. 408; podepsáno –ta. [Satirická glosa.]

1923

- ▶ Skromnost a trpělivost, čili žádost k pražským elektrickým podnikům. *Rudé právo* 4, 1923, č. 22, 28. 1., s. 4; podepsáno –a. [Glosa o stavu zastávek pražské hromadné dopravy.]
- ▶ Poznámky. *Rudé právo* 4, 1923, č. 23, 30. 1., s. 5; podepsáno –a. [Glosa proti V. Dykovi.]
- ▶ Měšťáci proti „Proletkultu“. *Rudé právo* 4, 1923, č. 26, 2. 2., s. 4; podepsáno –a. [Glosa proti národnědemokratickému tisku.]
- ▶ Zákon na ochranu republiky (Už jenom chvíle ti zbývá.). *Rudé právo* 4, 1923, č. 31, 8. 2., s. 4; podepsáno –a. [Satirická báseň.]
- ▶ Státotvornost všudypřítomná. *Rudé právo* 4, 1923, č. 54, 7. 3., s. 7; podepsáno –a. [Glosa proti nacionalismu.]
- ▶ Pravice je reakce. *Rudé právo* 4, 1923, č. 56, 9. 3., s. 5; podepsáno –a. [Glosa proti „Českému slovu“.]
- ▶ Nápis. *Rudé právo* 4, 1923, č. 61, 15. 3., s. 4; podepsáno –a. [Glosa o italských bojovnících za komunismus.]
- ▶ Krach „Všelidové scény“. *Rudé právo* 4, 1923, č. 91, 20. 4., s. 5–6; podepsáno –a. [Glosa; proti neplnění slíbených závazků ze strany „Všelidové scény“.]
- ▶ Krvežíznivost blechy. *Rudé právo* 4, 1923, č. 95, 25. 4., s. 5; podepsáno –a. [Glosa proti militarismu.]
- ▶ Filosofická bota-nika pana profesora Velenovského. *Rudé právo* 4, 1923, č. 105, 8. 5., s. 4–5; podepsáno –a. [Glosa kritizující publikaci „přírodní filosofie“ Josefa Velenovského.]
- ▶ Militarism a škola. *Rudé právo* 4, 1923, č. 113, 17. 5., s. 5; podepsáno –a. [Glosa proti soudobé vojenské výchově.]
- ▶ Měšťanská beseda v Plzni, Foch a svoboda myšlení. *Rudé právo* 4, 1923, č. 114, 18. 5., s. 5; podepsáno –a. [Glosa proti „Měšťanské besedě“ v Plzni, která z politických důvodů vypověděla nájem studentskému spolku „Radbuza“.]

- ▶ Zvyky národa českého. *Rudé právo* 4, 1923, č. 142, 21. 6., s. 5; podepsáno –a. [Glosa o oblibě sportu.]
- ▶ Rich. Dehmel: Svět a dnešek. *Sršatec* 3, 1922/1923, č. 34, 5. 7., s. 4; podepsáno K. [Kompletně cenzurovaný překlad básně z němčiny.]
- ▶ VILDRAC, Charles: Chudá Zuzana. *Československé noviny* 2, 1923, č. 210, 8. 9., nedělní příloha, s. 2, nepodepsáno. [Překlad prózy z francouzštiny; věnováno Rogeru Fry.]
- ▶ 40 let Národního divadla. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 263, 19. 11., s. 3; podepsáno –a. [Glosa.]
- ▶ KÖLWEL, Gottfried: Tiché jezero (Když den bezmračný a lesknoucí se). *Československé noviny* 2, 1923, č. 282, 2. 12., nedělní příloha, s. 1, nepodepsáno. [Překlad básně z němčiny.]
- ▶ Dobré srdce senátora Václava Klofáče. *Rudé právo Večerník* 4, 1923, č. 289, 20. 12., s. 4; podepsáno –a. [Fejeton.]

Abstrakt

Cílem této práce je představit literární aktivity Zdeňka Kalisty v letech 1919–1924, kdy Kalista patřil k nejvýraznějším osobnostem mladé generace vstupující do literárního života po roce 1918, a to především za využití dosud přehlížených či jen málo reflektovaných pramenných materiálů (archivní pozůstalosti Z. Kalisty, A. M. Píši, Č. Jeřábka, L. Blatného, J. Wolkeraj. či literární publicistice z dobových časopisů a zejména deníků) a Kalistových textů memoárových. Text je rozčleněn do pěti chronologicky vymezených kapitol, vymezených jednotlivými lety, v nichž jsou Kalistovy aktivity a okolnosti jeho života usouvztažněny k situaci v soudobém literárním dění a postupně přibližovány z několika hledisek. Nejprve jsou mapovány hlavní události Kalistova osobního života a dění v nejmladší literatuře v příslušném období. Posléze se soustředíme na analýzu fungování dobových uměleckých spolků (Umělecký klub, Literární skupina a z části též Devětsil) a Kalistova poměru k jeho vrstevníkům či jiným určujícím postavám soudobého literárního dění (J. Wolker, A. M. Píša, F. Götz, S. K. Neumann aj.). Poté je analyzována Kalistova tvůrčí aktivita v daném období, ať již jde o jeho členství v redakcích dobových časopisů a rozbor profilu těchto periodik (*Den*, *Orfeus*, *Host*), jeho knižně vydané práce (básnické sbírky *Ráj srdce*, *Zápasníci*, *Jediný svět* a *Vlajky*), nebo Kalistovy rukopisy nevydané (první redakce jeho *Ráje srdce*, drama *Loupežníci a městečko*) či texty otištěné v dobových novinách a časopisech (poezie, próza, satira, literární kritika, publicistika a především jeho aktivity překladatelské). Závěrečný oddíl je pak věnován rozboru poměru Z. Kalisty k určujícím směrům a proudům soudobého literárního dění či Kalistovu literárněteoretickému či literárněprogramovému myšlení. Postupně je tak sledován poměr Z. Kalisty či šířeji jeho generace ke komunismu či k nejvýraznějším literárním proudům té doby, zejména expresionismu či unanivismu, a návazné diskuse.

Klíčová slova

Zdeňk Kalista – česká literatura – 1919–1924 – Literární skupina – literární časopisy – avantgarda – expresionismus – proletářské umění – unanivismus

Abstract

The aim of this thesis is to present the literary activities of Zdenek Kalista in 1919–1924, a period which saw him becoming one of the most prominent figures of the young post-war generation of writers. The research has been primarily based on materials that had been so far ignored or insufficiently reflected (literary remains of Zdenek Kalista, Antonin Matej Pisa, Cestmir Jerabek, Lev Blatny, Jiri Wolker etc., as well as articles from contemporary magazines and daily newspapers) together with Kalista's memoirs. The thesis is divided into five chronologically sorted parts, each reflecting one year of Kalista's life and work and relating them to the literary situation of that time, while continuously describing them from multiple perspectives. In the first part, Kalista's personal life and the activities of the youngest literary generation are analyzed. After that, the focus shifts to the contemporary art groups (Umelecky klub, Literarni skupina, partly Devetsil) and Kalista's relationship with his contemporaries and various key figures of the literary scene (Jiri Wolker, Antonin Matej Pisa, Frantisek Gotz, Stanislav Kostka Neumann etc.). Then, Kalista's activities in the respective years are analyzed, be it for his work in contemporary magazines (*Den*, *Orfeus*, *Host*), his books (collections of poems *Raj srdce*, *Zapasnici*, *Jediny svet*, and *Vlajky*) or his unpublished manuscripts (first version of *Raj srdce*, the play *Loupeznici a mestecko*), as well as his texts published in newspapers and magazines (poetry, fiction, satire, journalism, and, most importantly, his translations). The final part focuses on Kalista's attitude to the pivotal literary trends and movements of his time and on his own position within literary theory and literary programmes. This analysis therefore clarifies the relationship of Kalista and his generation to communism and the crucial contemporary literary movements, especially expressionism and unanimism, and summarizes the subsequent discussions.

Key Words

Zdenek Kalista – Czech Literature – 1919–1924 – Literarni skupina – Literary Magazines – Avant-garde – Expressionism – Proletarian Art – Unanimism